Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 230 (9607) | Вторник, октябрь 1, 1974 чыл | 1925 чылда үдезилеттингеш | Өртээ 2 коп

ВУР-НУҢ ПАРТИЯ-ЧАЗАК ТӨЛӘӘЛЕРИНИҢ ЛЕНИНГРАДТАН ЧОРУПКАНЫ

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА-ның корр.). ВУР-нуң Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары Янош Кадарга баштаткан партия-чазак төлээлери сентябрьның 28-тин орай кежээниңде Ленинградтан Москваже чорупкан.

ВУР-нуң партия-чазак төлээлерп-биле хады Ленинградка чораан СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. А. Суслов, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиргизе секретарының дузалакчызы К. В. Русаков, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министрлиниң оралакчызы Н. Н. Родионов, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Венгр Улус Республикада элчиниң В. Я. Павлов, СЭКП ТК-ның кылдыс эргелекчизиниң оралакчызы Г. А. Киселев олар ол-ла поезд-биле база чорупканнар.

ВУР-нуң, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң күрүне туктарын аскан Москва вокзалынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүне кандидат, СЭКП-ниң Ленинград обкомунуң бирги секретары Г. В. Романов, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП-ниң Ленинград хооркомунуң бирги секретары В. И. Аристов, СЭКП ТК-ның кежигүнүне кандидат, Ленсовет күүскомунуң даргазы А. Н. Шибалов, СЭКП-ниң Ленинград обкомунуң болгаш хооркомунуң секретарылары төлээлерин болгаш совет эштерни Москва вокзалындан үдээнивер.

ВЕНГР ПАРТИЯ-ЧАЗАК ТӨЛӘЭЛЕРИ МОСКВАДА КЕЛГЕН

Венгр Улус Республиканың ВСАП ТК-ның бирги секретары Я. Кадарга баштаткан партия-чазак төлээлери Ленинградтан Москвада чедип келгеп.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. А. Суслов болгаш өске-даа совет эштер ол төлээлер-биле кады Москвада чедип келгеннер.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП-ниң МХК-ның бирги секретары В. В. Гришин, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары П. Н. Демичев, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы М. А. Лесечко, албанның өске-даа кижилери венгр партия-чазак төлээлерин ВУР-нуң болгаш ССРЭ-ниң күрүне туктарын аскан Ленинград вокзалындан барып уткуп алганнар.

(СЭТА).

ПОЛИТИКТИГ, ЭКОНОМИКТИГ ӨӨРЕДИЛГЕНИ ҮЕНИҢ НЕГЕЛДЕЗИНГЕ ДҮҮШТҮРЕР

Д. К. ООРЖАК.
СЭКП Тыва обкомунуң секретары

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шийтирлерин, беш чылдың дөртү тодарадыкчы чылынып планныг даалгаларын, социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеглиринче болгаш Совет Тывавын 30 чыл оюн төлептиг үткуурунче угланган республиканың ажылчы чонунуң улуг күш-ажылчы, политиктиг көдүрүүшкүнүнүң байдалында коммунистерниң база ажылчы чоннуң политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгезя бистиң республикада, бүгү чурттаазы-биле бир дөмей, бөгүн эгелээн.

Коммунистерниң болгаш ажылчы чоннуң калбак массаларын политиктиг чырыдышкынга болгаш бүгү-ниитиниг экономиктиг өөредилгезинге хаара тудуп, оларның идей-политиктиг деңнелин бедидерп — партия комитеттериниң, эге организациялардың идеологтуг ажылының кол соруулаларының бирээзи.

Ынчангаш партия өбкому, Политиктиг чырыдышкын бажыңы, Кызыл хооркому, райкомнар, чер-черде партия организацияларыпың эрткен 1973-74 өөредилге чылында коммунистерниң, комсомолчуларның, ажылчы чоннуң политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгезинде бар турган четпестерни сайгарып, оларны бо чаа өөредилге чылында каптаптавазын, кичээлдериниң идей-политиктиг деңнелин бедидерин чедип алыр соруулга-биле чамдык хемчеглерни ап чоруткан.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң четкилеривде чамдык өскерилгелер болгаш чаартылгалар болуп бээрпп барымдаалаан. СЭКП Төп Комитединиң партия комитеттериниң, Политчырыдышкын бажыңларының кабинеттериниң методиктиг ажылынче хүн бүрүүн кичээлгейни салып, өөредилге планнарында, программаларда немежип турар өскерилгелерни, чаартылгаларны өй-шаанда чардап, дыпкадып турар.

Бо эгелеп турар өөредилге чылында бүтү пропагандистерниң, дыннакчыларның кичээлгейин марксизм-ленинизмниң классиктериниң ажылдарын, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң материалдарын, эртемниг коммунизмниң чугула айтырыгларын база партия болгаш чазактың сөөлгү чылдарда документтериниң хандыр өөренирпче угландырар херек. Оон-биле чергелештир, СЭКП ТК-ның Чиргизе секретары эш Л. И. Брежневтиң партия ТК-ның апрель болгаш декабрь (1973 чыл) Пленумнарынга, кур болгаш курукчал чергелерни шинээдип алгандан бээр 20 чыл болган ооңга тураскаатkан Алма-Ата байырлыг туралга, ВЛКСМ-ниң XVII съездизинге, Москвазының Бауман сонгуда округунуң сонгукчуларыбыле ужуражыышкынга, Новороссийск хоорайга Ленин орденин болгаш «Алдын Сылдыс» медальды тыпсып туру, кылган чугааларынче оңза кичээнгейни салыр.

Бо чылдың сентябрь 21-де үнген № 222 «Шын» солуга оттулдуруп парлаан «Ленинизмге өөренирп—тиилеп өөренирп ол» деп. «Правданың» редакция түүлүнде Леонид Ильич Брежневтиң Бауман сонгулда округунуң сонгукчуларынын мурнунга чугаазын партия өөредилгезиниң эге звепозупта, а ол ышкаш экономиктиг өөредилгениң масалыг хевирлеринге өөренирпбиле өөредилге чылын желээр деп айыткан болгай.

Партия райкомнарының политиктиг чырыдышкын кабинеттериниң ажылдакчылары, партия организациязының секретарылары, пропагандистер боттарының хүн бүрүү ажылчорудузагазынга үстүнде ажыткан түүлден аңгыда, № 16 «Партийная жизнь» журналда «Коммунистерниң марксизм-ленинизм өөредилгези», № 6 «Политическое самообразование» журналда «Чаа өөредилге чылынга организастыг белеткенир» деп тускай түүлдерип. «Экономическая газетаның» 28-36 дугаарларында парлатыпган экономиктиг өөредилгениң кол-кол курстарының өөредилге программаларында болгаш планнарында немелде, чаартылгаларны удуртулга болдурары чугула.

Бо өөредилге чылының база бир онзагай түүлү болза, СЭКП Төп Комитединиң Белоруссияда идеологиялг кадрларын шилип алырының база кижизидериниң дугайында доктаалында дүүштүр республиканың партия организациязының түгле идеологиялг шугумунда ажылдап турар кадрларының марксизм-ленинчи дадыгышкынынче сагыш салыр эвес, а бүгү ажылчы чоннуң идей-политиктиг кижизидилгезиниң үениң негелдезинге чедир тургузуп, бо ажылда бар чамдык четпестерни чайлаар дээш, пайгалче хемчеглер норуттунар үеде политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң эгелеп турарында Политиктиг өөредилгени үениң негелдезинге дүүштүр бедик идей-политиктиг деңнелге чорудар болзувусса, бистиң пропагандист кадрларывыс, болгүмнериниң түсүүс дыннакчылары партияның идей-политиктиг кижизидилге ажылынга улуг идиғын берип, оны соруун киирер, мобилизоттаар ажылга кескү рольдуг болуур дээрзи чигзиниг чок. Идей-политиктиг бо ажылда кандыг күштер хаара туттугаанын, чонуң идей-политиктиг кижизидилгезинге ол кайы хире салдарлыг болганын дээрзин эрткен өөредилге чылының сан-түкүүден көрүп болур.

Эрткен 1973—74 өөредилге чылында республикага 366 эге, 297 ортумак звеноның политшколадары, теоретиктиг 208 семинарлар, марксизм-ленинизмниң бир университединя ажылдап турган. Партия өөредилгезиниң бүгү девирлеринге 20 мун ажыг кижи хаара туттугаан, оларның ишпинде 6940 коммунистер азы областтың партия организациязының—84,3 түүзү. Оон ангыда коммунистиг күш-ажыл болгаш экономиктиг школаларга 19 мун ажыг кижи өөренип турган.

Тес-Хем, Чеди-Хемниң, Эрзин, Бай-Тайга районнарга, «Тыва кобальт» комбинатка, Кызыл хоорайның хей-хей коллективтеринге политиктиг өөредилге чылы элээп организастыг эрткеп. Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң чедиишкининиг болуру, бүгү идеологтуг ажыл-чорудулгага ышкаш, хамыктың мурнунда кадрлардан хамаарыкыр. Кичээлдерни бедик деңнелдиг чорударынга пропагандист кижи кол рольдуг. Пропагандист массаның организатору болгаш кижизидикчиниң. Партия организацияларының оя карын болгаш харысалгалыг даалгазын хей чылдарда ак сеткилдиг күүсеглиң, марксизм-ленинизмни, партияның политиказын коммунистерниң, партия кежигүнү эвестерниң шинээдип алырынга дүүлээ чедирип турар пропагандист кадрларның саны чылдан чыле өзүп турар. Оларның тодаргай чижээнге, «Шекпээр» совхозтуң кол экономизи О. Шеригоол, Тес-Хем совхозтуң директору Н. Балчий-оол, Тандының Кур чер школазының директору В. Протасова, Самагалдай орук тудуунун мастери С. Сэндан, Кызылда дизи эзнелгезинин эргелекчизи З. Кошелева, «Мурнакчы» колхозтуң экономизи М. Бичеоол. Хову-Аксында аныяктарын кежээки школазының директору В. Итыгина дээш өскелерни-даа хөйү-биле адап болур.

(Үзелчизы 2-ги арыпда).

Эштер Л. И. Брежнев биле Я. Кадарның найыралдыг ужуражылгазы

СЭКП ТК-ның Чиргизе секретары эш Л. И. Брежнев сентябрь 29-та ВСАП ТК-ның Бирги секретары Я. Кадар-биле Кремльге ужураштыкан.

Совет Эвилелиң биле Венгр Улус Республиканың аразында ниитилел аймаларының бүгү талаларынга кады ажылдажылганы улам калбартып, ханылаарының айтырыгларын беседа үезинде чугаалажып көргеннер. Ол үеде ССРЭ биле ВУР-нуң политиктиг эвилелиниң үнделгези дээрге, ийи чурттуң марксизм-ленинчи партиялары — СЭКП биле ВСАП-тың үргүлүг бажыңын турар харылзаалары болгаш ажы-дүнма өзүүлүгө, чүреткиң ханызындан көргеп бүгү айтырыгларыны долузубиле билириниң болгаш үзелбодаалдарның чаңгыс ыяшның байдалынга боол эрткеп.

Талап демдеглээннер.

Эштер Л. И. Брежнев биле Я. Кадар кайы-даа талага сонуургалдыг боон турар делегейниң эң чугула айтырыгларының талазы-биле санаалашкалын база солушканнар. Эң ылаңгыя Европага тайбыңны болгаш чөвүрелиишкинниг чоруукту улам быжыглаары дээш социалистиг дем каттыштырылгазының деңнелиниң айтырыгларынче улуг кичээнгейни үгландыргаш.

Эштер Л. И. Брежнев биле Я. Кадарның ужуражышкыны ажы-дүнма өзүүлүгө, чүреткиң ханызындан көргеп бүгү айтырыгларыны долузубиле билириниң болгаш үзелбодаалдарның чаңгыс ыяшның байдалынга боол эрткеп.

Москва чоогунуң ажылчы чоннарынга барып чораан

Сентябрь 29-та венгр партия-чазак төлээлериниң кежигүнеери Наро-Фоминск районунуң Кузнецовоның ССРЭ-ниң 50 чыл аттыг комбинат-совхозунуң хаван өстүрер үлегүр комплезинге барып чораннар. ВУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Е. Фок, ВСАП ТК-ның секретары К. Немет, «Тарнаалалын семзе» журналдың көл редактору В. Бенке болгеш өске-даа венгр эштер малчыннарга адаан чораавнар.

Төлээлерни Москва чоогунга үдеп чораавнар: СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы М. А. Лесечко, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП-ниң Москва область комитединиң бирги секретары В. И. Конотоп болгаш өскелер-даа.

Совхозтуң эр-херээжен ажылчыннары венгр онзуктерни чечектер, дүе-хлеб сиилеп, үткүп-хүлээп алганнар. Областың болгаш районнуң партия база совет организацияларының удуртукчулары валчыларга ийик байыр чедиргеннер.

Будуруагелиң специалистерибиле пайырадыг беседа үезинде валчылар ол ажыл-агыйбиле танышканнар. Кузнецовоның комплезинге дээрге Москва чоогунуң хаван өстүрер талазы-биле эң улуг ажылагыйы болбушкан. Бо ажырны үлегүрге үндезилээр талазы-биле область эң-не башгайы ийдыг ажыл-агый боон турарын оларга дыннатқан. Ында хей күш үнер ажылдарны бедик деңнелге механизастап, автоматчыдарын чедип алган, чем үлээрин, хаван казааларын арыглаарын болгаш оларның ниитизиге чогуур агаарны тургузарын шупгуузун механизастаан.

Комплекс телсемлээн күүзүзүге четкеп болгаш бо чылын күрүмеге 106 мун тана санныг хаванны, азы 12,6 мун тонна ыттың садар ужурлуг. Ол 10 милливон хире рубль ырыг оруганы бодунга алыр. Ынчангаш келир чылын-на оны тудуп тургузарыга үндүрген чарыгдаалдар долузу-биле дедир эгиттимер апаар.

Ол будуруге чери чуртта кылдының турар өске-даа мындыг хаван азыраар комплекстерге кадрлар белеткеп төп болу берген. Чүгле эрткеп чылын безин амаа өске-даа профессиялардың ийи мун ажыг операторларын болгаш специалистерни белеткеп үндүргеп.

Венгр өөнүктер ол комплекстп, хаван казааларын сонуургап көргеннер. Оларга хаван ээлян шуштуругагының аргазы-биле будуреринің айтырыгларын, оон кайы хире ажыктың болгаш ындыг продукциянын моон-даа сөңгаар кайы хире хөйүү бүдүрүп үндүрерин сонуургап көргеннер.

Бедик иергежилдиг специалистерден тургустунган оон коллективи шылгараңгай түүнелдерни чедип алган, улуг көдүрүүшкүн-биле ажылдап турарын венгр өөнүктер демдеглеп дептериге айтып бижээннер. Төлээлер кежигүнери совхозтуң ажылдакчыларыпга чедиишкинниг болганы дээш байыр чедиргеш, чаа-чаа улуг чедиишкиннерлиг болуруп сеткилиннің ханызындан күзээннер

(СЭТА).

„НОВОРОССИЙСКИНИҢ МААДЫРЛЫГ ЧОРУУ“

Төп телевидение «Новороссийскиниң маадырлыг чоруу» деп чаа, документалдыг телевизия фильмин коргускеп. Ол фильмде маадыр-хоорайга Ленин орденин болгаш «Алдын Сылдыс» медалды тыпсырынга холбаштырган байырлалды тодаргайы-биле көргүзүп турар.

Төрээн чурттуң бедик шанналын новороссийжилерге СЭКП ТК-ның Чиргизе секретары Л. И. Брежнев тывыскан. Л. И. Брежнев Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Новороссийск дээш тулчуушкуннарның идепкейлиг киржикчизи болгаш организакчызы турганы билдингир. Ол фильмде эш Л. И. Брежневтиң чагыгы волкучулары-биле, Новороссийскиниң ажылчы чоннары-биле чүректиң ханызындан чылыг ужуражышкыннарының дүтүлүп, СЭКП ТК-ның Чиргизе секретарының маадыр-хоорайга чүве чугаалап турарының дүтүлүп көргүзүп турар.

(СЭТА).

Улусчу тудугда

ДЕМНИГ АЖЫЛДААР

Тываның найысталыпың ажыл-ишчилерп Совет Тываның 30 чылынга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш чылыг дамчыдылгазының тудуунга болгаш хоорайның чаагайжыдылга ажыларынга идепкейлиг киржип турарын бир дугаарында демдеглээр ужурлуг. Эрткеп субботада Кызыл хоорайның чаагайжыдылгазына 4 мун кижи ажылдап хүзээп. Оларның иштинден 2 мун 500 кижи чылыг дамчыдылгазының кудумчуларже тарап үнген четкилеринге гидрочылгалаашкыпнар кылып, дуглаан черлерин дескивел, ашпап, асфальтылар кылырынга дузалашкан. Дыштанар хүнперде чамдык кудумчуларга ол-ла ажылдар үзүктелбээн.

Ленин кудумчузунда чылыг сут дамчыдыр хоолайлар салган черде тудуг-монтаж ажылдары бүрүн доозулган. Ол хире хемчээлдиг черде улус кылаптаар оруктуг катап дескивел, сай болгаш өске-даа тудуг материалдарнын төп, асфальтылаан. Комсомольская кудумчузунда чоруткан хоошпапы дуглаары, аарз шывыг-биле шывары колдуунда дооступ бар чидар. Тыва автоорук тудуунуң эргелеги маңаа шывыг кылырын оожум бай-далдыг чорудуп келген.

Ам Найырал кудумчузунда узук хемчээлдиг орук бар. Ында улуг диаметрлиг хоолайларны хоошпаларже хиирип, тудуштур дүүзаалаарын «Сибирьсантехмонтаж» трестиң Кызылда участогунга күлээткен. Оон эш Поручиккке удуртқан монтажниктер дүүзаалаашкынны элээп шалыпкын чорудуп эгелей бергеп. Кызылдың кудумчуларынче киргеп кол магистраль ол болгай.

Кызылдың төп электрп станциязының тудуг эргелелиниң ажылчыннары станция-биле Кызыл аразында чорул орар чылыг дамчыдылгазының хоошпаларында дүүзаалаашкынны кылып турарлар. Оларбо хүнде 4 километр черде хоолайларны дүүзаалап доосказ, комиссиягa дужаатган. Ам ында гидрочылгалаашкын ажылдарын эгелээр ужурлуг.

Чүльдүм кудумчузунда чылыг дамчыдылгазын тударын база доосказ. Рабочая кудумчузунда хоолайларны чылыглаарын Тыва автоорук эргелелиниң «Сельхозтехника» катгыжылышкынының Иштики херектер министерствозунуң коллективтери кылып турар. Бистин соруулавыс чаагайжыдылганы чорутпушзан, чылыг дамчыдылгазын тудуп, ажылдалга шилиткин киирери болзур. Дүрген болгаш шалтыкын кылырынга үрей кылышкынар шаптыктап турар. Чижээ, «Востоксантехмонтаж» трестиң участогу Рабочаяда салган хоолайларны дүүзаалап турар. Шеңелдеер үезинде суг девиишкиннидеп дүүзаалаан черлер тешти берген. Ус-шак үндүрүл, катап дүүзаалаашкар.

Эрткеп дыштанар хүнперде чаагайжыдылгага харылзаа эргелелиниң Республиканың Культура министерствозунуң коллективтери кызымак, шалыпчы ажылдаан. Өске-даа организацияларның күүш-биле Ленин, Чүльдүм кудумчуларында, Абакан аалакчызында бир мун ажыт дос мөшпы тарып олурткан. Ленин аттыг шөлде эмдыызында 50 дос шивини Каа-Хемден экпеп олурткан. Ында ногаанчыдылганы чорударынга Кызылдың № 1, 3 школаларының өөренчилелера, кайтан Иван Березов, старшина эш Белков удурткан дериг албанын эрттирип турар солдаттер идепкейлиг киришкеннер. Кызылда чаагайжыдылга-даа, чылыг дамчыдылгазының тудуу-даа мынчаар бир угла кылдыныл, пайысталдың ажылчы чоннуң ажаа организастыг, бир демниг ажылдарын негеп турар.

Б. СВИНЦОВ.
СЭКП Кызыл хоорхомунуң үлегүр кылдызының эргелекчизи.

Бистиң интервьювус

ОРГАНИЗАСТЫГ ДООЗАР ДЭЭШ

Хой ажылында эң чугула кампания — хойларны эдержилгеге киирерин болгаш тарып боозадырын ам ажыл-агыйларда чорудуп турар. Хойнуң баш санын өстүрери, оон уксазын экижидери тарып боозадылгазы ийи хире организастыг, эки шынарлыг эрттиреринден кол хамаарыжыр.

Хой ажылында бо чугула кампанияны Бии-Хем районнуң ажыл-агыйларында канчаар чорудуп турарын чугаалап бээрни бистиң корреспондентивис ол районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң кол зоотехниги Анатолий Иванович Герасименкотан дилээн. Оон интервьюзун моон адаанда парладывыс.

— Хойнуң эдержилгеге киирери болгаш тарып боозадыры бедик организастыг чорукту негеп турар ажыл болгай—деп, Анатолий Иванович бодунуң чугаазын эгелээн.—Хой ажылында бо чугула кампанияны чогуур үезинде чедиишкинниг эрттирер дээш районнуң ажыл-агыйларын аңаа белеткелдя баш удур чоруткан турган. Хойну тарып боозадыр 10 пунктуну септеп, белеткээн, шеңелдеге киирип, хой тыптырар 300 ажыг кошкарларны чогуур азырапга тургускаш,° пункт бүрүзүнге арга-дуржулгалыг тарып боозадыр техниктерни быжыглаан. Оон түңнелинде хойнуң тарып боозадыры бо чылын ылаңгыя организастыг болгаш талыпкын чоруп турар. Ол ажылдың шынары база бедик деп чугаалап болур.

Бо чылын район никтизи-биле төрүүр 100 хойга оңааштыр 74 хураган камгалап алган. Бо сан республиканың ниитп деңнелиниден дыка куду болуп турар. Түс-түс ажыл-агыйларны алырга. «Хадың» колхоз 100 хойга оңааштыр 86 хураганны меңги доруктуруп, районга бирги черни эзлээн. «Саян» совхоз—78, «Кызыл тараачын»— 77, «Өөк»—62 хураган алган. Бистиң районга мал чеми чедиишпес деп тутавлап болбас. Районнуң ажыл-агыйлары мал чеми-биле чыл бүрүдө-ле өске кайы-даа ажыл-агыйлардан дээре хандыртыкын турар. Ынчаларга, төрүүр 100 хойга оңааштыр алган чаш төл бистинде чүге кудул? Мооң бир кол чылдагааны 1973 чылдың күзүңүяде хойнуң тарып боозадылгазын база эдержилгезин куду деңнелге эрттиргенинде-дир. Бо чылын оны өөренип көргеш эрткеп чылдарның четпестерин катаптавазы-биле боттуг хемчеглерип алган бис. Бүгү-ле пунктуларга хойну тарып боозадыры августуң ийиги он хонуунда эгелей берген.

Бо чылын районнуң ажыл-агыйлары ниитизи-биле 40.530 баш хойну эдержилгеге киирер ужурлуг. Оон иштинде тарып боозадыры 30.500 баш. Сентябрьның 24-түн медээзи-биле алырга, 15.485 хойну тарып боозаткан болуп турар. Бо талазы-биле «Саян» совхоз өске ажыл-агыйларны мурнап, тарып боозадылганы организастыг чорудуп турарын айтыр херек. Ол ажыл-агый 8 мун хойну тарып боозадыр планныг. Ында эки дериттингеп 4 пункт ажылдап турар. Ам планнаттынган хойнуң хей чуруузуңу тарып боозаткан. Совхозтуң зоотехниги Иван Петровпч Лавриненко ажылды мергежилдиг удуртуп, аңаа боду-биле киржип, тарып боозадылганың чорудулгазын туда контрольдап турар. Ынчангаш эки түүнел чедип алдынган. Сесерлиңге турган тарып боозадылга пунктузунуң техниги Михаил Дүгжү кыскз хуусаада 1580 баш хойну тарып боозадып, планның ажыр күүсеткеп. Артқан үш пунктуга хойну тарып боозадырын октябрь ортанга чедир бүрүү доозар деп турар.

Бо чугула ажыл «Кызыл тараачын» совхозтуң Эрбек салбырында база-ла организастыг чоруп турар. Салбырда тарып боозадыганың үш пунктулары бар. Оларга бо хүнперге чедир 4 мун ажыг хойну тарып боозаткан.

Хойларны эдержилгеге киирери болгаш тарып боозадыры «Өөк» совхозта болгаш «Хадың» колхозта оожум темплиг чоруп турар. «Өөкте» 10 мун хойдан чүгле үш мун, а «Хадыңда»—2500 хойдан деңгүп-ле 300 хире хой тарып боозаттынган. Ол ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш түскай эртемниглери хойну тарып боозадырының хожудан турарын орай чазын оолдадырыг-биле сылдаглап турар. Ол сылдагда үндезин-барымдаа чогу билдингир. Чижээ, «Өөк» совхоз тарып боозадыр планныг октябрь ортанга чедир чоруткаш, ону арл совсаар. А тарып боозадыр хойларының үштүң бир кезээн декабрь айда олче киирер. Мооң ужуру чүдел дээрге, хой оолдаашкынының үезинде чаш хураганнар доруктур азырап өстүрер чылыг кажаа-хораанның чедишпес болуп турарында. Кызыл азы эрте чазын төрүттүнген хураганнар дорута бээрге, хойларның чамдыызын апрельмайда демги-ле хураганнар доруктурган кажааларга экпеп оолдадыр деп планнап турар. Бо дээрге, ажыл-агыйжы эвес чорук шинажыл. Совхозтуң удуртукчулары, түскай эртемниглери малга чаа кажаалар тударынче кичээнгей салбайн, эрги кажааларга ыпакып олурээри ол шинажыл. Кышкы үеде тарып боозадырга чорудары берге. Ынчангаш бо совхоз төрүүр 100 хойга оңааштыр эң-не эвээш хураган ап турар-дыр.

Хой тарып боозадыр үезин Кызылдың уксажыдылга станциязындан экпеп берип турар. Аңаа үзүктелиишкин болбаан. Оон ынай, үрепиң шынары база эки. Ынчангаш хамык-ла чүве ажыл-агыйларның боттарындан хамаарыжыр.

Ам хойнуң тарып боозадылгазын дүргең доозар дээш ажыл-агыйларның түскай эртемниглери боттуг хемчеглерни алыры эргежок чугула.

НОГАА ДҮЖҮДҮ

«Кара-Хаан» совхозтуң ногаажылары капустаның бедик дүжүдүн бо чылын ап, күрүмеге 200 тонна капуста дүжаар планын 2 катап ажырган.

Ногаажылар: бригадир В. Н. Кемсур, звеночу А. И. Немцева, комсомолчу Зоя Чооду олар тергиин ажылдааннар.

Альбина Ивановна Немцеванық звенозу эрткеп чылын база совхозтуң ногаажыларының аразынга калбарган чарыштың пиилекчизи болган, а боду «1973 чылдың социалистиг чарымының пиилекчизи» деп хөрек демдээ-биле шаңнатқан.

ЧУРУКТА: звеночу А. И. Немцева.

А. МОНГУШТУҢ фотозу.

ШУУРГАНГА ТӨРУТТУНГЕННЕРГЕ ТУРАСКААТКАН

ШЕПЕТОВКА. (Хмельницкий область). (СЭТА-ның корр.). Сентябрь 29-та аңаа Николай Островскийниң төрүттүнген хүнүнден бээр 70 хар харлаанынга тураскаатkан байырлал болган. Ол бо хоорайга бодунуң чалыы ыяшын эрттирген, революстуг демиселдин оруунче кирген. Шепетовка биле Павел Корчагинниң овур-хевиринин тыптып, тургустунганы база холбаалыг.

Чурттуң дыка хой булуңнарындан төлээлер ол байырлалга чеде берген. Аалчылар аразында — чогаалчының дайынчы сурукчулары, республиканың Н. Островскийдиң аттыг комсомолчу шаңналдарының лауреаттары-да бар.

Хоорайның Культура бажыңынга УЛКСМ Хмельницк область болгаш Шепетовка хоорай комитеттериниң чогаалчының 70 харлаанынга холбаштырган хуралы болган. Оон соңда дайынчы чогаалчыга тураскаал тургускан хоорайның төп шелүүге хой киржикчилерлиг митинг болган.

Бистиң хүпериниң комсомолчулары болгаш аныяктары корчагинчи быжыг чаңчылдарны мыкытпы-биле камгалап, улам калбартып турар деп, аңаа чүве чугаалааннар демдеглеп турганнар. Оон бир-черечизи областың «Корчагинчи» деп тудуг отрядын ол митингинин киржикчилериниң Байкал-Амур оруунун тудуунче удээни болган.

Хоорай стадионунга «Кан канчап катканы» деп немнуп авторунга тураскаал кылдыр театрлыктан улуг көргүзүг болган.

В. П. Ленинге тураскаал бааринга, Н. Островскийниң монументизинге, Шепетовканың партизан-пионери Совет Эвилелиниң Маадыры Валя Котикке тураскаалга Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Төрээн чурт дээш тулчуушкуннарга өлген дайынчыларның ак-дүнма хөөрүнге чечектер база салган.

ПОЛИТИКТИГ, ЭКОНОМИКТИГ ӨӨРЕДИЛГЕНИ ҮЕНИҢ НЕГЕЛДЕЗИНГЕ ДҮҮШТҮРЕР

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арыда).

«Тес-Хем» совхозта партком коммунистерниң марксизм-ленинчи өөредилгезинче доктаамал кичээнгейни салып турар. Марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир школдарда 26 дыңнакчы СЭКП төөгүзүн өөренип турар. Кичээлдер бедик теоретиктиг болгаш методиктиг деңнелге эртип, дыңнакчылар партияның база чазактың политиказының чугула теоретиктиг болгаш практиктиг айтырыгларлыг ханызы-биле сайгарып келген. Оларның күш-ажылга, коллективтиң хей-ниити ажылынга идепкейин көскүзүү-биле бедээн. Ол школаның пропагандизи, совхоз директорлуг В. Балдый-оолдуң дүжүлгазы биле. «Партия 1941—1945 чылдарда Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде» деп теманы өөренип турда, дыңнакчыларның мурнунга Совет Эвилелиниң Маадыры Х. Чүргүй-оол чүве чугаалаан. Ооң чугаазын дыңнакчылар улуг сонуургал-биле дыңнаан.

Түңнел кичээлдерге дыңнакчылар боттарының бызыг билиин, теоретиктиг айтырыгларны амыдырал-биле, коммунистиг тургузуушкунуңуң практиказы-биле холбап билирин көргүзкеннер. Ол школаның дыңнакчыларының хей кезии партийжи лаалгалыг, агитаторлар, политинформаторлар бодуп турар.

Партия өөредилгезиниң системазынга база экономиктиг өөредилгеге партияның экономиктиг теориязының болгаш политиказының айтырыгларын, мурнунда чылдарга бодаарга, дээш калбаа-биле өөренген. Эрткен чылын экономиктиг өөредилгениң янзы-бүрү хевирлериге 19 818 кижи хаара туттунган, азы ажылдап турарларның 20,9 хуузу. Ол ышкаш министерстволарның, эргелелдериниң, бүдүрүлге черлериниң, колхозтарының, совхозтарның удуртукчулары болгаш ортумак звеноңуң кадрлары сөөлгү чылдарда калбаа-биле экономиктиг билиглериң школаларынга, курстарынга хаара туттунуп турар апарган.

Экономиктиг өөредилгени «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде, Каа-Хем хөмүр-даш разрезинде, «Кызыл үзептүр тудуг» эргелелинде, «Тыва тудуг» трезинде, «Көк-Тей», «Шекпээр» совхозтарда, «Мурнакчы», «Тинилелге» колхозтарда, Туран, Березовка сүт-бараан фермаларында партия организациялары эки организастаан. Ажылчыннарның, колхозчуларның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның экономиктиг өөредилгези күш-ажылдың чаа-чаа курлавыларын дилеп тыварынга, социалистиг чарышты дээштиг калбартып чорударынга улуг иидигни берип, четпестерге, ажыл-агыйжы эвес чоруктарга эптеш чок болурунга оларны кижизидип турар.

«Тыва даг-дүгү» комбинатта экономиктиг өөредилгеде 3470 дыңнакчы хаара туттунган. Ол дээрге ында ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның барык шуптузу-дур. Ол өөредилгени партком секретары В. Бакулин баштаан чөвүлел удуртуп турар. Өөредилгени организастап чорударынга экономиктиг чөвүлел идепкейлиг киржип, пропагандистерге методиктиг дузаны чедирип, экономиктиг билигниң кабинединден тургузуп, семинарларыны эрттирип турар. Эртем-техниктиг депшилгениң чедиишкиннерин бүдүрүлгеге шиңгээдирин дүргедиришиниң айтырыглары ол школаларның кичээнгейниинг төвүнге турган. 1973 чылда дыңнакчылардан 8 чаартыкчы саналга киргеп, оларның ачызында 139 муң ажыг рубльдиң камналгазы чедип алдынган.

Социалистиг көдээ ажылагый болгаш үлетпүр бүдүрүлгезин эртемге үндезилеп эргелеп-башкарарының үндезиннерин өөренир теоретиктиг семинарлар партия райкомнарының, ийи парткомнарның чанынга ажылдап турган. Анаа бүдүрүлге черлериниң, колхозтарының, совхозтарның удуртукчулары болгаш специалистер өөренгеннер. СЭКП обкомунуң чанында теоретиктиг семинарга министрлер, эргелелдер начальниктери, оларның орлакчылары, партия, совет, профэвилел, комсомол органнарының болгаш республиканың идеология албан черлериниң удуртукчулары өөренип турган.

Пропагандист кадрларны шилип алырын болгаш белеткээрин экижидер талазы-биле партия организациялары дээш ажылдарны база чоруткан. Ол бүгү өөредилгениң шынарыга, коммунистерни теория-биле чепсеглеп, идея талазы-биле дадыгышкынын күштелдирериге, дыңнакчыларның күш-ажылчы база хей-ниитичи идепкейин бедидериңге эки салдарны чедирген. Кадрларның, бүгү коммунистерниң идей-теоретиктиг белеткелин улам ыңай күштелдирериниң, ажылчы чоннарның калбак массаларын коммунистиг үзелбодалга идепкейлиг кижизидерииниң эргежок чугулазын, марксизм-ленинчи өөредилгениң херээн чогаадыкчы ёзуби-ле, партияның политиказы база амгы үениң ниитилел практиказы-биле сырый холбаалыг чорударын амыдырал негеп турар.

Ыңдыг негелде турбуже, марксизм-ленинчи өөредилгени организастап турарында улуг четпестер бисте ам-даа бар. Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгени улам сайгыраңгайжыдар аргалар ам-даа долузу-биле ажыглаттынмайн турар. Сөөлгү чылдарда Таңды, Бии-Хем, Тожуңуң чамдык ажыл-агыйларында политиктиг школаларның, семинарларның саны кызырлып, ажылдап турар кижилерниң эвээш хуузу экономиктиг өөредилгеде хаара туттунган. Чамдык политкичээлдерге теорияның болгаш политиканың чугула айтырыглары, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң төвгүзү чамдыкта эки сайгартынмайн, амгы үе-биле холбаа чокка, кыры-биле өөреттинип эрткен.

Министерстволар, эргелелдер болгаш каттыжышкынар удуртукчулары экономиктиг өөредилге дугайында дужаалдар үндүрери-биле кызыгаарлаттынгаш, өөредилге чорудулгазының ужур-утказынче ханылап кирбейн турар. Совхозтар ажылчыннарының, колхозчуларның, эң ылаңгыя хой-жуларның, кадарчыларның болгаш сааначыларның ортузунда экономиктиг өөредилге кошкак тургустунган. Дыңнакчыларның сонуургалын, ниити болгаш тускай эртеминиң талазы-биле деңнелин өөренип көрбейн, политиктиг школаларга болгаш семинарларга өөренирин чамдык черлерге болдурган.

Комсомолчуларның болгаш аныяктарның политиктиг өөредилгезин организастап турарында улуг четпестер бар. Республикада 13 муң ажыг аныяк кижилер политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң каидыг-даа хевирлеринде эртken өөредилге чылында хаара туттунмаанын айтырга-ла четчир.

Үстүнде айттынган четпестерни бо чаа өөредилге чылында каптаптавайн, чайладыр талазы-биле ажылдарны СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация база адырлар аайы-биле килдистери, партия райкомнары болгаш Кызыл хоорукому дарыл чорудары негеттинип турар.

Соругга болза кичээлдерниң идей-политиктиг деңнелин бедидиринче, өөредилгени беш чылдың доозукчу чылынып соругалары-биле холбаарынче кол кичээнгейни салыры болур. Бо чылдың социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезин анализтээриге база 1975 чылдың уткуштур планнарын ажылдап кылырынга экономиктиг өөредилге системазының дыңнакчыларын киришкирери база чугула.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң деңнели партия организацияларының организаторчы ажыл-чорудулгазыңдан, өөредилгениң шынарынче кичээнгейни салып турарындан, кичээлдерни үзүктел чок эрттирерин чедип алырындан, пропагандистерге база дыңнакчыларга методиктиг дузаны доктаамал чедирип турарындан кол хамаарыжыр. Ынчангаш партия организацияларыны амдан эгелеп пропагандистерге болгаш дыңнакчыларга таарымчалыг байдалды тургузуп, өөредилгениң чоруп турарының дугайында партия хуралдарынга чугаалажып, кичээлдерниң эртип турарынга, шынарынга шыңгыы контрольду тургузары чугула. Марксизм-ленинчи өөредилгени ханы анализтеп, ооң чедиишкиннерин байлдып, мурнакчы дуржуулганы иептередир херек.

Марксизм-ленинчи теорияны, партияның төөгүзүн, ооң экономиктиг политиказын өөренирии—СЭКП-ниң XXIV съездизиниң салган сорулгаларын, беш чыл планнарын чедиишкининг боттандырарынга практиктиг дузаны партия организацияларынга, күш-ажылчы коллективтерге чедирер.

СЭКП Төп Комитедиң коммунистерниң политиктиг өөредилгези-биле, ажылчы чоннуң экономиктиг билиглерии бедидери-биле чергелештир, удуртукчу кадрларның марксизм-ленинчи өөредилгезин, идей-политиктиг дадыгышкынын амгы үениң негелделеринге дүүштүр тургузарын партия комитеттеринден хүн бүрү негеп, олче онза кичээнгейни салып турар. Бистиң республикада партия райкомнары, чер-черде партия организациялары бо талазы-биле тодаргай ажылды чорудуп, оларның өөредилгезин системажыткан. Ынчалзажок эртken өөредилге чылында СЭКП Чөөн-Хемчик, Каа-Хем, Улуг-Хем райкомнары колхоз, совхозтарның удуртукчуларыбиле өөредилгени чедир организаставайн, бир чылда 1—2 семинар кичээлдерн чорударыбиле кызыгаарлаттынып турган. Ол ышкаш Кызыл хоорукомундан марксизм-ленинизмниң кежээки университединге өөренир дыңнакчыларның данзызын бүрүдан бадылаан болгай, оларның өөредилгезин контрольга алыры негеттинип турар.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң чедиишкининг болдуру, бүгү идеологтур ажыл-чорудулгага ышкаш, хамыктың мурнунда кадрлардан хамаарыжыр. Ол дугайын СЭКП Төп Комитедиң Белоруссияның идеология кадрларының дугайында доктаалының база катап онзагайлап айыткан. Ынчангаш идеология ажыл-чорудулгазының амгы үезинде негелдезинге дүүштүр пропагандистерниң теоретиктиг болгаш методиктиг белеткелин улам ыңай күштелдирер херек. Пропагандистиң массанын организатору болгаш кижизидикчизи болур ажылын бедик деңнелге тургузары чугула.

ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНГА УТКУШТУР

Партия чырыдышкынының экономиктиг өөредилгезиниң пропагандистериниң семинары Шагаан-Арыг хоорайга болган. Анаа Улуг-Хем райониуң 70 пропагантистери киришкен.

Семинарга «Районнуң ажылчыннери Тыванның 30 чыл ойнуң будүүзүнде», «Эрткен өөредиге чылының түңнелдери болгаш чаа сорулгалар» деп илеткелдерни СЭКП райкомнуң бирги секретары К. А. Маспык-оол, СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация кыдызының эргелекчизиниң оралакчызы О. М. Седин кылган.

Москванын Бауман соңгулда округунга Л. И. Брежневтиң чугаазын өөренириниң талазы-биле методиктиг сүмени пропагандистерге СЭКП Тыва обкомунуң Политчырыдышкынын бажыңының эргелекчизиниң оралакчызы М. Ш. Машпавдай берген, а делегей байдалының дугайында лекцияны СЭКП обкомунуң лектору Н. С. Коңгар номчаан.

Идепкейлиг пропагандистер СЭКП райкомунуң Хүндүлел бижиктери-биле шаңнаткан.

С. БИЛЧИИР-ООЛ.

«Шамбалыг» совхоз бо чылын күрүнеге дүк садар планын 103 хуу кылдыр ажыр күүсеткен. Аңаа түс-түс хой-жуларның киирген улуг-хуузу улуг. Оларның бирээзи, Семис-оол Монгуш, малчыннар ортузунда калбарган социалистиг чарыштың мурнуну одуруунда чоруп турар. Мурнакчы хойжу бо чылын 100 төрүүр хойга онааштыр 106 хураганны ап, бир хойдан 3,3 килограмм дүүтү кыргып алган. Амгы үеде ол кыштаглаашкынга белетченип турар.

ЧУРУКТА: Семис-оол Монгуш.

М. ХЕНЧЕ-КАРАНЫҢ фотозу.

СУРАГЛЫГ КИЖИНИҢ УРУУ

Бо чурукту Моңгун-Тайга районнуң Мөген-Бүрен хемниң бажыңга чайлагга тырттырган. Хөлдерлиг, чавыс кылдыр көзүлгүлээр даглар, сыннарда меңгилер кестүп чыткылаар, ажык шөлдер, шаттар чанында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Хүлер-оол Иргитович Коңгармаптың аалы бар. Ол «Мөген-Бүрен» колхозтуң мурнакчы комсомолчу хойжуларының бирээзи. Зш Коңгармап тус черниң төрүүр 100 баш хойларындан 98—100 баш хураганны өстүрүп ап келген. Ооң кадайы Александра Иргитовна Доржу Мөген-Бүрен көдээ Совединиң депутады.

Бо малчыннар-биле ужурашып танышкаш, Хүлер-оол Коңгармаптың аразы Саая Чыңгуйовна Чайым-биле чугаалашкан бис. Ол «Мөген-Бүрен» колхозтуң хоочун кемигүнериниң бирээзи. Тываның улустуң чогаалчызы Степан Агбаанович Сарыг-оолдуң шаанда бижээнии «Хорлуу кадай» деп шүлүүнде малчын Хорлуунуң улуг уруу мен-не болгай мен деп, ол чугаалавы. Ооң аразы Тываның алдарлыг малчыны чораан. Фронтуга белен база чедиржип чораан. Хорлуу малчын 72 харлыынга чедир чурттаан. Чогаалда киргеп сураглыг кижиниң дугайында чогаалчының одуругларын сактып келдим:

Моңгун-Тайга баарында
Мөген-Бүрен уннуу чурттуг,
Хорлуу кадай эртен эрте
Хоюн барып ончалап-тыр...

Хорлуу угбайның улуг уруу Саая Чыңгуйовна—оглу Коңгармаптың уруглары-биле эртенги шактарда одарладып үндүрер дээш модан хойлар чанында.

О. ОХЕМЧИКТИҢ сөзү, фотозу.

Суурда чаа магазин

Кызыл хоорайның кедээинде, Каа-Хем суурда, школа-интернат чоогунда холушкак барааннар садыглаар улуг хемчээлдиг, хей өрээлдериг чаа магазин ажыттынган. Ооң садыглаар шөлүүнүң хемчээли 540 дөрбелчин метр. Аңаа ажылдаар коллективте кижилерниң ниити саны 35. Олардан 15 кижи садыгжы. Аъш-чем барааннарының делгем салонунда 7 кежигүнүнүг бригада ажылдап эгелээн.

Ойнаарактар болгаш идикхеп аймаа садыглаар өрээлинде—4, пөс болгаш трикотажта 5 садыгжы бар. Өрээл, салон бүрүзүнде чаа дериглелерии тургускан. Ооң кайы-даа килдистериге келген улус бараанарны боттары шилип алгаш, кассага өртээн төлээр кылдыр белеткээн. Удавас ооң чамдык өрээлдериңе аъш-чем барааннарын белеткеп савалаар цехти база ажыдар.

Аңаа савалаан бараанарны Кызылдың өске магазиннеринче тарадып чорудар.

Каа-хемчилерге чаа белек болган бо улуг магазиниинң иштики өрээлдери делгем, сонгалары улуг, чырык. Өрээлдер кааскалгалыг. Бараан шыгжаар складтары база таарымчалыг, делгем. Садыг министерствозунуң септелге-тудуг участогунуң тудугжулары СЭКП обкомунуң дужунга турган эрги чаңгыс каът ыяш универмагтың бажыңын көжүрүп, ону улам алгыдыр чаарты тудуп, магазинниң ажыглалга киргени ол. Магазинниң килдистери бир хүнде 150 муң ажыг рубльдиң бараанын саарар. Дуржуулгалыг садыгжы Галина Кузнецова баштайгы хүннерден эгелээш, саарылга планнарын күүседи турар. Кызыл-садыгның коллективинге немежип киргеп чаа коллектив садып алыкчыларны хүлээп ап, чедиишкинниг ажылдап эгелээн.

Л. ХРИБРИКОВА.

Партийжи амыдырал

НИИТИ ХУРАЛДЫҢ ШИИТПИРИ

Партия документилери солуур дугайында СЭКП ТК-ның май (1972) Пленумунуң доктаалының болгаш СЭКП ТК-ның түскай чагаазының күүселдезиниң түңнелин «Сүт-Хөл» совхозтуң коммунистери боттарының ниити хуралынга чоокта чаа чугаалажып көргеп. Партдокументилерни солуурунга белеткелдиң болгаш солуушкунуң үезинде совхозта партия организациязының масса-политиктиг ажылды партия организациязының, партболүк болгаш коммунист бүрүзүнүң күштелдиргениниң түңнелинде совхоз күрүне мурнунга алган хүлээлгелерии 1972—1973 чылдарда ажыр күүсеткен. Тодарадыкчы чылдың планныг онаалдаларын база чедиишкиннииг күүсеттиниң турар. Совхозтуң ишчилери эът биле сүттүң чыл планын Совет Тываның 30 чыл ойнуң будүүзүнде күүседир соругланы салган.

Партийжи даалга күүседириңге идепкейлиг, онаашкан ажылынга кызымак болгаш корум-чурумнуг коммунистер совхозта эвээш эвес. Олардың чижээйге хойжу Моңгуш Хүрен, Домгак Быстан-оол, сааичы Түлүш Брянь. Ондар Кара-кыс болгаш оскелерни-даа адаи болур. Тоску беш чылдың планныг онаалдаларын күүседириңге оларның кииргеп үлүг хей. Ынды мырнакчыларның арга-дүржүлгазын иентередири, олардан үлегер алыры күзенчиг.

СЭКП Уставының бүгү негелделерии садып чүгаалашкан. Ооң түңнелинде дыка хей коммунистер боттарының харыысалгазын бедиткен, четпес ажыл-чанын эткен болгаш ажыл-ижин экижиткен. Бо бүгү чижектер партдокументилер солуушкунуңуң политиктиг болгаш кижизидикчи үзүк-шынарлыын бадыткап турар.

Партия документилери солуурунга белеткелдиң болгаш солуушкун үезинде агитация болгаш масса-политиктиг ажылды партия организациязының, партболүк болгаш коммунист бүрүзүнүң күштелдиргениниң түңнелинде совхоз күрүне мурнунга алган хүлээлгелерии 1972—1973 чылдарда ажыр күүсеткен. Тодарадыкчы чылдың планныг онаалдаларын база чедиишкиннии

А. А. ГРОМЫКО ВАРШАВАДА

ВАРШАВА. (СЭТА). Польша Улус Республиканың чазааның чалаашын ёзугаар СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-нин даштыкы херектер министри А. А. Громыко Варшавада албанның ажы-чоруун кылып чеде берген.

Варшаваның ССРЭ биле Польша Улус Республиканың күрүне туктарын аскан аэродромунга Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының Төп Комитединиң Политбюро кежигүнү, Польша Улус Республиканың даштыкы херектер министри С. Ольшовский, Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының Төп Комитединиң Секретарнадының кежигүнү, Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының Төп Комитединиң делегей киндизинин эргелекчизи Р. Фрелек, Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының Төп Комитединиң Секретарнадының канцелярия эргелекчизи Е. Ващук, Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының делегей киндизинин эргелекчизининг бирги оралакчызы Г. Жебровский, Польша Улус Республиканың даштыкы херектер министрининг оралакчылары болгаш албанның еске-даа кижилери А. А. Громыкону уткуп алганнар.

ССРЭ-ниң Польша Улус Республикада элчини С. А. Пилотович болгаш элчин черинин ажылдакчылары аңаа утказаннар-биле кады база турганнар.

А. А. Громыко аэропортка келгеш, журналистер-биле ужуражыкаш, дараазында медеглелди кылган:

Соолгу чартык чылда база катап акыдунма социалистиг Польшаның черинге ийиги удаа кээп, базар болганывыска дыка өөрүп турар бис. Мындыг байдалда хамыктың мурнунда чогум чүүү чугаалаарыл?

Тайбың болгаш делегейге айыыл чок чорук дээш бодунуң хемчээлиниң талазы-биле улуг, төөгүлүг демиселге Совет Эвилели, Польша Улус Республика социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттары-биле кады чангыс аай фронт-биле, эп-найыралдыг киржип турар. Акыдунма ёзугуунуң харылзааларын түдүп турар чурттарның даштыкы политика талазы-биле ажыл-чорудулгаларын үлеп-башкарары бөгүн мурнукузунаан-даа артык хамы болгаш чазагай үре-түмнелдиг боон турар.

Чогум-на өөн ачызында бистер шупту-вуе — кады-даа, түс-түс чурттарга-даа делегей ареназынга улуг-улуг үре-түмнелдерни чедип алыр аргалыг боон турар-дыр бис.

Өөн-биле, чергелештир социалистиг күрүнелерниң боттарының мурнунга салганы тайбынны болгаш социализминиң туруштарын быжыглаарының сорулгазы чиик эвес даярзын бистер база тодаргайы-биле, көрүп турар бис.

Польша бодунуң национал катап тургустунуушкунунуң үжен чыл болганын демдеглээни өөрүшкүлүг хүнерни бистер ам-даа үшаан бис. Аны-дунма Польшаның ол улуг байырлалын совет коммунистер, бистиң бүтү улузувус боттарының байырлалы кылдыр көрүп турар, чүге дээрге, Польшаның ажылчы чоннарының чоргаарланып турары өндүр улуг чедимишкиннерни совет кижилерниң чүректеринге чоок болгаш үнелиг-даа.

Бистер боттарывыс партияларывыстың, чурттарывыстың болгаш улустарывыстың аразында тургустунган найыралдың болгаш акы-дунма ёзугуунуң харылзааларын бедик-биле үнелеп турар бис. Социалистиг дем каттыштырылгазының бүтү күрүнелериниң аразында сырый кады ажылдажылганың ындыг харылзааларын чайгылыш төкка быжыглаарындан-даа чугула сорулга бисте чок дээрзин совет удурткулуларның өөнүүшүнден база катап демдеглексеп тур мен.

Кайгамчыктыг хөөрай — Варшаваның чурттакчыларынга бо таварылганы ажыглап алгаш, эң чылыг күүзәшкиннерни дамчыдып тур мен.

Совет Тываның 30 чылынга

ААС-КЕЖИИ

ССРЭ-ниң составынга Тываның бактаан киргенининиң 30 чыл оюн таварыштыр республиканың партия, совет, ажыл-агый органнарының хоочун ажылдакчыларының күүлдерин «Шын» солун берип турар. Бо удаада РСФСР-ниң Дээди Советининиң депутады чораан, Тыва АССР-ниң Дээди Советининиң Президиумунуң Секретары С. Х. Красныйның сактышкынын парладывыс.

ССРЭ-ниң улустарының улуг өг-бүлезинге Тываның киргенининден бээр 30 чыл оюн ам удавас болур. Ол болуушкунну тыва кижи бүрүзү аас-кежии кылдыр көрүп, бодунуң чуртталгазында аңаа хамаарышкан өөрүнчүг таварылгаларны сактып, Совет Эвилелиниң хамаатызы деп атты ядилеп чоруурунга чоргаарланып, Коммунистиг партиязынга болгаш Совет тазаанга өөрүп четтиргенин илередип турар.

Шаанда иштикиниң болгаш даштыкының каш дакпыр дараалының адаанга түрег-човаанга таваржып, кижиниң кандыг-даа эргезин ядилеп чорбаан тыва улус Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ленинчи национал политиказының ачызында марксисчи-ленинчи оруктап хөгжүп, Совет Эвилелиниң хөй национадлыг чону-биле дең эргелиг амыдыран, чурттап база ажылдап турар. Тываның Совет Эвилелиниң каттышканы — кара чаңгыс шыныыг орук.

Тываның ажылчы чоннары, Совет Эвилелиниң бүтү улустары-биле бир дөмей, дең эргени ядилеп турар болганда, олар партия, совет органнарынга ажылдап, совет күрүнези эргелеп-башкарарынга база киржип турар. Шаандакы ядыы араттарның ажы-төлдери ам партия, совет органнарының янзы-бүрү ажылдакчылары апаргылаан. Бо талазы-биле чижек кылдыр амыдыралынга үттүнүрбес улуг аас-кежиктиг болуушкунну Тываның Совет Эвилелиниң ег-бүлезинге каттышканындан бээр 30 чыл оюн байырлал эрттирери-биле холбаштыр сактып чугаалавас аргам чок.

1962 чылда Тыва автономнуг областы Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республика кылдыр эде тургускан. Оон дараазында чылын РСФСР-ниң Дээди Советинге сонгууда болуп эрткен. Сонгуулда дүрүмүн ёзугаар чурттакчы чонның саның барымдаалаш, РСФСР-ниң Дээди Советинге сонгулда талазы-биле Тыва АССР-ге бир сонгулда округун тургускан. Ол округтан РСФСР-ниң Дээди Советининг депутадынга сонгудар аас-кежик чыгчаарда менээ таварышкан.

РСФСР-ниң Дээди Советиниң 1963 чылдың апрельже болуп эрткен бирги сессиязынга РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазының оралакчызынга тывалардан бир-же дугаар мени сонгаанны республиканың партия организациязының, бүтү ажылчы чоннарының менээ берген улуг идегели болган. Ынчан сессияга Дээди Советтиң Президиумунуң составының дугайында СЭКП Төп Комитединиң Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның секретары эш А. П. Кириленко турган чүве.

— Депутаттың дилээн хандыра ажырбас боор але, Андрей Павлович?—деп, Микоян чугаалаарга, эш Кириленко кайын келгенимни, кайда ажылдап турарымны билип алгаш:

— Тываларны деткиир херек, харын саналдазып—деп чугаалады.

Бо чижек дээрге, чүге депутатка санал бээрин чоннээрээн айтырыг эвес, харын аныяк Тыва АССР-ниң, оон ажылчы чоннарының дугайында бистиң партиявыстың болгаш чазаавыстың ада-сагыш салыышкыны. Тываның моон сонгаар-даа өөрүп сайзыраары дээш кичээнгейни салып турарының база бир херечили ол деп бодаар мен.

РСФСР-ниң Дээди Советиниң сессиялары болуп турар үеларде Совет Армияның хоочун полководчулары, Совет Эвилелиниң Маршалдары К. Е. Ворошилов, С. М. Буденный олар-биле кайы-даа катап ужуражып, чугаалажыр аргалыг болган мен.

Моон иштинден чаңгыс-ла чижекти чугаалакседээн ийик мен. 1966 чылда РСФСР-ниң Дээди Советиниң VII-ги сессиязы болуп турган. Чапсар үезинде Президиум болгаш чазак кежигүннериннң чемненир үскай өрээлинге дүштен, чемненип аар дээш кире бердим. Ынчан Семен Михайлович Буденный мени:

— Бээр чедип келиңер, мында хостуг чер бар-дыр, маңаа олуруп алгаш, чемненип алыңар—деп чалай-дыр.

Элээн эпчоксунган-даа болзумза:

— Четтирдим, Семен Михайлович — дээш, Маршалдын чанынга барып олуруп алдым.

— Силер казах кижи силер бе?—деп, ол менден айтырды.

— Чок, Семен Михайлович, мен тыва кижи мен. Тыва автономнуг республикадан келген кижи мен—дидим.

— Аа, мен Тывага чорбаан-даа болзумза, тыва улусту билир мен, силериниң кожаңар Моолга хөй катап чораан мен, ылангыя хамаату дайынның болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде аңаа чоруп турдум. Моол улус эътке ынак улус болгай, оларның кожазы тыва улус база-ла эътке ынак болгай аан, эътten чип көрүнер—дээш, Семен Михайлович стол кырында таваkта салып каан эътти менче чоокшулады салып берди.

— Четтирдим, Семен Михайлович—деп, өөрүп четтиргенim илереттим.

— Тыва улус кандыг чурттап тур силер, моң?—деп, ол менден айтырды.

— Бистиң Тыва автономнуг республика Совет Эвилелиниң эң-не аныяк республикаларының бирээзи болгай, ол хиреминде-ле оон ажылчы чоннарының амыдыралчурттаалгазы, экономика болгаш культура тургузуушкунунуң хөгжүдээзи, бистиң чурттувустуң өске республикалары, крайлары болгаш областары-биле дөмей, бедик деңнелде. Ол дээрге тыва улустуң Совет Эвилелиниң улуг өг-бүлезинге каттышып киргенининң ачызы-дыр ийин, Семен Михайлович—деп, аңаа өөрээн сеткилим-биле чугааладым.

— Ол ындыг харын—дээш, Семен Михайлович хүлүмзүрүп кагды.

Бо бижээн чүүлге мен чүгле чамдык таварылгаларны киндим. Мындыг хевирлиг таварылгалар мээң амыдыралымга оон-даа хөй болган, ону шуптузуп бижимири берге. Совет Тываның 30 чыл оюн уткуптур бистиң төрээн Коммунистиг партиавыска, Совет чазаавыска өөрүп четтиргенимин, бистиң хөй-хөй тыва кижилеривис-биле бир дөмей, катап-катап илередип чоруур мен.

ДЕЛЕГЕЙ ХҮННЕРДЕ

НЬЮ-ЙОРКА УЖУРАЖЫЫШКЫННАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко аңаа Италияның президентиин Дж. Леопе-биле ужурашкан, президент болза АКШ-ка албанның ажы-чоруун кылын турган болгаш КНО-нуң Көл Ассамблеязының XXIX сессиязының ажылы-биле холбаштыр Нью-Йоркта чеде берген.

А. А. Громыко оон ынай Италияның даштыкы херектер министри-биле база ужурашкан.

Консультациялар кылыр дугайында совет-итали протоколга дүүштүр ССРЭ-биле Италияның аразында ийи таланың харылзааларын удам ынай хөгжүдүрининиң айтырыгларының талазы-биле, делегейге хамаарышкан элээн каш айтырыгларның, оон иштинде Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле ажылдарының баш Кипрге хамаарышкан байдалдың талазы-биле саналга-оналарны министрлер солушкан.

А. А. Громыко Югославияның Социалистиг Федеративтиг Республиказының даштыкы херектер талазы-биле авиялел секретары М. Миничиниң хүлээп алган.

Чылыг, эп-хуузунуң байдалынга болуп эрткен беседаларының үезинде делегейниң чамдык айтырыгларының, оон иштинде Кипрде байдалга болган Европага айыыл чок чорукту болгаш кады ажылдажылганың талазы-биле чөвүлел хураадың ажылынга хамаарышкан айтырыгларның талазы-биле саналга-оналга солчуушкуннары болган.

А. А. Громыко Австрияның даштыкы херектер министри Э. Биелка-Краптрой-биле база ужурашкан.

Беседаларның үезинде совет-австрии харылзааларының айтырыгларына хамаарыштыр база Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хураадың чорудулгазынга хамаарыштыр саналга-оналга солчуушкуннары болган. Министрлер оон ынай КНО-нуң Көл Ассамблеязының XXIX сессиязының ажылынга хамаарышкан чамдык айтырыгларны база чугаалажып корген.

А. А. Громыко Бельгияның даштыкы херектер министри П. Ван Элсандыны хүлээп алган.

Ужуражыышкынның үезинде министрлер делегейниң кайы-кайызынга сонуургалдыг болуп турар айтырыгларын чугаалашкан. Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хураадың ажылынче беседалар үезинде чогуур кичээнгей салдынган:

А. А. Громыко оон ынай Бангладеш Республиканың даштыкы херектер министри К. Хоссейнни база хүлээп алган.

Бангладеш Республиканы Каттышкан Нациялар Организациязының кежигүнүнге хүлээп алганы-биле холбаштыр Бангладештин даштыкы херектер министринге А. А. Громыко байыр чедирген. Совет-бангладеш харылзааларның айтырыгларының база ол ышкаш делегейниң чамдык айтырыгларының талазы-биле министрлер саналга-оналга солушканнар.

Ужуражыышкын найыралдыг байдалга эрткен.

ЧАА ЗАВОД

Воспром областа химия үлетпурунуң эң улуг будуруле черии кылып турар. Петкиниң азот комбинадында ол кылымал чемшичидилге заводу чылда-ла бир миллион тонна продукцииии кылып үндүрер иүүлүүг. Ол чаа будуруле черининиң тудуунда совет специалистер база ажылдап турар. Шеиелде ажыл бө чылын эгелээр, а 1975 чылда завод долуузу-биле ажылдап турар алаар.

ЧУРУКТА: тудугиуң бир кезээ. Ында будумелдерге улуг саваны элтеп, кылып турар.

МТИ—СЭТА-ның фотозу.

ИСТ-РИВЕРДЕ ЧУГААЛАЖЫЛГА

Делегейниң эң хөй чурттарын төлээлекчилээн организацияның — КНО-нуң Көл Ассамблеязының сессия бүрүзү улустарның тайбың келир үе дээш берге демиселдиг төөгүзүнге болур онзагай талаларлыг болгаш чайгылыш чок ужур-дузалыг. Амгы, XXIX сессия нургулайында эгелей берген, ынчангаш Ист-Ривер эриинде хөй каът шил бажында амдыызында нинти-политиктиг дээр чугаалажылга боон турар. Аңаа делегаттар делегей харылзааларының хөгжүлде перспективаларынга хамаарыштыр чазактарының принцип кылдыр барымдаалаар сагыш-бодалын тайылбырдап берип турар. Ол шуүдганның чамдык бөл угланнышкынныарын бөгүн безин айтып болур.

Бирээзе, күрүнелериниң хөй нуруузунуң төлээлекчилериниң чугаалап турарын ёзугаар алырга, делегейде болуушкуннар хөгжүдээзиниң көл угланнышкыны дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырары болбушаан турар: шуүлганның делегаттары аңгы-аңгы социал тургузуглуг күрүнелериниң тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын принциптерин деткээш, тайбың болгаш дең-ыяларга дең эргелиг, бот-боттарынга ажыктыг дем каттыштырып ажылдаарын улам калбартырын саналдап турар.

Ийиде, КНО-нуң Көл Ассамблеязының XXIX сессиязы дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарын быжыглаарынче угланган Совет Эвилелиниң даштыкы политиктиг чүгүлә инициативаларының үлүг болгаш үлам калбарып турар ат-сураглыын бүзүрелдиг илергейлеп коргүскен.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң чугаазынче сессияның киржикчилериниң кол кичээнгейни салып турары таварылга эвес.

«ССРЭ делегейге тайбынны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарынга шынап-да сонуургалдыг». «Совет Эвилели дайын айылын бүрүнү-биле чайладырын чоокку эвес-даа бол, күүседип алырынга четчир күш бар сорулга деп санап турар». «А. А. Громыко делегейниң эң чидиг айтырыгларын шимпирлээриниң аргаларын айткан»—деп, даштыкы чурттарның парлалгазы совет делегациязының баштыңының чугаазын тайылбырлап турар.

Шынап-ла, Совет Эвилели планетаның «изиглениишкининг девискээрлериннің», ниитизим-биле делегейниң-даа байдалын аажидеринге дуза чедирер хемчеглер алырының калбак программазын амгы сессияга саналдап турар.

Кипр айтырыын канчаар таарыштырып база таарыштырган турар ужурадугуз? Кипрниң иштики херектерин даштыкыдан долгаарларын соксадып, ук оргулуктан даштыкы чурттарның шериглерин үндүрүп, аңаа конституцин барымдаалаар ёзу-чуруумну катап тургузуп, бодунуң салымчолун болу шиитпирлээр органы кипр чонга берип турган таарыштыр шиитпирлеп болур.

Вьетнамга политиктиг таарыштырылга хөрээн канчар түвүлүнга чедирерил? Чепсектиг өнчүк-чөкгээлер кылырындан, Вьетнам талазы-биле Париж дугуржулгалын күүседирии моондактаар орлалдажышкынныар кылырындан ойталаарынче сайгын ёзу-чуруумун албадаар херек. Чоокку Чөөн чүкке быжыг тайбынны тургузарынга чүү эргежок чугулаал? Палестинаның араб улузунуң төлээлекчилерин киириштирии тургаш, Женева конференциязын катап хураддадыры, 1967 чылда эжелеткен бүтү араб черлерден израиль шериглерин үндүрери болгаш палестин улустуң наңионал эргелерин хандырып бээри... эргежок чугула.

Делегейниң айыыл чок, кижилеринин чаагай чоруун болгаш кадыын хандырарының эрге-ажыктарынга таарышпас, дайынзырак болгаш өске-даа сорулгалыы-биле агаар-бойдус байдалынга салдар чедирерин хоруур делегей дугуржулгазын чарар дугайынга ССРЭ-ниң саналы сессияга делчок сонуурганчыг болган.

Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хураады чедиишкининг довазынче Совет Эвилелиниң чүткүүл, чепсеглениишкинни дүжүрер талазы-биле бүтү-делегей конференциязын эрттирерин эрек кырынга белеткээринче, шилчиринче бистиң кыйгырывыс, Азияга коллективтиг айыыл чок чорук системазын тургузар талазы-биле совет инициатива-даа база улам улуг деткимчени ап турар...

Делегейниң политиктиг байдалын хөрээнээр, кижи төрелгетенин «соок дайынның» үезинче эгидер дээш калчаалыг ораадажын турар күштерниң үнерн делегейде, ВНОнуң Көл Ассамблеязының хуралдарында база дыынаалып турар. Шичала-даа бөгүн болуушкуннарның өөскүүр угланнышкынны тодарадып бээр чүве ол күштер эвес болгаш Ист-Ривер эриниве чугаалажылгаларны олар баштап шыдавас.

(СЭТА).

Барыын Германияның коммунистери боттарының парлалга органы — «Унзере цайт» солуннү чон ортузунга нептередир талазы-биле кампаниязы эрттирген. Ол солун ГФР-ниң ажылчы чоннарының эргеажыктарын ёзулуг камгалаан орган боон турар. Ол бүгү ажылчыннарның болгаш албан-хаанчыларның социал байдалын эки-жидери дээш шиитпирлии-биле демисежип, реаксылыг күштерниң үүлгедимишкиннерин дидими-биле сойгалап турар.

ЧУРУКТА: ГКП-ниң агитация эртебузу Гамбургтуң кудумчузунда.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Л. КОРВАЛАННЫҢ БОЛЧУКЧУЗУНУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

РИМ. (СЭТА). «Унита» солуп Чилиниң Коммунистиг партиязының Чингине секретары Луис Корваланның болчукчузу-биле бодунуң корреспондентизиниң беседаазын парлап үндүрген. Болчукчу — профессор Гуидо Кальви чоокта чаа Чилиге чораан. Луис Корвалан хоруглалга бир чыл турган үезинде дургузунда, оон өске база-ла хөй-хөй политиктиг хоруглатканнар дег, чөвалажыыт орунчу эрткен. Ону тудуп хорутаан сонида дораан эгелээн массалыг кампания оон амы-тынын камгалап артыргаң деп, ол чугаалаан. Берге байдалыг хорутгалга турза-даа, Корвалан быжыг турушкуг хевээр арткан, диктатураны ялалап турар деп, Г. Кальви оон ынай демдеглээн.

Хунтаның бир чыдыы өттүр чорудун келген «шетелгезинин» соонда Корваланны ылаалап болгу дег, хөйлуга удур мырынай кандыг-даа барыкпаа тывылбаан. ЧКП-нин Чингине секретариның хууда амыдыралын метеп көөрге, оон ег-бүлези-биле чурттап турган бажыңы безин оон бодунуу эвес деп чүве биндимгеи. Ындыг болганда аңаа удур үндезин чок ылаалалдар бууран дүшкен деп, болчукчу чугаалаан.

Луис Корваланны политиктиг хоруглалда турар дээр болза, оон бүгү «бурузун»— Коммунистиг партиянын хүрээлениие оон идепкейлиг ажыл-чорудулгазы, оон демократизга бүзүрели, үлузунуң хосталгазы дээш оон демисели ол дээр апаар деп, болчукчу айыткан.

Чилиде фашистиг хунтага удурланыышкын шимчээшкинни күштелип турар деп, профессор Г. Кальви медеглээн дээрзин солуп демдеглээн.

Аргентинада байдалдың чидигленгени

Мурнуу Американың база бир улуг чурту Аргентинаның иштики политиктиг байдалы соолгу үеде чидигленгени берген. Кедергей дерзин күштер чазактың депшилгелиг чаартылгалар кылып турар угланнышкынынга удур ажык шавар халдаашкынче шилчээн. Ол угланнышкынга помешик байлар болгаш улуг буржуазия удурланы берген. Иштики реакцияның күштери даштыкы чурттарның монополияларыбиле болгаш АКШ-тың төп разведка эргелели-биле эвилелдежип алган ходелип турар. «Чуртка айыылдыг болгаш душкуурлуг үе таваржып келген»—деп, аргентин коммунистеринің «Нуэстра палабра» солуну бижээн.

Реакция араатанныг дерзин херектер үүлгедип, политиктиг болгаш хөй-чонгун ажылдакчыларын олуруп, үреглээшкин, чазылдырышкыннар кылырын организастап турар. Чуртка эрткен неделя дургузунда чангыс-ла хонукта безин чүс хире чазылдырышкыннар болган.

Улуг будуруле аялери болгаш садыгжылаң чонну чүүлбүрү барааннар-биле хандырарын үзүктедирип, экономикага үй-балай байдал тургузуксап турар. Реакция чуртка чили үлегер ёзугаар күрүне эргилдезин кылырынга белеткенип турар.

Президент соңгуудазынга аргентин үлустуң хөй нуруузунуң детиимчезин алгаш, эрге-чагырганы вален турар перонистиг хустициалистиг хосталга фронтузу партия политиктыг бүгү партияларын болгаш организацияларының, оларның аразында Компартияның аңык ажылдаарын чөпшээрээн. Реаксылыг күштер ону хүлээвейн турар. Нефтиин, нефть продуктуларын садып, хувааршының бүгү четкизин национализастаар дугайында чазактың чоокта чаа үндүрген шиитпиринге барының үзеглиглер иденкейжип турза-даа, чуртта оларның шавар халдаашкынынга удур туржуруга четчир күштер бар. Политиктиг эң улуг бүгү партиялар террорну бүргү шапкаш, чазакты деткий берген. Оон чорудун турар чаартылгаларын улустуң калбак массалары чүүлдүтүүнүн турар. Аргентинаның чаза терроризм-биле демисежир дугайында конгресске хөөйлу төлевилелин саналдап киирген. Ол хөөйлу төлевилелинде конституция ёзу-чуруумун чөрчүп турар болгаш хоралакчы ажыл чорудавларны шыңгыы кезекчете онаар деп айыткан. Аргентин коммунистеринин бодап турарын ёзугаар алырга, ам демократтыг болгаш империализмге удур бүгү күштерни эвилелдештирер, калбак фронтуну тургузары эң чугула сорулга болур. Реакцияның чимээннишкиннеринге удур массаларның чүртка конституция ёзу-чуруумун камгалаар шимчээшкинни тургузары эргежок чугула деп, Компартия демдеглеп турар.

А. АРТЮШЕНКО.
(СЭТА).

Щукин аттыг театр училищезинде

СУРАГЛЫГ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРИНИҢ СТУДЕНТИЛЕРИ

Улуг чуртувустуң чүрээнынак Москвавыста кандыг өөредилге черлери чок дээр. Бистиң республикадан ында хөй санныг оолдар, кыстар янзы-бүрү мергежилге өөренип, дээди эртемни чедип ап турарлар. Оларның бирээзи театрга ажылдаар дээди эртемниг кадрларны белеткеп турар өөредилге чери болур Щукин аттыг театр училищезинде тыва оолдар, кыстар арткан чылын бир-ле дугаар өөренип киргеннер.

Щукин аттыг училище бистиң чуртувуста театр талазы-биле өөредилге черлерииниң хоочуннарыпың бирээзи. Шагда маңаа өөренип чораан, орус болгаш совет театрның сураглыг артизи, театрга болгаш кинога В. И. Ленинниң ролюнуң баштайгы күүседикчизи Борис Васильевич Щукинниң адын училищеге тывыскан.

Сураглыг өөредилге черинге хөй-хөй таланттылыг артистер өөренип чораан. Чижөөлзөргө, ССРЭ-ниң улустуң артизи, Ленинчи шаннадың лауреады Михаил Ульянов, ССРЭ-ниң улустуң артизи, РСФСР-ниң Күүне шаннадының лауреады Юлия Борисова, РСФСР-ниң улустуң артизи Людмила Чурсина, Василий Лановой, Татьяна Самойлова болгаш өскелер-даа бо училищени доозканнар. Бо училище орус театрга артистер белеткээринден аңгыда национал республикаларга кадрларны өөредип турар. Соңгу Осетияның, Молдавиянның, Башкирияның, Удмуртияның дээш өске-даа национал студиялар бо училищеде бар.

Тывадан баргы чаърби оолдар, кыстар сураглыг училищеге өөренир болганынга өөрүп, эртем-билигин чүткүдүг шингээдип алыр бижиг соруктуг. Баштайгы хүннер, баштайгы айлар оларга берге болгаш бүгү-ле чүве чаа боон турганы чугаажок. Дуржулгалыг башкылар коллективи, устукү курсчулар, училищениң комсомол организациязы оларга бүгү талалыг дузалап, деткип келген. Училищениң башкылары Юрий Андреевич Стромов, Татьяна Кирилловна Коптева болгаш Надежда Ивановна Генералова олар тыва сургуулдар-биле бир-ле дугаар ужуражып турганының херечизи болган мен. Тыва студентилер төрээн Тывазының болгаш колхоз, совхозтарының дугайын, артист болур изиг күзелинин тывылгайын сонуургатканнар.

Театр институттарынга өөренир күзелдиглерге дараазында чүүдерни билип алыры черле артык эвес. Артисчи мергежил, сцена чугаазы, танцы, ритмика, сцена шимчашкынын ышкаш чүүлдер оңаа чугула. Партия төөгүзү, театр төөгүзү, өрүс болгаш тыва литература дээш оскелерде эртемнерни хандыр өөренир апаар.

Артисчи мергежилди чедип алыр улуг соругдалды салып алган төлээде болуп аңаа белеткээр, кызымак чүткүдүг болуру албан. Чүге дээрге артист кижи эки чүүлдү чонга чедирер, өөредир, кижизидер, багай чүүлдү сойгалаар болгай. Ыпчангаш ол эң-не бедик культуралыг, кижизидилгелиг, долгандыр амыдыралды хандыр билир, үе-биле деңге балар ужурлуг.

Студентилер кол кичээлдерден аңгыда хөй санныг чечен чогаалдарны номчуп, марксизм-ленинизминиң классиктерин өөренип турарлар. Алды кижи экзаменнерни түгле 5 демдекке дужаап алган. Оларның аттары бо: Борис Баир, Валентина Куулар, Александр Ондар, Алексей Оюржак, Зоя Чооду, Мария Сандан.

Мария Сандан, Владимир Оюржак, Алексей Оюржак училищениң комсомол комитединиң болгаш студентилерниң эртем ниитилелиниң кежигүннери. Мария Сандан студентилерниң эртем ниитилелиниге тыва театрның төөгүзүнге хамаарышкан содуң ялеткелди кылган. Тыва студентилериниң театр школазын эки шингээдип ап турарын, солун этюдтарны тургузуп турарын мактап турар.

Тыва студия училищениң, доорайның хөй-шиитки амыдыралынга идепкейлиг ниржип турар. Олар концерттерге ойнап турар. СЭКП ТК-ниң чапында Партияның дээди школазының дыңнакчылары — ырак Куба, Конго, Чехословакия, ГДР, Моол Арат Республика болгаш Совет Эвилелиниң анга-анга булуңнарындан келгеннер тыва студияның студентилериниге адыш часкап тургашпар. Ук школага эртен интернационалчы концертти эки организастааны дээш училищениң башкылары Валентина Каплан, Татьяна Коптева олар Партияның дээди школазының парткомунуң болгаш профэвилел организациялыының хүндүлел бижиктери-биле шаңнаткан. Ол кежээге ылангыя танцы болуу, ыраажылар кончуг эки ойнаан.

РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи Владимир Оскал-оолдуң бөлүүбиле күүрүне циригинге студентилерниң ужуражышкыны кончуг солуп болган. Бистиң республиканың партия, комсомол ажыдакчылары студентилерге адалдан барып, оларның өөредилгезин сонуургап турааннар.

Өөредилгеден хостуг үелерде келир үениң актёрларын бүгү тала-биле кижизидеринде херээвге студиянын удуртукчузу доцент Татьяна Кирилловна Коптева болгаш башкылар — искусствоведение эртемнериниң кандидазы Юрий Андреевич Стромов (ол Пушкин аттыг театрда ажылдап турар), Надежда Ивановна Генералова (Вахтангов аттыг театрның кол артистериниң бирээзи) олар улуг ажылды чорудуп турарлар. Москваның музейлерин, төөгүлүг черлерин көргүзүп, оон соонда бо талазы-биле ажык чугаалы чорудуп турары черле солун. Найысылаадың кандыг-даа театрларынга шин, концерт көөр тускай үргүлчүүнүң билеттерин училищениң дирекциязы организастаан.

Мен бо училищеге СЭКП Тыва обкомунуң даалгазы-биле тыва дыл башкылап, хөй националдыг студентилер, башкылар коллективинден тургустунган солуп өөредилге черинге эрткен чыды ажылдап эрттирдим. Эрткен чайгы экзаменнерге база олурушпуп. Тыва студентилер бирги курсту чедишкинниг доосканнар. Артисчи мергежил талазы-биле тускай экзаменте олар тергиин эки билигиинин көргүскеннер. Он ийи этюдту чогаатканнар. Оларның темазы Тываның амыдыралы-биле холбашкан. Экзамен соонда комиссияның хуралы ССРЭ-ниң улустуң артизи, училищениң директору профессор Захаванын удуртулгазы-биле эрткен. Ол бодунуң саналынга тыва студентилерниң этюдтарын мактап, олар актёржу мергежилдин оруун шын үглап биле бергеннер-дир» деп чугаалап турду. Уругларывыстың бо чедишкинниинге өөрүвес арга чок.

Ам дорт-ле чыл болгаш республиканың хөгжүм-шин театрынга дээди эртемниг аныяк актёрлар немежип кээр.

Н. ТЫРТЫК-КАРА.

ЧУРУКТА: Москваның Щукин аттыг театр училищезинде тыва студентилер интернационалчы концерт соонда.

КАМГАЛАЛДЫГ ХӨВАР ЧЕРЛЕР

Башкир Нимисларово суурдан ырак эвесте Уянаны-Куль дээн бичии хөлду бөдүүс тураскаалы кыдыыр чарлаан. Ол хөлде бурунгунуң хөвар дээш үнүжү — суг тооруу үнүп турар. Ук хөл ыяачаган сонуургаачыг. Башкирияда суг тооруу үнүп турар кара чаңгыс чыраа-шыргайлыг чер ол.

Ында бөдүүстуң база бир онза хайыраан — 500 харлыг лила бар. Ол лила үш чүс чыл дургузунда ары чигирледир булуң боон келген. Аңаа ары чигирледир саналар азып тургаш. Ары чигирледир ол ыяштың «үелерә» оңу салгалдан салгалче хүлээдип берип келген.

Л. СОКОЛОВА.
(СЭТА-ның корр).
УФА.

ЧАРЛАЛДАР, РЕКЛАМАЛАР

КРАСНОЯРСКИНИҢ ПОЛИТЕХНИКТИГ ИНСТИТУДУНУҢ КЫЗЫЛДА ФИЛИАЛЫ белеткел салбырынга дыңнакчыларны дараазында тускай мергежилге хүлээп алыр:

1. Үлетпүр болгаш хамааты тудуу;
2. автомобиль транспорту.

ХҮЛЭЭП АЛЫР ЧУРУМУ

Белеткел салбырынга ажылчыннарны, колхозчуларны болгаш Совет Армиязының хүрээлеңиинден халажкан хөй-шиитки ажылышка база ажыл-керээге идепкейлиг аныяктарны хүлээп алыр.

Бир чыддан эвээш эвес ажыл стажтыг ортумак школа доозкан ажылчыннарны болгаш колхозчуларны белеткел салбырынга хүлээп алыр.

Белеткел салбырынга кирерлер дараазында документилерни экелээр:

1). Будүрүлге черинии азы колхозтуң төгерик таңма азы судделиг таңма-биле шынзытткан өөренип чорутқан дугайында бижии;

2). билиинин дугайында документизи боду;

3). будүрүлгенин, колхозтуң удуртукчузу база местком дараазы ат салган будүрүлге характеристиказы;

4). партия азы комсомол организациязының бергени характеристика;

5). 3х4 хемчээдиг алды фото-чурук;

6). 286 майыктың эмчи шынзылгазы;

7). күш-ажыл дептеринден ушта бижилге;

8). өөредии чорудар дугайында шиитпир хүлээп алган хуралдың протоколундан ушта бижилге;

9). Билдиринишкинни боду келгеш доддурар.

Экзамен чокка кирер саналар. Белеткел салбырынга өөредилгени хүндүскү хевир-биле чорудар.

Өөренириниң хуусазы — 8 ай. Кичээлдер бо чылдың декабрь 1-де эгелээр. Документилерни бо чылдың октябрь 1-ден ноябрь 25-ке чедир хүлээп алыр.

Белеткел салбырынга доозарының экзаменнери 1975 чылдың июльдуң ортандан эгелээр. Ук экзаменнер шилип алган мергежилин өзүглөр өөренип киреред кол чүүл болур. Доозарының экзаменнерин чедишкинниг дужаагган кижилерни институттуң хүндүскү салбырының биргк курузунга хүлээп алыр.

Белеткел салбырының дыңнакчыларынга стипендияны төлээр, өске хоорайдан келгеннерни шиитп чурттарга черибиле хандырар.

Совет Армиязын хүрээлеңиинден ноябрьда-декабрьда халажып келгеннер хүндүскү салбырже билдиринишкинниерни келзир чыдын январь 15-ке чедир дужаар эргелиг.

Красноярскинин политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының белеткел салбырынга тыва националдыг, ылаңгыя кодаа черден келген аныяктарны хүлээп алыр. Оон өске белеткел салбырынче кирер күзелдиглер Красноярскинин политехниктиг институдунче дараазында адресче билдиринишкинни чорудуп болур: Красноярск хоорай, 660074, белеткел салбыры, корпус «Б», ороол 2-15, тел. 5-96-2-96.

Кызылда филиалдың белеткел салбырынга кирерлер документилерни дараазында адресче чорудар:

Кызыл хоорай, 667001, Рабочая кудумчузу 4, тел. 28-92, 29-92, Красноярскинин политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының белеткел салбыры.

* * *

КРАСНОЯРСКИНИҢ ПОЛИТЕХНИКТИГ ИНСТИТУДУНУҢ КЫЗЫЛДА ФИЛИАЛЫ дээди өөредилге черинче киреринге белеткээриниң кежээки курстарынга дыңнакчылар хүлээп алырын чарлап тур.

Физикага, математикага, литературага болгаш орус дылга кичээлдер артер. Кичээлдер бо чылдың декабрь 1-де эгелээр. Өөренириниң хуусазы — 8 ай. Курстарга өөренириниң төлевири 28 рубль.

Курстарга өөренип киреррлер директорлуң адынга билдиринишкинниерни өөренириниң өргөөн төлеви дутайында квитанциязы кожар. Өөредилге дээш төлевирни Күрбанкының Кызылда салбырында 12048 ааржаңче шинчидер.

Курстар Кызыл хоорайга ажыттынар. 25 кижиден эвээш эвес дыңнакчылар чыланганда база районларның удуртукчуларының дилээн ёзугаар белеткел курстарын Чадаанга, Шагаан-Арыгга, Ак-Довуракка, Хову-Аксынга, Туранга болгаш Тыва АССР-ниң өске-даа чурттакчылыг суурларынга ажыдып болур.

Курстарга күзелдиг кижилерни хүлээп алыр, ол ышкаш оңгу классчыларны база хүлээп ап болур.

Бо талазы-биле айтырыгларны Кызыл хоорай, 667001, Рабочая кудумчузу, бажын 4, тел. 28-92, 29-92, билип алыр.

Спорт

СЭТА-НЫҢ СПОРТ МЕДЭЭЛЕРИ

БООДАЛГА. Швейцариянның Туне хоорайынга боодалга талазы-биле делегей чемпионарын тодарадыр маргылдаага совет спортсменнер кажаңгыындап-даа артык «дүжүттүг» — 23 алдын медальдарны алганнар.

ААР АТЛЕТИКА. Маниладо маргылдаага Ровно чурттуг Валерий Устюжин биргы ааржер децзиглиглерниң штангистеринең эң шыырак болган. ол ниитизи-биле 380 килограммны көдүргеш.

Ийиги ааржер децзиглиглерде Шахты хоорайдан баргы Василий Алексеев чемпион адын камгалавышаан, делегейниң ийи чаа рекордарлыг база тургускан. Түңнел — 425 болгаш 241,4 кг.

ЫРАККЫ ЧӨӨН ЧҮКТҮҢ СПОРТЧУЛАРЫНДА

Хабаровск болгаш Приморье крайларның спортсменнери — Ыраккы Чөөн чүк зоназының маргылдааларынга бо-ла умуражы бээрлер. Ында спортту дыка үнелеп көөр болгаш ёзулуг массалыг апарган. Хабаровск крайда 250 муң, а Приморьеде 350 муң кижи күш-культура организацияларында бактаап турарын чугаалаарга-ла билдингир-дир. Приморжулар Ыраккы Чөөн чүкке эң-не баштайгы спорттуң алдарлыг мастерин, шыдыраанның эң-не баштайгы гроссмейстерин, делегей дөңнелиниң эң-не баштайгы судьязын белеткеп, кижизиткенинге чоргаарланып турар. Ынчаарга база-ла приморжулар «Япон далайның кубогу» дээш чурттар аразының сураглыг маргылдаазының эгелекчилери болганнар. Ол чүбокту эң-не баштай Приморьеның судноларының командалары тиилеп алганнар.

Хабаровчуларда база-ла кылган чүүлдер хөй. Оларның спортсменнеринден сөөлгү үш чыл дургузунда ийи кижи делегей чемпиону, бир кижи Европазының чемпиону атты аяган болгаш 21 катап ССРЭ чемпиону боон, РСФСР-ниң чемпионнарын тодарадыр маргылдааларга 50 катап тиилээн. Ол-ла үе дургузунда Хабаровск крайның спортсменнери делегейниң беш, Бүгү-эвилелдиң чеди болгаш республиканың он ажыг рекордарын тургусканнар.

1922 чылда Хабаровскиге кара чаңгыс яхта клуву, бир теннис шөлү ажылдап турган үе база тургулаан. А бөгүнгүөсаннар бо-дур: ында 22 стадион, 360 спорт залы кыжын сугга эштир 10 хөөлбектер, кылымал доштуг спорт ордузу, боо адар 62 тир бар апарган.

Ам-даа Ыраккы Чөөн чүкте спорт тудугларынче улуг кичээнгей салып турар. Чоокта чаа Горький дээр суурга кыжын сугга эштир хөөлбектиг спорт ордузунуң ажыдыышкынынга чүс-чүс хабаровчулар барып чорааннар. Удавас базә бир сугга эштир чер амыглалга кирер деп турар. Ванино портта стадионну чаартып кылып турар. II-Хабаровск станцияның спортчулары боттарының байырлалы — Демироруучуның хүнүн «Локомотив» деп чаа стадионунга демдеглээн. Владивостокта спорттуң ийи улуг тудугларын: Чан хөмде хемелээр чер болгаш чиик атлетиканың манежи ажыглалда киргем. Уссурийскиде спорт залын база тудуп турар.

ЧУРУКТА: хабаровчуларның чоргааралы — Амур эриинде спорт тудуу. Бетии талазында — сугга эштир чер, ындыы талазында — В. И. Ленин аттыг стадиондур. Ю. МУРАВИННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

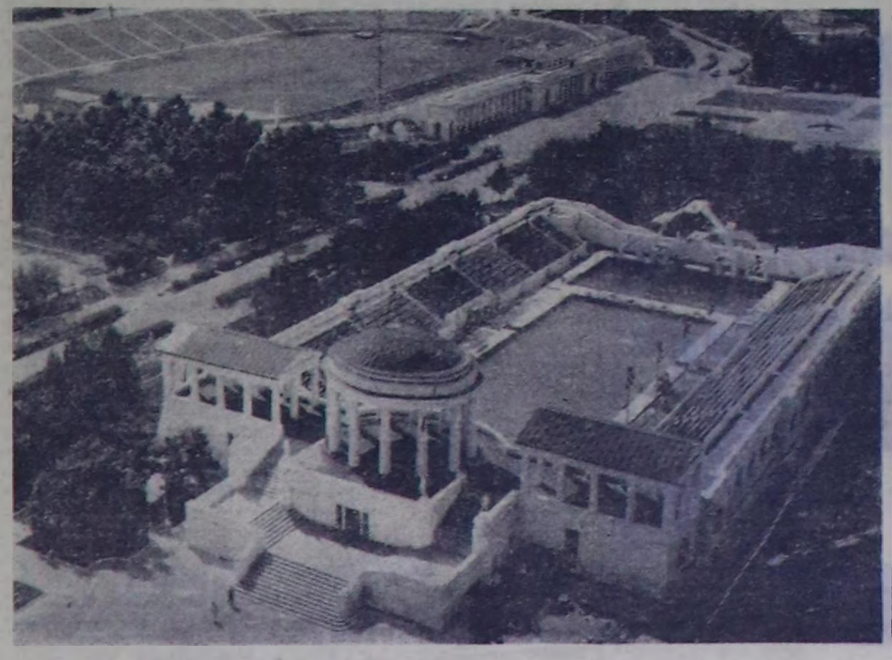

ЭЛЭЭДИ УРУГЛАР, КҮШ-АЖЫЛЧЫ КОЛЛЕКТИВ

Сөөлгү чылдарда Бии-Хем районнуң «Сельхозтехника» салбырында элээди уругларны кижизидеринииң чамдык дуржулгазы чедип алдынган. Ында ам он чедиг элээди уруглар ажылдап турар. Оларның хөй кезии байдалы таарымча чок өг-бүлелерден ийикле милициянын уруглар комнатазының инспекторунуң чорутқапын ёзугаар аңаа ажылдай бергеннер.

Оларны багай чаңчылдардан, кемниг-херек үүлгедир чоруктап чайладыр талазы-биле кижизидилге ажылынга ында партия, комсомол организациялары, коллективте элээди-лерни кижизидери-биле дагдынып алган хоочуннар улуг ажылды чорудуп турар. Бо чаагай эгелээшкинге партия организациязының секретары, кадр килдизиниң эргелекчизи Николай Васильевич Чебуровтуң киргеи үлүг бичее эвес.

Элээди оолдар сес чыл школазын доозкаш, бо коллективке келгеннер, оларны дуржулгалыг ажылчынмарга даандырып каан. Баштай олар слесарьның өөреникчилери болуп кирер, өөредилгезиниң хуусазы эртерге слесарь мергежилди тыпсыр. Күзелдиглер ДОСААФ курстарынга өөредилгезин уламчылаар.

Кижизидилге ажылын ында комсомол организациязы-биле сырый харылзаалыг чорулуп. ВЛКСМ кежигүнүне белеткеп турар. Ам элээди оолдарның чартык кезии комсомолчулар. Коллективте хөй-шиитки организациялары түгле күш-ажылдың сагыпга-чурумун бижиг тударын эвес, харын шиитки билигиинин деңнелин бедидерин негеп турар. Оон аңаында оларның он бирэзи сес класс, бирээзи тос классты доозкан, дөртү ортумак эртемни чедип алганнар. Оолдардың Бакеев, Росляков, Назаров, Додиченко олар кежээки школада хаара туттунган.

Профессионал билиин бедидер соруга-биле аныяк кижилерни тускай мергежил бедидериниң болгаш экономиктиг билиглер болгумнеринде хаара тутқан. Дуржулгалыг ажылчынар болгаш тускай эртемниглер оларны слесарь, токарь мергежилдерге өөредир.

Автомобильдер септеэр цех начальниги Иван Миронович Горохов элээдилер ортузунга кижизидилгени хандыкшылдыы-биле чорудуп келген. Оон удуртқан цехи коллективте эң дээре, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көрүп, бижиг майыралдыг ажылдап турар. Цехте социалистиг хүлээлгени ажылдап кылгаш, хүлээп алган, чарыштыг ай санында түңнээр.

Парторганизациязының бюро кежигүнү коммунист эш Горохов азы четпээпиерден 12 специалисти белеткээн. Олар газоэлектросварщиктер, слесарьлар апарганнар. Машина-трактор мастерскаязының эргелекчизи Валерий Васильевич Дутов ийи элээди оолду дагдынып алган, кижизидип, күш-ажылга чаңчыктырып турар. Автобазы начальниги Александр Николаевич Шумков база элээдилериниң сагыш чопангыр өңүүр.

Коллективтиң элдар-хүндүлүг хоочуннары элээди оолдарның идейлиг, культурлуг деңнелин көвүрлээриге доктаамал сагыш салып, дыңнакчылгазын солун кылдыр организастаарыга дузалап турар. Спортчу хемчеглерже оңаа кичээнгей салган. Коллективтиң бир чаагай чаңчылы болза чаа-чаа оолдарның немежип кээп турары болур. Бригадага он алды харлыг элээди оол келгеш, мергежил чедип ап, а ийи чыл эрткенде аныяк ажылчын болу берген. Совет Армиязының хүрээлеңиинче чоруп турааннар. Оларны байырлалдыы-биле үдеп, чылыг сөстерни сөглеп, чагыш белектерни бо-ла тутсур.

«Сельхозтехника» салбырының эң эки слесарь апарган элээди оол Сергей Васильев коллективтиң Хүндүлел самбыразында. Юрий Бортников, Виктор Глухов, Андрей Бутанинов бижиг сагылга-чурумнуг ажылдап, хөй-шиитки-ниң ажылынга идепкейлиг киржип турары дээш чаңгыс эвес улаа мактатканнар.

Кижизидилгезин берге чамдык оолдарны чаагай, чылыг сөстүкпүт-биле, кичээнгейлиг көрүп, оларның эки мөзүг-шынарын удам бижиглаары ажылда бир чүүлээ черии ээлээп. Элээди оолдарны дагдынып алгаш кижизидериниң айтырыын партия, комсомол хуралдарынга доктаамал чүтээлажып турар. Бо күш-ажылчы коллективте элээди оолдар-биле ажылдың дуржулгазын Бии-Хем райкүүскомунуң хуралынга дыңнаан.

Мындыг чаагай ажыл-херек коллективиниэге аныяк ажылчынарны чедишкинниг белеткээриге идиглиг. Ында элээди оолдардан сөөлгү чылдарда «орум-чурум» үрээн чаңгыс-даа таварылга болбаанын мактанчыг.

М. КУЗЬМИНА,
милициниың лейтенантызы, ИХМ-ниң төп уругдар комнатазының улуг инспектору.

НОМ АРЫННАРЫНДАН ПАРКЧЕ

Сонуургалыг тоожулар биле чечен чугааларның маалырлары бижиттингең номнарыңның арыннарындан Ленинград паркгарынче «коже берген». Оларны бажыңнар тудар комбинатның краның-ажылчыны Альберт Егоров «ажыүре бергең». Ол чурукчу мергежилдиг, ынчаягаш бодунуң дорген чыл дургузунда чурттап келген пазынының барык чартык кезиин скульптуралар тургузарынга бараалгаткан.

А. Егоров шөлээн үелериндө алдактаг чиктиг ян-шинчиг дазыл, будуктар тынкыдап, оларны чүүл-бүрү дүрзүлер кылдыр чазап алыр. Оон чогаадыгларының драмазында Гоголь чогаалының опчок азазы, тооллураан. Агар-саидан арей болган оске-даа хөй-хөй дүрзүлелдер бар.

Сонуургак чазанымчы 500 ажыг чогаадыгларны тургускан, оларның чамдыызык «Бойдус болгаш утказылал» делегеледе көргүскен. Ук делгелге сонуургакчы-скульпторуң чогаадыгларыпы-биле көрүкчүлерни таныштырып турар.

Ол чогаадыгларының эң эртелери-биле Карел мойналыының уругдар санаторийлерин, Ленинградтың садтарын болгаш парктарын кыдаштап шимээн. Сураглаан дириг-чуруктарының маалырларын дүрзүлеп көргүскен шүткүглер оларга удавас база немежип. Альберт Егоровтуң чаа хөй-хөй скульптуралар тургузар деп турарга ынаныг болдувусту.

Н. КОНДРАТЕНКО.
СЭТА-ның корр.
ЛЕНИНГРАД.

ӨРЕГЕ БҮРҮЗҮНГЕ — ЭМ ҮНҮШ

Чыжырганалыг Алтайның алдактарынга ооң кадын чоогларап амдаажан мажаалайлар ону сураглаш чоргулаар дижир. Шөлар ыяштар ону хелчок таңгайзынар. Куштар чыжыргана чоогунга уяланыр. Чыжырганага чон база ынак: чыжыргананың витаминнери хөй, ынчангаш оон-биле кисель, компот, варенье хайындырып алырга чаагай.

Саратовтуң ыяш ыяштары бүрүлдээ ышкын Алтайдан чыжырганы экелеп тарып алган. Оон шөлү барык бир гектар болган. Чыжырганы достери хөрээн далдавас болган, чүге харлыг, соок кышка эки шыдажып эрткен. Саратов черинге ынаан-ла ижинге бергеп.

Ам чонга садар чыжырганы үндүрүп алыр ой-мун дөңнээлиг тарып олуртурунга белеткээн. Суурнуң өрегге бүрүзү чыжырганалыг турарга, болган көрүкерден «суурбуң тонунуп ой-мун эм-үнүштүг турар дээш ол ышкажыл!

А. СЫРОВАТКИН.
СЭТА-ның корр.
САРАТОВ.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 1-ДЕ
КЫЗЫЛДАН

17.30—«Сеңээ бүзүрээр мен». Телефильм.
18.35—Телемедээлер.
18.50—Уругларга. Мультфильм.
19.00—«Чарыш ону чалбыыштазыны». Дамчыдылга.
19.30 — «Корабльдер чорзун дээш». Телефильм.
19.40—«Ниитилел амыдыралының экраны». Дамчыдылга.
20.10 — «Шенелделер». Телефильм.
20.25—Телемедээлер.
20.35—Чарлалдар, реклама.
20.40 — 23.05 — «Кызыл шөл» уран-чечен фильминиң 1-ги, 2-ги сериялары.

Редакторлуң орлакчызы М. Н. СМИРНОВА

КИНО

ОКТЯБРЬ 1-ДЕ

«НАПЫРАЛ»: «Чүгле кыргаңнар» түлүп турарлар.» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «№ 17 сылдыс-чыгаш» 10.25, «Москва — кассиоцея» 8.45, 14.40, 16.20 «Чаанчыр — мээң оюмуктерим». 11.55, 18.00, 20.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Мультфильмер 10.00, «Маккеналың алдыны» (1-ги, 2-ги сериялары) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чаалыг бодургаң хоорай» 15.00, «Маккеналың алдыны» (1-ги, 2-ги сериялары) 16.30, 19.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: Кино чыыды 16.30 «Аттыг бажы чок кижи» 16.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыңа № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуң 24—63, редакторлуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харылсаалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, келээ ажылагый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн болганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Совуделиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының талазы-биле аргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыңа № 1)

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТИРАЖЫ 16056. ЧАГЫ № 234

ТС—00100

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 231 (9608) Среда, октябрь 2, 1974 чыл

1925 чылда үнелезилеттингеи | Өртээ 2 кеп

СОВЕТ КҮРҮНЕ ТӨЛЭЭЛЕРИ ФИНЛЯНДИЯГА БААР

Финляндия Республиканың Президентизи У. Кекконенниң чалаанын ёзугаар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйга баштаткан Совет күрүне төлээлери ССРЭ биле Финляндияның аразында тайбыңчылдыга дугайында дугуржулгага ат салганының 30 чылынга база «Финляндия—Совет Эвилели» ниитилелдиң 30 чылынга холбаштыртан байырлалдарга киржири-биле бо чылдың октябрьның ортан үезинде Финляндияга баар.

Совет Тываның 30 чыл ююнга

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЮБИЛЕЙИНГЕ БИСТИҢ РАПОРТТАРЫВЫС

Совет Тываның 30 чыл ююнга алдар болдурган күш-ажылчы эвлчегге кириштишаан. Бай-Тайга районнуң ажыл-ишчилери көдээ ажыл-агый будүрүлгезинге улуг чедишкиннерни чедип алган. Районнуң тараажылары күрүнеге тараа садарының чыл болгаш беш чыл планнарын ажыр күүседип, тараа культураларының болгаш картофельнин үрезиннерин белеткеп алган.

Спген белеткээр планын 101,7 хуу күүсеткенин механизаторлар рапорттаза-даа, районнуң хову, шөлдеринде мал чеминиң белеткели үргүлчүлеп, пландан ажыр ам-даа 250 тоннаны белеткээрин хүлээнгеннер. Амгы үеде районнуң ажыл-агыйларының фермаларында болгаш сарааттарда 5350 тонна сиген белеткеттинген.

Бистиң малчыннарывыс база шудургу ажылдаан. Он-он центнер дүктү олар чыл планынга немей сатканнар. Эът, сүт садарының үшкү кварталда планы хуусаа бетинде күүсеттинген.

Д. ДАНЗЫН-ООЛ.
СЭКП райкомунуң бирги секретары.

Р. ХУНАЙ-ООЛ.
райкүүсkом даргазы.

* * *

Республиканың байырлалынга «Торгалыг» совхозтуң механизаторлары төлептиг белек-биле ужуражырлар. Мал чеминге 2858 тонна сиген белеткээр тургаш, олар 3034 тонна кылдыр, малга четчир чемни белеткээннер.

Маалыр-оол Түлүшке удурткан механизаторлар-биле кады Найдың Тумат, Кызыл-оол Сыган, Дыртый-оол Куулар болгаш өске-даа хойжулар мал чеминиң белеткелинге идепкейлиг джылдаан.

С. СЕДЕН.
совхоз директору.
В. БУРБУ.
партком секретары.

* * *

Тожунуң малчыннары Совет Тываның 30 чылынга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр планы 107 болгаш күрүнеге дүк садарының чыл планы 107 болгаш сүттүү—116 хуу күүсеттинген. Күрүнеге эът садарының квартал планы база чедишкинниг күүсеттинип турар.

Районнуң хову ажылдакчылары силос культураларының бедик дүжүдүн өстүрүп, силос садырының планын 114 хуу күүсеткен.

С. ОРУС-ООЛ.
СЭКП райкомунуң бирги секретары.

А. КОЛЕВ.
райкүүсkом даргазы.

БАЙЫРЛАЛГА БЕЛЕК

Бо өөрүшкүлүг, чоргааранчыг байырлал чылының чаа дүжүдүнүң ажаалдазынче кирип тура, «Көк-Тей» совхозтуң тараажылары Совет Тываның 30 чылы аттыг шаңнал дээш күш-ажылчы чарышты улам күштелдирген.

Төп шаңга хап келген бис. Тараа кургадып, арыглаар, деңзилээр машина адаандан бежен хар чоокшулай берген ор кижи кашпагай кылаштап үнүп келгеш, бисти үткүй өөрүшкүлүг базып келди. Мендилежип, таныштывыс. Шаңның эргелекчизи Михаил Григорьевич Колмаков ол болган.

— Ажыл дээрге хайныгыпла тур, дупмалар. Тараанның дүжүдү хирелиг болза-даа, чидириг чок ажаал алыр дээш кызыдып тур бис. Баштайгы топна-топна тарааларны үрезинге арыглап үргеш. Шаңда ажылдарга мында шефтен келген. Кызылдан башкы институдунуң 14 студенти кыстары улуг дузаны чедирип келдилер. Олар дээрге, баулут-ла эр-хейлер. Хаваадан хаваага чедир ажылдап турлар —деп, хоочун тараажы Михаил Григорьевич сеткили ханыл чугаалаан. Чүгле ол хын дээн чалыы оолдар. кыстар эвес, совхозтуң турум ажылчыннары хоочуп-даа, апаяк-даа тараажылар база опза бедик турсоруктуг ажылдан келген. Ындыг болбастың аргазы чок, чүге дээрге, байыр-наадымга чедир каш-ла хонук арткан.

Бир, кби дугаар трактор-хову бригадаларының төп столовазынга келгеникиште бир шак четкелек апарган. Аңаа чемненип орган чолаачы эш, комбайнерлер ам дораан маа чыгыып келир диди. Шынапла, дежурный машинаның дөшү өрү хөөлээп даажы улам чоокшулаан. Комбайнерлер, чолаачылар далаштыг чемненип алгаш, шөлче далажып чоруптулар, чылыг, хүнзээрек хүннер келген, ооң шак, минута бүрүзү үнелиг.

Бир дугаар трактор-хову бригадазының 4 звено 8 комбайкнары чангыс шөлге долганып ажылдап турда кол агроном Анатолий Петрович Крючков-биле чугаалажыптывыс. Тараажыларның социалистиг чарыжының негелделерин юбилейзиг чылдың бүдүүзүн де-ле ажылдап кылган, хөйге танышпыргэн. Совет Тываның 30 чыды аттыг шаңналал —совхозтуң дирекциязының, партком, профбилел, комсомол комитеттериниң шилчир Кызыл тугун 100 рубль акша түнүг шаңнал-биле каяа типлекки трактор хову-бригадазынга тыпсыр.

А тус-тус механизаторлар аразынга чарыпка, планныг даалганы 110 хуудан өрү күүсеткен кижи 100 рубль, 105-тен 110 хуу чедир күүсеткен механизатор 75 рубль чүс хуудан өрү күүсеткен тараажы 50 рубль түнүг акша шаңналын алыр.

— Херек кырында байдалды көөр болза, шупту комбайнердер шаңналга чедип болур-дур —деп, Анатолий Петрович түнеп чугаалады. Түнбел үндүрери ам-даа элек. Бөгүнге чедир 3 муң 700 га черинң тараазын дорт кестирип, бастырган, ам-даа 1 муң 700 га черинң тараазын чидириг чок ажаап алыры арткан. Ол ажилды совхозтуң тараажылары октябрь 5-ке чедир үеде бүрүн доозарын шинтиргээн. Юбилейге белек ол.

А амдыызында, чарышка баштайгы оп хонукта 2 дугаар трактор-хову бригадазы тиилекчи болган, сөөлгү он хонукта 1 дугаар бригада тиилээн. Ам шинтиргиг үшкү декада поруп турар. Кол чүве үүлге ажылдың темпизи эвес, ооң шынарынче база улуг кичээнгейни салган.

Ынчалза-даа планның даалгазын күүсеткээн апкан түс-түс комбайнердер ам безин бар апарган. Ол болза совхозтуң хоочун механизаторлары Иван Тимофеевич Шалагин биле Михаил Степанович Булатов олардыр.

ЧУРУКТАРДА: «Көк-Тей» совхозтуң мурнакчы комбайнерлери М. С. Булатов-биле И. Т. Шалагин олар. Совхозта шефтеп турар Кызылдың башкы институдунуң биохимия факультединиң үшкү курузунуң студентилеринден онза шылгарап ажылдап турар студент Таня Оюн.

А. ДАРЖАА.
Авторнуң фотолары.

ЧАРЫШТЫҢ АЧЫЗЫНДА

Совет Тываның 30 чыл ооң күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш «Кызылдыс» тудуг эргелелиниң коллективи социалистиг чарышты калбартканн ажылдап турар. Бо чылдың эрткен сес айларда планныг оналдазын ажыр күүсеткел. Бердингеп даалгадан ажыр 400 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылган. Кылган ажылдың хемчээли эрткен чылдың бо үеэнге деңнээрге 14 хуу өскен. Күш-ажылдың будүрүүлүү көскүзү-биле белеэп.

Эргелелдиң үлетпүр тудугларын кылып турар бирги участогунуң ажыл-ишчилери доктазмал ыяк коргузүглерин чедип ап келген. Олар электростанциязының дөртку ээлчээн болгаш чылдыгга шугуму кылырынга 980 муң хире рубльди шиңгээдип алган. Участок чылда бир миллион бир чүс муң рубльдиң ажылларын кылыр.

Бригадалар аразынга чарышка Анатолий Моисеевтин удуртканы бызаңчылар-бетонщиктер бригадазы бирги черин эелээн.

Хамааты тудугларыны кылып турар участокта Ирина Мугаршабаровнаның удуртканы шеверлекчилер бригадазы социалистиг чарышка шылгараан. Олар республиканың «Сельхозтехниканы» каттыжымышкынының 119 аал шпти чурттаар бажында шалыпчы ажылдап турар.

Х. АЛАШ-ООЛ.

КӨДЭЭНИН АЖЫЛ-ИШЧИЛЕРИ, КҮСКҮ ХОВУ АЖЫЛДАРЫН ЮБИЛЕПИВИСКЕ АЛДАР КЫЛДЫР ЭН

КЫСКА ХУУСААДА БЕДИК ШЫНАРЛЫГ ДООЗААЛЫҢАР!

БҮГҮ КҮШТҮ АЖААП АЛЫЫШКЫНЧЕ!

Совет улустуң хөй национальдыг аг-булезинге киргенивистиң 30 чыл ююн наш-ла хонгаш байырлаар бис. Тыва улустуң төвгүзүнде эң чырык, алдарлыг ол хүн чоокшулаан тудум, республиканың булуң бүрүзүнде, үлус ажыл-агыйының бүгү алырларында ажылчишчи бүгүдези ол байырлалга уткуштур алган социалистиг хүлээлгелерин чедишкиннинг күүсеткээр дээш шудургу ажылдап турар. Байырлалды демдеглээринин эң чогумчалыг аргазы дээрге, бүгү күштү шинтирлеттинмээн айтырыгларже мөөңнээри болур деп, улуг Ленин айтып чораан. Баштынчының ол чагыын удуртулга болдуруп, байырлал будүүзүнүң шапылчы эелчээнде эң бедик будүрүкчүлүг ажылдаарының үлегер-чижээн станоктар башкаараан ажылчыннар, хову-шөлдерде механизаторлар, фермаларда саанчылар, надарчылар көргүзүп турар.

Төлардыкчы чылдың дүжүдүн кыска хуусаада чидириг чөнга ажаап алыр дээш демиселдиң шинтпирлиг үезин келген. Октябрь 1-ге чедир медээден алырга, республикада 56 муң гектар черниң тараазы ам-даа ажааттынмаан. Ооң 8000 гектарын тавычалай кескен. Эрткен суббота, воскресеньеде республиканың ноя тараалаң районнарының девисизэринге чаастаан, чамдык черлерге хар чагган. Сөөк хат база болган. Агаар-бойдустуң байдалы дүжүт ажаалдазын аажок нарыылаткан. Октябрьда ниитизи-биле агаарның байдалы ортумак деңнелден чыпыг-даа болур болза, айның баштайгы он хонуунуң эгезинде, төнчүзүнде чаастыг болурун синоптиктер тодаратканн. Ынчангаш чөөкүү бо хүннерде хову-шөлдерге эң күженикшкининг ажылдаары негеттинип турар.

Республиканың мурнуу, барыын районнарында агаарның байдалы чогумчалыг, ынчангаш эмаан алышкынның темпизин улам бедиткеш, ол кампанияны ырый доозары, Бии-Хем, Таңды районнарның ажыл-агыйларынга дузалажыры чугула.

Кол тараалаң районнардан Таңдыда 16 муң га, Каа-Хемде 11 муң га, Бии-Хемде 14 муң га черниң тараазы ажааттынмаан. Бо районнарның ажыл-агыйларында комбайнарның санын, оларның ажылдаарынга техника талазы-биле белениниң коэффициентизин барымдаалааш, бир комбайн хүнде 73 гектар черниң тараазын ажаар деп алырга, артнан тарааны 7 хүн дургузунда ажаап болур. Ынчаарга районнар аайы-биле алырга, Таңдыда тарааны ажаарынга 8, Каа-Хемге —9 ажыл хүнү негеттинер. Бии-Хем районда 7 муң га тарааны хар баснан, оон 4,5 муң гектары — тавычада. Хар кылын, ооң соонда соок хат хаданн, сыпта тараа ушкан. Районда байдал эң нарын. Ук районда ажылдап турар комбайнга хүнде норманы 105 га кылдыр планнаарга безин, артнан тарааны 10 ажыл хүнүнде ажаап ап болур.

Дүжүт ажаалдазы дээрге хөй янзы, далаштыг, нарын айтырыгларны шинтпирлээри-дир. Үрезин үруп алыры, күүседирин, күсүнү аңгыс аңдарылгазын организастыг эртирери, кыштаглаашкынга бүгү талалыг белеткенири —нөдээ ишчилерниң бо хүннердеги бо сорулгаларга ажаап алыышкынче бүгү күштү мөөңнээрин негеп турар.

Таңдының «Шамбалыг», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтар, Каа-Хемниң «Тиилелге», «Коммунизмче орук» колхозтары ышкаш ажыл-агыйларда ажаап алыышкынның темпизи бедик, мурнунда салдынган сорулгаларны механизаторлар эки биилп турарындан оларның тура-соруу бымыг. Ынчалза-даа ол-ла районнарда С. Токка аттыг, «Россия», «Кызыл тук», «Бүрен» совхозтарда хожуудашкынны чүнүк-биле тайылбырлаарыл? Ажаап алыышкынның темпизи Улуг-Хем районда аажок олчуы.

Республика амдыызында үрезинниң 50 хуузун (27600 тонна) белеткеп алган. Улуг-Хем район 6685 тонна үрезин урар планындан 1680 тоннаны, Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары 2370 тонна планныг тургаш, 100-ле тоннаны белеткээн.

Бо бүгү-биле чөргелештир картофель, ногаа культураларын белеткээри, мал чеминиң белеткелин доозары чугула. Капустаның дүжүдү бо чылын эки болган. Оны бүрүн ажаап ап, өске ногааны белеткээрин-че кичээнгейни күштелдирер херек.

Партия, совет, профбилел, комсомол, ажыл-агый органнары амгы нарын байдалды өөренип көргеш, тараажылар ортузунга социалистиг чарышты дээштиг калбартыр, амгы бо хүннүң чугула сорулгазын күүседиринин чугулазын ажыл-ишчи кижи бүгүдезинге чедирери, ажаап алыышкынга шаң, минута бүрүзүн чөп ажыглаар дээш организастыг, политмассалыг ажылды үениң негелдезинге дүүштүр чорудары чугула.

СОВЕТ-ВЕНГР ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАРНЫҢ ДООЗУЛГАНЫ

Сентябрь 30-да Кремльге совет-венгр чугаалажыышкыннар доозулган. Аңаа кирип кеннер: совет талаадан — СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. А. Суслов, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Н. К. Байбаков, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң бирги оралакчызы В. В. Кузнецов, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң ВҮР-да элчиниң В. Я. Павлов;

венгр талаадан — ВСАП ТК-ның Бирги секретары Я. Кадар, ВСАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВҮР-нүң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Е. Фок, ВСАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВСАП ТК-ның секретары К. Немет, ВСАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, «Таршадалми семле» журналдың кол редакторлу В. Бенке, ВСАП ТК-ның кежигүнү, ВҮР-нүң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. Хусар, ВСАП ТК-ның кежигүнү, ВҮР-нүң даштыкы херектер министри Ф. Пуйа, ВСАП ТК-ның кежигүнү, ВҮР-нүң ССРЭ-де элчиниң Д. Рапан.

Совет болгаш венгр удурткучулар совет Эвилелиниң Коммунистиг партизы биле Венгриниң Социалистиг ажылчын партизының аразынга ақы-дуңма өзүзүнүң сырый харылзааларын улам ханыладырынга, үре-түңнелдиг совет-венгр кады ажылдажылганы хөгжүдериниң перспективтиг угланышкыннарынга база социализм болгаш коммунизм тургузуушкунуңуң амгы үе-чадазын барымдаалаш, ону сайзырангайжыларынга холбашкан хөй-төй айтырыгларны чугаалажып көргеннер.

Делегейниң дүшкүүрүүт чорууп улам чавырыылдырары, бүгү-ниитиниң тайбыңчыл болгаш улустарның айыл чок чорууп бижыглаары дээш демиселге социалистиг ям каттыштырылгазының өске чурттарыбиле, тайбыңга ынакшылыг бүгү чүүлтербиле кады ажылдаарының айтырыгларының талазы-биле санал-оналыы талалар база солушкан.

Ол ышкаш кайы-даа талага сөңүүргелдиг өске-даа айтырыгларны көрүп. Кады кылган совет-венгр дыңнадыгны дуглуржуп, хүлээп алган.

Чугаалажыышкыннар ақы-дуңма өзүзүбиле, чүректиң ханызындан, чугаалашкан бүгү айтырыгларның талазы-биле үзел-болгалдарның база туруштарының долу чаңгыс дай чорууның байдалы-биле боолу эртикея.

(СЭТА).

Чүректиң ханызындан акы-дуңма найыралдың байдалынга

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуның болгаш ССРЭ-ниң чазаа ВСАП ТК-ның Бирги секретары Янош Кадарга баштаткан Венгр Улус Республиканың партия-чазак делегациязынга алдар кылдыр Кремльдиң Улут ордузунга сентябрь 30-да хүлээп алыышкын тургускан.

Хүлээп алыышкынга ВҮР-нүң партия-чазак делегациязының кежигүннери, Мария Кадар болгаш өске-даа венгр аалчылар келген.

Совет талаадан эштер Л. И. Брежнев кадайы-биле кады, А. А. Громыко, В. В. Гришин, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарёв, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүннери, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары, ССРЭ-ниң министрлери, эртем, культураның кескү ажылдакчылары, ССРЭ-ниң үжудукчу-космонавтылары, шериг удуртукчулары, совет хөй-ниитиниң төлээлекчилери, Москваның будүрүлге черлериниң мурнакчылары, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, хөй-хөй министерстволарының, ведомстволарының харыысалгачыг ажылдакчылары киришкен.

Аалчыларның аразынга ССРЭ-де дипломаттыг төлээ черлериниң баштыңнары, журналистер турган.

Хүлээп алыышкын этеллээр деп турда Венгр Улус Республика биле Совет Эвилелиниң күрүне гимнерин күүсеткен.

Хүлээп алыышкын чүректиң хаңызындан чылыг, улуг найыралдыг байдалга эрткен.

(СЭТА).

ВҮР-нүң партия-чазак төлээлериниң Москвадан чорупканы

ВСАП ТК-ның Бирги секретары Янош Кадарга баштаткан ВҮР-нүң партия-чазак төлээлериниң аян-чоруу чедишкининг доозулган.

Сентябрь 30-да ол төлээлериниң кежигүннери: ВСАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВҮР-нүң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ене Фок, ВСАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВСАП ТК-ның секретары Карой Некет, ВСАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, «Даршадалми семле» журналдың кол редакторлу Валерия Бенке, ВСАП ТК-ның кежигүнү, ВҮР-нүң даштыкы херектер министри Фридьеш Пуйа олар Москвадан Төрээн чуртунче чорупканнар.

Социалистиг Венгриядан аалчыларның эрткен, найысылалдың кудумчуларынга болгаш шөлдеринге ВҮР-нүң болгаш ССРЭ-ниң күрүне туктарын, Совет Эвилелиниң болгаш Венгр Улус Республиканың улустарының мөңге, бүзүлбас ақы-дуңма найыралын алдаржыткан кыйгырыглардыг транспарантыларны аскаш турган. Төлээлерниң эрткен оруктарында турган найысылалдың хөй-хөй мүң чурттакчылары оларга изиг байыр чедирип турганнар.

ВҮР-нүң болгаш ССРЭ-ниң күрүне туңтарын аскаш Внуково аэродромунга Венгриянның партия болгаш күрүненин удурткучу ажылдакчыларын үдээп эштер СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. А. Суслов, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының орадакчызы Ф. Д. Сурганов, СЭКП ТК-ның кежигүннери, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары Н. К. Байбаков, М. А. Лесечко, СЭКП ТК-ның кежигүннери, ССРЭ-ниң министрлери Н. С. Патоличев, Н. А. Шелоков, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң бирги оралакчызы В. В. Кузнецов, СЭКП ТК-ның кежигүннери, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң күрүне комитеттериниң даргалары С. Г. Лапин, С. А. Скачков, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы К. В. Русаков, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП-ниң Москва область комитединиң бирги секретары В. И. Конотоп, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. Ф. Промыслов, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы И. Н. Родионов, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң ВҮР-да элчиниң В. Я. Павлов, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күрүненин айыыл чок чорук комитединиң даргазының бирги оралакчызы С. К. Цвигун, хамааты ужур чүүлүнүн министриниң бирги оралакчызы А. Н. Катрич, СЭКП ТК-ның кылдыс эргелекчизиниң оралакчызы Г. А. Киселев, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң протокол кылдызының эргелекчизи Д. С. Никифоров, албанның өске-даа кижилери.

Аэродромга үдекчилерниң аразынга ВҮР-нүң партия-чазак төлээлерининң составыгга кирип турар ВСАП ТК-ның кежигүнү, ВҮР-нүң ССРЭ-де элчиниң Дьюла Рапан база турган. Оя ышкаш төлээлерни В. П. Брежнева база үдээн.

Ужудуушкун шөлүнге Чөпсектиг Күштериниң үш хевириниң: чадаг шеригларының, ужудукчуларының, далайжыларының хүнүүлел таңнымалын чыскааган. ВҮР-нүң партия-чазак төлээлерининң баштыңы Янош Кадар хүнүүлел таңнымалының начальнигининң рапортун хүлээп алган. ВҮР-нүң болгаш ССРЭ-ниң күрүне гимнилерни күүсеткен.

Эштер Л. И. Брежнев биле Я. Кадар совет даймычыларның чыскаалын эргип көргеннер. Москваның ажылчы чонтарының аэродромга турган хөй санныг төлээлекчилери Янош Кадарга, социалистиг Венгриянын бүгү төлээлериге чүректиң ханызындан изиг байырын чедирип турганнар. Совет-венгр найыралы, Венгриянын Социалистиг ажылчын партизын ақы-дуңма венгр үлусту алгап-йөрээген кыйгырыглар чаңгыланып турган. Венгр өөлүктерге чечектерни тудускан.

Л. И. Брежнев, А. Н. Косыгин, М. А. Суслов болгаш өске-даа совет эштер ВҮР-нүң партия-чазак төлээлерининң кежигүннери-биле ақы-дуңма өзүзү-биле, чылыг байырлашкыннар.

* * *

СЭКП ТК-ның чалаанын ёзугаар ВСАП ТК-ның Бирги секретары Янош Кадар кадайы-биле кады Совет Эвилелинде дыштанмагазын этеллээн.

(СЭТА)

ЙУДР-ниң Премьер-Министри-биле А. Н. Косыгинниң беседазы

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Йемен Улус Демократтыг Республиканың Национал фронтузунуң ТК-зының Политбюро кежигүнү, Премьер-Министри болгаш камгалал министри, Совет Эвилелинде дыштанып турар Али Насер Мухаммедтиң хүлээп алгаш.

Чүректиң ханызындан найыралдыг эрткен беседага тайбын болгаш социал депшилге дээш, империализмге, реакцияга удур демиселге ниитилешкек туруштарының барымдаалаашкы, Совет Эвилелин биле ПҮДР-ниң аразында сырый кады ажылдажылганы улам калбартырының айтырыгларын чугаалашкан. Чөөкүү Чөөн чүктө, ылаңгыя Аравий чартык ортулуктуң мурнуу талазында байдалдың дүтайында саналлонал солчуушкуну база болган. 1967 чылда эжелеткен бүгү араб деликсээрлерден израиль шеригларын бүрүн үндүрериниге болгаш Палестинаның араб улузунуң национал эрелерин ханзырарынга үлдезилеттингеш, чөөкүү-чөөн чүк айтырының чөптүг шинтирлээр талазы-биле араб улустарның күженикшкинверин моон соңгаар-даа детиктирге шинтирлиг туруш илергейлеттинген.

Йемен Улус Демократтыг Республика чуртка депшилелиг социал-экономиктиг чаартылгаларны боттандырарынче болгаш Аравий чартык ортулуктуң мурнуу талазында байдалды чазалдырарынче угланган күженикшкиннерните Совет Эвилелиниң талазындан өскерлиг чөөкүү детиктирге елырынга ылап мнанып болур деп, А. Н. Косыгин медеглээн.

Али Нэсер Мухаммед СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың ПҮДР-биле чаңгыс эп-сеткилдиг, найырал харылзаларын быжыглаарынче угланган өскерлиг чөөкүү принципиалдыг шугумнуунга өөрүп четтиргенин илергейлээн.

Ақы-дуңма найыралдыг байдалга

ВАРШАВА. (СЭТА). ПКАП ТК-ның Бирги секретары Э. Терек сентябрьның 30-да СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыкону хүлээп алган. Олар-ның аразынга чүректиң ханызындан найыралчы болгаш бүрүн бичжишкинниг беседа болган.

ССРЭ биле ПҮР-нүң аразында харылзааларны калбартырынга цыгаракгей ачы-хавыяалыг болганы дээш, социалистиг дем каттыштырылга чурттарының кайыралының, кады ажылдажылгазының болгаш чаңгыс ниитиң херээнге, дүшкүүрүүт байдалды чавыртарының, тайбыңның база делегейниң айыыл чөөк чорууның политиказынга киргени үлүг, бүгү талалыг улуг-хүүжү дээш А. А. Громыкону ПҮР-нүң Күрүне Чөвүлелиниң шаңнаанга, ПҮР-нүң «Ачы-хавыяа ордениң» Улуг богаа-биле катай аңаа Э. Терек байырлыг ёзулал-биле тывыскан.

КОМСОМОЛГА ПАРТИЙЖИ САГЫШ САЛЫЫШКЫН

(СЭКП Тес-Хем райкомунуң пленумундан)

Үш чыл бурунгаар СЭКП Тес-Хем райкому бодунуң пленумуйга комсомолга партийжи удуртулганы экижидер дугайында айтырыгны чугаалажкан. Оон түннелинде партия организаниялары комсомол ажылынче кичээнгейни күштелдирип, оон секретарьларынга боттуг дузаны чедирип, оларның отчеттарын бироларга, партия хуралдарынга дыынап, чугаалажып турар апарган. Ынчалза-даа комсомолга партийжи удуртулга ам-даа кошкак дээрзин, ол дугайында айтырыгны чугаалашкан партия райкомунуң чоокта болган пленуму демдеглээн.

Илеткелчи партия райкомунуң бирги секретары эш Н. С. Бойду комсомолчуларның хөй шуруузу материалдыг бүдүрүлгеде ажыглап турарын демдеглээн. Дөрт чүс ажыг комсомолчу колхозтарда, совхозтарда болгаш еске-даа бүдүрүлге черлеринде ажылдап турарлар. Районнуң экономиказының кол адыры — мал ажылында 80 ажыг комсомолчу бар. Чыл санында чүс-чүс аныяктар малдың чаш төлүн ажаап алышкынынга идепкейлиг киржип турар. Бо чылын олар 11 муң ажыг хураганны ажаап дорукторган. Мария Карма, Тамара Оюм, Нина Сандый, Анна Балдыржа, Саара Сады дээн ышкаш эки коргузуглуг сакманныктер эвээш эвес.

«Чодураа» колхозта партком (секретары эш З. М-Д. Оюмак) соолгу уеде комсомол ажылынга удуртулганы элээн экижиткен. Колхозта комсомолчуларның чедеп хуулу материалдыг чаагай кежикти бүдүрериге шүүт киржип турар. Комсомол комитединиң ажылынга беш коммунист киржип, аныяктарны удуртуп, практиктиг дузаны чедирип турар. Аныяк коммунист Василий Аралдыниин удуртканы комсомолчу-аныяктарның хову бригадазы 1400 тонна сигенни белеткээн, ам чаңгыс чылдыг сигенни кезип турар.

Комсомолчулар, аныяктар кол күш боон турар коллективтерниң эки ажылының дугайында еске-даа чижектерни чугаалап болур. «Тес-Хем» совхоз мал чеми белеткээр планын 138 хуу күүседип, ол ажылды ам-даа ургулчүлеп турар Сергей Банун баштаан бригаданы база маңаа хамаарыштырып болур.

Ынчаргы-биле чугаалаарга, районнуң бо чылын чедип алган чамдык эки күш-ажылчы коргузуглеринде комсомолчуларының болгаш аныяктарның улут улуг-хуунү киргени чугаалжок.

Комсомолчуң 22 эге организациязының оон ийиминиң секретарьлары — коммунистер. Олар комсомолга партийжи удуртулганы экижидер сорулга-биле элээн ажылдарны чорудуп турар. Районнуң хереглекчилер ниитилелинде, улус өөредилгези, эмнелге болгаш уруглар албан черлериниң ажылынга хамаарыштыр чамдык хыналдаларны бо чылын чоруткан.

Ылангыя участок эмнелгезинде аарыг кижилерниң хандырылгазының, уруглар албан черлериниде биче чаштарның ажаалдазының база аш-чемниң шыпарының, Чыраа-Бажы суурда хлеб быжырар черниң ажылының «Арагиаашкынга болгаш алкоголизмге удур демисселди күштелдирер дугайында» РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президимуунуң Чарлыы Чыраа-Бажының ажылчын кооперациязының канчаар күүседип турарының дугайында хынаалдаларны, рейдилерни кылган. Оларның түннелдерни бөлүктүң хуралынга чугаалашкаш, четпестерни чайладыр талазы-биле хемчегларни көргеп. Эмнелге болгаш уруглар садының ажылында четпестер база илерээн.

Ажылчын кооперациязының ажылында четпестерни Чыргакы көдээ Советиниң күүскомунче киирген. Магазинверде барааннар өртээн тодаргай биживейн, эзирттир суксуннарны чонга садарының чурумун хажыдып, ону эртен эрте, кежээ орайга чедир садыглап турганы илерээ. Оон аңгыда магазинверде барааннар ассортиментизи эвээш, а ол хирезинде ында чок барааннар складтарда бар болганын контролёрлар эскерген. Ол ышкаш улусчу контроль бөлүү ажылчын кооперациязында хөй түнүнүң эре самчыгдалы илередириге салмышкыны киирген. Хынаалдаларның түннелин көдээ Советтиң күүскомунга чугаалажып, боттуг хемчегларни алган.

Көдээ Советтиң девискээринде турар албан черлериниң мал чеминиң белеткелиге киржиглегзиниң дугайын кол бөлүктүң хуралынга чугаалажып, Бо дугайын көдээ күүскомга киирген. Мээл чеминиң белеткелинге хөй-ниитининң киржиглегзиниң дугайында айтырыгны көдээ Советтиң сессиязынга чугаалажкан. Оон түннелинде күүскөм шеф ажылын организастаап, «Чыраа-Бажы» совхозтуң № 1 салбырынга 168 тонна сигенни белеткээн.

Көдээ Советтиң күүскому улусчу контроль бөлүүнүң ажылын экижидер дээш удуртуп турза-даа, кол-бөлүктүң ажылында четпестер ам-даа эвээш эвес. Контролёрларның составы оспейн турар. Көдээ Советтиң доктаамал комиссиялары-биле улусчу контрольдуң кол бөлүү ажылды бир деминг чорударын чедип албаан. Бөлүктүң ажылының дугайын Советтиң күүскомунуң хуралынга чугаалашпаан. Оон хараазында школада, эмнелгеде, ажылчын кооперациязында, еске-даа албан-организацияларда улусчу контроль бөлүктери, постуулары кошкак ажылдаан. Ажыл планын безин тургуспайн турарлар. Хынаалдаларны, рейдилерни ында-хаая чоруткаа-даа четпестерни чайладырынга дээштин куду, боттуг хемчегларни албайн турар.

Контролерларның мурнунда кылыр ажыл көвей. Ылангыя культура, чыдыышкынын албан черлериниң, школаларның, уруглар садының, эмнелгениң кышка белеткелиниң, Чыраа-Бажы, Чыргакы суурларда садыг эткилериниң ажылының дугайында хынаалдаларны, рейдилерни удаа-дараа чорудар болза ажыл-херекже улут ишкини бээри билдингир. Ол ышкаш улусчу контрольдуң кол бөлүүнүң ажылын көдээ Советтиң күүскомунуң даштамал кичээнгейинге тургузуп, хүн бүрүнүң удуртулгазын, дузазын көргүзери негеттинип турар.

М. СЕВЕН,
«Шынның» корр.

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ

★ Партияның болгаш чазактың директивалаарын, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалдарын республиканың Садыг министерствозу болгаш Респотребсоюз четпес күүседип турар.

★ Совхозта улусчу контрольдуң кол бөлүүнде.

★ Продукция бүдүрерин күрүне стандарттарыбиле бүрүн дүүштүрер.

★ Улусчу контрольдуң чамдык бөлүктериниң ажылының дуржулгазындан.

ДОКТААМАЛ КОНТРОЛЬДААР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалдарын Садыг министерствозунда (министри Х. А. Салчак)), респотребсоюзта баштаар черниң (даргазы Ю. С. Катков) канчаар күүседип турарын хынаап, ук айтырыгны республиканың Улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалажып көрген.

1972—1974 чылдарда Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели садыг министерствозунуң болгаш респотребсоюзтуң талазы-биле 18 доктаалды хүлээп алган, оларның чүгле 9-у долгуу-биле пайкпе азы чартыы күүседиттинген. Чамдык доктаалдарны күүседипейн турары чоннуң садыг хандырылгазынга, садыг четкилерин калбартырынга чогуур салдар чедирбейн турарын комитет демдеглээн.

Респотребсоюз болгаш Садыг министерствозу «СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1972 чылдың январь 7-де үнгени «Садыгны болгаш оон техниктиг чепсеглеңишкинин экижидерининг талазы-биле чамдык хемчегларнин дугайында» доктаалынга хамаарыштыр республиканың Министрлер Чөвүлелиниң хүлээп алган доктаалын четпес күүседип турар.

1973 чылда Садыг министерствозу садыгның материалтехниктиг базазының калбартыр талазы-биле күрүне планнарын күүседиттинген. Планда көрүнген 600 дөрбелчин метр сайт шөлүүден чүгле 428 дөрбелчин метрни ниитининг чемненилге черлеринге 300 олутган 249-ту ажыглалга киирген.

Чоннуң нөмга болгаш парлалга продукциязынга хереглелин чедир хандырарының хемчегларин хереглекчилер ниитилелдери албайн турар. Өөредилге помнарының садыын экижидер талазы-биле садыг организацияларының Чыргыдыышкын министерствозу-биле дуглуулгазы чок.

Ниитининг чемненилгезинге кухна продукциязының бүдүрүлгезин улгаттырар талазыбиле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы күүседтинмейн турар. Бүдүрүлге, транспорт, тудуг организациязында ниитининг чемненилге черлериниң тудуунуң планнары күүседтинмейн турар. 1971—1973 чылдарда бүдүрүлге черлеринге 410 олуттуг чемненилге черлерин ажыглалга киирер тургаш, чүгле 20 олуттуг бичии буфетта ажыглалга киирген. Бүдүрүлге өөредилгезинин черлеринде ажылчышнарны, студентилерни, азыг чем-биле, сүт, нөгаа продуктулары-биле четпес ханийрын келтеп.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1974 чылдың февраль 4-те хүлээп алганы «1974 чылдың дүжүдүүнүң картофелин, нөгааларын болгаш садыг организацияларының Чыргыдыышкын министерствозу-биле дуглуулгазы чок.

Ниитининг чемненилгезинге кухна продукциязының бүдүрүлгезин улгаттырар талазыбиле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы күүседтинмейн турар. Бүдүрүлге, транспорт, тудуг организациязында ниитининг чемненилге черлериниң тудуунуң планнары күүседтинмейн турар. 1971—1973 чылдарда бүдүрүлге черлеринге 410 олуттуг чемненилге черлерин ажыглалга киирер тургаш, чүгле 20 олуттуг бичии буфетта ажыглалга киирген. Бүдүрүлге өөредилгезинин черлеринде ажылчышнарны, студентилерни, азыг чем-биле, сүт, нөгаа продуктулары-биле четпес хан

БЕЛОРУССИЯНЫҢ НЕФТИЗИ

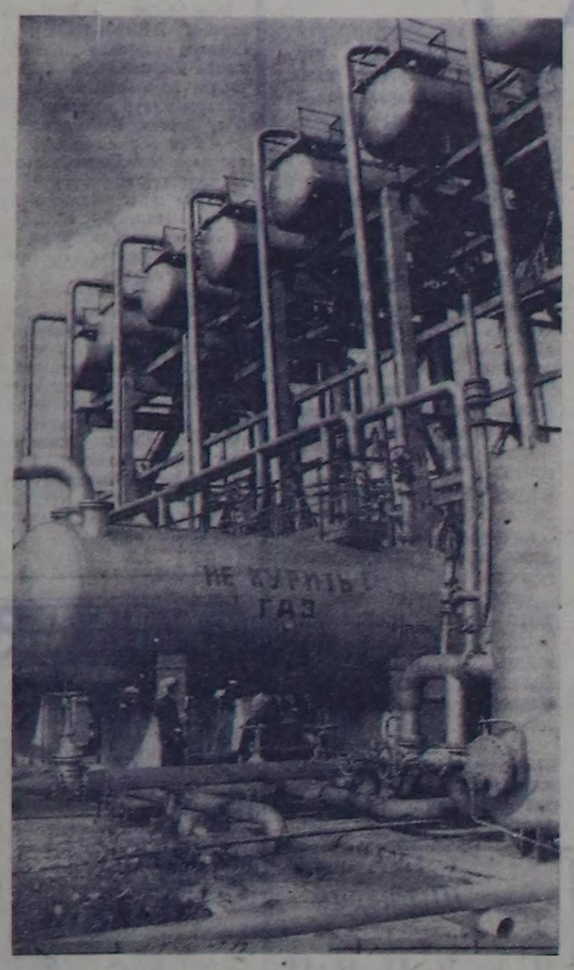

БЕЛОРУС ССР. Бо чылын Речицкоениң нефть-газ тывызының эргелели 7,8 миллион тонна нефтини казып, тывар ужуряуг. Оон нефтичилери сес айлар дургузунда белорус черден 5 миллион тонна амыг «кара алдынны» казып үндургеннер. Ам ында нефть казып турар он черге база бирээ, Зелотухинниң нефть-биле байлак чери немежир. Ында ам безин ийи черде нефтини казып турар.

ЧУРУКТА: Речицкоениң нефть-газ тывызының эргелелиниң нефть казарынга белеткел ажылдары.

Ч. МЕЗИННИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ССРЭ-ниң Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының комитеттеринден

1975 чылда ССРЭ-ниң Күрүне шаңналдарын тыпсырынга киирер ажылдарны бо чылдың декабрь 15-тен эгелеп хүлээп алыр деп, ССРЭ-ниң Министрлер Төвүлелиниң чанында эртем болгаш техника талазы-биле ССРЭ-ниң Ленинчи база Күрүне шаңналдарының комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Төвүлелиниң чанында литература, уран чүүл, архитектура талазы-биле ССРЭ-ниң Ленинчи, Күрүне шаңналдарының комитеди дыңнаткан.

КӨДЭЭГЕ ХЕРЕГЛЭЭР ТӨЛЕВИЛЕЛДЕР

Республиканың кодээ черлеринде тудуг-суур улам-на ковүдеп, оларның шынары бедип орары билдингир. Дыка хөй чаа хевирииң кажаалары, чурталга бажыңнарын болгаш культура-амыдырал ажур-дүзээлиг черлерни төлевилеп тудуп турар апарган.

— Бистиң коллектив бо чылын Республиканы колхозтарынга болгаш совхозтарынга мал кажаларының элээп каш төлевилелдерин кылып белеткээн—деп, бистинбиле беседазынга «Росколхозтөлевилел» черииин кол инженери А. А. Михайленко чугаалаан.— Оларның иштинде хойнун кажаларының комплекстиг төлевилели онзагай ылгалып турар. Оон бираазиниле 2,5 мун баш хөй киирер кылыр төлевилеттинген. Комплектиге кол кажаадан ангыда, тепляктар, тарын боозадылга пунктулары даэн чергелиг дүзээлел тудуглар база кирип турарын айтыр херек. Ол комплекстерни тудары эн-не чоокку үеде эгелээри көрдүнген. Ол аазырга СЭКП обкомунун X пленумунун Тывага хөй ажылын хөгжүдер дугайында доктаалын боттандырарынга улуг салышкын болур.

Амгы үениң эртем болгаш техникада чедиишкиннеринге даянгаш кылган ол төлевилелдерни «Кызыл тараачын», «Революцияның чалбыжы», «Ак-Туруг» совхозтарга, Тандының «Коммунизмниң херели», Чоон-Хемчиктиң «Искра» Каа-Хемниң «Коммунизмче орук» колхозтарынга кылып бергилээн.

— Мыйыстыг бода мал турар ыңдыг кажаалардың төлевилелдерни бар бе?— деп оон айтырдывыс.

— Бар болбайн аан. Бираазинге-ле 200 болгаш 400 инек киреп кажаалардың төлевилелдерни кылган бис. Оларда чаа чүүлдер болза кажаның иштин траншей онгарының дүзээзи-биле апташ кылыр төлевилээни болур—деп. кол инженер болунуп беседазын улам чылаан. — Шак ыңдыг инек кажаазы бир-ле дугаар республикада Каа-Хемниң «Тинлелге» колхозунда эртекен чылын-на ажыглалга киргеи. Оон мал ажаарынга таарымчалыын Ильинканың малчыннары херек кырында бүзүреп көргеи. Ам ыпдыг ийи төлевилелди «Саян» совхозка белеткеп каан. Оларга 400 инек киреп, бирээзи Сушь суурга, өскези—төп фермага турар. Ук төлевилелдерни инженер А. А. Петров белеткээн.

Бо төлевилел организациязы хаван фермаларынга таарыжыр төлевилелдерни база кылгылаан. Чижээ, «Саян» совхозка төрүүр 50 хаванның кажаазын төлевилеп берген. Төрүүр хаваннарга эн-не таарымчалыг кылдыр кылдынган турар ол төлевилелде хаван кажаазын суг-биле болгаш өдээн арыглаарын механизастыг арга-биле хандырары көрдүнген. Ол ышкаш Каа-Хемниң «Октябрь 30 чылы» колхозка болгаш «Ленинчи орук» совхозка 1000 баш хавап семиртир кажаанын төлевилелдерин кылып дооскан.

Ногаа үрезиннерип эрте, чылыып остүрер черниң төлевилели солуп болуп турар. Ону «Кара-Хаак» совхозка кылып бергеп. Оон тудуунга синтетиктиг пленка, чыып өпээр конструкциялар даэн чергелиг чиик материалларны ажыглаар. Орта ажылларны бүрүн механизастаары көрдүнүп турар. Ол ажыл-агыйларга школалар, уруглар садтары, чүпар-бажыңнар, чурталга тудуу даэн чергелиг чүүлга объектилерниң төлевилелдерин үк организация кылып бергилээн. Чамдык төлевилелдер харын-даа ажыл-агыйларда тудунуп эгелей берген. «Тинлелге» совхозта чаа школаны тудуп доозун турар, «Тас-Хем» совхозта уруглар садын болгаш «Халык» колхозта чүпар-бажыңны тудуп эгелей бергеп даэш оон-даа ынай.

Төлевилел организапиязы болдунуп хүлээлгезинде айытканын ёзугаар октябрьда доозар даэн бүгү-ле төлевилел ажылдарын сентябрь 20-де бүрүн доозунга уздирип. Анатолий Арсентьевич Михайленко беседазының төнчүзүнде чугаалаан.

Н. ВАНЬКОВ.

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

Ф. КАСТРОНУҢ ЧУГААЗЫ

ГАВАНА. (СЭТА). Гавананың байырлал шинчи киир шиметтингеп Революцияның шөлүнге Кубаның эп-не массалыг организапияларын — Революцияны камгалаарының комитеттерин тургускандыдан бээр 14 чыл ооңга тураскаатканын массалыг митинг болган. Ацаа Кубаның Компартиязының Төп Комитединиң бирги секретары, Революстуг чазактың премьер-министри Фидель Кастро чүве чугаалаан.

Делегейниң улустары чили хунтаны шиитпирлии-биле буруу шаап турарын Ф. Кастро чугаалаан. Чилиде фашистиг шериг эрге-чагыргазының таваржып турары ышкаш ол хире ыңдыг бүгү-ниитиниң буруу шавыышкынынга сөөлгү үеде чаңгыс-даа чазак таварж ып көрбээп.

Чилиниң иштики херектеринге АКШ-тың Төп разведка эргелелиниң холгаарлаашкынының дугайын, күрүне эргилдеп, оларның экономиктиг, социалдыг база культурлуг хөгжүлдезииниң эрге-ажыктарынга бараан болур ужуриуг ыидыг апын белеткеп, Улусчу чаңгыс эптиң чазаан дүжүрерин боттандырган реаксылыг идегеттерни ооң акша-харенга-биле хандырып тургапының дугайын хереченлеп турар факт-барымдааларны оратор чугаалаан. Ынчангаш Төп разведка эргелели чили патриоттарны араатанзыг ёзу-биле хилинчектээни, тудуп хорутдааны, өлүргени дээш шуут харыылаар ужурлуг деп ол чугаалаан.

Латин-америк чурттарының иштики херектеринге АКШ-тың чаңгыс эвес удаа холгаарлаашкынының дугайын, империализминиң Латин Америкада чепсээ бооп турар Америк күрүнелер организапиязының хоралыг ролюнүң дугайын Ф. Кастро сагындырып чугаалаан. Чүгле Латин Америка чурттары кирип болур болгаш оларның экономиктиг, социалдыг база культурлуг хөгжүлдезииниң эрге-ажыктарынга бараан болур ужуриуг ыидыг апын белеткеп, Улусчу чаңгыс эптиң чазаан дүжүрерин боттандырган реаксылыг идегеттерни ооң акша-харенга-биле хандырып турганының дугайын хереченлеп турар факт-барымдааларны оратор чугаалаан. Ынчангаш Төп разведка эргелели чили патриоттарны араатанзыг ёзу-биле хилинчектээни, тудуп хорутдааны, өлүргени дээш шуут харыылаар ужурлуг деп ол чугаалаан.

Латин-америк чурттарының иштики херектеринге АКШ-тың чаңгыс эвес удаа холгаарлаашкынының дугайын, империализминиң Латин Америкада чепсээ бооп турар Америк күрүнелер организапиязының хоралыг ролюнүң дугайын Ф. Кастро сагындырып чугаалаан. Чүгле Латин Америка чурттары кирип болур болгаш оларның экономиктиг, социалдыг база культурлуг хөгжүлдезииниң эрге-ажыктарынга бараан болур ужуриуг ыидыг апын белеткеп, регионалдыг организапияны тургузары чугула деп ол чугаалаан.

Нефть монополияларының хөй ажык-кончаларын камгалавышаан, нефть казып, тып турар күрүнелериниң күсели-биле бодунуң энергия айтырыгларын шиитпирлээр дээш Вашингтонуң кылып турар оралдажыышкынынарын оратор буруу шапкан. Ол, бодунуң нефть байлактарының дугайын шиитпирлээр тускай эргезин камгалап турар Венесуэланы деткээш, ол чурттуң улузу болгаш чаза-биле Кубаның эп-сеткил каттыштырылгазының дугайын медеглээн.

Совет Эвилелиниң буянныг, чаагай дузаламчызының ачызында энергия кризизи Кубага салдарын чедирбейн турар деп Ф. Кастро уламчылап чугаалаан. Капиталистиг кызамдаашкын болгаш бо дилтиң чамдык чурттарының хоралыг үүлгедиишкиннери бооп турзадаа, бистиң революциявыс чедиишкиниг хөгжүп турар— деп, ол чугаалаан.

Токионуң парыгында туктар

ТОКИО. (СЭТА-ның корр.). Япон найысыладың 'он-он муң ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары Токионуң Мэйдзи парыгына чыылганнар. Күскү салгынга профэвилелдериниң кызыл туктары киискип тургулаан. Президиум индирииң кырында — мынча деп, улуг-улуг нероглиф-үжүктер-биле бижээн: «Акшаның үне чокталыышкынынга болгаш өртектериң улгадыышкынынга удур, ристиң үүрмектеп садар өртектерин улгаттырганынга болгаш күрүнеииң демир-оруктарынга чоруурунуң өртээн бедиткенимге удур улустуң массалыг митингизи».

Президиумда — Япониянның Коммунистиг болгаш Социалистиг партияларының, Комэйто партияның, Япониянның профэвилелдериниң Чиңгине чөвүлелиниң, хамаарылга чок профэвилелдер чөвүлелиниң, Япониянның чаа херээжеиннер каттыжыышкынының болгаш ол митингиниң эрттирериниң эгелекчилери болган чурттуң өске-даа демократтыг 20 организацияларының кол ээлекчилери.

Ораторлар микрофонга кээп, улаштыр-улаштыр чүве чугаалап, чурттуң чагырыкчы болуктерин болгаш монополиялар ын өртек-үнеии үзүк-соксаал чокка улам-на улгаттырып турары дээш шыңгызы-биле шүгүмчүлеп турганнар. Японпарның аъш-чемииниң эң кол продуктуларының бирээзи болур ристиң үүрмектеп садар өртектерин 32 хуу улгаттырар дугайында чазактың чоокта чаа шиитпири өске-даа бараанпарның өртектериниң улгадырын болдурарын олар демдеглеп турганнар. А транспортуң болгаш коммунал ачы-дузазының төлевирлерин улгаттырары япон экономиканы даара туда берген берге байдал — акшаның үне чокталыышкынынга бээа салдарын чедирер апаар.

Өртек-үнеиин улам улгадыышкынын соксадыр талазыбиле, акшаның үне чокталыышкынынга моондактаар талазыбиле боттуг хемчеглерии доңдораан алыр дугаймида чазактан негелдеии митингиниң киржикчилериниң чаңгыс үнбиле чүүлдүгзүнүп, хүлээп алган резолюциязында айыткан. Ындыг негелдеии хандырарын чедип алыр төлээде, улус массаларының бүгү кезектерии— ажылчыннарны, тараачыларны, бичии болгаш ортумак бүдүрүлгелер ээлерин, акшаның үне чокталыышкынындан болгаш өртек-үнелериниң улгадыышкынындан оңза хөй каражадан турар бүгү кижилерии монополиялардың болгаш чагырыкчы болуктерге удур демиселге, сырый киттыштырар чорук эргежок чугула деп резолюцияда айыткан.

Ол митинг болгаш ооң соонда Токионуң кудумчуларынга болган массалыг чыскаал-даа —япон ажылчы чонпарының бо чылдың күзүнүнде ыидыг чаңгыс эвтиг хөделиишкининиң баштайгы чалгыы-дыр. Япониянның ажылчын ангыламның бодунуң амыдыралчы эргеажыктары дээш моон-даа соңгаарты демисели дайынчы байлалдыг болур дугайын ол болуушкуннар хереченлеп турардыр.

М. ДЕМЧЕНКО.

Лимасолга митинг

НИКОЗИЯ. (СЭТА). Кипрге президент Макариостуң ээп келирии деткээн массалыг митинг воскресеньеде Лимасолга болган.

Митингиниң киржикчилери Кипр Республиканың демократтыг ёзу-биле соңгуп алган, хоорайлу ёзутаар президентизиниң эрге-хүлээлгезин архиепископ Макариостуң чанып келгеш, катап күүседип эгелээрин болгаш конституция ёзу-чурумун ынчалдыр катап тургузарын негеп, резолюция үндүрген.

Кипр айтырыын чөптүг шиитпирлээр эргазы тургузуп бээр даэш. Кипрдеи дэштыкы чурттарның бүгү шериглерии чугаа чок үүлүрер.

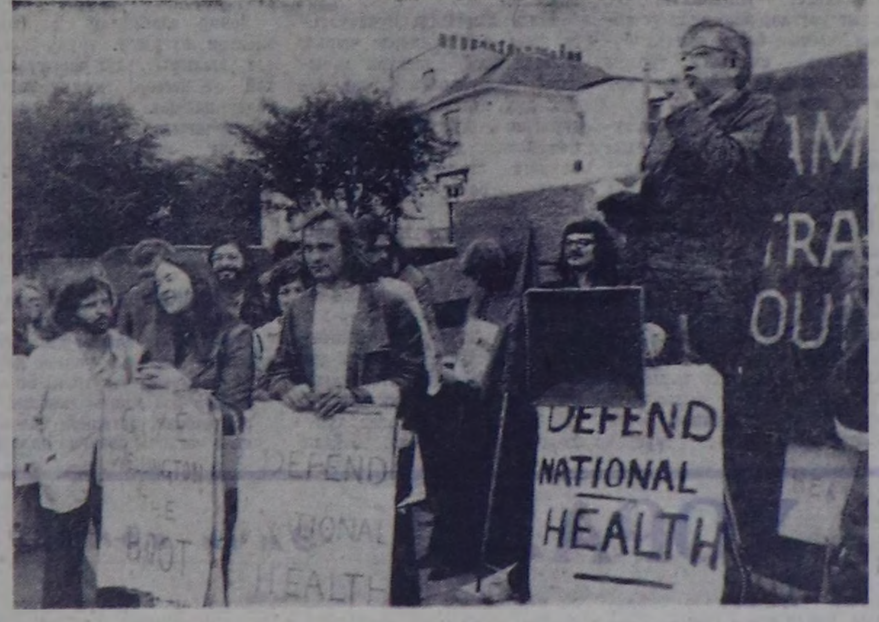

Англияның кадык камгалалы шыңгыы бергедээшкинде таварышнаи: ында эмнелге оруннары-даа, эмчи ажылдакчылары-даа чедишпейн турар. Дыка хөй аарыг кижилер эмчиге чыдып, эмнедир дээш, бодунуң эзлчээн чыл-чылы-биле маиаар ужурга тавармып турарлар.

ЧУРУКТА: кадык камгалалыына аиша тускайлаарын улгаттырарын негээри-биле чыылган ажылчы чонпарны «Морнинг стар» солунга тырттыргаш, үндүргени.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Португалияның чаа президентизи

ЛИССАБОН (СЭТА). Португалия Республиканың президентизи А. Ди Спинола бодунуң халашкынын национал радио, телевиденнени дамчыштыр чарлаан. Спиноланың медегээзинин өзүгаар алырга, чуртта «барге политиктиг, экономиктиг болгаш социал байдал тургустунган». Ону ол «контрольдап шыдавас мен» деп чугаалаан. Национал камгалал чөвүлели чурттуң чаа президентизи кылдыр генерал Ф. Кошта Гомешти төмүйлаан.

Ф. Кошта Гомеш Национал камгалал чөвүлелиниң даргазының орадакчызы болгаш чепсектиг күштериң ноя штабының начальниги турган.

Кады кылган медеглел

АФИНЫ. (СЭТА). Грецияның Коммунистиг партизы болгаш Чаңгыс аай демократтыг чөөн үзелдиг партизы (ЭДА) келир парламент соңгулдазынга кады туржур дугайында шиитпир үндүрген. Ийи партия чуртка ёзулуг демократтыг тургузуну тургузарын дээш, национал хамаарышпас чорукту хандырары болгаш монополиялардың даралалыидан, империалистиг хамаарыжылгадан Грецияны хостаары дээш кады туржуп турар деп, ГКП ТК-ның Бирги секретары Х. Флоракис биле ЭДА-ның даргазы И. Илмуңуп ат салган медеглелинде чугаалаан.

«Берлинер ансамбль» театр тургустунганындан бээр 25 чыл болган. Ооң үндезилекчизи болгаш баштайгы уран чүүл удуртукчузу амгы үениң немец литературазының классиги Бертольд Брехт бооп турар. Театрның чогаадыкчы амыл-ижиниң онзаланчак чүүлү — буруңгаар депшиягелиг чүтүлдүң чаңчылдарынга шынчы, көргүзүт темаларының чугула болуруу, ону Герман Демократтыг Республикада эң алдарлыг театр коллективи болдурган, ынчангаш чурттуң кызыгаарларындан дашкаар сураглыг апарган.

ЧУРУКТА: боттарының тургусканы болгаш удуртуп турары театрының төөгүзүнге дыка хөй алдарлыг арынпарны киирген Бертольд Брехт биле Елена Вайгель олар.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

ЧАА ПАРТИЯ

АФИНЫ. (СЭТА). Грецияның премьер-министри Карамандже «Чаа демократия» деп атты аалган, политиктиг чаа партияны тургускавының дугайын чарлаан. Ол чаа партияның эчис соруглазы — «чурттуң политиктиг амыдыралын чаартыры болур»—деп, ол медеглээн.

ПОРТУГАЛИЯДА БАЙДАЛ

ЛИССАБОН. СЭТА-ның корреспондентизи Э. Ковалёвтүң дамчыткаиы болза:

Португалияда байдал чазаны берген. Бүгү радио болгаш телевизия станциялары ажылдап турар. Чер болганда амыдырал бодунуң анаада оруубиле шуудай берген.

Сентябрь 29-та Португалияның найысыладынга реаксылыг күштер чепсектиг сегиржип алышкыннар үндүрер болгаш национал радионуң бажыңын эжелеп алыр оралдажышкын кылган. Ук оралдажышкын бүтпейн барган соонда 300 хире кижини тудуп хорутдаан деп дыңнаткан.

Национал радионуң дамчыткан дыңнадынында мынча дээн: «реакцияга шиитпирлиг согуушкунну таварыштырган. Контрреволюцияның хөделип үнгенинии айыылдыын барымдаалаан, чепсектиг күштер шудургу болгаш шиитпирлиг хемчеглерни алыр ужурга таварышкан. «Чепсектиг күштер шимчээшкини» португал улустуң мурнунга бодунуң хүлээлгезин база катап күүсеткен». Дыңнадынгы: «Реакцияны кыцчыктырбас! Контрреволюстуг күчүлелди революстуг күчүлел-биле харылаан шыдаар бис» деп дооскан.

Чуртта демократтыг организацияларның организастаан хөй саанныг «шолыкыын» чыскаалдары өртүп турар.

ПАРИЖ. (СЭТА). Лиссабоидан Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизиниң дамчыткаиы болза: Португалияга апрельде эргилде болган үеден бээр ийи катап политиктиг кризис болган. Ол кризис баштай барыын үзелдиглерге ажыктыг аиаар кылдыр сагындырып турза-даа, чөөн үзелдиг күштерни бижыглаарынга чедирген түнелдиг болган. Ол кризистиң доостуру «чепсектиг күштер шимчээшкини» биле Компартияның аразында эвилелиин хаңналдарын бижыктырганы-биле капсырлашкан. Компартия чуртка боштадында полицияның хообулудурум чокка, арватанзыг үүлгедиишкиннериниң сөөсавайн турарының бир таварылгазыдыр. Чүгле ийи неделя мурнунда бир полицейжи Брюллинге 14 харлыг иегр болуду кандыг-даа чылдагаан чокка өлүрген болгай. Брюллииниң чурттакчылары өлүрүкчүге шингны кеземче көргүзерии негеп турар, ынчалза-даа полицейжи эрге-чагыргалар ол үүлгедиишкинии чажырар дээш бүгү чүүлдерни кылып турар.

Полицияның үүлгедиишкини

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Нью-Йорктуң районнарының бирээзи болур пуэрторикан квартал Бронкста «корум-чурум камгалакчыларының» кандыг-даа чылдагаан чокка арватанзыг үүлгедиишкин кылганының дугайында эзлчеглиг медээ пептеранн. Анаа сентябрь 29-та Пуэрто-Рика чурттуг 17 харлыг оол Фернанда Хернандести бир полицейжи боолап өлүргеи. Фернандо бодунуң ачазы-биле бажыңынче чанып бар чорда, ийи полицей оиу «оор кылган» деп каравзан бооп тудуп алганнарын Хернандести өлүрген полицейлериниң ол үүлгедиишкинии көргеи кижилер чугаалап турар. Кажан Фернандо аиаа-да удурланып, полиция участогунче баарындан ойталаарга, полиция сержантызы хол боозун ужулгаш, оңче боолапкан. Ок Фернандоиуң мойнунга деттеи. Ханы төктүп турар аныяк оолду полицейлер ужур октаап, холуп ылчырбелээрии оралдажып турганнар. Көргеи кижилериң чугаалааны-биле алырга, балыт Фернандону полицейжи оон соонда база ийи катап боолаан.

Сентябрь 29-те өлүрүкчү чорук — АКШ-тың ол ээ улут

ЧААСКААНЗЫРАТТЫРГАН ЧАГЫРЫКЧЫ

«Президент Тхиеуның эргечагыргазы божанаан. Париж дугуржулгаларынга ат салдынганының соонда арткеи бүдүп чартык чыл Мурнуу Вьетнамның политиктиг байдалынга ооп туружуп баксыратқан» — деп, «Нью-Йорк таймс» солун чоокта чаа бижээн. Сайгонда диктаторжу ёзу-чурумуның байдалының божанпаажының дугайында түнеддин шыпныын сөөлгү үениң фактылары хереченлеп турар. Нгуеп Ван Тхиеуның чонга удур ёзу-чуруму база бир өске мурнуу-вьетнам диктатор Нго Динь Льеминиң ёзу-чурумуның 1963 чылдың ноябрьда таварышканы ышкаш ындыг байдалга таваржырынга чоокшулап келген дээрзин хөй чүүлдер чугаалап турар.

Сайгонның контролинда турар зонада иштики политиктиг байдал дыка чилитленген. Тхиеуның бүрүүзу-биле үргүлчүлеп турар өлүржүүшкүн, экономиканың бүураашкыны, өртек-үнеиин кедергей аартаашкыны, кадыг-дошкун дерзинлээшкиннер чуруттуң чонунуң эң-не янзы-бүрү кезектеринге шыдажыр арга чок байдалды тургускан. Сайгончу ёзу-чурумга хөөн чок чорук чер болганда чазакка удур диниитиг демисел болу бербиттаан, ук демисел он-оң, чүс-чүс муң кижилерни хаара тудуп турар апарган. Сайгончу ёзу-чурумну көөр хөөн чогунун дугайын хөйүн мурнунга медеглээриниден кортнас болгаш диктатор Тхиеуну дужуррии болгаш ону судка бээрии негеп турар ындыг организациялар Сайгонда болгаш Мурнуу Вьетнамның өске-даа удур хөөрайларында хөйу-биле тыптып кээп турар апарган.

Мурнуу Вьетнамның хемчээл талазы-биле ийиги улуг хөөрайы — Хюэге сентябрь ай дургулунда массалыг чыскаалдар үш удаа болган. «Корруппияга удур, национал камгаланыышкын болгаш тайбың дээш улусчу шимчээшкин» ону организастаан. Тхиеуның кеминг үүлгедиглерин ол шимчээшкинниң киржикчилери сойгалап, «Президентиии» судтаарын негеп турганнар. Сарыг-шажынчыларның сентябрьның ортан үезинде тургускаиы «Национал эштежилгеиин күжүү» дээр организапия аиы-дүшка улустар өлүржүп турар дайынны доп-доораан соксадырынче, Вьетнам талазы-биле Париж дугуржулгаларын шыңгыы сагындырынче, диктатураны узуткаларынче болгаш чуртка демократтыг хосталгаларны катап тургузарынче кыйырган. Мурнуу Вьетнамда сөөлгү үеде тургустунган өске-даа чамдык организациялар база Тхиеуиың ёзу-чурумуи ажыы-биле буруу шаап турар.

Ол организацияларны төлээлээн «Үшкү күш» дээр организация тайбынче, хостагаже, демократияже болгаш нейтралитетче калбак улус массаларның чүткүлүи илеретпиээи, чуруттуң политиктиг байдалында улам идепкейлиг хөделип турар апарган. Сайгончу ёзу-чурум ол организацияның террор болгаш дерзинлээшкиннер дузазы-биле боой тудуп каапгар дээр оралдажышкыннары ажык бербейн турар.

Харын ол ёзу-чурумну дужурер дээр чорук күштелип, Пентагонуң деткимчезинге даянган Тхиеуиуң ёзу-чурумунуң күжениишкинииг удур хөделиишкини Мурнуу Вьетнамда ажы-дүнма кижилер өлүржүп турар дайынны шуут чок кылырынга пиаптыктап турар деп түнелди Сайгон зоназында улам-на хөй саннаг кижилер кылып турар апарган. Ол дайынны сөөсадырын, Париж дугуржулгаларын боттандырар чорукту чедип алырып, тайбынга болгаш национал чапшээрежилгеге таарышкан байдалдарны чуртка хандырарын улам-на хөй кижилер негеп турар. Ол негелдеринии делегейниин тайбынга ынакшылыг бүгү хөй-ниитизи база деткип турар.

Ханойдан чаа келгилээн медээлер ёзугаар алырга, Мурнуу Вьетнамның Сайгон администрациязының контролюнда турар районнарында Тхиеуның диктаторжу ёзу-чурумуна хөөн чок чорук улам өзүп турар. Национал хуралдың оппозиктиг аалы депутады баштаан удурланышкын чыскаалы чаа Сайгонга болган. Тхиеуну болгаш ооң эң чоок дузалакчыларын эрге-чагыргадан чайладырын, демократтыг хостагаларны хандырарын болгаш коррупциаиы чайладырын чыскаалчылар негээн. Ук чыскаал митинг-биле доозулган, оппозициялың иеску удуртукчулары Нгуеп Льен-бао биле Нгуеп Тронг Нхо олар анаа чүве чугаалаан.

Ирии-чылаан диктаторжу ёзу-чурумну дужурериичче алыр кыйгырган.

Митинг үезинде чыскаалчыларның болгаш сайгончу чажыт агентилериниң аразында кыш-даа сегиржип алышкынныр болган. Парлалганың хостуун хандырарын болгаш Вьетнам талазы-биле Париж дугуржулгазын ыпынгы сагындырын негээн трансиарантыларны чыскаалчыларның хорларындан ушта соп алырын оң-де кеттинген чажыт агентилер оралдашкан.

(СЭТА).

Чаа чүүлдер

ДУЖУТ ЧААГАЙ

ФРУНЗЕ. («Правданың» корр. А. Меркулов.) Ленин аттыг совхозтуң шолдеринге ыдыг чаагай дужут шагда болбаан, чул дээрге ол ажылагый республикада бир-ле дугаарында виноград чылдазының планын күүседипкен.

Болбаазырадып кылырынче болгаш садыг организацияларынче 66 муң центнер ол катты шагда-ла чорудуп берген. Виноградчылар планнан ажыр ам-даа 16 муң центнерни белеткээр деп шиитпирээннер. Эң-не бедик дужуттуг А. Вагнерниң бригадазы чыып алган. Ол — гектар бүрүүнден 107 центнерни алган.

КӨЖЕР КӨВҮРҮГ

СМОЛЕНСК. («Рабочий путь» солунның ажылдакчызы О. Лонский). Смоленскиде орук дериглезинниң М. И. Калинин аттыг дуржулга-шеметде заводундан узуну 170 метр чедип турар чүктүг чүдүрүп чоруткан.

Ол болза Кубань хемде тудуп турар көвүргүнүң дөрт ооргазы-дыр. Смоленскиге металл конструкциядан кылган көвүргүлерни Камчатканың болгаш Сахалинниң, Вологда болгаш Астрахань областтарның, чурттуң сөөлгү районнарының хемнерин кежилдир салгылаан. Калинин аттыг ол заводтуң коллективи беш чылдың тодарадыкчы чылында ажылдаарының темпизин ийи катап бедиткен. Бо чылын Смоленскиниң ол заводунуң ынчалерип көвүргүлерге ниити узуну ийи километр хире ооргаларны чорудуп бээрлер.

КОМЕТА АҢЧЫЛАРЫ

УССУРИЙСК. («Правданың» корр. Ю. Макеев). ССРЭ-пин Эртемнер академиязының Ыраккы Чөөн чүк Төвүнүң хүн шинчилээр станциязында Киев университединиң экспедициязы ажылдап эгелээн.

Бөлүк эртемденнер кометалар өөренип чоруп турар болгаш ол космос «удачумалдарын» дилеп тывары-биле амгы үеде дээрги даажок хайгаарап көрүп тураалар. Чоокта чаа ажыттынган Хелина кометаны чурукка тырттырып алырыбиле ооц көстүп келирин астрономнар маңап тураалар.

ЧОГААЛЧЫНЫҢ АДЫ-БИЛЕ

ГОРЬКИЙ. («Правданың» корр. Логвинов). Пароходстволарның Волга каттыжышкынының флодунуң судноларында 212 комсомолчу-аныяктар экипаждары ажылдап турар. Оларның аразында — «Николай Островский» теплоходтуң экипажы бар.

Аныяк хемчилерниң аразынга ийи чыл бүрүнгаар судноога ол чогаалчының адын тыпсыры дээш чарыш калбаргаан. «Амударья» дээр теплоходтуң экипажын аңаа тинлекчи деп саналаан, ынчангаш аңаа «Николай Островский» деп ат бижиттинге берген.

Дайынчы чогаалчының төрүттүүлеп хүнүнден бээр 70 харлаарынга уткуштур күш-ажылды ээлчегге турупкаш, теплоходтуң экипажы ажылынып планын хүүсаа бетинде күүсеткен.

ТАЙГА «АПТЕКАЗЫНДАН»

КЕМЕРОВО. («Правданың» корр. А. Богачук). Гурьевскиниң ыяш ажыл-агый черинде чойган үзүн белеткээр талазыбиле цех баштайгы продукциязын берген. Ол чаа бүдүүлгеге дериглелериниң чамдыызын ГДР-ниң машина тудугжуларынга белеткээн.

— Чойганның эмнекчи мозуузу чонга шаг шаандан билдингир чоруун—деп. Кемерово областтың ыяш ажыл-агый эргелелиниң начальниги А. М. Калинин чугаалап турар. Ол үнүштүн дазылында болгаш инелевчек бүрүзүнде хой эфир үзү болгаш биология талазыбиле идепкейлиг бүдүмелдер бар.

Чойган үзүн эң-не үнелиг продуктуларының бирээзин кылыр санап турар ында яне бүрүлүг ыяштарның чук-саатсыг чыды болгаш эмнекчи мозуузу моолнежип алганзыг болуп турар. Ону камфорларны болгаш оске-даа препараттарны белеткээринге ажыглаар.

САДЧЫ КОЛЛЕКТИВТИҢ ЭКИ АЖЫЛ-ИЖИ

Черби суурнуң чоогунда тус черде ыяш ажыл-агый черниин 60 гектар шөлдүг сады бар. Анна Афанасьевна Блазина 17 чыл бурунгаар Бийскиниң арга-ыяш техникумун доскан. Аныяк специалисти ажылдаары-биле Тываже чорутпеди. Анна Афанасьевна Чербинин садчылар коллективин сөөлгү 4 чыл удуртуп турар.

Ындыг делгем шөлге чимистиг ыяштарны, каттыг үнүштерни остүрүп хайгаараарынга улуг күш үнери билдингир. Анна Афанасьевна коллективти удуртуп турары-биле чергелештир «Садоводство» журналды чагыдып алган, сөөлгө болгаш оске-даа ном-дептерден өөренип, ону практикага ажыглап турар.

Коллектив кежигүннериниң эки ажылга, хайгаараалыгыг ачызында чимистиг ыяштар, чадаг үнүштер элбек дүжүттүг берип келген. Ылангыя ранетканың дүжүлү бо чылын эки болган.

Садчылар Галина Глебовна Крылова болгаш Анна Федоровна Соколова оларның бо чаагай херекке арга-дүржүлгазы дыка улгаткан. Ылангыя оларның кайызы-даа чимистиг ыяштарның будуктарын хайнакташтыр тарыыр ыяш арганы өөренип алганнар.

Салга остүрген чыжыргананың кызыл сарыг салбактарлыг кадын коорге кайгамчык чараш. Эм болур кайгамчык ол каттың чыылдазы удавас эгелээр. Кызылчылар Черби садының бо чылгы дүжүдү ранетка, яблогун хааржак хааржка-биле ап четтигипкен.

ЧУРУКТА: Галина Глебовна Крылова ажыл үезинде.

А. СОКУРОВ.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

СОЦИАЛИСТИГ ӨНЧҮНҮ ӨРТТЕН КАМГАЛААР

Совет кижилер материалдыг үнелиг чүүлдерни тургустунашаан, социалистиг өнчүнү серемчилелдиг камгалаар хүлээлгелиг болгай. Оон иштинде бир кол черни өрт айыылы-биле демисеп эалээр. Өрт бүрүнеге, хамаатыларның хүүзүнда өнчүзүнге материалдыг улуг когаралды чедирип, улуг-даа, бичии-даа кижилерниң амы-тынынга айыылды тавариштырар.

Киитинин болгаш чонуң хөрөнгизин харыысалга чок көөр, өртке удур айыыл чок чоруктун дүрүмүл хажыдар, отту болгаш кывыычал приборларны тоомча чокка ажыглаар таварыылгалар ам-даа бар. Оон уламындан өрт өөскүп, үнелиг чүүлдерге улуг когаралды таварыштырып турар. Сөөлгү үеде Кызыл хоорайга база ындыг таварылгалар болган. Чижээ, бо чылдың майда «Красноярскстройтрестиң» № 12 автобазазының бус-биле одаар чылыдыгга хоолайының кырынга кывыычал материал салганыпдан өрт үнген. Оң-ла айда политехникумнуң физиноматематика кабинединге дүнекги үеде кирген кижилер отту серемчилел чок ажыглаан. Оон уламындан ында турган столдар, сандайлар, көргүзүг материалдары, чуургалар хүмкталып, костриөл хып эгелээн. Бир эвес өрт камгалалыының ажылдакчылары келбээн болза, ол бажынга болгаш кожаларынга айыыл таварыжыр турган.

Ажык черге одагланыырда серемчилелдиг болунар. Одаг кыпсырда болгаш ажылдаар черге электроилиирлерни, электроплиткаларны ажыглаарда, газ-биле канаар ажылдаар кызырда өрттүн айыыл чок чоруун сагыыры чугула.

Бичии уруглар дүне кудумчуга серенги кыпсып тургаанының түнелинде Кызылдың Орджоникидзе кудумчузунда № 37 бажыңның верандазы, кладовказы, бажың кырының шывы өрттенген. Уруглар серенги тудуп, саазын кыпсып, печка одаарын, газ плитазы азы одаг кыпсырын оралдажырлар болгай. Ынчаар ончоктаныр чоруктап өрт үнүп болуур. Иланғыя өткә айыылдыг амыдыралханыырыгга приборларын ажылдадырда, серенги кыпсырда улуг кижилерниң серемчилел чок чоруу уруглаарга эки үдетер болбас. Уруглар хайгаарал чокка арттырбаңар.

Бо бүгү таварыылгаларны болдурбас даяш ада-иелер болгаш уруглар ажаап турар улуг кижилер өрттүн айыыл чок чоруунун дараазында дүрүмүн сагыыр ужурлуг:

Хаалгыг бажынга уруглаарны хайгарал чокка арттырбас, оларның серенги тудуп, кывыскан от туткаш кладовказже, сери адаанче, подвалче кирер чоруун болдурбас. Будуруглениң, албан черлериниң, чурттаалга бажыңнарының подваддарының арыг-шеверин сагыыр, будуруглениң ажылдап үндүрген богун ажылдаар черлерден дактаамал аштаар. Чурттаалга бажыңнарының девискээрни кывыычал бөктан, чайгы үеде кургаг үүштерден болгаш оске-даа чүүлдерден арыглаар.

Будуруглениң девискээрлериңге эртер черлерни, олче баар оруктарны үргүлчү арыгсидиг, корум-чурумнуг, делгем тургузар.

Өрттү болдурбас даяш хамааты бүрүзү серемчилелдиг болуп, өрттүн айыыл чок чоруунун дүрүмүн сагып, өрт айыылынга удур ажыга идепкейлиг киржир хүлээлгелиг.

Д. МУРЫГИН,
ИХМ-ниң өртке удур айыыл чок чоруктун Кызыл отрядының начальнигиниң оралакчызы.

МИЛЛИОН ЧЕТКЕН

ТБИЛИСИ. («Правданың» корр. Г. ЛЕБАНИДЗЕ). Совет Грузиниң найысылаашкын мырыңай чаа бир уруг төрүттүнге бээрге, оон чурттакчылары мугур милдвой кижи болуу берген. Кымны ол?

— Бис оон адын шуут адаавас дээн бис. Сентябрьның 27-де төрүттүнген бүгү 47 уруг шуптуузу тураскаадыг медальларны алганнар—деп, Тбилисиниң хоорай Советиниң күүскомуның дәргазы Б. Лобжанидзе чугаалаан.

Тбилиси даймын сөөлүдегги беш чылдарда оныа дүрген өзүп турар. Оон шөлү барык оң кәтап көвүдээн, а чурттакчы чонуунуң санының талазыбиле ол болза бистиң чурттуң хоорайларының аразында оң ийиги черде чеде берген, ынчангаш ол Совет Эвилелиниң улуг индустриалдыг болгаш культурлуг төптериниң бирээзи апарган. Ында түс наңыналдың кижилери чурттап, ажыдап турар.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 2-ДЕ
МОСКВАДАН

16.30—Дамчыдыылгалаар программазы.
13.35—«Пионерлер маршта». Өңнүг телекоргүзүг.
14.05—Медээлер.
14.15—«Артлото». Өңнүг телекоргүзүг.
15.30—15.40—Чапсар.
15.40—«Арын-шүүр». Хөй серийлиг ураң-чеченче телефильм. 4-кү серизязы.
16.55—Өңнүг телекоргүзүг. Делегей конгурузуюуң лауреады Е. Гилельс ойнаар.
17.20—Өңнүг телекоргүзүг. Хоккей талазы-биле делегей ужуражыышкыны. ССРЭ биле Канада. Бирги үези.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер.
18.15—Телемедээлер.
18.25—Чарлаалдар, реклама.

МОСКВАДАН

18.30—Өңнүг телекоргүзүг. Хоккей талазы-биле делегей ужуражыышкыныары. ССРЭ биле Канада. 2-ги, 3-кү үези.
19.50—Өңнүг телекоргүзүг. Герман демократтыг республиканың культура хүннериниң ССРЭ-ге ажыттынгары. Кремльниң Съездилер ордузундан дамчыдыылга.
22.20—23.30—Чапсар.
23.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—00.45—Футбол. ЦСКА (София) — «Динамо» (Киев) Болгариядан дамчыдыылга.

Редакторнуң оралакчызы
М. Н. СМИРНОВА

ТУРИСТЕРНИҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Абакан — Питигорск — Ереван — Тбилиси—Батуми —Сухуми — Гагра—Адлер — Абакан маршруттуг туристер поездизи-биле чоруулар октябрь 3-те эртенгинниң 9 шакта Совет Тываның 5 чылы аттыг стадион чамындан чоруурун чарлап тур.

Туристерниң бүрүткелими областтың экскурсия болгаш туризм човулелинде бо адресте чорудуп турар: Кызыл, Ленин кудумчузу, бажың № 29. Кызылда болгаш оон чоогунда чурттап турар туристер октябрь 1-де эртенгинниң 9 шаатан кежээкиниң 6 шакка чедир кээп бүрүткедир, а районнардан келирлер октябрь 2-де база-ла ол шактарда бүрүткедир ужурлуг.

Бүрүткедирде паспорт азы ону солуп турар документ херек.

Бии-Хем районнуң туристери Тураага (автовокзалга) октябрь 3-те эртенгинниң 10 шакта чыглыр болгаш бүрүткедир.

ОБЛАСТЫҢ ТУРИЗМ БОЛГАШ ЭКСКУРСИЯ ЧӨВҮЛЕЛИ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Үүгле «кырганнар» тудуп турарлар» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «№ 17 сылдыс-чыгаш». 10.25 шакта, «Москва—Кассиопея» 8.45, 14.40, 16.20 шактарда; «Чаалнар — мээң оңнуктерим» (1-ги, 2-ги сериялары) 11.55, 18.00, 20.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Маккеналың алдыны» (1-ги, 2-ги сериялары) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Шкид республиказы» 15.00 шакта; «Маккеналың алдыны» (1-ги, 2-ги сериялары) 16.30, 19.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: Кино чыыды 16.30 шакта. «Маккеналың алдыны» (1-ги, 2-ги сериялары) 19.00 шакта.

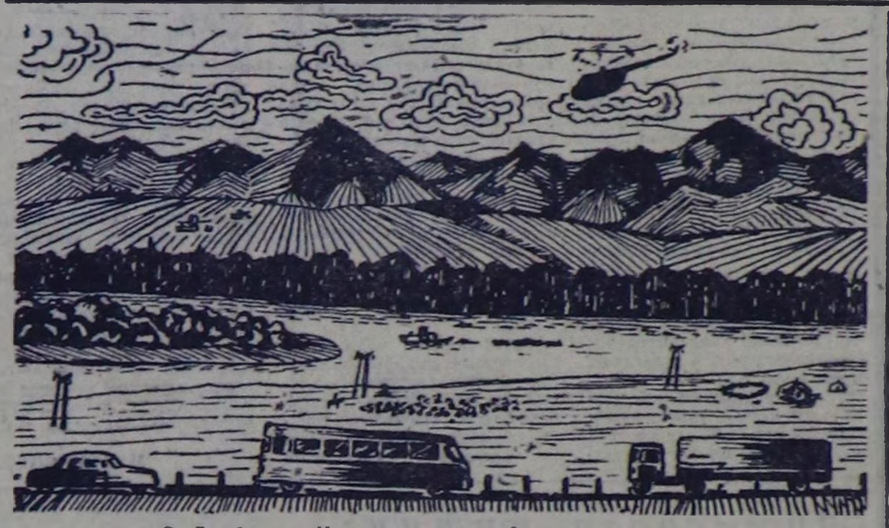

О. Бурбунуң «Чаартыкган чер» деп чураан чуруу.

Шыдыраа

ЧЕДИГИ САЛЫГ

Шыдыраа талазы-биле делегейге бирги чер дээш маргылдаага киржир эрге дээш Карповтуң болгаш Корчнойнуң аразында шүүлде маргылдазының чедиги саазы беш шак үргүлчүзээн шудургу демисеединиң сөөнда сөңгаарлаттынган. Корчной бадунуң дөртен бешки кожун бижип алган. Ол бир артын солдуг, ынчалза-даа сюн хайым-биле доостур хире байдалдыг.

Эрткен алды салыгның ийизинге Карпов удуп алган, а дөрт салыгны хайымнаан.

ЧОННУҢ НЕГЕЛДЕЗИНЧЕ КӨРҮНЗЕ

«Барлык» дирекциязының кичээнгейинге

Барыын-Хемчик районда Алдын-Булак суур — «Барлык» совхозта салбыр төвү, районда хөй чурттакчылыг черлерниң бирээзи. Ында ажылдап, чурттап турар чонну сайгылгаан чыры-биле Ак-Довурак хоорайда чылыг күзүү-биле ажылдаар электростанция хандырар. аразы ырак явес, он ажыг километр черде чүве.

Сөөлгү 2—3 чылдарның дургузунда электри шугумун эде кылбайн келгениниң сайгылгаан чыры келбестээн. Чагыларның дөзү иргэниниң чамдыктары үшкүлаан, а оскелери ынай-бээр ййленгилей бергилээн, демир удазыннарда туттунуп тургулаар. А бажыңнарже киргилээн шугумнарны дыңзыдып, солуп септевээн. Бичии-ле хат келгенде аразында шалыжып, кызаңпажып эгелээриниден, орт-айыыл үнүү дег, чонну дүүредип эгелээр, түнелинде трансформаторлар болганчок-ла өрттенип каар, чамдыкта суурнуң үш кудумчуларында бажыннар аралаштыр өшкүлээр, каш-даа хонукта ону этпес.

Суурда хүнде ийи эдлегчебиле өөренир улуг ортумак школапың эртенги эге, кежээки сөөлгү кичээлдери арткен өөредилге чылдарында үргүлчү үстүп, аңаа кежээлерде класстап дашкаар кижизидилге ажылдары чорударынга школа мастерскалазы болгаш бар турар техниктиг херекселдерни ажыглаарынга шаптыктап келген. Интернатта чүс ажыг уруглар бар, аңаа үс айнаа, частып болуур чыттыг бүдүмелдер кыпсып турары арыг-шеверге таарыпшаас, өрт үнүү дег, айыылдыг.

Бодаа суурларда чурттап турар чонуң амыдырал хандырыга болгаш культура талазы-биле негелдези өзүп турары бүгүдеге биддингир болгай. Ынчангаш дыка хөй бажыңнарда соодукчулар, хеп чүүл машиналар, радиоприемниктер сайгылгаан докталнал кыпсае болганындан колдуунда ажыглал чок аңаа тургулаар.

Клубтуң суг одалга хоолайларын соок үеперде чылыдып, суг чүгүртүрүнге, кежээлерде кинолар үүдүреринге берге байдалдарны бө-ла тургузар.

Ында кыргылда пунктузунга дыка хөй хүннерде чырык болбаанындан электри хачыларын ажыглавайн турган чорук дүк талазы-биле хөй чидириниң болдургаңы чугаажок. Оон соонда хураган кыргылдазынга, агарлаашкыга колдуунда агрегат ажыглаттыпмайн турган.

Электри шугумун «Барлык» совхоз харыылаар, оны эдер, солуур, септеэр ужурлуг. Бо талазы-биле штатта, шалың ап турар тускай электриктер-даа бар. Олар ында-ааа келгендеде. эде кылыкаан ажылы-даа көзүлбес, трансформатор чагызының чанында машиналыг хап келгеш, аңаа аңаа хүннээш чангылай бээр, байдал хевээр артар.

Демир адагаштар тургузуп. электри шугумун бүрүнү-биле эде кылыры удуг чарыгдал, хөй үе негизр, чоокку үеде болдунмас-даа чүве болза, ирээн чагыларны солуп, быжыглап, кошкаан демир удазыннарны дыңзыдыкаан соонда сайгылгаанының чырыын алдын-булакчылар доктаамал алыр аргалыг. Ол ажылга хөй кижи күжү, янзы-бүрү техника, материал, улуг чарыгдалдаа негеттинмес. Чүгле инициатива, удуртулга херек.

Алдын-Булак суурже кирпун, чонуун чөптүг негелдезини дыннап, дарый хемчээн алыры-биле совхозтуң директору Анатолий Владимирович Порожневскийге айтырыгны бо чагаа-биле чөп тургузуп тур. Маңаа чылдырыышкын, чылдагаан турбас болур ужурлуг.

А. ХЕРТЕК.

РЕДАКЦИЯДАН: үстүнде парлаттынган чагаа редакциягга август төнчүзүнде келген. Чагаада киргеп четпестерни эдер хемчеглерни алыры-биле сентябрь 5-те редакция түснэй бирикти ажылчы чоннар депутаттарының район Советиниң нүүскимүнче чоруткан. Бо хүннерге чедир ол черден биске кандыг-даа харыы келбээн. Тус черде байдал ол-ла хевээр артпышаам, авторнуң болгаш чурттакчы чоннуң дилээн ёзугаар чагааны солунда парладывыс.

АРАГАНЫҢ ХОРАЗЫ

Эмчи консультациязы

Бо азрыгны билип алырда арага ижер чорукка хамаарышкан чамлык айтырыгларны тодарадыр апаар. Кандыг-даа азрыг ышкаш, хоочураан арага азрыы (алкоголизм) билдинер чижек-демдектерлиг, барымдаалзрлыг, ону өөскүткен уржуктарлыг болур.

Нарколог эмчилерге янзы-бүрү болгаш чүүл-бүрү чижек-хемчээлдиг арагалап чоруур кижилер көөп турар. Оларны арагачы амыдырал-чурттаалгалыг кижи бе азы хоочураан арагачы бе деп ылгаары чамдыкта берге болгулаар. Чүге дизе, оон бир-ийи демдектеринден азрыг шын тодаратпаас болгай. Ынчалзажок ындыг бергедээшкиниер наркологтарга эвээш таварыжыр. Оон чылдагаанын билдингир. Чамдык кижилер ук азрыы колдуунда хөлүн эрттир хоочурай бергенде ам эмчиден дуза дилеп келирлер. А чамдыктары боттарының туразы-биле келбейн турарын база билдингир.

Наркологтарга келген кижилериниң чамдыктары: «Арагалаш соксал шыдаваc-тыр мен, дузалап хорүнер, эмчи» деп, чанның дилээрлер. А оскелери ындыг эвес, довгайып алгаш олуруп бээр, чүве айтырарга хөөнүүг-хөөн чок харыылаар. Бодунуң хоочураан арагачы азрыын хирлээрин ораалажыр. Бир-ле катап эмнелгеге 80 харлыг кырган ава келген. Уруунуң 24 харлыг уруун хоочураан арага азрыынган эмнедир дээш эккелгени ол. Аныяк уруг ашактыг, үш харлыг оолдуг. Арагаже хандыкшаанының уржуулаан ог-бүлезин бузуулган, аңаа арагачы-биле чурттаарынан ойталаан. Аныяк ие ажылындан үнгеш дорт ай иштинде кажа-даа ажылдаваан, оглуңне сагыш салбастаан, оон кижизидилгезин наңылаан кырган аваңыц кырынче чүүл каапкаш, арагалап туруп берген. Мындыг чижектерни хөйүү чугаалап болур.

Хоочураан арага азрыының бирги азы-ийиги чадазынга четкенлериниң безин хөй кезии боттарын аргачылар бис дивестер. Чүге ындыгыл? Арагадан хоочураан азрааи кижиниц үгаан-сагыжы баксыраар, оон бир илерээшкин болза чемелээрге хорадаачалы болур. Олар дарый бергенин экербес, зоорту сула салдынып, будалып бар чоруурун билбестер. Үзирээн чалчык-бузук, эндертпестирыг кылыр чоруун оскелерже чүүй кларын ораалдажырлар.

Арагачылар кайнын тыптып турарыл? Арагачы амыдыралчурттаалгадан тыптыр. Кижи **кажаан арагалаксаар апараадыр, ынчан арага азрыы хоочурап эгелээр.** Ол үе-чаданы эрттирип болбас, оон башка хоочураан арага азрыы улам кедерээр. Оон чоорту өөскүүр айылыын кижилер билип алза чогуур. Арага ижикээнин ону ижиптер, ыңдыг күзеда хүн келген тудум кедерээр, оон уламыдан арагаларын соксады албастаар.

Черле ынчаш, болүүлежип алган арагалаары, «эш-өөрге» таваржыры, шалың алгаш чууру, чунар-бажыңнаын, дыңзып алыры чижектиг багай чаңчылдар кижиниң арага азрыын кырынче киирип болур. Мооң түңнелинде ог-бүлеге шоңгодаа кылыр, ажылынга харыысалга зокталыр, социалистиг ниити чурттаалганың хорум-чурумун үрээр тавтрылгалар тыптыр. Арагалаашкыга болган черден хулиганзыг үүлгедиг ыравас болгай. Ынчангаш кижи кажаан **арагалаксаар апара-дыр, ол үениң эрттирбейн, быжыг туттунуп, ижерин шуут соксадырын арагалап чоруур кижилерге база катап сагындырып каалы.** Ындыг турсорух кижиге турар ужуралут. Бо таварылгада арагаңы гоовастай бергиже чедир ону шуут ишпеле эки. Ынчаар болун туттунмас болза, арагадан хоочурап азрый бээри чэйлаш чок.

Арагалаарын ой-шиинде соксап шыдаваc, соонда каапгарлаа ара мен ыйнаан кылдыр бодап чоруур кижилерни төрелдери, эш-өөрү, администрация черн, хөй-иишкэ органнзацнялары шыңгыы холга ап, дузалаар болза эки. Арагаже хандыкшымырын баш удур соксадыры ону соонда барып эмнээрнидеч чиик.

Ынчангаже неделилер, айлар, чилдар эрткен тудум ол кижиниц арагалаарды удаа-дараалап, каш хүн улаштыр ижип турун бээр. 2—3 хүндеп эдек каш неделя, айлар иштинде уламчылаар. Элээр турар үези санныг хонуктарга чедир кызырлыр. Организмни арагага чаңчыгып, ону дургенни-биле хорл чок болдуруптар аргазы тургустунар. Эзирнеринге удам хөй арага негеттинне бээр. Аарыпиц бо үе-чадазында ооц бүгү иштики органнарыс: өжлезп, баары, ижекшөйүндүзу, чүрээ, ламырлэрны баксыраар. Нерви системазы үрелип, ишти бодуу салдынар. Арагалаазп эртен турун келирге бажы аарыр, кошкап сулгаар, чемге хөйнү чидер, хөөн булганыр, чамдыкта кузар, үйгузу келбестээр, сагыш-сеткилп ундараар, ажылдаар хөлүү чок, ажыныычалы киткээр, азы чүдээриниң демдектери коступ келир. Чамдык сагыш човалап «эш-өөрү» ону. «Бичиилеп ижиит—чиигей бээр сен» дээш, дашка сунар. Ишкен соонда бэштай шыпаң-ла ыыпнай алаар, сагыш-сеткиян

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 232 (19610) | Четверг, октябрь 3, 1974 чыл | 1925 чылдан үнедевлеттингеш | Өртээ 8 коп

ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР КҮҮСЕТТИНГЕН

Белгород областың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин боттандырбышаан база партияга болгаш совет улуска СЭКП ТК-ның Кыйгырыынга харыы кылдыр, бо чылын эки дүжүттү өстүрүп алгаш, тараа ажаап алыышкының организастыг чорудуп, күрүнеге тараа садар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни күүседипкен. Төрээн чурттуң шыгжамырынга 860 муң тонна тарааны олар урган. Күрүнеге тараа садары уламчылап турар.

(СЭТА).

Венгр Улус Республиканың партия-чазак делегациязының Совет Эвилелинге чорааныың дугайында

ДЫҢНАДЫГ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чалаачын ёзугаар Венгрияның социалистиг ажылчын партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары Янош Кадарга баштаткан Венгр Улус Республиканың партия-чазак делегациязы Совет Эвилелинге 1974 чылдың сентябрь 25-тен 30-га чедир чоруп турган.

Делегация ССРЭ-ге чоруп турган үезинин дургузунда Ленинградка барып чорааш, улетпүрүң болгаш көдээ ажыл-агыйның хөй-хөй бүдүрүлге черлериге барган, ажылчы чоннарның төлээлекчилери-биле, партия, күрүне органнарының, хөй-чыгынның ажыллакчылары-биле ужурашкан. Ленинградта Киров заводунга совет-венгр найырал митингизи болган. Ук митинг Совет Эвилели биле Венгрияның, СЭКП биле ВСАП-тың бузулбас чаңгыс эвилиг күүлүг илереэшкини болган.

Венгрияның партия-чазак делегациязык чер болганга чүректин ханызындан чылыг, найыралдыг уткуп турган. Совет болгаш венгр улустарны каттыштырып турар ханызы-биле аксы-дүңмалышкы сагыш-сеткилдиң херечизи ол болган.

Аян-чоруктуң үезинде чугаалажышкыннар болган. Анаа киришкеннер болза

— совет талдан: СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. А. Суслов, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчызы Н. К. Байбаков, СЭКП ТК-ниң кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы хереглер министрлиниң бирги орлакчызы В. В. Кузнецов, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң ВҮР-да элчиниң В. Я. Павлов;

— венгр талдан: Венгрияның социалистиг ажылчын партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары Янош Кадар, ВСАП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ВҮР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчызы Иштван Хусар, ВҮР-нуң даштыкы хереглер министри Фридьеш Пуйи, ВСАП ТК-ның кежигүнү, ВҮР-нуң ССРЭ-де элчиниң Дьюла Рапаи.

Чугаалажышкыннарга совет талдан—СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ниң Чиигине секретарының дузалакчызы К. В. Русаков, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы хереглер министриниң орлакчызы Н. Н. Родионов, СЭКП ТК-ның кылдыс эргелекчизиниң орлакчызы Г. А. Киселёв, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң Бешки европа килдизиниң эргелекчизи Н. Н. Сикачёв; венгр талдан—ВСАП ТК-ның кежигүнү, «Непсабадшаг» солунның кол редактору И. Катона, ВСАП ТК-ның Делегей кылдызының эргелекчизи Я. Берец, ВСАП ТК-ның Делегей кылдызының эргелекчизиниң орлакчызы М. Сюреш, ВСАП ТК-ның Агитация болгаш пропаганда кылдызының эргелекчизиниң орлакчызы Л. Фодор болгаш ВҮР-нуң ДХМ эргелелиниң начальныгы Н. Тот олар база киришкен.

Политиктиг, экономиктиг болгаш культура ажыдыралының хөй-хөй талаларын хөрээ тутказын, Совет Эвилели биле Венгрияның аксы-дүңма харылзаалараның хөгжүп турарының бедик деңгээлдиин; социалистиг интернационализм принциптеринге үндезилеттинген база Найырал, кадыг ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында керээде бижыглаттынган совет-венгр харылзаларның үре-түңнелдиин чүректин ханызындан найыралдыг, бүрүн билчиишкиниг эрткен чугаалажышкыннарының үезинде талаалар сеткил ханышкының демдегээн. Чугаалажкан бүгү айтырыгларның талазы-биле ийи партияның, чурттарның үзел-бодалының болгаш туруштарының бүрүн-биле чаңгыс аай болганы бадыткаттынган.

Совет делегация коммунистиг тургузуушкунга совет улустуң чедип алган чедиишкиннерин, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседип турарын, ССРЭ-ниң экономика күчүзүн быжыглап турарын, совет ниитилелдиң социал-политиктиг, утаан-бодал хөгжүлдезин чугаалап берген.

Совет улус ССРЭ-де коммунистиг тургузуушкунуң амгы үе-чадазында күш-ажылчы бедик идепкейлиг, социалистиг чарыш чаа кодурлуушкунуг, бүзүрүлге планнарын чедиишкиниг күүседирин ол хандырып турар деп чүве демдеглеттинген. Совет тала СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазын, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң чарлаан Тайбың программазын боттандырып турарында чедиишкиннерин дыңнаткан.

Венгр удургукчулар акыдунма совет улустуң коммунизм тургузуушкунунга, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга, Совет Эвилелиниң экономика күчүзүн быжыглаарынга, ажылчы чоннарның амыдыралының материалдыг болгаш культура деңгелин бедидерине улуг чедиишкиннерин белеп-биле үнелээн. Олар ол чедиишкиннерни чедип алырынга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш эш Леонид Ильич Брежневке баштаткан оон Төп Комитединиң шылгаттынгай ролюн, ажыл-чорудулгазының ужур-дузазын демдеглээн.

Венгр митингиниң үнелээнин ёзугаар алырга, СЭКП-ниң XXIV съездизинге хүлээп алдынган Тайбың программазын боттандырары делегей байдалының хөгжүлдезинге чаагай салдарлыг боор турар. Совет Эвилелиниң тайбыңга ынак деңнелчи идепкейлиг дөштыкы политиказын, улустар аразының маргылдаалыг болгаш чөрүлдээнгир айтырыгларын чогумчалыг шиитпирээринге, Европага болгаш бүгү делегейге дүшкүүрүүт байдалды чиирылдырарынга оон кииргеп үлүг-дуузун ВСАП бүрүнү-биле чүүлдүт деп үнелеп турар. Социализм, коммунизм идеаларының тиилелгези, тайбыңны улустарның хостаалгазын болгаш хамаарышпас чоруун хандырары дээш, дегиилгете, тайбыңга база улустарның айыыл чок чоруукка удур империалистиг реакциякың чиңээнишкиннерин ойтур шавары дээш бүгү делегей демиселиниге Совет Эвилелиниң болгаш социализмниң акы-дүңма бүгү чурттарының ролю улгадып турар.

Венгр партия-чазак делегациязы венгр улустуң социалистиг тургузуушкунга чедиишкиннерин, ВСАП-тың X съездизиниң шиитпирлерин чедиишкиниг боттандырыптың турарын чугаалап берген. Венгр Улус Республиканың хөгжүлдезинге венгр пиитилелдиң моральполитиктиг чаңгыс эвилелин улам быжыглап, партияның болгаш ажылчын аңгының удурткучу ролю улам ыкай быжыглап, улус ажылагыйын планнарының, эргелеп-башкарарының системазы сайзыраңгайжып. ВСАП-тың идеология, культура база өөредилге талазы-биле ажылы идепкейжип турар. ВСАП-тың XI съездизи болур деп турар. Аңаа социализм тургузуушкунунуң моон соңгаары сорулгаларын чугаалажыр болгаш партияның программа болур медеглелин хүлээп алыр. Венгр эштер ол съездиниг чугулазын демдеглээн. Ук съездиге болган фашистиг даргалдан чурттуу хостаашының 30 чыл оюнга белеткел бүгү венгр улустуң куш-ажылчы сорук киришкиниг болгаш кодурлуушкунут байдалында эртип турар.

Аксы-дүңма венгр улустуң социалистиг тургузуушкунга, чурттуң бүдүрүкчү күштериниң улам ынай кодурлуушкунуне, пиитилел будурулгезиниң ажыктыын, ажылчы чоннарның амыдыралчы материалдыг болгаш культуралыг деңнелин бедидеринге чедип алган чедиишкиннериниң дугайын совет удурткучулар белеп-биле үнелээн. Ол чедиишкиннер дээрге, ажылчы чоннарның шылгаттынган авангарды—Венгрияның Социалистиг Ажылчын партиязының, оон эң Янош Кадарга удуртқан Төп Комитединиң билдиглиг болган чогаадыкчы удуртулгазының ачызында чедип алдыкган, Венгр Улус Республика бодунуң идепкейлиг даштыкы политиказы-биле социалистиг күрүнелериниң делегей ареназынга дугуржуушкунуут утланышкынының чедиишкиниг болурунга тодаргай деткимчени көргүзүп турар. Социалистиг дең каттыштырылгазының авторитединиң болгаш күүзүнүң өзеринге дуза катышаан, акыдунма чурттарның коллективтиг организацияларынга болур—Варшава Керээзиниң организациязында болгаш Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелинде ол үре-түңнелдиг болгаш конструктивтиг ажылдап турар. Венгрияның социалистиг ажылчын партиязы өске партиялар-биле кады, делегейниң коммунистиг шимчээшкинин, амгы үениң бүгү-ле антиимпериалистиг күштерин быжыглаар дээш туруштуг демисежип турар.

1972 чылдың төнчүзүнде СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежнев баштаан Совет Эвилелиниң партия-чазак төлээлериниң ВҮР-же албанның аян-чоруунуң сөөлүнде бо үениң дургузунда совет-венгр харылзааларның хөгжүлдезиниң дугайында санал-онаа солчулгазы болган. Совет-венгр кадыг ажылдажылгага, СЭКП биле ВСАП Төп Комитеттериниң, өйи чурттарның чазактарының болгаш хоолду-дүрүм органнарының аразында ажыл-херекти харылзааларын дүрген хөгжүдеринге ол аян-чоруктың күштү немээн деп шында онаалап демдеглээн. Чер-черде партия органнарының, хөй-чыгын организацияларының, министерстволарның, ведомстволарның шугуму-биле, ол шыкаш Совет Эвилелиниң болгаш Венгрияның хоорайларының база областарының харылзажылгазы ажыктыы-биле бедээн.

Совет-венгр экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кадыг ажылдажылгазының байдалынга болгаш перспективазынга, ССРЭ биле ВҮР-нуң аразында бараан саарылгазының шапкын өзүлдезинге сеткил ханганын талаалар илереткеннер. ССРЭ биле ВҮР-нуң улус ажыл-агыйының даразында беш чыл планнарын таарыштырар соруга-биле кылып чоруткан ажылдарны эки деп үнелеп, өйи чурттарның одаар күүл—Энергетиктиг курлавырларын улам ынай шингээдип алырынче, машина тудуунуң чугула адыраларынга будурүлгенин специалистаарын болгаш кооперастаарын калбартырынче утланган кадыг кылган хемчеглериниң улуг ужур-дузалының демдеглээн. Моон соңгаар беш чыл планнарын таарыштырар талазы-биле ажылдарны чорударда социалистиг экономиктиг интеграцияның комплекстиг программазында көрдүүлген экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кадыг ажылдажылганың чаа летшилелгилеврлерин улам-на калбаабиле ажыглаарынче оңаа кичээнгей салыры эргежок чугула дээрзинге талаалар чаңгыс ай шиитпирлиг болуп турар.

25 чыл болган оюн бо чылын демделеп эртиргеп керээге дүүштүр, совет-венгр эртем-техниктиг кадыг ажылдажылга техниктиг дөпшөлеш дүргедедиринге шинг бербишаан, чурттарның кайызынгалаа улуг ажыктыг болуп турарын чугаалажышкыннарның киржикчилери демдеглээн. Эртем шинчилелдериниң, төлевилел-конструктор ажылдарының талазы-биле кадыг ажылдажылганы таарыштырарын болгаш калбартырын, оларның улус ажыл-агыйынга ажыктыын бедидеринге чедип алырын улам болбаазырангайжыдар ыңче чүткүдүүт болурун талаалар айтыкшын.

(Уланчыын 3-ау арыгда).

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 30 ЧЫЛЫНГА КУШ-АЖЫЛЧЫ ЭЭЛЧЕГДЕ

СЭКП обкомунда болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Дүжүт ажаап алыышкының доозао талазы-биле шалыпчы неделяны чаолаан

Тараа культураларының ажаап алыышкының дүргени-биле доозар болгаш тараа садар талазы-биле доктааттынган онаалдаларны, үрезин урарының болгаш аңгыс аңдарылгазының планнарын күүседир сорулга-биле СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели октябрь 3-тен 10-га чедир дүжүт ажаап алыышкының, күрүнеге тараа садарын, үрезин урарын болгаш аңгыс аңдарылгазын доозар талазы-биле шалыпчы неделяны чарлаар дугайында доктаал хүлээп алган.

Октябрьның 10-га чедир тараа ажаап алыышкының, күрүнеге тараа садарын болгаш үрезин уруушкунун доозар, аңгыс аңдарылгазын эң-не дүргедедирин чедип алыр төлээде, шалыпчы неделяның хүннеринде комбайннарның болгаш тракторларның, саваң сараатгаар болгаш пресстээр агрегаттарның, тараа арыглаар болгаш күргадыр машиналарның база тараа сөөртүр автотранспорттуң дүн-хүн чок ажылдаарын хандырар талазы-биле хемчеглерни алырын СЭКП Кызыл хооркомунга, райкомнарынга болгаш хооррайкүүскомнарга хүлээткен.

Организастыг ажылды күштелдирер болгаш түңнелдерни хүн бүрүзүнде үндүрерин хандырар сорулга-биле партия райкомнарының бюроларының, райсоветтерниң күүскомнарының кежигүннерин, партия-совет ажылдакчыларны ажыл-агыйларга, ажаап алыышкының болгаш чер аңдарылгазының агрегаттар бөлүктерине, шаннарга болгаш тараа арыглаар база сөөртүр чорудар пунктуларга бижыглаары эргежок чугула деп, доктаалда айыткан.

Дүжүт ажаап алыышкынынга, тараа арыглаар болгаш сөөртүр черлерге шалыпчы неделяның хүннеринде эң бедик көргүзүглерни чедип алган механизаторларга, ажылчыннарга болгаш чолаачыларга шанналарны тургузарын совхозтар директорларынга, колхозтарның баштаар черлериге сүмелээн.

«Шамбалыг» совхозтуң механизаторлары байырлал мурнунуң күш-ажылчы эзлчээнде ажылдап, баштайгы 2 хүнде 1210 гектар чериң тараазын ажааган.

Ажаалданың маадырлары: комбайнерлер Николай Хомушку, Деспик-оол Оюрмак болгаш Май-оол Оюрмак олар ийи хүнде 70, 65, 59 гектарның дүжүдүн ажааган.

Совхозтуң механизаторларының күш-ажылчы эзлчээ үргүлчүлеп турар.

ЧУРУКТА: мурнаачы комбайнерлер (солагай талазындан): Николай Хомушку, Деспик-оол Оюрмак, Май-оол Оюрмак.

В. МИРЦЕВТИҢ фотозу.

АЖЫЛ-ИШЧИ ИДЕПКЕЙ

Тодарадыкчы чылдың планныг онаалдаларын чедиишкиниг күүседир, Совет Тыванның 50 чыл оюнга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш, Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчулары ажыл-ишчи идепкейлиг, бедик көдүрлүүшкүнүг ажылдап турар.

Ниитиниң малынга четчир чемин белеткээря — бүгү улустуң хераа. Бо чугула кампанияга колхозчулар идепкейлиг киржип, аразында чарышты организастаашнар. Мал чемининиң белеткелинче бүгү күштү партия эге организациязы мобилизастаан. Суурнуң квартал бүрүзү 10 тонна сигенни, а бригадалар, фермалар — 100—100 тонна чедир сиген белеткээр хүлээлгелиг. Бо ажылга эң идепкейлиг, кызымак чоруун малчыннар Аяк-Хаа Ондар, Ырыш Монгуш, Маштак Куулар, Бадыл Куулар болгаш өскелер-даа көргүзүп, 10—15 тонна сигенни белеткээш, кыштагларында чедирип алганнар.

Коммунист Бүрбүт-оол Ондарның удуртқан хойжу бригадазы 160 тонна сиген белеткээр планын ажыр күүсеткеш, белеткээн сигенининиң шуптузун кыштагларынче сөөртken.

Мал чемининиң белеткелинде ёки ажылдап турарларны колхоз баштаар черн, ында партия эге организациязы 10 хонуктап түңнеп, шаңнап, мактаар хемчеглерни ап турар.

О. САЙЫН.

Улусчу тудугда

КОЛ МАГИСТРАЛЬДА

Кызылдың чылыг дамчыдылгаларының тудуун чорудуп турар кол магистраль болуп берген Найырал-кудумчузунда улуг диаметрлиг хоолайларны тудуштуруп дүүзаалавры бо хүнгерде соксаал чокка чорун турар. Авиация кудумчузундан Чульдум кудумчузуна чедир шөйүлген бо трассада «Сибирьсантехмонтаж» трестиң Кызылда А. Поручинкке удурткан участогу монтаж ажылдарын чорудуп турар. Мында Алексей Королевтуң бригадазы хүнүң-не ийи эзлчег-биле, дыштанып хүнерде-даа ажылдап турарлар. Олар хүнде дүүзаалаашкын кылыр үлүүн 130—135 хуудан кудулаттайн келгеннер.

Эш Королевтуң бригадазында 11-кижи бар. Оларның аразындан Юрий Седых, Дмитрий Малашевич, Геннадий Корев болгаш өске-даа монтажчыларның дүүзаалаан белдирлериниң шынары бедик. 2 муң метр ажыг хемчеглиг коошвада кожаладыр салган хоолайларны олар тудуштуур дүүзаалаан. Ам-даа 2 км ажыг черде ажылды күүседип эртер ужурдуглар.

Рабочая кудумчузунда тудуг-монтаж ажылдарын, хоолайларны шывыг материалдары-биле орааш, шыварын Ишткн херектер министерствозунуң Тыва автоорук тудуунун эргелелиниң болгаш өске-даа коллективтериниң бригадалары эки шынарлыг кылып доозупкан. Авиацияда шөйүлген черниң хоолайларының кырын дуглап, сайлап каапкан. Ында ам 300 метр хемчеглиг оруктуу дескилел, чаагайжыдып, асфальтылаарынче киргеп.

Комсомольскияда 1200 метр чылыдыла четкизи эрткен оруктя арткан черлерни чедир дескилел, асфальтылаарын октябрь 1-де доозкан. Аңаа чаагайжыдылга чорударынга кызылчылардан 320 кижи ажылдаан.

Чылыг дамчыдар хоолайлар эптеп салган кудумчуларны чаагайжыдарынга Кызылдың беш муң комсохолчулары киришкен. Олар күш-ажылын чогаалчы Николай Островскийниң төрүттүнгенининдем бээр 70 харлаавынга тураскаатkан. Ленин аттыг төп шөлдү алгыдыр тударынга, чаагайжыдарынга база бо оолдар, кыстар болгаш школаларының 500 өөреникчизи идепкейлиг киришкен. Ол шөлдүң бир үжүнда улус кылаштаар оруктар кылыры, шивилер олуртуру ажлаа чөрүп турар.

СЭКП Кызыл хооркомунга будурүлгө, албан организация черлериниң удуртукчуларының хуралынга Найырал магистралында хоолайлар чылыглаарынга 350 кижини киргиштиреринн дугуржуткан. Ол кудумчуда ажылдап киргеп бригадалар 500 метр черде дамчыдылга хоолайларының гидрочылыглаашкынарын Совет Тыванның 30 чылының байырлалының бетинде доозар сорулганы салган.

О. ОХЕМЧИК,

«Шынның» тускай корр.

Чөөн-Хемчик районда „Искра“ колхозтуң даргазы эш НАСТЫК-ДОРЖУГА партбюро секретары эш ХЕРТЕККЕ көдээ совет даргазы эш ДОҢГАККА комсомол организациязының секретары эш ХОВАЛЫГГА

Совет Тыванын 30 чылынга алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерни болгаш күрүнеге тараа садарының 5 чыл планын, эът, сүт, дүк садарының чыл планнарын, үрезин уруушкунунуң болгаш мал чеми белеткээринің планнарын күүсеткени-биле холбаштыр колхозчуларга, ажыл-агыйның тускай эртемниглеринге СЭКП обкому, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели изиг байыр чедирип тур.

Күскү көдээ ажыл-агый ажылдарын болгаш мал кыштаглаашкынын организастыг доозуп, тоску беш чылдың планныг онаалдаларын күүседирнге моон соңгаар-даа улуг чедишкиннерлиг болурун колхозтуң ажыл-ишчилеринге СЭКП обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели күзеп тур.

СЭКП ОБКОМУ

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

ТЕЛЕТАЙП ЛЕНТАЗЫНДАН

КОСМОС МААДЫРЛАРЫНГА ШАҢНАЛДАР ТЫВЫСКАН

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный октябрь 1-де Кремльге «Союз-14» космос кораблиниң командири Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы П. Р. Поповичиге Ленин орденин болгаш ийиги «Алдын Сылдыс» медальды тывыскан. Борт-инженер Ю. П. Артюхинге Ленин орденин, Совет Эвилелиниң Маадыры атты аңаа тывысканының дугайында ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң бижиин, «Алдын сылдыс» медальды база «ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы» деп хөрек демдээн тывыскан. П. Р. Попович биле Ю. П. Артюхин олар орбитада «Салют-3» эртем станциязынга болгаш «Союз-14» транспорт кораблинге ужудуушкунну чедиишкиниг кылганы база бо талазы-биле эрес-дидим, маадырлыг чоруу дээш ол бедик шаңналдарны алган.

Космос корабли «Союз-15»-биле ужудуушкунну чедишкиниг кылып, ол үеде эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруу дээш космостуң «Союз-15» кораблиниң командири Г. В. Сарафанов болгаш борт-инженер Л. С. Демин олар Ленин орденнерин, Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывысканының дугайында ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң бижиктерин, «Алдын Сылдыс» медальдарны база «ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы» деп хөрек демдектерин алганнар.

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң, Совет чазактың болгаш СЭКП ТК-ниң Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң бодунуң өмүнээзинден Н. В. Подгорный Совет Эвилелиниң Маадырларынга, ССРЭ-ниң ужудукчу космонавтыларынга чүректиң ханызындан байыр чедирген.

Н. В. Подгорный космос делгемнерин шинчилээринге чаа-чаа чогаадыкчы чедишкиннерлиг болуп, кадык-чаагай, хууда амыдыралынга аас-кежиктиг болурун космонавтыларга күүзээн.

(СЭТА).

МОСКВАДА ЭЭП КЕЛГЕН

МОСКВА. (СЭТА). СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы хереглер министри А. А. Громыко октябрь 1-де Москвада ээп келген.

Внуково аэродромунга оңу СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазының орлакчызы Ф. А. Сурганов, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Палаталар комиссиларының кежагүннери Л. И. Греков, И. П. Воловченко, Ю. Л. Дудин, Н. Н. Родионов, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң, ССРЭ-ниң ДХМ-ниин харыысалгалыг ажылдакчылары, өске-даа албан кижилери уткаан.

Утказаннарның аразынга ЧССР-ниң ССРЭ-де элчиин Я. Гавелка турган.

ТӨРЭЭН ЧУРТУНЧЕ ЧАНЫПКАН

ПРАГА. (СЭТА). ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Украинаның КП ТК-ның бирги секретары В. В. Щербицкийге баштаткан ССРЭ-ниң Дээди Советиниң төлээлери ЧССР-ниң Федералдыг хуралының чалаачын дузаар аңаа харыы аян-чорук кылган соонда октябрь бирде Төрээн чуртунче чорупканнар. Төлээлерниң составында — ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутаттары Л. А. Аскаров, Н. А. Борисевич, Н. А. Новоселова, В. С. Федоров.

Прага аэродромунга төлээлерни ЧКП ТК-ның Президиум кежигүнү, ЧССР-ниң Федералдыг хуралының даргазы А. Индра, ЧКП ТК-ның Президиум кежигүнү, ЧССР-ниң чазаанның даргазы П. Корчак, ЧКП ТК-ның секретары Ф. Олдрижх болгаш албанның өске-даа кижилери удээнер. ССРЭ-ниң ЧССР-де элчиин В. В. Мадкевич удээнериниң аразынга базып турган.

Чер ажылдакчыларының күш-ажылчы ээлчээ

ТАҢДЫНЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫНЫҢ ҮЛЕГЕРИ

Күскү хову ажылдарын чөрүдүп талазы-биле чарыштың түңнелдөри-биле сентябрьның ийиги он хонуунда республиканга бирги черни Тываның чер ажылдыг эң улуг району — Таңды чаалап алган. Техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаар, Совет Тываның юбилейинге чедишкинниг ушуражыр дээш чарыш бө районнуң ажыл-агыйларында калбарган. Сентябрьның 24—26 чедир районда 4 муң ажыг гектар черниң күскү аңдарылгазын чөрүткен. Райсоюуң чамдык ажылагыйларында дүүшүт ажаалдазын болгаш күскү чер аңдарылгазын айыткан хуусаазындан эрте чөрүдүп турар.

«Тиилелге» мурнунда

Чаашкынныг күскү хүннер хову корабльдериниң ажылдаарынга бо-ла шаптыктай бергидээр. Оон-биле чергелештир «Тиилелге» совхозтуң 69 комбайнчыларындан ажылдаарынга белеткээни чүгле 43, механизаторлар чедишпезинден 17 тракторлар ээ чок арткан.

— Канчаарыл?— деп айтырыг ажыл-агыйны чоокта чаа башкарып эгелээн Е. К. Хвостовту болгаш совхозтуң коммунистериниң удуртукчузу Д. Д. Лардаңмы дүвүредип эгелээн. 17 муң ажыг гектар шөлдерде тараа ажаараан комбайннар үрелиишкинге бо-ла таваржы бергилээр. Оон уламындан 1 комбайнга хүнде чүгле 5 гектар чер онаажып турганы ол.

Баштай-ла шупту комбайнларны чытташ, дүүшүт ажаар ийи отрядты тургускан, оон соонда тараа сабаның ажаап, ону фермаларже дажыглаар механизастаттынган отрядтарны тургузуп, тракторларны база чамгыс черге чыттан. Оларны удуртуру-биле совхоз бүдүрүлгезинниң шыырак дээн организакчыларын томуйлаан.

Ажыл-агыйның мурнунда турар белен эвес сорулгаларның дугайын совхозтуң удуртукчулары механизаторларга тайылбырлал чугаалаан.

Ол үеде Воронеж чүртүүр механизаторларының дүржүлгазынын дугайында чугаа үнүп келген.

— Ол дүржүлганы болуувска ажыглазывысса кандыгыл? Чамгыс трактор-биле хонукта 50 гектар черни чарып шыдавазаа-даа, ол санга чоокшулаттыптар арга бисте чок бе?— деп, Е. К. Хвостов чугаалаан...

С. Сундуй, Г. Монгуш, О. Салчак болгаш М. Назын оларның тракторлары тукчугаштарлыг шөлче үнүпкен. Оларның ажылының дугайында медээни совхозтуң удуртукчуларынга 2—3 шак болгаш-ла дыннадып турган.

Үе үнелиг: 7 минута дүштеки чемге эрткен, ол-ла хире үеде—кывар материалдар-биле бактарны долдурбушаан, тракторларның техниктиг ажаалдазын база хынаан. А шай, сметананы дүне оларга 3 удаа чедирген Тракторлар чырыынга тура чемненмишаан, ажыл-ижинниң талыпкымынга олар өөрүп турганнар...

...22 шак эрткенде тракторлар сөөлгү тукчугаштың чанынга изээп турупкан. 133,1 гектар чер аңдартынган!

Бир хонук эрткенде Совет Тываның 30 чыл өөнга алдар болдуруп, техникамы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаар дээш күш-ажылчы ээлчеге 10 трактористер база турупкан. Сес К-700 болган ийи ДТ-75 тракторлар-биле 474 гектар черни Тываның чер ажылының төөгүзүнде бир дугаар аңдарып, күш-ажылчы тиилелгени олар чедип алган. «Тиилелге» совхозтуң бирги комбайн отрядында ам 1 комбайнга-ла 20 гектар чер онаажып турар. Ол дээрге ажылдың баштайгы хүннериниң көргүзүүнден 4 катап хөйдүр.

Дүүшүт ажаалдазының кошкак темп-биле чөрүп турарынга баштайгы хүннерде таарзынмайн турган Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Василий Ооржакович Янчат бо удаада аажок таарзынып чугаалады:

— Эрес хейлер! «Тиилелге» — тиилекчи болган-дыр.

Оларның күш-ажылчы чедишкиннерин үнелевишаан, СЭКП Таңды райкомунуң бирги секретары Григорий Адольфович Заркевич мынча дээн:

— Бо эгелээшкинде эң кол чүүл болза—дүүшүт ажаалдазын эрте доозар, черни келир чылдың дүжүлүнге белеткээр дээш, дыштанныр үелериндеп механизаторлар бөттары, эки туразы-биле ойталазыны болур. Социалистиг чарышты организастаарының чаа-чаа хевирлерин кедээ ажыл-агый будурулгезинниң удуртукчуларынга бо эрес-маадырлыг чөрүк берген.

Шыгжамыр

д о л а р

Күрүнеге тараа дужаарының талазы-биле беш чыл планын күүседир төлээде, таңдыжылар 1975 чылда 70 муң тонна тараапы күрүнеге садаар.

— Тараа дүжүдүн өстүрбүшаан, бистиң ажыл-агыйларывыстың мал чеми баазазын арбыдалып, беш чыл планында көрдүнгенин ёзугаар күрүнеге тараа садар хүлээлгевисти күүседир үжүрлүг бис—деп, ажыл-агыйларның удуртукчуларының болгаш тускай эртемниглериниң, партия болгаш совет ажыдакчыларның районга болуп эрткен хуралынга Г. А. Заркевич чугаалаан.

Таңдының чер ажыдакчыларының ажылының программазы ол.

Районга күскү чер аңдарылгазын 10—11 муң гектарга улгаттырар, азы гектар бүрүзү 2—3 центнер немелде дүжүттү бээр дээни ол. Моон мурнунда 85 муң гектар шөлге тараа культураларын тарып турган болза, ам ол сан 95 муң чедер. Минералдыг чемишчидилгелерни шөлдерже арбыдалыр төгеринден бедик дүжүттү алыры көрдүнүп турар.

«Тиилелге», «Шамбалыг», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг болгаш өске-даа совхозтарда трезин уруушкунун чөрүдүп турар.

— «Сельхозтехника» ажыдакчылары биске четпес дузалажын тур силер: К-700 деп ийи трактор үрелгенден бээр 2 чыл чедип тур — септелгезин кылбадынар. Ам база 2 трактор үредин. Мурнундагы ышкаш 6—7 муң гектар эвес, а 11 муң гектар черге күскү аңдарылга чөрүдүп болгай бис. Даартагы бедик дүжүттүң үндезинин бөгүн салыр болгай—деп, Е. К. Хвостовтуң олар-биле чугаазын деткивес арга чок.

К. ВЛАДИМИРОВ.

Эгелээшкинниң чалгыннары

Бүр чер совхозунуң мурнакчыларының эгелээшкинин баштай-ла ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң трактористерин чалгыннаалдырган.

Виктор Иванов хонукта 63,5 гектарга күскү чер аңдарылгазын чөрүткен. Оон соон дарый — Владимир Сусликов, Кирилл Ионин олар бедик көргүзүүнү чедип алган.

«Шамбалыг» совхозтуң механизаторларының күш-ажылчы ээлчээ каш хүн улаштынып турар. 31 комбайн-биле баштай-ла ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң трактористерин чалгыннаалдырган. Мурнакчы комбайнерлер Николай Хомушку, Деспик-оол Ооржак, Май-оол Ооржак олар үжелээн 2 үн 194 гектар черниң тараазын ажаалаан.

«Тиилелге» совхозтуң механизаторларының эгелээшкинин районнуң чүс-чүс механизаторлары деткээн.

Республиканың контроль-хемчээл хереқселдериниң лабораториязынга бодунуң хереэн тергини билир кижилер ажыдаар. Аңаа бичии-даа чазыг кылыр болза, чайыылдыг. Инженер Михаил Ханды эл ажылынга мергежилдиг болгаш тускай установка-биле приборларның ажылын хайгаараар. Ында вольтметрлериң, амперметрлериң ылавылалдыг согунгары чүгүргүлеп турда, оларны эдерип, таарыштырарынга эвээш эвес күжениишкин негеттинер. А инженер ол ажылга чүгле эки талазы-биле өөрүнге билдингир. Чуруктa — инженер М. Ханды ажыл өйүнде.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

АЖЫЛ-ХЕРЕКТИ БИЛДИЛИГ БАШКАРАР

Овур районда «Торгалыг» совхозтуң төп салбыры ук ажыл-агыйның күрүне мурнунга планныг онаалдаларын күүседиринге кол рольду ойнап турар. Оон ажыл-ижинден болгаш хөгжүлдезинден совхозтуң экономика, культура талазы-биле сайгыралы, чонның амыдырал деңнелиниң бедиири улуу-биле хамаарыжыр. Совхоз төвүнде партия эге организациязының отчет-сонгуддалыг хуралынга партийни ажыл-херектиң, коммунистерниң идепкейиниң, ажыл-херекке харыысалгазының дугайында шыңгыы, партийни чугаалар болган.

Совхозтуң Торгалыг салбырында партия эге организациязы, партбөлүктер болгаш коммунистер СЭКП-ниң XXIV съездизинин шинтпирлерин амыдырапга боттандырар талазы-биле алаан ажылдарны чоруткан. Оон түннелинде чедип алдынган чедишкиннерниң болгаш ажылыштын мурнакчыларының дугайын санал берген эштер сетки ханышхыны-биле чугаалап турганнар. Ылаңгыя төрүүр чүс хөйга онаштыр 92-деп 98 чедир хураган доруктурган Болат-оол Куигаа, Монгуш Дунгар-оол, Донгак Кокпеш-оол ышкаш социалистиг чарыштың тиилекчилериниң аттары каш-даа катап дыннаган. Торгалыг салбырның Чозада хөйжу бригадазы күрүнеге дүк садарының планын ажыр күүсеткен. Бригаданың хой бүрүзүнден 2 килограмм 200 грамм дүк кыргып алганы —өвүрүнү байдалы-биле алырга, багай эвес көргүзүг.

Ынчалза-даа отчет-сонгуддалыг хурал шүгүмчүлелдин болгаш бот-шүгүмчүлелдин ада-биле эрткен. Ынчангаш кол кичээнгейни чедир шинтпирлеттинмээн айтырыгларны база четпестерни чайладырынче угландырган.

Түрүүр чүс хойга онаштыр 73 хураган доруктуруп өстүргени—салдынган сорулганын күүсеттинмээнин хереченлеп турар. Моон чылдагааны чүдеп? СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң Тывага хой ажылын улам ынай хөгжүдер дугайында доктаалын партия организациязының кошкак күүседип турарында. Ол дугайын коммунистер С. Седен, Д. Тумат болгаш санал берген өске-даа коммунистер чижектер-биле бадыткап тургаш, шүгүмчүзээннер.

Парторганизацияларда отчеттар, сонгулдалар

Салбырда амгы байдал кандыгыл? Партия эге организациязының отчет-сонгуддалыг хуралы болуп турар үеде сиген кезер план 50,8 хуу күүсеттинген турган. Хойну тарып боозадырының хуузу чүгле 14 азы 9500 хойнуң 1413-ү тарыттынган. Бо дээрге мал бажын өстүрериниң улуг шаптык дээрзин билир бис. Ынчангаш мал чеминиң белеткелинде болгаш тарып боозадырыгада ажылдың четпес организастаттынып турарын санал бергеннер буруу шаап көрген.

Хой тарып боозадыр пунктуларның байдалы багай: ишти хирлиг болгаш сонгалары бузук, соок. Ында будурукчу кошкарларга кандыг чемни кажан база чүү хирени бээрин тускай эртемниглер чогуур үезинде айтып бербээн, кадарчылар боттарының туразы-биле чемгерип турар. Үк пунктуларда кайы аалдың хоюн кажан тарырының эзлүүн тургустунмаан. Дежик Кертик-оол, Донгак Көкпеш-оол олар кадарган хойларының аразында 2—3 кошкарларны тудуп турар. Донгак Эмей-оолдуң хураганнары ол үеге чедир үстүнмээн турган. Кайы-даа пунктуда лозуң, плакат чок. Бо дугайын коммунистер Куулар Кертик-оол, Степан Санчат-оол олар хуралга чидии-биле шүгүмчүлээн.

Совхоз төвүнүң партия эге организациязында 24 коммунист бар. Оларның 8-и албан-хаакчылар база бир ол хирези —пенсионерлер болуп кээрге, ажыл-агыйның экономиказының кол үндезини—хой ажылында коммунистер эвээш. Черле ынчаш хураалеңнің өстүрериниче эге организация кошкак сагыш салып келген. Отчеттуг үениң дургузунда ийи-ле кижини СЭКП кежигүнүнүң кандидадынга хүлээп алган. 200 ажыг комсомолчуларның болгаш аныяктарның аразында төлептиг кижилер аажок хөй. Оларны партияга киирип алыр талазы-биле оларның ортузунга ажылды база-ла багай чоруткан.

Коммунистер боттарының отчет-сонгулдалыг хуралынга илереттинген четпестерни дарый чайладыр дутайында шинтпирни хүлээп алгаш, ону күүседип киришкеннер.

Т. ДАМБАЖЫК.

КЫШТАГЛАРЖЕ

Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң Кызыл-Даг, Ак-Туруг салбырларының кыштагларынче мал чемниң сөөртүлгези үргүлүүлеп турар. Аңаа «МТЗ-50» маркалыг 3 трактору быжыглаан.

Хойжулар М. Сагаан, М. Данзырың, П. Дарыпаа олардың кыштагларында 10—15 тонна сигенни болгаш бешбеш тонна савазым аппарын дүжүрген. Чаш-Талда инек фермазының турлаанда 45 тонна саваң, 20 тонна сигенни чедирген. Бо хүннерде ниитизи-биле кыштагларда 105 тонна сиген, 80 тонна саваң чедиртинген.

К. КОМБУ.

АЖЫЛГА ТӨЛЕПТИГ ҮЛҮҮН КИИРГЕН

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырының коллективи тодарадыкчы чылда салдынган ажыл-агый, культура талазы-биле сорулгаларны чедишкиниг боттандырарынга бир демнят ажыдап турар. Бо чугула үүле-херекке кижи бүрүзү бот-идепкейлиг, бичии уруглардан улуг пөвылыгларга чедир активни киржип турары өөрүнүүт.

Моон чижээнге Иван Шулуукайны чөргээрел-биле адап болуур. Тудуг бригадазында звено удуртукчузунда ол каш чылдарда улаштыр мактадып келген. Эрткен чайын малчынарга бир чүрттелге бажыңны, улуг инек кажаазын кылып доозкан. Арыскан суурда чунар-бажыңның тудуун ук звено ам чедишкиниг чорудун турар.

Пенсионер И. Шулуунай онаашкан үүле-херекти бүдүмчелиг кылып бүдүрбүшаан, хөй-ниитиниң ажылынга база идепкейлиг, суурда удусчу дружинаның, контроль бөлүүнүң кожингүү. Ажыл-ишкен оспаксыраар, врагалап, прогулдаар кижилерге удур шинтпирлиг демисселчи.

Үжен чылдардан бээр мал эмчизи Тюлюш Чолдайның хары ам 64. Назыны улгатсаддаа, оон ажылы өскелерге, младшын аныяктарга үлегерлиг болбушаан, салбырда идепкейлиг коммунистерниң, мергежилдиг салгаркалардың бирээзи.

Бээп бир ийи чижек. Арыскана колхоз тургузарының үндезилекчилериниң бирээзи Кыргыс Сырбыкайны тус черинде чоңу мактап хүндүлээр. Ол ам салбырның дүржүлгалыг малчыны. Хендергеде инек каларчызы. Төрээн чуртка бедик шынарлыг эът бүдүрер талазы-биле чайгы семиртилгеге, күскү болгаш кышкы одарладыышкынга оон дүржүлгазы байлак.

Алексей Шижиминиң хары ам чеден ашкан. Ол хоочун тудугжунуң шевер холдары киришпээн бажың Арыскан суурда ховар деп болур. Кезээде кылдыган, холунда балдыглыг, карманында кадаг, маскалыг чоруур. Ол ам сүт-бараан фермазында кышка белеткел ажылында шизы-бүрү септелге кылып турар.

А. ДОЛБЫР-ООЛ.

Улуг-Хем район.

ЗВЕЗДНЫЙНЫҢ АЖЫЛ-ИШЧИ АМЫДЫРАЛЫ

ИРКУТСК ОБЛАСТЬ. 3200 километр черни эртнеш, Ленада Усть-Кутту Амурда-Комсомольск-биле тудуштурар маадырлыг чөл оруунда орук тудугжуларының суурларын тудуп тургузуп турар. Звёздный—БАМ-ның барыын участогунуң даянылга черлериниң бирээзи. Сибирьге чаңгыс эвес тудугну доозуп эрткен кадо тудугжулар-биле кады ында Москва, Ленинградтың, Украина, Белоруссияның, Эстония биле Грузияның комсомол төлээлери амыдап турар. Олар күүдүүр техниканың дузазы-биле орук девискээрин арыглап, Звёздныйның чылыг бажыңнарын, культура-амыдырал объектилерин тудуп турар. Бир ниити чуртталга бажыңы бөлгаш школа чаа эзлерин хүлээп апкан.

ЧУРУКТА: тайга транспорту. В. Христофоровтуң фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

БҮГҮ ЧҮВЕНИ ЧОННУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА, СОВЕТ КИЖИНИҢ ЭРГЕ-АЖЫНГА

Партия өөредилгезиниң эге звеновузунга болгаш ажылчы чонналрның массалыг экономиктиг өөредилгезиниң системазынга чаа өөредилге чылы Москва хоорайның Бауман сонгулда округунуң сонгуккуларының сонгулда мурнуунуң хуралынга СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазын өөренири-биле эгелээр. Л. И. Брежневтиң чугаазында айыттынган партияның экономиктиг, социал болгаш даштыкы политиказының кол-кол айтырыгларының талазы-биле «октябрь айда ийи ачызалы коммунистиг күш-ажыл школаларында болгаш экономиктиг школаларга өөренирин сүмелеп турар.

Кичээлдериниң кол сорулгазы—Л. И. Брежневтиң чугаазында улуг идей-теоретиктиг болгаш практиктиг ужур-дузалыг болуп турар түңнелдерни болгаш чүүлдерни хамызы-биле өөренири. беш чылдың доозукчу үе-чадазының планнарын болгаш социалистиг хүзээлгелерни күүседир дээш демисселге совет кижилериниң чогаадыкчы идепкейни бедиириниң эргежок чугулазын көргүзери.

Л. И. Брежневтиң «Бүгү чүвени чонның чаагай чорууна, совет кижиниң эрге-ажыынга» деп чугаазын экономиктиг өөредилге системазынга өөренир талазы-биле кичээлдерге методиктиг допчу материалдарны моон адаанда парлаавыс.

1974-1975 өөредилге чылында ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезиниң системазынга баштайгы кичээлдерге методиктиг материалдар

Чурттуң күрүне эрге-чагырганының дээди органынга — ССРЭ-ниң Дээди Совединге — сонгулда совет улустуң бүзүлбас чаңгыс ленинң коммунистиг партияны болганыр оон сырый каттышканының, коммунизм гимилегезинге чайгылың чок бүзүреливининң боттуг көрүлдези болуп эрткен.

Ленинни чагыларга шынчы бистиң партия сонгулда мурнуунуң кампаниязы чорун турда, бодунуң политиктиг сорулгазын, сонгукчуларның чагыгларын күүседир талазы-биле кылган ажылының дугайында чон мурнунга этчедүн бээр. Моон мурнунда эрткен сонгулда 1970 чылдың июнь айда, сесии беш чыл төнүп турда, СЭКП-ниң XXIV съездизинге белеткеп үезинде болган. Съездиниң шинтпирлерин, тоску беш чыл планын боттандырар талазы-биле эрткен дөрт чылдарның дургузунда партия, бүгү совет улус канчаар-даа аажок улуг ажылды кылган.

Москва хоорайның Бауман сонгулда округунуң сонгукчуларының сонгулда мурнуунуң хуралынга СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежнев бодунуң чугаазында СЭКП-ниң база Совет күрүнеңиң иштики болгаш даштыкы политиказында каны аналити берип, оон чедишкиниерин база доозукчу үеде сорулгаларын болгаш үр үеделги перспективазын илередип көргүскен.

Бо чугаазы өөренил тургаш, дараазында айтырыгларже кол кичээнгей салырын сүмелеп турар:

Бирээде, СЭКП-ниң экономиктиг политиказының чугула айтырыглары;

Ийиде, чурттуң социал хөгжүлдезиниң чамдык айтырыглары;

Үште, партияның делегейге ажыл-чорудулгазының, Тайбың программазының боттанышкынының айтырыглары.

I.

Партияның XXIV съездизиниң ажылдап кылганы экономиктиг политиказында совет экономиканы хөгжүдериниң кол-кол сорулгаларын, экономиктиг өзүлдениң үнер дөстерин, салдынган сорулгаларны чедип алыр дээш, эргелеп-башкарылганы сайзыраңгайжыдарының арга-методтарын тодаратканы.

Тоску беш чылдың кол сорулгазы — социалистиг будурүлге хөгжүлдезиниң бедик темпилерииге үндезилээп, чонның амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин улуг хемчээлдин-биле көдүрери. Бо сорулга коммунистер партиязының ажыл-чорудулгазының дээди сорулгазынга кедээ.

Бо чугаазы өөренил тургаш, дараазында айтырыгларже кол кичээнгей салырын сүмелеп турар:

Бирээде, СЭКП-ниң экономиктиг политиказының чугула айтырыглары;

Ийиде, чурттуң социал хөгжүлдезиниң чамдык айтырыглары;

Үште, партияның делегейге ажыл-чорудулгазының, Тайбың программазының боттанышкынының айтырыглары.

I.

Партияның XXIV съездизиниң ажылдап кылганы экономиктиг политиказында совет экономиканы хөгжүдериниң кол-кол сорулгаларын, экономиктиг өзүлдениң үнер дөстерин, салдынган сорулгаларны чедип алыр дээш, эргелеп-башкарылганы сайзыраңгайжыдарының арга-методтарын тодаратканы.

Тоску беш чылдың кол сорулгазы — социалистиг будурүлге хөгжүлдезиниң бедик темпилерииге үндезилээп, чонның амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин улуг хемчээлдин-биле көдүрери. Бо сорулга коммунистер партиязының ажыл-чорудулгазының дээди сорулгазынга кедээ.

Совет кижилериниң кызымаккай, эрес-маадырлыг күш-ажылы-биле сайзыраңгай, социалистиг ниитилел тургустунган. Чурттуң экономиктиг болгаш эртем-техниктиг күүжүжүү хемчээл чок өскен. ССРЭ-ниң 1973 чылда национал орулгазы 1940 чылдаазының деңнелиндеп 10 катап ашкан, а үлетпүр будурүүшкүнүнүң ниити хемчээли —15 катап өскен. Совет индустрия ам делегейниң үлетпүр продукциязының 20 хуузун будурүп турар.

Бо бүгү болза, экономиканы улам ынай хөгжүдерииче болгаш чурттуң камгаланыр аргазын быжыглаарынче кичээнгейни хошкатпайн, совет кижилериниң чаагай байдалын улам бедиирии бодунуң практиктиг политиказының төвүнге тургузар арганы партияга берип шыдаан.

Ажылчы чоннарның чаагай байдалын бедиирииче XXIV съездиниң алган угланышкыны амыдыралда чедишкиниинг боттанып турар. Беш чылдың дөрт чылдарының дургузунда чоннуң амыдыралының деңнелин көдүрер, талазы-биле чаачаа хемчеглерже күрүне, моон мурнундагы беш чылдыынга бодаарга, будүн чартык катап хөй акша-хөреңгини үндүрүп турар. Ажыл төлевирин, пенсияларны, пособиелерни болгаш өске-даа төлевирлерни улгаттырарының күсели-биле 77 миллион совет кижилериниң орулгазы өзер; 45 миллион ажыг кижи чаагайжыттынган бажыңнарже көжүп кирер.

Совет улустуң чаагай байдалың өстүрериниң үндезини болза, социалистиг будурүлгени хөгжүдери болуп келген болгаш болуп артар-даа. Сөөлгү дөрт чылдарда үлетпүр продукциязының немей өзүлдезиниң темпилери ортумаа-биле 7,5 хуу, чер болгаш мал ажылының ниити продукциязының хемчээли 13 хуу өскен. Совет кижилериниң аъш-чемге, үлетпүр барааннарынга чыл санында өзүп турар хереглелдерии хандырар сорулга-биле көдээ ажыл-агыйны, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүн, чонның амыдырал хандырылгазын хөгжүдериже партия онза кичээнгейни салып турар.

Будурүлгениң ажыктыын, күш-ажылның будурукчулуун бедиириче кол кичээнгейни салырының чугулазын Л. И. Брежнев бодунуң чугаазында айыткан. Чурттуң экономиктиг күүзүн болгаш камгаланыр аргазын улам ынай хөгжүдеринге каража чедирбезин бодап, национал орулгадан кижилериниң амыдыралын экижилериче ниитилелдиң аңгылап бээр үлүүнүң хемчээли чогум-на оон хамаарыжыр.

СЭКП ажыл-агыйны интенсивтиг аргалар-биле чорударынче, экономиктиг өзүлдениң шынар талазы-биле факторларынче шиглей шинтпирлиг утланышкынны чорудуп турар. Экономиканың оон ынайгы хөгжүлдези иргулайымда-ла күш-ажылдың будурукчулуунүн дүрген өзүлдезинин, материалдыг болгаш акша-хөреңги курлавырларын эң чөп ажыглаарының, техниктиг депшилгеин дүргедедириниң күселиле чедип алдынар ужурлут. Партия эртем-техниктиг депшилгеин бодунуң экономиктиг политиказының кол өзээ кылдыр көрүп турар.

Тоску беш чылдың чылдарында ол талазы-биле чамдык чедишкиннер чедип алдынган. Күш-ажылдың будурукчулуунүн өзүлдезинин темпилери бедээн, чаа техниканы нептередири дүргедээн, будүрүп үндүрүп турар продукциянын шынары экижээн.

Беш чыл планын долу болгаш ажыр күүседир дээш демисселди партия бирги чергенин орулгазы кылдыр санап турар. Ол айтырыглар СЭКП ТК-ның декабрь (1973 чыл) Пленумунуң кичээнгейининг төвүнге турган. 1974 болгаш 1975 чылдарның онаалдалары эң-не күженишкиниг, ыяал-зажок олар күүсеттинии болур дээрзин Пленум демдеглээн. «Ону шинтпирлээриниң оруу—бүгү-ле күштерни мобилизастаары, ажыл-агыйны удуртуруун экижидери, бедик будурукчулуг күш-ажыл, сагыыл-чуруму болгаш организастыг чоруктy бедидери. Чаңгыс-даа ажылчы хүн, чаңгыс-даа ажыл шагы халас барбас ужурлут!»— деп, Л. И. Брежнев чугаазында айыткан.

Партияның кыйгырыынга харыы кылдыр Москва болгаш Ленинград будурүлгелериниң үлегерин ёзугаар муң-муң күш-ажылчы коллективтер беш чылдың онаалдаларын ажыр турар уткуштур планнарны ажыдап кылдылаан. Хөй-хөй коллективтер чазактың орден-хавыяалары-биле шаңнаткылаан, оларның инициативазын СЭКП ТК чүүлдүзүнүп көрген.

Экономиканы интенсивтиг методтар-биле хөгжүдери, будурүлгениң ажыктыын бедиидер сорулгалар бүгү ажылагый механизмни шинтпирлиг сайзыраңгайжыдарын иегеп турар. Партияның XXIV съездизиниң Директиваларынга дүүштүр үлетпүрүнүң болгаш көдээ ажыл-агыйның организастыг структуразын, планнаашкынны болгаш экономиктиг иэиг беришкинии экижидер, эргелеп-башкарылгага ажылчы чоннарны эң калбаа-биле кириштирер улуг хемчеглерни боттандырып турар.

(Уламчылыг).

Венгр Улус Республиканың партия-чазак делегациязының Совет Эвилелинге чораанының дугайында дыңнадыг

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арнда).

Ийи таланың экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылгазының хөгжүлдезин социалистиг экономиктиг интеграцияның комплекстиг программазын боттандырар талазы-биле акы-дүңма социалистиг чурттарның коллективтиг ажылының чамдык кезии дээрзин талаалар демдеглээн.

Ийи чурттарның хамаарылгалыг органнары бүдүрүлгенниң чамдык үндезин адырларын болгаш хевирлерин кады планнаарыкын, ийи чурттуң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң ажыктыын бедидер болгаш дүргедедир сорулга-биле бүдүрүлге болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылганы калбартыр арганы калбаа-биле ажыглаары дээн чергелиг интеграстаар хемчеглерни аныдыралга боттандырар талазы-биле ажылды идепкейжидерин чеднишкиниг дугурушкан.

Идеология ажылының, чырыдышкынның, эртемниң болгаш культураның талазы-биле совет-венгр харылзааларның дыка калбарганын совет болгаш венгр делегациялар сеткил ханып демдеглээн. Ол харылзааларның улам ыңай хөгжүүрүн, ийи чурттарның эртем болгаш чогаадыкчы организацияларының, институтарының болгаш албан черлеттың аразында үзел-бодалдарның чаңгыс эви болгаш акы-дүңма кады ажылдажылгазы ийи чурттарның улустарының чоокшулажыышкынының соксаал чок хөгжүүрүнге тодарадыкчы рольдуун ийи тала илергейлээнин.

Совет Эвилели биле Венгр Улус Республиказы улустар аразының политиктиг байдалын эжиждериниң болгаш дүшкүүрүүг чорукту чавырыылдырарын быжыглаарымның чугула факторларының бирээзин болур социалистиг күрүнелерниң бүгү талалыг кады ажылдажылгазын быжыглаары, калбартыры болгаш улам сайзырааңгайжыдары дээш боттарының быжыг шинтпирлиин база моон соңгаар-даа күжеиишкинниг болурун бадыткааннар. Тайбыңның болгаш айыыл чок чорукту бүзүрелдиг болгаш дээштир чепсээ болур акы-дүңма чурттарның политиктиг кады ажылдажылгазының коллективтиг органы — Варшава Керээзиниң организациязының ролюн олар демдеглээн.

СЭКП-ниң болгаш ВСАП-тың акы-дүңмалышкы өске партияларның төлээлекчилери-биле сөөлгү үеде чамдык ужуражмышкынналарының болгаш чугаалажмышкыннарының дугайында информация солушкаш, талаларның сеткил ханып демдеглээнин болза коммунистиг болгаш ажылчын партияларның 1969 чылдагы делегей чөвүлел хуралының айтыканы антиимпериалистиг демнселядың кол угланышкынналары, реакцияның болгаш империализмниң чүткүлдүг удурлажышкынналары база оларның удур шавар халдаашкынче шилчнир дээн ораалдажмышкынналары турза-даа, улус түңнелдерни, элээн каш чурттарга демократтыг болгаш дешилгелиг күштериң туруштарын быжыглаарын чедип алган. СЭКП болгаш ВСАП боттарының интернационалчы хүлээлгезин барымдаалаап, моон соңгаар-даа марксизм-ленинизмге үндезилээш, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның чаңгыс эвин база сырый каттышкышкының улам ыңай быжыглаарының херээнге идигни бээр. Партияларның кайызы-даа антикоммунизмниң, национализмниң болгаш шовинизмниң кандыг-даа илерээшкиннерине удур, барынындаа, «чөөн-даа» үзелдиг оппортунизмге удур эптеп чокка демиселяи чорудары дээш шинтпирлин-биле туржуп турар.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның тус-тузига-даа, делегей хемчээлингеда ажылдың коллективтиг хевирлиг болуруи СЭКП болгаш ВСАП улуг ужур-дузалыг кылдыр көрүп турар болгаш ба угланышкынга ап турар херек кырында базымнарга дуза көргүзеринге боттарының белемин бадыткап турарлар.

Делегейниң кол айтырыгларының талазы-биле амгы үедеги делегей байдалында дүшкүүрүүг чорукту чавырылдырарының талазынче ханы бурунгаарлашкынналарның болгаш янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-келбээ догуиналарының принцивиниң делегей харылзааларынга херек кырында бадыткаттының турарының дугайында бир эп-сеткилдиг бодалдар санал-онал солчуушкуннарының үезинде илергейлеттинген, ол чорук Европада байдалдың эжижип турарында, совет-америк харылзааларның элээн чогумчун турарында, социалистиг болгаш капиталистиг чурттарның аразында боттуг чугаалажмышкынналарның калбарып турарында болгаш чамдык өске-даа чугула болуушкуннарда, байдалдарда илереп турар-дыр.

Европа диште байдалды чугаалажып көргеш, социалистиг чурттарның чөпшээрежилгелиг идепкейлиг даштыкы политиктиг ходелиишкиннери Европага дүшкүүрүүг чорукту чавырылдырарының чорудулгазын ханыладырынга, Европаның янзы-бүрү юнителел тургузуглуг күрүнелериниң аразында кадыг ажылдажылганы калбартырынга шинтпирлиг чергези-биле идигни берген дээрзин чугаалажмышкынналарның киржикчилери демдеглээнинер. Улустар аразының Европага чавырылдырышкының болгаш тайбыңның талазынче шыңгыы эргилдеже эгенн салган керээлериниң болгаш дугуржулгаларының чугула ужур-дузалыы болгаш оларны чайгылыш чокка боттандырарының эргежок чугулазы демделеттинген.

Айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазыбиле нинти-европа чөвүлел хуралы Европаны быжыг тайбыңның болгаш бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылганың дяви болдурарының оруунга төөгү талазы-биле улуг болуушкун, делегейге чавырылдырышкынны быжыглаарының, оны дедирленмес мөзүлүг болдурарының оруунга чугула үе-чада болган турул болур болгаш ындыг болур-даа ужурлуг дээрзин талалар медеглээн. Женевада нинти-европа чөвүлел хуралының ийиги чадазының үезинде чугаалажып турган элээн каш чугула айтырыгларның талазы-биле чөпшээрежилге чедип алдынган болгаш айтырыгларны боттуу-биле көөр болза, чөпшээреттинмээн бүгү айтырыгларга хамаарыштыр боттоттарынга таарымчалыг дугуржулганы дүргени-биле чедип ап болурунуң аргазы бар дээрзининң дугайында бодал илереттинген.

Нинти-европа чөвүлел хуралын эң чоокку үеде доозары болгаш оон түңнел чадазын дээди деңнелге чорудары, Европага бижыг тайбыцыы болган айыыл чок чорукту хандырарының соруглагаларынга тааржып турар деп, талалар санап турарлар.

Европада политика талазыбиле чавырылдырышкын шериг талазы-биле чавырылдырышкының хемчеглери-биле база холбашкан турары дээш Совет Эвилели болгаш Венгрия туржуп турар. Олар болза Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң 1974 чылдың апрельде Варшавага болган чөвүлел хуралының дыңнадында илереттинген бо айтырыг талазы-биле боттарының туружун бадыткааннар. Европаның бүгү күрүнелериниң айыыл чок чоруун барымдаалаар, Европа диштеги тайбыңның болгаш бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылганың дяви болдурарының оруунга төөгү талазы-биле улуг болуушкун, делегейге чавырылдырышкынны быжыглаарының, оны дедирленмес мөзүлүг болдурарының оруунга чугула үе-чада болган турул болур болгаш ындыг болур-даа ужурлуг дээрзин талалар медеглээн. Женевада нинти-европа чөвүлел хуралының ийиги чадазының үезинде чугаалажып турган элээн каш чугула айтырыгларның талазы-биле чөпшээрежилге чедип алдынган болгаш айтырыгларны боттуу-биле көөр болза, чөпшээреттинмээн бүгү айтырыгларга хамаарыштыр боттоттарынга таарымчалыг дугуржулганы дүргени-биле чедип ап болурунуң аргазы бар дээрзининң дугайында бодал илереттинген.

Нинти-европа чөвүлел хуралын эң чоокку үеде доозары болгаш оон түңнел чадазын дээди деңнелге чорудары, Европага бижыг тайбыцыы болган айыыл чок чорукту хандырарының соруглагаларынга тааржып турар деп, талалар санап турарлар.

Европада политика талазыбиле чавырылдырышкын шериг талазы-биле чавырылдырышкының хемчеглери-биле база холбашкан турары дээш Совет Эвилели болгаш Венгрия туржуп турар. Олар болза Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелери

АЙЫЫЛ ЧОК ШИМЧЭЭШКИН ДЭЭШ

Б. Т. ШУМИЛИН,
ССРЭ-ниң иштики херектер министриниң оралакчызы

Октябрьниң 1-де чуртта шимчээшкинниң айыыл чок чорууның Бүгү-эвилел айы эгелээн. Моон мурнунда чылдарның дургузугазындан алгаш көөрге, индыг массалыг кампаниялар херек . кырында ажыктыг болгаш багай эвес түңнелдерлиг болур. Эрткен чылын индыг айны ийи катаа эрттиргеи. Баштайгы айда орукка транспорт болуушкунарының саны чуртка 2,2 хуу, балыгланганнарның саны — 1,9 хуу, ийиги шалыпчы айның үезинде тус-тузунда — 7 болгаш 7,1 хуу кызырылган.

Ынчалза-даа чүге шалыпчы айларны кылыры-биле бо дугайында айтырыгны үзе шинтпирлеп шыдавас дээрзи билдингир. Ынчангаш план ёзутаар, тодаргай соруглыг ажыл эргежок чугула. Чүге дээрге заводтар улам-на хөй машиналарны кылып үндүрүп турар апарганындан чурттуң оруктарында шимчээшкин улам улгадып турар. ССРЭ-ниң Топ Статистика Эргелелиниң санаану-биле алырга, бо чылдың баштайгы чартында чүге чиик автомобильдерии бээин 540 муңнуг кылып үндүрген.

Автомашиналарның саны көвүдээни-биле орукка оларның шимчээшкини хайыныг болуру билдингир. Чурттуң хөй кезиинде бо чылдың агаар-бойдус байдалын база барымдалап көөр херек. Оон түңнелинде чамдык республикаларга, крайларга болгаш областарга озал-ондактыг тавариглаларның деңнелиниге салдарын база сл чедиргеи. Орук шимчээшкинии организастаарынга, кижизидилге ажылынга, чолаачылардың болгаш чадаг кижилериниң чурумук хыналарынга чогуур кичээнгей салбас черлерде четпестер хөй боол турар. Грузия, Туркмения, Ленинград, Ростов, Саратов болгаш өске-даа ол шыкаш черлерге орук тавариглаларын баш удур · болдурбазының хөй хемчеглерии алганының түңнелинде чүгле озал-ондактыг болуушкуннар эвээжээн эвес, харын-даа оон дециели кудулаан.

Бистиң оруктарывыска шимчээшкинниң айыыл чок болуруп хандырарынче соксаал чок кичээнгей салып турар. Бо талазы-биле хүлээп алдынган кол-кол документилер министерстволарның, ведомстволарның болгаш организацияларның хөй кезиниң ажылының программазы боол турар. Автопарк кандыг-даа хөй болгаш орукка шимчээшкин улугдаа болза, багай эвес түңнелдерии чедип ап болуруп дургузуга бадыткаан. Чижээ, кодээ ажыл-агыйның, энергетиканың болгаш электрижидилгенниң, автомобиль үлетпүрүнүң чвилел үжур-дузалыг министерстволарының чолаачыларында болур озал-ондактыг тавариглалар үргүлүг эвээжеп турар.

Оон-биле чергелештир чегпестериин фактызы база бар. Бо чылдың бүгү чеди айларының дургузумда улус ажылагыйының чолаачылары эрткен чылдың ол-ла үезинде турганыидан ийи дуу хөй ондактыг тавариглаларны кылган. Оол чылдагаанныриың бирээзи — автомашиналарны болгаш мотоциклдерии ээзирик башкарар орук боол турар. Геологияның, эът болгаш сүт үлетпүрүнүң, орук харызааэзының эвилел чагыргалыг министерстволарының, Центросоюзтуң транспорт оруктарынга болгаш автомобильдерниң үшкү озал-ондактыг тавариглаларына ээзирик чолаачы кылган боол турар. А балык ажылагыйының, культураның, кодээ ажыл-агыйның министерстволарының машиналарының ындыг озал-ондактыг болуушкуннарының 40-деи 50 хуу чедир тавариглазы арагалаашкинии уржуу болган.

Хуу машиналарлыг кижилер-биле кижизидилге ажылының деңнели куду. Оларның бүрүүзу-биле кылдынган үүлгедиишкиннериң дөртеи хуузун олар ээзирик чорааш кылган боол турар. А Якутияда, Карелияда, Чита, Иркутск, Архангельск областарда ол көргүзүг оон-даа хөй—бүгү озал-ондактыг болуушкуннарның чартындан хөй кезии индыг кижилерден болган.

Арагалаар чорукка удур дениселди күштелдиреринің дугайында доктаалдарны күүседирииче утланган бүгү демчеглерии алыры, оларга үндезилээш, оон-биле баш удур деииселдиң хемчеглерии ажылдап кылыры эргежок чугула. Күшажылачы коллективтериің баштаар черлери, хөй-иитии организациялары транспорт үүлдерии ээзирик башкарып, чолаачылаанының тавариглаларының дугайында милицииниң чаңгыс-даа дынадыын кичээнгейге албайн барып болбас ужурлуг.

Эң ылаңгыя пассажирлер сөөртүрүн айыыл чок болдурарынче онза кичээнгей салыр херек. Бо талазы-биле чолаачыларның хөй кезии сагылгачурумнуң бедик үлегер-чижээн көргүзүп турарлар. Ынчалзадаа кижилерии тускай дерип, кылбаан чүк машиналарыига сөөртүр, куду мергежилдиг болгаш ажылының дуржулгазы улуг эвес чолаачыларга кижилериг машиналар идегээр тавариглалар база тургулаар.

Амгы үеде хамаатыларның хуу ажыглалында 13 миллион ажыг автомобильдер, мотоциклдер, мотороллерлер, мопедтер, оларның иштинде үш миллион дирее автомобильдер бар. Оларның ээлери шупту-ла техниканы башкарарының четчир билиия болгаш чаңчылдарын шингээдип албааны харааданчыг. Автомото эдилекчилериниң барык алдан хуузу шылгалда дужаарыиго боттары белеткеиип эп турарлар. Оларның хөй кезии кышкы үелерде хуузунда транспортту ажыглавас болганындан чолаачыларының бижиг чаңчылдарын үттуп турарлар.

Бо бүгүзүң болгаш чурум үрээр чоруктарның уржуктарындан озал-ондактыг тавариглалар үргүлүг болгулаар.

Бо чылдың чеди айларының дургузуида чолаачыларның бурүүзу-биле болган бүгү озал-ондактыг болуушкуннарның 85,5 хуузу хуу эдилекчилериң бурүүзу-биле болганын чугаалаарга-ла бо дугайы билдие бээр. Украинага, Латвияга, Эстониага, Краснодар болгаш Ставрополь крайларга, Воронеж, Челябинск, Кемерово областарга болгулаан тавариглаларның иитигзи-де автомото эдилекчилериниң бурүүзу-биле боол турган.

Эрткен чылын автомото эдилекчилериңиң эки тура иитилелдерии чер болганыига тургузар дугайында шинтпирии үндүрген. Ол иитилелдер күрүве эрге-ажыктарын хуузунда транспорт эзлериниң эргеажыктары-биле биядилиг холбаштырар хүлээлгелиг. Индыг иитилелдерии Азербайджан биле Белоруссиядан аңгыда, бүгү эвилелдешкен республикаларда организастап тургускан. Амгы үеде олар чаа-ла быжыглып эгелеп турар. Ынчангаш оларга транспорт, бажың-балгат-биле, дуржулгалыг кадрлар-биле дузалаары, чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, оон чаа организастаттыпып, тургустуунуп турар үе-чадазы дүргеине доозулзун дээш, бүгү чүүдерии кылыры эргежок чугула. Чокку үе дургузунда индыг иитилелдериің кежигүннериигге хууда машиналыг кижилерниң код кезии кирер, оларның ортузунга тайылбыр, кижизидилгелиг калбак ажыл эгелээр дээрзинге идегеп болур.

Чолаачылар орукка ондактыг тавариглаларның барык 37 хуузун ажылдыг байдалдарда машинаны дүргеи маңнадып чораап, килганын статистика хереглеп турар. Латвияда, Арменияда, Узбекистанда, Калинкияда, Карелияда, Астрахань, Владимир, Архангельск областарда бүгү болуушкуннарның чартыктан хөй кезии од-ла чылдагаандан боол турар. Индыг турбуже, чамдык автооруктарда тургустуунган байдалдарны болгаш улуг шимчээшкинии-даа барымдаалавайн, машиналарның шакта дурген маңнагарын 70 болгаш оон-даа хөй километр чедирий болур кылдыр үндезин ажыктарын чөпшээрээни чөптүг эвес. Ол чорук озал-ондактыг болуушкуннарның көвүдээрии болдурганы тавариига эвес.

Күскү-кышкы сезоннуң мурнуу чарында бүгү оруктарны шинчилеп көөр, айылыдыг чердерии илередир болгаш машиналарның аиаа маңнаарын оожумнадыр, кызыгаарлаар чорук чугула.

Оон өске дээштиг демчег болза, эвээш дуржулгалыг чолаачыларга шакта 70 километрден дурген халыдарын хоругдаары болур. Иштики херектер органнары бо айтырыглар талазы-биле тодаргай саналдарны совет органнарга киирер ужурлуг.

Урутларның оруккa транспорттан бертик-межел болур чорукка таваржыры кичээнгей салза чогуур чүүл боол турар. Бо чылдың бирги чартында орукка озал-ондактап өлген урутларның саны эвээжээн-даа болза, бо талазы-биле иитги айтырыг чугула боол артпышаан, сомгаарладып болбас хемчеглерии алырын мурнукузу ишкай негеп турар. Эң ылаигыя бо талазы-биле Арменияга, Украинага, Эстонияга, Тыва, Бурят АССР-лерге, Калинин, Чита, Новгород, Оренбург областарга онза кичээнгей салыры эргежок чугула.

Чаигыс сөс-биле чугаалаарга, орук шимчээшкинииим айыыл чок болурун хандырарымын айтырыы — бүгү-иитиниң херээ боол турар. Оиу шинтпирлээримге бүгү министерстволар, төп албак черлер, организациялар, хамааты бүрүүзу хүннүң киржир ужурлуг.

(СЭТА).

ТЕАТР СЕЗОНУ АЖЫТТЫНГАН

ЧУРУНТА: Иоган Штраустуң «Часы» деп хөгжүмнүг комедиязының сөвлгу репетициязы. Солагай талдаи оң талаже —концермейстер Наталья Степарова, артист Юрий Веденеев, шииииң хөгжүм удуртукчузу болгаш дириижёру Зильмар Абусалимов, артистер Николай Кершиилов, Лариса Лебедь болгаш Светлана Варгузова олар.

А. КОНЬКОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧАГЫДЫП АЛЫҢАР

1975 чаа чылдың солуииар, журиалдарының чагыдылгазы-биле деңге ССРЭ-ниң Дээди судунуң болгаш ССРЭ-ниң Прокуратурязының органы «Социалистическая законность» деп журиалдың чагыдылгазы эгелээи. Социалистиг хоойлу дугайында, иланғыя күш-ажылдың, өг-бүлеиниң дүрүмнериниң, колхозтарның чижек Уставының болгаш өске-даа хоойлулар дугайында юридиказ талазы-биле тускай эртемиглериик эртем-практика комментарийлерии, консультацияларын, чүүлдерии бо журиалга парлап турар.

Бистиң чуртувуста суд, прокуратура, милиция ажылдакчылары, улус толээлери, эш хуузунуң судунуң кежигүнери, улусчу дружиинниктер болгаш Советтер ажылдакчылары ук журиалды массалыг чагыдып ап турар. Тоску беш чылдың тодарадыкчы дөртку чылында бистиң республикавыс номчукчулары ол журиалды 211 экземплярны чагыткан. Оон 120 ажыы кызыдчыларга онаажып турар Өвүр, Тожу, Эрзин, Бай-Тайга районнарда ам журиалдың чагыдылгазы онза кошкак.

Дыка хөй номчукчуларның боттарының хамаарышкан ажылынга ажыктыг, сүмелекчизи болур ол чугула журиалды чагыдып, номчаан турары чугула. Харылзаа салбырларында болгаш «Союзпечать» агентиледдериие ук журиалды чагыдып алыры кызыгаарлавайн хүлээп ап турар. Журиал ай саиыида бир удаа үнер, ону чыл хуусаалыг чагыдарының өртө» — 3 рубль 60 көөсек.

Харылзаа салбырының «Союзпечать» агентиледдериниң ажылдакчылары, парлалганың хөй-иитии тараныкчылары «Социалистическая законность» журиалды 1975 чылда номчукчулар арбынывыбиле чагыдып алыры дээш тайылбыр-массалыг ажылды чорудар, болдунар хемчеглерии алыры чугула.

Б. БЮРБЮ.

«Социалистическая законность» журиалдың штаттан дашкаар корреспондентизи.

ӨРТ АЙЫЫЛДЫГ

Бүс кандыг-даа өрттүң үне берип болур айыылдыг үелериниң бирээзи. Кодээ черлерге, арга-арыгга, ховү-шөлдерге ол өөскүп болурундан аңгыда, бажың-балгат, кажаа-херим дээш чергелиг чурттакчылыг черлерге өрт база эвээш эвес болгулаар.

Чурттакчылыг-даа, ээи-даа черлерге өрт-халаптын үнүп келир чылдагааны чүүң-даа мурнунда от-биле пайы-хамаан чок ажылаар чоруктан, азы кижилериің серемчилел чогуындан болур. Оон чижектери кайы хөй.

Кызылдың Семирацкая кудумчузунуң 56-а дугаарлыг бажыңның чурттакчызы халап эзирик боду-ла бажыныиың даштын аштап, арыглаар деп шиитпирлеп алган. Хамык-ла бок-сагын, пөстер быжындыларып кладовкадан ужулган, даштыгаа чыыт салып ап, өрттедип эгелээн. Ол аразында хат хадып келирге. Олеиин демгизин өжүрер ужурга таварыпкан. Одунче суг чажып каап, удуп чыдып ап-тыр. Демги пөс, быжынды орта өжүрүнмээн, хөрмээлеп чыдып-чыдып, дуне чалбыыпталып үнген. Оон улаштыр бажың кыва берген. Өрт өжүрүкчүлери дүрген чедип келгеш, өөскээн өрттү арай бооргa өжүргепнер, олар бажыңның эжиин ажыда тыртыптарга, оон аазын чалбыышталган өрттен камгалап алыр арга чок болган...

Таакпы тыртар кижилерниң уржуудан өрт өөскүүрү ховар эвес. Индыг таварыпгаларның улуг кезиинде демги өрт өөскүдүкчүзү эзирик болгулаарын практика бадыткап турар. Енисейниң ол чарыында Колубная кудумчузунга июльдуң 24-түң дүнелиицде бир озал-ондактыг таварыпга болган. Хамааты С. аажок эзирип алгаш, таакпылап чыткан. Сигареталың кыпсып алгаш, чыда одчаан удуп калган. Оон улаштыр ол боду-даа, бажыныпың улуг кезии-даа өрттенип калган.

Өрттен камгаланырының чурумун үрээлер боттарын-даа, оон-биле кады долгандыр турар кижилерии-даа айыылга таварыштырып турар. Иштики херектер министерствозунуң өртке удур камгалал киидизиниң чорудуп турар лекциязарын чамдык кижилер херексевейн баргылаар, өртке удур камгалал органнарының сургаалдазын эртпес, олардан арга-сүме айтырбас болгулаар. Хоорайның албан организацин, будурүлге, тудуг, транспорт организацияларының удуртукчулары өрт камгалалынга чаа кижилерии ажылга хүлээп алгаш, оларны сургаал эртериибиле чорутпайн турары четпес. Оон түңнелинде өрт болдурбазының баш удур алыр хемчеглерии чорудуп биибее кижилер заиаа удур демисежиргe хамаан чок, харын-даа оон өөскүүрүнге чедире берип турары дүвүренчиг.

Бо чылдың апрельден августа чайга чедир үеиин дургузунда Кызыл-садыгның магазиннеринге дөрт, а столоваалар болгаш ресторанпар трезиниң албан черлерииге — ийи удаа өрт үнген. Ол өрттериің болган чылдагааны чүгле орта үдур хемчеглерии чавыс деңнелге тургусканы болган. Чижээ, магазиннериің улуг кезиинде бараан эккелген хааржактар, чоңгулар, саасыннар болгаш өске-даа бокаакты складтар чанында чыыт октап каан болгулаар. Чүве өөаарбас кижилер, ол-ла магазиниии ажылдакчызы-даа оон чапы-биле эртип чыда, таакпызын ийикпе, азы одуп биибейн октаптарга өрт болу бээр. Апрель 28-те —«Саян» универмагтың складынга электри удазыпыидан өрт өөскээн, оон күрүнеге чедирген когаралы 1 муң рубль четкеп.

Моон соңгаар албан организация черлериниң удуртукчулары ортке удур ажыл чорудар кижилерии ажылга хүлээп алган дораан, ортке удур камгалал киидизинче сургаал алыры-биле ыяап-ла чоруткан турары чугула. Ол ышкаш өрттен камгаланырының эге организацияларын будурүлге, албан организация черлериигe тургузуп, олче хөй-иитиии киириштирери эргежок чугула болуп турар. Ону тургузарынга өртке удур эки тура иитилели дузалаар. Ол организацияларның кол сорулгазы—будурүлгеге болгаш амыдыралга болу бергилээр өртке удур хемчеглерии ап чорудары, өрт-биле демисежириште кижилерии чаңчыктырары болур. Индыг эки тура эге организацияларын тургузуп алыры коллективтериің боттарынга дыка ажыктыг дээрзин утпаза чогуур.

А. ЧИГУНЕКОВ,

өртке удур эки тура иитилелиниң Тыва салбырының даргазының оралакчызы.

ТЫВАГА ТУРАСКААТКАН

Тываның 30 чөлүнүң бүйрлалы чоокшулап орар. Ол алдарлыг хүнге тураскаадып, чуруқчу Юрий Косоруков чаа авиачагаа хавын чараш чуруп, ажылчы чонга бараалгаткан.

Республиканың улус ажылагыйының чечектелиишкинии чурукчунуң чураанындан көрүп алыр бис. Азиянын төвү деп тураскаал демдекти долгандыр кодурер күүлүг кран, электря шугумунуң чагызы, шахта, самосвал болгаш аргарыг, даг... Республиканың бактаап турары РСФСР-ниң күрүне сүлде демдээ ол чуруктуң солагай талаку бажында турар. Ол чуруктуң кыдыын Тыва угулза-биле улам аян кижи сиилбээш, үстүнде. «Тыва АССР-ниң 30 чылы» деп бижээн.

Тывага тураскаатқан чаа чагаа хавы филателисчи материалга немелде болган.

И. ВАКС.

Суд залындан

Арагалаашкынның уржуу

Алексей Саая биле Силиниоол Хомушку олар бо чылдың май 22-де Эрги-Барлык суурга арагалап чоруп турганнар. Олар 1966 чылда төрүттүүген чажыт оолдар. Арага садыр ижиксээш өөңүктер Бай-Тайга районунуң Шуй магазинииге кежээ 7 шак үезинде чеде бээрге, магазин хагдына берген болган.

Ооң таңпыыны Маңнай-оол Иргит кежээ магазинии хүлээп алган хирезинде, боозун будка иштинге азып каап, ажылынга харыысалгазын уттуп, бажыңынче бастырыпкан. Ол 9 шакка чедир шөлээн удуп, хөй-иитиниң хөреңгизии камгалаар хүлээлгезин ак сеткилдиг эвес көргенинииң уламындан магазинге оор үүлгедиг болган.

Ооргар магазин крышазынче үүп чыдырда Алдынчы Хертек эскерим каап, чогуур кижилерге медээлепкеп. Семиоол Чамзы, Ичин-Норбу Хомушку, Даваа Балчин, Күнзеп сутлар магазинии долгандыр бүзээлепкеннер. Ол аразында ооргар магазинииң от салыр хоолайын үреп киргеш, 9 шил коньяк, 2 шил шампанское, 12 шил портвейнии, шоколадтарны, конфеттерии ооргаап шоодайлаап, крыша иштинче үнүдүүп алганнар. Оон магазинии улус бүзээлепкеиин олар эскере тыртып каапнар. Крыша кырындан дуже халаап деверии оралдашканнар. Ынчалза-даа кедээи кижилер оорларны чер алыспайн, Силиниоол Хомушкуну ол-ла черинге тудуп алган. Оларның оорлаан барааның ол-ла дораан санаарга 297 рубль түңнүг болган.

Бо оолдар Барыын-Хемчик районунуң «Хемчик» совхозунга ажылдап тура, ону каггаш, сөөлгү үеде иитилелге ажыктыг ажыл кылбайн, врагалап чоруп турганнар.

Бай-Тайга районнуң улус суду Хомушку биле Саая оларның херээи сайгарып көргеш, РСФСР-ниң Кеземче кодекизиниң 89 чүүлүнүң 2 кезээ-биле кайызы-даа үш-үш чылда хостагазын казып шиитккеи.

Тыва АССР-ниң Дээди судунуң коллегизиы улус судунуң ол шиитккелии күштүг болдуруп бадылаан болгаш Хомушку биле Саая оларныи кеземче ялазын чиигедир дугайында дилээн хандырбаан.

Б. БОРИСОВ.

Мөгелер аъттанылпкан

Башкир улустуң национал маадыры Салават Юлаевке тураскаатқан шаңнал дээш хостуг хүреш талазы-биле Бүгү-эвилел маргылдаазынга киржири-биле бистиң шилиндек мөгелеривис октябрь 1-де Башкирияже чорупкан. Команданың составында ССРЭ-ниң спорт мастерииге кандидаттар Александр Куидан, Чаламба Мөнге (52 кг), Алексей Сандан, бирги разрядчы Сергей Бичe-оол (48 кг), бирги разрядчылар Олег Доржу, Кыялоол Лайдып (62 кг) болгаш ССРЭ-ниң спорт мастериниг кандидат Вячеслав Кара-Тоннут (74 кг) олар бар.

БИСТИҢ КОРР.

Бистиң шилиндек командавыс мурнай берген

ССРЭ-ниң хоккей талазы-биле шилиндек командазы октябрьның 1-де шилиндек «Калада-74» команда-биле ойнаш, 3:2 санга удуп алган. Канаданың командазы ВХА дээр лиганың профессиоиал ойнакчылары-биле тургустуигап турган.

Совет командага Мальцев илгалып, 6-гы болгаш 36-гы минуталарда шайбаларны киргилээн. Ушку шайбаны 52-ги минутада Чусев киргеи.

Аалчылардан хоочун хоккейжи Хоу болгаш оон оглу Марк чедишкиннерлиг болган.

Ойнашкыныларның ниити санын алырга, ССРЭ-ниң шилиндек командазы ам мурнай берген—ол ийи тиилелгелиг, а канадачылар—бир тиилелгелиг (оон өске ийи ужуражыышкын хайым болганы билдингир болгай).

Дараазында ойнашкын бүгүн болур.

(СЭТА-ның корр.).

ПАРКТА АЖЫЛДАР

Совет Тываның 30 чыл болур юнта чедир санныг хонуктар арткан. Ол байырлалдың залчылары-даа, оске бүгү чыылган чон-даа хоорайның Гастелло аттыг культура парызынга келир апаар. Ынчангаш ону каас-чараш, ханы утка-шынарлыг кылдыр дериир дээш, хоорайның септелге-тудуг эргелелиниң келлективи улуг күжүн мөөнеп, белеткел ажылдарын чедишкинниг чорудуп турар. «Хүреш» стадионнуң септелгезинде бригадир Манаковтуң тудугжуларын бижыглаан. Ол бригада ам стадионнуң септелгезин доозар четкен, соолгу будуушкун ажылдары чоруп турар. Ол шыкаш парктың кол төвү—фонтан чанында уран үүл делгелгезиниң павильонун чаартып кылыр ажылды бригадир Контратьевтиң комлекстиг бригадазы чартык ай бурунгаар эгелээш, бо хүшеерде база доозар четкен. Ынчалзажок ам-даа кылыр ажылдар эвээш эвес: павильонның шалазын тырыыры, ханаларда тиглерии дуглазары дээш оон-даа оске. Бо ажылдарны октябрь 5-те доозар дээш тудугжулар шудургу ажылдап турарлар.

Тываның улус ажыл-агыйының чедишкиннерии көргүзер делгелгезиниң залдарын будуп, септээри база адакталып келген. Ында ажылдап турар хоорайның № 4 профессионал-техниктиг училищезиниң сургуулларының төлептиг үлүг байырлалга күш-ажылчы коску белек болуру чугаажок.

В. САГАН-ООЛ.

ЕНИСЕЙ КЕТТЕРИНИҢ УГУ

КРАСНОЯРСК. (СЭТА-ның корр.). Красноярскииің чурт шинчилел музейиниң этнографиялыг экспедициязы кет дээр биче-бууравй улустуң төөгүзүн, амгы культуразын болгаш амыдыралын шингээдип албааны хараадапчыг. Автомото эдилекчилериниң барык алдан хуузу шылгалда дужаарыиго боттары белеткеиип эп турарлар. Оларның хөй кезии кышкы үелерде хуузунда транспортту ажыглавас болганындан чолаачыларының бижиг чаңчылдарын үттуп турарлар.

Бо бүгүзүң болгаш чурум үрээр чоруктарның уржуктарындан озал-ондактыг тавариглалар үргүлүг болгулаар.

Бо чылдың чеди айларының дургузуида чолаачыларның бурүүзу-биле болган бүгү озал-ондактыг болуушкуннарның 85,5 хуузу хуу эдилекчилериң бурүүзу-биле болганын чугаалаарга-ла бо дугайы билдие бээр. Украинага, Латвияга, Эстониага, Краснодар болгаш Ставрополь крайларга, Воронеж, Челябинск, Кемерово областарга болгулаан тавариглаларның иитигзи-де автомото эдилекчилериниң бурүүзу-биле боол турган.

Эрткен чылын автомото эдилекчилериңиң эки тура иитилелдерии чер болганыига тургузар дугайында шинтпирии үндүрген. Ол иитилелдер күрүве эрге-ажыктарын хуузунда транспорт эзлериниң эргеажыктары-биле биядилиг холбаштырар хүлээлгелиг. Индыг иитилелдерии Азербайджан биле Белоруссиядан аңгыда, бүгү эвилелдешкен республикаларда организастап тургускан. Амгы үеде олар чаа-ла быжыглып эгелеп турар. Ынчангаш оларга транспорт, бажың-балгат-биле, дуржулгалыг кадрлар-биле дузалаары, чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, оон чаа организастаттыпып, тургустуунуп турар үе-чадазы дүргеине доозулзун дээш, бүгү чүүдерии кылыры эргежок чугула. Чокку үе дургузунда индыг иитилелдериің кежигүннериигге хууда машиналыг кижилерниң код кезии кирер, оларның ортузунга тайылбыр, кижизидилгелиг калбак ажыл эгелээр дээрзинге идегеп болур.

Чаигыс сөс-биле чугаалаарга, орук шимчээшкинииим айыыл чок болурун хандырарымын айтырыы — бүгү-иитиниң херээ боол турар. Оиу шинтпирлээримге бүгү министерстволар, төп албак черлер, организациялар, хамааты бүрүүзу хүннүң киржир ужурлуг.

(СЭТА).

УЧИЛИЩЕ ЧАЛАП ТУРАР

Канск хоорайда № 12 профтехучилище 1974—1975 өөредилге чылында пөс-таавычы, пөс аргыкчызы, чүң аргыкчызы, долгакчы, дескилекчи мергежилдерниң аайы-биле сургууллар хүлээп алырын чарлап тур.

ӨӨРЕНИРИНИҢ ХУУСААЗЫ 11 АЙ

15 хардан өрү назылыг, 8 класстан куду эвес билиглиг кыс уругларны хүлээп алыр. Хүлээп алдынган сургууллдарны чаагайжыды туткан халас общежитие-биле, айда 21 рубльдиң стипендиязы-биле, айда 32 рубль хемчээлдиг чемгерилде-биле хандырар.

Училищени доосканнар Канскиниң кежээки пөс-таавы техникумунга кирер эргелиг.

Киреринн күзээннер дараазында документилерни киирер:

1. Билдириишкин.
2. Допчу намдары.
3. Билииниң дугайында документ.
4. Характеристика.
5. Кадыының дугайында № 286 майыктың шынзылгазы.
6. Чурттап турар черииден шынзылга.
7. 3х4 хемчээлдиг 6 фото-чурук.
8. Паспорт ийикпе. азы төрүттүнгенииниң дугайында херечилел.

1974 чылдың ноябрь 1-ден болгаш декабрь 1-ден өөренип эгелээр.

Училищениң адресзи: Красноярск край, Канск хоорай — 6, Октябрьның 40 чылы кудумчу, бажың № 62.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 3-ТЕ

МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдылгалар программазы.
13.35—Өөнүг телекөргүзүг. «Уран чүүл мастерлери —урутларга». А. С. Пушкиниин «Руслан биле Людмила» деп шүлүглелиидеи база «Адым аскыр дагаа дугайында» тоолуудан үзүндү артист М. Козаков номчуур.
14.05—Медээлер.
14.15—Өөнүг телекөргүзүг. «Колокольчик» театр.
14.30—Өөнүг телекөргүзүг. Совет ырның концерти.
15.00—«Миллионнарның ленинчи университеди», «Салгалдарның чаңчылдары» Москва хоорайның партия организацияларының акыйктар кижизидилгезиниң талазы-биле дуржулгазындан.
15.30—15.40— Чапсар.
15.40—«Арыи-шүүр». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 5-ки серия.
17.10—Спортчу программа. 1) Футбол. Кубок эдилекчилериниң маргылдаазы. ЦСКА (София)—«Динамо» (Киев). 2-ги оюн. Болгариядан дамчыдылга. 2. Шыдыраага делегей маргылдаазы.
18.00—«Ye». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер.
18.45—Урутларга Мультфильм.
19.00—«Хамаатың камгалалының билиглерии — кижи бүрүзүнге». Дамчыдылга.
19.20—«Торээн чурттуң камгалалыныи». Кыска фильм.
19.50—Телемедээлер.
20.00—Чарлаалар, реклама.

МОСКВАДАН

20.05—Өөнүг телекөргүзүг. «Делегейниң улустарының чогаадылгазы».
20.35—Өөнүг телекөргүзүг. «Олүм чок чорук». Н. Островскийиің төрүттүнгенииден бээр 70 чылынга дамчыдылга.
22.30—22.30—Чапсар.
22.30—«Мээң баянным, ойназа!».
23.00—«Ye». Информастыг программа.
23.30—02.00— Өөнүг телекөргүзүг, хоккейге делегей ужуражылгазы. ССРЭ—Канада.

Редакторлуң оралакчызы
М. Н. СМИРНОВА

КИНО

ОКТЯБРЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чүгле «кыргаинар» туулуп турарлар» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «№ 17 «Сылдысчыгаш» 10.25, «Москва—Кассиопея» 8.45, 14.40, 16.20, «Чааннар—мээң оннуктерим» (1-ги, 2-ги серилдары) 11.55, 18.00, 20.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Героин» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Том Сойериің ужуралдары» 15.00, «Ажыдымшкын» 16.40, 18.20, 20.00, шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: Кииочыныды 16.30, «Маккеианың алдыны» (1-ги, 2-ги серилдары) 19.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыа № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24—63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-64, карыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиэиң 23-54, кодээ ажылагый киллизиниң 21-47, улетөүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы- биле өргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу. бажың № 1)

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТИРАЖЫ 16066. ЧАГЫГ № 235.

ТС—01105

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 233 (9610) | Пятница, октябрь 4, 1974 чыл | 1925 чылда тедезилеттингеш | Өртээ 2 коп

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Октябрь 1-2 хүннеринде ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралы болган, анаа ССРЭ-ниң Күрпланының кирип келгени 1975 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдүриниң Күрүне плайының төлевилелин болгаш ССРЭ-ниң Сак министерствезунуң кирип келгени Күрүне бюджединиң төлевилелин чугаалажып көргөн.

Хуралга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев делегерекгей чүве чугаалаашаа, 1971—1975 чылдарда улус ажыл-агыйын хөгжүдүриниң планының эң чугула кергүзүглериниң канчаар күүсеттинип турарын ханызы-биле тайылбырлаашаа, беш чыл планының даалгаларын чедимишкинниг довзарының талазы-биле соруулгаларны саялган.

Эш Л. И. Брежневтиң демдеглээни болза, чурттуң улус ажыл-агыйы СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айыткан угланышкынын ёзугаар чайгылаш чонка хөгжүп турар. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның өөң соонда болгулаан Пленумнарының шиитпирлерин боттандырар дээш кылган политиктиг болгаш организаторчу улуг ажылдарның, а ол ышкаш планнарны болгаш будурүлге черлериниң хүлээп алган уткуштур планнарын хуусаа бетинде күүседир дээш чуртта калбарган Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының түңнелинде бо беш чылдың эртикен үезинниң дургузунда чурттуң экономиказын хөгжүдүринге улугуулуг чедимишкиннер чедип алдынган.

Улустуң амыдыралының деңнели сеткээл чонка бедип, ажылчыннарның болгаш алban-хаакчыларның айда алыр ортумак ажыл төлевири база калхозчуларның ажылының төлевири элээн улгатканын, Чурттага башкынарының тудуу, а ол ышкаш школалар, эмнелгелер болгаш коммуналамыдырал тудуглары чуртта дыка калбан чөвүп турар. Ол ышкаш СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айытканы социал программаның өске-даа хемчеглери чайгылаш чонка боттанып турар.

Эш Л. И. Брежнев бодунуң чугаазынга чамдык министерстволарның болгаш төп алban чергелериниң ажылында четпестерни база айыткан. Ниитилеп будурүлгезиниң ажыннып чоруун бедиктери-биле, ажыл-агыйның иштики курлавырларын улам доктур ажыглап, күш-ажылдың будурүкчүлүүн улгаттырып, техниктиг деңнелди бедидип, продукциниң шынарын экижидип турганы, будурүлге күчүлерин ажыглалга киирериң база оларны ажылдадып эгелээринге хамаанашкан айтырыглар талазы-биле хөй сүмелерни ол берген.

Эш Л. И. Брежнев кадаа ажыл-агыйны улам хөгжүдүриниң айтырыгларын тодаргайы-биле тайылбырлаашаа, чурттага башкынарының тудуун улам калбартып, өске-даа социал хемчеглерни боттандырып, черударының эргежок чугулазым демдеглээн.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының эралакчылары, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелиниң даргалары, министрлер болгаш ССРЭ чазааның өске-даа кежигүннери планның белгаш бюджеттиң төлевилелдерин ол хуралга калбаа-биле чугаалажып көөрүнге киришкеннер.

Аар улетпүрүнүң адырларын, кадаа ажыл-агыйны хөгжүдүринче, улустуң хереглээр барааннарын будурүп үндүрериче, чурттага черлерин тударын калбартырыңче белгаш өске-даа социал хемчеглерни боттандырып черударынче өөң күчүзүгейни салбышаан, 1975 чылдың планының белгаш бюджединиң төлевилелдерин республика, министерстволар болгаш ведомстволар талазы-биле чугаалажырын база бо төлевилелдерге хөлбөштүр ол хуралга кылдынган санаалдарны белгаш эдилелдерни эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң даргаларының, ССРЭ-ниң министерстволарының, ведомстволарының кирилгези-биле көөрүп ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели дээскен.

Түңнел хуралга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш А. Н. Косыгин чүве чугаалаашаа, бо айтырыгны чугаалажып каргенинниң түңнели кылып, улус ажыл-агыйын хөгжүдүриниң элээн хөй чугула айтырыгларын тайылбырлап, эш Л. И. Брежневтиң чугаазында саядынган соруулгаларның улуг умур-дузаазын онзалап демдеглээн.

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ ЮБИЛЕЙИНГЕ УТКУШТУР

КҮШ-АЖЫЛЧЫ РАПОРТТАР

Совет Тываның 30 чыл оонга аддар болдурган күш-ажылчы аалчеге киришпишаан, Кызылдың чурттага-коммунал ажыл-агый эргелелиниң будурүлге коллективтериниң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары чамдык эки көргүзүглерин чедип алган. 1974 чылдың тос айларының уткуштур планы он хонук бурунгаар 103,9 хуу күүсеттинген. Хоорайның чурттакчыларынга ачы-дуза чедиреринниң планы 105,2 хуу күүсеттинген.

Будурүлге көргүзүглери эрткен чылдың ол үезинде турганындан кескүү-биле экижээн. Орулга алыры 27,2 мун рубльге көвүдээн болгаш планнан ажыр 2,6 мун рубльдин арыг орулгазы алдынган. Тодарадыкчы чылдың планын хуусаа бетинде күүседиринге коллектив кежигүннери долу бүзүрелдиг.

Эргелелдиң начальниги И. КАЛИНИН.
Партбюро секретары М. УСМАНОВ.

• • •

Тываның «Рембыттехника» комбинадының коллективи 1974 чылдың тос айларының будурүлге планын хуусаа бетинде ажыр күүседип, Тываның байырлалынга эки белекти сөңнээн. Тус-тус цехтерниң аразында калбарган социалистиг чарышта нарын техника септээр цех бирги черни алган.

Нарын техника септээр цехтиң ажылчыннары тодарадыкчы чылдың планын ноябрь 7-ни таварыштыр күүседир деп бедиткен хүлээлгени алган.

Комбинаттың директору И. РУБАНОВ.
Местком даргазы А. ЛУТАНИН.

• • •

Республиканың карак четпестер ниитилелиниң ооредилге-будурүлге черинин ажылчыннары республиканың байырлалын күш-ажылчы төлептиг белектерлиг ужуражып турар. Тываның 30 чылынга уткуштур алдынган социалистиг хүлээлгелер хуусаа бетинде күүсеттинген. Коллективтиң кежигүннери тос айларның дургузунда планнан ажыр 26 мун рубльдин анаа-бүрү продукциязын будүргеп. А сентябрь айның планы 110 хуу күүсеттинген.

Ниитилелдиң ооредилге-будурүлге коллективи бо хүннерде социалистиг хүлээлгелерин эде чаартып көрүп, беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир хемчеглерни ажылдап кылып турар.

Директор А. ДЕСЯТКИН.
Местком даргазы В. ЩЕРБАНЬ.

БЕШ ЧЫЛДЫ КҮҮСЕДИПКЕН

Республиканың харылзаа аргелелиниң автобазазы транспорт организацияларында база бир мурнакчы коллективтериниң бирээзи. Ында ажылдап турар чолаачыларның болгаш септекчилерниң ортузунда калбарган социалистиг чарышты дирекция чери партком болгаш хөй-ниитиг организациялары-биле кады чогуур үезинде доктаамал үндүрүп, мурнакчыларга моральдыг болгаш материалдыг детимчени көргүзүп турар.

Чоокта чаа коллективтиң көргүзүг самбыралын чаартқан. Ында бижиттинген чүүлдерни ажылчыннар улуг соңуургал-биле номчуп, беш чыл планын күүседипкен өөрүнге байыр чедирип турган. Тоску беш чылды бир чыл үш ай бурунгаар күүседипкен кижилерни чыскаап бижээн данзының бирги одуруунда коммунист С. И. Медведевтиң ады киргеи.

Сергей Иванович бо коллективтиң хоочуннарының бирээзи. 1953 чылдан бээр бирги класстың чолаачызы С. И. Медведев чолаачыларның ажыл-иженин эжижидиринге, аныяктарны кижизидиринге улуг үлүүн киириштирип келген. Сескн беш чылдың социалистиг чарыжынга эки түңнеддиринг болган дээш Күшажылдың Кызыл Тук орденнибиле шаңпаткан. Эш Медведевтин удуртуп турар бригадазы бо чылдың планын эки күүседип турар. А бригадир боду беш чыл планын бир чыл үш ай бурунгаар күүседипкен. Беш чылдың эгезинден бээр ол 16 мун 325 литр бешиннии, 15 кезек автореинана камнап алган.

Автобазаның мурнакчылары В. В. Ширнин, В. А. Баркишко олар база-ла беш чыл планын күүседипкенин Төрээн чуртка рапорттаан.

Н. КАЩАВЦЕВА.

СЭКП ХООРКОМУНДА БОЛГАШ ХООРКҮҮСКОМДА

Дүүн СЭКП Кызыл хооркомунуң бюрозу болгаш хооркүүском найысылал Кызыл хоорайның үлетпүр будүргелериниң, тудуг, транспорт, садыг бээр коммунал болгаш амыдырал хандырылга коллективтериниң аразында Совет Тываның 30 чыл юбилейинге тураскаатқан социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүргеи.

Тос айларның түңнелдерин ёзугаар социалистиг чарышка бирги черни ҮЛЕТПҮР БҮДҮРҮЛГЕЛЕРИНДЕН: Кызылдың алгы заводунуң коллективи (директору Г. И. Сафиулин, партия организациязының секретары Г. Т. Сайзу) алган. Коллектив 9 айларның сайгарылга планын 102,6 хуу, күш-ажылдың будүргүчүлүүнүң планын 101,7 хуу күүсеткеи. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге продукция сайгарарының хемчээли 16 хуу, күш-ажылдың будүргүчүлүүнүң өзүлдези 6.3 хуу болган.

ТУДУГ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНДАН: № 14 тудуг эргелели (начальныгы С. М. Голдырев, партия организациязының секретары Я. В. Шаламов) бирги черни алган. Коллектив тудуг-монтаж ажылдарының планын 119,6 хуу, күш-ажылдың будүргүчүлүүнүң планын 106,9 хуу күүсеткеи болган тудуг ажылдарының бот-үнези чиигеткеи. Планнан ажыр 7 мун рубльдин арыг орулгазын алган.

ТРАНСПОРТ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНДАН: «Тыва кадаа тудуг» трестиң автобазазы (директору Л. Р. Хасаанова, партия организациязының секретары А.Ф. Анин). Коллектив чүүс соорткүүнүң планын 131,2 хуу күүсеткеи. Транспорттуң техниктиг белем чорууның коэффициентизи 100,1 болган. Күш-ажылдың будүргүчүлүүнүң планын 111,9 хуу күүсеткеи.

КОММУНАЛ БОЛГАШ АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГА КОЛЛЕКТИВТЕРИНДЕН: Кызылдың амыдырал хандырылга комбинады (директору Ю. А. Бегаев, партия организациязының секретары П. И. Голышев). Коллектив чонга ачы-дуза чедиреринниң планын 107,1 хуу, күш-ажылдың будүргүчүлүүнүң планын 105,8 хуу күүсеткеи.

САДЫГ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНДАН: Кызыл-садыгның коллективи (директору Х. А. Мамедов, партия организациязының секретары Д. С. Чистяев). Коллектив Совет Тываның 30 чылынга алган социалистиг хүлээлгелерин бүгү көргүзүглер аайы-биле ажыр күүсеткеи.

АК-ДОВУРАКТЫҢ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕРИНДЕ

НОЯБРЬ 7-ДЕ ДООЗАР. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажыл-ишчилери профилакторийниң тудуг-монтаж ажылдарын боттарының күжү-биле кылырын Октябрьның социалистиг Улуг революциязының байырлалынга чедир доозарын шиитпирлээш, бо хүннерде ажылды шапкынчыткан.

Олар кадыкпылга албан черинин тудуун август 1-де эгелээн. Цех бүрүзүнге бажыңның каттарында бүгү ажылдарны кылыр даалгаларны берген. Профилакторийниң бирги кадында тудуг-монтаж ажылдарын даг-дүгү арыглакчылары, ийнги каатка — септелге-тудуг цеги, үшкүзүн — чурттага-коммунал эргелелиниң ишчилери кылыр. Энергоцехтиң кижилери, транспорттулар база планныг ажылдыг.

Амгы үеде профилакторийде шеверлел ажылдары кидин түүк чоруп турар. Септелге-тудуг цегинин ажылчыннары ийнги каатты штукатурлаан, эжиктер кылып турар. Чурттага-коммунал эргелелиниң коллективи үшкү каатты штукатурлаарын доозар четкеп. Олар ам коридорнуң шалазын салырлар. Тудугнуң каат бүрүзүнде соңгаларны эштеп, шилдеринге белеткеп турар. Ол ышкаш электри чыры кинериниң монтаж ажылдары доостур чоокшулаан.

ЧЫЛДЫҢ АЖЫР КҮҮСЕТКЕН. Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында «Тыва даг-дүгү» комбинаттың чыргыкылыг черге ногаа өстүрер ажыл-ишчилери планныг онаалдаларын күүседири-биле кызымак ажылдап келген. Оон түңнелинде чыл даалгазын ажыр боттандырган. 11800 ажыг килограмм ногаа аймаа өстүрер турган, хуусаа бетинде 3.300 килограмма ажыр күүсеткеи. Продукция сайгарарының планын 5.599 рубльге ажыр боттандырган.

Ногаан согунаны 670 килограммны хереглекчилерге бээр даалгазын 1238 килограмм чедирген, эрте быжар капуста садарының онаалдазын ийи катап ажырган. Хоорай пегаанчыдыгазынга хереглээрибиле планнан ажыр 13 мун дөс хөй чечек рассадазын садыткаан.

Ажык черге тараан орай быжар капустаны сентябрь төнчүзүнде ажаап алган. Чыргыкылыг шил бажың иштинде огурецтер, помидорлар өзүп турар.

Т. ХЕРТЕК.

Тодарадыкчы чылдың дүмүт амаалдазында «Бүрен» совхозтуң мурнакчы комбайнерлери И. Чепрасов, С. Куңгаа, В. Балчугов шалыпкын ажылдап турар. Тарааны чогуур үезинде, чидириг чок амаап алыр дээш чарыштыг калбартпышаан, олар үмеезэ 1350 гектар черниң тараазын кестирип, 1000 тоннаны бастырганнар. Кызыман ишчилер дүмүт амаалдазында ажылдап турар комбайнерлер аразында чарышка бирги үш черни эзлээн.

ЧУРУКТА: солагай талазындан: И. ЧЕПРАСОВ, С. КУҢГАА, В. БАЛЧУГОВ.

В. КУДРЯВЦЕВТИҢ фотозу.

«Учительская газета» солуннуң редакция коллективинге, авторларынга болгаш номчукчуларынга

Эргим эштер!

Башкының идегелдиг оңдуу болгаш дузалакчызы—«Учительская газета» солуннуң бирги номериниң үнген үдүнден бээр бежен чыл болганы-биле силерге түректин ханызындан байыр чедирип тур мен.

Улуг Ленин Совет эрге-чагырганың эге бажында-ла башкыларны социалистиг чырыдымышкынының күжүү деп адаавышаан, оларны боттарының ажылын партия-биле, оон идеялары-биле холбаштырарынче кыйгырган. Совет башкызар Ленинниң ол чагыында шыпчы боон келген болгаш моон соңгаар-даа бирээн болур.

Улусчу башкы — совет ниитилелдиң чоргаараалы. Ол улус чырыдымышкынының херээнге кызыгаар чок бараан болурубиле, бодунуң чүрээниң шыпчызы-биле, чагагай сагыш-сеткиэн болгаш уругларга ынакшылы-биле бүгү-ниитиге хүндүткедип турар. Башкы кижиниң идея талазы-биле бүзүрелии, кызымаккай ажылын, чаа кижини кижизидиринге оон улуг салыышкынын партия бедии-биле үнелеп турар.

«Учительская газета» чартык үс чыл дургузунда партияның коя чагыын—бистиң школаны коммунистиг тургузуушкуунуң соруулгалары-биле сыры холбаштырар, аныяк хамаатыларны эртем-билиглиг, ажыл-ишчи кылдыр, социалистиг Төрээн чуртка, коммунизмниң идеяларынга кызыгаар чок бердингеп кылдыр кижизидер соруулганы башкыларның күүседиринге идепкейлиг дузалажып келген.

Редакциянның коллективинге болгаш оон авторларының активинге чаа-чаа чогаадыкчы чедимишкиннерлиг болурун күзедим. Биллингир, бүзүрелдиг, партийжи ёзу-биле принципиалдыг кылдыр бижиңер. Аныяк салгакчыларны коммунистиг ёзугга кижизидиринниң болгаш өөредириниң херек кырында намытының бүгү-ле мурнакчы чүүлдерин ханызы-биле өөредип, калбаа-биле иептерединер. Силерниң журналыңар ажылыңар совет школаны улам чиңгей кодуреринге, улус өөредилгезиниң чечектелиринге моон соңгаар-даа бирээн болзун.

Л. БРЕЖНЕВ,
Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары.

ГДР: социализмниң оруу-биле чээрби беш чылда

Москваның ажылчы чонаарының төлээлекчилери Германы Демократтыг Республиканың тургустунганының 25 чыл оон байырлал демдеглээр дээш, П. И. Чайковский аттыг концерт залынга октябрь 2-де чыглган.

Президиумда — эштер М. А. Суслов, П. Н. Демичев, К. Ф. Катушев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы Ф. А. Сурганов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Н. А. Тихонов, ССРЭ-ниң министрлери, партия, совет органнарның ажылдакчылары, шериг удуртукчулары, хөй-ниитиниң төлээлекчилери.

Олар-биле кады — ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГСЧП ТК-ның секретары К. Хагерге баштаткан ГДР-ниң делегациязы, Герман-совет найырал ниитилелиниң президентизи доктор Л. Больцка баштаткан ук ниитилелдиң болгаш ГДР-ниң Национал фронтузунуң Национал Чөвүлелиниң делегациязы, ГДР-ниң ССРЭ-де херектеринге тур бүзүреттирген А. Геде, өскелдээ немец эштер.

Немец революсчуларының хөй-хөй салгалдарының бодап чораан болгаш чедип алыр дээш демисежин чораан күзелдери эрткен чээрби беш чыл дургузунда боттанган. Совет Эвилелиниң гитлержи фашизмни ашкан тиилелгезин-биле чергелештир 1945 чылдың уттүвдүрбас чазы шынап-ла немец улустуң чаа амыдыралының база чазы болу бергеи деп, ГДР-биле найыралдың Совет ниитилелиниң төп баштаар черинниң даргазы, ССРЭ-ниң Күрүне комитединиң даргазы С. Г. Лапин демдеглээн.

ГСЧП ТК-дың болгаш ГСЧП ТК-ның Бирги секретары эш Эрих Хонеккерден, ГДР-ниң улузундан чымлаганнарга байыр чедирбишаан, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң ГДР-ге болгаш оон пайысылалы Берлинге бээр деп турарыбистиң улузувузга онза өөрүшкү болгаш улуг алдар болуп турар деп, ол чугаалаан.

ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГСЧП ТК-ның секретары К. Хагер хуралга чүве чугаалаан.

Марксизм-ленинизмге шынчы чорук, алдарлыг СЭКП-биле болгаш Совет Эвилелиниң бузулбас эвилел, күрүшелериң социалистиг дем каттыштырылгазының улам быжыгып турарыг, коммунистиг шинчээшкинниг чаңгыс эки болгаш сырый каттыжымышкыны ГДР-ниң чедимишкиннериниң үндезини боон турар деп, К. Хагер түңнелинде чугаалаан.

(СЭТА.

АЖААП АЛЫЫШКЫНДА БЕРГЕЛЕР ТУРЗА-ДАА...

БИН-ХЕМ районнуң тараажылары бо чылын багай эвес дүжүттү өстүргеи. Ниити район бир гектардан-на 12—13 центнер дүжүттү тараа культууларындан ап турар. Агаар-бойдустуң таарымча чок чүүлдери турза-даа, дүжүт хоомай эвес болган.

— Бистиң совхоз чеминчиндилгени хөйүг ажыглаан, ол ышкаш тарааны чогуур өйүнде чажып тараан. Ынчангаш 1 гектарга онааштыр он сес ажыг центнер тарзаны ажаап ап тур бис—деп, «Кызыл тараачын» совхозтуң хоочун комбайнери, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнинин эдилекчизи, Э. Ооржак чугаалады.

Районда ажаалда бо чылын дыка напын байдалза эртип турар. Бир талазында, тараанын быжары саядаан болгаш ол ажылче өске районнарга бодаарга, элээн орайтаа киргеи. Ийи талазында, сөөлүг үеде үргүлүг чаъстап турар, а бо чоокку хүннерде шуут хар чаткан. Ынчангаш ажаалдапы маңаа таарыштыр чорудар ужурга таварышкан.

Эрткен пятницада «Өөк» совхозтуң партком дүжүт ажаалдазының темпизин улам күштелдирер дугайында айтырыгны чугаалажып, аңаа кол агроном А. Иванов биле кол инженер Г. Шахеев олардың иletkелдерин дыңнап, бо талазы-биле немелде хемчегларни алырын шиитпирлээн. Хамыктың мурнунда механизаторлар ортузунга тайылбыр ажылын күштелдирген. Совхозтуң кол экономизи коммунист М. Сметанина баштаан сес кижи составтыг агитаторларның ажылын күштелдирген. «Дүжүт дээш» деп хана солуннуң партком кежигүнү В. Кызыл-оол баштаан редколлегия доктаамал үндүрүп, аңаа ажаалдаяын канчаар чорун турарын, чедер-четпестерни чырыдып турар. Аңаа бижиттинген шүтүмчүлелдиг материалдарны дораан-на чугаалажып көрүп, ол талазы-биле хемчегларни эп турар.

Совхозтуң бүгү-ле комбайнерлери амгы үеде Шивилиг участогунда ажылдап турар. Оларга Красноярск крайныц Щетинкин аттыг, «Горно-Саянский» совхозтарындаан он тос комбайнерлер дузалажып келген. Оон ангыда кожазынга дузалажыры-биле «Саян» совхозтан 15 комбайн база келген. Ук совхозтуң тараа шөлүнде хар кылын чагган, ынчангаш ол эрээлекте механизаторлар аңаа турбазы-биле күштүн чамдызын «Өөкче» чоругкаы ол.

Ам бо хүннерде Шивилиг деп черде үш бригада, элдаң ажыг хову комбайнары чүткүлдүг ажылдап турар. Оларның аразында муш-ажылчы чарыш калбарган. Тиилекчилерге алдар кылдыр «Күш-ажылчы алдарның» түгүн совхоз төвүнге кодурүп турар. Беш хопуктуң түңнели-биле бирги черни алган бригадага Шынчыр Кызыл тукту болгаш акша шаңналын тыпсыр. Совхозтуң бодунуң механизаторларындаан 1973 чылда дүжүт ажаалдазының гвардейжизи Дмитрий Зацук шилгаран, бо чылын 500 тонна тараанны бастырар хүлээлгезин амгы үеде 300 тонна ажырган. Ол ышкаш Анатолий Казачков, Виктор Фоменко олар хүлээлгезин күүседири-биле дыка шалыпчы ажылдап, кижи бүрүзү-ле 300 тонна хире тараанны бастыргылаан. Түс-түс звеноларда Николай Кызыл-оолдуң удурткалы механизаторлар 5 хоноктуң түңнелинде бирги черже үнген.

Аныяк коммунист Д. Доржукай база-ла бодунуң ажылынга төлептиг болуп, дуржулгалыг өөрүнден шоолуг-ла хожудавайн турар. Красноярскиден келген тараажылар Н. Запорожец, В. Кучеров болгаш өскелер-даа шак-үе барымдаалавайн ажылдап, улуг-нормазын доктаамал ажыр күүседип турар. Оларның қызымак ажылын совхозтуң директзязы, партком болгаш ажылчын комитедиң бүгү ажылчыннар мактап турар.

Бүдүрүлгезиниң өске участоктарындаш комбайнерлерни ажаалдаже эвилелдеп эгелээн. Ылаңгыя инек кадарчызы Михаил Ошкажык биле мурнуумда ер аңдарып турган Сарыг Кыадыр-оол кайызы-даа коммунистер, олар ам тараа ажаап киришкеи. Октябрь 1-де медээ бүзугаар элырга, «Өөк» совхоз 3235 гектар тараанны ажаап алган. Ам-даа 4 мун ажыг гектар бар.

— Бергелер турза-даа, комбайнерлериң сорук-күзели улуг, ажаалдаяы шак-үе барымдаалавайн чорудуп турташ, шалыпкын доозарын шиитпирлээн бис — деп, совхозта партком секретары Александр Сандалаевич Дотур-оол чугаалап турар.

Социалистиг чарыштың негелдезиң ёзугаар сезон дургузунда бирги черни алган комбайнерге чиик машинаны эзлиг чокка садып алырының талонун бээр, ол ышкаш ийнги, үшкү черни алганнарны мотоцикл, хевис дээш ышкаш чүүлдер-биле шаңнаары көрдүнген...

Ниити районда тараа шөлүнүң чартык кезии ажаалтыгнаан. «Саян» совхоз биле «Хадың» колхозтуң тараа шөлдеринде хар эрээлекте ук ажылагыйларның механизаторлары «Өөк» биле «Шивилиг» совхозтарда дузалажып чеде берген. Бин-Хемниң ажыл-ишчилери күрүнеге тараа садарының планын база чүгээр күүседип турар.

Бо районда ажаалда-биле кады күскү чер аңдарылгазы кидин түүк. Ниитизи-биле келир чылдың дүжүдүнге 19 мун гектар ажыг черни аңдарар. Амгы хүннерде барык 8000 гектарны аңдарган. Бо ажылга база-ла «Кызыл тараачын» совхоз мурнап, планын 80 ажыг хуу күүсеткеи. Ам 500 гектар чер артканын. Күскү чер аңдарылгазында «Өөк» совхозта Николай Толстиков, Александр Хольшин, Валентин Колягин олар шылгаран, үлүг-нормазын ажыр күүседип турар.

Совхозта комбайнар немешкени-биле холбаштыр аңдарар ужурлуг черниң хемчээли улгадыр. Ынчангаш бо совхозтуң чер аңдарып турар механизаторлары ажыл шагын узадыр деп шиитпирлээн. К-700 маркалыг трактор-биле бир эвлечеге-ле 40 гектар чедир аңдарар деп дугурушкан. «Кызыл тараачын», «Саян» база «Өөк» совхозтарда саваң бөлер звеноларчерле эки ажылдап турар. Бо талазы-биле «Өөктеө коммунист Михаил Түлүштүң удуртканы алдыг кижи составтыг звеновуун айтыр херек.

Бин-Хемниң тараажыларында улуг ышталда таварышкан. Өстүргеи чаагай дүжүттү чидириг чокка ажаары дээргө, эң-ве нарын болгаш харымсалгалыг ажыл. Ону районнуң партия, совет, көдээ ажылагый органнары, бүгү тараажылары биляп турар. Бо хүннерде ажаалдага чаңгыс-даа халас шак турбас ужурлуг.

С. ХЕРТЕК.

ПАРТИЯ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНДА

УДУРТУРУ ДЭЭРГЕ КИЖИЗИДЕРИ

Куш-ажылчы коллективтерни кижизидер талазыбиле идей-политиктиг ажылга будурулгелерниң удуртукчулары канчаар кирижип турарының дугайында айтырыгны партияның Алма-Ата хооркомунуң бюрозунуң хуралынга чугаалашкан. Ажаа прибор септелге заводунуң башташ «Южказахэнергоремонт» будурулге каттыжышкынының директорлары Атабек Омарович Омаров биле Иван Ефимович Дорофеев ыяр отчеттарын берген.

Оларның кайызы-даа шуранычу будурулгелер. Беш чылдың контроль чурагайларында айыттынган деңнелди кол көргүзүглер талазы-биле кайы-даа будурулге чедип алган.

«Южказахэнергоремонт» будурулге каттыжышкынызыны ол здырның ажыл-ишчилериниң ортузунга Бүгүзиилеп социалистиг чарышынга үш чыл дургузунда квартал санында бирги чарни ап келген. Оон удуртукчулары будурулге айтырыгларын мергемилдиг шимтпирлеп, коллективти быжыг, эп-сетимилдиг кылдыр тургузуп ап шыдаан. Удуртукчулар боттары мергемилдиг кижизидичилер, пропагандистер болуп турары ол бүгүге улуг дузалыг чедирип турар.

И. Е. Дорофеевтиң удуртаан будурулгезинге мурнунда социалистиг чарышты амыктыг организастаарынга четпестер хөй турган. Техниктиг депшилге дэзш демиселге социалистиг чарышты амыктыг, дэштиг кылдыр канчаар организастаза эмил? «Будурулгени эргелеп-башкарары болгаш экономиканың үндезиннери» деп теоретиктиг семинарның удуртукчузу, бо будурулгениң директору ол айтырыгны бир кичээлге тургусаан. Айтырыгны ажыок хайнышкынныг, солун кылдыр чугаалашкан. Чарыштың түңнелдерин чүгле квартаадал үндуруп турары четпес дээрзин семинарның киржикчилери айытканнар. Оон түңнелин айлап, он хомуктап үндурерин болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның, конструкторларның, мастерлерниң чогаадыкчы чарымында таарымчалыг байдалды тургузарының эргежок чугулазын олар саналданнар.

Оон соонда бо айтырыгны парткомга база профсөвилеп комитединге база ниити хуралга чугаалашкан. Социалистиг чарыштың түңнелдерин удаа-дараа үндуруп, аңаа тускай эртемнигнер база идепкейлиг киржип эгелээн.

Будурулгениң бүгү инженерлери беш чыла кылыр ажылының талазы-биле хуузунда планнарын чогаадып кылган. Чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның саны өскен. Оон аңгыда И. Е. Дорофеев кадрларның хөй-ниитичи бүрүзүн тургузарының эгелекчизи болган. Ол бюро коллективти быжыглаарынга, ажылчыннарның болгаш тускай эртемнигнерниң мергежилин бедидерингге дузалаан.

А. О. Омаровтуң удуртканы заведка мурнунда куш-ажылдың сагылга-чуруму кошпак турган. Ам ыдыг таварылгалар кончуг хевар апарган. Куш-ажылдың сагылга-чурумунуң үвекчилеринге удур демиселди чүгле администрацияның шугуму-биле эвес, кижизидилге ажылым күштелдирер арга-биле база чоруткан.

Кижизидилге болгаш пропагандисчи ажылга идепкейлиг киржилгези дээш бо директорларның кайызы-даа Казахстанның Компартиязының Төп Комитединиң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

«Коллектив кежигүннериниң идей-политиктиг кижизидилгезинге Череповецтиң металлургия заводунуң удуртукчу болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының киржилгезиниң дугайында» СЭКП ТК-ниң доктаалын күүседиринге хөлбаштыр коммунистер А. О. Омаров биле И. Е. Дорофеевтиң ажылының дуржулгазын СЭКП-ниң Алма-Ата хоорому сайгарып көргеш, ону өөренип база мелтередирин партия райкомнарынга база эге организацияларынга сүмелээн.

СЭТА-ның корреспондентизи.

ЧЕДИИШКИННЕРНИ БЫЖЫГЛАВЫШААН

Ийи дакпыр орденниг Тыва АССР-ниң үнелыссалалы үндезилеттенгенинден бээр 60 чылын 60 чыл болган. Совет Эвилелинге Тываның каттышкамының соонда, хоорайның хөгжүлдезин кайгамчык шапкылачаан.

Бөгүмүг Кызыл — үлетпүрүнүң болгаш культураның төвү. Чаа-чаа тудуглар, хөгжүп турар үлетпүр, школалар болгаш уруглар ыяан черлери, эртемшинчилел болгаш өөредиглеге черлери, ыяш болбаазырадыр болгаш тудуг материалдары бүдүрер заводтар, ында моонниеттинген. Ногаанчыдылга болгаш чазагайжылыга ажылы база шимтпирлеттинип турар.

Хоорайның үлетпүрү дүрген өзүп турар. Үлетпүр продукциязының бүдүрүлгези сөөлгү сес чыл дургузунда 2,3 катап өскен. Ол-ла үеде туйбу жыыры 70 хуу, ижик даарадыры 1,5 катап, тудугга хереглээр демир-бетон кылыглар бүдүрүлгези 4 катап улгаткан. Бажың хөрекселдери, янзы-бүрү хеп болгаш аъш-чем кылыры көвүдээн. Хоорайның тудуг организациялары 1960 чылда 9 миллион рубльдиг капитал салымшының шингээдип ап турган болза, эрткен чылын ол көргүзүг 21,5 миллион болган. Автомобиль-биле кижи болгаш чүүк чедирериниң хемчээли база улгатканы. Республиканың чурттакчылары Кызылдан электроэнергияны, дилиг материалдарын, түүйбуну болгаш өске-даа чүгүлә деректиг чүүлдерни ап турар.

Кызыл хоорайның ажыл-ишчилериниң тоску беш чылда чедип алыр сорулгалары улуг болгаш иарын. Ол үеде үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 1,5 катап, чүүк даяыры 70 хуу, тудуг-монтаж ажылдарын 1,7 катап өзер үжүрлүг. Бо бүгү күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиктиринип, чаа техниканы ажыглаарының, күш-ажылды организастаарын экижиткенинниң ачызында чедип алдыыр апаар.

Элегес-Аксыңга түүйбу бүдүрер заводту, «Тудуг конструкцияларын» комбинаттың ийиги эзимчизиниң болбаазыралдыр комплекстиг, «Тыва сентелге тудуг», «Тыва көдээ тудуг» трестериниң бүдүрүлге баазаларын ажыглалга кирер деп турары — хоорайның ажыл-ишчилеге чаа адырыкың—тудуг индустриязының тыптып келгенинин хереглиин. Ыңдыг болганда бистиң хоорайывыс моон соңгаар улам-на дүрген өзер болгаш сайзыраар.

Ам хаш-ла хонгаш Совет Тываның 30 чыл оюн байырлаар бис. Аңаа белеткел хоорайда күжениишкинниг юрүп турар. Квартаалгадан эгелээш тодарадыкчы чылдың планыг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседиринге чедир улуг иште кызылчылар хаара тутпуннан. Бо талазы-биле социалистиг чарыш шагда-ла эгелээн, бүгү ажыл план ёзугаар юрүп келген. Оон түңнелинде элээн хөй бүдүрүлгелер, организациялар болгаш ажылчыннар боттарының сорулгаларын чедиишкинниг күүседип турарлар.

«Тыва көдээ тудуг» трестиң автобаазазы— Кызылдың улуг коллективтериниң бирээзи. Ол автобаазза беш чылдың дөрт чылының планын август эгезинде-ле күүседипкен. Ам көдээниң тудугжуларынга 50 мун тонна чүүктү чыл төнчүзүнге чедир сөөртүп бээрин шимтпирлээн. Ында партия организациязының бүдүрүлгени билдиглиг удуртуп турары моон илдең.

Үк трестиң автобаазазының мурнакчыларында эштер Дюкарев, Митряшкин, Рассохин ышкаш коммунистер бар. Оларның элээн кажы тоску беш чылда боттарының планын күүседапкеш, 1976 чылдың үлүүнче кирипкеннер. Хоорайда ыңдыг чолаачыларның саны 30 яжа берген, а тодарадыкчы планның планныг онаалдаларын доозкан чолаачылар 400 дире. Мергежил талазы-биле бедик билиг, күш-ажылга чогаадыкчы аъш, техниканы чөп ажыглап өөренгени, быжыг сагылга-чурум болгаш харыысалга— ол дээрге мурнакчыларның мозу-шинарының кол үндезини.

Совет Тываның 30 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарышка киришкеш, хоорайның бүдүрүлгелерин тос айларда үлетпүр продукциязын сайгарарының планын ажыр күүсеткен. Чонга ачы-дуза чедирериниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиктиринип планнарны база ашкан. Хоорай Совелиниң ажыл-агыйлары база транспорт, садыг коллективтери боттарының социалистиг хүлээлгелерин багай эвес күүседип турарлар.

Кызыл-Хемниң хөмүр-даш разрези бистиң үлетпүрүвүстүң бир кол черин эзлеп турар. Бүгү-ле чаа, мурнакчы чүүлдерни анда саат чокка шимтээдип ап турары өөрүнүүр. Ол коллектив чыл эгезинде СЭКП Төп Комитединиң партияга, совет улуска Кыйгырыын чугаалажып тура, Совет Тываның 30 чыл оюнга тураскаатхан социалистиг чарыштың эгелекчизи болган. Ынчан эш Андриановтуң экскаватор экипажы социалистиг хүлээлгезин эде көргеш, беш чыл планын дөрт чылда күүседир, планнан ажыр 60 мун кубометр довурак-свй казарын хүлээнген. Бо чергелиг уткуштур планнарны коммунист Дресвянниковтуң экскаватор экипажы, чер казар станоктуң мастери Шепило болгаш өскелер-даа алган. Оларның кылган ижи сөглээш сөзүдеп карышпайн турар. Чижөөзэрге, Андриановтуң экипажы 55 мун кубометр породаны казып шыдаан.

Хөмүр-даш разрезиниң бүдүрүлгези хоорайда бир-ле дугаарында коллективтиң социал хөгжүлдезиниң планын чогаадып кылган. Партия организациязының удуртулгазы-биле чоокта чаа инженер-техниктиг ажылдакчыларның ортузунга чарыштың база бир хевири шиңгээттинген — олар боттарының хууда чогаадыкчы планнарын кылгаш, ону боттандырып турар.

Эът комбинадының партия организациязы бо чылдың планныг онаалдаларын хуусаадан эрте күүсединиринге коллективтиң кежигүннерин биидиглиг мобилизастап турар. Бүдүрүлгени хөгжүдеринге коммунистерниң авангардчы ролюн, эртем-техниктиг депшилгени дүгеледирип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин, бүдүрер продукциянын шынарын экижидерн болгаш өске-даа чугула айтырыгларны партия хуралдарынга чугаалажып турар.

Эът комбинадының участоктарында коммунистерниң таарыштыр тургусканы база чогумчалыг. Коммунист бүрүзү бүдүрүлгени чаартырынга, чаа техниканы непередирипге идепкейлиг киржип турар. Бо чылдың түгле сөөлгү үш айларында безин он ажыг бедик бүдүрүкчүлүт хереклеер ажыллалга кирген. Социалистиг чарыштың түңнелин үндүрерде чогаадыкчы ажылдарны болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун база барымдаалап көөр апарган. Бо бүгүнүң ачызында тоску беш чылдың эрткен чылдарында комбинатта продукция бүдүрери 35,6 хуу, а күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери 16,1 хуу өскен. Мындыг байдал элгы заводунда, типографияда болгаш өске-даа бүдүрүлгелерде тургустунган.

Чедиишкиннер бистe хөй, ынчалза-даа чедир шимтпирлеттинмээн айтырыглар ам-даа эвээш эвес. Социалистиг чарыштың чамдык көргүзүглери куду хевээр. Хлеб заводу, пааранылга комбинады, тудуг кезектериниң заводу, автосептелге-заводу продукция сайгарар талазы-биле хүлээлгезин күүседип шыдаан. Хоорайның беш бүдүрүлгези продукция бүдүрер планын күүсетпейн турар. А хлеб заводу, балык заводу, тудуг кезектериниң заводу, «Тыва сентелге тудуг» трест продукция бүдүрериниң көргүзүүн эрткен чылдыындан кудулаткан. Бо бүгү чижектер коллективтериниң чамдыызында курлавырларны четче ажыглавайн, социалистиг чарышты эки организаставайн турарының хереглиин. Ол коллективтерде партия организациялырындан политиктиг болгаш организаторчу ажылды экижидери негеттинип турар.

Хоорайның ажыл-ишчилериниң мурнунда чыл төнчүзүнге чедир кылыр сорулгалар амдаа улуг. Совет Тываның 30 чыл болур оюнга бараалгатхан социалистиг чарышка чедип алган түүлдерни быжыглавышаан, кызылчылар бо чылдың хүлээлгезин чедиишкиниг күүсединп, партияның XXIV съездизиниң шимтпирлерин амылыралга боттандырарынга төлептиг үлүг-хуузун киирип турар.

Б. СВИНЦОВ,
СЭКП Кызыл хооркомунуң үлетпүр болгаш транспорт киидизиниң эргелекчизи.

ХООЧУННУ ПЕНСИЯЖЕ ҮДЭЭН

«Кызыл тараачын» совхозтуң Туранда төп сүт-бараан фермазының саавычылары, инек кадарчылары, бызаа ажаакчылары ында кызыл-будунга чыглып келгеннер. Олар күш-ажылдың хоочуну, барык-ла чээрби чыл дургузунда ол ферманы эргелекчилеп келген, Ленин орденниг адилекчиин Дмитрий Спиридонович Доронинни 60 хар харлааны-биле холбаштыр төлептиг дыштанылгажке—пенсияжке үдээр дээш келгенинери ол.

Чеден ажыг кижилиг ферма коллективиниң байырлыг хуралын совхоз директору Светозар Андреевич Докучиц ажыткаш, күш-ажылдың хоочуну Дмитрий Спиридоновичиниң төлептиг ажыл-ижин, ачы-хавыяазын демдеглевишаан, оон 60 хар харлааны-биле холбаштыр изиг байырны чедиргеш, пенсия алырының дептерин анда тывысткан.

Оон соонда, совхозта партком секретарының оралакчызы Иван Михайлович Кицин хоочунга байыр чедиргеп чылыг сөстерни чугаалаш, совхоз дирекциязының, парткомнуң, ажылчын комитединиң өмүнээзинден Дмитрий Спиридонович Доронинге хүндүлел бижикти болгаш өртектиг белекти тывысткан.

...Дмитрий Спиридонович төп Туран фермазынга 1954 чылдар үезинде ажылдап кирген. Ферманың ынчаардагы байдалын Доронин мынчаар сактып чугаалады:

— Ынчаарда чүгле ады-ла ферма чүве ийин. Ийи эрги кажза бар. Бүгү саар инээ—112 баш. Чылда бүдүрер суду—160 тонна. Чангыс инектен 2000 хире-ле сүт саап турган. Инектиң уксаазы база экижиттинмээн. Амгы байдалды анаа деңнээр ужур чок. Чижээ, 1973 чылды ап көрээлиңер. Саар инек 530 баш. Саалданы, суггарарын, чем үлеп бээрин, өдекүндурерин механизастаан. Эрткен чылын ферма 1337 тонна сүттү бүдүрген. Бир инектен ортумак саалда 2804 кг болган. Алды саанчы бир инекке онаштыр 3000 кг ажыр саган. Анна Захарова бодунда быжыглаан инек бүрүзүнден эңир чылын 3520 кг, Любовь Романова—3390 кг, Александра Кочкина — 3352 кг сүттү сагган. 20 чылдар дүргузунда бистиң өзүлдевис шынап-ла деңнээр арга чок болган.

— А бо чылын ферманың коллективи кандыг көргүзүглерни чедип алганыл?—деп, Дмитрий Спиридоновичиден сонуургадывыс.

— Тоску беш чыл планының дорткү, тодарадыкчы чылында бистиң ферманың коллективи мал ажылының продуктуларын бүдүрерин база белеткээрин көвүдедирип дээш Бүгүзиилеп социалистиг чарыжынга кириштиишаан база Совет Тываның 30 чыл юбилейинге төлептиг белек-биле ужуражыр дээш күженишкинниг ажылдап турар. Тос айлар дургузунда 1085 тонна сүт бүдүрер планныг бис, ону 1142 тонна кылдыр ажырдывыс. А күрүнеге садар сүдүвүс 930 тонна, ону база-ла ажыр күүседип алдывыс. Инек бүрүзүниң ортумак саалда 2227 кг болду. Тус-тус саанчыларны алырга, Тамара Митина 9 айларда бир инекке онаштыр 3000 кг ажыг, Александра Кочкина 2516 кг, Зоя Ензак 2513 кг сүттү сагды.

Төп Туран фермазының коллективи чыл бүрүде улам-на бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Бо дээрге, күш-ажылдың хоочуну, дуржулгалыг, кызымак удуртукчу. Дмитрий Спиридонович Доронининиң ачы-хавыяазы-дыр.

ЧУРУКТА: совхоз директору С. А. Докучиц Күш-ажылдың хоочуну Д. С. Доронинге пенсия алырының дептерин тыпсып турары.

К. АРАКЧАА.
А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

ӨӨРЕНИРИ—КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ХЕРЭЭ

Республикада политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге системазынга чаа өөредилге чылы, бүгү чурттаазы-биле бир дөмей, организастыг эгелээн. Ынчангаш бөгүн кол сорулга болза — өөредилгениң идей-теоретиктиг деңнелин бедидип, оон дээштиг чоруун улам күштелдирип, ону амыдыраал-биле, партияның хүн бүрү чорудуп турар политиказы-биле ханы хөлбаары болур.

Партийни өөредилгениң системазынга чаа өөредилге чылы эгелээни-биле холбаштыр бистиң корреспондентивис чамдык СЭКП райкомнарының пропаганда болгаш агитация килдистери-биле харылзашкан.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК: Районнуң ажыл-агыйларынга болгаш Чадаана хоорайга партия чырыдышкынының баштайгы кичээлдерн багай эвес эрткилээн. Ылангыя «Октябрь 30 чылы», «Искра» колхозтарда, «Алдан-Маадыр» совхозта, Чадаананың автотранспорт будурулгезинниң коллективинде организастаан политиктиг болгаш экономиктиг билиглериниң школаларынга баштайгы кичээдер организастыг эрткен.

СЭКП райкомуның ажылдакчылары политшкоолаларның, теоретиктиг семинарларның кичээлдеринге олурушкулаан.

«Искра» колхозта ортумак школаның башкылар коллективинде организастаан теоретиктиг семинарның кичээлинге 11 дыннакчылар келген. Пропагандист башкы Сүттүгсол Куулар кичээлди солун утка-шынарыг кылдыр эрттирген. Ол ышкаш колхозта организастаан «Эртемниг коммунизмниң үндезиннерин» өөренир политшколага 21 дыннакчылар өөренген. Пропагандист Оолак Хомушку дыннакчыларга Л. И. Брежневтиң Москваның Бауман сонгулда округунуң сонгукчулары-биле ужуражышкынынга чугаазын солуп кылдыр тайылбырлаан.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК: Экономиктиг өөредилгениң 24, политиктиг өөредилгениң 12 школалары, теоретиктиг 8 семинар районда ажылдап эгелээн. Районнуң ажыл-ишчилериниң бо өөредилге чылында политиктиг болгаш экономиктиг билиглериниң баштайгы кичээлдерге сонуургалы улам бедээн. Шупту 990 ажыг кижи баштайгы кичээлдерге келгилээн.

Райкүүскомнуң иштики херектер килдизинде организастаан экономиктиг билиглер школазы баштайгы кичээлин организастыг чоруткан. Пропагандист О. Салчак кичээлге бүгү тала-биле эки белеткелдиг келген.

Ол ышкаш районнуң харылзаа черинин ажылдакчыларынга организастаан экономиктиг билиглериниң школазының баштайгы кичээлин солун болган. Оон пропагандизи кол инженер В. Минин хөй чылда ажылдап келген байлак дуржулгалыг пропагандист. Дыннакчыларның кичээнгейин хаара тудуп, оларга эш Л. И. Брежневтиң Москваның Бауман сонгулда округунуң сонгукчуларын-биле ужуражышкынга чугаазын билдингири-биле тайылбырлаан.

Ол ышкаш Шагаан-Арыгның № 2 школазынга, районнуң эмнелге черинин коллективинге кичээлдер база солун болуп эрткилээн.

ТАҢДЫ: СЭҚП Таңды райкому бо чылын районнуң ажыл-ишчилериниң политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгезинче улут кичээнгейни салган. Ынчангаш районнуң тус-тус ажыл-агыйларынга база район төвүнүң коллективтеринге партия чырыдышкынының өөредилгезин багай эвес эгелээн.

Районнуң пропагандистери чаа өөредилге чылынга бүгү тала-биле белеткенген турган. Чүге дээрге олар ажылчы чонпарның политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгези амгы үениң негелдезинге дүүшкен турар дээрзин билирлер. Ылангыя «Россия» совхозка теоретиктиг семинарның кичээлин пропагандист В. Боровикова эки белеткелдиг эрттирген.

Кичээлди канчаар эрттирерин ол баш бурунгаар планнап алган. Харын-даа баштайгы өөредип эртер темазын бөлүктерге үскеш, ону дыннакчыларның боттарынга база хувааган турган. Ынчангаш пропагандистиң чугаазының соонда, дыннакчылар ол өөренген темазының талазы-биле бодалдарын солушканнар.

Бистиң-биле чарыштыг акы-дуңма Хакасияда

ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР ЧЕДИИШКИННИГ КҮҮСЕТТИНГЕН

КАА-ХЕМ. Ниитининң малынга четчир чемни белеткээр дээш күженишкинниг ажыл-иш «Бүрен» совхозта үргүлчүлевишаан. Ажаттынган тарааның саваңын мал чеминге ажыглазары-биле 4 пресстекчи ажылдап турар. А ол тараа саваңын дораан-на сүт-бараан фермаларынче болгаш малчыннарның кыштагларынче дажып турар. Бо совхозтуң ажыл-ишчилери 2000 тонна тараа саваңын белетиизер хүлээлгени алгаш, ында ажылдап турарларның ортузунда социалистиг чарышты налбарткан. Кады ажылдап турары эштеринге кызыман, ажыл-ишчи үлегерин көргүзүп, эзэчегде 10 тонна тараа саваңы пресстээр планын 12—15 тонна чедирип турар тракторист Николай Мөңге чарыштың мурнуку одуруун баштап турар.

Тараа саваңын пресстээринде ажылдап турарларның кызыман ажылының түңнелинде бо совхоз 1500 гектар черниң саваңын ажаап алган болгаш оон 700 тонназын фермаларда, кыштагларда чедирген.

Мал чеминиң белеткели «Бүрен» совхозта үргүлчүлевишаан.

ЧУРУКТА: трактерист Н. МӨҢГЕ.

В. МИРЦЕВ.

Ийи дакпыр орденниг Хакас автономнуг областың болгаш Тыва АССР-ниң мал ажылдакчыларының аразында найыралдыг харылзаа чыл келген тудум-на улам быжыглап турар. Найыралдыг акы-дуңма улустарның мал ажылдакчыларының сагыш салыр херээ чаңгыс: хөй сүттү, дүктү, эттти будурери.

Ийи кожаларның мал ажылдакчылары социалистиг чарышты, оон чамдык түңнелдеринге холбаштыр бистиң корреспондентивис Хакас автономнуг областың көдээ ажыл-агый эргелелиниң кол зоотехниги Леонид Петрович Кожановичиге элээн каш айтырыглар салып, оон интервью алган.

Корреспондент: Силерниң областың мал ажылдакчылары бо тодарадыкчы чылда кайы хире ажылдап турарыл? Эрткен сес айларның түңнелин «Шынның» номчукчуларынга сонуургадып көрүкерем.

Харыы: Айтырыгга харылаар мурнунда, ам удавас бодунуң 30 чыл оюн байырлаар Тываның мал ажылдакчыларынга байыр чедирерге өөрүнчүг-дүр.

Мал ажылының продуктуларын чартык чылда күрүнеге садар талазы-биле алган социалистиг хүлээлгелерин бистиң областың ажыл-ишчилери чедиишкинниг күүсеткен. Продукциянын бүгү хевирлерининге улус ажыл-агый планын бүрүн күүседип шыдаан бис.

Чедиишкиннерни чедип алырынга чүү дузалааныл? Кол-ла чүве болза, ыштаглаашкынны чедиишкинниг дооскаш, мал ажылын, оон материалдыг баазазын үлетпүржүткен байдалче чоорту шилчиткени болур. Ылангыя сүт угланышкынныг бода малга ол айтырыгны чедиишкинниг шимтпирлеп турар бис. Мында чижектен көргүзейн. Бистe 48 мун баш саар инек бар. Бо хүннерде механизастаашкын, ылаңгыя сүт шуудар арганы калбаа-биле ажыглап турары чүгүлә рольду ойнаан. Ол чүл дээрге, инекти механиктиг арга-биле саврынган эгелээш, күрүнеге дужаагыже чедир хол-биле кылыр ажылларны эвээжеткенин болур, азы бир саанчының саар инектериниң санын көвүдеткени-дир. Кеш чылдар бурунгаар бир саанчы 22—25 инек саап турган болза, ам ол сан 50 четкен. Область чүс ажыг саанчының кижи бүрүзү 30 инекти саап турар, а ол дээрге бүгү саар инектиң 12 хуузу-дур. Шак ындыг арга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, продукциянын бот-үнезин чиитедиринге дузалаан.

Оон ыңай сүткүр мал ажылын чоорту тускайларын болгаш мооннээрин боттандырып турар. Үүрмек, бичии-бичии фермалар бистe ам чок. Сүт будурер ферма бүрүзүнге 800—1000 чедир инектерни тургускан. Шак ындыг улгаттырган ферма Абакан хоорай чоогунда «Алтай» совхозта ам ийи чыл ажылдап турар. А «Усть-Абакан» совхозта инектерни баглавайн тургузу ажаар, 1200 баш инек кирер комплекстi тудуп турар. Чоокта чаа «Кара-Сүг» совхозта ыяадыр өдек төгер каскад-чүгүртүлге системалыг инек кажазын тудуп дооскан. Мооң мурнунда транспортёрларны өдек аштарынга ажыглап турган болгай бис. Ам чаа арга-биле айда ийи катап өдекти аштап каар, ындыг система харын-даа үрелишкин чокка ажылдаар апарган.

Корреспондент: Леонид Петрович, эът угланышкынныг бода малды үлетпүржүткен арга-биле азырап ажаарының дугайында чугаалап көрүкерем. Ылангыя мыйыстыг бода база шээр малга семиртилге шөлдерин тургускан-дыр, оон ажыы кандыгыл?

Харыы: Бир эвес үш-дөрт чылдар мурнунда күрүнеге ортумаа-биле бир башка онаштыр 300 ажыг килограмм дириг деңзилиг бода малды дужаап турган болзувусса, ам оон ортумак деңзизи 400 кг ажыл турар. Ону мыйыстыг бода малга механизастаттынган семиртилге шөлдерни тургускынының ачызы-биле чедип алган бис. Шак ындыг шөлдерге 600—800 баш чедир мыйыстыг бода малды тургузу азырап турар. Оларны 3—4-ле кижи ажаап азыраар. Азы бир кадарчыга-ла 200—250 баш онаажыр. Одарладып, чемгерип семиртирин үш үеге хуваар. Биргизи—белеткел, ийи-гизи—семиртилге үезин, үшкүзү —түңнел семиртилге үезин.

Хой мал—бистиң кол адырывыс ол. Шээр малды комплектиг арга-биле ажаап, остурерин неттередирин оралдажып турар бис. Ол чүл дээрге, 5—6 коданны чаңгыс черге мооннээри болур. Аңаа тарын боозадыышкынны боттандырып турар. Ындыг-даа болза, ол комплекстерни организастап тургузары бистe хожудаңгай, чүге дээрге, үр чылдың культурлуг одарларын тургузары үр, дора дээрге 2—3 чылдарда манаар апаар, хары утка болдунмас. Бо чылын чайгы көк суланы кыштаглар чоогунга тарырын ажыглап турар апарган бис, ынчангаш хой хүр кыштаар. Дүгү база багай эвес, бир башка онаштыр 38 кг болган, тодаргайлаарга, эрткен чылдарга бодаарга 200 грамм хөй болган. Ынчангаш ыдык садарының күрүне планын область ажыр күүсеткен.

Корреспондент: Хойнуң эрте оолдаашкыны чаш төлдү мендиалырынга сөлдарлыг дижип турар, маңаа хамаарыштыр чүнү чугаалап болур силер?

Харыы: Хойну февраль—март айларда эрте төрүүрүнге шилчидипкен чаш төлдү мендиалырынга ажыктыг болганын практикадан көрдүвүс. Үш-дөрт чылдар мурнунда нинти хойнуң чүгле 17—18 хуузу эрте оолдап турган болза, ам 42 хуу ажып турар апарган. Февраль-мартта төрээн чүс баш хойдан 102 хураган алган болзувусса, майда төрээниниден 88—96 хураган алган бис. Ынчангаш нинтизи-биле область 100 төрүүр хойдан 92—93 хураган алган. Ол эки чедиишкин. Кол-ла чүве тарын боозадылганы шын организастап эрттирериниде.

Корреспондент: Мал ажылын хөгжүдерин үлетпүрлүг үндезинче шилчиндер чаа технологияны неттередирин кижилер шимтпирлээр апаар. Леонид Петрович, ындыг кижилерни болгаш чеже чамдык будурүлге мурнакчыларын адап көрүңерем.

Харыы: Ындыг мурнакчыларга «Россия» совхозта бо чылын 100 хойдан 140 хураган алган сураглыг малчын Анастасия Ивановна Глазко, партияның XX съездизи аттыг совхозта Исмаилов Килькимиш, «Бейск» совхозта Анатолий Иванович Овчинников, «Канчалинск» совхозта Алексей Васильевич Шляпугин хамааржыр. А «Московский» совхозта хойжу Анна Максимовна Дымскаяң белдик көргүзүглүг болганын айтыр херек. Бо чылын ол чүс баш койга онгаштыр 150 хураганны алган.

Сүт-барган фермаларында он чылдар ажыр ажылдай бергеп, бодуунуң херээнин мастерлери база бар. «Беград» совхозта Валентина Губанова, «Знаменск» совхозта Анна Босова, «Усть-Абакан» совхозта Агрипина Тенякина болгаш өске-даа ажыл-агыйларда мурнакчыларны адап болур.

Ынчангаш, чугаанын түңнелинде, бистиңде агаар-бойдустуң байдалы база-ла эки эвес болуп турарын дыннатпышаан, Хакасияның мал ажылдакчылары чыл төнчүзүнге чедир алган планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир дээш бүгү бар арга-курлавырларын долузу-биле ажыглаар апаарын бүзүредир ужурлуг бис. Ол ышкаш, бистиң аравыска социалистиг чарыштың одуң улам кыпсыры, эки дуржулганы моол сонгаар-даа солчуру ажыктыг.

СОВЕТ ЫРАККЫ ЧӨӨН ЧҮКТЕ

Ыраккы Чөөн чүк бедик мергежилдиг кадрлар белеткээриниң чугула төвү болу берген. Оон дээди 28 болгаш тускай ортумак 100 өредилге черлеринде — 200 муң ажыг өөреникчи. Ында чүс муң чурттакчы бүрүзүнге-ле 160 студент оналаар, ол дээрге Японияныңдан ийи катап, Англияныңдан үш катап, ГФР-ниинден дөрт катап хөй-дүр.

Улус ажыл-агыйының, эртеминиң, культураның шынар талазы-биле өскенинге хөлбаштыр дээди өредилге черлеринде чаа факультеттерни ажыглып турар. Ыраккы Чөөн чүк университеди математиканың амыдыралга чугула ажыглаттынып турар адырларынга ажылдаар кадрларны белеткеп өгленген. Бәшкарылганың автоматчыткан системаларын ажылдан қылыр болгаш оларны хандырар талазы-биле тускай эртем факультеди Ыраккы Чөөн чүгүн Политехниктиг институдунда ажыттынган. Хабаровскиниң педагогика институдунда инженер-педагогика бир-ле дугаарында өөренип турар апарган.

Ыраккы Чөөн чүкте өредилгениң бүгү хевирлериниң хогжүдезиниң дугайын СЭТА-ның корреспондентилери ында чугаалап тур.

* * *

КӨДЭЭ МЕХАНИЗАТОРЛАР «АКАДЕМИЯЗЫ»

Чериушевка суурда профессионал-техниктиг училищениң өредилге хоорайжыгажы тутнан. Хөй каът корпуста 700 солдар, кыстар өөренип киришкен. Калбак билиглиг көдээ механизаторларның тускай эртемин олар ында шиңгээдип алыр.

Көдээ училищеге таарышкан ындыг янылыг чаңгыс аай хевирлиг хоорайжыгаштар Приморье крайның ам-даа тос суурунда бар ийикле, азы оларны тудуп турар. Приморьеның көдээ профессионал-техниктиг он училищезин ам безин совхозтарга болгаш колхозтарга ажылдаар беш муң чедир специалист-механизаторларны чыл бүрү белеткеп болур.

Көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлгезин хогжүдер талазы-биле улуг ажылдар Ыраккы Чөөн чүкте калбарганының уламындан көдээ профессионал-техниктиг училищелериниң четкизи өзүп турар апарган.

И. ПАЛАТОВ.

УССУРИЙСК.

* * *

КЛАСС САМБЫРАЗЫНДА — ДАЛАЙ ЖЫЛАР

Ыраккы Чөөн чүктүң далай пароходствозунуң бежен суднолаларында баштайгы күскү экзаменнер доозулган. Приморьеның ортумак нитти эртем школазының өөредилге бөлүктери ында далайга эжиндирил ажылдаар составка тускай ажыллап турар. Ында 1500 ажыг кижи кирген.

Далайның ажыл-ишчилери чылдың хөй кезинде рейстерге чоруп турар болган ужурунда, судноларда дуржулгалыг башкыларны бижиглаан. Олар консультацияларны эрттирип, өөреникчилерге программаны таныштырып, экзаменнерни хүлээп ап турар. Суднолар библиотекаларын өөредилге номнары-биле хандырган.

Пароходствоның комсомол организациязы «Аныяк ажылнычы бүрүзүнге—ортумак эртем» деп кыйгырыг-биле көнкурстуң чыл бүрү эрттирип турар.

Рейс үезинде дээди өөредилге черлеринге кирип алырынга белеткенип алыр арганы далайжыларга берген. Ол соруглга-биле консультация бээриниң тускай пунктуларын тургускан. Дмка хөй кижи ажылдавышаан, далайның адмирал Невельский аттыг дээди инженер училищезинде болгаш чурттуң өске-даа дээди өөредилге черлеринде өөренип турар.

В. КЛИМЕНТЬЕВ.

ВЛАДИВОСТОК.

* * *

БҮГҮ СУУР ӨӨРЕДИЛГЕДЕ

Аңчы-негидальц Александр Павлович Казаровтуң ог-бүлезинде бүгү кижилер өөренип турар. Мария—Амурда Николаевскиниң педагогика училищезиниң студентизи. Оон биче дөрт уруг—школачылар. Ог-бүлеминиң өзүл, оон кадайы болгаш улуг оглу—марксизм-ленинизм үндезинеринің школазының дыңнакчылары.

Бо чылын Владимировкада дыка хөй студентилер немешкен. Амурда-Комсомольскиде политехниктиг институтта, Хабаровскиниң культура институдунда, крайның өске-даа дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлеринде Владимировкадан хөй кижи өөренип турар. Үстүкү классстарның өөреникчилери интернаттарда күрүнеңиң долу хандырыказында турар. Национал суурнуң өң бичии чурттакчылары—уруглар садының уруглары безин өөренип турар: шөру улгады бергеннери үжүктерни өөренип турар. Бичии уруглар чуруп, пластилинден янзы-бүрү хевир-дүрүзүлерни кылып турарлар.

Аңнаары болгаш балыктаары чергелиг чаңчылгаан профессиялардан аңгыда, ол черниң чурттакчылары тудугжунуң, чер ажылдакчызының тускай мергежилии шиңгээдип ап турар. Олар эмчилер болгаш башкылар болуп ажылдап, чогаадыкчы коллективтерни удуртуп, Ыраккы Чөөн чүк хемнеринде теплоходтарны башкарып турарлар.

М. ХАНУХ.

* * *

СТУДЕНТИЛЕР ХООРАЙЖЫГАЖЫ

Хабаровскиниң чанында тудуп турар студентилер хоорайжыгажы барык чүс гектар черни эзлеп турар. Ында ийи дээди өөредилге черинің—Ыраккы Чөөн чүкте эң улуг дээн политехниктиг институттуң болгаш хозяйда эң ашыкы—сан талазы-биле соскы—улус ажыл-агый институдунуң кол өөредилге корпустары турар. А кожазында барык 4500 кижиге студентилерниң инити чурттарга бажыңнарының каттарды белеэн болгаш башкылар чурттаар бажыңнар, столовай, уруглар сады турар. Хоорайжыгаш оспушаан: лаборатория корпустарын, ам-даа ийи инити чурттарга бажыңнарын тудуп турар.

Политехниктиг институттуң хүндүскү салбырында ам безин сес муң ажыг студентилер өөренип турар, а бир эвес кирип өөренир болгаш кежээки салбырларны киништир алыр болза, ол чурагай бежен хуу өзе бээр.

Архитекторлар хоорайжыгаштың даартагы хүнүнүң дугайында бээ сагыш салган—ол дыштанылганың негаан зоналыг, кышкы эштир бассейнниг, спорт комплекстиг, амыдырал хандырылга бажыңныг, профилакторийлиг, клубтуг, 600 муң томнуг библиотекалыг болур. Хөй-хөй бажыңнарны галереялар-биле тудуштурар болгаш чаңгыс аай ансамбль болур. Чурттакчы чону 12 муң кижи чедер.

ХАБАРОВСК. **А. КРЕСТИНСКИЙ.**

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

АКЫ-ДУҢМА СОЦИАЛИСТИГ ЧУРТТАРДА

БЕРЛИН. (СЭТА). «Совет Армиянық гитлерни фашизмни ашкан тиилелгези чаа амыдыралче бистиң өруувустүк эгезин тургузуп берген. ГДР-ниң хамаатылары ону каманда утпас. ССРЭ-биле акыдуңма эвилел болгаш оон чаагай сеткилдиг, хөй талалыг дузаламчызы чонна социалистиг герман күрүненің хогжуп, амыдыралдың бүгү талаларында оон чедишкиннерлиг болган туруп болур аргазы чон турган деп чүвени реслубликавыстың хамааты бүрүзү бодунуң дуржулгазындан билир»—деп, немец ажылчын шинчээшкинниң хоочун кирмикчизи, Эрнст Тельманның эжи, ГСЧП ТК-ның кежигүнү Франц Далем «Нойес Дойчланд» солунга берген интервьюзунга медеглээн.

ГСЧП-ниң чуртта социалистиг инитилелди улам ыңай хогжүдеринче угланган политиказы бодунуң шынныын бүрүү-биле бүзүредип кергүскен деп. Ф. Далем уламчылап чугаалаган. Ажылчын ажгының удуртукчу ролю улам тодарган илерээн, ажылчы тараачын чон-биле болгаш социалистиг интеллигенция-биле оон эвилеви быжыккан, бистиң партиявыстың ажылчы массалар-биле эвилели улам сырый каттыжышкынныг апарган.

ГДР-ниң чээрби беш чыл дегуннап келген үезиниң дургузында оон делегейге алдары бедээн. Аңгы-аңгы инитилел тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ догунаашкын принциптерин боттандырарынче, дайын айыылын чайладырынче болгаш делегей байдалының дүшүүрлүүн чавырылдырарынче угланган социализм чурттарының дугуржуглуг политиказынга республика улуг үлүгхууну киирген деп, хоочун коммунист демдеглээн.

ПРАГА. Карловы Варыга чүүк болгаш пассажир автомобиль транспортунуң талазы-биле делегей конференциязы ажыттынган. Социалистиг чурттарның аразынга транспорттуң чүүк сөөртүгелериниң, чурттар аразынга автобустар аргыжылгазының чаңгыс аай расписаниезин тургузарының айтырыгларын конференцияда чугаалажып турар.

БЕРЛИН. ГДР-ниң 25 чыл өөнга алдар кылдыр чуртта калбарган социалистиг чарышка шылгаразын, эң эки 15 коллектив «Социалистиг күш-ажыл будурулгези» деп хүндүлүг атты чедип алган. Цвикауның хөмүр-даш шахтазы, электрохимия комбинады «Биттерфельдиниң» составында бантаап турар хөй-хөй заводтар, Котбустуң пос аргыыр комбинады болгаш өске-даа будурулге черлери лауреаттар болган.

УЛАН-БАТОР. МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг Хурал Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбалга баштатқан МАР-ның делегациязы биле Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң ТК-зының Даргазы, МВР-ниң Революстуг Түр чазааның консультативтиг Чөвүлелиниң Даргазы доктор Нгуен Хау Тхога баштатқан Мурнуу Вьетнам Республиканың делегациязының аразынга чугаалажылган. Талалар МАР биле МВР-ниң аразында найырал болгаш кады ажылдашылга харылзаалар улам калбартып, бижиглаар айтырыгларның база делегейниң ийи чуртка солуурганчыг, чугула айтырыгларының талазы-биле санаалналын селчуп чугаалашкан.

(СЭТА).

Э. Папаиоаннунуң парлалга конференциязы

НИКОЗИЯ. (СЭТА). Совет Эвилели кипр улустуң чалбышты, харам чок өшүү, ол НАТО-нуң сүлүзээнге удур аарберге демисел үезинде кипр улусту деткээн дээрзинге Киприниң Күш-ажылчы улузунуң депшилгелиг (АКЭЛ) партиязының төлөөлери база катап бүзүреп көргеннер деп, АКЭЛ-диң чингине секретары Э. Папаиоанну парлалга конференциязынга чугаалаан.

Э. Папаиоанну АКЭЛ-диң төлөөлериниң Москвага чоруаның түүнелдерин, анаа СЭКП-ниң төлөөлекчилери-биле кипр айтырыының дугайында санаа-оналлы солушканын чугаалаан.

Киприден бүгү даштыкы шериглерни шуптузуу үндүрери дээш, Кипр Республиканың айыыл чок чоруун, суверенитединиң болгаш девискээр талазы-биле бүдүн болур чоруун хандырары дээш, кипр-гректерниң болгаш кипр-түректериин-даа боттарының херектерин даштыкыдан хоглаарлаашкын чокка үскай шинтпирлээр аргазын хүндүлээри дээш Совет Эвилели туржуп турар деп, ол чугаалаан.

Кипр айтырыы дээрге, улуг болгаш принципиалдыг ужурдуналыг чугула айтырыг деп, ССРЭ корүп турар. Ынчангаш ону делегейге дүшүүрлүг чорукту чавырылдырып, делегейниң бүгү чурттарының аразынга тайбың ёзулуг кады ажылдажылгазын кылырынче угланган политиканы ёзугаар ону шинтпирлээр ужурлуг деп, Совет Эвилелиниң корүп турарын Э. Папаиоанну дедеглээн.

ПОРТУГАЛИЯДА: чаа үе-чада

ЛИССАБОН. СЭТА-ның корреспондентизи Э. Ковалёвтуң дамчыгаары болза:

Португалияның президентизи Ф. Кошта Гомеш премьер-министр В. Гонсалвишке баштаткан чаа чазактың составын бадылаан. Халажып үнген камгалал болгаш информация министрлериниди ацыда, мооң мурнундагы чазактың министрлери ол чазактың составында шупту кирген. Халашкан министрлериң олуттары амдыызында ээ чок артып турар.

Президент ордузу Белемге чаа тур чазактың кежигүннериниң хүлээлге күүседип эгелээриниң кыска ёзулалы болган. Олар даңгыраан берген. «Бүзүрежилгелиг, найыралдыг болгаш ак сеткилдиг» болуруп барымдаалаып, министрлер-биле сырый дем каттыштырып ажылдаар мен деп, ёзулалга президент Ф. Коштга Гомеш медеглеп чугаалаан.

Ф. Кошта Гомештиң даргалаавы-биле колониализмни дүжүрер талазы-биле комиссияның баштайгы хуралы болган. «Чепсектиг күштер шинчээшкининиң» программазынга дүүштүр колониализмни дүжүрериниң политиказын амыдыралга боттандырар талазы-биле улам ынзай алыр хемчеглерни чугаалашкан. Комиссияның ажылынга премьер-министр В. Гонсалвиш болган даштыкы херектер министри М. Соареш киришкен.

Премьер-министр В. Гонсалвиш чуртта амгы политиктиг байдалга хамаарыштыр үлээн хөй чөвүлел хуралдарны эрттирген. Мооң мурнунда турган политиктиг ПИДЕ полициязы болган биезки португал легионну үзүткаар талазы-биле комиссияның даргазын ол база хүлээп алган.

Лиссабонуң стадионунга муң-муң ажыл-ишчилер киришкен митинг болган. Олар профэвилелдерниң «Интерсиндикал» каттыжышкынының тургустукомының 4 чыл оон демделгээн. Ук митинг «чепсектиг күштер шинчээшкининиң» болгаш түр чазактың политиказын чурттуң профэвилелдериниң бүрүн деткип турарын хайныышкыныг илерееглээн. Португалияның ажылчын ангызы оноа берге үеде Португалияга фашизмни дүжүрериңге бодунуң демисели-биле улуг дузаны чедирген деп, В. Гонсалвиш «Интерсиндикалга» байыр чедирген чагаалы чыллганнарга номчуп дыңнаткан, демделгээн. Премьер-министр төрээн чуртту чаартып тургузарының херээнге шинтпирлиг улуг-хууну киирериңче ажылчы чоннарны кыйгырган. Митингиниң киржикчилери ол чагааны мынча дээн кыйгылар-биле уткаан: «Улус «чепсектиг күштер шинчээшкининиң» талазында!», «Профэвилелдериниң чаңгыс эвин быжыглаар!».

ЛИССАБОН. (СЭТА). Португалияның реаксыныг партияларының бирээзи — «Депшилге партиязының» штаб-бажының үжээрге, боо-чепсек, өртенгир кывар чемзектиг шилдер, пропаганда литературазы тывылган. Тудуп хоруглаашкынар кылган.

Билдинген барымдаалариы бүгүлаар алырга, реакцияның догуинаң турар чазакты дүжүрер соруглалыы-биле мындаа чаа ораллажышкын кылганынга хамаарыжылгалыг 300 ажыг кижиниң чуртта тудуп хоруглаан.

Контрреволюсчулар чазактың болгаш «Чепсектиг күштер шинчээшкининиң» удуртукчу ажылдакчыларын база өлүрер деп турган дээрзин даштыкы херектер министри Мариу Соареш бодунуң чугаалариының бирээзинге медеглээн.

ГЕРМАН ДЕМОКРАТТЫГ РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЮБИЛЕЙИНГЕ

Немец ажылчыннарның болгаш тараачыннарның социалистиг күрүнезиниң найысыалында ажыы үениң найгамчын чаагай чараш тудуглары болгаш калбак, делгем кудумчулары көстүп келген. Фашизмниң үрегдеп, үзуткааны хүлыйба апарган черлерге немец ажылчы чоннар чаа, найгамчыктыг чараш хоорайны—социалистиг Берлинни тудуп тургусканнар.

ЧУРУКТАРДА: ГДР-ниң найысыалы бо хүннерде: Берлинниң чурттакчылары хоорай ортузунда бузундуларны арыглап турары (1951 чыл).

АДН—СЭТА-ның фотозу.

УДУРЛАНЫЫШКЫН КАЛБАРЫП ТУРАР

ХАНОЙ (СЭТА). Сайгондан, Ханойда кээп турар дыңнадыгларны ёзугаар алырга, Тхиеуның ёзу-чурумунга удур Мурнуу Вьетнамның улус массаларының шинчээшкини калбарып турар.

Париж дугуржулгазын шынгы сагыры, тайбың дээш хөй-ниитининиң демисел чорудуп турар хөй-хөй организацияларынга удур террор болгаш дерзин хемчелер түрээ-даа, Сайгонның эрге-чагырга черлериниң улам күштелип турар удурланыышкынга быражыр харыы чок.

Сайгонның «Тиен тин» солунуның херечилеп турарындан алгаш көөрге, чоокта чаа «Сайгонның ажылчы чоннарының эрге-ажыктарын камгалаарының комитедин» тургустунган. Аңаа хөй-хөй профэвилелдерниң, шажычы, политиктиг организацияларның төлөөлекчилери бактаап киргеп. Ол комитет бүгү-ниитн мобилизация дугайында хоойлуну күш чок болдурарын, шеригже күшбиле хавырган амыктарны чандырарын бодунуң салган негелделеринге киирген. Комитет догуинаң турар ёзу-чурумга удур демиселге боттарының хүрээлениң сырый каттыштырарынче Сайгонның ажылчыннарын кыйгырган.

Тиражын хавырткан база бир сайгон солуну «Шонг тхан» сентябрьның 29-та Кханьхоа можунуң Нячанг хоорайынга митинг болганын дыңнаткан. Ол митингиниң 5 муң ажыг киржикчилери Тхиеуну хээлиг ап саттынып турар деп ялалаан.

Тхиеунуң хээлиге саттынып, чинжеч садыг-сайгарылга кылып турарын сойгалаан жозунларлыг чыскаалдар Сайгонның болунга база эрткен. Чыскаалганнар Вьетнамның тайбың туралыг, парлалганың хостуг болурун, Париж дугуржулгазын кэгүүседирин, сайгон администрациязының кара-бажыңнарында политиктиг хоруглаткаңнарны хостаарын негээн.

Парлалга конференциязы

ВАШИНГТОН. (СЭТА-ның корр). Каттышкан Штаттар биле Кубаның аразында харылзааларны эжиндер базымнар кылыр үе келген деп, Гаванага чоргаарга чакга берген. АКШ-тың конгрезиниң даштыкы херектер талазы-биле сенат комиссиязының кежигүнерин Дж. Джавитс биле К. Пелл олар медеглээн.

Ийи чурттуң аразында дипломаттыг харылзаалары үскенниң үезинден бээр америк конгресс кежигүннериниң Кубага эң баштай чорааны, премьер-министр Фидель Кастро-биле чугаалажышкынның ажыктыг болган деп, конгресске болган парлалга конференциязынга сенат кежигүнү Джавитс демдеглээн. Ол чугаалажышкыннар ажык болгаш ылаптыг болган. АКШ биле Кубаның аразынга харылзаалар тударын эжиндирип болур арга бар деп санап турар бис деп, ол чугаалаан. Ол ямчорук алыс түңнелинде америк-куба харылзааларны эжиндиринге чедирер түңнелдиг болур болуушкунунуң эгези болган турар дээрзинге бүзүрелдиин сенат кежигүнү илерегейлээн. Гаванага барган ол ям-чорук ук сорулганы чедип алырының оруунга чугула базым боол болур дээрзин сенат кежигүнү К. Пелл база демдеглээн.

Фидель Кастро-биле ужурашканывыс меңээ аажок үнелиг-лиг болган деп, К. Пелл чугаалаан.

Ям-чоруувустуң түңнелдерин дыштыкы херектер комиссиязынга дыңнадыр болгаш оларны чугаалажыр дээш АКШ-тың хүрүне секретары Г. Киссинджер-биле удавас ужуражыр бис деп, сенат кежигүнүнери дыңнаткан.

Дж. Голланның медеглели

ЛОНДОН. (СЭТА). Великобританияның Компартиязының Чиңгине секретары Джон Голлэн Ливерпулда митингиге чүве чугаалаан, чуртта бот-боттарын солуп турар чазактар боттарының ажылчорудулгазының үезинде монополияларның ажык-кончалыының болгаш боо-чепсекти эндере будурериниң дугайында көл сагыш салыр дээш ажылчы чоннарның социал эрге-ажыктарын тоовайн турарын айыткан. Анчы үеде Англияда дөртү өг-бүле бүрүзү сыңыпсас, хөй кижилерлиг бажыңнарда чуртган турар ийиптө тускай квартираза чок деп, ол чугаалаан.

Дж. Голлэн чурттага бажыңнарын тударынга акша тускайлаарын көөдедирин Компартияның өөнүзээзинден негээн.

УПТЕКЧИЛЕР ШЕРИИ

БАНГКОК. (СЭТА). Сентябрь 28-те хуртун боолар, реактивтиг гранатомёттар болгаш граналар-биле чепсегленген лонколчу 13 солдат Пномпеньге варын эт-бараанларның элээн хөй магазинерин үптээн деп, Пномпень ёзу-чурумунун иштиин херектер, аңыыл чок чорук министерствозу албан хуузунда мынамшкининн чарлап дыңнаткан. Ооң мурнунда шуут-ла херектер чораан ол солдаттарны аттынге бээр деп идегээш, шеригге келдиргирге, олар ыдегел-бүзүрелдин шымытпаан болгаш мырыңай хоорай төвүнге безин сөөлгү үеде кашдаа улуг үптелгелер кылырын организастаан деп дыңнадыгда чугаалаан.

Албан черинин дыңнадыгында шидыг чиктиг мининшкин бары армияның кемниг херектер үүлгедирип-биле эрте-чатырга кандыг-бир демиселди чорудуп турар деп чүвени Пномпень чонунга бүзүредип дыңнадыксаавы чедее бөлүнгир сорулгалыг. Ол сорулганың чедип алдыгыры даа чогаалыг. Камбоджаның Лон Нол ёзу-чурумуу контрольдап турар кезээнге үптелгелер, күүлел, чепсек күжү-биле хындыга кылыры анаа-ла болуушкуннар оналаар сагындырар апарган. Хээлизирек чорукка чаңчыга берген шериг удуртукчуларын дайынга байып алыксап турар.

Солдаттар боттарының офицерлериниң дужаалын болгаш айтыышкыкыын ёзугаар магазинерни, рынок шолдерни, чүүл-бүрү лангмыларны, бичебиче ресторанларны үргүлүү эргип, боо-чепсек-биле кортпактаашкын кылып турган, акша, бараан олчазын хавырып ап турар. Ындыг «хавыты» кылып чораан соонда биле шараан дагаалар тутканы, херээжен хептер колдуктап алган, дүрүн каан шестерлиг болгаш өске-даа олчалыг лонколчу солдаттар Пномпень кудумчуларынга бо-ла көстүп чоргулаар. Ол бүгү безин оожак-биче үптелгелер кылыр санаттынар. Чоокта чаа бир генералның кадайы 170 муң америк долларны чажырып алгаш, чуртаан үндүре бээр деп турда, ону аэропортка Пномпеньниң хаайлы хавырыкчылары тудуп алган.

Пномпень армияты Камбоджаның патриоттары-биле тулчуушкуннарга үргүлүү шыгырып келгеш, ошаук чок апарганының уламындаа үптекчилер шерии болу берген.

Хамаатылыг камгалалы

ЧЕДИИШКИННИ КЫМ-ДАА КҮЗЭЭР

Хамаатылыг камгалалының турлузуушкуунугга кол угланыышкыннарны Коммунистиг партия болгаш Совет чазак тодарадып турар.

Хамаатылыг камгалалын калбаа-биле пропагандалаарын—массалыг узуткаашкынныц чепсээнден камгаланырынче бүгү чурттакчы чонну белеткээриниң чугула кезээ. Ооң соруглазы болза, социалистиг Ада-чурттуң камгалаарының дугайында В. И. Ленинниң идеяларын чурттакчы чонга тайылбырлап, таныштырары, СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың чурттуң камгалал күүзүн бышыглаарынче, хамаатылыг камгалалын улам бедик деңнелге тургузарынче уландырган ажыл-чорудулгазын пропагандалаары, амгы үениң дайынының олуңнуг айылының дугайын, массалыг узуткаашкынының чепсээнден чурттакчы чонну болгаш улус ажыл-агыйының объектилерин камгалаарының аргаларын калбаа-биле таныштырары. Партия болгаш совет органнарның удуртулгазы-биле, оларның деткимче-дузазынга даянып алгаш, хамаатылыг камгалалының штабтары хөй-ниитин организацияларының-биле кады чорудар ажылын планнап, ону боттандырып турар.

Чурттакчы чон ортузунга хамаатылыг камгалалын пропагандалаар талазы-биле политмассалыг ажылды Каа-Хем район (райкүүском даргазы К. Очур-оол), районуң ажыл-агыйының удуртукчулары, туска эртеминиглери багай эвес чорудуп, дайынчы белеткелдиң командаларын тургузуп, чээрби шактаг программа ёзугаар колхозчуларны болгаш совхозтар ажылчыларын өөретткен. Кичээлдерин чогуур расписание ёзугаар бөлүктер аайы-биле эрттирип, дыңнакчыларның даңзызын тускай журналдарда бижээш, кымның кажан, кандыг темага эрттиргенин доктаамал демдеглеп турарын чурумчуткан. Ооң-биле кады районнуң школалары болгаш ажыл-агыйлары хамаатылыг камгалалының бөдүүн херекселдери-биле хандыртынган.

Чөөн-Хемчик районда СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, Кызыл хоорай Советиниң «Көк-Тей» совхозтарда хамаатылыг камгалалының ажылы база багай эвес. Ылаңгыя СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта хамаатылыг камгалалының штабы камгалалче утпаган белеткел ажылдарын план ёзугаар чорудуп турар. Ол штабтың ажыл-чорудулгазынга совхоз директору Т. Пичен-оол боттуг дузаны чедиргек. Ооң түңнелинде мал кажааларын радиоактивтиг халдаашкынының доозумнары кирбес кылдыр дутпаан.

«Көк-Тей» совхозта хамаатылыг камгалал штабы—дээлерииң бирээзи. Ында хамаатылыг камгалалының тускай өрээлин көрүштүг кылдыр дериң кылган. Хууда камгаланырынга хереглээр хөвең-марля шарыглар, респираторлар, противогаздар ук ажыл-агыйның ажылчын бүрүзүнге четчир. Хамаатылыг камгалалының хереэнге ажыл-агыйның удуртукчузу А. Ломаев боду идепкейлиг киржип, ону улам бедик деңнелге тургузар дээш хөй талалыг, ажыттыг ажылды кылганы өөрүмчүг. Ынчангаш ында ооокта чаа «ССРЭ-ниң хамаатылыг камгалалының тергиини» деп хөөрек демдээн тывыскан.

Кодээ ажыл-агый техникумунуң баазазында мергежил бедидериниң школазынга ферма эргелекчилери, мал эмчилери, зоотехниктер чыл саныында ынчангаш бөгүн, октябрь 4-те, ССРЭ-ниң хамаатылыг камгалалының тургустунганындан бээр 42 чыл оюн тавариштыр республиканың хамаатылыг камгалалының бүгү ажылдакчыларынга чаа-чаа чедиишкиннерни киижи бүгүдезиниң күзел турар.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

хамаатылыг камгалалының Кызыл хоорай куретарының будурүге өөредилгезиниң мастери.

ПРАКТИКТИГ АЖЫЛДАР

Бис хамаатылыг камгалалының талазы-биле практиктиг ажылдарны хейнү кылган бис. Эрткен өөредилге чылында бүгү-ле ажылчынар болгаш инженер-техниктиг ажыл-агыйлар хуузунда камгалалыр херекселдерни херек кырынга көрүл тургаш, оларны кедерии, уштурун практиктиг ажылдар үезинде өөренип алганнар. Чамдык кичээлдерге эштер Сташевский, Парилов оларның удуртулгазы-биле хөвең-марля шарыгларны быжып, даарап, белеткеп турган бис.

Хуузунда камгалалыр херексел—противогаз-биле ажылдаары элээн хөй шактарны эзлээн. Кижи бүрүзү бодунга тавариглар дуглаарын шилип ап, ооң нормативтерин заагей үезинде дужаап турганнар.

Эмчи дузазы көргүзүнгө практиктиг ажылдарны хейнү кылып чоруткан бис. Кижи хевирлиг дүрүлер кылып алгаш, заводтуң девискээрлерге тускайлаан шөлге дайындырган ажылчыларын өөретткен. Ынчангаш бөгүн, октябрь 4-те, ССРЭ-ниң хамаатылыг камгалалының тургустунганындан бээр 42 чыл оюн тавариштыр республиканың хамаатылыг камгалалының бүгү ажылдакчыларынга чаа-чаа чедиишкиннерни киижи бүгүдезиниң күзел турар.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

хамаатылыг камгалалының Кызыл хоорай куретарының будурүге өөредилгезиниң мастери.

ЭКИ ДЕМДЕК-БИЛЕ

«Бурунгаар» совхозта Н. Малышевке удурткан хамаатылыг камгалалы бодунуң байырлалының 42 чыл болур оюн төлептиг уткуур дээш чыл эгезинден тура үре-түңнелдиг ажылдаан. Ук коллектив ап чорудар хемчетлерни ажылдап кылырда, ында партия организациязынга даянып, ооң-биле бир деминиг ажылдап келген. Штаб хамаатылыг камгалалының хууда составын белеткээринче могуур кичээнгейин угландырган.

Бо чылын совхозка даймчы белеткелдиң командазының көргүзүлүг өөредилгези организастыг, солун эрткен. Дайын халдаан кижик деп бодап алгаш, үргедээшкинге таварышкан объектилерни катап тургузар дээш, камгалал-масселыг ажылдарны чорударынга, штабтың болгаш хамаатылыг камгалалының начальнигиниң ажылынга тускай тактиктиг өөредилгени организастаан.

Хамаатылыг камгалалының штабы сорулгазын күүсеглеп, өөредилгени эки демдек-биле дооскан. Өөредилге чоруп турда, Ю. Якименковуң удурткан командазы шылгарап, Төрээн чуртун камгаларының хереэнге белен чоруун көргүзүп, теоретиктиг билиглерни практикага билдиглиг ажыглап, шудургу ажылдаан.

Совхозта хамаатылыг камгалалының массалыг халдаашкыны болу бергеи таварылгада ажыгаар баштайгы дуза өөредиериниң аргаларын коллектив кежигүнери барык шупту-зу өөренип эрткен.

Хамаатылыг камгалалының ажылынга Е. Парилов, А. Марков олар идепкейлиг киржип келгеннер. Ылаңгыя медпункт начальнигы Людмила Михайловна Емельянова план ёзугаар болуп эртип турар хемчеглерниң шупту-зунга киржип, ак сеткилдиг ажылдап турар. Ооң удурткан санитарлыг болуктериниң белеткели эки.

Чаа өөредилге чылында сорулгавыс—кызыл чогуур арткан нормативтерни доозары, ажылчын бүрүзүнге, өг-бүле кежигүнериниң радиоактивтиг доозундан камгаланыр херекселдерни кылдыртыры.

В. НИКИТИН,

Кызылдың автосептелте заводунда хамаатылыг камгалалының штаб начальнигы.

СПОРТ

Шыдыраа: сескн салыг

Шыдыраа талазы-биле делегейге бирги чер дээш маргылдаларга киржир ойнакчыны тодарадырымның маргылдаазының сескн салыы ак таланың 41-ги кежүүнүң соонда соцгаарлаттынган.

Карвов артык болдут арткан, мичала-даа Корчойнуң талазында хайым кылып ак болурунуң аргазы бар.

Футбол: совет командалар тинлээн

Болгар футболистер-биле Софияга ойнаш ужуражыышкын үезинде Киевтиң динамочузу Блохинниң киирген бомбүүнүң ачызында ол команда кубоктар эдилекчилериниң кубогу дээш маргылдаланың шүүлде оюнуна кирер эргени алган.

Ол мынаан ССРЭ чемпионнары—Ереванның «Арарадынын» ойнакчылары боттарының шөлүүте норвег «Викинг» командазын 4:2 санга тинлээн.

Москваның динамочулары боттарының шөлүүте швед «Эстерс» командазы 2:1 санныг уткыннар. Олар УЕФА-ның кубогу дээш маргылдаазы ам-даа уламчылаар.

(СЭТА-ның корр.).

телевидение

ОКТЯБРЬ 4-ТЕ

МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдыктаар программазы.
13.35—Өөнүт телекөргүзүг. Мультфильмнер программазы. «Ол чокка хоршок» «Петя биле Кызыл бөртчүгеш».
14.05—Медээлер.
14.15—Өөнүт телекөргүзүг. И. Ойстрах ойнап тур.
14.45—«Беш чылдың тудуглаарынга». «БАМ тайга-биле бар чор».
15.30—15.40—Чапсар.
15.40—Өөнүт телекөргүзүг. «Ыры—74».
16.10—Өөнүт телекөргүзүг. Телешиниң баштайгы көргүзүү. А. С. Пушкин. «Рыцарьнар үезинден көргүзүлгер».
17.15—Өөнүт телекөргүзүг. Хоккейге делегей ужуражылгазы. ССРЭ—Канада. 3-кү оюн.
18.00—«Ye». Информастыг программа.
18.20—Өөнүт телекөргүзүг. Герман Демократтыг Республиканың телевидениезиниң программазы: 1) «ГДР—бөгүн». 2) Музыкалыг программа 3) Уран-чечен телефильминиң баштайгы бөргүзүү «Флоренгинер».

КЫЗЫЛДАН

21.00—Телемедээлер.
21.15—Урутларга. Мультфильм.
21.20—Телемедээлер.
21.30—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

21.35—Өөнүт телекөргүзүг. РСФСР-ниң алдарлыг артизи С. Крамаровтуң киржилгези-биле эстрада программазы.
22.20—22.30—Чапсар.
22.30—Өөнүт телекөргүзүг. «Таңцы залы».
23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

Редакторлуң оралакчызы М. Н. СМИРНОВА

ОЛ АҢАА ТӨЛЕПТИГ

Амгы ядролуг чепсектиң айылындан будүрүлгени камгалаарынга кижилерни белеткээринге Яков Седипович бичее эвес үлүүн үндүрүп турар. 1925 чылдан 1955 чылга чедир чаңгыс-даа үезүктелишкинин чок шериг албанынга бараан бооп ажылдап келген.

Ол, дайынның айыл-халавын, ооң аар уржуктарын амыдырал, ажыл-херек кырынга көрүп эрткен. Ам тайбың үеде, ооң ажылдап турар коллективи революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарын ыдыктыг сагындышаан, хамаатылыг камгалалың чүткүлдүг сайзырангайжыдып турар.

Хоочун шериг ажылдакчызы Яков Седипович Норбу —Төрээн чурттуң дээди хавыязы — Ленин орденниг эдилекчизи. Чартык чүс чыл хире ажылдап келген төлептиг коммунист дайынчы Кызыл Тук, ТАР орденнери, медальдар-биле база шаңнаткан.

Пенсияже үнүп, дыштанып-даа берзе, анаа-ла сагыш-амыр олурар хөңнү чок болган,—40 чыл ажыг партия стажтыг хоочун коммунистиң чүрээ дөстүнүмээн. Ынчалелге, чонунга бараан болур күзел ону хамаатылыг камгалалының хереэнин хегжүдериниң соруглазынче чайгаар-ла хаара тыртпа берген. 1968 чылдан бээр ол хандырылга болгаш садыг эргелелинде хамаатылыг камгалалын удуртпушаан, республиканың материал-хандырылга албанын баштап турар.

Хамаатылыг камгалалының штабы партия организациязының деткимчезин-биле ажылдап, кижилерниң хамаатылыг камгалалынга чедиишкинниг өөредир дээш янзы-бүрү угланышкынның хемчеглерни ап чорудуп турар. Тус-тус бөлүктерде кирип турар командирлер болгаш дайынчыларның ортузунга тайылбыр ажылын калбартып, айылы чок чоруйтуң хемчеглери болгаш нормачижектери-биле оларны таныштырган.

Хамаатылыг камгалалының планын ёзугаар дайынчы белеткелдиң болгаш тускай тактиктиг өөредилгелерни квартал санында эрттирип турар. Бо чылдың август эгезинде чоруткан тускай тактиктиг өөредилге баш удур белеткелдиг, шынары эки эрткен. Ол өөредилге колдуунда-ла херек кырынга болур байдалдарга дүүштүр ажылдап кылдынган.

Айтыкан шаңында тускай тактиктиг өөредилгеге киржир бөлүктер чыскаалыпкан. Хамаатылыг камгалалының инженери Норбу штаб начальнигинге өөредилгеже кириптеринге белениң рапорттаан. Хандырылга болгаш садыг эргелелинде хамаатылыг камгалалының штабының начальнигы Шмаков өөредилгениң сорулгазын чыылгаларга чугаалап берген соонда, өөредилге эгелээн.

«Агаар халдаашкыны» деп медээ бердинген. Хенертен дааш-шимээн үнген. Бузарынга белеткеп каан эрги ыяш бажың бустурупуң кырында келген. Буступ турган черже кывар чүүл холумактыг пос союндактарлы, сеазын, чээргенперни октапкан. Чалбыыш дээрже дүндүштелип бедип үнүп эгелээн.

Аңаа дүвүрээшкин медээзин ёзугаар химиктиг бүдүмелдер килдизиниң эргелекчизи Прокопий Маркович Кочкинниң баштааны айыл чайладыр кижилери шалыпкын маңнажып келгеннер. Эрес-кашпагай, шыдамыкчай туруштуг командир Прокопий Маркович бодунуң эргезинде дайынчыларга тодаргай даалгаларны берип турган. Бергелерни ажып эртеринче күзел-соруу угланган кижилер шалыпкын ажылдап киришкен. Орт чавырлып эгелээн. Ону кым-даа аңаа чүве деп бодавайн, бодунуң күжүн харамаппайн, шудургу ажылдап турган. Кижи бүрүзү ыш-бус туразы-биле идепкейлиг киришкен.

Аштап-ырыглаар бөлүктүң кежигүннери база-ла эвээш эвес үе иштинде ыш-бус аразынга ажылдааннар. Олар салдынган соруглазын чедиишкиниг күүседип шыдаан.

Ажылдаар черже орук ажыттынган. Айыл чайлаттынган.

Коллектив кежигүннери ындыг янзылыг тускай тактиктиг өөредилгелерни эрттирип турары-биле чергелештир, хамаатылыг камгалалының 20 шактыг программазын база өөренип эрткен.

Хамаатылыг камгалалының штабы бо чаа өөредилге чылынга эрткен чылдыңнан дээре белеткенген. Белеткел үезинде дайынчыларга тодаргай даалгаларны берип турган. Бергелерни ажып эртеринче күзел-соруу угланган кижилер шалыпкын ажылдап киришкен. Орт чавырлып эгелээн. Ону кым-даа аңаа чүве деп бодавайн, бодунуң күжүн харамаппайн, шудургу ажылдап турган. Кижи бүрүзү ыш-бус туразы-биле идепкейлиг киришкен.

Аштап-ырыглаар бөлүктүң кежигүннери база-ла эвээш эвес үе иштинде ыш-бус аразынга ажылдааннар. Олар салдынган соруглазын чедиишкиниг күүседип шыдаан.

Чоокта чаа районнарның, будүрүлгелериниң хамаатылыг камгалал штабтарының начальниктер семинары Кызымага болуп эрткен. Ук семинарга 1974—1975 өөредилге чылын организастыг эгелээр соруглабиле аңаа хамаарышкын бүгү-ле белеткел ажылдарын чоруур хуусаазында доозарының айтырыгларын тодаргай чугаалашкан. Ол мынаан 1975 чылдың дургузунда хамаатылыг камгалалының чер-черде удурткучу составтарының чорудар ажылдарын планнаарының чурумун өөренип эрткен. Хамаатылыг камгалалының чамдык штабтар начальниктери ажыл дуржулгазын база солушкан.

ЧУРУКТА: Улуг-Хем районуң хамаатылыг камгалалының штабының начальнигы К. Чөреевиң семинар киржинчилеринге бодунуң ажылының дуржулгазын чугаалап берип турганы.

Фотозу А. СОДУНАМНЫЫ.

Д. САЛЧАК.

ТАЙМЫРДА БУГА-ХОЙЛАР

Чиде берген үезинден бээр үш чүс чыл болган соонда баштайгы он буга-хой Дошгут океанның ырык кавызындан ырак эвеете, сөңгү широтаның 75 градус девискээри Таймыр хөлде турумчуй берген. Буга-хойлар дошталга үезинде Евразияга калбаа-биле нептерээн турган. Бистиң чуртувустуң девискээринге олар оон сөңгаргыда чиде берген. Совет артемденнер оларны ырык кавызы болгаш ортулуктуг Сөңгу түкке катап ижиктирип чурттадыр деп планнаан. Ол күзел ам боттаны берген—ол онза сонуургавчыг амытаннарны аң-мең өстүрер болгаш биолог совет артемденнерге Канаданың чаза белек кылдыр берген. Буга-хойларны Монреальдан Таймыр чартык ортулукка күүлүг «Антей-22» самолёт чедире берген. Олар ам биология эртемнериниң кандидады Г. Д. Якушинге баштаткан бир бригада тускай артемниглериниң доктаамал хайгааралында турар.

Кодээ ажыл-агыйның эртем-шынчилелиниң Кыдыкы Сөңгу чүл институдунуң директору, биология артемниринин доктору Василий Александрович Забродин мынча деп чугаалаан:

— Буга-хойлар ийикпе, биригээр адаарга, буга тооргулар—чараш, чер-чем далдавас амытаннар. Олар бугалар дег, шыырак мыйыстыг, маңзыгыр баштыг. Ындыг коңчуг узун болгаш бедик эвес, терең дүктүг болгаш чөөктүг, олар чартык тонна хире аар деңзилиг. Оларның эъди чаагай шыктыг, кежи-биле коңчуг чараш идиктер даараар. Деңзинэн аар, чоржан-даа бол, ол амытаннар коңчуг аваантыр маңнаар, чалымнар кырлаарынга оларның адак-бышкза чиик. Олар хойлар-биле ынчангаш төрел укпуг.

Институттуң тускай артемниглери кежүрүп эккелген амытаннарын хүлээп алырынга ыяк белеткенген. Буга-хойларны азырап өстүрериңге таарыштыр чүе-чүс мун гектар одарларны шинчилээш, ландшафт, агаар, үнүп талазы-биле аң таарыжыр черни шилип алган. Ол чер Таймыр хөлдүң чанында. Ында түрүм азырап черин тургускан. Енисей сөңгу чүгүнүң байдалынга ол амытаннарның ижигерин аң-мең артемниглер болгаш биологтар аңаа чылды оттүр хайгаараар. Оон ынай бута-хойларны Сөңгу чүктүң Врангель ортулуунга болгаш өске-даа чердеринге ижиктирип азыраар деп турар.

Ю. СИДОРОВ,

НОРИЛЬСК.

(СЭТА-ның корр.)

Суд залындан

ДҮНЕКИ ООРЛАР

Бо чылдың май 28-тиң кежээзи турган. Чөөн-Хемчиктиң Ишкин суурда бүгү-ле чүве иржым, тайбың ышкаш сагындырган. Ында магазин таңнылы Владимир Монгуш ыржым хөөнге алзып, серемчилелин кошкадып, дүне 1 шак үезинде бажыңынче чана берген.

Ынчалза-даа ындыг үеним ажыглай бээр кижилер база турган. Эзирип алгаш, кудумчуга гитара ойнап бастырып турган бөлүк оолдар чогум-на ол үеним ажыглааннар. Ээн магазинниң шоочазын олар ломбиле үрээш, эжиктен киргеш, оор херекти үүлгедип, 5 шил коньякты, 7 шил водканы, элээн хөй сигареттерни, конфетзларны, шоколадтарны — ниитизи-биле 97 рубль 88 көпеек түңге, оон ынай 44 рубль 83 көпеекти акша боду-биле оорлап алганнар.

Кымнарыл ол? Олар дээрге 1950 чылда төрүттүнген Константин Ондар, 1957 чылда төрүттүнген Олег Тюлюш, 1956 чылда төрүттүнген Валентин Тюлюш сугдар-дыр. Олар тен дең бажында маг... чоогунга эзирик чоруп турда, оларның оорланганы доразинда биадиже хона берген.

Оорлар судтуң саңдаймыга олуруп, чогуур харыысалгага онаашканнар. В. Тюлюшту 4 чылга, В. Ондар, О. Тюлюш оларны 3-3 чылга хостаалгазын казып шиитken.

«Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демисселди күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында» РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыын Ишкин көдээ Советиниң четпес боттандырып турары суд чорудулгазындан болгаш истелге үезинде илерээн. Ишкин магазинниң садыгжызы эш Дагба арага аймаан садарының чурумун үреп, магазин хагдынган соонда безин водка садып турган таварылгалар бар. Бо оорлуң бир киржикчизи, назы четпес Олег Тюлюшке бир шил водканы чедирген болуп турар.

Константин Ондар, Олег Тюлюш оларның арагалаар, доктаамал ажылдавас чоруу көдээ Советке билдингир турда, оларга баш удур шыңгыы хемчег көргүзүп кижизинтээн. Арагалаашкынның түңнели ол ажылдаар черже орук ажыттынган. Айыл чайлаттынган.

Коллектив кежигүннери ындыг янзылыг тускай тактиктиг өөредилгелерни эрттирип турары-биле чергелештир, хамаатылыг камгалалының 20 шактыг программазын база өөренип эрткен.

Хамаатылыг камгалалының штабы бо чаа өөредилге чылынга эрткен чылдыңнан дээре белеткенген. Белеткел үезинде дайынчыларга тодаргай даалгаларны берип турган. Бергелерни ажып эртеринче күзел-соруу угланган кижилер шалыпкын ажылдап киришкен. Орт чавырлып эгелээн. Ону кым-даа аңаа чүве деп бодавайн, бодунуң күжүн харамаппайн, шудургу ажылдап турган. Кижи бүрүзү ыш-бус туразы-биле идепкейлиг киришкен.

Аштап-ырыглаар бөлүктүң кежигүннери база-ла эвээш эвес үе иштинде ыш-бус аразынга ажылдааннар. Олар салдынган соруглазын чедиишкиниг күүседип шыдаан.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 234 (9611) | Суббота, октябрь 5, 1974 чыл | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп

Ивановоның К. И. ФРОЛОВ аттыг меланж комбинадының ажылчыннарынга, инженер-техниктит ажылдакчыларынга болгаш албан-хаакчыларынга

Эргим аңгыр!

Тоску беш чылда алган социалистиг хүлээлгеңерни чедиишкинниг күүседип, беш чылдың төнчүзүнде планнаан бүдүрүлге хемчээлин болгаш күш-ажылдың бүдүрүктүлүүнүң деңнелин чедип ап, күш-ажылчы улуг тиилелгелиг болгашыңар-биле холбаштыр СЭКП Төп Комитединиң силерге чүректиң хамыындан байыр чедирип тур.

Эрткен үш чыл болгаш сес ай дургузунда продукция кылып үндүрери 34,4 хуу көвүдээн, күш-ажылдың бүдүрүктүлүү 55 хуу бедээн. Беш чылдың төнчүзүнге чедир бо талазы-биле даалта дес дараалаштыр 25,2 болгаш 42 хуу болур ужурлуг турган. Кылып турар продукциниң ассортиментизиниң үштүң ийизин чаарткан, чымрлып, дырышпас, сугга отпес болгаш оске-даа тускай шынарлыг, хереглеачилерге таарымчалыг дөвирлиг 30 миллион метр ажыг пос-таавыны бо чылын кылып үндүрген.

Бо чедиишкиннер партия, профсоюзтар болгаш комсомол организацияларының организаакчы болгаш политиктиг улуг ажылының, бүгү коллективтиң кызымак чогаадыкчы ажылының, социалистиг чарыштың калбартказының, чаа техниканы болгаш технологияны чедиишкиниг ажытталганының, ажылдың мурнакчы аргаларын шиңгээдиин, бүдүрүлгениң культуразын бедиктеннинниң түңнели болган.

Силерниң коллективиңер чаа-чаа бүдүрүкчү чедиишкиннерлиг болуп, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң чөнүң хереглел барааннарын бүдүрериң көвүдедир болгаш шынарын экижидер талазы-биле айтымышкынарын күүседирип дээш демиселдиң мурнуку одуруунга моон соңгаар-даа турар дээрзинге бүзүрелиң илергейдеп тур.

Л. БРЕЖНЕВ.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизыныңТөп Комитединиң Чиңгине секретары.

Л. И. БРЕЖНЕВ ФРАНЦИЯГА БААР

Франция Республиканың президентизи В. Жискар д' Эстеннің чалазының ёзугаар СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары Л. И. Брежнев Францияга 1974 чылдың декабрь 5—7 хүннеринде Францияга баар.

(СЭТА).

Келир чылдың дүжүдүнге

Үрезинин бедик дүжүт алырының алдын фондузу деп адап турары-ла чөп. Үрезинин кайы хире белеткеп алганындан келир чылдың дүжүду хамаарыжыр. Сентябрь, октябрь айлар үрезинин белеткээринге, урарынга эң таарымчалыг үе.

Үрезинин шынарлыг белеткээринче Каа-Хемниң «Тиилелге», «Октябрь 30 чылы» болгаш «Коммунизмче орук», Бии-Хемниң «Хадың» колхозтарында болгаш республиканың «Кызыл тараачын», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Саян», «Ленинчи орук», «Революциниң чалбыжы» совхозтарда, Дүржүлге станциязында болгаш оске-даа ажыл-агыйларында улуг кичээнгейни угландырып турар.

Хову ажылдарын эгелээриниң мурнунда-ла үрезин алыр шөлдерни тодарадып, тарылганы чогуур үезинде эрттирер. А дүжүт ажаалдазы-биле кады үрезинни арыглаар, сорттарга ангылаар ажылды чорудар.

Ынчангаш бо ажыл-агыйлар чыл бүрүде-ле бедик дүжүттү ап турар.

Чамдык колхозтар, совхозтарның агрономнары дүжүт ажаалдазы эгелээрге-ле, үрезин белеткээринче кичээнгейни угландыра бээр.

Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозу (кол агроному Ф. И. Бортников) дүжүт ажаалдазы, ону күүрүнге садарыбиле чергелештир тараа культураларының үрезинин база белеткеп эгелээр. Сентябрь 15-те бо колхоз бирги класстың 400 тонна кызыл-тас үрезинин белеткеп алган.

Келир чылдың дүжүдүнүң үрезинин белеткээринче Каа-Хем, Бии-Хем районнарның ажыл-агыйлары база кичээнгейни кошкатпайн турар. Бо ажылче онза кичээнгейни «Кызыл тараачын» совхозтуң кол агроному В. И. Иконников, «Хадың» колхозтуң удуртукчулары угландырып турар. «Хадың» колхозтуң төп шанында үрезин арыглаар нарын техника-даа, үрезинин шыгжаар эки складтар чок-даа болза, ажыл-ишчи тараажылар чаашкынныг хүннерде безин үрезин арыглаашкынын эки шынарлыг чорудуп турар. Бо ажылдарны удуртуруңга склад эргелекчизи М. В. Степанованың киирип турар үлүг улуг.

Каа-Хем, Бии-Хеминиң ажыл-агыйлары дүжүт ажаалдазыбиле чергелештир тараа культураларының үрезинин белеткээрни чогуур үезинде доозарымга чигзинниг турбас.

Бо ажылды Дүржүлге станциязы база организастыг чорудуп турар. Тараазын үрезинге хереглээр участоктарда дүржүлгелиг комбайнерлер ажылдап, ажаагаи тараапы үрезинге белеткээр ажылды ийи эзлчег-биле чорудуп турар. Чүтүлдүт ажыл-иштин түңнелинде В. Г. Коротков удурткан төп шанда тараанның 50 хуузу үрезинге белеткеттингген. Дүржүлге станциязы октябрьда бодунга хереглээр үрезинин белеткеп доозар болгаш харын-даа республиканың тараалак ажыл-агыйларынга бедик сорттуг үрезинин белеткеп бээр дээрзинге бүзүрел улуг.

Үрезинин чогуур үезинде белеткеп алырынче чамдык ажылагыйларның удуртукчулары, тускай эртемнигнери чогуур кичээнгейни угландырбайн, хүн бүрүде ол чугула ажылды соңгаарладып турары дүвүреңгир.

Эрзинниң колхозтарында чүтле 137 тонна үрезин бар, азы хереглелдиң чүгле 10 хуузу. Ол хирезинде-ле эрзинчилер амга чедир үрезин белеткелинче кырбээн.

Тес-Хеминиң «Чодураа» колхозу дүжүт ажаалдазын доосса-даа, үрезин белеткээрин амга чедир эгелеввэн. Ол-ла районнуң «Ак-Эрик» колхозу эрткен чылын үрезин арыглаар ОС-4,5 деп чаа машинаны садып алган үрезинидеп ажыглаал чок турар.

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хураа» колхозу (кол агроному Ч. Ч. Монгуш) үрезин белеткелинче чылдың-на организас чок кирип турар. 213 тонна үрезин белеткээр планын амга чедир күүседип шыдавазан.

«Чыраа-Бажы» совхозта (кол агрокому Д. С. Монгуш) байдал оон база дээредевес. Тараа шыгжаар эки складтарлыг, тараа арыглаар чаа машинзарлыг бо совхозтуң складында 500 тонна суда үрезинни арыглаттынналаан хевээр.

Октябрь — келир чылдың дүжүдүнге үрезин белеткээрниге эң таарымчалыг ай. Ынчангаш ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемнигнери үрезин үруушкүнүүн дарый организастаар ужурлуг.

Беш чылдың соңгу чылынып дүжүдүнге республиканың ажыл-агыйлары 55,3 муң тонна тараа үрезинин белеткээр ужурлуг. А сентябрь 26-да байдал-биле алырга чүгле 29 муң тонна үрезин белеткеттингеп, азы хереглелдиң 52,4 хуузу.

Келир чылдың дүжүдүнге үрезинниң Каа-Хем районуң — 75,3, Таңды — 72,3, Барыын-Хемчик — 62,6, Бии-Хем — 57,1 хуузун белеткеп алганнар.

Үрезин үрүушкүнүүнүң планын Каа-Хем районнуң колхозтары болгаш Дүржүлге станциязы күүседиринче чоокшулаан. А Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Эрзин, Тес-Хем районнарның болгаш Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары бо талазы-биле планын орту безин чедирбээн.

Бо ажылдың ужур-дузазын үнелеп, үрезинни чогуур үезинде эки шынарлыг белеткээн ажыл-агыйларны иңнээл махтаар талазы-биле айтырыгны РСФСР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу чугаалажып көргөн.

Ноябрь 1-ге чедир бирги класстың үрезинни белеткеп алган ажыл-агыйларның ажылчыннарының шалыңының кырынга 50 хуу төлевирнең, а II класстың үрезинни белеткеп алганнарга — 30 хууну немээр.

Оон ыңай I, II класстарның үрезинин ажыл-агыйларның доктаатқан хуусазынга белеткеп алганы дээш:

— ол ажылда хадра туттунган ажылчыннарның кол шалыңынга 30 хуу төлевирни немээр;

— ажылчыннарга төлээн шаңналдың ортумак түңү-биле, бригадирге шаңналды самаар.

— үрезин талазы-биле агрономга, салбыр агрономунга, совхозтуң кол агрономунга болгаш директорукка 1 айның ылаңының хемчээли-биле төлээр.

Бо төлевирлерни ажыл-агыйлар бүрүзүнге чорудар ужурлуг.

Келир чылдың дүжүдүнге хереглээр үрезинни чогуур үезинде белеткээрингe бүгү техника, аргалар республиканың ажыл-агыйларында бар.

Бир эвес 15 «ЗАВ-10», 23 «ЗАВ-20», 163 «ОС-4,5», 138 «ОВИ-20» деп машиналар-биле хонукта 2 муң тонна үрезинни белеткээр болза республиканың ажыл-агыйлары үрезин белеткелии 27 ажыл хүнүнде доозуп болурун саналгалар көргүскен.

Шалыпчы неделяның күш-ажылчы ээлчээ

«ШЫН» СОЛУННУҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУ

бүгүн «Найырал» совхозтуң Терезин бригадазында тракторист Иван Дадыңның күш-ажылчы тиилелгезинге тураскаадын кадүрген. Иван Дадыл ДТ-75М маркалыг трактор-биле 22 шак дүргузунда 5,6 га норманың орнунга 22,7 га черни андарып, онаалазын 405 хуу күүсеткен. «Тиилелге» совхозтуң рекорд түргүскен мурнакчы трактористери Григорий Монгуш, Саарооп Сундуй, Оюн-оол Монгуш оларның үлегерин эдербишаан, ол ыңдыг бедик көргүзүгнү чедип алган. Иван Дадыл бодунуң ол чедиишкинин Совет Тывазының 30 чыл ойнуң ибилейинге бараалгадып турар.

Чер андарылгазының мурнакчыларынга деңнежиңер!

СЕНТЯБРЬ ОНГА ЧЕДИР ДООЗАР

Тодарадыкчы чылдың дүжүдүн чидириг эокка ажаан алыр дээш Тываның тараажылары күш-ажылчы эзлчегге хаара туттунган.

Бии-Хем, Каа-Хем районнарның тараажылары агаар-бойдустуң таварыштырганы бергелерге торулбайн, дүжүт ажаалдазынга халас үстшак эрттирбейн, кызымак ажылдап турар.

Тараа культураларының ажаан алышкынның дарый доозар болгаш тараа садар талазы-биле доктаатқынган опаалдаларны, үрезин уларының болгаш ангыс андарылгазының планнарны күүседир соругга-биле СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели октябрь 3-тен 10-га чедир дүжүт ажаан алышкынның, күрүнге тараа садарын болгаш аңгыс андарылгазын доозар талазы-биле шалыпчы неделяны чарлаар дутайында доктаал хүлээп алган болгай. Ол доктаалды күүседири-биле ажыл-иш бо районнарның ажыл-агыйларында калбарган.

Каа-Хем районнуң тараажылары бо чылын күрүнге 4 муң тонна тараа дужаар планныг. Ам оларның ажаан алганы—1600 тонна. Күскү чер андарылгазының планы бо район 50 хуу чедирип алган.

Үстүнде ажылдарны октябрь 10-га чедир доозар дээш кызымак ажылдаарын районнуң «Ленинчи орук» совхозунуң механизаторлары хүлээнип, СЭКП обкомунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын танышкаш, иэин-биле деткээн. Районнуң оске-даа ажыл-агыйларының тараажылары октябрь 10-га чедир күскү хову ажылдарын доозарын хүлээнген.

Бии-Хем районнуң тараажылары тараа садарын болгаш үрезин уруушкунун доозар, аңгыс андарылгазын дүргедевирнин хүлээнгеннер.

Районнуң «Кызыл тараачын», «Өөк» болгаш оске-даа ажыл-агыйларының механизаторларының ол доктаалда айытқан шалыпчы неделя чарлаанын деткээн кыска митингилери тараа шөлдеринге өткөлээн.

Бистин корр.

Тыванның үлетпүрүнүң кол адырлары 30 чыл дургузунда улуг базымнарны кылган

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ШӨЛДЕРИНДЕ

ДҮЖҮТ АЖААЛДАЗЫНЫҢ БОЛГАШ КҮСКҮ ЧЕР АНДАРЫЛГАЗЫНЫҢ ЧОРУП ТУРАРЫНЫҢ СЕНТЯБРЬ 30-ДЕ МЕДЭЭЗИ

Районнар	Ажааттынган шалу (хуу-биле)	Андарган чери (хуу-биле)
Бай-Тайга	98,1	55,6
Барыын-Хемчик	99,2	59,8
Овүр	100	2,7
Чөөн-Хемчик	88,8	38,4
Улуг-Хем	88,6	34,8
Таңды	80,9	57,6
Бии-Хем	67,4	36,6
Тожу	88,5	—
Каа-Хем	83,5	46,9
Тес-Хем	100,0	38,9
Эрзин	93,6	58,4
Кызыл хоорай Соведи	79,8	48,1
Республика ниитизи-биле	83,4	46,4

Республиканың ажыл-агыйлары күскү хову ажылдарының шиитпиринге үе-чадазыныңе киргеи. Дүжүт ажаалдазын болгаш дарый доозар дээш механизаторлар шалыпчы шиите хаара туттунган. Тараа ажаан алышкының республикада бир дугаарында «Барлык» болгаш «Бай-Тал» совхозтар дооскан, а «Шивилиг», «Шамбалыг», «Тээли» совхозтарның болгаш Каа-Хем районнуң «Тиилелге», колхозтуң комбайнерлери тараа бистырарын доозуп турар.

Хөй-хөй ажыл-агыйларда күскү чер андарылгазы кижиде түүк. А «Хемчик», «Бай-Тал», «Большевик» совхозтарның механизаторлары ол ажылдың планын күүседип алган.

Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдары турза-даа, Каа-Хем, Бии-Хем, Таңды районнарда хову ажылдары бедик темп-биле чорун турар.

Ынчалза-даа байдал ажылагыйлар бүрүзүнде чаңгыс аай эвес. Ылаңгыя Жданов аттыг совхозта дүжүт ажаалдазының байдалы дүүреңгир. Сентябрь 30-га чедир ында тараа культураларының чүгле 50 гектары ажааттынган. Ол дээрге планның чүгле 1,7 хуузу-дур.

«Ак-Туруг» совхоз планын чүгле 10,4 хуу чедирип, 580 гектар черниң тараазын ажаалган. «Совет Тыва», С. К. Тока аттыг, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Большевик», «Чыраа-Бажы» совхозтар болгаш Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунда ажаан алышкын ажылы кошкак темпилиг.

Күш-ажылды кошкак организастаалыңдан чамдык механизаторлар ажыл шагы үзер, техниканы кам чок эдилеп турарының үржүү ол.

Бии-Хем, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик районнарда күскү чер андарылгазы шүүлеп чорун турар.

Республиканың ажыл-агыйларында күш-ажылчы шалыпчы неделяны чарлаан болгай. Бүгү күштү, бар курлавырларны күскү хову ажылдарын дарый доозарынче утпаары партия, совет болгаш хөй-нимти организацияларының удуртукчуларының чугула соругазы.

ХОЙЖУНУҢ БЕЛЕТКЕЛИ

Дамдың Буяндыевич Тейниң Мөңгүн-Тайга районда «Малчын» колхозтуң мурнакчы хойжуларының бирээзи. Тодаралыкчы чылда хойжу төрүүр 100 хойта онаштыр 100 хураган алыр хүлээлгезин ажыл-херек-биле бадыткап, төрүүр 100 хойга онаштыр 102 хураганы камгалап алган. Дүк кыргын алыр хүлээлгезин база ажыр күүсеткен.

— Кыш чоокшулаан. Күзеглеривисче безин хар кпир чаан тур. Ынчангаш кышка эки белеткенмес болза, хоржок. Бистиң ег-бүле 7 тонна сигелии белеткеп, кыштагга чедирип алдывыс—деп, хойжу чугаалады.

— Чедиишкиннериңер үндезини чүде ирги, Дамдың Буяндыевич?— деп айтырарга, ол мынчаар таймылбырлады.

— Менде оске малчынардан онзалаимр чүве чок. Чаш хураганнарны хой кажаазының иштинге ийи кат каталар кылып алган доруктурган мен. Анда хураганнар варыг-аржыкка таварышпас боор чорду. Мээң ол кылган чүүлүмүү чамдык хойжулар ажылдап эгелей берген.

Дамдың Буяндыевич «Малчын» колхозка сес чыл иштинде хойжулааш, Күш-ажылдың Кызыл Тук орден болгаш «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп көрек демдээ-биле шаңнаткан.

— Кым-биле чарыштыг силер малчын?— деп чугаа эрелим.

— «Мөген-Бүрен» колхозтуң шыырак дээш хойжузу Комбу Иргит-биле чарыш салган бис. Оон баштайгы түңнелиң бирги чартык чылда эштиң аалынга түңневишаан, арга-дуржулга солуштувус. Чарыштыг эжим төрүүр 100 хойдан 101 хураган алган болду.

Мурнакчы хойжу мал кыштаглаашкымнынга белеткелиин малаптыы-биле чорудуп, кыштазында хой кажаазының хол септелгезин дооскан.

К. ХЕРТЕК.

Улуг-хаяжыларда

СЭКП-ниң Улуг-Хем райкому болгаш райкүүском күскү хову ажылдарының чорун турарының соңгу чеди хонуунуң түңнелин үндүргеп.

Социалистиг чарышка «Улуг-Хая» совхозтуң ажылышчылери шылгараан. Олар тараа ажаан алышкының шалыпкын чорудуп, 247 тонна савааны болуп алган, күскү чер андарылгазының планын 60 хуу чедирип берген. Ажыл-агыйга партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шиитпири-биле ажыл хүндүлүг хамаатты деп атты тывыскан. Районнуң Күш-ажылгы алдар тугун бо совхозтуң комбайнери Петр Иванович Кабановка алдар болдурун көдүргеп. Ол хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип келген.

Д. АРАКЧАА.

Н. В. ПОДГОРНЫЙНЫҢ ХАФЕЗ АСАД-БИЛЕ БЕСЕДАЗЫ

Октябрь 3-те СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүүн, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның Араб Социалистиг катап тургустунуушкун партизыныңың Чиңгине секретары, Сирия Араб Республиканың Президентизи Хафез Асад-биле беседазы болган.

Чүректиң ханызындан, бот-боттарын долузу-биле билгир байдалга болган беседа үезинде найыралдыг совет-сирия харылзааларны улам хөгжүдүрүнүң оруктарының дугайында болгаш кайы-даа талага сонуургалдыг чамдык делегей айтырыгларыйын талазы-биле саналгалар солчуушкуну болган.

Беседага СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ниң секретары Б. Н. Пономарев, СЭКП ТК-ниң кежигүү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министрлиниң бирга оралакчызы В. В. Кузнецов, ССРЭ-ниң САР-да элчиниң Н. А. Мухитдинов, а ол ышкаш Сириянын Совет Эвилелинде элчиниң Ж. Шайе олар киришкеннер.

(СЭТА).

ПОЛКОВОДЧУГА АЛДАР КЫЛДЫР

Шылгарагдай совет полководчу, Ада-чурттуң Улуг дайынының алдарлыг маадыры, Совет Эвилелиниң Маршалы Г. К. Жуковтуң тураскаадын менгежидери-биле РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын ёзугаар Калуга областыи Угодский Завод суурун Жуково суур база Угодск-Завод районнуң Жуково район кылдыр ааттып адаан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докгаалы-биле Совет Эвилелиниң Маршалы Г. К. Жуковтуң адын агаардаң халдаашкынга удур шериг-команда академиязынга тывысқан. Ада-чурттуң Улуг дайынының мурнуу чарыында Г. К. Жуковтуң командылап турганы Киевтиң шериг округунуң штабының бажыңынга турасқаал сымбыраны тургузар. Москвазының бир болгаш Ленинградтың бир кудумчузу, а ол ышкаш Калуга областың «Прогва» колхозу Г. К. Жуковтуң адын эдилеер. Элээн хей дээди шериг-өөредилге академияларының дыңнакчыларынга болгаш курсантыларынга Совет Эвилелиниң Маршалы Г. К. Жуков аттыг стипендиялыг тургускан.

(СЭТА)

ЖУКОВО (Калуга об ласть). (СЭТА-ныи корр. Н. Александров). СЭКП-ниң Жуков райкомунуң бирги секретары О. Ф. Пластининиң чугаалазы:

— ол дугайында медээни бистиң районнуң чурттакчызары улуг өөрүшкү-биле дыңнаанмар. Бо чер чурттуг Совет Эвилелиниң дөрт дакпыр Маадыры Георгий Константинович Жуков шылгарагдай полководчу турган. Оон ады Ада-чурттуң Улуг дайынының төөгүлүг тиилелгелери-биле холбашкан. Ол бодунуң чаңгыс чер чурттуларынга дайынның үргедеп, бускан суурун катап тудуп, тургузарыпга дузалажып, бистиң ажылхереэвистиң канчаар чорун турарын үргулчу сонуургап, бодунуң сумелерин кылып, аныяктарның патриоттуг кижизидилгезинге дузалажып турган. Ажылчы чоннар депутатгарының район Совединиң күүскомунуң шиитпири-биле ында хүндүлүг хамаатты деп атты тывысқан. Район төвүнде Г. К. Жуковка турасқаалды база тургускан. Оон ыңдыралының болгаш ажыл-чоруулгазының дугайында тускай делгелге үзүүчү музейде бар.

БҮГҮ-ЭВИЛЕЛ СЪЕЗДИЗИ

Номга хандыкшылдыгларның Бүгү-эвилел эки тура ниитилелиниң тургузукчу съездизи октябрь 3-те Москвага, Эвилелдер бажыңының колонналыг залынга болган. ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинниң бирги секретары, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Г. М. Марков эге сес ап, чүве чугаалаан.

СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтя баштадыр СЭКП ТК-ниң Политбюро составын хүндүлүг президиумга чаңгыс үн-биле хуралдың киржикчилери сонгалы.

Организастыг комитеттиң даргазы—ССРЭ-ниң пом үндүрер черлер комитединиң даргазы Б. И. Стукалин ол чаа организацияның соругалгаларының дугайында илеткел кылган.

Номга хандыкшылдыгларның Бүгү-эвилел эки тура ниитилелиниң Уставының дугайында илеткелди оргкомитеттиң даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң культура министриниң оралакчызы Г. И. Владыкин кылган.

Съездиниң киржикчилери номга хандыкшылдыгларның Бүгү-эвилел эки тура ниитилелиниң Уставын чаңгыс үн-биле бадылааннар.

Съезд номга хандыкшылдыгларның Бүгү-эвилел эки тура ниитилелиниң удуртукчу органын сонгаан. Ол ниитилелдиң баштаар черинин даргазынга академик Е. М. Жуков сонгуткан.

Съездиниң киржикчилери СЭКП Төп Комитединге байырлыг чагаажы чаңгыс үн-биле хүлээп алганнар.

(СЭТА-ныи корр.)

ЗАВОДТУҢ КОРЧАГИННЕРИ

Чечен-Ингушетиядың кол будурүлге черлериниң бирээзи — В. И. Ленин аттыг нефть болбаазыралыр заводунда 13-14 дугаар технология дериниң коллективин корчагинни аттыг төлептиг эдилеп турар.

30 чылларыны соңгузүредир ажылдадып эгелээн ол дериг будурүлге черните баштайгы дамчыдылга хоолайы болган. Анда нургулаймында даштыкы чурттардан экелеген дериглер ажылдап турган. Комсомолчулар ада-чуртка будурген чаа дериглерни ажыглалга сорук киришкинниг шингээдип ап эгелээн. Олар рекордтуг ажылдаарын дайын соолуудеги баштайгы чылдарда чедип алган. Ынчан улус ажыл-агыйы нефть продуктуларынга онза хереглелдиг турган. Ол үеде «он үш — он дөрт дугаарның» коллективиниге «Николай Островский аттыг деригнин» деп хүндүлүг атты тывыскан.

«Маадырлар чүгле хамаатты дайындан эвес, харын бистиң өөдүр улуг бөгүнгү амыдыралывыстан база тыптып келген» деп, Н. Островскийниң чугаалаан сөстери «он үш — он дөрт дугаарның» машиналар башкарар черинде чалбышталган өөнүг бижиктерден көстүп турар. Ында корчагинчи эстафетаны салгалдан салгалче барык үжен чыл дургузунда дамчыдып берип келген. Деригни ажылдадып турар коллектив — заводта социалистиг чарыштың мурнакчызы, план ёзугаар онзалдаларын үргулчу ажыр күүседип турар. Комсомолчу удуртукчу-чогаалчының ыдыктыг аазыжедирии саналдаан. Оон түңнелинде камнап алдынган көремги—15 муң рубль болган. Саранскиниң резина комбинадының А. Карпов, Л. Акулов болгаш В. Ильенко олар составтыг чартыкчылар бригадазы резинден аргадан материалдар будурүп белеткээриниң аргазын экижиткен.

М. ХВАСТУНОВ,
(СЭТА-ныи корр.)
САРАНСК.

Чаңгыс-даа хүн эрттирбес

Мордва АССР-ниң чогаадыкчылары болгаш чаартыкчыларының улустуң хөрээни курлавырынга беш чылдың эгезинден бээр 33 миллион рубльди киирген. Автономнуг республиканың талантылыг ажылчыннары биле инженерлери бо чылдың баштайгы алды айларының дургузунда боттарының ол улуг-хуузунга беш миллион рубльди немээн.

Ам Мордовияның чогаадыкчылары биле чаартыкчыларының ортузунда «шингилел чокка чаңгыс-даа хүн эрттирбес!» деп кыйгырыглыг социалистиг чарыш делгерелгей калбарган. Будүрүлге черлериниге, чаа тудулгарга, транспортка чогаадыкчы бригадаллар тургузар талазы-биле улуг ажылды чоруткан. Олар будүрүлгеге эң чаа техниканы болгаш технологияны непередириниң, тудуг туусаалларын кызырарының, будүрүлге күчүлерин шиңгээдип алырының нарын сорулгаларын билдилиг шиитпирлеп турар.

Чижээ, медицина препаратарының Саранск заводунга чаартыкчылар Л. Тюлюкова биле Г. Миюзова бөдүүн арыглаашкын кылыр шүүрекин дериглер тургузуп турган, шүүрекин дериглер тургузуп турган, шүүрекин постер чарыгдаарын өөзээдиирин саналдаан. Оон түңнелинде камнап алдынган көремги—15 муң рубль болган. Саранскиниң резина комбинадының А. Карпов, Л. Акулов болгаш В. Ильенко олар составтыг чаартыкчылар бригадазы резинден аргадан материалдар будүрүп белеткээриниң аргазын экижиткен.

М. ХВАСТУНОВ,
(СЭТА-ныи корр.)
САРАНСК.

П. И. ХОМУТОВТУ ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Садыг системазыңга үр чылдарда үре-түңнелдиг ажылдаанны дээш база төрүттүүнүң хүнүнден бээр 60 харазаны-биле холбаштыр Бии-Хем районнуң баштаар черинниң даргазы Петр Иванович Хомутовту Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ

Кызыл хоорай,
1974 чылдың октябрь 2.

ПОЛИТӨӨРЕДИЛГЕНИҢ ЧЕДИИШКИНИ— ОРГАНИЗАСТЫГ ЧОРУКТА

Пропагандистиң индири

ДУРЖУЛГАДАН СӨС

Ам партия комсомол чыдыышкынының бүгү хевирлеринде болгаш ажылчы чонның ортулунда экономиктиг өөредилге системазында чаа өөредилге чылы эгелээн. Ынчангаш пропагандистер эрткен өөредилге чылының чедер, четпес талаларын ханы авалзтеп, аразында арга-дүржулгаын солчуп, чаа арганы дилеп тып, чогаадыкчы ёзу-биле, үениң негелдемнинге дүүштүү ажыддаары негеттинип келген.

Эрткен өөредилге чылында «Бырлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырында экономиктиг билиглеринн үндезиннерин өөренир школаны башкылап турдум. Партия эге организациязының тургузган данзының бүргаан 22 кижи өөренип турган. Кичээлдерге сонуургадыг, чугаалажыр айтырыгларга база идепкейлиг киржир чамдык дыннакчыларны маңза аазаавы аптык авес. Оларга библиотека эргелекчизи М. Хертек, механизаторлар К. Монгуш, К. Саая, Д. Кок-оол, К. Моактаар болгаш өскелерниң хамаарышкылыр мен. Оларга чүгле кичээлдерге идепкейлиг авес, а харын чоп оргулгага политиссалыг ажыддар чоруларынга улегерни көргүзүп келгеннер.

Ажылга четпестер база турган. Өөренир кижилерниң данзының тургузуп турар үеде кижилерниң артембилиин, сонуургалын барымдаалап корбээн. Дыннакчыларның аразында эге, долу авес ортумак, тускай ортумак билиглиг кижилерни холуштур кииргени өөренээ чогуур программаны бүргүү-биле шинчеп алырынга берге байдалды тавариштырып турган.

Школага колдуунда-ла тускай артемниглер, механизаторлар, активчилерни киирген хире-зе-де, олардан кичээлге келбейн баргылаар кижилер турган. Бо дугайында партия эге организациязының хуралдарынга чугаалажыр турзаа, ол талазы-биле дөштүг хемчеглер алдынмаан.

Кичээл эртер хүннерде дыннакчыларны, ылангыя механизаторларны ырак черлерде ажыддалып чоруудар турган. Оон уламынан кичээл шагы үстүр, организас чок чорук оон үнүп келир чорду. Ынчангаш ажыл-агый удуртукчуларындан политөөредилгеге негелдени шынгыралыр болза эки деп бодаар мен. Чүге дизе, кижилериң политиктиг билиинин деннели бедээн тудум, оларның күш-ажылчы идепкейи улам өзер болгай. Кичээл бүрүзүнүң дыннакчыларга чедингир, сонуургачыг болуру пропагандистиң аңаа баш удур белеткелинден, янзы-бүрү арга-методтарны тывыштыр ажыглал билириден, кижилерге оон хамаарылгазындан кол хамаарыжыр. Ол дугайын 14 чыл иштинде политөөредилгенин ангы-ангы хевирлеринге үзүк чок пропагандистеп ажылдап келген дуржулгамдан билдим.

Кичээлдин темазын тайылырлап киреринің мурнунда салбырда, совхозта, районда, республикада, улус Төрээн чуртта болгаш даштыкыда болуп турар болуушкуннарның дугайын допчузу-биле чугаалаар. Аңаа дыннакчыларны валчештир киириштирер. Шак ындыг дыннаглыар кылыр кижи ажыл-агыйның удуртукчуларындан сан-фактыларны, сөөлгү медээлерни алыр, районнуң, республиканың радиомамчыдылгаларын доктаамал дыннаар, солуннарны номчуур, дедегей амыдыралы-биле таныжарда «За рубежом», «Международная жизнь», «Новое время» деп журналдарга дээжир, олардан үшта бижиглерни кылыр апаар.

Чугаалаар материал бүрүзүн амыдырал-биле ханы холбадыр чугула. Маңаа бир чижектен киирейн. Эрткен өөредилге чылында күш-ажылды организастаарының болгаш оон бүгүүрүкчулүүнүң дугайында айтырыгны чугаалажырда, хамаарыжып турарывыс «Бырлык» совхозтуң мал. чер ажылдарының өзүлле темпизин, иструченим планныг даалгавазын эрткен үш чылдарның иштинде канчаар күүсеглп келгенин көргүскөн данзы, сан-чурагайларны ажыглап, четпестерни илеткен айтыгыларны кылган бис. Оны салбыр эргелекчизи О. Бүжүгет кылган. Аңаа дыннакчылар ам идепкейлиг киржип, боттарының саналдарын база бергеннер. Дараазында кичээлге орулга, карылга дугайында чүве чугаалаары-биле агрономга, зоотехникке, механикке түскай онаалдаларны берген.

Черле ынчаш экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренир школаларга, семинардарга дыннакчы кижилериң ажылының дугайын боттарындан дыннап турар болза даштыг болур деп бодаар мен.

Өөредилге чылының башгайгы кичээлдериңден-не дыннакчыларның белеткедиг келирин ынаң-за чедип алза чогуур. Дыннакчыларның харыысалгазын бедидерде эрткен темаларны доктаамал айтыралры, чаа теманың планын тургузары, бижидери, рефераттар кылдыралры, семинар кичээлдерге оларны киириштирери чугула дээрзин дуржулгамдан билдим. Ол ышкаш пропагандист кижи «Политическое самообразование» деп журналдың материалдарын доктаамал номчуур болза эки.

«Чүс катап дыннаарының орнунга чангыс катап көрүүп алганы дээре» деп чоннуң мерген сөзү бар болгай. Ынчангаш кичээлдерге көргүзүп материалдарын доктаамал ажыглаары—теманы дыннакчыларга хаңы шинчээттирери ол.

Мен бодаарымга, чылда оода бир удаа партия, комсомол чыдыышкынының аңгы-аңгы хевирлериниң аайы-биле республиканың семинарларын арттырер, районнар төптеринге пропагандистерниң дуржулга солчуушкунунуң чөвүделин тургузар болза эки деп бодаар мен.

Бистиң республиканың аңгы-аңгы районнарында хөй чылларның дургузында партийжи состу массага дамчыдар дээш байгы билинип, күүүн харам чок бараалгадыш чоруур дуржулгалыг пропагандистер кайы хөй. Оларның байлак арга-дүржулгазын нептередир талазы-биле ажылларны амдаа калбартыры күзенчиг.

А. ХЕРТЕК.

> Коммунистериниң марксисчи-ленинчи өөредилгези дээрге, чүгле бодунуң масштабының талазы-биле эвес, чүнүн-даа мурнунда бодунуң идей-политиктиг ужур-дузазының талазы-биле улуг херек. Сорулга болза, бо ажылды моон ынай улам экижидери, политиктиг өөредилгени коммунизм тургузуушкунунуң тодаргай сорулгалары-биле сырый холбаары болгаш партияның бүгү кежигүннериниң медерелдиг база идепкейлиг чоруун бедидеринге оон күштүг салдарлыг болурун чедип алыры болур. Пропагандист кадрларга база-ла чаа негелдеер онаажып турар. Оларны шилип алырынче болгаш өөредиринче онза кичээнгейни угландырар херек.
>
> (Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXIV съездизинге СЭКП Төп Комитединиң отчёт илеткелинден).

КИЧЭЭЛДЕР ЭГЕЛЭЭН

Эрткен 1973—74 политөөредилге чылында районнуң партия өөредилгезиниң системазынга 42 школалар ажылдап турган болгаш оларга 770 ажыг дыннакчылар хаара тутунган, оларның иштинден 310 кижи коммунистер турган. Партия өөредилгезиниң эге звенозунуң 13 школаларынга 171 дыннакчылар өөренген. Экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренир 6 школа ажылдаан. Партия өөредилгезиниң дээди чадазынга 11 теоретиктиг семинарлар ажылдап турган.

Кижилерниң политиктиг болгаш иштин билии бедээн тудум, оон кылып турар ажылының бүдүрүкчүлүү бедирир болгаш күш-ажылды коммунистиг ёзубиле көөрү улам бедирир. Ол дугайның дараазында чижектерден көрүп болур. Амыдырал хамаарылга комбинадының коллективин тодарадыкчы чылдың 9 айларында чонга ачы-дуза чедирер талазы-биле социалистиг үлүзелгезин ажыр күүсеткен. Ында политшколаның идепкейлиг дыннакчылары турган Мария Суваң-оол, Долгар Сояң, Инчеймаа Ховаллыг болгаш өскелер-даа ай, квартал плэнын үргүлүү ажыр күүседип келгеннер.

Ол ышкаш райпо коллективи база-ла багай эвес түңнелдирг. Ол коллективте политшколаларның дыннакчылары автолавка чөлаачылары Биче-оол Дүктүт-оол, Данил Дажымба, садыгжы Дарма Юмбуу, бухгалтер Анай Соян олар коллективтиң мурнакчылары болуп турар.

Районда комсомолдуң политиктиг өөредилгези мурнуку чылларда турганындан ажыжээн. 1973—74 өөредилге чылында политиктиг өөредилгениң 15 бөлгүмүүге 530 ажыг ажыяктар хаара тутунган болгаш өөредилге программазын чедиишкиниг доосхан.

Эрткен өөредилге чылында партияның болгаш комсомолдуң политшколаларыга 76 пропагандистер ажылдап турган. Оларның 85 хуузу коммунистер болган.

Ол ышкаш партия райкомуның чанында районнуң ажыл-агыйларының, албан организацияның чөлериниң, тускай эртемниглериниң өөренир «Социалистиг көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин эртемге үндезилеп, эргеден-башкарарының дугайында» школазы ажылдап турган. Ол бодунуң дыннакчыларынга чугула билиглерни берген.

Пропагандистиң ажылы нарын болгаш харыысалгалыг. Бодунуң онаашкан ажылынга кызымак, дыннакчыларга бижыг билиглерни берип турар пропагандистерниң саны хөй. Оларга К. Күржепеп, К. Мажа, Г. Тихонова, С. Комбу, А. Түлүш дээш өскелерни-даа адап болур.

Партия чыдыышкынының бо өөредилге чылы база-ла организастыг деңнелге эгелээн. Эге звеноның 16 школаларында 238, ортумак звеноның 4 школаларында — 83, дээди звенода — теоретиктиг 11, семинарда 283 дыннакчылар хаара тутунган.

Партия чыдыышкынының системазынга чаа өөредилге чылында 614 кижи өөренип эгелээн. Ол ышкаш хойжу бригадаларда, фермаларда организастаттынган коммунистиг күш-ажылдың 14 школазында 275 кижи хаара тутунган. Кичээлдер организастыг эгелеп турар.

Ч. СҮЛЬДУМ,
СЭКП Эрзин райкомуның пропаганда болгаш агитация киидизиниң эргелекчизиниң орадакчызы.

ӨӨРЕДИГЛИГ

СЭКП-ниң Тес-Хем райкомуның хуралдаар залында партия эге организацияларының секретарьларының, партия, комсомол чыдыышкынының, экономиктиг өөредилгениң пропагандистериниң бир хүнлүг семинары эрткен.

Эрткен өөредилге чылында школалар кэнчаар ажылдаанын, ажылга кандыг чедер, четпестер турганын, цымнар ам ажылдаанын — бо бүгү айтырыгдар дугайын партия райкомуның вйшги секретары С. С. Куулар чугаалаан. Оон чугаазының кол черим чаа өөредилге чылында сорулгалар эзлээн.

1974 чылдың июнь 14-те Москва хоорайның Бауман содгулда оарургуның соңгукчулары-биле ужуражыышкым хуралында эш Л. И. Брежневтиң «Бүгү чүвени улустуң чаагай чорууңга, совет кижиниң эргеажыышкыга» деп чугаазын партия, комсомол чыдыышкынының, экономиктиг өөредилгениң бүгү бөлгүннеринге, школаларынга баштайгы кичээлдерге дыннакчылар өөренир. Ол кичээлдерни кэнчаар эрттиреринің, чүнү чугаалаарының, кэнчаар белеткенириниң дугайында ук семинарга чугаалаашкан.

Семинарның түңнел кезээнге секретарьлар болгаш пропагандистер идепкейлиг киришкен. Ылаңгыя «Чодурда» колхозта Харала-Тей сүт-бараан фермазында экономиктиг өөредилгениң пропагандизм Эртине Демир-оолдуң арга-дүржулгазын чугаалаанны солуп, өөредилгиг болган.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

ТАНЫШТЫРГАН

СЭКП-ниң Бии-Хем райкому районнуң пропагандистериниң политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгезиниче бо чылын улуг кичээнгейни салган. Ынчангаш партия чыдыышкынының чаа өөредилге чылының эгелээриниң мурнунда районнуң пропагандистериниң семинарын эрттирген. СЭКП райкомуның секретары А. А. Салчак семинарның киржикчилеринге районнуң амгы үеде ажыл-агыйының байдалын таныштырган.

(БИСТИҢ КОРР.).

ИДЕПКЕЙЛИГ КЫС

Антонина Федорова бо чылын Улан-Удэниң көдээ ажыл-агый институдун кончуг эки дооскаш, ыраккы Тывага амыдаазары-биле чедип кээген. Ол ам Бии-Хем районнуң «Саян» совхозта зоотехник- селекционер. Аныяк специалист хөйнинти ажылынга идепкейлиг киришип турар. Ол «Экономиктиг билиглерниң үндезиннерин» деп курсту өөредир пропагандистериң бирээзин.

ЧУРУКТА: А. А. Федорова.

М. ХЕНЧЕ-КАРАНЫҢ фотозу.

Атомнуг электростанция

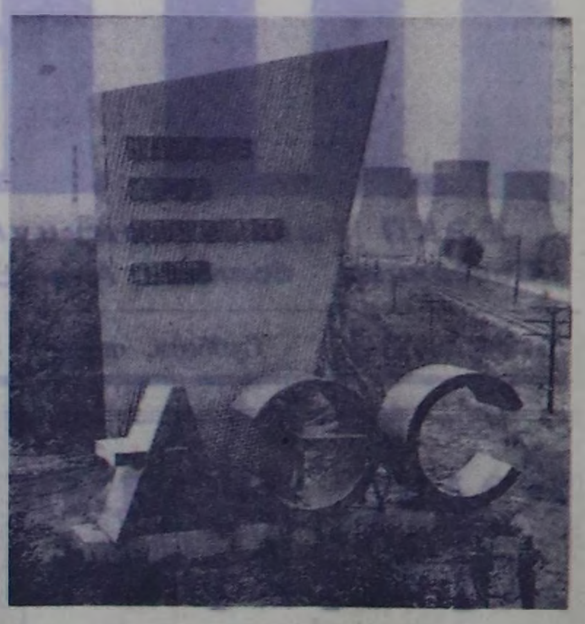

ВОРОНЕЖ ОБЛАСТЬ. Нововоронежтиң ССРЭ-ниң 50 чылы эттиг атомнуг электростанциязы—делегейде эң улуг-ларның бирээзи. Ниити күчүзү 1,5 миллион киловатт болуп турар оон дөрт атом реакторлары чаңгыс аай комплекс-биле ажылдап тургаш, он чылдың дургузунда чурттуң улуг ажыл-агыйынга 30 миллиард киловатт-шак ажыг электроэнергияны ажылдап кылган.

Бирги энергоблок 10 миллиард киловатт-шакты 10 чыл дургузунда, ийиги зи ол-ла хире энергияны 5 чыл иштинде, а 3 болгаш 4-кү энергоблоктар — ийи чыл иштинде ажылдап кылган.

Атомнуг электростанцияның бир киловатт-шагының ботүнези одалгага ажылдаар электростанцияларның эң-не маңналгалыының деңнелинге чеде берген.

Бөгүн Нововоронежтиң атомнуг ол улуг станциязы— Ада-чурттуң ядролуг энергетиказының баштыңы болуп, эң улуг өөредилге төвү болу берген. Аңаа дуржулга алыр дээш, чүгле бистиң чурттан эвес, харын база даштыкыдан кижилер кээп турар. Сөөлгү чылдарда ол электростанцияга Болгарияның, ГДР-ниң, Чехословакияның, Венгрияның, Кубаның, Вьетнамның, Финляндияның тускай эртемниглери белеткелди эртип турганнар.

Ол электростанцияның дөрт энергоблогунуң турар черинде ам миллион киловатт күчүлүг бешки энергоблокту тудуп турар.

ЧУРУКТА: Нововоронежтиң атомнуг электростанциязы-дыр.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ТӨЛЕПТИГ КИЖИЛЕР

Коммунист Сагаан Кочукович Монгуш өг-бүлезиниң хераажен ээзи Кок-Кат Монгушбиле 25 чыл хире ниитиниң малын малдап, хой кадарын келген. Бо үениң дургузунда ол муң-муң хураганы өстүрүп, он-он тонна дүктү кыргаан. «Ак-Туруг» совхозтуң бо хоочун хойжузунуң бүдүрүлгечи коргүзүү сөөлгү чылдарда улам бедип турар. Ол талазыбиле чамдык чижектерни көрээл, эрткен чылын төрүүр чүс хойдан-на 91 хураганы, бир хойга онааштыр 2600 грамм дүктү кыргып алган болза, а бо чылын чүс хойга онааштыр алган хураган—100 баш бир баш хойдан дүк—2700 грамм четкен.

Дуржулгалыг хойжу чыл бүрүзе-ле хоймуң кадалын таарыштырып, чайгы үеде эки оттуг черлерге семиртип ап турар. Ол ышкаш Сагаан Кочуковичке кыштаглаашкынга база шудургу белетккнип алыр. Кызыл-Хаяның адаа, үстүү талаларында сигеп кезер шөлдүт. Ону суггарып, ажаап турарындан сигенииң үмүжү база багай эвес болгулаар. Бо чылын ол-ла черинден 15 тонна сигемнн кезип алган. Хоочун хойжунуң төлептиг күш-ажылын Совет чазак бедиибиле үелээн. Ол Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниниң болгаш ленинчи юбилей медалының эдилекчизи. Ынчангаш «Ак-Туруг» совхозтуң ажыл-ишчилери төлептиг, шудургу ажыл-ишчи бо коммуниске чоргаарланнып турар.

М. ЛАМА.

—◆—

Валентина Чамыяновна Өшкүлүг совхоз төвү—Суг-Бажы суурга трактористер курузун дооскандан бээр сес чыл эрткен. Оон тракторист болу бергеңя таварылга эвес, мези база эки механизаторларның бирээзи чораан. Ынчангаш авазының ажыл-ижин солааны ол.

Амгы үеде Валентина Өшкүлүг бистиң «Совет Тыва» совхозта шыырак трактористерниң бирээзи. Трактор-биле ажылга ол хүн нормазын үргүлүү ажыр күүседип келген. Аныяк кыстарны механизатор мергежилди чедип алырынче ол кыйгырып турар. В. Өшкүлүг механизаторлар ортузунда агитатор. Совхозтуң төвүнде партия эге организациязының хуралынга чоокта чаа Валентина Өшкүлүгүнү СЭКП кежигүнүүге кандизат кылдыр хүлээп ап, коммунистер аңаа бедик бүзүреливи көргүскөп. Бистиң бодап турарывыс бо бүзүреливи ол төлептиг күүседип шыдаар.

Т. САМБУУ.

БҮГҮ ЧҮВЕНИ ЧОННУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА, СОВЕТ КИЖИНИҢ ЭРГЕ-АЖЫЫНГА

(Уланчызы. Эгези № 232 солумда).

1974-1975 өөредилге чылында ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезиниң системазынга баштайгы кичээлдерге методиктиг материалдар

«Ажыл-агый удуртулгазының бүгү звеноларының ажыл-чорудулгазын сайзырангайгыдарны миллион-миллион ажылчы чоннарның калбак шинчээшкин-биле, оларның идепкейин белидери-биле, ажыл-херекти оларның ёзулуг ээзиг чоруу-биле дүүштүрер дугайында хүн бүрү сагыш салыышкын эргежок чугула. Экономиканы удуртуруп партийни ёзу-биле көөрүүнүң алыс утказы ында. Социалистиг тургузуушкунуның бүгү теөгүзү оон шыныыш бадыткаан. Кезир үеде бистиң чедиишкинневристиң ёзулгүүр база мында дээрзинге бүзүрээр бис»— деп, Л. И. Брежневтиң чугаазында айтып турар.

Л. И. Брежневтиң чугаазында экономиктиг тургузуушкунуңуң улам ынайы перспективалары, оңгу беш чыл планын эжыдап кылырының колдоп утталышкыннары болгаш 1976—1980 чылларда улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң чаңгыс перспективазы илереттинген. Шак ындыг канчаардаа важок улуг социал-экономиктиг сорулгаларны коммунизмни бүзүрелдиг тудуп турар сайзырагай социализмниң ниитилелдм боттандырын шыдаар.

II.

Л. И. Брежневтиң соңгукчулар мурнунга чугаазынга салыынган СЭКП-ниң социал политиктиг айтырыгларын өөредирде, хамыктың мурнунда дыннакчыларының кичээнгейин совет ниитилелдиң чаңгыс аай чоруун болгаш сырый каттыжылгазын быжыглаарының айтырыгларынче; социал демократияны хөгжүдеринче; культураның, эртемниң өөредилгениң өзүлледзининң айтырыгларынче салыры эргежок чугула. Чүге дээрге чүге ол айтырыгларны чедиишкиниг шинтпирлеп тургаш, совет улустуң социал, угаан-бодал, ажыл-чанчыл негелдеерни хандырып болур.

Социализм үезинде ниитилел хамаарылгаларының структуразының хөгжүлдези экономиктиг тургузуушкунуудан, ниитилелдиң бүгү кежигүннеринің чаагай чоруун бедиткенинден хөй нуруузунда хамаарыжыр. Эртем-техниктиг хөгжүлде, бүдүрүлгени специализастаары болгаш концентрациязары, күрүнениң болгаш колхоз-кооперативтиг өнчүүнүң хевириниң чоокшулажыры, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин индустриалдыг үндезинче шилчидери, күш-ажылдың хевирий өскертирив болгаш ажылдакчыларның культурлуг денгелин бедидери, ажылдың байдалын чижгедири, бүгү республикаларның болгаш чурттуң райошкарының экономиктиг хөгжүлдезиниң деңнелин деңнештирери ниитилелдиң социал чаңгыс аай чоруун улам ынай быжыглаарынга дузалаар.

Совет ниитилелди тургузуп турар аңгыларның болгаш социал белүктериң чоокшулажышкыны чоруп турар. Ол бүгү ажылчын аңгының өзүл турарындан болуп турар. Бүгү-ле беш чылдарның дургузунда ажылчыннарның саны 9 катап өскен. Ам ажылчын аңгы чурттуң ажылдап турар чоңунуң 60 хуузу болуп турар болгаш олардан сес миллион ажыг ажылчыннар көдээ ажыл-агыйда ажылаан турар. Көдээге ажылчын аңгының эң дүрген тургустунуп турары — хоорай биле көдээниң аразында ылгалының чилип бар чыдарының көскү илерели болур. Ол хөгжүлдениң үндезини көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазының хөгжүлдези, СЭКП-ниң аграр политиказының боттанышкыны болуп турар.

Ол ышкаш совет интеллигенциязының, ылаңгыя эртем-техниктиг интеллигенциязының ажылчын аңгы-биле болгаш колхозчу тараачыннар-биле чоокшулаашкынының хөгжүлдези болуп турар. 1973 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйынга 20 миллион ажыг специалистер саналттынып турган. Амгы үениң бүдүрүлгезиниң байдалынга инженер-техниктиг эртемниг ажылчын кижилер негеттинип турары база бир онзагай чүүл болуп турар.

Бо өскерилелер болза бүгү ажылчы чоннуң, күш-ажыл болгаш утаан ажылы кыпып турар кижилериниң, ажылчын аңгының, колхозчу-тараачыннарның болгаш совет интеллигенциязының эвилелиниң бистиң чуртувустуң пациязарының болгаш улустарының чангыс аай чорууның улам быжыгып турарын база катап херечилеп турар. «Бисте кижилерниң төөгүлүг чаа ниитилелжилгези — совет улус тургустунган — деп, эш Л. И. Брежнев онзалаап айыткан.— Совет кижилериң социал болгаш национал ылгалдарындан хамаарылга чок, ниити сагылгачурум, ажыл-чанчыл, үзел-бодалдар улам тодаргай костүп турар апарган».

Бистиң чуртувустуң социал амыдыралының бир онзагай талазы болза, социалистиг демократияның улам ынай хөгжүп турары болуур. Ол айтырыгларны өөренип көрүп тура, Л. И. Брежневтиң чугаазында Коммунистиг партия болза социалистиг демократияның принциптериниң кол эдилекчизи, оон чедиишкиниг соксаал чок хөгжүлдезиниң магадыдакчызы болуп турар деп айтканынче кол кичээнгейни салыры чугула. СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитединиң ажыл-чорудулгазы, бистиң партиявыстың ниитилелди эргелеп-башкарарынга Советтериниң, профэвилелдериниң, комсомолдуң болгаш өскө-даа хөй-ниити организацияларының ролюн бедидеринің дугайында доктаамал сатыы салыышкыны, партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының ажылынга чаңгыс аай чорукту калбартып, күрүне аппараттарының ажылын сайзырадыр хемчеглерни боттандырып, удуртулганың болгаш эргелеп-башкарарының бүгү звеноларының ажыл-чорудулгазынга партийжи стильди тургузуп турарыны ол бүгүүнүң тодаргай чөрөенин болуур.

Советтериниң эргелерни болгаш материалдыг аргаларын улгатгырып, депутаттарның эрге-хүлээгелерин калбартып турар хөй-ниити бироларының ажылынга киржип тура, эргелеп-башкарарының функциязын канчаар күүсеглп турарын херек кырында көрүп болур.

Чаа чыжының депутаттарының составы херек кырында көргүзүп турар. Күрүне эргечагыргазының дээди органының 1517 депутаттарындан 789 кижи аза 50,7 хуузу—ажылчыннар болгаш колхозчулар болуп турар.

Социалистиг - демократия соңгуур болгаш соңгудар эрге-биле кызыгаарлаттынмайн турар. Ажылчы чоннарның бүдүрүлгени эргелеп-башкарарынга, күш-ажылчы коллективтериниң социал хөгжүдезининң айтырыгларын шинтпирлээринге шуут киржилгези — хүн бүрүүн ажыл-амыдыралының боттуг үүлдери болуп турар. Ол бүгүнү боттандырарынга таарымчалыг байдалдар чуртта тургустунган. Кымдаа бодунуң күш-ажылчы коллективиниң тодаргай чижээндеи кижилер доктаамал болуп турар бүдүрүлге, ниити хуралдарның, профэвилел болгаш комсомол организацияларының, улустуң контроль болүктериниң, экономиктиг анализтериниң хөй-ниити бироларының ажылынга киржип тура, эргелеп-башкарарының функциязын канчаар күүсеглп турарын херек кырында көрүп болур.

Чоокта чаа хүлээп алдынган «Бүдүрүлге каттыжылышкының (комбинаттың) дугайында чурум» бүдүрүлгени эргелеп-башкарарының демократтыг үндезиннерин хөгжүдеринге улуг базым болган.

Эргелеп-башкарарының структуразын чаартканы, бүдүрүлге каттыжылышкынарын тургусканы, планнаашкынның болгаш экономиктиг деткимче бээриниң чаа байдалдарынче шилээнп кижи бүрүзүүнүң күш-ажылчы коллективтериниң ажыл-чорудулгазының чугула айтырыгларын шинтпирлээр арга-лары улам бедип турар. Ынаыг болза-даа олар ам-даа чогуур негелдезинге чедир ажыглаттынмайн турарын айтыры чугула. Ынчангаш кичээлдерге белеткенип турар үеде бүдүрүлгеде ол чүүлдер канчаар боттанып турарын анализтеп көрүп, ынаынакчыларның бүдүрүлгенің эргелеп-башкарарының херээже идепкейлиг киржириниң дугайын чугаалажып көөрү эргежок.

Партия болгаш күрүне СЭКП-ниң XXIV съездизинің ажылдап кылган социал политиказын боттандырып тура, культураның, эртемниң, чыдыышкынның хөгжүлдезинче доктаамал кичээнгейни салып турар. Ынчангаш эртемниң болгаш культураның чедиишкиннерин шинтпирлеп, алырыңа ниитилелдиң социал-экономиктиг негелдези болур.

Партияның бүгү ниити ортумак өөредилгеже шилчилгезиниң курузу, дээди өөредилге черлерниң эртемниң болгаш культураның идепкейлиг төптеря болдуруп турары, бодуунуң чаагай түңнелдерин көргүзүп эгелээн. Чурттуң чурттакчы чонунуң ниити билииниң деңнели кажангызындан артык бедээнин сөөлгү сан-чурагайлар, көргүстүнген диаграммалар херек кырында көргүзүп турар. Эш Л. И. Брежнев бодунуң чугаазында совет улусту болза бөгүн делегейде эң-не эртем-билиглиг улус деп дилими-биле чугаалап болур деп айткан.

Эш Л. И. Брежнев партияның болгаш күрүнениң улустар аразынга ажыл-чорудулгазының айтырыгларын чугаалап тура, партияның болгаш күрүнениң идепкейлиг болгаш күүженишкинниг даштыкы политиказы СЭКП-ниң XXIV съездизинің чарлаавы Тайбынның программазын боттандырарынче уламган деп айыткан. Оон түңнелиивге тайбыңны болгаш улустарның аймак чок чоруун быжыглаар, ядролуг хайынның аймылын коштадыр арга турустуунган. Совет кижилер болгаш делегейниң бүгү улустары ону ёзулуг «төөгүлүг ужур-дузалыг чедиишкиннер деп үнелеп көрүп турар.

(Уланчылыг).

ДЕЛГЕЙ ХҮННЕРДЕ

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

1957 чылга чедир бижидилге ёзугаар тараттынган Күрүне чээшкиннериниң облигацияларын хуусаа бетинде төлээриниң дугайында СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирин болгаш ССРЭ-ниң 1971—1975 чылдарда улус ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле Күрүнеминиң беш чыл иламнының дугайында ССРЭ-ниң Хоойлуулуг боттандырар талазы-биле Совет Эвилелиниң Министрлер Чөвүлели чурттакчы чонда бар Күрүне чээшкиннериниң облигацияларын төлеп бээр дугайында докталдыг хүлээп алган.

Ук докталдыг Күрүнениң 1948 чылда үндүрген үш хуулуг чээшкининиң облигациязын төлеп бээрин айтыкан. Ол чээшкиниң облигациязы 1974 болгаш 1975 чылдарның чыл бүрүзүнде 1 миллиард рубль чылдыр төлөөн турар, а оон арткан түңүү — 1976 чылда эгидер.

Күрүнениң 1948 чылда үндүрген үш хуулуг чээшкиниң соонда, 1947 чылда үндүрген ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын катап тургузарының болгаш хөгжүдерининг Күрүне чээшкининиң, а оон дараазында —ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын катап тургузарының болгаш хөгжүдерининг 1948 чылда үндүрген үшүү Күрүне чээшкининиң, облигацияларны үндүрген вайы-биле мынаар дараазаштыр төлээрни ук докталдыг айтыкан.

Күрүнениң 1948 чылда үндүрген үш хуулуг чээшкиниң талазы-биле төлеп бээрининг башкайгы тиражы 1974 чылдың декабрь 6-дан 9-ка чедир Москва хоорайга болуп. Төлеп бээрининг шүүштүрүлге таблицазын 1974 чылдың декабрь 22-де төп солунмарга парлаар, а тиражка таварышкан облигацияларны төлээрни 1974 чылдың декабрь 23-тен эдилээр.

Облигацияларны хуусаа бетинде чонга төлээрни аныыдар болган ол бүгү ажымдыг организациялар хемчеглер талазы-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели пускай докталдыг хүлээп алган. 1957 чылга чедир чонга бижидилге ёзугаар тараткан чээшкиннериниң облигацияларын төлеп бээр талазы-биле организастыг белеткелдиг, массалыг хемчегларни бөш бурумгаар хынамчалыг чорударын ажылчы чонмар депутаттарының хоорай болгаш район Советтериниң күүсешкен комитеттеринге Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели дааскан.

ЧАҢГЫС ХЕРИМ АЖЫЛДЫР

Эрткен воскресеньеде пайысылалдың чоогунга хар чаанкан. Хоорайның бүдүрүлге, албан черлериниң кышка белеткелин бойдус «хынап келгена. Ынчангаш бистиң рейд бригадазыс аңаа ушкажып, хоорайның хлеб биле пиво заводтарынга барып, онда байдал-биле танышкан. Бригадамның ук ийи заводту шилип алганы база таварылга эвес. Чүге дээрге оларның кайызы-даа республиканың аш-чем үлетпүрүнүң эргелелинге хамаарыжыр болган чаңгыс херим оларны кызыгаарлап турар. База кайы-кайызы-даа бүдүрүлгеге, одалгага херек бустуу сүт комбинадының котельнаязынган ап турар.

Бригада орук айы-биле баштай хлеб заводунга кире дүшкен. Оон хериминиң иштининг арыг-силиг эвези: ындамында овааларттына берген бөктар, бузулган туубу артынчызы, демир-дес аймаа маңаа келген кижиниң караанга бир-ле дугаарында илдигер. Ол бүдүрүлгениң кол инженери В. Шелудько ук байдалды чоокта чаа доозулган септелге ажылдары-биле тайылбырлаар болган. Бокту үндүр сөөртүр дээрге транспорт чок деп ол чугаалап орар. А заводтуң директору В. Кириллов сыр ескээр тайылбырлаар:

— Чок, бистее машиналар чедер. Чүгле кижи күжү чедишпейн тур. Бистиң хөй ажылдакчыларывыс бо хүнерде чылдылга дамчыдылгазының шугумунуң түүнүнда хаара түттунган...

Бо талазы-биле харылап турар кижи болганда кышка белеткелди чорударының түскай планын кол инженер бистиң дилээвис ёзугаар көргүстү. Планның шупту он пунктулары барык күүсеттингеи дээрэ-ам саазында демдеглелдер, кыдынган ажыл-иш хереченлер турар. Ылаңгыя кондитер цехиниң чылдылга системазының капитал септелгезиниң кыдынганының шынары эки. Ам чүгле үүрмек ажылдар арткан. Сентябрь айда аъш-чем үлетпүр эргелелиниң коллегиязы үстүнде ийи заводтарның кышка белеткелиниң дугайында информастарны дыңнаан. Аңаа хлеб заводунуң эки белеткелдиниң демдеглээн.

Ынчалзажок чедип алдынган чедишпиннерге оожургаары эрте дээрэн эргелелдиң начальныги В. Коганков-биле бистиң эравыска болган чугаага идерээн. Заводтуң бүдүрүлгезинге эргежок чүгүлә бустуу сүт комбинады берип турар. Эрткен чылдарда кожаларның ол котельнаязы чежеда катап үрелишкинге таварышкылаан болгаш ам оон байдалы база сезинчиг апарганы мында дүвүрээзиниң болдуруп турар. Ында ам бодунда чүгле чаңгыс котел ажылдап турар.

Рейд бригадазы сүт комбинадының котельнаязынга база ворааң. Ук коллективтиң В. Козинов удуртуп турар. Ол бодунуң даанган хүлээлгези дээш бүгү билиг-мергежини харам чокка берип турар кижи дээрэн ажыл-иш-биле танышырга үезинде илерээн. Ылаңгыя күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынче ол кол кичээнгейин үгландырып турар. Козиновтуң мында ажылдаа-ла үр болбаанын, хочегарларның үнүп, кирер чоруунуң ам-даа бары эки түнелге чедирбейн турарын илдең. Котельнаяда бар үш котелдуң ам ийизин ажыглаар арга бар. Оларның чүгле бирээзи бо хүнерде ажылдап турар чүве болганда, пиво заводунче дамчыдып турар бус ук бүдүрүлгеге эргежок чүгүлә деңнеп четпейн турар. Оны котельная начальныги В. Козинов мынчаар тайылбырлаар болду:

— Чүнү канчаарының аайы тывылбас боор чүве-дир, кадрлар биске черле чымчаар ийин бо. Кол инженериң үнүп чорутканы ол, а котельная начальныгын арагалаан дээш халаар ужурга таазырыттывыс. Ажылывыс уу ындыг болгаш кижи болганы таарышпас-тыр. Бистее бар котелдарның ийилдирзин чоокку хүнерде ажылдадыр бис. Оон аңгыда база бир котелду немей тургустувус—деп, пиво заводунуң директору А. Набока биске чугаалады.

Ийе, бир чаа котелду тургускаш шыын-на харын. Чүгле эрги котельнаяның даштында, хана чанында. Биргээр чугаалаарга, ажык дээр адаанда Котельнаяны улаттыр тударыгга херек акша-хөреңгини чаа-ла тускайлаан боон турар. Ол хөреңги эргежок чугула эдилелче боду шилчий бербези билдингир. Борта ам үе херек. Ажыг кыштың соок тыныжы билдинип келген бо хүннерде далашпас болза хоршок. Кыш бистиң маңавас.

Боттарының котельнаязын чоокку үеде ажыглаага киирип, оон үзүк чокка ажылдаарын хандырары — пиво заводунуң кышка белеткелининг эң-ле кол чүүлү болур. Ында кышка белеткел талазыбыле ап чорудар ужурлуг хемчегларниң (олар шупту сес) чаңгызы-даа чедир кылдынмаан. Директор боду безин оларның бир чамдызының 75, а өскелериниң дөңгүп-ле 50 хуу күүсеттингенин ажыт-чажыт чокка чугаалап берген.

Хлеб заводунда кышка белеткел ажылдарының барык доозулганын, ам чүгле даштыкы арыглал-шеверлел ажылдарының артканын үстүнде көрдүвүс. А оларның хоозазы пиво заводунда харын бүдүрүлгениң даштын каастаар ажыл бо хүнерде шалыпкын чоруп турар. Чүгайлыг, будухтуг кочаллар туткулаан кижилер оон хериминиң иштии-даштында кайы хөй. Ук заводтуң удуртукчулары Совет Тывазының 30 чыл оюн каас-чараш байдал-биле уткуп алгаш, байыр соонда ам-на кышка белеткелин эчизинге чедирип киривитер деп турар ирги бе? Ынчалзажок кыштың баштайгы хыраалыг тыныжы оларны мүнеге оттурупкан хире.

РЕЙД БРИГАДАЗЫНЫҢ КЕЖИГҮННЕРИ:

Г. ТЮНИН, хоорайның улусчу контроль комитединиң штаттан дашкаар инспевтору; Ю. ЗОЛОТОВ, С. МОНГАЛ, «Тувинская правда» болгаш «Шын» солунмарның тускай корреспондентилери.

«Шын», «Тувинская правда» солуннарның каттышкан рейдизи

— Хоорайның бүгү ажылчы чону хлеб, сүт чокка чурттаа шыдаваазы билдингир, а пиво биле водка бистиң чуртталгавысха ындыг-ла кончуг херек эвес продуктулар-дыр.

Оя талазыбыр бир талазында дыка шын, а ийи талазында таварылга болу берзе, республиканың бир улуг бүдүрүлгелериниң бирээзиниң ажылын колгаарлаар дээни ол ышкажыл. Харын-даа бус дамчыдарын шуут соксадыр таварылга турун кээри магат чок. Үш улуг бүдүрүлге черлериниң «чамыдыралының судалы» боол турар чаңгыс-ла котёлга идегээри берге. Ол хиреде пиво заводунуң удуртукчуларының тоомта чок сагыш амыр орарын кижи кайгаар.

Оон-биле чергелештир бус маңаа чүгле чылдыдылгага эвес, харын хөй шуут пиво, водка, газировка бүдүрериниге хереглеттинер. Котельная база маңаа бүдүн чыл дургузуунда негеттинер болгай. Ындыг болза-даа ийи чыл бурунгаар ажыглалга кирген ийи котел технологтуг негелдени сагыыраныдан база санитарлыг негелдерни хажыткаының түүнелинде эрткен чайын сандан үнген.

Оларның бирээзин арай деп тургаш завод чоокта септеп алган. Ол шенеледе кылган даартазында-ла «ажылдаарынга ооң удуртулгазының дугайында информацияны база солушкан.

Совет делегация Австрияның хөй-хөй парлалга черлеринге чораан, оларны совет авторларның чаа-чаа чогаалдары-биле таныштыргаш. Австрияга оларны парлап үндүрер талазы-биле санал-өнаазын чугаалашкан.

Аңаа чарган дүгүржүлгалар ССРЭ биле Австрияның арасында эртем, культура талазы-биле солчуушкун кызырын калбартырынга дуза чедирер деп, совет делегацияның баштыңы парлалга конференциязынга демдеглээн.

Алдарлыг байырлалдарга уткуштур

ТЫВЫШ КООПЕРАТИВТЕРИНИҢ СЪЕЗД МУРНУНДА АЖЫЛ-ИЖИ

БУДАПЕШТ. ВСАП-тың XI съездиниңге болган Венгрияны фашизмден хостаанының 30 чыл өөнга аддар кылдыр чуртта калбарган чарыш-че венгр тывыш кооперативтеринин ажыл-ишчилерин илепкейлиг кирипкен.

Съезд мурнунда шалыпчы ажыл эдилээнче кирипкеш, олар ажылдарының будурукчүүлүн улгаттырар будурун үндүрер продукциязының шынарын бедидер хүзээлгелерни ап турар.

Республиканың тывыш кооперативтери турасказадыг хүннерге аддар кылдыр 60 чылдың планын 3,8 хуу ажыр күүседирнин, чурттун иштики рыногунга пландан ажыр 577 миллион форинт акшаның продукциязын будурун бээрин хүлээнген.

Венгр найысылалдың тудуг кооперативтериниң кежигүннери бо хүнерде чедишкининг ажылдап турар. Олар бо чыл доозулгуже ажыглалга 1670 квартираны хүлээдип бээр.

Тывыш кооперативтериниң ажыл-ишчилери субботниктерге болган воскресниктерге иденкейлиг киржип турар. Партияның съездиниңге болган Венгрияны хостаанының байырлалынга аддар кылдыр олар субботниктерге болган воскресниктерге ажылдап алган 240 миллион форинт акшазын уруглар албан черлериниң, пионер лагерьлериниң, аныяктарның дыштанылга клубтарының тудуунга шилчидип бээр деп шиитпирлээн.

БЕРЛИН. Социалистиг ГДР-ниң 25 чыл догуннан келген үезиниң дургузунда Ростоктуң «Нептун-верфт» верфизинге 350 ажыг далай судноозу «амыдыралче чолуң» тыскан. Оларның 160 ажызында Совет Эвилелиниң түгүн киискиткен.

Совет түскай эртемиглерби-ле сырый дем каттыштырын ажылдап, бүдүрүлгени калбаа-биле чаартып турган, верфинин ам 6300 хире ажылчын, албан-хаакчылыг коллективи судноларны тудуунун хүүсаларын оранчок кызырган. Кургаг чүүктер сөөртүр баштайгы «Коломна» суднону ийи чылдан ажыг үе дургузунда тудуп турганнар. Ам Ростоктуң корабльчилери оон-даа улуг, судно машиналарын башкарар системазының автоматчыткан далай судноларын алды ай дургузунда тудуп турар.

Ростокка тутканы судноларда чорун турар совет далайжылар ол хоорайның судно тудугжуларының ажыл-ижин бедии-биле үнелеп турар. «Кашира» судноны капитанындан чоокта чаа «Нептун-верфтиге» чагаа келген. Латвиядың далай пароходствозунга ам үзээрби чыл дургузунда ажылдап келген ол суднонуң бедик шынарлыынга сөөрүп четтиргенин судно тудугжуларыга капитан илергейлээн.

«Ажыл-иживистин ынчалдыр үнелеп турары биске чоргаарланчыг болган бомбиле чергелештир күжениннин-киннеринерни кошкаттынмаан даан чагыг боон турар» — деп, верфинин хоочум ажылчыны, монтажниктер бригадазының удуртукчузу Шаудь Барцель чугаалаан. Оон удуртулгазыбле 1947 чылдан бээр Совет Эвилелиниге бээр судноларның хей кезинин «Нептун-верфтиге» тудуп тургускан.

АРХИВТЕР АМГЫ УЕГЕ БАРААН БООП ТУРАР

ПРАГА. Чех Социалистиг Республика 80 ажыг архивтиг. XIII үе чыдаан эгелээш бистин хүннеривиске чедир үениң ховар дээн 200 мун ажыг документилерни, номнарны болган бижимел чогаалларын оларда кадагалап турар.

Ол материалдар янза-хей чыгыас. Оларны тоогу эртемниглер, журналистер, чогаалчылар чылдың-на удам калбаа-биле ажыглап турар.

ЧССР-ге соолгу үеде архив материалдарынга үндезилей тургузуп турган, республикага социализм тиилелгезининг 25 чыл оюнга, Словак национал тура хамыыкшынының 30 чыл оюнга, Чехословакиянын кедээ амыдыралын коллективизастаанының 25 чыл оюнга турасказаткан хей-хей номнарны парлап үндүрген.

Амгы үеде ЧСР-ниң архив ажылдакчылары чурттуу Совет Армиязың хостаанын коргүүр документилерни шилип алыр, системчидер улуг ажылды чорудуп турар. 1975 чылда алдарлыг юбилей байырлалының будуузунде ЧССР-ге «Хостаашкын хүннери» деп нимти аттыг хей номнарны парлап үндүрер. Олар документ барындаалаарынга үндезилеп турган, чехословак улустуң 1945 чылда национал-хостаалыг кодурлүүшкүүнүн, Чехословакияның хоорай, суурларын Совет Армиязың хостаанын коргүүр.

(СЭТА).

ДЕМИСЕЛДИҢ ДАЙЫНЧЫ УГЛАНЫЫШКЫНЫ

ТОКИО. (СЭТА-ның корр). Японияның металл болбаазырадыр болган машиналар будурер үлетпүрүнүң ажылчыныарының национал профевилелининг элчелиг 34 дугаар съездиги Фукусима хоорайга ажылын доозкан. Съездиниң делегаттары бо чылдың часкы шивер халдаашкынының профевилелдиң киришкенининг түңкелдерин дөрт хүн дургузунда үндүргеш, чурттаа акша үнезининг кудулаары хамылап, бараан артектери ажок улгадып турар байдалга демиселдиң бүштелдиреминиң сорулгадарын чугаалашкан.

Съездиниң киржикчилери бодунун хүрээлениңде 220000 кижини авилелдештирип турар профевилелдиң күзүн массалыг демисел чорударының делегеремгей болган бөттүг программаның чаңгыс ап-септелдиг бадылаан. Таваның болган демократияны бамгалаар талазы-биле демиселди идепкейдиглер, ажыл төлевирининг системазын чурумчудары, социал хандырылганы экижилдери, артектер улгаттырарын сөвгадыры хөзөк демиселди күштелдирер деп, ол программада айытқан.

Бодунун негелделерин хандырарын чедип алыр дээш, съезд бүгү-ниитү ажыл соксадышкынарын артырер деп шиитпирлээн. Ындыг ажыл соксадышкынарын октябрь 21-де, ноябрьның ортан үениңде эрттирер деп планнаан.

М. ДЕМЧЕНКО.

ЛИТЕРАТУРА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ НОБЕЛЬ ШАҢНАЛЫ

СТОКГОЛЬМ. (СЭТА). Швецияның сес болган дыл эртемининг академиязы 1974 чылдың литература талазы-биле Нобель шаңналын швед чогаалчылар Эйвин Юнсон биле Харри Мартинсонга тывыскан.

Эйвин Юнсон 1900 чылда Швецияның сөөлгү талазынга төрүттүнген. Оон чогаадкан романнары 30 ажыг, оларның арасында «Лоф дугайында романнар» деп номнар, «Крилон» трилогия, «Чечектер биле от дугайында күзел-бодалдар» ап сураглыг.

Харри Мартинсон 70 харлыг. Оон чогаалдарының арасында «Сөөлгү чок аян-чөрүм», «Клокрик оруу» болгаш космос дугайында «Аниара» тоожу онза үнелеткен.

ИТАЛИЯДА ЧАЗАК КРИЗИЗИ

РИМ. (СЭТА). Италияның министрлер чөвүлелиниң хуралы болган. Анда М. Морнуң башкаан чазаан халаштырар деп шиитпир үндүрген. Чазак ажылдаачы партияларының араазында маргыдаа-чөрүүлээр чылгыленгенинден уламнаан чазак кризиз болган.

Кады ажылдажылга дугайында дугуржулга

ВЕНА. (СЭТА). Автор эргелерни камгалаар талазы-биле бүгү-ээлел агентилелиниң делегациязы Венага барган. Делегациязы агентилелдиң башкар черинин даргазының орлаачызы Ю. Ф. Жаров башкаан чораан. Делегация Австрияның чүүл бүрү организациялары-биле болган нарлалга чергери-биле чугаалажыышкынын-нарын артырген. Автор эргелерни камгалаарының — австрия шиитилелдери-биле деп каттыштырып ажылдаар дугайында хей-хей дугуржулгаларны чарган.

Чугаалажыышкыннар үезинде автор эргелериниң талазы-биле национал шиитиледдерниң ажыл-чорудулгазының дугайында информацияны база солушкан.

Совет делегация Австрияның хей-хей парлалга черлеринге чораан, оларны совет авторларның чаа-чаа чогаалдары-биле таныштыргаш. Австрияга оларны парлап үндүрер талазы-биле санал-өнаазын чугаалашкан.

Аңаа чарган дүгүржүлгалар ССРЭ биле Австрияның арасында эртем, культура талазы-биле солчуушкун кызырын калбартырынга дуза чедирер деп, совет делегацияның баштыңы парлалга конференциязынга демдеглээн.

АЖЫЛ СОКСАДЫП ТУРАРЛАРНЫҢ ХЕМЧЕГЛЕРИ

ЛОНДОН. СЭТА-ның корреспондентизи Ю. Соломицынның дамчыткаңы болза:

Ливерпульдуң Мидл Лейн кудумчуузунуң телевизиорларга болгаш радиоприёмниктерге ажыглаар артык кезектер бүдүрер заводтуг девискээринге эртенден кежээге чедир ажылчыннарның доскуулдары турар апарган. Ында ол будурулге черинин бүгү ажылдакчылары хераажен ажылчыннар ажыл соксадып турар. Ажыл соксадыышкынны ам будун чартык ай дургузунда үргүлчүдеп келген. Ажыл-ишчилер ажыл төлевирии улгаттырарын негеп турар.

Боттарының амыдыралга чугула эрге-ажыктарын Ливерпульдуң ол хераажен ажылчыннарының ыяш шиитпирлиг камгалаан турары Англияның ажылчы чонмарынга маадыралдыг байдалга эрткен.

Ол ужудуушкунга киржирлерниң өөнүнээминден космонавтылар — А. А. Леонов англичан, Т. Стаффорд орустан, чылганнарга байыр чедиргеш, космоска совет-америк кады ажылдажылга улустарның аразынга пайырал, билчишкинин улам быжыглаарынга чугула улуг-хуулу киирер деп бүдүрелдиин илергейлээн.

КОСМОНАВТАР-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

ГААГА. (СЭТА). Келир үеде «Союз-Аполлоннуң» каттышкан ужудуушкун кылыр экипажтарының командирлери Гаагада барган ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы, Совет Эвилелиниң Маадыры полковник А. Леонов-биле болгаш америк астронавт, бригада генералы Томас Стафферд-биле Голландияның хөй-ниитизиниң төлөөлекчилериниң ужуражышкынны Совет Эвилелиниң Нидерландыларда элчин черинге каймралдыг байдалга эрткен.

Ол ужудуушкунга киржирлерниң өөнүнээминден космонавтылар — А. А. Леонов англичан, Т. Стаффорд орустан, чылганнарга байыр чедиргеш, космоска совет-америк кады ажылдажылга улустарның аразынга пайырал, билчишкинин улам быжыглаарынга чугула улуг-хуулу киирер деп бүдүрелдиин илергейлээн.

Найырал митингизи

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның хостаарының Национал фронтузунуң ТӨ даргазы, МВР-нин Революстуг түр чазаанның сүмележилге чөвүлелиниң даргазы Нгуен Хыу Тхога баштаткан МВР-нин делегациязының МАР-га албан хуузунда барган пайыралдыг ажы-чоруунга хөлбаштыр Улан-Баторда пайырал митингизин болган.

Вьетнам улустуң чөптүг демиселиге моол улустуң улуг дуза чедирип келгенин митингге Нгуен Хыу Тхо демдеглээн. Сайгон администрациязы Париж дугуржулгазын амдаа чоруп үревишаан. Мурнуу Вьетнамда тайбың чурттакчылар ханың төп, суурлар, тарылга шөлдери, өөнелге черлери, школдлар бооладып турар. Ол кемнит херек үүлгедиглериниң ужурунда яда Тхмеунуң ёзу-чуруумунга онаажыр деп, Нгуен Хыу Тхо чугаалаан.

Англияның ажылчы чонмары ол чурттуң «Нимти рынокка» киржиринге улам-на күштүү-биле удурланып турар аварган.

«Нимти рынок чок болзуун» — деп, бо удур негеп турар.

М. ОЗЕРОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ПЕРМЬ ОБЛАСТЬ. Сибирь оруу-биле караван чоруп орар. Суг иштинде чалгынныг суднолар суглан Пермьге чеде бээр. Оон соонда оларны тускай күүчүлүг трайлерлерге чүдүрүп алгаш. 740 километр орук-биле Тюменьге чедирер. Ону бо чурукта көргүскен.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

„ШЫНГА" харыы

Контрольду күштелдирген

«Тере-Хөлдүң» тергиинерии» деп эгелиг, чогаадчы М. Кенин-Лопсанның иштики эгелерлиг чүүлү август 16-да парлаттынган. Оон баштайгы—«Улуг повар» деп эгелиг адаанда найысылал Кызылдың хөлдүг кудумчуларынга, дыштанып парыгынга үттеп, сүттеп, далгандан кылган амданныг чемнерни, бе хымызын садыглаарын ында саналдаан.

Ажылчы чонмар депутаттарының хоорай Советиниң күүскомунуң даргазының оралавчызы В. Парунинниң бистиң бижидивиске дыңнатканы болза:

Иштининг чемнелгезинээ бүдүрүлгелерни хөлгаждер талазы биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1972 чылдың июль 5-те бадырааны, беш чыл планын ёзугаар бо чылын 520 олуттуг столованың тудуун эгелээр. Амгы үеде хоорайга хымыс садыглаарын организастаарының аргазы чок, чүге дээрге Кызыл хоорай Советиниң ажыл-агыйлары бе сагбайн турар. Оон аңгыда хымыс ыяларының тускай цехи сүт заводунда амдыызында чок.

Хоорайның хөй-ниитү чемнелдге черлериниге национал чемнерниң ассортиментизин хевээр болгаш шынарын эки-жидер талазы-биле хоорайгүүскомкүн садыг киидиве контрольду күштелдирген.

Экижип турар

Август 27-де үнген солунга «Хандырылганар кандыгыл?» деп рубрика адаанга «Ийи столовая, ийи аңгы байдал» деп эгелиг материалда Тес-Хем районнуң төвү—Самагалдай суурда столованың ажылынга четпестерни шүгүмүлеп бижээн.

Райпо баштаар черинин даргазы О. Т. Бадан-оолдуң бистиң бижидивиске харыылаамы:

райпода партия эге организациязының болгаш баштаар черинин кежигүннериниң август 29-та болган каттышкан хурааңга солунда парлаттынган чүүлду сайгарып чугаалашкан. СЭКП райкомунуң бөлгүмүнде райпотребсоюзтуң төлээлери-биле кады столованың ажылдакчылары 14 кижи чугаалажып көрген. Солунда бижиттинген шүгүмүүлел доозуу-биле бадыткаттынган.

Столованда чамдык ажылдакчыларның тайылбырын оң хуралга дыңнаан, бүрүүзүг кижилерге хемчег хүлээткен. Ажылчын сулаткан столован эргелекчизин хүлээлгезинден хостаан, оон орунда коммунист И. К. Кежикпенин томуйлаан. Амгы үеде столованың чем кылырының шынары эки жин, ассортиментизин хевүлеп турар.

«Бедивес школа»

Бо чылдың август 16-да солунда парлаттынган түүлде Өвүр районда «Торгалыг» совхозтуң Чаа-Суурда сес чыл школазын шлак-бетон-биле алгыды тудуп турарында шаптыктыг четпестерни ында илереткен.

Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министрствозунуң бистиң бижидивиске дыңнаткаңы:

Чырыдыышкын министерствозунуң коллективинге ук түүлду чугаалашкан. Түүлде аныткан четпестерниң фактыларының турганы шын. Чырыдыышкын министерствозу Чаа-Суур школазының тудуун октябрь 10-га чедир доозарының хемчегларни ап турар.

Дончузу-биле

Хоорай тудар

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чаа Ак-Довуракты тударының тодаргай планыйыш төлевилелин бадылаан. Чаа Ак-Довурак хоорайны «Тыва дагдуғу» комбинаттан дөрт километр чартык хире черде чаа шөлге тудар.

Хоорайның чаа микрорайонунуң тудуу 1977 чылда эгелээри көрдүнген. Ацаа 35 муң хире кижен чурттаар. Оларга эргежок чугаа хөй-ниити ажыглаал черлерни: школа, магазиннер, столоваялар, эмнелге комплекизи, гостиница болгаш коммунал-хаанырыга, культура амыдыраадыг бажыңнарын тудар. Комбинаттың будуруглеринге ажылчыннарын чедирер чаа орукту кылыр.

Чаа Ак-Довурак хоорайның төлевилелин Москвада «Гипрогор» институдунуң архитекторлары ажылдап кылган.

Четтирдивис

Кызылдың уран чүүл үчилиштиниң бирги курсуунуң сургуулдары бистиң колхозувустуң күскү дүжүт ажаалдазынга киржири-биле келгенер. Суурнуң чурттакчылары сургуулдарны улуг оорушку-биле үткүп алган.

Тоску беш чылдың дөртқу чылының дүжүдүн ажаажыр дээн хүлээлгенин олар улуу-биле медерел бижип, кызымаккай ажылдаанар. «Коммунизмниң херели» колхозтуң баштар чери сургуулдарга 8,5 га черниң картофелин казарып хүлээндирген. Олар ону кыска хуусада чидирир чок ажаажыкаанар.

Олар созуун программалыг концертти белеткеп алган, колхоз тову суурнуң чурттакчыларынга болгаш № 1, 2 хову бригадаларынга барып сонуургаткан. Концерттиң программазы Совет Тыванның 30 чылының юбилейнинге тураскаадып белететкеттингеен.

Сургуулдар Дмитрий Саая, Иван Сарыглар, Владимир Херелчап, Надя Ак-Хуна олар сценага үнүп кежирге, көруукчулер катап-катап дээп, адыш часкан турган. Уран чүүл үчилишиниң сургуулдарының чедирген дузазы, көргүскен солун программалыг концерти дээш хөнөтөвүлалар өөрүп четтиргенин илереткеш.

О. ЧЫРТАЙ-УРУГ,
Таңды район.

Дружинниктер

Суурнуң аъш-чем магазининче оор киргенин оң кежээ дежурнийлап, көрүм-чүрүм хайгаарал көруп турган дружинниктер эскерип каапкан. Хайгыылачылар Сергей Хирбаа, Михаил Инна-Норбу, Кара-кыс Сылчак олар шалыкпын хөделгеш, оорларны тутканы, аныяның черинге чедире бергеннер. Хөй-ниитиниң өөнүг-хореглеринге халдап, оор үүлгедиг кылган кижилер Спирин-оол Хомушку биле Алексей Сая олардыр.

Беш чылдың тодарадыкчы чылының эгезинден бээр Бай-Тайганың «Мурнакчы» колхозунуң Шүй суурда улусчу дружина план бүзүгаар ажылдап, суурга хөй-ниитиниң көрүм-чүрүмүн бижиглелер талазы-биле элээй ажылдарны кылган. Олар эң хүүзүнүң суду, хөй-ниити организациялары-биле бир дээниг ажылдап турар. Улусчу дружинаның командазыны Сарыг-Оолак Хөөлдүр дружинниктериң дежурнийлаар хүнүнүң организациязын ыры-биле үлеп тургускаан, оңу Шүй көлээ Советтиниң күскомунга бадылаадып алган.

Ол шыкаш араталар, кеминг-черек үүлгедир, оорланыр чуруктарны болдурбазының талазы-биле кылып чорудаар ажылдарны көдээ Советтиң сессияларынга, күүскөн хуралдарынга каш удаа чугаалажып келгенү улусчу дружинаның ажылын эжиндиринге идиглеп берген. Моон түнелеңнде сурунуң садыг-ларынга, кудумчуларынга, ажыл хүнеринде «эзирге» көрүп, көрүм-чүрүм үрээр кижилер ам эвээжкеп.

Ынчалза-даа акша алган хүннерде араталар чорук-тар ам-даа таваржып турар. Ынчангаш араганың хорашының, кеминг-черек үүлгедиишкинниң болу бээр чылдаганының дугайында лекцияларны, беседаларны күштелирери улусчу дружиначылардан болгаш өске-даа хөй-ниити организациялардан нептеттинип турар.

С. КАРА-САЛ.

ПРОФТЕХӨӨРЕДИЛГЕ КАЛБАРАР

«Тускай оруумак өөредилге черлерин удуртуруп улам ыңай сайзырааңайжыдар болгаш тускай оруумак эртемниг специалистерни белеткээринин шынарын эжиндер дугайында» СӨКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чоокта чаа хүлээп алган докталмында бистиң чүртуувуска амгы үениң ажылчынарын белеткээри — хамы бижилгилиг, мергежилэн ыяк болгур специалистерни өөредип, кижизидери болуур деп айыткан болгай. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шийтпирлеринге дүүлүүр тускай оруумак эртемнит ажылчын кадрларны өөредиринче бистиң партиявыстың болгаш чазаавыстың онзагай сагыш салып турарының база бир тодаргай херечизи — бистиң республикада профтехөөредилгениң тускай республика эргелеини тургускаңы, мергежилдиг ажылчынарны белеткеп үндүрер үчилищелерниң материалдыг баазазын быжыглаар талазы-биле ам чорудуп турар хемчээлер болдур.

Совет Тывазының 30 чыл юбилейинге бүдүүлүүде бистиң республикага тускай мергежилдиг, ажылчыл кадрларны белеткээриниң эртээн орууниче хая көөрү артык эвес. Биске баштайгы профессионал-техникти үчилище (амгы Кызылда № 1 көдээ профтехучилище) 1952—53 өөредилге чылында эжыттынган. Орта чүүл көдээ ажыл-агыйның тускай мергежилдиг 200 ажылчынарын белеткеп турган болза, бо 1974—1975 өөредилге чылында республикада 4 муңдыг профтехучилище шуулу 18 853 кижи өөренип турар. Ынчаш метизация үчилищезин деп адап турган ук үчилищеге 15-ле инженер-педагог турган болза, ам бисте муңдыг башкы кадрларның саны 186 четкен.

Бо эртээн үениң дургузунда профессионал-техникти өөредилге черлери республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга техника талазы-биле тускай мергежилдиг 12 917 кадрларны белеткеп берген. Тываның үлетпүр будуруглеринде, тудугларында болгаш транспортунда муңдыг үчилищелерниң доозкан 5935 специалистер ажылдап турар.

Мурнуда чылдарда Тывага колдуунда-да көдээ ажылагыйның болгаш тудугуң техниктиг ажылчынарының белеткээринче кол киңээнгей салын турган болза, ам үгланышкын оон шуут эскерилгеп. Кандыг кадрларны бистиң үчилищелериве өөредип үндүрүп турарын көрүп көрээли.

Кызылда № 1 (бо чылга чедир № 3) көдээ профтехучилище тракторист-машинистерни, көдээниң электри четкиларине ажылдаар электромонтёрларны тускай оруумак эртемге өөредип турар. Балгазында № 2 (мурнунда № 11) көдээ профтехучилище III класстың тракторист-машинистерни белеткээри-биле чергелештир бо чылдан эгелеп хойжу механизаторларның салбырын ажыдып, аңаа чүс кижиниң хаара тудуп турар. Кызыл хоорайның № 4 профтехучилищезинге колдуунда республикаңы тудугларынга, тудуг будуруглелеринге ажылдаар штукатур-хоюолаккылар, штукатур-малярлар, дашчы-монтажниктер, электрогаз-кацпакчылар, электриктер, автокран башкарыкчылары, харылзааа монтёрлары, экскаватор машинистери, тудугуу-чазынныкчыларны белеткеп үндүрер. Ак-Довурак хоорайның № 3 (мурнунда № 41) профтехучилищезинге септекчи электромонтёрлары, үлетпүр дергилерни септээр слесарьлары, септекчи автослесарьларын, электрокацпакчыларны, штукатур-малярлары, даг-дүгү ярыглакчыларын өөредир.

Бынчалаш бистиң үчилищелеривистиң өөредип үндүрүп турар тускай мергежилдеринин саны бээрге кайы хире чаартынып турары моон ялдеп болуп турар-дыр. Республиканың улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинге профессионал-техниктиг өөредилге черлеринин кирип турар үүлүүнүн улам өзүп турарын бо фактылар бадыткап турар. Үстүүге алдыңгыс доктаалга үндезилиивиш, Тывага тускай оруумак эртемнит кадрларны белеткээр талазы-биле моол-даа улуг чаартылгалар болуур дээрзи чугаажок.

Амгы үеде Россия Федерациязында 3,5 муң хире профтехучилищелер бар, оларда 1,6 мли. ажылак-өскен өөренип турар. Партияның бо талазы-биле салган соругжаларында амгы беш чылда 5,5 мли. кижиниң оң өөредилге айы-биле белеткээрин көрген, оон иштинден 3 ажыг миллион хирезинам безин станоктарда, фермаларда, тудугларда барып ажылдап кирипсен. Бо айтырыг бистиң республикада база-да багай эвес бөрүнү алган. Чижээ, бо 1974—1975 өөредилге чылында хоорайның профтехучилищелеринге эргелел шупту 480 сургууулду чыып алыр планныг турган, оңу дерек кырында 551 кижи кылдыр, азы 114,7 хуу күүсеткен.

Ынчалза-даа бистиң көдээ профтехучилищелеривис сургууулдар чыып алыр талазы-биле планның күүсетпээнинге четпес деп санаар аргаар. Ынчаш үчилищелерге профтехөөредилге эргелеп бо чылын 1050 кылдам хаара тудар турган, оңу 68,7 хуута чедирген. Хоорайда № 1 көдээ профтехучилище (директору эш Шинигин) өөренекчилер чыып планның ажыр күүсеңнин алза-даа (111,1 хуу), Балгазында № 2 көдээ профтехучилище (директору турган эш Ершов) 300 сургууул чыып алыр планын чүгле 27 хуу чедиргени болуп турарны чиңгеттинг.

Үчилищелерде кежээки салбырлар ажылдап турар болгаш ында колдуунда СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ол докталдынга айыткаңы шыкаш, амгы үеде будуруглелерде ажылдап турар кадр ажылчынарны хаара тудуп турар. Үстүүге алды үнгеп үчилищелерниң шуутузуниг бо өөредилге чылында кежээки салбырга ажылдап турар ажылчылар болгаш ниити ортумак өөредилгени доозунаан 800 кижини хүлээп ап, оларның ниити ортумак билиниге немештир техника талазы-биле тускай өөредилгени бээри-биле өөредилге планнаан турган болза, оны бүрүн күүсеткен алган бис.

Ол чорук партияның болгаш чазактың бо беш чылдың төнүүзүнде 1970 чылда тургааның-га бодаарга, чүртка ортумак профтехучилищелерниң четкизин 5 катаң ковүдедир, а аңаа өөренирлерниң саны 6,6 катаң ковүдедир дээш улуг соругланы боттандырарынга бистиң республика төлептиг үлүүн кирер. Аңаа чижек кылдыр бистиң № 2 болгаш 4 (Балгазында, Ак-Довуракта) профтехучилищелерни көөкку чылдарда шуут ортумак профессионал-техниктиг үчилищелер кылдыр эде организастаар дээнин айтыр херек.

Ажылчыннар амгы үениң эртем болгаш техниктиг чедимишкиннериниң үнделелээш, эртембилиг болгаш база мергежилдиг үзүүлүг мастерлер кылдыр белеткеттингеен турар үүжүлүг деп мындыг соруглангы партия болгаш чазак профтехөөредилге ажылдакчыларының мурнунда салып турар.

Т. НАМҢЫЛАК,
республикаңы профтехөөредилге эргелелиниң инспектору.

ТУРИСТЕР ОРУКТА...

Найыралдың туристи поезділери бистиң чүртувуска соолгу чылдарда дыштанылганыл эң-не массалыг хевирге боон бар чыдар. Тыва АССР-ниң будун санында оон ачылдуззыл көруп келгеннер хөй. Бурунгу дүн аныяк Совет Тыва республикавыстың 30 харлаар будүүзүнде найысыладан будуруглеринге, көдээ ажыл-агыйның 392 мурнакчылары найырал поездизи-биле аалчаныпкан. Поездиниң составында Кызылдың болгаш бүгү районнарның төлээлери бар. Бичээрга оларның хөй кезии — малчыннар.

Ажыл-ишчи шөлбаннар 20 хонук иштинде Баяқаатың харлыг баштыг дагларын, моңге погаан сактар бүргээн мурнуу чүктүн хоорай-суурдарын, аржаан-курорттарын, ат-суургалыг Кара далайны көргеш, оон кээрлер. А кожа чүүл—олар бөтпаршың ийи дакпыр орденниг төрээн Тывазының улуг юбилейинин бага оон СӨРЭ-ниң найырадыг акы-дүжмаа ат-будезинге бакталап киргеш чедиш алган чедишкинниинин дугайында аас-кежик бүргээн чылыг сестери сонгеп чедирдилер. Бо аныяк мурнакчыларны бистиң тускай корреспондентивис М. Хенче-Кара оларның алгаларының будүүзүнде чурукка тыртпырып алган: (солагай талазындан) Эрзин районнуң «Чаа орук» колхозунуң Суварга сүт-бараан фермазының эргелекчизи К. Чапсың, ол-ла районнуң «Мөрең» колхозунуң хөйжүзу Х. Пятсак, «Чаа орук» колхозтуң чолдачызы А. Эренчин бөзә электрик О. Сарыглар. Олар дертээлээ тоску беш чылдың бо тодарадыкчы дөртқу чылында улус ажыл-агыйының үре-түнеңдиг күш-ажылы дээш, халас путёвкалар-биле шаннаткан. Ынчаарга оларның үжү СӨКП кежигүнүүре кандидаттар, а бирээзи — ВЛКСМ кежигүнү.

С. МОНГАЛ.

НАНАЙ РАЙОНДА

Джари дээр нанай суур чөмүүн шөвөр кижилериниң хөйүбиле алдарлыг. Чижээлээрге, Далсянка Семеновна Больва нандыг-даа чараш, каас чүүлдерни кылыр. Оон ашаа Колбо Никитович — ыяштан чараш чүүлдерни чазаар. Чөмүүн ол шөвөрлери мергежилиин ағлуунуң үруунга дамчыдып берип турарлар, ону бо чурукта көргүскен.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Декабристерниң кадайларынга...

Бо чурукту декабристерниң кадайларының дугайында кино тыртпырып турган үеде тыртпырган. Кинону кинорежиссёр Владимир Мотыль «Ленфильм» студинда тургузуп турар.

Ол кинода Иннокентий Смоктуновский, Мария Купченко, Дмитрий Макаровский, Василий Ливанов, Польшаның артизи Ева Шикульска оларны тыртпырып турар.

ЧУРУКТА: бир болуушкунну кинога тыртпырарының будүүзүнде. Оң таладан солагай талаже — режиссёр Владимир Мотыль, артист Мария Купченко, болгаш Василий Ливанов.

Т. РЫБАКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Чагыдылга организастыг

Амгы үеде бистиң чүртүүл бүгү будуунарында парлаага чагылгазы чоруп турар болгай. Ниитилел-политиктиг тиг-даа, адырлар дайы-биле-даа солуннарны, журналдарны чагыдып алгаш, оларны ончуүл, олардан билип алган аажыктыг чүүлдерни ажыл-херекке ажыглап чоруур кижилер хөй. Ынчангаш солуп, журналдар чагыдылганыңе киржирериниң бистиң «Ак-Тургу» совхозта база салып турар.

Чижээ, Ак-Турут ортумак школазында келир чылдың солуннар, журналдарының чагыдылгазы организастыг чоруп турар. Школада парлаганың хөй-ниити тарадыкчылары башкы Татьяна Телегина, оңгу классчы Наташа Дагба олар школа коллективиниң кежигүнериниң чагыттаны 296 солуннар, журналдарның квитанциязын дуза алганнар.

Башкылар Кандан Арзылаң, Шивидек Кызыл-оол, Монгуш Эрес-оол беш-беш аңгы-бүрү чагыдылганы кылганнар.

К. КОМБУ.

ТЫВА ТӨӨГҮЗУ—МАРКАЛАРДА

Почта маркаларын болгаш эргелеп, бистиң калбак делгем Төрээн чүртүүстүң төөгүзүн бо хүннерге четтирер караваше-биле көруп ал болур бис. Оларның эң баштайгызын, бирээзинде, кланның эргелер-чагырганың канча-бегий үзе шилгааш, хостаганы чедип алган ажылчының чураан. А соолгу үеде үнген маркаларда космосту шинээдип алырының совет эртем-техниказын чедишкиннерин көргүскен. Баштайгы беш чылдарны—чүртүүл индустриалдаастаашкының болгаш коллективизацияны, Ала-Чүртүүл Улуг дайынның үезинде, Советтер чүртүүнү тайбың дээш демселдиг дайын соолгуүш катап тургузуушкуну чылдарының чедишкиннерин, коммунизм тургузуушкуларга совет улустуң бурунгаар башкыларын база-да маркаларда төөгүзүн көргүскен.

Совет маркалар бистиң күрүшеңнің политиктиг шилгаарынгай ажылдачыларын, суургалыг эртемденнерин болгаш чогаалчыларын, бөгү чылдарның маадырларын, үлетпүрде, көдээ ажыл-агыйда болгаш культурада улуг-улуг чедишкиннерин көргүүп турар. Дезегебиңе ажыдыы чоннарның улуг баштыңчызы В. И. Ленинге үш чүс ажыг марканы турасказадып парлаан.

Почта маркаларын бистиң чүртүүл хөй национал-лыстарывыга оларның бүзүлбас найырадыгга база калбак-биле турасказадып турар. ССРЭ-ниң составында эки түрү-биле бактаап киргеп Тываның—эң аныяк автономиг республикаларның бирээзиниң дугайында маркалар база эвээш эвес. Олар—бистиң республикавыстың амыдыралының база бир көрүнүүзү. Маңаа холбаштыр тывага маркаларның төөгүзүн кысказа-биле чугаалаары солуп.

Тыва Арат Республиканың маркалары филателистерниң кичээнгейин үргүлүүг хаара тудуп келген. Баштайгы тыва маркаларның хевири солуп, оларны ынчап шөпбөк, үш бүлүдалычак болгаш дөрбелчидээ хевириг кылдыр парлап тургулаан. Тыва маркаларны үндүрүп эгелээриниң ырак мурнуунда чагаа-бижиктерге моол марка-демдектерни ажыглаш турган. А соолгуредир—тыва почтага совет маркалар күүтүүр боон турган.

Эң баштайгы тыва марка 1926 чылда парлаттынып үнген. Ыяштала-даа оон бижиниң моол үжүктер-биле сиңбөдүп, кылган турган. Ында тырыкы дүүгүну чуруун кээп. Оң дээрге, бойдуста амыдыралдың моңгеннээ-биле шинчеп турарын айыткан демдек-тир. Ынчаарга 1927 чылдан бээр тыва маркаларга республиканың класс-чараш бойдузун, ак-меңан болгаш чомүүн ажыл-амыдыралын көргүскен сиңбилгелер көстүп келгеп. Дараазында чылдан эгелээш, маркаларның бижиниң латин үжүктер-биле демделеп эгелээн.

Ниитизи-биле, тодаргайларга, 1926 чылдан 1943 чылга чедир—ТАР-ның ССРЭ составына киргеринге чедир—136 марка республиканың ниитинге болгаш оон кызыгаарлырының даштынга-даа күүтүг боон чорүп турган.

Чамдык маркаларның өртектерин кырындан чаартып кааш коюп болгун. Оң чорук өртектериң оскерлиринден, бижиктиң чорудар черинің адресиниден, төгеринги ажыыже, а ажыыны рубликле шилиителиндеп хамаарыкын турган.

Совет Эвилелиниң составында Тываның каттыжып киргеннге чедир маркаларны Москвага парлап турганы солуп. Оларны сураглыг совет сиңилбичилер Завьялов биле Амбсов олар чүрүп турганнар. База бир солуп үүлүг бар. 1942—1943 чылдарга чамдык маркаларны Кызылга база парлап тургап. Ынчаарга ол маркаларның хевириң болгаш оларда корүүскен үүлдерни чуруктуу В. Ф. Демин күүсеткеп турган. Олардан кайгамчык чараш бойдусту—күүлүг Енисейни, оон эриктеринде арга-арыгны, дириг амыталаар—бүүр-бүлаңны, адыгны болгаш өске-даа үүлдерни солуурган көрүү болур бис. ТАР-ның экономиктиг, культурлуг амыдыралындан ацылга, өске-даа үүлдерни оларга чүрүп көргүүсү турган. Чижээ, спортлуг национал хевирлерни—хүрешти, ча адырын болгаш эът чарыштарын баштайгы маркаларга-ла көргүскен.

Маркалар чыыры—чугула керек. Оларның дузазы-биле кандыг-даа чүртүүл, кандыг-даа улустуң төөгүзүн билип ап болур бис. Совет Эвилелиниң составында Тываның бактаап киргеннинге үжеп чыыр демдегеп турар бо хүннерде республиканың филателистерин оон дугайында маркаларны чыып, оларны шинчилээрин улам илеткейжидип турарлар. Олар бөттаршың бодуун-даа, болза, хереглиг ажылы-биле өртекп болгаш амгы-даа үеэрнин дугайында чыл демдеглелерин тургузарынга дузалажып турарлар.

Ю. КОВЕНСКИЙ,
сонуургакчы-филателист, Кызыл хоорай.

ССРЭ-НИҢ ШИЛИНДЕК КОМАНДАЗЫНЫҢ ҮШКУ ТИИЛЕЛГЕЗИ

«МОСКВА (СЭТА). Эң мергежилдиг ойнакчылардан турган «Канада-74» командазы-биле Москвага болган ийи маргылдаа ооңгунга ССРЭ-ниң шилиндек командазының хоккейжилери тиилелгени база чедип алган, 5:2 (2:1, 2:1, 1:0) санныг болган.

Совет командазы Михайлов (башкылыг минутада), Васильев (3-кү), Анисин (29-кү), Шатаров (34-кү), Харламов (53-кү минутада) шайба киир кааган. Канаданың командазынга Уль (16-гы), Гоодн Хоу (27-ги минутада) чедишкинниг болган.

Алды ужуражышкынының эрттирген соонда ССРЭ-ниң шилиндек командазы мурнап турар, үш тиилелгелиг болган. Канадалар чапгыс-даа катап удуг алырын чедип алган. Ийи оон хайыжыкшы доозулган.

Ай октябрь 5-те болгаш 6-да ойнаар.

ДЫШТАНЫР ХҮННЕРДЕ

ОКТЯБРЬ 5-ТЕ

Шыдыраа клубунга кежээкиниң 6 шактан эгелеп хоорайның бирги черн дээш эр, херээжен болгаш элээн уруглар аразынга шымыраа маргылдаазы ажыттынгыр.

«Энергетик» Культура бажыңынга дыштанылга кежээлериниң сезонгунуң ажыдылгазы болур. Эгелээри 8 шакта.

«Енисей» Культура бажыңынга Совет Тываның 30 чыл юбилейге турасказадкан «Литература хайгаралы» деп темалыг кежээ болур. Эгелээри 8 шакта.

ОКТЯБРЬ 6-ДА

«Енисей» Культура бажыңынга — дыштанылга кежээни, танцылар, оюннар, аттракционнар. Эгелээри 8 шакта.

Шыдыраа клубунга — маргылдаанымы уламчылаар.

№ 15 школаның стадионунга кудукчу командаларының «Чеве, ооллар!» деп спортчу байырлалы эртер. Эгелээри эртенгиниң 11 шакта.

Хөгжүм-ниң театрынга культура ажылдакчыларының Совет Тываның 30 чыл юбилейга турасказадкан байырлыг хуралы болуур. Эгелээри 4 шакта.

ДЫШТАНЫР ХҮН ШТАБЫ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 5-ТЕ

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы.
12.05—Мелээлер.
12.10—Оңгуг телекөргүзүг, «Орлёнок» телестудиязының конкурларының Сошиалистиг Куш-ажылзавод Маадыры К. А. Борин-биле ужуражылгазының.
12.55—Музыкалыг программа. «Эртенги почта».
13.25—«Кадыкшылга». Эртем-нетередилгелиг программа.
13.55 — Оңгуг телекөргүзүг. «Дириг амыталар ораныда».
14.55 — Оңгуг телекөргүзүг. Дыштыны артистериниң киржилгези-биле эстрада концерти. ГДР-ден дамчыдылга.
15.25 — Шыдыраага делегей маргылдаазы.
15.30—15.40—Чарлар.
15.40—Документалдыг фильм.
16.15 — Оңгуг телекөргүзүг. П. И. Чайковскийниң «Иоланта» деп операзы. Ленинградта көрүнүнің опера болгаш балеттың академиктиг Бче театрының шкизи.
18.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—«Делегей байдалының дугайында допчу тайылбыр».
18.45—«Тываның неделязы». Информастыг программа. Муультфильм.
19.00—Хуулгаргы. Муультфильм.
19.10—«Мээң баштайгы башкым». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.55—Оңгуг телекөргүзүг. Информастыг программа. ГДР-ден дамчыдылга.
21.30—Концерт.
21.50—22.00—Чарлар.
22.00—Оңгуг телекөргүзүг. Хоккейге делегей ужуражылгазы. ССРЭ—Канада.
00.45—Концерт.
01.00—01.30—«Үе». Информастыг программа.

Редакторлуг оралакчызы
М. Н. СМИРНОВА

КИНО

ОКТЯБРЬ 5-ТЕ

«НАНЫРАЛ»: «Чүгле «кырганнар» тулчуп турар» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночымыды 9.30, «Москва—Кассиопея» 11.00, 14.30, «Ава» 16.15, «Хоктүтбейлер» 12.45, 18.05, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чаагыраар — мээң оюнгутерим» (1-ги, 2-ги серияларды) 14.00, 16.45, 19.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бажы чок ыттыг кижи» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Индекс 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчуг, бажы № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуг 24—63, редакторлуг оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, карысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, көдээ ажылдың киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чага киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бүтүглелеринин 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчуг, бажы № 1)

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТИРАЖЫ 16056. ЧАГЫГ № 237.
ТС—01112

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 235 (9612) | Воскресенье, октябрь 6, 1974 чыл | 1925 чылда үнезилеттингеш | Өртээ 2 көп

СОВЕТ ПАРТИЯ-ЧАЗАК ТӨЛЭЭЛЕРИНИҢ ГДР-ЖЕ ЧОРУПКАНЫ

ГСЧП Төп Комитединиң, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң болгаш чазааның чалаанын ёзугаар Герман Демократтыг Республиканың тургустунганындан бээр 25 чыл оюн байырлаарынга киржири-биле совет партия-чазак төлээлери октябрь 5-те Москвадан Берлинче чорупкан.

Төлээлерни СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев баштап чоруур.

Төлээлериниң составында СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң хамгалал министри А. А. Гречко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы хереглер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Белоруссияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары П. М. Машеров, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, Литваның Компартиязының ТК-зының бирги секретары П. П. Гришкявичус, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. В. Архипов, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң ГДР-де элчизи М. Т. Ефремов олар кирип турар. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы, СЭКП ТК-ның кежигүнү К. В. Русаков биле СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү А. М. Александров төлээлер-биле кады чорупкаанар.

Эштер Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарев, И. В. Капитонов, СЭКП ТК-ның кежигүннери П. А. Абрасимов, В. В. Кузнецов, В. Г. Куликов, Г. С. Павлов, К. У. Черненко, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат В. С. Папутин, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү О. Б. Рахманин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы В. А. Голиков, хамааты ужар чүүл министриниң бирги оралакчызы А. Н. Катрич болгаш өскелер-даа ССРЭ-ниң күрүне туктарын аскан Внуково аэродромундан төлээлерни удээп.

ГДР-ниң ССРЭ-де элчизи Гарри Отт, ГДР-ниң элчин черинiң ажылдакчылары төлээлерни база удээнер. (СЭТА).

СОВЕТ ПАРТИЯ-ЧАЗАК ТӨЛЭЭЛЕРИ МАР-ГА БААР

Моолдуң Араттың Революстуг партиязының Төп Комитединиң, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң болгаш МАР-ның чазааның чалаанын ёзугаар СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневке баштаткан совет партия-чазак төлээлери бо чылдың ноябрь төнчүзүнде МАРПниң III съездизиниң 50 чыл болганынга болгаш Моол Арат Республиканы чарлаанының байырлалынга киржири-биле Моол Арат Республикага баар.

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 30 ЧЫЛ ОЮНГА

ӨЗҮЛДЕНИҢ ЧУРАГАЙЛАРЫ

Дудуг туйбузу

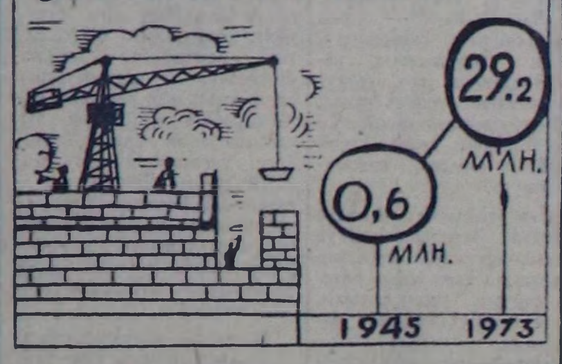

Дилиг материалы

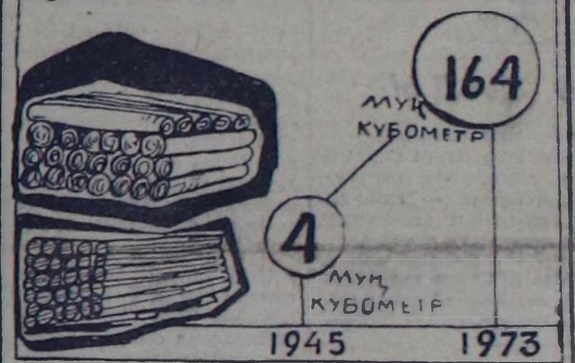

Тудуг ыяжының сөөртүлгези

Ак-Довуракта медээлер

Чолаачыларның чедишкиннери

№ 11 автобазаның чолаачылары беш чылдың тодаралыкчы чылының сентябрьда болгаш үшкү кварталда чүүк соортур даалгазын чедишкинниг күүсеткен. Чүүк соортүрүнүң сентябрь программазын коллектив тонна-биле 13,4 хуу, тонна-километр-биле бир хуу планнан ажырган.

Үшкү кварталда чолаачылар планнан ажыр 13610 тонна, азы үш айлар даалгазында көрдүнгенинден 8,9 хуу хөй янзы-бүрү чүктерни соорткеп. План ёзугаар 2 миллион 234 муң тонна-километр эртер тургаш, үш айларда оон 139 муң тонна-километр хөйнү кылган.

Чүүктер соортүрүнүң квартал программазын күүседиринге Владимир Корсун удуртқан чолаачылар бригадазы эң эки көргүзүлүг чедип алган. Совет Тыванның 30 чылынга тураскаатқан сентябрьда күш-ажылчы эмчеттге чолаачылар Анатолий Чижов, Чымба Адыгоол, Иван Борисенко, Алексей Белоусов бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаанар.

104 рубль хөй

Совет Тыванның 30 чыл юбилейин толептиг уткуур дээш «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң үлетпүр бүдүрүлгелер комбинадының коллективи сентябрьда улут күженнишкинниг ажылдаан. Эрткен айда 130 муң рубльдан барааның продукциязын бээр планын бүдүрүлге 166 муң рубль чедирген, а оның сайгарарының даалгазын ажыр күүсеткен.

Юбилей мурнунуң күш-ажылчы эмчеттге инженер Т. Гялушкина удурткан демирбетон кылыглар бүдүрер цехтиң ажыл-ишчилери күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүдүүн чедип алганнар. Сентябрьда бетонщик-хептекчилер 575 кубометр, азы ай планында хордугешкиден 173 кубометр хөй демир-бетон кылыгларны бүдүргеп.

Комбинаттың коллективи беш чылдың дөрткү тодаралыкчы чылының тос айлар программазын база ажыр күүсеткен. Барааның продукциязы ол үеде 1 миллион 324 муң рубльге бүдүрүп үндүрген, азы ол планнан 104 муң рубль ажыр. Продукция сайгарарының даалгазын 55 муң рубльге ажыр боттандырган.

Эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге бүдүрүлгеде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү өскен.

А. МОНГУШ.

МАЛЧЫННАРНЫҢ ЧАРЫЖЫ

Мал ажылының продуктуларын садып алырының тос айлар онаалдазын күүсеткенинiң дугайында медээ (хуулбазы).

Районнар	Сүт	Эт	Дүк
Бай-Тайга	101,3	114,7	102,4
Монгун-Тайга	—	103,8	83,7
Барыын-Хемчик	101,5	105,4	107,8
Овур	101,4	111,2	93,4
Чөөн-Хемчик	106,9	106,5	107,3
Улуг-Хем	112,1	100,1	99,5
Танды	100,0	105,3	108,7
Бии-Хем	102,6	106,6	104,7
Тожу	158,7	104,0	107,1
Каа-Хем	113,6	108,4	110,6
Тес-Хем	127,3	112,3	111,7
Эрзин	101,2	112,7	102,2
Кызыл хоорсовет	91,1	103,0	103,4
Республика ниитизи-биле	104,8	106,4	104,1

Бо медээниң допчу сан-түңнери бистиң республиканың малчыннарының магалыг чедишкиннериниң дугайын, Совет Тыванын 30 чыл юбилейинге төлептиг белек-биле ужуражыр дээш олар карак кызыл ажылдазының дугайын тодаргай хереглеп турар-дыр. Тос айларның онаалдазын ажыр он-он тонна сүттү, эттти, дүктү сатқан чорук тоскуу беш чылдың дөртүү, тодаралыкчы чылының планын хуусаа бетинде күүседип болурунуң болдунар аргазы бар дээрзиниң дугайын чугаалап турар. Эрткен чылдың ол үеэ-биле деңнээрге. бо чылын малчыннар мун ажыг тонна сүттү база-ла ол хире эттти, а дүктү 284 тоннаны хөйнү бүдүрген болгаш сатқан.

Дыка хөй ажыл-агыйларның саанчылары ам келир чылдың үлүүнде ажыдап турарлар. Ылангыя «Тоора-Хем», «Бүрен», «Тес-Хем», СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтарның, Бии-Хем районда «Хадын» колхозтуң саанчылары улуг чедишкинни чедип алган. Ол ажыл-агыйлар ам келир чылдың үлүүнге сүттү дүмбаа турар.

Республикага бо чылын бедик даглыг черлерде мал семирти кадарар чайгы одарларны эрткен чылдардан эки ажытпаан. Ынчангаш хойларның, мыйыстыг бода малдың, чылгының семиртилгези эки болган Чамдык ажыл-агыйларга аныяк малдың хонукта немелде денизин планнан бүдүн чартык — ийи катап ажыл турган. Ындыгларга «Бай-Тал», «Шивилиг», «Шамбалыг», «Революциянын чалбыыжы», «Сукпак», «О. Шыырай», «Тээли» совхозтарны хамаарыштырыл болур.

Эрткен кыжын хой кыштаглаашкының элээн чедишкинниг эртиргеп, коданнарны чем болгаш сүт-биле дээре хандырган чорук хойдан кыргып алыр дүктүн арбын болурунга чедиргеп. Оон аңгыда хойнуң, ошкүнүн часкы кыргылдазын организастыг чоруткан. Оон түңнелинде «Шамбалыг», «Алдан-Маадыр», «Тыва», СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг, «Большевик», «Барлык», «Тээли», «Бурунгаар» совхозтарга дүк чылдазы дыка кевдээн.

Республиканың малчыннарының чедип алган чедишкини чамдык коллективтерниң тос айның планныг онаалдаларын күүседири дээш харысыалгазын кудулаттыр. «Бөк-Тей», «Кара-Хаак» совхозтарның саанчылары болгарының болдунар аргаларындан ыракта куду ажылдаанар. Ол ийи ажыл-агыйның тос ай онаалдазын сүт талазы-биле күүсетпээн, а ол чорук чыл планның үзеринге чедирер чадавас. Ында малды чемгерериниң рационун хажыды турар. Сүттүң бараанны куду. Ындыг четпестерни Тока аттыг, «Россия», «Тинилелге» совхозтарга хамаарыштыр база чугаалап болур.

Ол ышкаш «Кызыл тук», «Барлык», Жданов аттыг совхозтар эътти бүдүрер болгаш садар талазы-биле дыка хөжүдап турар. Ол ажыл-агыйларның девискээринде эки одарлар бар турбуже, анаа малды семирти кадарарын база семирти азыраарын организаставзан. Бо ажыл-агыйлар күскү-кышкы үеде малды семирти азыраарынче чогуур кичээнгейни салбаан, кыштаглаашкынга четпес белетекенин турар.

Ажыл-агыйларның удуртукчулары, мал ажылының түскай артемнигларын малды семирти азыраарынче, ону чылыг кажаа-хораа болгаш чылыг сүт-биле хандырарынче кол кичээнгейни салыр ужурлуг.

БҮДҮРҮКЧҮЛҮГ АЖЫЛДААР

Байырлал бүдүүзүнде «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының коллективи бедик көргүзүглерин эрткен тос айларда чедип алган. Бешки ээлчег сентябрь 29-та бүдүрүкчүлүг ажылдаавш, 48 тонна даг-дүгүн арыглаар тургаш, 84 тонна недирген.

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң тудугжулары байырлал мурнунда боттарының чедишкиннериниң дугайын партия комитединге рапорттаан. Коллектив сентябрь айда планнан ажыр 36 муң рубльдиң ажылдарын кылган.

К. ХЕРТЕК.

Шалыпчы неделяның күш-ажылчы ээлчээ

БАЙ-ТАЙГАНЫҢ МЕХАНИЗАТОРЛАРЫНДА

Район бо күзүн ниитизи-биле 1800 гектар аңгыстыг аңдарып белеткээр планныг. Ам бо хүнгерде 1075 гектарны аңдарган. «Бай-Тал» совхоз 200 гектар аңгыс аңдарар планын 203, «Мурнакчы» колхоз 200 гектар планын 100 хуу кылдыр күүсеткен.

«Тээли» совхоз 1300 га аңгыс аңдарар планындан 630 ганы аңдарган. Совхозтуң механизаторлары СЭКП Тыва обкомунуң база республиканың Министрлер Чөвүлелиниң шалыпчы неделя дүтайында доктаалын танышып көргеш, күскү чер аңдарылгазын октябрь 10-га чедир бүрүн доозарын шиитпирлээн. Шалыпчы неделяның баштайгы хүнүнде-ле ажылдың темпизин илерең дүргедээп. Совхозта он трактористер чер аңдарып турар. Эң бедик көргүзүт дээш чарыш оларның ортузунда калбарган. Тракторист Ногай Бучалдыр хүнде 6 гектар чер аңдарар норманың орнунга 9 гектарны аңдарып, онуң 150 хуу күүседирин чедип алган.

Шалыпчы неделя дүтайында доктаалды «Мурнакчының» механизаторлары база чугаалажып көргеп. Ында ийи звено күскү суттарылганы чорудуп турар. Олар 100 ажыг ганы сүттарган. Сүттатчылар шалыпчы неделяда бедик көргүзүгнү чедип алыры-биле шалыпкын ажыдап турар.

Д. БАЛЧЫЙ,
мөдээ ажыл-агый эргелелиниң кол агроному.

Бай-Тайга район.

КЫЗЫЛ САДЫГ— ҮШКҮ КВАРТАЛДА

Совет Тыванның 30 чыл оюнга төлептиг ужуражырынга белеткенмишаан. Кызыл-садыгның коллективи бо чылдың үшкү кварталының планын 100,8 хуу күүсеткен. Планнан ажыр 110 муң рубльдиң аът-чем болгаш үлетпүр барааннарын сатқан. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге 1 млн. 255 муң рубльдиң барааның хөйнү сатқан.

Коллектив орулга киирериниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бединдириниң планнарын база ажыр күүсеткен. Хандырылганың бедик культуразы дээш демиселге хөй магазиннер киржип турар. Садып алыкчылар барааннарны боттары шилип алгаш, кассага өртээн төлээр аргазыбле сатқан барааннарның ботдезизи эрткен чылдың ол үезинде 23,9 хуу турган болза, эрткен кварталда 38 хуу болган.

Кызыл-садыгның бүгү магазиннериниң 37,5 хуузу ажылдың ол депшилгелиг аргазыбле ажылдап турар. Хандырылганың культуразын бедидерин чедип ап, планын ажыр күүсеткен мурнакчы коллективтер ковей. Чижээ, коммунист Б. Г. Князева директорлаан № 9 магазин квартал планындан ажыр 15 муң рубльдиң барааның сатқан. Ол ышкаш № 11, 12 магазиннер (директорлары К. К. Борисенко, Б. Г. Степанчук) планныг онаалгаларны алгаш ажыр боттандырып, күш-ажылды эки организастааннар.

А. СОЯН.

Чаагай жыдылга— ниитиниң херээ

ДОКТААМАЛ КОНТРОЛЬДААР

— Хооркүүскомнуң бир айтышкынын билир силер бе?

— Кандыг айтышкынын?

— Кудумчуларны, херимнер даштын боктаңдырбас, хоорайны арыг-шевер тургузар дугайында.

— Ийе, билир мен...

— Ынчазарга бо одаар ыяштарны, бөле төп каан сайны, озанчалы берген хаараактарны чүге херим иштиңе киирип албас силер? Бо дээрге дөмей-ле кудумчу богу ышкажыл.

— Чай алынмаанам ол нийин. Ырак рейс чораып, чаа келдим.

— Бо чүүлдер мында үр-ле чыткан хире, долгандыр сиген безип үнүп келген көрүнер даан.

Хоорайны арыг-шевер тургузар дугайында хооркүүскомнуң 1969 чылда-ла үндүрген шиитпирин чурттакчыларның канчаар күүседип гурарын хынаар сорулгалыг хооркүүскомнуң иштики хереглер киллизи-биле Кызылдың санэпидстанциязының кады чоруткан рейдизи ынчаар этелээн.

Улустарны түс-түс кудумчуларны хынаары-биле хуваап чорудуп турда милицияның улуг лейтенантызы М. С. Колесник биле санэпидстанцияның дезинфектор эмчизи М. П. Саковага Оюн Курседи кудумчузу таварышкан. Оларның-биле кады кудумчунуң бажындан куду көрүп бадарывыска, ооң арыг-шевер байдалы черле хөлчок куду деңнелде болду. Кудумчунуң ийи талазында хөй бажыңларның херимниң даштында тудуг материалдарын, одаар ыяшты кайы-хамаан чок бөле октагылапкан, ол ышкаш хөмүр-даштың, хирээдиниң, сайны мында-мында төккүзээн (кышка удур септелге ажылдары чорун турар).

— Бажыңының девискээрин арыглавайн, санитарлыг негелдени сагывайн турар чурттакчыларга административтиг хемчет хүлээдип, харын-даа 10—30 рубль чедир штрафтаар ужурлуг болгай — деп, ол кудумчуда № 6а бажыңның чурттакчызы В. Ф. Сенников-биле үстүүде чугаазын доозупшаан. Колесник протоколдуу тургузуп берди. — Даарта хооркүүскомнуң чанында административтиг комиссияга кээр силер.

Дужунда бажыңның чанында — база-ла бөле төлеп хөмүр-даш, машинадан дүжүр октагылаан хевээр эде салбаан тудуг материалдары. Ооң ээлери чок болду. Ийи хонук хуусаада бо чүүлдерни херим иштиңе киирерин сагындырбышаан, катап база хынап келирин дыңнаткан бижикти почта хааржаанче супкаш, чоруптувус.

Шак ынчаар бажыңнарны кезип, чамдык улуска аргасүмеин, сагындырыгны берип, чамдыктарын комиссияже келдиртип чоруп турувуста, кежээ апарган.

Кудумчунуң бир черинге мээривиске, асфальтылыг оруктуң кыдыы-биле чоруткан шала хөмгеп оңгарже айтып, кезек кижи шүүл чугаалашкан тур. Бистиң көрүп каашы, оларның бирээзи чугаалады:

— Маңаа улус телефон шугуму кылып турган чүве. Чоруурда оңгарын шала хөмгеш барганнар-дыр. Ам чоогунда бажыңнарның чурттакчылары ынаар хамык богун чуундузуп төп туруп бергеннер.

Шынап-ла орук кыдында төккен бокту көөрге, сагышка анчыг, каракка чаржынчыг. Чамдык кижилерниң, хоорай хамаан чок, чурттап турар деви-скээрин безин арыг-шевер чок болуп, ооң-биле деңнээрге.

— Ийе, биллир мен...

— Ынчазарга бо одаар ыяштарны, бөле төп каан сайны, озанчалы берген хаараактарны чүге херим иштиңе киирип албас силер? Бо дээрге дөмей-ле кудумчу богу ышкажыл.

— Чай алынмаанам ол нийин. Ырак рейс чораып, чаа келдим.

— Бо чүүлдер мында үр-ле чыткан хире, долгандыр сиген безип үнүп келген көрүнер даан.

Хоорайны арыг-шевер тургузар дугайында хооркүүскомнуң 1969 чылда-ла үндүрген шиитпирин чурттакчыларның канчаар күүседип гурарын хынаар сорулгалыг хооркүүскомнуң иштики хереглер киллизи-биле Кызылдың санэпидстанциязының кады чоруткан рейдизи ынчаар этелээн.

Улустарны түс-түс кудумчуларны хынаары-биле хуваап чорудуп турда милицияның улуг лейтенантызы М. С. Колесник биле санэпидстанцияның дезинфектор эмчизи М. П. Саковага Оюн Курседи кудумчузу таварышкан. Оларның-биле кады кудумчунуң бажыңдан куду көрүп бадарывыска, ооң арыг-шевер байдалы черле хөлчок куду деңнелде болду. Кудумчунуң ийи талазында хөй бажыңларның херимниң даштында тудуг материалдарын, одаар ыяштың кайы-хамаан чок бөле октагылапкан, ол ышкаш хөмүр-даштың, хирээдиниң, сайны мында-мында төккүзээн (кышка удур септелге ажылдары чорун турар).

— Бажыңының девискээрин арыглавайн, санитарлыг негелдени сагывайн турар чурттакчыларга административтиг хемчет хүлээдип, харын-даа 10—30 рубль чедир штрафтаар ужурлуг болгай — деп, ол кудумчуда № 6а бажыңның чурттакчызы В. Ф. Сенников-биле үстүүде чугаазын доозупшаан, Колесник протоколдуу тургузуп берди. — Даарта хооркүүскомнуң чанында административтиг комиссияга кээр силер.

Дужунда бажыңның чанында — база-ла бөле төлеп хөмүр-даш, машинадан дүжүр октагылаан хевээр эде салбаан тудуг материалдары. Ооң ээлери чок болду. Ийи хонук хуусаада бо чүүлдерни херим иштиңе киирерин сагындырбышаан, катап база хынап келирин дыңнаткан бижикти почта хааржаанче супкаш, чоруптувус.

Шак ынчаар бажыңнарны кезип, чамдык улуска аргасүмеин, сагындырыгны берип, чамдыктарын комиссияже келдиртип чоруп турувуста, кежээ апарган.

Кудумчунуң бир черинге мээривиске, асфальтылыг оруктуң кыдыы-биле чоруткан шала хөмгеп оңгарже айтып, кезек кижи шүүл чугаалашкан тур. Бистиң көрүп каашы, оларның бирээзи чугаалады:

— Маңаа улус телефон шугуму кылып турган чүве. Чоруурда оңгарын шала хөмгеш барганнар-дыр. Ам чоогунда бажыңнарның чурттакчылары ынаар хамык богун чуундузуп төп туруп бергеннер.

Шынап-ла орук кыдында төккен бокту көөрге, сагышка анчыг, каракка чаржынчыг. Чамдык кижилерниң, хоорай хамаан чок, чурттап турар деви-скээрин безин арыг-шевер

тургузарын бодавас, дарымдаа бодунуң бок-күзүрүмүн кожазының чанынче октаар хөөннүү черле шын эвес.

— Чаңгыс кудумчуну безин алгаш көөрге мындыг. А хоорайны ниитизин-биле алыр болза, байдал ам-даа дүвүреннүг ышкаш-тыр—деп, сөөлгү бажыңның чурттакчызы-биле ужурашкаш эңкенивисте, Мария Павловна чугаалады.

Ол сөстер черле уткалыг. Совет Тыванның 30 чылынга чедир каш-ла хонуктар арткан турбуже, Кызылдың алаңгыя ооң артыкы кудумчуларының, арыг-шевер бәйдәлы ам-даа куду деңнелде туруп турары рейд үезинде илерээн. Ынчангаш бажыңнар эргелелдерининң депутаттарының, кварталдар комитеттериниң, хөй-ниитиң санитар активчилериниң болгаш чурттакчыларның кичээнгейин бо айтырыгже дорт угландырып, хоорайның санитарлыг деңнелин көдүрер талазы-биле ажылдарны организастаары, маңаа хамаарыштыр үндүрген шиитпириниң күүседизин доктаамал контрольдаары хооркүүскомазын пететтиңип турар.

М. ХЕНЧЕ-КАРА,
«Шынның» тускай корр.

Бөгүн – Башкының хүнү

ЧУРУКТА: Кызыдың № 2 школазының башкызы Монгуш Шыыраповна Серен чээрби ийи чыл дургузунда бичии чаштарны өөредип келген. Ол бодунуң билиг-мергежилин, иштиг чүткүүлүн ынак херээже барааш болдурган. Коллективтиң макталдыларының бирээзи М. Ш. Серен бо чылын хүлээп алган бирги классчылары-биле кады.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

УЛУСЧУ БАШКЫ

Бөгүн чаңчыл болган өөрүшкүлүг байырлал — Башкының хүнү. Улуг баштыңчы болгаш башкы В. И. Ленин совет эргечагыргамның баштайгы чылдарында-ла улусчу башкының ээлзээр черин, өөң релю кайы хире бедик болурун онзалап айткан. Бистиң чуртувуста школа болгаш улус өөредилгезиниң херээ партия болгаш чазактың ханы сагыш салыышкынының төвүнге туруп келген. Совет интеллигенциянның мурнакчы отряды башкылар дугайында сагыш салыышкын улуг. Оларның аңгыда телевизирин улгаттырганы, ажылдаар, чурттаарынга улам таарымчалыг байдалдарны тургузуп турары улусчу башкыларның хүндүлүг ажыл-херээн ханы хүлээп көрүп турарының тодаргай хереглиэн болур.

Башкының хүнүн бо чылын онзагай байдалда демдеглеп турар. Тоску беш чылдың дөртүү чылы партиняның XXIV съездизиниң улус өөредилгезиниң талазы-биле салган чугула сорулгазын амыдыралга боттандырарынга улуг ужур-дузалыг чыл болган. Чаа эгелээн 1974—75 өөредилге чылы ук сорулганы шиитпирлээрин доозарының чылы. Өөрүшкүлүг байырлал Совет Тыванның 30 чылын уткуп тура бистиң улус өөредилге ажылдакчыларывыс хөгжүлдениң эрткен оруунча хая көрбушаан, аныяк салгалды коммунистиг мөзуг-шынарга кижизидериниң улуг сорулгаларын боттарының мурнунда салып турар.

Совет Тыванның улуг чаартылгаларының аразында улус өөредилгезиниң чедишкиннерин кайгамчык. 1944 чылда Тывага эвээш санныг школа амыдап турган, дээди болгаш ортумак-даа өөредилге черн турбаан. Бөгүнгү Тываны көрүңөр. Хөорай, суурларда школалар саны чыл бүрү немежип олурар. Партия болгаш чазактың доктаалдарынга үндезилээш, ылаңгыя көдээ школаларның баазазын быжыглаар талазы-биле улуг хемчеглер алдынган.

Бистиң республиканың дөрт муң ажыг кижилиг башкылар отряды улут күш. Школаларда, дээди болгаш ортуман тускай өөредилге черлеринде ынак херээнге бүгү билиг-мергежилин, күжүн бараалгадып келген хөөчүннар-даа, чаа өзүп олурар аныяк кадрлар-даа кайы хөй. Башкыларның билиг-мергежили чыл бүрү бедип олурар. Бисте шупту башкыларның 62 хуузу дээди болгаш двоспаан дээди эртемни чедип алган. Барык 100 ажыг башкыга РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы деп бедик атты тывысхан. Чазактың орденнери болгаш медальдары-биле чартык муң башкылар шаңнатканнар.

Башкыларның хөй-ниитин ажыл-херээ бүгүдеге билдингир. Олар чүгле школа, башкылаашкын ажылы-биле кызыгаарланмайн, хоорайларның, суурларның хөй-ниитин амыдыралынга эң-не идепкейлиг киржип турар. Тывада нептерөөгей агитквартираар амыдыңга бистиң башкыларывыс эң кесиң рольдуг болуу берген. Аңаа уруглар-ны кижизидериниң талазы-биле педагогика пропагандазын, ол ышкаш ада-иелер ортузунга янзы-бүрү массалыг хемчеглерни идепкейлиг боттанырып турарлар.

Хөй-хөй башкылар политөөредилге системазында пропагандистер, лекторлар, агитаторлар боол амыдаан. Чонның айбычызы депутат болганнар кайы хөй. Кандыг-даа ажылга, нама-даа чораан, башкы кижи бедик адынга талептиг, ёзугуг кижизидикчи болур дээрзин кыш-даа билир. Бөгүн өөрүшкүлүг байырлалдың хүнүнде республиканың школаларында ажыл-ижи болгаш амыдырал-чурттаалгазы, хөй-ниитин хөрээ-биле чоңга мактадыг, хөйге хүндүткелдиг башкыларны адаары чугула. Тываның улус өөредилгезиниң хөөчүннары И. Ч. Зргил-оол, О. А. Тава-Самбу (Кызылдың башкы училищезин), Е. Д. Матюшкина (Туранның № 1 школазы), А. К. Конгарова (Кызылдың № 2 школазы) болгаш Е. Б. Салзынмаа (Кызылдың башкы институду), Г. К. Очур-оол (Суг-Аксы школазы), Р. М. Аранчаа (Кызыл-Сылдыс школазы), Н. Н. Тараа (Самагалдай школазы), В. Т. Шогжаа (Тоора-Хем школазы) оларның аттарын бөгүн чергаарал-биле алап, буянныг ажыл-херээнге ам-даа улуг чедишкиннерниг болурун күзээ-жиндер.

Бүгү-ниитин ортуман өөредилгеге шилчилгени боттандырарының шиитпирлиг өөредилге чылын эң организастыг, өөредилге-кижизидилге талазы-биле бедик деңнелге эрттирер дээш күженнишкинниг амыдыралы школа коллективтериниң чугула сорулгазы. Өөреникчи бүрүзүн школаже хаара тудар, ону бүгү талалыг билиглер-биле чепсеглээр, уругларны күш-ажылчы чаңчылдарга, коммунистиг бедик мөзуг-шынарга кижизидер айтырыглар улус өөредилге органнарының, школа коллективтериниң мурнунда өзек үүлдер болур. Бо бүгүнү чедип алырынга башкыларның шынчы дузалакчылары партия, совет, хөй-ниитин органнар, ада-иелер болур ужурлуг.

Бөгүн—Башкының хүнү

МЭЭҢ ӨӨРҮШКҮМ

Башкылаар дугайында баштайгы дужаал... Мен ону 1934 чылдың август айда ТАР-ның культура јамыјындан алдым. Баар черим—Тес-Хем районуң Самагалдай эге школазы. Јамы «Совтывагранс» эргелелиндеп ийи чүк машиназа үндүрүп берген, анаа сургуулдарга чедирер чүүдерни: јаңы-бүр пос хептерни, чоорганнарны, јажыылдарны чүдүрүп алдывыс. Кады чоруур ажым—ол кожуунга кызыл-ог башкылаар болган Салчак Байыскылаң чүве.

Кызылдан үнеш, Балгазынга Булатов деп орус тараачынның башкынына кээп хондуңус. Даразында Кызыл-Арыгга турган Шумовтар сууру дижир черге келдивис.

Кедергей улуг салдыг, башкының дүгү каразымаар, күдер-шыырак Шумов ашак (ол сураглыг минометчу Шумов алышкыларның адазы ийин) бис-биле үр-даа чугааласпады. Ол ойде чүкту арт-сын ажыр чедирерикте орус тараачыннар дужаажып турганнар.

Дагаларлыг ийи улуг аңгы ордуваанныг тергеге кожупкаш:

— Че, чүдүрер-де—деп мындыг.

— Канчап сынарыл, аңгар-даа кайын хурул?—диштеп, эживис-биле ийилээ бот-боттарывысче кайгаптывыс.

— Аңаа, аңаа. Ажырбас.

Чүк-даа тей-ле. Чоруптувус. Калдак-Хамар артын ажып чадап, түрээнивисти чүү дээр боор! Аңгар-даа шынап-ла шыырак, ынчалаа-даа ажыр узун оорганы чүге деңнээр. Аңгар чүткүп-ле орар, а бистерда ийип-тудуп дер-сүт дүжүп чоруур бис. Тон-на хоржок апаарга, аңгар тура дүжер, бистиң баштай эскербешивис, дүгүйлар соонда сөөртүнүп чоруур адыр демирлер черже кадалгаш, тергени дедир чоруткайн тургузуп зар. Кажар-да кылган де!

Иревистиң хөрээ ажаам, хөлдүү хөлчөк:

— Че, оолдар, артты-даа ажып шыдаавыс. Ам чүү боор. Самагалдайже уланыр кижи чедирге боор бис—деп хөөрээн олур. Шынап-ла мындыг болза эжизин деп эжимбиле ийилээ амырап тур бис.

Шенектелчек арганы дескине чоруп, каш бажыннар, эмгежок хөй өтлер баравын көрүп кагдывыс: Самагалдай суур ол чүве-дир. Амгы үеде ортумак школа чыында доора бажын—эге школа ол тургаң, ам ында база-ла эге школа сургуулдары өөренип турар. Ол бажыннардан өске бичежек бажыңнар—кожкоптуу. Оон аңгыда телефон белдириниң чывыт бажыңы бар.

Эге школаның эргелекчизи Салчак Даваа бисти өөрүп үткүдү. Ынчанмайн канчаар, башкылар немежип, сургуулдарга бир-ле дугаар берин эгелээр ийик-хеп, оруп-дожек кээп турда. Ынчан ол школага дөрт класс, чеден шаа өөреникчи турган...

1943 чылда Тес-Хемден чоруткаш, эрткен чылын маңаа база катап чедип келдим. Мээң баштай-ла башкы боюп ажылдап эгелээн черим кайгамчык хөгжээнинге дыка-ла өөрдүм. Шаанда коргуп, түрел чораан ажып келген артын кайгамчык чараш, мырынай каалама улут орук апарып-тыр. Самагалдай—улут-улут бажыңнарлыг, узун-делгем кудумчуларлыг, ийи колхоз, ийи совхозтуг улуг районуң төвү болган. Шаанда мен он сес харлыг, чаа-ла башкы боюп кээп туруумда, Тес-Хемге чүгле 3 эге школа турду. Самагалдай, Чыргаланды, О. Шынаа. Ам ол-ла девискээрде (Эрзин район-биле кады) он ийи школа бар, олардың иштинде чүгле чаңгызы эге, өскелери шуптузу сес чыл болгаш ортумак школалар-дыр. Чүгле амгы Тес-Хем районда бөлүн 2325 өөреникчи, а Самагалдай ортумак школазында 712 өөреникчи бар.

Хөгжүдениң магалыын балыткаар фактылар-ла хөй, ону ам кижи бүрүзү көрүп турар, ынчангаш маңаа хөйну биживаал. Чүгле демдеглекээр чүүлүм бо. Бо бүгү—Тываның социалистиг орук-биле хөгжээни, улуг Совет Эвилелиниң составынга киргени, партияның, чазактың ада сагыш-салыышкынының ачызы-дыр.

Улус өөредилгезиниң шутумунга хөй чылдарда ажылдап чоруур, шаанда мээң баштайгы өөреникчилерим районда хүндүткелдиг школа директорлары—Самагалдайның —Николай Комбуй-оол, Берт-Дагның—Владимир Даваа, Үшмаанның—Демчик Сөөдер, өөредилге эргелекчизи (Берт-Дагда)—Дүпшүн Биче-оол...

Төөгү эртемнериниң кандидады Ю. А. Аранчын, РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу С. К. Ланзы, РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы А. Б. Маскыр дээш өске-даа специалистерге болгаш салгакчыларга башкызы канчап өөрүвезил!?

Н. БААЗАҢ,
хоочун башкы, Самагалдай школазының интернат эргелекчизи.

Ленинград областың Гаврилова суурга аныяк башкы Вера Петрова үш чыл бурунгаар ажылдап келген. Ам аныяк башкыны суурда улуг, биче кижилер шупту хүндүткел-биле каржуп, Вера Федоровна дижир апарган.

Вера Федоровнаның математика кичээлдеринге уруглар черле чалгааравас. Кичээл бүрүзүн ол кандыг-бир солуун оюн ышкаш эрттирер, ынчангаш кижи бүрүзү аңаа күзелдиниле киржиксээр. Шак мындыг арга-биле эң берге бодаларны безин илдик чок бөдап турар.

ЧУРУКТА: математика кичээлдерин кажан-даа, канаа-даа бө-ла улампылай бергилээр.

Ю. БЕЛИНСКИЙНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

САННАР, ФАКТЫЛАР

Республиканың өөредиге черлеринде болгаш школаларда ажылдап турар башкыларның 62 хуузу дээди болгаш дооспаан дээди эртемни чедип алган.

* * *

РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы деп бедик атты бистиң республикада 100 ажыг башкыларга тывыскан. 182 башкы «Улус өөредилгезиниң тергиини» деп хөрек демдектиг. 500 ажыг башкы Совет Эвилелиниң орденнери болгаш медальдары-биле шаннаткан.

* * *

1944 чылда Тывага чүгле 500 башкы ажылдап турган. Ам бисте 4260 башкы санаттынып турар.

* * *

Тыванын баштайгы дээди өөредилге чери Кызылдың башкы институдун эрткен өөредилге чылында 190 кижи дооскан. Ийиги дээди өөредилге чери — Красноярскиниң политехниктиг институдунуң бирги курузунга бо өөредилге чылында 100 кижини хүлээп алган.

Силерге—мактал болгаш хүндү!

Четтирдивис

Улуг-Хем районнуң Шагаан-Арыгның бот-өөредилгиг школазында ажылдап турар бистиң ынак башкывыс Алексей Сонамович Орус-оолдуң дугайында чылыг сөстү бо кайгамчык өөрүшкүлүг хүн таварыштыр чугаалаза деп бодадым.

Алексей Сонамович 30 ажыг чылдарда республиканың школаларынга, ылангыя Шагаан-Арыг ортумак школазынга 20 ажыг чыла ажылдап, математика башкылап келген. Ол эрткен үеним дургузунда бистиң ынак башкывыс чүс-чүс оолдар, кыстарны өөредип, оларга билигни, ылангыя математикага хандыкшылыды оттуруп, өөреникчилерниң чүрээге бүтү чараш чаагай чүүлдерге ынакшылды кыпсып келген.

Алексей Сонамовичиге башкыладып, оон холун дамчаан кижилер, эргим башкызын хүндүлеп чоруур болгаш аңаа зажок ынак. Ол ам магалыг эки математик, үлегер-дуржулгалыг педагог болгаш бодунуң эртемнин ханызы-биле билир, билигнин өөреникчилерге кончуг тодаргай дамчыдар, өөреникчи бүрүзүнүң сагыш-сеткилин эки билир, кижи бүрүзүнүң чүрээнче «дулгүүриу» чогуур үезинде тып алыр кижи. Алексей Сонамовичиге үш чылда башкылаттым. Ол дээрге мээң школачы, студент, аспирант чылдарымда эң-не үнелиг болгаш уттундурбас үе деп болап чоруур мен.

Бистиң ынак башкывыстың өөреникчилери дээди, түскай ортумак, совет болгаш партияның өөредиге черлерин дооскаш, республиканың яңыбүрү булуннарында ажылдап тураралар. Оларның иштинде В. Очур, Ш Сат—эртемденнер, Ч-Д. Ондар «Тыва тудуг» трестиң эргелекчизи, К. Орус-оол, Д. Суван, Ч. Таспанчык—эмчилер, К. Юмбу — юрист, Н. Тыртык-Кара — партия ажылдакчызы апарганнар. Хоочун башкывыстың өөреникчилериниң кол нуруузу башкызындан үлегер-чижек, ап, башкы деп кайгамчык профессиялыг боюп, келир үеним кадрларын өөредип, кижизидип чоруур.

Эргим башкывыс Алексей Сонамович, башкылар хүнүн таварыштыр силерге чүректин хамызындан изиг байыр чедирип, кан дег кадыкшылды, чаагай күзээшкиннерни бараалгадым, чымыштыр ажылжиннерге чаа-чаа чедиишкиннерни күзедим.

Н. ШАКТАРЖЫН,
география эртемниериниң кандидады.

КЕЗЭЭДЕ ХӨЙ-БИЛЕ КАДЫ

Мария Николаевна Балашова — Эәрбек сес чыл школазының башкызы. Оон башкы ажылы маңаа эгелээн болгаш чээрби чыл мында уламчылап турар. Эәрбекте ол башкыны танывас кижи кайда дээр силер. Кезээде-ле хөй-биле кады чоруур, ёзулуг-ла чонуңун башкызы.

Оюн, концерт, чүү-даа болур дээнде Мария Николаевна кезээде ында болур. Башкы кижи ындыг болур ужурлуг-даа. Ынчангаш чоп ону хүндүлээр, аңаа идегээр. М. Н. Балашова кодаа Совет депутадынга каш удаа сонгудуп келген. Соңгукчуларның негелде, хомудаладырынга, чагыгларынга кичээнгейлиг, сагыш-човаңгыр.

Башкылар хүнүн таварыштыр коллективтиң хоочуннарының бирээзи — ажыл-ишчи башкывыска алс-кежикти, чедиишкиннерни күзедивис.

С. БАЗЫР-ООЛ,
Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы. Бии-Хем район.

БАШКЫ ӨГ-БҮЛЕ

Өөрүшкүлүг байырлалынар таварыштыр эртим башкылар силерге сеткилдиң ханызындан чылыг сөстерни сөглеп, бараалгадыксадым.

Тараалап Таңдыда улус өөредилгезиниң хоочуну, Элегес ортумак школазының тыва дыл башкызы, РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Демьян Ёнданович Оюн башкылаа-ла дөртен чылдың нүүрүн көре берген. Бо өг-бүлениң херээжен ээзи Камаа Севээновна база эге класстар башкызы.

Демьян Ёндановичиниң өгбүлезин башкыларныы деп чөптүү-биле адап болур. Оларның улуг уруу Ирина Демьяновна бо чылын башкы институдун дооскаш, ада-иезиниң бүлүнүг ижин уламчылап киришкен...

Башкының ажылы кымнарны кижизидип каааны-биле тодаргайлаттынар болгай. Д. Е. Оюн дөрт он чыл дургузунда ажылчыннар, тудугжулар, малчыннар, башкылар, инженерлер дээш кымны өөретпээн дээрил.

Чоруунар чогум, ажыл-херээнер бүдүүгүр болзун, башкы өг-бүле!

Ч. СОДУНАМ,
«Тыва мобальт» комбинаттың амыылчыны.
Таңды район.

Осур-оол Амашкынович Монгуш чээрби алды чылдарда аныяк салгалды өөредип кижизидеринге бараан боюп келген. Хоочун башкы ам Чөөн-Хемчик районнуң Чыраа-Бажы ортумак школазында ажылдап турар. Мурнакчы башкының тыва дыл кичээлдери уругларга солун.

Коммунист башкы школада чедиги класстың удуртукчу башкызы. Совет Тыванын 30 чылынга тураскааткан класстар аразының чарыжынга киришкеш, ук класс бирги черни алган.

Чурукта: хоочун башкы Осур-оол Амашкынович Монгуш өөреникчилери-биле кады.

Э. КУУЛАРНЫҢ фотозу.

ЫРАККЫ МУГУР-АКСЫНДА

1936 чылдың күзү... Мөнгүн-Тайга районнуң төвү Мугур-Аксы суур. Ийи өрээл бичежек бажыңнан чанында ол үеним байдалы-биле шиник кеттинген уруглар чыскаалыпкан турганнар. Мугур-Аксының эге школазының ажыттынып турганы ол. Элээн чылдар эрткен соонда Мугур-Аксы эге школазын 7 чыл школазы кылдыр шилиттиккен. Оон бээрле школаның материалдыг базазы быжыглап, өөреникчилериниң-даа, башкыларның-даа саны өзүп эгелээн.

Ол школаның баштайгы доозукчуларының иштинден эртем-билигниң ханызынче шымнып, боттарының күзелдерин чедип алгаш, чонуңун мурнунда төлептиг бараан болуп чоруурлар хөй. Оон чижээнге Кызылдың педагогика институдунуң башкызы Х. М. Саая, бот-тывынгыр композитор Б. Х. Чүлдүм-Сюрюн, чурукчу С. М. Саая. Мугур-Аксы ортумак школазының башкылары Д. Б. Донгак, Б. О. Салчак оларның аттарын чоргаларлыг адап болур.

1968 чылда Мугур-Аксыга 360 олуттуг чаа школаның бажынын «Малчын» колхозтуң тудугжулары дооскан. Ук школаны ортумак школа кылдыр эде тургускан. Оон бээр-ле школаның өөредилге дериг-херекселдери, башкы кадрлар-биле хандырылгазы эжижип эгелээн. Школада физиканың, биологияның, химияның кабинеттерин амгы үеним негелдезинге дүүштүр дерип тургускан.

Школада бо өөредилге чылында 53 кижизидикчилер болгаш башкы кадрлар ажылдап турар. Оларның иштинде хоочуннар-даа, башкы алдының бир-ле дугаар эгелээн аныктар-даа бар.

Школаның башкыларының иштинден бодунуң мергежилинге арга-дуржулгазын бедидип, өөреникчилерге быжыг билигнин берип, хөй чылдарның иштинде 100 хуу өөредилгени чедип алганнар хөй. Чижек кылдыр хоочун башкы Долчун Бларановна Донгакты адап болур. Ол Кызылдың башкы институдун дооскан. Оон бээр чээрби хире чылдар эрткен. Башкының чамдык өөреникчилери башкы мергежилинге өөренип ап, башкызыбиле кады ажылдап турарлар. Демчик Өшкү-Саар хоочун башкызының арга-сүмезин ап, Мугур-Аксы ортумак школазының база бир мүрнакчы башкыларының одуруунче кирген.

Школа коллективинге үр эвес ажылдаан-даа бол, ажылынга мергежилдиниң, кызымаккайын дораан-на көргүзе бергиннер база бар. 1973—1974 өөредилге чылында Кызылдың башкы институдунуң физика-математика факультединиң студентизи Лидия Игнатьевна Коровина бо школага ажылдап келген. Аныяк башкыга баштайгы үеде улуг бергедээшкиннер таварышкылаан. Боду тыва дыл билбес, а өөреникчилери орус дылды чегей билир. Ол бергедээшкиннерден аныяк башкы ундараваан.

«Дуржулгалыг хоочун башкыларның дузалы-биле, таварышып турган бергелерни ажып эртим. Хоочуннардан ам-даа өөренир мен» — деп, ол бичe сеткилдиг аныяк башкы бо-ла чугаалаар.

Школаның узун, делгем коридорунуң ужунда «биология» деп каан класс бар. Оон ханаларын дургаар биология кичээлдеринге ажыглаар дериг-херекселдерни делгээн шкафтар турар. Ханаларда улуг эртемденнерниң портреттери, дириг амытаннарның, үнүштериниң хевирлерин делгеп аскан, соңгалар карактарында янзы-бүрү тарымал чечектер өзүп турар. Бо бүгү школаның биология башкызы Валентина Успун-оолдуң чогаадыкчы ажылы-дыр. Ол арга-дуржулга талазы-биле школаның шыырак башкыларның бирээзи. Оон кичээлдери кезээде бедик деннеңге эртип, коргузуг херекселлерин — өөредилге киноларын, диафильмнерни доктаамал ажыглаан турар. Оон класы соолгу чылдарда доктаамал 100 хуу өөредилгени чедип ап келген. Сентябрьның үшкү неделязының төнчүзүнде ол бодунуң класы-биле «Алдын күс» деп кежээни школага организастап эрттирген.

Мугур-Аксы школазының коллективи чаа өөредилге чылын организастыг эгелээн. Улус ажыл-агыйының планын ёзугаар 930 өөреникчини хаара тудар планын күүседип, ам бо хүннерде Башкылар хүнүн болгаш Тываның Совет Эвилелиниге каттышканынган бээр 30 чыл ооң төлептиг үткүп турар.

К. ИРГИТ.

БҮГҮ ЧҮВЕНИ ЧОННУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА, СОВЕТ КИЖИНИҢ ЭРГЕ-АЖЫЫНГА

1974-1975 өөредилге чылында ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезиниң системазынга баштайгы кичээлдерге методиктиг материалдар

(Төнчүзү. Эгези № 232, 233 солуннарда).

Кичээлдерни чорудуп тура, делегей байдалынга таарымчалыг буруузаралдашкын — хамыктың мурнунда социализм тургузуунуң, оон чедиишкиннериниң, оон үлегер-чижээниң болуушкуннарын салдарының түннели, делегейде күштериниң деңгээлгүүр социализмниң эрге-ажымынче чайыт турарында, ынчангаш социализмни улам мыйыг быжыглаары—тайбың социал депшилге дээш демиселиниң магадылалы дээрлиг көрүзери чугула.

Делегей социализминиң экономиказын улам мыйыг хөгжүдеринге Экономиктиг Дуралажылга Чөвүлели улуг рольду ойнап турар. Делегейниң чуртталакчы өөредилгезиниң ол кезии чурттап турар ЭДЧ-ниң кежигүүн социалистиг чурттар делегей үлетпүрүүнүң продукциязының үш кезиин бүдүрүп турар. 25 чылдар дургузунда ЭДЧ чурттарының үлетпүр бүдүрүлгези 12 катап, а национал орулгазы 5 катап өскен. Ол үеним дургузунда сайзырангай капиталистиг чурттарның орулгазы 3,2 катап, үлетпүр бүдүрүлгези 4 катап өскен. Моон алгаш өөрге, ЭДЧ-ниң кежигүүн чурттар темпизиниң озулдезиниң талазы-биле сайзырангай капиталистиг чурттарны мурнап турар-дыр.

ЭДЧ чурттарының социалистиг экономиктиг интеграциязының Комплекстиг программазын хүлээп алганы оларның аразында чаа экономиктиг харылзааларны тургузарынга чаа үе-чаданы тургузуп, боттарының экономиктиг потенциалын улам мыйыг хөгжүдеринге бүгүле арганы берип турар.

Тайбының программазы ёзугаар партияның болгаш күрүнениң даштыкы политиказын өөренип тура, тайбынга ынакшылыг күштериниң болгаш социализмниң мотаг чок демисежип турган чеди алган даразында улуг чедиишкиннерин дыңнакчылырның кичээнгейинче утландырар:

Америк империализминиң Вьетнамга агрессиялыг дайынын сокпатканы база бүгү Индий кыдатка тайбыңны тургузарынга чогумчалыг байдалды тургускан.

Империалистиг аггрессияга удур демиселди чорударынга база Чоокку Чөөн чүкте дайыныңыг одаан узуткаарынга таарымчалыг байдалды тургузуп турар локументилерге болгаш керээлерге ат салдынган:

ССРЭ биле Японияның аразында харылзааларның таарымчалыг болуп өскерилгени, бистиң чуртувустуң Индия, Афганистан, Бангладеш-биле кады ажылдажылгазының хөгжүдези; Совет Эвилелиниң Африканың болгаш Латин Американың чамдык чурттарыбиле аразында харылзаазының экижиттикени;

Партияның XXIV съездизиниң ажылдап кылганы даштыкы политиказының курузунуң бедик үре-түннелдиг болуп турарын амыдырал бадыткап турар.

ЛИТЕРАТУРАЗЫ

В. И. Ленин. Совет эрге-чагырганың эәлчеглиг сорулгалары. Чогаалдарының долу чыындызы, т. 36, арын 190—194.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң материалдары. Политиздат, 1971, арын. 4—30, 38—40, 55—72.

Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин бүттындырар талазы-биле СЭКП ТК-ның бүгү делегейге ажыл-чорудулгазы. СЭКП ТК-ның 1973 чылдың апрель 27 хүлээп алган Доктаалы. «Правда», 1973 чылдың апрель.

Л. И. Брежнев. Бүгү чүвени чонга, совет кижиниң эрге-ажызынга. 1974 чылдың июнь 14-те Москва хоорайга Бауман сонгулда округунуң сонгукчулары-биле ужуражылгага чугаазы. «Правда», 1974 чылдың июнь 14.

Бүгү-ле чүвени чоннуң чаагай чоруунга, совет кижиниң эрге-ажызынга. Журнал. «Политическое самообразование». 1974 ч., № 9, ар. 70—85.

Политиздат, 1974.

Л. И. Брежнев. Бүгү-Эвилелдиң Ленинчи Коммунистиг Аныяктарының Эвилелиниң XVII съездизинге чугаазы. Политиздат, 1974.

А. Н. Косыгин. 1974 чылдың июнь 12-де Москва хоорайның сонгулда округунуң сонгукчулары-биле ужуражылгазынга чугаазы. «Правда», 1974 чылдың июнь 13.

Н. В. Подгорный. 1974 чылдың июнь 13-те Москваның Ленинград сонгулда округунуң сонгукчулары-биле ужуражылгазынга чугаазы. «Правда», 1974 чылдың июнь 14.

БАШКЫНЫҢ БЕДИК ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

Профессионал байырлады—Башкының хүнүн бистиң чуртувуста бүгү улустуң байырлалы кылдыр дүрүм ёзугаар санап турар. Совет кижи бүрүзүнүң, өг-бүле бүрүзүнүң амыдырал-чуртталгазы школабиле холбаалыг, ынчангаш башкының буянныг ажылжизин кижилер болур-чогуурубиле үнелеп турар. Ажылчының болгаш тараажының, эртемденниң болгаш артистиң ажыл-чорудулгазында школа башкыларының улуг болгаш биче сеткилдиг ажыл-чорудулгазының кежик-чамдыы сиңниккен. Чурттуң 49 миллион өөреникчилерин олар билиглерниң орүү-биле башкарып турар. Чүгле бо чылын безин башкылар улуг амыдыралче беш миллион аныяк хамаатыларны — ортумак школаның кижизиткеннерин үдээн.

«Улусчу башкы — совет пиитилелдиң чоргааралы-дыр. Улус чырыдыышкынының хераанге кызыгаар чок бараан болуушкуну-биле, боттарының эптиг эвилеп чүректери-биле, угаан-бодалының чаагай шынарлары-биле уругларга янакшылы-биле башкылар бүгүнүнүң хүндүткелин чедип алган. Башкының идейлиг бүзүрелиин, эрес-шүлүргү ажыл-ижин, чаа кижини кижизидеринге оон аажок улуг салыышкынын партия бединиле үнелеп турар» —деп, СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев «Учительская газета» солуннуң редакция коллективинге, авторларынга болгаш номчукчуларынга байырлыг чагаазынга онзалап демдеглээн.

Башкының хүнүнге холбаштыр октябрь 4-те ССР Эвилелиниң Улуг театрынга байырлыг хурал болган. Барык үш миллион педагогтарның төлээлекчилери, эртемниң болгаш культураның ажылдакчылары, школаларда шефтеп турар заводтарның болгаш фабрикаларның ажыл-ишчилери анаа келген. Москваның болгаш Москва областың школаларының чазактың бедик шаннадлары-биле демдеглеттирген ён дээре башкылары президиумга олурган.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары өө Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын хуралдың киржикчилери хүндүлүг президиумунга чангыс эп-сеткилдиг сонгаан.

ССРЭ-ниң чырыдыышкын министри М. А. Прокофьев башкы дугайында сес чугаалаан. Башкыларның ажылжизин бедии-биле үнелеп турары дээш, школа дугайында партияның хүн бүрү ада сагыш салыышкыны дээш совет башкыларның өмүнээзинден өө Л. И. Брежневке сеткилдин ханызындан өөрүп четтиришкинни ол илергейлээн. Ён чугула социал сорулганы шиитпирлээрипге — аныяктарны бүгү-нийти ортумак өөредилгеже шилчидерин бо беш чылда доозарынга башкыларның улуг ролюн ол демдеглээн.

Бүгү талазы-биле сайзырангай кижини кижизидер хүлээлгелиг башкыларның хүндүлүг болгаш харыысалгалыг ажыл-херээнин дугайын хуралга сес алганнар чугаалап турган.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Советининг Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге байырлыг чагааны байырлыг хуралдың киржикчилери чоруткан.

(СЭТА).

Бүгү чуртарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 236 (9613) | Вторник, октябрь 8, 1974 чыл | 1925 чылда тудезвлеттингеи | Өртээ 2 көп

ЮБИЛЕЙГЕ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БЕЛЕКТЕР

Совет Тываның 30 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарышка чедип алдынган чедишкиннер дугайында колхозчуларның, совхозтар ажылчыннарының күш-ажылчы рапорттары республиканың ажыл-агыйларындан СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң адресиже келири үргүлчүлеп турар.

Республиканың 30 чыл юбилейинге ужурашпышаан, Тываның Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының коллективи 9.407 гектар шөлдүң тараазын ажаан алырын дооскаанының, аңгыс аңдарылгазының планын күүсеткенинииң дугайын рапорттап тур.

Күрүвеге эът садарының тос айлар планын чедип ажыг хууга, дүктүүн оң тос хууга болгаш сүттүүн ийи хууга ажыр күүсеткен.

Бөдүүн мал чемин белеткээри ажыл-агыйда үргүлчүлеп турар. Сигеи белеткээриинин, витаминниг сигеи далганы бүдүрериинин планын күүсеткен турар.

СОВХОЗ ДИРЕКЦИЯЗЫ, ПАРТКОМ, АЖЫЛЧЫН КОМИТЕДИ.

Бай-Тайга районуңуң «Мурнакчы» колхозунуң ажыл-ишчилери юбилейге төлептиг белекти белеткээн. Күрүвеге тараа садарының беш чыл болгаш 109 хуу күүсеттингеи, ажаан алышкын болгаш аңгыс аңдарылгазы доозулган. Бөдүүн мал чемнери белеткээриниң планын чүс хуу күүсеткен. Мал кажааларын кышка белеткээри октябрь 20-де бүрүн доозарын колхозтуң ажыл-ишчилери хүлээнген.

Х. СЮРЮН, колхоз даргазы.
Д. ХЕРТЕК, партком секретары.

Совет Тываның 30 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш чарышпышаан, «Тээли» совхозтуң ишчилери күрүвеге тараа садарының беш чыл планын 166 хуу күүсеткен, дүжүт ажаан алышкынын дооскан, тараа садарының бо чылда планын 102,8 хуу боттандырган. Тараа культураларның картофельдиң үрезинии уруп алган.

Малчымнар база-ла чедишкиннииг ажылдаан, дүк садарының чыл планын 103,6 хуу күүсеткен. Бөдүүн мал чемнерин белеткээриниң планын үш хууга ажырган.

О. КАРА-ДОҢГАК, совхоз директору.

СОВЕТ ПАРТИЯ-ЧАЗАК ДЕЛЕГАЦИЯЗЫНЫҢ ГДР-ДЕ ЧЕДЕ БЕРГЕНИ

БЕРЛИН. Октябрь 5. (СЭТА-ның тускай корр.). Герман Демократтыг Республика улуг байырлалдың бүдүүзүнде турган. Ийи-де хонгаш республиканың ажылчы чоннары Германияның төөгүзүнде ажылчыннарының болгаш тараачыннарының төөгүде бирги социалистиг күрүнезиниң 25 чылын демдеглээр. ГДР-ниң пайысталдың баймрлал шинчи кипр шимеп дерип каан турган. К. Марктың, Ф. Энгельстиң, В. И. Ленининиң портрет чуруктарын, ГДР-ниң Совет Эвилелиниң аны-дуңма социалистиг чурттарның күрүне туктарын, дозуларын, күш-ажылчы тилелгелериниң чурагайларын көргүскен транспарантыларны шөлдерде болгаш кудумчуларда, бажыннарының кырында аскылаан. Аажок улуг өлең кызыл пестерде: «Эш Брежнев кирип моорлаңар», «В. И. Ленининиң партиязыбиле болгаш ,чурту-биле кезээ мөңгеде кады!», «ГСЧП—СЭКП-биле!», «Фройндшак—пайырал!» деп, байыр чедирикшиннериниң сөстерин бижээн Совет улуска, СЭКП-ге бодуунуң аны-дуңма ёзузун сагыш-сеткилдиң ханызындан илередир, совет аалчыларга ужуражыр дээш ол үн Берлининиң чүс-чүс муң ажылчы чоннары кудумчуларга үзүп келген.

Республиканың юбилейинииң байырлалынга киржири-биле ол хүн СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежнев баштаан совет партия-чазак делегациязы аңаа чедип келген.

ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң күрүне туктары база байыр чедирген транспарантылар-биле шиметтикиеп Шенефельди аэродромунга эш Л. И. Брежневти, делегацияның кежигүннерин ГСЧП-ниң ТК-ның Бирги секретары Э. Хонеккер, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүү, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы В. Штоф, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүү, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Х. Зиндерман, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнерия Г. Аксен, Г. Варнке, Г. Гофман, Г. Грюнеберг, В. Кроликовский, В. Ламберц, Г. Миттаг, Э. Мюккенбергер, А. Нойман, А. Нордеи, П. Фернер, К. Хагер, Ф. Эберт, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнге кандидаттар, республиканың чазаавыг кежигүшери, ГДР-ниң национал фронт партияларының болгаш массалыг организацияларның каттыжыышкыннарының удуртукчулары уткаан.

Уткааннарның аразынга ол шыкаш совет партия-чазак делегациязының составында кирип турар ССРЭ-ниң ГДР-де элчини М. Т. Ефремов, Германиядагы совет шериглер бөлүүнүң командылакчызы, армия генералы Е. Ф. Иванovский, совет элчин черинииң болгаш ГДР-де өске-дээ совет албан черлериниң ажылдакчылары, дипломаттыг корпустуң кежигүннери турган.

Аэродромнуң шөлүнге чепсектиг хүүтериниң үш хевирлериниң, чадаг шериглериниң, ужудукчуларның, далайжыларның хүндүлеп таныжылы чыскаалыпкан.

Түс черния-биле 14 шак турда, тускай самолёт кээп хонуткан. Эш Брежневти, совет партия-чазак делегациязының кежигүннерин самолёт чанынга чүректиң ханызындан, аны-дуңмалыкчы бүү-биле, уткаан. Совет залчыларга инженерлер бөдүүн чечектерни тудускан.

Совет Эвилелиниң болгаш Герман Демократтыг Республиканың гимннери чаңгыланып үнген.

Артиллериияның 21 удаа дазитаашкыны-биле салют дыңнирип үнген.

Эштер Л. И. Брежнев биле Э. Хонеккер хүндүлел таныжылып эргип эртикээр. СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, делегацияның кежигүннери уткуп келгеинер-биле база Берлининиң чурттаачыларын-биле чүректиң ханызындан ужуражкаиар.

Аэродромга чыглып келген чүс-чүс берлинчилер совет залчылар-биле дыңмиттиг адыш часкаашкыны-биле, байыр чедирип ужуражкаиар.

Эштер Л. И. Брежнев, Э. Хонеккер; совет делегациязының кежигүннери болгаш ГДР-ниң удуртукчулары машиналарга олурупкан. Мотоциклистерниң хүндүлел эскортунга үдедип алган олар хоорайже чорупкан.

Хоорайның шөлдериие болгаш кудумчуларынга, бүгү-ле оруктарга оларны чүс-чүс муң кижилер уткаан. «Кирип моорлаңар!», «СЭКП—ГСЧП-биле!», «Совет Эвилеля-биле кезээ мөңгеде кады!» деп немец болгаш орус дылдарга изиг байырны чедирип, дыңмиттиг адыш часкап турган. Берлининиң ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның Чиигине секретарын уткаан.

Совет партия-чазак делегациязын ГДР-ниң наймысталының ажылчы чоннарының чүректиң ханызындан уткааны ГСЧП-ниң база СЭКП-ниң болгаш ГДР-ниң, ССРЭ-ниң, ийи чурттуң улустарының аны-дуңма найыралының уттундурбас хөргүзүү болган.

Эш Л. И. Брежневке ГДР-ниң дээди шаңналын тывыскан

БЕРЛИН. (СЭТА-ның тускай корр). Октябрь 6-да Нидерейхзузен ордуга ГСЧП ТК-ның Бирги секретары Э. Хонеккер Герман Демократтыг Республиканың дээди шаңналыя—Карл Маркс орденин СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневке эш хуузунда чылыг найыралдыг байдалга тывыскан.

ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы В. Штоф, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Х. Зиндерман, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнерин болгаш кежигүшүнге кандидаттар, республиканың чазаавының кежигүнери шаңнал тывысқынын ёзулалынга киришкеи. ССРЭ-ниң партия-чазак делегациязының кежигүннери —эштер А. А. Гречко, А. А. Громыко, П. М. Машеров, К. Ф. Катушев, Литваның КП ТК-зының бирги секретары П. П. Гришкявичус, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчызы И. В. Архипов, ССРЭ-ниң ГДР-де элчини М. Т. Ефремов олар база аңаа турган. СЭКП ТК-ның Чиигине секретарының дузалакчылары К. В. Русаков биле Л. М. Александров олар база киришкеи.

Орден тыпсып турда эш Э. Хонеккер сөс ап чүве чугаалаан.

ГДР-ниң тургустунганының 25 чыл оюнуң байырлалында СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежнев баштадыр совет партия-чазак делегациязы чоруп турар.

ЧУРУКТА: ГСЧП ТК-ның Бирги секретары эш Э. Хонеккер СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневке Карл Маркс орденни тыпсып тур. СЭТА. (Чурукту фототелеграф-биле алган.).

Эш Э. ХОНЕККЕРНИҢ чугаазы

Эргим эш Леонид Ильич Брежнев!

Эргим совет эштер!

Эргим эштер болгаш өөнүктер!

Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының Төп Комитединиң, Герман Демократтыг Республиканың Күрүне Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң менээ даалга бергеи. Мен оны улуг алдар кылдыр үүлээп алгаш, улуг өөрүшкү-биле күүседир мен. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиигине секретары эш Леонид Ильич Брежневке Карл Маркс орденин тыпсыры менээ дааскан. Социалистиг немец ажылчын-тараачын күрүнеиниң бо улуг шаңналын тывыспышаан, Герман Демократтыг Республиканың партия болгаш күрүне удуртулгазы эш Леонид Ильич Брежневтиң марксизм-ленинизминиң идеяларының тилелгези дээш демиселге, социалистиг күрүнелериниң дем-каттыштырылгазының күүзүзү болгаш чаңгыс-эвин быжыглазарыга, СЭКП болгаш ГСЧП-ниң дайынчы хөлелиг бызыглазарыга, ССРЭ болгаш ГДР-ниң улустарының аразында найыралды болгаш бүгү талалыг ак-дуңма кады ажылдажылганы бызыглаарыга оон киирип турар каңчаар-даа ажаок улуг салыышкынын болгаш ачы-хавыяазын үнелеп турар.

Герман Демократтыг Республиканың ажылчы чоннары Силерни улуу-биле хүндүлээр, эргим эш Леонид Ильич. Кижи төрелгениин депшилгезинин баштакчызы болур бодунуң хостакчы хүлээлгезин чижеглеп чок бердинишкинбиле күүседип турар Ленинниң партиязының болгаш чурттуң кол төлээлекчизи кылдыр бистиң республиканың чолу эш Брежневти санап турар.

Эш Леонид Ильич Брежневтиң бүгү амыдыралы болгаш революсчу бүгү ажыл-чорудулгазы Карл Марктың, Фридрих Энгельстиң болгаш Владимир Ильич Ленининиң бүгү улустарга эртемге үндеглеп айтып берген улуг сорулгазының оруу—коммунистиг чырык келир үениң чаагай идеялары-биле сыгый холбашкан.

Силер бодуңарның медереллиг бүгү амыдыралыңарны, Николай Островскийниң коммунистеринин ролюнуң дугайын кончуг-ла шын тодарадып чугааланы мшкаш, кижи төрелгетеннің эң-не чаагай херээнге тураскаатхан Силер, эргим эш Леонид Ильич.

Социалистиг болгаш коммунистиг ниитилелди тургузары дээш, тайбың болгаш делегейниң аймыл чок чоруу дээш каңчаар-даа ажаок улуг демиселдин бүгү участоктарында Силер бодуңарны ленинги хевиринге шылгаттынган дайынчызы, удуртукчузу кылдыр көргүзүп турар силер.

Бистер Силерге Карл Маркс орденин ГДР-ниң тургустуунганының 25 чыл оюн демдеглээн хүнүү таварыштыр тыпсып тур бис. Ол чорук улуг ужуруттуктыг. Чүге дээрге, Герман Демократтыг Республика немец ажылчын аңгының революсиустуг шимчээшкининиң болгаш Октябрьның социалистиг Улуг революциязының солдарының хостакчы маадырлыг чоруунуң түңнелинде тыныш келген. Улуг Октябрь Ленин болгаш оок тургускаы Коммунистиг партия боттарының чайынанчак үлегерчижээ болгаш доктаамал дузаламчызы-биле Карл Либкнехтиң, Роза Люксембурггун болгаш Эрист Тельманның удуртул турганы немец пролетариаттың революсчу күштерииге улуг салдарны чедирип, Германияның Коммунистиг партиязының ууругуне немец ажылчын эдгынын дайынчы марксизм-ленинин партиязын тургузарыга дузалаан.

Каттышкан ажылчын ангының удуртулгазы-биле күшажылчы чонның 25 чыл бурунгаар Герман Демократтыг Республиканы парлааш, немец черге бирги социалистиг ажылчын-тараачын күрүнеии тургузуп алырыга Совет Армияның 1945 чылдың майда чедип алган хостакчы эрес-маадырлыг чоруу шиитиирлиг рольду ойнаан.

Улуг Октябрьның солдары, Ленин чуртунуң дайынчылары Рейстахтың бажыңының кызыл туулу кинскидип үндүргеш, бисти фашизмден хостап, биске тайбыңлы тыпсын бергеи. Оон-биле кады олар Ленин чуртунга эң баштай боттаган Карл Марктың өөредиишиң тилелгелиг боттанышкынының бүгү-нииги ужур-дүзээин оон Төрээн чуртунга база эккелгеиниер.

Шылгаттынган ленинчи, хостакчы Совет Армияның генералы эш Леонид Ильич Брежневке Карл Маркс орденни тыпсып тура, Герман Демократтыг Республиканың коммунистери болгаш бүгү ажылчы чоннары тилелгенин үндезини болгаш ленинизмниң эртемниг теориязы болгаш дуржулгазы дээш СЭКП-ге, улуг совет улуска өөрүп четтиргенин илерткеп турар.

Бистиң Герман Демократтыг Республикавыстың 25 чыл төөгүзүнүң дургузунда Ленининиң партизазы болгаш күрүнеэн бистиң эң эки өөнүктеривиие, аңгы талазы-биле коммунистиг улуг ажывыс боон келгеи. Ынчалзажок бис Леонид Ильич Брежневтиң СЭКПниң ленинчи удуртулгазын баштаан келген сөөлгу он чылдарның чугаалаарынга, СЭКП болгаш ССРЭ-ниң улустарының аразында найыралды болгаш бүгү талалыг ак-дуңма кады ажылдажылганы бызыглаарыга, СЭКП болгаш ГСЧП-ниң дайынчы хөлелиг бызыглазарыга, ССРЭ болгаш ГДР-ниң улустарының аразында найыралды болгаш бүгү талалыг ак-дуңма кады ажылдажылганы бызыглаарыга оон киирип турар каңчаар-даа ажаок улуг салыышкынын болгаш ачы-хавыяазын үнелеп турар.

Герман Демократтыг Республиканың ажылчы чоннары Силерни улуу-биле хүндүлээр, эргим эш Леонид Ильич. Кижи төрелгетеннің депшилгезинин баштакчызы болур бодунуң хостакчы хүлээлгезин чижеглеп чок бердинишкинбиле күүседип турар Ленинниң партиязының болгаш чурттуң кол төлээлекчизи кылдыр бистиң республиканың чолу эш Брежневти санап турар.

Эш Леонид Ильич Брежневтиң бүгү амыдыралы болгаш революсчу бүгү ажыл-чорудулгазы Карл Марктың, Фридрих Энгельстиң болгаш Владимир Ильич Ленининиң бүгү улустарга эртемге үндеглеп айтып берген улуг сорулгазының оруу—коммунистиг чырык келир үениң чаагай идеялары-биле сыгый холбашкан.

Силер бодуңарның медереллиг бүгү амыдыралыңарны, Николай Островскийниң коммунистеринин ролюнуң дугайын кончуг-ла шын тодарадып чугааланы мшкаш, кижи төрелгетеннің эң-не чаагай херээнге тураскаатхан Силер, эргим эш Леонид Ильич.

Социалистиг болгаш коммунистиг ниитилелди тургузары дээш, тайбың болгаш делегейниң аймыл чок чоруу дээш каңчаар-даа ажаок улуг демиселдин бүгү участоктарында Силер бодуңарны ленинги хевиринге шылгаттынган дайынчызы, удуртукчузу кылдыр көргүзүп турар силер.

Бистер Силерге Карл Маркс орденни ГДР-ниң тургустуунганының 25 чыл оюн демдеглээн хүнүү таварыштыр тыпсып тур бис. Ол чорук улуг ужуруттуктыг. Чүге дээрге, Герман Демократтыг Республика немец ажылчын аңгының революсиустуг шимчээшкининиң болгаш Октябрьның социалистиг Улуг революциязының солдарының хостакчы маадырлыг чоруунуң түңнелинде тыныш келген. Улуг Октябрь Ленин болгаш оок тургускаы Коммунистиг партия боттарының чайынанчак үлегерчижээ болгаш доктаамал дузаламчызы-биле Карл Либкнехтиң, Роза Люксембурггун болгаш Эрист Тельманның удуртул турганы немец пролетариаттың революсчу күштерииге улуг салдарны чедирип, Германияның Коммунистиг партиязының ууругуне немец ажылчын эдгынын дайынчы марксизм-ленинин партиязын тургузарыга дузалаан.

Каттышкан ажылчын ангының удуртулгазы-биле күшажылчы чонның 25 чыл бурунгаар Герман Демократтыг Республиканы парлааш, немец черге бирги социалистиг ажылчын-тараачын күрүнеии тургузуп алырыга Совет Армияның 1945 чылдың майда чедип алган хостакчы эрес-маадырлыг чоруу шиитиирлиг рольду ойнаан.

Улуг Октябрьның солдары, Ленин чуртунуң дайынчылары Рейстахтың бажыңының кызыл туулу кинскидип үндүргеш, бисти фашизмден хостап, биске тайбыңлы тыпсын бергеи. Оон-биле кады олар Ленин чуртунга эң баштай боттаган Карл Марктың өөредиишиң тилелгелиг боттанышкынының бүгү-нииги ужур-дүзээин оон Төрээн чуртунга база эккелгеиниер.

Шылгаттынган ленинчи, хостакчы Совет Армияның генералы эш Леонид Ильич Брежневке Карл Маркс орденни тыпсып тура, Герман Демократтыг Республиканың коммунистери болгаш бүгү ажылчы чоннары тилелгенин үндезини болгаш ленинизмниң эртемниг теориязы болгаш дуржулгазы дээш СЭКП-ге, улуг совет улуска өөрүп четтиргенин илерткеп турар.

Бистиң Герман Демократтыг Республикавыстың 25 чыл төөгүзүнүң дургузунда Ленининиң партизазы болгаш күрүнеэн бистиң эң эки өөнүктеривиие, аңгы талазы-биле коммунистиг улуг ажывыс боон келгеи. Ынчалзажок бис Леонид Ильич Брежневтиң СЭКПниң ленинчи удуртулгазын баштаан келген сөөлгу он чылдарның чугаалаарынга, СЭКП болгаш ССРЭ-ниң улустарының аразында найыралды болгаш бүгү талалыг ак-дуңма кады ажылдажылганы бызыглаарыга, СЭКП болгаш ГСЧП-ниң дайынчы хөлелиг бызыглазарыга, ССРЭ болгаш ГДР-ниң улустарының аразында найыралды болгаш бүгү талалыг ак-дуңма кады ажылдажылганы бызыглаарыга оон киирип турар каңчаар-даа ажаок улуг салыышкынын болгаш ачы-хавыяазын үнелеп турар.

Герман Демократтыг Республиканың ажылчы чоннары Силерни улуу-биле хүндүлээр, эргим эш Леонид Ильич. Кижи төрелгетеннің депшилгезинин баштакчызы болур бодунуң хостакчы хүлээлгезин чижеглеп чок бердинишкинбиле күүседип турар Ленинниң партиязының болгаш чурттуң кол төлээлекчизи кылдыр көргүзүп турар силер, эргим эш Леонид Ильич

Партдокументилер солуушкунунуң түңнелдеринге холбаштыр

ШЫЛГАЛДАНЫ ТУДУП ШЫДААН

Өвүрүңү партия организациязы партдокументилер солуушкунунга белеткелдиң болгаш ону эрттирип турарының үезинде партийжи организастыг ажылга элээн эки дуржулганы чеҥип алган. Партия документилерин солуурунуң дугайында СЭКП ТК-ның май (1972 ч) Пленумунуң доктаалын күүседип тура, партия эге организацияларының даймычы арга-шинээзин күштелдирер, коммунист бүрүзүнүң идепкейин бедидер база сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле партия райкому болгаш эге организациялар шудургу ажылды чоруткан.

Партдокументилер солуушкунунга хамаарышкан ажылдарның түңелин баштай партия эге болгаш бригада организацияларының хуралдарынга, оон соонда СЭКП райкомунуң пленумунга чугаалажып көргөн. Ук айтырыгны ынчаар көөрүнүң мурнунда чер-чердеги партийжи ажыл-херектиң байдалын баш бурунгаар хандыр сайгарып көргөн турган. Ынчан кол киҥээнгейни партийжи ажылдың партдокументилер солуушкунунуң мурнунда үезинде болгаш ол эрткен соонда кандыг болганын деҥнээриве утландырган.

Хуралдарга болгаш СЭКП райкомунуң пленумунга коммунистерниң идепкейиниң ынка белээниң онзалап демдеглээн. Оларның күш-ажылчы кодуралуушкунуң, хей-аътының кака-даа дораан эскерип болур. Хуралдарга санал бээр коммунистер көрүүзүн, саналдарның ыңгары база белээн. Индирге үнген кижи бүрүзүле партдокументилер солуушкуну коммунистерниң харыысалгазын белиткеп. СЭКП-ниң хүрээзеңиң быжыглаан дээрзин демдеглеп турган.

«Партдокументилер солуушкунунуң түңнелдери болгаш райониүң партия организациязының сорулгаларының дугайын» СЭКП райкомунуң пленумунга чугаалажып турда, «Кызыл туң» колхозта Саглы-Бажы бригадазында партия эге организациязының секретары С. Агбаан «партдокументилер солуушкуну биспиң коммунистеривиске Устав негелделерин күүседириниң талазы-биле ёзулуг шылгалда болган. Ону аллардың-биле тудуп шыдаан бис» — дээн.

— Партдокументилер солуушкуну районнуң партия организациязында болгаш бүгү коммунистерге кайгамчык чүүлә болуушкун болган — деп, орук участогунуң ажылчыны К. Деспижек чугаалаан.— Ол чорук партия кежигүннериниң хей-аъдыы көдүрген. Ынчангаш даандырган ажыл-херээвис дээш харыысалгавысты улам бедидер ужурлуг бис.

«Коммунизмче орук» колхозтуң малчыны М. Д. Дыртык партдокументилер солуушкунунга хамаарышкан бүгү айтырыглар күш-ажылчы коллектив бүрүзүн беш чыл планын хуусаа бетинде күүседириниң талазы-биле ёзулуг шылгалда болган. Ону аллардың-биле тудуп шыдаан бис» — дээн.

— Партдокументилер солуушкуну районнуң партия организациязында болгаш бүгү коммунистерге кайгамчык чүүлә болуушкун болган — деп, орук участогунуң ажылчыны К. Деспижек чугаалаан.— Ол чорук партия кежигүннериниң хей-аъдыы көдүрген. Ынчангаш даандырган ажыл-херээвис дээш харыысалгавысты улам бедидер ужурлуг бис.

«Коммунизмче орук» колхозтуң малчыны М. Д. Дыртык партдокументилер солуушкунунга хамаарышкан бүгү айтырыглар күш-ажылчы коллектив бүрүзүн беш чыл планын хуусаа бетинде күүседириниң талазы-биле ёзулуг шылгалда болган. Ону аллардың-биле тудуп шыдаан бис» — дээн.

Коммунистерниң бүдүрүлгениң шинтпирлиг участоктарынга таарыштыр тургускан. 1973 чылда чүгле мал ажылынче безин 17 коммунистиң эки тура-биле үнгенинiң соонда районнуң коммунистериниң 73 хуусу материалдыг бүдүрүлгеде хаара туттунган. Ол коммунист малчыныңардан Доҥгак Кандидат 97, Моңгуш Моңге 98 хураганнy бо чылын төрүүр чүс хойга омаштыр доруктуруп алган.

«Торгалыг» совхозтуң партия организациязы партдокументилер солуушкунунга белеткелдиң болгаш солуушкунуң үезинде бодунуң ажылын элээн экижиткен. Оон түңнелинде чүс ажыг коммунистерниң 81 хуузу бүдүрүлгеде ажылдап турар. Оларның барык-ла дегерези ажыл-ишке үлегерин көргүзүп, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар.

Агаар-бойдустуң байдалы бо чылын ол совхозтуң девискээринге берге болган. Малды хүр кыш ажыраргыга кол негелде быжыг чем-суурну тургузары апарган. Байдалдың бергезин өөрекип көргеш, ук харыысалгалыг ажылче коммунистерни чорударын партия организациязының хуралы шинтпирлээн. Мал чеми белеткээр механизастаттынган бригаданы тургускан. Эш М. Саяза бригадирлээн ол бригадада партбөлүктү Серембил Маадыржап удуртуп турар. Бригада бодунуң планын 2,5 катап ажыр күүседипкен. Пафтия эге организацияларының болгаш белүктериниң масса-политиктиг ажылдың экижиткенинiң ачызында совхоз сиген кезер планын эжыр күүсеткен болгаш СЭКП обкомунга рапорттаан.

Партияның Программазын болгаш Уставын бүгү коммунистер хажык чокка сагып, күүсеткен, бүдүрүлгеге болгаш хей-шинтпичи, политиктиг амыдыралга авангардчы ролюн херек кырында көргүскен, партийжи даалгаларны ак сеткилдиг күүсеткен турарын партия организациялары чедип алган турар дээрзин СЭКП ТК-ның май Пленумунуң доктаалында айыткан. Районнуң партия организациязы ол айтыышкынны күүседирде коммунист бүрүзүнүң идепкейин бедидериниве киҥээнгейни күштелдирген. «Коммунизмче орук» колхозта Моңгуш Севилбаа, Ооржак Сарыг, «Торгалыг» совхозта Саая Ежов, Виктор Майынды болгаш оонлаа өске хей-хөй коммунистер бүдүрүлгеге үлегерин көргүзүп, чонну ажыл-ишче баштап турарлар.

Коммунистерниң идепкейиниң бир көскү демдээ — партийжи даалга күүселдези. Партдокументилер солуушкунунуң үезинде партийжи даалгаларны сайгарып турган ужуру ол. Оон түңнелинде дыка хей коммунистер хей-нинти ажылынче хаара туттунган. Ам районнуң партия организациязында даалга чок коммунист барык-ла чок. Даалга күүселдези база экижээн, черле ынчаш коммунистерниң идепкейлиг аажок апарган.

Партийжи ажылды удам эҥижидериңе база бир рольду коммунистер-биле хууда беседдалар ойнаан. Ындыг беседдалар партия кежигүннери алган хүлээлгелерин болгаш салдынган сорулгаларны күүседириңге, харыысалганы бедидеринге, сагылга-чурумун быжыглаарынга улуг ужур-дузалыг. Районнуң партия организациязы чүгле партдокументилер солуушкунунуң болгаш аңаа белеткелдиң үезинде 168 коммунист-биле хууда беседдаларны кылган.

«Коммунизмче орук» колхозтуң Бора-Шайда эге организациязында коммунист Моңгуш Чигжит-оол мурнунда хуралсуглаадан озалдаар, хуралдарга олурушкаңга санал-оналарбербес турган. Партия эге организациязынга оон-биле беседдалашкан соонда, херек өскерилеген. Ам ол активчилерниң бирээзи апарган. Мындыг чижектерни хөйну чугаалап болур.

Коммунистерниң идепкейлиг болгаш ажыл-агыйжы болурунга партхуралдарга, бюроларга оларның отчёдун дыннаары база улуг дузалыг. Ындыг отчёттар мурнунда-ла ажыглаттынып турган. А партдокументилер солуушкунунуң үезинде коммунистерниң отчёттарын дыннаан коммунистерниң саны 200 ашкан. Ылангыя «Кызыл туң» колхозта партия организациязында бо ажыл элээн экижээн. Коммунистерниң отчёдун дыцнаарда оларны белеткээринден эгелээш, ол дугайында хуралдың шинтпирии үнгужеге чедир план ёзугаар чоруттунуп турар.

Советтер ажылынга партийжи удуртулганы экижидер соруга-биле СЭКП райкомунуң чанында партбөлүк тургустунган. Ол партбөлүктүң хуралынга депутаттарның хүлээлгезин канчзар күүседип турарының дугайында отчёттарын үргүлүү дыцнаап турар. Социалистиг хөөлүүдүдүлга талазы-биле комиссиянның ажылының дугайын депутаттар Тумат Оюн-оол, Доҥгак Дашоол оларның отчёттарын партбөлүк хуралынга чугаалашкаш, чогуур хемчеглерни алган.

Партдокументилер солуушкунунуң болгаш аңаа белеткелдиң үезинде районнуң партия организациязы улуг ажылды чоруткан-дыр болза, четпестер база бар. Партияның чамдык эге организацияларының болгаш бөлүктери боттарының күүжүн, арга-дуржулгазын чедир ажыглап шыдавайн турган. Чамдык кижилер партийжи сагылга-чурумну каржызыбиле үреэр фактылар бар. Чаа партбилетти алган соонда безин «Кызыл туң» колхозта парторгазының бир коммунисти партиядан үндүрер ужурга таварышкан.

Коммунистерниң түс-тузубиле ажылга бир таарымчалыг арга олар-биле беседалар чоруттурарын солуушкунуң дорузунда, соонда чамдык партия организацияларын сөскаткан турган. Ынчаар, партдокументилер солуушкунунуң түңнелдерин чугаалашкан соонда «Коммунизмче орук» колхозта партия организациязы түгле беш коммунист-биле беседа чоруткан, а «Кызыл туң» колхозта болгаш «Торгалыг» совхозта парткомнар болгаш есис-даа партия эге организацияларының чангыс-даа кижи-биле беседа чорутпаан. Бо чугула ажыяды партия организацияларының конференцияларынга бүдүрүлүүзүр деген.

Районнуң чамдык партия организацияларында аныяк коммунистер-биле ажыядың кошкак тургускан. Ылангыя «Кызыл туң» колхозта партком аныяк коммунистериниң хуралын бо чылын чангыс катаң эрттирген. Партияның болгаш күш-ажылдың хоочуннары-биле аныяктарның ужуражышкынынарын парторганизациялар ховар организастап турар.

Организас-политиктиг чугула хемчег — партдокументилер солуушкуну шинтизи-биле Өвүрде партия организацияларының болгаш бүгү коммунистериниң шуптузунга шынгыы шылгалда болган. Чоокта чаа болган партия райкомунуң пленумунга ол бүгүнүң дугайын бүгү талалыг сайгарып көрген болгаш документилер солуушкунунуң үезинде чоруттуткан ажылдың дүржулгазын улам быжыглаар, байлаклыдарын аңаа шинтпирлээн СЭКП райкому, парткомнар болгаш эге организациялар партийжи ажылдың стилин база аргазын улам сайзыраңгайжыдар, ол бүгүнү СЭКП-ниң XXIV съездизиниң негелдезинге дүүштүр тургузар дээш амдаа шудургу ажылдаар ужурлуг.

К. ХОМУШКУ,
СЭКП обкомунуң партийжиорганизастыг ажылдар кылдызының инструктору.

Кызыл-садыгда эң улуг магазиннериңиң бирээзи «Саяң» универмагтың коллективи Совет Тыванның 30 чылынга уткуштур чарышка киришкеш, үшкү кварталдың даалгаларын чедиишкиниг күүсеткен. Магазинни септеп, элээн чаартылгаларны база кылганнар.

Белектер болгаш уктар садыглаар кылдыстерден аңгыда, арткан кылдыстерниң орээлдеринде бараан делгээр чаа дерилгелерни эптеп тургускан. Оларны Иваново областтан чагыдып экжелген. Чаа делгиирлерни таарымчалыг кылдыр тургусканы-биле чергелештир садыглаар черлериниң туружун база өскерткен. Ам бо универмагка кире бээрге, мурнукузундан бир өске, улам эки аян-шинчи киргеи ышкаш сагындырар

Ынчангаш садып алыкчылар бараанарны боттары шилип алгаш, кассага өртээн төлээр кылдыр ажылдаарынче долу шилчээнiя ол. Депшиглелиг арганы ажыглаары бараан саарылгазын дүргедедир, садып алыкчыларның үе-шак эрттирбезинге таарымчалыг. Универмагтың садыгжылары аразында чарыштыг. Александра Черепахина, Галина Дробинца, Лена Ондар эргелекчилээн кылдистер бедик көргүзүтлериг.

Байырлал хүннериниве садар бараанарны олар белеткеп ап эгелээн. Бараанарны чыскаалганы көргүзүтүт. Белектер садар кылдысче юбилей бараанары база кирип эгелээн. Бо чурукта мурнакчы садыгжы Людмила Иванованың белектер кылдыр белеткээн бараанарны хүлээп ап турары.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Кызылдың алгы заводунуң коллективи Совет Тыванның 30 чыл ионга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг умуражыр дээш коллективтер аразынга малбарган социалистиг чарышка киришкеш, үшкү кварталда бедик бүдүрүкчүлүг амылдаан. Бүдүрүлге сайгарылга планын 102,6 хуу, нинти продукциянын 103 хуу күүсеткен. Бригадир эш Вендерликке удурткан идик кылыр цех эки ажылдааш, эртнен кварталдың тиилекчизи болган. Ында хергээжен улустуң ньылкы сапог болгаш хол-хавы даарап турар Зоя Яковлевна Белокрылова, Зинаида Дмитриевна Кузьмина, Тамара Степановна Бекшаева бүдүрүлгениң мурнакчылары бооп, 1975 чылдың үлүүнде ажылдап, сентябрьның планын 160 хуу күүсеткен.

ЧУРУКТА: З. Белокрылова, З. Кузьмина, Т. Бекшаева оларның ныңган продукцияны дужаарынга белеткеп турары.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

Парторганизацияларда отчёттар болгаш соңгулдалар

ДАЙЫНЧЫ АРГА-ШИНЭЭНИ БЕДИДЕР

Өт-бүле бүрүзүнге солуннарны база журналдарны, чагаалларны чогуур ойүнде чедиреринге республиканың бүдүрүлге-техниктиг харылзаа эргелелиниң автотранспорт бүдүрүлгезиниң үзүк, соксаал чок ажылы улут ужур-дузалыг болур. Ол чугула сорулганы коллектив канчзар күүседип, ында партия организациязы ажыл-ишчилериниң күжүн планныг сорулгаларны күүседиринче канчаар мобилизастап, партийжи, политиктиг болгаш организастыг ажылдың деҥнелин бедидер, коммунистерниң күжүн шинтпирлиг участоктарга таарыштыр тургузар дээш кандыг ажылдар чоруттунганының дугайында тыңгыы партийжи чугаалар ол коллективте парторганизацияның чоокта чаа эрткен отчет-соңгулдалыг хуралынга болган.

Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылының планын хуусаа бетинде доозар дээш партияның кыйгырыы-биле социалистиг чарышка киришкеш, автобазаның коллективи чамдык чедиишкиннерни чедип алган. Бо чылдың сес айларының планын 101,5 хуу күүсеткен. Кывар-чаар чүүдү намнан алыр талазы-биле хүлээлгени имнида-ла күүседипкен, чолаачылар эм 45 мун литр бензинни камнап алган. Баштайгы саналгалар-биле алырга, автобазаның транспортчулары бо чылын алган боттарының хүлээлгезин декабрь 25-те күүседип болур.

Ол чедиишкиннерни ында чолаачыларның 11 бригадаларының аразынга калбарган күжениишкинниг социалистиг чарыштың ачызында, коллективке партийжи политиктиг ажылды күштелдиргенниң ачызында чедип алган деп хуралга отчет илеткел кылган парторганизациянын секретары Е. А. Чупрасова демдеглээн. Күш-ажылга үлегер-чижек көргүзүп, ажыл-херекти билдилиг башкарып турарлар. Чижээ, С. И. Медведев удурткан бригада планын ай санында ажыр күүседип келген. Ол боду беш чыл планын үш чыл сес ай дургузунда күүседипкеннерниң бирээзи. А. Е. Иванов база И. Н. Трегубов оларның бригадалары чарышка биргн черни хөй удаа ап келген. Күш-ажылдың хоочуннарының шудургу күш-ажылы аныяктарга база үлегер-чижек болуп турары, ойгуулуг. Чижээ, Александр Базаров биле Владимир Сермавкинниң бригадалары планын 140 хуу күүсеткени дээш оларга тураскаадып, Күш-ажылчы алдарның тугун кадурген. Беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткенинiң дугайын Совет Тыванын 30 чылынын будуузунде чолаачылар В. В. Ширнин, В. А. Карнипко олар рапорттаапнар, ол ышкаш И. Ф. Лептин, Н. И. Наумов, К. И. Широков, П. Ф. Бугаев болган өскелер-даа планын доозар чеде бергеннер.

Коллективте үлегер-чижек алыр, дуржулгазын неттередир кижилер эвээш эвес хевирин бо чижектер көргүзүп турар. Бо талазы-биле чамдык ажылдар база кылдыган: көргүзүг самбыразы, мурнакчыларны көргүскен самбыра база бар, эң эки мергежил талазы-биле аттарны тыпсып, чарыштың мурнакчыларын шаңнап, мактап турар. Ынчалзажок хожудап турар бригаладарда байдалды сайгарып, оларга дузалажыр талазы-биле ажыл багай тургустунган.

Ынчаарга бо талазы-биле айтырыгны партия хуралынга коммунистер чугаалажып турган. Чижээ, августа болган партилиниң ажык хуралынга социалистиг чарыштыг улам дээштиг ылдыр организастап, хожудан турарларга дузалаар дугайында айтырыгны бүгү талалыг чугаалашкан. Чарыштa ёзу барымдаалаашкыны узуктаттынмаан, чамдык кижилер аңаа хаара туттунмаан дээрзин оон доктаалынга айытkан турган. Ынчалзажок ол шинтпир багай күүсеттинген, амгы үеде коллективте 160 хире ажыл-ишчиниң чүгле 90-ы чарыштa хаара тутунган. Ылангыя партия, профзывилел организацияларының районнарның харылзаа бедиринде ажылдап турар чолаачыларже киҥээнгейни кошкаткан.

Автобазада септелге кылыр черниң ажылының дугайын партия хуралынга ийи удаа чугаалашкаш, ында байдалды дүрген эдерип инженер коммунист В. Г. Рязанов болгаш өске-даа харыысалгалыг эштерге дааскан турган. Ынчалзажок ында ажыл база-ла шудап шыдаваан, септекчилерниң ортузунда чарышты багай организастаан. Эш Рязанов боду парторганизация секретарының оралакчызы болгаш коллективте улусчу контроль бөлүүнүң даргазы. Ол хиреде-ле партия организациязының хуралының шинтпириниң күүседезин кошкак организастаан. Ол ышкаш партийжи даалга күүседиринге өске-даа чамдык коммунистер база-ла харыысалга чок чоруктy болдуруп турар. Чижээ, бо чылдың февральдан эгелээш шоодутлуг хүүдусту, майдай эгелээш хана солуннy үндүрбээн. Партия организациязы оларның редколлегияларындан болгаш коллективке политмассалыг ажылды харылап турар коммунист А. Н. Харландан партийжи шынгыы негелдени тургускаан.

Коллективте сагылга-чурумну быжыглаар талазы-биле партия организациязы хемчеглерни ап турза-даа, оон деннели ам-даа чавыс. Чамдык чолаачылар путёвка чокка гаражтан чоруп турар таварышгалар узуткаттынмаан, кол инженер турган Петрунин ышкаш удурткучу эштер машиналарны хуузунда херээнге ажыглап турар. Коллективте арагалаар, күш-ажылдың сагылга-чурумун үреэр чоруктар ам-даа бар.

Бодунуң отчёт-соңгулдалыг хуралынга коммунистер партия организациязының ажылын бүгү талалыг, бот-шүгүмчүлелчи ёзу-биле көргеннер. Ылангыя организас политиктиг чугула хемчег — партдокументилер солуушкунунуң үезинде чоруттунган партийжи-организастыг ажылдың дүржулгазын улам быжыглап, ажыглаарының экономиктиг болгаш политиктиг өөредилгениң түңнелин улам бедидип, организациянын дайынчы арга-шинээзин бедиргенин эргежок чугулазын олар айтыканнар.

С. ВАСЕНИН.

КАУНАС. (Литва ССР). Ф. Э. Дзержинский аттыг станок ныыыр завод республиканың мурнакчы будуруулгелериниң бирээзи. Оон продукциязы чуртта болгаш даштыкыда калбак сураглыг.

ЧУРУКТА: кол конструкторлар Р. Луцкус (солагай талазында), А. Петрейкис болгаш инженер-конструктор Н. Виляявичене аңар шаа үлетпүрүнге ажыглаар станоктарның чаа хевирин чугаалажып турлар.

Т. ЖЕБРАУСКАСТЫҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

УДУРТУКЧУЛАР ЧҮГЕ ХАЖЫЫЗЫНДАЛ?

Чай келирге магалыг чараш кылдыр хуула бээр ногаан ёймакта Улуг-Хем районнуң «Х Улуг Хурал» колхозунуң Оттук-Даш фермазы бар. Ында ажыл-иш, республиканың өске фермаларында ышкаш, база хайныышкынныг. Ук ферманың саанчылары чайын өөден-Шөл деп черге чайлаар. Ол чайлагның одар-белчиири саар инектерге июнь, июль айларда кончуг тааржыр. Ынчангаш чай дургузунда инектер аңаа аажок семирилир, сүдү база чоорту көвүдей бээр. Күе дүжергe, Оттук-Дашка көжүп кирип кээр. Нинтизи-биле фермада 200 хире саар инек бар. Чыл санында ялбек сүттү саап, эки көргүзүглүг болуп келген мурнакчы саанчылар эвээш эвес.

Бо ферма сүт будуруериниң талазы-биле районда кол черни эзлеп турар. Ынчалза-даа амгы үеде саанчыларга таарымчалыг байдалдарны тургузуп, инектерни янаы-бүрү хоолулуг чеминер-биле четче хандырбайн турарындан хүнде бир инектен шоолуг эвес сүттү саап ап турар. Фермаңың ажылын шын организастап, саанчыларның амыдырал-чуртталгазынче доктаамал киҥээнгейни улгандырар болза, республиканың мурнакчы фермаларының санынга кирип болуру чугаажок.

Колхозтуң удуртукчулары, тускай эртемниглери, ферманың бригадири Түлүш Чалбаа бо фермаже кошкак киҥээнгей салып турар. Ол дугайын ферманың хоочун саанчыларының бирээзи Мария Оруйгу болгаш өскелер-даа хомудан чугааладылар. Ылангыя бажың-балгат септелгезиниң, одаар ыяш дугайында саанчыларның пегелдези чөптүт. Оларның чурттап турар орай-суурун септедип, аңаа чугула хөреглеттинер сонга шиля, түүйбу, чугай, дозу дээн ышкаш материалдарны бөөр талазы-биле колхоз баштаар черинден чылдын-на кошкак киҥээнгейни салып келген.

Фермада кышка белеткел кандыгыл? Шынаа-шөлдерде кестинмээн сиген ээдерик. Бо чайын суттат чок черлерниң сигени таарыы үнген-даа болза, фермаңың чоок-кавызындан чеже-даа тонна сигенни келип ап болур. Моңу кылырына чүгле организакчы чорук, тыртар күш негеттинип турар. Мал чеминиң белеткелинде каш кижи ажылдап турзада, оон темпиан аажок оожум, организас чок болуп турар. Сиген белеткелиниче дарый киҥээнгей салбас болза, колхозтуң малы бергедээшкинге таваржып болур. Болуп сараатаан сигенниң чангыс тудумун-да бо хүннерге чедир мал кыштагларында, фермада сөөртүп чедирбээн, кургаг одек шуут болдунмээн, мал кажаалары септеттинмээн. Кестинмээн сигенни инектер чип, чаза базып турар. Бо дугайында колхозтуң мол зоотехниги Николай Шарап болгаш өске-даа удуртукчулар та чүүү бодап турар чүве. Малга чемни чогуур ойүнде белеткээри ажыл-ачы бүрүзүнге чугула айтырыгларның бирээзи болур ужурлуг.

Фермаңың саанчыларының дөртен ажыг бичии уруглары ясли-сад чок. Ясли ажыдар дугайында саанчылар колхоз баштаар черинге негелдеяя каш удаа тургускан, ынчалза-даа амга чедир ол негелде хандыртынмаан.

— Ясли тургузары берге айтырыг чүве-дир, колхоз баштаар черн ону шинтпирлеп бөөр дугайында хемчег албастыр — деп, ферманың бригадири Түлүш Чалбаа чугаалап турар. Ону шинтпирлеп болурунуң аргазы бар. Мурнуку чылдарда маңаа ясли турган болгай, ам ону чүге катап тургузуп болбазыл?

Дөртен маа чаштарны сынырыптар бажыңны фермадан тып алырының аргазы бардыр. Сонгаларының шилдери, рамалары чок, капитал септелге негеп турар ээн бажыннар бар. Септеп, будуп, чугайлап алыр чүве болза, бо бажыннарны ясли кылдыр чүге ажыглап болбас деп?!

Саанчыларның культурлуг дыштанылгазынче киҥээнгей база кошкак. Даштындан көөрге клас-чараш клуб кестүп турза-даа, ол ээнзиргей. Аңаа солун концерттер-даа, лекция, беседа-даа, колхоз будуруягезинiң мурнакчылары-биле ужуражылгалар-даа болбайн турар. Бүгү чай дургузунда чүгле чөнгис катаң кино көргүскен. Клубтуң ажылын удуртуп, аныяктарны олче хаара тудар кижини шилип тургуспаанындан оон ээнзиреп турары ол. Клубту культураның ёзулуг одаа болдурар дугайында колхозтуң удуртукчулары, Баян-Кол кожээ Соведи, районнуң культура кылдызы хемчег албайн турары элдептиг.

— Республиканың хөгжүмшүн театрының артистериниң оюн концертин, В. Б. Оскал-оолдуң удуртканы цирк бөлүүнүң артистериниң көргүзүүн дыка-ла көрүксеп турдувус. Артистер келгеш, Баян-Кол суурга шиин көргүскеш барган, а бистиң машина-биле хандырбаанындан ынаар чедип шыдавадывыс. Мында бичии-даа болза клуб бар. Маңаа келири-биле артистерни чүге чалавас чүве ийик. Бистиң фермавыста уруг-дарыг-биле катай чүс ажыг чурттакчылар бар-дыр, тускай оюн-концерт-даа көргүзүп болур — диижип, спанчылар хомудан турдулар.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

ХҮНДҮЛҮГ АТКА ТӨЛЕПТИГ

Мугур-Аксы суурда үлет-пүр барааннар магазининге кире бээрге, оон ишти арыгсилиг, барааннарны чурумчыскаалдыг делген каан болур. Ортумак дурт-сынныг, чазык шырайлыг хергээжен кижи садып, алыкчыларны эвилең-эзидек уткуп, оларның негелде-хереглеринге дыңнангыр бараан болуп турар. Ол дээрге хоочун садыгжы, Тыва АССРниң айдарыг садыгжызы Дарый Салчаковна Чанзан-дыр.

Садыг шугумунга ол он ажыг чыл иштинде ажылдап келген. Бодунуң мергежилиниге хандыжыылдыын, ажылынга кызыыраккайын көргүзүп, ай, квартал планнарын доктаамал ажыр күүседип келген. Кызымакай садыгжыны суурнуң чону хүндүлээр. Кандыг идик-хепти шилип алырын садып алыкчыларга бо-ла сүмелээр, оларның чагыгларынга дыңнангыр болуп, магазинге барааннар ассортиментизи новей турарын чедип ап келген.

Мурнакчы садыгжы бо чылдың июль, август айларда бараан саарарының планын 110 хууга күүсеткен. Сентябрь айда көргүзүү база оон кудулавайн турар.

Дарый Салчаковна хей-нинтининң ажылынга база идепкейлиг. Суурда хергээженнер чөвүлелиниң кежигүнү, райгода бүгү магазиннериниң ажылын хынаарынга доктаамал киржип келген.

— Барааннарны үргүлчү чагыдып ап турар бис. Ынчалза-даа амгы үеде школачы уруглarга хептер, кышкы тоннар, бичии уруглarга трикотаж аймаа, идиктер райпо складында чок болуп турар — дап, садыгжы арай хомудай аарак чугаалаар болду.

Г. МУНЗУН.

Улустарның акы-дуңма өг-бүлезинде

НАХИЧЕВАНЬ АССР-НИҢ ТУГУНДА ОКТЯБРЬ РЕВОЛЮЦИЯЗЫ ОРДЕН

НАХИЧЕВАНЬ. (Азербайджан ССР. СЭТА-ның корр). Коммунизм тургузуушкулуга чедип алган чедишкиннерин дээш, Нахичевань АССР-ниң тургустуйган хүнүнден бээр 50 чыл болган оюнга холбаштыр ол автономнуг республика Октябрь Революциязы орден-биле шаңнаткан. Төрээн чурттуң ол бедик шаңналын Нахичевань АССР-ниң тугунга Ленин орденин-биле болган Улустарның Найыралы орден-биле кожа кадап берген.

Азербайджанның Компартизының область комитединиң болган республиканың Дээди Советиниң тураскаалдыг болуушкунуну утпаан, каттышкан байырлыг хуралынга партия, совет, хөй-ниитп организацияларының удуртукчулары, үлетпурүүң, кодээ ажыл-агыйның мурнакчылары. ӨРТем, культура ажылдакчылары, Бакудан, Азербайджанның өске-даа хоорай, суурларындан, Армениядан барган аалчылар чыылган.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ниң Политбюрозу составтыг хүндүлүг президиумуну чыылганнар улуг көдүрүүшкүнүүр соцгаан.

СЭКП ТК-ниң кежигүүр, Азербайджанның КП ТК-зының бирги секретары Г. А. Алиевке өө берген. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң болган Министрлер Чөвүлелиниң, СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң өмүнээзинден, Азербайджанның Компартизының ТК-зының, Азербайджан ССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң, Министрлер Чөвүлелиниң өмүнээзинден тураскаалдыг юбилейге, Нахичевань АССР-ниң Октябрь Революциязы орден-биле шаңнатканынга таварыштыр чыылганнарга чүреткиң ханызындан ол ыяк байыр чедирген.

Автономнуг республиканың үлетпүрүү төскү беш чыл аалының чылдарында дургузууда продукция бүдүрүшүн оранчок көвүдеткен дээш, Нахичевань АССР-ниң аймаачы чонунарының база-ла бүгү азербайджан улус дээш, экономика болган культура тургузуушкунуна чедип алган улус чедишкиннерин тодаргайлап чугаалаан, оратор демдеглээн.

Бурунгу черниң социалистиг чаа аныдырал тургузуушкунуна бүгү чедишкиннерин Нахичевань АССР-ниң аймаашчылары Коммунистиг партияниң революстуг-чаартыкчы ажыл-чорудулгазының улуг орус улустуң болган биистиң хөй наңноваалдыг Ада-чуртувустуң бүгү улустарының чазагай сеткилдиг аксы-дуңма дузаламчызының, СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитединиң, Совет чазактың улуг сагыш салымшкының, кичээнгейиниң ачызында чедип алганын ханызы-биле медереп биляп турар.

Делегейниң ниитилел хөгжүдүлгезинге ССРЭ-ниң салдарының улам улгадып турарын— Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, оон Төп Комитединиң, Политбюрозунуң болган СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң шын-ла кайгамчык улуг күжениишкинниг, хөй талалыг, алыс-дан сорулгалыг организаторлуг, политиктиг ажыл-чорудулгазының түңнели деп, Төрээн чурттувустуң экономиктиг күжүн, камгалал күчүзүн быжыглаарынга совет улустуң кайгамчыктыг чедишкиннерин тодаргайлап чугаалаан, оратор демдеглээн.

Делегейниң коммунистиг болган ажылчын шинчээшкиннинң шылгарадгай ажылдакчызы, бүзүреллиг интернационалчы-ленинчи, совет улустуң эвес-кежии дээш, бүгү делегейге тайбың дээш, ниити төрелгенниң социал депшилгези дээш ыяк күзелдиг демиселичи Леонид Ильичиниң чуртувустуң улустары, бүгү диптериниң депшилгелиг кижилери биляр.

Ажылчын ангының оглу Леонид Ильич Брежнев ажылчын аңгы-биле, бүгү совет улус-биле тудуш муң-муң сударай харылзаалыг. Нахичевань АССР-ниң ажыл-ишчилери, бүгү азербайджан улус база-ла биистиң чуртувустуң бүгү улустары дег, партияның, күрүшенниң иштинде, даштыңы политиказын шилгарадгай утпаанынг, чайгылыш чок удуртуп турары дээш чалбыштыг ынакшылы-биле, кызыгаар чок бүзүреллиг-биле аңаа харыылап турар.

Г. А. Алиев Нахичевань АССР-ниң Октябрь Революциязы орден-биле шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыын номчуп дыңнаткан, чыылганнар дыңмыттыг, үр адыш часкап турда, ону республиканың тугунга кадап бергеп.

Азербайджанның Компартизының Нахичевань обкомунуң бирги секретары А. А. Гусейнов илеткел кылган.

Дээди шаңнал дээш партияга болгаш чазакка чүреткиң ханызындан өөрүп четтиргенин байырлыг хуралга ол алганнар чугаалаан, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдырала боттандырарынга республиканың ажылчы чонунары бүгү күжүн моон соңгаар-даа бээр деп айыткаан.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге, СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневке байыр чедирген чагаа улуг сорук киришкинниг хүлээп алдынган.

«Тувинская правда», «Шын» солуннарның үнүүшкүннүг редакциязы

ШЫН ТҮҢНЕЛДИ КЫЛГАН

Барыын-Хемчик район... Бис өлче черуурда, ниизы-бүрү документтиварвен ыңдыг-на эки эвес сан-фактыларны блокнодувуска бижип алган бис. Эртеен кыжын эвээ дыка хөй баш мал өлүп хораан, немелде деңзи алырының планы нүүсеттинмээн. Оон чыядагааны болза, хөйларны суг-биле үзүлетпишкинниг хандырып турганы, мал чемнерин каминалга чок чарыгдааны база кыштагласашкынга осно-даа четпестер болур. Эртеен чылдың четпестерни бо чыяын катаптавас бе? Үнүүшкүнүүр реваншиланың тодаргайлаар ушуруун, турган айтырыны ол.

РАЙКҮҮСКОМГА ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ

Райкүүском даргазының оралакчызы В. В. Хангаевтиң кабинединге подво ажыл-агый эргелелиниң түскай эртемнитлери чыглып келгеннер. Райкүүскомнуң шиитпирин ёзугаар фермаларның кыштаглаашкынга белеңнин чоокку түңнерде ыяк хынаан көөрүн болгаш четпестерни ажыл-агыйларның удуртукчуларының чайладырынга дузалаарын төлевилээн. Ол соругдуг-биле районнуң партия организациязының чээрби ажыг активчилери ажыл-агыйларже чорупкан. Чүгле кыштагларда кажаалларның болгаш малчынларның чурттаар бажыңнарының белеткеттингенин хынап көөр эвес, харын-даа кышкы үеде ажылдаарынга культура албан черлериниң, садыг ажылдакчыларының, медицина пунктуларының канчаар белеткеттингенин база тодаргайлап көөр болгаш ол черлерге эргежок чүгүлз хемчеглерни алыр деп, Валентин Васильевич чыылган түскай эртемнитлерге чагаан.

Бо кышка белеткел дугайында айтырыгны районнуң удуртукчулары баштай мырынай чазын-на чугаалажып корген. Хүлээп алган шиитпирлерниң күүселдезинин түңнелдерин СЭКП райкомунуң бюрозунуң болгаш райкүүскомнуң каттышкан хуралында августа үндүрген. Ынчаарга ам база катап күүскомнуң кежигүннери, районнуң партия организациязының активчилери ол-ла айтырыгже сагыш салган. Эртеен чылдың кичээндирии халас бирбааны оон тодаргай. Ажыл-агыйларның кышка белеткелинин дугайында медиэдер-даа ол дугайын чугаалап турар. Районда он ийи чаа хөй кажаазын тутkан, үш кажаа чоокку үеде ажыглаалга кирер. Ам дыка хөй кыштагларда кажаалар болгаш малчыннар бажыңнары септеттинген. Шефтеп турар үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтерин малчыннарга дузалаарынче СЭКП райкомуу болгаш райкүүском кыйгырган. «Шекпээр» болгаш «Барлык» совхозтарда чем белеткээр ийм күлиинны шефтеп организациялар кылып турар. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыннары суг кудар ишкир 20 сааваны болгаш 40 чем саваларын белеткээрин хүлээнген. Хураган доруктурар чылыг кажааларны база шефчилерниң күжү-биле кылып турар. Кедээ тудугжулар-даа аңаа олурбаан. Районда мал кажааларының септелгезинде 17 бригада ажылдап турар.

СЭКП райкомунуң бирги секретары Ш. П. Куулар мынча деп чугаалаан:

— Эрткен чыл бисте шыгыы кичээндиргини берген. Кыштагласашкынны канчап-чоап турган эрттирип болбас дээрзин билген бис. Эрткен чылдарда кыжын малды суг-биле хандырары үзүктелириниден бергеден турган бис. Оны барымдаалаш, суг соортур 17 машинаны чазын-на өскөр ажыглавас кылдыр тургустувус. Олар ам ажылдаарынга белеп. Харын өске-даа айтырыгларга дыка хөй чүүлдерни өскерткен. Бо чылын кандаашкыныг болза-даа, мал чемин эрткен чылдан харын хөйнү белеткээн. «Шекпээр» совхоз мал чемнибиле таарыш хандырганнган. Ол ажыл-агыйга-даа мал чемин четчирии-биле курлавырлап алырының хемчеглерин ам ап турар. Мурнунда малчыннар сигенин соортуп эккээри билек-ле чемгерип турган, ынчангаш чем чарыгдалын контрольдаары-даа, чемгерииге рационун сагыыры-даа берге турган. Ам сигенинiң болгаш саваның 80—85 хуузун кыштагларда чедирип алган. Аңаа мал чемин деңнилеп үндүрүп бээр. Ынчалзажок бүгү-ле чүүлдер шуптузу кылдыгаан деп болдавайн турааа бис. Ынчангаш, ам-ла ыяк-ла

Н. К. Рерихтиң

100 чылынга

ЧОГААДЫЛГАНЫҢ ӨӨРҮШКҮЗҮ

Чуруулга уран чүүлүнге болгаш поэзиянга сонуургалдыглар база эртемден археологтар Н. К. Рерихтиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюн демдеглеп турар. Чурукчуның амыдыралында болгаш чогаадыкчы ажыл-чорудулгазынга уран чуруулга болгаш шүдүктүң, хойнинги ажыл-чорудулга биле шинчилекчиниң аразын ылгаары берге. Чаныш-сыныш чок аян-чорукчу аныяк чылдарында-ла шаптаравазының үзүн оруктарыны эртип келген. Элээн үлгады бергенде Төп Азияның кижи четпес берге черлерин бир-ле дугаар шинчилээн европа чурттуглариның бирээзи болган. Оон түңнелинде эртемшинчилелдериниң Гималай институду тургустунган болгаш хой-хой кайгамчык чурукгарны кылган.

Н. К. Рерихтиң салым-чодуберге кижи. Барык чээрби бешчылды Индияга чурттап эртгирген. Россиядан мрак черге тура, ээп чанар деп тургаш, мочуй берген.

Гималай даглариның эдээнде кадыр кашпалдан харап алган даш бар. Ында Николай Рерихтиң тураскаалын моңгежитткен сестерии оюп каан. Ол кезээде аңаа бараан бооп чоран. Ол сестер бо-дур; «Тайбың бодарап турзуи».

Рерих болгаш оон от-будезии Индияның шылгарапгай күүрүе ажылдакчылары Махатма Ганди, Джавахарлал Неру, Рабиндранат Тагор-биле сырый харылзаалар холбаштырып келген. Чурукчунуң адынга хүндүткелдиг «Гуру» азы «Башкы» деп состуг Индияга кеззеде кожа адаар турган. Чурукчунуң чогаадыгазынга Россияның болгаш Индияның овур-хевири ханы холбашкан. Оз демдеглел дептеринге мынча деп бижээн: «Орус болгаш Гималайлар—бо ийи тема кайда-даа ханы холбажы берген».

Сураглыг чурукчунуң бүтү чогаадыгазында Төрээн чурт темазы кол черии эзлеп турар. Оон сураглыг «Шапкынчы» деп диплом ажылы чурукчу деп атка чедиргеп. Ук ажылады Л. Толстой, В. Стасова бедиибиле үнелеп чорван.

Рерихтиң ажылдарының долу каталогу ам-даа тургустунмаан. Шинчилекчилериниң саналтурары-биле адырга, оларның саны чеди муң чедип турар. Ук ажылдар делегейниң хөй-хөй музейлерин кластап турар. Эң тергиин дээн ажылдар бистиң чуртувуста—чурукчу оларны бодунуң чомунга белек кылдыр дамчыткан.

Чурукчунуң «Славяннар» деп болук ажылдары, «Чөн чүктүң башкылары», «Гималайлар» болгаш оске-даа ажылдары чаа чүүлдерии көрүп билгениниң ажыдыышкыны, чогаадылганың оорушкузу болур. Кижилериниң эрес-дидим коруу, аку-дуңмалыныкы ёзу чогаадылгада кол черии эзлеп турар. Улуг эчис сорулга дээш маадырлыг чорукка тураскаатказ «Жанна д Арк», «Микуда Селянинович», «Ритден-Джапо дугайында ыр» деп ажылдар кайгамчык. Оон аңгыда Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында тургускан «Орус серия» деп ажылдарда орус маадырларның овур-хевирии чуруп көргүскен. Чурукчу совет улустуң тиилелгезинге бүзүреп турган. Сураглыг «Гималай сериязы» чурукчунуң чогаадылгазының эң дээди чазы бооп турар.

Рерихтиң кайгамчык чогаадыкчы ажыл-чорудулгазын ханы биилеп алырынга оон шүдүктери дузалаар. Оон шүдүктерии үезиилери бедии-биле үнелеп турган. Шүдүктер-даа, чуруктар-даа гуманисчи идеалдарга бараан болган. Кайгамчык чурукчу, шүдүкчү, эртемден бүтү амыдыралы-биле, талантылы-биле бо бүтүге бараан бооп келген.

Л. БЕРНАС,
СЭТА-ның корр.

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 30 ЧЫЛЫНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫНГА БЕЛЕТКЕЛДЕР

Тываның найысылалының уяетпур будурулгелериие, албан организацияларына, школаларына, өөредилге-даа черлериие киое бээрге, кайда-даа Совет Тываның 30 чылының байырлалына белеткел ажылдары калбарып, хайныккан. Сагыш-сеткилге өөрүнчүг, көруксенчиг-даа-дыр. Күш-ажылчы белеитер, чаартылгалар, каастталга-шимелделер...

Совет Тываның 5 чылы аттыг стадион. Аңаа немззиниинің 5 шак үезинде-ле хөлүг, чараш аялгалзр дыңналып эгелээр. 1200 ажыг сургуулдар болгаш школачылар аңаа кээл чыскаалыптар. Байырлаага белеткелдиг чорун турары ол. Байырлая хүннериниң бирээзи октябрь 12-де оларның шиичеигир, кашпагай оюннарын чөн магадап көөр. Мында киржип турар гимнасчылар янзы-бүрү хевирниң шимчээшкиниерин көргүзер.

Оларның ортузунга ийи наът дээрбек тургустуна бээр. 16 кижи тыва, орус болду, нысты бедиир кедурүптер. Оларның холдарынга надыыр, маска кастүп келир. Муң ажыг спортчу Совет Тываның 30 чыл оюнга турасказаткан XXX дең санины чуруй каптарга, хөлчок чараш кестүр. Бо спортчу көргүзүгге Краснокрскиниң гимнастика талазы-биле 3 спорт мастери болгаш Тываның шилиндек дээн спортчулары, школа-интернаттың, башкы училищезиниң сургуулдары киржир.

Оюннуң төвүнге «Саян» ансамблиниң артистери танцылап база ойнаар. РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Күжүгет Хензиг-оол согаштар-биле көргүзүг база кылыр.

ЧУРУКТАРДА: белеткелдер үезинде.

О. ОХЕМЧИК.

ШЫДЫРАА

Шыдыраа талазы-биле 1974 чылда Кызыл хоорайның чемпионун шеремдиринің чаргыдазы эрткен пятницада эгелээн. Ону Совет Тываның 30 чыл оюнга турасказаткан.

Маргылдааның эгелээриниң бүдүүзүнде 10 биргы разрядчы, 12 ийиги разрядчы—шуптуг 22 шыдыраачы хоорайның шыдыраа клубунга чыглып келген. Оларның аразында дуржулгалыг хоочум шыдыраачылар П. Берковин, Д. Ондар, мергежилл чыл бүрү бедип орар талантылыг аныяк спортчулар А. Борзенко, Л. Мохов болгаш өскелер-даа бар.

Ойнакчылар саны хөй болганы барымдаалаан, маргылдааны швейцар система-биле кыска хуусаада доозарыи шыдыраачылар аразында дутурушкаш, пятница кежээзинде биргн салытны ойнаннар. Баштайгы ужураажышкынга биргн разрядчылар боттарының артык күштүн, мергежилиниң бедиин көргүскеннер. Түгле П. Түлүш ийиги разрядчы В. Заворин-биле хайыммашкан; а артканнары арыг тиилелгелерии чедип алганнар.

Ийиги салыгда тиилекчилер тиилекчилер-биле, а уттурганнар боттарыкыы аразында ойнаннар. Оон түңнелинде тергиидекчилерниң саны улам кызырылган. Ийиги салыгдан 2 санныг Кызылдың пединститудунуң башкылары П. Берковин, А. Борзенко, Иштики херектер министерствозунуң ажылдакчызы Даш-оол Ондар, аэропорттуң төлээзи Л. Мохов маргылдааны чедишкининг эгелеп, арткан ойнакчыларны мурнай бергеннер.

Үшкү салыгда пединституттуң башкылары П. Берковин, Дамбуу Ондар, автотехник Л. Мохов, биргн разрядчы, эмчи В. Стифоров, Пионерлер баңкының методизи, биргн разрядчы Н. Онуфриев, кинофикация эргелелиниң инженери С. Наскыл, № 14 механизация эргелелиниң төлээзи В. Заворин, хоорайның улус өөредилге киидизиниң ажылдакчызы В. Моиссев удурланыкчылары удуп алганнар. «Тыва тудуг» трестиң автобазазында инженер Д. Белов биле «Тываның аныктары» солунуп ажылдакчызы Д. Кайчыырның салыны соңгаардаттынган.

Үшкү салыгның соонда Б. Берковин, Л. Мохов 2—3 санныг болганнар.

Д. САЛЧАК,
маргылдааның кол судьязы.

АВТОТРАНСПОРТКА ОЗАЛ-ОНДАК БОЛДУРБАС ДЭЭШ

Чылдың сөөлгү кварталының баштайгы айы—октябрь ай автотранспорт шимчээшкинниге болгаш кижилериң кыдаатаарынга-даа берге уе. Чүге дээрге чамдык черлерге хүндүс суг чаашкын, а дүне хар чаттылаан, малгаштаалын, дошталыр. Ол чорук транспорттуң кандыг-даа хевирлериниң шимчээшкининге эң-не айыылыдыг. Чолаачылар база хоорай, суурларның чурттакчы чону хүнгөнгейлиг болбас болза, азы кудумчу шимчээшкининиң чурумун сагывас болза ол үеде улуг озал-ондак болуп болур.

Октябрь айның 1-ден эгелеп бистиң чуртувустуң бүгү хоорайларында автотранспорт шимчээшкининге озал-ондак болдурбазының айы чарлаттынган. Ук айның кол соруглагы болза, чолаачыларның болгаш хоорай, суурлар чурттакчыларының ортузунга транспорт шимчээшкининиң чурумун сагыр, бо талазы-биле оларның билиии бедидери болур. Оны чедип алыры-биле пропагандаиың массалыг хевирлерин калбаа-биле ажыглаары көрдүнген.

Республика найысылалы Кызыл хоорайның милиция органының ылаңгыя автоинспекциянның ажылдакчылары болгаш хөй-нийтизи бо айга белеткелди баш удур эки организастаан деп демдеглээр херек. Хоорайның транспорт организацияларының девискээрлериндө, кудумчуларының хөй кижи чыглыр черлериндө автотранспорт шимчээшкининге озал-ондак болдурбазының шеглелериниң, кудумчу шимчээшкинии сагыырының чурумнарының дугаймында плакат, тайылбырларны хөёу-биле аскылаан. Ай дургузунда 8 автотранспорт бүдүрүлгезинге техниканың иинти байдалын хынаар рейдилерни хөй-нийтиниң киржилгези-биле чорудар. Чон ортузунга тайылбырмассалыг ажылды чорударының хемчегларин планнаан.

Хоорайның кинотеатрларында тематиктиг киноларны үндүрүп эгелээн. ДОСААФ-тың автомотоклубунда болгаш «Найырза» кинотеатрда фотовитриналарны дерээн. Ында республиканың мурнакчы чолаачыларының ажылының дүрбүзүгазын база бижээн. Бүдүрүлге коллективтерииге, школаларга автоинспекцияның ажылдакчылары лекция, бесседаларны номчуп турар. Өөреникчилериің «Светофор» деп клуву бодунуң ажылын күштелдиргеп.

Бо бүгү хемчегларни бедик деңнелге эрттирер болза, транспортка боол турар озал-ондактар эвээжээр. чолаачыларның сагылга-чуруму экижир, чоиуң кудумчу шимчээшкининиң талазы-биле биииг-медерелп бедиир дээрзинге бүзүреп болур.

Чолаачыларның оваарымча харылсаалга чогундан база чамдык кижилериң транспорт шимчээшкининиң чурумун биидезинден айыылдыг авариялар ам-даа боол турар. Озал-ондактың иинти саны харын-даа мооң мурииунда чылдарда турганындан көвүдеп турарын демдеглээр херек. Бо чылдың эрткен тос айларында республиканга иинтизи-биле 88 авария болган. Аңаа 23 кижи өлген, 85 кижи бертинген. Мооң мурииида чылдарда ол хире, хөй өлүм-чидиниг авариялар бистиң оруктарывыска болгаш кудумчуларывыска кажан-даа боол көрбээн.

Автотранспортка озал-ондакты болдурбас, чолаачыларның сагылга-чуруму шимгыыладыр дээш, милиция, суд, прокуратура органнары, партия болгаш хөй-нийти организацияларының эвээш эвес ажылдарны чорудуп-даа келген болгаш чорудуп-даа турар. Кижизидилге, сургаалдаазын ангыда, административтиг хемчегларни база ап чорудуп турар бис. Хүн бүрүде барык 30 хире чолаачы янзы-бүрү чылдагаан дээш хемчег алзып турар.

Автотранспортка озал-ондак болдурбас дээш чарлаттынган айның дургузунда республиканың ажылчы чоннары кудумчу шимчээшкининге хамаарыштыр боттарының санал-оналын киирип, автотранспортка озал-ондак болдурбас талазы-биле чарлаттынган айга ядепкейлиг киржир ужурлуг.

Г. БРЮХАНОВ,
Кызыл хоорайның автоинспекциия салбырының начальиизи.

Сагаар

Кызылдың агаар станциязының мергээзин ёзугаар алыпгга, бүгүн республикага будуттаар, чагбас. Барыын үгланыышкынның хат кошкак. Агаарның температуразы дагыыр черлерге 0–5, өскелерииге 5–9 градус чылыыр.

Кызыла шөкар будуттаар, чагбас. Төөн үгланыышкынныр хат кошкак. Агаарның температуразы 6—8 градус чылыг болур.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 8-ТЕ
КЫЗЫЛДАН

17.30—Хроника-документалдыг фильм.
18.25—Телемедээлер.
18.40—Уруглаарга. Мультфильм.
19.00—«Беш чылга—шалыпчы күш-ажылдың». СЭКП Тыва обкомунуң секретары В. И. Попов дамчыдылагада киржип турар.
19.35—Кыска фильм.
19.45—Телемедээлер.
19.55—Чарлаалдар, реклама.
20.00—Телефильм.
20.20—«Агаар баксыраарлыг дээре чүү турарыл». Уран-чечен фильм.
22.00—22.55—«Аңаа эвес рейс». Телеконцерт.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Кино

ОКТЯБРЬ 8-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: «Дедир эгиттинмес». 9.30, 11.25, 13.30, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Шортанның аймактары-биле» 9.10, 10.30, «Чүгле «кыргыннар» тулчуп турар» 12.20, 16.40, 18.40, 25.05 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Москва—Кассиопея» 15.00. «Хөктүгбейлер» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сөөлгү воевода» 15.00, «Чазынар—мээң оңуктерим» (1-ги, 2-ги сериялары) 16.30, 19.20 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» Культура бажыңы: «Эрги тоол» 16.30, «Беженге бежен» 18.00, 20.00 шактарда.

УЛУСТУҢ АРТИЗИ

МОЛДАВ ССР. «Чио Чио Сан» деп операда Чио Чио Санның роюн ССРЭ-ниң улустуң артизи, Молдавияның опера болгаш балет театрының солизи Мария Биешу эң-не эзки ойнап күүсеткен. Оон «Калбак-кара кадынында» Лизазын, «Евгений Онегинде» Татьяназын, «Паяцаларда» Неддазын, «Отеллода» Дездемоназын, «Трубадурда» Леонорazын Улуг театриың, «Ла Скаланың», «Метрополитен-опера» болгаш делегейниң өске-даа театрларының сценалары көргеи. Совет ыраажының ырлаарын Праганың, Софияның, Будапештиң, Варшаваның, Токионуң, Барыын Берлиинниң көрүкчүлери магадап дыңнаан. Мария Биешу бодунуң мергежилии доктаамал бедидип турар. Оон репертуары байлак, ында орус болгаш барыын таланы класснктер, амгы молдав опера, бистиң чурттуң эвилелдешкен республикаларының композиторларының чогаалдары бар. Украинаның тараамыларынга, Каспийниң нефтижилеринге, Сахалинниң балыкчыларынга, Молдавияның виноградчыларынга Мария Лукьяновнаның концерт бүрүзү, ол хамыктың мурнунда совет музыкаиың пропагандазы болуур.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга турасказаткан концерт программазы, Алексей Стырчиниң «Маадырлыг баллада» деп операзында Домниканың, Чайковскийниң «Евгений Онегининде» Татьяна Ларинаның, Вердиниң «Трубадурунда» Леонораның рольдарын эки тургускаиы дээш Мария Биешуну ССРЭ-ниң Күрүне шаңналын тыпсырынче саналдап яиирген.

ЧУРУНТА: М. Биешу Чио Чио Санның ролюида.

Т. АНАНЬИНАНЫҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

СЭТА-НЫҢ СПОРТ МЕДЭЭЛЕРИ

● Анатолий Карпов биле Виктор Корчнойнуң аразында шыдыраа маргылдазы чеди хаймның соонда сан хевээр 2:0 болуп, Карпов муриазывшаан.

● Хоккей талазы-биле бистиң шилиндек командавыстың «Канада-74» деп профессионалдар командазы-биле эрткен субботада Москвага болган үшкү оюиу 4:4 кылдыр хайым доозулган. А воскресеньеде болган оюига 3:2 кылдыр шаалдың ээлери тиилээн.

Ынчангаш, совет хоккейистер дөрт тиилелгелиг, канадчылар—чаңгыс. Үш маргылдаа хайым кылдыр доозулган.

● Шыдыраа талазы-биле Колумбияда эртип турар хөрээженнериң Бүгү-делегей олимпиадазынга ССРЭ-ниң болгаш Румыниянның командалары кайызы-даа 13,5 санныг болган. Ынчангаш тиилекчиии илередирде, олар ам-даа дөрт салыгны эразында чорудар ужуруг.

● ССРЭ-ниң бо чылгы чемпионадынга эң шыырак ойнакчызы деп санаттыргаи Киевтиң динамовчузу Блохин Москваның торпетовчулары-биле оюига санны хайым кылдыр деңештиргеш, командазын аштырыышкында чайлаткан — 1:1. Блохинниң хиир тепкеи бөмбүктериниң санын эм тааптыр-ла 15 болуп турар.

Воскресеньеде болган өске маргылдааларның түңнелдери мындыг: «Арарат» — «Зенит» — 3:0, «Ниструз»—«Заря»—0:0, «Черноморец»—«Шахтер» —1:0, «Карпаты»—«Днепр»—4:3, «Динамо» (Тбилиси)—«Динамо» (Москва)—0:0.

ТЫВА ХҮРЕШ ЧАҢЧЫЛДАРЫН САГЫЫР

Тыва хүрештиң судьяларының болгаш моге салыкчыларының дугайында билир чүүлдерими база бодалымны бижиирии шиитпирлеям.

Моге салыкчызы кижиниң харылсалгазы улуг. Мөгелер идепкейлиг, шалыпкын түңнелдиг хүрешти чорутсун дээш бүтүн-ле хемчегларни дүрүмден хажытпайн олар хереглээр.

Тыва хүрешке моге салыкчызы шагдан бээр турган, ол сагыыр чүрүмнүг, чаңчылдыг.

Хүреш болган черлерге моге салыкчыларын көрүп орарга, дыка-ла хөй чазыгларны кылыр-дыр. Ол ышкаш чедир билбес чүүлдери база бар. Мөгезин адап үндүрүп келгеш, кайы талазынга тургузуп алырын безии билбес болгулаар. Ынчангаш оларны өөредирип иегеттинип турар.

Салыкчы кижи мөгеден тутунуп болбас, моге кижи оон туттунуп алгаш, долганзыр деиир чүрүмнүг. Оон соонда доктаатказ черииге чедир деввэш салыкчызынга дедир келгеш, оиаанга кады баар. Деиип турар уеде мөгеге бөрт кедирип болбас. Салыкчы кижи мөгезиите аргаларны айтып бээр, сүмелерии кадар эргелиг. Мөгези оиаан октазын дээш кызар.

Хүрежип турар ийи моге деңге ушкан ийикпе азы маргылдаалыг айтырыг үнүп келгеиде, моге салыкчызы судьяларга баар. Моге кижи ынаар барбас. Бир эвес моге кижиниң содаа орлу берээ, ону салыкчы солуп бээр.

Салыкчылар мөгелер-биле кады девиир, аразында хүрежи бээр чоруктар тургулаарын көрдүм. Ол шын эвес.

Судьялар, моге салыкчыларды эки ажылдаар болза хүреш шынарлыг, көрүштүг болур.

Судьялар шыңгыы, шиитпирлиг болур болгаш шииткелди шын кылыры күзенинг. Чажыргаи канчаар боор, чамдык хүреш маргылдааларынга шын эвес шииткелди кыла бээр таварылгалар бистиң судьяларывыста бар. Оон чылдагаалы хүрежип турар мөгелерни үргүлүү хайгаарап көрбес чоруктан үнүп турар. Ындыг болганда судьяларның саиын көвүдедир болгаш харылсаалгалын бедидер. Ол ышкаш тыва хүрештиң эки билир хоочуи мөгелерни судьяладыры ажыктыг деп бодаар мен. Оларны районнардан-даа чалап ап болур. Ындыглар бисте эвээш эвес. Оларга эштер Сүүр-оол, Кумаяк, Ензак, Даваа болгаш оскелер-даа хамаржыр.

Ийи моге элээн үр хүрешкеш, октажыш чадаар орта, жин содаан ужулгаш кончуштырып каары сөөлгү уеде дыка иептертей болу берген. Чараш спортчу хүрештиң төвүдеи бээр доктаатказ чамдык чурумнарын өскерткен херээ бар бе?!

Тыва хүрештиң чаңчылдарын сагыыр хемчегларни алыры республиканың спорт комитединиң иегеттинии турар.

О. ЛАМА,
хоочун моге.

Республиканың хөгжүм-шии театры көрүкчүлерни чаладап тур

Октябрь 12, 13-те
К. КУДАЖЫ
«ДАЛАЙ ДУВҮНДЕ ДАҢГЫНА»
(лириктиг комедия, тыва дылга)

Октябрь 16, 17, 18-те
А. ШТЕЙН
«ИТАЛИЯНЫҢ ЧОВУЛАҢЫ»

Октябрь 19, 20-де
А. САФРОНОВ
«САРКОФАГТЫҢ ЧАЖЫДЫ»
(орус дылга)

Октябрь 23, 24, 25-те
Э. БРАГИНСКИЙ, Э. РЯЗАНОВ
«ТӨРЕЛДЕР»
(комедия, орус дылга)

Октябрь 26, 27-де
А. ФАЙЗИ, Т. ГИЗЗАТ
«ХОРАГАЙ ИДИКТЕР»
(тыва дылга)

Октябрь 30, 31-де
К. КУДАЖЫ
«ДОЛУМАНЫҢ ХУУЛГААЗЫНЫ»
(тыва дылга)

Шилерниң эгелээри кежээкиниң 19.30 шакта. Коллективтиг чагыгларны хүлээп алыр. Касса 12 шактан кежээкиниң 6 шакка чедир ажылдаар. Телефон 28-29.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24—63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киидизиниң 23-54, харылсаалгалыг секретарьның 23-35, спортчайжы ажыдырал киидизиниң 37-13, культура киидизиниң 23-54, коозе ажылагый киидизиниң 21-47, тастыгер киидизиниң 22-64, чагаа киидизиниң 11-27, информация база совет тургузуг киидизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солуп келбейн баргавза 32-75 телефоиче болгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТИРАЖЫ 16056. ЧАГЫГ № 239
ТС 00973

Тыва АССР-ниң Министрлер Совуделиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле аргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 237 (9614) | Среда, октябрь 9, 1974 чыл | 1925 чылда үдезилеттинген | Өртээ 2 көп

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, Облпрофчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

Тоску бешь чылдың тодаразыкчы чылының үшкү кварталының планнаар онаалдаларын хүүеаа бетинде күүседир база Совет Тыванның 30 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш республиканың ажылчы хонзарының оргузунга калбарган социалистиг чарыштың түңнелдерин СЭКП-ниң Тыва обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, Облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому түңнеп үндүргеш, чарыштың тиилекчилерин тодаратканнар.

Үлетпүр талазы-биле

Үшкү кварталда үлетпүр продукциязын сайгарзр талазы-биле план 103,2 хуу күүсеттингеп, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 7,9 хуу өзүлделиг болган. Чүүк сөөртүрүнүң чонга ачы-дуза чедирериниң болгаш бараан саарылгазының планнаг онаалдалары экш күүсеттингеп.

Ындыг болзажок республиканың чамдык бүдүрүлге коллективтери четпес ажылдап, планын болгаш социалистиг хүлээлгелеринң кол-кол көргүзүлеринң чедир күүсеттээн. Ылаңгыя Ак-Довуракпың болгаш Бай-Хаакпың хлеб заводтарының, «Тудуг кезектери болгаш конструкциялары», автосептелге заводтарының, Шагаан-Арыгның болгаш Самагалдэйниң амыдырал хандырылга комбинаттарының, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың амыдырал хандырылга килдизининң, «Тыва көдээ тудуг» трестин №№ 62 болгаш 463 мехколонналарың, «Кызыл үлетпүр» тудуг эргелелиниң, «Тыва тудуг» трестиң № 18 мехколонназының, Ак-Довуракпың болгаш Шагаан-Арыгның автобүдүрүлгелериниң коллективтери планнаг онаалдаларын күүсеттээн.

Үшкү кварталда болгаш Совет Тыбаның 30 чыл оюнга турасказаткан социалистиг чарышка дараазында коллективтер тиилекчи болган:

СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчилер Кызыл туктары-биле шаңнадым, I чергенниң дипломнарын болгаш 300—300 рубльдиг акша шаңналдарын алганнар:

Үлетпүр бүдүрүлгелериден — Терлиг-Хаяның мөңгүн суу бүдүрүлгези. Коллектив квартал планын ниитн продукция талазы-биле 112,7 хуу, сайгарылганың — 103,3 хуу, күш-ажылын бүдүрүкчүлүүнүң — 111,4 хуу күүсеткеп.

Транспорт бүдүрүлгезиниден — «Тыва көдээ тудуг» трестиң автобазазы. Коллектив чүүк сөөртүрүнүң планын 132,1 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң — 111,9 хуу күүсеткеп.

Тудуг организацияларындан — № 1 орук-тудуг эргелели. Коллектив керээлиг ажылдарның планын 104,5 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң — 101,6 хуу күүсеткеп, ажыл төлевиринің фондузундан 17 мүң рубльди камнап алган, орулга алырының планын күүсеткеп болгаш бүдүрүлге хемчээлинің өзүлдезин чедип алган.

Садыг организацияларындан — Барыын-Хемчик райпозу. Коллектив үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 101,2 хуу, орулга планын 103 хуу күүсеткеп.

Коммунал болгаш амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериден — Чадананың амыдырал хандырылга комбинады. Коллектив чонга ачы-дуза чедирериниң планын 130 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын 145,7 хуу күүсеткеп.

Ийиги черни ап, II чергенниң дипломнары-биле:

Үлетпүр бүдүрүлгелериниден — Кызылдың алгы заводу. Коллектив ниитн продукция бүдүрериниң планын 102,9 хуу, сайгарылганың — 102,6 хуу күүсеткеп.

Транспорт бүдүрүлгелериниден — Совхозтар хаттыжышкынының автобазазы. Коллектив чүүк сөөртүрүнүң планын 108,4 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң — 113,3 хуу күүседип, орулга алырының планын ажырган.

Тудуг организацияларындан — «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелели. Коллектив керээлиг ажылдарның планын 108, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң — 110 хуу күүсеткеш, керээлиг ажылдарның темпизин 36, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң— 33 хуу чедир улгаттырган.

Садыг организацияларындан — Таңды райпозу. Үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 100,5 хуу күүседип, эртken чылдың ол үезинде турганындан бараан саарылгазының өзүлдезин 7,4 хуу көвүдеткеп.

Коммунал болгаш амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелериниден — «Тыва коммунэнерго» коллективи. Ачы-дуза чедирериниң сайгарылга планын 101,3 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң — 107 хуу, орулгалыын — 105 хуу күүсеткеп.

Үшкү черни ап, III чергенниң дипломнары-биле шаңнаарлар;

Үлетпүр бүдүрүлгелерден — Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажылгаш коллективи. Продукция бүдүрериниң планын 101,8 хуу, сайгарылгазының —109,4 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң — 102,1 хуу күүсеткеш, үлетпүр бүдүрүлгезиниң өзүлдезинин темпизин 2,2 хуу көвүдеткеп.

Транспорт бүдүрүлгелериниден — харылзаазының бүдүрүлгетехниктиг эргелелиниң автобазазының коллективи чүүк сөөртүрүнүң планын 100,3 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң — 100,9 хуу күүсеткеп.

Тудуг организацияларындан — «Тыва көдээ тудуг» трестиң № 958 мехколонназы. Коллектив керээлиг ажылдар планын 103,9 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң — 104,8 хуу күүседип, ажыл төлевиринің фондузундан 6,7 мүң рубль камнап алган.

Садыг организацияларындан — Каа-Хем райпозунуң коллективи. Үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 100,3 хуу күүсеткеп.

Коммунал болгаш амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериден — Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң Кызылаа сантелге-тудуг эргелели. Ачы-дуза чедирериниң планын 112,8 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнү— 105,4 хуу күүседип, орулга планын — 105 хуу күүсеткеп.

Шуурмактың ыяш белеткел пунктузунуң, «Востоксантехмонтажтың» көжүп чоруур механизастаттыган колонназының, Енисей пароходство черинің, Кызыл-садыгның, Кызылдың хуу чагыг даараар фабриказының, Тываның электри четкизининң коллективтеринин Совет Тыбаның 30 чылынга алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелеринин чеднишкиннит күүсеткеннің болгаш экш ажылдаанын демделеэн.

Көдээ ажыл-агый талазы-биле

Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдары дүрза-даа республиканың малчыннары болгаш көдээ ажыл-агыйының бүтү ажыл-ишчилери 1974 чылдың үшкү кварталында мал ажылының продуктуларын бүдүрериң база күүрнеге садарып көвүдедирип хандырган деп, доктаалда демделеп турар. Октябрьның 1-де медээ-биле ылырга, тос айларда күүрнеге сүт садарының планы 104,8 хуу, эттеги—106,4 хуу, а дүктүг чыл планы 103,5 хуу күүсеттингеп. Тос айларда эът садарының планын бүтү районнар күүсеткеп. Ынчаарга эрткен чылдың ол үезинде турганынга удур мыйыстыг бода малдың баш саны 2,0 хуу, хой ешкүнүү 6,9 хуу өскен.

Тес-Хем районнуң малчыннары эң-не бедик көргүзүлгелерин чедип алган, олар тос айларда эът садарының планын 112,3 хуу, сүттүүн—127,3 хуу, дүк садарының планын—110,0 хуу күүсеткеппер. Эрткен чылдың ол үезинде деңнээрге, районга малдың продуктулуу бедээн болгаш мыйыстыг бода малдың баш саны 8,2 хуу, хой, ешкүнүү—8,4 хуу өскен. Каа-Хем, Чөөн-Хемчик болгаш Таңды районнарның малчыннары базала багай эвес түңнелдерни чедип алган, мал ажылының продуктуларын садарының талазы-биле планныг онаалдаларны күүсеткээн колхозтарның болгаш совхозтарның саны эрткен чылдың ол үезинде турганынга удур ийи катап эвээжээн.

Монгун-Тайга, Өвүр болгаш Улуг-Хем районнарның ажыл-агыйлары боттарының болдунар аргаларындан куду ажылдаан болгаш дүк садарының талазы-биле чылдың база тос айларның планнарын күүсеглээннер. Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары сүт садарының планын күүсеткээн. Республикага ниитизп-биле хавааның база чылгының баш саны кызырылгач, Бэй-Тэйга, Монгун-Тайга, Эрзин районнарга мыйыстыг бода малдың, Тожу районга хой, ешкүнүң баш саны кудулаан.

1974 чылдың III кварталында мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш садарын көвүдедирип дээш социалистиг чарышка Тес-Хем районун (СЭКП райкомунуң секретары Н. С. Бойду, райкүүском даргазы Н. В. Чыңдыгыр, ВЛКСМ райкомунуң секретары Б. Б. Ламажаа) тиилекчи болган деп санаан болгаш СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниц Министрлер Чөвүлелиниң, Облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчилер Кызыл тугун 500 рубль түңнүг акша шаңналы-биле кады тывыскан.

ГЕРМАН ДЕМОКРАТТЫГ РЕСПУБЛИКА 25 ЧЫЛ БОЛГАН

Берлинге байырлыг хурал

БЕРЛИН, октябрь 6. (СЭТАның түскай хорр). Герман Демократтыг Республиканың тургустунганының 25 чыл оюнга турасказаткан ГСЧП Төп Комитединиң, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң, ГДР-ниң Национал фронтузунуң Национал чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң байырлыг хуразы маңаа Берлер Зселенбидер аттыг залында болган.

ГСЧП ТК-ның кежигүннери, Күрүне Чөвүлелиниң кежигүннери, Улусчу палатаның депутаттары, Национал фронтуда кирип турар партияларның болгаш организацияларның төлээлекчилери, немец ажылчын ангының хоочун кижилери, күш-ажылдың мурнакчылары, эртемнинг болгаш культураның ажылдакчылары залга чыглып келгеннер.

ГДР-чин 25 чыл байырлалынга киржири-биле келген ГДР биле Совет найырал нинтилелиниң делегациязы болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының хөй болук киржикчилери база аңаа чедип келген.

СЭКП ТК-ның Чиңгиве секретары эш Л. И. Брежневти, ГСЧП ТК-зының Бирги секретары Э. Хонеккерни, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы В. Штофту, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Х. Зиндерманны, совет партиячазак делегациязының кежигүннерин чыглааннар туруп келгеш, диниттиг үргүлүг лелдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан. ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидаттар, ГДР-ниң еске-даа партия база күрүне ажылдакчылары олар-биле кады президиумга хээп олурупкан.

Герман Демократтыг Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң күрүне гимнээрин күүсеткилээн.

Герман Демократтыг Республиканың 25 чылынга холбаштыр ГСЧП ТК-ниң Бирги секретары Э. Хонеккер делегеренген чүве чугаалаан, ону хуразга олурушканнар изиг байыр чедирип, уткаан.

Эш Э. Хонеккерниң чугаазы

Эргим еңнүктер болгаш эштер!

Бөгүн бистиң бүгү чонувуска өөрүшкү болгаш чоргааралыбле долдунган магалыг хүндүр. Бистиң Герман Демократтыг Республикавистиң —эргечагырганы ажылчыннар болгаш тараачыннар боттандырып, күш-ажылчы чон бодунуң салым-чолунуң шинтирилекчизи болуп турар баштайгы герман күрүнениң тургустунганындан бээр 25 чыл оюн байырлап, турар-дыр бис.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгиве секретары, бистиң эргим өөнүүвүс болгаш эвиивис Леонид Ильич Брежневтиң бистиң юбилейивис-биле холбаштыр бистиң аравыста олуруп турарынга өөрүп тур бис.

Дүүн Берлинге чедип келиринерге бистиң найысыралывыстың чурттакчы чонунуң эргим эш Леонид Ильич Силерни болгаш совет партия-чазак төлээлерин өөрүшкүлүүбиле хүлээп алганы бистин партияларывыстың, бистиң күрүнелеривистиң болгаш улустарывыстың аразында акыдүңмалышкы хаяы харылзаалардың база бир идерээшкини болур. Бис Силерниң күүрүнерде делегейиниң коммунистиг болгаш ажылчын шимээшкинниинің авангарды — Ленининң партиязының төлээлекчизинге байнр чедирип тур бис. Коммунизмни тургузуп база СЭКП-ниң XXIV съездизинин чарлаанны тайбыңнып улуг программазын боттандырарыныр чергези-биле делегейге улуг дескерилгелерни болдуруп турар совет улустуң төлээлекчизи Силерни «Кирип моорлаңар» деп чалап тур бис. Чогум-на ынчангаш шынчы еңнүктери доктаамал өзүп турар совет улустуң талазында турдуп турар, бистиң социалистиг Герман Демократтыг Республикавис база оон-биле кезээ мөңгеде кады. Бөгүн Германиядың Социалистиг Чаңгыс аай партиязының Төп Комитединиң, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң шинтирнин өзүгаар СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары болгаш «Улустар аразында тайбыңны быжыглаары дээш» делегейниң Ленинчи шаңналының лауреады эш Леонид Ильич Брежневке марксизм-ленинизмниң идеяларының тиилелгези дээш, социалистиг дем каттыштырылгазының күүзүн болгаш чаңгыс-эвин быжыглаары дээш, СЭКП биле ГСЧП-ниң аразында дайынчы эвилелди быжыглаары дээш, Совет Эвилели биле ГДР-ниң улустарының аразында найырал болгаш ақы-дүңмалышкы бүгү талалыг кады ажылдажылга дээш деманселге шылгарапгай ачы-хавыяазы дээш Карл Маркс орденин тывысканынга улуг өөрүшкү болгаш сеткил ханышкынывысты бо байырлыг хуралда Совет Эвилелиниң болгаш ақы-дүңмалышкы өске-даа партияларның төлээлекчилериниң олуржуп турарын ажыглаан, илергейлээр бодадым. Бистиң байыр чедиришкиннивисти чүректиң ханызындан Силерге даңмыдарын чөпшээреп көрүнер, эргим Леонид Ильич.

Герман Демократтыг Республиканың тургустунганындан бээр эрткен чээрби бешчыл—ол дээрге, бистиң улузувустуң социализмниң вегинче киргени, оон ниитилел амыдыралының үндезинин-биле чаартынганы, ажылчын ангының болгаш оон партиязының удуртулгазы-биле бистиң улузувустуң делегейниң революстут чаартылгазының херээнге идепкейлиг киржилгези болур деп, ГСЧП ТК-ның Бирги секретары уламчылаан. Ындыг келир уе дээш, Маркстиң, Энгельстиң, Ленинниң тиилеттирбес идеязынын боттанышкынын дээш немец ажылчын ангының эң эки оолдары демисежип чорааннар. Социализм— ол дээрге, антифашистиг удурланышкынының демисеглелерин кара бажыңнарның ханаларынга болгаш концлагерьлерге, интербригадаларга, чажыт ажылга болгаш эмиграциягa хей-аът киирип турган чаагай эчис-сорулга ол-дур. Гуманизминиң болгаш делишленинің талазалакчылары ол келир уе дугайын күзеп, бодап база ол дээш демисежип чорааннар. Ынчангаш бистиң ажылчынарның болгаш тараачыннарның социалистиг күрүзин бодунуң боттуг амыдыралы-биле ол чаагай чагыларны күүседип турар. Ол болза, Вильгельм Либкнехт болгаш Август Бебель, Клара Цеткин болгаш Франц Меринг, Карл Либкнехт болгаш Роза Люксембург, Эрнст Тельман, Вильгельм Пик болгаш Отто Гротеволь, Вальтер Ульбрихт, Герман Матерн болгаш Отто Бухвиц олар ишкаш уттундурбас революстуларның чагыларыдыр.

Герман Демократтыг Республиканың чээрби беш чылы — ол дээрге, шалынчы күш-ажылдың оруу, аңгы демисеглиниге ладыгышкының болгаш хынаңданың үези-дир. Ол үенин иштинде ажылчын ангы, кооператор-тараачыннар, интеллигенцияның төлээлекчилери болгаш бүтү ажылчы чоннар, бистиң улузувустуң национал фронтузунда катышкан бүгү күштери улуг үүле-херектн бүдүргеп. Бистиң бодап алган түүлүвүстү боттандырарыныр чиик херек деп ыым-даа ынчаарда санаавайн турган. Ынчалзажок бүгү бергелерни болгаш империалистиг халдаашкынларны ажып эртпишаан, бистер боттарывыстың салган сорулгаларывысты чедип алган бис. Германияның Социалистиг Чаңгыс аай партиязының айтканы болгаш оон удуртулгазы-биле эртнеп социализмниң оруу шын болгаш шын болуп артар-даа деп чүвеин ниитилелдиң болгаш бодувустуң дуржулгавис бүрүн бадыткап турар.

Бүгү делегейниң үлээн көргени чечектелген социалистиг күрүнеде амгы уеде чурттап турарывыстың, бистиң чедишкиннеринеске даянган, келир уеже бүзүрелдиг көрүп турарывыстың үндезини болза, совет улустуң младыгыг демисези бистиң улузувусту фашизмден хостаанында болган депшилгенің оруунче кирер арганы аңаа ажытканында болур деп деп ол чугула төөгүлүг шыңны онзалап демделексеп турар бис. Бистиң Герман Демократтыг Республиканың партиячын болгаш Национал-демократтыг партиянын киирген үлүг улуг. Ажылчыннарның анга таласы-биле эң улуг организациязы болур профэвилелдериниң, аныяктар эвилелдериниң, херээженнериң болгаш өске-даа массалыг организацияларның. Герман Демократтыг Республиканың Национал фронтузунда каттышкан бүгү күштериң хей-ниитизи идепкейи аңаа база идиглш берген.

Оон ынай Э. Хонеккер ГСЧП-ниң болгаш ГДР-ниң чазаанның ГСЧП-ниң VIII съездизининиң идип үндүргени социал-политиктиг программаны боттандырарынче, ажылчын аңгының болгаш ажылчы чоннарның өске-даа кезектериниң чугула херегледерни хандырарынче утпанган ажылчорудулгазының дугайын чугаалаан.

Бистиң республиканың, хөгжүлүүшүнүү социалистиг күрүнелериниң ег-бүдезиниң хөгжүлдезин-биле холбашкан деп, ГСЧП-ниң ТК-ның Бирги секретары оон ынай чугаалаан. Чогум-на ол найыралдың ачызында ук көдүлүүшкүн боттанган, бүзүрелдин-биле уламчылаар болгаш делегейге калбаа-биле ужур-дузалыг апар чыдар.

Тургустунганындан бээр ам база-ла 25 чыл боон турар, төөгүлүг чугула ужур-дузалыг Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиин бедин-биле үнелеп турар бис, ынчангаш оон ажылчорудулгазынга бодувустуң күштеривистиң хире чергезиби-ле киржип турар бис. Бирги залчегде Совет Эвилели-биле кады ажылдажылга социалистиг экономиктиг интеграциянын кол үндезин күүзүү боон турар.

(Уланчызы 2-ги арында).

ДЕЛГЕЛГЕ АЖЫТТЫНГАН

Дүүн, хүндүсаүүн 2 шакта культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг паркыгына Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйының чеднишкиннериниң делгелгези ажыттынган. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. К. Мендуме аңаа 30 чылдарның дургузунда бистиң республиканың хөгжүлдезининг дугайында кыска дыңнадыгны кылган, делгелгенің ажыттынганын чарлаттарга, оон тугун «Кызыл тудуг» эргелелиниң тудугжузу С. Б. Сандан, «Көк-Тей» совхозтуң саанчызы В. А. Долгакина көдүрген.

Делгелгенің ажыдыышкынынга СЭКП обкомунуң болгаш Кызыл хоорқомунуң бюро кежигүннери хоорайнын ажылчы чонларының төлээлекчилеря киришкен.

Республиканың улус ажыл-агыйының болгаш культуразының мурнакчыларынга Тыва АССР-ниң алдарлыг аттарын тыпсыр дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Тыва АССР-ниң ветеринариянның алдарлыг эмчизи атты

Павел Ефимович **Бондаренкога**—Чөөн-Хемчик районнуң Кол ветеринария эмчизи

Тыва АССР-ниң алдарлыг хөвү амылдакчызы атты

Зинаида Лаврентьевна **Толмачевага**—Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хаяа» совхозунуң бригадир-агроному

Культура талазы-биле ачы-хавыяазы дээш

Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг эмылдакчызы атты

Наталья Игнатьевна **Бобкинага**—Кызылдың № 3 ортумак школазының библиотека эргелекчизи.

Августа Васильевна **Долгановага**—Каа-Хем районнуң Көк-Хаак көдээ библиотеказының эргелекчизи.

Александр Михеевич **Ткачевка**—республиканың типографиязының парлаар цегинин мастери.

Көк-оол Хуруматпасович **Күжүгетке**—Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунуң төп киноустановказының киномеханиги.

Сүге-Маадыр Маңган-ооловия **Ооржакка** — Өвүр районнуң Саглы киноустановказының улуг механиги.

Совет театр, цирк, музыка болгаш хореографиянын ураи зүүлүнүң талазы-биле ачы-хавыяазы дээш

Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи атты

Клара Осиповна **Данчай-оолга** — Эвилелкүрүпригининг артизи.

Виктор Сандакович **Моңгушка** — Тываның күрүне филармониязының «Саян» ыр, танцы ансамблининг балет артизи.

Чадамба Бапрович **Монгушка** — Тыва республиканың хөгжүм-шин театрының артизи.

Вера Кыргысовна **Норбута**—күрүне филармониязының «Саян» ыр, танцы ансамблининг артизи.

Мая Владимировна **Оскал-оол-Лозовикке** — Эвилелкүрүпригининг артизи.

Евгения Мычыновна **Салчакка** — Тываның күрүне филармониязының балет артизи.

Чер байлактарының казылга ажылдарынга ачы-хавыяазы дээш

Тыва АССР-ниң алдарлыг дагжызы атты

Николай Маркелович **Дресвянниковка** — Каа-Хем хөмүр-даш разрезинин улуг машинизи.

Кадырга Доңгур-ооловия **Куулярга** — «Красноярскхөкүр-даш» комбинаттың Каа-Хем хөмүр-даш разрезининг өрүмээшкин станогунуң машинизи.

Александр Кузьмич **Новиковка**— «Тывакобальт» комбинаттың рудниги-ниң өрүмээшкин ажылдарының участок начальныга.

Садыг болгаш ниитининг чемненилге серлерикин талазы-биле ачы-хавыяазы дээш

Тыва АССР-ниң садыгның болгаш ниитининг чемненилгезининг алдарлыг ажылдакчызы атты

Софья Терентьевна **Пахомовага** — Тываның столоваялар болгаш ресторанизр трезининг поварь.

Сарыглар Кыстаанмаевич **Сундүпке** — Тыва респотребсоюзтуң Чыраа-Бажының ажылчын кооперациязының садыгжызы.

Улус өөредилгезининг талазы-биле ачы-хавыяазы дээш

Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы атты

Екатерина Ивановна **Антоновага** — Чөөн-Хемчик районнуң Чадаананың № 2 ортумак школаның эге классчар башкызы.

Наталья Натовна **Тараага**—Тес-Хем районнуң Самагалдай ортумак школазының башкызы.

Зоя Васильевна **Хомушкуга**—Кызылдың политехниктиг техникумунуң башкызы.

Василий Дүмендеевич **Шоргалга** — Тоора-Хем ортумак школаның директору.

Тудуг талазы-биле ачы-хавыяазы дээш

Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугчузу атты

Екатерина Сергеевна **Бизиевага** — «Тыва тудуг» трестиң 48-ки тудуг эргелелиниң бригадири.

Августа Ивановна **Ельшовага** — «Тыва тудуг» трестиң 48-ки тудуг эргелелиниң бригадири.

Анастасия Ивановна **Коровейниковага** — «Тыва көдээ тудуг» трестиң 585-ка көжүп чоруур механизастаттыган колонназының штухатурлар бригадазының бригадири.

Алдын-оол Сюрюнович **Күжүгетке**— «Тыва даг-дүгү тудуг» тудуг эргелелиниң дашчызы.

Магнаржык Ламзажыкович **Сарыгларга** — Кызыл-Мажалыктың септелге-тудуг эргелелиниң чазаныкчызы.

Кунгурук Хуурлакович **Шадыпка**—№ 1 орук-тудуг эргелелиниң бульдозер машинизи.

Чоннуң амыдырал хандырылгазының талазы-биле ачы-хавыяазы дээш

Тыва АССР-ниң чоннуң амыдырал хандырылгазының алдарлыг ажылдакчызы атты

Антонина Андреевна **Смирновата** — Бии-Хем районда Туранда районнуң чоннуң амыдырал хандырылга комбинадының даштыкы хептер бижыкчызы.

Саң-хөө чурумун бижыглаарының талазы-биле ачы-хавыяазы дээш

Тыва АССР-ниң алдарлыг экономизи атты

Вячеслав Семенович **Мансуровка** — хлеб продуктуларының Тыва бүдүрүлге эргелелиниң кол бухгалтери.

Нина Вячеславовна **Муцкаяга** — «Тываэкобальт» комбинаттың кол бухгалтери.

Капитолина Кирилловна **Снегиревага**—Күрбаңкының Тыва Улустун кадык камгалалының республика конторазының Кызыл хоорай эргелелиниң начальныгы.

Анна Семеновна **Черновага**—Тыва АССР-ниң совхозтарының бүдүрүлге каттыжышкынының план-экономика килдизининң начальныгы.

Тываның кадык камгалалының талазы-биле ачы-хавыяазы дээш

Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизи атты

Галина Евстафьевна **Ждановага** — республиканың эмнелгезининң кол эмчизининң орлакчызы.

Лилия Монгушевна **Көк-оолга** — Чөөн-Хемчиктиң төп районнуң эмнелгезининң акушер-гинекология салбырының эргелекчизи.

Валентина Михайловна **Чубаревага** — Кызыл хоорайның санэпидстанциязының кол эмчизи.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Б. ДОЛЧАҢМАА**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **С. КРАСНЫЙ**

Кызыл хоорай, 1974 чылдың октябрь 8.

Герман Демократтыг Республика 25 чыл болган

(Улавчызы. Эгези 1-ги арында).

Социализм-биле капитализмниң бот-бодунга удур туржуру бистиң үевистиң мынчазаок тодаргайлап турар, миллион-миллион кижилерни болгаш оларның шудургу ажыл-ижиниң үре-түңнелдерин делегейниң атомнуг дайынының чалбыскынга чөртпендирер чорукту болдуруп болбас.

ГДР-ниң тургустуганының баштайгы хүнүнден эгелээш-ле оон даштыкы политиказы бижиг тайбыцны хандырарынче, өндүр улуг соруглаты чедип алырынче угланган. Герман Демократтыг Республиканың 25 чыл ою дээрге бүгү делегейге калбак улус массаларбиле кады социалистиг күрүнелерниң кады ажылдажылгазының эвилелинге Совет Эвилелин долгандыр сырый каттыжыышкынның чайгылыш чок демоселиниң тайбың 25 чылдары-дыр.

Тайбың кожа-келбээ догуиндаашкының политиказы янзы-бүрү нииттилел тургузуглуг күрүнелериниң аразынга улам-на таарымчалыг харылзаа болуп бар чыдарын бистер сеткил ханыышкын-биле демдеглеп турар бис. «Соок дайынның» дүвүрээнинниг болгаш айыылдыг үезинде, делегейниң дүшкүүрлүг чорууп чавырылдырарының эгези чедип алдынган. ССРЭ биле АКШ-тың аразында харылзааларны экижиҢдерниге чедип алдынган үүлдерин улуг ужур-дузалыг деп санаш турар бис, ол экижиҢдилгелер болза тайбыңны камгалаарынга сонуургалдыг талаларның кайызы-даа делегей байдалынга таарымчалыг салдарны чедирип турар.

Европага айыыл чок чоруктуң болгаш кады ажылдажылганың талазы-биле чөвүлел хүрал аңаа киржип турар бүгү күрүнелериниң эрге-ажыктарынга дүүштүр озалдадымыкын чокка база бедик деңнелге доозулган турарын бистиң эвилелчилеривис-биле кады чедип алыр бис. Чепсегленнишкинниң дүжүрүминиң талазында бот-туг базымнарны бистиң республикавыс идепкейлиг деткип турар.

Герман Демократтыг Республиканың даштыкы политиказының үндезини ССРЭ-биле болгаш социалистиг өске-даа күрүнелер-биле бистиң акыдуңма эвилелиишти могаг чок бижыглаары болуп келген болгаш болуп артар-даа ужурлуг деп Э. Хонеккер медеглээн.

Империализмниң база колониализмниң дарлалын дүжүр октаашы, бодунуң төгүлдезинниң оруун шилип алган Азиның, Африканың, Чоокку Чөөн Чүктүң болгаш Латин Американың улустары-биле харылзааны бистер доктаамал ханыладып турар бис. Оон-биле кады бистер капиталистиг чурттар-биле харылзааны ботботтарынга ажыктыг кылдыр, ништики херектерин холгаарлаашпастың, суверенитеттиң болгаш девискээрниң бүүн турарының принциптеринге дүүштүр чорудун турар бис. Каттышкан Нациялар Организациязында ГДР-ниң дең эргелиг кежигүн бооп турары аңаа чаа-чаа аргаларны ажыткан.

Социалистиг Герман Демократтыг Республика-биле кавиталистиг Герман Федеративтиг Республиканың аразында харылзааларның байдалы кандыгыл дизе, чардынган керээлер болгаш дуржулгалар харылзааларны чогумчударының оруунга улам-на таарымчалыг түңнелдерни чедип алырының байдалын тургузуп турар. Аңаа ажыглаар болур аргалар ам-даа хөй. Кайы-даа талалар бодавыже чазагай тура соруктуг болурунга база-ла сөөлүүргалдыг. ГДР биле ГФР-ниң аразында харылзаалар үүле Герман ийи күрүнелериниң аразынга ажыктыг болур эвес, каржы-харылзаа, транспорт, почта, радио болгаш өске-даа талаларга харылзаалар тургузуп эгелээнинден бээр ийи талада ажыл-ижи ажыглаттынып, ийи таланың кайызынган-даа хөй өлүм-чидим болган соонда-ла, ийи таланың кайызынган-даа хөй өлүм-чидим болган соонда-ла эскележип-өжээнижир чорук улам чидиглеп турган. Бот-боттарын көөр хөөн чок чорук төөгү дургузунда мөөнгелеп турган деп чугаалап болур. Оя хораның эң дээди үе-чадазы герман империализмдеп төрүттүнген фашизм болган, ол Европаның улустарынга улуг чөвүлүнүз таварыштырган болгаш Германия биле өске чурттарның аразында хоорулчак чорукту улам күштелдирген.

Ол «шивейликкен доңнуу» үүле социализм, үүле ол үе шаан чешкен деп үевеин бистер, коммунистер улуг сеткил ханыышкын-биле демдеглеп турар бис. Тулчуушкуннуң шиидеринге фашизмниң эвээргек күштерин чыпча шаварынга социализмниң шыкал-ла нүүрү болган делегейде бирги социалистиг держава, шинтпирлиг рольду ойнаан. Үүле социализм, үүле ол ГДР-ниң салым-чолук оон чонунуң күзел-соруун ёзугаар тодаратхан болгаш силерниң чуртуңарны маркисчи-ленинчи бодалды байлакшыткан болгаш капитал чурттарында аңгы талазы-биле бистериҢ аку-думмаларывыска эки деткимче бодур.

Немец черге социалистиг тургузугуның тиилелгези коммунистериҢ иниити херээнге дыка-ла чугула болур деп Владимир Ильич Ленинниң каш удаа чугаалаан чорааның шынныын амыдырал долуву-биле бадыткаан.

Ынчангаш силерниң республикаларның юбилейин силерниң-биле кады Совет Эвилелиниң болгаш өске-даа акыдуңма чурттарның ажылчы чоннары демдеглеп эрттирип турар. Ол бистиң иниити байырлалывыс, фашизм-биле ямы-тының харамнанмайн демисежип, тайбыңны камгалап, демократтыпың болгаш социализмниң тиилелгези дээш демисежип келген болгаш демисежип-даа турар кижилерниҢ иниити байырлалы боол турар.

Герман Демократтыг Республиканың тургустуның келгенинден бээр 15 болгаш 20 чыл болгулаан байырлалдарынга ССРЭ-ниң партия-чазык делегацияларын баштаар аас-кежик меңээ таварымнаан үүле. Ол байырлалдарның кайызыда депшилгениҢ оруу-биле силерниң хөгжүдененгиң чаа үе-чадалары кылдыр демдеглеттингем. Ам республиканың 25 чыл юбилейи. Силер аңаа шынаа-ла коңчуг улуг чедишкиннерлиг ужуражып турар силер, ол дугайым ээ Эрих Хонеккер коңчуг эки чугаалады. Кайы-даа чурт, кандыг-даа улус аңаа дүүш өзугаар чоргаарланып болур.

Силерниң кылган үүлдерңерни үнелээр дээр болза, төөгүлүг улуг хемчээлдиг деңнелгө чокка база бедик деңнелге доозулган турарын бистиң эвилелчилеривис-биле кады чедип алыр бис. Чепсегленнишкинниң дүжүрүминиң талазында бот-ту

ГЕРМАН ДЕМОКРАТТЫГ РЕСПУБЛИКА 25 ЧЫЛ БОЛГАН

(Төнчүзү. Эгези 1-ги, 2-ги арыннарда).

португал улустуң фашизмге удур демиселивиң каттышман согуушкуннарынга эң соолгу колония империязы Гвинея-Бисауга, Мозамбикке, Анголага буурап дүшкен.

Португал колониализминиң буступ дүшкени—Африка дирке колонизидиг кулданыышкынны бүрүн болгаш туколунга чедир улуткаары дээш демиселге улуг соруглганың чедип алдынганы ол. Бүгү Африка—Чаагай Күзел ортулуктан Барынын Сахарага чедир—хостуг болган турар хүн ырак эвес деп бүзүредигт бис!

Социалистиг чурттар колонияларны хостаары дээш демиселчилерге чайгылыш чок деткимчени болгаш бүгү талалыг дузалаашкыны берип келген. Ону интернационалчы хүлээлгевис деп билип келген болгаш билип турар бис. Амгы үеде төөгүнүң күүлүг дургедикчизи боон турар колониализмге удур революцияның тилелегелеринге колония дараалдың ап октапкан улустар-биле кады байыр чедирип турар бис.

Делегей харылзааларының даартагы келир үезиня бодап, быжыг, чайгылыш чок тайбың турарын чедип алыр дээш туржуп тургаш, ол соруглганы чедип алыр оруктуң бөлүүн эвезин ылап билип турар бис. Тайбың херээниң, дүшкүүрлүг байдалды чавырыдыраряның херээниң түгле талалакчыларындан ажылда ооң удурлашкылары база бар. КУР-нуң амгы удуртукчулары база оларның талазында-ла болгай.

Кыдат Улус Республиканың догуннап келгениниң 25 чыл ою мырынай ооскта чаа болган. Улусчу революцияның тилээни Кыдаттың амыдыралынга, делегейниң бүгү революстуг шимчээшкинниниң хөгжүдезинге улуг болуушкун болгаш. Улузунуң күзел-бодалдарын илергейлээш, национал хосталга дээш, чуртунга чаа социал ёзу-чурумну бодарадын тургузары дээш демиселдя баштап үнген кыдат коммунистериң маадырлыг чоруун чогууру-биле үнелеп турар бис.

Ынчанмыже бөгүн чугаалаар ужурлуг апарган чүве ооң өскс. Маонсчи удуртукчуларның күзээнин ёзугаар Кыдат социалистиг чурттардан аңгыланырының болгаш оларга удур демисежиринниң оруунче, делегей реакциязының эң дерзин күштери-биле каттыжарының, оларны деткиринниң оруунче чайгылын шерген деп үвени бодап көөрге, харааданчыг болбас арга чок.

Ындыг өөлежок байдал соксаза чок узамдыгып шыдавас деп бүзүрелдиг бис. Кыдаттың улузунуң төөгүзүнде, социалистиг күрүнелер-биле ооң харылзааларының төөгүзүнде харааданчыг ол демдеглелди кыдат улус боду чайлаш чок көрө бээр. Бисти алгаш көөрге, Кыдат Улус Республика-биле харылзааларывысты экижидиринче. Кыдаттың коммунистери-биле, ажылчы чонары-биле акы-дуңма найыралы болгаш кады ажылдажылганы катап тургузарынче күжениишкиниеривисти угландырын келген болгаш угландырын келгеи болгаш угланнарывыс-да, төрөөн бис. Оны ССРЭ-нин, Кыдаттың-даа үмдезин эрге-ажыктары, делегей социализминиң, улустарының хосталга демиселиниң болгаш чер кырынга быжыг тайбыңның эрге-ажыктары негеп турар деп санап турар бис.

Эргим эштер!

Чурттарывыстың чаңгыс эвиниң ужур-дузазын социализмниң дайзыннары ыяк биляр. Боттарының коз шавар халдаашкыннарын олар чогум-на аңаа удур уландырып турар. Ийи системаның кызыгаарында догуннаан ГДР империализминиң талазындан оза мөөнеттинген күштүг халдаашкынга таварарын турар деп чүвени билип турар бис. ГСЧП-нің политиказының болгаш ГДР-ниң улузунуң шилип алган оруунуң шымыныга чыгзинмишкинни недередир, социалистиг күрүнелериниң өндүр улуг дем каттыштырылгазындан немец ажылчы чонларының социалистиг республиказының кырын болбас-даа бол, оода-ла ырадырын орлаажыр соруглалыг айыылдыг пропаганда агымы республиканың чонунга хүннүң-не диргелип кээп турар.

Ол кордал, бодавыже, бүтпес! ГДР-ниң ажылчы чонлары ангы дайзынының ыыдавас деп бүзүрелдиг бис. Кыдаттың улузунуң төөгүзүнде, социалистиг күрүнелер-биле ооң харылзааларының төөгүзүнде харааданчыг ол демдеглелди кыдат улус боду чайлаш чок көрө бээр. Бисти алгаш көөрге, Кыдат Улус Республика-биле харылзааларывысты экижидиринче. Кыдаттың коммунистери-биле, ажылчы чонары-биле акы-дуңма найыралы болгаш кады ажылдажылганы катап тургузарынче күжениишкиниеривисти угландырын келген болгаш угландырын келгеи болгаш угланнарывыс-да, төрөөн бис. Оны ССРЭ-нин, Кыдаттың-даа үмдезин эрге-ажыктары, делегей социализминиң, улустарының хосталга демиселиниң болгаш чер кырынга быжыг тайбыңның эрге-ажыктары негеп турар деп санап турар бис.

Эргим эштер!

Чурттарывыстың чаңгыс эвиниң ужур-дузазын социализмниң дайзыннары ыяк биляр. Боттарының коз шавар халдаашкыннарын олар чогум-на аңаа удур уландырып турар. Ийи системаның кызыгаарында догуннаан ГДР империализминиң талазындан оза мөөнеттинген күштүг халдаашкынга таварарын турар деп чүвени билип турар бис. ГСЧП-нің политиказының болгаш ГДР-ниң улузунуң шилип алган оруунуң шымыныга чыгзинмишкинни недередир, социалистиг күрүнелериниң өндүр улуг дем каттыштырылгазындан немец ажылчы чонларының социалистиг республиказының кырын болбас-даа бол, оода-ла ырадырын орлаажыр соруглалыг айыылдыг пропаганда агымы республиканың чонунга хүннүң-не диргелип кээп турар.

Ол кордал, бодавыже, бүтпес! ГДР-ниң ажылчы чонлары ангы дайзының айыылдыг пропагандазының кандыг ужурлуун эки билир. Олар боттарының чедиишкиннеринге чоргаарланыр, оларны үнелеп турар. Оларның ёзулуг болгаш шынчы өөнүктерки кымнарыл деп үвени олар эки билир.

Бистиң үевисте социалистиг күрүнелериниң интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазының кайы хире ужур-дузалыын чогум-на ГДР-ниң тургустунганының болгаш хөгжүлдезиниң төөгүзү оза тодаргай көргүзүп турар болгай. Херектиң ужуру империалистиг күштерге шуут удур туржур айыылга чедип турган, эң нарын байдалларга безин акыдуңма ГДР-ниң эрге-ажыктарын камгалаарынга бичии-даа чайгылып көрбээн бис деп, совет коммунистер арын-нүүрүңүң арыынга бүзүрелдиг чугаалап шыдаар.

Советтер чуртуу-биле найыралы ГСЧП-ниң болгаш Германы Демократтыг Республиканың интернационалчы политиказының чарылбас кежин болу берген, ол политика чуртуңарының миллион-миллион хамаатыларының чүректеринге чоок деп үвени бистер, совет кижилер бедии-биле үнелеп турар бис. Совет улус силерге база ындыг чаагай сеткилдиг деп үвеге бүзүрел көрүңер, эргим эштер! Маркстың, Энгельстиң, Ленинниң интернационалчы чагыгларынга шынчы бистиң партиявыс совет кижилерин ГДР-ниң ажылчы чоннары-биле акы-дуңма найыралдың ёзузунга кижизидип турар. Кажан, кандыг-даа үеде силер-биле кады бис, силерниң талаңарда бис, социализмниң талазында, күш-ажылдың, тайбыцның болгаш ажылчы чонларының интернационалчы акы-дуңма найыралының талазында бис, ону билип, бодап чоруңар!

Герман Демократтыг Республика догуннап, чечектелип турзуң!

Совет Эвилели биле ГДР-ниң аразында бузулбас найыралывыстың шынчы, чайгылыш чок, арыг болуп келгенинiң демдээ — деп, эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

— Ол революсчу символга бистиң найыралывыс кезээ-мөңгеде маны даш дег быжыг болзуң!

ГСЧП ТК-ның, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң өнүүзиндеги Э. Хонеккер ол белек дээш СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-нин Дээди Советиниң Президиумунга база Министрлер Чөвүлелинге чүректиң ханызындан өөрүн четтиргенин илереткен.

ГСЧП биле СЭКП-ниң, ГДР биле ССРЭ-нин улустарының бузулбас дайынчы каны ажылдажылгазының символу болдуруп эш Э. Хонеккер металл демирге сиилбээн В. И. Ленинниң портрет чуруун совет партия-чазак делегациязынга тураскаал белек кылдыр дамчыдып берген.

Эштер Э. Хонеккер биле Л. И. Брежневтиң чугааларын Советтер чуртунда болгаш делегейниң хөй-хөй чурттарында миллион-миллион кижилер улуг сонуургал-биле болгаш кичээнгей-биле дыңнаан.

* * *

Ол-да хүн эш Л. И. Брежнев СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-нин Дээди Советиниң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң даасканы-биле урал чурукчуларның болгаш мастерлериң ураа шевер хову-биле кылганы тураскаалдыг белекти ГСЧП Төп Комитединге, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелинге болгаш Министрлер Чөвүлелинге дамчыдып берген. Ол дээрге Совет Эвилелиниң болгаш Герман Демократтыг Республиканың күрүне туктарының маны даштан кылган ажылы-дыр.

— Бо маны даш болза шаандан бээр бистиң найыралывыстың шынчы, чайгылыш чок, арыг болуп келгенинiң демдээ — деп, эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

— Ол революсчу символга бистиң найыралывыс кезээ-мөңгеде маны даш дег быжыг болзуң!

ГСЧП ТК-ның, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң өнүүзиндеги Э. Хонеккер ол белек дээш СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-нин Дээди Советиниң Президиумунга база Министрлер Чөвүлелинге чүректиң ханызындан өөрүн четтиргенин илереткен.

ГСЧП биле СЭКП-ниң, ГДР биле ССРЭ-нин улустарының бузулбас дайынчы каны ажылдажылгазының символу болдуруп эш Э. Хонеккер металл демирге сиилбээн В. И. Ленинниң портрет чуруун совет партия-чазак делегациязынга тураскаал белек кылдыр дамчыдып берген.

ТУРАСКААЛДЫГ ХҮНГЕ АЛДАР

БЕРЛИН. (СЭТА-ның тускай корр). Октябрь 7—Герман Демократтыг Республиканың амыдыралынга тураскаалдыг хүн. 1949 чылдың октябрь 7-де Германияның төөгүзүнде ажылчын, таракчыннарның эң баштайгы социалистиг күрүнезин чарлап тургускан. Оон бээр мугур 25 чыл болган.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневке баштаткан совет партия-чазак делегациязының байырлалда киржип турары онза үжур-дузалыг. Байырлыг хурал болган. Аңаа эштер Э. Хонеккер биле Л. И. Брежнев олар үүве чугаалаан. Ук хурал ГСЧП биле СЭКП-ниң, Герман Демократтыг Республиканың биле Совет Эвилелиниң бүзулбас акы-дуңма найыралын чайынналдыр илергейлеп көргүскен.

Ол хүн он-он муң ажыл-ишчилер Карл-Маркс-Аллеяга чыылган. ГДР-ниң найысылалының чурттакчылары ону берлиниң эң баштайгы социалистиг кудумчуузу дээр: ону республиканың догуннап эгелээн баштайгы чылдарында тудуп тургускан.

ГДР-ниң 25 чыл ооюнга таварыштыр аңаа улустуң национал армиязының парады болган.

Индирде—ГСЧП ТК-ның кежигүшери, Улус палатазының депутаттары, немец ажылчыл шимчээшкинниң хоочун киржикчилери, бүдүүлге чурнакчылары, эртем, культураның ажылдакчылары, ГДР-ниң национал удус армиязының генералдары болгаш офицерлери. Совет хөй-иишкинниң байырлалга келген делегациязы, Алачурттуң Улуг дайынының болүк хөй хоочун дайынчылары, республиканың ооске-даа аалчылары база аңаа турган.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев, ГСЧП ТК-ның Бирги секретары эш Э. Хонеккер, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы В. Штоф, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Х. Зиндерман, совет делегацияның кежигүннери—СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-нин камгалал министри А. А. Гречко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Белоруссияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары П. М. Машеров, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, Литваның Компартиязының ТК-зының бирги секретары П. П. Гришкявичус, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. В. Архипов, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң ГДР-де элчизи М. Т. Ефремов, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүннери болгаш кежигүнүнге кандидаттар, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң кежигүннери чүректиң ханызындан изиг байыр чедиргень. Эштер Л. И. Брежнев болгаш А. А. Гречко хууда составтыг амыдырал-чурттагазын болгаш дайынчы өөредилгезин сонуургаан.

Чыыыг, чаагай сеткилдиг беседа болган. Аңаа эш Брежнев беш чылдың дөртку, тодарадыкчы чылынын онаалдаларын ленинчи партияның удуртулгазы-биле совет чурттуң ажылчы чоннарының чедиишкиниг күүседир чүткүлүг ажылдап турарын чугаалап берген. Тайбыңны үлем быжыглаарынче болгаш делегей байдалының дүшүүрлүүн чавырылдырарын ханыладырынче угланган СЭКП-ниң, Совет күрүнезиниң даштыкы политиказын ол база чугаалап берген.

Ужуражышкын шериг албаныгларның болгаш оларның иг-бүлелериниң кежигүннериниң бот-тывынгыр уран үүлү концерти-биле доозулган.

Эштер Л. И. Брежнев болгаш А. А. Гречко-биле кады ужуражышкынга Совет шериглер болүүнүң кол командылакчызы армия генералы Е. Ф. Ивановский, Шериг Чөвүлелиниң кежигүнү, болүктүң политиктиг эргелелиниң начальныгы генерал-полковник И. С. Медников киришкен.

Герман Демократтыг Республиканың тургустунганының 25 чыл ооюнга таварыштыр ГСЧП Төп Комитединге, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң, Министрлер Чөвүлелиниң Чиңгине секретары, бистиң эргим өөнүүвүс болгаш эшивис Леонид Ильич Брежневке чүректиң ханызындан оңза байыр чедирип тур бис.

Байырлал хүнүнге холбаштыр үндүрген түңнелдерден бистиң социалистиг күрүнезистиң, ооң өзүлде, чечектелиишкинниң ооң үзэрби бөш чыл дургузунда эртнен оруунуң бедии-биле үнелеткени илереп көөрүлгеп. Кижи бүгүдезиниге нлдең ол чедиишкиннерни чедип алырының сорук кирикчизи болгаш организакчызы Германияның чаңгыс ай ажылчын ацгызы, ооң марксчи-ленинчи партиязы—Социалистиг чаңгыс ай партиязы болуп турар. Бөгүн бистиң социалистиг Герман Демократтыг Республикавыстың көргүзүп турар чедиишкиннери хоорайларның болгаш көдээниң миллион-миллион кижилериниң маадыр-шудургу күш-ажылының ачызында чедип алдынар арганыг болган деп, В. Штоф чугаалаан.

Бистиң чедиишкиннеривистиң быжыг үндезини болгаш улам ыцай депшилгелиг болурувустуң магадылады Совет Эвилели-биле, социалистиг демкаттыштырылгазының оске-даа күрүнелери-биле найырал, сырый кады ажылдажылга болуп турар. ГДР-ниң улузу болуңуң хостакчыларына — тиилелелиг Кызыл Октябрь чуртунуң кижилеринге хаңызы-биле өөрүп чөттирген сеткилин чүрээниң ханызында кадагалап турар. Оларның чаагай сеткилдиг дузаламчы, деткимчези улустар аразының аңгы талазы-биле эп-сеткил каттыштырылгазының илереп болган. Совет Эвилелиң долгандыр сырый каттышкан социалистиг-дем каттыштырылгазының чарылбас туруу кезии болган бистиң республиквавыс социализмниң чөптүг керээниң тиилелегелиге моон соңгар-даа болуңуң үлүг-хуузун киирер деп, В. Штоф демлеглээн.

(СЭТА).

Эш И. Г. Дуденковту РСФСР-ниң Чонунуң амыдырал хандырылга министринге томуйлаар дугайында

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыы

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң доктаадыры болза:

Эш Иван Григорьевич **ДУДЕНКОВТУ** РСФСР-ниң Чонунуң амыдырал хандырылга министринге томуйлаар.

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ

МОСКВА, 1974 чылдың октябрь 7.

Ф. Б. БОБРОВСКИЙНИ ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Партия болгаш совет органнарынга үр чылда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш бээр төрүттүнген хүүмден бээр 50 харлаашы-биле холбаштыр СЭКП Бии-Хем райкомунуң иниги киидизиниң эргелекчиниң Фауст Бронцславович Бобровскийни **Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.**

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ

Кызыл хоорай, 1974 чылдың октябрь 9.

Сан-чурагайлаар

КАПИТАЛ ТУДУГНУҢ БАЗЫМНАРЫ

Совет эрге-чагырганың чылдарының дургузунда бистиң республиканың экономиктиг хөгжүлдезинде коску черии капитал тудуг ээлеп турар. Баштай капитал салыышкының корүптээли.

1945 чылда бүдүрүлгелериниң, организациялярының, колхозтарның болгаш чурттакчыларның капитал салыышкыны 1 миллион-на рубль түңнүг болган турда, ол эрткен—1973 чылда 87 катап өскен, азы тодаргайлаарга, 86,6 млн. рубльге четкен.

Күрүнеиниң болгаш кооперативтиг бүдүрүлгелериң база организацияларының, колхозтар болгаш чурттакчыларның туткан чүрттелга бажыңнарының иниги шөлүү 1945 чылда 1,1 муң дөрбелиңи метр турган болза, 1973 чылда 91,4 муң дөрбелчин метр чедип, азы 83 катап көвүдээн.

Күрүне болгаш кооператив бүдүрүлгелериниң, организацияларының (колхозтарның киириштирбеске) кол фондуларын беш чыл планнарының аайы-биле ажыглалга киргенин:

—дөртку беш чылда (1946—1950 ч. ч.)—13 млн. рубль,

— бешки беш чылда (1951—1955 ч. ч.)—27 млн. рубль,

—алдыгы беш чылда (1956—1960 ч. ч.)—73 млн. рубль,

— чедиги беш чылда (1961—1965 ч. ч.)—170 млн. рубль,

—сескн беш чылда (1966—1970 ч. ч.)—300 млн. рубль

болгулааның алгаш көөрге, Тывавың хөгжүлдезинге тудугнуң кайы хире рольдут болганы илдең. Кол фондуларны ажыглалга хиирер талазы-биле бистиң республиканың чедиишкиннерин чэцгыс-ла бо тоску беш чылдың эрткен үш чылында ажыглалга дөртку, бешки болган алдыгы беш чыл планнарын ёзугаар ажыглалга киирген кол фондуларны катай алганындан ийи эвес катап хөйнү азы тодаргайлаарга, 227 млн. рубльдиин ажыглалга кииргении айтыргала четчир.

Тоску беш чылдың чылдар аайы-биле: 1971 чылда — 84, 1971 чылда — 74 болгаш 1973 чылда—69 млн. рубльдиң кол фондуларын ажыглалга киирген болуп турар.

Иниитизи-биле бистиң республика 1946 чылдан эгелээш 1973 чылга чедир үениң дургузунда 810 миллиген рубльдиң кол фондузун ажыглалга киирген.

Советтер болгаш амыдырал

СОҢГУКЧУЛАРНЫҢ ЧАГЫГЛАРЫ

ССРЭ-ниң, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниң депутаттарыңга соңгукчулар эжеэн хөй чагыгларын берген. Ооң күүседизин организастаары республиканың Советтериниң ажылында бир кол черии эзлеп турар.

1970 чылда ССРЭ-ниң Дээди Советинге, 1971 чылда РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринге болуп эрткен соңгуулдаларның үезинде соңгукчулар ботларының депутаттарыңга 200 чагыгны берген. Оларны күүседири-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели тускай хемчегелерни организастыг ажылдарны кылып чоруткан. Соңгукчузарының депутаттарга берген 200 чагыының 198-ни күүседири-биле хүлээп алган. Ол чагыгларга республиканың улус ажыл-агыйын, социал-культура амыдыралын, чоннуң чаагай чоруун улам ыцай көзүреринге ужур-дузалыг чугула айтырыгларны көдүрген. Оларны улус ажыл-агыйының азыралар аайы-биле көргүзерге мыдыг. Көдээ ажыл-агыйга хамаарышкан 43, улус середилгезинге, культурага — 42, кадык камгалалыңга — 17, садыгга — 13, чоннуң коммунал, амыдырал дандырылгазынга хамаарышгыр 12 чагыгны киирген.

Үстүнде чагыглар ёзугаар 300,3 муң дөрбелчин метр чурттагга шилүк, 6304 олуттуг ниити өөредилге школаларын, 1660 олуттуг школа назыны четпээн уруглар албан черлерин, 87 клубту болгаш Культура бажыңнарын ажыглалга киирген. Өске-даа амыдыр кылдынган. Чижээ, соңгукчуларның чагыглары ёзугаар Эрзин болгаш Нарын суурларда школаларны түткан. Самагалдай суурда Культура бажыңын, гостиницаны. Кызылда башкы институдуңуң ниити чурттагга бажыңын, Таңды районуң Межегей суурда үлетпүр бараанарының магазинин, Бай-Хаак суурда хлеб заводун, Тожуңуң Тоора-Хем, Мөңгүн-Тайганың «Мутор-Аксы суурларда чоннуң амыдырал хандырылга комбинаттарын ажыглалга кииргилээн. Бай-Тайга районуң «Мурнакчы» колхозунуң Чедн-Тей суттарыга бугаларының тудуглары кылдынган. Каа-Хем районуң соңгукчуларының Кызылдың телевидение дамчыдылгазын көргүзер дузалал станцияны кылып бээрин дилээнин боттанган.

Кызыл хоорайның соңгукчулары хоорайның агаарын арыг тудугарын, төнчүткен чылыг бээр станцияны кылырын каш улаа дилеп, чагыгны бергеннер. Соңгукчударының депутаттарга берген ол улуг идегези, чаңы амыдыралда ам боттанып эгелээн. Хоорайда төнчүткен чылыг дамчыдыгының тудуу кидин түлүк чөрүө турар. Чагыглар ёзугаар Өвүр районуң Торгалыг суурда участок эмнелгезинде рентген кабинединн ажыткан. Ында ВУМ-4 деп рентген аппаратын турғускан. Моңгүн-Тайганың, Бай-Тайганың район эмнелгелериниге автомашиналарны бергеи.

Барыын-Хемчик районуңун Ак-Довурак хоорайда соңгукчулар аңаа уруглар эмнелгезин тударын чагааннар. Эмнелге тудуу бо чылын эгелээр, төлевилел-сметазын тургузары доозулган.

Көдээ ажыл-агыйга техниканарын болгаш янзы-бүрү маркалың автомашиналарын бээр талазы-биле дилеглер колдуунда күүсеттинген. Республиканың колхозтары, совхозтарын хөй тракторларны, комбайнарны, автомашиналарны алганнар.

Ажыл-агыйга болгаш социал-культура тургузуушкукунуң өске-даа чагыгларын күүсеткен. Ам боттандырарының кызында келген чагыглар база эвээш эвес.

Ажылчы чоннар депутаттарының Каа-Хем, Улуг-Хем, Эрзин, Бай-Тайга район Советтериниң күүсекчи комитеттери соңгукчуларның чагыгларын күүседиримиң хемчегелерин ап, олче кинээнгейни салганнар. Ол ышкаш Совхозтарның бүдүрүлге каттыжышкыны, Одалга үлетпүрүнүң эргелели, Мелиорация болгаш суг ажылагыйының министерствозу, Тываның электрочеткизи болгаш оон-даа оске-даа министерстволар, ведомстволар чагыгларны күүседиринiң хемчегелерин ап турадлар. Улуг-Хем район Советиниң күүсекчи комитеди соңгукчуларның чагыгларын чогуур үезинде сайгарып, оларны күүседирин организастап, аңаа контрольду күштелдирген.

Ынчангаш районуңун соңгукчуларының ССРЭ-ниң, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниң депутаттарыңга берген чагыгларының 96 хуузу бо чылдың август айга чедир күүсеттинген. Холчук суурда библиотеканы, Ак-Туруг суурда Культура бажыңын ажыттан. Баян-Кол, Ийи-Тал, Көк-Чыраа суурларда уруглар өскн-садтарын ажыглалга киирген. Ак-Тал, Кызыл-Даг суурларда сес чыл школаларын ортумак школлар кылдыр эде организастаан. Чамдык суурларда чунар-бажыңнарны тудуп, Чурттакчылыг суурларны нотаналдыр, чаагай-ыдарын организастаан.

Улуг-Хем райкүүсекому соңгукчуларның чагыгларын хогуур үезинде түңнеп биижир, оларны күүседиринiң хемчегелерин ажылдап кылгаш, сессиларга бадылаашкыл ёзугаар аимдырарга боттандырар, чагыгларны күүседир дээш негелдеги дыңгыдып, оларны айыткан хүүсаазында бүрүн күүседирии чедип алыр сорулгалыг.

Ш. КАНДАН,

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң организадзиниң инструктору.

КАРА-ЧЫРААНЫҢ ШӨЛДЕРИНДЕ

Ажок аяс хүн болган. Тараалыг шөлдер кырында ажок мш ышкаш дүүскек турункан. Ында-мында тараң ажаган комбайнар доозунун бурулатпышаан, соонда чоруп турлар. Делгем ховунуң мыгылаанда машиналар, комбайнар болдунчу бергеи турлар. Аңаа хап чеде бердивис. Механизаторларга дүштеин чем чедирип келген болду. Чемни шуут-ла механизаторларның ажылдап турар черинге экжелгени ол. Амданныг, чаагай аъш-чемни механизаторлар ижип турар аразында «УТКА 25 чылы» совхозтуң кол агроному Сергей Андреевич Моложев-биле ажыл-иерек дугайын чугаалажы бердивис.

— Агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок, уламыр чаг-гаш турув берди—деп, кол агроном биске чугаалады.— Ынчангаш дүжүт ажаалдазы биске узамдыгып келди. Соолгу ийи хүн аяс, каап болду. Ону ажыглап алгаш, бистиң механизаторларывыс олут чок ажылдап келилер, Шак, үени камнаары-биле чемни мында, ховуда экжелдивис.

— Тараа аймаан чеже гектарда тараан силер, Сергей Андреевич?

— Шупту 4680 гектар. Ооң иштиилеп 2400 гектарның тараазын ажаан аллывыс. Гектардан ортумак дүжүт 5 центнер болуп тур. Баштайгы удаазында тараалар эки бышаан бооргa, тавычалай кестиргеп, адыылап ажаан турдувус. Ам доңат дүжүп, тайгада хар чаапканын барымдаалаш, арткан тарааны дорт кестирип киритпивис. Тараанын сывы чолдак, ынчангаш ону дамей-ле тавычалай кестирер арга чок.

Совхозтуң 21 комбайнындан 13-ү Каа-Чыраанын шөлдеринде болуу-биле ажылдап турар. Ол ажыл-агыйдан 5 комбайны Бии-Хемниң тараажылярының дүжүт ажаан алырынга дузалажыры-биле ынаар чоруткан. Ында машиналарның техниктиг ажаалдазын эки кылып турар. Ынчангаш үреэшкинни болгаш аңаа турар чорук болуп корбээнин совхозтуң кол инженери биске чугаалады. Бис аңаа турувуста-ла техниктиг ажаалда кылыр машина чедип келди. Чамдык комбайнарны дүштеки чем үевинде кынаа көргеш, техниктиг ажаалдазын кылды.

Шөлде ажылдап турар комбайнерлерден Н. Дартан-оол эң-ле бедик көргүзүүнү чедип алган. Ол 400 ажыг гектар черниң тараазын кестирип, дыка хөй тонна тараалы бастырган. Ол ышкаш Чаш-оол Кызыл-оол, Ховалыг Дүжүт-оол олар база-ла бедик көргүзүттерни чедип ап турар.

«УТКА 25 чылы» совхозтуң механизаторлары СЭКП Тыва обкомунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң чарлаан шалынчы неделязын деткиишаан, бо хүннерде ажаан алышкынның темпизин улам дүргедеткен болгаш тараалары октябрь 10-га чедир бүрүн ажаан доозар деп шиитпирээн.

Ол ажыл-агыйда бир четпес чүве болза, механизаторлар ортузунда социалистиг чарыштыг бигай организастаамы болур.

— Бис ажаан алышкынга механизаторларның чарыжының түңнелин сезон доостурга үндүрер деп шиитпирээн бис—деп, кол агроном С. А. Моложев биске чугаалады. Ооң соонда тус-тус механизаторлар-биле база чугаалаштывыс. Олар дүжүт ажаан алышкынының эгезинден бээр канчаар ажылдаанын, чеже гектарның тараазын кестиргенин, каш тонна тарва бастырганын билбес болуп турар. Бо дээрге, чарыштың ала-чайгаарлаашкынче кииргенiниң фактызы-дыр. Ам шалынчы чедя хоюкта комбайнер бүрүзүнүң хүнде канчаар ажылдаанын түңнеп, кымның мурнан, кымның хожудан турарын чарлап дыңнадып турары эргежок чүгүлә.

К. АРАКЧАА,

«Шынның» тускай корр.

ОРУС ДЫЛГА СОНУУРГАЛ

Орус дыл делегей ареназынче сурагжып үнген үеден бээр дыка ур болбаан, ынчалза-даа ол делегейде социалистиг чаа нитилелди эң баштай тургускан күрүнениң дылы апарган, шоолуг эвес кыска уе дургузунда ССРЭ-ниң чедип алган кайгамчыктыг чедишкиннерин бүгү делегейге чарлап дыннаткан.

ЮНЕСКО-нуң медээлерин өзугаар алырга, амгы үеде делегейде берип турар бүгү информацияның 70—75 хуузун орус дыл кырында дамчыдып турар (англи дыл кырыга база ол хире). Өскээр чугаалаарга, орус дылды өөренип алган кижи чер кырында кижи төрелгетениң бүгү угаан-бодал байлаан херек кырында билип ап болур арганыг.

Орус дыл — националдар аразында калбак харылзаанып дылы. Бистиң чуртувустуң янзы-бүрү националдарының дыка хөй миллион кижилери орус культураны боттарының культуразы база орус дылды боттарының төрээн дылы азы ийиги дылы кылдыр санап турар. Чурттакчы чонуңуң чизе-бүрүткелиң өзугаар алырга, 1970 чылда 129 миллион орустар бар турган, ынчаарга 141,8 миллион кижи азы ССРЭ-ниң бүгү чурттакчы чонуңуң 58,7 хуузу орус дылды бодунуң төрээн дылы кылдыр санап турар болган. Оон аңгыда, 41,9 миллион кижи орус дылды хостуг билир болгаш ону ийиги дылым деп санап чоруур болган.

Амгы делегейде орус дылдың байдалы кандыгыл?

Ол КНО-да делегейниң албан дылы болуп турар алды дылының бирээзи. Совет Эвилели-биле кожа турар болгаш ооц-биле шаандан тура экономиктиг харылзаалардыг турган чурттарга (Скандинав чурттары, Төп Европаның чурттары) орус дылга сонуургал шаг төөгүдеп бээр эгелээн. Маңаа социалистиг чурттарны онзалап демдеглээр херек, олар Совет Эвилеп-биле аксы-дүңмалышкы бижиг пайыралдыг, чаңгыс ай идеологиялыг, эмдидералдың бүгү адырларының талазы-биле сырый харылзаалыг болуп турар. Ынчангаш, онгу венгр, поляк, чех, словак, болгар болгаш ГДР-ниң онгу хамааты бүрүзү орус дылды өөренип турар. Ооң ужур-дузазы сөөлгү чылдарда ЭДЧ кежигүнү чурттарының аразында күш-ажылдың социалистиг хуваалдазын боттандырганы-биле холбаштыр улам улгаткан.

Капиталистиг чурттарга, чиижээ, АКШ-ка, Англияга, ГФР-ге, Францияга орус дылды калбаа-биле үнелеп көөр чорук ийиги делегей дайынынга совет улустуң тиилелгелери-биле, космос делгемнин шинээдип алырынга бистиң чурттувустуң чедишкиннери-биле холбашкан. 1957 чылдың күзүнүнде Черниң баштайгы кылымал спутнигин салып үндүрген сөөлүнде элээн каш айлар дургузунда орус дылды өөренип турарларның санынга мырыңай миллион-миллион кижилер немешкен. Ол болуушкун дээрге түлеп идиг, анаа-ла чүткүл болган дээрзи чигзинниг чок.

Орус дылды өөренип турарларның саны улам-на өзүп турар. Чиижээ, олуг АКШ-та Гарвард университединге эң баштай түлеп 1896 чылда өөренип эгелээн, ынчаарга 1968 чылда университеттерде болгаш колледжиларда ону өөренип турарларның саны 31.726 кижи четкен. Англияга 1957 чылда 40, 1969 чылда 700, 1970 чылда 882 өөредилге черлеринге орус дылды өөредип турган. Францияда ам 21 муң школачылар орус дылды өөренип турар, ГФР-де, Японияда, Финляндияда, Швецияда, Данияда, Италияда, Норвегияда орус дылды англи, немец болгаш француз дылдар-биле деңге өөренип турар апарган.

Азияның болгаш Африканың дээди өөредилге черлеринде орус дыл калбаа-биле шептерээн (амгы үеде Африканың 20 ажыг дээди өөредилге черлеринде ону өөредип турар). Ол күрүшелер-биле бистиң чурттуустуң экономика, садыг болгаш культура харылзаалары улам өзүп турары-биле ол тайылырлаттынар. Ол чурттарга техниктиг дөрис-херекселдер-биле кады орус дыл кырында эртемтехниктиг документилер болгаш литература чедип турар. Оларга очулдурукчу болгаш башкы кадрлар херек апарган. Ынчангаш орус дылды ортумак школага өөренирининг баштайгы базымнарын кылган. Культура талазы-биле кады ажылдажыга дугайында Совет Эвилелиниң африка күрүшелери-биле чарган керээлериңде орус дыл өөренирине дузалаар дугайында тускай түүлдер бар. Чоокку Чөөн чүктүң бүгү чурттарында орус дыл дээди өөредилге системазында киргеп.

1967 чылда орус дыл биле литература башкыларының делегей эвилелиин (ОДЛБДЭ) тургускапы амгы делегейге орус дылдың улам өзүп турар ролюнуң организастыг боттанымышкыны болган. Ам бо талазы-биле чаа чугула базым кылдынган — Москвада А. С. Пушкин аттыг Орус дыл институду деп тускай институт ажыттынган. Аңаа өөредилге корпузу биле общежитие тудуун 1974—1976 чылдарда дооскан сөөлүнде даштыкыдан келген орус дыл башкыларындан болгаш студентилердеп хары утта 4200 кижиниң билиниң бедидип болур. Институт даштыкы кижилерге херек чаа өөредилге номнарын кылыр, тускай кинофильмнерни, үнүт дузалаа херекселдерни болгаш оон-даа өске чүүлдерни чогаадып тургузар апаар. Институт-биле кады Москвага литература парлап үндүрер ужурлуг тускайлап тургускан «Орус дыл» деп пом үндүрер черни тургускан.

Орус дыл өөренир талазыбиле улут эргилде болган. Орус дылды калбаа-биле өөренириниң эргежок чугуланының дугайында хөй-нинитиниң саналы-оналын дыка хөй чурттарның парлалгазы бижип турар. АКШ-ка үндүрген «Орус дылды чүге өөренирик?» деп дептериниң авторларының чугаалаанын өзугаар алырга, орус дылды билип алыры — федералдыг чазакта, хүү ажык-ширтээда, библиотека керээнде, эртем-шинчилел албан черлеринде, массалыг-коммуникацияда дыка хөй албан-дужаалдарны алырының эргежок чугула негелдезин болуп турар. «Бис АКШ-ка орус дылдың ужур-дузазын биче-лептес ужурлуг бис. Ол дылдың кырында ССРЭ-де 220 миллион ажыг кижи чугаалажып турар»... деп ол дептерде оон ыңай чугаалап турар. Чырыдыышкынның америк ажылдакчылары ынча дижип мининп тураалар: «Бир эвес бис делегей политиказының базыышкыныңың дугайын уттуптарын күзээвиссе-даа, орус дыл — бүгү үелериниң эң улуг литературалыының бирээзиниң эдилекчизи дээрзин, орус эртемденнер делегейниң эртем литературазының ам 28 хуузун үндүрүп турар болганда, орус дыл — улам-на эң чугула технологтуг информацияның эдилекчизи болуп бар чыдар дээрзин уттуп болбас бис...»

Ындыг янзылыг уткалыг дептерлерни Англияга, Францияга болгаш оон-даа өске дыка хөй чурттарга үндүргүлээн.

Виталий КОСТОМАРОВ,
ССРЭ-ниң Педагогика эртемнериниң академиязының корреспондент-кежигүнү,
А. С. Пушкин аттыг Орус дыл институдунуң директору.
(ПМА).

Шуй — бир талазы дыттар үнген даглар-биле түрээлеттеп, өске талазы шыргай терекпер, талдар-биле бүргеттинген чүрүмалыг черде туругстуунуп, хүн бүрү чаартыныр орар, ырда киргеп чүрумалыг болгаш чурттаксанчыг колхозчу суур. Ооң төп кудумчузун Ада-чурттуң Улуг дайынынга эки тура-биле киржип чорааш, төрээн черинге ээп келбейн барган Хомушку-Нордуптуң ады-биле моңгежидип адаан. Ол кудумчуда «Мурнакчы» колхозтуң конторазы, гаражы, магазин, алды чүс чыгыы өөренишкилерлиг ортумак школа, ооң интернаттары, чуртталга бажыңнарын тарымал ыяштарга шуталдып, согунналып чоруй бартаа.

Ооң ажылдан келгенинин дугайында айтырарга хөйүү чугаалавас. Катташкактарлыг апарган кадыр хаваан херээдир шимчедип, «агарты хыраалы» берген бажының дүгүн сүйбааш, бодамчалыг каректарын талыйтыр, имперти көргеш, ынчаар сактып чугаалаар.

— 1942 чыл. Ада-чурттуң Улуг дайынының аар-бергe үезин. Фронтуже тива эки тураачылар аъттанып чоруп турган. Тываның арат чону Кызыл Шериге дузаламчыны харам чокка берип турган. Үе чежемейниң-даа берге болза, школалар ажылын соксатпаан. Ынчан Бай-Тайга кожуунуң Шуй эге школазынга 49 хире өөренишкилерлиг ажылдап эгелээн мен...

Ол амыдыралының эртикен оруктарын сактып келирге, ооң карактарынга ажылдап чораан черлерин көстүп келир. Шекпээр, Аңгаты, Эрги-Барлык, Шуй, Кызыл-Даг... Ол хөй чылдарның дургузунда Салчак Бадыевич эртем-биилиг-ге өөредип каан өөренишкилериниң хөй санын санавайн, олардан кандыг кижилер кижизиттинип үнгенин чоргаарал-биле чугаалап олурар. Ооң өөренишкилериниден кандыг мергежилиниң тускай эртеминглери үнмээн дээр: школа директорлары Доржу Адыг-оол, Ооржак Марат-оол, районо эргелекчизи Сарыг-Доңгак Ким-оол, аныяк композитор Дамба Хүреш-оол болгаш хөй-хөй эмчилер, агрономнар, механизаторлар, партия, совет ажылдакчылары... Олар шупту башкызының адын чоргаарал-биле адап, өөрүп четтиргенин сеткил-сагыжының ханызындан илередип чоруурлар.

Майны Салчак эскерт чок бодүүк, эң-өөрүшке элдеп-эвилеп, ажылыкка хүн бүрүде кандыг-ла бир чаа чүүлдү тып, ону улам сайзырадырынче үүткүл чоруур, бодунуң ажылынга негелделиг башкы. Ажылдап турар школазынга башкыларның пайыралдыг, демниг коллективин тургузарынга, өөредилге-кижизидилге ажылын эки-ижидерине идепкейлиг киржип келген.

Хөөчүн башкы сөөлгү чылдарда Шуй ортумак школазының интернадында кижизидикчи башкы. Майны Салчактың бажыңынга аяк шайны вартап ора, ооң күш-ажылчы чурттаалгазының чамдык арыпларын көргүзүп турар шаңналдарын көрдүвүс.

Шаңналдар боттарының дугайын чугаалай бээр. Ленинчи юбилей медаль, РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы деп бедик ат. Партия райкомунуң, райкүүскомнуң улус өөредилге киллизиннің, профэвилелдерниң область комитединиң, Чырыдыышкын министерствозунуң Хүндүлел бижиктери... Өг-бүлеге уттуидурбас сактыышкынарны хооларда аскан, альбомда шыгжаан тырттырган чуруктар сагындыра бээр. Оларның аразында өг-бүленең бүгү кежигүнерин тырттырган өңүт чурук. Ында шупту, ол кижи: чуруларның аразы, школаның хоочун ажылчыны Долума, Моңгүн-Тайгага ажылдап турар чоланчылар Алдын-оол, Анатолий, Шуйда ажылдап турар Сара, Марин, Александра, Биче-оол артканнары өөренишкилер.

— «Кижи болуру— чажыдан, ат болуру —кулунундан» Биче-оол чажылдан тура-ла ажыын өттүнүп, ном салбас, кыдыраштарга үргүлүү дүрүүлер шыяр, чуруур чорааш чүве болгай. Ол улгадып өзүп келгеш, төлептиг мөзү-шынарлыг кижи болуп, кижиге базар, чуруувус эөлээр башкы, чуруучу болду—деп, аза чоргаарланып орар.

Биче-оол Салчакович Майны төрээн школазын доосказ. Кыыладың уран үүгүл үчилищезинге өөренип киргеп. Ооң үчилищеже киргеши анаа эвес. Ачазы Майны Салчак чуруурунга төрүмелиидеп салым-чаяанныг болгаш оглунга, ооң амыдыралынга, салым-хүүзүнга эки иетн базаттынмас кылдыр арттырын кааны ол. Майлар Биче-оол үчилищени чедишкинниг доосказ, төрээн школазынга ажылдап чедип келген. Салчак Бадыевич чаа ажылдап эгелээн оглунга байлак дуржулгазын дамчыдып берип, ооң бүрүнүн доктаамал деткимче, дузазын көргүзүп турар. Майны Биче-оол ам ийи чыл иштинде школада чурук башкылап турар. Ол бодунуң кичээлдериниге көргүзүт материалдарын доктаамал ажыглап, уран чуруглының төөгүзүн, ооң мастерлериниң ажылдарын билдингир, бөдүүн-биле өөренишкилериниге биландирип, чуруглага оларның сонуургалын хайыктырып шыдаан. Ооң удуртуп турар чуруглага бөлүмүнде үжеп ажыт болдар, уруглар хаара тутпаттынган.

Бөлүмүнүң ажылы солун, хандыкшылдыг, үре-түнелдиг. Аныяк башкы өөренишкилериниң чуруктарын тема ааны-биле чыгташ, школага доктаамал чаартыкып турар делегелгелерни организастап турар.

1944 чылдан бээр ленинчи партияның кежигүнү, хоочун башкы Салчак Бадыевич Майны, ооң оглу комсомолчу, школада эге организациянның секретары, башкы, чуруукчу Майны Биче-оол олар кайызы-даа чаңгыс школада ажылдап турар. Кижиге төрээн ада-иези дег эргим, эң-не чоок, эң-не хүндүлүг, эң-не уттундурбас ат — башкының ады. Оглуда, адазы-даа аңаа төлептиг.

С. МАЯНАК.

АДАЛЫШКЫЛАР

Школаның чанында ийи аал чурттаар ыяш бажың. Ында Шуйда, районда, республикада билдингир кижилерниң бирээзи Салчак Бадыевич Майны чурттап турар. Ол—улус өөредилгезиниң четкизинде үжеп ийи чыл үзүктел чок ажылдап келген хоочун башкы.

Ооң ажылдан келгенинин дугайында айтырарга хөйүү чугаалавас. Катташкактарлыг апарган кадыр хаваан херээдир шимчедип, «агарты хыраалы» берген бажының дүгүн сүйбааш, бодамчалыг каректарын талыйтыр, имперти көргеш, ынчаар сактып чугаалаар.

— 1942 чыл. Ада-чурттуң Улуг дайынының аар-бергe үезин. Фронтуже тива эки тураачылар аъттанып чоруп турган. Тываның арат чону Кызыл Шериге дузаламчыны харам чокка берип турган. Үе чежемейниң-даа берге болза, школалар ажылын соксатпаан. Ынчан Бай-Тайга кожуунуң Шуй эге школазынга 49 хире өөренишкилерлиг ажылдап эгелээн мен...

Ол амыдыралының эртикен оруктарын сактып келирге, ооң карактарынга ажылдап чораан черлерин көстүп келир. Шекпээр, Аңгаты, Эрги-Барлык, Шуй, Кызыл-Даг... Ол хөй чылдарның дургузунда Салчак Бадыевич эртем-биилиг-ге өөредип каан өөренишкилериниң хөй санын санавайн, олардан кандыг кижилер кижизиттинип үнгенин чоргаарал-биле чугаалап олурар. Ооң өөренишкилериниден кандыг мергежилиниң тускай эртеминглери үнмээн дээр: школа директорлары Доржу Адыг-оол, Ооржак Марат-оол, районо эргелекчизи Сарыг-Доңгак Ким-оол, аныяк композитор Дамба Хүреш-оол болгаш хөй-хөй эмчилер, агрономнар, механизаторлар, партия, совет ажылдакчылары... Олар шупту башкызының адын чоргаарал-биле адап, өөрүп четтиргенин сеткил-сагыжының ханызындан илередип чоруурлар.

Майны Салчак эскерт чок бодүүк, эң-өөрүшке элдеп-эвилеп, ажылыкка хүн бүрүде кандыг-ла бир чаа чүүлдү тып, ону улам сайзырадырынче үүткүл чоруур, бодунуң ажылынга негелделиг башкы. Ажылдап турар школазынга башкыларның пайыралдыг, демниг коллективин тургузарынга, өөредилге-кижизидилге ажылын эки-ижидерине идепкейлиг киржип келген.

Хөөчүн башкы сөөлгү чылдарда Шуй ортумак школазының интернадында кижизидикчи башкы. Майны Салчактың бажыңынга аяк шайны вартап ора, ооң күш-ажылчы чурттаалгазының чамдык арыпларын көргүзүп турар шаңналдарын көрдүвүс.

Шаңналдар боттарының дугайын чугаалай бээр. Ленинчи юбилей медаль, РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы деп бедик ат. Партия райкомунуң, райкүүскомнуң улус өөредилге киллизиннің, профэвилелдерниң область комитединиң, Чырыдыышкын министерствозунуң Хүндүлел бижиктери... Өг-бүлеге уттуидурбас сактыышкынарны хооларда аскан, альбомда шыгжаан тырттырган чуруктар сагындыра бээр. Оларның аразында өг-бүленең бүгү кежигүнерин тырттырган өңүт чурук. Ында шупту, ол кижи: чуруларның аразы, школаның хоочун ажылчыны Долума, Моңгүн-Тайгага ажылдап турар чоланчылар Алдын-оол, Анатолий, Шуйда ажылдап турар Сара, Марин, Александра, Биче-оол артканнары өөренишкилер.

— «Кижи болуру— чажыдан, ат болуру —кулунундан» Биче-оол чажылдан тура-ла ажыын өттүнүп, ном салбас, кыдыраштарга үргүлүү дүрүүлер шыяр, чуруур чорааш чүве болгай. Ол улгадып өзүп келгеш, төлептиг мөзү-шынарлыг кижи болуп, кижиге базар, чуруувус эөлээр башкы, чуруучу болду—деп, аза чоргаарланып орар.

Биче-оол Салчакович Майны төрээн школазын доосказ. Кыыладың уран үүгүл үчилищезинге өөренип киргеп. Ооң үчилищеже киргеши анаа эвес. Ачазы Майны Салчак чуруурунга төрүмелиидеп салым-чаяанныг болгаш оглунга, ооң амыдыралынга, салым-хүүзүнга эки иетн базаттынмас кылдыр арттырын кааны ол. Майлар Биче-оол үчилищени чедишкинниг доосказ, төрээн школазынга ажылдап чедип келген. Салчак Бадыевич чаа ажылдап эгелээн оглунга байлак дуржулгазын дамчыдып берип, ооң бүрүнүн доктаамал деткимче, дузазын көргүзүп турар. Майны Биче-оол ам ийи чыл иштинде школада чурук башкылап турар. Ол бодунуң кичээлдериниге көргүзүт материалдарын доктаамал ажыглап, уран чуруглының төөгүзүн, ооң мастерлериниң ажылдарын билдингир, бөдүүн-биле өөренишкилериниге биландирип, чуруглага оларның сонуургалын хайыктырып шыдаан. Ооң удуртуп турар чуруглага бөлүмүнде үжеп ажыт болдар, уруглар хаара тутпаттынган.

Бөлүмүнүң ажылы солун, хандыкшылдыг, үре-түнелдиг. Аныяк башкы өөренишкилериниң чуруктарын тема ааны-биле чыгташ, школага доктаамал чаартыкып турар делегелгелерни организастап турар.

1944 чылдан бээр ленинчи партияның кежигүнү, хоочун башкы Салчак Бадыевич Майны, ооң оглу комсомолчу, школада эге организациянның секретары, башкы, чуруукчу Майны Биче-оол олар кайызы-даа чаңгыс школада ажылдап турар. Кижиге төрээн ада-иези дег эргим, эң-не чоок, эң-не хүндүлүг, эң-не уттундурбас ат — башкының ады. Оглуда, адазы-даа аңаа төлептиг.

С. МАЯНАК.

Хандырылганар кандыгыл?

Ажыглал чок тудуглар

«Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыннарының культурлуг амыдыралы улам бедип, улуг ишти бүдүрүп турарлар. Мооң-биле кады оларның негелде-хереглеп база хүн бүрү өзүп турары билдингир.

Ылангыя Май 1 салбырында ажылчыннарның чуртталга бажыңы дээш негелдези сөөлгү үеде улгаткан. Салбырга эртикен чылын план өзугаар дөрт аал ишти чурттаар 2 бажыңны шалга туткаш ара соксаныпдан үр үеде ажыглалга кирбейп турар. Ол бажыңнарның бирээзин белеп кылдыр туткандаа болза пиштики ажылдарын ийи чыл дургузунда узамдыктырып келгеш, ам-даа чадап: ... А оскезин шала кылгаш, ажылды соксап каан. Сүт-бараан фермазында саанчыларга каш чыл иштинде чурттаалга бажыңнары чедишпейн келгенин совхозтуң дирекциязы экибиляр.

Ол тудугларның үр үеде ажыглалга кирбейн турар чылдагааны чүдел? Тудуг материалдары чедишпезинде эвес, тудугну чогуур хуусаазында кылырынче ажылчын күжүн шын организаставаанында. Совхозтуң тудуг мастери М. Достай-оол бо чугула ажылга негелдеп дыңзыдып, бот-идепкейни кодүрер уе келген.

Д. АПР-САНАА.

• • •

Нарын суурга келген кижи ооң кайы-даа талазында шала туткан бажыңнарны дораанна эскерип каар. Ийи, үш хире чыл иштинде ынчаар турупкелген бажыңнар оң ажыг. Оларның чамдыызының кладовазы, шалазы, дээвири, өскезининң фонгазы, хаалгазы, ирышазы, херими чок болгулаар. Ону тудуп турар кижилер башкылар, механизаторлар, малчыннар, чолаачылар. Суурда ажылдап, чурттеп, ог-бүлезининң ишти көвүдээн кижиге азы оглу, кызын амыдыралче тускайлаксаан гаварылгада кымга бажың херек чок деп. Ол тудугну кылып турарлардан:

— Чаа бажыңнар кайы хире тудуп тур силер?—деп, кижи бо-ла айтырар.

— Чок. Демги-ле хевээр турбушаан ийин, — деэн харыы дыңнаар.

Мооң чылдагааны чүгле дилиг материалдың чогунда. Колхозувуста машина-техника, ажылчын күжүү четчир, ооң дерискээри арга-арыглыг, тулуг материалдары-биле районда эң-не байлак. Пилорамавыс бо хире таарымчалыг черде турум ажылдап турар. Ол хирезинде дилиг материалдары чедишпестиң чылдагазаны колхозта тудуг бригадазы (бригадири Г. Эртине) бо ажылче сагыш салбайн турарында. Ажылды чогуур деңнелге көдүрер дизе пилорамаңы ийи ээлчеглиг-даа ажылдадып болгай.

Ол ышкаш «Коммунизмче орук» колхозтуң баштаар черичонуң чагыын бүгүаар шипр яшкаш тудуг материалдарын магазинин дамчыштыр чонга садыгларын организастаар болза деп чон күзеп турар.

Е. АРАКЧАА.
Эрзин район.

ЧУРУКТА: Кызылда республиканың диш аарыглары эмнээр эмнелгезининг мурнакчы ажылдакчылары (солагай талаадан) эмчи А. Носова, эмчи сестралары Т. Филимонова, Л. Ганова олар бичии ооглуң дижин эмнеп турарлы.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Мергелдейге чагаа

ДУЗАЛАЖЫП КӨРҮҢЕР

Хүндүлүг Мерген Мергенович, ажыл-ишке, амыдыралчурттагадга четпестерин бо-ла чаңдыр көрбес эскерип билген, этчип дузалашкан турар болгай силер. Ынчангаш Силерге бо чагааны иштин-хемчилериниң дилээпин өзугаар бижидим.

Улут-Хем районда «УТКА 25 чылы» совхозтуң № 1 салбырының төвү — Иштин-Хем суурнуң электри чагыларын 1972 чылда эде кылып, солуп чаартып эгелээш ол-ла чылын дооскан. Ол электри шугумуунуң чагыларынга радио удазыннарын та үүге кадыг шийи берген мүвези ийик, соонда радио шугумун эде кылыр ужурга таварышкан. Ийи чыл буруңгаар ук шугумну кылып эгелээш суурда чурттагга бажыңнарының чүгле чартык кезинге киргеш ара соксаан. Ооң бээр суурнуң чурттагга бажыңнарының дең кезии радиожуттуумайн хевээр арткан.

Радио дыңзыары кижиге аговар: суг-биле домей херектиг-ле болгай. Суурну деңдески радиожударының дугайында чурттакчылар айтырыгла совхозтуң дирекция черинге, ажылчын комитединге болгаш өске-даа хамаарышкан черлерге каш удаа тургускан. Мерген Мергенович, ооң-кайдыг-даа харыы, түңнел чок болуп келбэн.

Суурда арткан бажыңнарны радиожударынга улут күш, хөй хөреңги-даа чарыгдаттынмас деп оон чугаалажып турар. Хүндүлүг ыш Мергелдей, бистиң амыдыралывыста аскап турар бо айтырыгны эчии, дузалажыкырыкарны улутбиле дилеп тур бис.

Б. ДАВАА.

Байырлал хүннеринде

ОКТЯБРЬ 11-ДЕ

В. И. Ленинниң турасказалынга 12 шакта чечектер, гирляндалар салыр.

Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Тыва АССРниң Дээди Советиниң каттынкан байырлыг туралы 14 шакта эгелээр.

Паркка Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйының чедишкиннериниң болгаш Тыва АССРниң чурукчуларының чогаалдарының делгелгелерга 10 шактан 18 шакка чедир ажык турар.

ОКТЯБРЬ 12-ДЕ

Ленин аттыг шөлге районнар төлөөлекчилериниң киржиргези-биле Кызыл хоорайның ажылчы чонларының митинг-чыскаалы 10 шакта болур.

Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга байырлалдың улуг концерти 19 шакта эгелээр.

Хөгжүм-шиин театрынга Б. Кудажының «Далай дуңгыр» деп шинээн болур. Эгелээри 19 шакта.

Парктың шаңналы дээш соларының волейбол маргыдаазы 10.00, шыырал маргыдаазы 17.00 шактарда эгелээр.

Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйының чедишкиннериниң болгаш Тываның чурукчуларының чогаалдарының делгелгелери 10-дан 18.00 шакка чедир ажылдаар.

«Хүреш» стадионунга масалыг гимнастика көргүзүглери 14.00 шакта, тыва хүреш 14.30 шакта эгелээр.

«Совет Тываның 5 чылы» стадионга Абакан биле Кызылдың футболистериниң эң хүү ужуражышкынны 17.00 шакта, Совет Тываның 30 чылынга тураскаткан чиик атлетиканың 20 км-ге чарыжы 14.30 шакта эгелээр. (Чарыныты «Совет Тываның 5 чылы» стадиондан эгелээр болгаш «Хүреш» стадионга доозар).

«Кииссей», «Энергетик» Культура бажыңнарында дыштаныга кежээлеринге 20.00 шакта барын болур.

ОКТЯБРЬ 13-ТЕ

Аът чарыштырар шөлге «Совет Тываның 30 чылынга тураскаткан аът спорчунуң маргыдаазары 10.00 шакта эгелээр.

Культура парыгының чайгы сезон хаалгызыны болур: аттракционнар 10 шактан эгелеп ажылдаар, парктың шаңналы дээш бар кагар маргыдаа 10.00 шакта эгелээр, таңны кежээки 20.00 шакта болур.

Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйының чедишкиннериниң болгаш Тываның чурукчулар чогаалдарының делгелгелери 10 шактан 18.00 шакка чедир ажылдаар.

Парк аксынга чиик аяскыланың эстафетазы 14.00 шакта, политехникумнуң спорт залынга «Спартак» акы-тура спорт шиитилелиниң үеорай чөвүлелиниң аныяктар оргузунга хостуг хүрешке бирги черн дээш маргыдаазы 10.00 шакта, парктың спорт шөлдеринге «Хүреш» стадионнуң волейболга шаңналы дээш маргыдаа 12.00 шакта, Күшкультура бажыңынга элээди школачылар аразынга баскетболга кубок дээш овиниар 11.00 шакта, улут улустар аразынга баскетболга маргыдаа 10.00 шакта эгелээр.

Хөгжүм-шиин театрынга Б. Кудажының «Далай дуңгыр» деп шинээн 19 шакта эгелээр.

«Кииссей», «Энергетик» Культура бажыңнарынга 20.00 шакта аныяктар кежээлери болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ОКТЯБРЬ 9-ТА

«ЧАЙЫР-АЙ»: «Делир ишти чүмээс» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Шортанның эбиткалы-биле» 9.50, 11.00, «Чүгле «кырганнар» гулячуп турар» 12.30, 15.00, 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хойлаларачы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Москва—Кассиопея» 15.00, «Кёсау пуалар» 16.40, 18.30, 20.00 шактарда.

Аңчыларның кичээнгейинге

Аңчылар сезону уламаз эгелээр. Өлүк белеткелинге кирижирги кузээн аңчылар аңчылыр билеттиг болгаш аңчылыр-тывыш организары база белеткел черлери-биле кереэзин чарып алыр.

Янзы-бүрү аңнарны аңнаарының хуусаалары:

а). ниш болгаш мундус—1974 чылдың октябрь 20-ден 1975 чылдың февраль 1.

б). норка, дикц, кузан, ас, дилги, коёгун, дырбанчыг — 1974 чылдың октябрь 20-ден 1975 чылдың март 1.

Республиканың аңчылыр-тывыш аптып-агыйының эргелеми.

ХОККЕЙ

ССРЭ-ниң шилиндек командазы-биле «Канаданың командазының» аразынга маргылданың ужуражышкынкынары совет хоккейжилерниң тиилелгези-биле —11:5 санныг доозулган.

Санны кимргеннер: ССРЭниң шилиндек командазындан — Якушев 5, Мальцев биле Михайлов — 4-4, Гусев — 3, Анисин, Васильев, Петров, Харламов болгаш Шалимов — 3-3, Бодунов, Лебедев, Лутченко, Тюрин, Шадрин болгаш Шатапов — бир-бир; «Канаданың командазындан» Халл — 7, Бокстрем — 4, Г. Хоу — 3, Хендерсон, Марк Хоу болгаш Уэбстер — 2-2, Берние, Лякруа, Маккензи, Макгрегор, Маховлич, Трамбле болгаш Уэллер бир-бир.

Совет хоккеистер сан талазы-биле артык турган, тос катап, канадалар — чеди катап сан киргилээн.

Торонтога Уэллер, а Ванкуверге Мальцев шиидиг кагыышкынны кылыр эргени берген. Ынчалза-даа вратарьлар Третьяк биле Чивере өкпе саалы кивбээннер.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 9-ТА

МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдылгалар программазы.
13.35—«Костёр».
14.05—Медээлер.
14.15—Өңнүг телекөргүзүг. Концерт.
14.35—«Кинопанорама».
16.20—16.30—Чапсар.
16.30—«Андижан областың утхуштур планы боттанышкында».
17.15—Өңнүг телекөргүзүг. Хоккейге делегей ужуражышкыны. ЧССР—Канада. Чехословакиядан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Уругларга. Мультфильм.
18.10—Телемедээлер.
18.15—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

18.30—Өңнүг телекөргүзүг. Хоккейге делегей ужуражышкыны. ЧССР—Канада. 2-гы, 3-кү оюн. Чехословакиядан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

19.45—«ССРЭ-ниң пайыралдыг ог-бүлезинге 30 чыл». Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. К. Мендумениң чугаазы.
20.00—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.10—Өңнүг телекөргүзүг. Хөй сериялыг ураң-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Канчаарын ол, ачай?».
22.30—«Ырак болгаш чоок ыр».
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

В. Донгактың «Айдың дүне» деп чуруу.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24—63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизиннің 23-54, харылсаалгалыг секретарьның 23-35, партийжи аныдырал киллизиннің 37-13, культура киллизиниң 23-54, көдээ ажылагый киллизиннің 21-47, үлегүүр киллизиннің 22-64, чагаа киллизиннің 41-27, информадия база совет тургузуг киллизиннің 20-60, бухгалтериянның 37-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганга 32-75 телефонче холгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТИРАЖЫ 16056. ЧАГЫГ № 240.
ТС 00977.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 238 (9615) | Четверг, октябрь 10, 1974 чыл | 1925 чылда үдезилеттингеи | Өртем 2 көп

1974 ЧЫЛДЫҢ КҮРҮНЕ ШАҢНАЛЫН ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА СЭКП ОБКОМУНУҢ БЮРОЗУНУҢ БОЛГАШ ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ДОКТААЛЫ

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күрүне шаңналдарының талазы-биле комиссияның санаалыг көргеш, СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң **доктаадыры болза:**

Чогаалчы Салчак Калбакхерекович **Токага** — «Араттың сөзү» деп роман-трилогиязы дээш (мөчээн соонда).

Чурукчу Сергей Кончукович **Лакыга** — «Ак-Довурак», «Алаш», «Элегес», «Бай-Тайга», «Шивилиг», «Бүрен-Бай-Хаак» болгаш өске-даа «Мээң Төрээн чуртум дугайында сюитага» кирген бөлүк ажылдары дээш.

СЭКП обкомунуң секретары Г. ШИРШИН.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. МЕНДУМЕ

СОВЕТ ТЫВА 30 ЧЫЛ ЮБИЛЕЙИНИҢ БҮДҮҮЗҮНДЕ

ҮЛЕТПҮРНҮҢ БАЗЫМНАРЫ

Тодарадыкчы чылдың планнарын хуусаа бетинде күүседир болгаш Совет Тываның 30 чылын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты калбарткаш, республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары эрткен тос айларда продукцияның кол-кол хевирлерин бүдүрериниң болгаш сайгарарының планын, ол ышкаш юбилейге уткуштур алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткен.

Январь — сентябрь айларда үлетпүр продукциязын сайгарарының күрүне планы 102,8 хуу күүсеттинген. Чыл эгезинден бээр республика 1 млн. 655 муң рубльдиң продукциязын пландан ажыр сайгарган. Эрткен чылдың хамаарышкан үезинге деңнээрге сайгарылганың хемчээли 6,6 хуу өскен. Сайгарылга талазы-биле планныг 49 бүдүрүлгениң үжем бежи (71,4 хуузу) тос айларда пландан ажыр 2 млн. 31 муң рубльдиң продукциязын сайгарган. Каа-Хем хөмүрдаш разрези, Чадабананың саржат заводу, Кызылдың сайгарылга баазазы, Улуг-Хем мыш үлетпүр ажыл-агыйы продукция сайгарарының хемчээлин дыка улгаттырган.

Үлетпүр бүдүрүлгелериниң хөй мурнуузу тос айларның сайгарылга планын ажыр күүсеткен. Ынчалза-даа 14 бүдүрүлге 376 муң рубльдиң продукциязын планга чедир сайгарбаан. «Тыва септелге-тудуг» трестиң тудуг кезектери, конструкциялар заводу 144 муң рубльдиң, Кызылдың хлеб заводу 77 муң, автосептелге заводу 51 муң рубльдиң продукциязын чедир сайгарбаан.

Эрткен чылдың тос айларындан продукция бүдүрериниң хемчээли 7,1 хуу өскен болгаш бо талазы-биле план 102,7 хуу күүсеттинген. Каа-Хем хөмүрдаш разрези, «Тыва даг-дүгү» комбинат болгаш өске-даа бүдүрүлге коллективтери шалыпчы ажылдаан. Тос айларның бүдүрүлге планын 12 бүдүрүлге күүсетпээн, оларның чедир бербээн продукциязының хемчээли 481 муң рубль болгаш.

Үлетпүр күш-ажылдың бүдүрүктүүлүүнүң планын ажыр күүсеткен, эрткен чылдың ол үезиниң деңнелиинден бо талазы-биле өзүлде 7,9 хуу болган. 12 бүдүрүлге күш-ажылдың бүдүрүктүүлүүн бедиреринің планын күүсетпээнинден 294,2 муң рубльдиң продукциязын Төрээн чурт чедир албаан. Тураның мыш шуптузу бо талазы-биле планны 85,8 хуу чедирген болгаш 124 муң рубльдиң продукциязын чедир бүдүрбээн. «Тыва септелге-тудуг» трестиң тудуг кезектери, конструкциялар заводу 56,4 муң рубльдиң продукциязын чедир бербээн.

Январь — август айларның түңнелиинден алырга, республиканың үлетпүрү бараанның продукциязының бот-үнезин чигедириниң планын күүсеткениинден 666 муң рубльдиң камналгазын алган. 1 рубльдиң бараанның продукциязын бүдүрериңге чарыгдал 80,36 көпеек кыздыр көрдүүген турган, херек кырында чарыгдал 77,48 көпеек болган.

Ниитизи-биле үлетпүр чедиишкинниг ажылдаза-даа улус ажыл-агыйының бо адырында ажыглаттынмаан курлавырлар эвээш эвес. Күш-ажылдың бүдүрүктүүлүүн бедидериниң аргаларын долу ажыглавайн турарывыстан продукция бүдүрериниң хемчээлин өстүрер талазы-биле социалистиг хүлээлге күүсеттинмээн. ҮЛЕТПҮР АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫ БЕШ ЧЫЛДЫҢ БАШТАЙГЫ ЧЫЛДАРЫНДА ХОЖУДААШКЫННАРНЫ БАРЫМДААЛААШ, ПРОДУКЦИЯ БҮДҮРЕРИНИҢ ХЕМЧЭЭЛИНИҢ ӨЗҮЛДЕЗИН 10,1 ХУУ БОЛДУРАРЫН ХҮЛЭЭНГЕН БОЛГАЙ. УК ТЕМПИНИ ЧЕДИП АЛЫР ТӨЛЭЭДЕ, ЧЫЛДЫҢ АРТКАН ҮШ АЙЛАРЫНЫҢ КАЙЫЗЫНДА-ДАА ӨЗҮЛДЕНИ 14 ХУУ БОЛДУРАР ХЕРЕК. Соруга белен эвес. Ону күүседириниң аргазы болза будүрүлге күүлерин долу ажыглаары, автоматчылдырганы болгаш комплекстиг механизастаашкынны долу нептередири, чаа техниканы база депшилгелиг технологияны шинчээдири чергелиг организас-техниктиг хемчегларни ботандырары болур.

«Тудуг кезектери» комбинат, республиканың хоочун будүрүлгелериниң бирээзи —автосептелге заводу, даараныла комбинады ышкаш будүрүлгелер төлевилээн күүнүң оожум шинчээдил ап турар. Дериг-херекселдерни, ажыл шагын чөп ажыглап, курлавырларны план, социалистиг хүлээлге күүселдезинче мөөнүзээр болза, 5 млн. рубльдиң продукциязын немей будүрериниң аргазы бар.

Үлетпүр будүрүлгелеринде партия, профэвилел, комсомол организацияларын коллектив кежигүннериниң күжениишкинин, чогаадыкчы идепкейин тодарадыкчы чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче мөөнүзээр дээш политмассалыг ажылдың бүгү хевирлерин ажыглаар ужурлуг.

Республиканың эң улуг будүрүлге черлериниң бирээзи—«Тыва даг-дүгү» комбинат будүрүкчү күчүзүн улам улгаттырып турар. Амгы үеде ол будүрүлге черинің ийиги эзлчээнин тудуу чоруп турар. Ону беш чыл төнчүзүнде тудуп доосканда, улус ажыл-агыйынга чылдың-на хөй муң тонна даг-дүгүн бээр аргалыг болур.

ЧУРУКТА: (солагай таладан оң талаже): бедик сорттуг руда арыглаар цехтиң эзлчег начальныгы Кылын-оол Моңгуш, руда чуурар машинист Ранса Ортуи-Назын, арыглал цегининг таарыштырыкчызы Светлана Крупянко болгаш үүрметтеп-сорттаар машина башкарыкчызы, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Алдын-оол Седип олар.

А. ПОЛЯКОВТУҢ фотозу.

РЕСПУБЛИКАДА КҮСКҮ ХОВУ АЖЫЛДАРЫ

Октябрь 7-де байдал-биле алырга, республикада тараанның 92,9 хуузу кестинген болгаш ооң 95.8 хуузун бастырган. Бай-Тайга, Барыын-Хемчик районнарының ажыл-агыйлары дүжүт ажаалдазын мурнай дооскан. Амгы үеде Өвүр, Тожу болгаш Тес-Хем районнар ажаалданы дооскан. Чоокку хүннерде тараа бастырарын Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Таңды, Каа-Хем, Эрзин районнары болгаш Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары доозар. Ам оларда дүжүттүң 3—10 хуузун ажаары арткан. Бии-Хем районда дүжүт ажаалдазының байдалы дүвүренчиг. Ында ам-даа он муң гектарның дүжүдүн ажаары арткан. Республикага ортумаа-биле 6,4 центнер дүжүт ажаап ап турда, ол районнуң ажыл-агыйлары 12,9 центнерни алган.

Картофель болгаш ногаа ажаалдазы республикада колдуунда дооступ турар.

Республика күскү чер андарылгазының планын 59,2 хуу күүсеткен. Эрткен чылдаазындан бо сан эвээш. Таңды район ангыстың 74 хуузун андарган, Барыын-Хемчик район 63,5, а Өвүр, Чөөн-Хемчик болгаш Тес-Хем районнары 23—44 хуу күүсеткилээн.

Ангыс андарылгазы «Тыва», «Сүт-Хөл», «Тес-Хем» болгаш Жданов аттыг совхозтарда багай чоруп турар. Бо ажыл-агыйлар агротехниканы шын эвес ажыглаанындан эң эвээш дүжүттүг алган.

АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ УЖУРАЖЫЫШКЫН

1974 чылдың октябрь 8-те СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневке баштаткан совет партия-чазак төлээлериниң Германияның Социалистиг Чаңгыс аай партиязының ТК-зының Бирги секретары Э. Хонеккерге баштаткан удуртукчулары-биле ужурашкан.

Л. И. Брежнев немец эштерге республиканың 25 чылы-биле холбаштыр чүректиң ханызындан база катап байыр чедиргеш, ГСЧП-ниң удуртулгазы-биле сайзырагай социалистиг ниитилелди тургузуп, тайбыңны база бүгү-ниитиг айыыл чок чоруукту быжыглаары дээш аky-дуңма чурттарның киитиг демиселиниге идепкейлиг киржип турар ГДР-ниң улузунуң политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүргүүшкүнүн юбилейжи байырлал чайыннаа-биле көргүскенин демдеглээн.

ГСЧП Төп Комитединиң, ооң Политбюрозунуң өмүнээзинден Э. Хонеккер Л. И. Брежневке болгаш өске-даа совет эштерге республиканың 25 чылын байырлаарынга киришкени дээш хамызы-биле өөрүп четтириишкинин илереткеш, ГДР-ниң коммунистери, ажылчы чоннары, бүгү улузу ССРЭ-биле аky-дуңма ёзунуң ёзулеп дээрге, социализмниң база тайбыңның сруунга чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурунуң үндезинге ыыдыр көрүп турарын онзалап демдеглээн. Ол, СЭКП Төп Комитединге, Политбюрозунга, совет ажылчы чоннарга, бүгү совет улуска чүректиң ханызындан байырны болгаш эң дээре үүлдерин күзеп турарын дамчыдарын дилээн.

Ужуражыышкынның киржикчилери боттарыкың чурттарының политиктиг болгаш ажыл-агыйжы байдалының дугайын, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң болгаш ГСЧП-ниң VIII съездизиниң салганы коммунистиг база социалистиг тургузуушкунуң сорулгаларының күүсеттинип турарының дугайын боттарынга дыңнаткыннар. Ол ышкаш ССРЭ биле ГДР-ниң аразында бүгү талалыг кады ажылдажылганың чедиишкинниг калбарып турарынга сеткил ханыышкынын илереткеп, бистиң партияның болгаш күрүнелерниң ажыл-чорудулгаларының бүгү адырларынга ындыг кады ажылдажылганы улам быжыглап, калбартырынче, бистиң чурттарның улустарының улам сырый чоокшулажырынче утланган ажыл-херекти моовдаа соңгаар үргүлүүлээринге белеп чоруукту бадыткаан. Совет Эвилели болгаш Герман Демократтыг Республика өске-даа аky-дунма чурттар-биле кады социализм чурттарының политиктиг чаңгыс эптиг чоруун бүгү талазы-биле быжыглаар, ЭДЧ кежигүү чурттарының социалистиг экономиктиг таарыштырылгазын тайбың херээнге дүүштүр ханылаар. Варшава керээзиниң шуугуу-биле бүгү талалыг кады ажылдажылганы калбартыр болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының камгалаңыр аргазын быжыглаар.

Хөй үүл делегей айтырыгларынга холбаштыр олар боттарының бодалдарын илереткеннер. Эң илангыя Европа дээрге айыыл чок чоруукту быжыглаарының айтырыгларынга онза кичээнгей салган. Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралды дүрген доозарының, ооң түңнел кезээн бедик деңнелге эрттиреринің бирги чергелиг чугула боон турарын талалар демдеглээн. ССРЭ-ниң, ГДР-ның болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттарының өске социал-экономиктиг системаның күрүнелери-биле харылзааларын калбартып турарынга сеткил ханыышкынын олар база илереткеннер. Делегейниң дүшкүүлүг чоруун чавырылырын улам калбартып, ханылаар талазы-биле социалистиг чурттарның дугуруштулган утланыышкынын үргүлүүлээринге боттарының быжыг турушуунун дугайын база медеглээн.

Л. И. Брежнев СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң өмүнээзинден Герман Демократтыг Республиканың албанның партия-чазак төлээлерин Совет Эвилелинче чалаанын бадыткаан. ГДР-ниң удургукчулары ол чалалганы өөрүп четтириишкин-биле хүлээп алганнар. Ол аяк-чоруукту 1975 чылдың чазынында кылыр дугуржулга чедип алдынган.

Үзел-бодалдарның долу чаңгыс аай чоруу-биле, чүректиң ханызындан найыралдыг эрткен ужуражыышкынга олардың-биле кады киришкинер:

совет таладан—СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Белоруссияның КП ТК-ның бирги секретары П. М. Машеров, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, Литваның КП ТК-ның бирги секретары П. П. Гришкявичус, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. В. Архипов, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң ГДР-де элчиниң М. Т. Ефремов, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы К. В. Русаков, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров.

ГДР-ниң талазындан—ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнөри Г. Аксен, Г. Варнке, Г. Гофман, Г. Грюнеберг, Х. Зиндерман, В. Кроликовский, В. Ламберц, Г. Миттаг, Э. Мюккенбергер, А. Нойман, А. Норден, П. Фервер, К. Хагер, В. Штоф, Ф. Эберт, Политбюро кежигүнүнге кандидаттар И. Герман, Г. Клайбер, И. Ланге, Э. Мильке, М. Мюллер, К. Науман, Г. Тиш, В. Фельфе, Г. Шюрер, В. Яровинский, а ол ышкаш ГСЧП ТК-ның делегей килдизининг эргелекчизи П. Марковски.

СОВЕТ ПАРТИЯ—ЧАЗАК ДЕЛЕГАЦИЯЗЫ ГДР-ДЕН ЭЭП КЕЛГЕН

Герман Демократтыг Республиканың тургустугланганының 25 чыл ооңуң байырлалынга киржип чораан совет партия-чазак делегациязы октябрь 8-те Берлинден Москваже ээп келген.

Делегацияны СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев баштап чораан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри А. А. Гречко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Белоруссияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары П. М. Машеров, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, Литваның Компартиязының ТК-зының бирги секретары П. П. Гришкявичус, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. В. Архипов, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң ГДР-де элчиниң М. Т. Ефремов олар делегацияның составынга чораан. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчылары СЭКП ТК-ның кежигүнү К. В. Русаков, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү А. М. Александров база делегация-биле кады чорааң келген.

ССРЭ-ниң күрүне туктары-биле шиметтингеп Внуково аэродромунга эштер Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарёв, И. В. Капитонов, СЭКП ТК-ның кежигүннери П. А. Абрасимов, Б. П. Бугаев, В. В. Кузнецов, В. Г. Куликов, Г. С. Пэвлов, К. У. Черненко, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү О. Б. Рахманин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы В. А. Голяков болгаш ооң-даа өскелер делегацияны уткаан.

Делегацияны ГДР-ниң ССРЭ-де элчиниң Гарри Отт, ГДР-ниң элчиниң черинің ажылдакчылары база уткаан.

(СЭТА).

НАЙЫСЫЛАЛ БӨГҮН

Кызыл... Бистиң чуртувуста улуг хемнерниң бирээзи болуур Енисейниң эге бажында туруп турар найысылалывыс Совет Тываның 30 харлаан юбилейинге каас-шинник кыдыр кеттинипкен, сергек-шинник уткуп турар.

Бо чайның дургузунда найысылалывыска кандыг оскерилге, чаартылгалар болдунганыл? Кожа-хелбээ турарывыс крайлар, областардан, чурттуң улуг хоорайларындан келген галчыларга, республикавыс районнарындан келген кижилерге Кызыл кэнчаар көстүрүл? Ону тодарадыры-биле хоорайның элээн каш кудумчуларын кезиң каапталы. Чүү-даа болза, өөренген чаң-биле бистиң республиканы чурттуң бүгү чонуубиле шаг-төөгүден бээр харылзаштырып келген Саян оруун дамчыштыр кирип келиил. Төге даанып ужунда арт кырында Кызылдың төөгүзүн бижээн, Тываның ан-мең-биле байлаан көргускен тураскаалдардан эгелээш-ле орук дургаар байырлалдың лозуңг каасталгазы улуг ковүргүге чедирип келир. Ону кешкеш, солагай талаже эггеш, Ленин кудумчузунче углаптаал. Чехов биле Ленин кудумчуларының булуңунда 5 кат улуг бажың көстүп келдя. Даштыкы ажылдары бүрүн доозулган, долгандыр асфальтылаттынган 119 квартиралыг бо бажың удавас ажыглалга кирер.

Соғун дет дорт Ленин кудумчузус парк аксынга чедир лозуңг, плакаттар-биле кызыл чайт кыдыр каастаттынган көстүп тур. Кудумчуның ийи талазында дытчыгаштар кажан ирги көстүп келгенил? Чоокка чедир маңаа чодур тегер тургап чүве-ле болгай. Оларны кызылчылар олуртканган. Анаа-ла олуртпаан. Ийи метр ажыг ханы оңгар траншеяны каскаш, хоорайны иишизи-биле чылыдар чылыдылга системазының чоон хоолайларын чылыглап салган тускай шивыглыг трассаны хөмгеш, ооң кырында тарып каан ыыштар-дыр. Чайын Кызылга чораан кижилер билир-ле болгай —хоорайның кол-кол улуг кудумчуларын дургаар-дургаарыбиле казып каапкан турду. Ол черлер ам бүрүн дуглаттынган. Чылыдылга системазынга найысылалдың чурттакчылары, сургуулдары тудугжулар-биле кады үш ээлчег-биле ажылдап турдулар. Будүрүлге, албан черлериниң ажылдакчылары бир хүн чамдыктары, ооң соонда өскелери солчуп ажылдап турдулар. Улуг-ла үүле бүттүнген. Бо трассада эрткен чайның 1,5 миллион рубльдиң ажылдары кыдынган. Ол дээрге 30 чыл мурнунда Тываның бүгү үлетпүрүнүң будүрүп турган продукциязының ортек-үнезинге барык деңнежир-дир. Чылыдылга системазынга кызылчыларның кылган түүлдери бо: иишизи-биле 8 км. узун хоолайны тудуштур каңнап, будаашаң, ону бир муң кубометр шлак-шил хөвең-биле чылыглаан. 30 муң кубометр довуракты казып сөөртken. 8 муң дөрбелчин метр тротуарны асфальтылап шыпкан, бир муң ыышты олурткан болгаш ооң-даа өске...

...Бичии өскеп ора Ленин аттыг шөлге чеде бээр бис. Ол ам таныттынмас. Бурунгаар хөгжүлдевисче орук айтып холун кодүрүп алган турар Улуг баштыңчывыстың ындында делгем шөл көстүп келген. Улус кылаштаар делгем оруктарлыг, шивижигештер олуртkан бо шөлдү чоокта чаа кызылчылар ол хонук дургузунда кылды. Политиктиг чырыдымшкын бажыңының баарынга турган таптыг-ла 11 казанак бажыңнарны ап октап, сувүрүп каапкаш, чаа шөлдү кылганы ол.

...Ол-ла каккаш пракче утлаптаал. Орук дургаар чаа түүлдер, чаартылгалар көстүп тур. Обком бажыңының чанында чаа эмнелге чери доозулган, хем кыдында аалчылар бажыңы үш кат апарган. «Совет Тываның 5 чылы» стадионуң дужунда хөй кат ийи чурттагга бажыңы дээш оон-даа өске...

Дыштанылга парыгын сонуургай каапталы. Чаартынган түүлдер-ле хөй. Шагдагы делгелге залып шуут солуп туткан, ортулукче кирер эргы ыяш ковүргүнү хээлеп каастаан демир ковүруг солаан. Тываның улус ажыл-агыйының чедиишкиннеринге тураскаатkан улуг делгелге октябрь 8-тен эгелеп ажылдап эгелей берди. 30 чыл мурнундагы болгаш амгы Тыва кандыгыл деп үүвени моон көрүп ап болур. Бүгү-ле адырларның хогжулдезиин мында көргускен. Ак хапчыгашта уруп каап тараа, далган, стол-сандай, мдик, азып каан киш, кундус кештериниң дужунда ак саазынкарда «10—20—50—100 катап өскен» дээң бижимелдер-ле хөй.

Делгелгени ажыткан хүнде аңаа республиканың харылзаа эргелелиниң начальныгы Константин Трофимович Лавриновичиге ужуражы бердивис. 30 чыл мурнунда Тывага баштайгы келген болүк специалистерниң бирээзи бо-ла болгай. Тывада харылзаа хогжүлдезиниң дугайын айтырыптарывыска, ооң арнынга оорушку чайнап, маңаа келинер дээш бисти харылзаачыларның делгелгезинге чедире берди. Залдың бир ужунда өңнүт телевизор болгаш өске-даа херекселдерни делгээн. Тываның картазында хып турар лампочкаларны чурттакчы суурлар дужунда хып, өжүп турар кылдыр кылган болду. Ол картаны ханада диаграммаларга электри удазыны-биле хевирлиг. Диаграммада: «Харылзаа пунктулары 1944 чылда Тывага 16 турган, ам 114», «Телефон пунктулары 7—156», «Радиопунктулары 1944 чылда—7, 1974 чылда —156 пункт» дээш саннар көстүп кээрге-ле, ук пунктуларны тургускан суурлар картадан көстүп кээр болду.

Ам найысылалдың мурнуу талазын көрө каапталы. Улуг самолеттер хонуп турар Кызылдың аэропортундан Кызылче углаан чазаглыг орукта чаа тураскаалдарны тургускан болду. Чаа эмнелге комплексизи, телессуурга, барыын районнарже углаар теледамчыдылга черинің чаа тудуу, политехникум комплексизи, республика найысылалының чурттакчыларының чоргааралы № 4 микрорайон каастанып көстүп тур. № 4 микрорайонга кире дүжээл. Маңаа блок ханалар-биле тутkан 16 бажың турар. Оларның ийизи дужаттынган, ийизи удавас доостур, өскелериниң фундаментизи салдынган азы ханалары бедип үүп турар. Онгу беш чылдың эгезинде квартал бүрүн доостурга аңаа 1950 ог-бүле чурттаар. Оларның амыдырал хандырылгазынга херектиг бүгү комплекстер бар болур. Кызылга эң баштай «Универсам» деп магазин маңаа ажыттынар.

Найысылалывыстың бөгүнгү арын-хевириниң чамдык шыйыгларын бижидим. Шуптузун санап чугаалаары берге. Кызылчыларың ыбылейге күшкилиг улуг чедиишкинниг ужуражканын немеп каар херек. Үшкү кварталдың планын найысылал 103,7 хуу күүсеткен.

С. МААДЫ.

ЧУРУКТА: Кызылдың Ленин аттыг шөлү.

АЛДАН-МААДЫРЖЫЛАРНЫҢ РАПОРТУ

«Алдан-Маадыр» совхозтуң ажыл-ишчилери үшкү кварталда күрүнеге эът, сүт, дүк садарының планын ажыр күүсеткенин рапорттаан. Сиген белеткээриниң планын 171 хуу күүсеткен.

Совет Тываның 30 чыл ооңга таварыптыр күрүнеге тараа садарының беш чыл планының онаалдаларын күүсеткенин рапортта дыңнаткан.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ УЛУС ажыл-агыи мурнакчыларын, культура ажылдакчыларын, партия-совет активин, партияның болгаш күш-ажылдың хоочуннарын Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугаиында

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Чарлыы

Социалистиг чарышка чедип алган бүдүрүлгечи бедик көргүзүтлери дээш, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга, хөй-ниитиинин ажылыйга идепкейлиг киржилгези дээш Тываның 30 чыл оюн тавармытыр **Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:**

Зоя Папагаевна **Аракчаа** — ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорукуускомунуң социал-хандырылга киллизининиң эргелекчизи.

Раиса Малиновна **Аракчаа** — Эрзин районнуң Кызыл-Сылдыс сес чыл школазының башкызы.

Сат Сонамович **Араптан** — Кызыл-Мажалыктың коммунал ажыл-агый черииниң ажылчыны.

Владимир Донгакович **Бавыр-оол** — республиканың радио-телетевүүнүң «Орбита» станциязының улуг инженери.

Иван Васильевич **Бакуров** — Кызыл хоорайда пенсионер.

Начын Донгакович **Балчий-оол** — Тес-Хем районнуң «Тес-Хем» совхозунуң директору.

Михаил Петрович **Бессмертных** — СЭКП-ниң Бии-Хем райкомунуң секретары.

Дыртыма Мага-Шириевна **Биче-оол** — Монгуш Тайга районнуң «Малчын» колхозунуң хойжузу.

Николай Федорович **Болотов** — СЭКП-ниң Таңды райкомунуң ийиги секретары.

Владимир Павлович **Броверт** — Тыва АССР-ниң совхозтарның будүүзүнде каттыжышкыныңны механизация киллизининиң начальныгы.

Клавдия Михайловна **Булгакова** — Чөөн-Хемчик районнуң эрегелекчилер ниитилелиниң кол бухгалтери.

Михаил Георгиевич **Верещагин** — ажылчы чоннар депутаттарының Барыын-Хемчик район Соведининиң күскомунуң даргазының оралакчызы.

Виктор Михайлович **Викторов** — Тожуунуң кооперация аныыр ажыл-агый черииниң инек кадарчызы.

Алевтина Васильевна **Галкина** — Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» совхозунуң кол зоотехниги.

Павел Степанович **Герасимюк** — Тываның автосептелге заводунуң слесары.

Зинаида Даниловна **Гриневко** — Кызылдың даврапылга комбинадының быжыкчылар цехиниң ажылчыны.

Михаил Петрович **Грязнов** — ССРЭ-ниң Эртемнер Академиязының археология институдунуң Ленинград салбырының улуг эртем ажылдакчызы, төөгү эртемнериниң доктору.

Чечен Хомушкуевна **Дагба** — ажылчы чоннар депутаттарының Барыын-Хемчик райкүскомунуң сан кылдызының эргелекчизиниң оралакчызы.

Николай Семенович **Даньков** — күрүшенин яйыл чок черүк черииниң майору.

Владимир Андреевич **Дубровский** — Тываның ыыл, литература болгаш төөгүнүң эртемшинчилел институдунуң төөгү болгаш этнография секторунуң эргелекчизи.

Василий Михайлович **Дюкарев** — «Тыва кодээ тудуг» трестиң автобазазының чоавчызы.

Иван Григорьевич **Дьячук** — Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң механизатору.

Оюн Тамдынович **Еизак** — Кызыл хоорайда персоналдыг пенсионер.

Александр Алексеевич **Жаров** — тыва авторларның чогаалдарының очулдурукчузу.

Алина Дмитриевна **Жебрецова** — республика эмнелгезинин ниити аарыглар салбырының эргелекчизи.

Павел Ильич **Железнов** — тыва авторларның чогаалдарының очулдурукчузу.

Николай Федорович **Золотухин** — ажылчы чоннар депутаттарының Бии-Хем район Соведининиң күүсевки комитединиң секретары.

Виктор Петрович **Иванов** — Таңды районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

Клавдия Константиновна **Иванова** — Кызылдың үзүт комбинадының ажылчыны.

Антонида Ивановна **Инаева** — «Тыва септелге-тудуг» трестиң Кызыл хоорайда тудуг-септелге участогунуң шеверлекчизи.

Оюн Лагбаевич **Калзан** — «Кызыл тудуг» тудуг эргелиниң дашчызы.

Иван Васильевич **Калинин** — областтың профэвилелдер төвүлелиниң техниктиг кол инспектору.

Владимир Александрович **Калугин** — Тываның каттышкан авиабүдүрүлгениң ужудукчузу.

Бады Донгакович **Кан-оол** — Монгун-Тайга районнуң «Малчын» колхозунуң хойжузу.

Нордуп Биче-ооловна **Кара-Сал** — Өвүр районнуң Саглыда участок эмнелгезинииң фельдшери.

Михаил Шырбанович **Кечил-оол** — Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозунуң бухгалтери.

Фотей Иванович **Килин** — Тыва АССР-ниң сан министрииниң оралакчызы.

Виктор Васильевич **Китайкин** — Улуг-Хем районда пенсионер.

Клавдия Григорьевна **Князева** — Кызыл-садыгның № 9 магазинииниң директору.

Анатолий Петрович **Ковалев** — Бүрөзде назылап кыраанар болгаш инвалидтер Бажыңының директору.

Олег Иванович **Кожевников** — республиканың радиотелетевүүнүң Тыва тудуг-монтаж эргелелиниң өрүмнээр станогунуң машинизи.

Константин Максимович **Колесников** — «Кодээ-электротудугнуң» Тыва тудуг-монтаж эргелелиниң өрүмнээр станогунуң машинизи.

Иван Иванович **Корж** — Тываның геология-шинчилел экспедициязының начальныгы.

Анна Васильевна **Костарева** — СЭКП-ниң Кызыл хооркомунуң инструктору.

Хертек Чүдекеевич **Кудуруспай**—колхоз шимчээшкинниң хоочуну, Бай-Тайгада персоналдыг пенсионер.

Тамара Кузьминична **Кузьмина** — Тываның кодээ ажыл-агый техникумунуң башкызы.

Иван Иванович **Крыпюк** — Кызылдың № 3 автобүдүрүлгезиниң чоавчызы.

Деревиши Анай-ооловна **Куулар** — «Тыва сут тудуг» трестиң № 2 механизастаттынган кежүп чорүүр колонназының экскаваторшыгы.

Комбухай Балчир-оолович **Куулар** — Чөөн-Хемчик районда ажылчы чоннар депутаттарының Чыргакы кодээ Соведининиң күүсконмунуң даргазы.

Серенмаа Сайын-ооловна **Куулар** — СЭКП-ниң Тес-Хем райкомунуң ийиги секретары.

Монгуш Чамбалович **Лайзав** —Чөөн-Хемчик районнуң «Сут-Хөл» совхозунуң кол зоотехниги.

Екатерина Адамовна **Лехман** — Каа-Хемниң район эмнелгезиниң эмчизи.

Борис Николаевич **Лиханов** — ССРЭ-ниң Эртемнер Академиязының улуг эртем ажылдакчызы.

Эрес-оол Сергеевич **Лоссав-Комбу** — «Сельхозтехниканың» Улуг-Хем салбырының чолаачызы.

Майя Николаевна **Макарова** —Тыва респотребсоюзтуң улетпур бараанныр кылдызының начальныгы.

Виктор Чап-Хоевич **Мактар** — Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозунуң хойжу бригазаның бригазиири.

Татьяна Николаевна **Мамова** — Улуг-Хем няш улетпур ажыл-агый черииниң чымчак бажың херекселя кылыр бригазаның бригазиири.

Валентина Тартановна **Монге**—«О-Шынаа» совхозтуң фельдшер-акушер пунктузунуң эргелекчизи.

Нина Николаевна **Монге** — Чөөн-Хемчик районнуң суггарылга системазының кол инженери.

Аиай Салчаковна **Монгуш** — Чөөн-Хемчик районда ажылчы чоннар депутаттарының Чадаанаң хоорай Соведининиң күүсконмунуң секретары.

Пиче-Кыс Тоннзевна **Монгуш** — Таңды районнуң С. К. Тока аттыг совхозунуң хойжузу.

Биченек Бады-оолович **Монгуш** — Чадаананың аммырал хандырылга комбинадының чазаныкчызы.

Долзат Семис-оолович **Монгуш** — Чадаананың «Коммунал будүүлгелер комбинадының ажылчыны.

Елекей Ойдупович **Монгуш** —"Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң чылгычызы.

Очур-оол Чадамбаевич **Монгуш** — Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң хойжузу.

Тооруқ Машпак-ооловна **Монгуш** — Тес-Хем эргелекчилер ниитилелиниң чем-бараан складының эргелекчизи.

Евдокия Васильевна **Мосийко**—ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Соведининиң күүсконмунуң секретары.

Мунзук Дажиевич **Мурзукай** —Тес-Хем районнуң «О-Шынаа» совхозунуң хойжузу.

Александра Кыргысовна **Намзак**—Эрзин районнуң «Мөрөң» колхозунуң комсомол комитединиң секретары.

Виталий Семенович **Наналтаев**—«Саян» ансамбльнин хөгжүм удуртукчузу.

Хажитпа Кажаровна **Норбу** — СЭКП-ниң Улуг-Хем райкомунуң секретары.

Яков Филиппович **Норбу** — Кызылда пенсионер.

Былык Биче-Кыраевна **Онар**— Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң хойжузу.

Маадыр-оол Сүгеевич **Ондар** — Чадаананың автотранспорт будүүлгезиниң чолаачызы.

Сара Доржуевна **Ондар** — Бии-Хем районнуң «Хадын» колхозунуң хойжузу.

Дугар-оол Канчыырович **Ооржак** — Чадаананың сүт заводунуң эдикчи-слесары.

Күрседи Саятыевич **Ооржак** — Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозунуң хойжузу.

Нагыя Байкара **Ортуң** — «Кызыл тудуг» тудуг эргелелиниң дашчызы.

Салчак Шожалович **Очур-оол** — Бай-Тайга районнуң «Бай-Тал» совхозунуң мал эмчизи.

Долгар Ондаровна **Оюн-Бартан** — Тес-Хем районнуң улус судунуң судьязы.

Борис Бавун-оолович **Оюн** — күрүне диригиниң артизи.

Сарыг-оол Найдымович **Оюн** — Бии-Хем районнуң «Саян» совхозунуң инек кадарчызы.

Көжер-оол Антонович **Оюн** —Тываның күрүне филармониязының балет артизи.

Кызыл-оол Маадыр-оолович **Оюн** — «Тыва кобальт» комбинаттың гидрометаллургия цехиниң аппаратчиги.

Михаил Степанович **Панарин** —Кызыл хоорай Соведининиң «Кок-Тей» совхозунуң кол мал эмчизи.

Карл Иванович **Пахомов** — Кызылдың электростанциязының турбина салбырының улуг машинизи.

Иван Степанович **Петрыкин** —Каа-Хем районнуң «Буруңгаар» совхозунуң кол бухгалтери.

Вера Васильевна **Петухова**—Тываның геология-шинчилел экспедициязының улуг инженер-химиги.

Таисия Васильевна **Полемчук** — ургуларның республика ветташкыныңының эмчи сестразы.

Борис Иванович **Потапов** — республика типографиязының өрүкчүзү.

Степан Павлович **Ревнюк** — Чөөн-Хемчик районнуң тарва хүдээп алыр пунктузунуң директору.

Иосиф Григорьевич **Рогалев** — Таңды районда пенсионер.

Норбу-Самбу Мортекович **Сам**—Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунуң хойжу бригазаның бригазиири.

Светлана Семеновна **Савыр** — Респотребсоюзтуң автотранспорт будүүлгезиниң библиотека, эргелекчизи.

Седип Дарбаевич **Сагаачы**— Эрзин районнуң «Чаа орук» колхозунуң хойжузу.

Доржу Допурович **Салчак** — Барыын-Хемчик районнуң «Хемчик» совхозунуң экономизи.

Өрге Сагаанович **Салчак** — Монгун-Тайга районнуң Мөген-Бүрен сес чыл школазының директору.

Биче-оол Иванович **Самбуга** — Улуг-Хем районда ажылчы чоннар депутаттарының Ийи-Тал кодээ Соведининиң күүсконмунуң даргазы.

Мадар Чыргалович **Самдан** —Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң Найырал салбырының эргелекчизи.

Андрей Кинкпеевич **Санчай**— Таңды районда пенсионер.

Өштек-оол Дашевич **Сат** — Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунуң милиционери.

Фанна Григорьевна **Сафонова** — республиканың ветбакларатор изиязының директору.

Барчин-Кара Михайлович **Сяяты** — Таңды районнуң «Россия» совхозунуң механизатору.

Александр Бюрбюжеповнч Семис-оол — ажылчы чоннар депутаттарының Өвүр район Соведининиң күүсконмунуң даргазының оралакчызы.

Оюн Сарыгбаевна **Серенмаа** — Бии-Хем районда пенсионер.

Виктор Григорьевич **Сивцев** —Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» совхозунуң механизатору.

Владимир Александрович **Симаков** — Тываның даг-техниктиг инспекциязының начальныгы.

Михаил Павлович **Сиротин**— республиканың тудуг-банк конторазының эргелекчизиниң оралакчызы.

Шанмак Салчакович **Сонай** —Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунуң хойжузу.

Иван Михайлович **Суслов**— Таңды районнуң кодээ ажылагый дружкуларга станциязының эдикчи-мастери.

Ставов Салчакович **Сүрүнмаа** — Кызыл-Мажалыктың туулбу заводунуң ажылчыны.

Орлан Бригалович **Сымчан**— ВЛКСМ-ниң Каа-Хем райкомунуң бирги секретары.

Пелагея Ивановна **Теплых**— Кызылдың алгы заводунуң ишкчи өйүкчүзү.

Тенек-оол Бечеченович **Түлүш** — «Кызыл тудуг» тудуг эргелелиниң дашчызы.

Ольга Михайловна **Турчанова** — «Тудуг кезектер» комбинаттың хептекчилер цехиниң бетончулар бригазиири.

Таисия Санчиевна **Тюлюш** — СЭКП Таңды райкомунуң секретары.

Май-оол Ховалыгович **Уганза** — Шагаан-Арыгның автобүдүрүлгезиниң чолаачызы.

Мансур Ахиярович **Усманов** —Тыва АССР-ниң чуртталгакоммунал ажыл-агый министриниң оралакчызы.

Екатерина Прокопьевна **Усольцева** — Кызылдың № 15 ортумак школазының эге класстар башкызы.

Сергей Сергеевич **Федченко** —Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң чолаачызы.

Айр-Санаа Шагдырович **Хертек** — «Сельхозтехниканың» Кызыл-Мажалык салбырының МТМ эргелекчизи.

Делээ Дондупович **Хертек**— Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» совхозта партком секретары.

Аңгыр-оол Делгерович **Ховалыг** — Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң инженер-механиги.

Кара-кыс Хертековна **Хомушку** — Кызылдың хлеб заводунуң хлеб быжырыкчызы.

Базыр Анайович **Хомушку**— Барыын-Хемчик районда «Хемчик» совхозунуң хойжузу.

Ооржак Шир-оолович **Хуна** —Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчын комитединиң дергазы.

Кертик-оол Кадыр-оолович **Хүрекпен** — Кызылдың алгы заводунуң мастер-контролёру.

Василий Андреевич **Чигарских** — СЭКП-ниң Каа-Хем райкомунуң секретары.

Александр Мапыгеевич **Чымба** — Кызыл хоорайда персоналдыг пенсионер.

Оруспай Ендапович **Чооду**— Кызыл хоорай Соведининиң «Кара-Хаак» совхозунуң хойжузу.

Венидикт Михайлович **Чунарев** — Каа-Хем районда пенсионер.

Чимит Белекович **Чылбак-оол** — Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозта партком секретары.

Сергей Допдупович **Шагжы** — Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң төп салбырының зоотехниги.

Рифхат Халимович **Шагиахметов** — Каа-Хемнин хөмүр-даш разрезининиң директору.

Александр Алексеевич **Шевченко** — Кызылдың № 1 автобүдүрүлгезиниң чолаачызы.

Мария Сергеевна **Шойдун**— Эрзининиң район библиотеказының эргелекчизи.

Кол Торлукович **Шырыпчык** — ажылчы чоннар депутаттарының Тожу район Соведининиң күүсконмунуң секретары.

Александр Сюркович **Эртне** —Кызыл хоорайда пенсионер.

Серен-оол Эренчинович **Эртине** — Тес-Хем районда «Чолдураа» колхозтуң ачызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ

Кызыл хоорай, 1974 чылдың октябрь 7.

«Бүрен» совхозтуң механизатору Михаил Сувак күскү чер андырлгазында ажылдап турарларының мурнуку одуруунда чорбушаан. 300 гектар черни ол эки шынарлыг кылдыр андарып, кады ажылдап турар эш-өөрүнге төлептиг үлегерин көргүзүп турар.

ЧУРУКТА: тракторист М. Сувак.

В. МИРШЕВТИН фотозу.

ЧААРТЫНГАН ЧЕРДЕ

Төрээн чуртувустуң чер болганындан келген чээрби ажыг национал кижилер бистиинде. Хову-Аксында Бүгүзвилел ужур-дузалыг улуг бүдүрүлге—«Тыва кобальт» комбинаттың түдүүнда шуптузу чангызы, а чангызы шуптузу дээш бир демниг ажылдап, улам-на чаа, нарын болгаш солун мергежилдерни шингээдип ап турарлар. Бүрүнгү тыва черде амыдыралы хайныккан, көрүксенчиг чараш суур калбарган.

Хову-Аксы ёзулуг ажылчын ангыны Тывага каннап, янзы-бүрү мергежилдин кадрларын белеткеп турар. Металлург эртемниг, дашчы болгаш тудугжу оолдарны, кыстарны ам кайызын ол дээр. Бистиинде ёзулуг интернационалчы коллективтер, күш-ажылчы найыралдыг бригадалар ковудээн.

Бежен чылдар үезинде Улуг-Хемден көжүп келген колхозчу Донгак Нам-Сүрүн ам Хову-Аксында үшкү он чылда ажылдап, ында ёзулуг тудугжу салгалдың үндезилекчилериниң бирээзи, оон ийи оглу, үш кызы база-ла чаагай-жыдылганың улуг үүле-херээнде мактадып турар. Металлург тускай эртемни шингээдип алган Петр биле Вера Тумен-Хөө алышкыларны, буянныг мергежилдин өскелээ шак ынчыг кижилерин хөйну адап болур.

Амыдыралды күш-ажыл каастаар дижири-ле шын. Аныяк, дүргеи хөгжүлделиг суур—Хову-Аксының бир тудугжу бригадазының чанынга дүштеки чапсар үезинде чеде бердим. Амыдыралчы солун чугаалар бирээзинден өскезинче шилчип, кижилерниң шырайында өөрүшкү чайнап турган...

— Оларның өг-бүлези «Москвич», а боларныы «Запорожец» садып алган. Езулуг чурттап билир аштер-дир.

— Дөрт өрээлдиг, чурттаарынга онза таарымчалыг бажың алдылар. Телевизордан эгелээш, бажың иштининиң эдилеп дерии база көрүштүт. «Оюн оя, чигин чире» чурттай бердилер...

Дүштеки чапсар доозулган. Чаа тудугда хөглүг болган демниг ажыл-иш база катап улажы берди. Дашчыларның болгаш шеверлекчилериниң аразында кандыг кижи чок даар: буурул баштыг хоочуннар-даа, өөредилгезинин янзы-бүрү хевирлерин чаа дооскан аныяктар-даа бар. Олар чонунга. Төрээн чуртунга шынчы бараан болбушаан, улам-на чаагай вас-кежиктин чечектелиишкининг келир үезинге бүзурелдиг.

О. КОРОДА.

КЫШТАГДА БЕЛЕТКЕЛ

«Ак-Туруг» совхозтуң малчыннары кышка белеткелин, ылаңгыя кажаа, турлаг септелгезин организастыг, график ёзугаар чорудуп турар. Моок чимээн төп салбырда ажылыштен көрүп болур.

Монгуш Семис-оолга удуртнан звено 6 кыштагдан 4 кыштагны бүрүн септээн. Бо талазы-биле бот-идепкейлиг малчыннарны айтыры база өөрүнчүг. Хойжулардан М: Сагаан, Д. Монгуш, инек кадарчыларындан К. Дамбаа олардың кыштаглары үлегерлиг: кажаалары септеттингеи, чадыгга хереглээр өдээ бөлен.

Кыштагларда чурттапга бажыңнарын септээри база шыпарылган, печка салынчылары Д. Шынарап, М. Комбу олардың шалыпкын амылын малчыннар мактаар. Оя ышкаш малгаштап, чугайлаар талазы-биле звенода Өшкү-Саар Данзын, Татьяна Даржай базала мергежилдиг ажылдап турар.

К. КОМБУ.

Улуг-Хем район.

БРИГАДАНЫҢ АЖЫЛ-ИЖИ

Эрзинде «Коммунизмче орук» колхозта хойжу бригадалардан № 3 бригада эки ажылы-биле ылгалып турар. Чогум-на ынчангаш ол бригада Совет Тываның 30 чыл оюнуң байырлалының будүүзүнде Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан. Бо бригаданың ажыл-херээнин дутайын байырлал тавармытыр чугаалаары күзенчиг-дир.

Бригадада ам 13 кодан бар, оларның аддызы төрүүр. Бригаданың кежигүнери пайыралдыг, бир эп-сеткилдиг, ажыл-ишке кызымак. Оон ачызында бригала социалистиг чарышка удза-дараа тийлекчи болуп, районга кескү черни эзлеп келген.

Сөөлгү ийи чылда бригаданың чамдык көргүзүтлери мындыг. Эрткен чылын чүс хойта онаалыыр камгалап алган хураганы 86 болган, ол —колхозтуң ортумак көргүзүүнден 4 баш хой, а бодүүн дүктүг хой бүрүзүндеи 1,8 кг дүк алган. Бо чылын бригада оон бедик көргүзүглерни чедип алыр соруглганы салгаш, ону күүсеткен: 100 хураган база 2,0 килограмм дүк алынган. Мал бажын өстүрериниң планын 103,2 хуу күүсеткен. Күрүнеге дужаарган хой бүрүзүнүң ортумак деңзизи 43 килограмм болган. Сөөлгү ийи чылда бригада колхозка 310,3 мүн рубльдин орулгазын киирген.

Чаш төл камгалап алыр талазы-биле бедик түннелдерни Ойдуп Шижээ, Идам Сүрүн, а дүк талазы-биле — Нанчыт Кыргыс, Хорчуп Дулгут, Чамнай Маннай олар чедип алган. Хой чыл иштинде хой каларып, мурнакчы болуп келген хойжу Сотнам Бора-Хөө хураган-даа доруктурар, дүк-даа алыр талазы-биле бо чылын база эки көргүзүтлерниг. А Нанчыт Кыргыстың каларып турган иртчигештерин бүрүнеге дужаарга, ортумаа-биле 45 кг дириг деңзизиг болган, ол болза, колхозтуң планындан 5 килограмм хой.

Бригада кыштаглаашкынга белеткелди эки чорутkан, ам септелге бүрүн доозулган. Төрүүр коданнарга 3 чаа кажаалы тутkан. Сиген белеткелинге идепкейлиг киржип, 120 тонна сигенни кыштагларда чедирген. Төрүүр хой коданнарының кыштагларында сут кудар улуг саналар бар. Бригада төвүнде кудук доктаамал ажылдап турар. Оон ангыда, мына чунар-бакшы септеттингеи, ынчангаш хойжулар чунар аргалыг болган.

Бригаданың бригадири Янлак Тавва-Самбуу ажылды билдиниг удуртуп турар. Ол эрткен чылын Кызылдың кодээ ажыл-агый техникумун дооскаш, бригадирлевишаан, зоотехниктеп база ажылдап турар. Колхозта комсомол комитединиң кежигүнү.

Бо хойжу бригаданың коллективи деминг, шудургу ажылдап, тос чыл планының дөртку. тодарадыкчы чылының планныг онаалдаларын күүсеп бетинде күүселиве болгаш Совет Тываның 30 чылынга күш-ажылчы чедиишкинчерлиг ужуражыр дээш Бай-Тайганың «Тээли» совхозтуң малчыннары эрткен айларда күжениишкинниг ажылдаан. Ол багай эвес түннелдерни берген. Ажыл-агый мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының даалгаларын күүсеткен.

— Совхозтуң малчыннары күрүнеге 344 тонна эттн садар турган, 60 тонналы пландан ажыр сатkан. 50 тонна дүк садар онаалдазын ажыр 4 тонна дүктү белеткел черинче чүдүрүп чорутkан. Сүт садарының даалгазын күүсеткен.

Ажыл-агыйның сиген белеткээр тускай звенолары, малчыннары болгаш өске-даа ишчилери ниитининг малынга четчир санныг сигенни белеткеп алыр ажылга идепкейлиг кириишкен. Олар 1894 тонна сиген белеткээр даалгазын 103 хуу күүсеткеш, үк ажылды ам-даа үламчылавышаан.

Механизатордар болгаш тараажылар база-ла эки ажылдаан. Тарва ажаан алышкының дооскан. Күрүнеге тарва садар онаалдазын ажыр ботгандырган. Келир чылдың урежининге хереглээри-биле 709 тонна тарааны, 30 тонна картофельди уруи алган.

Амгы үеде совхозтуң малчыннары кыштаглаашкынга үлегерлиг белеткенир дээш ажылды калбарткан.

Х. АЛАШ-ООЛ.

ХҮЛЭЭЭЛГЕЗИН КҮҮСЕТКЕН

Ийи дапгыр орденниг аныяк Тывавыстың 30 чыл оюнга «Алдан-Маадыр» совхозтуң Чодураалыт-Сайыгда хойжу бригадазының хойжулары күш-ажылчы белекterиниг ушуранып турар. Байырлалга утkуштур алган социалистиг хүлэээлгелерин олар ажыр күүсеткен.

Маадым чаш төлүн мөнги дорунтурар дээш хойжуларның, сакманщиктериниң ыызымаан ажылының түннелинде, бистиң хойжу бригадавыс төрүүр 100 хойга онаштыр 95 хураганны камгалап алган. Дүк будуреним база эрткен чылдыңнан көвүдеткен болгаш күрүнеге 12,5 тоннаны сатkан. Мурнакчы хойжулар Өнтен-оол Монгуш, Аяк-Хаа Ондар, Анай-оол Оормак бөлгаш оон-даа ренкелер чаш мал камгалап ажыр талазы-биле алган хүлэээлгелерин ажыр күүсеткен.

Ниитининг мөлын чем-биле хандырар нешелде хемчегленнин болгаш мээ кыштаглаашкынын эрттиреринин дугайында СЭКП обкомунуң бюрозунуң база республиканың Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын күүселиве-биле бистиң бригаданың хойжулары 150 тонна сиген белетиээр тургаш, ол планын 178 тонна кылдыр ажыр күүсеткеш, оон хөй кезиин кыштагларда чедирип алган. Кыштаглаашкынга белеткел ажылдарын дарый дооза дээш ажыл-иште бригаданың хойжулары хаара туттунган.

М. МОҢГУШ,
хойжу бригаданың бригадири.

1974 ЧЫЛДЫҢ ТОС АЙЛАРЫНДА ТЫВА АССР-ниң ҮЛЕТПҮРҮНҮҢ КҮРҮНЕ ПЛАНЫНЫҢ КҮҮСЕЛДЕЗИНИҢ ДУГАЙЫНДА

республиканың Статистика эргелелиниң дыңнадыы

Республиканың 30 чыл оюн төлептиг үткүүр дээш социалистиг чарышка киришкеш, үлетүүр бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары үлетпүриүң хөгжүлдезинге чамдык чедиишкиннерни чедип алган. Үлетпүр продукциялыының кол хевирлериниң хей кезиин сайгарар болгаш бүдүрүп үндүрер талазы-биле тос айларда планын күүселеткен. Эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге үлетпүр бүдүрүлгезиниң өзүлдези 7 хуу болган.

Үлетпүр бүдүрүлгезиниң сайгарылга планын күүседир болгаш ооң темпизин өстүрерин кол адырлар аайы-биле көргүзерге мындыг:

	9 айларда план күүселдези (хуу-биле)	73 чылдыңга удур (хуу-биле)
Республикада шупту	103	107
Электроэнергетика	—	113
Одаар чүүл үлетпүрү	107	112
Өңнүг металлургия	108	107
Металл ажылдап кылыры	100,3	108
Ыяш болгаш ыяш ажылдап кылыр үлетпүр	103	110
Тудуг материалдарының үлетпүрү	101	105
Чиик үлетпүр	102	115
Аъш-чем үлетпүрү	103	106

Республиканың үлетпүрү тос айларда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле планын ажыр күүседип, эрткен чылдың ол үезинге бодаарга, бир ажылчынга онаалтыр ажылдап кылымышкын 8 хуу көвүдээн. Ниити продукциялыың өзүлдези бүрүнү-биле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүргениниң ачызында чедип алдынган. Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың, Тыва электри четкизиниң, Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузунуң, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый черииниң коллективтеринде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдези эң-не бедик болган.

Продукция сайгарылгазының, үлетпүр продукциязын бүдүрериниң ниити хемчээлиниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң тос айларда планының күүселдезин республиканың тус-тус бүдүрүлгелериниң аайы-биле көргүзерге мындыг:

	план күүселдези	хуу-биле: 73 чылдың 9 айларыңга удур (хуу-биле)	
		ниити бүдүрүлге хемчээли	Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү
Эвилел чагыргалыг үлетпүр	103	107	110
Ооң иштинде:			
«Тыва даг-дүгү» комбинат	100,6	109	111
«Тыва кобальт» комбинат	107	108	113
Каа-Хем разрез	107	112	117
«Тудуг кезектерин» комбинат	100,8	92	104
Терлиг-Хаяның мөңгүн суу бүдүрүлгези	109	100,7	83
Ак-Довуракның үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады	105	115	110
Республика чагыргалыг үлетпүр	103	107	105
ооң иштинде:			
Эт комбинады	103	104	107
Сүт комбинады	105	107	107
Аъш-чем үлетпүрүүн эргелели	96	105	105
Кызылдың хлеб заводу	96	99,3	99,8
Чадаананың —«—	96	97	97
Ак-Довуракның —«—	99,8	103	103
Хову-Аксының —«—	100,9	102	109
Бай-Хаактың —«—	104	109	117
Пиво заводу	99	119	116
Тараа продуктулар эргелели	111	113	109
Кызылдың сайгарылга баазазы	112	119	109
Чадаананың тараа хүлээп алыр пунктузу	105	90	99,8
Үстүү-Енисей балык заводу	99	97	106
Респотребсоюзтуң үлетпүр комбинады	114	119	111
Типография	100,9	103	106
Даараныгга комбинады	99,0	121	108
Алгы заводу	104	106	106
Караа четпестерниң өредилге-бүдүрүлгези	113	115	110
Тудуг материалдар үлетпүрүнүң каттыжышкыны	100	105	105
Кызыл-Мажалыктың туувйбу заводу	99,4	109	107
«Тыва кедээ тудуг» трест	108	126	110
Шуурмакта ыяш белеткээр пункт	111	133	120
Туранда ыяш белеткээр пункт	105	117	97
Ыяш ажыл-агый эргелели	102	108	105
«Тыва септелге-тудуг» трестиң Тудуг кезектери, конструкциялары заводу	79	84	95
Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый чери	108	109	107
Автосептелге заводу	94	102	101
«Сельхозтехниканың» республика каттыжышкыны	103	111	112

1974 чылдың тос айларында үлетпүр продукциязының кол хевирлерин бүдүрерин натура-биле көргүзерге мындыр:

	Тос айларда бүдүргени	1973 чылдыңга удур (хуу-биле)
Электроэнергия—млн. квт-шак	112,5	112
Хөмүр-даш —муң тонна	417	111
Тудуг туйбузу—млн.	22,1	100,4
Тудуг чугайы—тонна	1487	81
Чыып эптээр бетон болгаш демир-бетон конструкциялар, кезектер —муң куб/м	24,6	96
Сорттуг даг-дүгү—муң тонна	44,4	119
Мебель—муң рубль	672	107
Тудуг биле одаар ыяш сөөртүлгези—муң куб/м даттан сал ооң иштинде:	202,8	106
Тудуг ыяжы —«—	179,9	110
Дилиг материалы—муң кубометр	103	102
Кидис идик — муң эжеш	53,9	103
Хем идик — муң эжеш	63,3	112
Даараглыг кылыглар—муң рубль	942	114
Эт, 1 категориянын ындыг белен продуктулары-биле—тонна	6197	101
Колбаса кылыглары—тонна	958	107
Мал саржаа—тонна	532	94
Чалаң сүт продукциязы— тонна	11274	122
Долган—тонна	8287	96
Комбикорм — тонна	8082	103
Хлеб болгаш хлеб-булка кылыглары — тонна	13996	100
Кондитер кылыглары — тонна	509	100,3
Ижер дус — тонна	8625	124
Пиво—муң даллитр	159	125
Эзиртпес суксуннар—муң даллитр	88	94
Балык тудары—тонна	216	104

Планга немей 6,9 млн. киловатт-шак электроэнергияны, 37 муң тонна хөмүр-дашты, 2,5 муң тонна даг-дүгүн, 25,1 муң кубометр дилиг материалды, 19,6 муң эжеш хем идикти, 4,9 муң эжеш кидис идикти, 22 тонна мал саржаа, 974 тонна чалаң сүт продукциязын алган.

Эрткен чылдың ол үезинге бодаарга, 1974 чылдың тос айларында 11,8 млн. киловатт-шак электроэнергияны, 42 муң тонна хөмүр-дашты, 7,1 муң тонна даг-дүгүн, 6,7 муң эжеш хем идикти, 65 тонна колбаса кылыгларын, 1993 тонна чалаң сүт продукциязын хөйнү бүдүрүп үндүрген.

Бараанның продукциязының бот-үнезининң талазы-биле план база-ла күүсеттинген.

Республиканың ниити үлетпүрү эки чедиишкиннерни чедип алган болза-даа, чамдык бүдүрүлгелер кол көргүзүглер аайы-биле планын күүсетпээн. Чижээ, 14 бүдүрүлге продукция сайгарарының планын, 12-зи—үлетпүр продукциязы бүдүрериниң ниити хемчээлиниң, 12 бүдүрүлге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын күүседирин хандырбаан, а оларның ону эртken чылдың ол үезинде турганындан күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн чавызаткан.

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

ЧЕДИИШКИННИҢ ҮНДЕЗИНИ — ЧАҢГЫС ЭП

Делегейниң хей-ниитизи болгаш солуннары ГДР-ниң 25 чыл оюнга холбашкан байырлалче болгаш аңаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев баштаан совет партия-чазан төлээлериниң киришкенинче улуг кичээңгейни салып турар. Л. И. Брежневке ГДР-ниң дээди шаңналын—Карл Маркс орденин тыпсырының ёзулалының болгаш Берлинге байырлыг хуралдың дугайын Берлинден бижээн репортажтарда дыңнадып турар. Байырлыг хуралга ГСЧП ТК-зының Бирги секретары Э. Хонекериң болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң чугааланын социалистиг дем каттыштырылгазының солуннары долузу-биле азы тодаргай допчулал-биле парлап үндүрген.

Берлинге болган байырлыг хурал бистиң ажылчынарның болгаш тараачыннарның социалистиг күрүнезиниң чедиишкиннеринге улустуң өөрүшкүзүн болгаш доргааралын, Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа ажыдуңма чурттар-биле кады ГДР-ниң бар чыдары чырыткылыг келир үезинге бүзүрелди бадыткап көргүскен деп «Нойес дойчланд» солун бижээн.

Л. И. Брежнев ГСЧП-ниң политиказын болгаш ГДР-ниң ажылчы чоннарының социализм тургузуушкунунуң хөрзинге чедиишкиннерин бедии-биле үнелээн деп «Берлинер цайтунг» бижээн. СЭКП-ниң XXIV съездизининиң чардааны Тайбың программазын ёзугаар Европа диптиң өске-даа күрүнелери-биле тайбыңны быжыглап, камгалаар сорулга-биле боттуг кадыг лагерьниң чаа-чаа чедиишкиннериниң, социализмниң чаа-чаа чедиишкиннериниң быжыг үндезини боот турарын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары дыка шын чугаалаан.

Польшаның «Жолнеж вольности» солуну маочу удуртукчуларның дугайында Л. И. Брежневтиң чугаалаан сестерин айыткаш, КУР-биле харылзааларны чогумчалыг болдурар, Кыдаттың коммунистери-биле, ажылчы чоннары-биле аңы-дуңма өзүзунуң найыралын база кады амылдажылгазын катап тургузар дээш Совет Эвилели бүгү күжениишкинни салып турарын демдеглээн.

Л. И. Брежневтиң чугаазынче Барыын чүн чурттарының солуннары база улуг кичээңгей салып турар.

Эрте-бурунгу Европаның амыдыралынга чаа үе-чаданың — чогумчалыг харылзааларның болгаш бот-боттарынга бүзүреңириниң үе-чадазын тургузарынче Л. И. Брежнев ыйгырган—деп, Италияның «Унита» солуну бижээн.

Америк солуннар совет-америк харылзаалар дугайында Л. И. Брежневтиң чугаалаанынче онза кичээңгей салып турар. «Бөө-чепсекти эңдерге бүдүрер чорукту ыызыгаарлаар сорулга-биле Совет Эвилели Каттышкан Штаттар-биле кады чаа-чаа базымнарны ыларынга белен»—деп, Л. И. Брежневтиң чугаалаанын «Нью-Йорк таймс» солун демдеглээн.

Өске-даа америк солуннар-биле бир демей, «Вашингтон пост» солун, ядролуг чепсентерлиг совет болгаш америк корабльдерни база суг адаанга чоруур хемелерни-даа Чөр орта-лаважышкынынарның үезинде Польшаның хөмүр-даш казып тывар чурт болган туружун барымдаалап тургаш, экономика-биле чергелештир эмгергетика талазы-биле дем каттыштырып ажылдаарынче база кичээнгей салган турар деп, Дж. Форд демдеглээн.

ПКАП ТК-ның Бирги секретары Э. Герек АКШ-та мээн келгениң делегей бойдалының дүшкүүрлүүнүң чавырлып турарының база бир бадыткалы болтур харын сөзүнге медеглээн. Ол болуушкун бүгү чурттарның болгаш улустарының эң эки күзел-сонуургалдарынга дүжүп турар деп, ол чугаалаан. Тайбың турарының херээн хандырарынга сырый дем каттыштырып тургаш ажыллап болур бис дээрзинге бүзүреллиг мен, мээн маңаа келген аян-чорууң ындыг сорулгалыг деп, Э. Герек демдеглээн.

Дрезденде «Саксенверк» заводтуң ажылчыннары «Электросиланың» цехтеринге станоктарга болгаш эптелге стендилеринге бадып турупкан. Ленинградтың ажыл-ишчилериниң найыралчы өг-бүлезинге олар бүдүн ай ажылдаан.

ЧУРУКТА: немец ажылчыннар слесарь-эптенчилер Петер Цилль (солагай талазында) биле Рольф Маркетсмюллер олар улуг экскаваторлар моторларын эптеп турлар.

М. БЛОХИННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы.)

Э. ГЕРЕК АКШ-ТА

ВАШИНГТОН. (СЭТА). ПКАП ТК-ның Бирги секретары Э. Герек албан хуузунда аян-чорук кылып, Вашингтонда чеде берген. АКШ-тың президентизи Дж. Форд биле Э. Геректиң аразынга чугаалажышкынныр эгелээн. Чугаалажышкынныр боот турда делегейге тайбынны быжыглаарының айтырыгларынче хамыктың мурунда кичээнгей салыр деп, ужуражышкынның Ак бажыңга болган хүндүткелдиг ёзулалынга Дж. Форд Э. Герекке байыр чедиргеш медеглээн. АКШ биле Польша ол чугула херекке демин каттыштырып тургаш ажылдап, илангыя Европага аймак чок чорук, кады ажылдажылга талазы-биле чугаалажышкынарга база Төп Европага чепсектиг күштерни болгаш чепсегленишкинниң талалар аайы-биле деңге кызырар дугайында чугаалажышкынарга киржип турар. Чугаалажышкынарның ниити хевири.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Азияда эң улуг дээн «Минато Охаси» деп консол көвүрүг Японияның Осака хоорайында ажыглалда кирген. Ооң ниити узун дурту 980 метр. Ол көвүрүгнү дөрт чыл туткан болгаш 35500 миллион иен акшаны чарыгдаан.

ЧУРУКТА: «Минато Охаси» көвүрүгнүң ниити хевири.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

КҮҮСЕТТИВИС

Малды чеминер-биле хандырар, келир кыйын маң ыяштагларадырын чедиишкининиг эрттирер болгаш маадың баш санын улам нөвүдедиринге эргемчи: чугула байдалдарны тургузарым, аңаа үндезилээш маадың баш санын өстүрерин СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң август 17-де хүлээп алган дөктаалында айытkан болгай. Ол дөктаалды күүседип, ниитининг малынга четчир чемни белеткээр болгаш кыштаглаашкынга белетнел ажылдарын дарый доозар дээш, бистиң бригаданың малчыннары кызымаан ажылдап турар. Маң чеминге 125 тонна сиген белеткээр тургаш, 253 тоннаны белеткеп, планывыкты 284 хуу күүсеттивис.

Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдарының уламындан маң чемни культуралардың болгаш одарларда сигеннің үнүмү багай болза-даа, бригаданың сигенчилери хүлээлгезин ажыр күүседир дээш шаңыпчы ажылдаанын маңаа айтыры өөрүнчүг.

Амгы хүнниерде бистиң 32 кижилиг сигенчилер звеназу нөк сула ажаалдазында болгаш савак белүүшкүнүнде эрестиг ажылдап турар. Ам ында 70 тонна савак сараттаттынган. Юрий Сат, Өнер-оол Иргит, Александр Сат, Владимир Ондар болгаш өске-даа сигенчилер хүн нормазын дөктаамал ажыр күүседип, мурнанчыларның өдуруунда чөруп турзырлар.

Бөда мал бригадазы болгаш Кызыл-Чыраа сүт-бараан фермазы кыштагларынче четчир маң чемнин сөөртүп чедиргең.

Бригаданың инженчилери кыштагларашкынга белеткел ажылдарынче шупту киргең болгаш ам ында ажыл-иш хайындыган.

Ө. САТ,
Ленин аттыг колхозтуң бөда мал бригадазының бригадири.

Чаан-Хемчик район.

ЭРЕСТИГ ИШЧИ

Төвени ажаап өстүрери, ылаңгыя ооң бодаганын менди алыры, дүгүн арбыдадыры өске малдан өнзагай, аңаа кижиле болган таарышпас. Чамдык ажыл-агыйлар ындыг малчыннарны шын шиливейн, оларның билиг-мергежилин бедиринче, ажылының дүржүлгазын байыдарынче сагыш салбайн келгенинден төведе өзүдө чок болуп турары база хамаарыжыр.

Дүржүлгазы байлак, ажылы үлегердиг малчыннарны, ылаңгыя төве малдакчыларын илередири күзенчиг. Ооң чижээнге «Х Улуг хурал» колхозтуң төве малчыны Ч. Б. Калчанайның ажылын көргүзер бодадым.

Чаш-оол Байкараевнаның 1960 чылдан бээр мактадын келген. Ол үеде ооң коданында 120 төве турган, а бо хүннерде 295 баш төвеге өскен. Төвеге кыштаг херек чок дээр чамдык кижилерниң бодалы, чугаазы шын эвес. Ч. Б. Калчанайның кыштанда төве чемгерер, төрүдер, бодаган доруктурүп өстүрер кажаалар-лыг. Сиген, өске-даа чеминерни чыл бүрү боду белеткеп алырынга чанчыккан.

Беш чылдың тодарадыкчы чылында чүс энингге онаалтыр 85 бодаганы менди өстүрген. Төве бүрүзүнге халарыштыр беш килограммдан өрү дүктү ол чыл бүрү кыргыдын келгени база өөрүнчүг.

Чаш-оол Байкараевнаның кодан төвеэн бо чайын эки семирээн, ооң кышка белеткелиг мурнуку кышкап база хынамчалыг: кажаалары септеттинген, чадыгга хереглөөр өрө четчир, бодаганга бээри-биле 12 тонна сигенни белеткеп алган.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

ӨӨРҮШКҮНҮҢ СӨСТЕРИ

Чеден беш харлыг мен. Чаш назыным, чалыы чыдарым караңгы-бүдүүлүк, үжүк-бижик чок үеде өрткен. Улуг, Бичe Шуйларның, Хемчик бажының девискээринге феодалдыг Тываның үезинде ядыүреңги амыдыралды караамбиле көрүп, байларның малын кадарып хөлечиктеп-даа чордум.

Тывага революция тиилээн соонда аас-кежиктиг амыдырал-чуртталгалыг ажыл-ишчилер апардывыс. Тываның Совет Эвилелиниң найыралдыг өг-бүлезиниң составынга каттышканының соонда болган улуг чаартылгаларны, аас-кежиктиг амыдыралды кижи магадап ханмас-тыр.

Ажы-төлүм билиг-мергежилди чедип ап, Төрээн чуртка, чопунга ажыл-ижиң бараан болдурup чоруурлар. Беш ооллуг, ийи кыстыг мен. Ооллардарым шупту чолаачы, механизатор мергежилдиг. Олар «Бай-Тал» совхозта ажылдап турарлар. Бугажык, Конзай-оол, Байков дээр ооллардым бо чылын тараа кесчип, комбайнерлеп турлар.

Улуг уруум совхозта хову ажылчыны. Ооң улуг уруг бистиң ажыл-агыйда тергиин дээн хөй кыргыкчызы апарган. Ооллардының уруглары болгаш улуг уруунуң уругларының уруглары-биле катай үжен ажыг ажы-төлдүг, аас-кежиктиг чурттап одурар мен.

Коммунистиг партияның, Совет чазактың совет кижиниң чаагай чоруу дээш сагыш салыышкынының ачызында мындыг магалыг чурттап, ажылдап чоруурун улуг өөрүшкү, чоргаарал-дыр. Ылаңгыя өөрээш шалыңның өг-бүзениң уругларынга пособие тыпсыр дугайында хемчеглерни СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бадылаанының дугайын уруг-дарымбиле кады радиодан дыңнап, солуннардан таныштым.

Бистиң чуртувуста назылап кыраанчыр, ие-чаштар дугайында ол хире улуг сагыш салып турары өөрүнчүг-дүр.

Х. ХЕЙМЕРЕК.
Бай-Тайга район.

* * *

1932 чылда ээвечи тургаш-да Шагаан-Арыг эмнелезинге аштакчылап кирген мен. Чоорту ында ажылга чанчылып, аарыг улуска шарыышкын кылып, сыккыртыш өөренип алдым. Ооң бир чыл эрткенде Улуг-Хемнин сумуралынга чон ортузунга тарылга чорудуп, ажылга элээн мергежий бердим. Эмнелгениң улуг сестразы апарганым ол. Херээжеппер бөжударының мергежилин шингээдип алгаш, Хендерге, Дуг-Даг, Чаа-Хөл ол ынчаар чалдгаларга аътты, чадаг чеже катап чорбадым дээр.

Ынчан Шагаан-Арыг эмнелгези тар бажыңга турду. Амгы үеде ол эмнелге тапыттынмас кылдыр чаартынган чорду. Ында орунnар саны чүс бежен ашкан, эмчилер чаярбм ажыг кижи ажылдап турар. Район эмнелгезинде кемер эмчи, херээженнер бөжудар, иштики аарыглар, халдавырлыг аарыглар болгаш уруглар эмнээр салбырлар чонкуун каадыын камгалаарынга мергежилдиг эмчи дузазын чедирип турар. Эмнелге шугумунга 1941 чылга чедир ажылдаан, ийи чыл өөренип алганым соонда, он ажыг чылдарда партия, советтер ажылынга улуумну киирдим.

Амгы үеде пенсиялап, дыштанып олурар мен. Шыпаңла бистиң чуртувуста кижи дугайында сагыш салыышкын маналыг-дыр. Кырып, назылаанда, хөй уруглуг нелерге пенсия, пособиелерни тыпсып турар болгай. Эрээш шалыңның өг-бүзениң уругларынга пособие тыпсыр дугайында хемчеглерни СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлезин бадылаан дугайын солуннардан база номчудум. Бо улуг сагыш салыышкынынга харын кылдыр коммунистиг тургузуушкунга улуумну аңаа киирип ажылдазар мен.

Т. ОПУШТАЙ.
Тес-Хем район, Самагалдай суур.

ШАҢНАЛГА ЧЕТКЕН КУЛЬТУРА БАЖЫҢ

— Чонүүн байырлыскаш аргыларын, ажылдакчыларының ажылдакчыларының база чонунуң идепкейлиг киржилгези-биле районнуң культура амыдыралы 30 чыл дургузунда кайгамчык чедишкиннерни чедип алган. Ооң чижээн Сарыг-Септиң Культура бажыңындан көрүп болур.

Сессерлиинде В. И. Ленинниң тураскаалын чалаан, эжининң аксында дээвиринге шаптыккан улуг баганаларлыг ийи каът бажың Сарыг-Септиң Культура бажыңы ол. Ооң ишкини-даа, даштыкы-даа каастаалгазы бодунга таарышкан. Ылаңгыя оюн-тоглаа залында улуг-улуг чүүктарны өңнүг шилдер-биле кылганы солун. Культура ажылдакчылары методика өрээлинден херектиг литератураларны болгаш сүмелерни тып ап болур. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, Культура бажыңы ажылдаарынга болгаш дыштанырынга таарымчалыг.

Чурукчу биле хеп таарыштырар кижиниң санаваска Культура бажыңында дөрт кижи ажылдап турар: методист, режиссёр, инструктор болгаш директор. Ынчалза-даа олар бот-тарының ажылын чогумчалыг кылбышаан, районнуң өске культура черлеринге дуза чедирип четтиргиш турарлар.

Культура бажыңында беш кижиден тургустунган чөвүлелинда бүгү-ле ажыл-херектиң удуртукчу органы ол. Ук чөвүлелде эмчи Раис Нахметзянов, ыяш белетээр участокта кадракчы Виктор Кольцов, милицияның уруглар өрээлиниң ажылдакчызы Людмила Сладкова болгаш өске-даа хөй-иннитчи, боттары талантылыг эштер кирип турар. Оларның деминг ижининг ачызында Культура бажыңы чүвле Сарыг-Септиң чурттакчыларының эвес, харын, районнуң бүгү чонунуң сонуургалын хаара тудуп шыдаан.

Культура бажыңының ажылы ай, квартал туружук неделя санында планнаттынган, үүн бүрүде хувааттынган. Чаңгыс хүн дургузунда безин чүүү каш шакта кылыры чурумчуттунган. Ооң ачызында темалыг кежээлерге, номчулга конференцияларынга, концерттерге болгаш байырлалдарга белетеп келгенде, Культура бажыңының ажылы чогумчалыг кылбышаан, районнуң өске культура черлеринге дуза чедирип четтиргиш турарлар.

Культура бажыңында беш кижиден тургустунган чөвүлелинда бүгү-ле ажыл-херектиң удуртукчу органы ол. Ук чөвүлелде эмчи Раис Нахметзянов, ыяш белетээр участокта кадракчы Виктор Кольцов, милицияның уругларын өрээлиниң ажылдакчызы Людмила Сладкова болгаш өске-даа хөй-иннитчи, боттары талантылыг эштер кирип турар. Оларның деминг ижининг ачызында Культура бажыңы чүвле Сарыг-Септиң чурттакчыларының эвес, харын, районнуң бүгү чонунуң сонуургалын хаара тудуп шыдаан.

Культура бажыңының ажылы ай, квартал туружук неделя санында планнаттынган, үүн бүрүде хувааттынган. Чаңгыс хүн дургузунда безин чүүү каш шакта кылыры чурумчуттунган. Ооң ачызында темалыг кежээлерге, номчулга конференцияларынга, концерттерге болгаш байырлалдарга белетеп келгенде, Культура бажыңының ажылы чогумчалыг кылбышаан, районнуң өске культура черлеринге дуза чедирип четтиргиш турарлар.

Үрер, эстрада болгаш хылдыг хөгжүмнер, хомусчулар, ыр улустуң, херээженнериниң болгаш бичим уругларының танцы, шинти, ыр болгаш херээжен улус ансамбльдериниң ыры болгүнмерни Культура бажыңында ажыллап турар. Ойпаарактар театры база бар. Болгүнмерниң херекселдери, идик-хеп догереги четчир. Чаңгыс-ла берге гитырыг—кадрлар методист биле директорнуң бодундан өске тускай эртемниг кижи чок. Ынчалза-даа уран чүүлге шыкшыл, тура-сорук, чүткүл болгаш деминг ишкы ажып эртеринге дузалап турар.

Үрер, эстрада болгаш хылдыг хөгжүмнер, хомусчулар, ыр улустуң, херээженнериниң болгаш бичим уругларының танцы, шинти, ыр болгаш херээжен улус ансамбльдериниң ыры болгүнмерни Культура бажыңында ажыллап турар. Ойпаарактар театры база бар. Болгүнмерниң херекселдери, идик-хеп догереги четчир. Чаңгыс-ла берге гитырыг—кадрлар методист биле директорнуң бодундан өске тускай эртемниг кижи чок. Ынчалза-даа уран чүүлге шыкшыл, тура-сорук, чүткүл болгаш деминг ишкы ажып эртеринге дузалап турар.

Бот-тывыгыр артистериниң хөй кезии уран чүүл талазыбиле билиин боттары бедидип, тускай литератураны чагыдып алган номчуп турар. А библиотекарь Зоя Бокалова Улан-Удэниң культура институдунуң режиссёр Наташа Шурыгина Новосибирскиниң культура-чырыдышкын училищезиниң бот-өөредилгелиг салбырыне кирген. Келир чылын Минусинскиниң культура-чырыдышкын училищезин Тамара Кораблина доозар. Бо чижектер Культура бажыңының ажылының моон соңгаар уламна экижирин хереченлеп турар.

Бот-тывыгыр артистериниң хөй кезии уран чүүл талазыбиле билиин боттары бедидип, тускай литератураны чагыдып алган номчуп турар. А библиотекарь Зоя Бокалова Улан-Удэниң культура институдунуң режиссёр Наташа Шурыгина Новосибирскиниң культура-чырыдышкын училищезиниң бот-өөредилгелиг салбырыне кирген. Келир чылын Минусинскиниң культура-чырыдышкын училищезин Тамара Кораблина доозар. Бо чижектер Культура бажыңының ажылының моон соңгаар уламна экижирин хереченлеп турар.

Сарыг-Септиң Культура бажыңының директорунуң өрээлинде улут-улуг альбомнар бар. Оларның бирээзи-ле бир чылда бот-тывыгыр артистерниң кыраан ажылының отчёду —тырттырган чуруктар, демдеглелдер. Эң улуг альбомну Хүндүлүг бижиктер, дипломнар долган. Оларның саны үүле сөөлгү үш чылда 26 четкен болду. Кодээ Культура бажыңнарының Бүгү-россия көрүлдезиниң тиилекчизиниң, Тыва АССР-ниң культура албан черлериниң республика көрүлдезиниң тиилекчизиниң, агитбригадаларның республика көрүлдезиниң дипломантызының болгаш оске-даа шаңналдар ында бар. Оон ынай ырының, танцының, хөгжүм ансамблиниң түс-түс шаңналдары база эвээш эвес. Бо дээрге, Культура бажыңының ажылының үнелели-дир.

Сарыг-Септиң Культура бажыңы республикада дээрелериниң бирээзи. Ооң директору Виктор Петрович Харченко бодунуң бүгү-ле күжүн, аргадуржулгазын уран чүүлге бараалгалдып турар. Ол 1967 чылда Кемеровонуң культура-чырыдышкын техникумуун ооскан. Тывага эң-не баштай келген болгаш Сарыг-Сепке ажылдай берген.

Комсомолчу Виктор Харченко—баянист, Иркутскиге болган Бүгү-россия көрүлдезиниң дипломантызы, РСФСР-ниң Культура министерствозунуң Хүндүлел бижиктиниң, «1973 чылдың социалистиг чарыжының шалыпчызы» хөрек демдээниң болгаш оске-даа шаңналдарының эзилекчизин. Ол ВЛКСМ Каа-Хем райкомунуң бюро кежигүнү болуп, хөй-иннити ажылынга идепкейлиг киришпишаан, Культура бажыңының ажылын хөй чылдар дургузунда бедик депкелге тургузуп келген. Ам ук Культура бажыңы Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңналткан.

К. ЧООДУ.

БАЙЫРЛАЛ ХҮНИЛЕРИНДЕ

ОКТЯБРЬ 11-ДЕ

В. И. Ленинниң тураскаалынга 12 шакта чечээтер, гирляндалар салыр.

Политихтиг чырыдышкын бажыңынга СЭКЦ Тыва обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң хаттынган байырлыг хуралы 14 шакта эгелээр.

Паркка Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйының чедишкиннериниң болгаш Тыва АССР-ниң чурукчуларының чогаалдарының делгелгелери 10 шактан 18 шакка чедир ажык турар.

ОКТЯБРЬ 12-ДЕ

Ленин аттыг шөлге районнар төлээлекчилериниң киржилгези-биле Кызыл хоорайның ажылчы чонунарының митинг-чыскаалы 10 шакта болур.

Политихтиг чырыдышкын бажыңынга байырлалдың улуг концерти 19 шакта эгелээр.

Хөгжүм-шин театрынга К. Кудажының «Далай дүвүлге данзына» деп шинзи болур. Эгелеири 19 шакта.

Парктың шаңналы дээш соолдарның волейбол маргылдаазы 10.00, шыдыраа маргылдаазы 17.00 шактарда эгелээр.

Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйының чедишкиннериниң болгаш Тыванның чурукчуларының чогаалдарының делгелгелери 10-дан 18.00 шакка чедир ажылдаар.

«Хүреш» стадионга массалыг гимнастика көргүзүүлери 14.00 шакта, тыва хүреш 14.30 шакта эгелээр.

«Совет Тываның 5 чылы» стадионга Абакан биле Кызылдың футболистериниң эш хуу ужуражышкыны 17.00 шакта, Совет Тываның 50 чылынга тураскаатаан чиик атлетиканың 20 км-ге чарыжы 14.30 шакта эгелээр (Чарыштыг «Совет Тываның 5 чылы стадиондан эгелээр болгаш «Хүреш» стадионга доозар).

«Енисей», «Энергетик» Культура бажыңнарынга дыштанырга кежээлериниге 20.00 шакта барып болур.

ОКТЯБРЬ 13-ТЕ

Аът чарыштырар шөлге Совет Тываның 30 чылынга тураскаатаан аът спортунуң маргылдаалары 10.00 шакта эгелээр.

Культура паркының чайгы сезон хаашкыны болур: аттракционнар 10 шактан эгелеп ажылдаар, парктың шаңналы дээш бег кагар маргылдаа 10.00 шакта эгелээр, танцы кежээзи 20.00 шакта болур.

Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйының чедишкиннериниң болгаш Тываның чурукчулар чогаалдарының делгелгелери 10 шактан 18.00 шакка чедир ажылдаар.

Парк аксында чиик атлетиканың эстафетазы 14.00 шакта, политехникумуун спорт залынга «Спартак» эки тура спорт наитилелиниң хоорай чөвүлелиниң аныяктар ортузунга хостуг хүрешке бирги черн дээш маргылдаазы 10.00 шакта, парктың спорт шөлдеринге «Хүреш» стадионнуң волейболга шаңналы дээш маргылдаа 12.00 шакта, Күш-культура бажыңынга элээди школачылар арызынга баскетболга кубок дээш оюннар 11.00 шакта, улуг улустар арызынга баскетболга маргылдаа 10.00 шакта эгелээр.

Хөгжүм-шин театрынга К. Кудажының «Далай дүвүлге данзына» деп шинзи 19 шакта эгелээр.

«Енисей», «Энергетик» Культура бажыңнарынга 20.00 шакта аныяктар кежээлери болур.

ЮБИЛЕЙГЕ ТУРАСКААТКАН

Совет Тываның 30 чылынга тураскаатаан уран чүүл көрүлдезинге 5 коллектив, ниитизи-биле 158 кижи киришкен. Көрүлдениң жюри комиссиязы коллективтерниң болгаш тус-тус ойнакчы кижилерниң уран талантызының түңнелин үндүрген. Бирги черни Эрзин суурнуң уран чүүл коллективинге (удуртукчузу Доржу Чыргал-оол) тывыскан, ийиги черни «Мөрен» колхозтуң уран чүүл коллективинге (удуртукчузу Тумат Орус-оол) тывыскан. Үшкү черни Нарын, Бай-Даг суурларда уран чүүл коллективтери улешпеннер.

Сураглыг тыва композитор Алексей Чыргал-оолдуң аллагызынга бижиттинген «Тыва чер», бот-тывыгыр аныяк композитор Бригад Дупчурнуң аллагазы-биле «Партилга мактайлаткан» деп ырларны эрзинчилерниң ниити ыры күүсеткен. Ук күүселдеерни комиссия ниити ырларының эң эвези деп үнелеп көрген. Доржу Чыргал-оолдуң таарыштыр тургусканы «Бистиң Тыва» деп темалыг литература-музыкалыг композиция база эви үнелелди алган. Ол ышкаш оң-ла коллективтиң көргүзүглеринде оолдарның күүселдези-биле Ростислав Кенденбильдиң «Аъдым» деп ырызы, танцы балүүнүң күүсеткени сурагчаан танцы «Зэлдек шыңгыраашты» ойнап күүсеткени эви болган.

Мөреннің уран чүүл коллективинден Зинаида Баанай биле Ан-кыс Сагаан оларның тыва ырларны ырлап күүсеткени мактаткан. Бай-Дагның уран чүүл коллективинден Алексей Лойгу, Доржу Натсак оларның күүселдези-биле грузин улустуң ырызы «Суликону» хөй үнге таарымчалыг күүсеткен.

Нарында участок эмнелгезиниң санитарказы Александра Кемнити «Анай-хаагын» деп тыва ырны, база моол улустуң «Гайхамара» деп ырызын эки ырлап күүсеткен. «Коммузникэмче орук» колхозтуң эң аныяк чыгырчызы Михаил Чүдекпен, Эрзинде тудугчу Николай Лоовандай олар сыгыт, хөөмейнин эки күүсеткеннер.

Эрзин районга бооп эрткен уран чүүл көрүлдези идейлиг утка-шынар болгаш организация талазы-биле мурнуку чылдардан эки болган. Национал хөгжүм херекселдеринге күүселдеер база бэлэг болганы эки.

Көрүлдениң төнчүзүнде районнуң уран чүүл талазы-биле шилиндектерниң солун концерти болган. Янзы-бүрү эң эки маңрларны күүсеткен 8 коллективке болгаш 39 ойнакчыларга тус-тузунда хүндүлел бижиктерни база өртектиг бэлектерни тывыскан.

А. ДАМДЫН.

ЧУРУКТА: Тыванның ыры болгаш танцының «Саян» ансамбли.

1 500 000 «ЖИГУЛИ»

ТОЛЬЯТИ. (СЭТА-ның корр. А. Тахаутдинов). Тольяттиниң автомобиль тудукчулары боттары-биле холбаалыг бүдүрүлге черлериниң коллективтери-биле сырый ажылдап тургаш, Волганың автозаводунуң долу күүсүзү-биле ажылдаар аргазын бүрүнү-биле ажыглаар дугайында тоску беш чылдың даалгазын чедишкиннииг күүсеткен. Ынчангаш моон соңгаар Волганың автомобиль кылыр заводунуң хол хаалгазындан хонукта-ла 2230 машина азы төлевилелде көрдүнгенге ойлаан, чыл санында-ла 660 муң машина кылдынып үнер апаар. Ам 22 секунда болгашла, бир чаа «Жигули» «төрүт түпүю» үнүп турер.

Волганың автомобиль кылыр заводунуң төлевилээн күүсүзүнге четкен үезин ооң амыдыралында төөгүлүг хүн-биле капсырлашкан: од хүн заводтуң хол конвеберинден ВАЗ-2103 модельдиг бүдүнчартык миллион дугаарлыг автомашинаны эштеп үндүрген. Ол, «1500000» деп санны үлгаттыр бижип каан, кызыл-хүрец өңнүг машина хол конвеерден көстүп үнүп келген.

Ол заводтуң төлевилеп каан долу күүсүзүнге четкенинге болгаш бүдүн-чартык миллион дугаарлыг автомобильдиң кылдынып үнгенинге холбаштыр бүдүрүлге черинге хөй кижилиг митинг боон эрткен. Тольяттиниң автомобиль тудукчулары Волганың автомобиль заводун долу күүсүзүнге чедирер талазы-биле партияның даалгазын чедишкиннииг күүсеткенинииң дугайын ол митингиге чоргаарал-биле бүгаалар турганнар. Бистиң чурттуң булуң санында-ле болгаш даштыкы-даа чуртталга шыларын «Жигулилериниң» шынарын улам-на экижиндип, идегелдиг болдурар дээш бүгү чүүлдерни кылырын заводтуң ажылчыннары хүлээнип турганнар.

Митингиниң киржикчилерн Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге рапорту чаңгыс үн-биле, улут көдүрлүүшкүнүүт хүлээп алганнар. Тольяттиниң автотудугжулары чедип алган чедишкиннериниң дугайын айыткавышаан, чурттуң чиик автомобиль тудар херээн улам хөгжүдери дээш, совет кижилериниң чаагай чоруун белдерн дээш боттарының бүгү-ле күжүн, билиин болгаш дуржулгазын бичии-даа харамнаймайн, бүрүнү-биле бээрип партияга болгаш чазакка бижыы-биле бүзүрелдин турар.

ЧАА ЁЗУ-БИЛЕ

(«Улуг арт» деп романдан үзүндү)

— ...Улуг ССРЭ-ге бээр экспорт олуктуг эрткен чылга домейлээрге 55 хуу артык кылдыр планнаан... Германның кара араатан, ыт сеги черлиг фашизмин чылча шавар талазы-биле немелде согуушкун... ТАР-ның чаагай чуртунуң кайы-даа булуңунга аңнаар болзувусса, ооң байлааның хөңү кызыгаар чок деп чүве кыйгадаа чажыт эвес... Өрге, күске, диниң хоорүктен эгелээш, улуг өртектиг кундус, кишке, бөрү, тарбаганга чедир... кызыгаар чок хөй... ССРЭ-ниң Кызыл Шериинииң тиилелгезинге күштүг дузалакчы болуулл!

Даайныктың үнү хөлчок ыыткыр, бүзүрелдиг болгаш күштүг дыңналып турган. Ол дээрге, чүтле ыяшны четчип өскей эвес, харын сумунуң дайынчы аревэчизи, чоп аразында сөзү үнелиг болгаш дээштиг кижилерниң бирээзи апарган. Кызыл Шеригге дузалажы чыыр, улустуң салган малдарын бүрүткээр, билер, сайгаржыр, фронтудан келген медээлерни, солуп-сеткүүдде чугула-чугула чүүлдерни чыылдырып алган улузунуң мурнунга, кыйгырып-кыйгырып номчуур — Даайныктың кыыр ажылы-ла хөй. Чугула чүүлдер бодап чоруурга ындыг ыйнаан, ооң үнү кандыг-ла бир онзагай соруктуг, кандыг-ла бир динмиттиг, харыдаа дашка каккан кац дег, өг хажыызында хос демир досказрга чаңгыланып турар.

«Кандыг кончуг бодаа чок баш дээр силер!— деп, Кастай бажын нугуп чыткан.— Кырааң тудум теннири дам барган! Хос сөөк, ажыы эрте берген хойпак дег ирик мээ! Улуг ССРЭ-ниң дайынчызының дайынга балыглаткан бажы аарып чыдырда, бо баш чыында аарыг чок черден аарыг тыпкан, малгаш сава дег бузук! Совет өөнүктер өлүмүг чаага аарыг ханын төп турда, бо чаныйлаан-чилбилээм чыдыг аас чыында оо-хораң арага кускузу үндүр огуп чыдар! Чүү деп чүвел, кижи албадаан бе!».

Уруунга чоргаарланган тудум-на, Кастайның бодун карттыпары, үгаан-сарыылын ышкыганынга четтинери улам чөптүг болуп турган. Дыңчылер аъттанырынга чедир каш хонук бурунгаар күжүр ашак үш хондур арагалапкан, ам каргаттынган чүвези ол-ла болган. Чогум оозу бир чеже ужур-чөптүг турган, ынчалза-даа ашак хырынга сиңирип шыдаар хемчээли эртгиримнеринге хөлчок хомудаан. «Чүү деп хайлыг чүве дээр силер че!— деп, ашак боду бодунга өдү чарлып турган.— Аза-бук дег, холу-буду, арыы-бажы черлик куу чоруурга чүнүң эвиинзи? Чылыг үе болганы чаяап-тыр, оон башка кыжын болза үгү дег авырзртыр хыраалай берген, ыжык-ужук, чемдик-кезик кижи апаар турдум ыйнаан!».

Баштай Шимит биле Даайныктың шайлалгазы болган. Күстүң хүрү, малдың семизи, аъштың-чемниң элбээ турза-даа, ыдыг кончуг байыргавас, дайын үезиниң байдалыбиле эрттирер деп баш бурунгаар дугурушкан турган. Кудажы кадайлээр келип чалап келирге, Кастай ол дугуржулганы бодап, хөлчок туттунган, дашканы барык амзап каап-ла дедир эгидип турган. Ынчалза-даа аңаа чораан кижи-ле эзинингге алзыптар элдеп бодаддар тургулаар де: кудажы кадайларның бирээзининиң чугаазы ашактың бажындан ыравайн, дээлдиген дег, дескинип турар апарган. Та арага башаа үнүп келгени ол, та чүвени сагыштан ыравас кылдыр чугаалаптар оңзагай кижилер турар боор чүве. а Кастайның кулааңга ыыдыг сестер ошибиле дөмей дыңналып-на турган.

— Че, куда, хеймер уруунуң кижиге берип алган-дыр сен, ам ишпейн, кажан-чежен барып кжер мен дээр сен ам! Кырган кижи төлүнүң сартыын хырын шаа-биле чоогларп турбас чүве бе, ийи-бир үн ижиктерге хамаан бе! «Хамаартай» дээр-ле болгай аъе?

Кастай шыпап-на тап бери апкан. Кысты алгаш барган соонда адазы кижи чыдыг өзүгаар өөнге артып калган. Ынчалза-даа куда дүшкен аалдак арага-сең ужа-төш, аъшчем улай-улай шуужуп келбишаан турган. Чассыг хеймерегинииң чоруткакынга хөңнү баксырап, демги кудажының сестерин удаа-дараа бодап каап турган. Кастайның караа шокараңайнып, дашка дүвүи карартыр, домбу боскун доңгайтыр ап киргикеп.

Чүве деп чүве та канчаар аайлажып таваржы бергени ол чүве ийик, ооң кадында Өөрүден Кастэйның кадайының ырак төрелдери тараалап чедип келген. Аътка коштаптар хире улут-улуг оюм дустарны ашактың өөнүң чанында хорумналдыр чыыпкаш. Дус чонуңуң амыдыралынга шэг-төөгүден бээр кончуг үвелиг, ону тывары ырак, берге орук эртерин-биле, ону ояры кадыг ажыл-биле, амы-тын алзыр

БАЙЫРЛАЛ-БИЛЕ, ЭШТЕР!

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үнезилеттингеш

№ 239 (9616)

Пятница, октябрь 11, 1974 чыл

Өртээ 2 хун.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Тыва область комитединге Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединиң Президиумунга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССР Эвилелиниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ийи дакпыр орденниг Тыва АССР-ниң ажылчыннарынга, колхозчуларынга, интеллигенциязынга, бүгү ажыяны чоннарынга улуг болгаш төөгүлүг болуушкунну—Тыванын Совет Эвилелиниң составынга эки тура-биле бактаап киргенинден бээр 30 чыл болганы-биле чүректин ханызындан байыр чедирип тур.

Хөй националдыг Совет социалистиг күрүнениң составынга Тыванын бактаап кирген чоруу тыва улустуң амыдыралынга төөгүлүг болуушкун болган, ооң материалдыг болгаш утаан-бодал хөгжүлдезинге дыка улуг перспективаларны ажыткан.

Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле, бистиң Төрээн чурттун орус болгаш өске-даа улустарының харам чок акы-дүңма дузаламчызының ачызында Совет Тывага төөгүлүг кыска хуусаа иштинде социал-экономиктиг болгаш культурлуг үндезин чаартылгалар болган. Энергетиканың, даг тывыжының, ыяш чазап, болбаазырадырының, чиик, аъш-чем болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларын шуут эгезинден тургускан. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгези республикада улам хөгжээн. Ажылчы чоннарның материалдыг чаагай чоруу болгаш оларның культура деннели үргүлчү бедип турар.

Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйының, культуразының бүгү талалыг хөгжүлдези болгаш көдүрлүүшкүнү—ленинчи национал политиканың, совет пнитилел болгаш күрүне тургузуунуң, бистиң улуг Төрээн чуртувустуң улустарының найыралының типлелгезиниң чайыннанчак херечизи боон турар.

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин боттандырарынга, тоску беш чылдың плавларын база хүлээлгелерин күүседириңге чаа-чаа чедиишкиннерни чедип албышаан, ооң-биле бистиң чуртка коммунизм тургузуушкунунга боттарының төлептиг салыышкынын киирер дээрзинге бүзүрелии Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели илергейлеп тур.

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республика делгерезин!

Коммунизм дээш демиселге совет улустуң сорук киирикчизи болгаш организакчызы—Совет Эвилелиниң ленинчи Коммунистиг партиязы делгерезин!

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ — ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ — ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Тыва область комитединге Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединиң Президиумунга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң составынга Тыва Арат Республиканың бактаап киргенинiң үжен чыл ою—турасиаалдыг болуушкунга таварыштыр РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели ийи дакпыр орденниг Тыва АССР-ниң ажылчыннарынга, колхозчуларынга, интеллигенциязынга, бүгү ажылчы чоннарынга чүректиң ханызындан байыр чедирип тур.

Совет Эвилелиниң составынга Тыванын эки тура-биле бактаап киргенiниң соонда республиканың ажылчы чоннары Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле, орус болгаш өске-даа совет улустарының чаагай сеткилдиг, акы-дүңма дузаламчызының ачызында экономиканы болгаш культураны хөгжүдеринге дыка улуг чедиишкиннерни чедип алган.

Эртиен үжен чылдың дургузунда республиканың даг-тывыш, энергетика, чиик, аъш-чем болгаш үлетпүрүнүң өске-даа адырлары тургустунган, автомобиль болгаш агаар транспорту калбаа-биле сайзыраан.

Көдээ ажыл-агыйга база үндезин чаартылгалар болган. Колхоз, совхозтар мурнакчы техника-биле чепсегленген, мал, чер ажылын улам сайзырадырынга таарымчалыг байдалдар тургустунган.

Ажылчы чоннарның материалдыг чаагай байдалы чайгылыш чок эжижип турар. Эртемимин, чырыдыышкынының, культураның болгаш кадын намгалалымың хөгжүлдезинде чедиишкиннер дыка улуг.

Республикада школаларның, эмнелге чөрлериниң, клубтарның болгаш эртемниң албан чөрлериниң калбак четкизи ажыдап турар. Литература болгаш уран чүүл чедиишкиниг хөгжүп турар. Ажылчын ажыгының, колхозчу тараачыннарның, интеллигенциянын национал кадрлары өскен.

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың ажылчы чоннарының чедиишкиннери—Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының тиилелгезиниң, хөй националдыг Төрээн чуртувустуң улустарының бүзүлбас найыралының болгаш ажы-дүңмалышкы ёзузунуң чайыннанчак херечизи боон турар.

Совет Тыванын ажылчы чоннары партияның область организациязының удуртулгазы-биле партияның XXIV съездизиниң болгаш СЭКП Төп Комитединиң ооң соонда болган Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш моон соңгаар-даа моғаг чок демисежир дээрзинге бүзүрелии Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Дээди Совединиң Президиуму болгаш Министрлер Чөвүлели илергейлел тур.

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республикага делгерезин!

Ленинчи национал политиканың ондур улуг чаалал алышкыны — ССРЭ-ниң улустарының интернационалчы чаңгыс эвилелиниң болгаш ажы-дүңма найыралы делгерезин!

Бистиң бүгү тиилелгелеривистиң сорук киирикчизи болгаш организакчызы—Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы алдар!

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ — РСФСР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

Тургузукчу 30 чыл

Октябрь 11—тыва улустуң төөгүзүнге алдарлыг арыннығ алдын үжүк-биле кирер бижээн хүн. 1944 чылдың октябрь 11-де ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралы болуп эрткен. Аңаа тыва араттарның чүс-чүс чылдарда соругдап келген күзели боттанган. Совет Эвилелиниң хөй националдыг акы-дүңма улустарының чайыралдыг өг-бүлезиниң составынга Тываны хүлээп алыр дугайында тыва улустуң дилээн ук хурал халдырган.

Совет күрүнениң составынга Тыванын бактаап киргени бистиң төөгү талазы-биле хөгжүлдевистиң хоолуу ёзугаар түңнели болган. Ол чорук Тыванын бүгү талалыг хөгжүлдезинге улуг орукту ажыткан.

Совет Тыва чаа-ла үжен харлап турар. Бо кыска үеде Совет чурттун бо булуну бодунуп бүгү төөгүзүнде туруп көрбээн бедикче кодурулген. Социал-экономика, культура талазы-биле үндезин чаартылгаларны боттандырарыңче Коммунистиг партия, ооң ленинчи Төп Комитеди, Совет чазак улуг кичээнгейни салып турар. Көшкүн амыдыралдыг, мургулайында мал малдаар чаңчылдыг тыва улусту сууржудуп, колхоз, совхозтарны тургузуп, хуу араттарны коллективтиг ажыл-агыйже шилчиткен, бойдус байлаавыңны курлавырларынга үндезилеп баштайгы үлетпүр будүрүлгелерге, тудуг, транспорт, чоннуң амыдырал хандырылга чөрлеринге ажылчы ацгыының тыптыл келгени, совет интеллигенциянын тыва специалистерни өөредип кижизиткеши—бо бүгү тыва улустуң амыдыралында чедип алдынган бүгү чаартылгаларның үндезини болган.

Совет Тываның экономика, культура талазы-биле чедиишкиннерин көргүзүптер сан-чурагайлар эвээш эвес. 30 чыл дургузунда республикага үлетпүр будүрүүшкүнүнүң хемчээли 47 катап, көдээ ажыл-агыйдан алыр ниити продукциянын хемчээли 19 катап өскен. Сүт будүрери бөрык 350 катап, дүк—22 катап, эът—8 катап көвүдээн.

Политика-экономиктиг чаартылгалар тываларның социал хөгжүлдезин хандырган. Дөртен чыл бурунгаар үжүк-бижин безин чок чораан улус улуг совет улустуң. Октябрьның ачызында бодунуң үжүк-бижинин тургузуп, караңгы будүүлүк чоруктан эртем-билигниң беднинче кайгамчык херин базымны кыраан.

Совет үеде казымал байлак тывыжының, болбаазырадыл-газының, ыяш, тудуг материалдарының, чиик, аъш-чем үлетпүрүнүң хөгжүлдези, совхозтарны тургусканы-биле холбаштыр ажылчын аңгы тывылган. Республиканың улуг тудутларында, будүрүлгелеринде Совет Эвилелиниң хөй национал улустарының төлээлери — барык 50 хире национиң кижилери бир эп-сеткилдиг ажылдап турар. Ынчаарга ажылчын ацгыының барык чартык кезии тыва национиң кижилери апарган.

Улус ажыл-агыйының бүгү адырларының шапкы хөгжүлдези ажылчы чоннарның амыдырал, культура деннелин дыка бединдер арганы берип турар.

Улус өөредилгезиниң, кадык камгалалының чедиишкиннери улуг. Амгы үеде республиканың 185 школазында 63 мун уруг өөренип турар, тускай ортумак өөредилге чөрлери, 2 институт бисте ажылдап турар.

Социалистиг утка-шынарлыг, национал девирлиг тыва уран чүүл кайгамчык хөгжүдезе.

Тываның улустуң чогаалчылары С. Токаның, С. Сарыг-оолдуң, С. Пюрбюнүң болгаш О. Сагаа-оолдуң, К. Кудажының, А. Даржаанның чогаалдары-биле чүгле тыва эвес, а орус дылда очулгадан Бүгүэвилелдиң номчукчулары таныжып турар. ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады С. Токаның «Арыгтың сөзү» деп ному Совет Эвилелиниң болгаш делегейниң дыка хөй улустарының дылдарында парлаттынган. Ус-шевер улусчу мастерлериниң, ооң иштинде РСФСР-ниң Репин аттыг Күрүне шаңналының лауреаттары Х. Тойбухаанның, Р. Арачаанның чонар-даштан сиилбээн ажылдары, РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы А. Чыргал-оолдуң музыка чогаалы, делегей конкурстарының лауреады Н. Красаанның уран талаптызы хөйге билдингир.

Кайгамчык чаартылгалар орукту ажыткан Улуг Октябрьны, Ленин банкыны алган-бөрээвишаан, ленинчи чагыларны күүседип, партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып турар тыва улус — коммунизмниң идепкейлиг тургузукчулары. Ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидер, беш чылды хуусаа бетинде доозар дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжыга республиканың ажылчы чоннары идепкейлиг киржип турар.

Беш чылдың тодаралыкы чылының планнарын, Совет Тываның 30 чылына уткуштур алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседир дээш калбаргап чарыш үрелүнеядыг болуп турар. Республиканың үлетпүр тос ажларының ниити болгаш сайгарылга планын ажыр күүсеткен. Үлетпүр, тудуг, транспорт, хандырылга будүрүлгелериниң аразынга калбарган чарышка үшкү кварталда Терлиг-Хаяның мөңгүн суу будүрер чер, № 1 орук-тудуг эргелели, «Тыва көдээ тудуг» трестиң автобазазы, Барыын-Хемчик райпозу, Чадаанавың амыдырал хандырылга комбинады тиилээн. Тодаралыкчы чылда мал ажылының продуктуларын будүрер база күрүнеге садар талазы-биле көдээ ишчилер шудургу ажыладааның түңнелиниг Тыва АССР тос ажларның планын чедиишкиниг боттандырган. Бо талазы-биле Тес-Хем район социалистиг чарыштың муркуку одуруун эзелээн.

Социалистиг ажыл-агый, культура тургузуушкуну ёзугдуг совет моозу-будуштуг кижилерни хевирээн. Ажыл-ишке кызымак, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле ковор, Төрээн чуртуна кызыгаар чок бердинген чаагай сеткилдиг кижилериң күш-ажылы бистиң чедиишкиннеривисти быжыглап, көвүдедип, бурунгаар дешилгевисти хандырып турар. Хой ажылының ёзугдуг мастерлери О. Доржу, И. Сафонов, дагжылар Н. Древянников, К. Кадыргы, А. Новиков, даг-дүгүүн арыглакчылары В. Борунова, А. Седип, механизаторлар Д. Дойбан, И. Никифоров болгаш чүс-чүс мурнакчыларга чоргаарлаңыр бис.

Байырлалды демдеглевишаан, Совет Тываның ажылчы чоннары партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырар дээш каш дакпыр күжениишкин-биле ажылдаар дээрзин Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязына, Совет чазакка бүзүреливип турар.

ЭШ Л. И. Брежневтиң Кишиневче чорупканы

Молдав ССР-ниң болгаш Молдавиянын Коммунистиг партиязының 50 чылынга тураскаадткан байырлалга киржири-биле СЭКП ТК-ның Чиңгис секретары эш Л. И. Брежнев октябрь 10-да Кишиневче чорупкан.

Эштер Ю. В. Андропов, А. А. Гречко, А. А. Громыко, Ф. Д. Кулаков, А. Я. Пельше, А. Н. Шелепин, П. Н. Демичев, В. И. Долгих, Н. В. Капитошов, К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ның кежигүнери Г. С. Павлов, К. В. Русаков, Г. Э. Цуканов, Н. А. Щелоков, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнери А. М. Александров, К. М. Боголюбов олар эш Л. И. Брежневти Внуково аэродромдан үдээнер.

СЭКП ТК-ның кежигүнерен хамаатыг ужар чүүл министри Б. П. Бугаев болгаш СЭКП ТК-ның ниити кылдазының эргелекчизи К. У. Черненко, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы В. А. Голиков олар эш Л. И. Брежнев-биле калыы чорупкан. (СЭТА).

Бистин аалчыларывыс

Совет Тываның 30 чыл ою-ның байырлалынга киржири-биле СЭКП ТК-ның кежигүшү, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлакчызы Н. Ф. Васильев дүүн бистиң республикада чедип келген.

Эш Н. Ф. Васильевти СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. Ш. Долчаңмаа, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. К. Мендуме уткаан.

ВЛКСМ ТК-ның секретары В. С. Ярошовец, Бурят АССР-ден СЭКП ТК-ның кежигүү, СЭКП-ниң Бурят обкомунуң бирги секретары А. У. Модогоев башташ төлээлер болгаш Якут АССР-ниң, Калмык АССР-ниң, Красноярск крайының, Чита, Иркутск областтарының, Хакас, Даг-Алтай автономнуг областарның төлээлери бистиң республиканың байырлалынга киржирея-биле чедип келген.

Сибирьавиа, Забайкальскиң кызыгаар шериг округтарының төлээлери база келген.

Моол Арат Республиканың Убса-Нур, Баян-Өлгий, Ховдо, Завхан аймактарындан аалчылар чедип келген.

ССРЭ-НИҢ ААР ИНДУСТРИЯ БУДУРУЛГЕЛЕРИН ТУДАРЫНЫҢ МИНИСТЕРСТВОЗУНУҢ КРАСНОЯРСК КОЛ ТУДУУМУҢ «ТЫВА ТУДУГ» ТРЕЗИНИҢ «КЫЗЫЛ ТУДУГ» ЭРГЕЛЕЛИН РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Бүдүрүлге талазы-биле чедип алган чедиишкиннери дээш база Совет Эвилелиниң составынга Тываның эки тура-биле бактаап киргениниң 30 чылы-биле холбаштыр «Тыва тудуг» трестиң «Кызыл тудуг» эргелелин РСФСР-ниҢ Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаҢнаар.

РСФСР-ниҢ Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
М. ЯСНОВ
РСФСР-ниҢ Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
Х. НЕШКОВ

Москва, 1974 чылдың октябрь 10.

ТЫВА АССР-НИҢ ТАҢДЫ РАЙОНУНУҢ КҮР-ЧЕР ОРТУМАК ШКОЛАЗЫН РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Сургуулдарыны өөредириниң болгаш коммунистиг бөзү-биле кижизидеринге чедип алган чедиишкиннери дээш база Совет Эвилелиниң составынга Тываның эки тура-биле бактаап киргениниң 30 чылы-биле холбаштыр Тыва АССР-ниҢ Таңды районунуң Күр-Чер ортумак школазын РСФСР-ниҢ Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаҢнаар.

РСФСР-ниҢ Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
М. ЯСНОВ
РСФСР-ниҢ Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
Х. НЕШКОВ

Москва, 1974 чылдың октябрь 10.

Х. С. ЧИМИТ-ДОРЖУГА РСФСР-НИҢ АЛДАРЛЫГ ТУДУГЖУЗУ ДЕП ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тудуг талазы-биле ачы-хавыяазы дээш «Тыва көдээ тудуг» трестиң көжүп чоруур № 463 механизатяттынган колонназының комплекстиг бригадазының бригадири Хомушку Сюрюм-оолович **Чимит-Доржуга РСФСР-ниҢ алдарлыг тудугжузу** деп хүндүлүг атты тыпсыр.

РСФСР-ниҢ Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
М. ЯСНОВ
РСФСР-ниҢ Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
Х. НЕШКОВ

Москва, 1974 чылдың октябрь 10.

И. П. ОГЛЕЗНЕВКА РСФСР-НИҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙЫНЫҢ АЛДАРЛЫГ МЕХАНИЗАТОРУ ДЕП ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Көдээ ажыл-агыйга чедип алган чедиишкиннери дээш Тыва Күрүнүң көдээ ажыл-агый дүржүлгэ сеңиизиниң тракторизи Иван Петрович Оглезневка РСФСР-ниҢ көдээ ажыл-агыйының алдарлыг механизатору деп хүндүлүг атты тыпсыр.

РСФСР-ниҢ Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
М. ЯСНОВ
РСФСР-ниҢ Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
Х. НЕШКОВ

Москва, 1974 чылдың октябрь 10.

Н. С. БУХАРОВКА РСФСР-НИҢ АЛДАРЛЫГ ГЕОЛОГУ ДЕП ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Геологияга болгаш чер шинчилээр ажылга чедип алган чедиишкиннери дээш Тываның геология-шинчилел экспедициязының проект-смета бөлүүнүң начальниги Николай Семенович **Бухаровка РСФСР-ниҢ алдарлыг геологу** деп хүндүлүг атты тыпсыр.

РСФСР-ниҢ Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
М. ЯСНОВ
РСФСР-ниҢ Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
Х. НЕШКОВ

Москва, 1974 чылдың октябрь 10.

Н. Н. КИЛИНАГА РСФСР-НИҢ АЛДАРЛЫГ ЭМЧИЗИ ДЕП ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Чоннуң кадын камгалаарының херээнге чедип алган чедиишкиннери дээш Тываның республикага эмнелгезиниҢ салбыр эргелекчизи Надежда Николаевна **Килинага РСФСР-ниҢ алдарлыг эмчизи** деп хүндүлүг атты тыпсыр.

РСФСР-ниҢ Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
М. ЯСНОВ
РСФСР-ниҢ Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
Х. НЕШКОВ

Москва, 1974 чылдың октябрь 10.

С. Ч. КОМБУГА РСФСР-НИҢ ШКОЛАЛАРЫНЫҢ АЛДАРЛЫГ БАШКЫЗЫ ДЕП ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Улус өөредилгезиниҢ талазы-биле ачы-хавыяазы дээш Тыва АССР-ниҢ Эрзин районунуң Нарын ортумак школазының башкызы Степан Чыдыгбаевич **Комбуга РСФСР-ниҢ школаларының алдарлыг башкызы** деп хүндүлүг атты тыпсыр.

РСФСР-ниҢ Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
М. ЯСНОВ
РСФСР-ниҢ Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
Х. НЕШКОВ

Москва, 1974 чылдың октябрь 10.

В. М. КУЖЕЛЕВАГА БОЛГАШ Б. Х. ЧЫНДААГА РСФСР-НИҢ КУЛЬТУРАЗЫНЫҢ АЛДАРЛЫГ АЖЫЛДАКЧЫЗЫ ДЕП ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Совет культуразының талазы-биле ачы-хавыяазы дээш РСФСР-ниҢ культуразының алдарлыг ажылдакчызы деп хүндүлүг атты тыпсыры болза:

1. Валентина Михайловна **Кужелевага** — Тыва республиканың А. С. Пушкин атты библиотеказының кылдыс эргелекчизи.

2. Билчер-оол Ховалыгович Чындаага — Тыва АССР-ниҢ Улуг-Хем районунуң Эйлиг-Хем көдээ клубунуң эргелекчизи.

РСФСР-ниҢ Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
М. ЯСНОВ
РСФСР-ниҢ Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
Х. НЕШКОВ

Москва, 1974 чылдың октябрь 10.

ССРЭ-НИҢ ТУДУГ МАТЕРИАЛДАР ҮЛЕТПҮРҮНҮҢ МИНИСТЕРСТВОЗУНУҢ «ТЫВА ДАГ-ДҮГҮ» КОМБИНАДЫН РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Бүдүрүлге талазы-биле чедип алган чедиишкиннери дээш база Совет Эвилелиниң составынга Тываның эки тура-биле бактаап киргениниң 30 чылы-биле холбаштыр «Тыва даг-дүгү» комбинатты РСФСР-ниҢ Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаҢнаар.

РСФСР-ниҢ Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
М. ЯСНОВ
РСФСР-ниҢ Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
Х. НЕШКОВ

Москва, 1974 чылдың октябрь 10.

ТЫВА АССР-НИҢ ӨВҮР РАЙОНУНУҢ «КЫЗЫЛ ТУК» КОЛХОЗУН РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хезаңдеринге чедип алган чедиишкиннери дээш база Совет Эвилелиниң составынга Тываның эки тура-биле бактаап киргениниң 30 чылы-биле холбаштыр Тыва АССР-ниҢ Өвүр районунуң «Кызыл Тук» колхозун РСФСР-ниҢ Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаҢнаар.

РСФСР-ниҢ Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
М. ЯСНОВ
РСФСР-ниҢ Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
Х. НЕШКОВ

Москва, 1974 чылдың октябрь 10.

ЧЕЧЕКТЕЛИИШКИН

«Бүгү чүвени кижиге, оон чаагай чоруумга» Бо лозунгну бистиҢ аныяк республикавыстың ажыл ишчилериниҢ амыдыралыгга боттандырарынга медицина ажылдакчылары үлүүвүстү база киирештирип турар бис.

1945 чылда ТомскиниҢ медицина институдун дооскаш, Тывага кээп Кызылдың бөжүлга бажыңынга ажылдай берген мен. Ынчаларда республикага чүгле 26 эмчи ажылдап турган болза, ам оларның саны 639 четкен. А медицинаның ортумак эртемниг ажылдакчылары ынчан 157 кижи чурганындан ам 2076 кижи четкен.

Хөй-хөй эмнелгелерни чаа кезиир-биле түткен, эргелерин алгылап, чаагайжыткан. Сөөлгү чылдарда Кызылда эмнелгелер комплекизин, онкология диспансерин, өске-даа медицина албан черлерин түткан.

1945 чылда Кызылдың бөжүлга бажыны 25 орунnуг, аңаа чааскан акушер-гинеколог болуп ажылдап турган мен. Ам дээрге бистe орунnар саны 135 четкен, 28 эмчи, медицинаның ортумак эртемниг 70 хире ажылдакчызы бар. Оларның дыка хөйү ак сеткилдиг, кызымаккай күш-ажылы-биле коллективтиг болгаш чоннуң хүндүткелин чаалап алгажаар. Эмчилер А. В. Набатова, Т. В. Зверева, акушеркалар Е. И. Мартемьянова, Р. А. Логинова, санитарка Н. П. Аржакова, сестра М. А. Дубовская олар болгаш өске-даа эштериниҢ хөй чылдарда кызымаккай ажылдап келгенинге чоргаарланыр бис.

Г. ФЕДОРОВИЧ,
Тыва АССР-ниҢ алдарлыг эмчизи, Кызылдың бөжүлга бажыңының кол эмчизи.

ӨЗҮЛДЕВИС БАЗЫМНАРЫ

1936 чылда Чадаананың Хайыраканда мени, ол үеде шериг албанынга келдирген чүве. Ынчангы Кызыл хоорайның үлетпүр бүлүрүлгелери дээрге-ле алгы эттээр, идик даараар, септээр бичии цехтер боор чораан. Ленин кудумчузунуң эрги магазин турган черинге кидис идик өөр, транспорт конторазының чанында сапыктар септээр мастерскаялар турду. Келир үеде мээң бүгү амыдыралым ол бүдүрүлгелер биле холбажы бээр боор деп бодаа безин ынчан турбаан.

Дайынның эң берге үези—1942 чылда Хараал алдын уургайынче чорудар дээш хөй аныяктар бистерни чыып келген. Часкы орук баксырааныдан чоруп чадаштывыс, чамдыктарывыс чанa бергилээн. Тудуг үлетпүр заводузу мени кидис идик кылыр черже чорутту. Оон бээр-ле Кызылдың алгы заводунда ажылдап келдим.

Бо үениҢ дургузунда республикавыстың, ылаңгыя Кызылывыстың үлетпүрү дыка-ла көгжүп чайбыды. Бистер дайын үезинде кидис идик өйүп, хөм болгаш шериглерге чолдак тон кылыр хөй кештерни эттеп турдувус. Бүгү ажылды хол-биле кылыр, ынчангаш ажыл чер албас чүве-ле болгай.

200 ажыг кижи үш эзелчет дургузунда соксаал чок ажылдап келгеш, чүгле 70 эжеш кидис идикти кылыр турду. Ону кижи санынга онаарга бир кижи-ле хүнде—1,7 идик кылыр. Ам бистиҢ бир ажылчынывыс хүнде-ле 350 идикти кылып турар. Заводувус күчүзү черле магалыг. КоллективтиҢ 150 ажылчыны чыл дургузунда 1 млн. 190 муң рубльдиҢ чонга эргежок янзы-бүрү барааннарын бүдүрүп турар. Ол бараанnарны тодарадырга: барык 70 муң хире эжеш кидис идик, 60 муң ажыг хөм идик, каастап кылган сапожкалар, хөй чүүл хол-хаптар, ботинкалар, бажыңга кедер чымчак тапочкалар дээш оон-даа өске.

Ангы үеде хөм идик-биле республиканың бүгү чонун, а кидис идик-биле барык 50 хуузун хандырып турар бис. 1976 чылда чаа цех ажыглалга кирер. Ынчан чылда 140 муң эжеш кидис идикти бүдүрер арга тургустунар.

К. ХҮҮРЕКПЕН,
алгы заводунуң ажылчыны.

ӨӨРҮШКҮМНҮ ҮЛЕЖИП КЕЛДИМ

АҢы-дуңма тыва чонум-биле бодумнуң хуудa аксым-кежиимни медерелдиг бүгү амыдыралым дургузунда чаҢгыс чиниҢ уруглары дег үлежип келгенимни чоргаарал-биле чугаалап болур мен. Хып дээн аныяк кыс тургаш-ла Шагаан-Арыг хоорайның 7 чыл школазынга башкылап эгелээн мен. Үжен ажыг чыл дургузунда чүгле тыва национал школага, шаанда ядыы-түренги чораан аратларның биллиг-мергежил дээш харамдыгып чүткээн ажы-төлүн бодум хире-шинээм-биле өөредип, кижизидер кежик-чолдуг болганымга өөрбес аргам чок.

Совет Тываның 30 чылы. Бо үениҢ дургузунда чүгле каракка көстүп турар материалдыг факторлардан аңгыда, бистиҢ Тывавыстың чонунуң кижи бүрүзүнүҢ биллиг-медерели ниитизи-биле 40 чылдарга безин денээрге канчаардаа ажок бедээн.

Мен эге класстар башкызы мен. Школаның биргиҢ класынга өөренирим-биле ам чедип кээп турар бичии чаштарны көргеш, оларның ада-иелериниге, кырган ада-иелериниге—мээң баштайгы өөреникчилеримге оларны дөмейээри берге. Чамдыкта кандыг-бир Мишажыктың, азы Кара-оолдуң ыяк биллир, дорт адап турар чүвезин бо кижи безин сураан дыннаан, орта-ла билбес болгулаар-дыр... Мындыг кайгамчык үеге чедир чонумга баraан болуп, оларның келир үезин тургусчур салгакчыларын кижизилеринге үлүг-хуумну киирештирип чоруурумга, мактанып-даа эвес, сеткилим ханызындан чоргаарланганымны бо байырлалды таварыштыр иледикседим.

Е. СОКОЛОВА,
Тыва АССР-ниҢ школаларының алдарлыг башкызы, Шагаан-Арыг № 2 ортумак школазының башкызы.

ЧОННУҢ ӨМҮНЭЭЗИНДЕН

Эзер, дергиден туттунуп, эр болуп өзүп келген үемден бээр-ле тыва араттарның улуг орус чон-биле тудуш-холбаалыын, ооң-биле кажан кезээде найыралдыг, чаңгыс аай болур дээн күзелин илередип турарын эскерип билип чораан мен... Улуг Октябрьның башкы ЛенининиҢ номчалының ачызында тыва черге улусчу революция тнилээн сөөлүнде араттарның үедүтен бээр кыптыгып келген ол изиг күзели улам хайныгып эгелээн.

Улуг Ада-чурт — ССРЭ, ЛенининиҢ тургускан партиязы шаанда Одыл, түрекги, бүдүүлүк чораан тыва араттарның амыдырал-чуртталгазынга эгээртинмес улуг дузаны: эртем-сургуулду, материалдыг деткимчең көргүзүп турганын билир болгай бис.

1944 чылда Тываның арат чоңунуң Совет Эвилелиниң составынга эки тура-биле каттыжып кирер дээн эчис күзелин илереткеа Декларацияны хүлээп алдынган, ынчан ону чоннуң өмүнээзинден чедирип айыткаар төлээлериниҢ бирээзи болур улуг авс-кежии меңээ таварылыкан чүве. Ол-ла чылдың октябрь 11-де ССРЭ-ниҢ Дээди Совединиң Президиумунуң хуралынга төлээлер олурушкан бис, ынчан аңаа демги Декларацияны төлээлериниҢ баштыңы Салчак Тока илеткээн өөлүнде, чорук чогаал — Тыва Арат Республиказы Совет Эвилелиниң составынга автономнуг область кыллыр бир үн-биле хүлээп алган. «БистерниҢ база ада-өгбелеривистиҢ чүс-чүс чылларда бодап чораан күзели ам-на боттанды, ам улуг Совет Эвилелиниң хамаатызы болдувус» деп бодаап, амыраанымны, өөрээнимни чүге деңнээр! Ынчан ССРЭ-ниҢ Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. И. Калинин, С. М. Буденчый болгаш хуралга олурушкан оон-даа өске эштер ол төөгүлүг болуушкунга холбаштыр биске изиг байыр чедирип, бистиҢ холувус тудуп, куспактай бээрге, чүдүү-чүрээм тиккиңейнип, бүгү мага-бодум чымырткайның, харын-даа төлээлериниҢ база бирээзи Александр Чымба меңээ олуддуруп чугаалап берип турда-ла, четтикпейн, өөрүшкүмүң илерелир дээш бодумнуң билир каш он-шаа орус сөстеримнiң кожуп, чугаалажыксаам кээп турган. Ол хуралдың бүгү киржикчилеринбиле кады ынчан тыттырган чуруумну төөгүлүг болуушкунуҢ мыкытыг демдээ кылдыр камнап, көрүп чоруур мен.

Ам оон бээр мугур-да үжеп чыл эрткен. Кайгамчыктыг сайзыралдың, чечектелиишкининиҢ 30 чылының бедииниҢ Коммунистиг партияның, Совет чазактың болгаш акы-дуңма улустарының бижыг найырлының ачызында бистиҢ Тываның ажылчы чоннарының амыдырал-чуртталгазы таныштынмас кылдыр чаартынып турарын караавыс-биле көрүп турар-дыр бис.

О. ЛОПСАНЧАП,
Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, персоналдыг пенсионер.

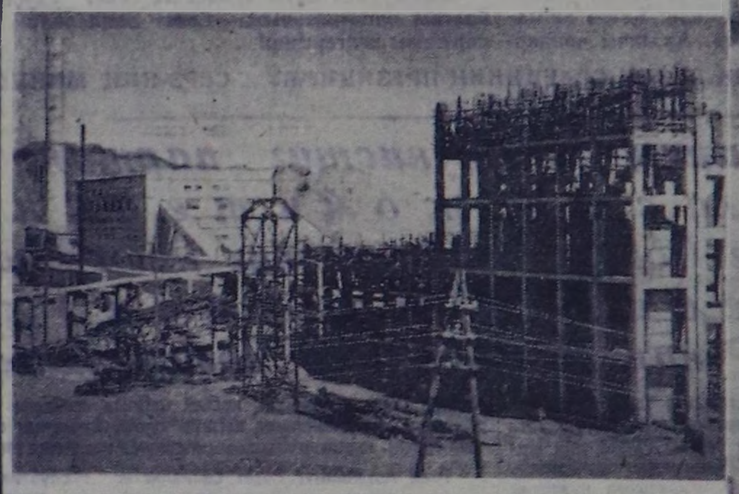

КОЛХОЗЧУНУҢ ААС-КЕЖИИ

«Чаа орук» колхозтуң ажыл-ишчилери тоску беш чыл планының дөртку, тодарадыкчы чылының планныг онаалдаларын күүседир, Совет Тываның 30 чыл юбилейин төлептиг белектиг уткуур дээш бо чылын улуг күжениишкинниг ажылдаан. Тос айлар дургузунда бистиҢ колхоз күрүнеге сүт, дүк садарының чыл планын бүрүн күүсеткен. Ол ышкаш, байырлалга уткуштур социалистиг чарышты калбартпышаан, колхозчулар иниитиниҢ малынга четчир санныг бөдүүн чемнерни база белеткеп алган.

Совет Тываның 30 чыл оюн байырлап турар бо хүн бистиҢ «Чаа орук» колхозтуң тургустунганының баштайгы чылдарын сактып тур мен. Колхозтуң ынчаардагы байдалын ам бөгүнгүзү-биле кэнчап деңнээр боор! Колхозка каш-ла өреге каттыжып кирген турду. Чурттаар бажың деп чүве бар эвес. Өглерге турдувус. Кажаа-хораа база чок. Кол тыртар күш—аът, шары болгай. Ам көрүнер даан. Колхозувус мырыңай таныттынмас кылдыр сайзыраан. Суурувуста бажың балгат эңдериген. Машина-техника дээрге, барык-ла кижи бүрүзүнүҢ хөлгези апарган. Шынап-ла магалыгдыр! Бо чырыткылыг амыдырал болза, Совет Эвилелиниң составынга Тыбаның эки тура-биле киргениниҢ соонда биске Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың хүн бүрү сагыш салып, көргүзүп келген канчаардаа ажок улуг дузалаамчызының ачызы-дыр. Ол дээрге, хөй националдыг совет улустуң биске көргүскен аҢы-дуңма дузазының бөтүг түңнелиндир. Ынчангаш колхозчуга улам соруктуг, холу дыңзыг ажылдаары күзенчиг.

Мен бодум колхозта хойжу бригаданы удуртуп турар мен. Бригаданың малчыннары бо байырлалга төлептиг белекти база сеңиээн. Бригада ниитизи-биле төрүүр 100 хойга онааштыр 9º хураганны мендиг доруктуруп, дүк, эът садгар планын күүсеткен. Ам өдек-кыштаг септээрин доосkан.

Мээм, бодүүн хойжунуң, күш-ажылымны Төрээн чурт бедии-биле үнелээш, Күш-ажылдың Кызыл Тугу орден-биле шаҢнаан. Чон меңээ улуг идегелди көргүзүп — ССРЭ-ниҢ Дээди Совединиң депутадынга сонгаан. Бо база-ла Совет эрге-чагырганың ачызы-дыр. Эрги Тыва үезинде мен ышкаш кижи ындыг чүвени кайын бодаар. Магалыг-ла үе! Улам-на, улам-на кызыл ажылдакчаазы келир-дир. Бо улуг байырлал хүнүнде малчын эшөөрүмге байыр чедирип, чаа чедиишкиннерни, чаагай кадыкшылды, аскежиин күзекседим.

А. СОЯН,
ССРЭ-ниҢ Дээди Совединиң депутады, «Чаа орук» колхозтуң № 1 хойжу бригадазының бригадири.

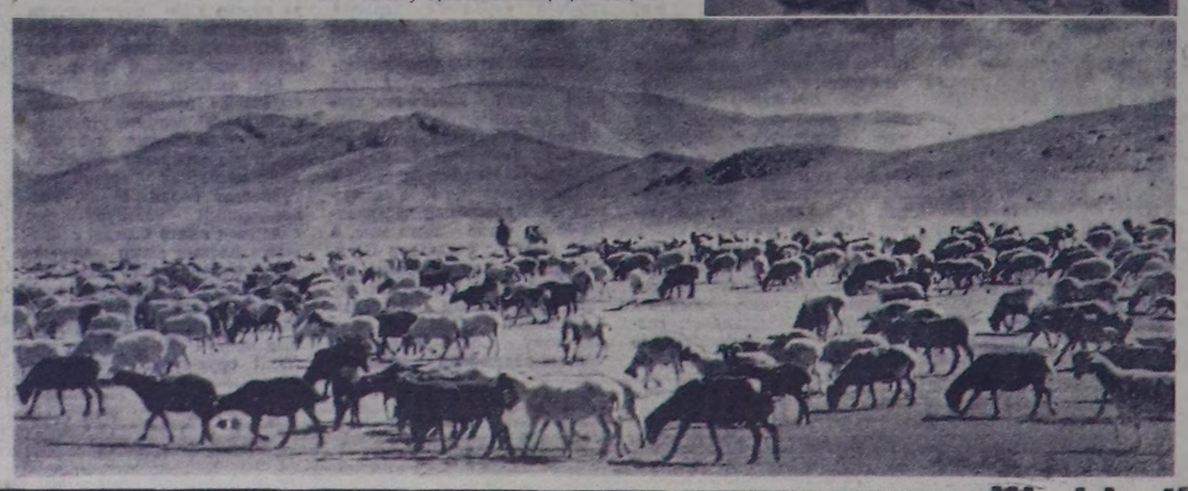

С. Л. ОЮНГА РСФСР-НИҢ АЛДАРЛЫГ АРТИЗИ ДЕП ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Совет театр уран чүүлүнүң талазы-биле ачы-хавыяазы дээш Тываның хөгжүм-шиин театрының кол режиссёру Симоол Лакпаевич Оюнга РСФСР-ниң алдарлыг артизи деп хүндүлүг атты тыпсыр.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ

Москва, 1974 чылдың октябрь 10.

Д. Ш. ООРЖАККА РСФСР-НИҢ САДЫГНЫҢ АЛДАРЛЫГ АЖЫЛДАКЧЫЗЫ ДЕП ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Совет садыг талазы-биле ачы-хавыяазы дээш Тыва АССР-ниң Өвүр райозунуң автолавказының чолаачы-садыгжызы Дайдон Шыырапович Ооржакка РСФСР-ниң садыгның алдарлыг ажылдакчызы деп хүндүлүг атты тыпсыр.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ

Москва, 1974 чылдың октябрь 10.

ТЫВА АССР-НИҢ УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙЫНЫҢ БОЛГАШ КУЛЬТУРАЗЫНЫҢ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫН РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйынга болгаш культура тургузуушкунунга идепкейлиг киржилгези болгаш чедип алган күш-ажылчы чедиишкиннери дээш РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:

1. Николай Дмитриевич **АНДРИЯНОВТУ** — «Красноярскхөмүр-даш» комбинаттың Каа-Хем хөмүр-даш разрезинде экскаваторнуң улуг машинизи.
2. Николай Васильевич **БАШМАКОВТУ** — Каа-Хем районда «Ленинчи орук» совхозтуң механизатору.
3. Седен-Сүрүң Түлүшевич **БЕГЗИНИ** — Кызылдың № 1 кодээ профтехучилищезиниң мастери.
4. Акмаа Саржанмаевна **ДАМЧАЙНЫ** — Эрзин районнуң «Чаа-Орук» колхозунуң хойжузу.
5. Калдар-оол Хертекович **ДАНЗЫРЫКТЫ** — «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде комплекстиг бригаданың бригадири.
6. Адыг-оол Бокташевич **ДОҢГАКТЫ** — Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунуң хойжузу.
7. Полина Седиевна **ДОҢГАКТЫ** — Өвүр районда Хандагайты ортумак школаның башкызы.
8. Анатолий Иванович **ЗАХАРОВТУ** — Улуг-Хем районда «Найырал» совхозтуң хөл мал эмчизи.
9. Федор Герасимович **КРУГОВОЙНУ** — Тыва транспорт эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы.
10. Шаңмак Эртинежикович **МОҢГУШТУ** — Кызыл-садыгның № 22 магазинининиң директору.
11. Константин Ховалыгович **ОРУС-ООЛДУ** — республика эмнелгезиниң кезер эмчизи.
12. Сергей Васильевич **ПАВЛОВТУ** — «Тыва суг-тудуг» трестиң чолаачызы.
13. Мария Гавриловна **САДАКОВАНЫ** — Кызыл-садыгның № 4 столовазының поварь.
14. Салчак-оол Серен-оолович **САТТЫ** — Кызылдың пассажирлер автобудурулгезиниң слесары.
15. Мария Шагдыровна **СУВАН-ООЛДУ** — Эрзин районнуң аныдырал хаңгыреелга комбинадының даараныкчызы.
16. Демьян Михайлович **ТУРЧАНОВТУ** — № 1 орук-тудуг эргелелинде грейдер-элеватор машинизи.
17. Анна Сергеевна **ФИЛИМОНОВАНЫ** — Кызылда харылзаа белдириниң оператору.
18. Евгений Яковлевич **ФРУЗАНОВТУ** — Тываның геология экспедициязының чолаачызы.
19. Таңгыт-оол Дукур-оолович **ХОВАЛЫГНЫ** — Бии-Хем районда «Өөк» совхозтуң механизатору.
20. Шек-Син **ЦОЙНУ** — Тыва электри четкизиниң котел-турбина цехинде слесарь.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ

Москва, 1974 чылдың октябрь 10.

Амыдырал ам-даа чаагайжыыр

ССРЭ-ге Тыва каттышкан соонда, Каа-Хем кожуунунга Шынаа, Белбей, Сарыг-Сеп, Ильинка, Кундустуг кодээ Советтер тургустунган. Олар хуу ажыл-агыйлыг араттарны коллективизастаар, чаа амыдыралды тургузар болгаш культураны нептередир талазы-биле улуг ажылды кылган. Кызыл-оглерден эгелээн клубтар, школалар, мал болгаш чер ажылы, МТС-тер—шупту-зу Совет эрге-чагырганың ачызында тургустунган болгаш сайзырап келгеи.

Э. Д. Паздерин, К. Е. Кошкаров, Л. М. Берестов, Г. Я. Костюченко, В. М. Чунарев, Д. И. Есипов, В. М. Никитин —бистиң районга баштайгы тургустунган кодээ Советтерниң даргалары ол. Олар боттарының хүлээлгезин алдарлы-биле күүседкен.

1948 чылда районнуң тарылга шелү 3800 гектар тургая болза, ам 52 муң гектар, күрүнеге садар тараазы 700 тонна турганындан 1972 чылда 37 муң тонна четкен. Ынчан бода мал 1480 баш турган, а ам — 12 муң ажыг. Үжен чыл мурнунда өрген безин чок черлерге хөй бажыңнарлыг, чаагайжыды туттунган суурлар тыптып келгилээн. Районнуң бүгү чурттакчыларының 70 хуузу телевизорлуг. Хеп чуур машина, радиоприемник чергелиг эт-херекселдер барымла өг-бүле бүрүзүнде. Колхозтар болгаш совхозтар экономика талазы-биле быжыккан, культуразы бедээн.

Шаанда соңгуур болгаш соңгудар түржүк, кандыг-даа эргези чок чораан тыва чон, ам күрүкени башкарарыга киржип турар. Оларның аразында тараачый-даа, аңчы-даа, саанчы-даа— кандыг-даа мергежилдең, нацияның болгаш эртем-билигниң кижилери бар. Оон чижээнге колхозчу Михаил Ситпиховту ап көрээл. «Коммунизмче орук» колхозтуң ол механизатору —ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады болгай.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга Каа-Хем райондан соңгуткан тудугжу Валентина Васильева, техник Тамара Салчак, саанчы Анна Логинова болгаш өскелер-даа улус ажыл-агыйын хөңүдеринге, чонның амыдыралын экижидеринге үлүг киирип турар. Район болгаш кодээ Советтерниң 277 депутаттарының 80 хуузу материалдыг бүдүрүлгеде хаара туттунган. Оларның барык-ла дөгерезин ажыл-ишке болгаш амыдырал-чурттаалгага үлегерин көргүсүшаан, боттарының депутат хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип чоруурлар.

Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседир, район, хоорай Советтериниң ажылын экижидер хемчеглер дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын болгаш депутаттың эрге-хүлээлгезиниң дугайында Хөөлүүну амыдыралга боттандырар талазы-биле чамдык ажылдарны район болгаш кодээ Советтер кылып чоруткан.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун бистиң районнуң Бүрен-Хем, Сарыг-Сеп болгаш Ильинка кодээ Советтери үш чыл дургузуунда дараалаштыр чаалап ап келген. Бо дээрге, ол кодээ Советтериниң ажылының бедик үнелеви-дир. А СЭКП райбомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун тодарадыкчы чылдың бирги чартыгының түнелинде Бүрен-Хем кодээ Советке тывыскан.

Ажыл-ишти экижидерите, культура амыдыралын белидерине болгаш ажылчы чонну кижизидерине чер-чер Советтериниң ролюн белидерияче партия доктаамал кичээнгей салып турар. Оон бир чижээн соңгу чылдарда бистиң районга ийи кодээ Советтиң немей тургустунганындан безин көрүп болур.

Каа-хемчилер үшкү кварталда күрүнеге эът, сүт болгаш дүк садарының планныг онаалгаларын ажыр күүсеткен. Совет Тываның 30 чыл оюнга белээвис ол. Дүжүт ажаалдазы, кыштаглаашкынга белеткел дээш ажылдар ам-даа хөй. Оларны организастыг кылырыче ажылчы чоннуу Советтер мобилизастап турар. Ыпчангаш амыдырал ам-даа чаагайжыыр.

К. ОЧУР-ООЛ,
Каа-Хем райкүүскомнуң даргазы.

ӨЗҮЛДЕНИҢ ЧУРАГАЙЛАРЫ

Тываның үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээни 1945 чылдан 1973 чылга чедир үениң дургузунда 47,6 катап өскен.

1945 чылда хөмүр-даштың 6 муң тоннаны бүдүрген болза, 1973 чылда ону 563 муң тоннаны азы 93,8 катап хөйнү бүдүрген. Элентрозергияны республикага 1945 чылда 0,9 млн. киловатт-шакты ажылдап ыяан турда, ол коргүзүг эрткен чылын 155,6 млн. киловатт-шакка дөңнежип, азы 173 катап өскен.

• • •

Ол-ла чылын 0,6 млн. тудуг тууйбузун республиканың тудугларынга берген болза, 1973 чылда ону 29 млн. 300 муң квазикти бүдүрүп, ынчаардагы дөңнелиишкиннен 48,8 катап ажыгны берген.

• • •

Чурттуң ниитти аар үлетпүрүнге киирип турар чергээранчыг үлүү болу берген сорттуг даг-дүгүн бүдүрүп эгелээн 1963 чылда 11,8 муң тоннаны Төрээн чуртка Тыва берип шыдаан болза, эрткен чылын оон 4,2 катап хөйнү, азы 49,6 муң тоннаны бүдүрүп үндүрген.

• • •

1945 чылга чедир бистиң республикага чылда-ла 8 муң эжеш кидис идикти бүдүрүп үндүрүп турган болза, эрткен чылын ону оон 8,8 катап хөйнү азы 70 муң эжешти садыг четкилерине киирген. Ол чылын 10 муң хем идикти бүдүрген турда, 1973 чылда ону оон 7,8 катап хөйнү азы 78 муң эжеш идикти бүдүрген.

• • •

Эът болгаш белеткеп ыяан ындыг продуктуларыы эрткен чылын 1950 чылда турганынга бодаарга, 39,1 катап хөйнү, колбаса кылыгларын 1945 чылга бодаарга—28,7 катап, мал саржаан—226 катап, долганны—12,1 катап, хлебтиг болгаш хлеб-булка кылыгларын—5,4 катап, кондитер кылыгларын—23,4 катап хөйнү бүдүрүп үндүрген.

1944 чылда Тывага тарылга шелү 57,3 муң га турган, а 1973 чылда—367,1 муң га.

• • •

1946 чылда 98 трактор, 20 комбайн, чүүк соортуг 35 машина турган, а 1974 чылда—2569 трактор, 1099 комбайн, 1667 чүүк машиназы республиканың чугле кодээ ажыл-агыйында ажылдап турар.

• • •

Кодээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге сатканы:

1945 чылда 8120 тонна тараамы күрүнеге сатыан болза, 1973 чылда ол сан 67,2 муң тонна четкен.

1946 чылда 122 тонна дүк, 3516 тонна эът күрүнеге дужаттынган, а 1973 чылда күрүнеге 2705 тонна дүктү, 15700 тонна эътти күрүнеге сатыан.

• • •

1949 чылда күрүнеге 70 тонна сүт дужаттынган, а 1973 чылда ол сан 26,2 муң тонна чедир өскен.

Ол-ла продуктуларны бүдүргенин көрээлиңер:

Кодээ ажыл-агыйның туснай эртемниглериниң саны:

1961 чылда дээди эртемниг 100 агрономнар, 80 зоотехниктер, 72 мал эмчилери Тывага ажылдап турган, а 1973 чылда 181 агрономнар, 129 зоотехниктер, 163 мал эмчилери республиканың кодээ ажыл-агыйында ажылдап турар.

1961 чылда ортумак туснай эртемниг 316 агрономнар, 169 зоотехниктер, 230 мал эмчилери Тывага ажылдап турган болза, 1973 чылда бистиң республика 323 агрономнарлыг, 293 зоотехниктерлиг, 361 мал эмчилерлиг апаргаң.

• • •

1946 чылдан 1973 чылга чедир республикага 151 школа туттунган. Ында 33.804 школачы өөренип турар.

1945-46 өөредилге чылында ниитти билиг школаларынга 10.700 өөренмичи турган болза, 1973—1974 өөредилге чылында ол сан 64.200 чедир өскен.

• • •

1945-46 өөредилге чылында Кызылга ажылчын аныяктарның кара чаңгыс школазынга 100 кижи өөренип турган. Амгы үеде ажылчын болгаш кодээ аныяктарның эзелеглиг, ниитти биилиг школаларында, бат-өөредилгелиг школаларның консультпунктуларында 6.200 аныяк оолдар, кыстар ажылдавышаан өөренип турар.

• • •

1944 чылда Тывага 500 башкылар ажылдап турган. Амгы үеде республика школаларында 4260 ажыг башкылар ажылдап турар.

• • •

1944 чылда Тыва автономнуг областка дээди-даа, ортумак-даа өөредилге чери турбаан. Баштайгы ортумак өөредилге чери—фельдшер-акушерка школазы 1945-46 өөредилге чылында ажыттынган. Ында 200 кижи өөренип турган. Кызылга башкы институду 1952 чылда ажыттынган. 1954 чылда баштайгы доозукчуларны ол үндүргем, ынчан 104 кижи доозуп үнген. Амгы үеде Тыва АССР-де 5 ортумак туснай болгаш 2 дээди өөредилге чери бар, ында 6 муң ажыг кижи өөренип турар.

Тыва АССР биле Хакас автономнуг областың социалистиг чарыжының 1974 чылдың 9 айларында түңнелдери

	Тыва АССР		Хакас авт. обл.	
	План хүсселгези хуу-биле	1973 оныда III кварталда турганынга 1974 ч. III кв. хуу-биле	План хүсселгези хуу-биле	1973 ч. III кварталда турганынга 1974 ч. III кв. хуу-биле
Үлетпүр				
Продукция сайгарылгазы	102,8	106,6	102,0	109,0
Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү	103,2	107,9	103,0	105,0
Тудуг				
Бүгү дээрден канитал салыы	90,4	120,7	97,0	105,0
Керээлиг ажыл хемчээли	99,9	107,4	109,9	102,0
Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү	104,3	110,5	96,0	105,0
Транспорт				
Ниитти ажыглалдың автотранспорту-биле бараан соортүлгези—тонна-километр-биле	89,2	98,6	82,1	91,7
Амыдырал хандырылга ачы-дузазы				
Чоңга ачы-дуза чедирери	100,6	110,4	99,9	108,2
Оон иштинде кодээ черге	90,7	104,3	95,4	104,0
Садыг				
Үүрмектеп садар бараан сазырыгазы	101,3	107,8	100,3	107,2
Кодээ ажыл-агый продуктузунуң садары (Немелде даалга-биле шлёп)				
Эът	106,4	104,4	107,0	107,9
Сүт	104,8	105,1	107,0	106,0
Чүүрга	—	—	110,0	114,0
Дүк	104,1	110,7	106,0	105,0
Мал ажылының продуктузуу				
Бир инекке онаалтыр сантан сүттүң кг-мы	1414	x	1815	x
Чыл планынга онаалтыр хуу-биле	82,7	100,1	80,0	100,3
Бир хойдан кыргазын дүктүң кг-мы	2,12	x	3,8	x
Чыл планынга онаалтыр хуу-биле	92,6	106,5	106,0	106,0
Бир дагвага опазажыр чүүрга саны	140	x	182	x
Чыл планынга онаалтыр хуу-биле	72,9	94,0	89,0	105,0
Бир баш малдың чылда ортумак деңзизи килограмм-биле:				
Мыйыстыг бода мал	291	104,7	387	103,0
Хаваң	99	99,0	92	123,0
Хой	38	100,0	39	93
Органиктиг чемишчээнге тегеринниң чыл планы	76,5	116,2	—	128,0

Октябрьның ачызында

Чүс-чүс чылдарның дургузунда Манчы хаанның дарлалынып адаанга турган чуртка Октябрьның ачылыг шуурганы соңгу Сеян ажыр хадын келген соонда, башкы Таңдының кырындан хостаалга дээш демиселдиң кызыл даңнаадын келтеп. Таңды сымыйын эдектеринге Оюн Курседи, Эрзинниң ховуларынга Иргит Шагдыржап, Улуг-Хемниң шынаалларынга Адыг-Дүүш Чүлдүм, Хемчиктиң кыдынга Омдар Быядый-оол шыкаш тыва чонның орлан-эрес ооллары чугуруктуң чүген-суглуун шынгырадыр аалдарын кезий келзээн. Ленин башкының буянныг суртаалынга сүзүк кирип, ыяыы араттарны боттарының мөлчүкчүлеринге удур октургбоолуг тура халып киириптеринге сүр күштү мөөнеп турганнар.

Октябрьның ачы-хавыяазын биске баштай дыңнадып келген орус большевиктер Степан Беспалов, Никифор Крюков оларның алдар-адын кажан-кезээде сактып келир бис. Тываның Алдан-Маадыр аттыг музейинде Тывага совет эрге-чагырганы тургузар дээш деңнесежип чораан маадырларга тураскаапкан бир демелге бар. Ында Михаил Терентьевтиң хөрек чуруун база киирген. Бо большевик орус, тыва революстуларның мурнундан төлээге соңгуташ, Бүгү-россия съездизиниң киржикчизи болган. Михаил Терентьев ол хуралга Владимир Ильич Ленинни бир-ле дугаар көрген болган оон төгүлүг чугаазын дыңнаашаң, 1919 чылдың эгезинде Тываже чанып келгеш, ол кайгамчык төлгу дугайын чонга чугаалап берип, суртаал ажылын чорудуп турган.

Александр Кравченко баштаан Сибирьның кызыл партизаннары Тывага келгеш, ак орустарның артынчызын кыра шапчып берген соонда оларның дайынчы алдарын салган, орус-тыва ядыылар Сергей Кочетовка баштаткан партизан отрядын тургускаш, бистиң чуртка калчаарап турган актарның артынчызын Тарлашкын хемниң кыдынга когун үскеннер. Сергей Хлебников, Иван Антипин, Седип-оол Танов, Иргит Мөңге, Семен Будчуң ышкаш дайынчылар—бистиң чоргаарланыр ада-өгбелеривис ол!

1921 чылдың август 13-те Октябрьның оглу боон Тыва Арат Республика тускай күрүне кылдыр тургустунган. Улуг ада ССРЭ-ниң дузалаачызына даанып алгаш, Улуг-Хемниң шаакымы дег, капиталистиг эвес оруктап хөгжүп эгелээн.

ТАРН-ның Төп Комитединиң бирги секретары Салчак Тока баштаан, Александр Чымба, Ооржак Лопсаңчап киржикчилиг Тываның төлээлери, Ада-чурттуң Улуг дайынын фронтуларга диңмиреп турда, Москвага чеде бергеи. 1944 чылдың октябрының 11-де Москваның Кремльге, Михаил Иванович Калининниң ажылдавр кабинединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүүлериниң хурадынга Салчак Калбакөөрекович Тока Тываның арат чонунуң кажан шагдан бээр күзеп чораан-ының күзелин илереткен дилег бижиктi номчуп бараалгаткан соонда, Тыва Арат Республиказы Совет Эвелелиниң составынга киирип алыр дугайында төгүлүг Чарлык үүлүп келген. Бо болза Октябрьның ачызы-дыр!

Октябрьның ачызында оранның байлаан ажыглап шыдаар үлетпүрлүг республика болдувус. Аар үлетпүрүнүң тудуу болур Ак-Довуракты дыраң-шишкээни даг-дүгүнүң чинерин Москваже, Ленинградче, Горькийже, Новокузнецкиже чорудуп турар.

Октябрьның ачызында күштүг техника-биле чепсегленген мурнакы кодээ ажыл-агыйлыг республика болдувус. Төөгүнүң чижектерин деңнеп көрээл. 1930 чылда бүгү Тывага 2316 демир андазын, 1003 ыяш андазын турган болза, чүгле 1973 чылда бистиң колхозтарга болгаш совхозтарга 2461 тракторлар, 1064 комбайннар, 1676 чүүк машиналары бар турган.

1924 чылда бүгү Тывага 60 өөренмичилиг, чүгле дөрт класска чедир өөренир бир школа турганын сактып көрүңер. Тываның Совет Эвелелиниге каттыжып турар чылын 8585 өөренмичилиг 86 школа турган болза, 1974 чылын 58020 өөренмичилиг 166 школа бар апарган. Ам барык кодээ Совет төвүнге-ле ортумак эртемни чедип ап болуур. 1947 чылга чедир он класс доозуп вар дээш Тываның хамык районнарындан бичии школачылар Тожудан Бии-Хемни куду салдап, Кунгуртугден аъттыг чоруп база Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Өвүр, Чөөн-Хемчиктен чорумал чүүк машиназынга шуруп, Кызылга келир турган болгай. Ам кандыг-дыр ол! Дээди эртемни Тывадан шимейн чыткаш, чедип ап болуур.

Тываның хөгжүмүнүң партияның болгаш күрүнеңиң ажылдарында идепкейлиг киржип турарын

НАЙЫСЫЛАЛДЫҢ СЦЕНАЛАРЫНГА

Тыванын ССРЭ-ниң составынга эки тура-биле каттышкамының 30 чыл оюн байырлап турар бо хүннерде республиканың культуразының болгаш уран чүүлүнүң амылдаачыларының амыл, амыдыралында өөрүшкүлүг, улуг болуушкуннар-ла хөй. Республиканың уран чүүлүнүң 180 ажыг ажылдаачылары Төрээн чуртувустуң найысылалы Москвага барып, бөттарының уран талантызын көргүзүп, ойнаарлар. Ынчангаш бо хүннерде олариның бүгү талалыг белеткели чоруп турар.

Бистиң корреспондентивис ол хөй кижи киржинчилиг болуктүг уран чүүл улудукчузу, РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг амылдаачызы, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Алексей Бөктаевич ЧЫРГАЛ-ООЛ-биле умуражып, бо интервюону ылган.

— Алексей Бөктаевич, Москвадан кымнар чоруур ирги?

— Республиканың уран чүүлүнүң эң шилиндек төлээлери Москвага барып ойнаар. Оларны тодаралырга мындыр. «Саян» ансамбльдиң артистери шупту баар. Ол ышкаш көдээниң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң чамдык талантылыг кижилери, уран чүүл учлищезиниң элээн хөй сургуулдары база чоруур. Тываның хөгжүмүшүн театрының артистеринден Тыва АССР-ниң улустуң, РСФСР-ниң алдарлыг артизи Кара-кыс Мунзук, Тыва АССР-ниң алдарлыг артистери Люндүп Солуп-оол, Сини-оол Оюн, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Николай Өлзей-оол болгаш өскелер-даа боттарының уран талаптызын найысылалга барып бараалтадырлар.

— Москвага барып көргүзер концертиңиң программазын канчаар тургускаңыл, Алексей Бөктаевич?

— Бистиң концертивистиң программазы улуг болгаш нарын.

Чаа бижиттингеи улуг хемчээлдиг ийи кантата бар. Николай Скрепов биле Светлана Козлованың сөзүнге «Бажыралдың кантатазын» Леонид Иосипович Изрилевич бижээн. Ынчаарга Олег Сувакпиттиң сөзүнге «Ада-чурт» деп кантатаны бодум бижиндим.

— Алексей Бөктаевич, Москвага кайы хире боор силер? Кайы-кайы черлерге ойнаар силер?

— Москвага октябрь 13-тен 20-ге чедир ойнаар бис. Кана барып ойнаарывыс биске бидаңгыр. Бир-ле дугаарында Москваның Чайковский аттыг концерт залынга бистиң ураа чүүлүвүстүң көрүлдезинин ажыдымшыкыны болур.

Октябрь 17-де Композиторлар эвилелиниң чогаадылга бажыңынга база улуг концертти көргүзер бис. Оон программазында тыва композиторларның бижээн улуг хемчээлдиг музыка чогаалдары, ырлары киргизээн.

Чаңгыс сос-биле чугаадаарга, композиторлар Ростислав Кендебиль д н ң «Колхозчу мен», «Чазын эртее», «Чавыдак» деп үш кезектен тургустуган «Колхоз дугайында» деп сюитазын, Дамба Хүреш-оолдуң скрипкага болгаш литаврларга таарыштырган чогаалының сөөлгү кезээн база мээң скрипка болгаш симфония оркестрге бижээн улуг хемчээлдиг чогаалымны ойнап көргүзер.

Москвага барып ойнаары дээрге аас-кежии-дир. Бо болза тыва улустуң уран чүүлүн улам ыяш сайзырадыр дээш Коммунистиг партияның хүн бүрү салып турар улуг ада сагыш-салыышкынының ачызы-дыр. Ынчангаш бис партияга чүрээвистиң ханызындан өөрүп четтиргенивисти илередип турар бис.

«Саян» ансамблиниң эрес ашпагай танцыларын, уран чараш ырларын кым дыңнаксавас боор. Эрзинниң малчыннары, Тожуның ацчылары, Таңдының тарлажылары аныяк ансамбльдиң аян ырларын, казыргы дет таныктарын сеткил ханыышкыны-биле көрүп турар. Күрүмениң ыры болгаш танцы ансамбли улуг Төрээн чуртувустуң хөй-хөй сценаларынга база ойнап четтиргенкен.

ЧУРУКТА: Күрүмениң ыры болгаш танцының «Саян» ансамблиниң көргүзүүү.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

Аян түдүп ырлап чор мен

Мээң чонум аас-кежиктиг. Аңыдырал-чурттаалывыс чүден өөрүшкүлүг болгаш байлак. Аңаа бис сеткил-сагыжывыстың ханызындан өөрүп, чоргаарланып чоруур бис.

Улуг Совет Эвилелиниң хөй национальлыг аксы-дүнүма улустарының аразында хеймер дүнмазы болуп, омак-хөгүүр, ырлыг-шоорлуг чурттап чор бис.

Тыва улустуң социалистиг утка шынарлыг, национал хевирлиг культуразы, уран чүүлү чечектелип, сайзырап турар. Аңаа канчап өөрүвезиннл.

Аңаа ажылчын кижи мен аът баштыр игид, бызаанчымны түдүп алгам, аас-кежиктиг амыдыралымны, төрээн чонумнуң коммунизмни түдүп тургузуп турар улуг ижин алгап, ырлап чор мен.

Найысылал Москвага чеде бергеш, сыгыт, хөөмейим-биле аян түдүп чоруур аас-кежиктиг-дир мен.

Бөгүн Совет Тыванын 30 чыл ою. Магалыг-ла-дыр!

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак тыва улустуң амыдырал-чурттаалгазы аас-кежиктиг, бай-шыдалдыг болуп дээш хүн бүрү ада сагыш салыышкынын салып турар.

Ленин болгаш Улустарның найыралы орденнерлиг автономнуг республиканың экономика болгаш культура тургузуушкуну шапкын хөгжүп орар. Бо бүгү дээш төрээн Коммунистиг партиявыска өөрүп четтиргенивисти илередип турар бис.

Ак-оол КАРА-САЛ,
Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи.

АДАТКАН МЕН

Дайын ыжы барыым чүве
Үшкок, ыраа бар-ла болаан,
Дайзын фашист шөлэзинче
Үшкок, ыраа бар-ла болаан,

Кызыл шериг хостаан черге
Ураа, хөллеп киткеп турган,
«Катюшаны» ырлаашаай,
Румын, поляк, чехтер уткаан.

Шак-ла ынчан Саян аажыр
Хүнзээректээн тыва чердем.
Чагы кеткен төлээлерни
Күскээр кыжын аткарыпкан.

Кешкүн тыва араттарның
Кезии өйде салыыл-чолу
Хөлчок ырак орук эрткеш,
Кеди шынам тыва бергеш...

...Совет чазак ордузунга
Чонуун дилеп, күзелдеп
«Үүлдүг» деэн деп бышкал
каастың
Чүрээл оду кыва бергеп!

Совет чуртуң хамаатызы
Чоргаар отка адаткан мен.
Маска, Кадмыр, сулдс
сывлөзүн
Паспортумну хөлдаткан мен.

Виктор САГАН-ООЛ.

Степан САРЫГ-ООЛ.

УЖЕН ХАРЛААН

Төөгүүнүң киржинчизи ыраажы боор,
Дөртен чылда аян түдүп барааи болдум,
Ырым сөзүү, аян-хөөнү холушак чок.
Ынак чонум хүрежинден төрүттүнген.
Аккыр сазыым кырын орта чаа сад ышкаш,
Арыг сеткил чечээн тарын, дүмүдүп ап.
Чогаадыкчы чонум ышкаш чедишкинниг
Чолум чогун, үүлем бүдүн экн чор мен.
Аттыг чаагай, улуг түдүг чечектелиин
Аралаштыр эргин, кезип, аяның чыып:
Чадаганым хөөнү, үнү уламның хонуп—
Чалданыш чок хөгжүмчү боон өзүп
келдим.
Үлүзүмнүң чогаалчызы атты шаңнаан
Улуг эне төрээн чуртка, партивиге
«Четтирдиң-не, четтирдим!» деп богун
бага
Черге чедир өлс бажым могейтпн каайн.
Ийи дакпыр орден чалаан кызыл туктуг
Идер-чазыы Совет Тывам ужеи харлаан:
Идегелим—келир өйүү улам чырып,
Иштим хөөнүм улам ураи күттүлүп тур.
Ужеи чылда омак ырлар ырлап келген
Үем-черлем, бүтүү чонум улажыпар—
Үнүүстүүн арыг, күштүүн, чаңгыс аймын
Үеделеидир чыжырт кыдыр салыптаалы!

ТӨРУТТҮНГЕН ХҮНҮҢ-БИЛЕ

Айлаң-нушкаш аргазының каазын ырлаар,
Аймагазын даңгаар эртен дыңнаан сен бе?
Шүлүң-чүлер болгаичи-ла чүртүн мактаар,
Чүге ындыг? Үшүрүн тып көрүшүн сен бе?
Чүге дизе ынакшылдың нүүү ындыг,
Чүрөптерден үнүп турар сөстер ындыг.

Төрээн Тывам төрүттүнген хүнү келген!
Достүүмес-тыр—ырлаваспаң арга-чөп-тур.
Чөөмга дээр-ле Азий төвү кандыг чытчын?
Совет ойде кайы хире чаартынчын?
Тывам бөгүн депилигенин, көрүнчүү деп
Дыртыныш чок сөгүлөринден чаладнмас мен.

Хөөрай, суурлар аймаңнаар — бир-ле чечен;
Кобальтывыс, даавыс дүгү—чуртка байлак;
Шатка, хемге сымыштастаан малдарывыс
Шаңнардыва саарлып турар дүмүдүвүс;
Анныр, чараш шкедлаар, эмнелгелер;
Алдын хөлдүг, кемээ-шалып мурнанчылар...

Төрүттүнген хүнүң-биле найырыңда
Даргүл-төрел улустардан аалчы-даа хөй.
Көөргеттинер, чугаалаптар чүвең-не хөй.
Өөрүшкүнү бистиң-биле үлөшсиннер.
Өңнүүтерге чедишкинниң каргус, Тывам.
Хөгже, өйна, байырна-ла, төрээн Тывам!

С. СУРУҢ-ООЛ.

ЫРАКТАН ЧАГАА

Тыванын уран чүүлүнүң эгезин салышканнарның аразынга кирер аас-кежии шаанда ядыы-түрегге чораан тыва араттың оглу мээң үлүгүмге оңаашканынга өөрүшкүвүү деңнээр чүве тыппас мен. Социалистиг утка-шынарлыг, национал хевирлиг тыва уран чүүл тыпгын эгелеп турган үеден бээр бо хүшнерге чедир бодумнуң күш-ажылчы талантымны чонумга бараалгадып келдим. Улузумнуң культура хөгжүдезинге киирген бөдүүн үлүүмү Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бедия-биле үвелеп, өскс эш-өөрүм-биле кады Тыва АССР-ниң улустуң болгаш Россия Федерациязының алдарлыг артизи деп бедик атты тывыскан. Ол дээрге театр уран чүүлүнге мээң хуудa киирген салыышкынымны түгле үнелээн эвес, харынлаа тыва чогаадыкчы интеллигенциянын ажылын партияның болгаш чазактың кайы хире онзагай көрүп турарының тодаргай херечизин болур.

Моон мурнунда чылдарда чүгле республиканың чурттакчыларынга бараалгаткан ролдарга ойнап, тыва шиирлерге киржип турган болзумза, сөөлгү чылдарда мырыңай Бүгүэвилел ужур-дузалыг харылсаалгалыг чогаадыкчы ажылдарны күүсеттип турар апарганымны база-ла бистиң тыва артистерниң өзүлдезинге хамаарыштырып турар мен. «Херечиниң читкени» деп уран-чечен кинопуң кол маадырларының бирээзинин овур-хевирин тургустум.

Орта мени бир-ле дугаар бүгү Совет Эвилелиинге биллдингир уран чүүл ажылдакчылары, ады-сураа алгаан кино артистери-биле хол-холдарывыстан тутпшпуп алгаш, кады ажылдаар кежик-болдуг болганывыс чоргаарлаяыр мен.

Бо 1974 чылда мээң үлүүмге мырыңай оон солун болгаш харылсаалгалыг даалга оңаашкан: В. Арсеньевтиң «Дерсу Узала» деп сураглыг номуң бүгүлер совет чогаалчы Юрий Нагибин биле япон режиссер Акира Курасаваның бижээн сценарийи-биле ол-ла депшилгелиг япон режиссёр мындыг аттыг кинону тырттырып эгелээн. Ол кинонуң кол ролюнга ойнаарын бүгү назынында күзеп, чүткүп келген уран чүүлдүң сураглыг кижилери безин дыка хөй. Ол дугайында Москвага болган конкурстуг улуг шенелде-ле херечилеп турар. Кинонуң тургузукчулары орта мени шилип алган. Бо дээрге чүгле Бүгү-эвилел эвес, а харын-даа ийи чурттуң — Япония биле Совет Эвилелиниң культура харылзаазынга ужур-дузалыг болуушкун...

Амгы үеде, республиканың чону Совет Тываның 30 чыл юбилейны байырлап турда, бистиң кино тырттырар бөлүүвүс Япон далай эриивле Ольга мутулдурунга бир бичии хемни шилип алган чогаалчы болгаш аян-чоруукчу Арсеньевтиң отрядының мичаардагы шашкын Такема дээр хемни салдан кежип турганының үзүндүзүн ойнап турду. Бо үзүндү мээң ойнаар ролюмда эң-не берге: орай күзүн, шашкын хем суунга дүжер, оон эштин үнери — назы-харын дөгүй берген кижиге меңээ ындыг-ла белен эвес. Ынчалза-даа бергеии болум хуумда ыыдажып эртип алдым.

Бо каш олдурганы Ольга мутулдурудан ам кинону тырттырып уламчылар черинге болгаш кол гурлаавыс— Арсеньев хоорайже орук ара бижип чоруттум. «Дерсу Узаланы» 1975 чылда Москвага болгаш Токиога хары угда көрө бээр.

М. МУНЗУК,
Тыва АССР-ниң улустуң артизи.

Арсеньев хоорай.

ЮБИЛЕЙЖИ ДЕЛГЕЛГЕ

Малчын ады. Девээзээн хөй. Өг чанында кызыл «Москвич». Кижилер. Аал артында кадыр даг. «Чайлаг» деп чуруктуң инти хавыра ындыг. Совет Тываның 30 чыл ооюң мырынай будуүзүнде Тыва АССР-ниң Күрүне шаңналының лауреады болган Сергей Кончукович Ланзының ол чуруу Кызылда Гостелло аттыг культура парыгының делгелге залында ажыттынган республиканың чуруктуларының делгелгезинде көп чернии эзээп турар.

Делгелге Совет Тываның 30 чыл ооюна турасклаттынган болганда республиканың күш-ажылчы кижилериннн ажыл-ижин, амыдырал-чурттаалгазын тодаргай чырыдып турар. Инда Юрий Курскийниң «Тыва эки турачылар» деп балык чуруктары, Татьяна Левертовскаяның чураны партиядан С. Бүлүүүнүң портредн, аныяк чуруукчу Владимир Ховалыгның натюрморду, РСФСР-ниң Ренин аттыг шаңналының лауреады Раиса Аракчаанын даштан ээлеан шыдыраазы болгаш өске-даа чаа чогаалдар бар. Ыламгыя Кин Булугунүүң ССРЭ-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Күрүне шаңналдарының лауреады чогаалчы С. К. Токаның портредин чурааны онза утка-шынарлыг. Муңзук Эрестин ыяштан оюп кылган «Арзыланы» болгаш «Бугазы» база солун.

Тыва АССР-ниң чуруукчулары болгаш уран-шевердери бо юбилейге шынгыы белеткелдиг ужурашкан. Ол чедишкинии бо делгелге хереченлеп турар. Аиаа барган кижи бүрүзү даштан, ыяштан чоптан, демирдем таптаан чогаалдарны болгаш чуруктарны сагыышеткили ханып нагадаар.

Октябрь 10-да Тываның чуруукчуларының делгелгезин Тыва АССР-ниң культура министри М. С. Хомушку ажыткан. Делгелге залынче кирер эжикке кызыл ковааны СЭКП Тыва обкомунуң пропаганда болгаи агитация кидишкинниң эргелекчизи П. Д. Шикрипей үзе келиштерге, көруукчулер мнзар шүүжүп киришкен.

Н. ЧООДУ.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

БАЙЫРЛАЛ ХҮННЕРИНДЕ

ОКТЯБРЬ 11-ДЕ

В. И. Ленинниң тураскавылынга 12 шакта чечектер, гирляндалар салыр.

Политиктиг чырыдышкын бажыңынга СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң каттышкан байырлыг хуралы 14 шакта эгелээр.

Паркка Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйының чедишкиниинин болгаш Тыва АССР-ниң чуруукчуларының чогаалдарының делгелгелери 10 шактан 18 шакка чедир ажык турар.

ОКТЯБРЬ 12-ДЕ

Лекин аттыг шолге районнар төлээлекчилериниң киржилгези-биле Кызыл хоорайның ажылчы чонларының митинг-чыскаалы 10 шакта болур.

Политиктиг чырыдышкын бажыңынга байырлалдың улуг концерти 19 шакта эгелээр.

Хөгжүм-шин театрынга К. Кудажының «Далай дүвүнде даңгына» деп шизи болур. Эгелээри 19 шакта.

Паркның шацналы дээш оолдарның волейбол маргиллаазы 10.00, шыдыраа маргылдаазы 17.00 шактарда эгелээр.

Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйының чедишкиниинерииің болгаш Тываның чуруукчуларының чогаалдарының делгелгелеря 10-дан 18.00 шакка чедир ажылдаар.

«Хүреш» стадионга массалыг гимнастика көргүзүүлеря 14.00 шакта, тыва хүреш 14.30 шакта эгелээр.

«Совет Тываның 5 чылы» стадионга Абакан биле Кызылдың футболистериниң эш хуу ужураашышкыны 17.00 шакта, Совет Тываның 30 чылынга турасклаттынган чиик атлетиканың 20 ки-ге чарижы 14.30 шакта эгелээр (Чаршыны «Совет Тываның 5 чылы стадиондан эгелээр болгаш «Хүреш» стадионга доозар).

«Енисей», «Энергетик» Культура бажыңнарынга дыштанныга кежээлериие 20.00 шакта барып болур.

ОКТЯБРЬ 13-ТЕ

Аът чарыштырар шолге Совет Тываның 30 чылынга турасклаттынган аът спортунуң маргылаалары 10.00 шакта эгелээр.

Культура парыгының чайты сезоп хаашкыны болур: аттракционнар 10 шактан эгелеп ажылдаар, паркның шацналы дээш бег кагар маргылдаа 10.00 шакта эгелээр, танцы кежээии 20.00 шакта болур.

Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйының чедишкиниерииің болгаш Тываның чуруукчулар чогаалдарының делгелгелери 10 шактан 18.00 шакка чедир ажылдаар.

Парк аксында чиик атлетиканың эстафетазы 14.00 шакта, политехникумнуң спорт залында «Спартак» эки тура спорт киитилелиниң хоорай чөвүлелиниң аныяктар ортузунга хостуг хүрешке бирги черн дээп маргылдаазы 10.00 шакта, паркның спорт шөлдеринге «Хүреш» стадионнуң волейболга шацналы дээш маргылдаа 12.00 шакта, Күш-культура бажыңында элээди шкодачылар арганыта баскетболга кубок дээш оюнчар 11.00 шакта, улуг улустар аразынга баскетболга маргылдаа 10.00 шакта эгелээр.

Хөгжүм-шин театрынга К. Кудажының «Далай дүвүнде даңгына» деп шизи 19 шакта эгелээр.

«Енисей», «Энергетик» Культура бажыңнарынга 20.00 шакта аныяктар кежээлери болур.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 11-ДЕ

МОСКВАДАН

16.30— Дэмчидылгалар программазы. 13.35—Оңнут телекөргүзүг. «Чурук бүргүүдее—хүн». 13.50—Медээлер. 14.00—«Молдас ССР-ниң болгаш Молдавияның Компартиязының тургустунганындан бээр 50 чылыта» «Чалгыс аай ногбүледе мөңгеде». Документалдыг фильмнериниң программазы. 16.15—16.25— Чаңсар. 16.25—«Ооң оруу». Уран-чечен фильм.

КЫЗЫЛДАН

17.30—Уругларга. Мультфильм. 17.45—Телемедээлер. Тускай үндүрүлге.

МОСКВАДАН

17.55—01.00 — Молдавияның Коммунистиг партиязының Топ Комитединиң болгаш Молдав ССР-ниң Дээди Советиниң Молдав ССР-ниң болгаш Молдавияның Коммунистиг партиязының тургустунганындан бээр 50 чыл ооюта турасклаттынган байырлыг хуралы.

КЫЗЫЛДАН

19.50—20.00 — Телемедээлер. Тускай үндүрүлге.

КИНО

ОКТЯБРЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дедир эгиттинмес» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Кичээчыныңы 9.30, «Даарта апрель 3» 11.10, «Бүдүүзүүде» 15.20 «От» 13.00, 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «№ 17 Сылдысчыгаш» 10.00, «Чүгле «кырганнар» түлчүп турар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ак частымнакы» 15.00, 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Хөктүгбейлер» 18.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ· Индекс 667000

Бызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24—63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харылсаалгалыг секретарьның 23-35, партийна амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, кедээ ажылагый киллизинин 21-47, үлегтөр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информацна база совет тургузут киллизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн бартанга 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТИРАЖЫ 16056. ЧАГЫГ № 241.
ТС—00979

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Нем үндүрер чер, полиграфия болгаи нем садыының талазы- биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу» бажың № 1)

Бүтү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 240 (9617) / Суббота, октябрь 12, 1974 чыл / 1925 чылда үндезилеттингеден / Өртээ 2 коп.

КИШИНЁВКА УТКУЛГА

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев октябрь 10-да Кишиневта барган.

Аэропортка эш Л. И. Брежневти Молдавияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары И. И. Болюх, Молдав ССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы К. Ф. Изъяшенко, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы П. А. Паскарь, Молдавияның КП ТК-ның бюро кежигүннери, а ол мышкаш Молдав ССР-ниң болгаш Молдавияның Компартиязының 50 чылының байырлалынга киржира-биле мында барган СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүүзү, Украинаның КП ТК-ның бирги секретары В. В. Щербицкий, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Белоруссияның КП ТК-ның бирги секретары П. М. Машеров, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Узбекистанның КП ТК-ның бирги секретары Ш. Р. Рашидов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП-ниң Ленинград обкомунуң бирги секретары Г. В. Романов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев, Грузияның, Азербайджанның, Литваның, Киргизияның, Таджикистанның, Арменияның, Туркменияның, Эстонияның Компартияларының ТК-ларының бирги секретарьлары, албаның өске-даа кижилери уткаан. (СЭТА).

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИНГЕ ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНГА ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНГЕ

Улуг совет өг-бүлеге тыва улустуң эки тура-биле бактаан киргелиниң хүнүнден бээр 30 чыл болган оон—Тываның төөгүзүнде уттундурбас хүнүү өөрүшкү, байырлалдыг демдеглеп турар бо минуталарда бистер, ажылчыларның, колхозчуларның болгаш күш-ажылчы интеллигенциянның төлээвекилери, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң каттышкан байырлыг хуралының киржикчилери Төрээн чурттувустуң найысылады — Москваже база катап кичээнгейнисти уттап, ленинчи национал политика дээш, хүн бүрүдеги кичээнгей, сагыш салышкыны дээш, улуг орус улустуң, өске-даа ажыдуңна улустарның чаагай сеткилдиг, улуг дузалаачызы дээш төрээн Коммунистиг партиявыстың Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге чүректиң хамыдыдан байыр чедирип, азыг хүндүлелдинивистиң сестерин чугаалап тур бис.

Совет Тываның ажылчы чоннары совет улустарның хей националдыг чаңгыс аай акы-дуңма өг-бүлезинге социализм оруу-биле 30 чыл дургузунда чоруп келген. Совет Эвилелинге бактаан киреп—оларның шилип алышкынының төөгү талазы-биле шынмын ол чылдар көскүү-биле бадыткаан. Көшкүн амыдыралдыг арттарның чүрү чорааш чер сайзырангай үлегерүлүг, механизастаан улуг кодээ ажыл-агыйлыг болгаш социалистиг культуралыг, чечектелген республика кылдыр кыска хуусаа дургузунда сайзырай берген.

Социалистиг тургузугнуң улуг артык күжү кайгамчык улуг социал-экономиктиг чаартылгаларны боттандырар арганарны биске берген: бүдүрүкчү күштерни хөгжүдер талазы-биле хөжудангай чорукту Тыва оон түңнелинде ажып эрткен, күш-ажылдың социалистиг бүтү-эвилел хуваалдазынга кирип берген: тывалар амгы үениң бүдүрүлгезинге, эртем, культуразынга, ниитилел херектерни эргелеп-башкарырынга ижип берген деп чүвени сеткил ханмышкыныңыт демдеглеп тур бис.

Коммунистиг партияның соруу-биле совет кижилериң күш-ажыы-биле чаартынган тыва чер уламның элбекшилдиг аларган болгаш байыл берген. Көшкүн амыдыралдыг чоңуң быдаргай коданнарлыг аалдары, дүмбей эң даглар, сыннар турган черлерде үлегерүүнүң улуг-дыг комбинаттарын тудуп тургускан, даг-дүтү, кобальт, алдын, хөмүр-даш, моңгуш суу казып турар.

Сибириниң күчүүлүг электростанцияларының энергиязы бистиң бүдүрүлге черлерин, совет акы-дуңмаларның сунуп берген, ачылыг хоолары дег, ажыддадып, хоорай, суурларывыстың кудумчуларын, бажыңнарын чырыдып, чылыдырлыг кылып, сугну берип турар. Совет Тываның кижилери чаагай үүле бүдүрерин эргим Москвазының үе-шагы-биле шүүлгүрүп турар, амгы үениң харыызва, транспортунуң хамык чепсек-херекселдери, «Орбита» оларның холунда, ынчангаш чурттаа, даштыкыда боон турар болуушкуннарны доктаамал көрүп, билип турар—чер аразының мраз, үе-шилек кижиге чагыртыр апарган.

Тываның үжүк-бижин безин чок чораан үеден бээр 44-ле чыл эртикен, ам оон улус ажыл-агыйының болгаш культура амыдыралының бүтү адырларында эмчилер, инженерлер, эртемденнер, архитекторлар, композиторлар, чогаадачылар, чуруукчулар, өске-даа түскай эртемнитлер ажылдап турар; бүгү-ниити ортумак өөредилгениң айтырыглары чеднишкинниг шинтипрелттинип, чон марксизм-ленинизмниң классиктериниң чогаалдарын төрээн дылынга өөренип, орус, соведт болгаш делегей литературазының шылгараңгай чогаалдарын ноомчуп турар.

СЭКП Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың доктаамал кичээнгей болгаш сагыш салыы турарынга кызыгаар чок оөрүп четтиргенин илереттинээн. Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары, бүтү совет кижилер-биле бир дөмей, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шинтипрелтинин амыдыралга боттандырар дээш шудургу ажылдан, ленинчи партиязының болгаш Совет күрүнениң шиитки, дашпыкы политиказын ишпп-биле үүлдүгзүнүп, чаңгыс эп-сеткилдиг деткип турар.

Төрээн Коммунистиг партиязый долгандыр сырый каттыжыл республиканың ажылчыларны, колхозчуларны, интеллигелиниң үлегерүүнү болгаш кодээ ажыл-агыйны улам шинай хөгжүдер дээш, ниитилел бүдүрүлгезинниң ажыктыын бедидер дээш шудургу демселдя чорудун турар. Совет Тываның ажылчы чоннары бүгү улустуң социалистиг чарышкыга киришкеш, үлегерүр продукциязын бүдүрүн үндүрелиниң тос айлар планын 102,7 хуу, продукция сайгарарыынын—102,5 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң—103,2 хуу күүсеткен, а үлегерүр бүдүрүүшкүнүүнүң өөрүдезиниң темпизи 7,1 хуу болган.

Колхоз, совхозтар күрүнеге дүк садарыңың чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен, а эът садарыңың тос айлар планын 104,4 хуу, сүттүүн—104,8 хуу күүсеткен. Күрүнеге пландан ажыр 1400 тонна эътти, 1000 тонна сүттү саткан.

Оөрүп четтирген тыва улус пролетаржы интернационализмниң принциптеринге шынчыыын моон соңгаар-даа ыдыктыы-биле кадагалаар, улустарның найыралын болгаш акы-дуңмалышкы сөзүүн карак огу дег камгалаар, чуртувуска коммунизм тургузарының ондүр улуг программазын боттандырар, хей националдыг өндүр улуг Төрээн чурт—Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң күчүзүн быдыглаар болгаш делегейге оон аларын улгаттырар дээш демселге күжүн, энергиязын харам чок бээр дээрзин партиявыстың ленинчи Төп Комитединге болгаш оон эш Л. И. Брежневке баштаткан Политбюрозунга, ССРЭ-ниң, РСФСР-ниң чазактарынга, Совет Эвилелиниң акы-дуңма улустарынга бистер, юбилейниң байырлыг хуралының киржикчилери, Тыва АССР-ниң коммунистериниң, бүтү ажылчы чоннарының оюмзээнинден айткан тур бис.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУНУҢ БОЛГАШ ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ КАТТЫШКАН БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛЫНЫҢ КИРЖИКЧИЛЕРИ.

1974 чылдың октябрь 11.
Кызыл хоорай.

АКЫ-ДУҢМА СОВЕТ УЛУСТАРНЫҢ ӨГ-БҮЛЕЗИНДЕ

СЭКП-НИҢ ОБЛАСТЬ КОМИТЕДИНИҢ БОЛГАШ ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 30 ЧЫЛЫНГА ТУРАСКААТКАН КАТТЫШКАН БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛЫ

СЭКП Тыва область комитединиң болгаш республиканың Дээди Соведининиң совет Тываның 30 чылынга тураскааткан каттышкан байырлыг хуралы дүүк. Политиктиг чырыдышкын бажыңынга болгаш.

ССРЭ-ниң улустарының акыдуңма өг-бүлезинге Тываның эки тура-биле киргенинден бээр 30 чыл болганының алдарлыг байырлалынга киржирп-биле Моол Арат Республиканың Убсанур, Кобдо, Завхан, Баян-Ульгий аймактарындан келген делегацияларның кежигүннери, Красноярск крайның, Бурят, Калмык, Якут АССР-лериниң, Даг-Алтай болгаш Хакас автономнуг областарның, Иркутск болгаш Чита областарының, Забайкалье кызыгаар шериг округунуң болгаш Сибирь шериг округунуң делегацияларының кежигүннерин база аңаа келген.

Байырлыг хуралдың президиумунда — СЭКП ТК-ның кежигүнү, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлакчызы Н. Ф. Васильев, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширзин, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Б. Ш. Долчаңмаа, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. К. Мендуме, СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш республиканың Дээди Соведининиң Президиумунуң кежигүннери, байырлалга келген делегацияларның удуртукчулары, бүдүрүлге мурнакчылары.

СЭКП область комитединиң болгаш республиканың Дээди Соведининиң каттышкан байырлыг хуралын Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Б. Ш. Долчаңмаа эге сөзүү-биле ажыткан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневти баштадыр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ленинчи Төп Комитединиң Политбюро составын байырлыг хуралдың хүндүлүг президиумунга чыыланнар чаңгыс эп-сеткилдиг, улуг кодүр-түүшкүн-биле сонгаан.

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Кызыл тугун база СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң болгаш ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелиниң турэскаадыг Кызыл тугун бистиң республикавыстың ат-сураглыг кижилери залга кирип келген.

СЭКП ТК-ның кежигүнү, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлакчызы **Н. Ф. Васильевке** сөс бээрге, чыылганнар чылыыбиле уткаан.

Эш Н. Ф. ВАСИЛЬЕВТИҢ чугаазы

Эргим эштер! СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң, ол мышкаш РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң база Россия Федерациязының чазаанның өөгүлээзинден силерге болгаш силерниң нүүрүнерде Совет Тываның бүгү ажылчы чоннарынга кайгамчыктыг юбилей-биле таварыштыр чүректиң ханызындан байыр чедирерин чепшээрен көрүүр.

Бо өөрүшкүлүг болуушкунбиле холбаштыр республиканың ажылчы чоннарынга мээң бодумнуң байырымны база чедирип көрүүр деп СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң дылээн күүселиви мегээ оиза өөрүшүг-дүр деп, эш Н. Ф. Васильев эгезинде чугаалаан. Оон соонда оратор Коммунистиг партияның эртемге үндезилеттинген шын политиказының, СЭКП ТК-ның, ТК-ның Политбюрозунуң болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң бодунуң хөй талалыг, эчис уламган ажыл-чорудулгазының түңнели болур совет улустуң маадырлыг ажыл-ижинге доктаваган.

Россия Федерациязының ажылчы чоннарының коммунизм тургузуушкунунуң хереэзге кирип турар улуг саңныышкынын орэтор делгереглей чугаалаан.

Амгы үеде бистиң республиканың девидкээрингге чылдың-на 570 миллиард киловатт-шак электроэнергияны ажылдап хылып, 350 миллион тонна хире нефтиң, 70 миллиард кубометр бойдус газын казып турар. Революция мурнунда Россияның бүгү үлетпүрүшүн берип турганы хире продукцияны амгы үеде РСФСР-ниң үлетпүрү үш-ле хүн дургузунда берип турар. Чүгле дөрт чыл дургузунда республиканга чүс-чүс улуг үлетпүр бүдүрүлгелерин тудуп тургускан, чаа үлетпүр төптерин тургустунган, бойдус курлавырларының ховар дээн байлактыг черлерин ажылагай ажыглалынга кингирген.

Партияның аграр политиказы база кайгамчыктыг түңнелдерни берип турар. Россияның чер ажыл-агыйы 1973 чылда төөгүге хостүн көрбээн дүжүттү ажаап алгаш. Ынчан Төрээн чурт 52 миллион тонна ажыг Россия тараазын алгаш.

Тараа бүдүрүлгезиниң өзүлдезин-биле чергелештир картодельдиң, ногаалларның, чигир свёклазының болгаш мал ажылының продукциязының бүгү хевирлериниң ниити дүжүүлүг база оларны күрүнеге садарыдыка көвүдээн.

Ол бүгү чедиишкиннер болза, бүгү автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областарның ажылчыларының, тараачыларының хөй миллион хүрээлелиниң демнеглиг ажылының түңнели-дир дээрзин Россия Федерациязының ажылчы чоннары эки билип турар.

Россия Федерациязының составында эң аныяк Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республика бистиң улуг Төрээн чуртувустуң бүгү улуста-ры-биле деңге базып, чеднашкиннинг дотуунаа, хөгжүп турар деп, эш Н. Ф. Васильев чугаалаан.

Партия болгаш Совет чазак Совет Тываның ажыл-агый база культура тургузуушкунга чеднишкиннерни бедии-биле үнелээн — республиканың тугунда Ленин ордени болгаш Улустарның Найыралы орден чайнап турар.

Тыва улустуң материалдыг база угаан-бодал амыдыралының бүгү талалыг чечектелиишкини Россия Федерациязының болгаш чурттуң өскедаа автономнуг республикаларының, крайларының болгаш областарының акы-дуңма дузазы чокка чедип алдынмас турган. «Ук пайырал болза бистиң үнелеп четтинмес байлавыс, ол болза социализмниң, совет кижи бүрүзүнүң түрээнге эң-не чоок, эң-не эргим чаалап алышкыннарының бирээзи болур. Ынчангаш ук пайыралды бистер, совет кижилер, кезээде карак огу дег камгалаар бис— деп, Л. И. Брежнев чугаалаан.

Маңчы-кыдат дарлакчыларының колониалдыг политиказындан эгелээш Октябрьниң чаагай салдарыңга чедир хөй чүс чылдар дургузунда тывалар-ның эртикен аар-бергe шаңтараазынныг болгаш алдарлыг оруун оратор допчу тодаргай чугаалаан. Октябрьниң ачызында Тывага национал-хосталгалыг революция тиилээн болгаш 1921 чылда тыва улустуң төөгүзүнге бир-ле дугаар национал күрүне — Тыва Арат Республика тургустунган.

ССРЭ биле Тыва Арат Республиканың аразынга бүгү талалыг пайырлыг харылзаалар-ның бижыгып келгенинден, илаңгыя Адэ-чурттуң дайынының кадыг-дошкун чылдарында Совет Эвилелиниң акы-дуңма улустарынга тывалар-ның каттыжар дээш бүгү-улусчу шиитүүшкинни төрүттүнгеп. Улуг Совет Эвилелин тывалар бодунуң социалистиг Төрээн чурту, а совет улустарыңы—аңгы талазы-биле, эчис-сорулгазы-биле, социалзминиң идеалдары дээш демпеселге боттанырының ханы төрел акы-дуңмалары кылдыр дурум өзугаар санап келген. Улустың хүзел-чүткүлүн илерген-гейлеп, Тыва Арат Республиканың Бичө Хуралының VII Ойза сессиязы 1944 чылдың августа Тыва Арат Республиканы ССРЭ-ниң составынга хүлээп алыр дугайында дилеп ССРЭ-ниң Дээди Соведининге кирген. ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумуң 1944 чылдың октябрь 11-де Тываның ажылчы чоннарының ол дилээн хандырган. Ол хүн тыва улустуң улуг байырлалы болуу берген. РСФСР-ниң составында Тыва автономнуг областы 1961 чылдың октябрь 10-да Тыва АССР кылдыр эде организастаан.

Төөгү талазы-биле кыска үениң дургузунда Совет Тывага социал-экономиктиг үндезилеттинген чаартылгалар болган: арат ажыл-агыйларны коллектививастаары дооступ, араттар сууржуң чурттаагаже шилчээн, үлетпүр тургустунуп, национал ажылчын аңгы хевирлеттинип турган. Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының чайгыыш чок боттанышкынының ачызында совет улустарның күүлүг эмзилелинде Тыва чечектелип турар социалистиг күрүне болу берген.

Бир эвес тывалар 1930 чылга чедир бодунуң үжүк-бижин безин чок болгаш 98 хуузу биижик биледе чораан болза, амгы үеде ниити эртемниң өөредилге школаларында 60 муң өөреникчилер өөренип турар. Амгы үеде Автономнуг Республикада мергежилдиг кадр специалистерни белеткеп турар башкы, институду, Красноярскиниң политехниктиг институдунуң салбыры, беш ортумак тускай өөредилге черн бар.

Совет чазактарның дургузуунда республикада «Тыва даг-дүтү», «Тыва кобальт» комбинаттар, Каа-Хем хөмүр-даш разрези, Кызыл хоорайда сүт комбинады, Чадаанада саржат заводу ажыглалга киргеп. Байлакшылдыг бойдус-чиг-эт курлавырлары шиңгээттинип турар. Капитал тудуг көстүп көрбээн хемчээл-биле калбаргап. Орук тудуу, автомобиль болгаш агаар транспорту улам хөгжээн.

Улус ажыл-агыйын электрижидиринің ленинчи идеязы амыдыралга боттанып турар. Сибирьниң чаңгыс эвй энергетиктиг каттыжышкынының четкизинге Тываны катканы болгаш электри дамчыдылгазының шугумунуң тудуу Тываның бүгү-ле чурттакчылыг черлерин электрижидирер, үлетпүр будүрүлгелерин болгаш тудугларны энергия-биле хандырарын зажок ажижидер арганы берген.

Бодунуң юбилейинге Тыва АССР эки түңнелдериг ужурашкан. Бо чылдың тос айларында үлетпүр продукциязы сайгарарының хемчээлиниң талазы-биле планын 103 хуу күүсеткен. Күш-ажылдың будүрүкчүдүү эрткен чылдынындан 8 хуу өскен.

Тываның будүрүлгелериниде болгаш тудугларында бижыг күш-ажылчы коллективтер гургустунган, будүрүлгениң сөзүлүг мастерлери өзүп үнгеп. Оларның аразында ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң депутаттары «Тыва даг-дүтү» комбинаттың арыглал фабриказының регулировщиги Алдын-оол Иргитович Седип база «Тыва тудуг» трестиң штукатурлар бригадири Мария Васильевна Сафронова болгаш Кызылда № 1 АТБ-ниң чолаачызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Юрий Николаевич Зюзин болгаш оон-даа өске хөй-хөй эштер бар.

Оон соонда оратор Тыва АССР-ниң чаартынган көдээ ажыл-агыйының байдалының дугайын допчузу-биле анализтээн. Улус ажыл-агыйының кончуг чугула ол адыры кандыг темпилер-биле озүп турарын көргүзер төлээде дараазында чурагайларны айтыры чугула. 1945 чылдынга деңнээрге республикага тараа будүрери беш катап, эът будүрери барык-ла ийи катап, сүттүү — будун чартык катап өскен.

Тыва АССР хойнуң баш санының талазы-биле алырга, Россия Федерациязының баштайгы он областарының, крайларның болгаш автономнуг республикаларның аразында кирип турар. Мында хөй ажылын улам ынай көдүрериниң талазы-биле Тываның партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары шудургу ажылдарны чорудуп турар. Ам безин багай эвес түңнелдерни чедип элган. Хойнуң болгаш ошкүүң баш саны доктаамал озүп келген, 1974 чылдың октябрь 1-де оларның баш саны 1 миллион 177 муң баш болган ийикте 1946 чылдынга болаарга, барыкла 2,5 катап өскен. 1950 чылдынга деңнээрге, эът будүрерин 4,5 катап өскен. Малдың чаш толуң камгалап алырының, дүк кыргыларының шынар талазы-биле көргүзүтлерни экижээн.

Бо чылын агаар-бойдустуң байдалының берге болгашындан тараа болгаш чер ажылының оске-даа культуралары айыттынган хемчээлинге чедир ап шыдаваан бис.

Оң болза Тыва АССР-ге шуут дөрт хемаржыр деп, оратор айыткан. Көдээ ажылагайның чамдык продуктуларын будүрериниң болгаш күүнеге садарының талазы-биле беш чыл планының даалгалары амдыызында күүсеттинмейн турар.

Ажылды шыңгыызы-биле эдертургузарын ажыдырал негеп турар. СЭКП ТК-ның декабрь (1973 ч.) Пленумунуң шиитпирлери, партия Төп Комитединиң Чиңгине секретары Леонид Ильич Брежневтиң Пленумга, а ол мышкаш оон Алма-Атага күр-черживлер слёдунга чугаазынга бар курлавырларны ажыглаарының оруктарын тодаргай айыткан.

Ажыл-агыйны удуртурун доктаамал эжижидер, ону эртемге үндезилеп тургузар, планның онаалдаларыңы болгаш социалистиг хүдээлгелерни күүселивиниче ажылчы чоннарының канчаар күүселиви турарының дугайынче эш Н. Ф. Васильев бодунуң чугаазынга улуг ынчаннарын салган. РСФСР-ниң ажыл-ишчилерни кылыгларының эң чугула негелде-хереглелдерни бөгүнгү бистиң хамчыктеривис амдыызында долузу-биле хандырып шыдавайн турар. Беш чыл планында негеттинип турар даалгаларның темпизин ам-даа чедип ап шыдаваар бис.

Бо чылын агаар-бойдустуң байдалының берге болгашындан тараа болгаш чер ажылының оске-даа культуралары айыттынган хемчээлинге чедир ап шыдаттынмас. Сибирьниң областарынга үргүлүүлелдиг кандайшкынның үржүктары дүжүтке улуг каражаны чедирген.

Ынчанмыже ол байдалдар турза-даа, сескн беш чылда алган ортумак дүжүттен хөй тараанны ап болур. Ам безин 100 миллион ажыг тонна тараа ажаап алдынган болгаш оон 40 миллион ажыг тоннаын көргүнеге саткан. Амгы үеде көдээ ажыл-ишчилерниң күженишкинин мал чемнерип белеткээринче, мал кыштаглаашкынының белеткелинче мөөнүел, 1975 чылда тараа болгаш көдээ ажыл-агыйның оске-даа продукцияларын будүрерин көвүдедиринче угланган комплекстиг хемчеглерни боттандырып турар.

Ынчалзажок Коммунистиг партия көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге улам-на бедик негелделерни тургузуп турар. Социалистиг экономиканы чеднишкинниг хөгжүдери көдээ ажыл-агыйның темпилериниден болгаш байдалындан улуу-биле хамааржыр дээрэн бүгүдеге биилдингир болгай. СЭКП Төп Комитеди ынчангаш көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдезиниң

АКЫ-ДУҢМА СОВЕТ УЛУСТАРНЫҢ ӨГ-БҮЛЕЗИНДЕ

Эш Г. Ч. ШИРШИННИҢ илеткели

Эштер! Бистиң Тыва черивисте улут болгаш чырык чаагай байырлал боор турар-дыр. Бөгүн, 1974 чылдың октябрь 11-де, Совет Тыва мугур-ла үжен харлаа турар.

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Байыр чедиргени чагаазы парлалгага парлаттынган болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы эш Николай Федорович Васильев ону чап-чаа иомчуп дыннатты, ол чагаа бистерни — бо байырлыг хуралдың киржикчилерин, республиканың коммунистерин, бүгү ажылчы чоннарын сагыш-сеткилиниң ханызындан өөрүп, хайыктырып турар-дыр.

СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң, СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң чүректен ханызындан азыг байыр чедиргенивис дээш, бистер бүгүдеңниң сорук киирер чаагай күзелдерни илергейлээнивиске, коммунистиг тургузуулукчуунуң херээнге Совет Тываның шыдаар шаабиле киирип турар улут-хуузун бедик-биле үнелээнивиг чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенивисти республиканың бүгү ажыл-ишчилериниң өмүнээзинден база илергейлээрни чөпшээрей көрүнер, эштер!

Совет Тываның ажылчы чоннарынга чедирген Байыры бээ чаагай күзелдерни илергейлээнив дээш РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенивисти республиканың бүгү ажыл-ишчилериниң өмүнээзинден база илергейлээрни чөпшээрей көрүнер! Бистиң республикавыска, оон улузунга хамаарыштыр чылыг чаагай сөстерни чугаалаанынар дээш өөрүп четтирдинис, хүндүлүг Николай Федорович.

Красноярск крайдан, автономнуг республикалардан болгаш облыстардан, ВЛКСМ ТК-дан, аны-дуңма Моолдуң Убсанур, Завхан, Кобдо, Баян-Өлгий аймактарындан, шериг округтарындан келген, делегацияларның удуртукчуларыңга, кежигүнеригге, бистер-биле кады өөрүп байырлап турарларыңга, бистиң республикавыска моорлап келгенивиске, бистиң байырлалывысты ханы интернационалчы утка-шынарлыг кылдыр аңаа киржип турар эш-өөрүнүң шуптузунга өөрүп четтиргинивисти бисте турасказалдыг болгаш уттундурбас бо хүн илергейлел тур бис.

Совет Тываның 30 чыл ооның улут байырлалын тавырыштыр силерге — байырлыг хуралдың киржикчилеригге, силерниң күүнеригге ажылың ангыга, колхозчу тараачынарга, улусчу интеллигенцияга, ажылчы болгаш күш-ажылдың хоочуннарыңга, коммунистерге болгаш комсомолчуларга, Совет Армияның дайынчыларыңга, республиканың бүгү ажылчы чоннарыңга СЭКП область комитединиң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң өмүнээзинден чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенивисти силерниң өмүнээзиңерден база илергейлээриңерни чөпшээрей көрүнер, бистиң республикавыска, оон улузунга хамаарыштыр чылыг чаагай сөстерни чугаалаанынар дээш өөрүп четтирдинис, хүндүлүг Николай Федорович.

Эштер! Бистиң чүртүвүстүң социал-политиктиг, экономиктиг улам шинайгы хөгжүлдезинниң кайгамчык улут сорулгаларын СЭКП-ниң XXIV съездиниң тодаргайлап айыткан. Совет улус ол сорулгаларны Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле чедишкиниг боттандырып турар үеде Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары өөрүшкүлүг, улут байырлалын демдеглеп турар.

Коммунистиг партияның иштики болгаш даштыкы политиказын, оон айтышкыннарын бистиң улус көзээде болдуунуң эң чүгүлү, төрээн херээ кылдыр хүлээп ап келген ленинизмниң идеяларын араттарның революсчу-демократтыг шинчээшкини-биле дүүштүрүп, социализм дээш демиселге оларны херек кырынга боттандырып шыдаан. Орус коммунистер Кривовтуң, Беспаловтуң болгаш Чугуновтуң, кызыл партизаннарның баштыннары Шетинкиниң, Кравченкоюң, Кочетовтуң, Хлебниковтуң, тыва революсчулар Оюн Курсединиң, Чүлдүмүнүң, Иргит Шагдыржаптың болгаш чаа Тываны үнелээлежип турган оон-даа өскелерниң аттары улустуң сагыш-сеткилинде кезээ мөңгеде кадгалаттынып артқан.

Оларның арказынан Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң ышкы оглу, бодунуң улузунуң шылгарлаңгай удуртукчузу Салчак Калбакхерекович Токаның адын бөгүн бистер чаагай сеткилиивис-биле адап турар бис. Тываның коммунистериң ол 40 ажыг чыл дургузунда баштап, тыва улустуң орус болгаш өске-даа аҢы-дуңма улустар-биле найыралын быжыглап база калбарыпынның, социалистиг чаа Тываны тургузарының херээнге үнелеп четпес улут-хуузун киирген.

Ол-ла чырык-чаагай эчис бедик сорулгаларга он-он база чүс-чүс ажылчыннар, башкынар, элчилер, эртемденнер база өске-даа совет кижилер боттарының чырык-чаагай үгаанчыл хүлээп ап келген тарының чырык-чаагай үгаан-бодалын болгаш шудургу күш-ажылын бараалгатканнар, тыва араттарның аас-кежиктиг чаа амыдыралды тургузары дээш демиселиге харам чок дузазын көргүзер дээш олар боттарының чүрээниң күүсүнүбиле келгеинер.

Улусчу демократтыг тургузуунуң чылдарында тыва улус бодунуң хөгжүлдезинге элээп улуг базымны кылган.

Тыва Арат Республика биле ССРЭ-ниң аразынга политиктиг болгаш экономиктиг харылзаалары бүгү талалыг хөгжүткенинiң түңнелинде, чүс-чүс чылдарда хожудаашынны аҢы-дуңма улустарның бүгү талалыг дузалажыгы-биле ажып эртип турар үеде, арат массаларның ортузунга хөй националдыг совет өг-бүлеге каттыжып кирери дээш шимчээшкин тыптып келген.

Совет улус биле Тываның ажылчы чоннарының найыралының шынчы ёруу Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында улам тодаргай илергейлеттинген. Бодунуң улуг интернационалчы хүлээлгезинге өөрүш санныг тыва улус алдарлы-биле күүсеткен. Кызыл Армияның тылын шыдаарла шаа-биле быжыглаан, бодунуң эң эки оолдарын болгаш кыстарын оон хүрээлениче чорудуп турган. Тиилелге дээш кылган күш-ажылчы эрес-маадырлыг чоруктар, тулчуушкунуң шөлдеринге төккен хан улуг орус болгаш өске-даа совет улустар-биле тыва улустуң аҢы-дуңма найыралын кезээ-моцгеде быжыглаан.

Тыва Арат Республиканың ажылчы чоннарының Биче-Хуралы 1944 чылдың августа чоннуң күзел-соруун болгаш чүткүлүн илергейлевишаан, ССРЭ-ниң составывыга Тываның каттыжыш киреринiң дугайында Декларацияны бир үн-биле хүлээп алган. ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумуу 1944 чылдың октябрь 11-де тыва улустуң дилээн хандырып, ону совет улустарның найыралдыг өг-бүлезинге хүлээп алган.

Эштер!

ССРЭ-ниң составында совет улустарның аҢы-дуңмалыкы найыралдыг өг-бүлезинге Тываның эки тура-биле каттыжып киргени болза, оон амыдыралынга ёзулуг эргиледиг болуушкун болуп, тываларның бүгү талалыг хөгжүн сайгаарынга ажык улуг перспективалыг чаа үе-чаданы ажыткан. Ынчангаш 1944 чылдың үттүндурбас октябрь үүнiерни бистен ыраак тудум-на ол болуушкуннуң үжүр-дузазы улам-на чайынанчак болгаш өөдүр улуг болуп турар.

Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле Совет эргечагырганың чылдарында Тываның ажылчы чоннары экономикага база культурага үнелеп чаартылгаларны боттандырганы, аҢаа үнделеп-өөскедип, улус ажыл-агыйының энергиязын, ниитилел-шөлүн, ажыл-агыйының материал-техниктиг базазын, культуразының, эмнелгезиниң, культура болгаш школа назы четпээн уругларның албан черлерин, көдээ ажыл-агый, коммунал-чурттарга болгаш садыг албан черлерин тудуп, ажыглалга киргизгеп.

Транспорт болгаш харылзаа, коммунал ажыл-агыйы, амыдырал хандырылгазы хөгжүп турар.

Соолгу чылдарда тутқан Ак-Довурак биле Абаза аразының автомобиль оруунуң ужур-дузазы республикага үнелеп четтинмес улуг.

Ажылчын аңгының, инженер-техниктиг интеллигенциянын национал отрядының хевирлеттинiр тургустунганы Тываның үлетпүрүн хөгжүдеринге чугула социал ужур-дузалыг болган. 1945 чылда чоннуң чүтле 9 хуузу ажылчыннар болгаш албан-хакчылар болуп турган болза, ам олар ажылдап турар бүгү чоннуң 70 кире хуузу апаргаи.

Тываның социалистиг хөгжүдезиниң кол түңнелдериниң бирээзи болза, ленинчи кооперативтиг планның боттандырганы, аҢаа үндезиндээш араттарны суурҗуң амыдыралче шилчидерни боттандырганы болур, ол болза социалистиг чаа амыдыралды тургузарынга таарымчалыг байдалдыг болган. Совет күрүнениң материал-техниктиг аажок улуг дузаламчызының ачызында шаанда аалдар хонаштары турган ээп, куруг черлерге ажыл-агыйның база культуразының төптери өзүп үнүп келгилеэн.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгези шуут-ла таныттынмас кылдыр өскерилген, оон хемчээли калбарган, деннели бедээн. 1944 чылда Тываның көдээ ажыл-агыйынга дугуйлуг 42 трактор, 12 автомашина база 2 комбайн ажылдап турган. Амгы үеде көдээ ажыл-агыйда мун-муң тракторлар, комбайнар болгаш көдээ ажылагыйының өске-даа машиналары бар апарган. Тоску беш чылдың түгле үш чылдарында күрүнеден 3500 тракторну, комбайнны болгаш автомобильди, миллион рубльдин янзы-бүрү машиналарын болгаш дериг-херекселдерни алган. Техника талазы-биле бедик деңнелдиг хандырылга колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказын быжыглаар, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер арганы көдээ ажыл-ишчилерге берип турар.

Эрткен 30 чылдарның дургузунда ниитининг малының баш саны 36 катаң өскен, а тарылга шөлү 6 ажыг катаң калбарган. Республиканың көдээ ажыл-агыйының ниити продукциязының хемчээли 19 катаң көвүдээн.

Мал болгаш чер ажылының продуктуларын күрүнеге садары дыка хөй катаң өскен. Тоску беш чылдың үш чылында күрүнеге ээт садары 15 хуу, сүттүү—14, дүктүү—7,5 хуу көвүдээн. Амгы үеде көдээ ажыл-агый ажылдакчылары Алма-Атага болган байырлыг хуралга эш Л. И. Брежневтиң чугаазынга салган соруулгаларны боттандырарынче бүгү күжүн мөөннеп турар. Тываны Сибирьниң хөй ажылы хөгжээн улуг зонадың болдурар дугайында РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докладының күүседир талазы-биле улуг ажылдарны ёруулар апаар.

Партияның социал-экономиктиг программазын боттандырганының, республиканың улус ажыл-агыйын бүгү талалыг хөгжүткенiниң, үлетпүр болган көдээ ажыл-агый будүрүлгезиниң озуулезиниң түңнелинде ажылчы чоннарның материалдыг чагаай чоруу чыл келген тудум соксаа чок бөлүп, оларның амыдырал болган куш-ажыл байдалы экижип турар. Сөөлгү он беш чыл дургузунда ажылчы чоннарның кижи санынга онаашыр барык үш катаң өскен. 37 муң ажыт кижи пенсия болгаш дузалажы ап турар, малчыларның 9 муң ажыг уругларын школаларда болгаш техникумнарда күрүнениң долу хандырылгазында алган. Эвээш шалын адыр ог-бүлелерниң уругларына пособие тыпсыр дугайында СЭКП ТК-ның болгаш Министрлер Чөвүлелиниң докладының ёзугаар бистиң республиканда 5000 кире ог-бүле немелде акша дузалажыгыыш алыр. Амыдыралдың социалистиг чаартылгазының, материалдыг чагаай чоруктуң озуулезиниң болгаш калык камгалалының хөгжүлдезиниң ачызында. Совет эргечагырганың чылдарында тыва чурттакчыларның саны барыкта ийи катаң көвүдээн. Кижилериниң назы-харыы база узаан.

Эштер! Эрткен үш он чылдар дургузунда Тывага ёзулуглa культура революциязы культура тургузуушкунуңун чедишкиниерин үнелеп көөрде, тыва бижиктиг чогаалдыг үеде азы үжен чылдарның эгезинде Тывага сарыг шажынның он шаа хүрээзи, муң хире ламалар болгаш хамнар турганын, чаңгыс эмнелге пунктузу, 160-ка өөреникчилиг үшеле школа турганын барымдаалаар херек. А ам кандыгыл? Чоннуң чүс-чүс чылдарда бижик билбес болуп келген чоруу узуткаттынган, бисте аныяктарның бүгү-ниити ортумак өөредилгези боттанып турар. Кызылдың башкы институнда, Красноярскиниң политехниктиг институдувуң бо чылын ажыттынган салбырында, түскай ортумак өөредилге черлеринде болгаш профтехучилищелерде 6 муң ажыг кижи өөренип турар. Москванын, Ленинградтың, Новосибирскиниң, Красноярскиниң, Томскиниң, Иркутскиниң, Улан-Удэниң болгаш чурттуң өске-даа хоорайларының өөредилге черлеринде муң-муң аныяк кижилер өөренип турар.

Тыва улус ажыл-агыйның болгаш культуразың янзы-бүрү адырларында хөй санныг специалист кадрлардыг болуп турар. Дүүнгү көшкүн араттарның ооллары болгаш кыстары, амгы үеде эртем-билиглиг специалистер бүдүрүлге коллективтеринде, колхозтарда болгаш совхозтарда, культура чырыдыышкын болгаш эмнелге албан черлеринде, эртем болгаш чогаалдыкчы организацияларда чедишкиниг ажылдап турар.

Тыва чечен чогаал биле уран чүүл тургустунуп, чедишкининг хөгжүп, совет улустуң хөй националдыг чаңгыс аай культуразынга оларның салыышкыны улам өзүп орар. Чогаалчылар С. Токаның, С. Сарыг-ооллуң, С. Пюрбююң, чуруккучулар С. Ланзының, И. Салчактың, даш чонукчулары М. Черзи биле Х. Тойбу-Хаанын, композиторлар А. Чыргал-ооллуң, Р. Кенденбилдиң чогаалдары, артистер В. Оскал-ооллуң, М. Мунзуктуң уран талантылары Тываның дашкаар безин нептерелгей апарган. Марксизм-ленинизмниң ажылдарын, орус болгаш делегей чечен чогаалын тываларга бодунуң төрээн дылында номчуп турар.

Чурттакчылыг чер бүрүзүнде культура бажыннары, клубтар, библиотекалар, кино көргүзер черлер болгаш культуранның база билигнин өске-даа одаглары ажылдап турар.

Экономикада болгаш культурада, социал амыдыралда үндезин чаартылгаларга үндезилээш, республиканың партия организациязы чаа кижинн — коммунизмнин идепкейлиг тургузукчузун кижизиткеп.

Социалистиг тургузуушкунга Тываның ажылчы чоннарының чедип алган чедишкиннерин национал күрүне болуп хөгжүрүнүн чаа үе-чадазынче шилчип — Тыва автономнуг область тургаанындан 1961 чылда Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республика кылдыр эде тургустунар байдалды тургускан. Социализм дээш демиселдиң ёорудулгазында тыва улус социалистиг нация болуп хевирлеттинiп тургустунган.

Улус ажыл-агыйынга болгаш культура тургузуушкунуңга чедишкиннерни, улустарның ыяыралын быжыглаарынга салымшкыны дээш Тыва АССР Ленин ордени болгаш Улустарның найыралы орден-биле шанналган Республиканың тугунда ол орденнер—бистиң ниити чоргаараалывыс болгаш коммунизм дээш чаа-чаа үүлеҢерактер будурулге күүлүг идиг болуп турар. Тываның эң-не сураглыг ол дөрт кижилериге Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп бедик атты тывыскан. Улус ажыл-агыйының болгаш культураның чүс ажыг мурнакчылары Ленин ордени-биле шанналган. Чүгле тоску беш чылда безин 1500 ажыг ажылчыннар, колхозчулар болгаш интеллигенциянын төлээлекчилери күш-ажылчы чедишкиннерни дээш орденнер болгаш медальдар-биле демдеглеткеннер.

Эштер! Республиканың ажылчы чоннары Совет Тываның 30 чылын Коммунистиг партияны болгаш Совет чазакты долгандыр кажангызындан-даа сырый каттыжып, политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг кедүрүлүшкүнүнүг байдалга үткеан. СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыынга харыы кылдыр олар социалистиг чарыштыг дээштиг калбарткаш, күрүне планнарын болгаш боттарына алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир талазы-биле эки түңнелдерни чедип алган.

Тодарадыкчы 1974 чыл, агаар-бойдустуң эң таарымча чок байдалдары турза-даа, ниитизи-биле биске колхоз-совхоз будүрүлгезиниң улам шинай өзүлдезиниң чылы болуп демдеглеттинiп турар. Көдээ ажыл-ишчилериниң шудургу күш-ажылының ачызында мал ажылының продуктуларын будүрериниң база садарының улус ажыл-агый планнары чедишкининг күүсеттинiп турар. Тос айларның планындан ажыр 1400-тей хөй тонна эттi, бир муң тонна сүттү күрүнеге-саткан. Сөөлгү чылдарда бир-ле дүгаар дүк садарының планы хуусаа бетинде ажыр күүсеттинген, ону эрткен чылдың бо үезинге бодаарга 300 тонналы хөйнү саткан. Ол дээрге хойжуларның улуг чедишкинни-чир.

Планнар күүселдези мыйыстыг бода мал биле хойнуң баш санының өзүлдези-биле чергелештир чоруп турарын чугулаар херек. Хожудан турган районнарның болгаш ажыл-агыйларның саны ийи катаң эвээжээнин демдеглээрi чугула. Тес-Хем, Каа-Хем, Чөөн-Хемчик районнарның малчынары, «Тес-Хем», «Тээлэ», ССРЭ-ниң 50 чыл аттыг, «Алдан-Маадыр», «Кызыл тараачын» совхозтарның, Эрзинниң Ленин аттыг, Таңдыда «Коммунизмниң херели», Каа-Хемде «Тиилелге» колхозтарның коллективтери ол дээрге көргүзүглерни чедип алганнар.

Эрткен чылын төрүүр үүс хойга онааштыр үүс ажыт хураганны 80 хойжу алган болза, бо чылын оларның саны 186 четкен. Оларның дыка хөйү, ылаңгыя Ооржак Доржу үүске онааштыр 151, Иван Сафонов—143 хураганны алгылаан болгаш хураган өстүрер талазы-биле хуудa беш чыл планнарын күүседипкеннер. Мурнакчы инек кадарчыларының, саанчыларның, инекжилерниң хүрээлеки база дыка өскен, оларның аразында саанчылар Зоя Седипей, Валентина Долгалина, Зинаида Реодько болгаш өскелер-даа боттарының хуудa беш чыл планын бо чылын күүседипкен.

Бо чылын берге байдал турбуже, бистиң механизаторларывыс, хову ажылдакчылары ажылынга чүткүлдүүн болгаш шыдамык туруштуун көргүзүп турар. Амгы үеде колхозтар болгаш совхозтар ажаан алышкынынны колдуунда доосkан, күрүнеге 23 муң тонна тараа садар талазы-биле партияның болгаш чазактың даалгазын күүсеткеш, үрезинни уруп алган болгаш мал чемин болдурар аргалар-биле белеткеп шыдаан. Ам колхозтар болгаш совхозтар коллективтериниң, бүгү көдээ ажыл-ишчилерниң, партия болгаш совет, ажыл-агый органнарының удуртулгазы-биле эки түңнелдерни чедип алганнар.

«Тоску беш чыл планнарын күүседиэр» болгаш ажыр күүседири дээш демисел заводтар, фабрикалар, шахталар, рудниктер болгаш тудутлар коллективтериниң, транспорт организацияларының, көдээ ажыл-агый ажыл-ишчилериниң дайынчы лозунгу болуп ужурлуг»—деп, эш Л. И. Брежнев Новороссийскиге чугаалаан. Ол айтышкынынны үргүлүү сактып чоруур, ону бодувустуң хүн бүрүзүгеи ажыл-чорудулгавыска удуртулга болдурар ужурлуг бис.

Ниитилел будүрүлгезиниң ажыктыын улам шинай бедидери, үлетпүр, транспорт будүрүлгелериниң, тудут организацияларының, колхозтарның болгаш совхозтарның ажылында шынар көргүзүглерни экижидери партия-совет, ажыл-агый органнарының, бүгү ажылчы чоннарның кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг.

Культураны, улус өөредилгезин, кадык камгалалын, амыдырал хандырылгазын болгаш улус ажыл-агыйының оон-даа өске адырларын улам шинай хөгжүдери-биле холбашкан айтырыглаарже-доктаамал кичээнгей салза чогуур.

Массаларның хөй-ниитиниң медерелин бедидери оларның марксизм-ленинчи үзел-бодалын хевирлээнин, ажыл-ишти продукциялыг, ажыктыг кылдыр чорудуунуң, ажыл-агыйның интенсивтиг хевирлерин эң чугула сорулгаларның бирээзи болуп келген болгаш болуп артар-дыр. Бүгү идей-политиктиг ажылды күштелдирерин, идеология фронтузуунуң бүгү звеноларының дайынчы арга-шинээзин бедидерин чайгылыш чок чедип алыры эргежок чугула.

Эштер! Совет Тываның ажылчы чоннары боттарының амыдыралында кайгамчыктыг байырлалды деңдеглевишаан, боттандырган социалистиг чаартылгаларның өндүр улуунга сеткилиниң ханызындан өөрүп, боттарының улуг аскежин, ёзулуг катап төрүттүүгени болгаш чечектелишкинни дээш Коммунистиг партияга, Совет чазакка аҢы-дуңма бүгү совет улустарга улуу-биле өөрүп четтиргенин илередип турар.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин, тоску беш чылдың планнарын боттандырарынга күжүвүстүг болгаш энергиявысты харам чок бээрбисти, улустарның найыралын могаг-шылаг чок быжыглаарывысты, улус ажылагыйының бүгү адырларының болгаш культураның күштүг өзүлдезин чедип алырывысты база аңаа үндезилээш, коммунизм дээш демиселге боттарывыстың улут-хуузувусту улгаттырарывысты силерниң өмүнээзинерден, республиканың бүгү ажылчы чоннарының өмүнээзинден ДЭКП Төп Комитединге, Совет чазакка, Төп Комитеттиң Чингине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң бодунга бүзүредиринден чөпшээрей көрүнер.

Коммунизм тургузукчуу — хөй националдыг совет улустуң улут Ада-чурту — Совет Социалистиг Республикалар Эвилели делгерезин!

Бистиң Төрээн чүртүвүстүң улустарывының бүзүлбас аҢы-дуңма найыралы делгерезин!

Коммунизм дээш демиселге совет улустуң мерген удуртукчузу болгаш организакчызы —Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга алдар!

• • •

Совет Тываның 30 чыл юбилейинге холбаштыр келген делегацияларның удуртукчулары —СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП-ниң Бүрят обкомунуң бирги секретары А. У. Мологоев, академик Н. А. Пилюгин, Калмык АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Л. М. Баламахлаев, СЭКП-ниң Якут обкомунуң секретары И. А. Матвеев, СЭКП-ниң Красноярск крайкомунуң секретары П. Г. Макеева, СЭКП-ниң Дағ-Алтай обкомунуң бирги секретары Н. С. Лазебный, ВЛКСМ ТК-ның секретары В. С. Ярошовец, Иркутск облкүүскомунуң даргазының оралакчызы И. М. Мельников, Хакас облкүүскомунуң даргазы В. А. Угушаков, Чита облкүүскомунуң даргазының бирги оралакчызы А. И. Полянин, Забайкальенин кызыгаар шериг округунуң делегациязының удуртукчузу И. А. Скотников, Сибирь шериг округунуң делегациязының удуртукчузу Г. И. Демидков олар байырлыг хуралдың киржикчилеригге, Тыва АССР-ниң бүгү ажылчы чоннарынга чүректиң ханызындан азыг байырны чедиргеп.

АҢы-дуңма Моол Арат Республиканың Совет Тыва-биле кожа-хелбээ аймактарының делегацияларының удуртукчулары—МАРН-ның Убсанур аймак комитединиң бирги секретары эш Бизья, МАР-ның Кобдо аймак күүскомунуң даргазы эш Хавдал, МАРН-ның Завхан аймак комитединиң бирги секретары эш Бегзсурэн, МАРН-ның Баян-Өлгий аймак комитединиң секретары эш Цээрэн олар база байырлыг хуралдың киржикчилеригге болгаш олардың күүрүнде Совет Тываның бүгү ажылчы чоннарынга моол улустан аҢы-дуңманың азыг байырын дамчыткан.

«Тыва даг-дүгүү» комбинатның арыглал фабриказының регулировщиги, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады А. И. Седип, С. К. Тока аттыг совхозтуң хойжуу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры У. А. Бавун-оол, ийиги АТБ-ниң комсомолчу-аныяктар бригадазының бригадири Виктор Шабалин, Күрүнеиин Кызылда педагогика институдуунуң башкызы Е. Б. Салымина олар Совет Тываның 30 чылынга холбаштыр СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң байырлыг чагаазында бистиң республиканың ажылчы чоннарының ажылагый болгаш культура тургузуушкунуңга чедип алган улут чедишкиннерин бедии-биле үнелээни дээш партияга болгаш чазакка сеткилиниң ханызындан өөрүп четтиргинишкинни илергейлээнин.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунга болгаш ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелинге байырлыг чагаазы хүралдың киржикчилери диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкап, аажок улут кедүрүүшкүн-биле хүлээп алган.

СЭКП обкомунуң болгаш республиканың Дээди Советиниң Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың 30 чыл ооңга тураскаадыкчы каттышкан байырлыг хуралы хаглыгнан дең чарлаан.

Совет Эвилелиниң күрүне гимниин залга чаңгыланнып үнген.

Байырлыг хуралдың түңнелинде Совет Тываның уран чүүл мастерлериниң улуг концерти болган.

ЧУРУКТА: байырлыг хурал үезинде.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Тыва область комитединге Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге

Эргим эштер!

Республиканы ССРЭ-ниң составынга хүлээп алганының хүнүнден бээр 30 чыл болган оюн таварыштыр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Москва хоорай комитедиболгаш ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Соведининиң күүскому республиканың бүгү ажылчы чоннарынга бүгү коммунистериниң, бүгү москвачыларының өмүнээзинден чүреттиң хамыдыпдан байыр чедирип тур. Тыва Арат Республиканы ССРЭ-ниң составынга хүлээп алганы тыва улустуң амыдыралынга төөгүдүг болуушкун болган.

Тываның ажылчы чоннары бистиң улуг Төрээн чүргувустуң улустарының хөй национадыг өг-бүлезинге эртекен үжеи чыл дургузунда экономика болгаш культура тургузуушкунунга улуг чедишкиннерни чедип алган. Ол чедишкиннер ленинчи национал политиканың тиилелгезин бүзүредиг бадыткап, чүртувустуң бүгү улустарын болгаш националдарын хөгжүдүп, чечектелдирериниче Коммунистиг партияның доктаамал сагыш салып турарын чайыннанчак херечилеп турар.

Тываны ССРЭ-ниң составынга хүлээп алганының турасиалдыг 30 чыл юбилейинiң хүнүнде Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Москва хоорай комитеди болгаш ажылчы чоннар депутаттарының Москва хоорай Соведининиң күүскому найысылалдың коммунистериниң, ажылчы чоннарының, бүгү москвачыларның өмүнээзинден силерге, Тываның ажылчы чоннарынга изиг байыр чедирип, коммунистиг тургузуушкуннуң-улуг планнарын амыдыралга боттандырары дээш демиселге чаа-чаа чедишкиннерлиг болуруларыны күзеп тур.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ МОСКВА ХООРАЙ КОМИТЕДИ. АЖЫЛЧЫ ЧӨННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ МОСКВА ХООРАЙ СОВЕДИНИҢ КҮҮСКОМУ.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Тыва область комитединге Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң Тыва область комитединге

Эргим эштер!

Совет Тываның 30 чыл ою—төөгүдүг болуушкун-биле холбаштыр республиканың бүгү ажылчы чоннарынга, коммунистеринге болгаш комсомолчуларынга Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң Төп Комитеди чүреттиң хамыдыпдан изиг байыр чедирип тур.

Шаанда хожудангай чер чорааи Тыва ажылчы чоннарының күзел-чүтүлүн ёзугаар, Советтер чүртүмүн аки-дуңма улустарының дузазы-биле сайзырангай үлетпүдүг болгаш көдээ ажыл-агыйлыг республика кылдыр хөгжүп берген. Ооң эртем, культуразы чечектелген. Ол чедишкиннер пәртие организациязының удуртулгазы-биле республиканың ажылчын аңгызының, колхозчу-тараачыннарының болгаш интеллигенциязының шудургу ажылының түңнели болган.

Совет патриотизминиң болгаш пролетарлы интернационализминиң чаагай чаңчылдарынга кижизиткен Тываның комсомолчулары болгаш аныяктар шалынчы ажылы, кончуг эки өөредилгези-биле республиканың экономика, культура хөгжүдезинге улуг үлүг-хуузун киирип, партияның херээнге шынчызын, Төрээн чүртүң мурнунга хүлээлгезин ханызы-биле медереп билип турарын херек кырынга бүзүредип көргүсвен.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүдүг шиитпирлерин амыдралга боттандырар, тоску беш чыл планының онаалдаларын күүседир дээш демиселге күш-ажылчы чаа-чаа чедишкиннерлиг болуруп Тываның ажылчы чоннарынга күзедивис.

Тыва Автономиуг Совет Социалистиг Республика делгерезин!

Бистиң бүгү тиилелгелеривистиң сорук кирикчизи болгаш организакчызы — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга алдар!

БҮГҮ-ЭВИЛЕЛДИҢ АНЫЯКТАРЫНЫҢ ЛЕНИНЧИ КОММУНИСТИГ ЭВИЛЕЛИНИҢ ТӨП КОМИТЕДИ.

ТРАНСПОРТ, ХАРЫЛЗАА, ЧУРУЛГА УРАН ЧҮҮЛҮНҮҢ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНГА ТЫВА АССР-НИҢ ХҮНДҮЛҮГ АТТАРЫН ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫГЫ

Транспорт талазы-биле ачы-хавыязы дээш:

Тыва АССР-ниң транспортунуң алдарлыг ажылдакчызы атты

Марат Агбанович **Ашак-оолга**—Ленин орденниг Енисей пароходствозунуң Кызылда пассажирлериң район эргелелиниң капитан-механиги.

Владимир Борисович **Бобровка**—Кызылдың № 2 чүк автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачызы.

Ромазан Дзабоевич **Козыревке**—Тываның каттышкан аэропортунуң сөөртүлге килдизиниң начальныгы.

Олег Сарыгларович **Комбуй-оолга**—Кызылдың пассажирлер автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачызы.

Сүлдүм Сандынович **Чоодугa**—«Тес-Хем» совхозтуң чолаачызы.

Харылзаа талазы-биле ачы-хавыязы дээш:

Тыва АССР-ниң харылзааның алдарлыг ажылдакчызы атты

Зоя Дадар-ооловна **Ховалыгга**—Улуг-Хем районнуң Арыг-Бажында харылзаа салбырының начальныгы.

Вера Константиновна **Шепановскаяга**—Кызыл хоорайның харылзаа белдириниң сорттакчызы.

Чуруага уран чүүлүнүң талазы-биле ачы-хавыязы дээш:

Тыва АССР-ниң алдарлыг чурукчузу атты

Леонид Демидович **Протасовка**—Тыва республиканың чурулга мастерскаязының чурукчузу.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы
Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Секретары
С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай,
1974 чылдың октябрь 7.

ТАЙБЫҢ ХЕРЭЭНГЕ УЛУГ САЛЫЫШКЫНЫ ДЭЭШ

Улустарның Найыралы орден тайбың камгалалының Совет Комитединиң тугунда

Октябрь 10-да Тайбың камгалалының совет комитединге Улустарның Найыралы орденин тайбың талалакчыларының совет конференциязынга тыыскан. Совет хөй-ниитиниң тайбың дээш, делегейниң айыыл чок доруу болгаш кады ажылдажылгазы дээш демиселге улуг салыышкыны дээш, тайбынче чүткүлдүг күштерниң бүгү делегейге шимчээшкинниге үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгазы дээш, а ол ышкаш ооң тургустунганындан бээр 25 чылынга холбаштыр тайбың талалакчыларының Совет комитединге ол бедик шаңналды тывыскан.

Эвилелдер бажыңының Колонналыг залынга бүгү республикаларның, крайларның болгаш областарның бир мүң ажыг делегаттары — бистиң чүрттүң бүгү националларының төлээлекчилери, министрлер, хөй-ниитин организацияларының удуртукчулары, эртемниң, культураның ажылдакчылары чыыскан. Дыка хөй аалчылар, Тайбыңның Бүтү-делегей Чөвүлелиниң төлээлери, социалистиг чүрттарның тайбың талалакчыларының төлээлекчилери аңаа база олурганнар.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев чыылганнарга чүве чугаалаварга, ону олар чылыы-биле уткаан.

Партия Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң, Совет чазактың дааскаңын ёзугаар ол конференциянның киржикчилеринге, Тайбың камгалалының совет комитединге бедик шаңнал дээш изиг байыр чедирген.

Тайбың камгалалының совет комитеди бодунуң тургустунганының баштайгы үезинден эгелээш, бо хүннерге чедир тайбың талалакчыларының бүтү улусчу байдалын, бистиң социалистиг шинтилеливистиң бүгү социал кезектериниң болгаш бөлүктериниң тайбың дээш демиселге киржилгезини тодаргайы-биле бадыткап, көргүзүп келген. Бо дээрге, дайын деп чүвени көөр хөңнү чок, ооң хоразын биилир хостуг болгаш тывыңгыр күш-ажылчы кижилериң шимчээшкинин боон турар.

Бистиң тайбың политиказы — арга-мегениң айтырыы эвес. Ол—түр болуушкун база эвес — деп, оратор чугаалаан. Ол дээрге, партияның болгаш Совет күрүнениң делегейге бүгү ажыл-чорудулгазының эң чугула амыдыралы принцивидир.

Быжыг тайбыны бактавдып тургузары дээш, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкының принциптерин быжыы-биле боттандырар, улустарның аймыл чок болур чоруун хандырар дээш совет улус болдунар-ла чүүлдерни кылып турар. Ооң-биле кады совет улус бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузалыг хүлээлгезин база күүседип турар. Бо бүгүнү дашпыкы чурттарның улустары улам-на калба-биле медерел, билип турар апарганы чугула-дыр. Ынчангаш чер бөмбүрзээниң бүгү-ле булуңнарындан чүс-чүс төлээлериниң кээп турарының ужуру-даа ында. Совет улус тайбың, тургузукчу күш-ажылды кылып турар, оларның бүгү-ле күш-шыдалы чаа ниитилелдиг тургузарынче угланган деп чүвени олар көрүп турар.

Делегей айтырыгларының талазы-биле бистиң партиязының ленинчи угланыышкыны бүгү совет кижилериниң чаңгыс аай эп-сеткилдиг деткимчезинге даянып-даа турар. Ооң колкол эчис соруглагалары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлеринде айыттынган.

Ол дээрге, бистиң чуртка коммунистиг ниитилелдиң тургузарынга дашпыкы талазы-биле эң таарымчалыг байдалдарны тургузарының дугайында сагыш салыышкын-дыр.

Ол дээрге, социализм чурттарының чаңгыс эвии, сырый каттыжыышкының, аки-дуңма ёзузунуң найыралын улам быжыглаарыынче чайгылыш чок чүткүл-дүр.

Ол дээрге, улустарның национал-хозталга дээш демиселиле-биле өскер-лиш чок эп-сеткил каттыштырылгазы-дыр.

Ол дээрге, бүгү-ле агрессия, империалистиг хүштерге шиитпирлиг ойтур шавыышкыны кылбышаан, аңгы-аңгы ниитилел тургузуглуг күрүнелер-биле тайбың кожа-хелбээ догуннаарының принцивин чайгылыш чок камгалаары-дыр, кижи төрелгетенниң делегейниң чаа даймының кыжаныышкынындан камгалаары дээш демисел-дир.

Партияның Төп Комитеди, ооң Политбюрозу, Төп Комитеттиң Чиңгиме секретары эш Л. И. Брежнев ол эчис чаагай соруглагларны амыдыралга боттандырып чорудары дээш могаг-шылаг чокка ажылдап турар. Бистиң партиявыс, Совет күрүне бүгү совет улустуң эрге-ажыктарын ёзугаар тайбыңче утланган орук-биле моон-даа соңгаар чайгылыш чок чоруурунга шиитпирлиин Леонид Ильич чоокта чаа Берлинге бодунуң ханы уткалыг, чайыннанчак чугаазынга база катап бадыткаан.

Дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарын соксаал чокка үрүлчүлеп, ону делегейниң бүгү-ле булуңнарынга нептередириниң эргежок чүгулазын чугаалаан, Б. Н. Пономаревтүң уламчылааны:

— Совет Эвилелиниң тайбың саналдары турбуже, база дүшкүүрлүг чорук чавырылып турда чамдык черлерде атомнуг шенелделерни кылып, черниң агаарының хирленип, хорданалып турары-биле, хөй-хөй хевирлиг боо-чепсектиң улам-на дагландыр моонметтиниң турары-биле эптежип черле болбас ужурлуг. Чогумна ооң ужурундан дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарыбыле чергелештир дайын белеткелиниң дүшкүүрлүг чоруун база чавырылдырарыынче кыйгырыг онза күштүг-биле чаңгыланып турар апарган. Дайынга материялыг белеткелге удур демиселдя улам калбартыр апаар. Леонид Ильич Брежнев мынча деп чугаалаан: «Тайбыңны хүзээр болзунза — тайбың политиказын чорут, ол политика дээш демисеш! Ол дээрге, бистиң социалистиг дашпыкы политиказыстың утланыышкыны боон келген, болур-даа болгаш моон-даа соңгаар ындыг болур!» Бо кайгамчыктыг кыйгырыг бүгү совет кижилерин, бистиң чүртта тайбың дээш бүгү демиселчилерни сорук киририп турар. Оларның идепкейинден, шыңгыы демиселинден кижи төрелгетенниң даартагы хүмүүжилиг хөөрзини олар билип туралар.

Б. Н. Пономарев ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Чарлыын номчаан, залга олурганнарның диңмиттиг адыш часкаашкыны боон турда, Тайбың камгалалының совет комитединиң тутугга Улустарның Найыралы орденин кадаан.

Тайбың камгалалының совет комитединиң даргазы, делегейниң «Улустар араазынга тайбыны быжыглаары дээш» Ленинчи шаңналының лауреады Н. С. Тихонов харыы сес ап, чүве чугаалаан.

Бо хүн тайбың дээш совет шимчээшкинiниң төөгүзүнге улуг, уттундурбас хүн боон кирер дең, ол чугаалаан. Тайбың камгалалының совет комитедин Улустарның Найыралы орден-биле шаңнааны дээрге, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитедин, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиуму болгаш Совет чазак тайбың талалакчыларының патриоттуг чаагай ажыл-чорудулгазын кайы хире бедик үнелеп турарыныы хереченнип, хорданалып турары-биле, хөй-хөй хевирлиг боо-чепсектиң улам-на дагландыр моонметтиниң турары-биле эптежип черле болбас ужурлуг. Чогумна ооң ужурундан дүшкүүрлүг чорукту

ВОСХОД: эң херии базым

Космонавтиканың төөгүзүнде эң баштайгы үш олуттуг «Восход» корабльдиң чер чоогунда делгемнерге ужудуушкун кылган хүнүнден бээр он чыл болганын эртем хөй-ниитизи демдеглеп турар. Ол 1964 чылдың октябрьниң 12-де космосче ужуп үнген. Корабльдиң командири — ужудукчу-космонавт, инженер-полковник В. Комаров, эртем ажылдакчызы — космонавт К. Феоктистов болгаш эмчи-космонавт Б. Егоров олар ону башкарган.

Чоокта чаа «Союз» корабль—орбита станциязы «Салют» программаны ёзугаар кылган шенелдиниң киржикчилери Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры П. Попович, Совет Эвилелиниң Маадырлары Ю. Артюхин, Г. Сарафанов болгаш Л. Дёмин олардан «Восходтуң» ужудуушкунунуң космонавтиканы богүнгү ужур-дузазын чугаалап бээрин СЭТА-ның тайылбырлакчызы дилээн.

Г. САРАФАНОВ:—Чаа корабль бүрүзү-ле—космос техниказын чогаадып тургузарыга-даа, чер чоогунуң делгемнерин шинчилээринниң чаа аргазын алырыңыз херээнге-даа бүрүнгаар базым болур. «Восходту» кылып, тургусканы чогум-на ындыг чүгүла базым болган. Ол чаа аппаратты бедик мергежилдиг специалистер шенеп, көөр ужурлуг турган. Ынчангаш Н. Жуковскиң аттыг академияның доозукчузу инженер-полковник Владимир Михайлович Комаровту экипажтың командиры кылдыр томуйлааны таварыга эвес.

Л. ДЕМИН:— Константин Петрович Феоктистовтуң дугайын база-ла ынчаар үнелеп чугаалаар ужурлуг. Ол инженер, амгы үеде техникти эртемнериң доктору, ол чылдарда-ла космос техниказын кылып, тургузарыга киржип турган болгай. Ол космонавтыларның баштайгы бөлүүнүң инструктору боон, «Восток» корабльдин техниказын өөренип алырынга оларга дузалап турганы база билдингир...

Ю. АРТЮХИН:—Ооң экипажының составынга специалист-эмчини киргеп база таварыга эвес. Борис Борисович базала космонавтыларны космоска ужудуушкунга белеткээринге киржип турган кижи. Ооң соонда—боду деңнеп чок байдалдың болгаш өске-даа болуушкунларның кижиниң организминге салдарын шуут-ла көөмоста чеде берген специалист кижиниң таваржып, көөрү чиик болбайн аан.

П. ПОПОВИЧ:—Космонавтиканың хөгжүлдезинге «Восходтуң» ужудуушкунунуң ужур-дузазының кол-ла түүлүнде чедип келдивис ышкаш. Билигээринге янзы-бүрү адырларының төлээлекчилери — физика-техниканың болгаш медицина эртемнериниң кижилериниң тургустунган экипаж ол корабльге бир-ле дутаарында чурттап болгаш ажылдап турганын көрдүвүс ышкажыл. Ужудукчулар, бистерден, база бир инженер эртемниг кижи чораан-дыр. Ол ужудуушкунуң соонда Кол конструктор Сергей Павлович Королёвтуң мынчаар бижээнин утпас мен: «Бо эң херии базым—«Восходтуң» эрес-дидим экипажының ужудуушкуну-биле эртемниң ажылдакчыларынга, дидим шинчээчилерге болгаш мерген ажыдыкчыларга космосче орук ажыттынган».

Космосче ол ужудуушкун-биле космонавтының профессиязының билигиниг ангы-ангы адырларынга тускайланыышкынды эгелээн. «Восток» корабльдерге башкарылгалыг ужудуушкунвар үезинде ужудукчу кижи ужударының, агаарның, астрономияның, физиканың, биологияның эргежок чүгүла билиглерин чогуур хире-чергези-биле билгеп турар ужурлуг. Чүгле чогуур хире-чергези-биле билир апаарын опзалап демдеглеп тур мен. Амгы байдал дээрге, өске үе болгаш, ынчангаш бодуңун херээнге мастер, шыырак билиглиг специалист дыка херек апарганын билир бис.

Ю. АРТЮХИН:—Космос корабльдериге бортинженерниң, инженер-шинчээчиниң професссязы ынчаар тывылган-дыр.

П. ПОПОВИЧ:—Шын харын. Ынчалза-даа бир эвес «инженер-шинчээчи» кижи чогум кандыгыл дээрзин көөр болза, ол физик болгаш астроном-даа, биолог, агроном, геолог, эмчи-даа боон болдур.

Л. ДЕМИН:— А элээн каш чыл болганда орбитаның эвлечелиг станциязының ужудуушкунуң дугайында СЭТА-ның дыңнадынга: «Станцияда — шинчээчилер...»—деп, сөстериниң тайылбыр демдээниң соонга силериниң санаалыңар профессияларның специалистериниң аттарын адаар апаары чугаа чок, Павел Иванович.

Г. САРАФАНОВ:—«Восходтуң» ужудуушкунуңуң ужур-дузазын чугаалаарда, ооң база бир талазын утпас болза чогуур деп бодаар мен. Ооң экипажының ужудар оруу мурнундагы бүгү космонавтарымнадан өске, шөйбексимээр орбита-орук-биле боон эрткен. «Восход» ынчан чернин кырындан дөрт чүс километр ажыг кылдыр көдүрүп, чамдыкта анаа 178 километр чедир ооскушулап-даа тургулаан. «Восходтуң» эң бедик ужудуушкуну «Востоктуң» бедиринден бир чүс километр ажыг артык боон турган. Ол үеде ындыг бедик ужудуушкунуун үезинде корабльдиң черге дедир ээп кээп, хонарының эң идегелдиг системалары база херек турган.

Ю. АРТЮХИН:—Чогум-на ол сорулга-биле ооң ужудуушкунун ооскунадыр ракетазын ийи—кол болгаш курлавыр кылып каан турган. База бир үүлдүң дутайын чугаалаксал тур мен. Чер кырынче дүжериниң ийи башкаланыр аргазын космос шинчээчилериниң ажыглавастай бергенинден бээр ам он чыл четкен.

Баштайгы космонавтылар черге чоокшулап келгеш, ушта тевер херекселдиң дузазы-биле корабльден үнгеш, чер кырынга парашют дузазы-биле кээп хонуп турганнар. Ынчаарга черже кудулап бадар аппарат бир ацгы, база-ла парашюттуг кээп дүжер турган. Амгы үеде экипажтар үүтле чаңгыс, эң-не идегелдиг арга-биле—кудулап бадар аппаратты иштинге кээп хонар апарган. «Восход» корабльдин экипажы черге чымчак хонарының чаа системазын ажылдап, ужудуушкуннан ынчаар ээп кээрин эң баштай боттандырган.

П. ПОПОВИЧ:—«Восход» корабльдиң 1964 чылдың октябрь 13-те черге кээп хонар хүнүнде канчаар өөрүп турганывысты эки билир мен. Космодромга-ла турган бүгү кижилер корабльдиң черге кээп хонуптар сөөлгү метрлерин бүдүү санап турган. Кудулап бадар аппарат чернин кырында барык-ла кандыг-даа дүргедээшкин чокка, дыка ооржуун кээп хонупкан. Феоктистов парлалга конференциязынга ындыг хонуушкунну ажаок мактап турган чүве. Мен черге хонарының баштайгы болгаш ийиги-даа аргаларын база ажыглагылаан мен.

Чаңгыс сөс-биле, чугаалаан бүгү үүлдерге ам-даа элээн каш чаа үүлдерни немеп каар ужурлуг: экипаж скафандр чок ушкан; космоска хонук дургузунда корабльдин дээр делгемнивге башкарылга кылыр база бир системазын хынаан: корабль иштинден репортаж кылып болур, а ол ышкаш космостуң көстүр черни черже дамчыдар аргалыг чаа телевидение системазын шенээп. Ол система көзенек үттетпинмес прибор болүүнүң талазынга экипажка немелде «көзенекчигеш» боон чораан.

Моон алгаш көөрге, «Восход» корабль бодунуң байдалыбиле «Востоктан» элээп сайзырангай аппарат-тыр, ынчалза-даа ол соонда кээп «Союзка» эвлечеп берген. Хөй ажылды кылып болур «Союз» корабль орбитада станцияларга экипажтарны чедирериниң хүлээлгезин база күүседип турар.

Түңнелинде ындыг үүлүг чугаалаары чугула: «Восток», «Восход» хевирлиг корабльдер чок болгаш оларга шенекчилер болгаш шинчээчилер ужутпаан, оларга эртем-техниктиг база медицина-биологтуг дуржулгаларны кыйбаан болза, космонавтиканың чаа бедик үе-чадазы—«Союз» корабльдерни болгаш орбита станциялары «Салюттуң» тургузарынче бүрүнгаар шимчээшкин чок болур ийик.

А. РОМАНОВ.

КУЛЬТУРА БАЙЫРЛАЛЫ

ГДР-ниң ССРЭ-де культура хүннериниң киржикчилери Балтикадан Кара далайга чедир найыралдыг орукту эрткенер. Герман Демократтыг Республиканың 25 чылынга турасказткан байырлал бүгү эвилелдешкен республикаларга, бистиң чурттуң улуг хоорайларынга болгаш үлетүр төптеринге болуп эрткилээн. Ооң түңнел кезээ симфония концерти-биле доозулган. Ук концерт октябрь 10-да Москва консерваториязының улуг залынга болуп эрткен. Аңаа немец артистер, Берлин радиозуңуң ниити ыры бөлүү болгаш оркестри Бетховеннің тоску симфониязын күүседткен.

ГДР-ниң культура хүннери ийи чурттарның улустарының найыралының болгаш кады ажылдажылгазының чырыткылыг көргүзүү болган. Ук хүннер демократтыг Германияның социалистиг «культуразының кайгамчыктыг чечектелиишкинин көргүскен. Совет көрүкчүлер ГДР-ниң алдарлыг үран чүүл коллективтериниң болгаш ыраажыларының кайгамчык талантызын онза сонуургаан.

(СЭТА).

1944 чылдың октябрь 11-ниң хүнү. Бо дээрге, биске төөгүдүг хүн. Мээң утаан-сагжымдан ол хүн кажан-даа уттундурбас. Дарга шагда-ла туруп келген, черге дегбес базып тур.

— Салым-чолувусту шинтпирлээр хүнүвүс бо-ла болгай. Эрте дээрге аштанып-чемненип, ал-боттарывысты-даа аян киирип алгаш, белен маңап олуураалыңар—дээш. С. К. Тока бисти эдертип алгаш, ыңай болду.

Чемненип тыртып аалы, эде кеттинип, индазында дүүрээнивис кончуг тур бис.

— Адырам, сен бо мончарыңны аяныг баглап ап көр—деп, ол мени сургагылаан:— мынчаар-мынчаар — дингилээп сооңда галстуумну эптим сургей баглай шаап бердя.

— Адырам, ындыг эвес, эштер, чүү-даа болза, Лопсанчап бодунуң национал хевин кедип алза тааржыр турган боор—деп, даргаларымның бирээзи сүмеледи.

Ам чүү боор ийик, шынаала, аяк хээлиг аг-кок торгу тонумну кеткеш, чиңгир погаан дордум курумну куржангаш, кара-көк шляпамны, хром сапыктарымны кеткеш, өөрүм-биле кады маңап олуруп тур мен.

ССРЭ-ниң Тывада бүрүн эргелиг төлээзи Г. И. Тюрин, ТАРН Төп Комитединиң чөвүлекчизи И. Я. Калиничев болгаш Тываның ССРЭ-де элчини О. Д. Ешэк суглар бистин-биле кады бвар дээш база маңап турганнар. Даргалар-даа база-ла дүүрээн, ыңай-бээр телефонигылаан, бир-ле чүвениң дугайын чугаадашкан, демги үтүүлга бижинивисти ажыдып, катап-катап номчаай турганнар.

Ол аразында ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунче бисти чалап, элээп каш кижи бо чедип келди.

Бисти чайынналып турар ак орду иштинче кирер бергеш, делгем чавагай, карак чылгырыктап турар чайынналчак өрээлге маңадып кагды.

Удатканчок бисти чалап кый дей берди:

— Моорлаңар! Чалап тур!

Сүрээдээрим аажок. Чүге дээрге, бис ол өйде эң-не аажокежиктиг улус турган бис.

Ооржак Чываажыкович ынчаар хөгжүт болгаш сорук киргеп хөөреп олурда, ол-ла хамык төөгүдүг болгаш солун болуушкуннар ооң характерына база катап көстүп кээп, ооң боду Кызылда эвес, Москвада, Кремльде турган ышкаш бооп турган.

— Улуг-ла кабинет иштинче кире бээриивиске, хөй-ле даргалар—ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң кежигүүнери—Бүгү-эвилелдиң Даргазы Михаил Иванович Калининге баштаан улус бисти уткуй кылаштажып кээп, бистиң-биле мендилежип турарлар.

— Боже, боже, саадаңар!—деп, Михаил Иванович арай күдүе бергеш, чалаан кылаштап тур.

Бистин чанывыска, Семён Михайлович Будённый хамык орден-хавыяалары орай дүүнүү сылдыс, шолбаннары ышкаш чайынналган, эрия салы ээир чалгыны ишкаш херлин бергеш саадап олур.

Калининниң дарга моңгун салын суйбай туткулаш, Президиум хуралын ажыдып тура:

— Акы-дүңма Тыва Арат Республиканың төлээлери моорлап келген...—дээш, бистиң келгеи херээвистиң дугайын допчулап таныштыра каапкаш. бистиң удуртукчувус Токага сөс берди.

Киживис-даа кашпагайы кончуг туп-тура халаап, базырында чыткан кызыл хилибиле шыпкан каптазылыг, алдын бижиктерлиг Декларацияны алгаш, кезек чугаалап чоруй, көрээн ажыды хөм кылдыр чөдүре тыртып алы, номчуп бадырыпты.

Даргавыс номчуп дооскаш, тыва араттарның эмис күзелин хандырарын дилээн ТАРның Бичe хуралының VII ожа сессиязының ол төөгүлүг Декларациязын Бүгү-эвилелдиң Даргазы Михаил Иванович Калининге ийи холдап апарып сунарга, демгизи ону хүлээп алгаш, даргаңы оглу ышкаш кылдыр куспактаап, чыттап, холун дыңыдыр тудуп силгээн турган. Ында саадаанар база-ла байыр чедирип, диңмиредир адыш часкап тургулаан.

Айтырыг болгаш сананал-даа чок болган.

М. И. Калинин тургаш:

— Тыва Арат Республиканың Бичe хуралының дилээн ёзугаар, Тываның арат чоюунуң эмис күзелин хандырып, Тываны Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң составынга РСФСР-ниң автономнуг облазы кылдыр хүлээп алыр деп санал бар, кандыгыл?— дээрге, ССРЭниң Дээди Советиниң Президиумунуң кежигүнерин диңмиттиг адыш часкап. Тываның арат чоюунуң төлээлериниле хүлүмзүүредир көрүп алгылаан байыр чедирип тургулаан.

Ол минутадан-на эгелээш, бистиң Тыва улуг Ленинниң чуртуу—Советтер чуртунуң бир чарылбас кезиң, ынчаарга тывалар бистер — улуг Совет Эвилелиниң хамаатылары апаргылаан бис...

Ооржак Чываажыкович Лопсанчап ынчаар чугаалаш, адырам, чүү уттундура берзи моң дээнзиг кезек боданып таакпылап олура, база-ла каттыра ыапкаш, уламчылаш эгеледи:

— Ийет, Президиумуңуң хуралы тараары билек, ооң кежигүннери Михаил Иванович Калинин, Семен Михайлович Буденный олар башташ бо улуг төөгүдүг болуушкун-биле холбаштыр Тываның төлээлеринге чүректиң иизиг байырын чедирип, оларны куспактап, ошкап-чыттап, холдарын чылыы-биле дыңыдыр тудуп силгээн хөөчок-ла тургулаан. Ол орта Семен Михайлович Будённый мынча деп хөөреп турган:

— Бөгүн мен ийи дакпыр өөрүшкүнү байырлап тур мен: ийе, ийе, ыыны-биле ийи дакпыр байырлал — мээң улуг Төрээн чуртум Совет Эвилели бир уруглуг болду— Тыва автономнуг область бо; ынчаарга бистиң ог-бүлеевиске бир ооң төрүттүнгеп, Юрий ол—дингилээш, чалгынналган эрин салын ол-бо талаже эзергилей туткулаш, чаа-ла каттыргылаан. Президиум кежигүннери болгаш тыва төлээлер бистер Семен Михайлович Будённый ооң ол ийи дакпыр байырлалы дээш база-ла чүректиң халы шинг байырын чедирип, дайынды бүлиниг чаагай холун дыңыдыр тудуп тургулаан бис.

Чугаа доозулган. ССРЭ-ниң Дээди Советиниң кежигүннериниге өөрүп четтиргенин база катап илередип, чылыы-биле байырлашкаш, Тываның төлээлери аалчылар бажыңынче чыдыкан. Олар турар черинге кел салы, четтикпээн чүве дег. Совет Тыва болгаш ол төөгүдүг болуушкун-биле — чоруусүүң чогумчалыг болганы-биле бот-боттарынга байыр чедирижип, куспактажып, бир-ле бичии уруглар дег, бөөлдешкен холчок-ла тургулаанынар.

— Че, канчалдым, сүрээдедим бе?.. Келдирлевежик ирги мен бе?—дингилеп, Тока өөрүшкүлүү-даа ажок хөй-ээт кире бергеш, черге дээр-дегбес ыңай-бээр баскылаан турган.

Аңаа база-ла кызыгаар чок өөрээп, хөлээп Чымба турган:

— Чок, чок, дарга, черже кончуг эки болду —дээш, боду база хөлээнимдем папиросун ужутташ, оон хааржаанга база-ла бпезим чаңы-биле дозуладыр сокпагылаш:— Бо хире байырланчыг өйде кижи сүрээдевейн-даа канчаар боор! Мен таакпы тыттыксаш ана ээт-ла олурдум — деп каапп, чаа-ла каттыргылаан.

— Хаа, силер харын-даа хаадырлыг болдуңар... Тыва чоннуң шаг-шаанидан күзеп чораан салым-чолуң шинтпирдеп турган ындыг байырланчыг өйде кижи девидевейн-дла канчаар... Силер-ле болгаш ол берге шылгалданы шыдап үндүнер — дингилээш, малчын арат Ооржак Чываажыковичка даргазының холуун барып туруп, байыр чедирген турган.

Бо төөгүдүг болгаш ажскежиктиг болуушкунга холбаштыр даартазында Москвада бистиң элчин черинге тыва ёзу-биле хүлээп алыпкан болган. Даргалар-даа, чалаткан аалчылар-даа Коммунистиг партия, Совет чазак, ыкы-дуңма совет улус, Советтиг Тыва дээш дашка көдүрүп, байыр чедирип турганнар.

Мен-даа туруп кээп, боостаамны эжида чөдүрүп чоруй:

— Улуг Сээнны-даа аштывыс, Улуг Совет Эвилелинде-даа каттыштывыс, ажай буурул Сээнны-даа аштывыс— Ада-чурт ССРЭ-ге-даа каттыштывыс. Чоруувус-даа чогуду — чолувус-даа ойгуледи, чолувус-даа алдаржыды — Совет Эвилелиниң хамаатылары-даа болдувус. Араттарның ынчаралаан ажс-кежии-даа аткан дан дег хепаланды!...— деп алган йөрээш, өөрээнимдем шоолуг-даа чүве чугаалап чаалаш, холдун дашказын көдүрдүм...

1944 чылдың октябрьның 20-де Кызылга республиканың хөй-ниитизиниң активи чыылган. Аңаа С. К. Тока тыва тыллээлериң чораан чоруунуң чогаанының дугайында илеткел кылып, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советиниң Чарлыктарын номчаан. Оон соон дарый хөй-хөй кижилерлиг митинг хуралдап чер-черге болуп тургулаан. Төлээлериниң бирээзи Ооржак Чываажыкович Лопсанчап бодунуң Чөөл-Хемчик районуна сургакчылап халаспы турган. Чонның өөрүп байырлап турганы чүге деиннээр боор! Бистиң тыва черге шак ындыг байырлаадым төөгүде кажан-даа туруп көрбээн.

Леонид НАДАМБА,
Тыва АССР-ниң культураның алдарлыг ажылакчызы.

КИШИНЕВ. Улусчу танцылыг «Жок» ансамблиниң уран чүүл коргузүүлериниң бистиң Төрээн чуртуң эң ырак-узак булуңнарынга байыр чедирип, адыш часкаан болгаш ооң онаун Европаның, Азиның, Американың-даа чурттарынга дыка сонуургап көргеи. Ол коллективти республиканың улустуң артизи, ССРЭ-ниң күрүме шаңналының лауреады В. Курбет хөй чылдарда удуртуп келген. «Жоктуң» программазы янзыбүрү: ында молдав улустуң болгаш өске-даа улустарның танцылары бар. Ол ансамбльге МССР-ниң алдарлыг колдективи атты тывыскан.

ЧУРУКТА: «Жоктуң» оюн коргүзүп турары.

С. МАЙСТЕРМАН биле А. СИМАНОВСКИЙНИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

УЛУСЧУ ТАЛАНТЫЛАР КӨРГҮЗҮҮ

Күстүң аяс эртеин. Субботаны хүнү. «Коммунизмче орук» колхозтуң Культура бажыңының даштыкы эжиинде «Бостывынгыр уран чүүлдүң киржикчилерииге байыр!» деп бижээн плакатты аскан. Көрүкчүлер залын чон долдур одуруп кан. Хилбек ногаан көжегейниң мурунгга СЭКП Өвүр райкомунуң секретары Ооржак Чылбаа үнүп келгеш, Совет Тываның 30 чыл оюнга тураскаатказн райониуң бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинииң ажыттынганын чарлаап, шилиттиигеп 150 ажыг артистерден тургустунган 4 коллективтиң оюн коргүзүүнүн эгелээрин дыңнатты.

«Кызыл тук» колхозтуң көдээ артистери көрүлдени эгелээн. Совет Тываның 30 чыл оюнга тураскаатказн «Бөгүнгү Тыва» деп сценажыткан коргүзүүт-биле концерт эгелээн. Ук көргүзүү Совет Тываның шаанда болгаш амгы аймаңралы кеш-ла минутада чедиишкиниң көргүскенин көрүкчүлер сонуургал-биле утказаннар.

Моол улустуң өчин деп чадаганыига К. Совет-оол моол тыва аялга сайнап турда оиза мергежээн. Чадаганы ийи хол-биле арта ийи үинеп ойнаары эп-не берге болгаш нарын. Чадаганга ынчаар ойнап өөреиринге үе-шак хөй хереглеттинер.

«Торгалыг» совхозтуң бот-тывынгыр артистери концертин «Ак-көк хемнин кижилери» деп сценажыткан көргүзүүт-биле эгелээн. Бо коллективтиң концерт программазындан совхозтуң бүгү амыдыралын тодазы-биле биляп алыр. Ураи чүүл коллективи совхозтуң бүгү ажыл-агый адырлары-биле тудуш харылзаалыг. Бо созхозта чогаадыкчы чаа-чаа кижилер өзүп, оларның ураи чүүл талазы-биле билиң, талантызы улам-на бедээнин хөрсчилер турар.

Вера Донгак моол, тыва ырларны хоюг, өткүт мяңгыстыбыбиле ырлай бээрге, залда чоп шиң-ле шимээн баар. Ол бярык-ла профессиональ ыраажылардан дудак чок. Бо-ла коллективтиң танцы бөлүү, эр улустуң, херээжеңнериниң ансамбльдери бедик үнелелдерии чедип алгылааннар.

«Коммунизмче орук» колхозтуң бот-тывынгыр артистериниң трио, дует, квартеттери хөй-биле белеткеп, ниити ырыны, хогжум бөлүүн эки тургузуп алганы кескүзү-биле ылгалып турган. Ниити хогжумге күүселдеер болгаш «Колхозчу мен» деп ырыны ниити хогжум үделегзи-биле күүсеткенин мактавас аргажок, чүге дээрге ниити хогжум-биле ыры үдээри нарын болгаш берге, ындыг күүселдерии тургузуп алыры бот-тывынгыр коллективтерге эң эки белеткелден хамаарыжыр.

Композитор А. Чыргал-оолдуң «Нааным» деп ырын Хандагайтының ниити ыр бөлүү күүсеткеи. Моон мурнунда Өвүр районуиуң клубтарының сценаларынга көзүлбээн эстрада оркестри бүгү-ле ыраажыларны үдеп кээрге, чонга солун болбэс аргажок. Эстрадаиың чидиг үнүнге үдеткен ургларның музыка школазының директору Монгуш Оюнсол малчыннын ырын тергиин Эвилелиниң хамаатылары апаргылаан бис...

Ооржак Чываажыкович Лопсанчап ынчаар чугаалаш, адырам, чүү уттундура берзи моң дээнзиг кезек боданып таакпылап олура, база-ла каттыра ыапкаш, уламчылаш эгеледи:

— Ийет, Президиумуңуң хуралы тараары билек, ооң кежигүннери Михаил Иванович Калинин, Семен Михайлович Буденный олар башташ бо улуг төөгүдүг болуушкун-биле холбаштыр Тываның төлээлеринге чүректиң иизиг байырын чедирип, оларны куспактап, ошкап-чыттап, холдарын чылыы-биле дыңыдыр тудуп силгээн хөөчок-ла тургулаан. Ол орта Семен Михайлович Будённый мынча деп хөөреп турган:

— Бөгүн мен ийи дакпыр өөрүшкүнү байырлап тур мен: ийе, ийе, ыыны-биле ийи дакпыр байырлал — мээң улуг Төрээн чуртум Совет Эвилели бир уруглуг болду— Тыва автономнуг область бо; ынчаарга бистиң ог-бүлеевиске бир ооң төрүттүнгеп, Юрий ол—дингилээш, чалгынналган эрин салын ол-бо талаже эзергилей туткулаш, чаа-ла каттыргылаан. Президиум кежигүннери болгаш тыва төлээлер бистер Семен Михайлович Буденный ооң ол ийи дакпыр байырлалы дээш база-ла чүректиң халы шинг байырын чедирип, дайынды бүлиниг чаагай холун дыңыдыр тудуп тургулаан бис.

Чугаа доозулган. ССРЭ-ниң Дээди Советиниң кежигүннериниге өөрүп четтиргенин база катап илередип, чылыы-биле байырлашкаш, Тываның төлээлери аалчылар бажыңынче чыдыкан. Олар турар черинге кел салы, четтикпээн чүве дег. Совет Тыва болгаш ол төөгүдүг болуушкун-биле — чоруусүүң чогумчалыг болганы-биле бот-боттарынга байыр чедирижип, куспактажып, бир-ле бичии уруглар дег, бөөлдешкен холчок-ла тургулаанынар.

— Че, канчалдым, сүрээдедим бе?.. Келдирлевежик ирги мен бе?—дингилеп, Тока өөрүшкүлүү-даа ажок хөй-ээт кире бергеш, черге дээр-дегбес ыңай-бээр баскылаан турган.

Аңаа база-ла кызыгаар чок өөрээп, хөлээп Чымба турган:

— Чок, чок, дарга, черже кончуг эки болду —дээш, боду база хөлээнимдем папиросун ужутташ, оон хааржаанга база-ла бпезим чаңы-биле дозуладыр сокпагылаш:— Бо хире байырланчыг өйде кижи сүрээдевейн-даа канчаар боор! Мен таакпы тыттыксаш ана ээт-ла олурдум — деп каапп, чаа-ла каттыргылаан.

— Хаа, силер харын-даа хаадырлыг болдуңар... Тыва чоннуң шаг-шаанидан күзеп чораан салым-чолуң шинтпирдеп турган ындыг байырланчыг өйде кижи девидевейн-дла канчаар... Силер-ле болгаш ол берге шылгалданы шыдап үндүнер — дингилээш, малчын арат Ооржак Чываажыковичка даргазының холуун барып туруп, байыр чедирген турган.

Бо төөгүдүг болгаш ажскежиктиг болуушкунга холбаштыр даартазында Москвада бистиң элчин черинге тыва ёзу-биле хүлээп алыпкан болган. Даргалар-даа, чалаткан аалчылар-даа Коммунистиг партия, Совет чазак, ыкы-дуңма совет улус, Советтиг Тыва дээш дашка көдүрүп, байыр чедирип турганнар.

Мен-даа туруп кээп, боостаамны эжида чөдүрүп чоруй:

— Улуг Сээнны-даа аштывыс, Улуг Совет Эвилелинде-даа каттыштывыс, ажай буурул Сээнны-даа аштывыс— Ада-чурт ССРЭ-ге-даа каттыштывыс. Чоруувус-даа чогуду — чолувус-даа ойгуледи, чолувус-даа алдаржыды — Совет Эвилелиниң хамаатылары-даа болдувус. Араттарның ынчаралаан ажс-кежии-даа аткан дан дег хепаланды!...— деп алган йөрээш, өөрээнимдем шоолуг-даа чүве чугаалап чаалаш, холдун дашказын көдүрдүм...

1944 чылдың октябрьның 20-де Кызылга республиканың хөй-ниитизиниң активи чыылган. Аңаа С. К. Тока тыва тыллээлериң чораан чоруунуң чогаанының дугайында илеткел кылып, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советиниң Чарлыктарын номчаан. Оон соон дарый хөй-хөй кижилерлиг митинг хуралдап чер-черге болуп тургулаан. Төлээлериниң бирээзи Ооржак Чываажыкович Лопсанчап бодунуң Чөөл-Хемчик районуна сургакчылап халаспы турган. Чонның өөрүп байырлап турганы чүге деиннээр боор! Бистиң тыва черге шак ындыг байырлаадым төөгүде кажан-даа туруп көрбээн.

Леонид НАДАМБА,
Тыва АССР-ниң культураның алдарлыг ажылакчызы.

КЫМНАРНЫҢ ХООРАЙЖЫГАЖЫ ЭКИЛ?

Тюмень областың кыдыкы соңгу талазында бүгү-эвилелдиң шалынчы тудуглар оруу—келир үеде чер иштиниң нефть биле газ дамчыдар шугумнары хөй-хөй километр дурттуг шөйлүп чорутқан. Сибирьниң шуудулга хоолайларының кол тудуг эргелелиниге ол дамчыдылга шугумун дургаар турумчаан кожер хоорайжыгаштарның чагагайжыдылга көрүдези эгелээн. Сураглыг Самотлордан ырак эвесте тудуп тургускан Куйбышевка хоорайжыгашка техниктиг баштайгы паспортту тывыскан. Самотлор —Куйбышев аразының чуртта эң улуг нефть шуудулгазы тудуп турар ажылчыиарының кыжын дыштакырынга эң таварымчалыг байдалды ук сууржуташта бүрүн тургузуп бергем. Ында дерип тургускан магазиннер, столоваялар, чууда кылыр черлиг чунар-бажыңнар бар, электри станциязын, чылыдылга черин, хлеб бижырар черии тудуп тургускан. Ооң делгем кызыл-булуңу телевизорларлыг, чаа-чаа солуинар, журналдар делгеп ал турар, кино үндүрер черлиг.

Шуудулга хоолайларын шөйүп тудуп турар девискээрлериниң районнарының ажылчы чоннар депутаттарының Советтери кожер сууржуташтарны шефке алгаш, оларны чагагайжыдыр тутчуп турар. Ол черлериниң комсомолчулары механизаторларга, дуңзаалакчыларга, оске-даа ажылчыиарга тургулчу аалдан келир. Олар хоорайжыгаштарның чурттакчыларынга тарадып бээр номнар чыш алган бичии библиотекаларыг келир, бот-тывынгыр бөлгүмнериниң концерттерин чонга коргүзүп бээр.

Кыш дүжүп кээрге, будүрүлгенниң чедя шун хире ажылынчызы кожер хоорайжыгаштарга турумчуп чурттай бээр. Аждымызында Сибирьниң ол дамчыдылга тудуунуң кол эргелелиниде оларның саны сезен ажыг.

(СЭТА-ның корр).

ТЮМЕНЬ.

БАЙЫРЛАЛ ХҮННЕРИНДЕ

ОКТЯБРЬ 12-ДЕ

Ленин аттыг шөлге районнар төлээлекчилериниң киржилгези-биле Кызыл хоорайның ажылчы чоннарының митинг-чыскаалы 10 шакта болур.

Политиктиг чырыдыышкын бажыңында байырлалдың улуг концерти 19 шакта эгелээр.

Хөгжүм-шиң театрында К. Кулажының «Далай хүүнде дыңгына» деп шизи болур. Эгелээри 19 шакта.

Парктың шаңналы дээш ооларының волейбол маргылаазы 10.00, шыырга маргылаазы 17.00 шактарда эгелээр.

Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйының чедишкиннериниң болгаш Тываның чурукчуларының чотаалдарының делгелгелерн 10-дан 18.00 шакка чедир ажылдавар.

«Хүреш» стадионга массалыг гимнастика көргүзүүлерии 14.00 шакта, тыва хүреш 14.30 шакта эгелээр.

«Совет Тываның 5 чылга» стадионга Абакан биле Кызылдың футболистериниң эң хүү ужураажышкыны 17.00 шакта, Совет Тываның 30 чылынга тураскаатказн чиик атлетиканың 20 км-ге чарыжы 14.30 шакта эгелээр. (Чарыш «Совет Тываның 5 чылга» стадионнан эгелээр болгаш «Хүреш» стадионга дозозар).

«Енисей», «Энергетик» Культура бажыңнарынга дыштанылга кежээлеринге 20.00 шакта барып болур.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 12-ДЕ

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы.
12.05—Медээлер.
12.10—Өөнүт телекөргүзүг. **«Ратиборның чаш чораанары»** Мульфильм.
12.30—Өөнүт телекөргүзүг. **«Ye».** Информастыг программа. **Молдав ССР-ниң болгаш Молдавияның Коммунистиг партиязының тургустунганыидан бээр 50 чылынга.**
13.30—Музыкалыг программа **«Эртемги почта».**
14.00—Өөнүт телекөргүзүг. **Молдав ССР-ниң болгаш Молдавияның Коммунистиг партиязының тургустунганыидан бээр 50 чыл оюнга тураскаатказн шериг парады болгаш Ажылчы чоннарның чыскаалы. Кишинёвтан дамчыдылга.**
15.30—Өөнүт телекөргүзүг. **Кишинёвтуң Пионерлер ордузунуң уругларының бот-тывынгыр уран чүүл киржикчилериниң концерти.**
16.00—**«Совет Эвилели дашткы аалчыларның көргени-биле»**
16.10—16.20—Чапсар.
16.20—Өөнүт телекөргүзүг. **«Алдын чада».** Уран-чечен фильм.

КЫЗЫЛДАН

17.30—**«Аныяк ленинчилер».** Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

18.00—Өөнүт телекөргүзүг. Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионадыи. **«Спартак»—ЦСКА.**

КЫЗЫЛДАН

20.15—Телемедээлер. Тускай үндүрүлге.
20.30—**«Кодээниң амыдыралы». Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлакчызы В. Е. Серяков дамчыдылгада киржип турар.**
21.10—Телеконцерт.
21.55—Телемедээлер. Тускай үндүрүлге.

МОСКВАДАН

22.10—Өөнүт телекөргүзүг. **«Балет дугайында». «1974 чылдың ССРЭ-ниң Күрүне шаңналдарынга киирери-биле, ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Плисецкая Р. Щедриниң «Анна Каренина» деп балеттинде.**
23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ОКТЯБРЬ 12-ДЕ

«НАПЫРАЛ»: «Дедир ягштынмес» 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кавказка туттурукчу» 15.05, 16.55, «От» 12.50, 18.35, 21.05 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чүгле «кырганнар» тулчуп турар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Шорганның айыткаиы-биле» 15.00, «Ийи чылда таиы эрииге» 16.30, 18.20, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 66700

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыи № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуң 24—63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киидизиниң 23-54, чарымсалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киидизиниң 37-13, культура киидизиниң 23-54 кезээ ажылагый киидизиниң 21-47, үлетүр киидизиниң 22-64, чагаа киидизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киидизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефончe долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТИРАЖЫ 16056. ЧАГЫГ № 242.
ТС—00983.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы- биле эргелелииши

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 241 (9618)) | Воскресенье, октябрь 13, 1974 чыл | 1925 чылда үнелезилеттингеи | Өртээ 2 кол.

Кишинёвка шериг парады болгаш ажылчы чоннарның чыскаалы

Молдав ССР-ниң болгаш Молдавияның Компартиязының тургустунганының 50 чыл ою— тураскаадыт юбилейин хүннээректээн республиканың ажылчы чоннары демдеглээн. СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң Кишинёвка болган байырлыг хуралга чайынналчак, сорук кииришкинниг чугаазын Молдавияның ажыл-ишчилери базала бүгү совет кижилер дег, чүректин ханызындан ийин-биле деткип үнелээн.

Октябрь 12-де эртенгинниң он шак. Чыыттаннар СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневти диниттиг, үр алыш часкан уткаан.

Теп индирде — эштер В. В. Щербицкий, Н. М. Машеров, Ш. Р. Рашидов, Г. В. Романов, М. С. Соломенцев, Молдавияның Компартия ТК-зының бирги секретары И. И. Бодюл, республиканың Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы К. Ф. Илъяшенко, Молдав ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы П. А. Паскарь, авилелдешкен республикаларның Компартиялар ТК-ларының бирги секретарылары, байырлалга келген делегацияларның еске-дээ удуртукчулары, Молдавияның Компартия ТК-зының бюро кежигүннери, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчылары.

Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнүнге кандидат, БКП Пловдив округкомунуң бирги секретары Дража Вылчева — база ында.

Кишинёв гарнизонунуң болгаш Одессаның Кызыл Туг орденниг шериг округунуң кезектериниң парады болган.

Оон соонда шөлге авилелдешкен республикаларның туктарын туткан чыскаал колонналары келген.

Тиилелге шөлүнге байырлал чыскаалы совет улустарның ажы-дүжүнде чаңгыс авшын болган бүзүлбас найыралының, ленинчи партияга, коммунизмниң идеалдарынга шынчылыының чайынналчак көргүзүү болгай.

СЭТА-ның түскай корр.

УЛУГ НАЙЫРАЛДЫҢ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ

Молдавияның Компартиязының ТК-зының болгаш Молдав ССР-ниң Дээди Соведининиң байырлыг хуралы

Молдавияның чергеде орушкулуг, чырыткылыг байырлал боон турар. Советтер чуртунуң дең эргелиг акы-дүжүнде улустарының чаңгыс аай өөрүлезинге республиканың ажылчы чоннары алдарлыг юбилейин — Молдав Совет Социалистиг Республиканың болгаш Молдавияның Коммунистиг партиязының тургустунганының 50 чыл болганын демдеглеп эрттирип турар. Республика чартык чүс чыл иштинде түс-чүс чылдарга деңнежир төөгүүрүг улуг оруктуг эртээн. Хадыңгы Россияның шаанда хожудангай кыдыг-кызыгаары турган черден ол амгы үениң болбаазырангай үлеттүрлүг болгаш бедик хөгжүлделиг көдөө ажыл-агыйлыг чурт кылдыр хуузаан.

Бодунуң салым-колунуң эзэн апаран молдав улустуң социал, экономика, утаан-бодал амыдыралынга кайгамчыктыг чедишкиннерин СЭКПниң шылгаранган национал политиказының, социалистиг Ада-чурттуң бүгү улустарының бүжүг найыралының база ботботтарынга дузаламчызының ачы-хавыязында чедип алдынган.

Ынчангаш бөгүн Молдавияның ажылчы чоннары чер кырынга тайбының хандырарынче угланган чайгылыш чок, эвиис-соруглаже угланган политиканы чорудуп, бистиң хөй националдыг Төрээн чуртувустуң улам чечектелиишкинниң дугайында, ажылчы чоннарның чазгай амыдыралының, аас-кежиннең дугайында мотаг чок сагыш салып турар партияның ленинчи Теп Комитединге, СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневке баштаткан ооң Политбюрозунга өөрүп-четтиришкинниң сөстерин чугаалап турарлар.

«Октомбрне» («Октябрь») ордунуң бажыңын байырлал шинчи кинр шимел каан. Тускай суургаларда — СЭРЭ-ниң күрүне тугу, авилелдешкен акыдүжүнда республикаларның туктары киискин турган. Октябрь 11-де аңаа Молдавияның Компартиязының Теп Комитединиң Дээди Соведининиң республиканың болгаш Молдав ССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы С. Б. Ниязбеков, хамааты ужар чүүл министри Б. П. Бугаев, СЭКП ТК-ның инниквалдизиниң эргелекчизи К. У. Черненко, ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Е. М. Тяжельников, Моссовет күүскомунуң даргазы В. Ф. Промыслов, СЭРЭ-ниң кинигаал министриниң орлакчызы армия генералы В. Ф. Толубко, СЭКП ТК-ның Чингине секретарының дузалакчызы В. А. Голиков, Молдавияның КП ТК-ның бюро кежигүннери, Молдав ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчылары, Молдавияның Компартиязының ТК-зының кежигүннери, республиканың Дээди Соведининиң депутаттары, партия болган совет организацияларның удуртукчулары, үлеткүрүүн болгаш көдөө ажыл-агыйның мурнакчылары, эртем база культураның ажылдакчылары. Совет Армияның дайынчылары. Ында базэ-да — авилелдешкен республикалардан, Москвадан болгаш Ленинградтан барган хөй санныг аалчылар.

Байырлыг хуралдың кирижикчилери бут кырынга туруп келгеш, СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневти диниттиг, үргүлүглээшкиннинг адыш часкашкыны-биле утказаннар. Президиумда — эштер В. В. Щербицкий, П. М. Машеров, Г. Р. Рашидов, Г. В. Романов, М. С. Соломенцев, Молдавияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары И. И. Бодюл, республиканың Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Ф. Ф. Ильяшенко, Молдав ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы П. А. Паскарь, республиканың Дээди Соведининиң Президиумунуң кежигүннери, сураглыг ажылчыннар, хөй-нинтинниң төлээлекчилери олурганнар.

Болгарияның Коммунистиг партиязының Политбюро кежигүнүнге кандидат, БКП-ниң Пловдив округкомунуң бирги секретары Дража Вылчева, хөй-хөй социалистиг чурттарның Киевте кол консул черлериниң удуртукчулары база — ында.

Байырлыг хуралды Молдавияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары И. И. Бодюл ажыткан.

Байырлалдың бо хүнүнде коммунистер, Молдавияның бүгү ажылчы чоннары өөрүпөттиришкинниң болгаш ханы ынакшылдың баштайгы сөстерин ажыл-херээнде ленинчи геший, гажытчын ангының, бүгү ажылчы чоннуң эрге-ажыктарынга Ленинчи ёзу-биле шынчы чорук сиңиккен төрээн Коммунистиг партиязынга, ооң Теп Комитединге чугаалап турар.

Шылгаранган ленинчи-марксисчи, чер кырынга тайбың болгаш социал дешилеге, коммунизм дээш бижүг туруштуг демисселге эш Леонид Ильич Брежнев бистиң байырлалывыска киржип турар. Байырлалывыс ынчангаш онза өөрүшкүлүг болган ужур-дузалыг. Силерниң Молдавияга келириңерни республиканың ажылчы чоннары хелчок күзеп, манап турган, Леонид Ильич Боттарының аас-кежиннде Силерниң үлүг-хуунар бар деп олар үнелеп турар. Молдав черге социал-экономиктиг чаартылгалар кылып болур аргаларны болгаш перспективаларны дайын сөөлүндеги бергеге үеде илереткеш, бистиң улузувуска айтып берген, бистиң чергивиске сэйзүрзигай социализм тургузары дээш демисселге Молдавияның коммунистерин, республиканың бүгү ажылчы чоннарын эгээртиннес энергинлар-биле, организаторлук талантыңар-биле баштаан силер деп. ол чугаалаан.

Кижилерни аас-кежиктиг болдурарынга Силерниң кылын берип турар бүгү үүлдериңер дээш, бистиң чырык чаагай байырлалывысты эрттирижирп-биле, ону улам улуг өөрүшкүлүг болдурарыңар-биле бистиң төрээн чуртувустуң чечектелиишкинниң кыска үеде ыраакта, национал чырыдыышкын үзүктактанган, чүге дээрге) алдаанның солуннарының бижин турарыбиле алырга, национал школалар — «большевизмниң одаглары» боол турар... Чоннуң ужуже-ле хайгаараалдың бир шинчизинни онаажыр»—деп, ол бижээн.

Бессарабияның чажыт коммунистиг организациязының удуртулгазы-биле Совет эрге-чагырганы катап тургузары дээш ажылчы чоннарның демисели чаңгыс-даа хүн соксаваан. 1940 чылда Бессарабияга Совет эрге-чагырганы катап тургускан болгаш ону Молдав ССР-биле катап каттыштырганы төөгүге улуг болуушкун ол болган. Ынчан Молдав Совет Социалистиг Республиканы тургускан болгаш ону бүгү молдав улустуң күзел-соруун илереткенин ёзугаар СЭРЭ-ниң составынга эвилелдешкен республика кылдыр үлээп алган.

Молдав улустуң алдарлыг оолдары — революцияның полководчузу Михаил Фрунзе, алдарлыг командири Григорий Котовский, Совет Төрээн чурттуң хоталгазы дээш чаныш-сыныш чок демисселчи Сергей Лазо олар бүгү совет кижилерниң чоргааралы болганнар.

Октябрьның Улуг революциязы молдав улустуң салым-чолунга үндезин эргилдени болдурган. Молдав улус 1918 чылдың эгезинде бодунуң большевикчи организациязының удуртулгазы-биле Бессарабияның бүгү дезискээрине Советтерниң эрге-чагырганы бактаанын тургускан. Ынчалда-даа ажылчыннарның болгаш тараачыннарның ол ышкыр күүдиезинге удур хаалдашкынны кылган делегей империализминиң күштери хаан эрге-чагыргалыг Румынияның тергиндевээ адгыларының дузазы-биле Прут биле Днестрниң аразында бо черни Совет Төрээн чуртта ажылчыннарның болгаш ажылчы чоннарының демисели чаңгыс-даа хүн соксаваан. 1940 чылда Бессарабияга Совет эрге-чагырганы катап тургускан болгаш ону Молдав ССР-биле катап каттыштырганы төөгүге улуг болуушкун ол болган. Ынчан Молдав Совет Социалистиг Республиканы тургускан болгаш ону бүгү молдав улустуң күзел-соруун илереткенин ёзугаар СЭРЭ-ниң составынга эвилелдешкен республика кылдыр үлээп алган.

Бүгү авилелдешкен республикаларның, Москва, Ленинград хоорайларның төлээлекчилеринге, ССРЭ-ниң Камгалал министерствозунуң болгаш ВЛКСМ ТК-ның делегацияларынга — делегациялар удуртукчуларынга, кежигүннеринге чүректин ханызындан ол изин байыр чедиргеп.

Болгарияның Пловдив хоорайындан келген делегацияга ол база байыр чедиргеп.

Молдав ССР-ниң болгаш Молдавияның Коммунистиг партиязының тургустунганының 50 чыл ою—тураскаадыт юбилейге холбаштыр байырлыг хуралын бүгү кирижикчилеринге, республиканың бүгү ажылчы чоннарынга Молдавияның Коммунистиг партиязының Теп Комитединиң, республиканың Дээди Соведининиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының өөлүүзүнден Н. И. Бодюл чүректин ханызындан изин байыр чедиргеп.

СЭРЭ-ниң болгаш Молдав ССР-ниң күрүне гимнери чаңгыланган.

СЭКП ТК-ның ленинчи Политбюрозу составтыг хүндүлүг президиумуну байырлыг хуралдың сорук киришкинниг сөңгээн.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневке сөс бергеп.

СОВЕТ МОЛДАВИЯНЫҢ БЕЖЕН ЧЫЛЫ

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эштер!

Бөгүн силерниң арааларга, бо кайгамчыктыг байырлалга киржирп улуг өөрүшкүдүр. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Теп Комитединден, ССР Эвилелиниң Дээди Соведининиң Президиумундан болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниңден эвес изиг байыр чедиргишкинни хүлээп ал көрүңер! Совет Молдавиязының бүгү ажылчы чоннарынга чүректин ханызындан байыр!

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң чартык чүс чыл юбилейин байырлап, демдеглээнивистен бээр яйн хире чыл эрткен. Советтиг Украинаның, Белоруссияның, Казахстанның, Грузияның, Азербайджанның, Арменияның 50 чыл болган байырлаллары бистиң иштин байырлалывыс болган. Удавас совет кижилер бистиң Ортээки Азия республикаларывыс — Узбекистанның, Киргизияның, Таджикистанның, Туркменияның чартык чүс чыл болган юбилейлиг база демдеглээр. Ынчангаш ол республиканың акы-дүжүнде улустарынга болган оларның Коммунистиг партияларынга ол төөгүдүг болуушкуннарга холбаштыр чүректиң ханызындан байыр чедирип турар бис.

Бөгүн бистиң улуг чуртувус силерниң-биле кады Молдав Совет Социалистиг Республиканың болгаш Молдавияның Коммунистиг партиязының 50 чыл болганын байырлап турарбыс.

Молдав улуска чиик эвес үлүг-хуу онаашкан. Ооң бүгүле хөй чүс чыл орүү дириг артар дээш, бодунуң хостуг болгаш хамаарышпас эргези, төлеттиг амыдырал дээш аарберге, дошкун демисселбиле доллунган турган.

Молдавтар бо демисселниң үезинде Россияның мурнакчы кижилериниң деткимчезин кезээде ап келген. Бо черниң амыдыралы болгаш салым-чолу-биле, ооң онзагай хевирлиг культуразы-биле Пушкинниң, болгаш Толстойнуң, Горькийниң болгаш Короленконуң чогавл ажылдары холбаалыг.

Молдавияга революстуг шинчээшкин Петербурттуң «Ажылчын» ангының хостаары Ленин-биле болгаш силериңиң өөрүүдерде ийи орденниг Совет Тываның ажылчыннарынга, колхозчуларынга, интеллигенциязынга, бүгү ажылчы чоннарынга республиканың алдарлыг 30 чыл ою-биле чүректиң ханызындан байыр чедирерин көрүңер—деп, ол чугаалаан.

Бо байырлал-биле холбаштыр Тываның ажылчы чоннарынга мээң бодумнуң байырымны чедирип өөрүңер деп СЭКП Теп Комитединиң Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң дилээн күүседири менээ оныза өөрүнчүг-дүр. Леонид Ильич силерге коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа чедишкиннерни, каң кадыкшылды, улуг аас-кежиктиг болдурун күзээн күзээшкинниң амыдарын дилээн — деп, эш Васильев уламчылаан.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының ачызында Тывага национал-хосталгалыг революция 1921 чылда тиилээн. Тывалар дарлалдан моңгеш-биле хосталган. Тыва социалистиг оруктап хөгжүп эгелээнин оратор демдеглээн.

Совет Эвилелиниң составынга Тыва Арат Республика 1944 чылдың октябрь 11-де эки тура-биле каттышкан. Ооң соонда республиканың ажылчы чоннары Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле, ак-дүжүнде улуг орус улустуң болгаш ССРЭ-ниң оске-даа улустарының дузаламчызыбиле ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга бичө эвес чедишкиннерни чедип алган. Ужеп чыл дургузунда Тыва чечектелип турар республика болуп берген. Тыва АССР-ниң эдилекчилери болээ. Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының, бистиң Төрээн чуртувустуң хөй националдыг улустарының бузулбас найыралының тиилелгезиниң херечизи болур.

Областың партия организациязының удуртулгазы-биле Тываның ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXIV съездизининиң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар херекке төлептиг үлүгүн киирер дээрзинге бүзүрелин эш Н. Ф. Васильев илереткен.

— Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың ажылчы чоннары бо хүннерде Совет Эвилелиниң составынга Тываның эки тура-биле каттышканының 30 чыл ою-нуң улуг болгаш өөрүшкүлүг байырлалын демдеглеп эрттирип турар—деп, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш Г. Ч. Ширшин бодунуң чугаазын эгелээн.

СЭКП Теп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң болгаш ССРЭниң Министрлер Чөвүлелиниң, ол ышкаш РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Байыр чедирген чагаазын Совет Тываның ажылчын аңгызы, колхозчу-тараачыннары, күш-ажылчы интеллигенциязы бүгү ажылчы чоннары улуг өөрүшкү-биле хүлээп алган.

СЭКП Теп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ол ышкаш РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Байыр чедирген чагаазын Совет Тываның ажылчын аңгызы, колхозчу-тараачыннары, күш-ажылчы интеллигенциязы бүгү ажылчы чоннары улуг өөрүшкү-биле хүлээп алган.

СЭКП Теп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, СЭКП Теп Комитединиң Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң, РСФСР-ниң чазаанның чүректиң ханызындан байыр чедиргенинге, Совет эрге-чагырганың тыллдарында Тывага боттанган социалистиг чаартылгаларга бедик үнелерди бергенинге, коммунистиг тургузуушкунга моон соңгаар улам чедишкиннерлиг болуруп күзээнинге чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенивисти илереттивис деп эш Г. Ч. Ширшин чугаалаан.

СЭКП ТК-ның кежигүнү, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы эш Н. Ф. Васильевтиң бистиң байырлалывыска киржип турарынга республиканың ажылчы чоннарының адрезинге сөглээн чылыг сөстери дээш өөрүп четтиргенивисти илереттивис. Ол ышкаш байырлалга киржип келген Моол Арат Республиканың, ВЛКСМ ТК-ның, Красноярск крайның, РСФСР-ниң автономнуг республикаларының, областарының болгаш шериг округтарының төлээлериниң удуртукчулярынга болгаш кежигүннеринге өөрүп четтирдиивис. Оларга эш Ширшин изиг байыр чедиргеп.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязы тыва улуска хосталганы болгаш аас-кежиктиг берип, акы-дүжүнде совет улустуң найыралдыг өг-бүлезинге каттыжар оруктуң ажыткан деп, оратор демдеглээн.

Ооң ынай эш Ширшин Совет Тываның ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунда чедишкиннерни чугаалаан.

Республиканың коммунистериниң, бүгү ажылчы чоннуң мурнундан Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары төрээн Коммунистиг партиязын долгандыр улам сыры каттыжып, Ленинчи партияның бирги секретарынга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазынга, Леонид Ильич Брежневке, бистиң улуг Төрээн чуртувустуң еске улустары-биле кады фашистиг эжелекчилерге удур эрес-дидим демиссежиң, партизан отрядтарынга болгаш патриотчу чажыт организацияларга коргуш чок хөделип турганнар.

Сан-түн чок караажа-когараады улуска таварыштырган үш чылдың эжеленишти соонда бо республиканың девискээрин фашистерден долузу-биле хостап, арыглаан. Дайзының шериглериниң Ясы-Кишинев девискээрине мөөңнелиишкинин бүзээлеп, чылча шавармның талазы-биле кайгамчыктыг операция Совет Армиязын алдарлыг тимелгелериниң чыл демдеглелинге мөңгезин-биле киргеп.

ССРЭ-ниң улустарының эң-найыралдыг өг-бүлезинге кежээмөңгезин-биле каттыжып киргеп молдав улустуң багыш тайбының ачызынга чаа, социалистиг амыдыралды тургузуп киритпер аргазын Ада-чурттуң Улуг даймынга совет улустуң тиилелгези берген. Ол ышкаш даштыкыга, силериниң-биле кожа-хелбээ Балкан чартык оргулукка-даа ажыл-херек чаа ёзу-биле эгелээн: Болгарияның, Румыниянның, Югославияның улустары мөлүүжү тургузугну узуткаашт, социализм тургузуурының оруулуче киришкеннер.

Эштер! Бистиң бо байырлыг хуралывыста молдав черге Совет эрге-чагырга дээш демиселге боду киржип турганмардан дыка хөй кижилер, ону фашистиг эжелекчилерден камгалап, хостап турганнар, республикага социализм тургузуушкунунуң хоочулары олурарын турар-дыр. Оларга изиг байыр чедирип, бижыг кадышылдыг, хөй-хөй чылдарга чурттаганы болгаш үреттүнелдит ажылдаарын күзел кварын чопшээрел көрүңер!

Чаа Молдавияны тургузарынга бодунуң салышкынын киргеп, маңаа заводтарны, болгаш хоорайларны тургускан, садтарны өстүрүп, урутларны өөреткеп, оске-даа канлыг-бир ажыктыг ажыл-херекте долу күш-биле цыгаан кижи бүрүзүү-ле бөгүн улуг сеткил ханышкын-биле: «бистер халас эвес ажылаан-дыр бис»—деп чугаалап, боттарының чечектелген социалистиг республиказынга долузу-биле чоргаарланып болурлар. Ооң чедишкиннериниң, планнарының болгаш сорулгаларының дугайын эш И. И. Бодюл бөгүн бодунуң илеткелиите чугаалаан.

Революция мурнуңуң Молдавияга үлеттүр деп чүл дээрзин херек кырында шуут биибес турган Амгы үеде республикада машина тудуушкунунуң, химияның болгаш энергетиканың амгы болбаазырангай будүрүлгелерин ажылдап турар, тудугнуң улуг баазазын тургускак, чиик болгаш аъш-чем үлеттүрү дыка хөгжээн.

Ынчалза-даа республиканың ажылдаар бүгү чоннуң чартык кезии чеде берген ажылчы ангызының үлеттүр-биле чергелеттир өскени эң чугула чүүл ол боол турар. Дүүнгү

(Уламчызы 2-гө арыда).

ЧААРТТЫНГАН ЧЕРДЕ БАЙЫРЛАЛ

Кызылга болган ажылчы чоннарның митинг-чыскаалы

В. И. Ленин аттыг шөл, Ооң ортузунда Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленинниң турасказалы бедик чаагай болгаш эргим үнелиг хостүп тур. Шөлдү долгандыр транспарантылар, лозуңнар, плакаттар, туктар ассылаан, байырлал шинчи кинр каастаттыгнан. Хөгжүмүнүң таалалчыг аянгазы чаңгыланган... Ол бүгү байырлалга киржип келген кижилерни улам-на сорук киирген.

Совет Эвилелиниң составынга Тываның каттышканының бээр 30 чыл ооңга тураскаатқан митинг-чыскаалга киржир дээш ажылчы чон эртенгинниң 9 шак ажып турда шөлге чыглып эгелээн. Оларның арынаында өөрүшкүлүг хүлүмзүрүг долган.

Хүндүлүг таңнылдар В. И. Ленинниң турасказалының чанынга турупхан.

СЭКП обкомунуң бюро кежигүннери, байырлалга киржири-биле келген Москваның, автономнуг республикаларының, областарның, шериг округтарының төлээлери болгаш Моол Арат Республиканың Убса-Нур, Баян-Ульгий, Кобдо, Завхан аймактарындан келген аалчылар эртенгинниң 9 шак 55 минута турда индирже үнүп келгенер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **М. К. Менду**ме СЭКП Тыва обкомунуң Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң мурнундан кайгамчыктыг байырлал — Совет Тываның 30 чыл ою-биле холбаштыр чыыттаннарга байыр чедиргеш, Кызылдың ажылчы чоннарының митинг-чыскаалы ажыттынганын чарлаан.

Совет Эвилелиниң составынга Тываның каттышканының 30 чыл ою-нуң улуг болгаш өөрүшкүлүг байырлалын демдеглеп эрттирип турар—деп, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш Г. Ч. Ширшин бодунуң чугаазын эгелээн.

— СЭКП Теп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң болгаш ССРЭниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы эш **Н. Ф. Васи**льевке ооң берген.

— СЭКП Теп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң болгаш ССРЭниң Министрлер Чөвүлелиниң, ол ышкаш РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Байыр чедирген чагаазын Совет Тываның ажылчын аңгызы, колхозчу-тараачыннары, күш-ажылчы интеллигенциязы бүгү ажылчы чоннары улуг өөрүшкү-биле хүлээп алган. Ужеп чыл дургузунда Тыва чечектелип турар республика болуп берген. Тыва АССР-ниң эдилекчилери болээ. Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының, бистиң Төрээн чуртувустуң хөй националдыг улустарының бузулбас найыралының тиилелгезиниң херечизи болур.

Областың партия организациязының удуртулгазы-биле Тываның ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXIV съездизининиң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар херекке төлептиг үлүгүн киирер дээрзинге бүзүрелин эш Н. Ф. Васильев илереткен.

— Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың ажылчы чоннары бо хүннерде Совет Эвилелиниң составынга Тываның эки тура-биле каттышканының 30 чыл ою-нуң улуг болгаш өөрүшкүлүг байырлалын демдеглеп эрттирип турар—деп, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш Г. Ч. Ширшин бодунуң чугаазын эгелээн.

СЭКП Теп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, СЭКП Теп Комитединиң Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң, РСФСР-ниң чазаанның чүректиң ханызындан байыр чедиргенинге, Совет эрге-чагырганың тыллдарында Тывага боттанган социалистиг чаартылгаларга бедик үнелерди бергенинге, коммунистиг тургузуушкунга моон соңгаар улам чедишкиннерлиг болуруп күзээнинге өөрүп четтиргенивисти илереттивис деп эш Г. Ч. Ширшин чугаалаан.

СЭКП ТК-ның кежигүнү, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы эш Н. Ф. Васильевтиң бистиң байырлалывыска киржип турарынга республиканың ажылчы чоннарының адрезинге сөглээн чылыг сөстери дээш өөрүп четтиргенивисти илереттивис. Ол ышкаш байырлалга киржип келген Моол Арат Республиканың, ВЛКСМ ТК-ның, Красноярск крайның, РСФСР-ниң автономнуг республикаларының, областарының болгаш шериг округтарының төлээлериниң удуртукчулярынга болгаш кежигүннеринге өөрүп четтиргенивисти илереттивис. Оларга эш Ширшин изиг байыр чедиргеп.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязы тыва улуска хосталганы болгаш аас-кежиктиг берип, акы-дүжүнде совет улустуң найыралдыг өг-бүлезинге каттыжар оруктуң ажыткан деп, оратор демдеглээн.

Ооң ынай эш Ширшин Совет Тываның ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунда чедишкиннерни чугаалаан.

Республиканың коммунистериниң, бүгү ажылчы чоннуң мурнундан Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары төрээн Коммунистиг партиязын долгандыр улам сыры каттыжып, Ленинчи партияның бирги секретарынга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазынга, Леонид Ильич Брежневке, бистиң улуг Төрээн чуртувустуң еске улустары-биле кады фашистиг эжелекчилерге удур эрес-дидим демиссежиң, партизан отрядтарынга болгаш патриотчу чажыт организацияларга коргуш чок хөделип турганнар.

Сан-түн чок караажа-когараады улуска таварыштырган үш чылдың эжеленишти соонда бо республиканың девискээрин фашистерден долузу-биле хостап, арыглаан. Дайзының шериглериниң Ясы-Кишинев девискээрине мөөңнелиишкинин бүзээлеп, чылча шавармның талазы-биле кайгамчыктыг операция Совет Армиязын алдарлыг тимелгелериниң чыл демдеглелинге мөңгезин-биле киргеп.

ССРЭ-ниң улустарының эң-найыралдыг өг-бүлезинге кежээмөңгезин-биле каттыжып киргеп молдав улустуң багыш тайбының ачызынга чаа, социалистиг амыдыралды тургузуп киритпер аргазын Ада-чурттуң Улуг даймынга совет улустуң тиилелгези берген. Ол ышкаш даштыкыга, силериниң-биле кожа-хелбээ Балкан чартык оргулукка-даа ажыл-херек чаа ёзу-биле эгелээн: Болгарияның, Румыниянның, Югославияның улустары мөлүүжү тургузугну узуткаашт, социализм тургузуурының оруулуче киришкеннер.

Эштер! Бистиң бо байырлыг хуралывыста молдав черге Совет эрге-чагырга дээш демиселге боду киржип турганмардан дыка хөй кижилер, ону фашистиг эжелекчилерден камгалап, хостап турганнар, республикага социализм тургузуушкунунуң хоочулары олурарын турар-дыр. Оларга изиг байыр чедирип, бижыг кадышылдыг, хөй-хөй чылдарга чурттаганы болгаш үреттүнелдит ажылдаарын күзел кварын чопшээрел көрүңер!

Чаа Молдавияны тургузарынга бодунуң салышкынын киргеп, маңаа заводтарны, болгаш хоорайларны тургускан, садтарны өстүрүп, урутларны өөреткеп, оске-даа канлыг-бир ажыктыг ажыл-херекте долу күш-биле цыгаан кижи бүрүзүү-ле бөгүн улуг сеткил ханышкын-биле: «бистер халас эвес ажылаан-дыр бис»—деп чугаалап, боттарының чечектелген социалистиг республиказынга долузу-биле чоргаарланып болурлар. Ооң чедишкиннериниң, планнарының болгаш сорулгаларының дугайын эш И. И. Бодюл бөгүн бодунуң илеткелиите чугаалаан.

Революция мурнуңуң Молдавияга үлеттүр деп чүл дээрзин херек кырында шуут биибес турган Амгы үеде республикада машина тудуушкунунуң, химияның болгаш энергетиканың амгы болбаазырангай будүрүлгелерин ажылдап турар, тудугнуң улуг баазазын тургускак, чиик болгаш аъш-чем үлеттүрү дыка хөгжээн.

Ынчалза-даа республиканың ажылдаар бүгү чоннуң чартык кезии чеде берген ажылчы ангызының үлеттүр-биле чергелеттир өскени эң чугула чүүл ол боол турар. Дүүнгү

(Уламчызы 2-гө арыда).

Ажылчы чоннуң чыскаалы эгелээн. Кызылдың төп шөлүбиле муң-муң ажыл-ишчилер, студентилер, сургууулдар, школачылар ыры-шоорлуг, омак-хөгжүлүг эрткен. Олар долларында В. И. Ленинниң, СЭКП Теп Комитединиң Политбюро кежигүннериниң портреттерин, Эвилелдешкен республикаларның сүлде демдектерин, туктарын, күш-ажылчы чедишкиннерни көргүскен транспарантларны, диаграммаларны, лозуңнарны туткулаан.

Кызылга болган ажылчы чоннуң митинг-чыскаалы совет улустуң бүзүлбас чаңгыс эвин, революцияның идеаларынга болгаш В. И. Ленинниң чагыларынга оларкын шынчылыын көргүскен.

Х. ТААН-ООЛ,
«Шынның» корр.

Байыр чедиришкиннери

СЭКП-ниң Тыва область комитединге, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниге ССРЭ-ниң Улусчу контроль комитединден, Киргизияның Компартиязының ТК-зындан, Киргыс ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниден, Украинаның Компартиязының Ровно обкомундан болгаш облүүскомундан, СЭКП Кемерово обкомундан, РСФСР-ниң Автомобиль оруктарының министерствозундан, СЭКП-ниң Минусинск хооркомундан болгаш хооркүүскомдан, ССРЭ-ниң Центросоюз баштаар черинден, Росвотребсоюзтуң баштаар черинден Совет Тываның 30 чыл ою-нга холбаштыр байыр чедиргеп телеграммалар келгеп.

ЧУРУКТА: байырлал чыскаалында колонналарның эртип турары.

УЛУГ НАЙЫРАЛДЫҢ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ

(Этези 1-ги арында).

хуниҥ тараажылары болгаш виноградчылары ам трактор-ларны, нарын херекселдерни, электроннуг деригелерни кылып үндүрүп турар апарган.

Молдав ажылчы аҥгыны эң дээрге дээн төлээлекчилерге чүгле профессионалдыг бедик мергежилге-биле эвес, харын-даа хамааты хүлээлгезин ыяк медерел билири-биле, бистиҥ улусчу экономикавысты хөгжүдериниҥ дугайында хууда сагыш салышкыны-биле онзаланып турар.

Кишиневтиҥ трактор кылыр заводунда бодунуҥ хууда беш чылым үш чартык чылда күүседипкеш, 1976 чылдың үлүгүнде ажылдап турар слесарь-инструменталыжык Степан Богословович Мыцдрынуҥ, тудугчулар бригадири Дмитрий Владимирович Крецулачың, Бендеровоҥуҥ торгу комбинадының таазычызы Валентина Александровна Фирсованың, товарь Валентин Дмитриевич Новицаның аттары чүгле бо үргүлчүр апарган. Оларга база Молдавияның бүдүүлгелериниҥ бүгү-ле мурнавчыларынга бистер бөгүн өөрүн четтиришкинниҥ сестерим чугаалап, келир үеде-даа чедиишкиннерниҥ күреп турар бис.

Республиканың көдээ ажылагшыныҥ үлүг чаартылгалары база бистерни цуутувусту өөртүп турар. Байлакшылыг черлиг болгаш магалыг агаарлыг Молдавия чогум чүүл кылып шыдаарын чүгле Совет эрге-чагырганың үезинде көргүскем. Ол ажыл-агыйның социалистиг хемнээниҥ: колхозтарның болгаш совхозтарның ачызында; молдав черге келген күүлүг техниканың ачызында; черниҥ хөлөри ашаргаш, шалыпты ёзу-биле, соруктуг ажылдап турар хүнделериниҥ ачызында чедип алгаанган-дыр.

Молдав ССР чурттуҥ көдээ ажыл-агыйында көскү черни эзелеп турар. Девискээриниҥ болгаш чоныҥ аайы-биле ындыг конгуг улуг эвес Молдав ССР чуртка ажаал алыр виноград дүжүдүүҥ барык үштүҥ бир кезиҥи, эвилелге нинтизиҥ-биле бүдүрер кылбыш таакпыным үштүҥ бирдең ажыг кезиҥ. Хөй санныг погва, чимнеш, чигир свёклазын, тарымал-тоорукту, тараану, мал ажылының продуктуларын берип турар.

Молдав тараачыннар черниҥ ажык-дузалыын кезээде билир, аҥаа ынак, ажыл-ишке онза кежээ чораан. Бөгүҥгү Молдавияның көдээ ажыл-ишчилерин ол хамык шынарларны дээреп салгаан. Ажыллаары кижиниҥ бодунга ажыктыг деп билир мөҥ, профессионал болгаш инниги культура, көдээ ажылагшыг эртемин болгаш техниканы ажыглап билир, черден болдунар шаа-биле чаагай дүжүттүг ол билир мергежил ол шынарларга ам немешкен. Республиканыҥ чаагай дүжүттүг деп мактадып турарының чажыттары ыяк ында болгай.

Молдавияның көдээ ажылагшы мастерлериниҥ ажылажы бүгү улуска үнелеткем болгаш дээди шаналдар-биле демдеглеткен. Оларның аразында бир гектарга онаштыр тараа культурларының 50-60 центнер дүжүдүн өстүрүп турар комплекстиг бригадаларның механизаторлары Семен Нефодиевич Лунгу, Григорий Семёнович Тухарь, Нина Андреевна Москалу; бир гектардан 150 болгаш оон-даа хөй центнер дүжүт ап турар виноградчылар — Евгения Мефодиевна Курышина, Пантелей Андреевич Гурюк, Мария Алексеевна Гимоу; бир гектардан 300-460 центнер чимис ап турар Владимир Григорьевич Абакумов, бир гектардан 500, оон-даа хөй центнер ногаа ап турар Афанасий Иванович Никодза, машина-биле ниек саарының мастерлери — Валентина Григорьевна Петрашку, Григорий Петрович Паламарь, Фёдор Емельянович Попа болгаш оон-даа өскелер бар.

Эргим эштер!

Бөттарының уран чүүлге мергежилдиг, ажыл-ишке ыяа-биле хандуледирин чүге Молдавияга эвес, харын бүгү чуртка чедип алганнарының шүүтүзүү адап шыдаваазым тараадангыг-дыр.

Бөгүн молдав көдээниҥ чедиишкиннерин чугаалап тура, республиканың барыын талакы эрик казызы районнарының колхоз, совхозтарының башкайы базыынар кылып турган үезин — 50 чылдарның эгезин сактып кээр-дир мен. Аныяк колхоз, совхозтарны организасполитиктиг болгаш ажыл-агый талазы-биле быжыглаарының айтыыларын бистер ында чоокта чаа-ла Молдавияның Комвартия ТК-зының хуралдаар залынга, мырынай коллективта Киев кудумчузунга, чугааважын, молдав көдээниҥ амыдыралын социалистиг ёзу-биле чаартып тургусчур дээш, көдээге бадр партийжидерни чыыл турганзыг-дыр бис. Ынчан күжениишкиннер ажылдаар, берге ие турган. Амгы чедиишкиннериҥ үндезинзери чогум-на ынчан тургустунган, ынчангаш ол үениҥ дугайында эмгелдиг сестерни чугаалаар керек.

Чаа үлетүрүү тургузары, көдээ ажыл-агыйны чаартырыдаа — экономиканы хөгжүдер дээш ынчан кылып турган болгаш ам кылып турар хамык ажылдар бисте эң чугула соруктага — улустуҥ чаагай чоруун өстүрериҥе чагыртkан. Молдав улустуҥ амыдыралының, ниитиҥ культуразының бединдериниҥ күсели-биле чедип апкан, олар-биле чергелешкен турушту-гу апарган. Молдав улус чуртувустуҥ аҥы-дүҥма бүгү улустарының деткимчезинге, ССРЭ-ге тургустунган үлетпүр болгаш эртем-техника күчүзүүге дайнып, республиканарга социалистиг тургузуушкуунуҥ мөөнеттиг-ниг дуржулгазының бүрүн хемчээлдиг ажыглап шыдаар турган, нургулайында ынчангаш ол чедиишкинни чедип ап болур аргалыг болган.

Совет республикалар социализмни аҥы-дүҥмалышкы сыры чаҥгыс эттир, ниитиҥ күжениишкиннери-биле түдүп тургускан. Моон ыяй-даа — коммунизмче база ынчалдыр бурумгаарлаар бис.

Эргим эштер!

Бистиҥ бөгүҥгү амыдыралывыстың мөзүү-шынарын, маҥын тодаргайлап турар, ажылчынарның, колхозчуларның, интеллигенциняың күжениишкиннериниҥ, партияның организасының, детскимчезинге, ССРЭ-ге тургустунган үлетпүр болгаш эртем-техника күчүзүүге дайнып, республиканарга социалистиг тургузуушкуунуҥ мөөнеттиг-ниг дуржулгазының бүрүн хемчээлдиг ажыглап шыдаар турган, нургулайында ынчангаш ол чедиишкинни чедип ап болур аргалыг болган.

Совет республикалар социализмни аҥы-дүҥмалышкы сыры чаҥгыс эттир, ниитиҥ күжениишкиннер-биле түдүп тургускан. Моон ыяй-даа — коммунизмче база ынчалдыр бурумгаарлаар бис.

Эргим эштер!

Бистиҥ бөгүҥгү амыдыралывыстың мөзүү-шынарын, маҥын тодаргайлап турар, ажылчынарның, колхозчуларның, интеллигенциняың күжениишкиннериниҥ, партияның организасының, детскимчезинге, ССРЭ-ге тургустунган үлетпүр болгаш эртем-техника күчүзүүге дайнып, республиканарга социалистиг тургузуушкуунуҥ мөөнеттиг-ниг дуржулгазының бүрүн хемчээлдиг ажыглап шыдаар турган, нургулайында ынчангаш ол чедиишкинни чедип ап болур аргалыг болган.

Баш удур кылган сананашкынныр-биле алырга, чурттуг национал орулгазы дөрт чыл-дар дургузумда дөрттүҥ бириҥде хөй кылдыр, а үлетпүр продукциязының хемчээли — үштүҥ бириҥден хөй кылдыр өскен. Ол чылдарның дургузумда, маҥгыы 1972 чылда, дыка хөй товарыгларда агаар-бойдустуҥ тарымча чок байдалдарынга таваржып турган-даа болзувусса, көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрери боттуу-биле өскен. Чурттуҥ улус ажылагшын улам ынай хөгжүдеринге ол чылдарда улуг капитал салышкыннарын үндүрген, экономиканың ниити өзүлдезинге үндезилээш, совет улустуҥ чаагай чоруу чайгылыш чок бедип турар. ТСЭ-ниҥ сананашкыннары-биле алырга, 1970 чыл-биле дең-нээрге, 1974 чылда ажылчынарның болгаш албан-хаакчыларның айда ортумак шалыны 15 хуу улгатkан, а ниитиҥин ажыл-агыйынга колхозчуларның куш-ажыл төлевири 22 хуу улгатkан. Совет кижилерниҥ аъш-чеми элбек апарган, чуртталга чери-биле, үлетпүр бараанныры-биле болгаш ачыдуза чедирилгелери-биле хандырылга илергей экижээн.

Оон-биле чергелештир мындыг чүүл кижи бүрүзүҥге тодаргай болур үжурлуг: партияның XXIV съездизиниҥ төлевилээни чүүлдериҥ үедип алыр төлээде, бис шүптүвус ам-даа идепкейлиг, ам-даа быжыг турушту ажыладаар үжурлуг бис. Ол чүүл бо чылдың артыҥ калган айларында, база ол шыкаш беш чылдың сөөлгү чылынга база хамаржыр.

Бо чылдарның дургузунда бистиҥ партиявыстың—Политбюродан эгелээш, райкомнарга болгаш эге организацияларга чедир, а ол шыкаш сөвет, профэвилел болгаш комсомол организацияларының чорудуп келген улуг организаҥчы ажылының түҥнелинде, ажылчы чоннарның эгелекчи чоруу болгаш бүдүүлгечи идепкейн дыка өскен. Беш чылдың планныг сананалларын күүседир база ажыр күүседир дээш шимчээшкин чуртта калбарын үнген. Бүдүүлгелиҥ мурнакчыларынга — тоску беш чылдың шалыпчыларынга бөгүн чүректиҥ хамыыдаан четтирдим дей чугаалаары болгаш ажылчы чоннарның база коллективтериҥ чарыжы келир 1975 чылда үнам-на калбарар дээрзинге бүзүрелди илередири күзенчиг-дир!

Ынчалзажок 1975 чыл чүүле бо беш чылдың доостур чылы болур эвес. Ол чыл оон-биле кады чурттуҥ улам ыяйгы хөгжүлдезиниҥ перспективаларын тодаргайлаар үжурлуг бистиҥ партиявыстың XXV съездизиниҥ бүдүүзү болур. Ынчангаш ам бистер чүүле бөгүн чүүү чедип алганывыстың дугайын эвес, харын-даа келир үеле чүүү кылырывыстың, бурунгаар чедиишкинниг чоруур төлээде, камдыг оруктыле чоруур үжурлуувустуҥ дугайын база бодап турарывыс билдингир.

Бистиҥ беш чыл планнарывыс бүрүзү-ле—ол дээрге Төрээн чурттуҥ төөгүзүнде чугула үе-чада-дыр. Оларның кайызы-даа боду магалыг чүүлдерлиг, бодуҥуҥ үезиниҥ катаптаттынмас хемнээрин бодунда сиҥирген, кайнызы-даа чоныҥ угаан-сагыжынга мөҥгеде артып калыр. Оон-биле чергелештир, олар бот-бодуундан ангылаттынмас. Ол болза социализмниҥ болгаш коммунизмниҥ херээ дээш кылган маадырлыг күш-ажылдың дугайыҥ тооҗуп турар чаҥгыс улуг номуҥ магалыг эгелеридир.

Ол номуҥ чаа эгези кандыг болурул? Онгу беш чыл кандыг болур ужурлугул? Ол болза, хамыктың мурнунда, шынарның - беш чылы болур. Чоныҥ чаагай чоруунуҥ улам ыяйгы өзүлдези дээш үре-түҥнелдиг ажылдың беш чылы болур дээп. бистиҥ экономиктиг политикавыстың ниити уламныышкыннарын барымдаалааш, чугаалап болур.

Черле ынчаш бистиҥ дөҥжүлдевистиҥ амгы үе-чадазының ҥол онзагай чүүлү болза, экономиктиг өзүлдениҥ сан факторлары-биле чергелештир. шынарның факторларының бирги чергеже улам-на көдүрүлүр турары болур-дур, эштер.

Тоску беш чылдар планнарывыстың дургузунда совет улус кедергей улуг байлактарны тургускан. Бисте ам мурнакчы техника-биле деритгингеп амгы үениҥ заводтары болгаш фабрикаларывыс, эң улуг электри станцилары, сайзырааҥай транспорт. Ынаар колхозтар болгаш совхозтар бар. Мергежилдиг ажылчынарның, специалистерниҥ, эртемденнериҥ магалыг кадрлары бисте бар. Бистиҥ чуртувустуҥ бойдус курлавырлары келир үеже диилим көөрүүҥ аргазын биске берип турар.

Допчулап чугаалаарга, бистиҥ чуртувус — ол дээрге эгээртикмес байлактарныҥ-даа, тоҥуп читпес болдунар аргаларныҥ-даа чурту-дур. Херектиҥ ужуру болза, ол байлактарны болгаш болдунар аргаларны шын, ажылагшыҥ ёзу-биле ажыглаарында болур. Чогум-на ынчангаш чаа беш чылда бистер экономиканың ажыктыын бедидеринче шугумну улам-на кажык чок болгаш шинтпирлиг чорудар ужурлуг бис.

Үлетпүрүү - ап көрөзлиҥер. Үлетпүр биске колдуунда-ла чаа будүүлгелерни түдүп тургузарының күсели-биле хөгжүп келген. Ол чорук күчүлүг экономиктиг үндезин-суурну тургузарының, бистиҥ чуртувусту бирги чергениҥ индустриалдыг күрүнези болдурарының аргазын биске бергеп. Эргежок чугула апарган черлерге чаа будүүлгелерни моон соҥгаар-даа түдүп тургузар апаар бис. Ынчалзажок кол чүве үдел дээрге, ажылдап турар будүүлге бүрүзуҥ күчүзүн ёзулуг-ла үре-түҥнелдин-биле. бүрүүҥ-биле ажыглап өөренири, сан-биле-даа, мергежил-биле-даа аҥыр кылдыр өөренири болур.

Ол талазы-биле бо беш чылда бисиҥ улуг ажылды чорудуп турарын билиҥ болгай сиҥлер. Ынчалзажок ам-даа ыракта хөй чүүл чедир кылдынмаан. Тудугда-даа, аар индустрияның ажылында-даа, улустуҥ хереглеп баранныарын будүүреринде-даа эвээш эвес шыҥгыы четпестер бисте ам-даа бар. Индустрияның дыка хөй адырларында фонд эгидилгези ам-даа куду, а министерстволар болгаш ведомстволар чаа будүүлгелер тударынга акша негээрин үргүлчүлевишаан турар. Капитал салышкыннарын хөй-хөй янзы-бүрү объектилерге чашканнап турары ховар эвес, ооҥ түҥнелинде доозулбаан тудугнуҥ хемчээли өзүп турар болгаш чаа будүүлгэ күүлерин озалдаашкын-биле ажыглалче киирип турар. Будүүлгелиҥ технологиязында болгаш организастап турарында четпестериҥ түҥнелинде бис чуртка ковчуг херек хөй металлды болгаш үнелиг өске-даа материалларны ам-даа чидирип турар бис. Холдуҥ күш-ажылын, ара болгаш улуг күш иегеттинер ажылдарны механизастаарының айтырыын ооҗум шиитпирлеп турэр. Үлетпүр продукциязының дыка хөй хевирлериниҥ техниктиг деҥзели болгаш шынары ам-даа амгы үениҥ негелдезинден хожудап турары ховар эвес.

Ол бүгү үүлдер болза, чүгле экономиктиг эвес, харын-даа ынити чоҥа ужур-дузалыг улуг политиктиг айтырыглар-дыр, эштер. Ажыктыг чорукту белидери — бистиҥ кол курлавырывыс ол-дур.

Бо бүгү айтырыгларны партия бодуныҥ XXIV съездизиниге бүрүн тодаргайы-биле турускан турган. Оларның дугайын бис чылаҥгыя ТК-ныҥ декабрь Пленумнарынга (1972 болгаш 1973 чылдар) оныа тодаргай болгаш чидин-биле чугаалашкан бис. Ажыл-агыйжы ажыл-чорудулганы удуртурунуҥ методтарын экижидериниҥ база кадрларныҥ сагылга-чурумун болгаш харыысалгазын бедидериниҥ дугайында партияның айтышкыннарындан хамаарышкан кижилер боттарының ажылынга практиктиг түҥнелдерни кылзыа дээш, ол чүүлдериҥ дугайын бөгүн-даа чугаалаар ужурга таваржыр-дыр. Бистиҥ ажыл-агый, күрүне болгаш партия аппарадывыстың бүгү-ле звеноларыныҥ организаҥчы болгаш кижизидилгелиг ажылынын деҥнелин улам ыяй бедидерн эргежок чугула.

Эштер! Шынарның болгаш үре-түҥнелдиг болур чоруктуҥ айтырыглары бистиҥ көдээ ажыл-агыйывыска-даа эң-не аарт хамаарылгалыг болуп турар. Ам будүүлгени көөдедирин бис тарылга шөлдерни калбартырыныҥ күсели-биле эвес, харын дүжүттүг чоруктуҥ бедидериниҥ күсели-биле, черниҥ үнүш-дүжүттүг шынарын экижидериниҥ аргазы-биле, черниҥ база мал ажылыныҥ ниити культуразының бедидериниҥ күсели-биле чедип ап турар-ла болгай бис.

Ол чорук будүүлгениҥ организастаарыныҥ чаа хевирлерни ажыглаарын-даа, кодээ ажылагшыны удуртурунуҥ системазын шыҥгыызы-биле болбаазырааҥгайжыдарын-даа негеп турар болбайн аан. Ол айтырыглларга ам партияның Төп Комитединиҥ болгаш оон Политбюрозу улуг, кошкаш дивес, кичээнгейни салып турар.

Маҥаа холбаштыр, кодээ ажыл-агый будүүлгезиниҥ концентрастаар болгаш специализастаар талазы-биле Молдавияның дуржулгазының дугайын чугаалавайн барып шыдавас-тыр мен. Дорту-биле чугаалаайн республиканың партия организациязы, өске-даа республикаларның, крайларның болгаш областарның дуржулгазы-биле бир дөмей, бадыткан турар.

Амгы үеде бистиҥ ниитилелге эртем канчаар-даа ажык улуг болгаш улам өзүп турар роллуу ойнап турары ук ниитилелдиҥ амыдыралында шынар талазы-биле чаа үүлү болур. Ол чорук будүүлгениҥ технологиязында-даа, ону башкарырында-даа, планнзашкырга болгаш ниитилел ажыл-чорудулгазының өске-даа хөй-хөй талааларында хэмааржыр. Эртем бисте партияның болгаш күрүнениҥ үргүлчү сагыш салышкынында турар, бистиҥ чуртувус хөй санныг эртемден кадрларлыг болгаш хөй эртем албан черлерлиг. Бо адырга кол соруглга болза бүгү эртем ажылының эҥ ажыктыг чоруун хандырары болур. Ол болза эртемниҥ угланышкыны болгаш түҥнелдери бистиҥ экономиканың хөгжүлдезиниҥ болгаш бүгү ниитилел амыдыралының херек кырында хереглелдерин, коммунистиг тургузуушкуунуҥ хереглиин улам улуу-биле хандырарында болур дээни ол.

Эштер! Бир эвес чер бүрүзүнге, республика болгаш область бүрүзүнге, завод болгаш фабрика бүрүзүнге, колхоз болгаш совхоз бүрүзүнге ниитилел будүүлгезиниҥ ажыктыын бедидери дээш, капитал салышкыннарыныҥ рубль бүрүзүн чеп ажыглаары дээш, техникага камныг болуру дээш туруштур демисел калбарар болза, бистиҥ чедиишкиннерниҥ улам улуг болур.

Ол чүл дээрге- будүүлге шөлдүҥүҥ дөрбелчии метр бүрүзүн, станок болгаш механизм бүрүзүн, гектар чер бүрүзүн, комбайн болгаш трактор бүрүзүн долу ажыглаар дээни ол. Ол болза чиг-этти одаар чүүлдү, металлды, электроэнергияны камныг, шын чарыгдаар дээни ол. Ол болза күш-ажылды чогаадыкчы ёзуубиле көөрү, ажылчыны, колхозчу, инженер болгаш техника бүрүзү ажыл шагын долу ажыглаар, продукциняың шынарыга бедик негелделиг болур дээни ол. Ол бүгүнү боттандырарда сагылга-чурум, инициатива, эртем болгаш техниканың чедиишкиннерини калбаа-биле ажыглаары, күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарын шиитпирлээш алыры, башкарылганы сайзырааҥайжыдары эргежок чугула.

Ажылчын болгаш колхозчудан эгелээш министрге чедир—чурттуҥ бүгү ажыл-ишчилериниҥ мурнунга партияның бөгүн тургузуп турар сорулгалары ындыг. Ук сорулгаларны күүседир бистиҥ Төрээн чурттувусту улам күштүг болдурар, совет кижилериниҥ амыдыралын ам-даа улам экижидер арганы бээр.

Эртем эштер!

Совет улус коммунизм тургузуушкуунуҥ оруу-биле ыяйгы болгаш бүзүрелдиг базым-биле чоруп орар. Бистиҥ ниитилелливис политика талавы-биле быжыг турушту болгаш экономика талаы-биле шапкын хөгжүделикке. Бистиҥ социалистиг тургузуувус, марксизм-ленинизм идеологиявыс, совет амыдырал хевири, чаҥгыс сес-биле чугаалаарга, бистиҥ бүгү амыдыралывыс совет кижилерин кедер үеге ханы бүзүрелдиг болдуруп, омакшыдып, хей-аът киирип турар.

Марксизм-ленинизмниҥ түгүн бедик тутпушаан, бистиҥ Коммунистиг партиявые келир үеже орукту бүзүрелдиг изеп чоруп орар. Бодунуҥ бүгү, улуг-даа, бичин-даа амгы-даа, перспективиг-даа ажыл-деректеринге партия ажылчы чоннарның калбак массаларының кызыгаар чок деткимчезинге даянып турар. Партияның болгаш чоныҥ чаҥгыс эвээ бистиҥ күүзүүстүҥ үндезин дөҗү бистиҥ тиилелгелеривистиҥ магадыялы боол турар.

Партияның улам ыяй быжыгарынга, ооҥ дүрээлениниҥ дайынчы чоруун бедидерине партия документилериниҥ солуушкуну улуг роллуу ойнаан, ук солуушкун ам дооступ турар. Бистиҥ партияның гениалдыг үндезилекчизи болгаш баштыҥчызы Владимир Ильич Ленинниҥ «Партия болза бистиҥ үениҥ угааны, алдары

таарын хандырары, Палестинаның араб чонунуҥ дүрүм ёзугаар эрге-ажыктарын, оон бодунуҥ национал орын-чурттуг болуур эргезин хандырары чергле эргежок чугула. Бир эвес Чоокку Чөөн чүкке быжыг тайбың тургустузуун дээш күүзээр болзувусса, ону моон соҥгаар кандыг-даа саат чоккa боттандырар херек. Ук айтырыглаpны шиитпирээрни соҥгаарладыры, чүгле израиль ужелекчилерге ажыктыг аҥгы байдалды хевээр арттырары дээрге кажан-даа чаргып, часты бээринге белеҥ дарылыг доскаар кырынга онурар дээни ол-дур.

Бүгү-ле сонуургалдыг талалар, палестинчилер база, киришкен турар үжурлуг Женеваның тайбың конференциязының ажылын дүргеп болгаш ажыктыы-биле катап эгелээри дээш ССРЭ ынчинаш шиитпирлиг турҗуп турар. Чоокку Чөөн чүкке быжыг болгаш чөптүг тайбың тургустунган турар дээрзинге бис бүзүрээр бис, чүге дээрге улустарының күзел-чүткүлү ындыг, чүге дээрге бүгү-ниитининиҥ айыыл чок чоруунуҥ эргеажыктары ону ынчаар негеп турар!

Бир эвес Совет Эвилелиниҥ даштыкы политиказының дугайында чамдык чүүлдерни чугаалап көрейн, эштер. Бистиҥ даштыкы политикавыстың боттуг айтырыгларына хамааржыр дыка хөй чүүлдерни сөөлгү чугаалаарывыска, оон ыштикте чоокта чаа ГДР-ге чугаамга, айыткан болгай мен, ынчангаш оларны катаптап турарының херээ чок.

Ындыг болзажок тускай доктаазе чогуур бир айтырыг бар. Ол болза Чоокку Чөөн чүкте байдал боол турар.

Израильдиҥ удуртукчуларының агрессчи политиказы, эжеледп алган араб черлериниҥ оларның шуут үнер хөөн чогу тапты-ла бир чыл бурунгаар чаа дайын өртүнге чедирген болгай, ук дайынныҥ калбарышкыны бүгү делегейге тайбыҥга улуг аймылды тургузуп болур турган ийик.

Ынчан Израильдиҥ ойтур шаптырганы, араб чурттарының өзүп турар чаҥгыс эви, оларның чөптүг херээн Совет Эвилелиниҥ, оскө-даа социалистиг күрүнелериҥ. Азианың болгаш Африканың ом-он чурттарының база бүгү делегейниҥ калбак хөй-ниитизининҥ деткээн — ол бүгү чүүл Тель-Авивте эжелекчи политикага туралыг кижилерге эки сагынгырыг болур шыкаш. КПО-ныҥ Айыыл чок чорук Чөвүлелиниҥ шиитпирлериниде тодаргай айыткан болгай. Ол сорулганы Женеваның тайбың конференциязы шиитпирлээр үжурлуг турган.

Ындыг болзажок херек кырында илерээни чүл дээрге, ук конференцияның ажылын даймдашкан талаларның шеригрелерин чамдык фронтуларда аткаарладып чарар дугайында чүү ол адам чугаалажыышкыннар солаан. Баштайгы хемчег кылдыр шеригрелерни чарары ажыктыг херек турган, ынчалза-даа ол чорук Чоокку Чөөн чүк айтырыын шиитпирлээрин канчап-даа солуп шыдавас турган болгаш кол айтырыг болур ук байдалды канчалза эмгл дээрзинн шиитпирлеп шыдаваам даарзинн ам бүгүде көрүп турар-дыр.

Израиль эжелекчилер эжелеп алган девискээрлериниде амдаа турбушаан турар болгаш оларны чоорту шиҥгээдип ап эгелээш. Ынчаарга израиль чазактың удуртукчулары боттарының даштыкыда мурнукчула дузалакчыларының детскимчезинге даянгаш, Женева конференциязынга Чоокку Чөөн чүк айтырыын тайбың ёзу-биле шиитпирлээрининҥ ажылын катап эгелээринге шуут тура чок боол, хамык чүве мырыцай тодаргай болзун дээн ышкаш, Израиль 1967 чылда турган кызыгаарларынче дедир атkаарлаар ужур турбас деп бүгү делегейге көөрүлүр-ле медегжеп турарлар.

Араб күрүнелер ындыг байдалга канчап-даа таварышпайн турары чөп. Совет Эвилелн, моон мурнунда ышкаш, оларның чөптүг херээн бүрүн деткип турар. Сирия, Египет, Ирак-биле, Палестинаның хосталга организациязының удуртулгазы-биле бистиҥ калбак болгаш доктаамал хөгжүп турар найыралдыг кады ажылдажылгавыс эвээш эвес чугула фактор болур, ол чорук агрессияның уржуктарын чок кылырынга, чөптүг тайбыҥы чедип алырынга ажыктыг байдалды тургузуп турар. Араб удургукчулар-биле харылзаалаpывысты бис бедим-биле үнелеп турар бис. Амгы байдалдарда ындыг харылзаалар онза херек болгаш чугула. Ону илаҥгыя Сирияның президентизи Хафез Асад-биле бистиҥ бесседаларывыс база бадытkаан.

Каттышкан Нацнялар Организациязының шиитпирлерин күүседири, Израильдиҥ эжелеп алганы девискээрлерин хостаарын хандырары, Палестинаның араб чонунуҥ дүрүм ёзугаар эрге-ажыктарын, оон бодунуҥ национал орын-чурттуг болуур эргезин хандырары чергле эргежок чугула. Бир эвес Чоокку Чөөн чүкке быжыг тайбың тургустунган турар дээрзинге бис бүзүрээр бис, чүге дээрге улустарының күзел-чүткүлү ындыг, чүге дээрге бүгү-ниитининҥ айыыл чок чоруунуҥ эргеажыктары ону ынчаар негеп турар!

Бир эвес Совет Эвилелиниҥ даштыкы политиказының дугайында чамдык чүүлдерни чугаалап көрейн, эштер. Бистиҥ даштыкы политикавыстың боттуг айтырыгларына хамааржыр дыка хөй чүүлдерни сөөлгү чугаалаарывыска, оон ыштикте чоокта чаа ГДР-ге чугаамга, айыткан болгай мен, ынчангаш оларны катаптап турарының херээ чок.

Ындыг болзажок тускай доктаазе чогуур бир айтырыг бар. Ол болза Чоокку Чөөн чүкте байдал боол турар.

Израильдиҥ удуртукчуларының агрессчи политиказы, эжеледп алган араб черлериниҥ оларның шуут үнер хөөн чогу тапты-ла бир чыл бурунгаар чаа дайын өртүнге чедирген болгай, ук дайынныҥ калбарышкыны бүгү делегейге тайбыҥга улуг аймылды тургузуп болур турган ийик.

Ынчан Израильдиҥ ойтур шаптырганы, араб чурттарының өзүп турар чаҥгыс эви, оларның чөптүг херээн Совет Эвилелиниҥ, оскө-даа социалистиг күрүнелериҥ. Азианың болгаш Африканың ом-он чурттарының база бүгү делегейниҥ калбак хөй-ниитизининҥ деткээн — ол бүгү чүүл Тель-Авивте эжелекчи политикага туралыг кижилерге эки сагынгырыг болур шыкаш. КПО-ныҥ Айыыл чок чорук Чөвүлелиниҥ шиитпирлериниде тодаргай айыткан болгай. Ол сорулганы Женеваның тайбың конференциязы шиитпирлээр үжурлуг турган.

Ындыг болзажок херек кырында илерээни чүл дээрге, ук конференцияның ажылын даймдашкан талаларның шеригрелерин чамдык фронтуларда аткаарладып чарар дугайында чүү ол адам чугаалажыышкыннар солаан. Башгайы хемчег кылдыр шеригрелерни чарары ажыктыг херек турган, ынчалза-даа ол чорук Чоокку Чөөн чүк айтырыын шиитпирлээрин канчап-даа солуп шыдавас турган болгаш кол айтырыг болур ук байдалды канчалза эмгл дээрзинн шиитпирлеп шыдаваам даарзинн ам бүгүде көрүп турар-дыр.

Израиль эжелекчилер эжелеп алган девискээрлериниде амдаа турбушаан турар болгаш оларны чоорту шиҥгээдип ап эгелээш. Ынчаарга израиль чазактың удуртукчулары боттарының даштыкыда мурнукчула дузалакчыларының детскимчезинге даянгаш, Женева конференциязынга Чоокку Чөөн чүк айтырыын тайбың ёзу-биле шиитпирлээрининҥ ажылын катап эгелээринге шуут тура чок боол, хамык чүве мырыцай тодаргай болзун дээн ышкаш, Израиль 1967 чылда турган кызыгаарларынче дедир атkаарлаар ужур турбас деп бүгү делегейге көөрүлүр-ле медегжеп турарлар.

Араб күрүнелер ындыг байдалга канчап-даа таварышпайн турары чөп. Совет Эвилелн, моон мурнунда ышкаш, оларның чөптүг херээн бүрүн деткип турар. Сирия, Египет, Ирак-биле, Палестинаның хосталга организациязының удуртулгазы-биле бистиҥ калбак болгаш доктаамал хөгжүп турар найыралдыг кады ажылдажылгавыс эвээш эвес чугула фактор болур, ол чорук агрессияның уржуктарын чок кылырынга, чөптүг тайбыҥы чедип алырынга ажыктыг байдалды тургузуп турар. Араб удургукчулар-биле харылзаалаpывысты бис бедим-биле үнелеп турар бис. Амгы байдалдарда ындыг харылзаалар онза херек болгаш чугула. Ону илаҥгыя Сирияның президентизи Хафез Асад-биле бистиҥ бесседаларывыс база бадытkаан.

Каттышкан Нацнялар Организациязының шиитпирлерин күүседири, Израильдиҥ эжелеп алганы девискээрлерин хостаарын хандырары, Палестинаның араб чонунуҥ дүрүм ёзугаар эрге-ажыктарын, оон бодунуҥ национал орын-чурттуг болуур эргезин хандырары чергле эргежок чугула. Бир эвес Чоокку Чөөн чүкке быжыг тайбың тургустунган турар дээрзинге бис бүзүрээр бис, чүге дээрге улустарының күзел-чүткүлү ындыг, чүге дээрге бүгү-ниитининҥ айыыл чок чоруунуҥ эргеажыктары ону ынчаар негеп турар!

Бир эвес Совет Эвилелиниҥ даштыкы политиказының дугайында чамдык чүүлдерни чугаалап көрейн, эштер. Бистиҥ даштыкы политикавыстың боттуг айтырыгларына хамааржыр дыка хөй чүүлдерни сөөлгү чугаалаарывыска, оон ыштикте чоокта чаа ГДР-ге чугаамга, айыткан болгай мен, ынчангаш оларны катаптап турарының херээ чок.

Ындыг болзажок тускай доктаазе чогуур бир айтырыг бар. Ол болза Чоокку Чөөн чүкте байдал боол турар.

Израильдиҥ удуртукчуларының агрессчи политиказы, эжеледп алган араб черлериниҥ оларның шуут үнер хөөн чогу тапты-ла бир чыл бурунгаар чаа дайын өртүнге чедирген болгай, ук дайынныҥ калбарышкыны бүгү делегейге тайбыҥга улуг аймылды тургузуп болур турган ийик.

Ынчан Израильдиҥ ойтур шаптырганы, араб чурттарының өзүп турар чаҥгыс эви, оларның чөптүг херээн Совет Эвилелиниҥ, оскө-даа социалистиг күрүнелериҥ. Азианың болгаш Африканың ом-он чурттарының база бүгү делегейниҥ калбак хөй-ниитизининҥ деткээн — ол бүгү чүүл Тель-Авивте эжелекчи политикага туралыг кижилерге эки сагынгырыг болур шыкаш. КПО-ныҥ Айыыл чок чорук Чөвүлелиниҥ шиитпирлериниде тодаргай айыткан болгай. Ол сорулганы Женеваның тайбың конференциязы шиитпирлээр үжурлуг турган.

Ындыг болзажок херек кырында илерээни чүл дээрге, ук конференцияның ажылын даймдашкан талаларның шеригрелерин чамдык фронтуларда аткаарладып чарар дугайында чүү ол адам чугаалажыышкыннар солаан. Башгайы хемчег кылдыр шеригрелерни чарары ажыктыг херек турган, ынчалза-даа ол чорук Чоокку Чөөн чүк айтырыын шиитпирлээрин канчап-даа солуп шыдавас турган болгаш кол айтырыг болур ук байдалды канчалза эмгл дээрзинн шиитпирлеп шыдаваам даарзинн ам бүгүде көрүп турар-дыр.

Израиль эжелекчилер эжелеп алган девискээрлериниде амдаа турбушаан турар болгаш оларны чоорту шиҥгээдип ап эгелээш. Ынчаарга израиль чазактың удуртукчулары боттарының даштыкыда мурнукчула дузалакчыларының детскимчезинге даянгаш, Женева конференциязынга Чоокку Чөөн чүк айтырыын тайбың ёзу-биле шиитпирлээрининҥ ажылын катап эгелээринге шуут тура чок боол, хамык чүве мырыцай тодаргай болзун дээн ышкаш, Израиль 1967 чылда турган кызыгаарларынче дедир атkаарлаар ужур турбас деп бүгү делегейге көөрүлүр-ле медегжеп турарлар.

Араб күрүнелер ындыг байдалга канчап-даа таварышпайн турары чөп. Совет Эвилелн, моон мурнунда ышкаш, оларның чөптүг херээн бүрүн деткип турар. Сирия, Египет, Ирак-биле, Палестинаның хосталга организациязының удуртулгазы-биле бистиҥ калбак болгаш доктаамал хөгжүп турар найыралдыг кады ажылдажылгавыс эвээш эвес чугула фактор болур, ол чорук агрессияның уржуктарын чок кылырынга, чөптүг тайбыҥы чедип алырынга ажыктыг байдалды тургузуп турар. Араб удургукчулар-биле харылзаалаpывысты бис бедим-биле үнелеп турар бис. Амгы байдалдарда ындыг харылзаалар онза херек болгаш чугула. Ону илаҥгыя Сирияның президентизи Хафез Асад-биле бистиҥ бесседаларывыс база бадытkаан.

Каттышкан Нацнялар Организациязының шиитпирлерин күүседири, Израильдиҥ эжелеп алганы девискээрлерин хостаарын хандырары, Палестинаның араб чонунуҥ дүрүм ёзугаар эрге-ажыктарын, оон бодунуҥ национал орын-чурттуг болуур эргезин хандырары чергле эргежок чугула. Бир эвес Чоокку Чөөн чүкке быжыг тайбың тургустунган турар дээрзинге бис бүзүрээр бис, чүге дээрге улустарының күзел-чүткүлү ындыг, чүге дээрге бүгү-ниитининҥ айыыл чок чоруунуҥ эргеажыктары ону ынчаар негеп турар!

Бир эвес Совет Эвилелиниҥ даштыкы политиказының дугайында чамдык чүүлдерни чугаалап көрейн,

УЛУГ ЧААРТЫЛГАЛАР

Бөгүн көдээниң бүтүү ажылнышчилери көдээ ажыл-агыйның ажылдакчыларыныңң Бүтүү-эвилел хүнүн демдеглеп турар.

Тываның көдээ ажыл-агыйының ишчилериниге бо байырлал ийи дакпыр — Совет Тываның 30 чыл юбилейи база ооң-биле капсырлашкан. Ынчангаш бо хүн Тываның көдээ ажыл-агыйының 30 чыл дургузунда хөгжүп келгенин, аңаа болган кайгамчык улуг чаартылгаларны хемсазы-биле чугаалаайн. Үжен чыл — ындыг-ла үр эвес хуусаа. Ынчалза-даа республиканың экономиказ, социал болгаш культура хөгжүлдезинге санның болгаш шынарның канчаар-даа аажок улуг чаартылгалары ол чылдар дургузунда бөлдүнгээн.

Совет Эвилелиниң составынга Тываның эки тура-биле киргенинден мурнуда тыва араттар чартык көшкүн амыдырал-биле чурттап чорааш, амылыраарының кара чаңгыс аргазы мал азыраары турган, чер ажылын шоолуг чорутпайн келген.

1945 чылдың төнүүзүнде республиканың көдээ ажыл-агыйынга үүле 98 трактор (физиктиг санаашкын-биле) ажылдан турган. Оларның нийти күүүзү 2,1 муң ат күжүнге дең. Дүжүт ажаап алыр техника үүле 20 комбайн. Автопарк 35 машинадыг турган.

Совет эрге-чагырганың чылдарынын дургузунда арат ажыл-агыйларны коллективизастаан, кур берлерни шинчээдип алган, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин материал-техниктиг баазазын тургускан. Ам колхозтарда болгаш совхозтарда кол бүдүрүлге чепсек-херекселдериниң улуг фондузу бар апаргэн. 1973 чылдың төнүүзүнде колхозтарга, совхозтарга 2 400 трактор санаттынып турган, азы 1945 чылдаазындан 24,5 катап хөй. Оларның күүүзү 135,4 муң ат күжү четкен, азы 64,5 катап улгаткан. Ажыл-агыйларда 1000 ажыг комбайн, 2 300 ажыг автомобильдер бар.

Тывага көдээ ажыл-агыйны дүргедээшкиниң хөгжүдериниң кол факторларының бирээзи болза, эртемге үндезилеттинген хемчеглериниң комплексизин амыдыралга боттандырарынга үндезилээн, СЭКП-ниң экономиктиг политиказы болуп турар. Ол хемчеглер болза, көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын улам ынай быжыглаарын, үүле көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедиринге эвес, харын-даа механизацияның, химизацияның, мелиорацияның чепсек-херекселдерин бүдүрериң, үнүштерниң дүжүктүр сорттарын база малдарның продуктулуг уксаларын тургузарын дүргедиринге идигин бээр доктаамал экономиктиг байдалдарны тургузарын хандырып турар.

1945 чылда республикага нийти тарылга шөлүү 61,4 муң га турган, а 1973 чылда—371,9 муң га четкен, азы 6,1 катап өскен. Ынчаргa тараа культураларның шөлүү ол-ла дараалашкаа-биле 58,2 муң болгаш 259 муң га болгаш, азы 4,5 катап көвүлээн. Мал чеми культураларның шөлүү 51,7 катап улгаткан. Ооң-биле кады тараның нийти чыылдазы база өскен. Чижээ, 1945 чылда тараның нийти чыылдазы 38,2 муң тонна турганындан 1973 чылда 219,8 муң тонна четкен, азы 15,6 катап өскен.

Совет эрге-чагырганың чылдарында Тывага кал ажылын хөгжүдеринге-даа кедергей улуг базымнар кылдынган. 1944 чылда ажыл-агыйларның бүтүү-ле категорияларынга 166,8 муң баш мыйыстыг бода мал турган болза, 1973 чылда 196,4 муң башка четкен. Хой биле өшкүүнүң баш саны ол-ла дараалашкаа-биле 609 мүндан 1184 муң баш четкен.

Малдың баш саны өскениниле чергелештир, мал ажылының продуктуларын бүдүрери болгаш мүрүнеге садары база өскен. Бир эвес 1950 чылда республикага 3,5 муң тоннаны белеткээн турган болза, 1973 чылда 29,5 муң тоннаны белеткээн, азы 8,4 катап хөй, сүт ол-ла дараалашкаа-биле 0,1 муң тонна, 26,2 муң тонна. 1973 чылда дүк белеткели саналашкын деңзизи-биле 2705 тонна болган, а 1950 чылда 280 тонна турган.

Эрткен үениң дургузунда малдың ужсаазын, чемгерилгезин болгаш ажаалдазын экижидер талазы-биле улуг ажылдарны кылып чорутkан. Ол чорук малдың продуктулуун бедидиримге идиглиг болган. Ону даравазында саннардан тодаргай көрүп болур. 1953 чылда бир инектен ортумак саалда 457 кг турган болза, 1973 чылда 1714 кг болган, азы 3,8 катап өскен. Бир хойдан кыргып алыр дүк 1,5 кг-дан 2,02 кг чедир көвүдээн.

Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдерин дүргедедиринче үүлгэлээн партияның аграр политиказының шынныын бистиң республиканың көдээ ажыл-агыйының хөгжүлдезинде үндиишкинер база катап бадыткап турар.

Колхозтарны болгаш совхозтарны мергежилдиг механизатор кадрлар-биле улам ыңай быжыглаары боттанып турар. Амгы үеде ажыл-агый бүрүзүнге дээди болгаш ортумак тускай эртемниг 13 специалист онаажып турар.

Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының хереглеп фондузу ыл бүрүде өзүп турар. Үүле сески беш чыл планының дургузунда безин ол фонд: 1965 чылда 21,6 млн. рубль турганындан 1970 чылда 33,2 млн. рубль чедир өскен. Колхозчуларның күш-ажылының төлевири 51 хуу, а совхозтар ажылчыннарының айда шалыцы — 36,4 хуу улгаткан.

Совет Эвилелиниң улустарының акы-дүүмалышкы өгбүлөзүнге Тываның эки тура-биле киргенининиң 30 чыл ооңга алдар болдуруп чарыштышаан, республиканың көдээ ажыл-ишчилери агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдары тураа-даа, чамдык чогумчалыг түңнелдерни чедип алган. Дүк садарының чыл планың, эът болгаш сүт садарының тос айлар планың хуусаа бетинде күүселеткен. Бо чылдың тос айларында, эрткен чылдың ол үезинге деңнээргe, дүктү 284,3 тоннаны, этти — 1014 тоннаны, сүттү — 1063 тоннаны хойнү саткан. Мал ажылының продуктуларын белеткээрининиң планның күүседиринге эң-не хөй салыышкынны Бай-Тайга, Тожу, Тес-Хем, Эрзин районнарның малчыннары киирген. Тожу болгаш Тес-Хем районнарның ажыл-агыйлары сүт садарының чыл планың хуусаа бетинде күүселипкен.

Бо бүгү чедиишкиниер болза, муң-муң колхозчуларның, совхозтар ажылчыннарының база көдээ ажыл-агыйның еске-даа ажылдакчыларының карак кызыл күш-ажылының үре-түңнели-дир. Мал база чер ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир дээш социалистиг чарыштың мурнуку одурууда чоруп турар көдээ ажыл-агыйның ыңдыг ажылдакчыларының безин аттарын мадаа бүрүнү адаары берге.

Хойжулардан «Алдан-Маадыр» совхозта Ооржак Доржу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Дажы-Намчал Ооржак, «Революцияның чалбыжы» совхозта Иван Сафонов олар чарышка шылгараш, 100 хойга онаштыр 134—151 дураганны, хой бүрүзүнден 2,6—4,8 кг дүктү алгылаан. Саанчылардан ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта Зинаида Реодько, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта Алдын-кыс Моңгуш, «Кызыл тараачын» совхозта Тамара Матина олар мурнуку одурууда чоруп, сес айлар дургузунда 2200 кг-дан өрү 3000 кг чедир сүттү сагган. Ол ышкаш мурнакчылар механизаторларның, комбайнерлериң ортузунда база-ла хөй.

Көдээ ажыл-агыйда мурнакчыдарының чедиишкиниери бистиң өөртүң турар. Ынчалза-даа Совет Тываның 30 чыл ооңун, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүнүң байырлалын демдеглевишаан, шинтирлеттинмээн айтырыглаарже, бар четпестерни чайладырыпче база кичээнгей салыр ужурлуг бис.

Бистиң ажылывыста бир кол четпес чүве болза, хемчеглер аадынып турза-даа, чамдык ажыл-агыйлар шинтиниң мал ажылын чемнер-биле хандырарының айтырыын ам-даа кошкак шинтирлеп турары болур. Бо талазы-биле Моңгүн-Тайга, Бай-Тайга, Өвүр, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Эрзин районнарның болгаш Кызыл хоорай Советиниң ажыл-агыйларының ажыл-ишчилериниң мурнунда улуг соруглар салдынып турар. Ол черлерде малдың чем-биле хандыртынганы үүле 45—60 хуу болуп турар. Ынчангаш хар чагыже, чедир арткан үеде мал чемни немей белеткээриниң бүтүү-ле болдунар арганарын ажыглап, ажылды улам калбартыры эргежок чүтүл.

Оон аңгыда, арткан тараалариниң ажаалдазын чоокку хүннерде доозарынче бүгү күштү салыр. Ылаңгыя Чөөн-Хемчик, Бии-Хем, Каа-Хем, Таңды районнарның ажыл-агыйларында ам-даа ажаатымаан тараалар элээн хөй болдерде арткан.

Келир чылдың дүжүдүнүү дугайында амдан эгелеп-ле сагыш салыры чугула. Тараның магадылаттынган дүжүдүн алырынга шинтирлиг чүүл — аңгыс аңдарылгазы. Ынчалзажок чамдык колхозтар, совхозтар доктаамал чаагай дүжүттү алырынын ол курлавырынче чогуур кичээнгейни салбайн турар. Республиканга нийтиин-биле 131,6 муң га аңгысты аңдарар планныг турда, ам 61 муң га ажыг аңгыс аңдартынган. Бо ажылды ылаңгыя Өвүр, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Бии-Хем болгаш Тес-Хем районнарның ажыл-агыйларында четпес чорудуп турар. Соок дүшкүже чедир аңгыс аңдарылгазын доозар дээш боттуг хемчеглерни алаа чогуур. Үреннии уруп белеткээрине оваа кичээнгей салыры база-ла чугула.

Амгы үеде малчыннарның мурнунда ээ чугула сорулга болза, мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының планнарын дөртку кварталда күүседири дээш бүгү хемчеглерни алыры, курлавырларны ажыглаары, нийтиниң малынга чылыг, тодуг кыштаглашкынны белеткээри болур.

Совет Тываның көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери боттарының мурнунда салдынып турар сорулгаларны чедиишкиниг күүседир дээрзинге чигзиниг турбас.

Байырлал-биле, эргим ажыл-ишчилер!

А. БАКУЛИН,
республиканың көдээ ажыл-агый министриниң бирги орадакчызы.

КҮЖЕНИИШКИННИ КОШКАТПАС

ажыл-ишчи коллективи Совет Тываның 30 чыл байырлалының бүдүүзүнде Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижиин-биле шаңнаткан. Ол белек шаңнал ээр-хевакчыларны улам-на сорук киирген. Чылдың арткан дөртку кварталында мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң база күрүнеге садарының планнарын ажыр күүседир, малга чылыг, тодуг кыштаглашкынны белектээр дээш ферманың коллективи күжениишкинниг ажылдан турар.

Тоску беш чылдың дөртку, тодарадыкчы чылының планныг онаалдаларын күүседиринге бистиң хойжуларывыс улуг улут-хүүзүн кииргеннер. Бо чылын совхозка нийтизяйбиле төрүүр 100 хойга онаштыр 80 ажыг хураганны менди алган. Ол болза, эрткен чылдыңнан элээн хөй. Мурнакчыларны алырга мыйбыт. Өшкү кадарчыны Хертек Сүге-Маадыр 100 өшкүге онаштыр 110 анайны, өшкү бүрүзүнден 1,5 кг дүктү, Сялчак Сандүү 110 анайны, 1,48 кг дүктү, хойжулар Хертек Десспи 102 хураганны, 2,33 кг дүктү, Күнгүрет Санчы-Мидип —107 хураганны, 2,2 кг дүктү, Санчат Шулуу—105 хураганны, 2,14 кг дүктү ап, чарышка шылгарап үнген.

Совхозтуң ажыл-ишчилери нийтиниң малынга четчир чемни белеткеп алыры-биле базала шудургу ажылдаан. 1900 тонна сигенни белеткеп, планны бүрүн күүседиккен. Белеткээн силос 910 тонна, будуу-бүрү—66 тонна. Мал чемни белеткээри ам-даа үргүлүлеп турар. Белеткээн сигенни, сеңаженны барык-ла шуптузун кыштаглашкында, фермаларда чедиргеп. Моөң мурнунда чылдарда кажээ-даа ындыг турбаан.

Ам кышка өдек-кыштаг септелгеэн хөлиң түүк чоруп турар. Септелгеде 42 кажылыг 7 звено бар. Олар 7 чаа хой кажаазының 6-зын тудуп доозкан, малчыннар чурттаар 5 бажыңны тудуп турар, а ийи бажыңның тудуунче удаваа кирер. Кыштаглаашкынга белеткелди октябрь 20-ниң бетинде доозарын шинтирлээн.

Биске күскү хову ажылдарын база чедиишкиниң эрттиргеп. Ажаалда шагда-ла доозалган. Ол чүгүлә кампанияга комбайнерлерден Далгынжек Ким-оол 427 ганың, Хомушку Дыртык 388 ганың, Александр Ламажап 296 ганың тараазын ажаап, чарышка тиилекчилер болганнар. Келир чылдың дүжүүнче белеткел—аңгыс аңдарылгазын ам совхозтуң механизаторлары чоруудуп турар. 1300 га аңгыс аңдарар планнан 800 га ажыгны аңдаргаң. Ону удаваа доозар бис. Трактористерден Ногай Бүгаадыр 147 ганы, Иргит Сарыг-оол 167 ганы аңдарып, удурхуузун ажыр күүседип, мурнунда чоруп турарлар.

Тодарадыкчы чылдың тос айларында бистиң ажыл-ишчилеривистиң чедиң алган улуг чедиишкиннерин дээш «Тээлиг» совхозту база Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаан. Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүнүң туңлевишаан, чылды чедиишкиниг доозар дээш күжениишкинни кошкатпас ужурлуг бис.

О. КАРА-ДОҢГАК,
«Тээлиг» совхозтуң директору.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады, Моңгүн-Тайга районда «Мөген-Бүрен» колхозтуң мурнакчы комсомолчу хойжузу Хүлер-оол Коңгаржап. Ол чыл бүрүде төрүүр 100 хойдан 90—100 баш чедир хураганнарны мендиг камгалап ап келгеш. Х. Коңгаржап бо чылын көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүн база-да улуг чедиишкиннерлиг уткуп турар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Чарыштыг хойжуларда

ТҮҢНЕЛИН ҮНДҮРДҮВҮС

Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылы — 1974 чылда салдынган сорулгаларны чедиишкиниг боттандырар. Совет Тываның 30 чыл ооң төлептиг уткуур дээш Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» колхозтуң хойжулары бедиткен социалистиг үлүзелгени алган. Мен хууда үлүзелгеде көрдүнген сорулгаларны күүседир дээш бистиң районда Ленин аттыг колхозтуң хойжузу Бегзи Сатты күш-ажылчы чарышка киирген мен.

Эрткен чылдардагы күш-ажылчы чедиишкиниериниң бижыглавышаан, тодарадыкчы чылда улам бедик көргүүлер дээш соруктуг ажылдап, боттоттарывыстың канчаар ажылдап турарывысты, ажпивистиң түңнелдерин сонуургаашаң, арга-дуржулгавысты, санал-сүмевисти солуун турар бис.

Нийтиниң малынын бай сыын улам өстүрер, ооң продуктулуг черүүн элбедир дээш ашаллда-чайгаралга эжиидип турган, күш-ажылчы тиилелгени тодарадыкчы чылда чедип алдым. Тодаргайлаар, төрүүр 100 хойга онаштыр 111 хураганны доруктургаш, хүлээлгеге көрдүнгеннеден ажырдым. 300 ажыг баш хураганны онча-менди маңнытkаш, июньда коданнан тускайлап, колхозка хүлээттим. Хойнуң кыргыдазын чогуур үезинде чоруткаш, коданнан нийтизи-биле 870 ажыг кг, азы бир хойдан-на 2,9 кг дүктү алдым. Алаг-Тоштуң чайлаг одарларынга хоюмну семиртип алдым. Хоюмнуң күжү ортумактан өрү. Кырый бергеп 100 баш хойну күрүнеге сатkан бис. Оларның бирээзинге оргумак дириг деңзизи 45 кг болган. Август—сентябрь айларда хойну тарып бооздалырга бүрүүн-биле киирдивис. Мал бажының мендп болуру, ооң продуктулуунуң арбыгларын чүдүп болуру? Чыдыг болгаш тодуг кыштаглашкынга хынамчалыг белеткээриниң малтыын бүрүзүнге күүдә регеле. Кадыр-Оруктa кыштаамда 30 тонна сиген чедиртингеп. Ону бодумнуң күжүм-биле белеткеп алган мен.

Ынчангаш мал чеми белеткээри дээш социалистиг чарышка эрткен ийи неделяның түңнелүнде районнардан Чөөн-Хемчик район (СЭКП райкомунуң секретары Ш. Д. Куулар, райкүүском даргазы Б. Б. Чюдюк, ВЛКСМ райкомунуң секретары О. С. Кара-Сал), ажыл-агыйлардан — «Тоора-Хем» совхоз (директорунуң хүлээлгезин күүседип турар О. Д. Ондар, партком секретары К. Л. Достай-оол, көдээ Совет күүскомунуң даргазы Н. И. Куликова, ажылчыл комитединиң даргазы А. Б. Нугуурак, ВЛКСМ комитединиң секретары Б. К. Эйчейбен) тиилекчи болган деп санаан.

СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, Облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң Кызыл туктарын Чөөн-Хемчик районга 250 рубль акша шаңналы-биле болгаш «Тоора-Хем» совхозка 100 рубль акша шаңналы-биле кады тыпсырын доктаатkан.

Мээга чем-не болур бүгү чүүлдерниң бүрүнү-биле белеткеп алырынга чедир мал чемниң белеткелин үргүлүүлээрин, бүгү саванны бөлүп алырын хандырарын, мал чемнериниң үүдүн тургузарын, оларны кыштагларже сөөртүрүн организастаарын, чемниң кадзгалалын хандырарын СЭКП райкомнарынга, хооррайкүүскомнарга, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, ажыл-агыйларның хүнде кылган ажылы 5,3 болгаш 3,5 гектар болган. Ол ышкаш Таңды, Улуг-Хем районнарның болгаш Кызыл хоорай Советиниң тараажылары базала эки ажылдаан. Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының, «Тиилелге», «Алдан-Маадыр», «Хемчик», «Бай-Тал» совхозтарның тараажылары дүжүт ажаап алышкынын доозкан.

Ооң-биле чергелештир республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында ам-даа 18 муң ажыг гектар черниң тараазын ажаап алары артkан, ол чорук улуг күжениишкинин, ажаалда агрегаттарының күш-ажылын билдиляг организастаарын, ажаап алышкынны чоокку хүннерде доозар дээш партия, совет болгаш ажыл-агый организарының талазындан доктаамал кичээнгей, сагыш салыры негеттинген.

Октябрьның баштайгы неделязында дүжүт ажаап алышкынынга социалистиг чарышка районнардан Каа-Хем район (СЭКП райкомунуң секретары Н. П. Федоров, райкүүскомның даргазы К. С. Очур-оол, ВЛКСМ райкомунуң секретары О. Б. Симчан) болгаш ажыл-агыйлардан — Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы (директору В. С. Сапелкин, партком секретары Н. Ф. Стригин, көдээ Совет күүскомунуң даргазы Г. И. Иванова, ажылчын комитединиң даргазы С. Б. Оюн, ВЛКСМ комитединиң секретары В. И. Илюшенко) тиилекчи болган.

СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, Облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң инылчир Кызыл туктарын Каа-Хем районга 250 рубль акша шаңналы-биле болгаш Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязынга 100 рубль акша шаңналы-биле кады тыпсыр деп доктаатkан.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУНДА, ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ, ОБЛПРОФЧӨВҮЛЕЛИНДЕ БОЛГАШ ВЛКСМ ОБКОМУНДА

МАЛ ЧЕМИ БЕЛЕТКЭЭРИНИҢ БОЛГАШ ДҮЖҮТ АЖААП АЛЫЫШКЫНЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА

МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИНИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Бо чылдың октябрьның 8-те медээ-биле алырга, республикада 87,9 муң тонна сиген, 4,9 муң тонна сеңаж белеткеттингеп, 142,2 муң тонна силос массазы салдынган болгаш 911 тонна витаминниг сиген долганы будуүрген, ол болза, даараалаттыр алырга планның 64,7, 28,2, 27,4 болгаш 52,4 хуузу болуп турар деп доктаалда демдеглеп турар. 30,5 муң тонна саваңны бөлүп сараатkаан болгаш тырып боодалдаан.

Сиген белеткээриниң планын Моңгүн-Тайга болгаш Бай-Тайга районнарның ажыл-агыйлары, «Алдан-Маадыр», «О. Шишва» база «Шамбалыг» совхозтар күүселеткилээн.

Эрткен ийи неделяда мал чемнерин белеткээринге эң-не хөй немелде өзүлдеэн Чөөн-Хемчик районуң ажыл-агыйлары болгаш «Тооры-Хем» совхоз чедип алган, айыткан черлерге сиген белеткелиниң немелде өзүлдеэн ол-ла дараалашкаа-биле 15,2 болгаш 9,5 хуу болгулаан. Ынчаларга Чөөн-Хемчик район сиген белеткээринин планын 35,1 хуу күүселеткен. А «Тоора-Хем» совхоз силос белеткээринин планын 114,9 хуу күүселеткен болгаш бөдүүн чемнер белеткээрин үргүлүлеп турар.

Ынчангаш мал чеми белеткээри дээш социалистиг чарышка эрткен ийи неделяның түңнелүнде районнардан Чөөн-Хемчик район (СЭКП райкомунуң секретары Ш. Д. Куулар, райкүүском даргазы Б. Б. Чюдюк, ВЛКСМ райкомунуң секретары О. С. Кара-Сал), ажыл-агыйлардан — «Тоора-Хем» совхоз (директорунуң хүлээлгезин күүседип турар О. Д. Ондар, партком секретары

ДҮЖҮТ АЖААЛДАЗЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Бо чылдың октябрьның 8-те медээ-биле алырга, республикада тараалардың 90,4 хуузун ажаап алган, силос культураларының, картофельдиң болгаш ногаалардың ажаалдазы доозулган.

Эрткен неделяда агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдары турза-даа, Каа-Хем болгаш Бии-Хем районнарның ажыл-агыйларынга ажаалда агрегаттары дыка бүдүрүкчүлүг ажылдаан, аңаа октябрьның 1-ден 7-ге чедир ол-ла дараалашкаа-биле 6,5 болгаш 4,1 муң гектар тараны ажаап алган, азы бир комбайнниң хүнде кылган ажылы 5,3 болгаш 3,5 гектар болган. Ол ышкаш Таңды, Улуг-Хем районнарның болгаш Кызыл хоорай Советиниң тараажылары база-ла эки ажылдаан. Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының, «Тиилелге», «Алдан-Маадыр», «Хемчик», «Бай-Тал» совхозтарның тараажылары дүжүт ажаап алышкынын доозкан.

Ооң-биле чергелештир республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында ам-даа 18 муң ажыг гектар черниң тараазын ажаап алары артkан, ол чорук улуг күжениишкинин, ажаалда агрегаттарының күш-ажылын билдиляг организастаарын, ажаап алышкынны чоокку хүннерде доозар дээш партия, совет болгаш ажыл-агый организарының талазындан доктаамал кичээнгей, сагыш салыры негеттинген.

Октябрьның баштайгы неделязында дүжүт ажаап алышкынынга социалистиг чарышка районнардан Каа-Хем район (СЭКП райкомунуң секретары Н. П. Федоров, райкүүскомның даргазы К. С. Очур-оол, ВЛКСМ райкомунуң секретары О. Б. Симчан) болгаш ажыл-агыйлардан — Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының (директору В. С. Сапелкин, партком секретары Н. Ф. Стригин, көдээ Совет күүскомунуң даргазы Г. И. Иванова, ажылчын комитединиң даргазы С. Б. Оюн, ВЛКСМ комитединиң секретары В. И. Илюшенко) тиилекчи болган.

СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, Облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң инылчир Кызыл туктарын Каа-Хем районга 250 рубль акша шаңналы-биле болгаш Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязынга 100 рубль акша шаңналы-биле кады тыпсыр деп доктаатkан.

СОРУК КИИРГЕН

Совет Тываның 30 чыл ооңун будуүзүнде бистиң «Тиилелге» колхозту болгаш мал чеми белеткээр бригаданы Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаан. Ол шаңнал колхозтуң бүгү ажылчыннарын күш-ажылчы чаа тиилелгелерже сорук киирип, оларның хей-аъдын улам көдүрген.

Колхозтуң ажыл-ишчилери ол шаңналга канчап төлептиг болганыя? Аңаа харыы бээрибиле дөртку, тодарадыкчы чылда канчаар ажылдаанывыска доктаап, эрткен айларда кылган үүле-херээвисти түңнеп көрейн. Нийтизи-биле ажыл-агыйның мурнунга салдынган планныг онаалдаларны күүседир дээш колхозчу ишчилер багай эвес ажылдаанар. Оларның организастыг болгаш деминг- күш-ажылының түңнелинде, нийтиниң малынга мал чемни белеткээрин, тараа ажаалдазын шалыпкыя чорудуп, малдан алыр продуктуларын будуүрерин болгаш ону күрүнеге садарын чедиишкиниг боттандырып шыдаан бис.

Тодаргайлап чүгээлааргa мындыг: колхоз бо чылын күрүнеге 19 тонна дүк, 595 тонна сүт, 204 тонна эът садар планныг. Эрткен кыштаглаашкынны эки эрттирип, нийтиниң малын хүр-менди, хорамча чок ажаап өстүргенивистиң түңнелинде, мал продуктуларының будуүрүлгезин болгаш ону күрүнеге садары дыка көвүдээн. Ооң ачызында күрүнеге 22 тонна дүк, 597 тонна сүт, 227 тонна эът дужааттынган болгаш планныг онаалдалар ажыр күүсеттингилээн.

Сиген кезилдеэн эгелээри билек бүгү күштү олче мөөнээн. Колхозта мал чеми белеткээр тускай бригада бар. Ол элээн каш чылдар мурнунда тургустунган. Ону бүрүүбиле механизастаан. Ынчангаш сиген кезилдеэн, силос, сеңаж салыышкыны, саваң сараатаашкыны ыңкаш ажылдар ол бригадага бүрүн онаажыр. Бригада күшкы үеде малчыннарга сиген сөөртүн чедирерин база чорудуп турар. Бригаданың кежигүннери 2200 тонна сигенни, 5439 тонна силосту, 300 тонна сеңажды белеткеп алган. Амгы үеде саваң бөлүп, сараатгаар ажылдарны кылып турар.

Колхозтуң шөлдеринге бо чылын багай эвес дүжүт үнген. Ажыл-агыйның тараажылары 5727 гектар черниң тараазын ажаар турган, ону ам бүрүн доозкан. Гектар бүрүүзүнден-не 8,5 центнер дүжүт ажаап алдынган. Күрүне ыыгжамырынга 1622 тонна тараазы урган. Дүжүт ажаалдазының үезинде механизаторлар ортузунга социалистиг чарышты калбартып, ооң түңнелин доктаамал үндүрүп турган. Колхозтуң хоочун механизаторлары Николай Морозов, Дойбан Даваа олар үе чарышка тиилекчи болуп, еске эш-өөрүнге үлегер-чижээн, күш-ажылга кызымаан көргүскенner Ол ышкаш саанчылар Нина Русских, Надежда Иродова, хойжу Аякай Эртине оларга чоргаарланыр бис. Русских биле Иродова олар эрткен айларда боттарынга быжыглаан инектериниң бирээзинден-не 1617-ден 1674 кг чедир сүттү саап алгылаан. Хойжу Эртине чүс хойдан-на 105 хураганны азыгалап алган. Ажыл-ишке ыпак, арга-дуржулгалыг мурнакчы кижилер колхозта хөй. Шалыпчыларның саны чылдан-на өзүп турар.

Ажыл-ишчи чедиишкиниерге доктаавайн, Октябрьның социалистиг Үлүг революциязының 57 чыл болур ооң чаа-чаа күш-ажылчы бедик көргүүзүлерлиг уткуп алыры—бистиң кол сорулгавыс.

В. РЫЖОВ,
Каа-Хем районда «Тиилелге» колхозтуң даргазы.

Чарыштыг хойжуларда

ӨӨРҮШКҮНҮҢ СӨСТЕРИ

Эртем-билигже оруктуу ажыдып, амыдыралдың баштайгы базымнарын кылырынга өөредип каан ынак башкыларының дугайын доозукчу бүрүзү сеткил-ханывышкын-биле сактып чоруур.

1953 чылда Дмитрий Анисимович Колесников Тываның көдээ ажыл-агый техникумунуң ветеринария салбырынга башкылаашаан, өөредиглеге эртелекчизинге ажылдап эгелээн.

Көдээ ажыл-агый талазы-биле тускай эртемниг кадрларны Тываның колхоз, совхозтарынга белеткээр ажылга башкывыс Дмитрий Анисимовичиниң кирген үлүг-хүүзү улуг. Ооң өөретkен сургуулдарындан Улуг-Хем райкүүскомунуң даргазы Д. Куулар, Өвүрде «Торгалыг» совхозтуң директору С. Ч. Седеи болгаш ооң-даа еске эштер партия, совет органнарының ажылдакчылары, ажыл-агый удуртукчулары апартаннар.

Ооң бээр 21 чыл эрткен. Дмитрий Анисимович ам Тываның көдээ ажыл-агый техникумунуң директору, республиканың хоочун башкыларының бирээзин.

Үр чылдарда ажылдап келген башкымга көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының хүнүнде илиг байыр чедирип, моон соңгааргы чедиишкинерин, кадыкшылазы күзедим.

Д. САРЫКАЙ,
техникумнуң 1956 чылда доозукчузу.

ТӨЛЕПТИГ УТКААН

Бистиң «Кызыл тараачын» совхозтуң механизаторлары, тараажылары тоску беш чыл планының дөртку, тодарадыкчы чылында көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүн төлептиг чедиишкиниер-биле уткаан. Ажыл-агый тараа аймаан 7000 гектарга тараан. Ажаап алдынган черниң гектарындан тараанның дүжүдү 17 центнер чедип турар. Ол чаагай дүжүт.

Бо чылын дүжүт ажаап алышкынны дыка ыарын-берге байаалдарга эртип турар. Ынчангаш тараанны чидириг чок ажаап алыр дээш демиселге шак бүрүзү биске үлелиг болуп турар. Аңа үемиң шак бүрүзүн халас эрттирбес дээш демиселжип келдивис. Ам бистиң совхозтуң шөлдеринде дүжүт ажаап алышкынны дооступ турар. Өстүрген чаагай дүжүттү чидириг чок ажаап алдывыс. Күрүнеге 2760 тонна тараа садар планныг бис, ону ажыр күүсеттивис.

Бистиң механизаторларывыс күзүн 3,5 муң га аңгысты аңдарып белеткээр ужурлуг. Олар чер аңдарылгазын ажаап алышкын-биле кады эгелээш, ону ам доозкан.

Дүжүт ажаалдазын чедиишкиниг доозар дээш социалистиг чарыш механизаторларының оргузунга калбарган. Ол чарышка комбайнерлер Ленин орденниң бүлелекчизи, совхозтуң хоочун механизатору Николай Овчаров, Степан Топоев, Леонид Доронин, Степан Чолдак-оол болгаш өскелер-даа тергиндеп, хүнде үлүг-нормазын 130—200 хуу чедир күүсеэнил, шалыпчы ажылдаанын бөгүн—көдээниң ажыл-ишчилериниң байырлалында демдеглээри өөрүнүг-дүр. Мен бодум базз кызыл ажылдадым. Комбайн-биле 500 гектар хире черниң тараазын кестирип, ажаадым.

«Кызыл тараачын» совхозтуң тараажылары көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүн ыыгыг төлептиг чедиишкиниерлиг уткуп турарлар.

Ч. СЕМИС-ООЛ,
комбайнер.

УЛУГ НАЙЫРАЛДЫҢ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ

Эш И. И. БОДЮЛДУҢ чугаазы

Молдав улус канчаар-даа аажок улуг өөрүшкүлүг байырлалды демдеглеп эрттирип турар деп, И. И. Бодюл илеткелин эгелээн. Бистиң деминчи партиявыстың Төп Комитединиң Чиңгиве секретары Л. И. Брежнев республикавыстың 50 чылын таварыштыр шаңнатканы Октябрь революциязы орденин тыпсып берди. Бо төөгүлүг болуушкун кижи бүрүзүнге улуг өөрүшкү болган болгаш молдав черниң чонумуң сеткил-сагыжыпта кезээде артып калыр, бистиң ынак Төрээн чуртувустуң күчүзүн болгаш алдарын көдүрер чаа-чаа тиилелгелерже сорук киирер.

Молдав улус партияга болгаш канчаар-даа аажок улуг өөрүп четтиргенин чүректиң хаңзындан илергейлеп турар. Бодунуң улуг күзелиниң, идеалдарывыстың боттанышкынывыстың үндезини партияның ыңгаттынган удуртулгазында деп көрүп турар. Бөгүн, бо байырлыг шакта Молдавияның ажыл-ишчилери бүтүн-зе чүүлдер талазы-биле Коммунистиг партияны деткип, партияны болгаш оон дайынчы штабы — ленинчи Төп Комитетти долгандыр улам сырый каттыжып, оон удургулгазыбле коммунизминиң бедиктеринче чайгылыш чок бурунгаарлаар деп айыткан турар.

Совет Молдавияның ажыл-ишчилериниң дугайында, республиканың чедишкиннериниң болгаш оон моон соңгаарлы хөгжүдезиниң дугайында силериң чылыг сөстериңер дээш силерге өөрүп четтиргенивисти илергейлеп тур бис, эргим Леонид Ильич, Силериң ханы үткалыг чугааңар, СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң биске чоруткан байырлыг чагаазы, республиканы шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыы коммунизминиң тиилелгези дээш чаа-чаа чедишкиннерже бистиң чонувусту сорук киирди. Бо документтер республиканың партия организациязының ажыл-чорудулгазынга, Молдавияның бүтүү ажылчы чоннарынга программыг айтымышкынар боон артып калыр болгаш массаларның коммунистиг кажызындылгезиниң херээнге бистиң арга-курлавырларывысты байдыш, ээлчеглиг сорулгаларны чедишкиниг күүседиринче бисти мобилизастаар.

Молдавияның ажылчы чонарының социалистиг революциянның тиилелгези дээш демиселиң, ССР Эвилелиин быжыктырар болгаш бистиң Төрээн чуртувусту кежээ база республиканың коммунизм тургузуушкунунга чедип алган чедишкиннерин бедик-биле үнелээни дээш СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунга болгаш Министрлер Чөвүлелиниң ханызы-биле өөрүп четтиргенин Молдавияның бүтүү ажылчы чонарының коммунистерниң, Молдавияның Компартиязының ТК-зының, Молдав ССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң өмүнээзинден Молдавияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары илергейлээн.

Ленинчи тукка, революсчу болгаш күш-ажылчы чаңчылдарга шыпчы Молдавияның ажылчын аңгызы, колхозчу тараачыннары болгаш интеллигенциязы бистиң Төрээн чуртувустуң күүш-шыдалын улам быжыглаар талазы-биле партияның салып турар сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш боттарының бүтүү күжүн, талантызын, энергиязын моон соңгаар-даа харам чокка бээрин СЭКП ТК-га, ТК-ныц Политбюрозунга, Силерге эргим Леонид Ильич, айыткан тураалар дээ, И. И. Бодюл чугаалаан.

Улуг Октябрьның болгаш Совет эрге-чагырганы тургусканының соонда молдав улустуң төөгүзүнге болган улуг болуушкун болза, бөгүн юбилейлерин байырлалдыг байдал-биле демдеглеп турарывыс: Молдав Совет Социалистиг Республиканың болгаш Молдавияның Компартиязының тургусканындан бээр 50 чыл болган ою болур. 50 чыл дээрге мындыг-даа улуг эвес хуусаа. Ынчалзажок ол хуусаа социализмниң байдалдарының үезинде үеэшкинниг-биле сагыжыпта удуртулгазы-биле чүс-чүс чылдарның дургузунда үргүлүлеп келген түренги-хожудангай чоруудан үштүнүп, социал-экономиктиг депшилгениң бедик чадазынче үмер арганы молдав улуска берген.

Россияның составынга бистиң крайывыстың бактаап келгенинең, парызы болган капитализмден хосталыр дээш, социалистиг интилелдэ тудуп тургузар дээш молдав улустуң Ленинниң тугунүң адаа-биле маадырлыг демиселинин түңнелинде Молдав ССР болгаш Молдавияның Компартиязы тургустунган.

Молдавияның ажылчы чонарының революстуг демиселиниң тоогузүнге, Молдавияга Совет эрге-чагырганың тургустунганының болгаш молдав улустуң чаңгыс аай социалистиг күрүнеге катап каттыштырганының дугайында тодаргай доктаагаан:

— Совет Молдавия бодувуң 50 чылын канчаар-даа аажок улуг чедишкиннер-биле демдеглеп турар. Чурттуң бүтүү масштавынга хамаарыштыр барымдаалаан планның күш-ажыл хуваалдазының болгаш кооперастаашкынның ачызында республиканың экономиказының болгаш социал хөгжүлдезиниң хереглел байдалдарынга база чонның уе-төөгүдеги чаңчылдарынга таарышкан улус ажыл-агыйының чогумчалыг структуразы тургустунган —деп оратор чугаалаан.

Бүтүү эвилеллешкен республикаларның дузаламчы кирижилгези-биле Молдавияда күчүлүг энергетика базазы тургустунган, машина болгаш приборлар тудуушкуну, чиик болгаш эзи-чем үлетпүрлери чедишкинниг хөгжүп турар.

1940 чылга деңнээрге консервилер болгаш чегир бүдүрери он-он катап көвүдээн, үпүш үзүм болгаш виноград арагазы бүдүрери өскен. Республиканың чиик үлетпүрүнүң продукциязы 1940 чылга турганыгга бодаарга 1974 чылда 188 катап көвүдээн. Чүге ажыг хевириниң язы-бүрү продукциязын делегейниң 54 чурту Молдавиядан ап турары республиканың үлетпүр бүдүрүлгезиниң кайгамчык хөгжүлдезин тодаргай хереченел турар. Электрошиммеченкилер, саналга машиналары, тракторлар, насостар болгаш чонунуң амыдыралынга хереглээр машина-механизмнер, мебель болгаш дыка хой хевириниң эзи-чем продукциязы даштыкыда бедик үнелелди алган.

Молдавияның экономиктиг зоналарында фабрикаларны болгаш заводтарны чотумчазыг кылдыр таарыштыр тургусканы аграр-үлетпүр болгаш үлетпүр комплекстерин тургусканы республиканың индустрия хөгжүлдезинге улам бурунгаарлаткан. Продукция ажылдап кылыр заводтарның үштүң ийи кезиин көдээ черлерде тургускан. Ол чорук ажылдап кылыр үлетпүрүнү көдээ ажылагый бүдүрүлгезин-биле дорт харылзаалыг болдурүп, чоокшулаттырган. Үлетпүр, тудуг, транспорт болгаш харылзаанның хөгжүлдезинің бедик темпилерин, аграр-үлетпүрдүг интеграциякың боттанын турарны — республиканың интилелполитиктиг кол күжүү болур ажылчын аңгының хүрээленин өстүрүп турар. Амгы үеде Молдавияның күш-ажыл кылып шыдаар бүтүү чонунуң чартыктан хой кезиин ажыттынар, 40 хире хуусаа көдээ черлерде ажылдап турар. Ажылчыннарның иинти, культурателхиктиг болгаш политиктиг билиң бедээн, оларның үгаан-бодал сонуургалдары улгатканы.

Көдээ ажыл-агыйны улам шиңай көдүрер дугайында партияның ап чорудуп турар хемчеглери, колхозчуларның, ажыл-агыйлар каттыжышкынарының ажылдакчыларының, совхозтарның болгаш совхоз-заводтарның ажылдакчыларының бердинген күш-ажылы республиканы интенсивтиг чер болгаш мал ажылыг край болдурган.

Республиканың көдээ черлери бо хүнүмде мал ажылының үлетпүр хевирлиг комплекстери, ирригация системалары, садтарның болгаш виноградниктерниң делегем-плантациялары-биле шыптынган, мында күүчүлүг тракторлар болгаш комбайннар, амгы үениң сайзырангай техниказы ажылдап турар.

Чедип алдынган экономиктиг базаның үндезинге база эртем-техниктиг революцияның хөгжүлдезинің болгаш чонуң чаагай чоруунуң бедээнинең байдалдарында көдээ черлерде бүдүрүлге экономиктиг харылзааларның шынар талазы-биле ханы өскерлиишкиннери боттаның турар. Ажыл-агыйның 5-гидеги хой адырлыг хевирлерин организастаашкынның болгаш эргелеп-башкарылганың чаа хевирлери солуп турар. Оон кол көдээ специализастаашкынның болгаш концентрастаашкынның бедик чадазы боол турар. Бо угланышкын болза көдээ ажыл-агыйның бүдүрүкчү күштериниң амгы үедеги хөгжүлдезинин делгем оруу болур деп Леонид Ильич Брежнев демдеглээн болгай. Молдавияның тараажыларының эгелекчи саналын силериң изин-биле деткээпиңерин республиканың көдээ пшчилери болгаш партия-ажыл-агый активин изин-биле үүлдүүгүнүп турар, эргим Леонид Ильич.

Ажыл-агыйның чаа структуразын болгаш бүдүрүлгенин организаставарынга социалистиг чаа хевирлерин хөгжүдер талазы-биле молдав тараажыларның инициативазын болгаш дуржулгазын силериң бедиңбиле үвелээниңер чонунуң күш-ажылчы энтузиазмың, кадрларның чогвадыкчы инициативазын улам көдүрүп, чоннуң негелдезинге хереглиг үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедиргенге шын угланышкынны берип турар.

Колхозчу тараачыннарның социал хөгжүлдезинге болгаш оларның, күш-ажылчы индивидуалдың өзүлдезинге интеграстаттынган экономика улуг салдарны чедирер деп оратор онзалап демдеглээн. Бо хүнүг молдав көдээ ишчи үүле бодунун мергежилин бедиткен эвес, иинтилел мурнунга, социалистиг күш-ажылдың сагылга-чурумунуң база социалистиг ончүнүң мурнунга бодунуң хүлээлгезин көөрүн бедиткен.

Ленинчи национал политиказының шылгараңгай чедишкинин молдав улустуң үгаан-бодал талазы-биле катап төрүттүнүүшкүнү болур.

Совет Молдавияның экономика, культура болгаш эртеминиң депшилгезинин бедик темпилерин ол дээрге социалистиг нацияларның болгаш бинче-бүүрай улустарның амыдралга бадыткаттынган ажы-дүңма кадыг ажылдажылгазының болгаш бот-боттарынга дузалажылгазының көскү хереченин болур.

Хостаага болгаш аас-кежиин молдав улус совет улустарның найырамның ачызында чедип алган болгаш ам-даа оон дуззы-биле чурттап турар дээрзин олар тодазы-биле билип турар деп, И. И. Бодюл оон ыңай уламчылаан. Чайгылыш чок интернационализм дээш, Советтериң эрге-чагыргазы дээш демиселге, социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкунга чүүң-биле-даа үнелеп четпес улуг дузаны дээш улуг орус улуска ханы ынакшылдың болгаш хүндээ көрүүшкүнүң сагыш-сеткилин молдав улус бүтүү улустуң юбилейниң чыптыкылыг хүнүнде катап-катап илередип турар. Республиканың ажылчы чоннары ыдыктыг болгаш арыг ниырал дээш база бергелерни кезээде кады ажып эртип, бистиң тиилелгелеривистиң кежиктерин кадыг ажылгап турарывыс дээш бүтү-ле ажы-дүңмалышкы улустарга ханы өөрүп четтиргенин илередип турарлар.

Эвилеллешкен республика бүрүзү-биле дөмей, Молдав ССР-ниң хөгжүлдезиниң дуржулгазы чүүү коргүзүп турарыл дээрге, нацияларның чечектелиишкини болгаш чоокшулажышкыны нациялар аразының харылзааларында хамаарыштыр социализминиң дүрүм ёзугаар болур чүүл болур. Бо ийи чорудулга бот-боттарынга сырый харылзаалыг болгаш бот-боттарындан дорт хамаажыл турар. Бүдүрүлгенин социалистиг аргазы оларның экономиктиг базазын болур. Бо иинтилешкек чорукту магадылалдыг политиктиг күжү марксизм-ленинчи идеология, СЭКП-ниң национал политиказы, социалистиг демократия, бистиң чаңгыс аай болгаш күчүдүг Төрээн чурттувус — улуг Совет Эвилелги болур.

Молдав ССР-ниң болгаш Молдавияның Компартиязының 50 чылын байырлап тура, республиканың коммунистери болгаш бүтүү ажылчы чоннары интернационализмниң идыктыг тугушта кезээде шинчы болуруп, совет улустарның улуг найыралын моон соңгаар-даа быжыглаарын. Молдав ССР-ниң ажы-дүңма республикалар-биле политиктиг, экономиктиг болгаш угаан-бодал талазы-биле чаңгыс аай чоруун быжыглаар болгаш сайзырадырын ленинчи төрээн партияга бүзүредип тур.

Совет Молдавия бистиң хой националдыг Төрээн чурттувустуң эрге-ажыктары-биле чурттап чорааң, чурттап турар болгаш моон соңгаар-даа чурттаар. Бодувустуң социалистиг Ада-чурттувуску алдарымдардан еске, бистиң Совет күрүневистиң алдарын болгаш күчүзүн улам бедилерден еске күзел бисте чок болгаш турбас-даа ужурлуг. Бистиң амыдыралывыстың ужур-утказы, Молдавияның Коммунистиг партиязының бүтү ажыл-чорудулгазы, молдав улустуң күш-ажылы болгаш күзел-чүткүлдери олче уланган.

Совет улустуң бүгү-зе революсчу чаартылгалары, оларның материалдыг болгаш угаан-бодал амыдыралында чедип алган улуг чедишкиннери Ленинниң тургускаңы Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ыңгаранган удуртулгазының ачызында болдунган.

Бистиң чурттувустуң социал-экономиктиг чедишкиннери, бистиң күрүневистиң даштыкы политиктиг быжыг туруштары, партияның улуг эт-алдары болгаш күжелиишкиниг ажылчорудулгазы партияның шын, эртемге ханы үндезилээн политиказының, Төп Комитединиң, Л. И. Брежневке баштаткан СЭКП ТК-ның Политбюрозуның канчаар-даа аажок улуг организастаачы болгаш политиктиг ажылының түңнели болур.

Молдав улус, бистиң чурттувустуң бүгү ажы-дүңма улуотары ышкаш, Леонид Ильич силериниң шылгараңгай политиктиг болгаш бүгү талаалы организастаачы ажыл-чорудулганарның ачызында бистиң партиявыстың болгаш күрүневистиң удуртузагзының ат-алдарының көстүп көрбээни-биле бедээнинге ханы сеткил ханып турар, чогаадылгага болгаш ажылга бүзүредиг чоруктуң, чугула айтырыгларны коллективтиг шинтирлээрининг болгаш кадрларның ажыл-херекке харысалгалыг чорууның езулуг ленинчи езу-чүруму чуртта тургустунган.

Тайбың болгаш чер-кырынга социал дешилге дээш могагшылар чок демиселиңер база СЭКП ТК-ның даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазынга революсчу оптимизмни болгаш реализмни кииргеяңер дээш, делегей харылзааларынга Совет күрүневиниң ролюн бедиңбиле көдүрүнериңер дээш совет улус силерге кызыгаар чок ынакшылды илередип турар. Тайбыңны болгаш улустарның аймак чок чорууның идеалдарын кижи төрелгетел силериң адыңар-биле чөптүг холбап турар.

Молдавияның коммунистери, бүтүү ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның иштиюү болгаш даштыкы политиказын, ТК-ның Политбюрозуның, коммунизмниң тургузарының улуг херээнге боттарының бүтү күжүн, арга-мергежилдерин болгаш энергиязын бээр дээрзин бөгүн Молдавияның коммунизмче орукка чартык чүс чылда хөгжүлдезиниң түңнелин үндүрүп тура, республиканың ажылчы чоннары СЭКП Төп Комитединге, Совет чазакка, Леонид Ильич силерге, бистиң чуртувустуң аы-дүңма бүтү улустарывыга бүзүредип тур деп И. И. Бодюл түңнелинде чугаалаан.

(Эш И. И. Бодюлдуң илеткелин адыш часкавышмынары хөй удаа үзе киргеп).

* * *

Молдав ССР-ниң ажыл-ишчилериниң алдарлыг оо-биле холбаштыр оларга делегацияларның удуртукчулары: РСФСР-деп — СЭКП ТК-ның Политбюрозуның кежигүнүге кандидат, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев, Москвадан — Моссовет күүскомунуң даргазы В. Ф. Промыслов, Украин ССР-деп — СЭКП ТК-ның Политбюрозуның кежигүнү, Украинаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары В. В. Щербицкий, Ленинградтан — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүге кандидат, партияның Ленинград обкомунуң бирги секретары Г. В. Романов, Белорус ССР-деп — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүге кандидат, Белоруссиянның Компартиязының ТК-зының бирги секретары П. М. Машеров, Узбек ССР-деп — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүге кандидат, Узбекистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Ш. Р. Рашидов, Казах ССР-деп — республиканың Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы С. Б. Ниязбеков, Грузин ССР-деп — Грузияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Э. А. Шеварднадзе, Азербайджан ССР-деп — Азербайджанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Г. А. Алиев, Литва ССР-деп — Литванын Компартиязының ТК-зының бирги секретары П. П. Грашкявичус, Латвы ССР-деп — Латвияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары А. Э. Вэсс, Кыргыс ССР-деп — Кыргызстаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Т. У. Усубалиев, Таджик ССР-деп — Таджикстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. Р. Расулов, Армян ССР-деп — Арменияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары А. Е. Кочинян, Туркмен ССР-деп — Туркменистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары М. Г. Гапуров, Эстон ССР-деп — Эстонияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары И. Г. Кэбин олар чүректиң хаңызындан байыр чедирип чүве чугаалаанар.

Болгарияның Коммунистиг партиязының болгаш БУР-ның чазаның, бүтүү болгар улустун өмүнээзинден тураскаадыг байырлал хүннеринге таварыштыр Дражка Вылчева байырлыг хуралдың киржикпилерине, Молдавияның бүтүү ажылчы чоннарынга изиг байыр чедирген.

СЭКП ТК-ның Чиңгиве секретары эш Л. И. Брежнев молдав улустуң чедишкиннерин бедик-биле үнелеп, ол дугайын чүректиң хаңызындан чылыг сөстер-биле чугаалаанны үралдың бүтүү киржикпилерин оңза хайныктырган дээрзин олар демдеглээнимер. Эш Л. И. Брежневтиң сес бүрүзүнде, тоску беш чылдың төнчүзүнде болгаш база коммунистиг тургузуушкунуң оон соонда-даа үезинде салган сорулгаларда бистиң социалистег Төрээн чуртувустуң бүтү республикаларының, крайларының болгаш областарының бүтү талазыг улам ынай хөгжүлдезиниң дугайында, чоннуң чазагай чоруун бедидер, чер кырынга тайбыңны камгалаар болгаш быжыглаар дугаймида, совет киитилелдиң коммунизы тургузуушкунуң оруу-биле хажык чок шаңкы хөгжүүрүнүң дугаймида партияның могагшылаг чок сагыш салывышкыны катап-катап илерел турар.

Совет чурттуң өске-даа бүгү республикалары ышкаш, Совет Молдавияның экономиказының база культуразының оккур көдүрүүшкүнү дээрге ажылчы ангының, колхозчу тараачыннарның, улусчу интеллигенциниң хей-аттыг күш-ажылының түңнели-дир, ол болза Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының тиилелгезинің магалыг хайырлалы болгаш чайыннанчак хереченги-дир дээрзин ораторлар демдеглеп турганнар. Чүгле ажы-дүңмалышкы улустарның өг-бүлезинге, чүгле оларның сырый каттыжышкынывына совет республиканы бүрүзүнүң шапкын көдүрүүшкүнү, бистиң социалистиг улус Төрээн чуртувустуң оккур өзүлдезин болдунуп болур аргалыг болган.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге байырлыг чагаазы байырлыг хуралдың киржикпилери канчаар-даа аажок улуг көдүрүүшкүн-биле хүлээп алган.

Оон соонда Молдав ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы П. А. Паскарь түңнел сөзүн чугаалаан. Сагыш-сеткилинги улуг болдаар долуп тур. Байырлавыска СЭКП ТК-ның Чиңгиве секретары эш Л. И. Брежневтиң киржип турарынга, молдав улуска болгаш республиканың партия организациязынга хамаарыштыр чылыг сөстерниң чугаалаттынганынга, бистиң чедишкиннеривистиң бедии-биле үнелеткенинге, Төрээн чурттуң улуг шаңналыы биске бөгүн Силерниң тывсын бергеницерге бистер бүгүде кызыгаар чок, чүректиң хаңызындан өөрүп четтиргенивисти илергейлеп тур бис, Леонид Ильич деп, ол чугаалаан.

Партияның болгаш чазактың доктаамал кичээнгей, сагыш салып турарынга харыы кылдыр республиканың ажылчын аңгызы, тараачын чону, интеллигенциязы социалистиг Ада-чурттуу улам ыңай чечектелирерге бүтүү күжүн бээр, ленинчи партияның ыңгаттынган удуртулгазы-биле коммунизмниң бүрүн тиилээринче бүтүү совет улус-биле кады бурунгаарлаар дээрзин Молдавияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, республиканың Дээди Советиниң Президиумунуң, Министрлер Чөвүлелиниң өмүнээзинден, Молдавияның бүтүү ажылчы чоннарының өмүнээзинден СЭКП Төп Комитединге, Совет чазакка оратор айыткаан.

Оон соонда байырлыг хуралды хагдыпган деп чарлаан. Оон киржикпилери партийжигнин «Интернационалды» сорук киришкин-биле ырлап күүсеткен.

СЭКП-ге, оон ленинчи Төп Комитединге, Совет чурттуң аы-дүңма улустарының улуг найыралынга алдар болдургал йөрээлер аалга база катап чаңгыланып турган.

(СЭТА).

«Шынның» конкурузунга

Черде, сугда ырак-ла чок

(РАССКАЗ)

Төөгүлүг улуг болуушкунунар ийи-чаңгыс кижилериң чуртталгазынга база салдарлыг боор чүве-дир. Ук танывысла мынчаар эгелээн: ынчан Тыва Совет Эвилелиниң ог-бүлезинге киргениниң чээрбизи чылын сайырлап турган. Колхозчу Каң-оолду эки чолаачы дээш Кызылдыва толээге чоруткан. Кижизин удаткан чок болдунуң үези эштиг бо халдып келген. Оозу Тываның юбилейинге телээ боол келген алдер бүргээн Братск ГЭС-ти тудушкаңнарының бирээзи чолаачы кижи болган. Арай кыскажак сынныг, аптара дег хөректиг, каттыжымзап хөөреп орар, Гагарин дег чазык, чараш кижи болган. Анга баштай ийи эр аалчылар бажыңынга дужуп танышкаш, оларның аразынга чагаа-бижих үзүлбээн.

Чыл артылгаш, Каң-оол эжиниринге тутсуп чеде бергеп.

«Ан-24»-тен Каң-оол бөтөң шелээ дужуп келген. Аэропорттуң шил болгаш мраморлан туткан улуг бажыңы мыяда бо кылаңайның турган. Тывада дег сувур-сувур чалымнарлыг, бедик ыыннар көзүлбес бол, вогаан эзиниг тайга каждаланган. Тывада ышкаш кушкаштар ырлажып хоюг чылыг хүнээректеп турар оран болган. Каш баскаш-ла, эжин танып каан. (Телеграмма салыпкан турган). Куспактажытканнар. Каң-оол эжиниң хөрээзинде ордең лентазын эскере тыртып каан. Петр Васильевич кадайы Зинаида Ивановна-биле Каң-оолду чаасталаан келген дээш оюн-баштакбиле са чемелеп, ам кээрде ияап-ла кадайы, урутлары-биле кады кээрип негеп, хүндүткелдиң аяк-шайын салып турганнар.

Ырда кирген Ангараны кежилдир Падун кызаазында туткан бедии дөртен каът бажың хире плотинаны көрүп кааш, Каң-оол аңгалап тура дүшкеш, ужжиңиң чеңинден шелгилээн.

— ГЭС бо-ла болгай—деп. Петр Васильевич кайгамчык улуг эртинже ийи холуң чада тудуп сунгаш уламчылаан:— Плотинаның кыры-биле Тайшет — Братск — Ленаның демир-оруу эртип турар, доо халып бар чытканын көрем...

— Тоолда кырбээн мындыг күүлүг этти совет кижи бүдүрүп каан! Кижи тиилээр деп чүве бо-дур аа!—деп, Каң-оол магадааныңдан үүле бажын чайып, бир холу-биле эжиниң эктиндеп куспактапы каапканын безин билбейн барган.— Мында сээң үлүң база бар! Ховар дээн аас-кежиин!

— Бо дээрге эгези-дир, Каң-оол—деп, эжи плотинаның кырынче орук баштап бар чыда чугаалаан.— Бо кылымал ылайны көрем че... Бо эрээшпораан кац чагылар дамчып чоруткан электри күжү-биле ажылдап турар делегейде улуг дээн ак-демир заводуң, ыяш будуруглезиниң комплекизин шуут-ла цехтеринге чедирип коргүзер мен...

Каң-оол магз хаңган чаныы келген.

Ийи чолаачы чагаалажып-ла турганнар. Бир чагаа келзеле, адрези Дивногорскиден болган. Петр Васильевич ам делегейде эң улуг Красноярск ГЭС-ти тутчуп киришкен болган. Оон бээр хой-ле суг аккан. Ук ГЭС—база туттунган, ядлу күш-биле коммунизмге ажылдап турар. Оңнүүнүң сөөлгү чагаазында Каң-оолдарны чайгы шөлээ ойүнде аалдап кээрин чалаан болган. Ынчангаш Татьяна база күзелдин-биле орук сувуп үнеринге чөпшээрежилкен.

— Агаар лейнериниң көрек талазы шала доңгай берген, кешке кара булутче орүмнелдир шымнып бадывыткан. Хенертен чырыткылаш кылынгала, черде ужу-кыдыы көзүлбес улуг хоорай көстүп хонуп келген.

— Че, Красноярск бо-ла болгай. Чедип келдивис—деп, Каң-оол Татьяназының шырайынче база катап көргеш, Эрезин холга ап, оозун соңгаже эвактирип чоруй, адаанда хаңын кудумчуларже, бедик тудугларже көргеп.

Самолёт хомпкан.

Каң-оол бир холунга оглун четкеш, бирээзинге чемоданын тутказ, вокзал бажыңынче үгланнан. Татьяна улуг самолёттар кайгаар дээш, кезек аңгадап тура дүшкүлээш, арай хожудап калган. Угулазалыг, чавыскылак демир херим өттүр уткаңнар көстүп тургулаан.

Холунда боонлак чечек тутканда Зинаида Ивановна магазинду биеэгизинден арай долу апарган бедик ээжектиг ыдыктери-биле чоок-чоок баскылап, арны хүнээректей берген бо чүгүрүп орган. Петр Васильевич холунда база Эрес хире ээл четкен, холун көдүре каап, кадайының чымшыр соонда хорээ мурнай берген кел чыткан. Каң-оол докташ кылынгаш, чемоданын сала тыртып каап, хая көрүп, кижин бо-дур дээн ышкаш, Татьяназын бир холу-биле анаа хүрээлеп экжеп, мурнунга турган.

— Петр Васильевич бодунуң «Жигулизинге» аалчыларын олуртказ, хооран төвүнде гайбың проспектизин эртпер халдып орда, Зинаида Ивановна сагындырган:

— Шуут-ла Дивногорскиже. Амдызында аалчыларны бажыңга чедирбээже кайын боор. Хоорайның солуң черлерин көрүп четтингиптер бис. Бис база чаа шөлээлеп эгелээн болдур бис ийин. Чалгаарангыг эвес болур... Бо-дур — Енисейниң ковругу-биле кежип ор бис. Артыы талада чаа стадион...

— Ийет, Енисейниис бо-дур. Силерниң-биле Улуг-Хем дээр алес? Чаңгыс хемниң суун мында чурттаан турар-дыр бис көрем — деп, Петр Васильевич сеткилинден чортаарал-биле чугаалаан.

Дивногорскиниң турар черинынап-ла адынга үүлдеш кижи магап болган. Дагыыл кырындан эдээнге кирер улуг тудуглар шорааннар-биле адаалаштыр дээр-шаар бедий бергилээн. Мрамор-биле мынчап каан эриктө чалыы хоорай, сугда чуңуп, дыраның орган чараш кыс дег, бодунуң кайгамчык маадыр кижилери, хайныккан ажыл-иштиң-биле хемниң кылацынга улам чараш көрүнүктелип турар.

Хой каът бажыңнарның бирээзинге кээп доктааганнар. Кыргап-ава Андреевна, та кажан уткуп, маңаан кижи, бо оруу-куду харанган турган. Ол Каң-оолду тамыр болган хоочун өңүнүк езу-биле мендилеп солчуп, уткуп алган.

Чуңуп, чиктеңнер кеттинип алгаш, хөөрежи бергеннер. Татьяна, Зинаида, кыргынава Андреевна үжелээн бир өрээлче кирген, адазы олчаан борбак ак-ак, долбанныг кызыл чаактыг оолдар Эрести ажжок сонуургаан, ойнаарактар чыып тудускан, бир өрээлче дойлуп киргеннер.

К. ЧАМЫЯН.

(Улавчылыг).

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 13-ТЕ

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программалы.

12.05—Медээлер.

12.10—Совет Эвилелиниге баран боон тур мен!»

13.10—«Орлёнок» телестудиязының юнкорларының Челябинскиниң хоолайлар хаңнаар заводунуң директору Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Я. П. Осадчий-биле ужуражмышкыны.

14.00—Оңнуг телекөргүзүг. «Кино аян-чоруктарының клуву».

15.00—«Музыкалыг киоск».

15.30—«Делегей панорамазы».

16.00—Документталдыг фильм.

КЫЗЫЛДАН

16.20—Телемедээлер. Тускай үндүрүлге.

МОСКВАДАН

16.30—Ф. Лист. Оркестрлиг фортепианоның бирги концерт.

16.55—Оңнуг телекөргүзүг. Хенэнглерниң телетеатры. «13 самдай».

18.00—«Үе» Информастыг программа.

18.30—Оңнуг телекөргүзүг. Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүтүэвилел хүнүнге Останкиного байырлал кежээзи.

20.25—«Литература чогаалдарын экранжидарыл. «Оңчу чок душтуу». Уран-чечен фильм.

КЫЗЫЛДАН

21.50—Телемедээлер. Тускай үндүрүлге.

МОСКВАДАН

22.00—«Поэзия». М. Каноат.

22.25—Оңнуг телекөргүзүг. «Ыр-74».

23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

ОКТЯБРЬ 14-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

17.30—«Цад чурттуг кавказ кижизи». Телефильм.

18.20—Уругларга. Мультфильмнер.

18.50—Телемедээлер.

19.05—«Чөөн чүктүг тараалма». Телефильм.

19.45—«Совет Тыва 30 харлаан». Киноочерк.

20.15—«Бомбардиртер». Телефильм.

20.30—Телемедээлер.

20.40—Чарлалдар, реклама.

20.45—«Эргинин арта». Уран-чечен фильм.

22.15—23.00—Телеконцерт.

КИНО

ОКТЯБРЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дедир эгиттинмес» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00, «Тыва — үелериниң белдири» 15.30, «Чажыт хоорай»—хроника залынга 11.40, 13.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чараа чечевер тен чок төрүттүнер» 9.30, «Кавказка туттурукчу» 11.20, 13.10, 15.00, 18.40, «От» 16.50, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: № 17 Сылдысчыган 10.00, «Үүгле «кырганнар» тулчуп турар» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Шортаанның айыткаңы-биле» 13.30, «Бежеге бежеп» 10.30, 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Москва—Кассиопея» 12.00, «Күскү кудалар» 16.00, 18.00 шактарда.

ОКТЯБРЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Огбелериниң кыйгызы» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чоруен биле Мизак» 9.30, 11.10, «Өөнүң аалгап» 15.15, 17.00, «Дедир эгиттинмес» 12.50, 18.45, 21.05 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «От» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Үүгле «кырганнар» тулчуп турар» 15.00, 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Караван» 18.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24—63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетүүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41, Солуң келбейн бартанза 32-75 телефонче болгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТИРАЖЫ 16056. ЧАГЫГ № 243.

ТС—00989

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыынның талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 1)

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 242 (9619) / Вторник, октябрь 15, 1974 чыл / 1925 чылда үнелезилеттингеш / Өртээ 2 кеп.

МОЛДАВ ССР-НИҢ ПАРТИЯ БОЛГАШ СОВЕТ АКТИВИ-БИЛЕ ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ УЖУРАЖЫЫШКЫНЫ

КИШИНЁВ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев Молдав ССР-ниң партия болгаш совет активи-биле ужурашкан.

Ужуражыышкынга Молдавияның Компартия ТК-зының бюро кежигүннери, Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчылары, республиканың министрлери, партия хоорайкомнарының болгаш райкомнарының бирги секретарьлары, Молдавияның Компартия ТК-зының аппаратының харысаалгалыг ажылдакчылары турган.

Ужуражыышкынга Молдав ССР-ниң болгаш Молдавияның Коммунистиг партиязының тургустунганының 50 чыл оюнга таварыштыр эвилелдешкен республикалардың, Москва биле Ленинградтың, ВЛКСМ ТК-ның Кишинёвта чоруп турар делегациялар удуртукчулары киришкен.

Ужуражыышкынны Молдавияның Компартия ТК-зының бирги секретары И. И. Бодюл ажыткан.

Молдав ССР-ниң Колхозтар чөвүлелиниң даргазы Н. М. Зайченко республикага колхозтар аралыының ыт. сүт бүдүрер улуг-улуг комплекстериниң тургустунганын, кодээ ажыл-агый будурулгезин удаатыр каттыштырыш, специализастап турарын чугаалаан. Экономика интеграциязы күш-ажыл чарытдалдарын оранчок ажоожедир, продукция бүдүрүп үндүрери ковудедир арганы берип турар. Республикада аграр-үлетпүр каттыжыышкыны «Молдавия чимис-погаа үлетпүрү» тургустунган. Оон даргазы Д. И. Иванцукун дыңнатканын ёзугаар алырга, кодээ ажыл-агый чиг-адын белеткээрин ковудедир болгаш сайгарын бозбазырадырын экижидер арганы берип турар.

Ужуражыышкынның киржикчилеринге республиканың колхозтар аралыының, аграр-үлетпүр каттыжыышкыннарын, комплекстерин улам сайзырадыр перспективаларының, олардың ажылдап турарының, чимис өстүрериниң чаа аргазын ажыттаан чимис бүдүрүп турарының дугайында документалдыг киноларны көргүскен.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюнга

СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫ

1. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл ою делгерезин!

2. Бүгү-делегей төвүзүнүң чаа эпохазын — делегейни революшчу өзү-биле чаартырының, капитализмден социализмче шилчилгениң эпохазын ажыткан Улуг октябрь делгерезин!

3. Кезээде диригг, революшчу, интернационалчы өредилг, бүгү чурттарның ажылчы чоннарының социализм болгаш коммунизмниң тиилелгезин дээш демиселиниң тугу — марксизм-ленинизм делгерезин!

4. Коммунистер! СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бүгү улустуң демисеяинің авангардынга турүп, массаларның идепкейлиг организаторлары болгаш кижизидикчилери болуңар!

5. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, бистиң Төрээн чуртувустуң экономикитиг болгаш камгалал күчүзүн улам ыңай быжыглаар дээш идепкейлиг демисежиңер!

6. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! 1974 чылдың планын болгаш хүлээп алдынган социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш демисежиңер! Тоску беш чылды чедишкинниг доозар дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжын улам калбартыңар!

7. Коммунизм тургузукчузу — улуг совет улуска алдар!

8. Коммунизм тургузуушкунунда нол күш — Советтер чуртунуң маадырлыг ажылчын аңгызы делгерезин!

9. Коммунизмниң идепкейлиг тургузукчузу — алдарлыг колхозчу тараачыннар делгерезин!

10. Коммунизмниң идепкейлиг тургузукчузу—совет улусчу интеллигенция делгерезин!

11. Ажылчын аңгының болгаш колхозчу тараачыннарның эвилели делгерезин! Совет ниитилелдиң бузулбас идей-политиктиг чаңгыс эви быжыглып турзун!

12. СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының кам-чаар-даа аажок улуг чаалап алышшыны — ССРЭ-ниң улустарының ачы-дуңма найыралы болгаш интернационалчы чаңгыс эви делгерезин!

13. Ажылчын аңгының бүгү совет улустуң шыл-гаттынган авангарды — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делгерезин!

Партияның болгаш улустуң бузулбас улуг чаңгыс эви делгерезин!

14. Өзулуг улусчу эрге-чагырганың органнары — ажылчы чоннар депутаттарының Советтери делгерезин! Социалистиг демократия сайзыраан быжыглып, күүнүмни эргелеп-башкарарынга ажылчы чоннарның киржиннээн халбарып турзун!

15. Совет профэвилелдери! Социалистиг чарышты организастаарын экижидип, дээштиг чоруун бедидиңер! Үндүрүлгени эргелеп-башкарарынга ажылчы чоннарны калбаа-биле киргиштиргеңер!

Коммунизмниң школазы — совет профэвилелдери делгерезин!

16. Оолдар болгаш кыстар! Марксисчи-ленинчи өредигни, эртем, техника болгаш культураның чедишкиннерин шудуругу шиңгээдип алыңар! Совет улустуң алдарлыг революшчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарын улам арбыдадыңар! СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырар дээш идепкейлиг дайынчылар болуңар!

17. Коммунистиг партияның шынчы дузалакчызы болгаш курлавыры, коммунизмниң аныяк тургузукчуларының мурнанчы отряды — Ленинчи комсомол делгерезин!

18. Коммунистиг ниитилелдиң идепкейлиг тургузукчулары — совет херээженнер делгерезин!

19. Совет дайынчылар! Боттарыңарның дайынчы болгаш политиктиг беветкелдерни улам сайзыраңгайыдып, совет үевустүң тайбың күш-ажылын серемчилелдиг болгаш идегелдиг камгалаңар!

ССРЭ-ниң маадырлыг Чепсектиг Күштери делгерезин!

20. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Төрээн чурттуң күүзүнүң болгаш чонкуң чаагай чоруунуң чайгылыш чок өзүлдезиниң үндезини — социалистиг экономиканың моон ыңайгы ковудулүүшкүнү дээш шудурту демисежиңер!

21. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун болгаш күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүүн чедип алыңар, эвээш чарыгдалдыг, эки шынарлыг хөй продукцияны бүдүрээлиңер!

22. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Бүдүрүлгениң иштики нурлавырларын долу ажыглаңар, ажылдың бедик шынарын чедип алыңар! Улуг ажыл-агыйының бүгү звеноларынга сагыыга-чурумну болгаш организастыг чорукту быжыглаңар!

23. Беш чылды чедишкинниг доозар дээш бүгү улустуң социалистиг чарышының мурнуку одуруунда чоруп орар будурулгениң мурнакчыларынга болгаш чаартыкчыларынга алдар!

24. Үлетпүр ажылдакчылары! Чурттуң индустриалдыг күчүзүн улам ыңай быжыглаар дээш демисежиңер! Техниктиг депшилгени дүргедедирин, бүдүрүлге күчүлерин чөп ажыглаарын экижидерин чедип алыңар!

Чаа техникага болгаш депшилгелиг технологияга делгем орукту ажыдаал!

25. Үлетпүр ажылдакчылары! Чонкуң хереглел бараанарын бүдүрерин новүдедип, ассортиментизин калбартыңар, оларның шынарын экижидип, бот-үнезин чиигедиңер!

26. Тудуг ажылдакчылары! Чаа объектилерни чогуур үезинде ажыглалга киирип, тудуг ажылдарының шынарын экижидип, бот-үнезин чиигедиңер! Капитал тудугнуң ажыктыг чоруун бедидиңер!

27. Транспорттуң болгаш харылзааның ажылдакчылары! Транспорттуң болгаш харылзаажың чепсек-херекселдерин хөгжүдүп, сайзыраңгайыдыңар! Улус ажыл-агыйының хандырылгазын бүгү талалыг экижидип, совет кижилерниң негелде-хереглелдерин долузу-биле хандырыңар!

28. Колхозчулар болгаш совхозтар ажылдакчылары! Кодээ ажыл-агый продукциязын бүдүрериниң болгаш күүнеге садарының талазы-биле беш чылдың онаалдаларының күүселдезин шудургу чедип алыңар! Мал кыштаглаашкының чедишкинниг эрттирип, часкы тарылгага үлегерлиг белеткенир дээш, 1975 чылда бедик дүжүттү алыр дээш демисежиңер!

29. Кодээ ажыл-агыйның ажылдакчылары! Кодээ ажыл-агый будурулгезин интенсификастаар, оон ажыктыг чоруун бедидер дээш шудургу демисежиңер, ажыл-агыйлар аразынга кооперастаашкынның болгаш концентрастаашкынның баазазынга специализастаашкынны хөгжүдүңер! Черни, техниканы, күш-ажылчы болгаш материалдыг нурлавырларны ажыл-агыйжы ажыглаңар!

30. Үлетпүрүң болгаш кодээ ажыл-агыйның ажылдан-чылары! Колхозтарның болгаш совхозтарның материал-техниктиг баазазын быжыглаңар! Черни мелиорастаарының, кодээ ажыл-агый будурулгезин комплекстиг механизастаарының болгаш химижидериниң, электрижидериниң темпизин дүргедедиңер!

31. Садыгның, ниитиниң чемненилгезиниң, ажыдырал хандырылганың болгаш коммунал ажыл-агыйның ажылдакчылары! Амыдырал хандырылга ачы-дуза чедиреринде идепкейлиг калбартып база сайзыраңгайыдыңар, ажылдың депшилгелиг хевирлерин нептередиңер! Совет кижилерниң хандырылгазының бедик культуразы дээш демисежиңер!

32. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш демисежиңер! Ниитиниң өнчүзүн ковудедип база ыдыктыг кадагаланар! Чиг-эттиг, от-туларга чүүлдүң, электроэнергияның, металлдың болгаш өскедээ материалдарның камналгазын чедип алыңар!

33. Улус ажыл-агыйының ажылдакчылары! Эргелеп-башкарарының болгаш ажыл-агыйжы чоруктуң амгы үенюң арга-методтары-биле, экономиктиг билиглер-биле шудургу чепсеглениңер! Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастарын, мурнакчы дүжүлганы, эртемниң болгаш техниканың эң чаа чедишкиннерин будурулгеге калбаа-биле нептередиңер!

34. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Коммунистиг кижизидилгеге, кижи бүрүзүнүң хөй-ниитичи болгаш күш-ажылчы идепкейин улам ыңай калбартырынга күш-ажылчы коллективтерниң ролюн бүгү талалыг бедидиңер!

35. Совет эртемденнер болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар! Чаартыкчылар болгаш чөгаадынчылар! Улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга эртем-техниктиг депшилгени бүгү талалыг дүргедедиңер, артем болгаш конструктор ажылдарының деңнелин бедидиңер! Эртемниң, техниканың чедишкиннерин болгаш мурнакчы дүржулганы будурулгеге дүрген нептередиңин чедип алыңар!

36. Чечен чогаалдың болгаш уран чүүлдүң, культураның ажылдакчылары! Совет уран чүүлдүң партийжин болгаш улусчу чоруунуң тугун бедик тудуңар, уран-чечен моргемиядин сайзыраңгайыдыңар, будуңарның арга-моргемиялиңерни коммунизмниң тургузукчуларының кижизидилгезинге бериңер!

37. Улус өредилгезиниң ажылдакчылары! Өредилгениң шынарын бүгү талалыг бедидиңер, улус ажыл-агыйынга кадрлар белеткээрин сайзыраңгайжыдыңар! Өзүп олурар аныяк салгалды коммунизмниң идеяларының өзугузунга, өредилгени болгаш күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнге кижизидиңер!

38. Кадык камгалалының болгаш күш-дамыр куралгаразының ажылдакчылары! Чонның медицина хандырылгазын экижидиңер, совет кижилерниң хүн бүрү амыдыралынга күш-дамыр культуразын идепкейлиг нептередиңер!

39. Революциянның, дайынның болгаш күш-ажылдың хөөчумнары! Боттарыңарның биликлерни болгаш дуржулганарны аныяктарга дамчыдыңар, совет улустуң революшчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарынга аныяк салгалды кижизидиргеге идепкейлиг киржиңер!

40. Пионерлер болгаш школачылар! Совет Төрээн чуртка изин-биле ынакшыңар, эки өөренип, күш-ажылчы чаңчылдарны шиңгээдип алыңар! Ленинниң херээ дээш, коммунизмниң херээ дээш идепкейлиг дайынчылар кыдыыр белеткенигдер!

41. Тайбың, демократия, национал хамаарышпас чоруун база социализм дээш империализмге удур туруштуг демисеячиерге, ажылчын аңгының болгаш бүгү ажылчы чоннарның марксисчи-ленинчи дайынчы авангарды—ачы-дуңма коммунистиг болгаш ажылчын партияларга ачы-дуңманың байыры!

42. Марксизм-ленинизмниң болгаш пролетарлы интернационализминиң хаажык чок үндезининге бүгү делегейниң коммунистериниң чаңгыс эви болгаш сырый каттыжыышкыны быжыглып турзун!

43. Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

44. Социалистиг чурттарның улустарынга ачы-дуңманың байыры! Тайбыңның, демократияның, социал депшилгенинг чөгенгинниң, антиимпериалистиг демисеелге шиитпирлиг күш-дамыр дузалашкынның, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ленинчи национал политиказының амыдырал чайгылыш чок боттанымышкыныңның, улуг орус улустуң база Советтер чуртунуң өске-даа улустарының бүгү талалыг дузаламчызының түңнелі болур.

МАРН Төп Комитеди, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиуму болгаш Министрлер Чөвүлели моол улустуң мурнундан Тыва АССР-ниң коммунистеринге, бүгү ажылчы чонунга коммунистиг тургузуушкунга, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдырал боттандырарынга моон соңгаар-даа улуг чедишкиннерлиг болурун чүректиң ханызындан күзеп тур.

Коммунистиг байыр-биле

МАРН ТӨП КОМИТЕДИ
МАР-НЫҢ УЛУСТУҢ УЛУГ ХУРАЛЫНЫҢ ПРЕЗИДИУМУ
МАР-НЫҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

44. Социалистиг чурттарның улустарынга ачы-дуңманың байыры! Тайбыңның, демократияның, социал депшилгенинг чөгенгинниң, антиимпериалистиг демисеелге шиитпирлиг күш-дамыр дузалашкынның, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ленинчи национал политиказының амыдырал чайгылыш чок боттанымышкыныңның, улуг орус улустуң база Советтер чуртунуң өске-даа улустарының бүгү талалыг дузаламчызының түңнелі болур.

45. Социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының улустарының чаңгыс эви болгаш сырый каттыжыышкыны делгерезин!

Социалистиг интернационализмниң тугун улам бедик тудаалыңар!

46. Социализм болгаш демократия, тайбың дээш, ажылчы чоннарның эргелери дээш шудургу демисеячи — капиталистиг чурттарның ажылчын аңгызының болгаш дүү заламчызының ачызында Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле чораан, Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары бодунуң экономиказын болгаш культуразын хөгжүдеринге улуг чедишкиннерни чедип алганнар. Кыргыс улус, Совет Киргизстанның бүгү ажылчы чоннары силерниң-биле кады ол кайгамчыктыг чедишкиннерге чалбыыштыы-биле өөрүүшаан, экономиканы, культураны, амыдыралдың чаагай чоруун хөгжүдеринге, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин боттандырарынга, тоску беш чылдың даалгаларын күүседириңге чаа-чаа чедишкиннерлиг болурун сетклиниң хамыдыктан күзеп тур.

Советтер чуртунуң улустарының ак-дуңма өг-бүлезинге Тываның киргени чечектелишкинче болгаш аас-кежикче аңаа делген орукту ажыктаан. Орус болгаш өске-даа улустарның идепкейлиг детклимезиниң болгаш дүү заламчызының ачызында Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле чораан, Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары бодунуң экономиказын болгаш культуразын хөгжүдеринге улуг чедишкиннерни чедип алганнар. Кыргыс улус, Совет Киргизстанның бүгү ажылчы чоннары силерниң-биле кады ол кайгамчыктыг чедишкиннерге чалбыыштыы-биле өөрүүшаан, экономиканы, культураны, амыдыралдың чаагай чоруун хөгжүдеринге, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин боттандырарынга, тоску беш чылдың даалгаларын күүседириңге чаа-чаа чедишкиннерлиг болурун сетклиниң хамыдыктан күзеп тур.

Советтер чуртунуң улустарының ак-дуңма өг-бүлезинге Тываның киргени чечектелишкинче болгаш аас-кежикче аңаа делген орукту ажыктаан. Орус болгаш өске-даа улустарның идепкейлиг детклимезиниң болгаш дүү заламчызының ачызында Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле чораан, Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары бодунуң экономиказын болгаш культуразын хөгжүдеринге улуг чедишкиннерни чедип алганнар. Вьетнамның маадырлыг улузунга ак-дуңманың байыры!

Совет-вьетнам найырал делгерезин!

Индий-Кыдаттың бүгү улустарынга тайбың, хөстелга болгаш хамаарышпас чорук!

52. Реакциялыг-фашистиг күштерниң террорунга удур зоес-маадырлыг демиселди чорудуп турар Чилиниң ажылчын аңгызынга, бүгү ажылчы чонкарынга болгаш демократтарынга ак-дуңманың байыры!

Делегейниң улустары! Чилиниң патриоттары-биле эп-сеткил каттыштырылгазым быжыглаңар! Луис Корвалангa хөстелга! Фашис хунтаның бүгү хоруглаанарынга хөстелга!

53. Реакцияга удур карак кызыл демисежип турар Уругвайның ажылчын аңгызынга, бүгү ажылчы чонкарынга болгаш демократтарынга ак-дуңманың байыры!

Родней Арисмендиге болгаш антиимпериалистиг шимчээшкинниң өске-даа демиселчилериңе хөстелга!

54. Делегейниң улустары! Чөөкку Чөөн чүктүң бүгү күрүнелериңе болгаш улустарынга ынаныыштыг болгаш быжыг тайбыңны тургузары дээш, мэрзиль агрессиянның үржуктарсын бүрүнү-биле узуткаары дээш демиселге күменишкиннерни ковудедиңер!

Совет Эвилелиниң болгаш араб чурттарның улустарының аразында найырал болгаш кады ажылдажылга быжыглап база хөгжүп турзун!

55. Европа чурттарының улустары! Европаны күрүнелер аразынга быжыг тайбың болгаш үре-түңнелдиг кады ажылдажылганың эмназы болдурар дээш демисежиңер! Ниити европа чөвүлел хуралының ажылының чедишкинниг доостурум чедип алыңар!

56. Делегейниң улустары! Кипрниң девисээриниң бүгүлө даштыкы шеригларын үндүрериң, Кипрниң түскай догунаашкынын, девисээринең четче-бүрүн турарын база хамаарышпас чоруун хүндүлээрин негеңер!

57. Делегейниң улустары! Португали улустуң хостуг, демократтыг Португалия дээш демисели-биле, бодунуң чурттунуң демократиянын өруу-биле быжыг хөгжүдезин дээш демисежип турар Грецияның патриоттуг күштери-биле эп-сеткил, каттыштырылгазым быжыглаңар!

Европа фашистиг өзү-чурумнардан бүрүнү-биле арыглаттынган турзун!

58. Азия чурттарының улустары! Күрүнелер аразынга тайбымны, кады ажылдажылганы болгаш чаагай кожа-хөөрежилелдиг харылзаалар ковудедип, Азияга коллективтиг тайбың чок чорук дээш демисежиңер!

59. Делегейниң улустары! Делегейже дүшкүүрлүг чоруктуң чавырыышкыны хөөнүң чок үргүлүүлээн турзун дээш демисежиңер, тайбың кожа-хөлбээ догунаашкынның принциптери янзы-бүрү социал тургузуулуг күрүнелерниң аразында харылзаалаарның норма-чимээ болу берген турарын чедип алыңар! Тайбыңның болгаш улустарның айыыл чок чоруунуң дайзынарының — агрессияның, реваншизмниң болгаш реакциянның күштериниң чимзенишкиннерин сейгелап илередиңер!

60. Делегейниң улустары! Күштү хереглевес чорук улустар аразының харылзааларынга хөөйну болу берген турарын, а ядролуг чепсекти моңгеде хоругдаан турарын чедип алыңар! Чепсегленишкинни эңдерге бүдүрериң сөөкадыры дээш, чепсегленишкинни бүгү-никти болгаш бүрүн дүжүрери дээш демисежиңер!

61. Тайбыңның болгаш улустарның найыралының, империализмге, реакцияга болгаш дайынга удур демисежип турар бүгү күштерни сырый каттыштырарының политиказы— Совет Эвилелиниң ленинчи дашткы политиказы делгерезин!

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң ажылдап ныларны Тайбың программазының идеялары тиилеп турзун!

62. Бистиң улуг Төрээн чуртувус — Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели быжыгып база чөчентелип турзун!

63. Марксизм-ленинизмниң тугунуң адаа-биле, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле — коммунизмниң тиилелгезинче бурунгаар!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди

Л. И. БРЕЖНЕВ МОСКВАДА ЭЭП КЕЛГЕН

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев Кишинёвтан октябрь 13-те Москваже ээп келген.

Эш Л. И. Брежневти Внуково аэродромга эштер Ю. В. Андропов, А. А. Гречко, А. А. Громыко, А. Н. Косыгин, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, А. П. Шелепин, П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарёв, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев, СЭКП-ниң ТК кежигүннери Б. П. Бугаев, Г. С. Павлов, К. В. Русаков, Г. Э. Цуканов, Н. А. Щелоков, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүннери А. М. Александров болгаш К. М. Боголюбов, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. И. Блатов олар уткаан.

(СЭТА).

СЭКП ТЫВА ОБКОМУНГА ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНГА ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНГЕ

Эргим эштер! МАРН Төп Комитеди, Моол Арат Республикаларының Улустуң Улуг Хуралының Президиуму болгаш Министрлер Чөвүлели Совет Тываның 30 чыл оюн таварыштыр силерге чүректиң ханызындан изиг байыр чедирип тур бис. Совет Эвилелиниң составынга эки тура-биле кирип алгаш, социалистиг Тываның ажылчы чоннары эрткен үенин дургузунда республиканың экономиказын, культуразын база боттарының чаагай амыдыралының деңнелин көдүреринге көскү чедишкиннерлиг болган. Бо үенин иштинде силерниң республикага амгы үениң үлетпүрүнүң яңзы-бүрү адырларында улуг будурулгелерни тутқан болгаш ажыглалга киирген, социалистиг кооперастаашкынның, мурнакчы эртемниң база техниканың чедишкиннерни шингээткенинин түңнелинде кодээ ажыл-агый улуг чедишкиннерлиг болган. Тыва улустуң амыдыралында үндезин болгаш улуг чаартылгалар Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ленинчи национал политиказының амыдырал чайгылыш чок боттанымышкыныңның, улуг орус улустуң база Советтер чуртунуң өске-даа улустарының бүгү талалыг дузаламчызының түңнелі болур.

МАРН Төп Комитеди, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиуму болгаш Министрлер Чөвүлели моол улустуң мурнундан Тыва АССР-ниң коммунистеринге, бүгү ажылчы чонунга коммунистиг тургузуушкунга, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга моон соңгаар-даа улуг чедишкиннерлиг болурун чүректиң ханызындан күзеп тур.

Коммунистиг байыр-биле

МАРН ТӨП КОМИТЕДИ
МАР-НЫҢ УЛУСТУҢ УЛУГ ХУРАЛЫНЫҢ ПРЕЗИДИУМУ
МАР-НЫҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

СЭКП Тыва обкомунга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге

Киргизияның Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, Кыргыс ССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш Министрлер Чөвүлели кыргыс улустуң, республиканың бүгү ажылчы чоннарының өмүүзээнинден Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарынга улуг болгаш өөрүшкүлүг байырлал — Совет Эвилелиниң составынга Тываның эки тура-биле киргенинден бээр 30 чылы-биле холбаштыр чүректиң ханызындан изиг байыр чедирип тур.

Совет улустарының ак-дуңма өг-бүлезинге Тываның киргени чечектелишкинче болгаш аас-кежикче аңаа делген орукту ажыктаан. Орус болгаш өске-даа улустарның идепкейлиг детклимезиниң болгаш дүү заламчызының ачызында Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле чораан, Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары бодунуң экономиказын болгаш культуразын хөгжүдеринге улуг чедишкиннерни чедип алганнар. Кыргыс улус, Совет Киргизстанның бүгү ажылчы чоннары силерниң-биле кады ол кайгамчыктыг чедишкиннерге чалбыыштыы-биле өөрүүшаан, экономиканы, культураны, амыдыралдың чаагай чоруун хөгжүдеринге, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин боттандырарынга, тоску беш чылдың даалгаларын күүседириңге чаа-чаа чедишкиннерлиг болурун сетклиниң хамыдыктан күзеп тур.

Советтер чуртунуң улустарының ак-дуңма өг-бүлезинге Тываның киргени чечектелишкинче болгаш аас-кежикче аңаа делген орукту ажыктаан. Орус болгаш өске-даа улустарның идепкейлиг детклимезиниң болгаш дүү заламчызының ачызында Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле чораан, Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары бодунуң экономиказын болгаш культуразын хөгжүдеринге улуг чедишкиннерни чедип алганнар. Вьетнамның маадырлыг улузунга ак-дуңманың байыры!

Совет-вьетнам найырал делгерезин!

Индий-Кыдаттың бүгү улустарынга тайбың, хөстелга болгаш хамаарышпас чорук!

52. Реакциялыг-фашистиг күштерниң террорунга удур зоес-маадырлыг демиселди чорудуп турар Чилиниң ажылчын аңгызынга, бүгү ажылчы чонкарынга болгаш демократтарынга ак-дуңманың байыры!

Делегейниң улустары! Чилиниң патриоттары-биле эп-сеткил каттыштырылгазым быжыглаңар! Луис Корвалангa хөстелга! Фашис хунтаның бүгү хоруглаанарынга хөстелга!

53. Реакцияга удур карак кызыл демисежип турар Уругвайның ажылчын аңгызынга, бүгү ажылчы чонкарынга болгаш демократтарынга ак-дуңманың байыры!

Родней Арисмендиге болгаш антиимпериалистиг шимчээшкинниң өске-даа демиселчилериңе хөстелга!

54. Делегейниң улустары! Чөөкку Чөөн чүктүң бүгү күрүнелериңе болгаш улустарынга ынаныыштыг болгаш быжыг тайбыңны тургузары дээш, мэрзиль агрессиянның үржуктарсын бүрүнү-биле узуткаары дээш демиселге күменишкиннерни ковудедиңер!

Совет Эвилелиниң болгаш араб чурттарның улустарының аразында найырал болгаш кады ажылдажылга быжыглап база хөгжүп турзун!

55. Европа чурттарының улустары! Европаны күрүнелер аразынга быжыг тайбың болгаш үре-түңнелдиг кады ажылдажылганың эмназы болдурар дээш демисежиңер! Ниити европа чөвүлел хуралының ажылының чедишкинниг доостурум чедип алыңар!

56. Делегейниң улустары! Кипрниң девисээриниң бүгүлө даштыкы шеригларын үндүрериң, Кипрниң түскай догунаашкынын, девисээринең четче-бүрүн турарын база хамаарышпас чоруун хүндүлээрин негеңер!

57. Делегейниң улустары! Португали улустуң хостуг, демократтыг Португалия дээш демисели-биле, бодунуң чурттунуң демократиянын өруу-биле быжыг хөгжүдезин дээш демисежип турар Грецияның патриоттуг күштери-биле эп-сеткил, каттыштырылгазым быжыглаңар!

Европа фашистиг өзү-чурумнардан бүрүнү-биле арыглаттынган турзун!

58. Азия чурттарының улустары! Күрүнелер аразынга тайбымны, кады ажылдажылганы болгаш чаагай кожа-хөөрежилелдиг харылзаалар ковудедип, Азияга коллективтиг тайбың чок чорук дээш демисежиңер!

59. Делегейниң улустары! Делегейже дүшкүүрлүг чоруктуң чавырыышкыны хөөнүң чок үргүлүүлээн турзун дээш демисежиңер, тайбың кожа-хөлбээ догунаашкынның принциптери янзы-бүрү социал тургузуулуг күрүнелерниң аразында харылзаалаарның норма-чимээ болу берген турарын чедип алыңар! Тайбыңның болгаш улустарның айыыл чок чоруунуң дайзынарының — агрессияның, реваншизмниң болгаш реакциянның күштериниң чимзенишкиннерин сейгелап илередиңер!

60. Делегейниң улустары! Күштү хереглевес чорук улустар аразының харылзааларынга хөөйну болу берген турарын, а ядролуг чепсекти моңгеде хоругдаан турарын чедип алыңар! Чепсегленишкинни эңдерге бүдүрериң сөөкадыры дээш, чепсегленишкинни бүгү-никти болгаш бүрүн дүжүрери дээш демисежиңер!

61. Тайбыңның болгаш улустарның найыралының, империализмге, реакцияга болгаш дайынга удур демисежип турар бүгү күштерни сырый каттыштырарының политиказы— Совет Эвилелиниң ленинчи дашткы политиказы делгерезин!

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң ажылдап ныларны Тайбың программазының идеялары тиилеп турзун!

62. Бистиң улуг Төрээн чуртувус — Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели быжыгып база чөчентелип турзун!

63. Марксизм-ленинизмниң тугунуң адаа-биле, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле — коммунизмниң тиилелгезинче бурунгаар!

КЫРГЫС ССР-НИҢ КОМПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИ
КЫРГЫС ССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ
КЫРГЫС ССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

ХЕМЧЕГЛЕРНИ ДАРЫЙ АЛЫР

Октябрь 10-да медээ өзугаар алырга, республиканың ажылагыйлары 217.123 хойну тарып боозаткан. Ол иштиг планның 67,9 хуузу болган. Эрткен он хонуктың 27.689 хойну тараан.

Элээн үр соңгаарладып келген соонда, Таңды, Каа-Хем районнарының тарып боозадылга пунктулары ажылдап эгелээн. «Барлык» совхозтуң пунктузары ол ажыды организастыг эгелээн. Эрзин районнуң пунктуларында ажыл-ишкайнышкыныг. А «УТКА 25 чылы», «Найырал» совхозтар, «Х Улуг хурал» колхоз ол ажыды ара соксаткаш, катап эгелей берген.

Хой ажылынга бо чугула кампанияны чамдык ажылагыйлар херекке албайн турар. Ындыг байдалды «Чырга-Бажы» совхозтуң пунктуларындан көрүп болур. Ында хой тарып боозадылгазының планы чүгле 33 хуу күүсеттингеп. «Улуг-Хая» совхоз (директору В. Винников, кол зоотехниги В. Соболев) 12.800 баш хой тарып боозадыр планныг тургаш, чүгле 6780 хойну тараан. Ол ажылды шуут соксаткан. Ол ажыл-агыйда 220 хошкар барык-ла классты эвес болган. Хойну тарып боозадырының хуусаазын Каа-Хем районнуң колхоз, совхозтарының удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң чылдырып келгени мырыңай кайгамчык. Ажылагыйларның удуртукчулары кезээнии август айда чарып алгылаан. Ынчалза-даа мынчага чедир дээштиг ажылдар чоруттаан. «Бүрен» совхозта пункт белен эвес. Оон эжиктери чыгылаттынмаан, печказы чок. Коданнарны пунктуларга экскээриниң графига тургустунмаан. Кошкарларының чемгерилгези багай. «Ленинчи орук» совхоз хойларны тарып боозадылага белеткевээн. Саргалга пункт белен эвес. А Хайырыгда пунктуда үзүктээшкин кылбаан. Ол районнуң колхозтары хойну тарып боозадырынга белеткелдя эки эвес чоруткан. «Коммунизмче орук», «Октябрь 30 чылы» колхозтар тарып боозадылга пунктуларын септеп, ону дерип албаан.

«Саян» совхозтуң тускай эртемниглери пунктуларының ажылын ынавайн турар. Хойжу Седип Эрес-оолдуң 400 хойнуң чүгле 168-зин тараан.

А. ТЮТИНА.

республиканың Күрүкселажылга каттыжымышкынының начальнигиниң орлакчызы.

ХҮНДҮЛҮГ АТКА ТӨЛЕПТИГ

«Главкрасноярскстуду г и у н» тудуг механизациязының № 14 механизация эргелелиниң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, тодарадыкчы чылдың эрткен тос айларының планыг онаалдаларын чедиишкиниг күүсеткеш, республиканың мурнакчы коллективтериниң аразынга кирген.

Бүдүүлгеге чедип алган бедик көргүзүглери дээш Совет Тываның 30 чыл ою-биле холбаштыр ол коллектив Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

№ 14 механизация эргелелиниң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары социалистиг чарыштың экипаждар, участоктар, тус-тус кижилер аразынга эки организастаанының түнелиинде коллектив эрткен тос айларда 1460 мун рубльди ажылдарлык механизацияны күжү-биле кылып тургаш, хөрек кырында 1545 мун рубльге кылгаш, планың 105,8 хуузга күүсеткен. Тудуг-монтаж ажылдарының планың 116,3 хуузга боттандырган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү эрткен чылдың тос айлары-биле деңнээрге 7,3 хуузга өскен.

Бүдүүлгеде үеник мурнаан шалыпчылардың саны хөй. Кызыл хоорай Советиниң депутады, сураглыг кран башкарыкчызы Евгения Андреевна Данилюк, машинист Иван Петрович Попов, бульдозерист Владимир Андреевич Семенов олар 1975 чылдың июль айның үдүүнге киириштир ажылдап, өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп турарлар.

«Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи, коммунист Николай Федорович Астраханцевтиң удуртканы слесарь-агрегатчыктер бригадазының ажылчыннары Совет Тываның 30 чыл ою-ның байырлалын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг утказын, октябрьның планныг онаалдазын күүсеткенер.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи Н. АСТРАХАНЦЕВ.

1948 чыл... Ол чыл Елизавета Григорьевна Астафьеванын сагыжындан ам-даа үттүндүрбелин. Кижи бүрүзүнүн амыдыралынга ындыг үе турар. Ол дээрге, тускайлаң амыдыралче баштайгы базымны кылыры, бодунуң чүге мергежилдиин, сундулуун шенээри, амыдырадга бодунуң ылаптыг туружун тып эглээри-дир. Шынаң Елизавета Григорьевна Иваново хоорайның кедээ ажыл-агый институдун доосказ. Чоредилгенин дөрт чылдары соонда калган. Күрүне экзаменин чедиишкиниг дужазаган. Диплом холда. Мурнунда — тускай амыдыралче киреринин эгези.

Елизавета Григорьевна Тывага 1948 чылда чедип келген. Ол маңаа чаңскаан эвес, а кадыг өөренип турган өөрү кыстар — Екатерина Бублик, Фаина Зверева, Манефа Сметанина, Нина Соболева, Зоя Горячева суглар-биле кадыг келген. Олар Кызылга келгеш, Тыванын ол-бо будуннарынче тарай бергилээн. А Елизавета Астафьева баштай Таңды районнуң кедээ ажыл-агый кылдизинге зоотехниктеп ажылдай берген.

Баштайгы удаазында бодунуң таварышты турган бергелериниң дугайын Елизавета Григорьевна мынчаар чагып чугаалап олурар:

— Шынаң ажыл-агыйлар келинде, амгы ышкаш машина бар эвес. Аът берип каар. Мен мынчан недем төрүттүнге-ле аът мунуп көрбөзин кижи болгай мен. Баштай аът мунарындан коргуп, пат-ла болган мен. Оон харын чоорту өөренип, чанчыга бээр чүве чорду. Шынаң тускай эртемниглернин хөлгези аът-ла болгай. Оон ынай, бир черге чүве—мынчарда бо черниң чонунуң дыл-домзан билбезин. Ыяап-ла хелемечи негеттинер. Бистиң кээп турган ол үевис Тывага кедээ ажыл-агыйны коллективизастап турганының кидиң түлүк үези чүве. Ол үеде маңаа, Тывага, тускай эртемниг кадрлар кончуг негеттинип турган. Аныяк республиканың ажыл-агыйын хөгжүдеринге улуг-хуувусту киирер аас-кежиктиг болган бис.

Тывага келгеш эртиргеп 26 чылдарының 20-зинде Елизавета Григорьевна Бии-Хемниң «Кызыл тарзачыны» совхозунга зоотехниктеп ажылдап белген.

1954 чыл. «Кызыл тараачыны» совхозтуң төп Туран фермазынга инек болгаш бызда киреp ийи эргн кажаа турган. Инек саны 112 баш. Чылда бүдүрер сүдү 160 тонна. Бир инектен саап алыр сүт 2000 кг-дан ашпайн турган. Чурт иштиниң инектерин экижидери-биле симменталь үкеваллыг ийи үлегерлиг буганы чаа эккелген. Инекти тарып бооздырын, механиктиг саалдаңы ажыглаарын

СОВЕТ ШЕРИГЛЕРНИҢ АЛДАРЛЫГ ТИИЛЕЛГЕЗИ

А. М. ВАСИЛЕВСКИЙ, Совет Эвилелининҥ Маршалы, Совет Эвилелининҥ ийи дакпыр Маадыры

Совет Чепсектиг Күштериниҥ Украин ССР-ни гитлержи эжелекчилерден хостаанының 30 чыл оюн совет улус октябрь 14-те демдеглээн. Адаҥурттуҥ Улуг дайынының чылдарында фашистиг шериглерге удур украин черге болган кадыг-дошкун тулчуушкуннар сагышка бо-ла киредир.

Совет шериглер 1943—1944 чылдарның кышкы кампания үезинде немец-фашистиг шериглериҥ мурнуу чүкке стратегтиг болүглежиишкинниҥ чылча шапкаш, чүгле Украинаның барыын эрик кавызын болгаш Крымны хостаан эвес, харын Украин ССР-ниҥ барыын областарыныҥ хөй кезиин база хостаан. 1 дугаар Украин фронтунуҥ шериглери апрельдиҥ ортаа үезинде чаа-чаа шавар халдаашкыныҥ дайылдажыышкыннар чорударынга белеткеин бергеи.

Бистиҥ шериглеривистиҥ Белоруссияга 1944 чылда чайын чеднишкинниҥ дайылдажыышкыннары Совет Эвилелининҥ Маршалы И. С. Коневтиҥ командылааны 1 дугаар Украин фронтунуҥ шавар халдаашкыче шилчиришкинниҥ дыка таарымчалыг байдалды тургускан. Кол командылакчының планынга чогум-на ынчаар кердүнгеи турган.

Немец-фашистиг командылал Белоруссияга бодунуҥ шериглериниҥ аштырганыҥ сооҥа ынаар Украинаның барыын областарындан алды дивизияны октаар ужурга таварышкан. Оларның чартык кезии — танк дивизиялары турган. Ынчангаш дайзынның 1 дугаар Украин фронтуга удур болүглежиишкиниҥ аажок көшкай бергеи. Ынчалзажок шавар халдаашкын эгелээлекте, дайзынның шериглери ол фронтуга удур шыырак дээш киир турган. Ол ярмия үш муң хире самолёттуг.

«Соҥгу Украина» деп армиялар болүү 600 муң ажыг кижилиг, 900 танкылыг болгаш халдаашкынга ажыглаар үгер-бооларлыг, 6300 үгер-боо, миномёттуг 700 самолёттуг турган. Карпат эдектериндеги гитлержилер 50 километр хире ханы хөй курлаанглыг кампалал девискээрин тургузуп алган. Стратегтиг чугула девискээр—Львов улуг ужурдузалыг деп үнелеп турган.

Дээди командылалдың айтыышкынын ёзугаар 1 дугаар Украин фронт дайзының Львов болгаш Рава-Русская болүглежиишкин талазынга армия генералы В. Н. Гордовтуҥ гвардейжи 3 дугаар армиязының болгаш генерал Н. П. Пуховтуҥ 13 дугаар армиязының мурнакчы отрядтары дайылдажып, мурнуу талага, Львовче генерал П. А. Курочкиниҥ 60 дугаар армиязының болгаш геперал К. С. Москаленковуҥ 38 дугаар армиязының шавар халдаашкыны июль 14-те эгелээн. Рава-Русская болүглежиишкиниҥ талазынче утланган кадыг-дошкун тулчуушкуннар калбарып үнеп. Дайзының кампалазы 15—20 километр ханы чаза таварыштан. Ону буза таварыш киреви чогум төлевилеттинген хуусаазында доозулбайн барган чүве.

Соҥгу участокка кампалалды буза таварын киргеи сооҥа июль 16-да — генерал В. К. Барановтуҥ механизастаан аттыг-шериг болүгүн, июль 17-де — генерал М. Е. Катуковтуҥ 1 дугаар гвардейжи танк армиязын дайылдаштырып киргеи. Совет аттыг шериглер биле танкистер Ярославче углайдыр болгаш дайзының болүглежиишкинни соҥгу талаадзы ойзу чоруй оккур шаап халдааш, үзе кирип турган.

Львов уунга танк армиларын дайылдаштырып киирери кончуг нарын байдалдыг болгаи. Фашистиҥ кампалалын 60 дугаар армияның чаза таварын киргеи 4—6 километр калбарган болгаш 18 километр узаан участоктуг. Хамык ужур шак мында апарган. Оон 3 дугаар гвардейжи танк армиязының командылакчызы генерал П. С. Рыбалко июль 16-да даҥгаар эртен ол участокту таварты армияларын фронтуҥ Шериг Чөвүлели бадылаан. Июль 17-де эртен ол армияның сооида генерал Д. Д. Лелюшенкоҥуҥ танк армиязы бурунгаарлап эгелээн.

Ындыг кызаа дилиндекке кыдыкы талалардан дайзының күштүг халдаашкыннарын ойтур шаап турган, танкычы ийи армияны дайылдажыштырып киирери эртеи дайзының төөгүзүнге кара чаҥыс чижек болганын чугаалазар керек. Ол дээрге Совет генералдар биле офицерлериҥ бедик мергежилдиниҥ, олардың демир дег тура-соруулуҥ, салган сорулгазын эҥ нарын байдалга чедип ап биилириниҥ херечизи болган.

1 дугаар Украин фронтуҥ шериглери Барыын чүүке шавар халдаашкыныыт бурунгаарлап турган чүве. Генерал В. К. Барановтуҥ 13 болгаш 1 дугаар гвардейжи танк армиязы, механизастаттынган аттыг-шериг болүү эҥ чедишкининг болган. Июль 29-та олар Сан хемнең кешкеи, оон ёрээнге — Ярослав девискээрииге турган плацдармнарыы эзлеп апкан.

Танкычы гвардейжи 3 болгаш 4 дугаар армияларның чөөн талаадан согуушкун тавар-ыштырып турган Львовту ап алыр оралдажыышкыннары чедишкин чок болу берген. Дайзын шавар дей күжүн октаап, совет шериглерге дерзын удурлаиы бергеи. Ынчап баарга, фронтуҥ командылалы Львовту чөөн талаадан орангок ханы оюп эрткеш, деҥге таварыштырар согуушкунбиле доозулбайн, дайылдажып эртпкеи. Ол армия июль 24-те Яворов девискээрииче эрте дургузуунда чорудуп келген. Бүзээлеткен болүглежиишкинии июль 22-де бүрүн узуткаан.

1 дугаар Украин фронтуҥ шериглери Барыын чүүке шавар халдаашкыныыт бурунгаарлап турган чүве. Генерал В. К. Барановтуҥ 13 болгаш 1 дугаар гвардейжи танк армиязы, механизастаттынган аттыг-шериг болүү эҥ чедишкининг болган. Июль 29-та олар Сан хемнең кешкеи, оон ёрээнге — Ярослав девискээрииге турган плацдармнарыы эзлеп апкан.

Танкычы гвардейжи 3 болгаш 4 дугаар армияларның чөөн талаадан согуушкун тавар-ыштырып турган Львовту ап алыр оралдажыышкыннары чедишкин чок болу берген. Дайзын шавар дей күжүн октаап, совет шериглерге дерзын удурлаиы бергеи. Ынчап баарга, фронтуҥ командылалы Львовту чөөн талаадан орангок ханы оюп эрткеш, деҥге таварыштырар согуушкунбиле доозулбайн, дайылдажып эртпкеи. Ол армия июль 24-те Яворов девискээрииче эрте бергеш, Львовче болгаш Перемышльче — ыңдайлаар, бээрлээр ийи угланыышкыныыт шавар халдаашкынын хары ууда калбарткаан.

Танкычы 4 дугаар армияның дайылдажыышкыннары база чедишкининг болгаи. Оон мурнакчы кезектери июль 22-де Львовтуҥ мурнуу кыынынга чеде бергеш, кудумчу тулчуушкуннарын эелээп. Гвардейжи 63 дугаар бригадының Т-34 «Гвардия» танкызының экипажының маадырлыг чоруу моҥге тоолу боон арткан. Оны лейтенант А. Н. Додонов командылап турган.

Маадыр-шудургу үеиинеж ол хоорайга алды хүн дургузуула дайылдажып келгеи. Совет патриоттар ол үеиин дургузунда чүс ажыг фашист солдаттарны, офицерлерни узуткаш, дайзының күштүг 8 машиназын эрттеткеи. Дайын соолуидеги үеде Львовтуҥ Ленин кудумчузунда ол танкыны бедик черде тургускан. Фашистиг совет дайынчыларның чижегел чок маадырлыг чоруун ол сагындырып келир.

Бистиҥ танкычы армиларывыс Львовтуҥ барыын болгаш чөөн талаку кыдыгларынга чеде бээрде, чөөн талаадан 60 дугаар армия шавар халдаашкынныг бурунгаарлаш, дайзының Львовту камгалап турган болүглежиишкинии кыдыы ажылдан келгеи.

Совет шериглер шавар халдаашкынын Карпатка калбарткаш, дайзынны Украин ССР-ниҥ соолгу девискээрлеринден сыырып үндүргеи.

Ынчангаш 1 дугаар Украин фронтуҥ шериглери Львов-Сандомир дайылдажыышкынын чедишкининг бөстөидырганының түүкелиизе Совет Украинаны хостаарын доозкан. Фронтуҥ шериглери совет-герман фронтуга дайынның стратегтиг болүглежиишкининиҥ бирээзи — «Соҥгу Украина» деп армиялар болүүн ёзугаар тиилеп, 32 дивизияны чылча шапкан, 8 дивизияны бүрүн үзүткеи.

Бистиҥ дайынчыларывыс Карпатка калбарткаш, дайзынны Украин ССР-ниҥ соолгу девискээрлеринден сыырып үндүргеи.

Ынчангаш 1 дугаар Украин фронтуҥ шериглери Львов-Сандомир дайылдажыышкынын чедишкининг бөстөидырганының түүкелиизе Совет Украинаны хостаарын доозкан. Фронтуҥ шериглери совет-герман фронтуга дайынның стратегтиг болүглежиишкининиҥ бирээзи — «Соҥгу Украина» деп армиялар болүүн ёзугаар тиилеп, 32 дивизияны чылча шапкан, 8 дивизияны бүрүн үзүткеи.

Бистиҥ дайынчыларывыс Львов дээш тулчуушкуннарга совет чепсектиг улам алдаржыткан, дайынчы бедик мергежилдиг, маадырлыг чоруун массалыг көргүскеи. Он-оон муң солдаттар болгаш офицерлер чазактыг дээш шаҥналдарны-биле шаҥнаткан.

(СЭТА).

Социализм оруу-биле чээрби беш чылда

Бо чылын акы-дуҥма социалистиг чурттарның чамдыкы алдарлыг хүннерни демдеглеп эрттиргеи. Польшаның, Болгарияның, Румынияның ажылчы чоннары боттарының чурттарында улусчу эрге-чагыргаиың тургустуганының 30 чыл оюн чоокта чаа байырлап эрттиргеннер. Моол Арат Республика база-ла чартык чүс чыл юбилейинге байырлалдыы-биле белеткеиин турар. Венгрияга болгаш Чехословакияга улус-демократтыг тургузуунуҥ тургустуганының 30 чылы-биле холбашкан байырлалдар келир чылдың чазынында болур.

Герман Демократтыг Республиканың чээрби чыл оюнга тураскаатkан байырлалдар түс чуртка чоокта чаа улуг политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрүүшкүнүҥ чээрби беш чыл дуржулгазы марксизм-ленинчи бодалды байытkан болгаш капитал чурттарында күш-ажылчы улус чоннарның демократия, социал дешимдүе болгаш социализм дээш демиселиниге эки үлегер-чижек боон турар.

Маркс, Энгельстиҥ Төрээн чуртунда эҥ баштайгы социалистиг күрүеиниҥ ажыл-ишчилери кыска төөгүлүг үе дургузунда шынап-ла кайгамчык улуг чедишкиннерни чедип алганнар. Чугула социал-экономиктиг чаартылгаларны чорудуп, социализмниҥ үндезинерин тудуп тургускаш, олар бүдүрүкчү күштериниҥ көстүп короөзин кодурлүүшкүнүн хандырганнар. Девискээр талазы-биле 96-гы, а чурттакчы чоҥуунуҥ саныныҥ талазы-биле делегейде 36-гы черде турар күрүне үлетпүр бүдүрүлгезиниҥ хемчээлиниҥ талазы-биле эҥ не сайзыраҥгай дээш он чурттарның санында киргеи. Үлетпүр продукциязының бүдүреринииҥ хемчээли эрткеи 25 чыл дургузунда 8 катап өскеи болгаш эрткеи чылын 200 миллиард марка-акша ыяжеи.

Кодээ ажыл-агый база шапкын темпилер-биле хөгжүп турар. Тараа культураларының ортумак дүжүдү гектар бүрүзүнден 35 центнер чедир ковудээн. Чуртта ёзулуг культура революциязын боттандырган, бүтүү-иитиишиҥ он чылдың политехниктиг өөредилгезиниче шилчиришкинии дооскан.

ГДР-ниҥ чээрби беш чылдары Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттары-биле үк республиканың доктаамал быжыглын турар каны ажылдажылгазының чылдары болган, ол чокка оон чедишкиннерни болдунмас турган. Бүгү дем каттыштырылгазын хөгжүдеринге, иланғыя социалистиг, экономиктиг интеграциянық комплекстиг программазын боттандырарынга ГДР болуҥуң талазындан эвээш эвес чугула салыышкынны киирип турар. Ол дугайында ЭДЧ-ниҥ чурттарынче ГДР-ниҥ экспорттап турар кылыгларының дөрттүҥ бир кезээн күш-ажылдың социалистиг хуваалдазын сайзырадырын көрүп турар үк программа ёзугаар бүдүрүп турар дээрзин чугаалазарга-ла чедер.

Адак соонда, амгы ГДР болза делегей амыдыралының бедик алдар-аттыг киржикчизи, Европага тайбыцинең болгаш айыыл чок чоруктуҥ чугула барымдаазы дээрзин демдеглевес арга чок. Чоокта чаа ГДР-ни КНО-нуҥ кежигүнүнге хүлээп алганы социалистиг герман күрүеиниҥ үк ролюн бүгү делегейге хүлээп көргеиинииҥ база бир херечизи болур.

В. СЕРОВ.

Делегей бо ХҮННЕРДЕ

АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ НАЙЫРАЛ

БЕРЛИН. (СЭТА). «Найгамчыктыг хүннер соонда — чаа-чаа чедишкиннерже» деп аттыг мурнуку чүүлдү Германияның Социалистиг чаҥыс эйл партизының Төп Комитединиҥ органы «Нойес Дейчланд» солун парлаан. Ында чугаалааны болза:

Герман Демократтыг Реслубликаның 25 чыл оюн — улуг политиктиг улуур уткалыг болуушкун болгаш бүгү улустуҥ оорушкүлүг байырлалы болган. ГДР-ниҥ найысылаалымын, хөөрейларының болгаш суурларының чурттакчылары ук байырланды ажыл-агыйга чедип алган улуг чедишкиннеринге чөргаарланып, боттарының келир үезинге бүзүрелдиг сеткил-биле демдеглеп эрттиргеи.

Делегейниҥ коммунистиг болгаш ажылчын шинчээшкининиҥ авангарды — Ленининиҥ алдарлыг партизының удуртукчузу, СЭКП Төп Комитединиҥ Чиҥгине секретары эш Л. И. Брежнев баштаан совет партия-чазак делегачизиин ГДР-ниҥ найысылаалы ханы найырал болгаш улуг өөрүшкүүлиге утнуп хүлээп алган. Ол болза улуг совет улус-биле бистиҥ улузувустуҥ меҥгеде бузулбас найыралының тодаргай көргүзүү болгаи.

25 чыл бурунгаар боттанган төөгүлүг эргилдени: бистиҥ улузувусту маадырлыг Совет Армияның хостаанын бис маган-даа утпас бис деп, ук чүүлдүҥ түҥнелиинде бимзээн.

Улуг күчү, шапкын хөгжүлдө

Совет Молдавияның 50 чыл оюнга тураскаатkан байырлыг хуралга СЭКП ТК-ниҥ Чиҥгине секретары Л. И. Брежневтиҥ чугаазының даштыкы чурттарның парлалгазы калбаабиле тайылбырлаавышаан.

СОФИЯ. «Эш Л. И. Брежневтиҥ Кишиневка чугаазы келир үеге ханы бүзүрелдиг, омакшылыг болгаш хей-аттыг. Эш Л. И. Брежнев бүзүрелдиг болгаш ажыл-ишчи ёзубиле, коммунистиг чаагай сеткилдиг болгаш чалбыыштыг чугаалазын. Тайбыныы күзээлериниҥ, чаагай күзел-чүткүлдүлериниҥ, реалистиг турушкуларының шуптузу-биле дем каттыштырып ажылдаары — Совет Эвилелининҥ кедилиг күзелдиин оон чугаазы база катап бадыткаан. СЭКП-ниҥ XXIV съездиниҥ айыткан оруу ол. Ук орук тайбың турарын хандырар, совет улустуҥ, социалистиг чурттарның улустарының, бүгү кижи төрелгетениҥ тайбың амыдыраарынга таарымчалыг байдалды тургузуп бээр сорулгалыг» деп, «Работническо дело» бижээн.

БУДАПЕШТ. Ам ажыл-ишчи ёзу-биле чугаалажыр коллүүл делегей харылзаалары-ның үндезин айтырыглары болу берген. Оларны шинтпирлээриниҥ сеөлгү түҥнелиинден тайбыныҥ кедилиг салыы-чолу хамаарыжыр апаар деп, Л. И. Брежнев кончуг шын чугаалаан. Ол болза хамыктың мурнунда күрүнелериҥ социал-экономиктиг чаартылгаларны чорудуп, социализмниҥ үндезинерин тудуп тургускаш, олар бүдүрүкчү күштериниҥ көстүп короөзин кодурлүүшкүнүн хандырганнар. Девискээр талазы-биле 96-гы, а чурттакчы чоҥуунуҥ саныныҥ талазы-биле делегейде 36-гы черде турар күрүне үлетпүр бүдүрүлгезиниҥ хемчээлиниҥ талазы-биле эҥ не сайзыраҥгай дээш он чурттарның санында киргеи. Үлетпүр продукциязының бүдүреринииҥ хемчээли эрткеи 25 чыл дургузунда 8 катап өскеи болгаш эрткеи чылын 200 миллиард марка-акша ыяжеи.

Кодээ ажыл-агый база шапкын темпилер-биле хөгжүп турар. Тараа культураларының ортумак дүжүдү гектар бүрүзүнден 35 центнер чедир ковудээн. Чуртта ёзулуг культура революциязын боттандырган, бүтүү-иитиишиҥ он чылдың политехниктиг өөредилгезиниче шилчиришкинии дооскан.

ГДР-ниҥ чээрби беш чылдары Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттары-биле үк республиканың доктаамал быжыглын турар каны ажылдажылгазының чылдары болган, ол чокка оон чедишкиннерни болдунмас турган. Бүгү дем каттыштырылгазын хөгжүдеринге, иланғыя социалистиг, экономиктиг интеграциянық комплекстиг программазын боттандырарынга ГДР болуҥуң талазындан эвээш эвес чугула салыышкынны киирип турар. Ол дугайында ЭДЧ-ниҥ чурттарынче ГДР-ниҥ экспорттап турар кылыгларының дөрттүҥ бир кезээн күш-ажылдың социалистиг хуваалдазын сайзырадырын көрүп турар үк программа ёзугаар бүдүрүп турар дээрзин чугаалазарга-ла чедер.

Адак соонда, амгы ГДР болза делегей амыдыралының бедик алдар-аттыг киржикчизи, Европага тайбыцинең болгаш айыыл чок чоруктуҥ чугула барымдаазы дээрзин демдеглевес арга чок. Чоокта чаа ГДР-ни КНО-нуҥ кежигүнүнге хүлээп алганы социалистиг герман күрүеиниҥ үк ролюн бүгү делегейге хүлээп көргеиинииҥ база бир херечизи болур.

В. СЕРОВ.

ЧИЛИНИҤ УЛУЗУ ЧААСКААНЗЫРАВАС», «Чилиниҥ улузу тиилээр» — деп, кыйгырыгларны тутkан кижилерниҥ митингизи Боготага бооп, оон киржинчилери чили улустуҥ демисели-биле эп-сеткил каттыштырыышкынын илеретпеннер. Он-оон шуҥ колумбийжилер чурттуҥ найысылаалының кудумчуларын-биле эрткеш, хөөрейниҥ топ шоолуге чыылган.

ЧУРУКТА: митингиниҥ киржинчилери.

Н. УРТМИНЦЕВТИҤ фотозу. (СЭТА-ныҥ фотохрониказы).

НЬЮ-ЙОРК. Америк парлалга Л. И. Брежневтиҥ Кишиневка чугаазын улуг кызыгаарлыг аналитен турар. Баштайгы түҥнелдерин ёзугаар алырга, чурттуҥ национал орулгазы дөрт чыл дургузунда дөрттүҥ бир кезиидеен ажыр, үлетпүр продукциязының хемчээли — үштүҥ бир кезиидеен ажыр улгадыр деп. Л. И. Брежневтиҥ демдеглээнин «Нью-Йорк тайүс» солун бо беш чылда совет экономиканың чедишкиннеринге хамаарыштыр бижээн. СЭКП ТК-ныҥ Чиҥгине секретары күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн болгаш ажыл-ишчиниҥ шинарын улам бедидеринче совет кижилерни кыйырган деп, солун оон ыңай бижээн.

Амгы үеде чоокку Чөөн чүктө байдал кажан-даа часты хөна берип болур дарылыг досказар-биле дөмей деп. Л. И. Брежневтиҥ демдеглээнин база бир америк солун «Балтимор сан» бижээн.

(СЭТА).

ГКП-НИҤ ТӨЛЭЭЛЕКЧИЗИНИҤ МЕДЕГЛЕЛИ

БОНН. (СЭТА). Герман Коммунистиг партизының баштаар черииниҥ төлээлекчизи Кматтың даштыкы херектер министриниҥ ГФР-ге чорааныныҥ түҥнелдериниҥ дугайында Дюссельдорфка медеглел кылган.

Медеглелде демдеглеп турарын ёзугаар алырга, ол аяҥчорук делегей харылзааларын аҥгы талазы-биле туруштан үнелеп көөрүн мырыңай барымдаалавастай бергеиин херечилээн.

КҮР-ниҥ даштыкы херектер министриниҥ оралакчызы бодуҥун ГФР-ге чорааныҥ «немец нацияның чаҥгыс эвл дээш сурдаал чүлчуруушкуннарынга ажыглаан. Ону демдеглээш, ГКП-ниҥ баштаар черииниҥ төлээлекчизи ол идегеттн «барымы-герман империализминиҥ эҥ реакцылыг болүктеринииҥ эвилелчизи болган» деп айыткан.

«Монополистиг барымы-герман капиталдың политиктиг төлээлекчилери ГДР-ге удур антикоммунистиг болгаш национализмтиг чогум-на сөөлгү үеиинер дургузунда калбарткан. «Нацияның чаҥгыс эвл» бар деп мегелээр бадыткал ол кампаниянын кол утка-шыпара боон турар. Пекининиҥ төлээлекчизи социалистиг немец күрүеиниҥ туснайлан догуиаан күрүне амыдыралынга болгаш бүрүн эрге-шөлээзинге удур угланган ол кампанияга киришкен. Социализминиҥ херектериге пекин удуртукчуларының ажык өскерликчилер болганын ол ооҥ-биле база катап илергейлеп көргүскен» деп, медеглелде чугаалаан.

«Бистер, коммунистер ГФР-ниҥ Кыдат Улус Республикабиле чогуур харылзааларны тударын дээш туружуп турар бис. Ындыг-даа бол дүшкүүрлүг бэйдалды чээзырылдырарынга кара-сагыштыы-биле социалдам чурттарын балдырлаарынга ол харылзааларны калбартырын ажыглаксаар бүгү оралдажыышкыннарны тайбыныҥ эрге-ажыктарынга, чуртувустуҥ ажылчы чоннарының эрге-ажыктарынга дүүштүр буруу шаап тур бис» деп, Герман Компартияның баштаар черииниҥ төлээлекчизи медеглээн.

ЧУГУЛА ИНИЦИАТИВА

Дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының чедишкинии делегей харылзааларының бүгү системазын, ооҥ иштинде экономиктиг кады ажылдажылганы улам мыйн чаартырынга идиг боон турар дээрзи ялзыбүрү чуртгарның хөй санныг политиктиг ажылдакчыларынга болгаи кайбак хөй-иитиишиге тодаргай боон турар. КНО-нуҥ Кол Ассамблеязының амгы сессиязының үүн айтырыгларының сапыңга «Кол Ассамблеяда экономиктиг дуза-лажылга Чөвүлелиниҥ эргезии» деп пунктуну хиирер ёзугаар самаадаан КНО-нуҥ кежигүнерии—болүк социалистиг чурттарның инициативазын онза сөөүүргаи турар чорук чогумна ооҥ-биле тайылбырлаттынар. Делегей харылзааларын чогумчударынга болгаш бүгү чурттарның аразында оларның социал-политиктиг системамыдан база экономиктиг хөгжүлгезиниҥ хире шавыдан хамаарылга чокка садыг, эртем болгаш техникага бот-боттарынга ажыктыг база ажылдажылгачы тургузарынга Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиҥ улуг салымчыкыны киирип турарының ужурунда ук сапал үүнүп келгеи. Аҥда ЭДЧ биле Финляндияның аразында кады ажылдажылга чижек болуур, ол дугайында иерээш 1973 чылда чарган. ЭДЧ-биле кады ажылдаар талазы-биле сонуургалыг ол ышкаш Мексика, Ирак, Улус демократтыг Йемен Республика болгаш «ушкү делегейииҥ» өске-даа чурттары илереткеи.

Чээрби беш чылын бо чылын демдеглеп эрттиргеи ЭДЧ болза эҥ улуг делегей организацияларының бирээзи дээрзин айтыры чугула. Ол социалистиг дем каттыштырылгазының тос чурттарын каттыштырып турар, ук чурттавда чер бөмбүрээзиниҥ бүгү чурттакчы чоҥуунуҥ чүгле сиинүк бир кезээ чурттап турар болзажок, олар делегейниҥ үлетпүр продукциязының үштүҥ бир кезээн берип турар ЭДЧ болуҥуң дургузуунуҥ баштайгы үезиидеен эгелээш-ле Каттышкан Нациялар Организациязының Уставында көрүүлген сорулгаларга бараан болуруи хүлээнген болгаш хөй чылдарның дургузуула КНО-нуҥ хөй санныг тускай база чер-чер организациялары-биле чедишкинии кады ажылдаан келгеи.

ЭДЧ биле Европаның экономиктиг киитиелиишиниҥ — Барыын Европаның экономиктиг организациязының аразынга харылзааларны тургузар ёзугаында айтырыгны сөөлгү үеде Барыын чүүтүү парлалгазында, хөөрениттен болгаш политиктиг белүктериде кедүүл турар чорук ЭДЧ-ниҥ делегейге ат-алдарымыҥ өскеиинииҥ чылдагаанында болгаи. Ол ийи экономиктиг организациялардың аразында харылзаалариың ажыктыының дугайын бо чайыы Франция биле Италияның даштыңы херектер министрлериниҥ үүлүражылгазынга демдеглээн. Бир эвес кайы хамаанчок шаптараазыныҥ тургустыын, чаҥгыс талалыг ажыкты алыр дивейн ажылдаар болза, ындыг харылзаалар Европага экономиктиг кады ажылдажылганы калбартырынга шыыл-ла идиг боон болур деп, хей-хей чурттар санаап турар.

Делегей харылзааларынга ЭДЧ-ниҥ кол-кол принциптерии калбаа-биле хүлээп корүп турары база ол принциптерии херек кырынга боттандырарынга КНО-нуҥ кежигүнериҥ сонуургалыг чоруу Кол Ассамблеяның ажылынга ЭДЧниҥ төлээлекчилериҥ киржилгезин болгаш ук экономиктиг организациялага КНО-га хайгааракчы болур эргени тыпсырын негеп турар деп, социалистиг чурттар чөптүү-биле санаап турар. Ук айтырыгны шыыл шиитпирлээри КНО-нуҥ ажыл-чорудулгадыиға чаагай салдарны чедирер болгаш оон мурнуида турар сорулгаларны шиитпирлээриие дузалаар дээрзи тигзиниг чок.

И. ЛАПИЦКИЙ.

ЧИИЖЕҤ САДЫГЖЫЛАРГА УДУР

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияда аҥы-чем байдалы доорту экижип турар апарган. Чиижеҥ садыгжыларда болгаш чажыт садыглаашкыныҥ кижилеринде аҥы-чемге ажыглаар артыкшылдыг тараазы хүраар талазы-биле чуртта калбарган кампаниянын түҥнелиинде күрүне садыгжыларынга улам хөй тараа киирип турар апарган. Чиижеҥ, Индияның эҥ тараалаҥ төптеринииҥ бирээзи боон турар чүгле Харияна штатта ол кампания түҥнелиинде кызыл-тастыг болгаш аҥы-чеминиҥ өске-даа продуктуларының ортек-үнезии чиигедир арганыг болган.

ДОРАЙТАВЫШААН

Валюта-сан болгаш энергетика кризистери бооп, акша үнези кудулай бээрге, капитал чурттарының экономиказы киитизи-биле улам дорайтап турар. Хереглел бараанналарының өртектериниҥ аартаары соксавастаан, хөй-хөй чурттарның садыг-саарылгазы карадап, улам хөй санныг фирмалар ядараан бууран турар.

Швейцарияга амыдыраи чурттааларының чарытдалдары оранчок улгатkан. Сөөлгү чыл дургузунда рис өртээ 89,9 хуу, чигирии— 85,8 хуу, саржагны — 28,3 хуу, ногаи өртээ 16,1 хуу улгатkан. Бөлзин өртээ база хөлчок аартаап.

Сымгашурнуҥ сан министри Хон Сүй Сениҥ медеглээзинии ёзугаар алырга, бо чылдың баштайгы алды айының дургузунда чурттуҥ экономика хөгжүлдезиниҥ темпилери эрткен чылдың ол-ла үезинчде турганындан 4 хуу хызырылган.

Ооҥ-биле капсырлээштир даштыкы садыгның каражалары кедергей улгадып турар. Ам ол каражалар 3,5 миллиард долларлардаҥ ажа берген деп, даштыкы садыг департаментизин дыңнаткан.

Бо чылдың баштайгы он айының дургузунда Данияның валюта курлавырының эвээжээни чүгле бо чылдың сентябрьда безин 1 миллиярд 220 миллион крона акша ийикпе барык 15 хуу болган деп, ол чурттуҥ национал банкызы дыңнаткан.

Англияның байлары биле ядыыларының аразында амыдырал деҥелиниҥ ылгалдыы делегейниҥ ийиги дайынының соонда үштеп ажыг катаи улгаткан. Англияның ажылчы чоннарының чартык кезии хирезиниҥ ап турар шалыны эвээш, ынчангаш оларның өгбүлеери түрел чурттаар ужурга таварышкан гурбуже. Англияның бүгү байлактарының 40 хуузун чурттуҥ чоҥуунуҥ беш хуудан эвээш кезии-ле холгаарлап турар.

Барыын-герман заводтарның бүдүрүп турар автомашиналарының өртээ үргүлчү улгатkаш турүп бээр орта. ГФР-ниҥ автомобиль бүзүрер каттыжымышкыннарының идегелиг сайгарылга рыноктары кылдыр хөй-хөй чылдар дургузунда санаалы келген чурттарның ол автомобильдерии садыг алыры хөлчок эвээжей берген. Албан хуузунда дыңнаткан түҥнелдериниҥ адаган көөрге, бо чылдың баштайгы чартыныың дургузунда Барыын Европаның чурттарынга барыын-герман автомашиналарны садары 21 хуу эвээжээн.

Европаның хостут садыг каттыжымышкынының киржикчилери чурттарның садыг-саарылга каражазы 1974 чылдың баштайгы чартыында 4 миллиард 400 миллион доллар болурунга четкеш, эрткеи чылдың ол-ла үезинде турганындан ийи катаи көвүдээн.

АКШ-тың эҥ улуг банкыларының бирээзи — «Фрэнклин нэшнл бэнк» адараан, буурап дүшкеи. Эрткеи чылды соолгүредир дыңнаткаиың ёзугаар алырга, «Фрэнклин нэшнл бэнк» америк банкыларның аразынга чээрби дугаар черии эзлеп турган. Ядаарал дүжериниҥ үезинде ооҥ өрс-ширези 2,74 миллиард доллар болган.

Японияга бис аргымыр «Сакамото босэки» компаниң акша-хөреҥги талазы-биле ядарап дүшкеш, төлеттиимээн эрге-хаяалок — 60 миллиард иена акша өрелиг артып калган болгаш муң-муң ажылшчиларының амыдыраар акша-хөреҥгизим чок кылып алган. Майда Японияның соодулга дериглери бүдүрер эҥ улуг компаниларының бирээзи «Нихон кэйдзаиккэй», июльда — «Нихон хайкаидзэ», августа — «Мацусита хайкаидзэ» ядараан дүшкеи.

Боттарын ядаран калган деп чарлаан фирмаларның санын көвүдээш, үлетпүрүүн дорайтаары ниитизи-биле улам күүтеилеп, Токио биржазынга акциялар үнези ажыок кудулап турар. Ол бүгүүр экономика байдалының дорайтаарының улам хамыпал турары деп болур дээрзин «Токио симмун» солун демдеглээн.

(СЭТА).

М. Ю. Лермонтовтуң төрүттүнген хүнүнден бээр 160 чылынга

ЧЕРКЕС КЫС

Тараалыг шөл база тейлер,
Даглар сана ыяш-даштыг,
Бодүүн човуңуң аажы-чаңын,
Моңге бойдус чараш каазын
Пөкүжемге көрүп чордум.

Ынчалзажок Терек хемниң
Ындын ырлыг эриин орта
Черкес кыска дужуп келгеш.

Сеткил-чүрээм алыскан мен—
Чечен сөстер олче шуужар...

Дывааждыг дыңнап каанда,
Үзел-бодал шууду мидыг.
Үстүү дээрже семей-ле бээр.
Хөрек өйген ынакшылдың
аазы кончуг
Хөөрге чедир кижи кагбайн
сымыранып.

КАВКАЗ

Салым-чолум аайы-биле мурнуу даглар силерден мен
Чашкы шаанда чарлып, ырай берзимзе-даа,
Ораныныңыр уян хөөнүг ырлыы дег моңге утпаайн.
Ооба-ла чаңгыс катап көрзүмзе дээш,
четтиппес мен.
Кавказка мен ынак-тыр мен.

Маадыр оргаш, аванны мен чидирген мен,
Маажым кежээ кызыл хаяа көргенивде,
Бала-ла сээң чалыныарың сагындырар
Баарым иогүг—авам караан эгилдирер.
Кавказка мен ынак-тыр мен.

Кежик-чолум силер-биле тудуш чораан дагда куйлар
Кедилит дээн беш чыл эртн. Кударалым
намдавайн чор.
Аңаа чораан, бурганныы дег, ийи карак көргеи
ийик мен.
Амга чедир чүрээм ону сагынмышаан,
ыстап чору.
Кавказка мен ынак-тыр мен.
Очулдурган М. ДОРЖУ.

Бойдус булуңу

ҮЛҮҮН КИИРГЕН

Бистиң улуг Төрээн чуртувыста ховар үнүп турар эң-не үнелиг үнүштериң бирээзинге чыжырганг хамаарыжыр. Ол колдуунда Алтай край база Тыва АССР-ниң девискээринде үнүп турар, Бисте Эрзин, Тес-Хем, Барлык, Хемчик, Торгалыг дээш чыжыргана-биле байлак черлер кайы хөй. Бо үнелиг үнүштү кижи бүрүзү камгалап каралтаар турбуже, ийнзаңгыс алыскак-чискек кижилер амы-хуузунда ажыын хараан, ону сып үрегдей бээр таварылгаларга бар. Чыжырганаиы быжкан өйүнде чүгле ыяш ажыл-агый чери-биле чарып алган керээ өзугаар ажаан алыры бүгүдеге билдингир. Кара туразы-биле ону кактаан кижилерге кеземче-харыысалга онаарын база тускай хоойлулар көрүп турар.

Бийскиниң витамин заводу бистиң республика-биле тускай керээлиг болгай. Бистиң Чыргакы чыжырганалыг черлерниң бирээзинге санаттырып турар болза-даа, бо чылын чыжыргана эрай шеглиг үнген. Ынчангаш ону камгалап-каралтаарының талазы-биле бистиң ыяш ажыл-агый черивистиң ажылдакчылары кичээнгейин салып келгенинниң ачызында организациявыс чыжыргана дужлар планын бүдүн чартык катап ажыр күүсетпген. Бо буянныг ажыл-херекке дуза чедирип келген башкы А. Ховалыг, малчыннар С. Коичук, К. Байыр-оол, совхоз ажылчыннары М. Хеймер-оол, М. Норбу-Доржу тус-тузунда 150—300 кг чедир чыжырганаиы Төрээн чуртунуң шыгжамырынче киргеннер.

Ооң-биле чергелештир хуузунда кара туразында улуг өртекке садып-саарары-биле чыжырганаиы оорлап кактап тургаш туттурганнар база бар. Хамаатылар Д. Кодур-оолдуң — 22 кг, Д. Экер-оолдуң 30 кг чыжырганазын лесниктер хавырыгаш, вйилдирзинге тускай торгаал онаеган.

Ч. МОНГУШ,
лесник.

БОЙДУС—БИСТИҢ БАЙЛААВЫС

Арга-арыг, үнүштер күүгнениң, чонуң оңучүү-ле болгай. 1974 чылдың август 27-де үнген «Шын» солунда Х. Тоңариштайның «Комбайн херек чок» деп чүүлүн ноичаш, инда бижиттинген шүүмүүлелге бүрүн каттыжар-дыр мен.

Бойдус камгалалын күштелирер талазы-биле партия болгаш чазак хөй санныг докталарны хүлээп алган. Оларны амыдыралга боттандырып турарывыс ам-даа чогуур неголдезинге четпейн турарын миниир ужурлуг бис. Бо талазы-биле ажылчы чон ортузунда тайылбыр-суртаал ажылы кошкак тургустунганыныг уламындан хой-ниитиниң ол онүүзүн тотчеглээр, биргээр чүгаалаарга, ажык-кончаа сүүрүп, бойдустуң чайгаар үнген кат, тооруу ышкаш байлаан алырда, үнүштерни сыйып, үргеден турар таварылгалардан үштүнмайн турар бис. Тандыда Теректиг, Үүргайлыг, Дүрген хемнериниң унгарында чодураа, ишек-караа, кызыл-кат, тоорук бо чылын багай эвес үнген. Ол черге ылаңгыя Кызылдан келген хөй төтчегдекчилерге бо-ла таваржып болур.

Бистиң районда Элегестиң Ооруундан этелээш Балгазын, Кызыл-Арыг кедээзинге чедир таңды сынларының арга-эзимнерин камгалалдыг зона кылдыр чарлап доктаатка. Ындыг болганда оон ыяш кезери хорутлуг дээрзи тайылбыр чокка-ла билдингир, Херек кырында инда байдал ам кандыгыл? Чедир билбезинге азы дыңнаваанынга чылдагаанналш чамдык кижилер кожаа, херим кылыры-биле чопшээрел чокка чаш шеттери кезип узуткап турар. Бисте ыяш ажыл-агый чери ону илередип, соксадыры-биле кол-кол участоктарда лесниктерни быжыглаан ирги бе деп чүве орта билдинмес. Хынзалга кылып, арга-арыг кезип чорүүр лесник безин коствр эвес.

Чопшээрел чок оор ёзу-биле ыяш кезип, кат-чимисти үрел турар кижилерни илередип, хой-ниитиниң мурнунга тургузары, азы үүлгедиг нарын болза истелге организарынче-даа шилчидер, торгаар дээш кеземче херээң онаары чугула. База ол ышкаш бойдус камгалалының талазы-биле яер-черде көдээ Советтер, хой-ниити организацияларыг чон ортузунга тайылбыр ажылын чорударын күштелдирери эргежок чугула боол турар.

С. ТАНЗЫН-ООЛ.

ХАЙЫРААН ЧЫЖЫРГАНА

Чыжыргана кидин быжа берген ойде «Ак-Түрүг» совхоттуң сиген иезер шөлүнге оске уй-оорум-биле шефтеп чораан мен. Бо совхоз сигении Шагаан-Арыг хоорайның чоогунда Сооктүг-Доңден кезип турар.

Терең сиген озуп үнген делгем шөлдериң чанында агыи чидар хеминп ол-бо талаларын таллар, теректер, хадыңнар болгаш чыжыргана каастап турар болду. Чыжырганаиың бо чылын үнгени эки, үүгае бишпаак чыжыргананы ында-мында сыккаш октапканын корген, Арыг-Узуүнүң ыяш ажыл-агый салбырының даргазы Стародумовка, лесник Блунга дораан чугаалаан мен.

Чоокта чаа бир дыштанар хүнде Сооктүг-Доңге четкен мен. Ында быжкан чыжыргана үргедээшкиие таварыш турар хевээр болду. Үстүнде ады киргеи эштерниң мынчага чедир кандыг-даа хемчег албаапы илдең. Кезек оолдар меии эскерип каш, аътгарынга ушкажыл алгаш, Арыскан суурнуң уунче шапкылажыптылар. Оларның чыжырганаиы сыккаиын чүү дээр. Сооктүг-Доңде каш дөс чыжырганаиы камгалап алгаш, соок дүже бээрге, чыгташ, дужаагаи болза, чүү дээр ийик. Чыжыргана — дээрге эм-не болгай. Алтай крайның Бийск хоорэйында тускай витамин заводу барын номчукчу билир. Ол завод чыжырганадан үс үндүрүп ап турар. Ол үс-биле ортедиң болгаш оске-даа аарыларны эмиртип турар. Ындыг болганда бойдустуң ол хайыразын камнап-каралтаары эргежок чугула.

К. КОМБУ.

(Эгези № 235 солунда).

Даайыктың номчуттуган ыыткыр үнүп дыңнаш, Кастай ашак ам кээп ыядып, улуг-улуг тыгылап каап, кыска-кыска тынгылап каап, ужу-бажының варыырында шыдаш-пайн чыткап. «Улуг ССРЭ-ге болчур дээш, улуг киижилер туржук, уруг-дарыг хөлзеп-дойлуп, эки сеткилиг сеткии, элбек күжүп салып турда, канчап мынчап бажын дергилеп, ээдередир эзирип алган кижи боор мен?» деп, ашак боду бодунга кылыктанган. А Даайнык номчуг чугула чүвеии номчуп олурган: намның Төп Комитеди биле Сэйыттар Чөвүлели тускай доктаал үндүргенин, бо күзүн, бо кыжын аң-өлүк тывомжын онзалап көрүп турарын бодал кээрге, ашакка базар-баар чер тывылбас хире човаичыг кыннып келген. Шутлак иштинге бажын суп алгаш, бузуттуг бук дег, албыстыг аза дег, мурну муңгаш, оруу дуюк чыдарга улам багай деп билгеш, чүү-кандыг-даа болза байгы күжүн чыгдынып, тендирбезин ораллашпышаан, өөнүң иштинден үнүп келген.

Күстүң кезек када чылыш дээр магалыг-чаагай аяс хүннериниң бирээзи турган. Оңуп, оң-чүзүнү чидип бар чыткан бойдус-үнүш дагны чалыыткап, чашпан бажы когаарарып, чавылдак сигенниң дөвү чымчап, доңатка ужу-кыдыы бырышкайып доңуп орган чечектер хөндүрлүп, хүнүнүң авыралдыг чылыын четтирип, аштап чораан хырыын хоглапкан кижи дег, амыран ковайып, турган. Хөректиң ханызынга магалыг арыг-чаагайы-биле дүжүп турар сериин агнаар ашакты сергедиткен, аарып дүүлээн бажын арылдыр хаамык бодунуң албай ажылынга чугула чүве база бар: оонда кандыг чейсек барыл, олар кимниң холунда турарыл, эдилел байдалы кандыгыл деп чүвеии артык көвей айтырыг чокка, сеткилге илдикки дег сезиглел чокка билип алырда, бооданга үезинде боду көрүп турарындан эптиг чүве чок. Сураглыг анчы деп пептерээн ады ону кылырынга копчут дузалыг болган, аңчы бүрүзү боду-ла аиаа боозун көргүзүксээр, оон сүмезин дыңнаксаар. Чылдың-на мындыг.

Кара адар дээн улус Эргин-Оваа деп калбак тейниң эдээнге чедип келген. Тейниң дөзүбиле буга эрткен. Бир-ле үер үезинде оон суу улгаткаш, элезиннелчек эриин чиге тепкеш, тейниң бир талазын коргалдап калпкан. Карамы ылыкы элге тургузуп алгаш адарга кончуг эптиг, ок ара дүшсе, беттики элден чайлаваc, оон хүрең довурза бурт дээр, ара дүшсе, тей чавыт болгамза, оон кызыл довураа кымчы дурту хире черге бурунайны бээр. Мурнунда ол черни Сандыхаа шилип берген. Ам база-ла ол черге чыткан төгерик кургаг инек мыяан элдиң час арнынга салгаш, чүс базым хире ыран алгаш, боозун шыгаап-шыгаап, үш улаштыр чыжырт-дарс кылдыр адып дүжүрген. Оон соонда боозун сала тыртып каап, бичии оолдар дег өөрүшкүлүг өөециедир чүгүрбүшаан, каразын колдуктап алгаш экеп, мактанган чүве дег, улуска көргүзүп турган. Үш ок чаңгыс черже кире берген. өруи-биле үттепкен дег, тырыкның ортузу ыядыг шевергин үттүг болган.

Улус магадан шуутажы берген:

— Ла-ча, күжүр акыйны!

— Кадай оглуң!

— Сагыш-ла-дыр ам!

— Болбаан чүве-дир ооңар!

Улустуң магадазы сөстери доңчу, бөө эткени дег, кыскакыска дыңналган, а магадалдың сеткилэ, шала кошкак адыгжыларның аззаргалы, кижи ол дег болза дээн күзели. эриин ашкан дазай дег, хайнып-мөөреп турган. Кастай таптыг-ла ол өйде чедип келген, ынчалза-даа ооң келгении оолдарының эскербейн барганы ацаа хомудавчыг болган. «Ол-дур ам!—деп, ашак бодаигап.— Ажыг суттга ат-алдарымны садып алган-дыр мен, хүндүлел билбейн чыткаш хүлеге борашкан-дыр мен. Ам мени херек чок кижи. бүзүрел чок кырган шары кылаыр бодай бергеннери ол-дур!» Акшы берген ашакка соң хомудавчыг чүве кайда боор. Черле чүве чаидыр көрбейн чоруур Сандыхаанның бичежек төгерик арны, үргүлүү шыгаай аарак көрүп чоруур көскү карактары безин ашакче утпаимаан, оозу харыи-даа сыр өскээр корнүп алгаш кеттырып, күдер-шыырак мага-бодупуң кырында хевзиг ынай чүве дег көстүп, бажын борбаңнадып турган. «Ашак кижиге моон хораиыт чүве турбас! Ады өлүрүкүң орнуига боду өлгени дээре. Чоинут-өөрүг кижи болуп чурттап чораан-дыр, мал-мазанны өстүрүп, ажы-төлүг азырап, улуунаан чүвеге өөренип, бичезин, үттеп-сурган чораан-дыр, ам келгеш хөлеге дег курут, чурук алгы дег чуданғы апаарга кайын болур. Чүнү кончаарыл?» деп боданып турган. Кастай оолдарның кичээнгейии хаара тудуптар хире чүвеии көрүп каан. Ол чүве ашактың чанында буга эриинге чыткан: тос айлыг эр хураганның ужазы ийне хемчээдиг, дөрт ылыг, дең кылыннар хире эвес, кедергей таптыг чымчак элезии-даш олдур ийин. Кижи эскербес хире аваа-ла даш, а ооң-биле оолдарыы канчаар дүйиедиптерии Кастай шагда-ла бодап каан.

— Орта улус силер бе, оолдар?— деп, Кастайның эри хайнып-ла үнген.— Эр кижиниң боозу-биле элезии дылдыг внек мыяа адып алгаш, кыжыраанды, кыжырбазчы-даа билдинмес, шоотканы, шоотпааны-даа билдинмес, ужур-уткэ чокка шооңайның турар кандыг айлыг улус силер?— дээш, ашак эктии чайганы варак чоруй, демги көрүп алган дажынче айыткан: — Көрем, дүңмам, Сандыхаа, сеи бо чүвеиң карэ тургузар черинге чайлап тургузуп алгаш боола. Кан огуң-биле аткаш, өттүр адып шыдаваза-даа, оргу хире оңгаштап каар болзунза, чоруунар-даа чогуур-дур, оолдар, сээдең кижини сеи деп айтыр салаанар-биле боо маңнаар чүве-дир. Ынчангаш ооң талазын-биле ам өө-даа хой өөрүтүүлер эвеспе бо!

Шуутажы үнген:

— Оя-даа кандыг-ла болду!

— Даштың хым өттүр адып чораан!

— Кезер-Чингис тоол аныганы даштың чудуруу-биле үттей иимптер чүве дээни кай, оолдар, ооң Чода ноян даайының мойнуна кедирип каар. Ам кээп, тоол шаан чурттап, ол чүвеии көөр дээп-дир бис, хавырыңнар, чыгдынывар, дадайым баш!

— Коргулчуң дашка чаңчырлып каар-ла ыйнаан!

Сандыхаа калбак дашка баргаш, бир андага тепкеш, көдүрүп алгаш, холуига чиктеп көрген. Ооң оозун Байыр-оолга суиуп бир чыда, та чүнү бодатканы ол ийик, Наадынга чедире берген:

— Тургузуп көрем, дүңмам.

Хамык чүве ыржым-па баргаи. Кара аткан улус тынжым тыртынып, Сандыхааже кайгап, ооң белеткении турарындан карак салбастаан. Күжүр ер боозунуң огун суккаш, кезек бодаиып, дээрде ак-ак булуттарже көрүп каап, Наадының хажыызында оңгар иштинге ажыттанып чаштына бээрии манап турган. Ооң инаар бээр боор бе, солун чүвеии чоогундан таптыг көөрдүр дээп ышкаш, үжен базым хире черге туруп алган. Адыгжыларның артыгга ыыт-шимээн чок тургаи көрүкчүлер, ажы-төл, чүвеге кирлир шииз» чок кырган-дижеп кижилер — дөгерези-ле хөлзеп, мурнуи былаажа-былаажа хараиып, хөлзеп, соңнуг-мурнуг улуг тыптылаан.

Алдын-оол ДАРЖАА.
(Уланчылыг).

Үстүнде чүрүкта шүүлген мөге (оң таладан) Ооржак Чадамба, үшүүрлешкен мөге Ооржак Өлзей-оол.

Адаанда чүрүкта (солагай таладан) Федор Ондар бодунуң оиаа-биле хүрежин турары. Оң талазында аттар чарыжы.

А. СОДУНАМ, О. ОХЕМЧИК, В. КУДРЯВЦЕВ олариың фотолары.

ЧАРЫШ АЪДЫН САЛЫП ТУРДА

Аът чарыжы—шаандам тура тыва улустуң ак-не инак болгаш солун оюннарының бирээзи. Челер, маңнаар, чыраасаик аъттар улай-улай чаржып үнүп турда көөрге, чараш-даа!

Совет Тываның 30 чыл ононуң байырлалында болгулаан спортчу маргылдааларның бир солун кезээ — Кызылдың ипподромунга октябрь 13-те эрткен чиик тергелиг, мунукчулуг болгаш тергелиг кошкан аъттарның чарыжы болган. Ацаа Таңды, Бии-Хем, Каа-Хем, Тес-Хем, Улуг-Хем районнардан шүүтү чүс ажыг аъттарны экеп салган.

Чарыштырар аъттарның көргүүт чыскаалы 10 шакта эгелээн. Хөгжүк оркестри тыва ажылгаларны чиртиишейндир ойнап турда, бөлүк-бөлүк кыадыр чыскаалгаш шидир баары-биле эрткен аъттарның мурнунда республиканың «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң тугу киискин чорду. Чымлаанарның диңмиттиг алыш часкаашкыны. Ылаңгыя районнардан келгеннер боттарының аът мунукчуларынга байыр чедирип, оларны хей-аът киирип турганнар.

Бөгүн Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының дүжү. Ынчангаш ийи хакпыр байырлал. Районнарда, колхоз, совхоттарда чылгы малды өстүрериие боттарының улут үлүг-ажуузун киирип турар чылгычыларны маңаа канчап демдеглевес боор! Эрзин районда «Чаа орук» колхозтуң мурнакчы чылгычызы Н. Бадыы-Хөө, Каа-Хемниң «Октябрь 50 чылы» колхозтан О. Монгуш болгаш өскелерниң-даа аттарын чымлаанар дыңнаан.

Бир дугаарында 1800 метр дистанцияга беш аъттың — «Зефир», «Казбек», «Веселый», «Спутник», «Инноходец»— аиаа чарыжы болган. Оларниң аразында Дуржуга станциязынган келген Николай Дыртый-оолдуң мунганы «Спутник» мурнунда болган маргылдааларга рекорду тургускан. Ам бо удаала канчаар ирги? Кижи бүрүзүнүң сагыжын зарткал айтырыг ол. «Спутник» шынап-ла баштайгы дээрезинде маңнашкан аъттарның бажыига барган. Ынчалза-даа «Өөк» совхоттан Владимир Насактың мунганы шиляги «Казбек» ону эрткеш, финишке бир дугаарында келгеи. Ооң үези 2 минута 10 секунда болган. А «Спутник» оон чүгле 4 секунда озалдап келгеи.

Чарыш уламчылавышаан, 2400 метрниң дистанциязынга «Ветерок» деп шолалыг бора аъттыг уруг халдып үнүп кээрге, көрүкчүлериң сонуургалы хораан-на ооң талазында барган. Ол болза Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозтан келген Мария Салчак-тыр. Бо эрес кыстың мооң мурнунда-даа маргылдааларга киржип тургаиын улус билир. Ам оон шыырак удурлашкылары база-ла ол районуң «Ленинчи орук» колхозтан келген «Путач» деп аъттың мунукчузу Николай Кол болган. Дыка дүшкүүрлүг чаржыштың түнелинде М. Салчак финишке мурнап келген. Ооң үези 2 минута 2 секунда болган. Н. Кол финишке чүгле 1 секунда озалдап четкен.

Чиик тергелиг аъттарның 2400, 1800, 3400 метр дистанцияларга чарыжы база дыка солун болган. 1800 метрге Таңдының Тока аттыг совхозунан келген «Вороной» деп шолалыг аъттың башкарикчызы Григорий Михайлов шылгараан. Ийи дугаарында «Революциянын чалбыжыл» совхозтан Сергей Санчиның башкарганы «Кипучий» деп аъды келген.

Инподромга маргылдаа тергелиг кошкан үш аъттың 1800 метрге чарыжы-биле доозулган. Аиаа «Ленинча орук» колхозтан Ияларион Плишкиниң башкарганы тергелиг аъттар эрткен. Ооң үези 2 минута 52 секунда болган.

Тилекчилерге өртектиг баравнарны тывыскан.

М. ХЕНЧЕ-КАРА.

О. ЧАДАМБА ШҮҮЛГЕН

Үжен харлаан Совет Тывам үлетпүрүүң болгаш көдээ ажыл-агыйының, ажыл-ишчи зныктарының болгаш хөй санныг интеллигенциязының, тудуунуң болгаш культуразының муң-муң төлээлеря, хүндүлүг залчыларывыс эрткен субботада «Хүреш» стадионун долдур эзлешкен. Таптыг-да ийи шак турда, аңаа спортчу көргүүзүглер эгелээн. Каас, чараш кылдыр шиметтиишкен стадионга Кызыл хоорайның школаларының ийи муң хире өөренчилерии кызыл туктарлыг горнар туткулап алгаш, солун спортчу маргылдааларның эгелээр деп турарын медээлепкен. Ооң соонда спортчу хептиг уруглар оркестрге үдеттирип алгаш, ол-бо олуй-солуй кылаштажып, тус-тус туруштарынга барып, стадионнуң трибуваларынга болгаш шөлге аңгы-аңгы тукчугаштарның дузазы-биле «СЭКП-ге алдар!», «Ленин», «XXX чыл» деп сөстерни орус дылга бижип, көргүзүп тургулаан. Совет Тываның 30 чыл болган оюнга турасказаткан спортчу маргылдаалар ынчаар эгелээн.

Совет Тываның 30 чыл болган байырлалынга Красноярск хоорайның балык гимнасчылары болгаш акробаттарын база киришкеи. Оларга Тываның ковунга боттарының спортчу көргүзүглерин бараалгаткан Акробатикага болгаш гимнастикага ССРЭ-ниң спорт мастерлери Ольга Малышенко, Елена Повышева, Татьяна Яблонская, Николай Жуков болгаш оскелериниң-даа көргүзүглери хөй-хөй көрүкчүлериниң сонуургалын хайныктырган.

Спортчу байырлалдың бир солун хевири — тыва хүреш болган. «Доте баарының» аялгазы стадионга чаңгыланып үнери биле 64 улуг, 32 аныяк мөге чаңгыс кой чыскаал-биле девип үнүттүлер. Аялга айыбиле чаңгыланган алыш часкаашкыннары, мөгелерни хей-аът киирген кыйгылар кезек када дыцмиттели берди. Эгин содаа этке сыңнас, эрес эрлер девип, самнап турда, солундаа, көрүштүг-даа чорду. Оларның аразында кымнарны чок дээр: ат-сураа алгып, аладарыйы берген хоочуннар, аныяк-чалыы, эмдемзимнда эки билбезивис оолдар-даа бар. Муң-муң көрүкчүлер республиканың каш дакпыр чемпиону Ондар Сүүр-оолдуң, хоочун мөгелер Хомушку Кировтуң, Монгул-оол Бичө-оолдуң, Василий Базыр-Тараанның, аныяк мөгелер Лайдыи Кызыл-оолдуң, Доспан Найдан-оолдуң, Шоғжал Хүлер-оолдуң болгаш оскелериниң-даа көргүзүглери хөй-хөй көрүкчүлерниң сонуургалын хайныктырган.

«Мөгениң майны кадырыкэ деп тыва улустуң чугаазы бар. Ол өөстүң шынныг бадыткалын субботада база көрдүвүс. Үстүнде адаанын мөгелерниң чаңгызы-даа бо удаада сөөлгү дөрт мөгениң санынга безин кирбейн барган. Чалыы Тываның байырлалының хүнүнде аныяк мөгелер эрес-кашпагей, чараш аргалар ажыглап, шалыпкын хүрештилер. Ылаңгыя Ооржак Өлзей-оол (Чоон-Хемчик), Ооржак Чадамба (Кызыл) олар боттарының онагларын чиик октап, чараш болгаш шалыпкын хүрежи-биле көрүкчүлерниң макталын чавлап алганнар. Ол ышкаш Федор Ондар (Ак-Довурак), Салчак Даш-оол (Кызыл) үстүнде эштериниең дудак чок хүрежип, онагларын арыг октап чоруп оргулаан. Сөөлгү үеде бо мөгелер хостуг-даз, тыва-даа хүрешке коскү черлерни эзлеп келгенин демдеглеп каары сорунчуг.

Дөртку салыг төнген соонда дөрт мөге: Федор Ондар (Ак-Довурак), Салчак Даш-оол, Ооржак Чадамба ийилээ (Кызыл), Ооржак Өлзей-оол (Чоон-Хемчик) арткан. Баштай хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастерлери Ф. Ондар биле Ч. Ооржак таварышкан. Орта арыг тиилелгеии Чадамба Ооржак чедип алган. Самбога ССРЭ-ниң спорт мастериигге кандидат Ооржак Өлзей-оол Кызыл хоорайның төлээзи Салчак Даш-ооллу октаан.

Байыр-наадымның чемпиону ат дээш демиселл Ооржак Чадамба биле Ооржак Өлзей-ооллуң аразында болган. Орта арыг тиилелгеии чедип алгаш, Ооржак Чадамба шүүлүп үнген.

Аныяк оолдарның аразында болган чидиг спортчу демиселдиң тиилекчилериниң аттары бо-дур: шүүлген мөге Ондар Күрсат (Чоон-Хемчик). Кызылдың төлээзи Валентин Эрелчин үжүүрлешкен.

Тиилекчилерге тус-тус шаңналдарны тывыскылаан.

Ш. ДОРЖУ.

телевидение

ОКТЯБРЬ 15-ТЕ
КЫЗЫЛДАН

17.30—«Дирыг бойдустуң хаяа чажыттарынче». Эртем-нептередиглиг фильм.
18.30—Уругларга. Мультфильмнер.
19.00—Телемедээлер.
19.15—«Балис Даврионас-биле ужуражышкыныр». Телефильм.
19.40—Фильм-концерт.
20.40—Телемедээлер.
20.50—Чарлаалдар, реклама.
20.55—«Ыракты харларның чаңгызы». Уран-чечен фильм.
22.25—22.55—Инструменталдыг музыка кежээзи. Делегей конкурузунуң лауреады Валерий Шапкайның кежээзи.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

кинотеатрларда

ОКТЯБРЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Отбелериин кыйгызы» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чорвен биле Миозак» 8.50, 10.30 «Адаларыг болгаш уруглары» 16.55, «Дедир эгиттинмес» 12.30, 18.55, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кавказка туттурукчу» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чүгле «кырганнар» тулчуп турар» 15.00, 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Чажыт хоорай» 16.30, «Хлеб, ынакшыл болгаш фантазия». 18.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 66700

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторуи 24—63, редакторуи оралакчыларыныи 35-24, пропаганда киллизиниз 23-54, харылсалгалыг секретарьлыи 23-35, партийжа аныырал киллизиниз 37-13, культура киллизиниз 23-54, кедээ ажыл-агый киллизиниз 21-47, хлеторуи киллизиниз 22-64 чагаа киллизиниз 41-27, информация база совет тургузуут киллизиниз 20-60, бухгалтерияны 31-75, корректорларны 27-41. Солун келбейн барганга 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажыы № 1)

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР.

ТИРАЖЫ 16056. ЧАГЫГ № 214.
ТС 00758.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 243 (9620) | Среда, октябрь 16, 1974 чыл | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Төрээн чурттуң күчүзүнүң болгаш чоннуң чаагай чоруунуң чайгылыш чок өзүлдезиниң үндезини—социалистиг экономиканың улам-на көдүрлүүшкүнү дээш шудургу демисежиңер!

(Октябрьның 57 чыл оюнга СЭКП ТК-ның Кыйгырымындан.)

Совет күрүне төлээлериниң Финляндияже чорупканы

Октябрь 14-те СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйга баштаткан Совет күрүне төлээлери Финляндия Республиканың Президентиниң чалаанын өзүүр Москвадан Хельсинкиже чорупкан. Төрээлер ССРЭ биле Финляндияның аразынга тайбыңчылдыга дугайында дугуржулгага ат салганындан бээр 30 чыл болганы «Финляндия-Совет Эвилели» нинтилеелдиң 30 чыл болганынга колбаштырган байырлалга киржир.

Төлээлерниң составында Даштыкы чурттар-биле экономиктиг харылзаалариның күрүне комитединиң даргазы С. А. Скачков, ССРЭ-ниң даштыкы керектер министриниң орлаакчызы И. Н. Земсков, «ССРЭ—Финляндия» нинтилеелдиң даргазы А. И. Маркушевич, ССРЭ-ниң Финляндияда элчизин В. С. Степанов олар кирип турар.

Совет Эвилелиниң күрүне туктарын аскан Внуково аэродромунга төлээлерни житер Ю. В. Андропов, А. А. Громыко, П. Н. Демичев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының орлаакчылары М. А. Яснов, Ф. А. Сурганов болгаш албанның өске-даа кижилери үдээнилер.

Үдээнилериниң аразынга Финляндияның ССРЭ-де керектеринге түр бүзүреттерген Ю. Аймонен база турган.

Хельсинкиде чеде бергени

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Октябрь 14-те Совет күрүне төлээлери Хельсинкиде чеде бергеп.

Совет болгаш фин туктарны аскан «Сеутула» аэродромга төлээлериниң баштыңы ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйны, төлээлер кежигүнерин Финляндияның Президентизи У. К. Кекконен, парламент даргазы В. Сукселайнен, чазактың премьер-министри К. Сорсойга баштаткан чазак керектер министриниң орлаакчызы И. Н. Земсков, «ССРЭ—Финляндия» нинтилеелдиң даргазы А. И. Маркушевич, ССРЭ-ниң Финляндияда элчизин В. С. Степанов олар кирип турар.

Совет Эвилелиниң күрүне туктарын аскан Внуково аэродромунга төлээлерни житер Ю. В. Андропов, А. А. Громыко, П. Н. Демичев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының орлаакчылары М. А. Яснов, Ф. А. Сурганов болгаш албанның өске-даа кижилери үдээнилер.

Үдээнилериниң аразынга Финляндияның ССРЭ-де керектеринге түр бүзүреттерген Ю. Аймонен база турган.

Н. В. Подгорный биле У. К. Кекконенниң чугаалажыышкыны

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Октябрь 14-те президент ордузунга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный биле Финляндия Республиканың Президентизи У. К. Кекконенниң аразынга чугаалажыышкын болган.

Найыралдыг болгаш кайы-кайызын-даа билчиринниг байдалынга болган чугаалажыышкын үезинде Н. В. Подгорный биле У. К. Кекконен совет-финляндия харылзаалариның байдалын, ону улам калбартырының келир үезин көргеннер. Эрткен 30 чыл дургузунда бот-боттарынга идегежириниң болган кадыг ажылдажылганы кыларының амгы үеде ийи чурукка таарымчалыг бедик деннеп чедип алдынганын хамаа сеткил ханышкын-биле демдеглээннер. Бо талазы-биле найырал, кадыг ажылдажылга болган бот-боттарынга дузаламтыг дугайында 1948 чылда ат салган Совет-финляндия керээ шинчилеериниң үезинде ийи талалардан — даштыкы керектер министри А. Кашьялайнен, даштыкы сазыг министри П. Лайне, Даштыкы керектер министерствозунуң статс-секретары Р. Теттерман, Финляндияның ССРЭ-де элчизин Я. Халлама, албаның өске-даа кижилери.

НАЙЫРАЛ БОЛГАШ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). «Финляндия—Совет Эвилели» нинтилеелдиң тургустунганының 30 чыл оюнга тураскаадткан, ук нинтилеелдиң төп баштаар черинниң кежигүннери, ол маселыг организациязының активчилери, Финляндияның политиктиг партиялары биле хөй-шилги организацияларының төлээлекчилери келген.

Финляндия Республика биле Совет Эвилелиниң күрүне гимнерин күүседтеп.

(Уламчызы 3-ну арыда).

ТЫВА КУЛЬТУРАНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Тыва АССР-ниң литература болгаш уран чүүл хүнери Москвага октябрь 16-да улуг концерт-биле ажыттыкар. Ол көрүлдеми Тываның Совет Эвилелиниң составынга ийи-турабиле киргенинге тураскаадткан. Бо болуушкунга Чайковский аттыг концерт залынга октябрь 14-те парлаага конференциязын база тураскаадткан.

Байырлалга ырының болгаш таныжының «Саяно» ансамбли, улустуң хөгжүм хереесселдериниң оркестри, хөгжүм-шинчи театрының артистери киржирин СЭКП тыва обкомунуң секретары Д. К. Ооржак ыңнаткан. Пацвонал музыканың болгаш литератураның кежээлери болур. Кыызыдан келген залчылар найысылалдың бүдүрүлгелериниң ажылчыннары-биле, Москва чоогунуң көдээ ишчилери-биле база ужуражыр.

(СЭТА-ның корр.).

МОСКВА-БИЛЕ БАШТАЙГЫ УЖУРАЖЫЫШКЫННАР

Москва (Телефон-биле). Октябрь 14-те найысылалдыц Чайковский аттыг концерт залынга Тыва АССР-ниц литература болгаш уран чүүл хүнерниц киржиичилери Кремльханазының чанында Билдинмес солдаттың хөөрүнге чечектер салган. Ол-ла хүн чогаадачылар бөлүү Москваның Крупская аттыг башкы институдунга ужуражымышкынга киришкен. Анда Москваның шудукчулери А. Жароз, П. Железнов болгаш М. Скуратов олар киришкен.

Литература болгаш уран чүүл хүнериниң

Партдокументилер солуушкунунуң түңнелдеринге

САЛДЫНГАН СОРУЛГА ЧЕДИП АЛДЫНГАН

Организас-политиктиг чугаа хемчег — партия документилериниң солуушкунун Чоон-Хемчиктиң партия организациялары СЭКП XXIV съездиниң болгаш партия Тып Комитединиң май (1972 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр чоруткан. Райкомуң пленумунга, партия организацияларынга бо айтырыгны чугаалаткан соонда, хүлээп алган хемчеглерге СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин боттандырарынче бүгү коммунистерни калбал-биле хээрэ тударыл, партиниң Программазын болгаш Уставтың шаанатыг күүседирин сагыыры хээп будуруле болгаш хөй-шиитп амыдыралынга оларның карыы-салгалын, авангардачы ролюн бедидерин хандырары, парторганизацияда бүрүзүнүң дайынчы арга-шинээзин күштелдирери кол угланышкын кылдыр айтыглаттынган турган.

Солуушкунга белеткелдиң үезинде партия организациялары организацийчы улуг ажылды чорудуп, партия хүралларынга «Коммунист Устав ёзугаар чорттап, ажылдап турар бе?», «Коммунистиң хууда үлегер-чижээ», «Устав негелдезин күүседирл — коммунистиг амыдыралының хоойлузу», «Коммунист болгаш будуруле гев. «Коммунистиң бедик азы хүлээдиирип туре дээш ескелээ чүүлээ айтырыгларны чугаалажып турган.

СЭКП Төп Комитединиң Пленумунуң докгаалынга дүүштүр чоруттунган ажылдың түңнелинде коммунистерниң идепкейи болгаш шиитпирлериниң база СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин болгаш 9-ку беш чылдың планнарын чедиишкинниг күүседир дээш массаларның күжүн мобилизастаар талазы-биле партия организацияларының авангардачы ролюн кесктүү-биле бедиген. Ол бүгү ажылагый чорудулгазынга дээштиг саадарны чедирген. Район дүх садарының чыл планын август 20-де күүсеткеш, планнан жырыр 19 тонна дүктү саткан, сүт садарының 9 айлар планы сентябрь 18-те күүсеттингеп болгаш сүттүң, эттиг чыл планнарын хуусаа бетинде жырыр күүседир аргалар бар.

Будуруленип мурнакчыларының үе мурнуку одуруунда адыг-сурва үнген коммунист мялчыннар Д. А. Ооржак Д.-Н. Ч. Ооржак, А.-К. С. Монгуш, тудугжулар Ч.-Д. С. Хомушку, К. Иргит, долгалыглар А. И. Цыбульский, М. С. Ондар. И. Денисов болгаш өскелер-даа чорун турар. Мурнакчыларның одуруунга чаа-чаа кижилер немежип. Ылангыы комсомолчулар болгаш аныяктар ажып турары көрүнүп. Ол болза аяның коммунистер болгаш комсомолчулар Анъ-Хээ. Хейлерек Оюварлар, Сарыглар Чимит-оол, Кара-сал Долума, Дарья Бадыгына Ирина Монгуш болгон өскелер-дир.

Баштайгы сан-түң-биле алырга, районда будурулегиин 30 хире мурнакчыларны беш чыл планның ам безин күүседипкен.

Партия райкому болгаш эге организациялар партдокументилер солуушкунунга белеткелди чорудуп тура коммунистерден негелдени дыка бедиткен. Оны янзы-бүрү аргалар-биле боттандырып келген. Бир чижек. Чадаана АТБ-зинде 16 коммунист бар. Сөөлгу кеш чылдарда ол будурулге докгаамол хожудап, планның опшаалдаларны күүседип шыдавайн келген. Күш-ажылдың сагыыра-чурумү, ону организастаап деңнелп чавыс турган. Будурулгенин удуртулгазынга инициативтиг коммунист В. Ф. Изосимовту томуйлаан, парторганизацияга секретарынга В. П. Радченкону соцгаан соонда байдал өскерилгеп. Ында мурнакчы коммунистер В. В. Авдеев, М. С. Ондар, В. Е. Семенов ажылхеректи эдерипге улуг дузаны чедирген. Партия организациязы хөй-шиитп организацияларын билдилиг башкарып, хүралдарга будурулгенин чугула айтырыгларын чугаалажып, турар апарган. Ам ол будурулге районда мурнакчыларның одуруунда киргеп.

Боттарының ажыл-чорудулгазында бяза ажыы-чанында, хөй-шиитп ажылынга киржилгезинде четпестерлиг турган коммунистер-биле хууда бесселаарны эге организацияларга-даа, райкомуң бодунгедаа чоруткулаан, а чамдык коммунистер-биле ындыг ажык чугааны элээп каш катап кылгылаан. Районга партдокументилер солуушкуну эртип турар үеде эге организацияларга 93 коммунист-биле, а райкомга 24 кижи-биле ындыг бесселаны чоруткан. Олар үреттинелдиг болган. Бесселашкан эштевиңң хөй мурнуузу оон-ның түңнелдя кылып, ам будурулгее болгаш хөй-шиитпиң ажылынга идепкейлиг киржип, үлегер-чижээн көргүзүп чорууг апарган.

Чижээ. «Сельхозтехника» каттыжышкынында партия организациязынга коммунист Ховалыг Дыртык-оол-биле бесселаны баштай эге организацияга, а оон соонда райкомга чоруткан. Ук коммунист ажылынга харысаалгазы сула, хөй-шиитп ажылынга кошкак киржилгелиг деп хомудал тургап. Эш хуузу-биле чугаадап, коммунистиң өг-бүлезинде берге байлал тургустунгенны биядингеп. Ол боду будуруудеп оожум кижи болгаш өг-бүледе ол берге байдалды эш-өөрүмге чугаалап шыдаваан, боду эдип алырынга ынанып тургаш, элээп хөлүн эрттиргеп болган.

Партия организациязы-биле райком деминг хөделеп, чогуур хемчеглерни алган соонда ол коммунистиң өг-бүлезиниде байдал чоорту эттингеп. ажылында четпестер-даа чайлаттынган. Ам эш Ховалыг коллективте мурнакчыларның бирээзи апарган. Бодунуң арга-дуржулгазын, үлегер-чижээн өскелерге көргүзүп турар.

Партийжи даалгаларны берип, оон күүселдезин контрольдаар талазы-биле улуг четпестер бары документилер солуурунуң үезинде илереен. Оны бээрде коммунистерниң эртем-билиниң деңнелин, дуржулгазын, сонуургалын болгаш ажылының байдалын барымдаалавас, оон күүселдезин хейгаараавас чүүлдер турган. Чижээ, коммунистер Куулар С. Хаяртан, С. Монгуш олар 6—7 даалгалырлыг болгулап, оларны шынарлыг күүседип четтикпейн турган.

Бо четпестерни чогуур өйүзе өткеп, ам районуңң коммунистериниң 96 ажыг хуузу партийжи доктаамал даалгалыг.

Оон-биле чергелештир амгы үеде партийжи даалгаларның күүселдезинче кичээнгейни күштелдирген болгаш партия хүралдарынга коммунистер боттарының дыңнадыгларын доктаамал кылып турар болу берген. Солуушкун үезинде 179 коммунист дыңнадыгларны кылгылаан. Бо ажылды, «Алдан-Маадыр», «Большевик, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарның парткомнары эки организастаан.

Партия хүралдарын эртиринин практиказында эвээп эвес четпестер тургулаан. Хүралдың айтырыын бүү-даа белеткээр, аңаа активти бүрүн хаара түппас, санал-оналды чүгле доктаамал кижилер бээр, үндүрген шиитпирниң күүселдезин ынаавас, коммунистерниң шүүлтүлелиг санаалырынче чогуур кичээнгей салбас чүүлдер районуң амыдырал хайдырылга комбинадының, районуң, Кара-Чырав, Чыргакы салбырларының, хоорай Советиниң партия организацияларынга тургулаан. Партдокументилер солуушкунунуң түңнелин чугаалажып турда, райкомуң пленумунга од дутайын чидин-биле шүтүмчүлээн.

Партийжи сагыыра-чурумну бижыглаарының талазы-биле райком болгаш эге организациялар чогуур хемчегленин ап чорутган. Ынчалза-даа амдаа чамдык коммунистерниң талазындан онаашкан ажылынга харыысалга чок, арагалаар, самчыгдаа болдурар, карак чаар чоруктарны кылып турарының фактылары барын, ындыг чүүлдерге удур демиселди улам күштелдиреринің дугайында пленумга шыңгыы чугаа болган.

«Алдан-Маадыр» совхозтан Монгуш Кок-оол, «Искра» колхозта парторганизациядан Монгуш Часы-Маадыр, «Сельхозтехника» каттыжышкынында партия организациязыдан Саая Эрес-оол олар социалистиг өнчүүн самчыгданы дээш, «Тыва» совхозта партия организациязыдан Монгуш Бежендей, «Большевик» совхозтан Куулар Кызыл-оол олар арагадарыга доктаамал сүндүгүп, күүсенип болгаш партияның сагыыра-чурумун доктаамал үреп турган партиядан үндурткеннер. Үндурткеннериниң 35 хуузу арага-дарыга хандыкшаавы, 25 хуузу социалистиг өнчүүн самчыгдап будаавы-биле холбашкының анализ көргүскен.

Партийжи хүрээлелдиң быжыглап, партияның социал составын улам экижидериниң дугайында СЭКП-ниң XXIII болгаш XXIV съездилериниң айтышкыннарын күүседир дээш районуң партия организациязы чамдык хемчеглерни алган. Ылангыя ажылчын аңгының эң эки төлөзүлчелерин партияга кондады хүлээп алырынче база комсомолду дамчыштыр хүлээп алышкынче кошкак кичээнгей салып турарын плепумунуң киржикчилери чидинбиле шүтүмчүлээн.

Партия документилериниң солуушкунунуң түңнелдерин чугаалаткан коммунистерниң хүралдарынга болгаш райкомуң пленумунга партияның кудуку эвемолары болур партия балыктериниң, бригада партия организацияларының ажылынга хүн бүрү удуртулганың стилинде четпестерни, ында эки дуржулганы непгередир ажылды четпес организастап турарын коммунистер демдеглээн.

Районнуң партия организациязының болгаш коммунистериниң сорулгазы чүл дизе, партия документилерин солуп турар үеде партийжи-организастыг болгаш идеологтуг ажылдың чыгдынган эки дуржулгазын быжыглап, улам байыдары, ону СЭКП XXIV съездизиниң шиитпирлерин, тоску беш чылдың планнығ сорулгаларын күүседирінге улам дээштиг кылдыр ажыглаары болур.

Д. ХОВАЛЫГ,
СЭКП Чоон-Хемчик райкомунуң организастыг килдизиниң эргелекчизи.

ТЕРГИИН КЫЛДЫНГАН— ЧЕДИИШКИННИГ САТКАН

БЕЛОРУС ССР. Оршанскиниң хемдир болбаазырадып кылыр комбинадының хемдир, хемдир-лавсан болгаш ховея, писпоз холумактыг кылгаш, тергиин чараш чуруп, каастаан, быжыг шынарлыг пос-талазы аймаан оон дыка үнелеп, садып ап турар. Ол бүдүрүлге чери продукциянның ассортиментизин үргүлүг кылбарып турар. Бо чылын 770 муң дорбелчин метр пос аймаан Күрүчениң шынар демдээ-биле кылып үндүрер ужурлуг.

Комбинатта продукциязы улам экижидериниң хемчеглерни ап турар. Будурулгени негүдериниң, хереглелди өөренип көөрүнүң болгаш мода-хевирлерниң айтырыгларын шынар талазы-биле тускай килдис харыылап турар.

Комбинаттың үшкү вэлчээниң цехтери арыг агаарлыг, чырык-делгем кылдыгган.

ЧУРУКТА: оң дээре аргыкчылар (солагай талазындан оң алазынче) Лидия Каземерчук, Светлана Русецкая, Лилия Китаева, Вера Лукашевич, Светлана Борисенко болгаш Ирина Никитинская.

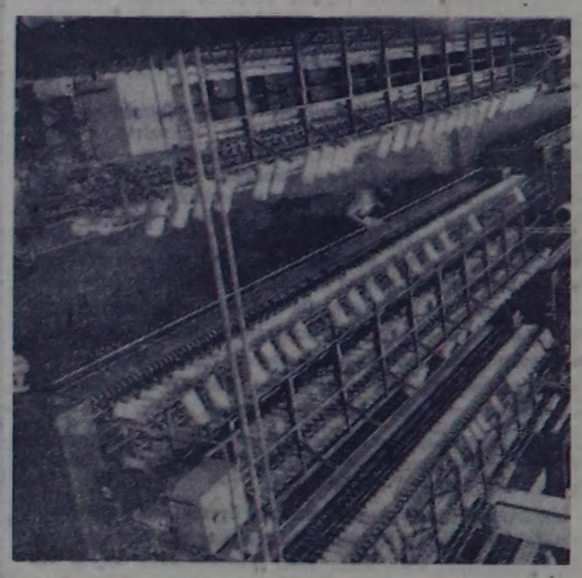

ЧУРУКТА: аргымда цегинде.

ЧУРУКТА: Оршанскының хемдир комбинадының кылган чүүлү.

Н. АКИМОВ биле А. ЦЕЛЮКЕВИЧИНИҢ фотолары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

СОВЕТ КИЖИНИҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директивазының болгаш «1971—1975 чылларда ССРЭ-ниң үлүс ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүенин беш чыл планының түңнелинда» хоойлуну күүседип, өзүп олурар салгакчыларның кижизидилгезинге тавырымчалыг байдалды турузар, хөй уруглардың өг-бүлеге материалдыг дузаламчы хөлүдедир, чонуңң амыдыралының деңнелин бедидер соруулга-биле СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели эвээш орулгалыг өг-бүледериниң уругларынга дузаламчы тыпсырының талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылган болгаш бадыдаан болгай. Чоонуң чаагай чорууңга улуг ужур-дузалыг бо айтырыгны амыдыралга боттандырарыы-биле Тыва республикавыс кандыг ажылдарны чорудуп эгелээнинин дузаламчыны тыпсырыкын талазы-биле чамдык айтырыгларга хамаарыштыр Тыва АССР-ниң Социал хандырылга министри **Н. Л. Күнчүн**-биле интервюну парладывыс.

* * *

Эвээш орулгалыг өг-бүлелерниң уругларынга дузаламчы тыпсырының дугайында ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң бо чылдың сентябрь 25-те үндүрген Чарлыын Совет Тываның ажылчы чону база улуг өөрүшкү сорук киришкин-биле үткүп хүлээп алган. Тыва АССР болза, РСФСР-ге 73 край, область, республикалардан кижи талазы-биле эки өзүлделиг болуп турарын демдеглеп каалывыс. Ынчаарга 1974 чылдың январь 1-де байдал-биле алырга, республикада хөй уруглуг 10 муң 800 ие, оларның иштинде 902 бот-ие бар. Бистин амгы сорулгавыс партияның, чазактың ажылдан кылган хемчеглерин боттандырар соруулга-биле оон чонга таймылбырлап, ажылды организастарды болуур. Районнарда социал хандырылга органнары оны чорудуп эгелээни. Ынчангаш республикада беш муң ажыг эвээш орулгалыг хөй уруглуг иелерге дузаламчыны көргүзер. Чүгле ажылдавайн турар хөй уруглуг иелерге болгаш бот-иелерге, пенсионер иелерге ол дузаламчыны тыпсырыкын организастаар. Бир эвес өгнүң эрээзи ажылдап, өөренип ааы Совет Армиязы албан эртинрип турар болза, оон ажылдап турар чери дузаламчыны тыпсыр.

Колхозчуларга болгаш колхозта ажылдап турар албан-хаакчыларга, специалистерге дузаламчы төлеягезин колхозчуларның Бүгү-эвилел социал-хандырылга фонзузундан төлээр ыңдыр колхозтар башкаар черлери боттандырар.

Айтырыг: Чаа Чарлык ёзугаар акша дузаламчызын кымнарга тыпсырыл?

Харыы: Ажылчын албан-хаакчыларга, колхозчуларга, чогаадымчы эвилелдер кежигүннерине (чогаалчылар, композиторлар, чурукчулар) тыпсыр.

Хөлези ёзугаар ажылдап турар хамаатыларга бир эвес, оларның ынчаар ажылдаар дүгүржулгазын чогуур профэвилел органнары дандылап, бадыдаан таварыгларга бажың ажылчыннары, таныылдар, хуу чоланчылар болгаш өскелээ хөлези-биле ажылдап турарларга база тыпсыр.

Шериг албанныларга, пенсионерлерге, ортумак база дээди өөредилге черлериниң сургуулдарынга, студентилериниң, аспирантыларынга, ординаторларынга ол дузаламчыны хамаарыштыр.

Айтырыг: Николай Лудужапович, ол дузаламчының хемчээн болгаш ону аларын чуруктаар кандыгыл?

Харыы: Дузаламчы алыр эргеги өг-бүленің бир кежигүннүге онаалыгы айда алыр иштп орулга ортумаа-биле 50 рубльден ашпас таварыгларга тыпсыр. Өг-бүленің уруг бүгүдезин 18 харыыг болурунга чедир бир кижиге-ле 12 рубль хемчеэлдиг дузаламчыны тыпсыры көрдүнген.

Дузаламчы алырын тодаргайларда өг-бүленің составынга адаазын, иезин 18 хар четпээ бүгү уругларын азыраан уруглары-биле кады, 18 хардан өрү назылыг-даа болза, өг-бүледе кады чурттап турар бирги-ийиги балүктүң инвалидтери болгаш күрүне пенсиязы алдайн турар кырын назылаан төрелдерин база санаар.

Шериг албан-хүзээлгезин күүседип база шериг-тудуг отрядтарының ажылдаан турарларны ол өг-бүле кежигүнүнүң санынга киирбес. Уругчуң сонгу адазының болгаш сонгу иезиниң уругларынга дузаламчыны тургузарда, бир эвес оларның баштайгы адазы, иези уруглары дээш акша дузаламчызын алдайн турар болза, ынчан тыпсыры көрдүнген.

Өг-бүле кежигүннериниң ишти санынга уругтар бажыңнарында, шкивалидтер бажыңнарында, школа-интернаттарда болгаш Суворов, Нахимов аттыг болгаш өске-даа училищелерде турарларны өг-бүле кежигүннериниң ишти санынга киирбес. Хоойлу ёзугаар төрел эргезин казыткан өг-бүледерге дузаламчы тывыспас.

Айтырыг: Өг-бүленің ишти орулгазын канчаар санаарыл?

Харыы: Шалының барымдаалзар. Оон иштинде байырлал хүннеринде, дыштанар хүннерде ажылдаанының төлевири, бүгү немелде төлевирлер база кирер. Шанналдар, хөй чылдарда ажылдааны дээш немелде төлевирлер, чыл түңнелдерин ёзугаар алган төлевирлер база хамаарыжыр. Өг-бүленің ишти орулгазынга чаңгыс катап алган шанналдар кирбес. Доктаамал ап турар стипендияны, пенсияны, пособиени кирген орулга хылдыр санаар. Хуу чажыл-агыйдан ап турар орулгаларны базп катай санаар. Төлелгелериниң бүгү-ле хевирлеринге литература ажылдакчыларының, чуруукчуларның, фотокорреспондентилерниң гонорарларының болучукчуларның төлевирлериниң бүгү хевирлерин / кирер. Бажың дача хөлезинниден кирген орулгаларны катай санаар. Натура төлевирин, шериг албанныларга бээр аъш-чем хүнезин өртээн база кирер санаар.

Өг-бүленің ап турар алимент акшазы оон орулгазынга немей санаар. А төлеп үндүрүп турар алимент акшазын өг-бүле орулгазындан ушта санаар.

Айтырыг: Уругларлыг өг-бүлелерге дузаламчы тыпсырының айтырыын канчаар шиитпирлеп эгелээрил, Николай Лудужапович?

Харыы: Дузаламчы алырыбиле билдирипшкинни бодунуң ажылдап турар коллективиниң администрациязынга болгаш шериг кезээнин комэндылалынга, колхоз баштаар черниге кирер. Ажылдавайн турар пенсионерлер, шериг албанныгларның ажылдавайн турар кадайлары, ажылдавайн турар бот-иелер болгаш өг-бүледе азыракчызын чидирген, ийиваан чарылган херээженнер билдирипшкиннерин социал хандырылга органнарынга киирер.

Дузаламчы бээрине керектиг кандыг документилерни чыып тургузарынга хамаарыштыр социал хандырылга органнарының, коллективниң кадрлар килдистери, бухгалтерия ажылдакчылары консультациязы бээр ужурлуг.

Дузаламчыны тыпсырын бо чылдың ноябрь бирээн эгелей бээр.

Чаагайжыдылга — ниитиниң херээ

УЛАМ УРАН-ШИНЧИ КИИРЗЕ

Шаанда Кызылдың Гастелло аттыг культура болгаш дыштанылга парыгынга аъттыг араттың дүрзү-хезирин ыяшбиле чараш, аян-шинчилиг кылып кааны көрүштүт көстүр турду. Парктың сайзырангаажыгын, улам шинчек аян киирги дег өске-даа чүүлдерни амгы үеде немей кылыр арга бар деп бодаар мен.

Чижээ, парктың үстүү кезээнде делгем оймак бар. Ол ам-даа курут турбушаан. Олаш-най-бээр маңнапкан машиналарның доозуку чайын ногаан үүлүтпериң өзүлдезинче шаптыктыг. Ол оймакка чүүү кылза экил? Ону бир янзы көөрү күзенчиг.

Ол ышкаш парктың автовокзал талазында ферптиң эриин дургаар аллеялаң кылгаш, оон адын хосталга дээш демиселдиң, күш-ажылдың болгаш дайынның маазырларының-даа аттары-биле чүге алап болбас деп. Оон ыңай Кан-Хем талазын өрү аллеяны кылгаш, тураскаалдыг кандыг бир ат-биле адаза таарымчалыг.

Магалыг чараш парыгывыстың үнелиг чодураалрын камгалавайн турары харавданчыг. Кижи фонтап көрүп чоруурга ында улуг, бичии чодураа сыптарының ,будуктарын чамдык улуг кам-хайыра чокка сыйып каапкан боор чорду. Бедик сыптыг чодураалар таялаан кижилер ыңаар үнгеш, баштарын сыйып каапкан. Бойдустуң бо үнелиг байлаа чүге үрелип турарыл? Парктың дирекциязы, ажылдакчылары ол бүгүнү эскерип тура-ла хемчег албайн келгеин элдептиг.

Ынчангаш парктың улам аян-шинчи киирер дээш кичээнгейге ап, шыңгыы хайгаарап, кылыр ажылдар хөй деп бодаар мен. Бо ажыл-ишке кызылчылар бистер кижи бүрүзү үлүүзүстү киирер бис.

С. ВИКТОРОВ.

ХАЙГААРАП, ӨСТҮРҮҢЕР

Бистиң Ак-Дуруг суурнуң кудумчуларын кезип көөр болза чамдык бажыңнар чаныңда ыяштарны олурткан, өскелериңде куруг болгулаар.

Чылдың-на чазын Ак-Дуруг ортумак болгаш кадыкшылга школаларының өөренкчилерин, суурнуң аныяктары школа, интернат, совхоз конторазының база клуб чанынга янзы-бүрү ыяштарны олуртур. Өөредилге чылы доостурга, өөренкчилер чайгы дыштанылгазынче тарап чоруптар. Школаның интернаттың чанынга олурткан ыяштар хайгаарал чок, херимнер ойбак-дежик болганындан чурттакчыларның өшкүлеря, бызаалары оларны үргедеп каапгар. Ылаңгыя Ак-Дуруг ортумак школазының херими ойбак, үргүлүү ажык турар, а инда олурткан ыяштарны өшкүлер бо-ла үргедей берген турар. Ыяштарның суггарылгазы чогундан курган, кадып каллылааны кайы көвей. Кадыкшылга школазының херииниң иштинге олурткан чадан ыяштар, бичии шивижигештер суггарбаанындан кадып калганнар. Культура бажыңының херииниң иштинде олурткан ыяштарны көөрге база ындыг.

Совхозтуң Ак-Дуруг салбырының херим иштинде олурткан чодураалрының суггарылгазын чоруттаан. Совхоз конторазының, эмнелге пунктузунуң болгаш магазиннериниң чанында олурткан ыяштар барык көзүлбес. Суурнуң кудумчулар аайы-биле чаагайжыдылгазы хирелиг.

Ыяшты күзүн олуртурга чазын хар суун сиңирип алыр, оон өзүмү эки болур болгай. Ынчангаш Ак-Дурут кодаа Советиниң күүскому суур чаагайжыдылгазынче депутаттарның, активтиң, чоонуң күжүн бир деминг мобилизастаар үе келген. Чер доңмайн турда ыяш олуртулгазын чорутса чогумчалыг деп бодаар мен.

К. КОМБУ.
Улуг-Хем район.

ААС-КЕЖИККЕ БҮРГЕТКЕН

Хөй национадыг Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелинге бистин Тывавыс каттышкаңмыдан бээр үжен-не чылдар эртип турар хиреде, бо эрткен кыска үенің иштинде тыва чон ажыл-агый, культура, чурттаалга тургузуушкунунга кайгамчык хөгжүдении чедип алган.

Тыва Совет Эвилелинге каттыжар мурнунда районнуң ажылчы чонунуң ямыдырал-чурттаалгазынга хереглээр ниэы-бүрү баравинарны сөөртүрүп түс-түс сумуларга онааган турган. Кызыл—Балгазындан, Шуурмак—Самагалдайдан теве, шарь-биле чүдүрүп эккеп, тарааны тарыырынга, бижик, солуп тарадылгазынга база-да ол-ла малдарны ажыглап чораан бис.

Улуг Совет Эвилелинче фашистиг Германияның аразаазыг ёзу-биле халдаанының соонда бистиң Эрзин кожуунуң бүгү ярет чону, Тывакың өске бүгү кожуундары-биле бир демей, Кызыл-Шеригге дузалаар шүтайында кийгырыгны хей-аът кирип хүлээп алганын ам сеткил хенин сактып чоруур мен.

1944 чылда бистин Тыва Арат Республика Совет чонунуң хөй национадыг, улуг өг-бүлезинге эки тура-биле каттыжын киргеннинің дугайын бир-ле дугаарында дыңнаан, күүлүг ава-чурт ССРЭ-ниң база бир хамаатызы болганынга чоргаарланып, инда кызыгаар чок сөөрээ мен. Ол таварыга менээ кажан-даа уттундурбас. Ол үеден бээр бистиң тыва чонуң каш-ла чылдар иштинде бурунгаар оккур сайзыраң, хөгжээлиң караам-биле шорун, бистиң ленинчи партивыстың национал политиказының тыва черде чедиишкиннер боттанып турарының шириг херечизи боол келдим.

Амгы үеде чурттап турарым Эрзин суур—районнуң дөрт улуг ажыл-агыйларының төөгү. Чүгле сөөлгү үш чылда безин маңаа үш чаа чурттаалга кварталдары, СЭКП райкомунуң үш каът бажыңы, гостиница, Культураның бажыңы дээш, өске-даа чаа тудуглар хөй-биле немешкен. А бодум 1954 чылдан эгелеп «Коммунизмиче орук» колхозтуң даргазынга он үш чыл дургузунда ажылдап келдим. Шаанда хөлге кылдыр чүгле аът, шарь, теве малды ажыглап чораанчоя бөгүн хөй-хөй машина-техниканы чүгеннеп ап, амгы үении бедик механизастаттынган социалистиг ажыл-агыйлыг болуу бергенинге кижи чоргаарланмас арга чок.

...1961 чылда бистиң Тыва автономнуг областы Тыва АССР кылдыр эде тургускавының соонда, мынчан даргалап турганым «Коммунизмче орук» колхозтуң бүгү кежигүннери мени Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутадынга депшиндип, улуг идегелди көргүскен. Баштайгы сессиниң СЭКП обкомунуң бирги секретары С. К. Тока ажыктөш, бистиң Тываның эртип келген оруун, ол үе дургузунда республиканың чедип алган чедиишкиннерин бирдең-бирээ чокка чугаалап, баштай соңгуткан бүгү депутаттарга шиг байыр чедиргеп.

А мандат комиссиязының идегелиниг депутаттарның эртем-биляин, ниэы-харын алгаш көөрге, оларның чүгле тозу бежен харданы өрү назылыг болган. Ынчан мен ол тос кижиниң бирээзинге кирип турган болгай мен. Ам Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүенин ада сагыш салымышкынынын ачызында 1967 чылдан бээр РСФСР ужур-дузалыг персоналлыг пенсиячы ол, оларның мөңээ көргүскенин ол халас кежин дээш, өөрүп четтиргенимни илередиим.

М. ШОЯЖУН.

ӨӨРУШКҮМ

Мен Кызылга 1929 чылда чедип келдим. Ынчан амгы Кызылдың турар черинге саңнығ бичии мөң бажыңнар бар чүве. Оон бээр ам 45 чыл эртип турар-дыр. Бо арада-ында Кызыл, ылаңгыя Тываның Совет Эвилелиниң составынга эки тура-биле каттышкаңмының соонда, кайгамчык сайзыраан. Кудумчулар көөдээр, 4—5 каът чурттаалга бажыңнары хоорайны улам хемээр киирип турар.

Уругларымның ол чаагайжыдын туттунган, делгем улуг бажыңнарда чурттап турарын көргеш, өөрүшкүм хайнығын чоруур. Бо дээрге Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың тыва улустуң культурлуг чаагай амыдырашкын дугайында хүн бүрү ава сагыш салышкынының ачызы-дыр. Аңаа амыраң, өөрүшкүм чүге өөрүүр боор!

Ч. СИРЗЕНМАА.

РСФСР-НИҢ АВТОНОМНУГ РЕСПУБЛИКАЛАРЫНДА

Мурнуу Якутияда кокс болур кончуг хөй хөмүр-даш болгаш демир рудазы байлактыг черлер тывылган. Анаа Байкал-Амур демир-оруунуң ачызында Бам хоорай тыптып келген. БАМ-ның комплекстиг тудуп турар Бам—Тында — Беркакит аразының демир-орук шугумы ынаар угланган чорупкан. Ол черниң Нерюнгри хемчигежи-биле аттаң моолыг кылдыр алаттынган улуг хоорайны чогум-на ол шугумнуң сөөлгү станциязындан ырак эвеске тудуп тургузар деп төлевилээн. Нерюнгрини тударының кол планын «Якут-хамаатты тудуг» институтка тургускан. Ук планны ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлеттүрүнүң министерствозу бадылаан.

Хөмүр-даш казыкчыларының хоорайы болгаш анаа тургузар деп төлевилээн хөмүр-даш разрези Чульман суурнуң мурнуу талазынга турумчуур. Бежен муң чурттакчылыг турар ол хоорай Якут Автономнуг Республиканга чурттакчы чонунуң кижи санының талазы-биле ийиги черни ээлээр. Чер шимчээшкинни, мөңге дон чер-даа анаа коргунчуг эвес. Чурттаалга болгаш будуруулге объектилерин Байкал—Амур магистралының тудуг девискээрлеринге Ленинград төлевилекчилериниң тускай тургузуп берген төлевилелдеринге дүүштүр тудар. Хоорай электри күжүн болгаш чылыдыганы Якутияның база ол девискээринге тургустунар күүдүг ГРЭС-тен алыр.

Нерюнгрини якут дылдан очулдурарга, «Бадыргылыг хем» дээни ол. БАМ-ның кан немир-орук шугумнарын тургаар база бир хем—Якут АССР-ниң чер байлаа казар чаа төвүлелп бедик шынарлыг хөмүр-даш саалама шүүшкап чорупкан хүн үзээс келир.

Д. БУБЯКИН,
ЯКУТСК. СЭТА-ның корр.

НАЙЫРАЛ БОЛГАШ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

(Эгези 1-ги арында).

Хуралды Ниитилелдиң дарғазының оралакчызы Т. Карконен ажыткан. Байырлалга келген совет күрүке делегациязынга, ооң баштыңы Н. В. Подгорныйга база «Финляндия—Совет Эвилели» ниитилелдиң күндүлүг дарғазы У. К. Кекконенге чүректиң хамызындан байыр чедирген.

Т. Карвонен СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң байыр чедирген чагаазын номчуп дыңнаткан.

Ооң соонда Ниитилелдиң чиңгине секретары К. Поркала совет улуска байыр чедирген хүндүлел чагаазын номчуп дыңнаткан.

«Финляндия—Совет Эвилели» ниитилел бодунуң 30 чыл оюн демдеглеп тура, фин улустуң чаагай сеткилдиг оңнүү—250 миллион кижилиг бүгү совет улуска, найыралдың совет ниитилеллер эвилелинге болгаш «ССРЭ—Финляндия» ниитилелге хүндүткел, найыралдыг сагыш-сеткилиг болуут байырлал хүнүнде илертейлеп тур деп, ында чугаалаан. Совет Эвилели тайбыны быжыглаары дээш чайгылыш чок демисежип турар деп чүвени билир бис. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң бадылаанны Тэйбиңның калбак болгаш боттуг программазы ооң бүзүрелдиг херечизи боон турар деп, ук документиле демдеглээн.

Чаа он чылда финлянд-совет найырал ийи чуртка ажык-тыг кылдыр улам быжыгар, фин болгаш совет улустар бүгү делегейде кижи бүгүдезинге үнелиг тайбыныңг херээнге ниити күжениишкиннери-биле дуза чедирип шыдаар деп бүзүрел байыр чедирген чагаада илергейлеттинген.

Ооң соонда Н. В. Подгорный чылганнарга чүве чугаалаарга, олар ону чылыы-биле утказын.

Ол совет улустан, СЭКП Төп Комитединден, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунган, Совет чазактан ниитилелдиң удуртукчуларынга, совет улустуң Финляндияда бүгү өнүктерияге чүректиң хамызындан байыр чедирип, эң дээре түүлдерин күзээн. Бистиң партияның ТК-зының Чиңгине секретары Леонид Ильич Брежневтиң байырлыг чагаазында силерниң ниитилелиңерниң ажыл-чорудулгазын, совет-финляндия найыралды быжыглаарының чаагай херээнге ооң ачы-хавыяазын белги-биле үнелээн деп, Н. В. Подгорный чугаалаан.

Бистин чурттар аразында харылзаалар аңгы-аңгы ниитилел тургузуглуг күрүнелериң тайбың кожа-хелбээ догуннаарының болгаш кады ажылдаарының үнелеттинип турар. Делегейде, соң-биле кады Европада-даа чугула чаартылгалар боол, дүшкүүрлүг чорүктүң чавырлышкынынче делегейниң бажым бүрүзүнде чорүп турары, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының принциптерин калбаа-биле хүлээп көрүп, херек кырында ажыглап турар амгы үеде ол үлегер-чижек оңза ужур-дузалыг боол турар.

«Финляндия—Совет Эвилели» ниитилелдиң тургустунганының 30 чылынга холбаштыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуну ону Улустарның Найыралы орден-биле шаңнаар дугайында шиитпир үндүрген.

И. В. Подгорный чылганнар үргүлчүлелдиг адыш часкап турда ниитилелдиң төлээлеттирикчилер чөвүлелиниң даргазы В. Кауконенге болгаш К. Поркалага шаннаалы тывыскан. В. Кауконен Совет чурттуң бедик шаңналы дээш чалбыыптыг көрүп четтиргенинии илереткеш, «Финляндия—Совет Эвилели» ниитилел моон-даа соңгаар Финляндия биле ССРЭ-ниң улустарының аразында найыралды быжыглаары дээш, бүгү делегейге тайбың дээш моон-даа соңгаар ажылдаарын бүзүреткен.

У. К. Кекконенге сөс берген.

Финляндия бодунуң даштыкы политиказын өскерткеш, тайбың болгаш чаагай кожа-хелбээ догуннаашкынының оруунче киргеннден бээр бо күзүн 30 чыл болур. Ол чаартылга бистиң улустуң чаагай чоруунга, бистиң чурттуң делегей байдалын быжыглаарынга шиитпиргеш-биле ажык-дузалыг салдарын чедирген. Ынчалза-даа ол чорук делегейге ооң-даа артык калбак ужурдузалыг болган.

«Финляндия—ССРЭ» ниитилелдиң ажыл-чорудулгазынга хамаарыштыр У. К. Кекконен мынча дээн:

Бо ниитилел культура талазы-биле финляндия-совет кады ажылдажылганы калбартырынга моон-даа соңгаар үнелиг сылыышкынны киирер, а ол ышкаш бистиң чурттар аразынга найыралдың политиказын ханылазырынга чаа-чаа хой-ниити төлээлекчилерин хаара тудар дээрээш сеткилдиң ханызындан күзеп тур мен.

Н. В. Подгорный биле У. К. Кекконенниң чугаазын чылганнар кичээнгей-биле дыңнаан болгаш алыш часкааашкынынары үнүп турган.

Байырлыг хуралдың киржикчилери СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары Л. И. Брежневке харыы чагааны чаңгыс. үн-биле хүлээп алганнар.

ЧЭЭЛИ СИСТЕМАЗЫ

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлери бистиң чурт-тувустуң экономиказын улам ынай хөгжүдеринiң улуг соруглаалар туруп турар. Олар күрүне болгаш кооператив бүдүрүлгелериниң күрүне бюджединиң база чонуң төр үе-де ажыглаваc акша-хөреңгизинң экономиканы улам ынай кәдүрериңе чонуң чаагай чорүүн бедидериңе таарымчалыг кылдыр чээли системазының аргазы-биле мобилизастаар хүлээлгелиг. Бирээде, бүдүрүлгелериң ажылы улам хогжүп турары-биле кады оларга болган бүгү улус ажыл-агыйының материалдыг үнелиг түүлдериниң акша-хөреңгизиниң курлавыры өй-өйде тургустунар. Ийиде, бүдүрүлге чорудулгазын үзүктелиишкин чок хандырзын дээш садыг шугумунга 800 муң ажыг рубль чээлиниң берген. А 1974 чылда үлетпүрге 6.331 муң, көдээ ажыл-агыйга 39.135 муң, садыгга 43.138 муң рубль чээлини тыскан.

Тыва автономнуг областың баштайгы чылдарда бир кол соруглазы көшкүн араттарны суүржүп амылыралче шилиндеп турган болгай. Ынчангаш Күрбанк колхозчуларга, совхозтар ажылчыннарынга болгаш өске-даа чурттакчыларга бажыңнар тудуп, малды болгаш ажыл-агыйга хереглээр эт-херекселдерни салып алырынга чээлини берген. Ол 1945 чылда 4 муң рубль, 1950 чылда 155 муң рубль түнүг болгап.

Күрбанк черлери чээлини бербишаан, бүдүрүлге бүрүзүнүң ажыл-агый планнарының күүселдезиниң, кампалга чурумун сагып турарының рубль бүрүзүн контролдап, оларның ажылынга бот-оруга-чармлганы нептередиринге дузалаан турар. Тывага Совет эрге-чагырганың чылдарында чээли түүн 100 ажыг катап өскен. Ылаңгыя көдээ ажыл-агыйга,садыгга хөй түнүг чээлиин берген.

Сөөлгү чылдарда үлетпүрге чээли тыпсырының структуразы база өскерилген. Аар индустрияга чээли бээри шапкыны-биле өскен. Чонуң чүгула хереглелиниң эт-хереселин бүдүрер үлетпүр-биле Күрбанкының чээли харылзаазы улам быжыгып турар.

Тывага аар индустрияны хөгжүдеринге чээли бээри көңүл бүдээн. «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт», Кызылда тудуг кезектери комбинаттарга, Терлиг-Хаяның мөңгүн-суунуң бүдүрүлгезинге. Кызылдың эт, сүт комбинаттарынга, Каа-Хем хөмүр-даш разрезинге, үлетпүрүң өске-даа адырларын хөгжүдеринге чээлиин хөйнү берген.

Бүдүрүлгелериң саарылга акша-хөреңгизин тургузарынга банк чээлизиниң үлүү чылдың өөрүн турар. Социалистиг бүдүрүлгениң саарылга акша-хөреңгизи бодунуң болгаш чээлиниң деп ийи кезектен тургустунар. Саарылга акшахөреңгизинде чээлиниң үлүү 1965 чылда үлетпүрге 15,0 хуу турганыдан 1973 чылда 60,3 хуу, көдээ ажыл-агыйга ол-ла үелерде түс-туста 23,0 хуудан 65,3 хуу чедир өскен.

Ажылдап турар бүдүрүлгелериң техниктиг чаартылгазын кыдыры, бүдүрүлге чорудулгазын механизастаттынган көдээ ажыл-агыйлыг шапкын хогжээн үлетпүрүг АССР апарган.

Бо 30 чылдар дургузунда Совет Тываның үлетпүр продуктуларының хемчээли 50 ажыг катап өскен. Ылаңгыя даг-дүгүн бүдүрерин шиңгээдип алган, хөмүр-даш тывары-ның күүүзү улгатканы. Туувбу, дилиг материалдары, мебель, ыдык бүдүрери көвүдээн. Этсүт үлетпүрү улам хогжүп турар.

Автотранспорттуң чүк сөөртүлгезиниң хемчээли 36 катап өскен. Чонуң барааннар садып алыр арга-шинээ дыка улгатканы. Тываның садыг организацияларының бараан саарылгазы 1945 чылга деңнээргe, 1973 чылда 45 катап, чоннуң акша орулгазы 2,8 катап көвүдээн.

Республиканың экономиказын хөгжүдер талазы-биле тоскуу беш чылда соруглаалар улуг. Ону боттандырарынга чээли тыпсырының системазы, ооң кол звенозу— ССРЭ-ниң Күрүне банкызы улуг киирер.

Ф. ПОНОМАРЕВ,
Күрбанк конторазының чээли-план килдизиниң начальниги.

ДЕЛЕГЕЙ ХҮННЕРДЕ

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

АЖЫКТЫГ ДЕМ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Эртем-техниктиг кады ажылдажылга дугайында венгр-совет дугуржулганы чарганының 25 чыл оюнга тураскаатканы ажылдар чорудары Венгр Улус Республикада доозулган. Юбилейга таварыштыр чорутқан ажылдарның түңнелдерин ВУР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчызы И. Хусар МТИ агентилелдиң корреспондентизи-биле беседазында чугаалап берген.

Венгрияның эртем-техниктиг амыдыралы, ооң үлетпүрү, кадзэ ажыл-агыйы болгаш даштыкы садыы Совет Эвилели-биле муң-муң аралажылга харылзаалыг. Амты үеде ийи чурттуң аразында дем каттыштырып ажылдаарынга каттышкан ниитилелдер чорудары болгаш кооперастаашкын эң чугула кылдыр үнеледип турар апарган деп, И. Хусар демдеглээн.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чалаанын ёзугаар Венгрияның ССРЭ-ге чораан партия-чазак делегациязының эрттирген найыралдыг чугаалажышкыннарының ачызында ССРЭ биле БУР-муң аразында дем каттыштырын ажылдаарының чаа дээгем перспективалары ажыттынган. Эртем-техниктиг кады ажылдажылга дугайында венгр-совет дугуржулга ийи чуртка хөлчок ажыктыг, эртем депшилгезин дүргедедир аргаы берип турар деп чүве ол чугаалажышкынынарга демдеглеттимген.

Ам ВУР биле ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хогжүдериниң беш чыл планнарын дүүштүрүп, улус ажыл-агыйының болгаш продуктиниң бүдүреринiң кол адырларын дугуржулганы хөгжүдүп болур аргаларны улам эки ажыглаар, оттулар чүүлдүң, энергетиканың курлавырының байлактарын четче ажыглаар, машина бүдүрер үлетпүрүүң кол адырларынга кооперастаашкынны, специализациянны калбартыр чүткүлдүг ажылдап турар бис деп, И. Хусар демдеглээн. Дем каттыштырып ажылдаарының ажыктыын улгаттырар, экономикавысты хөгжүдерин дүргедедир арганы ол бүгү берип турар деп, И. Хусар түңнелинде чугаалаан.

БОЛГАРИЯ УЛУС РЕСПУБЛИКА. Перник хоорай—чурттуң металлургия үлетпүрүмүн төвү.

БТА—СЭТА-ның фотозу.

ХӨГЖҮП ОРАР ЧУРТТАРДА

Пенджабтың баштайгы кооператорлары

ИСЛАМАБАД. Пакистанның Пенджаб девискээрлериниң шупту-зугага чер ажылының баштайгы кооперативтери тыптып келир. Кооператив бүрүзү 500 акрдан аспас чер-лиг болур. Кооперативчи ажыл-агый бүрүзү материал-техниктиг базазының үндезинии тургузуп алырынга ажыглаар кыдыр күрүнеден чээли алыр. Чурттуң кол тараалаң девискээри ол можу. Кооперативтерге киирер тараачыннарга чиигелделиг өртек-биле тракторлар, көдээ ажыл-агый чепсек-херекселдери, сорттуг үрезиннер болгаш минералдыг чемишчидилгелер садып алырының дузалаачызын бээр.

Египеттиң нефтизи

КАИР. Египет Чоокку Чоон чүкке нефть тывыжының эгелекчизи деп санадып турар. Чуртка эрткен чылдар дургузунда нефть болгаш бойдус газы байлактыг 31 черни тыпкан. Ам Суэц мугулдуруундан мурнуу талазже Судан-биле кызыгаарга чедир Кызыл далайның эрик кавызында нефтилиг черлер тывараның шинчилел ажылдарын идепкей-лиг чорудуп турар. Ол девискээрге хөй нефть байлактыг черлер тывылган туруп болур деп, түскай эртемнигдер санап турар.

Хөгжүлде программазы

БАГДАД. Иракның сөңгү талазында Курд автономнуг районда калбак экономика хөгжүлдезиниң программазын боттандырып турар. Ында чигир, таакыны, чимис, негаа консервилери, сүт продуктулары, аргыгдыг барааннар, хевистер, чүүл-бүрү тудуг материалдары бүдүрер фабрикаларны, заводтарны тудуп турар.

Бурундиниң келир үеде тараалаң чери

БУРЖУМБУРА. Бурундини муң-муң тей-дөңнүг оран ортилээр. Ол чуртта кара чангыс оргу чер—Имбо шынаа. Виктория хөлдең Африканың ан улуг көлү —Танганьинаже кирген Рузизи хем ол шынааны дургаар муң-муң чылдар дургузунда агып келген. Ол үңүш-дүңүттүг чөрлер чоокка чедир-ле ажыглаттынмайн келген. Ындыг турда ол чурт Африкада ан хөй чонлуг—бир дөрбелчин километрге ында 130 ажыг киши өнаалып турар. Көдээ ажыл-агыйлыг кол девискээрлерниң чопудуун хөйүн болгаш Имбо шынаанын ажыглаттынып болур хөй аргалыын барымдаалаан, республиканың чааза ону ажыглаалга шингээдип алыр дээш арес кижиженнишкинниг ажылдап турар. Имбо шынаа ам бээлп чуртка рис бүдүрүн бээриниң чугула девискээри болу бергеи. Анаа кофе, хөвен база тарыыр деп турар.

Имбо шынааны кежиндир акнап Руизин хем Бурундиниң, Руанда биле Заирниң аразын дургаар эрткен. Янчангаш ол үш күрүне күжениишкиннерин каттыштырып алган, ол шынааны боттарының дем каттыштырып ажылдаар девискээрлериниң бирээзи болдуруп алыр деп турар.

(СЭТА)

Англияда соңгулда түңнелдери

ЛОНДОН. (СЭТА). Лейбористер партиязы парламент соңгулдазынга база бир тапелегеин чедип алган. 635 округка болган бадылаашкынарының чижеглей алдынган түңнелдерин ёзугаар алырга, лейбористер общиналар палатазынга 319, олардың кол аланчызы — консерваторлар 276 олутту алган.

Ындыг болганда, Г. Вильсонга баштаткан лейбористер чазаның кежигүннери ам парламентиге шоолуг эвес-даа болза ажылдап шыдаар хөй шуруузу апарган.

Лейбористерниң чаа чазаа чурттуң иштинге-даа, делегейге-даа депшилгелиг политикалыг чорудуп турар. Ол девискээрге хөй нефть байлактыг черлер тывылган туруп болур деп, түскай эртемнигдер санап турар.

ГФР-ниң чазааның харыызы

БОНН. (СЭТА). ХДЭ/ХСЭ партичиң удурланыкчы бөлүүнүң парламентиге салган айтырыын Германияның Федеративтиг Республиказының чазаа харыылаан. Европага айыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел дуралдың ажылынга ылап киржири Германияның Федеративтиг Республиказының эрге-ажыктарынга дүгжүр. Ол чөвүлел дурал дүшкүүрлүг байдалды чавырылдыраарының, өнүнти айыыл чок чоруктуң болгаш чаагай чурттарлганың эрге-ажыктарынга бараан боол турар деп, ГФР-ниң чазааның ол харыызында демдеглээн.

Европа күрүнелериниң аразында кады ажылдажылганы быжыглаары тайбың турарын хөндырарынга ылап-ла барымдаалаар негелде болур бүзүрежилгени быжыглаарынга дуза чедирер дээрзин федералдыг чазак база демдеглээн.

Чурттуң келир үези

ДАКАР. СЭТА-ның корр. Б. Петуховтуң дамчытканы: Сенегалдың школаларынга октябрь оң дөртте чаа өөредилге чылы агеленээн. Бо чылын эге школаларга өөренир уругларның саны 300 муң ажып турар.

Сенегалдың хамаарышпас чылдарының дургузунда улус өөредилгезиниң системазынга улуг чедиишкиннер чедип алдынган.

Сенегал чазак өөредилге айтырыынче улуг кичээнгей садып турар, чүге дээрге бөгүнгү өөреникчилер — чурттуң келир үези болгай — деп, республиканың национал өөредилге министри Дудуң Гом «Солей» солунунуң айтырыынга харыылаан.

Совет парламентарийлер ГФР-де

ШТУТГАРТ. (СЭТА). ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчызы И. А. Тихоновка баштаткан ССРЭ-нин Дээди Совединиң төлээлери ГФР-ге албанның аян-чорүүн ыяшы чеде бергеи. Баден-Вюртенберг деп черниң ландтагынга чөрээнnер. Төлээлерни ландтагтың даргазы К. Вурц хүлээп алган. Аңаа И. А. Тихонов болгаш К. Вурц сөс ап, чүве чугаалааннар.

Оон соонда ландтагтың депутаттары-биле төлээлерниң бегедазы болган.

Дүүн совет төлээлер «Даймлербенцаг» фирманың заводтарын көргеннер.

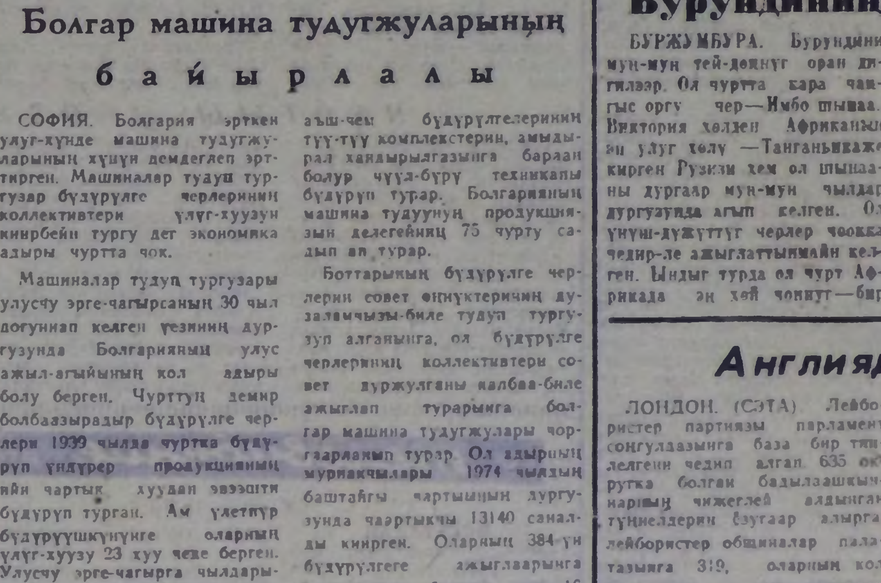

Француз тараачыннар сөөлгү ийи дургузунда боттарының негелделерин күүседирип—продукция садарының өртээн улгаттырар дугайында айтырыгны шиитпирлээр дээш боттарының ходелиишкинин соксатпайн келгеннер. Олар бруктарга кедегленнерни кылып, быжыглаларны тургузуп чысказалдарны болгаш читангилерни эрттирип туралар.

ЧУРУКТА: Ниццаның кудумчуларында тараачыннар чысказалы.

КЕЙСТОН — СЭТА-ның фотозу.

Күш-ажыл шалыпчыларының хүнү

БЕРЛИН. 1948 чылдың октябрь 13-те бир хүнүң ажыл нормазын барык дөрт катап ажыр күүсеткен казыкчы Адольф Хеннеккениң шалыпчы ээлчээ күш-ажыл активчилериниң болгаш социалистиг чарыш мурнакчыларының шимчээшкинин эгелээн. Оон бээр ол хүн ГДР-ге чаңчылчаан байырлал болу берген. Республиканың ажылчы чоннары ону бо чылын күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннер-биле демдеглээн.

ГДР-ниң 3,7 миллион ажыг ажылчын, албан-хаакчылары «Социалистиг күш-ажыл бригадазы» деп хүндүлүг ат эдилээр эрге дээш демнеп чорудуп турар. Чүгле эрткен чылын безин «Социалистиг күш-ажыл активчизи» атты бүдүрүлгениң 190 муң мурнакчызы чедип алган.

ГДР-ге ол эң массалыг шимчээшкинии калбартырынга мурнакчы совет бүдүрүлге дуржулгазын ажыглаары күштүг деткимчени берген. ГДР-ниң машиналар тудуп тургузар 40 бүдүрүлге черн совет өөнүктериниң дуржулгазын чедиишкиниг өөренип ап турган, күш-ажылдың бүдүрүктүлүүн чартык катап улгаттырын апкан. Бөгүн совет дуржулга — социалистиг чарыштың эң чугула кезии болу берген.

Эрткен чылын ГДР-ниң үлетпүрүге чаартыкчы 740 саналды ажыглаалга боттанмыргаи.

Болгар машина тудугжуларының байырлаалы

СОФИЯ. Болгария эрткен улуг-хүнде машина тудугжуларының хүнүн демдеглеп эрттирген. Машиналар тудуп тургузар бүдүрүлге черлериниң коллективтери улуг-хуузун кинрбейн тургу дет экономика адыры чуртта чок.

Машиналар тудуп тургузары улусчу эрге-чагырганың 30 чыл догунnап келген үезиниң дургузунда Болгариянын улус ажыл-агыйының кол адыры болу берген. Чурттуң демир болбаазырадыр бүдүрүлге черлери 1939 чылда чуртка бүдүрүп үндүрер продукциянның ийи чартык хуудан эвээшти бүдүрүп турган. Ам үлетпүр бүдүрүүшкүнүнге оларның үлүг-хуузу 23 хуу чеже берген. Улусчу эрге-чагырга чылдарының дургузунда тургустунган үлетпүр амты үениң теплоходтарын, күчүлүг тракторларын, автомобильдерин, автокарларын, металл чонар станоктарны, автоматтыг шугумнарны, аъш-чем бүдүрүлгелериниң түү-түү комплекстерин, амыдырал хандырылгазынга бараан болур чүүл-бүрү техниканы бүдүрүп турар. Болгариянын машина тудуунуң продукциязын делегейниң 75 чурту садып ап турар.

Боттарының бүдүрүлге черлерин совет өөнүктериниң дузалаачызы-биле тудуп тургузуп алганынга, ол бүдүрүлге черлериниң коллективтери совет дуржулганы калбаа-биле ажыглап турарынга болгар машина тудугжулары чоргаараның турар. Ол адырның мурнакчылары 1974 чылдың баштайгы чартыынын дургузунда чаартыкчы 13140 саналды киирген. Оларның 384-үн бүдүрүлгее ажыглаарынга нептереткен болгаш олар 16 миллион ажыг, лев акша түңнүт камналганы бергеи.

(СЭТА-ның корреспонденти-дери).

ЧЕЛЭЭШ

СЕҢЭЭ, МОСКВА

Биске, Тыва АССР-ниң чогаалчыларының сес төлээзинге, Төрээн чуртувустуң нийысталары Москвага болур тыва литератураның болгаш уран чүүлдүң хүннеринге киржир харыысалгалыг даалга таварышты. Ындыг идегелди күүседирин улуг аас-кежин деп санаар мен.

Москвачылар-биле бистиң ужуражылгавыс октябрь 17-де Чогаалчыларның топ бажыңынга база болур. Дараазында хүннерде Москваның Крупская аттыг башкы институдунга, Москва чоогунда Пушкино хоорайга болгаш ескедаа черлерге баар бис. Ылаңгыя совет космонавтарның чурттап турары Сылдыстыг хоорэйжыгашка залчылар болуп чедери солун. РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинге тыва литератураның хөгжүлдезинин дугайында айтырыгны база чугаалажыр. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, баар чер-даа, кылыр ажыл-даа хой.

Москвачыларга бараалгадыр чогаалдарывысты шагда-ла шилип, белеткеп алган бис. Мен «Москва чогаалчыларынга аммырменниң сөзүн, «Кызыл кош», «Ийи ужуражышкын» деп шүлүктеримни Москваның хоочун чогаалчылары Михаил Скуратов, Василий Казын, Елена Старикова оларның окулгазы-биле номчуур мен. Ап чоруур шүлүктеримниң биити саны чедип чеде бээр.

Мээң кадыы чоруур өөрүм Москвага болур тыва литература болгаш уран чүүл хүннерниге база-ла эки белеткеңгеннер. Чогаалчы бүрүзү-ле төрээн Тывавыстың ажыл-ижи, амыдырал-чуртталгазы, каас бойдузу болгаш кезээде аныяк ынакшылы сиңиккен чогаалдарының эң-не дээрелерин Москвада эккелген бис.

Аныяктарның ынак ырызы болу берген «Күскү сесерликте» деп шүлүүмнү база ап алдым. Ында мындыг одурулар бар:

«...Черниң хамык шинии дегерезин
Сенээ ынчан сунуп чеде бээр мен».

Ынчангаш чогаалдарывыстың шилиндектерин Москвага сунуп чедип келдивис.

С. ПЮРБЮ,
Тыва АССР-ниң Күрүне шаңналының лауреады, Тыванын улустуң чогаалчызы.

ЧАА ШҮЛҮКТЕР

ЫРЫ-БИЛЕ

Ыры-биле өжээнивис одуң кыпсып,
Ыдык улуг демиселче тура халчып,
Авыралдыг оруе чоннуң дузазында
Аас-кежик, хостуг болган тывалар бис.
Ыры-биле тургузукчу азыл кызын,
Демин кадып, сорук киряп, күчү немеп,
Ыры-биле тайбың дээштиң кыйгы салып,
Делегейге хосталга дээш хүрешкен бис.
Ыры-биле күзелнивис илередип,
Эртенги хүн—келир ойну магадылап,
Ыры-биле найыралды моңгежидип,
Эвилелге эки тура каттышкан бис.
Үжен харлыг Совет Тывам ыры-биле
Үе-шагны төрепчилеп чедип алган,
Ахы-дүнма совет чоннуң одургузунда
Ада-чурттуу бедиктерже көдүргүп ор.

О. СУВАКПИТ.

ШЕҢНЕ ЧЕЧЭЭН ЧЕЛЭЭШТЕЛДИР

Артист оолдар, цирк оолдар
Аваңгырыы канчаар ону!
Адам-өгбем ырдарының
Аалгазын сүзүк кылгаш,
Шокар-шокар токпактарны
Солугулал ойнай бээрге,
Шенне чечээн челээштелдир
Челбип-частып турганзыг
боор.
Цирк оолдар, артист оолдар
Шиляндегин канчаар ону!
Демир сыдым кырлап турда,
Дээрде хадып чораанзыг боор,
Халбыыш чайып ойнай бээрге,
Хая кырлаан телерзиг боор,
Октаган тавак тудуп турда,
Олча тепкен эзир дег боор.
Артист оолдар, цирк оолдар
Адаэргелды хайныктырар!
Оскэл-оолдуң эзирлери
Октаргайны кезий ойнаап,
Совет Тывам алдар-адын
Чоргаарландыр кодургеннер,
Бардамзымаар Америк-даа
Магадааштың сөгүрүпкен.

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

ТООРА-ХЕМ-БИЛЕ ЧУГАА

Тожу-Хөлду чедип алган,
Тоора-Хемим кай баарың ол?
Тос дүү чараш ортулуун каас,
Доора кайнаар агарың ол?
Ак-көк кудай, ногаан үнүш,
Алдын хүн, ай корунчүктеп,
Аяар салгын дыдыраарткан
Азас эргим эвес-тир бе?
Кежээлерде, кызыл хүнде,
Хемелээн оол, хыстың ыры,
Эрихте чон, одагда ыш
Эриктирген эвес йиеп?
Тоора-Хеминиң харыызы дорт,
Тода болгаш чайгылыш чок:
Иви биле иви дөмей,
—«Дожу мөңге далай киргей
Тожунуң хан-дамыры мен.
Ире бисте, ында-даа бар.
Ийст, сонгу балыкчы эр,
Ийле ашчы кыс-даа төрел.
Улчуп эвес, оруум аай боор,
Улут-Хемде ушкашкан мен.
Улут Черже, улузум дег,
Уум часпайн, агып ор-мен».

Салчак МОЛДУРГА.

«Ээлдек шыңгыраан»

Дыңнавааннар дыңназын

Тыва улустуң «Бай-ла тайгам» деп ырызын бичиимденне ырлап келдим. Хостуг, делгем болгаш чоргаар дыңналыр ол ыры мээң кажан-даа чарылбас өнүүм апарган. Өндүр улуг Москвамга Солаан Базыр-оолдуң «Тыва кыска», Моол улустуң «Өргүндделгем Хаңгай чуртум» деп ырылары-биле катай ол ырыны күүседир аас-кежик меңээ таварышты.

Москвага болур уран чүүл көрүлдезинге Тываның хөгжүм-шинн театрындан дөрт артист келдивис. Маңаа РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Кара-кыс Мунзун улустуң «Ырлажылыы», «Хөөмейим дыңнаксаар мен» дээр ырларын баралгадыр. Ростислав Кендеңбайлың «Чечен биле Белекмаа» деп операзындан хаан кыстың ариязын РСФСР-ниң алдарлыг артизи Коңгар Хүргүлек күүседир. Алексей Чыргал-оолдуң «Мен—Совет Эвилелиниң хамаатызы мен» деп ырмээн Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Людмила Солун-оол ырлаар.

Совет Эвилелинге Тываның каттышканының соонда, 1946 чылда, Москвага 20 хире артист чеде берген бис. Бир ай дургузунда улут-улуг театрларның болгаш хоочун артистерниң арга-дуржулгазын цингээдип, өөренген бис. Москвага эң-не баштай чораанын ол. А Совет Тываның чээрби чыл оюнда Төрээн чуртувустуң найысталарының театрларынга болган тыва уран чүүл көрүлдезинге база кириштим. Ам үш дугаар келгеним бо.

Совет Тываның 30 чыл болган байырлалының хүннеринде, ылаңгыя Москваже аътталырының бүдүүзүнде, мээң сагыш-сеткилимни хөй-ле бодадар хаара тутканы. Тываның ырак-чоок булуңнарынга чайын тергелеп, кыжын шаңактыг аътты чедип турган боттарывыс бөгүн эртем-техниканың совлгу чедишкиннери-биле дериттинген театрлыг апарган бис. Ам тыва кижи хөрээнин хостуун, эктиниң бедиин дыңнаваанныр дыңназын дээш Москвадан бээр хостуг үнүн, чоргаар ырын салып турар болу берген, көрүнерлээр! Совет Эвилелиниң хамаатызы болганымга чоргаардаңып чоруур ужурум ол. Ындыг болгашла сагыш-сеткил кайын оожургаар деп!

Ийи дакпыр орденниг Совет Тывавистың уран чүүлүн Төрээн чуртувустуң түрээнге төлептин-биле бараалгадырынга бистер, артистер, улуувустуң киирер бис.

Н. ӨЛЗЕЙ-ООЛ,
Тыва АССР-ниң улустуң артизи.

«Шынның» конкурузунга

Черде, сугда ырак-ла чок

(Этези № 241 солунда).

лап, залда дивенга хелестей аарак олура каапканнар. Кыйынга журнал столунга шилле суксун тургускаш, стаканга ийи чара куда каапкан.

— Орукка суксаан боор сен, моңу пактан көрем—деп, Петр Васильевичиниң залчыларынга өөрээнш арынында бижип каан чүве-биле домей, костүп орган.

— Суксаар чай кайда дээр сен, Петро, Кызылдан үнгеле шак чаа аштывыс. Мындыг чүвеня чоокта чаа-ла тоолдап чордувус ийин моц—дээш, Кан-оол черле шайырак болгаш суксунну таалап пактагылаан.— Чаңгыс-ла шакта ийи чүүл халге мунуп, делегейге ады алгаан ийи хоорайга ис базып деп чүве магалыг-дыр.

— Богунгу тоолдар боттарыңар уе база-ла ырак эвес деп бил, Кан-оол. Адырам, бистер танышканывыстан бээр таптыг-ла он чыл болду. Ол дээрге шоолуг эвес уе-дир. Ынчаарда безин мындыг самолеттар, машиналар турбаан болгай. Че, хоорен көрем, Тыва кайы хире чаартынып тур? Таныттынмас-ла боор! Ах, чараш-ла чурт чораан!—деп, Петр Васильевич достунмээн чүве дег айтырган.

Кан-оол Тыва дугайын чугаалап-ла орган, ындыг-даа болза, «дыңнаар орунга көрүү дээре» деп чугаага кактынып Петр Васильевичиниц ог-бүлезин-биле оларныңга барып, Тываны катап көрүп сүмелеп орган.

— Тывавыстың юбилейин байырлаар, оон-биле кады танышкавывыстың доюн база эрттинер бис, Петро. Хап орар бис, мйнаан.

— Ындыг-ындыг. Үүле-хереҳ азайлажып турар хире-дир. Машина-биле элээн аян-чорук кылыр деп эрге планнап турган улус бис. Че, сенң чүүле чугаа-биле тоттурар дээн эвес мен. Силерни келгир дээш. Зина авашкылар эртенке пашталган улус болгай. Аъш-чем колдуунда белен чүве — дээш, Петр Васильевич тура халып, стол, сандай таарыштыра берген.

Аът мунар—аал кезинр, аяк-маңнар—улчумал эвес, чырык сеткил эйбыны-биле өөнүктеринин шүүрү дээш, черни Сибирь кезиин хежир залдап үнген улус хол куруг кайын келгир Кан-оол база тура халаш, хорар дээн шеверинп чонар-даштаа хөөлеп спиль-дээн чыдыраазын эжинге суйбелек кылдыр үштүп тутканг. Оң кадында Татьяна тыва чемнин дээжилерин база сунуп, кыска таймылыр-даа кылган.

«Эки кижиге эш хөй» дижири чыкаш, өөнүктерниң кожалары база аажок эвилеп, ажык кижилер болган. Бистиң улус черде ындыг — өөрүшкүүн үлежиксээр. Өөнүктерээ, чалаткаңнар-даа аъш-чем делгээн узун столга саадапкаңнар. Кан-оолларның алдаркадыы дээш дашка-даа коюртүнген. Улустун йөрээл-сөзү оюн-баштак-биле катай хаара хижи бүрүзүнге денге четчип, хөөнге чогужуп турган. Кадайларның кылынмазы бар эвес, бирээзи тура халаап, радиола сала каапкан. Кезек ырлажып чорүй, ашактар база дөзер боор бе, танцылаш кирипкеннер. Зал тарлай берген.

— Тыва ырдан, тыва ырдан!—деп, бир-ле хижи дилеп берген.

Ырлаары хирелиг-даа бол, Кан-оолдуң соруу чайгаар хайнып, үүжелеп чораан чүве ышкаш, борбак чүрек боду-ла улустуң ырындан каш одургу тып, сымыранып берикеп.

Чергелешкен эшке баарда.
Черде, сугда ырак-ла чок.
Аралашкан чонга баарда,
Арта, сында бедик-ле чок...

Адыш часкавышкыны дыңналган, Кан-оол ырның сөзүн барык-ла илдях чокка очулдуруп берген. Дыңнакчылар утказын сонуургап, аялгазын чарашсынып, «Хүлбүс аткан черинден хүннүң аңнаарө дээш ышкаш, база бир чаа ырдан бадырыптарын дилээпер. Оны Татьяна күүсеткен. «Енисейим —Улуг-Хемим», деп ырның аялгазы өрээл долдур хоюндадыр куттуля берген.

Баштайгы хүн ынчаар эрткен.

— Мурнай ГЭС-ти көргүзээп—деп, Петр Васильевич эртенги шай кадында чугаалаш, кадайынче айтырган аянныг көрүнген.

— Хуу-салымның ГЭС-тер тудуу-биле холбашкан кижидир сен аа, Петро?—деп, Кан-оол тудалыг кылып аякта сүттүг кофени, аалынга дег, амданнанып партавышаан, эжиден чугаа эрээн.

— Мен чогумга үүле бүтпейн баар эвес, ынчалза-даа, чүге-ле ийих, сагыжым далажыр, хоржок-тур. Ам шүүзүнде — Саян-Шушенскиже догериш бердим — дээш, Петр Васильевичиниң чырыы безин кыймыш кылынмайн, боданы хопа берген.

— Бир чүткүде бергенинде салдыкпайн баар кижи болгай сен. Улузун сеня, ындыг амыр, салыр боор бе?—деп, кыргап-ава Андреевна соодуп алганы дагва чүргээларын улуг таваркче кап чыда чугаалаан.

— Чоп салбастар деп, авай — дээш, Петр Васильевич көгериксей берген чулчургайын дырбап, бодангылаш, Кан-оол сугже көрүп келген.— Бистиц автобудургуже черя мецээ кезек аныяктар даандырып, дагдыныкчы кылып каан чүве. Оларымны каап чадап турарым бо-дур ийин. Оон башка шагда-ле бурт дээп мен.

— Чаш урутлар эвес-тир. Чолаачы оолдар деп чугаалаар ордуң чоп?—деп, ортун оглу Славик чугаага, киржи каапкан.

— О, Славик, сээнни шын, оглум. Шуптү чедишкен, азган калайлыг, чамдыктары ажы-төлдүг-дээ апаргылаан эрлер-ле болгай. Ындыг-дээ бол баштайгы чылда от берикзиин безин шын салып билбес суг-тешек ивангушкалар турар. чижээлээргс, доң кат-биле дөмей, эрлер. Ам шору мандый бергеннер. Баштап-баштай чүгле ажылга эвес, ог-бүлеге, хөй-ниитп черинге олардың ажыл-чацы дээш сагыш аарыр, хайгаараар турдум...

— Ийе, Петро. Бир хол чүве ол деп бодаар мен. Бистиң тыва улус өөжин шанчар орнунга ожуун дажыы шаш» деп чугаалажыр чүве. Оны уттуп, чаңгыс коллективке тура-ла, аразында чудуруун чаа бээрлер ам-даа бар—деп, Кан-оол элдиңң чугаазынга сөткил ханыы улашкан.

— Эптигде — ажыл бүдүүгүр. Эптигде — тимлээр. Найырал чугле сен бис ийиниц тугувус эвес дээрзин билир сен, Кан-оол. Ынчангаш бистер «Төрээн чурт найыралдан эгелээр» деп ырлажып-даа болур бис...

Ол хүн улуг-хүн турган. Кайда-даа холдуу дегет. Экскурсиялаан болүк-болүк улус аразында даштыкы-даа кижилер хой.

Петр Васильевичиниц чугаалаары-биле кылганнар. Чугле бойдус боду чүрүп шыдаар ындыг чараш часкам арынныг чалымнары удур-дедир көрүшкен бедик дээш ийи дагныц аразында Сибирьниц доктар биилбес күүлүг хемнер дүй түрүпкан совет кижи холу-биле бүдүрген бедик плотина костүп келген. Шил болгаш ыт ховар маны даштан эптел кылган орду эриндан эргим башкы Ленинниң улуг чүрүү костүп келген. Кан-оол Ленинче-ле көрүп, ону-ла бодап сазын орган. Хаиы бодалбиле кады улуг чоргаарал оон борбак чүрээн долуп келген.

Олар ГЭС-тиң башкарылга төвүнге ажылдап орган тыва инженерге база ужуражканнар. Кажан плотинаның арыынче үүлүн көөрге, күүлүг Улуг-Хем ыяда бо кылымаа дилай болу берген көрүнүктелиц чыткан. Тоолда ышкаш, бедик черниц белиң шуглээп, чавыс черниц чарыын шуглээп, кудай-биле оң булаажын, шөйлүүн чоруй барган. Кан-оол чүгүүрүп барган, хемниң суун адыжында уза шаап алган. Суг артында-ла гар ышкаш. Пактап коргүлээп-даа. Амданы олда хевээр, биилип келге-ле. Каа-Хемниң эриинге аразының багай оожуен чүгүүрүп үнген хүлүнден ыяа дээр амданнаның инмер ажы төрүп чурттап келген суу, хемни ылап ол болган. Аммарнчыы киткеп келген...

Эжишкилер педеля хире уеде ийи хоорайның солун черлерин көрүп, дыштанып четтигипкеннер. Тываже эрукка база догериш апкан. «Жигулии»-даа белеп. Петр Васильевич руль артынга олуруп чыда, артыкы олутта Кан-оолларже эвакеш, оон киймында калайы, хеймер оглуже көрүп, чаза хүлүмзүрээш, кымыскы дулгүүрүе долгай каапкаш, чугаалаан:

— Чүү деп ырлажыр ийик бис моц, Кэк? «Черде, сугда ырак-ла чок» дээр ийикпе?

Кан-оол ЧАМЫЯН.

СПОРТ · СПОРТ · СПОРТ

ЭШ ХУУЗУНУҢ УЖУРАЖЫЛГАЗЫ

Абакан биле Кызыл хоорайларның спортчулары бот-боттарыңга аалдажып барып, эш хуузунуң ужуражылгаларын кылыры чаңчыл болган.

Совет Тываның 30 чылының байырлалының хүннеринде ийи хоорайның футболистери ойнаан.

Баштайгы хүнде «Енисей» (Кызыл) биле «Торпедо» (Абакан) командалары ужурашкан. Аалчылар 0:1 санга удуп алган. Дараазында хүнде Кызылдың «Торпедо» командазы-биле абаканчылар ойнаан. Кызылдың футболистери 3:2 санга аалчыларны утпаан. Виктор Некрасов ийи, Виктор Кафанов бир мячиин киир тепкеш, командазын тиилелгеге челирген.

В. АНДРЕЕВ.

ЭСТАФЕТА МАРГЫЛДААЗЫ

Эрткен воскресеньеде республиканың наймыылалының кудумчуларынга Совет Тываның 30 чыл оюнга турааскаатқан эстафета маргылдаазы болуп эрткен. Анда Кызылдың школаларының, ортумак ооредилге черлериниц болгаш күш-культура коллективтериниң спортчулары боттарының күжүн шенешкеннер.

Солун спортчу демиселдиң түнелиняде, школалар аразында команда талазы-биле бирги черни № 1 ортумак школаның ооренчилери, ортумак ооредилге черлериндеги полиция 1 шак 7 минута 40 секундада эрткеш, финишке бир дугаарында келген. Ийиги черле Абаканның төлээзи Александр Куликов болган. Оон үезн—1 шак 9 минута 40 секунда. Үшкү черни Красноярскиден келген Василий Политиков эзлээн.

М. ХЕНЧЕ-КАРА.

ФИНИШТЕ — АЛЕКСАНДР РЫБИНЦЕВ

Байырлал хүннеринде эрткен спортчу маргылдааларның бирээзин 20 километрге чодаг чарыш болган. Анга Даг-Алтайдан, Красноярскиден, Абакандан болгаш бистиц спортчуларывыс — шупту 17 кижи киришкен. Оларның аразында чнаг атлетика талазы-биле спорт мастери А. Рыбинцев, спорт мастерлерге кандидат А. Куликов, бүрүн разрядчылар В. Политиков, Б. Николаев, ийиги разрядтыг спортчузу В. Кочега болгаш өскелер-даа бар.

Красноярск чурттуг Александр Рыбинцев кымга-даа аштырбайн, 20 километр дистанцияны 1 шак 7 минута 40 секундада эрткеш, финишке бир дугаарында келген. Ийиги черле Абаканның төлээзи Александр Куликов болган. Оон үезн—1 шак 9 минута 40 секунда. Үшкү черни Красноярскиден келген Василий Политиков эзлээн.

М. ХЕНЧЕ-КАРА.

ЧАРТЫЫ ДООЗУЛГАН

Шыдыраа талазы-биле хоорайның бирги чери дээш маргылдаанаың киржикчилерия швейцар система ёзугаар сес салыг ойнаар. Ээлчеглиг дорткү оюн азы чартыы доозулган.

Дөрткү салыгда башкы институдунуң төлээзи хоочун шыдыраачы П. Беркович биле аэропорттуң авиотехниги Л. Мохов ойнаан. Республиканың «Спартак» эки тура спорт инитилелиниц чемпиону Л. Мохов каразы-биле ойназа-даа, шолдуң төвүн ээлепкен. Ынчалзажок ак тала ноян чоогунда дыргелген айыылы чайладыр сорулга-биле оюнну бодүүчүдүң, бодаларын солуштуруп киапкан. Оюн хайым болуп доозуган.

Бирги разрядчы, эмчи В. Стифоров ийиги разрядчы Дамбуу Ондарның мерзезин тергези-биле дуй көжүпкеш, кайнаар-даа баар туруш чок кылдыр кажаалапкан. Ондар мерзе чокка оюнну уламчылаарын орадашса-даа, бодаларының күжүү артык турган кара тала дүжүп бээринче албадапкан.

Бирги разрядчылар Д. Сайчыыр, А. Борзенкс, В. Бай-Кара, И. Түлүш ээлчеглиг оюнда тиилелгенин чедип алганнар.

Маргылдааның чартыы—4 салыг соонда 3,5-3,5 санналыг П. Беркович, Л. Мохов, В. Стифоров турнир таблицазын башкы бергеннер.

Д. САЛЧАК.

КҮРҮНЕНИҢ 1966 ЧЫЛДА ҮНДҮРГЕН 3 ХУУЛУГ ИШТИКИ ЧЭЭШКИНИ

1974 чылдың сентябрь 30-де Ленинград хоорайга болган ойнашкынның 66-гы тиражының

ҮҮРТЭЭР ТАБЛИЦАЗЫ

Ойнашкыннар чээлиниц бүгү дөртеп чеди разрядтарының серияларының болгаш облигацияларының дараазында номерлеринге таварышкан.

серияның №	облигацияның №	Ойнашкынның хемчээли рубль-биле	серияның №	облигацияның №	Ойнашкынның хемчээли рубль-биле	серияның №	облигацияның №	Ойнашкынның хемчээли рубль-биле
101113	36*)	500	136047	31*)	500	167477	29*)	500
101334	30*)	2500	137392	09*)	500	167484	40*)	500
102573	27*)	500	137709	1—50	40	167883	1—50	40
103816	03*)	500	138327	18*)	500	168198	1—50	40
104397	48*)	500	138645	19*)	500	168593	22*)	500
105377	34*)	500	139684	1—50	40	169673	36*)	500
105728	27*)	1000	141019	1—50	40	170224	29*)	500
105756	1—50	40	142666	1—50	40	170494	1—50	40
107569	09*)	500	143057	28*)	500	170663	1—50	100
108037	47*)	1000	143315	21*)	500	171096	1—50	40
108423	34*	500	143628	38*)	500	171850	10*)	500
108824	48*)	500	143666	35*)	500	172650	10*)	500
109068	46*)	500	144295	1—50	40	173145	07*)	500
109707	01*)	500	145011	48*)	500	173436	43*)	500
110155	32*)	1000	146016	42*)	500	173500	1—50	100
110301	26*)	500	146406	1—50	40	173512	07*)	2500
111516	12*)	500	146466	1—50	40	173857	10*)	1000
114257	15*)	500	146805	28*)	500	174884	1—50	40
114803	14*)	500	147362	16*)	500	175065	27*)	500
115916	19*)	500	148569	1—50	100	175976	40*)	500
117196	01*)	500	148796	1—50	100	176799	15*)	500
117284	09*)	1000	148937	23*)	500	178540	39*)	500
117306	20*)	1000	149724	24*)	1000	180066	1—50	40
117513	06*)	500	150031	04*)	500	181540	08*)	500
118492	45*)	500	150049	31*)	500	182183	09*)	500
119153	1—50	40	151318	1—50	40	182918	40*)	500
119187	07*)	500	151508	23*)	2500	183276	1—50	40
119695	1—50	40	151768	04*)	500	184663	13*)	500
119745	1—50	40	152261	36*)	5000	185316	45*)	1000
120342	45*)	500	152364	14*)	5000	185625	33*)	1000
121215	31*)	500	152694	43*)	500	185999	49*)	500
121242	1—50	100	153151	1—50	40	186136	1—50	40
121787	02*	500	153200	29*)	500	186275	37*)	500
122354	06*)	500	153335	46*)	500	186639	1—50	40
122679	45*)	1000	154120	1—50	40	188016	13*)	500
122977	31*)	500	154586	1—50	40	190044	19*	500
123283	06*)	500	155474	48*)	500	190419	36*)	500
123610	05*)	500	155545	47*)	1000	190688	06*)	1000
124204	40*)	500	155557	28*)	500	190875	1—50	100
124876	1—50	40	155558	02*)	1000	191503	1—50	100
125150	1—50	40	155620	1—50	40	192548	46*)	500
125878	26*)	1000	156119	1—50	100	192584	11*)	500
126581	1—50	40	156838	1—50	40	193221	17*)	500
126890	02*)	500	156918	1—50	40	193428	28*)	500
127414	15*)	500	157096	47*)	500	194129	21*)	2500
127793	35*)	500	157280	02*)	500	194162	1—50	40
127907	43*)	500	157369	36*)	1000	194411	1—50	40
128093	46*)	500	158307	10*)	500	195032	06*)	500
128263	1—50	40	158805	07*)	500	195143	31*)	500
128480	46*)	500	159414	43*)	1000	195171	43*)	500
128599	43*)	1000	159433	42*)	1000	195344	04*)	500
130115	1—50	100	160106	38*)	1000	195722	10*)	500
130942	07*)	500	160207	1—50	100	196353	11*)	1000
131172	28*)	500	160568	37*)	500	196491	37*)	500
131562	49*)	500	160798	41*)	500	197389	47*)	500
131937	1—50	100	161963	1—50	40	197619	1—50	40
132002	03*)	500	162723	1—50	100	197708	23*)	500
133188	49*)	500	162749	30*)	500	197790	09*)	2500
133515	1—50	100	162777	05*)	500	197977	29*)	500
134059	44*)	500	163062	1—50	100	198559	39*)	500
134870	10*)	500	163588	01*)	500	198846	09*)	500*
135251	1—50	40	165636	1—50	100	199056	15*)	500
135376	1—50	40	165967	41*)	500			

*) Бо сериянын артыкан 49 номерлеринге 40—40 рубльдин ойнашкынны таварышкан.

Таблицада чээрби рубльдин облигацияларының ойнап алышкынын айыткан.

Ол рубль өртектит облигацияларның ойнап алышкынының чартык кезиин бээр.

Ойнап алышкынның түңүге ойнап алган облигацияның өртээ база кирип турар.

Бо таблица дээрге, аймалга кассалары солунуң дараазында номерлер алган соонда ойнап алган акшаны төлээриниц албан ужурулда документизи болур.

Ойнашкын тиражы эрттирер талазы-биле комиссиниң даргазы — аймакчы чоннар депутаттарының Ленинград хоорай Советиниң күүсекчи комитединин даргазының оралакчызы Ф. А. КОКОУРОВ.

Комиссиниң харыысалгалыг секретары Л. П. ЕСИНА.

телевидение

ОКТЯБРЬ 16-ДА

МОСКВАДАН

13.30— Дакчыдылгалар программазы.
13.35— Мультфильмнер программазы.
14.05— Медээлер.
14.15— «Мээң бяшым, ойна».
14.45— «Карел АССР-ниң уткуштур планы боттанышкында». СЭКП Карел обкомунуң бирги секретары И. И. Сенькин дамчыдылгада киржип турар.
15.30—15.40 — Чаңсар.
15.40—Ю. Тыняков —«Кюхля». «Литература номчулгалары».
16.20— «Сценаның мастерлеривле ужуражышкын». И. С. Козловский.
17.25— Өөнүг телекөргүзүг. Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. «Спартак» —«Химик» 1-ги оюн. В. И. Ленин аттыг Төп стадионуңуң Спорт ордузундан дамчыдылга.
18.00— «Үе». Информастыг программа.
18.30— Өөнүг телекөргүзүг. Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. «Спартак» — «Химик». 2-ги, 3-кү оюн.
19.40— Өөнүг телекөргүзүг. Хөй сериялыг уран-чеген телефильмниң башкы бөлүгүнүң көргүзүү. «Тибонуң ог-бүлезн» 1-ги серия (Франция).

КЫЗЫЛДАН

21.15— Телемедээлер.
21.30— Телефильм.
21.40—«СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга!».
22.05—Телефильм.
22.20— Телемедээлер.
22.30—Чарлаалдар, реклама.
22.35— «Тайга чугаалап тур». Телефильм.

МОСКВАДАН

23.00— «Үе». Информастыг программа.
23.30—01.45— Өөнүг телекөргүзүг. Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. «Крылья Советов»—«Торпедо». В. И. Ленин аттыг Төп стадионуңуң Спорт ордузундан дамчыдылга.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Өгбелериниц кыйгызы» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Позктуң оглу» 9.30, 11.15, 17.10, «Оолдар» 15.00, «Дедир эгиттимес» 13.00, 18.55, 20.50 шактарда.

«КАЛ-ХЕМ»: «Капитан уруу 15.00, 18.40, «Кижи-оркестр» 16.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Легенда» 15.00, «От» 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.

Кызылдың башкы институдунуң математика кафедразы математика талазы-биле бот-өөредилгелиг белеткел курстарын 1974 чылдың ноябрь 15-тен желеп ажыдып турар.

Ук курстарга Кызылдың башкы институдунуң физика-математика факультединге кирер күзелдиг, ковээде чурттап турар ортумак школа доозукчуларын, ол мшкаш онгу классчыларын хүлээп алыр.

Билдиришкинни математика кафедразының эргелекчизиниң адынга 1974 чылдың ноябрь 7-те чедир хүлээп алыр.

Бистиң адресивис: 667000, Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу 34, математика кафедразы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ · Индекс 667000

Кызыл, Шетинкин-Бравченко кудумчузу, бажыы № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24—63, редакторнуң оралакчыларының 35-21, пропаганда киллизиниц 23-64, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийни аимдырал киллизиниц 37-13, культура киллизиниц 23-54, ковээ ажылагый киллизиниц 21-47, үлетчүр киллизиниц 22-64, чагаа киллизиниц 41-27, информация база совет турғузуу киллизиниц 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТИРАЖЫ 16056. ЧАГЫГ № 241.

ТС—00770.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле өргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин-Бравченко кудумчузу бажыы № 1)

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 244 (9621) / Четверг, октябрь 17, 1974 чыл | 1925 чылда үзелзлеттингеи | Өртээ 2 коп.

Л. И. Брежневтиң И. Фахми-биле беседазы

СЭКП ТК-ниң Чиргиие секретары Л. И. Брежнев СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко-биле кады Египет Араб Республикаиың даштыкы херектер министри, Совет Эвилелинде чоруп турар Исмаил Фахмиии 1974 чылдың октябрь 15-те Кремльге хүлээп алган.

И. Фахми Египет Араб Республиканың Президентизи Анвар Садаттың чагаазын Л. И. Брежневке дамчыдып берген. Ук чагаада найыралдыг совет-египет харылзааларыны улам калбартырынче египет улустуң чүткүлүүн дыннаткан.

Анаа болган беседага 1971 чылдың май 27-де чарган совет-египет керээни барымдаалап тургаш, Совет Эвилели биле Египеттиң аразында найыралдыг харылзааларны, бүгү талалыг кады ажылдажыпганы, оларның моон соңгаар-даа быжыглап, калбартыр шиитпирлии бадыткаттынган.

Империализмге удур, израиль эжелекчи дайынның уржуктарын узуткаары болгаш Чоокку Чөөн чүкче быжыг, чөптүг тайбыңны тургузары дээш араб улустарның демиселин бүгү хемчеглер-биле деткиринче Совет Эвилелиниң чайгылыш чок углаңыышкынының Л. И. Брежнев база катап демдеглээн. Египеттиң национал экономиказын болгаш камгаланыр эргалыын быжыглаарыпга, Израильниң империалистиг эжелекчи дайынынга удур, эжелеткен араб черлерин хостаары дээш демиселинге Совет Эвилелизиң бүгү талалыг дуза-лаачыл, деткинче берип турарынга хүндүткелдиин президент А. Садаттың өмүнээзинден И. Фахми илергейлээн.

Талаларның бүзүрел туразын бүзүлаар алырга, Совет Эвилели биле Египеттиң удуртукчуларының дээш дедиелге катап ужураашыры совет-египет харылзааларны хегжүдеринің болгаш ханылаашыының херээже эң чугула бааым болур. Ыңдыг ужуражымышкынга чедип алыр дугуржуглаарының үнелеинии болур айтырыгларны беседа үезинде тодаргайлап тугаалашкан. СЭКП ТК-ниң Чиргиие секретары Л. И. Брежнев биле Египет Араб Республиканың Президентизи А. Садаттың аразынга 1975 чылдың январьда Каирге ужуражымышкын эрттирер дугайында дугуржулга чедип алганы.

Беседага киришкенвер: совет таладан — ССРЭ-ниң ЕАР-да элчизи В. П. Поляков болгаш СЭКП ТК-ниң Чиргиие секретарының референтизи Е. М. Самотейкин; египет таладан — ЕАР-ның ССРЭ-де элчизи Х. Исмаил болгаш ЕАР-ның даштыкы херектер министрлигиниң оралакчызы М. Риад.

ПРОФЭВИЛЕЛДЕРИНДЕ ЧУГУЛА БОЛУУШКУН

Профэвилелдериниң амыдыралынга чугула болуушкун — отчёттар-соңгулдалар сентябрьда желээн болгаш декабрь айда доостур. Анаа профболуктериниң, цехкомнарның, профэвилел комитеттериниң эрткен отчёттуг үеде кылган ажылдарын түңнеп чугаалажыр болгаш бүдүрүлгеии сайзырадырынга, социалистиг чарыштыг калбартып, ажылчын болгаш албан-хаакчыларның ажыдаарынга таарымчалыг байдалды тургузарынга профэвилелдериниң ролюн улам бедидип, оларның мурнуга чаа соруглагы салыр.

Бөгүи бистиң республиканың профэвилелдери партия, совет, комсомол болгаш ажыл-агый организары-биле кады ажылнычылериниң күш-ажылчы идепкейин уткуштур планны болгаш хүлээлгелерии күүседириичe утландырып, отчёттар болгаш соңгулдаларга эвээш эвес чедиишкиннерлиг келген. «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттарының, Каа-Хемниң хомүр-даш разрезиниң, «Кызыл тудуг» эргелелиниң, «Көк-Тей» совхозтуң, Эрзиниң амыдырал хандырылга комбинадының профэвилел комитеттери ажылчын, албан-хаакчылардың күш-ажылчы идепкейин бедидип, ажылдың депшилгелиг аргаларын болгаш хевирлерии, бүдүрүлгете шинээдип, боттарының ажыл-чорудулгазын соолгу чылдарда дыка экижиткен.

Чижээ, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчыларының хөй муруузу социалистиг чарыштыг идепкейлиг киржип турар болгаш хүүда хүлээлгелерлиг. Ылаңгыя мергежил аайы-биле чарыш мында дыка калбарган. Ажыл-ишчилериниң амыдырал хандырылгазын, оларның культурлуг негелдерии хандырарыие болгаш чурттаачылыг черлериниң, суурларның ажылчын төптерии чаагайжыдарынга республиканың кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел органнарында үлегерлиг чижектер бар. «Бурунгаар», «Өөк», «Кызыл тараачын», «Торгалыг» совхозтарының ажылчын комитеттери кодээ чонуң амыдырал-чурттаагазының культуразын бедидер дээш социалистиг чарыштыг организастап, бо айтырыгны ажылчын комитеттериниң, месткомнарының хураадарынга чугаалажып келген.

Социалистиг чарыш ажылчын, албан-хаакчыларның күш-ажылчы болгаш хөй-ниитичии идепкейин доктаамаа бедидеринге оларның идей-политиктиг деңнелии, профессионал болгаш экономиктиг билиг-мергежилиг, ниити культуразын бедидеринге улуг идиигии берип турар. Бо талазы-биле профэвилелдер база тодаргай ажылдарны чорудуп турар. Чарыштың дээди хевири—күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээди улуг шимчээшкин бүдүрүлге коллективтеринде, колхоз, совхозтар, албан-ажыл черлеринде калбарган. Бистиң республикада коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты 11723 кижи чедип алган. 25 муң ажыг кижи ол хүндүүл атты чедип алыр дээш демиселиип турар.

Профэвилел организацияларының ажыл-чорудулгазынга күүрүнеиің болгаш күш-ажылдың сагыпга-чурумун быжыглаары, күш-ажыл дүрүмүнүп сагылдазының күүселдеэи чугула черии ээлеп турар. Коллективтерде күш-ажылдың сагыпга-чурумун үрээр, ажыл-шагы үзер, арагалаар, амыдырал-чурттаагазынче сагыш салбас чоруктар-биле демиселиип, ыңдыглардан негелдеии күштелдирип турар.

Профэвилел органнары отчёттуг хуралдарга бүгү тала-биле белеткеиип, профэвилелдиң ниитики демократиязын шыңгыы сагыш, ниитизең ажыл-агыйжы чугула айтырыгларны сайгарып, бот-шүтүмчүелдиг эрттирер болза, ук хурал күш-ажылчы коллективтиң амыдыралынга улуг салдарны чедирери чугаажок. Болуп эртип турар хуралдардан «Тыва кобальт» комбинаттың каттышкан профэвилел комитединиң цехкомнары, местномиары, профболуктери отчёттуг хуралдарны график ёзугаар организастыг эрттиргеи. Ылаңгыя мурнакчы коллективтиң энергоцехте цехкомнуң хуралынга хөй-хөй ажыл-агыйжы саналдар үнгеи. Ол цехкомнуң даргазынга эш Ткачев ам дөрт удаа соңгуттургап. Чөөн-Хемчиктиң, Каа-Хемниң чамдык коллективтеринде профкомнар отчёттуг хуралдарга баш удур белеткеиип, ону организастыг бедик деңнелдиг эрттирип турар. Чырыдмышкын ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң район комитеттериниң конференциялары шупгузуу эрткеи.

Ыңдыг болза-даа чамдык профкомнар отчёттуг хуралдарга чогуур деңнелге чедир белеткеимейн, профэвилел амыдыралынын бо чугула кампаниязын организастыг бедик утка-шынарлыг эрттирериие сагыш салбайн турар. Анаа чижек кылдыр Кызылдың, Чадаананың амыдырал хандырылгазын комбинаттарынга болуп эртиеи хуралдарны чугаалап болур. Чадаананың АХК-ның месткомунуң эргизе турган даргазы Г. Баев, отчёт илеткелге бүдүрүлгеде профэвилел амыдыралын долузу-биле сайгарып шыдавааи. Ында 4 профболуктүң ажылынын дугайында чүүү-даа чугаалавааи. Ук хуралдарга чогуур санныг профэвилел кежигүннери олурушпаан, организас талазы-биле куду деңнелдиг болган. Ынчангаш кежигүн бүрүзү профэвилелдиң организастыг ажылынче, ооң дайынчы арга-шинээзин бедидериите сагыш салып, бодунуң төлептиг үдүүн киирери чугула.

Отчёт-соңгулдалыг хуралдарга белеткелди, ону организастыг бедик деңнелдиг эрттиреринге бүдүрүлге, албан черлериниң удуртукчуларын сагыш салыр болгаш идепкейлиг киржир ужуралуг. Хуралга чугаалашкан айтырыглар талазы-биле санал-оналдарны, шүтүмчүелдерни, хуралдың шиитпирии амыдыралга боттандырып, ону сайгарып көөрү удуртукчулардан улуг хамаарылгалыг.

Профэвилелдери бодунуң бүгү ажылын партия органнарының удуртулгазы-биле чорудуп турар. Ынчангаш профэвилелдиң ат-алдары оларның бүдүрүлгете болгаи кижизидилге ажылынга киржилгези партия организацияларның удуртулгазындан, деткимчезинден улуу-биле хамаарыжыр. «Профэвилелдерге чүгле эрелгей кежигүн болбайн, ооң бүгү ажыл-чорудулгазынга идепкейлиг киржирии партия коммунисг бүрүзүнден негеп турар»—деп, Л. И. Брежнев ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XV съездизинге чугаалаан. Ам болуп эртип турар отчёт-соңгулдалыг хуралдарны бедик организастыг, идейлиг деңнелге эрттирери чүгле профэвилел организацияларының эвес, партийжи органнарының база чугула соруглагы болур.

Бистиң партиявыс профэвилелдерии чаа-чаа ажыл-херектерже улам сорук киирип, кыйгырып турар. Октябрьның 57 чылаанга холбаштыр СЭКП ТК-ниң Кыйгырыгларында мындыг чалбыыштыг одуруглар бар:

— Совет профэвилелдери! Социалистиг чарышты организастаарын экижидип, дээштиг чоруун бедидиңер! Бүдүрүлгеии эргелеп-башкарарынга ажылчы чоннарны калбаа-биле киришпиреңер!

Коммунизмниң школазы — совет профэвилелдери делегезии!

В. И. ПОПОВТУ ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Партия органнарынга үр чылдарда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш база төрүттүнгеп хүнүнден бээр 50 харлааныбиле холбаштыр СЭКП Тыва обкомунуң секретары **Василий Иванович Поповту Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай. 1974 чылдың октябрь 16.

ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

ЭГЕЛЭЭШКИН

Совет Тыбаның алдарлыг 30 чыл юбилейин найысылаа Кызылдың үлегүр бүдүрүлгелериниң, тудуг, транспорт, амыдырал хандырылга коллективтериниң ажылдакчылары болгаш күш-ажылчы улуг чедиишкиннерлиг деңгеелеп эрттирген.

Тодарадыкчы 1974 чылдың болгаш тоску беш чылдың ниити планның онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш чарыш Кызылдың бүдүрүлге коллективтеринде Улуг Октябрьның байырлалынга уткуштур улам калбарып эгелээн.

Найысылаалдың мурнакчы бүдүрүлгелериниң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары бо хүннерде чыл эгезинде алган социалистиг хүлээлгелерии әде корүп, Октябрь байырлалынга уткуштур чаа бедиткен хүлээлгелерни ап эгелээн.

Эрткен вторникте, ажыл шагының соолунде Кызылдың амыдырал хандырылга комбинадының ажылчыннары боттарыйың кызыл-будуңунга чыглып келген. Үшкү кварталдың түпнелдерии ёзугаар Кызылдың амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң социалистиг чарыжынга бирги черни алган бо коллективтиң партия организациязының секретары П. И. Голышев чаа хүлээлгелер алырынга трасскаатказн митингини ажыткаш, бүдүрүлгеиин амгы ажыл-чорудулгазынга, ниитики курлавырларынга тодаргай доктаагап.

— Бистиң коллектив чонга ачы-дуза чедирериниң хевирлерии ам-даа көвүдеп тургаш, хөй чүүлдерии кылып болур арганыг.

Мында санал берген М. Гамидов болгаш оон-даа өскелер тодарадыкчы чылдың он айларының планын октябрь 20-де күүседип, ноябрь 7-ни күш-ажылчы белектиг ужуражыр деп саналдады. Мурнакчыларның саналын деткиилиңер—деп, комбинаттың директору Ю. А. Бегаев чугаалааргa, митингиниң киржикчилери адыш часкап хүлээп алды.

Найысылаалдың коммунал ажыл-агый комбинадының коллективи октябрьның планын он хонун бурунгаар күүседип, он айларның дургузунда 11 муң рубльдиң продукциязын пландан амыр бүдүрерин хүлээнгеш, оларның үлегерин эдерериие өске коллективтерни кыйгырган.

• • •

Дүүн коммуналчыларны деткээн хурал Кызыл-садыпта, Каа-Хемниң хомүр-даш разрезинге болгаш оон-даа өске коллективтерге болган.

С. МААДЫ.

МУРНАКЧЫ КОЛЛЕКТИВТЕ

Кызылдың амыдырал хандырылга комбинады чонга ачы-дуза чедириниң тос айлар планын 106,2 хууга күүсеткенин рапорттаанын билир болгай бис. Ам оон ажылчыннары Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюн күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур дээш найысылаалдың бүдүрүлге коллективтериниң ортузунга социалистиг чарыштың эгелекчилери болганнар.

Комбинаттың цехтеринде мурнакчы ажылчыннар кайы хөй. Оларның бирээзи химиктиг ашталга цегинин хеп базыкчызы Анна Михайловна Желтикова. Ол манаа ажылдаа-ла ам 6 чыл чедип, кызымак ажыл-ижи, кижизиг мөзүг-шынары-биле эш-өөрүнүң хүндүткелии чаалап алган.

ЧУРУКТА: А. М. Желтикова ажыл үезинде.

М. ХЕНЧЕ-КАРАНЫҢ фотозу.

КҮСКҮ ЧЕР АҢДАРЫЛГАЗЫ

Республиканың ажыл-агыйлары келир чылдың дүжүдүне бо күзүн 131.611 гектар черни аңдарып белеткеп алыр планныг. Октябрь 14-те медээ-биле алырга, республикада ниитизи-биле 89.762 гектар чер аңдартыиган. Ол — планның 68,2 хуузу болуп турар.

Тус-тус районнарда күскү аңгыс аңдарылгазының чорудулгазын бо чылдың октябрь 14-те медээ-биле коргүзерге мындыг.

Районнар	Планны күүсеткеии хуу-биле
Эрзин	99,7
Танды	87,3
Каа-Хем	67,8
Кызыл хоорай Соведи	65,0
Барыын-Хемчик	63,5
Улуг-Хем	61,6
Бай-Тайга	61,3
Бии-Хем	56,4
Чөөн-Хемчик	46,9
Тес-Хем	38,9
Өвүр	23,3
Тожу	—
Монгүн-Тайга	—

Бо медээ-биле алырга, республиканың ажыл-агыйлары күскү аңгыс аңдарылгазын эрткен чылдыыидан ооңгу темпилиг чорудуп турар. Эрткен чылдың бо үезинде аңдарган аңгыс бо чылдыыидан 9.486 гектар, азы 7,0 хуу хөй турган.

Келир чылдың дүжүдүүн үндезинин салыр бо чугула ажылды Эрзин, Танды районнарның ажыл-агыйлары шалыпкын чорудуп турар болгаш удавас доозар чоокшулаан. Ол ышкаш аңгыс аңдарылгазын Каа-Хем районнуң колхозтарым, совхозтары багай эвес чодулуп турары үстүиде медээден тодаргай-дыр.

Тожу районнуң «Тоора-Хем» совхозу 500 гектар аңгысты аңдарып белеткээр тургаш, ол ажылче ам-даа кирбээин эдептиг. Бии-Хем, Чөөн-Хемчик, Тес-Хем болгаш Өвүр районнарда күскү аңгыс аңдарылгазын ооңгум темпилиг чорудуп, планны күүседири үстүр чыгаа турар.

Тус-тус ажыл-агыйлардан «Кара-Хаак», «Көк-Тей» «Тес-Хем», «Саян» болгаш «Шамбалыг» совхозтарда аңгыс аңдарылгазы кончуг хөжудап турар.

Ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглери, районнарның кодээ ажыл-агый эргелелдери бо чугула ажылды дүрген доозарынче ам бүгү күштү мобилизастаары эргежок чугула.

ДООЗАР ЧООКШУЛААН

Бии-Хемниң ажыл-агыйлары бо чылын 26.800 гектар черниң дүжүдүн ажаар. Бо хүннерде 21.800 гектарныи ажаагаш, планныг онаалдаларын күүседир чыгадып келген.

«Кызыл тараачын» болгаш «Өөк» совхозтарның комбайнерлери дүжүт ажаалдазын 1—2 хонуктан бүрүн доозкаш, «Хадын», «Саян» совхозтарның тараазын ажаажыры-биле чоруптарлар. Районнуң тараажылары күүседип 9.400 тонна тараа дүжаар тургаш, оозун 8100 тонна чедирип, дүлээлгезин күүседир чоокшулаан.

Мал чемиге хереглээрбиле 4.500 тонна тараа саваның сараатгаан.

Үрезин—келир чылдың дүжүдүүк алдын фондузу. Ону белеткеп алырындан дүжүттүк салык-чолу хамаарыжыры белдингир. Район бо чылын 6.700 тонна үрезин урар планныг тургаш, 6.600 тонна үрезинии бо хүннерде уруп белеткээн.

Ылаңгыя «Өөк», «Кызыл тараачын», «Шивилиг» совхозтар үрезин урарының планын 100 хуу күүсеткеннер. Аңгыс аңдарар планын бо ажыл-агыйлар база ажыр күүсеткен.

Район 11 муң гектар черниң күскү аңдарылгазын чорудуп, планын доозар чоокшулаан.

А. ТЫХЕЕВ,
районнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң кол агроному.

ШАЛЫПКЫН ТЕМП-БИЛЕ

«Улуг-Хаа» совхозтуң ажыл-ишчилерии дүжүт ажаалдазын бүрүн доозкан болгаш амгы үеде күскү чер аңдарылгазын. тараа саваңын сараатгаарын болгаш кыштаглазашкынга белеткел ажылдарын дарый доозар дээш ажыл-ишке хаара түттүкгэн.

Күскү чер аңдарылгазын 3500 гектар черге чорудар турган, бо хүннерде 3200 гектар черниң аңгызы аңдартынган. Чоокку хүннерде бо талазы-биле планныг онаалдаларывысты күүседип аптар бис.

Ниитиниң малынга четчир чемин белеткээр дээш ажыл-ишке совхозта ам-даа үргүлүүлевишаан. Ажаатгынган тараазын саваңын мал чемиите хереглээри-биле 4 муң гектар черниң саваның прессгээи бис. Ол ажыл ам-даа улампалап турар.

Малды тодуг, хүр кыштадыр дээш хөйжулар кызымаа ажылдап турар. Совхозтуң 3700 баш ыйыстыг бодл малы 4 сүт-бараан фермаларынга кыштаар. Алдыы-Шынаа сүт-бараан фермазының коллективи кышка белеткел ажылларын бүрүн доозкан.

Совхозтуң шээр малының кыштаары 75 кыштаглардан 40 кыштаг бүрүн белеткеттиигеи. Кыштаглазашкынга белеткел ажылдарынга дуржулгалыг хоочун хойжу Бадыжык Ондар эки киржип, 15 тонна сигенни боду кезип белеткээн, кыштаанда чедирип алган. Ол ышкаш инек кадарчызы Николай Каа-оол 12 тонна сигенни белеткээн, кыштаанда даажып чедиргеи.

Кыштаглар септээр, малчыннар чурттаар баажыларыи чылытлаары-биле 4 септекчи бригада совхозта ажылдап, үүрмек-даа, капитал септелгече кирер-даа кажаалдарны кышка белеткеп турар.

Кыштаглазашкынга белеткел ажылдарыи ноябрь 1-ге чедир доозар дээш улут-хаажылар шалыпкын темп-биле ажылдап турар.

В. ВИННИКОВ,
совхоз директору.

Л. И. Брежнев АКШ-тың сан министри У. Саймонну хүлээп алган

Америк-совет садыг-экономика чөвүлелиниң ийи дугаар хуралын эрттиреринге холбаштыр Совет Эвилелинде чоруп турар, АКШ-тың сан министри У. Саймонну СЭКП ТК-ның Чиргиие секретары Л. И. Брежнев октябрьның 15-те Кремльге хүлээп алган.

Ажыл-ишчи байдалдыг эрткен беседага Совет Эвилели биле Каттышкан Штаттарның аразында харылзааларның хөй-хөй айтырыглары, олар-биле чергелештир садыг-экономика харылзааларын калбартырының айтырыгларын чугаалашкан.

Беседага америк таладан АКШ-тың сан министриниң оралакчылары Д. Беннет биле Дж. Парски, АКШ-тың ССРЭ-де элчизи У. Стессел, АКШ-тың садыг министерствозунуң департамент начальныги Л. Боуден; совет таладан— ССРЭ-ниң даштыкы садыг министри Н. С. Патоличев, даштыкы садыг министриниң оралакчызы В. С. Алхимов, СЭКП ТК-ның Чиргиие секретарының дузалакчызы А. М. Александров киришкен.

НАЙЫРАЛДЫГ БАЙДАЛГА

Октябрь 15-те Кремльге СЭКП ТК-ның Чиргиие секретары Л. И. Брежнев Америк-совет садыг-экономиктиг чөвүлелдиң ийиги хуралын Москвага эрттиреринге холбаштыр дүштеки шайлалга тургускан.

Дүштеки шайлалгага совет таладан чорааннар — Чөвүлелдиң хүндүүл директору, даштыкы садыг министри Н. С. Патоличев, даштыкы садыг министриниң бирги оралакчызы М. Р. Кузьмин, совет таладан Чөвүлелдиң баштаар черииің даргазы, даштыкы садыг министриниң оралакчызы В. С. Алхимов, СЭКП ТК-ның Чиргиие секретарының оралакчызы А. М. Александров, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң Коллегия кежигүнү Г. М. Корниенко, Чөвүлелдиң совет таладан директорлары болгаш албанның өске-даа кижилери.

Америк таладан анаа барганнар Чөвүлелдиң хүндүүл директору, АКШ-тың сан министри У. Саймон, АКШ-тың ССРЭ-де элчизи У. Стессел америк таладан Чөвүлелдиң баштаар черииің даргазы, «Пепсико инк» компаниянын президентизи Л. Кендалл, Чөвүлелдиң америк таладан директорлары болгаш албанның өске-даа кижилери.

Дүштеки шайлалгага СЭКП ТК-ның Чиргиие секретары Л. И. Брежнев чүве чугаалаан.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Хүндүүл дээргилер!
Эштер!

Америк-совет Садыг-экономиктиг Чөвүлелдиң ийиги хуралының эрттиреринге холбаштыр Совет Эвилелинде чоруп турар, АКШ-тың сан министри У. Саймонну СЭКП ТК-ның Чиргиие секретары Л. И. Брежнев октябрьның 15-те Кремльге хүлээп алган.

Ажыл-ишчи байдалдыг эрткен беседага Совет Эвилели биле Каттышкан Штаттарның аразында харылзааларның хөй-хөй айтырыглары, олар-биле чергелештир садыг-экономика харылзааларын калбартырының айтырыгларын чугаалашкан.

Беседага америк таладан АКШ-тың сан министриниң оралакчылары Д. Беннет биле Дж. Парски, АКШ-тың ССРЭ-де элчизи У. Стессел, АКШ-тың садыг министерствозунуң департамент начальныги Л. Боуден; совет таладан— ССРЭ-ниң даштыкы садыг министри Н. С. Патоличев, даштыкы садыг министриниң оралакчызы В. С. Алхимов, СЭКП ТК-ның Чиргиие секретарының дузалакчызы А. М. Александров киришкен.

Беседага америк таладан АКШ-тың сан министриниң оралакчылары Д. Беннет биле Дж. Парски, АКШ-тың ССРЭ-де элчизи У. Стессел, АКШ-тың садыг министерствозунуң департамент начальныги Л. Боуден; совет таладан— ССРЭ-ниң даштыкы садыг министри Н. С. Патоличев, даштыкы садыг министриниң оралакчызы В. С. Алхимов, СЭКП ТК-ның Чиргиие секретарының дузалакчызы А. М. Александров киришкен.

Беседага америк таладан АКШ-тың сан министриниң оралакчылары Д. Беннет биле Дж. Парски, АКШ-тың ССРЭ-де элчизи У. Стессел, АКШ-тың садыг министерствозунуң департамент начальныги Л. Боуден; совет таладан— ССРЭ-ниң даштыкы садыг министри Н. С. Патоличев, даштыкы садыг министриниң оралакчызы В. С. Алхимов, СЭКП ТК-ның Чиргиие секретарының дузалакчызы А. М. Александров киришкен.

Беседага америк таладан АКШ-тың сан министриниң оралакчылары Д. Беннет биле Дж. Парски, АКШ-тың ССРЭ-де элчизи У. Стессел, АКШ-тың садыг министерствозунуң департамент начальныги Л. Боуден; совет таладан— ССРЭ-ниң даштыкы садыг министри Н. С. Патоличев, даштыкы садыг министриниң оралакчызы В. С. Алхимов, СЭКП ТК-ның Чиргиие секретарының дузалакчызы А. М. Александров киришкен.

Беседага америк таладан АКШ-тың сан министриниң оралакчылары Д. Беннет биле Дж. Парски, АКШ-тың ССРЭ-де элчизи У. Стессел, АКШ-тың садыг министерствозунуң департамент начальныги Л. Боуден; совет таладан— ССРЭ-ниң даштыкы садыг министри Н. С. Патоличев, даштыкы садыг министриниң оралакчызы В. С. Алхимов, СЭКП ТК-ның Чиргиие секретарының дузалакчызы А. М. Александров киришкен.

Беседага америк таладан АКШ-тың сан министриниң оралакчылары Д. Беннет биле Дж. Парски, АКШ-тың ССРЭ-де элчизи У. Стессел, АКШ-тың садыг министерствозунуң департамент начальныги Л. Боуден; совет таладан— ССРЭ-ниң даштыкы садыг министри Н. С. Патоличев, даштыкы садыг министриниң оралакчызы В. С. Алхимов, СЭКП ТК-ның Чиргиие секретарының дузалакчызы А. М. Александров киришкен.

Беседага америк таладан АКШ-тың сан министриниң оралакчылары Д. Беннет биле Дж. Парски, АКШ-тың ССРЭ-де элчизи У. Стессел, АКШ-тың садыг министерствозунуң департамент начальныги Л. Боуден; совет таладан— ССРЭ-ниң даштыкы садыг министри Н. С. Патоличев, даштыкы садыг министриниң оралакчызы В. С. Алхимов, СЭКП ТК-ның Чиргиие секретарының дузалакчызы А. М. Александров киришкен.

Беседага америк таладан АКШ-тың сан министриниң оралакчылары Д. Беннет биле Дж. Парски, АКШ-тың ССРЭ-де элчизи У. Стессел, АКШ-тың садыг министерствозунуң департамент начальныги Л. Боуден; совет таладан— ССРЭ-ниң даштыкы садыг министри Н. С. Патоличев, даштыкы садыг министриниң оралакчызы В. С. Алхимов, СЭКП ТК-ның Чиргиие секретарының дузалакчызы А. М. Александров киришкен.

(Төнчүзү 3-кү арыида).

Парторганизацияларда отчёттар болгаш соңгулдалар

ШИИТПИРНИ ДЭЭШТИГ КҮҮСЕДИР

«Кызыл тудуг» эргелелиниде алдарлыг тудугжу С. Б. Сандаанның удуриканы дашчылар бригадазы хей чылдар дургузунда чүгле Кызылдың эвес, республиканың тудугжуларының социалистиг чарыжынга мурнуку, одургу эвелеп келген. Олар куш-ажылчы чедиишкин дээш хей удаа шаннал-макталга чедип-даа турганнар. Мурнакчы бригада алдарлыг тудугжу Ленин болгаш куш-ажылдың Кызыл Тук орденнериниң эдилекчизи Оюн Кызан ышкаш хей-хей бедик мергежилдиг, алдар-хавыралыг ажыл-ишчилерни остүрген.

Ынчалза-даа бригаданың ажыл-ижи сеолгу ийи чылда кежүү-биле хожудап турар болган. Эрткен чылын олар планнаан чүгле 78 хуузун үзеткен. А бо чылын байдал база шоолуг эвес. Тудуг ажылынга таварымчалыг чайгы үеде олар база дыка хожудаан. Майның планын чүгле 44 хуу, а июльда план чүгле 41 хуузга күүсеттинген. Моон мурнунда чылдарда мурнакчы болуп келген бригаданың багай ажылдап турар апарганының чылдагааны чуу? Бо айтырыгны эргелелде парторгазнаниның отчёт-соңгулдалыг хуралынга бригадир бодунуң саналынга мынчаар чугаалаан:

— Бистиң бригада будурүлге планын, социалистиг хүлэлгени күүседир дээш бүгүле аргаларывысты херектеп, күзел соруувусту кижирип ажылдап турар бис. Ажылчын алдарывыс, орулгавыс-даа ынчаар. Ынчаар-даа болза өзээн үр үеден бээр арга-мергежилиристи, кежүүстү долузу-биле ажыглап шыдавайн келдивис. Чүге дээрге бистиң түдүп тудуп турарывыс ажыл-ишчилерниң ажыл-агыйжы эвес чоруктуп, ажылдакчыларның шимченгир эвелимде, чүгле ажыл-агыйжы эвес чоруктуп чылдагаанындан тудугжулар ырак черден тудуг материалдарын хол-биле дажып, үнелиг үе-шактыг чидирип турар. Камгалал кадагаладың багайындан, даамырге хереглээр плиталар база цементилер, шеминнер болгаш өскелерде чүүлдер үрелип турар.

Партбюро болгаш хей-ниити организациялары республиканың болгаш чурттуң мурнакчы тудугжуларының арга-дуржулгазын нептередир талазы-биле ажылды чогуур деңнелге чедир тургузуп шыдаваан. Чижээ, бүгү чуртка ады-сураа үнген, долузу-биле бот-орулга-чарылгаже шилчээн. Н. Злобинниң бригадазының дуржулгазын Рубовтуң болгаш Белковтуң бригадалары шинээдип алыры-биле ажылдап киргеи. Удаваанда бирээзи өз арга-биле ажылдарындан өйталаан. А Белковтуң бригадазы ол депшилгелиг арга-биле черле багай эвес коргузугну чедип алган. Үк бригада ай санында онаалдазын ажыр күүседип, ажылдың шынарын өжүктирип, ажыл шагын сакып, тудуг материалдарының канналгазын чедип ап турар. Бо мурнакчы дуржулга-биле С. Б. Сандаанның болгаш өскелээ бригадалар ажылдап болгу дег. Өске бригадаларны бот-орулга-чарылгаже шилчидеринин дугайын партбюро элек дээр хевирлиг. Оон чылдагааны эргелелдиң удуртулгазы тудугларга күш-ажылды бүгү талалыг комплекстиг чангыс ай организастарын чедип албайн турарында.

Эргелелдиң участоктарында дээштиг политмассалыг ажылды организастаар деп партбюро база багай эвес шиитпирлерни хүлээп ап турган. Ынчалза-даа объектилерде көскү агитацияның шимелдезин эргижирээн, лекция, беседалар хөвар болуп турар. Социалистиг чарышты организастаанында иренгейлээр чорук хей. Хүлээлге күүселдезин чүгле ган, чурагай, хуулар барымдаалап турар, оон дугайын хураддарга ында-хаая чугаалажып, көскү агитацияга, хана солуннарга чырытпайн турар.

«Кызыл тудуг» эргеледи хоорайның хоочун тудуг организациялары-ның бирээзи. Эргелелдиң чедишкинниг ажылдарының дуржулгазы, күүү-шидалы-даа улуг. Коллектив социалистиг чарышка хей удаа тиилекчи боон, шилчинир Кызыл туктар-биле шаннаткан. Эргелел ниитиий-биле будурүлге планын күүседип турар. Эрткен тос айларның планы база күүсеттинген. Бир эвес партия организациязы бодунуң орулгазын ёзулуг дайынчы ёзу-биле шиитпирлеп турган болза, коллективте чедишкин оон-даа хей турар ийик. Үстүкү партия организиның болгаш бодунуң хүлээп алган шиитпирлерин ажыл-агыйжы ёзу-биле күүседири — коммунистерни болгаш бүгү ажылмышчыларны күрүне планын күүседиринге улам харыысалгалыг болурун чедип алыры — партбюроның чаа составының чугула орулгазы болур.

Т. СОЯН.

АЗЕРБАЙДЖАН ССР. Хаанныг Россияның хожудаңгай кыдыг-кызыгаар чери чораан Нахичевань автономнуг республика хостуг болгаш аас-кежиктиг чер апарган. Оон чонунуң хей муруузу ядыы-түрегүм чуртап, 95 хуузу бижик билбес чораан. Ам нахичевань хоорай, суурларда дээди болгаш тускай эртемниг 8 муң ажыг специалист ажылдап турар. Ю. Мамедалиев аттыг башкы институдунда, медицина училищеде, политехниктиг болгаш кодээ ажыл-агый техникумнарында муң-муң оолдар, кыстар өөренип турар.

Үк черниң индустриалдыг ажы-ишчизи оон үлетпүрүнүң энергетика, электротехника, даг-тывыш, аъш-чем будурер, чимик болгаш өске-даа адырларындан тодаргай көстүп турар. Республиканың үлетпүрү ажылдап турар 30 будурүлелиг. Олар бистиң чуртувустуң ажы-ангы булуңнарынга болгаш даштыкы чурттарга чорудуп бээр 60 янзы продукцияны будурүп турар.

Үлетпүр 1913 чылдың бүгү дургузунда будурүп турганы хире продукциязы ам ийи-ле хүн будурүл турар.

Совет эрге-чагырганың чылдарының дургузунда кодээ черлер база үндезинге-биле чаартынган. Олар ам кодээ ажыл-агыйга ажыглаар чүүл-бүрү техникалыг. Мелиорация тудуу сайзырап турар. Ам Арпачай хемде улуг суг хөлбээн тудуп турар. Оон суу-биле 40 муң ажыг гектар черни суггарып турар апаар.

Республиканың ажылчы чоннары беш чылдың тодарадыкчы чылының онаалдаларын чедишкинниг боттандырып турар.

ЧУРУКТА: Арпачайның суг мөөнүүзүр черииниң мурнакчы тудугжулары биле монтажчылары (солагай талдан оң талаже) — бетончу Ашраф Джафаров, монтажник Иван Тумасян, бетончу Аббас Фарзалиев болгаш монтажчылар бригадири Иван Антюшин.

Я. ХАЛИЛОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ЭКИ АЖЫЛДАР БАР-ДАА БОЛЗА...

Өвүрүңү «Торгалыг» совхозу ниити орулганың 90 хуузун мал ажылындан ап турар. Бо чылын күрүнеге дүк сагбанының орулгазының 81,3 хуузун киирген. Хей ажылын хогжүдериниче бо совхозта улуг кичээнгейни салып турарының үжүру-даа шында. Кыштаглаашкынга белеткел ажылдарын эки чоруктанындан совхоз эрткен чылын малдың алуп хөрээр чорууң 1,5 катап эвээжиктен. Бо чорук малдың ажаалга, чемгерилгенин экижидир, суланы, сигенни, силосту, савадны оларга рацион ёзугаар берип келгенинин түңнелиниде чедип алдынган.

Совхоз күрүнеге дүк сагбан планын күүседиптен. Хойжулар Кыргыс Шивит-Доржу чүс хойдан-на 102, Түлүш Кыыл-оол — 100, Монгуш Дүнгар-оол — 93, Киров Балдын — 98 хураганны түс-түзүнде камгалап алганнар. Инек кадарчылары Дамдын Түлүш, Болай-оол Дүк, Доңгак Ногай-оол чүс инектен-не 83—85 бызааны менди ап, малчыннар өртүзүнга калбарган социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар.

Совхоз келир кышка белеткедир организастыг чорудуп турар. Ажыл-агыйның сигенчилерн 1120 тонна сигенни белеткеен. Оң ышкаш 1343 тонна чаңгыс чылдыг сигенни сараатган алган. Кыштыларже сиген сөөртүлгези эрелей берген. Совхозтуң Сарыг-Хөл салбыры (эргелекчизи М. Чамбал-оол) малчыннарның күжү-биле 350 тонна сигенни белеткээн, кыштаглардa бүрүн чедиргеи. Инек кадарчылары Доңгак Ногай-оол, Болай-оол Дүк кыштаглардa 25—30 тонна мал чемин чедиргилеп алган. Кадый-Бажының хойжулар бригадазының кыштагларында 115 тонна суда, 131 тонна сигенни дужургеи.

Совхоздуң директизязы, ында партия, комсомол комитеттери хей ажылынче аныяк өскенни чорудар ажылды чедишкинниг шиитпирлеп турар. Бо чылын Чозаның хойжу бригадазында Хөкпеш Доңгак, Бапыжай Ажаан, Маадыр-оол Монгуш, Кара-Таада — Григорий Бадыраа, Анай-оол Сундуй, Кадый-Бажынга — Зоя Шивит-Доржу, Диимаа Сундуй-оол, Оома Түлүш ышкаш он-он комсомолчу аныяктар хойжулап киргеи.

Кыштаглаашкынга белеткел ажылдарын чорудуп туруа, малды кызы-хар, он-чүзүн айгыбиле түс-түс коданнарга үзеүн чүгүлеа. Совхоз бо ажылдарны кылып доосхан. Ам күрүнеге салар малдарны дужаап турар. Бода болгаш шээр малды кодан айгы-биле үскеи. Бо чылын хой 71, ошку 12, инек 16, чылгы 4 кодаига кыштаглаар.

Мал кыштаглаашкынына белеткел ажылдарын совхозтуң Сарыг-Хөл салбыры органнзастыг чорудуп турар. Сиген кыштагларда чедиртинген. Ам чуртталга бажыңнарын малгаштап, чугайлап турар. Ында 12 бажыңның септелгези доозуган. Кадый-Бажының хойжу бригадазының малчыннары 21 кыштагның кажааларын сыскып, кырын хөөп, иштин дезинфексилеп, өдээн бүгү, оңгачаларны септеп кыпган.

Кыштаглаашкынга белеткел ажылдарын совхозтуң төп салбыры шүшпеи чорудуп, Мойнаарақта, Ховужукта, Айлыгбай-Оруунда, Ыдыкта кыштагларда чаңгыс тудумда сигенни бө хүннерге чедир дужүрбээн. Айлыгбай-Оруунда бир хой кажаазының үжүн бузуп каапкан, ластары үрелик. Ол кыштагда чурттала бажыңының сонгаларын, ажинн, крышазын үреп каан.

Ол ышкаш хойжулар Бапыйоол Кенеп, Дыртый-оол Доңгак, Бораа Тумат олар кыштагларын, чурттаар бажыңнарын септеп албаан.

Моон мурнунда чылдарда совхоз түүйбүну четчиир-биле белеткеп алыр турган. Бо чылын чаңгыс-даа түүйбү бүдүрбээн. Оон уламыидан малчыннар чурттаар бажыңнарга, хураган кажааларынга печка салыр түүйбү чок болуп, дүвренчиг байдалды түргүзүп турар. Совхозта дилиг материалдары чок болганындам Чаа-Суурда 100 инек кирер чаа кажаанын түдүү доозулбайн турун берген. Тудуг материалдары чедишпезинден өске-даа кыштаглар, малчыннар чурттаар бажыңнар анаа турбушаан. Оны чайладыр талазы-биле дээштиг хемчеглерни алыры совхозтуң удуртукчуларындан негеттинип турар.

Т. ДАМБАЖЫК.

САРЛЫКЧЫЛАР

Август төнчүзү. Эдчеглиг шөлээнниң арткан хонуктарын дергүл-терелим аразынга эрттирер деп шиитпирлээн, агаар-бойдус бүрген, аяс хүнер болбайн бараа хоржок, маназар үжүрга таваржыр деп болаам. Эрги-Барыктан Мугур-Аксыиче аъттыг чоруптум. Чедер черим ырак, өрүк берге. Кызыл-Артка үнүп келгенимде, кара-кара будуттар дургелип келген. Үдаваида күүтүүр хат хадын, хар-чаъс хатай хаара чаап эгеледи. Шыырыгыш, донуу эгеледи. Чылыг хеп ап албаанымга хейде хөрадап чордум. Ак-Даштга бир өгге чедип келдим.

Мээн доңганымны билген боор, агнуу ар үеэи ол ишкеннинин колдуу-ла болуунуу биле солаан, ой тон кедирип кагды. Оон уне халаан, аълыының эзер, човаан аккелди. «Аъдыыны салыптым. Моон дөмей-ле ыравас. Аштаан мал-дыр» — диидир. Мен оон-биле маргышпадым.

— Чүнү кылып, кайда ажылдап турар силер? — деп эгээн болганда ол айтырды.

— Башкылап турар мен — деп, харыыладым. — А силер чүнү кылып турар силер?

— Сарлык кадарып турар бис.

...Ол ажыл-ишчи ог-буле алзы уруглуг болду. Улуг оглу Чуртуй-оол — шеригде. Ильязы — Кызылдың № 2 школазында сескн классчы, а артканнары Мугур-Аксыида өөренип турар. Олар шупту күрүнеии долу хандырылгазында.

Оюур Дастанович Хомушку 1953 чылдан бээр Монгун-Тайга районуиуң «Малчын» колхозунуң Тоолайлыг бригадазынга төрүүр сарлык малдан эгелээн, бөгүнге чедир ол-ла ажылынга ажылдап, чурттап чоруур. Чайын Тоолайлыг бажыңын серииң өттүүр тайгаларынче көжүп үнгеш, 2—3 удаа турлаг солуп, аиаа сарлыктарын семиртип алыр. А оон чоорту Берт-Ой деп черде кыштаанга хонуп алыр. Кыштың колдуунда-ла аиаа эрттирер. Шала часкаар, сарлыктар оолдап эгелей бергенде, Устүү-Теректитге көжүп кээр. Сарлыктарны ажаан-тежээр кажаана малчын болдунуң күжү-биле кылып алган.

Хоочун малчын чылдан чылче эки түннелдерни чедип ап, хей удаа мактадым, шаптаткан. Ол — район Соведининиң депутады, «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдээнин эдилекчизи. Оюур Дастанович биле Мижит Бурбуевна Хомушкулар Ленинчи ибилей медаль-биле база шаиатканнар. Ол өгбүле тодарадыкчы дөртку чылда база-ла эрес-шудургу ажылдап, төрүүр 94 сарлыктан 94 бызааны бүрүн камгалап алган.

...Эртининде ажыл-ишчи ак сетКилдиг кижилерге өөрүп четтиргеним илереткеп, оларга чаа-чаа челиишкиннерни күзеп каап, оруум уламчылап чорупгум.

О. АКААЖЫК.

ЧАГЫДЫП АЛЫҢАР

«ПРАВДА»

«Правда» — СЭКП Төп Комитединиң органы, ээ массалыг солун. Ону 1912 чылдың май 5-те В. И. Ленин үзелеп тургускан. Коллективтиг пропагандист, агитатор болгаш организатор болуур бодунуң ролюн күүсеттишпээн, партия-биле кады ол төөгүлүг улуг орукту эрткен. «Правда» бистиң чуртувуска коммунизм тургузуушкунуунуң улуг хереэиге, делегейге тайбын болгаш улустарның найыралы дээш демисселге шынчы бараан болуп турар.

«Правда» партияның айытхан планнарын күүседир дээш демисселдиң мурнуку одурүүнга чорун келген. Партийжи амыдыралдың айтырыгларын калбаа-биле чырыдып, социалистиг чарышче коя киичээнгейни үгланзырган. Ол ышкаш эртеминиң, өөредилгенин, кадык камгалалының, литератураның болгаш уран чүүлдүң, күш-культураның база спорттуң чугула айтырыгларын чырыдып бижинирии үламчылаар. Солуунуң арнынарынга сураглыг чогаалчыларның, публицистериниң, культура ажылдакчыларының, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының удуртукчуларының чүүлдерин парлаар.

Тоску беш чылдың доозукчу чылында СЭКП-ниң XXIV съездизининң төөгүлүг шиитпирлерин боттандырар дээш бүгү улустуң демисселин ол улам идепкейлиг чырыдар. Ажыл-агыйга партийжи удуртулганның, экономиканы эргелеп-башкарарын болгаш планнаашкынны сайзырангайжыдарының, ажыл-агыйның бүгү-ле адырларынга удуртулганың партийжи стилин бадыткаарының айтырыглары солуунуң арнынарынга чугула черни эзлээр.

«Эртем башкарар», «Техниктиг депшилгениң маршруттары», «Көдээнниң экономиказы», «Ажыдыышкынның салым-хуузу», «Бараанларны — чонга» болгаш өске-даа рубрикаларның адаанга солун-солун материалдарны парлаар.

«Правда» социалистиг чарыштың чоруп турар байдалын, чаа арга-дуржулгаиы докгаамал бижинир. Ол дугайын «Чарыштан төрүттүнгеи», «Мурнап турарларның дуржулгазы», «Хүлээлгелер күүселдези», «Эгелээшкинниң мааибиле» деп рубрикаларның адаа-биле чырыдар.

Үк солуи социализмниң акыдууна чурттарының чедишкиннерин, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шинээшкинниң хөгжүлдезин, улустарның национал-хосталгалыг демисселин бүгү талазы-биле чырыдып көргүзер. Делегей байдалының дугайында чугула информацияларны номер бүрүзүнге парлаар. «Делегей делеги дургузумда», «Тайылбырлакчының булуңу», «Телеграмманың соон дарый», «Тайылбырлакчының бодалы» деп рубрикалар солуи арынарынга уламчылаар.

«СОВЕТСКАЯ КУЛЬТУРА»

СЭКП Төп Комитединиң ол чаа солуунуң башгайы номерии 1973 чылдың январь бирииң хүнүиде чырыкче үнген.

Солуунуң арынарынга совет культура тургузуушкунуиуң айтырыгларын бүгү талазы-биле чырыдып бижинир. Ылаигыя театр, кино, чуруула уран чүүлү, архитектура, балет, музыка айтырыглары чугула черни эзлээр. Ол ышкаш телевидение болгаш радио ажылын база чырыдар.

«Номга ынактарның клубу» деп тускай арынны ном үндүрер черлерииң, ном садыынын ажылынга, тураскаадын үндүрер. Чогаадыкчы эвилелдериниң, культура чырыдышкын черлериниң ажыл-чорудулгазы солуиуң арынарынга база доктаамал чыруптунар. Мораль, этика айтырыглары чугула черни эзлээр.

«Советская культураның» авторлары — культураның мастерлери — режиссёрлар, актёрлар, чуруукчулар, скульпторлар, композиторлар, партия, совет болгаш комсомол ажылдакчылары, чогаалчылар, журналистер, инженер-техниктиг интеллигенциияның төлээлекчилери. «Уран чүүлдүң кижилери» деп рубриканың адаанга литературалыг портреттерии номер бүрүзүнге парлаар.

«Советская культура» социалистиг чуртарының уран чүүлүнүң, бүгү-ле адырларының амыдыралын база көргүзер.

«ВОПРОСЫ ФИЛОСОФИИ»

Бо журнал философия бичиглериниң кол-кол бөлүктериниң талазы-биле совет болгаш даштыкы марксистерниң ажылын чырыдар. Бойдус эртеминиң философтуг айтырыгларының дугайында, логика, этика, эртеминиг атеизм, эстетика дугайында, амгы үениң буржуаз философиязының болгаш социологиязының, антикоммунизм база философтуг ревизионизминиң критиказының дугайында диалектиктиг база төөгү материализминиң айтырыгларынга талазы-биле шинчилелдерни журиалга парлаар.

Бистиң чуртувуста болуп турар социал болгаш угаан-бодал чаартылгаларның айтырыглары, делегей харылзаалашкынның, эртем-техниктиг революциияның болгаш ниитилелдиг дээдүстүң аразында харылзаалашкының социал-философтуг айтырыглары, капиталистиг чурттарда демократтыг шимчээшкиннериниң социал айтырыглары база чыруттынар.

1975 чылда ук журиал дараазында темалар талазы-биле бөлүк чүүлдерии парлаар: «Тайыиының программазы болгаи амгы үениң делегей харылзаалашкының диалектиказы», «Капиталлакмииң социал черүүлдээлери болгаш идейлиг демиссел», «Кижизидилгениң болгаш өөредилгениң социал-философтуг айтырыглары», «Эртем-техниктиг революция болгаш сайзырангай социалистиг ниитилел», «Философия болгаш культура» болгаш өскедаа. Ол темалар партия өөредилгезиниң пропагандистериие, дыиакчыларга, партия болгаш комсомол ажылдакчыларына, дээди өөредилге черлериниң студентилериие база башкылэрга дыка ажыктыг.

Бо солуннар, сеткүүлду чаңыдып алырынче далажыңар.

И. КРАВЧЕНКО.

МОСКВА ОБЛАСТЬ. «Московский» совхоз-комбинатта чылыктырылга черлеринге чаа ногаа аймаан чылды өттүр өстүрүп турар. Бажын-балгаттыг ногаа шөлүнүң девискээри — 54 гектар.

Ажылчыннарга хоорай байдалдыг чурттаалга суурун тудуп берген. Лаборатория корпузун, мал азыраар комплекстин, автоматтыг телефон станциязының ороан-савааларын тудуп турар.

ЧУРУКТА: ногаа өстүрер чылыктырылга комбинады биле чурттаалга сууру.

М. БАРАБАНОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

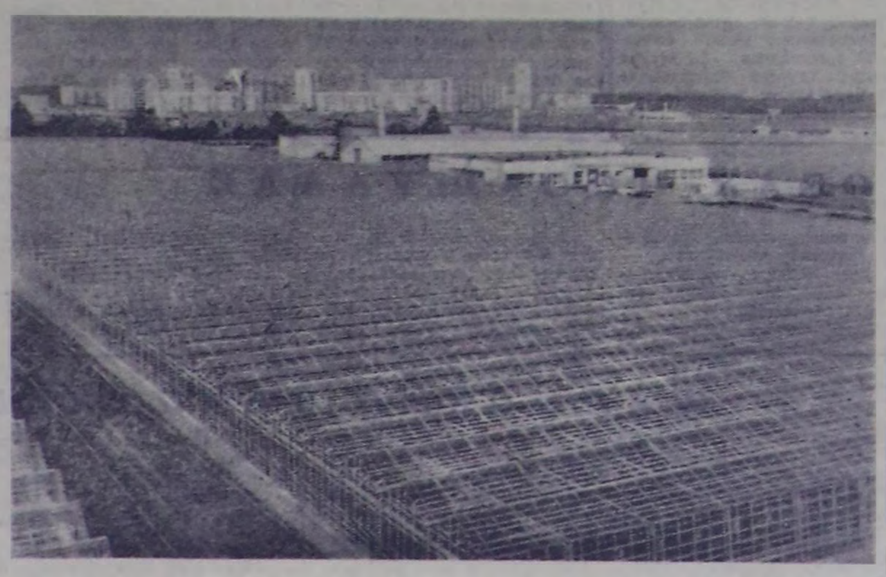

Артык кезектер бээриниң чаа чуруму

«Сельхозтехника» системазының организацияларының автомобильдерге, трактерларга, кодээ ажыл-агыйның өске-даа машиналарынга хереглээр артык кезектерни хереглекчилерге бээринің чаа чурумун доктаадып тургускан болгаш 1974 чылдың октябрь 1-дем эгелээш күштүг болуп киргеи. Ол чаа чурумну ёзугаар алырга, ам артык кезектер-биле хандырары мындыг.

Автомобильдерниң, тракторларның, кодээ ажыл-агый машиналарының, автомобиль база трактор комугларының, чартык комугларның болгаш биче метраждыг шимчедикчилерниң артык кезектерин, белдирлерин, агрегаттарын, а ол ышкаш автотрактор электри дериишкиннерин, автотрактор приборларын, резинадан кылган кезектерни, индис, пластмасс сыскыгларны, автотрактор шилдерии бүгү-ле күрүне, хейниити, кооператив будурүлгелериие база организацияларынга бээр.

Ынчаарга шимчээр кезектер подшипниктерии база оларның хостуг кезектерии, чер казар, тудуг-орук техниказынга артык кезектерни, станционар-дизельдерге артык кезектерни, кожуг илчирбелерии, аккумуляторларны, автолампаларны, автотрактор электропроводтарын, дугуйларны, камераларны чүгле колхозтарга, совхозтарга, машина-мелиорация станцияларынга бээр. Оларны хандырарын «Союзсельхозтехникага» хүлээндирген.

Бо үстүнде айытхан ийи белүк черлерге артык кезектерни «Сельхозтехниканың» хандырылга организацияларыи чүгле септелге-ажыглал хереглелиинге үндүрүп берип турар.

Артык кезектер алыр хереглекчи бүрүзү чылдың ноябрь 1-ге чедир бодунуң машина парыгын «Сельхозтехниканың» район салбырынга (тускай магазинге) учётка киирер.

Ажыл-агыйда 50 чедир автомобиль барда, машина парыгының дугайында медээлер-биле кады, техниктиг паспорттарны киирер. Машина саны 50 эжа бээр болза, ол медээни үстүнде турар организация чери болгаш куравтоинспекцияның органнары шынзыткан турар ужурлуг.

Артык кезектер алыр черлер машина парыгының дугайында медээни киирбишаан, саарар ужурлуг, ажыглал чок артык кезектериниң дажызын «Сельхозтехниканың» организацияларынга база киирер.

«Сельхозтехниканың» организациялары хереглеттинип болур, ажаа чыдып турар артык кезектериниң дажызын алгаш, оларны эде хуваар болгаш хереглээн черлерге саарар.

Хову ажылдарын чорударының эң-не кумениишкинниг черлеринде (часкы тарылга, дужут ажаалдазы) ажыл-агыйларның артык кезектерге хереглелин дорааи хандырар дээш, «Сельхозтехниканың» хандырыига организацияларынга ажылдың тускай корум-чурумун доктаадып тургускан турар.

И. ОЛДЫРЕВ, инженер.

НАЙЫРАЛДЫГ БАЙДАЛГА

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Хүндүлүг америк аалчылар! Бистиң ийи чурттуң аразында кайы-даа талага ажыктыг, үргүлчүлелдиг хуусалыг экономиктиг харылзаашы тургузарынга деткимче кылыры-биле АКШ-тың чазааның кылган чүүлдерин бистер Совет Эвилелиниде бедик-биле үнелээривисти силерниң тодаргайы-биле билип көөрүңерни күзеп турар мен. Бо талазы-биле чардынган дутуржулганы, а ол шынаш АКШ биле ССРЭ-ниң аразынга харылзааларны ол-ла угланышкын-биле үргүлчүлээриниң дугайында президент Фордтуң кылган медеглелин үнелеп көрүп турар бис.

Совет болгаш америк улустарның каймызынга-даа ажыктыг бижыг, үре-түңнелдиг экономиктиг харылзаавыларны тургузарының угланышкыны—бистиң партияның болгаш Совет күрүнеиң шагдагы-ла, өскерлиишкин чок угланышкыны-дыр, ону В. И. Ленин биске чагып, арттырып каан дээрзин бодумнуң таламдан силерге бүүредиксеп тур мен. Ооң 55 чыл мурнунда чугаалаан сөстерин сагындырып көрейн: «Бистер Америка-биле — бүтүү чурттар-биле, эң ылангыя Америка-биле экономиктиг дургужулга дээш шиитпирлиг туржуп турар бис...» (Чогаалдарның долу чыындызы, 39-ку том, арын 209—210). Бистер бо угланышкын-биле бурунгаарлаар соруглалыг бис. Бистер ооң чүгле экономиктиг эвес, харын-даа политиктиг улуг ужур-дузазын үнелеп турар бис деп чугаалаар ийик мен. Ынчалза-даа аңаа өске таланың деткимчези херек, кара чаңгыс болдунар үндезинде—талаларның долу дең эргелиг болгаш кандыг-бир ылгашкынның чок болуру негеттинер апаар.

Ооң-биле кады совет-америк харылзааларны улам чедиишкиниг хөгжүдериниң оруунда чогум-на бо талазы-биле элээн ий таарымча чок байдалдарның барын шупту эки билир болгай силер.

Чижээ, бистиң план болгаш даштыкы садыг организацияларывыстың америк фирмаларбиле харылзажып, алээн каш ажыддарны кылыры өске барып, талазы чурттарның фирмалары-биле шак-ла ындыг ажыл кылырындан экономика талазы-биле ээвээш ажыктыг боон турары дээрге, факт-барымдаа-дыр. Ол чорук ССРЭниң талазы-биле «соок дайынның» үезинде тывылган ылгашкын кылырының элээн хөй хөлүлуларының силерниң АКШ-та эң-даа күштүг боон турары-биле таймылыралттынар. Ындыг ылгай шөөрүүлүг хөлүлулары бистиң бараанывыстың даштыкызыне үндүрериве шаптыктан, силерниң америк бараанывыны дашкаар үндүрериң акшаландырарының аргаларын улуг хемчээлдиг кызыгаарлаан турар. ССРЭ-же америк бараанывыны чорударын акшаландырар чээлиерин чамдыкта чөпшээрээр-даа, чамдыкта билдинмес хуусаа ниитинде саадады-даа бээр. Ындыг доктаамал эвес чорук садыг-үлетпүр харылзааларының чогумчалыг болурунга идиг бербес болбайнаан. Бо бүтүү чүүлдер бистиң организацияларың садыглажып турар өске фирмалары-биле, деңнээрге, АКШ-тың фирмаларының чаржалаачыңар аргазын кудуладып турар. Бо бүтүү чогум кымга херегин билбес-тир мен, ынчалза-даа чүгле бистиң чурттуң улустарынга-ла эвес боор деп бодаар мен.

Адактың соонда, садыг-экономиктиг ажырга канчап-даа хамаарышпас болгаш күрүнелериниң иштики айтырыгларынга бүрүнү-биле, долдур хамааржыр негелдерини Совет Эвилелинге кылыры-биле садыг-экономиктиг харылзааларны хөгжүдерин холбаштырар дээр ораллажышкыннар шуут таарымча чок болгаш ажыктыг эвес боон турар. Иштики херектерге холгаярлаарының ындыг хевирлиг ораллажышкыннары бистиң чурттар аразынга садыг-экономиктиг харылзааларга хора чедиринден өске чүнү-даа берип шыдавас деп чүвени тодаргайы-биле билир үе келген.

Бир эвес ындыг таарымча чок байдалдарны үзүткаар дугайында чогуур өйүкде садыг-экономиктиг харылзааларны чогумчалыг болдурарының херээнге ам-даа улуг ажылды кылыр аппаар, ынчалгаш маңза боттарының салышкынын чазактарның-даа, садыг-үлетпүр болүктериниң-даа төлээлекчилери кирип шыдаар.

Бистиң хүндүлүг аалчыларывыс, силерге ажыы-биле чугаалаайн: америк-совет экономиктиг харылзааларны ханыладырының херээнге АКШ-тың садыг-үлетпүр болүктериниң хөй-хөй сүүглыг төлээлекчилериниң, олардың-биле кады ам бо залда-даа олурарларың барымдаалаавы шын болгаш идепкейлиг туружуңуң бүгү ужур-дузазын Совет Эвилелиниде эки билип турар. Бистиң бүзүреп көрүп турарывыс-биле алырга, индыг идепкейлиг чорук ырыг садыг-конча иеректериниң хемчээлинден артып үнген: ол бистиң ийи чурттуң улам каны, үргүлчүлелдиг национал эрте-ажыктарынга болгаш бөмбүрээкке тайбыңны быжыглаарының эрте-ажыктарынга боттуу-биле харылап турар.

Силерниң Чөвүлелиңерниң ижил-чорудулгазы—ол чаагай оруукка бистиң кады үүжешкинивистиң төлээвайының бирээзи болур. Силерниң шупту-даа улуг чедиишкилериңерни күзээрин чөпшээрээр көрүүмер. Чөвүлелдиң ажылын бистен долу деткимчени алыр деп Совет Эвилелиниң удуртукчуларының өөрүзээнинден чугаалап каксаан тур мен. Бистиң чаагай тура-соруувус долузу-биле четчир.

Америк-совет садыг-экономиктиг Чөвүлелдиң сессиязының хүндүлүг киржикчилери, силерниң кадыкшылыңар дээш!

Бистиң чурттарың аразынга чаагай кожа-келбээ кады ажылдажылганың чедиишкининг хөгжүдүр дээш!

Бүгү делегейге быжыг тайбың дээш!

АКШ-тың сан министри У. Саймон харын сөс ап, чүве чугаалаан.

У. САЙМОННУҢ чугаазы

Хүндүлүг дээрги Чиигине секретарь!

Дээргилер!

Баймыр чедиргеп чылыг сөстериңер дээш база силериңиң чурттуңарга келгенивистиң эге үезиниден тура бистерни эптиг-эвилек хүлээп алганы дээш бидумнуң өөрүүмүң өөнүүзиндень шынчы сеткил-биле өөрүп четтиргенин мөңээ төпшээреп көрүүмер.

Бо дээрге, мээң силериңиң улуг-чаагай чурттуңарга баштайгы айыл-чоруум болуру Силерге билдингир болгай, ынчангаш бо дээрге, мээң хөй-хөй аян-чорудтарымның чүгле баштайгызы болурунга шынчы сеткил-биле идеген тур мен.

Хөй-ле чүүлдер чедип алдынган болгаш ам-даа хөй чүүлдерни чедип алыры негеттинип турар. Дээрги Чиигине секретарь, садыг-экономиктиг харылзааларны чогумчалыг болдуруп, халбартыры дээрге, дүшкүүрүүг чорукту чавырылдырарының талазы-биле бистиң-ниити политиктавыстың чарылбас кезээ болурун Силериң-биле мурнунда база чугаалажып турган болгай бис. Ол политиктаның идеалдарынга бистиң ийи чуртувус бердинген. Улуг-даа база бичии-даа, дыка хөй чурттар боттарының идеологизиз хамаан чокка, шиитпирлиг болгулаар. Бо делегейде чурттарның боттарынган хамаарыжыры шупту кижилерге эки билдингир, ынчангаш чоокта чаа пептерээн энергия кризизи, азычем баранинарының кризизи болгаш өске-даа чамдык адырларга кризис ол дугайын база катап көргүскеп.

Силер чамдык шаптыктаашкынар дугайын, сөөлгү 20 чылда бистиң харылзаларывыска тургустунган мөөнүктарның чамдык байдалдарының дугайын чугаалаңар. Бистиң харылзаларывысты хөгжүдери ындыг янзы-бүрү айтырыгларны шиитпирлээринге чедирер. Ооң-биле кады бистиң күжениишкинивис пайдалыг өзу-биле, үре-түңнелдиг кады ажылдажылга-биле долдунган турар.

Чүгле Чөвүлелдиң шупту-биле эвес, харын-даа Совет чазактың төлээлекчилери-биле бистиң чугаалажымышкыннарывыстың күзеп-соруу болгаш утка-шынары бисте шаалдакы үедеп арткан чүүлдерни ажып эртип болгаш бурүңгаар шимчеп шыдаар бис дээрзин меңээ бүзүрелдин-биле шынзыктырып турар. Бистиң ниити эчис соруглаарывыс амгы үеде сеткилдиг ажыл-агыйны улам ыңай көдүрериниң тодаргай планнарын ажылдап кылырынга, көдээниң экономиктиг база социал-культура талазы-биле чаартылгаларының айтырыгларын комплекстиг шиитпирлээринге бүдүрүгенинң мурнакчыларын, эртем-техниктиг хөй-иититинин, профэвилел активизин хандыкшыдарынга профэвилелдерни чугула розыду ойнаар дээрзин пленумга онзалап демделээн.

РСФСР-ниң кара эвес хөрзүнүг зоналарынга санаторийлер, пансионаттар, дыштанылга бажыңнары, туристиң базалар, аалчылар бажыңнары, шөнөр лагерьлери, культура бажыңнары тударының дугайында ВЦСПС-тиң президиумунуң саналын пленум чүүлдүг деп көргей.

Чугаалашкан айтырыгның талазы-биле доктаалгы аңаа хүлээп алгам.

«Тоску беш чылдың планын хуусаа бетинде күүседиривисти талазы-биле мурнакчы бүдүрүлге коллективтериниң инициативазы-биле холбаштыр профэвилел организацияларының соруглаарының дугайында» илеткелди ВЦСПС-тиң секретары И. М. Бладыченко пленумуның кежээки хуралынга кылган.

ВЦСПС-тиң пленуму октябрь 16-да ажылын үргүлчүлээн.

(СЭТА).

ВЦСПС-ТИҢ IX ПЛЕНУМУ

ВЦСПС-тиң IX пленуму октябрь 15-те Эвилелдер бажыңының колонналыг залынга болган.

«РСФСР-ниң кара эвес хөрзүнүг зоналарының көдээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер талазы-биле хемчеглер дугайында», «СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докладына холбаштыр профэвилелдерниң соруглаарының дугайында» СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ВЦСПСтиң даргазы А. Н. Шелепин кылган.

«РСФСР-ниң кара эвес хөрзүнүг зоналарының көдээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ниң Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң могаг чок ажыл-чорудулгазын пленумнуң киржикчилери чүүлдүг деп көргей.

Чаагайжыдылга—ниитиниң херээ

НАЙЫСЫЛАЛЫВЫСТА

Ыныы хөрээниң кудуччуларында, кварталдарында чаагайжыдылга ажылдары көксаал чокка үргүлчүлеп турар. Чылдылга дамчыдылгазының хөлзайларын салган Ленин кудуччузунда 200 дес шинты, Чульдузде—260, Ленин молдуун делгемчиткен черинде — 107, Абакан аллеязында — 180 дес шинты тарын олуртаан. Респотребсоюзтун, Культура министерствозунун, медицинституттун, түүдүнүн, чер ажыдарыкылыр иргелердиң коллективтери чаагайжыдылга ажылдарынга идепкейлиг кирешкен.

Кадык камгалал министерствозунуң, хөөрайның харылзаа бөлүдиринин, столоваллар болгаш рестораннар трезвинин, орт черинин ажылдакчылары кудумчуларда, квартал-дарда участокторны аштап-арыглаарынга, шинтар олуртуруунга шалынчы үлүг киирттинер. Бо хүнде-рде Авиация, Рабочая кудумчуларында хөөлайлар салган черлерни дуглаан, кырын сайдап дескилээн, асфальтылаан. Ам Найырал кудумчузунда бир километр ажыг черге хөөлайлар салырын, оларны түдүштүр дүүлаарын «Сибирьсантехмонтаж» трестиң Кызылда эш Поручикке удуртқан участогунуң ажыл-чынналары байыр-лал соок дарый уламчылдай берген.

ЧУРУКТАРДА: Кызылда коммунал ажыл-агый эргелеринин бот-орулга-чарылгалыг участогунуң ажылчынналары чаагайжыдылга ажылдарында. Адазында чурукта кудумчуже чырын киирилдези.

О.-ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

Найырал ниитилелиниң юбилейинге таварыштыр

«Финляндия—Совет Эвилели» ниитилелдиң үдемлеттиишиниң 30 чыл оюнда туреспаатаан байырлыг хуралы Москвага октябрь 15-те болган.

Хөй-ниитиниң ол найырал организациязының байырлалы—чаагай кожа-келбээ совет-фин харылзааларда улуг болуушкун. Совет кижилериң «Финляндия—Совет Эвилели» ниитилелге чаагай сеткилдиин болгаш каны хүндүткелдиин СЭКП ТК-ниң Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң байыр чедиргеп чагаазында илергейээн. Ниитилелдиң ажыл-чорудулгазын ол чагаада бедин-биле үнелээнинге совет хөй-ниитиг чүреткиң хамыыдыңгүүшкүнүг каттыжып тур деп, «ССРЭ—Финляндия» ниитилелдиң башкаар черинин дарга-зының орлаачызы, ССРЭ-ниң министри Н. В. Тимофеев хуралга чүве чугаалааш демделээн.

Мээң төрээн чуртум биле Совет Эвилелиниң аразында харылзаалар таварыжыр калбарып турар деп, Финляндияның күш-ажыл министри В. Невалайнен бодуңуң чугаазынга медеглээш, ол харылзаалар моон соңгаар-даа калбарар деп бүзүреливин илергейээн. Ийи чурттуң улустарының чаагай харылзаалары дээш «ССРЭ—Финляндия» ниитилелдиң болгаш Найырадың совет ниитилелдер эвилелиниң үре-түңнелдиг ажылдап турарын демделээн.

Кемээте ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының орлаачызы Ф. А. Сурганов, ССРЭ-ниң, РСФСР-ниң министерстволары биле ведомстволарының төлээлекчилери келген.

(СЭТА).

Совгуу даштыкы шакта информациялар

Тхиеуга удур

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам талазы-биле дугуржулгада Мурнуу Вьетнамга тайбыңны катап тургузарын, национал чөпшээрежилгени боттандырарын болгаш чонга демократтыг эрге-шөлээнин эң-не долузу-биле тыпсырын көрүп турар. Ынчалза-даа Сайгонуңуң эрге-чагыргазының холунда туразыр бүгү девискээр херек кырында дедиин улуг кара-бэдиң ылгамыр хуулган боон турар. Четчо эвес саналашкындан алырга, дугуржулгага ат салган соонда чоруткан «томаартылга» дээш идилер хөделиишкиннер үезинде полиция эпларадын дамчыштыр 4 миллион ажыг кижини «байысаган» боон турар. 50 муң тайбың чурттакчыларны хилинчектеп, соккан болгаш кара-бажыңнаан, 920 муң кижини ялбадал лагерьлеринче сүрүпкен.

Бо бүгүге харын кылдыр сайгончу эрге-чагырганың холунда турар районнарда чыскаалдар болгаш митингилер калбаз-биле боон. Тхиеуңуң эрге-чагыргазынга болгаш оөң чорудуп турар политиказынга удурлашкынының масселлыг шимчээшкини калбарган. Ол шимчээшкин хүн келген тудумна күштелип, Мурнуу Вьетнамның чаа-даа чонун хазара тудуп турар.

Сайгончу эрге-чагырганы шүүмүлээрин хоруудаар чоруктуу күш чок болдурарны негээн чүүлдерин дыка хөй солуннар бижип турар апарган. Журналистер чамдык солуннарны хагганынга удурланып, парлалганың хостуг чоруу дээш демисеежин турар кижилерге удур кадыг-дошкун хемчеглерни соксадырын негеп турарлар. «Бүгү уаус кажан көдүрүп үнериз» деп эгелиг мурнуку чүүлдү парлаан «Дай зан тоң» солуның хавырар дугайында Тхиеуның администрациязының шиитпирлээнинге удурланышкының индирдири-биле Сайгонуң солуннары октябрь 13-те боттарының номерлерин үндүрбээн. Чүгле Тхиеуның акшаны-биле үнүп турар үш солун оларга каттыштпаан.

Мурнуу Вьетнамның журналистериниң демиселин «Солуннарының болгаш парлалганың хостуг болур чоруу дээш комитет» удуртуп турар. Ол бодуңуң хүрээлениинде Тхиеуның эрге-чагыргазының контролдап турар девискээриниде колкол чогаалчыларны, журналистерни, парлакчыларны каттыштырып турар.

Боттарының эргелери дээш

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ажыл соксадыышкынының үргүлчүлелдиг болгаш шыңгыы боон турары — америк ажылчы чоннарның аңгы демиселиниң амгы үеде онзаланчак чүүлү боон турар.

АКШ-ка эрткен чылдың төнчүзүндеп эгелеп ажыл чок кижилерниң сайы көвүдээн. Ынчан буржуаз экономистер ажылчы чоннар ажыл чок артарының кыжаныышкыны улгадыр байдалды «боттарының негелдерин пегледир апаар» деп чылчуруп турганнар. Ынчалза-даа АКШ-тың ажылчын аңгызы бодуңуң демисели-биле ындыг кордаашкыннарга боттуг чаартылгаларны кылган. 1974 чыл төнмейн турзадаа ажыл соксадыышкыының болгаш оөң киржикчилериниң-даа санының талазы-биле совлгү он чылдың рекордун тургусхан.

Нью-Йорк штатта «Юнайтед Парсел Сервис» компаниянын чүүк автомашиналарының 4 муң чолаачыларының болгаш склад ажылчыннарының ажыл соксадыышкыны августуң 28-тен бээр үргүлчүлеп келген. Ажылчыннарның салып турар негелделериниң аразында — ажыл төлевирин улгаттырары болгаш будүрүлге иерлериңе аймыл чок болуруның дүрүмнерин үреэр чорукту болдурбазын айыткан коллективтиг чаа керээлерни чарарын ажылчы чоннар негээн соонда оларның ажыл соксадыышкыны эгелээн. Будүрүлге эзлери ол негелдеге харыы кылдыр ажылчыннарны кызыл-кыйыл эгелээннер. Ол ажыл соксадыышкынының үезинде чайгылчактар биле ажылчыннарның аразында шыңгыы ееригжил алышкынналар болгулаан.

Ажылсыз чоннарның чав-чаа болуктери калбак ажыл соксадыышкынынче каттыжып ирин турар. Эрткен неделяда Нью-Джерси, Пенсильвания болгаш Нью-Йорк штаттарда 8 муң пос-таавычы ажылчыннар ажыл соксадыышкынын эгелээн.

Маңаа төрээн чуртум биле Совет Эвилелиниң аразында харылзаалар таварымчалыг калбарып турар деп, Финляндияның күш-ажыл министри В. Невалайнен бодуңуң чугаазынга медеглээш, ол харылзаалар моон соңгаар-даа калбарар деп бүзүреливин илергейээн. Ийи чурттуң улустарының чаагай харылзаалары дээш «ССРЭ—Финляндия» ниитилелдиң болгаш Найырадың совет ниитилелдер эвилелиниң үре-түңнелдиг ажылдап турарын демделээн.

Кемээте ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының орлаачызы Ф. А. Сурганов, ССРЭ-ниң, РСФСР-ниң министерстволары биле ведомстволарының төлээлекчилери келген.

(СЭТА).

ТАНЗАНИЯ

Тайылбыр булуңу

Танзания девискээр (941,6 муң дөрбелчин километр) болгаш чурттакчы чонунуң (14 миллион кижи) талазы-биле Тропиктиг Африкада эң улуг чурт болур. «Тан» дээрге Танганьика деп аттан тывылган, англи девискээрге ол хамаржып турган. 1961 чылдың декабрь 9-та хамаарышпас чорукту чедип алган. Курунеиип өске кезээн, «Зан» деп аттар талазында Занзибар болгаш Пемба дээр ортулуктар кирип турар. Моон мурнунда ол Англияның протекторады турган. 1963 чылдың декабрь 10-да бот-башкарылгалыг чурт болган. 1964 чылдың апрель 26-да ол ийи талалар—материкте болгаш ортулуктарда турар талалар—«Танзаньика республика биле Занзибар Улус Республиканың ээлдыңга эвилел дугайында керээге» үнезилээн. Каттышкан Танзания Республиканы тургускан. БТР-ның төвү — Дар-эс-Салам. 1973 чылдың сентябрьда Танганьиканың Африкан национал эвилелиниң башкарыкчы партиязының национал конференциязы найысылалды чурттуң төвүнче—Додому хөөрайже шилчидер дугайында шиитпирни хүлээп алган. Республиканың Министрлер Чөвүлели чаа найысылалга көжүп чедип келген.

Танзанияда колдуунда-ла африкан улустар чурттап турар. Ол ышкаш индийлер, пакистаннар база чурттап турар.

Даштыкының эжелекчилери—арабтар, персилер, португалилер—амгы Танзанияның эриктер чоогу болгаш ортулуктар талазынга VII векте-ле чедип келгеннер. 1884 чылда Танганьиканы кайзеровчу Германия эжелеп алган, а 1890 чылда Занзибарга Англия боду-нун протекторадын тургузуп алган.

Амгы Танзанияның улустары даштыкы дарлакчыларның тергиндээшкини-биле кажанда эптешпейн, хосталуг болгаш национал хамаарышпас чорук дээш дең эвес демиселче хөй-хөй катап кодурдуп үнгеп. Антиколониалдыг демиселдиң күштелиишкини чамдык реформаларны кылырынче англи колонизаторларны албадапкан. Ылангыя 1960 чылда Танганьиканың Консультативтиг национал ассамблеязынга сонгулда чоруткан. Ол сонгулдага ТАНЭ партия бадылашкынның хөй нуруузун алгаш, улуг тиилелгени чедип алган. Ол үеле калбарып турган антиколониалдыг демиселдиң ыйышкынынга шылашпайн, англи эрге-чагыргалар дүжүп бээр үүжүрга таварышкан. Африканың картазынга хамаарышпас база бир күрүне—Танганьика коступ келген.

Танганьикага национал-хосталгалыг шимчээшкинни Танганьиканың Африкан национал эвилели (ТАНЭ) баштай бээрге, ол шимчээшкин уламна организастыг байдалдыг апарган.

Массалыг революсчу-демократтыг партия болур ол партия 1954 чылдың июльда тургустунган. 1967 чылдың июльда ол партия программазын хүлээп алган. Танзаньика — тараачыннар болгаш ажылчыннар күрүнези, а оон соруглазы — «социалистиг ниитилелдиң тургузары болур» дээрзин программада демделээн. Партиянын хүрээлериниде 2 миллион хире бежигүн бактаап турар.

Капиталистиг эвес хөгжүдиниң өруун эдербишаан, ТАНЭ-ниң удуртулгазы социал-экономиктиг чаартылгаларның планын ажылдап кылган. Оны боттандырары-биле банкыларны национализастаан. Демир-оруктар, порттар, далай болгаш агаар транспорту, электростанциялар күрүне башкарылгазында туруп турар.

Англи колонизаторларга удур Занзибарга национал-хосталгалыг демиселди Афро-Ширази партия баштап турган. Ол партия 1957 чылда тургустунган болгаш хосталга база демократтыг хосталгалар ээш демиселге ажылчы чоннарның эрге-ажыын илереп келген. 1963 чылдың декабрь 10-да англи колонизаторлар Занзибарга хамаарышпас чорукту берген. Ынчалзажок ол меге-хоозун чүве болгаш, англичаннар эрге-чагыргага боттарының төлээн — султанны олуртуп каан. Дешилгелиг күштер саттынмачы ёзу-чурумга удуралының үнгеш, оны басхан. Чуртка эрге-чагырганы Афро-Ширази партия эвлеп аңхан, Занзибар улусчу республика кылдыр чарлаттынган.

Каттышкан Танзания Республиканың эвилелдекиен күрүнезиниң хөөлу-дурум үндүрер эрге-чагыргазы конституция ёзугаар Чангыс партиялыг национал ассамблеяга хамааржып турар. Күрүне баштыны — Танзанияның президентизи Джулиус Ньерере, ол ТАНЭ-нүн база президентизи болуп турар. Чуртка 1972 чылдың январьдай эгелеп республиканың премьер-министр албан-дужаалыг база тургусхан. Занзибарда автономиянын чамдымызын хевээр арттырган. Дээди болгаш күүсекчи эрге-чагырга эрге-хүлээлгезин ында Занзибарның президентизи А. Джумбе болгаш Революсчу чөвүлел күүседип турар. Занзибарда чепсектиг күштер база хевээр арткан. Каттышкан Танзания Республикада чаңгыс партиялыг системаны конституция быжыглаза-даа, Танзанияның ортулуктар талазында Афро-Ширази партиязы башкарыкчы партия болуп ында хевээр артпышаан.

Каттышкан Танзания Республикада нефть болзаалыраашыр, хөмүр-даш, химия, металлургия, цемент, нек-тээвы, энергетика, транспорт ышкаш, үлетпүрүнүң чаа-чаа алырлары тургустунган.

Танзания — көдээ ажылгатый чурттуг. Рис, суза, кукурузаны, тропиктиг культураларны тарып, өстүрүп турар. Малдың бай санының талазы-биле Танзания Африкада бирги черлериниң бирээзин эзлеп турар.

СССР биле Танзаниянын аразынга экономиктиг кадыг ажылдажылга дугайында 1966 чылда чарлыган дугуржулга ёзугаар найыралдыг харылзаалар быжыглып чоруп турар. Танзанияда совет геологтар, башкылар, гидроттургулар ажылдап турар. 1969 чылда президент Дж. Ньерере Совет Эвилелиниге найыралдың анычоруун кылып келген.

СЭКП биле ТАНЭ-нүн аразында, ол ышкаш Афро-Ширазиниң аразында найыралдыг харылзаалар тургустунган.

Танзания БУР-биле идепкейлиг харылзааларны түдүп турар. Ынчалзажок пекин телээлекчилериниң чурттуң иштики хереклеринче каржызы-биле холгаярлап кирип турарын хереченип турар фактылар бар.

ЧУРУКТА: Улуг Төрээн чуртувустуң найысылалы—Москвада Совет Тыванның чечен чогаалының болган уран чүүлүнүң хүннериниң киржикчилери РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Кара-кыс Мунзуктуң тыва улустуң ырлары күүседип турары. Үделеде Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Кара-Сал Аксоол.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

АҢЧЫЛАР СЛЁДУ

Тожу районнуң аңчыларының слёду болуп эрткен. «Эрткен чылдың түннелдери болгаш чаа аңныыр сезонунда аңчыларның соруглаларының дугайында» райкүүскомнуң дергазы А. Д. Колев илеткел кылган.

Аңчылар эрткен чылдың ажылын түнүп, четпестерни илереткен. Бо чылын хөй үнелиг өлүктү тывары-биле арга-дуржулгазын олар солчуп, сүмделешкен.

Республиканың бүгү аңчыларынга кыйгырыгны слёттүң киржикчилери хүлээп алган.

АНЫЯК САДЫГЖЫЛАР

ЧУРУКТА: Кызыл хоорайда «Аялга» магазинниң аныяк садыгжылары (солдагай талададан) **Катя Абрамова** биле **Галя Комарова** садыглаар болгаш кассага ажылдаар мергежилди бо магазинниң коллективинге өөренимчилеп ажылдап тургаш, чедип алганнар. Олар саналга аппараттарының артында олурупкай, кассирлеп ажылдап турарлар. Оргумак школа дооскан бо аныякчар садыгжы-кассир болур дээн бүзелин чедип ап, баштайгы күш-ажылчы чылын чедиишкинниг эгелээн. Бараан садрылгазының планнарын күүседип, майтадып турарлар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

КӨДЭЭ ДУГАЙЫНДА КИНОЛАР

№ 5 «Көдээ ажыл-агый» деп киножурнал (эртем-неттередилге болгаш өөредилге фильмнериниң төп студиязы үндүрген) дөрт кезектен тургустуган. Оларның бирээзи — Украннада бир гектардан-на 70 центнер рис ажаап ап турар «Пятиозерный» совхозтуң рис өстүрер бригадазының дуржулгазының дугайында «Бедик дүжүттүң мастерлери» деп журнал. А «Тоолай ажыл-агыйының индустриязы» деп журнал Кабардин-Балкар АССР-де «Майский» деп аң азыраар совхозтуң тоолай ажыл-агыйын үлеткүрге үндезилеп хөгжүдүп турарын чугаалап турар. Ол совхозта тоолай өстүрер механизастаттынган комплекс бар.

«Оларны хову-шөлдер маңап турар». Оренбург областың Дедуров көдээ школазында өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадазының дугайында фильмни ынчаар адаан. 5—9 класстарның өөреникчилерин каттыштырган ол бригада школачыларның күш-ажылчы кижизидилгезинге улуг ролдуу ойнап турар. Өөреникчилер 25 гектар дуржулга шөлдүг, аңаа бүгү ажылды боттары кылып турар.

Киножурналдың сөөлгү кезээ — «Шуштурулгада яблоктар». Яблокону ажаап кадагалаарының чаа мурнакы аргаларының дугайын ында көргүскен. Крымның сад ажылагыйының дуржулга станциязында яблоктарны хары үзүп сорттап, улуг-бичезин ылган турар.

Делгем экранның «Чүү дээш шаңнал» деп фильм («Киргизфильм» киностудия) колхозчуларның күш-ажылчы чедиишкинин үнелеп көөрүнүң чугулазын, социалистиг чарыш-ты организаставарынга моральдыг болгаш материалдыг ыдыг берикшаанын ажыглаарының чугулазын көргүзүп турар. Фильмни Киргиз ССР-ниң Талас районунда «Тилелге» колхозка тырттыргын.

Эстонияда Кингисепптиң көдээ ажыл-агый артелинге СКАГ деп комбайнны чогаатканы төөгүзүн «Патент № 28073» деп фильм тоожуп турар. 1937 чылда Парижке Бүгү-делегей делгелгезинге ол комбайн бирги чергениң шаңналын алган. Ону «Таллинфильм» киностудияга сценарист К. Тамберг, режиссёр Р. Кассесалу, оператор И. Козлова олар кылган.

«Буджактың тараазы» деп делгем экранныг болгаш өөнүг кинолента («Молдовафильм» киностудия) колхозчу тараачыннарның бедик дүжүт дээш демисселиг, эртемниг болгаш техниканың чедиишкинниринің тиилелгезин көргүзүп турар. Ук кинону А. Романовтуң сценарийин ёзугаар операторлар А. Бурлака, Р. Моторный олар тырттыргын.

«Садтың чазагайы»— сураглыг украин садчы И. Гржибовскийниң дугайында өөнүг фильм. Сценаристери — С. Колесник, М. Виноградовский, режиссёрлары — Л. Бухин, А. Коваль, а оператору — Н. Коваль.

Бо кинолар республиканың киноэкраннарынга ам үнүп эгелээр, оларны көөрүнге көрүкчүлерни чалалывыс.

Л. КАБАКОВА, кинопрокаттың ажылдакчызы.

УЛУСЧУ ДРУЖИНА-БИЛЕ КАДЫ

Назы четпээннер ортузунга кем-херек үүлгедир болгаш оорланыр чоруктар Эрзин районга моөң мурнунда чылдарда бо-ла тургулаан. Сөөлгү үеде школаларга Милицияның аныяк өөнүктериниң болгаш Аныяк дзержинчилерниң отрядтарын тургускан соонда, корум-чурум сагылгазы элээп экижип келген.

Районда сес чылдың үш, ортумак ийи школа бар. Оларның кайызынга-даа 15—20 кежигүннүг отрядтарны организастаан бис. Ол отрядтарда нургулайында өөредилгезинде-даа, чурумунуң-даа талазы-биле үлегерлиг, спортка хандыкшылдыг болгаш хөй-нинтчи өөреникчилер киргилээп.

Милицияның аныяк өөнүктериниң болгаш Аныяк дзержинчилерниң отрядтарының кол соруглазы — улусчу дружинаның кежигүннери-биле кады корум-чурум хайгаараар, кежээки кино баар өөреникчилерни илередир болгаш хемчег алыр, чурум алдаашкыннарыбиле демисежир... Ук отрядтар боттарының хүлээлгезин багай эвес күүседип турарлар. Ылаңгыя Эрзин ортумак школазында 20 кижиден тургустунган Милицияның аныяк өөнүктериниң отрядының ажылы үлегерлиг. Ол отрядтың кежигүннери чүгле эрткен өөредилге чылында безин 30 ажыг катап рейдилерни организастаан. Өөреникчилер Валя Байыр-оол, Тимур Эрелчин, Миша Хомушку, Саяна Дамдың олар отрядтың ажылынга идепкейлиг киржип келгеннер.

Эрзин ортумак школазында Милицияның аныяк өөнүктери болгаш Аныяк дзержинчилер отрядтарының кежигүннери суурга корум-чурум тударындан аңгыда, достуг шактарын милицияның уруглар өрээлинге эрттирип, шыдыраа, шашки маргылдааларын аңаа организастап турарлар. Оларның Тырышкына. Дамчай чергелиг назылап кыраан улустарга оттуглар ыяш белеткеп, суглап берип, дузалажыры база чаңчыл апарган.

Милицияның аныяк өөнүктери болгаш Аныяк дзержинчилер деп отрядтар — корум-чурум тударынга улуг күш. Ынчангаш оларның ажылын экижидериниче школаларда комсомол организациялары, пионер дружиналары болгаш башкылар коллективтери аңдаа сагыш салыр апаар.

Д. ТАНОВ, ИХК-ниң уруглар өрээлиниң инспектору.

ХАНЫ УТКА, УРАН АРГА

Улуг-Хем районнуң «УТКА 25 чылы» совхозка боттывингыр уран чүүл коллективтериниң көрүлдези болган. Арыг-Үзүү суурнуң Культура бажыңынга эрткен ол көрүлдениң бирги чергелиг совхозтуң Арыскан салбыры алган.

Тыва чоннуң шаандакы болгаш амгы амыдыралының дугайында көргүзүп ханы утка-биле болгаш уран аргабиле илереттинген даярын жюри кежигүннери демдеглээн. Ону башкы Савелий Сарыг биле клуб аргелекчизи Василий Чолдак-оол чедиишкинниг тургускан. Арыскан-чыларның ук көрүлдеге тиилекчи болурунга олар улут рольдуг болган. Оон ынай салбырның хоочун дарганы Сат Семис-оолдуң сыгыды база чоннуң үнеледи алган.

А. ДОЛБЫР-ООЛ.

СПОРТ

Лайдып Кызыл-оолдуң чедиишкини

Хостуг хүрешке башкир улустуң национал маадыры Салават Юлаев аттыг шаңнал дээш Бүгү-авиел маргылаазы Салават хоорайга болуп эрткен.

Нефть тывыкчыларының спорт ордузунга маргылдааның байырлыг ажылдышкыны болган, орта беш муң ажыт көрүкчүлер киришкен.

Маргылдаага Украин, Белорус, Казах, Узбек ССР-лерниң, РСФСР-ниң автономнуг республикаларының, крайларының, областарының 23 шилиндек командазы киришкен. Бо улуг маргылдаага Тыва АССР-ниң шилиндек командазы киржип чораан келген. Тыва моөгелер багай эвес белеткелдиин көргүскен.

Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунуң ажылдакчызы Лайдып Кызыл-оол чедиишкинниг хүрешкен. Спорт мастерлеринге беш кандидатты ол октаан, ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат атты чедип алган. Кызыл-оол хуулда бешки черни эзээн. Вячеслав Кара-Тоокуг, Моңге Чадамба олар эки хүрежип, спорт мастерине кандидат аттарын бадыткаан.

Бо улуг маргылдаага Тываның моөгелери команда талазыбиле он бирги черни эзээн.

Б. ЧӨКПЕК, Тыва АССР-ниң хүреш федерациязының даргазы, ССРЭ-ниң спорт мастери.

ТҮННЕЛИН ҮНДҮРГЕН

Чоокта чаа Чадаананың № 1 ортумак школазынга 8—10 класстарның аразынга неделя дургузунда үргүлчүлээн волейбол маргылдаазының түннелин үндүргеи. Аңаа киришкеи оолдарның 6 командазындан бирги черни 10 «б» класстың оолдары алган. Ийги, үшкү черлерни 9 «в» болгаш 9 «а» класстарның командалары эзээн.

Уругларның сес командазындан база-да 10 «б» класстың командазы кымга-даа уттурбаан. Ийги черде—9 «в» класстың уруглары болган.

Моөң мурнуда чылдарга деңнээрге, өөреникчилерниң спортчу мергежили бедээн. Оларның аразында аваазыгыр, кашпагай ойнакчылар хөй апарган: Андрей Ойдуп, Рита Кара-Сал, Надя Куулар болгаш өскелер-даа бар.

Бо оюнар-биле чергелештир школаның херээжен башкыларының аразында шашки маргылдаазы болуп эрткен. Аңаа өөредилге эргелекчизи Д. Б. Дүлүш кымга-даа аштырбайн, бирги черни эзээн. Ийи дугаар черде З. И. Чамбал болган.

Эң-не шыырак биљярд ойнакчызын тодаадыр дээш эр башкыларның аразында маргылдаа школаның күш-ажыл башкызы Д. К. Каң-оолдуң тиилелгези-биле доозугган.

Тиилекчи командаларга болгаш спортчуларга шаңналдарны тывыскан.

М. БОЛАТ-ООЛ.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 17-ДЕ

МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдылгалар программазы.
13.35—«Сеңээ, чалыы кезии!»
14.05—Медээлер.
14.15—Өөнүг телекөргүзүг. «Тывызыктар болгаш тывыглар»
14.30—ГДР-ниң болгаш ССРЭ-ниң бот-тывингыр уран чүүл коллективтериниң конверти.
15.00—«Миллионнарның ленинчи университединден». «Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидериниң оруктары». Дамчыдылганы экономика эртемнериниң доктору Е. Н. Канустин чорудар.
15.30—15.40—Чаңсар.
15.40—Өөнүг телекөргүзүг. С. Доренский ойнап тур.
16.10—Өөнүг телекөргүзүг. Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. «Крылья Советов»—«Торпедо» 3-кү оюн.
16.45—«Черге ужурашкыже». Уран-чечен фильм. 1-ги серия.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер.
18.15—Телемедээлер.
18.25—Нарлаалдар, реклама.

МОСКВАДАН

18.30—Өөнүг телекөргүзүг. «Делегейниң улустарының чогаадыглазы.
19.00—«Кижи болган хоойлу». «Толстопятовтарның херээ». 1-ги дамчыдылга.
19.30—Өөнүг телекөргүзүг. Хөй серияглыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүг. «Тибонуң ог-булезы». 2-ги серия. (Франция).

КЫЗЫЛДАН

21.00—«Улусчу контроль». Дамчыдылга.
21.20—«Оглуның даңгыраа». Телефильм.
21.35—«Аныяк гвардия». Дамчыдылга.
22.05—Телеконцерт.

МОСКВАДАН

22.30—Өөнүг телекөргүзүг. Гиганың заводунуң скрипачылар ансамблиниң конверти.
23.00—23.30—«Үе». Информастат программа.

КИНО

ОКТЯБРЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Өгбелериниң кыйгызы» 9:40, 11.20, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Полктуң оглу» 9.20, 11.05, 17.00, 21.00 шактарда. «Кампалаға алдынган ат» 15.00, «Улут төөгүчүнүң чажыды» 13.50, 18.45, шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дедир эгиттинмес» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кавказка туттуруккучу» 15.00, 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: «Чажыт хоорай» 16.30, «Чүгле «кырганнар» тулчуп турар» 18.00, 20.00 шактарда.

Аъш-чем магазиннериниң садыгжыларының 3 ай хуусаалыг курузунга болган касса аппараттарының кассирлериниң ай хуусаалыг курузунга сургууллар хүлээп алырын Кызыл-садыг чарлап тур.

Сургууларга айда 30 рубль хемчээлиг стипендия бээр.

Кызыл хоорайда чурттап турар, 8—10 класс эртемниг 18 хардан куду эвес назылыг хамаатыларны хүлээп алыр.

Документилерни 1974 чылдың октябрь 25-ке чедир хүлээп алыр.

Өөренирин күүсеңнер Октябрьская кудумчузунуң 29 дугаар бажыңда Кызыл-садыгның кадр киллизинге келир. Телефон 54-36.

КЫЗЫЛ-САДЫГНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

ЧАА ЁЗУ-БИЛЕ

(«Улуг арт» деп романдан үзүндү)

(Төөчүзү, эгези №. № 238, 242 «Шында»).

Сандыхаа боозун көдүргеш, арам безеректелген чүве дег, узун-узун, кыска-кыска тынгылап каан тургаш, элээн үр шыгаап-шыгаап, ам-на таарыштырып алдым дээш ышкаш ыяш-чылым баргаш, үш удаа боолап дүжүргеи. Хамыктың карааңга онза чүве-даа эскертинмээн, бир-ле чымчак чүвеге деттеи дег, октар-ла пет-пет диген, оон өске доозун-даа бурт дивээн. Сандыхаа бир-ле чүвеин эндевээн боор оң: боозун ам чаа-ла коруп каан чүве ышкаш туткулап көргеш, оон ыңай маңаа кылыр чүвези чок-даа ышкаш, чагырын шоочалаш, оруккка ап чоруур кылдыр белеткеп алган. Ол арагында Наадының карага четкеш, та чүге чүве ийик, айтыр салазы-биле дашка дээш көргеш, ону алгандада чок, хажыызынче кылашташ, ол хола-хараган шырыжыңга доңганайнып туруп алган. Ол дыка чиктиг болган. Аңчылар айбызынга барган кижи кажан, кайа ынчаар чаңнап чораан боор. Ол дээрге хүндүлүг айбы, опу өөрүшкүбиле күүседир, шаннал, белек алган чүве дег көөр турган. Наадының ол аажызын шынап-ла кыжырааны-даа, шоотканы-даа билдинмес деп болур. Ынчалзажок чүвеиин ужуру удаваанда билдинге берген. Харалаан, коңчуг ядараан чүвеиин хола-хараган сывы сып ап чадап турганы ол бооп-тур. Сып алган хараганын кожайты тудуп алгаш, кара кылыр салган дашты, серээ-биле эремде балык шанчары дег, туткан хевээр көдүрүп алгаш, чылыган чоннуң талазыиче таваар кылаштаткан.

Улуг база катап магадап шуугажы берген:

— Орта чоор бе!

— Кэйин ыңдыг боор!

— ССРЭ-ге кылган ок-тур, сээдең Гитлериң шорузун аа!

— Аң-меңин кырар-ла-дыр!

— Араатан Гитлер эвес болза, таңдызының аңы таңдызынга, шынаазының чопу шынаазынга чорбас бе!

— Бүзүреалмг-дир оо!

— Наадының эккелген каразын хамык чон шупту катап-катап, топтап-топтап көргеи. Харын-даа чамдык чаңчылдар безин үттүндуруп калган. Мурнунда диңмчилер биле көрүкчүдер ийи аңгы турар, аъттанар улус болгаш үдээр улус холушпас дижир турган болза, ам хижи бүрүзү дашты чоогундан тудупсыйбап, ыыткыр-ыыткыр магадап, чиктигзинип база оок чиктиг эвезинге бүзүреп турган: үш ок үжелээн чаңгыс үтче киргеш, дашты кылайты өрүмнеп каан, ол үдү ёзулуг өрүм үдү-биле кара чаңгыс дөмей болган.

— Чаа, ол-дур, оолдар!— деп, Кастай ашак дывылаар чыгыы шуугап үнген.—Меиги чүге чуртка калган чарык шуурууң дег багай кижи деп бодап турдуңар? Кыраан назынымның хелегезинге хөлестенип олурар, кылыр чүвеге киришпезимзе-даа ажырбас мындыг кижи мен бе, ындыг бе? Хей чүве!—дээрге, оон чаа-ла шедиргиленчек дыңналган үнү чазалып келген, ашак үвүреп сегелинде тарамнап салының вөзүн казырадыр сыйбагылаарга, кижи салы эрес, а катканда бажы аң дуюнга даргжаан ышкаш болган.

— Каш хонук улаштыр арагалапкан-дыр мен, элбистаан адаңар буруулуг-дур мен, а силер кайнаар көрүп алгаш, кандыңар бодап турган силер? Мени чүге тутпаан-шарываан силер, хорувааи силер? Кыраан-чонээнинге сылдап алгаш, хыриың-боскун делгередир деп кандыг хоойлуда бижип каан чүвел? Адазынга ажы-төлүү чүве чугаалавас деп кым айтып каанны? Аа? Мен силерден айтырып тур мен, азыраарын азыралзап-даа болзумза, ажы-төлүм, өргүи чонум, арат чазаам албатыларыдыр силер!— дигилээш, Кастай ажыиып хорадап, улусту эргий көргүлээн.—Чону чоөрган, хөйу хөйлеп деп чүл ол? Кижини карактазың, кижиге ээ көрзүн деп чүгле ынча дээни ол бе, азы чок болза чонунга сургатсың, чонунга кижизиттирзин дивээни ол бе? Аа? Чоп мээң хурал-суглазга чугаалап турган чүвемни сагындырыптаан силер? Сагылга-чурум деп түвеиин дыңын чүге кошкаттың, ашак?—деп айтырыптар аксыларны адаи тепкен бе, эриннерии эңгни тепкен бе? Ол сагылга-чурум деп чүвең чүге хурал-сугаалга каң, демир дег каңгырткайнып туржук ам-ал баг дег ылбыраңайны берди ашак? деп айтырыпкан болзуңарза! Ынчан кижи билинмес бе, кижи боданмас бе! Моон соңгаар, көрүп турзуң, арага деп ажыг сугну аксыга өйлеп тудар мен, а чопум силер мени хынап көрүп турунар. Этпести эдип чоруур, эткении күүсептес, эддергей азырык эвес-тир мен, элээр бодум чугаалаар дээним бо эвеспе, ха-дуңма, даңгырактыг домаан болзуң, утпайн хынап, узамдыктырбайн сагындырып чоруңар. Кижи бүрүзү сагылга-чурумнуг турар болза, чаңгыс-даа кижини чагырга чокка сула салыптас болза, чоннуң күжү шуургап дыңмас хаяаш дег быжыг болур, чудуруктаның алган хол дег ыыт болур. Ол-дур! Чаа!

Кастай ашак ажыиып-ажыиып, хорадап-хорадап алгаш, кара аткан ооллар аразынга баргаш, шала тайбың аяй-биле сөглээн:

— Чаа, оолдарым, ам-на ажылывыс кылыылыңар. Карадан тургузуп туруңар, диңмчилер боозун адып шепеп турзуп. Боо биле адыгаы ийилээн аът биле мунукчу дег чаңгыс аай сетиилиг болур ужурлуг, ындыг болбас болза, хайыраан диниңиң бажын чазыпкаш, кежин үрей адар. Ындыг кижи күрүнеге орулга киирбес, харын чоннуң ашаа чораап байлаан үргедээр, таңдының байбайлаанга херек кырында хорда чедирер. Ындыг аа? Ындыг. Че, оолдар, бөжүулап-бөжүулап хөделип турунар, хүн орайтаар дей берди.

Кара адыышкыны уламчылай берген.

Од хүнден эгелээш-ле Кастай ашактың ажы-чаңы чаартына бергении Шимит эскерип каан. Даштындан көөрге, биеэги-ле кадаң кара ашак хевээр, арны бырыжа берген хевээр, мурнукузу дег уруумуң оглу Ай-оол-биле ойнаар, дээрде сылдыстарны көрүп алгаш, узун кожагар салазы-биле айтып-айтып, улуг кижи-биле чугаалашкан чүве дег, биичи оолга чаа-ла таймылбырлаан олурар:

— Дуу ол сылдысты Алдын Кадааш дээр боор чүве, оглум. Бөмбүрзектиң өзээ ону таварты чанарап эрткен дижир-ле болгай. Кадааш дээрге, бистиң чоннуң домаа эвес, моол чурагачыларның сөзү дээр-ле болгай, багаалаш, адагаш, өрген дээн үткалыг. Чүге дээрге өске сылдыстар шуптузу ол сылдысты долгандыр одарлаар, өргенге өртеп каан малдар дег ону дескиниң турар чүве-дир ийин. Чүгле ийи-чаңгыс-ла сылдыс ындыг эвес, боштуна берген мал дег, сагынган черинге-ле улуҥ чоруур. Ол дээрге ийи-чаңгыс чүвелер-дир ийин, оон көвүдевес. Сылдыстарның хөй кезии ындыг эвес. Алдын Кадааштың дескиндир киискиир, долгандыр тараа бастырган шарылар дег, ынчаар одарлаар, ынчангаш ол сылдысты бөмбүрзектиң өзээ деп хүндүлээш алдын сылдыс дээн-дир ийин.

Шимиттиң чедип келгении көрүп каашаш, ашак ыыды чидип, чүгүртүзеңнээш эрес характарлыг, суг курту дег, шимченгир оглун сиилип чорудупкаш, күдээзии өгже чалап, шайын кудуп, чаглыг ээдии салып, оо-хоран арагазын бербейн, оожум-топтуг чугаалап олурган:

— Кара аткан черге шала изиглеии бергеи хире-дир мен, оглум. Уруум биле силериң кудаңарны эңчок хөөн-биле соглептим ышкаш, болган чүвеии болбаан деп чүү дээр боор, кырган каттыңга келдереалеи авыралдап айыткан көр. Даргалар силер эки билир-ле силер ыйнаан, улуг угаанныг Токка угаадын айтып орар-ла хайыракан ыйнаан. Ындыг болза-даа силер күдээм болгай силер, мениң бодааны-даа ол, аданың адааны-даа ол. Ову өскээр чүү дээр боор. Чүгле сеи меңээ ажыкпа.

— Эндээ этпээн, эки чүве чугаалаан болгай силер, каттым — деп, Шимит ээлдек харыылаан.—Аныяк өскеиге өөредиглиг, чоига чогумчалыг чүвеии чугаалаңар. Шынын соглээнге кижи удур, ышык тутканга ыт удур. Шаанда ындыг турган-дыр ийин, каттым, чаа шагыы чаа ёзу-биле чогаадыр болдур ийин.

Алдын-оол ДАРЖАА.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24—63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, партшколга секретарьның 23-35, партийн змыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54 көдээ ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлетүүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефончо долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТИРАЖЫ 16056. ЧАГЫГ № 245. ТС—00773

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле өргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1)

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 245 (9622) | Пятница, октябрь 18, 1974 чыл | 1925 чылда үнелеттингеш | Өртээ 2 коп.

УЛУГ ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

ЭШТЕР Л. И. БРЕЖНЕВ БИЛЕ Т. ЖИВКОВТУҢ БЕСЕДАЗЫ

БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы эш Т. Живков биле СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң ужуражыышкыны Кремльге октябрь 16-да болган.

Эштер Л. И. Брежнев биле Т. Живков Совет Эвилелинде болгаш Болгария Улус Республикада коммунистиг, социалистиг тургузуушкуннуң чоруп турарының дугайында информациязын үректиң ханызындан пайыралыг солчуп чугаалашкан. ССРЭ биле БУР-нуң аразында бүгү талалыг кады ажылдажылганың казагарыш турарынга болгаш чоокшулажыышкынга сеткил ханыышкын илергейлеттингеш, совет-болгар харылзааларары бүгү талалыг улам быжыглаарының айтырыгларын чугаалашкан.

Акы-дүүмә ийи партияның удуртукчулары амгы үе-чадада социалистиг чурттарның чаңгыс эви биле сыгыт каттыжыышкынын быжыктырары, делегей байдалының дүшкүүрлүүн чөвүрүлдүрээри улам ханылдыры дээш, тайбың, демократия болгаш социализм дээш демиселге коммунистерниң бүгү ажылчы чонаарының интернационалчы, эр-сеткил каттыштырылгазының быжыглаары эң чугула соруулга боон турар деп демдеглээш, делегей байдалының, делегейниң коммунистиг, ажылчыл шимчээшкинниниң чугула айтырыгларының талазы-биле санаа-оналыы солушкан.

Эштер Л. И. Брежнев биле Т. Живковтуң ужуражыышкыны чугаалашкан бүгү айтырыгларының талазы-биле СЭКП-ниң болгаш БКП-ниң бүрүнүбиле чаңгыс ай сагыш-бодалдының илергейлеп көргүскен.

БУР-нуң партия-чазак төлээлери Москвада

БКП ТК-ның бирги секретары, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Тодор Живковка баштаткан БУР-нуң партия-чазак төлээлери «Болгария Улус Республика — социализм оруу-биле 30 чылдаа» деп юбилейжи делгелгенинг ажыдымышкынынга киржирибиле октябрь 16-да Москвада чедип келген.

Төлээлерни СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин болгаш албанның өске-дээ кижилери ССРЭ-ниң, БУР-нуң күрүне туктарын ёскан Внуково аэродромунга утказаннар.

(СЭТА).

Н. В. Подгорный Финляндияның Компартия удуртукчулары-биле ужурашкан

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА) ССРЭ биле Финляндияның аразынга тайбынчыдыгла кереэзин чарганының 30 чыл оюнга болгаш «Финляндия — Совет Эвилели» шилелейдиң 30 хырлаанынга таварыштыр Хельсинкиде чоруп турар Совет күрүне делегациязын баштаан, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү Н. В. Подгорный Финляндияның Компартия удуртукчулары-биле — Компартияның Даргазының ораалакчылары Т. Синисало болгаш О. Хяккинен-биле, партияның Чиңгине секретары А. Аалто, ФКП ТК-ның Политбюро кежигүнү Э. Туоминен, ФКП-ниң Хүндүлүг даргазы В. Песси олар-биле ужурашкан.

Чылыг, эң хуусүмде найыралдыг байдалга эрткен ужуражышкымнең үезинде ССРЭ-ниң даштыкы политиказының, совет-финляид харылзаалараның болгаш СЭКП биле ФКП-ниң партиялар аразында харылзааларының айтырыгларың чугаалашкан. СЭКП биле ФКП-ниң ажылчорудулгазының дугайында болгаш делегейниң коммунистиг база ажылчы шимчээшкинниң хөй-хөй айтырыгларының талазы-биле информациязы база солчуп чугаалашкан.

Документилерге ат салган

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Совет Эвилели биле Финляндияның аразынга энергетика талазы-биле кады ажылдажылга дугайында дугуржулгага база совет-финляид эртем-техниктиг кады ажылдажылганың перспективтиг программазынга ат салырының ёзулалы Президент ордузунга болган.

Ат салырының ёзулалынга Совет күрүне делегациязының баштыны, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный болгаш Финляндия Республиканың Президентизи У. К. Кекконен киришкен.

Дугуржулгага ат салганнар: совет талаадан — Даштыкы чурттар-биле экономика харылзааларының күрүне комитединиң даргазы С. А. Скачков, фин талаадан — даштыкы садыг министри И. Лайне.

Перспективтиг программага эртем-техниктиг кады ажылдажылга талазы-биле совет-финляид чазактар аразының комиссия даргалары М. П. Ковалёв биле П. Кууси олар ат салган.

ДЕТКИВИШААН

Беш чылдың тодарадыкчы чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш чарышка киришпишаан, Кызыл-садыгның коллективи бо чылдың үшкү кварталында шудургу ажылдаап, СЭКП Кызыл хооркомунуң болгаш хооркүүскомунуң, республиканың Садыг министерствозунуң болгаш күрүне садыының база хереглеп кооперациязының ажылдакчыларының профвилел обкомунуң шилчинир Кызыл туктарын чаалап алган. Олар ам Улуг Октябрьга уткуштур чарыштың улам калбартып, чыл эгезинде алган социалистиг хүлээлгелерин эде корүп, чаа бедиткен хүлээлгелерни алган.

Эрткен средада, ажыл шагы соолзүреп чорда Кызыл садыгның кызыл-булунунга коллективтин хөй ажыл-ишчилери долдур олурупкан. Наймыладың мурнакчы будургулеринин эгелээшкинин олар деткип, чаа хүлээлгелерни алырынга турасказаткан хуралта чыглып келгеннери ол. Улуг Октябрьга алдар кылдыр социалистиг чарышты калбартыр, тодарадыкчы чылдың планныг онаалдаларын чедиишкининг күүседир талазы-биле сорулгаларны анаа чугаалашканнар.

— Тодарадыкчы чылдың тос айларында бараан саарылгазының планын хуусаа бетинде күүседткен болгаш өре-самчыдал чок ажылдап, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижинин Совет Тываның 30 чыл оюн таварыштыр алдывыс — деп, бот-орулга-чарылгалыг № 9 будургенинин директору Б. Г. Князева чугаалаан, бо чылдың он айларының база чыл планын хуусаа бетинде күүседирин коллективтиң хүлээгенин дыннатты. Бо садыг будургезин үшкү кварталдың түнелеин ёзугаар Кызыл-садыгның коллективтериниң аразында чарышка биргн черни эелеп, дирекция черинин шилчинир Кызыл тугун болгаш 400 рубльдин шаңналын алган болгай.

Хураага № 22, 55 магазиннериниң профвилел комитеттериниң даргалары Т. И. Коробейникова, Н. С. Новикова, № 5 магазинниң улуг садыгчызы Л. Б. Хайдып, № 11 магазинниң директорунуң хүлээлгезин күүседип турар Е. Б. Воронсенко олар саналбергеш, боттарының коллективтеринин күш-ажылчы чедиишкиннеринге доктаап, бедиткен хүлээлгелерни алганын дыннатты.

— Улуг Октябрьның 57 чыл оюн төлептиг утказуру-биле он айларның планын дөрт хонук бурунгаар күүседип, чыл планын чедиишкининг күүседир талазы-биле чаа бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алыылыңар — деп, Кызыл-садыгда партия организациязының секретары Д. С. Чистаев хуралдың киржикчилерин кыйгыраргга, ону бир ап-сеткилдиг деткээн.

Кызыл-садыгның коллективи он айларның планын дөрт хонук бурунгаар күүседип, пландан аңыр 656 муң рубльдиң бараанын найысылалдың чурттакчы чөнунга садарын, бараан саарылгазының чыл планын декабрь 29-на чедир күүседирин болгаш пландан аңыр 300 муң рубльдиң бараанын садарын хүлээнген.

В. МААДЫР.

ШУДУРГУ АЖЫЛДААР

Тоску беш чылдың тодарадыкчы дөртку чылының кыштаглаашкынынга белеткел ажыдарын «Хемчик» совхозтуң тудугжу звеноларының, малчыннарының барык доозуп турар. Бо чылын совхозтуң шөөр малы 32 кезек черге кыштаглаар. Ынчангаш бирээзинге 350 хой кирер үн кажаапы тудугжуларының ийи звеноузунең тудуп доозкан. Ол звеногга 20 кижи (удуртукчузу Ак-Кара Донгак) ажылдап турган. Оон ынай эрги кажааларны чылыглап, чурттапга бажыңнарының печказын салыр бир звено база ажылдап турган. Ол звеноның кежигүннери 7 кажаавын септелгезинге бүрүн кылган. Малчыннарның чурттапга бажыңнарының печказын салган. Шөөр болгаш бода мал кажаалларының септелге, дерилгези ам дооступ турар. Бода мал фермазында мал чеми хайындырып белеткээр цехтин «Сельхозтехниканың» Кызыл-Мажалык каттыжыышкынының ажылчыннары кылып турар. Ол уламаз ажыглапга кире бээр.

Кыштаглаашкынга белеткел ажылдарының кол үүлү — четчир санныг мал чемин кыштагларга, мал фермаларынга чедирип алыры. Ол айтырыгны долузу-биле шинтирлээр сорулга-биле савазының болуп, ону удур сараатган, ситеннии кыштагларже соөртүрүн үргүлчүлеп турар бис. Ам 210 тонна ситен кыштагларда чедиртинген. Мал чемин кыштагларга чедирип алыр ажылды хойжулар Саая Очур-оол, Хомушку Оолак, Хомушку Базыр, Хомушку Додуй-оол акы организастап, аңаа боттарыидепкейлиг киржип турарлар. Олар ситеннии боттарын белеткеп алганнар. Үк хойжулар амгы үеде кыштагларында 10-12 тонна ситеннии чедиргилеп алгылаан.

Совхозтуң төп сүт-бараан фермазының коллективи (бригадири Ендан Самбуу) 54 тонна ситеннии белеткээш, фермада чедирип алган.

Иниттиниң малының суттарылгазын организастыг чорудар сорулга-биле бо чылын 4 автомашинаны түскайлаан.

Ажыл-агый шөөр малдың тарын боозадылгазын организастыг эрттирген. Совхоз 3500 баш хойну тарын боозадып планның 100 хуу күүседткен.

Кыштаглаашкынга хамаарышкан айтырыгларны чедиишкининг шинтирлеп турганы, иниттиниң малын кыштан хүр-менди ажырып, хорамча болдурбас дээш бүгү күштүң моөнүнеп, шудургу ажылдаар бис.

О. САРЫГЛАР,
«Хемчик» совхозтуң директору.

НАЙЫСЫЛАЛГА АЯН ТУДУП

ТЫВАНЫҢ АЯЛГАЛАРЫ

Октябрь 16-да Чайковский аттыг концерт залынга «Ада-чурт» деп кантатаның чаңгыланы бергени — Тыва АССР-ниң литературазының болгаш уран чүүлүнүң хүннериниң Москвада амыттынганының аяныг аялгазы болган. Ол хүннер Тываның Совет Эвилелиниң составынга эки тура-биле каттышканының 30 чыл оюнга алдар кылдыр автономнуг республикадан чедип келген уран чүүл мастерлериниң улуг концертибиле амыттынган.

Биледингир ыраажылар, танцычылар, хөгжүмчүлер — профессионал болгаш бот-тывынгыр коллективтеринің артистери тыва чоннуң онзагай, чогаадыкчы уран чүүлү-биле көрүкчүлерни таныштырган. Москвачылар ыры-танцының «Саян» ансамблиниң, улусчу хөгжүм херекселдер оркестриниң, хөгжүм-шин театрының артистериниң оюнун таалап көрүп, адыш часхал турган. Аалчылар «Чайлагда байырлал» деп ыры-хөгжүмнүг сюитадан үзүндүнү, «Челер-оюн» деп музыкалыг көргүзүгнү, улустуң аялгаларын болгаш танцыларны чедиишкининг күүсеткеннер.

Тыва композитор А. Чыргал-оолдуң «Ленин — партия» деп ыры байырланчыг чаңгыланып турган.

Концертиге СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары П. Н. Демичев, СЭКП ТК-ның секретары И. В. Капитонов, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчызы В. И. Кочемасов, Тыва АССР-ниң партия болгаш совет организарының удуртукчулары аарушкан.

(СЭТА).

УТТУНДУРБАС УЖУРАЖЫЫШКЫННАР

МОСКВА. (Телефон-биле). Тыва литератураның болгаш уран чүүлдүң хүннериниң чурттуң чүрээ — Москвага ажыттынган хуусү. Найысыладың П. И. Чайковский аттыг концерт залынга москвачылар доллур олурупкан. Сценага РСФСР-ниң Культура министерствозунуң бөлүк төлээлери база Тыва АССР-ниң партия, совет организарының удуртукчулары көстүп көөрге, залга адыш часкаанынынаары диңмирер турган.

Тыва литератураның болгаш уран чүүлдүң байырлалы Москвада эгелээнин дыннадып, республиканың культура министри М. С. Хомушку сес ап ажыттыкан. Дараазында РСФСР-ниң Культура министерствозунуң төлээзи Н. К. Мечко чүве чугаалаан, каш хонуктар бурунгаар Ю харлаан Совет Тываның культура талазы-биле ажыг-дүүн ажылдарын сонуургаан.

Тыва литератураның болгаш уран чүүлдүң хүннерин Москвада өткүрүп турарының дугайында информациязын Тываның Культура министри М. С. Хомушку берген. Ол чүве-биле Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижинин Совет Тываның 30 чыл оюн таварыштыр алдывыс — деп, бот-орулга-чарылгалыг № 9 будургенинин директору Б. Г. Князева чугаалаан, бо чылдың он айларының база чыл планын хуусаа бетинде күүседирин коллективтиң хүлээгенин дыннатты. Бо садыг будургезин үшкү кварталдың түнелеин ёзугаар Кызыл-садыгның коллективтериниң аразында чарышка биргн черни эелеп, дирекция черинин шилчинир Кызыл тугун болгаш 400 рубльдин шаңналын алган болгай.

Хураага № 22, 55 магазиннериниң профвилел комитеттериниң даргалары Т. И. Коробейникова, Н. С. Новикова, № 5 магазинниң улуг садыгчызы Л. Б. Хайдып, № 11 магазинниң директорунуң хүлээлгезин күүседип турар Е. Б. Воронсенко олар саналбергеш, боттарының коллективтериниң күш-ажылчы чедиишкиннеринге доктаап, белиткен хүлээлгелерни алганын дыннатты.

— Улуг Октябрьның 57 чыл оюн төлептиг утказуру-биле он айларның планын дөрт хонук бурунгаар күүседип, чыл планын чедиишкининг күүседир талазы-биле чаа белиткен социалистиг хүлээлгелерни алыылыңар — деп, Кызыл-садыгда партия организациязының секретары Д. С. Чистаев хуралдың киржикчилерин кыйгыраргга, ону бир ап-сеткилдиг деткээн.

Кызыл-садыгның коллективи он айларның планын дөрт хонук бурунгаар күүседип, пландан аңыр 656 муң рубльдиң бараанын найысылалдың чурттакчы чөнунга садарын, бараан саарылгазының чыл планын декабрь 29-на чедир күүседирин болгаш пландан аңыр 300 муң рубльдиң бараанын садарын хүлээнген.

В. МААДЫР.

ШУДУРГУ АЖЫЛДААР

Тоску беш чылдың тодарадыкчы дөртку чылының кыштаглаашкынынга белеткел ажыдарын «Хемчик» совхозтуң тудугжу звеноларының, малчыннарының барык доозуп турар. Бо чылын совхозтуң шөөр малы 32 кезек черге кыштаглаар. Ынчангаш бирээзинге 350 хой кирер үн кажаапы тудугжуларының ийи звеноузунең тудуп доозкан. Ол звеногга 20 кижи (удуртукчузу Ак-Кара Донгак) ажылдап турган. Оон ынай эрги кажааларны чылыглап, чурттапга бажыңнарының печказын салыр бир звено база ажылдап турган. Ол звеноның кежигүннери 7 кажаавын септелгезинге бүрүн кылган. Малчыннарның чурттапга бажыңнарының печказын салган. Шөөр болгаш бода мал кажаалларының септелге, дерилгези ам дооступ турар. Бода мал фермазында мал чеми хайындырып белеткээр цехтин «Сельхозтехниканың» Кызыл-Мажалык каттыжыышкынының ажылчыннары кылып турар. Ол уламаз ажыглапга кире бээр.

Кыштаглаашкынга белеткел ажылдарының кол үүлү — четчир санныг мал чемин кыштагларга, мал фермаларынга чедирип алыры. Ол айтырыгны долузу-биле шинтирлээр сорулга-биле савазының болуп, ону удур сараатган, ситеннии кыштагларже соөртүрүн үргүлчүлеп турар бис. Ам 210 тонна ситеннии кыштагларда чедиртинген. Мал чемин кыштагларга чедирип алыр ажылды хойжулар Саая Очур-оол, Хомушку Оолак, Хомушку Базыр, Хомушку Додуй-оол акы организастап, аңаа боттарыидепкейлиг киржип турарлар. Олар ситеннии боттарын белеткеп алганнар. Үк хойжулар амгы үеде кыштагларында 10-12 тонна ситеннии чедиртинген алгылаан.

Совхозтуң төп сүт-бараан фермазының коллективи (бригадири Ендан Самбуу) 54 тонна ситеннии белеткээш, фермада чедирип алган.

Иниттиниң малының суттарылгазын организастыг чорудар сорулга-биле бо чылын 4 автомашинаны түскайлаан.

Ажыл-агый шөөр малдың тарын боозадылгазын организастыг эрттирген. Совхоз 3500 баш хойну тарын боозадып планның 100 хуу күүседткен.

Кыштаглаашкынга хамаарышкан айтырыгларны чедиишкининг шинтирлеп турганы, иниттиниң малын кыштан хүр-менди ажырып, хорамча болдурбас дээш бүгү күштүң моөнүнеп, шудургу ажылдаар бис.

О. САРЫГЛАР,
«Хемчик» совхозтуң директору.

ФИНЛЯНДИЯНЫҢ КҮРҮНЕ ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ӨМҮНЭЭЗИНДЕН

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА) ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйга болгаш оон баштаан Совет күрүне делегациязынга алдар кылдыр Финляндияның Күрүне Чөвүлели октябрь 16-да эртенги шайлаага тургускан.

Эртенги шайлаага фин талаадан республиканың Президентизи У. К. Кекконен, чазак кежигүнүнер, парламент депутаттары, «Финляндия — Совет Эвилели» шилелейдиң удуртулга черинин төлээлекчилери болгаш оон-даа өскелер барган.

Соолгу үжен чыл дургузуунда Финляндия биле Совет Эвилели ниити чаагай күзелдинин ёзугаар тайбынлың, чаагай кожа-хелбээ догуннаашкын харылзааларын тургузуп, калбартырының херээнин эргеажыктарынга дүүштүр улуг ажылды кылган. Ол политика 1948 чылда чарган. Найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында финляид-совет керээге база ийи чурттуң үре-түңнелдиг, кайызынга-даа ажыктыг дем каттыштырып ажылдаарының үндезинни ылап тургузуп берген дугуржулгаларның бүрүн системазында даянып турар деп, Финляндияның Премьер-Министри К. Сорса чыылганнарга демдеглеп чугаалаан.

Совет күрүне делегациязының Финляндияга чорааны чаагай үре-түңнелдиг болган. Бо үннерде болган ужуражыышкыннар биле бееседалар ийи күрүнеминиң аразында харылзааларга үжен чыл мурнунда эгелээн эргилдениң ужур-дузазын база катап үнелеп көөр арганы берген деп, Н. В. Подгорный харыы чугаазынга демдеглээн.

Чурттарывыстың аразынга найыралды болгаш кады ажылдажылганы хөгжүдер төлазы-биле Президент У. К. Кекконенниң, Финляндияның Премьер-Министри К. Сорсага баштаткан чазаанның ажыл-чорудулгазын, Европага болгаш оон девискээрниңде дашкаргы политиктиг байдалды экижидериниче, утланган олардың күжениишкиннерин бедии-биле үнелеп турар деп, Н. В. Подгорный чугаалаан.

Харылзаалардывыс кайыыска-дээ ажыктыг экономика харылзааларынга ыяк үлелеттингеш, янчангаш күштүг. Оон база бир керечиин болгаш энергетика талазы-биле кады ажылдажылга дугайында чаңчыл ат салган дугуржулга болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылганың перспективтиг программазы болган.

Амгы ава-черүк совет-финляид харылзаалар-ның айтырыгларынга, делегей политиказының чугула кол-кол айтырыгларынга-даа хамаарыштыр ниити сагыш-бодалдывысты база катап бадыткаан.

Чурттарывыстың болгаш улустарывыстың аразынга чаагай кожа-хелбээ догуннаашкын харылзааларын мөөн соңгаардда калбартырыг эргежок чугула деп көөр чаңгыс ай сагыш-сеткилдиг бис.

Европа диңге бийдалдың ужурун бодап көөрүнге болгаш ында ам-дээ шинтирлеттингелек айтырыгларны шинтирлээрининг аразын тывазырынга хамаарыштыр чоок сагыш-бодалдыг бис. Чаартыпган Европаны, улус бүтүдезинниң хамааржылга чок, депшилгелиг хөгжүдүрүн хандырар, шыман-ла чөптүг принциптерге үндезилеттингеш системазын тургузар ниити сорулгалыг бис.

Амгы үеде делегей байдалының кол айтырыгларын үнелээримге база катап үнелеп көөр арганы берген деп, Н. В. Подгорный харыы чугаазынга демдеглээн.

Чурттарывыстың аразынга найыралды болгаш кады ажылдажылганы хөгжүдер төлазы-биле Президент У. К. Кекконенниң, Финляндияның Премьер-Министри К. Сорсага баштаткан чазаанның ажыл-чорудулгазын, Европага болгаш оон девискээрниңде дашкаргы политиктиг байдалды экижидериниче, утланган олардың күжениишкиннерин бедии-биле үнелеп турар деп, Н. В. Подгорный чугаалаан.

Харылзаалардывыс кайыыска-дээ ажыктыг экономика харылзааларынга ыяк үлелеттингеш, янчангаш күштүг. Оон база бир керечиин болгаш энергетика талазы-биле кады ажылдажылга дугайында чаңчыл ат салган дугуржулга болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылганың перспективтиг программазы болган.

Амгы ава-черүк совет-финляид харылзаалар-ның айтырыгларынга, делегей политиказының чугула кол-кол айтырыгларынга-даа хамаарыштыр ниити сагыш-бодалдывысты база катап бадыткаан.

Чурттарывыстың болгаш улустарывыстың аразынга чаагай кожа-хелбээ догуннаашкын харылзааларын мөөн соңгаардда калбартырыг эргежок чугула деп көөр чаңгыс ай сагыш-сеткилдиг бис.

Европа диңге бийдалдың ужурун бодап көөрүнге болгаш ында ам-дээ шинтирлеттингелек айтырыгларны шинтирлээрининг аразын тывазырынга хамаарыштыр чоок сагыш-бодалдыг бис. Чаартыпган Европаны, улус бүтүдезинниң хамааржылга чок, депшилгелиг хөгжүдүрүн хандырар, шыман-ла чөптүг принциптерге үндезилеттингеш системазын тургузар ниити сорулгалыг бис.

Амгы үеде делегей байдалының кол айтырыгларын үнелээримге база катап үнелеп көөр арганы берген деп, Н. В. Подгорный харыы чугаазынга демдеглээн.

Чурттарывыстың аразынга найыралды болгаш кады ажылдажылганы хөгжүдер төлазы-биле Президент У. К. Кекконенниң, Финляндияның Премьер-Министри К. Сорсага баштаткан чазаанның ажыл-чорудулгазын, Европага болгаш оон девискээрниңде дашкаргы политиктиг байдалды экижидериниче, утланган олардың күжениишкиннерин бедии-биле үнелеп турар деп, Н. В. Подгорный чугаалаан.

Харылзаалардывыс кайыыска-дээ ажыктыг экономика

КЫЗЫЛДА БОЛГАШ РАЙОННАРДА

Хуусаа бетинде

Тываның автосептелге заводунуң Константин Кукаринге удуртказ коммунистиг күш-ажылдың бригазазы октябрь айның эгезинде беш чыл планында айыткан күш-ажылдың будургүкчүүүн өстүрер талазы-биле онаалдазын күүседиккен.

Бригаданың келиңүннери тоску беш чылдың эгезинден бээр планнан ажыр 55 муң рубльдиң продукциязын будурген, тодаргайларга дээлгага неметтир 16 автобусту септээн. Бригада мындыг бедик коргузуунү социалистиг чарышты шын организастап, күш-ажылдың сагыша-чурумун быжыглап, ажыл-ишчилерниң харысалгазын бедидип турган чедиш алган.

Ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң депутады коммунист Владимир Хуний-оол, заводта комсомол организациязының секретары Евгений Чмых, коммунист Игорь Микачев, комсомолчу Алексей Родников ышкаш мурнакчылар бригадада хөй. Олар хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип келгеннер.

Коммунистиг күш-ажылдың бригадазының ажыл-ишчилери Октябрь байырлалынга төлептиг ужуражыры-биле чарышты улам калбартыкан. Олар чыл төнчүзүнге чедир алды автобусту септээр хүлээгени алгаш, ону күүседири-биле шалыпчы ажылдап турарлар.

* * *

Ажыглалда кирген

Мөңгүн-Тайга районунуң төвү — Мугур-Аксы суурунуң эрги электростанциязының күжү бичо болганындан чыруткы-биле хандырып шыдаазын барымдаалаан, оон күштүг станцияны тударын шинтирээн.

«Тыва коммунэнерго» будургезининг улуг инженери Владимир Лавейкинге удурткан он ийи кижи составтыг бригадазы чаа электростанцияны кылып доозкаш, ажыглалда киирген. 250 киловатт күштүг дизельдиг электр станциязы Мугур-Аксының албан организация, эмнелге, школа, чурттарга бажыңнарын хүн-хүн чок чыргыдып турар.

* * *

Чылдының күүседткен

Бердинген планның онаалдазы болгаш аңган социалистиг хүлээгеин хуусаа бетинде күүседир дээш СЭКП-ниң XXII съездиин аттыг совхозтуң Дөртүн сүт-бараан фермазының коллективи кызымак ажылдап турар. Ферма эртken тос айларда күрүнеге 450 тонна ажыг сүттү садып, чыл планын 97,5 хуу күүсеткен.

Саанчылар ортузунда чарыштың бирги черинде ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Аядын-кыс Санна-Бакыровна Моңгуш чоруп, бир инекко оналаштыр 3002 килограмм сүттү саап алган. Бо чылын үш муң кг сүт саап алыр хүлээлгеин хуусаа бетинде ол ажыр боттандырган. Кушажылдың Кызыл Тук орденниг эдилекчиин Дүктүг Денен-ооловна Ондар чылда 2800 килограмм сүт саап алыр хүлээгеин тос айларда 20 килограмм ажыр күүсеткен. Саанчылар Д. Кара-Сал, Э. Ооржак, М. Моңгуш сүт саап алырының чыл онаалдазын чедиишкининг боттандырган.

Ферманың коллективи саар инекторнун ажаалда, чемгерилгезин эжиккидип, саанчылар ортузунда социалистиг чарышты дээштиг организастаанындан эки көргүзүүлгелиг болган. Ферма эртken чылдың бо үезинге деңнээрге 785 центнер хөй сүттү саап алган.

ЮБИЛЕЙНИҢ ТУРАСКААЛ МЕДАЛЬДАРЫН ТЫВЫСКАН

Болгария Улус Республикаңың партия-чазак төлээлериниң баштыңы эш Тодор Живков «Болгарияга социалистиг революцияның 30 чылы» деп юбилейжи тураскаал медальдарны совет удуртукчуларга октябрь 16-да Кремльге чылыг, байырлалдыг байдалга тывыскан.

Юбилей медальдарын эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, А. А. Гречко, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, П. Н. Демичев, В. И. Долгих, И. В. Капитонов олаарга тывыскан.

Эш Т. Живков шаңнаткаларга доочу чүве чугаалаан.

Болгария Улус Республиканың Күрүне Чөвүлели Болгарияга социалистиг революцияның 30 чылынга холбаштыр тускай юбилей медалиин доктаатkан деп ол чугаалаан. Ол медальды болгар хамаатыларга олардың фашизмге болган капитализмге удур демиселге ачы-хавыязы дээш тыпсыр. Ону ол ышкаш өске чурттарның хамаатыларынга олардың Болгария Улус Республиканың хөгжүдезинге ачы-хавыязы дээш тыпсыр. Болгарияга социалистиг революцияның тиилээринге болган бистиң чурттка социализм тургузуушкунуна СЭКП кайы хире улуг ачы-хавыязыг боон турарын шупту улус биляр болгай. Ынчангаш Совет Эвилелиниң хамаатылары бистиң чурттуң болгаш бистиң кайыралмазывыстың хөгжүдезинге улуг салымшкыны дээш бо медальды алырынга эң-не төлептиглер боон турар-дыр. Олардың аразында бир дугаары — совет хамаатылары. Болгария Улус Республиканың Маадырыг Леонид Ильич Брежнев боон турар.

Бо өөрүшкүлүг даалганы күүседип, Болгарияга социалистиг революцияның 30 чыл оюн холбаштыр силерге медальдарны тыпсыр болганымга аас-кежиктиг мен — деп, Т. Живков түнелиинде чугаалаан.

Эш Л. И. Брежнев СЭКП Төп Комитединиң Политбюросунуң өмүнээзинден Болгарияның Компартиязының Төп Комитединге, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Т. Живковка баштаткан БУР-нуң партия-чазак төлээлериниң алдары дээш дүштеки шайлаага тургускан.

(СЭТА).

КАЯА-ДАА МУРНУКУ ОДУРУГГА

Найысылал Кызылда районнар аралыкы «Сельхозтехника» каттыжышкынының ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажыдакчылары Улуг-Хем, Бии-Хем, Каа-Хем, Танды районнарының ажыл-агыйларын хандырар хүлээлгелиг. Бистиң коллектив ол районнарның ажыл-агыйларын машина-техника, кодээ ажыл-агыйының өске-даа дериг чепсек-херекселдери-биле хандырарынга, оон септелгезин үлүктел чокка, эки шынарлыг чорударынга бөттарының төлептиг үлүгүн киирип, тодарадыкчы чылдың планныг онаалдаларын ажыр күүседир үзүп күжениишкиниг ажылдап турар.

Коллективте ажыл-ишчилерни тоску беш чылдың күш-ажылчы чедиишкиннерин сөрүк киирип мобилизастаарынга, ук бүдүрүлгеге ажылдап турар коммунистерниң авангардчы ролю, олардың күш-ажылга мурнакчы үлегер-чижээ коскулуг черни ээлеп турар. Коммунистерниң хөй нуруузуу ажылдап турар участоктарында хөй-ниитиг ажылынга идепкейлиг киржип, бөттарының онаашкан ажылынга чүткүлдүүн коргүзүп, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турар. Чижээ, септелге мастерскаазының моторизи П. Байыр-оол партия хооркомунун кежигүнү болгаш бүдүрүлгеде парторганизацияның бюро кежигүнү, бодунуң ажылдап турар участогунда политинформация арттырерин харыылап турар. Автошимчедикчи цехиниң моторизи Н. Злыгостаев, улусчу контролерлер болуунуң даргазы, ол хөй-ниитичи хүлээлгезин эки күүседип, бүдүрүлге онаалдазын доктаамал 140 хуу күүседип келген.

Коллективте коммунистер Н. Злыгостаев, Н. Панкин оларның ак сеткилдиг мурнакчы ажыл-ишкин партия болгаш чамык бедии-биле үнелээн. Олар Күш-ажылдың Кызыл Тук болгаш «Хүндүледдин Демдээ» орденнериниң эдилекчилери. Чолаачылар аразында калбарган социалистиг чарышторлуг мурнуку одуруунга чолаачы коммунист В. Русскан чоруп турар. Ол бүдүрүлге онаалдазын үргүлүү 160 хуу чедирип келген. Мурнакчы чолаачы Кызыл хоорай Советиниң депутады. Бодунуң депутат хүлээлгезин төлептиг күүседип, сонгукчулар-биле кашыдаа ужуражыышкынны эртирип, оларның чагыгларын күүседир дээш болур-чогуур аргаларны ажыглап, чоннуң хүндүткелин чедип ап турар.

Күскү хову ажылдарының мурнуу чарыында каттыжышкынга партия хуралы болуп эрткен. Анаа күскү хову ажыынга бүдүрүлге канчаар белеткенгенин база ажыл-агыйлардан кээп турар машина-техниканың септелгезиниң шынарының дугайын коммунистер чугаалашкан.

Партийжи амыдырал

Күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүг, организастыг болурунга чаа мастерскаяның чоокта ажыглалга киргени улуг идигни берген. Ол мастерскаяга дутуйлуг тракторларның, комбайннарның, автомашиналарның септелгезин чорудар. Бо участоктун ажыглалга киргенииң соонда ниити септелгенин темпизи дургедээн болгаш оон шынары экижээн. Ол дугайын ажыл-агыйларның төлээлери болгаш механизаторлар чугаалап турар. Ылангыя чаа участокта ажылдап турар коммунист Б. Даржай, В. Шильков, Н. Козин олар бедик мергежилдиг ажылакжи-биле нинти херекке улуг үлүг киирген.

Ол-да хуралга коммунистер кодээ ишчилерге дузалажып, күскү хову ажылынга идепкейлиг киржир талазы-биле инициативазын үндүргеннер. Коммунистерниң инициативазын детпип, механизатор мергежилдиг хөй-хөй ажылчыннар тодарадыкчы чылдың дүжүүн чидириг чокка ажаап алырынга киржир күзелин илереткеннер. Дүжүт ажаап алыышкынынга коммунистер база улуг күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүүг киришкеннер: комбайнерлер мергежилдиг коммунист Н. Злыгостаев, М. Дремлегов, М. Соколов олар Тандыда кодээ ажыл-агыйының дуржулга станцизының шолдеринге тараа ажаап алыышкынынга киришкеш, ук бүдүрүлгениң шаңнал-макталын чедип алганнар. Оларның чүткүлдүг күш-ажылынга өөрүп четтиришкинин илергейлээн байырлыг телеграмманы дуржулга станцизының парткому, ажылчын комитеди, дирекция чери бистиң бүдүрүлгенин дирекциязынче чоруткан. Мурнакчыларның чедиишкинниг коллективтин ажыл-ишчилери чоргаарланыырлар. Бии-Хемниң «Кызыл тараачын», «Өөк» совхозтарының дүжүдүн ажаажырынга коммунист И. Морозовка баштаткан чолаачылар бригадазы база улуг дузаны коргускеннер.

Үшкү кварталда хайныккан социалистиг чарышка участоктардан, цехтерден автопарктың, автомашинаның, техниктиг хандырылга станцизының, септелге мастерскаазының коллективтери бүдүрүлге онаалдазын ажыр күүседип тергиндээннер. Үшкү кварталдың хайныышкынынг ажыл-ижин түнелеишаан, чоокта чаа болуп эрткен хуралга коммунистер сөөлгү кварталдың бүдүрүлге планын хуусаа бетинде күүседиринче бүгү ажылчыннарны, инженер-техниктиг ажылдакчыларны сорук киирип, политмассалыг ажылды күштелдирериниң аргежок чугулазын айыткан.

Бистиң коммунистеривис каяа-даа, кандыг-даа ажыл-херекке авангардчы ролүн коргүзүп келген. Олар моон соңгаар-даа ажыл-херекке идепкейин коргүзүп харыысалгалын улам бедидерлер. Партдокументилер солуушкунуун үезинде бо угланыышкын-биле чоруттунган ажылды улам быжыглап, ниитилештирип байырлар дээш партия организациязы шудургу ажылдарны ам-даа күжениишкинниг уламчылаар.

А. СКРИПАЛЬЩИНОВА.
районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжышкынында парторганизацияның секретары.

ҮШКҮ КВАРТАЛДЫҢ ТҮҢНЕЛИНДЕ

Кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге сагар талазы-биле Бай-Тайга район багай эвес коргүзүглерлиг болган. Тодарадыкчы чылдың үшкү кварталында, эрткен чылдың ол үезиниден үт бүдүрерин 264 центнер, дүктү 306 центнер көдүктеткен, а сагарын: үттү—114,6 хуу дүктү—101,8 хуу, сүттү —101,3 хуу күүсеткен. Ол ышкаш мал чеми белеткээрин база ажыр, 101,7 хуу күүсеткен.

Тургустуганындан бээр чаала чыл ашкан «Бай-Тал» совхозту (директору С. С. Байысоол, партком секретары Д. С. Чыдым, ажылчын комитединиң даргазы А. С. Немзырай) мактаары чөптүг. Ол ажыл-агый тос айларда күрүнеге үт сагар онаалдазы 126,3 хуу, дүктү 110,9 хуу, а мал чеми белеткээр планын 117,8 хуу күүсеткен. Төрүүр чүс башка онааштыр 95 бызаны, 81 хураганны, 77 анайны мендиг доруктурган, «Тээли» совхозтун коргүзүглери база эки.

Малдың өзери оон чаш төлүн мендиг алырында, ээзинин эки ажаалда-хайгаралында. Ол талазы-биле үлегерлиг, коргузуу бедик малчыннарның саны районда улам көвүдеп турары өөрүнүүт. Чижээ, чүс башка онааштыр 90—100 мал төлүү алган өг-бүле 46, а 100—119 чаш мал доруктурган өг-бүле 26. «Мурнакчының» — С. Х. Көк, Х. М. Баадан, «Бай-Талдың»—И. Э. Эрелчин, Э. Х. Сыргыт-оол, «Тээлиниң»—Х. Х. Күжүгет, К. Х. Мөңдүр, «Кара-Хөлдүң» — К. Б. Доржу ышкаш чаш малын мендиг доруктурган, өшкү бүрүзүнден 0,9—1,5 кг, хойдан-на 2,5—3,4 кг дүк ыргыткан малчыннарны мактаары өөрүнүүт.

Бүдүрүлге черлериниң үшкү кварталда чарышка коммунал ажыл-агый коллективи тиилекчи болган. Ол ышкаш онаашкан ажылынга кызымак, амыдырал-чуртталгага үлегерлиг, хөй-ниитичи кижилерни райпо болгаш харылзаа белдирип база өске-даа коллективтерден хөйнүү илередип болур.

Районнуң мал болгаш чердаа ажылында, үлетпүр бүдүрүлге-даа талазы-биле курлавырлар хөй. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедитпишаан, бар курлавырны четче ажыглаан болза, социалистиг чарыштың үре-түнелдиг калбартып, мурнакчыларның дуржулгазын бүгү-ниитинии болдурган болза ажыл-агыйларда коргүзүт амгыыдан ыракта бедик болур иймек. Моон соңгаар олче кичээнгей салыры күзенчиг.

Х. КАРА-ООЛ.

ЧУРУКТА: «Саян» совхозтун Суш салбырының мурнакчы саанчылары кежээки саалда үезинде (оң талазындан) А. Билчирмаа, Ч. Анай, Т. Дадар-кыс.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

Коммунист дугайында чугаа

Чонунга чоргааралдыг

«Тес-Хем» совхозтун Ү. Шынаа салбырының хоочун чылгычызы Очур-оол Оюнович Самдый-оол өөрү малчыннар-биле кады Дүнге-Бажынга сиген белеткеп турде ужурашкан мен. Оон-биле чугаазынчан үр-даа, хандыкшылыгдаа болгаш.

Чылгычының амгы көргүзүү черле багай эвес. Эрткен чылын ол төрүүр чүс беге онааштыр 82 кулунну алган болза, бо чылын 95-ти алган. Бо дээрге, эки көргүзүт. Бо күш-ажылчы чедиишкинде хоочун чылгычының байлак дуржулгазы, онаашкан хеезинге ак сеткилдиг болгаш бедик харыысалгалыг чоруу илереп турар. Ол дээрге малчыннын үр чылдарда хайгаралы, карак-биле көрүп, холу биле тудуп кылып келген дуржулгазы-биле чедип алдынган.

Очур-оолдуң чылгычы чымыштыг ажы барык чөрби чыл мурнунда амгы Ү. Шынаа салбырының девискээринге ынчангы Ленин аттыг колхоз турда эгелээн. Чаа амыдыралды тургусчур дээш изиг күзел-соруу хайныгып чоруур хып дээн чалыы оол биллиришкин бижип алгаш чедип келирге, баштай колхоз башаар черн, оон соонда колхозчуларның ниити хуралы ону колхозунга киирип алган.

Колхозчу амыдыралдың оруунга киирген аныяк эр өөрүшкү маднайлыг ажылдап турда, бир-ле хүн колхоз даргазы ону келдирип алгаш, колхозтун чылгызын кадаржырыын аңаа сүмелээн.

Бичe-чажындан чылгы малга ынак, аныяк эр даргазы-биле чөпшээрешкеш, чылгычылаан хапкан. Ынчарда колхозтун чылгызы хөй-лда, 900 ажыг баш турган. Дуржулгазы эвээш, аныяк оолдуг улуг чылгычыга дузалакчылаглыг кеан. Ажылынга ак сеткилдиг, алыс-ла бо малдың одар-белчимирин, чылдың кайы-даа үелеринде чымыштыг девискээринге чыл мурнунда амгы Ү. Шынаа салбырының хоочун чылгычызы Очур-оол Оюнович Самдый-оол өөрү малчыннар-биле кады Дүнге-Бажынга сиген белеткеп турде ужурашкан мен. Оон-биле чугаазынчан үр-даа, хандыкшылыгдаа болгаш.

Чылгычының амгы көргүзүү черле багай эвес. Эрткен чылын ол төрүүр чүс беге онааштыр 82 кулунну алган болза, бо чылын 95-ти алган. Бо дээрге, эки көргүзүт. Бо күш-ажылчы чедиишкинде хоочун чылгычының байлак дуржулгазы, онаашкан хеезинге ак сеткилдиг болгаш бедик харыысалгалыг чоруу илереп турар. Ол дээрге малчыннын үр чылдарда хайгаралы, карак-биле көрүп, холу биле тудуп кылып келген дуржулгазы-биле чедип алдынган.

Очур-оолдуң чылгычы чымыштыг ажы барык чөрби чыл мурнунда амгы Ү. Шынаа салбырының девискээринге ынчангы Ленин аттыг колхоз турда эгелээн. Чаа амыдыралды тургусчур дээш изиг күзел-соруу хайныгып чоруур хып дээн чалыы оол биллиришкин бижип алгаш чедип келирге, баштай колхоз башаар черн, оон соонда колхозчуларның ниити хуралы ону колхозунга киирип алган.

Колхозчу амыдыралдың оруунга киирген аныяк эр өөрүшкү маднайлыг ажылдап турда, бир-ле хүн колхоз даргазы ону келдирип алгаш, колхозтун чылгызын кадаржырыын аңаа сүмелээн.

Бичe-чажындан чылгы малга ынак, аныяк эр даргазы-биле чөпшээрешкеш, чылгычылаан хапкан. Ынчарда колхозтун чылгызы хөй-лда, 900 ажыг баш турган. Дуржулгазы эвээш, аныяк оолдуг улуг чылгычыга дузалакчылаглыг кеан. Ажылынга ак сеткилдиг, алыс-ла бо малдың одар-белчимирин, чылдың кайы-даа үелеринде чымыштыг

НАЙЫРАЛ БОЛГАШ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). ССРЭ биле Финляндияның аразынга тайбыңчыдылга дугайында дугуржулга чоргаының 30 чыл оюн болгаш «Финляндия — Совет Эвилели» нинтилелдиң 30 чыл болганынга тураскаатказн байырлыг хурал Шуудганнар ордузу «Финляндияга» болган.

Хуралга келгеннер: Совет күрүне делегациязының баштыны ССРЭ-ниң Дээди Соведиинің Президимумуун Даргазы Н. В. Подгорный, делегациязының кежигүннери — Дашгыкы чурттар-биле экономика харылзаалариның күрүне комитединиң даргазы С. А. Скачков, ССРЭ-ниң дашгыкы херектер министриниң оралакчызы И. Н. Земсков, «ССРЭ — Финляндия» нинтилелдиң баштаар черииің даргазы А. И. Маркушевич, ССРЭ-ниң Финляндияда элчиин В. С. Степанов, өске-даа албан кижилери; фин таладан — Президент У. К. Кекконен, Премьер-Министр К. Сорса болгаш Финляндияның чазааның өске-даа кежигүннери, «Финляндия — Совет Эвилели» нинтилелдиң удуртукчулары, чурттуг политиктиг партияларының, хөй-нимти организацияларының төлээлекчилери, Финляндияның пайысылалының ажыл-ишчилери.

Зал Совет Эвилелиниң болгаш Финляндияның туктарыбиле шиметтинген.

Финляндияның болгаш ССРЭ-ниң күрүне гимнери чаңгыланган.

Хуралга У. К. Кекконен чүве чугаалаан.

Хамааржылга чок Финляндия үш чыл эртерге 60 харлаар.

Тайбын керээзин чарганының хүнүнден бээр бо күзүн 30 чылдың ою болур.

Ол хүннерин деңнелге болдургаш, бистиң хамааржылга өөк күрүневистиң төөгүзүнге 1944 чылда күзүн эгелээн чаа үениң кайы хире үргүлчүлеп диг болганын көргүзүксээр-дир мен.

Финлянд-совет кады ажылдажылганың таарымчалыг байлак дуржулгазы 1944 чылда мөөңнеттинге берген. Совет Эвилели ийи талының айыыл чок чоруун хандырар, бистиң харылзажылгаларыв ы с т ы ң нинти принциптерии күрүнелер аразының керээзинге быжыглап алыр чугаалажылышкынарны эрттирер деп саналдаан. 1948 чылдың апрель 6-да болган чугаалажылышкыннарның түңнелинде найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында керээни чаргаи. Ол керээ найырадыг финлянд-совет харылзааларның чайгылыш чок барымдаалаттынар үндезини бооп турар. Бистиң чуртувустуң боттандырып турар идепкейлиг, тайбыңга ынак нейтралитет политиказы ону ылап барымдаалап турар деп, ол чугаалаан.

Найырал дугайында керээзин барымдаалаш, Финляндия биле Совет Эвилели экономиктың талазы-биле дем каттыштырыл ажылдаарын болгаш культура харылзааларын идепкейлиг калбартып эгелээн. Делегейниң ийиги дайыныың мурнунда чурттарывыстың аразынга бараан саарылгазы орта эвес чавыс деңнелдиг турган. Ам Совет Эвилели Финляндияның садыглажыр эң чугула чурттарының бирээзи болу берген. Ам Совет Эвилели Финляндияның дашгыкы садыында бирги черии ээлеп турар. Чижеглей санап көөрге, чоокта чаа чарган беш чыл дуржулгазында дүүштүр бистиң садыглажыр саарылгавыс ооң мурнундагы үр хуусаалыг дугуржулганыы-биле деңнээрге, ийи катап улгадыр. Садыглажырын хөгжүдерии таарымчалыг доктаамал угланышкыныг деп чүвеге бүзүреп турар мен. Чурттарывыстың аразынга сөөлгү чылдарда үлеттүр талазы-биле дем каттыштырып ажылдаары шалыпкын өзүлделиг болур дей берген. Ук угланышкынның база бир магадылалдыг мөзүзү ол. 1955 болгаш 1971 чылдарда чарган эртем-техниктиг кады ажылдажылга дугайында дугуржулга болгаш экономиктиг, техниктиг үлеттүр талазы-биле кады ажылдажылганы калбартыр дугайында керээ ол хөгжүлденің үндезинии тургузуп берген. Бистиң чуртувуста атомнуг электростанциялар тудеп турарын болгаш фин фирмаларның киржилгези-биле ССРЭ-де Костомукш комбинадын база Норильскиде чес-никель комбинадын тудар деп турарын деп каттыштырып ажылдаарының чижээ кылдыр көргүзүп болур.

Мугур 30 чыл мурнунда «Финляндия — Совет Эвилели» нинтилелдиң үндезилеп тургусканы 1944 чылда күстүң эң чугула болуушкуннарының бирээзи болган. Чаа угланышкының даштыкы политиканы чорудуп эгелээрде, хөй-нинтиниң болдунары-биле чаңгыс эп-сеткилдиг саналгыл деткимчезин чазактың ажылдаарын бистер, ук нинтилелдиң тургузукчулары онза чугула деп санап турган бис. Совет Эвилелиниң дугайында чогум шын информацияны тарадыр, найырал быжыглаарынче угланган ажыл-чорудулгага хамаатыларның хууда киржирин деткиир дээш хамаатыларның партияларга хамааржылгалының барымдаалывайн, хөй-нинтиниң оларны эвилелдештирер масслыг организациязын хора чедирикээр ээлээш санныг, ынчалза-даа шуугаазынныг күштер ам-даа бар деп, У. К. Кекконен оон ыңай чугаалаан. Эрги сактыышкынларга сыдгаглап турар ол кижилерниң Финляндия биле Совет Эвилелиниң аразында тургустунган бүзүрежилгелиг кады ажылдажылганы удурлашкынарны эрттирер деп саналдаан. 1948 чылдың апрель 6-да болган чугаалажылышкыннарның түңнелинде найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында Совет-Финлянд керээден тодаргайы-биле илереп көзүлген. Ол керээнің күштүг болур хуусаазын ийи катап узатканы Совет Эвилели биле Финляндияның даштыкы политиказының үр үеде барымдаалаар ынче сорулгазынга, совет, фин улустарының үндезин эргежилгелиг кадыг ажылдажылганы удурлашкынарны эрттирер күзел-чүткүлдүг бис. Чөвүлел хуралдың түңнел документилерии төөгүге улуг ужур-дузалыг болур, олар бистиң диптиң чурттарының аразынга келир үеде дем каттыштырып ажылдаарының үндезинии мык тургузуп бээр деп бүзүреллиг мен.

Күрүнелериің болгаш күрүнелер болүглежишкиннериің аразынга тайбың дем каттыштырып ажылдаарынга удурланып турарлар делегей политиказынга Финляндияның эптештирикчи чурт рольдуунга таарзынмайн турар. Финляндияның даштыкы политиказын, Финляндияның тускайлаң догуинаан күрүне туружун безин олар чигзинчиг кылдыр көргүзүксеп турар.

Сөөлгү чылдарның дургузунда барыын чүктүң хөй-хөй, улуг чурттары безин финляндияжылга политиказын чорудуп эгелей берген, тодаргайлаа чугаалаарга, чугула айтырыгларны тайбың шинтпирлээринің болгаш социализминиң кол чурту-биле эки харылзаалар тударының аргазын дилеп турар апарган деп үзеге өөрүп турарывысты чажырбас бис. Совет Эвилели-биле политиктиг төпшээрежилгиг турары —дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырганының түңнели ол болгай. Ооң-биле капсырлаштыр финляндияжылга база тыпты берген.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары Л. И. Брежнев тайбыдыг ынак күштериің эрткен чылын болган бүгү-делегей конгрезиниг тайбыңның чогум үжурун мынча деп тайылбырлаан: «Айыыл чок чорук биле бүзүрежилгениң деп деңзигүрлүг болган турарынга үндезилеттинген дээрге хөлү частына бербес болза, улустар идегелдиг, дедирлеттинмес тайбың турарын күзеп турар. Ол болза улустар аразынга калбаа-биле дем каттыштырып ажылдаарынга ажык тайбың болур». Бодунуң соңгу-барыын талада бичии кожазы-биле харылзааларын хөгжүдерииге үлузунуң чедип алган дуржулгазын СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары Л. И. Брежнев аңаа барымдаалаан бе дээрзин билбес мен. Бисте ынчалдыр бодаар барымдаа бары-даа кандыг-ла болду. Ынчанмыже боттарының харылзааларын Финляндия биле Совет Эвилелиниң улустарының 30 чыл мурнунда тургузуп эгелээрииің үндезинии болган принциптерии ол оон артык канчаар чиге тайылбырлаар боор ыяэрзинде чигзинниг чок деп, У. К. Кекконен медеглээн.

• • •

Чыыганнар байырлыг хуралга Н. В. Подгорныйның чугаазын чыыны-биле үткаан.

ССРЭ биле Финляндияның аразынга тайбыңчыдылга дугайында дугуржулганың 30 чыл-оонга болгаш «Финляндия — Совет Эвилели» нинтилелдиң үжен харлаанынга тураскаатказн байырлалга Совет күрүне делегациязы хөлчок сеткил хакыышкынныг киржип тур. Тураскаадыг бо хүнде Финляндия Республикавыс күрүне удуртукчуларынга, Совет Эвилелиниң өөнүктериниң массалыг нинтилелиниң активчилеринге болгаш кежигүннеринге, найырадыг бүгү фин улуска ССРЭ-ниң Дээди Соведиинің Президимумундан, Совет чазактан, бүгү совет улустан чүректиг хамыышындан байыр чедириишкинии, эң чаагай күзелдерии өөрүп дамчыдып тур бис.

Чуртуңарга совет-финлянд харылзааларны тургусчуп үндезилээннер Юхо Кустң Паасикиви биле Урхо Калева Кекконен турган деп чүве билдингир. Финляндияның политиктиг чаа угланышкыны төөгүге «Паасикиви—Кекконенің шугуму» болу берген деп чүве чурттарывыстың аразынга бүзүрежилгелиг болгаш найырадыг байдалды тургузарынга оларның ачы-хавыяазын хүлээп көргени болган деп, ол чугаалаан.

Совет күрүнени алгаш көөрге, ук күрүне улустар аразынга тайбың биле найырадың деминчи даштыкы политиказының принциптерии Финляндиябиле бодунуң харылзааларынга кеэзээде удуртулга болдуруп келген болгаш болдуруп-даа турар. Бистиң партиявыс тускайлаң догуннаар күрүне тургузарынга чедир бот-башкарыыр эргени Финляндияга тыпсыры дээш чайгылыш чок туржуп келген деп чүве билдингир. Октябрьның социалистиг Улуг революциязы тиилээн соонда бистиң принцип кылдыр барымдаалаар ол туружувус Финляндия Республиканың хамааржылга чок күрүне болурунуң дугайында В. И. Ленининиң ат салганы Декретке ботгангам.

Ам бистиң харылзааларывыс найырадыг болгаш дем каттыштырып ажылдаар бедик деңнелдиг. Харылзааларывысты моон соңгаар-даа база ындыг деңнелдиг тургузар, найыралывысты доктаамал улгаттырып, быжыктырар, совет болгаш фин улустарының эргеажыктарынга, Европага, бүгү делегейге тайбыңлы, айыыл чок чорукту хандырарынын эргеажыктарынга бараан болдурар дээш Совет Эвилели моон соңгаар-даа бүгү чүүлдерии кылыр.

Күрүнелеривистиң билчиишкининг болгаш чөпшээрежилгелиг болуруиче деңге чүткүлдүү 1948 чылла чарган Найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында Совет-Финлянд керээден тодаргайы-биле илереп көзүлген. Ол керээнің күштүг болур хуусаазын ийи катап узатканы Совет Эвилели биле Финляндияның даштыкы политиказының үр үеде барымдаалаар ынче сорулгазынга, совет, фин улустарының үндезин эргеажыктарынга ооң бүрүн дүүшкүнин бадыткаан.

Амгы үеде бүдүрүлге болгаш техника талазы-биле үр хуусаалыг харылзааларның, кооперация биле специализациияның үжур-дузазы доктаамал улгадып турар. Чурттарывыс ажыл-иштң улустар аразынга хувааршың ачы-дузазын ажыглаап, ССРЭ биле Финляндияның девискээрииге үлетпүрүнүң, энергетиканың, өске-даа адырларың улуг-улуг объектилерин кады тудуп тургузарынга чеднишкинниг дем каттыштырып ажылдап турар. Ону демдеглээрии өөрүнүүт-дүр деп, Н. В. Подгорный ооң ыңай чугаалаан.

Чурттарывыстың аразында харылзааларның бөгүнгү деңнелин чедип алырынга эрткен орук чиик эвес, чедип алдынган түүлдер чазактарывыстың, бистиң хөй-нинти организациялаарының, улустарывыстың улуг болгаш шулүрүг күжениишкиннериниң түңнели болган, мынды болгай. Совет-финлянд харылзааларда таарымчалыг бүгү чүүлдерни сеткил хаңыышкынныг демдеглеп тургаш, ооң-биле чергелештир найырадыг, кады ажылдажылганы быжыглаары доктаамал кичээнгей, сагыш салырын негээр деп чүвени барымдаалаары эргежок чугула. Эрткен үениң кол түңнелдериниң бирээзи, чогум дыңнакгаар болзуңарза, чаагай кожа-хелбээ догуинаарывысты келир үеде чедиишкинниг хөгжүдериниң эң чугула баштайгы белеткели ол кылдыр билип турар бис деп, Н. В. Подгорный чугаалаан.

Совет Эвилели-биле найырадыг турарыиче углапган ажыл чорударының эргежок чугуласын фин улустуң хөй нуруузу медереп билген турбаан болза, совет-финлянд харылзааларның амгы деңнелин чедип ап болур арга, бодавыже, чок турар ийик. Чурттуңарның эң массалыг хөй-нинти организацияларының бирээзи «Финляндия — Совет Эвилели» нинтилелдиң чорудуп турар үреттүңнелдиг болгаш улуг ажылын аңаа холбаштыр онзалап деңнеглексээр-дир мен. Нинтилелиңерниң кайы хире улуг ажыл чорудуп, совет-финлянд найырадыг быжыглаарының херээнге ооң кандыг рольдуг бооп турарын Совет Эвилелиниң чону эки билир. Ынчангаш нинтилелдиң ажыл-чорудулгазы Финляндияның күрүне болган хоорайлар эрге-чагыргазының талазындан деткимче ап, ооң удуртулга черииің составында чүүлдүң көскү күрүне, хөй-нинти ажылдакчыларны бактаап турары Финляндия Республиканың Президентизин Урхо Кекконен ооң хүндүлүг даргазы деп чүве, бодавыже, кончуг чугула.

«Финляндия — Совет Эвилели» нинтилелдиң Улустарының найыралы орден-биле шаңнаалы, ону аңаа октябрэ 14-те тывысканы чурттарывыстың аразында харылзаалары хөгжүдериниң херээнге ук нинтилелдиң улуг ачы-хавыяалыын, ооң 30 чыл дургузунда чаагай үүле бүдүрүп келгенин Совет күрүнениң үнелеп көргенин илергейлеп турар-дыр.

ССРЭ биле Финляндияның улустарының кайгамчык улуг чаалап алышкыны — найыралывыс — быжыг үндезининг. Ол чаалап алышкынны хумагалаар, ук найырелга хөрээ чедириксеп турар бүгү күштерге шинтпирлиг ойтур шаавышкын бээр сорулга тургустунуп турар.

Ынчангаш, сөөлгү түңнелиидеде, эрткен үеэн чылдың дургузугазын барымдаалап турган үндүрер база бир түңнел бар. Ол түңнел болза тайбың турары бүгүдеге херек, күрүнелериің болгаш улустарының догжүлдезинге эң таарымчалыг магадыладдар тайбың байдалга тургустунар дээрзинде болур. Бөгүн ону политиктиг чүүл-бүрү угланышкынналыг ажылдакчылар хүлээп көрүп турар.

Нинти-европа чөвүлел хуралын чедиишкининг доозары Европаның дайын сөөлүндеги бүгү үеэнииң түңнелин үндүрер болгаш ооң-биле чергелештир ону тайбың болгаш кады ажылдажылга диин болдурар дээш демиселге бир үеэнда болган турар ийик. «Ол чөвүлел хуралдың шинтпирлери политикага, экономикага, эртемге, культурага болгаш кижиниг ажыл-чорудулгазының өске-даа талааларынга хамаарыштыр күрүнелер аразынга ийи талалыг, хөй-даа талалыг кады ажылдажылганы Европа дииже калбартырынга дуза чедирер деп чүвени барымдаалап турар бис. Бурунгу Европаның амыдыралынга чаа үениң — угаан-сарыылдыг харылзаалар биле бүзүрежилге үеэнииң үеэнии бүрүн бүзүреллиг бадыткап, чедип алдынган түңнелдерге чоргаарланыр эргелиг бис. Совет Эвилели болгаш Финляндия найыралдың, кады ажылдажылганың, чаагай кожа-хелбээ догуинаарынын болгаш билчиишкининиң оруу-биле ам үжен чыл дургузунда чоруп келген болгай. Найырадыг ийи-бүрү байдалдарга быжыын хынадыр эргежок болгаш үе-шагның шылгалдазын алдарлыг тудуп эртирген.

Улустарывыстың үнелеп четтиимес чаалап алышкыны — ол найыралды моон соңгаардаа быжыглаал!

Чурттарывыстың аразында үре-түңнелдиг кады ажылдажылга быжыглап, хөгжүп турзун!

• • •

У. К. Кекконен биле Н. В. Подгорныйның чугааларын чыыганнар адыш часкаашкыннары-биле үткүп, улуг кичээнгейлиг дыңнаан.

• • •

Байырлыг хуралдың киржикчилеринге улуг концерт көргүскен. Аңаа фин артистер болгаш Пятницкий аттыг ниити ыры бөлүү киришкеп.

ШАҢНАТКАНЫҢАР ДЭЭШ БАЙЫР ЧЕДИРИП ТУР БИС!

Дайынчы албан-хүдэлгезинге чедиишкиннери болгаш ССРЭ-ниң кызыгаарларын карак оңу дег камгалаарынга белеми дээш Тыва АССР-ниң Дээди Соведиинің Президимуму бодуунуң бо чылдың октябрьның 17-де Чарлыы-биле чамдык кызыгаар кезектерии болгаш кызыгаржыларны Тыва АССР-ниң Дээди Соведиинің Президимумуунуң Хүндүлел биижии-биле шаңнаткан эптер болза:

офицерлер Борис Николаевич Абросимов, Василий Андреевич Ануфриев, Владимир Дмитриевич Гребенюк, Василий Ефимович Перетятько болгаш,

прапорщиктер Николай Викторович Коронин биле Бырбы Иргитович Чамыын.

ХӨЙ УРУГЛАРЛЫГ ИЕЛЕРНИ „ИЕНИҢ АЛДАРЫ" ОРДЕН-БИЛЕ БОЛГАШ „ИЕНИҢ МЕДАЛЫ" МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президимумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Соведиинің Президимумунуң өмүнээзиниден шаңнаары болза:

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Хирлиг-кыс Лаҥа-Хураловна **Саая**—«Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Клара Учун-ооловна **Хомушку**—«Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Каретзан Кек-Сааловна **Хомушку**—«Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Хирлиг-кыс Байыровна **Домгак**—«Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кок-кыс Байыровна **Европ**—«Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Дарь-Сүрүн Чамзырыновна **Монгуш**—«Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Кертик **Маҥнай**-ооловна **Монгуш**—«Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Оюу Кок-Хунаевна **Ооржак**—«Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Тамара Дембиковна **Ооржак**—«Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кара Ооржаковна **Домгак**—«Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Зинаида Күжүкейевна **Ооржак**—Шекпээр суурда өг-бүле ээзи.

Шована Көкпейовна **Ооржак**—«Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Бичешпей Сотпаевна **Саая**—Эрги-Барлык ортумак школазының башкызы.

Долзат Комбуевна **Саая**—Эрги-Барлыкта участок эмнелгезиниң повары.

МОҢГУН-ТАЙГА РАЙОН

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Сенденмаа Сотпаевна **Монгуш**—райпо столоваязының повары.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Аяшмаа Доржуевна **Саая**—районуң Культура бажыңының ажылчыны.

Белекмаа Иргитовна **Седип**—районуң библиотеказының библиотекары.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Дыртык Иргитовна **Николай**—Каргы кодээ Советтиң күүскомунуң ажылчыны.

Сулумза Сереновна **Салчак**—Мугур-Аксы суурда өг-бүле ээзи.

Галя Хомушкуевна **Шойдан**—тудуг-сентелге участогунуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Лиза Салчаковна **Адыг**—район эмнелгезиниң санитарказы.

Хурал Седеновна **Сарыг-Серен**—райпо ажылчыны.

Дийзен Бадыы-ооловна **Салчак**—Мугур-Аксында уруглар садының ажылчыны.

Сайдаяк Шымраповна **Салчак**—«Малчык» колхозтуң колхозчузу.

Белек Салчаковна **Чанзан**—районуң Культура бажыңының библиотекары.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Сереннаа Хоюговна **Баазан**—районуң мал хүлээп алыр пунктузунуң ажылчыны.

Бинзетмаа Лаҥдырыпаевна **Лапчатмаа**—Тес-Хем райпозунум садыгжызы.

Менди Бадыргыевна **Оюн**—район Совединиң күүскомунуң улус өөредилге киллизиниң кол бухгалтери.

Александра Максимовна **Сырат**—«Ак-Эрик» колхозтуң колхозчузу.

Зинаида Сояновна **Төртеоол**—«Ак-Эрик» колхозтуң колхозчузу.

Мария Донгаковна **Тюлюш** район эмнелгезиниң ажылчыны.

ТАҢДЫ РАЙОН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Раиса Чодуевна **Арапчаа**—«Россия» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кок-кыс Севековна **Деликоолова** — Дуржулга станциязының ажылчыны.

Валентина Тимофеевна **Пятница**—тудуг материал складының эргелекчизи.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Долума Лодановна **Күжүгет**—Дуржулга станциязының ажылчыны.

Садываа Шожапаевна **Оюн**—«Коммунизминиң херели» колхозтуң колхозчузу.

Тамара Тайбиковна **Самбу**—Владимировка суурда өг-бүле ээзи.

Александра Дөмүр-ооловна **Санчат**—Владимировка суурда өг-бүле ээзи.

Дитпе Баткаровна **Хума**—Балгазын кодээ Советтиң күүскомунуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Чечек Күскежиковна **Бүтэдай**—Дуржулга станциязының ажылчыны.

Амыр-кыс Кончировна **Сарыглар**—Дуржулга станциязының ажылчыны.

Өөпеймаа Тонналовна **Сат**—Элегес ортумак школазының ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Александра Баян-ооловна **Оюн** — Кочетово суурда өг-бүле ээзи.

Майя Доржуевна **Оюн**—Кочетово суурда өг-бүле ээзи.

Агафья Трофимовна **Тулиш**—Владимировка ортумак школазының ажылчыны.

Дүкейек Туматовна **Халбажыы**—«Россия» совхозтуң ажылчыны.

ТЕС-ХЕМ РАЙОН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кок Алдыы-Хереловна **Сим-ликей**—Кызыл-Чыраа ортумак школазының ажылчыны.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Вера Балдановна **Бапаа**—Кызыл-Чыраа сес чыл школазының ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Суваан Аринаковна **Арина**—«Ак-Эрик» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ягилбаа Доржуевна **Бады**—Самагалдайда № 1 уруглар садының ажылчыны.

Бичии Тюлюповна **Карашпай**—Самагалдайда уруглар ясли-зиниң ажылчыны.

Хан-хөө Бичe-ооловна **Оюн** — Самагалдай суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Серенмаа Хоюговна **Баазан**—районуң мал хүлээп алыр пунктузунуң ажылчыны.

Бинзетмаа Лаҥдырыпаевна **Лапчатмаа**—Тес-Хем райпозунум садыгжызы.

Менди Бадыргыевна **Оюн**—район Совединиң күүскомунуң улус өөредилге киллизиниң кол бухгалтери.

Александра Максимовна **Сырат**—«Ак-Эрик» колхозтуң колхозчузу.

Зинаида Сояновна **Төртеоол**—«Ак-Эрик» колхозтуң колхозчузу.

Мария Донгаковна **Тюлюш** район эмнелгезиниң ажылчыны.

ТОҖУ РАЙОН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Сергыжык Шой-Сорюновна **Кол**—Аяста уруглар ясли-садының ажылчыны.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кара-Баштыг Даргыйбаковна **Кол**—Санаторий-кадыкшылга школазының столоваязында повар.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Сандык Хээтовна **Довут**—«Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Татьяна Федоровна **Кол**—«Тоора-Хем» совхозта уруглар ясли-садының повары.

Эминло Акоовна **Ак**—«Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Арина Коловна **Алгмак**—«Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Күшкаш Тамдымовна **Бараан**—райпо ажылчыны.

Хогуймаа Айдыевна **Бичемей**—«Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Елена Коловна **Дандарай**—«Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Анчымаа Манчиковна **Калбак**—Тоора-Хем ортумак школазының ажылчыны.

Анна Коловна **Кол**—«Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Ряша Допчутпановна **Кол**—«Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Ирина Тайбылдиевна **Кукелиг**—Ий суурда өг-бүле ээзи.

Тамара Шымдановна **Оттебем**—«Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Мандыймаа Акоовна **Самыктина**—«Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Чимий Акоовна **Серен**—«Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Хараал Сандыковна **Ак**—«Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Светлана Кыргысовна **Байыр-оол**—ВЛКСМ райкомунуң машинакчызы.

Кара-кыс Торжуевна **Бараан**—Азас ортумак школазының кижизидикчи башкызы.

Галина Павловна **Владимирова**—Салдам суурда өг-бүле ээзи.

Елена Коловна **Дамдын**—«Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Дуланчы Орасовна **Кол**—«Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Чылдыраш Бичe-ооловна **Кол**—«Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Любовь Доктпановна **Комеева**—«Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Татьяна Коловна **Улут-Бамр**—«Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Бараан Камайовна **Чылбаган** — Ий суурда өг-бүле ээзи.

Ирина Артемьевна **Чумакова**—Тоора-Хем суурда өг-бүле ээзи.

Дундума Бармы-ооловна **Кол**—«Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны.

(Уланчызыг).

АКЫ-ДУҢМА ПАРТИЯЛАРНЫҢ КОНСУЛЬТАТИВТИГ УЖУРАЖЫЫШКЫНЫ

ВАРШАВА. (СЭТА). Октябрь 16-да Варшавага акыдуңма партияларның консультативтиг ужуражыышкыны эгелээн болгаш аңаа Европаның коммунистиг база ажылчын партияларының конференциязы чылдыраарының болгаш ону белеткээриниң айтырыын чугаалажыр. Ужуражыышкында 28 партияларның төлээлери киржип турар. СЭКП-ниң төлээлерин СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүннүнге кандидат, СЭКП ТК-ниң секретары Б. Н. Пономарев баштаан.

Консультативтиг ужуражыышкынны ПКАП ТК-ниң бирги секретары Э. Герек ажыткан.

ЯПОНИЯНЫҢ ПРЕМЬЕР-МИНИСТРИ ССРЭ-ниҢ ЭЛЧИНИН ХҮЛЭЭП АЛГАН

ТОКИО. (СЭТА). Японияның премьер-министри К. Танака ССРЭ-ниң элчиин О. А. Трояновскийни октябрь 16-да хүлээп алган болгаш совет элчин аңаа Совет Эвилели биле Японияның аразынга чаагай кожа-хелбээниң харылзааларын улам хөгжүдериниң айтырыгларының талазы-биле СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң чагаа-бижиин дамчыдып берген.

Оларның аразынга болган беседа үезинде Японияның премьер-министри бодунуң Москвага совет удуртукчуларбиле чугаалашкан үезинден бээр эрткен бир чыл дургузунда япон-совет харылзааларның янзы-бүрү талаларынга чедип алдынган деполагаеш айтыкан.

ТОСКУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ДӨРТКҮ ЧЫЛЫНДА

Кызылдың алгы заводунуң коллективи күрүне планының болгаш социалистиг хүлээлгезиин чедиишкинниг күүседип турар. Бараан саарылгазының планы 9 айларның дургузунда 102,6 хуу күүсеттинген болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырарының даалгазы 101,7 хуу боттанган Заводтуң кылып турар продуциязының шынары үргүлүү экижип турар.

Заводтуң ажылчыннарының аразында мурнакчылар улам ковудеп турар. Оларның дыка хөйү 1975 чылдың августы-сентябрь айларының үлүүн күүседип эгелей бергеннер.

ЧУРУКТА: заводтуң мурнакчыларының бирээзи, идык даараныкчызы Н. П. Марковтуң ажылдап өлүрары.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

«Шынның» шериг-патриоттуг үндүрүлгези № 12 (35)

СОВЕТ ДАЙЫНЧЫЛАР! БОТТАРЫҢАРНЫҢ ДАЙЫНЧЫ БОЛГАШ ПОЛИТИКТИГ БЕЛЕТКЕЛИҢЕРНИ УЛАМ САЙЫРАНГАЙЖЫДЫП. СОВЕТ УЛУСТУҢ ТАЙБЫҢ КҮШ-АЖЫЛЫН СЕРЕМЧИЛЕЛДИГ БОЛГАШ ИДЕПКЕЙЛИГ КАМГАЛАНАР!

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюнга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

ШЫНЧЫ БАРААН БОЛУУШКУН

Бистиң дайынчы кызыгаар бөлүүвүстүң эрткен оруу — Төрээн чурттуң янзы-бүрү дайзынары-биле демиселге дадыгып быжыкланының оруу. Кызыгаар шеринниң төөгүзүнге маадырлыг эрес-дидим чоруктарның коскуу үлегер-чижектерин ол кире бижээн. Бөлүктүң шак ол алдарлыг эрткен оруу аныяк кызыгаажыларны төрээн чурттуңа ынак кылдыр киржизидеринге улуг идиглиг болуп турар.

Бөлүктүң ээ баштайгы дайынчылары берге байдалга таваржып турза-даа, чурттуң ыдыктыг кызыгазырына албанып төлептиг эртиргеннер. Шак ол үеде Совет эрге-чагырганың дайзынары чажыды-биле аныа удурлашып, хөй-хөй үүлгедикчи хемчегларын алган. Кызыгаажыларга ок-чемзек, аъш-чем болгаш идик-хеп чедишпес турган, олар чер-бажыңнарга, чадыраарга чурттап турганнар.

Ынчалза-даа бөлүктүң кызыгаажылары Төрээн чурттуңга бердиниг, бедик серемчилелдиг оолдар кылдыр боттарын коргүзүп, дайынчы хүлээлгелерин эрестин-биле күүсеткеннер.

Бөлүктүң төөгүзүнде быжыг туруттуг, эрес-дидим болгаш бедик серемчилелдиг чоруктарның чижектери дыка хөй.

1924 чылда бөлүктүң бир кызыгаар заставазынче 50 ажыг кижилиг дээрбечилер хеп-хенертен халдаан. Ол үеде заставага чүгле 10 хире дайынчылар турган. Олар боттарының эрес-дидим болгаш шинтпирлиг чоруун коргүзүп, маадырлыг демисешкенниң түңнелинде дээрбечилерниң чартык кезии өлүрткен болгаш артканнары дезе берген.

1925—30 чылдарда дашткы кызыгаарны развелканыш хоралакчы үүлгедиглерге улам дыңзып турган. Кызыгаарны эрттир боттарының шпиншкиннерин чорудары ковудээн, чурттуң иштинге бай-кулактарның артынчылары бажын көдүрүп, хоралыг чоруктарны кылып турганнар.

1928 чылда бистиң бөлүктүң кызыгаажылары ах гвардейжи Базаркинниң дээрбечи бөлүүзүн чылча шапкан, а 1930 чылда дыка хөй дээрбечи бөлүктерни узуткаан.

1935 чылда кызыгаарны үреп кирип келген япон разведканыш шпиншкинин бистиң кызыгаажыларывыс тудуп алган.

1926 чылдың күзүнүңде кызыгаажы Натрюшкининиң маадырлыг чоруу кажан-даа үттүндурбас. Чажыт бижикти дургекн-биле төпке чедирер чүүрлүг турган. Ол даалганы күүседип эорааш, Натрюшкил дээрбечилериниң холунга кирген. Аар балыгланган хирезинделе элээн каш дээрбечилерин ол чок кылган болгаш кажан сларының холунга кире бергеш, чажыт бижикти өрттедикен. Ол олзе-даа, бодумун дайынчы даалгазын долузу-биле күүседип шыдаан.

Ала-чурттуң Улуг дайынының үезинде берге шылгалдыларны бистиң кызыгаажыларывыс туруттуу-биле ажыл эрткен. Чүс-чүс ээ эки кызыгаажыларны бөлүк фронтуже чоруткулаан. Оларның аразындан кызыгаажы эштер Часов, Лаптев болгаш Анищенко олар Совет Эвилелиниң Маадыры деп атты чедип алганнар.

Бистиң кызыгаажыларывыс күрүве кызыгаарын бедик серемчилелдиг камгалаары-биле фронтуга шак ындыг улуг дузаны чедиргеннер. Дайын чылдарында бистиң кызыгаажыларывыс 2000 ажыг кызыгаар үрекчилерин тутткулаан. Оларның иштинде чүс-чүс шпиншкиннер болгаш диверсантылар бар.

Амгы үеде бөлүкте Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери полковниктер Алексеев, Николаев болгаш Перетятько олар шериг албанын эм-даа эрттиргени уламчылап турарлар.

Бедик серемчилел болгаш шериг албанының негелдези хөй бүрү бедип турар. Ынчангаш күрүне кызыгаары ыдыктыг болгаш ол быжыг камгалалдыр.

Бистиң бөлүүвүс кызыгаарның шериг округунга элээн каш чылдарның дургузунда бирги черни ээлел келген. Бо юбилейни бөлүктүң дайынчылары улуг чедиишкиннер-биле үткааннар. Ам бисте бүгү дайынчыларның үжен хуузу дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиннери, а чүс хуузу — спортчу разрядтарлыг.

Кызыгаажы дайынчы бөлүктүң чедип алган чедиишкиннерин ам-даа көвүдедип, ыпак Төрээн чурттуң аймыл чок чоруун улам быжыглаар дээш, бистиң бөлүктүң кызыгаажылары бүгү күжүн салыр дээрзинге чигзинин чок.

Майор К. ОЮН.

Бистиң Төрээн чурттувустуң кызыгаарларында аныяк оолдар боттарының шериг албамын эрттирип турар. Олар Төрээн чурттуң камгалаарынга быжыг тура-соруктуун көргүзүп турарлар.

ЧУРУКТАРДА: Н кызыгаар заставазының аназ даймычызы Владимир Ооржак (үстүнде) кыска үениң дургузунда дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергинин болуп, кады албан эртирип турар эш-өөрүнүң хүндүткелин чаалап алган.

Кызыгаар заставазының улуг лейтенантызы Николай Воедило кызыгаажыларны хайгаралче үндүрериниң мурнуу чарыында оларга дайынчы даалганы берип турары.

А. ЮРТАЕВТИҢ фотолары.

ТАЙБЫҢ ИШТЕ

Ынчан сооксумаар хүн турган. Взвод командири Тимофей Пичен-оол Деражно суурнуң чоогунда немец-фашистериниң чаштының чидар туралап илерелип эккээрин Ондар Кыстаага дужаган.

Ол хайгымдан чедип келгеш, даалганы күүседип, немецтерниң чажыт «үзүзүн» тыпканын командирге ылетказээн.

Эртенинде, даң бажында, тыва эки турачылар фашистерниң камгалалыгнче шуруун кургеш, оларның от точказын чок кылып, Деражно суурну хосташканнар. Бо дээрге эки турачы Ондар Кыстаның фронтучу оруудан чаңгыс чижектир.

Ада-чурттуң Улуг дайынының силдарында эрес-дидимни көргүзүпшээн, Дубю, Ровно болгаш өске-даа хөй-хөй хоорай, суурларны ол хосташкан. Курлавырда улуг сержант Ондар Кыстаа фронтуга эрес-дидим чоруу дээш дерг медаль-биле шаңнаткан.

Ондар Караевич Кыстаа ам «Сут-Хөл» совхозтуң Кызыл-Тайга салбырында чылгычылап, тайбың күш-ажылда ак сеткилдиг ажылдан турар.

О. БОРАШ.

АМ-ДАА ЭКИЖИДЕР

Улуг-Хем районнуң хамаатызы камгалалының штавы хөй-нинтя организацияларының-биле демнежип алгаш, массалыг үзүткашкынның чепсээнден камгаланырының аргаларын пропагандалаар ажылды элээн экижиттикеп.

Колхозчуларны, ажылчыларны болгаш албан-хаакчыларны гускай программалар ёзугаар херек кырынга өөредир, камгаланырының аргаларын практикалыг кичээлдерге шинээдип алыры кордүлгеп. Бо талазы-биле ажыл «Найыралэ» совхозта (хамаатыг камгалалының штавының начальнигы А. Текчев) бөгөй эвес турүстүлгеп. Ол ажыл-агыйның хамаатыг камгалалының бөлүктери эртхел өөредилге үезинде боттарының дайынчы белеткелдиин көргүскеннер. Оларның иштинден Г. Морозова командирлээн санитар дружиназы эрестиг чоруун көргүзүп, шалыпкын хөделип турган.

Бо хевирлиг ажылдар Шагаан-Арыг АТБ-де, № 586 механ колоннада, Шагаан-Арыгның № 1 школада эки чоруп турар.

Ынчалзажок районнуң хамаатыг камгалалында четпестер ам-даа бар. Райпо дээш ышкаш хөй кижилиг организацияла безин 20 шактыг өөредилге чоруттунмайн турзр. Ындыг четпестер өске-даа коллективтерде уламчылавышаан. Ынчангаш хамаатыг камгалалының штабтары ажылын экижидер дээш боттуг хемчегларын алза төгүүр.

К. ЧӨРЕВЕ,

районнуң хамаатыг камгалалының штаб начальнигы.

Кым-даа, чүү-даа уттундурбас

К Ы М БИЛИРИЛ?

Бистер, 4 «а» класстың пионерлери, тыва эки турачыларның бирээзин Иргит Майын-Тараанның дугайында төөгүлүг альбом тургузар деп шийтирлээн бис.

Ол дайын шылүнден эки келбээн. Ооң фронтучу амыдыралының дугайында материалдар бисте эвээш. Ол маадырлыы-биле өлген дээрзин билир бис.

Бистин ынчыс чер-чурттуувус Иргит Майын-Тараанның дугайында көрген, билген чүүлдерин ооң эки турачы фронтучу эш-өөрү солун дамчыштыр бижиир боор деп идегелиивис.

Байтайга районнуң Кара-Хөл 8 чыл школазының 4 «а» классының пионерлери.

ДАЙЫНЧЫ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧОРУП ТУР

Тергиин эки

Киевтиң Кызыл Туктуг шериг округу. Лейтенант А. Нездайминовту хайгымал ротазының командирлиге томуйлап турда, дайынчыларны өөредиринге болгаш кижизидеринге четпестер ол ротага тургузаан. Үк четпестерни чогуур үезинде элип алырының дугайында чугаа партия хуралында болган. Коммунистер мынчаар шинтпирлээн: оларның кижи бүрүзүү өөредилгее болгаш сагыпга-чурумга үлегерни көргүзер, социалистиг хүлээлгелериниң бүрүн күүседеэн дээш шыңгыы демиселдя чорудар.

Офицерлерниң сержантыларның, солдаттарның шүдүргү күжениишкинин халас барбазын. Чоруткан хынаданың түңнели-биле ол рота тергиин эки көргүзүглердиг болган. Бүгү хангылычылар бедик мергежилдиин херек кырынга бадыткан көргүскеннер. Чарыштың мурнуку одуруунда коммунистер улуг сержант А. Галицкий, сержант В. Степанов, ефрейторлар В. Шахов, В. Титов олар чорун турар.

Подполковник Г. ОЩЕПКОВ.

* * *

Шылгалда-өөредилге

Касплийниң Кызыл Туктуг флотилиязы. «Ивел Фиолетов» болгаш «Калмыкияның комсомолчузу» деп шериг судноларының арасында чарыштыг. Оларга чоокта чаа шылгалда-өөредилге эртирген. Оларның кайызы-даа «дайзынның» миналаан девискээрин ооң арыглаар даалганы алган. Ол амыр эвес даалга, аңаа харысалга болгаш арга-мергежил негеттинер турган.

Бо таварылгада «Калмыкияның комсомолчузунуң» экипажы оскезинден артык арга-мергежилдиин, дайынчы белеткелдиин коргүскеш, чарышка бирги черни алган.

Лейтенант С. ТУРЧЕНКО.

* * *

Дыңнакчылар—командирлер

Москваның Ленин орденниг шериг округу. Воронеж гарнизонунуң чанында офицерлер бажыңында марксизм-ленинизмниң кежээки университединде өөредилге чылы организастыг эгелээн. Дыңнакчыларның аразында ротилар, взводтар командирлери В. Мельников, Н. Спицын, М. Назаров, Ю. Алексеев болгаш өскелер-даа бар. Олар марксизм-ленинизмниң теориязын, СЭКП-ниң төөгүзүн болгаш политиказын өөренип турарлар.

Ийнги курста рота командири капитан Д. Токарчук өөренилгезин чедиишкиниг уламчылап турар. Дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң түңнели-биле ооң ротазы өөредилгее бирги черни алган.

Подполковник Ф. СЕМЯНОВСКИЙ.

* * *

Оларның чедиишкини

Забайкальеминң Ленин орденниг шериг округу. Лейтенант А. Анохин командилаан взводтуң дайынчылары тактиктиг өөредилге үезинде боодалгага часпас алыгжы мергежилдиин көргүскеннер. Олар кара боодларынга идепкейлиг киржип, а дүнеки өөредилге үезинде мениималарны берге оруктарга дүргеп-биле чорудуп, техниканы болгаш боо-чепсекти ковчуг эки шыпгап билирин ажаа бузурелгеннер.

Өөредилге үезээриниң будүүзүнде дайынчылар класстыг мергежил белидиринге шылгалда дужаганнар. Олар ажаа бижыг билиглиин көргүскеннер. Ам бо взводта специалистерниң чедер хуузу бирги класстың, а артканнары — ийги класстың специалистери болуп турар. Бо дээрге дыка эки чедиишкин-дир.

Подполковник В. ШЕВЧЕНКО.
(«Красная звезда» солунзан).

УРАН-ШЕВЕРЛЕРНИҢ КЫЛЫГЛААРЫ

Республиканың улусчу чогаадыкка бажыңы Совет Тывазының 30 чыл оюнга турасскаатказн республиканың бот-тывыгыр уран-шеверлериниң ажылдарының делгелгезин организастал ажыткан. Ында 200 ажыг ажылдар кирип турар. Делгелгеге чедя район киришкен.

Чаа шевер кижилериниң тыптып келгенин делгелгеден көрүп болур. Барыын-Хемчик районудан М. Седип-оол моон мурнунда кандыг-даа делгелгелерге киржип чорбаан. Ол мрамордан «Саанчы уруг» деп ажылды онзагай көрүштүг кылган.

Хептя аргып кылыр талазы-биле Чөөн-Хемчиктиң Бора-Тайгадан Х. Бичекейниң пуловери, Бай-Тайганың Тэлиде Успун-оол Чечектиң аргып база каастаан ажылдары эки үнелелди ап турар.

Бай-Тайгадан Хомушку Балган тыва эзерни бүрүнү-биле дерип каастаан. Тывалариың шаандан тура эдилеп келгени эзерни тесве, төрепчилиг, дерги деригиг, колуи-чарым, шавылдырлыг кылып алырынга улуг ажыл болгаш материал негеттинер. Х. Балган тыва эзерни тергиин эки кылган.

Каа-Хем чурттуг А. П. Вертепов Дерзиғның, Улуг-Хемнин, Сарыг-Сепкиң пейзажтарын көрүштүг чараш чуруп көргүскен. Ол ышкаш С. Ооржак (Барыын-Хемчик) төрээн черинин бойдус чурумалын болгаш национал кылыгларны делгелгеге хөйү-биле киргнеп.

Бистиң бот-тывыгыр уран-шеверлеривистиң ынзы-бүрү эт-херекселдерни, ядык-хептя кылыр талазы-биле бот-тывыгыр ажылдары чогаадыкчы ёзу-биле кылынган боон турары черле солун. Бот-тывыгыр уран-шеверлериниң бо делгелгеге киргнеп ажылдары ынзы-бүрү, хөй. Бүгү мал-магаиның, аң-меңниң хевирлерни кылырынга чазаныкчылар тывыгыр, кызымак чоруун көргүскеннер. Ол ышкаш бажың иштининиң дериг-херекселерни канчаар кылза улам көрүштүг болурун, ынзы-бүрү хептя каастап, даарап, сиилбип, аргып кылырынга чаа-чаа саналдарны көргүзүг материалдар боду-биле хереченеп турар.

Чамдык Өвүр, Монгүн-Тайга, Тес-Хем ышкаш районнар бо делгелгеге киргнээн. Бо районнарда уран-шеверлер база эвээш эвес. Ынчалза-да ол райкүүскомнарның культура киндистери бо чугула делгелгеге киржир талазы-биле организастыг ажылды чорутпайн барганы черле таарымча чок.

Д. ШАКТАР.

УРАН ЧҮҮЛ КӨРҮЛДЕЗИ

Совет Тываның 30 чыл оюнга турасскаатказн уран чүүлдүң район көрүлдези Кызыл-Мажалык суурнуң Культура бажыңында ийи хүн болуп эрткен. Районда талантылыгларның саны өскенин, мергежилли бедээнии көрүлге көргүскен. Көрүлдениң Совет Тываның 30 чыл болган оюнга турасскаатказн болгашда, барык көргүзүү бүргүзү Совет Тываның чаартылгаларынин, оон ажыл-ишчилериниң дугайында болган.

Көрүлдеге 6 коллектив киришкен. Кызыл-Мажалык Культура бажыңының, Ак-Довурак хоорайның, Аянгатының кодээ клубунуң бот-тывыгыр артистери бо көрүлдеге эки белеткеткен. Эң илдиглиг Ак-Довуратан Мая Төгүс биле Валентина Куулардың ынзы-бүрү национал танцыларын күүсеткенин, Моңгүш Дырыпаанның, Виктор Монгуштуң сыгыртканын, Монгуш Кан-оолдуң шүлүк номчуурун, Зоя Кууларның ырларын чон сонуургаан.

Көрүлденің түңнелинде бирги черни «Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбырының кодээ клубунуң бот-тывыгыр артистеринге, ийги черни Кызыл-Мажалык суурнуң Культура бажыңынга тывыскан. Ол ышкаш тус-тус жанрлар дайы-биле тивилекчилерни база илеретккен. Тивилекчилерге дипломнарны болгаш өртектиг белектерни берген.

Х. МОНГУШ.

Делегейни чадаг дескинген

УЭНСЕКА. (Миннесота штат) хоорайжыгаштың чурттакчызы Д. Канст делегейни дөрт чыл ажыг үезинде иштинде дескиндир чоруун келтеш, төрээн черинде ээп чанып келген. Делегейни бир-ле дугаар чадаг дескинген кижи мен деп, ол бадыткап турар.

1970 чылдың июнь 20-де Канст делегейни дескиндир аянчорук кылып чорушкан. Ол үе дургузунда Канст он-он чурттарны кезээн, эжеш 22 идиктя эледи кеткен. Бодунун ажычоруунуң дугайында ном бижиир деп бодап турарын журналистерге Д. Канст медеглээн.

ШИЛИНДЕКТЕР ИЛЕРЕП ЭГЕЛЭЭН

Бешки салыг-биле маргылдаавның ийнги чартын эгелээн. Маңаа швейцар система-биле ойнап турар шыдыраачылардың тергиндекчилери бот-боттарының аразында ойнаан.

Баштайгы хөлге «Тыва кодээ тудуг» трестиң автобаазазында кол инженер Юрий Белов башкы институдунуң башкызы Петр Берковичиге удур агы-биле ойнаан. Ю. Белов салыгның эгезинден турала кара ноян талазынче хаалдап, бодаларын шинтпирлиг сегиржип алышкынче мөөнеп эгелээн. Ойнакчылар нюиннарын узун, кыска удурлашкак талаларынче солчуп кан соонда демисел улам чидиглеиген. Хоочун шыдыраачы П. Берковичиниң камгалалды кыймак чорутса-даа, түңнел чок болган. Мат болуру чайлаш чок апаарга дүжүп бергеп. Бирги разрядты Ю. Белов тергиндекчилерниң санында турган П. Берковичиниң уткаш, шилиндектерини одуруунда кирген.

Дараазында хөлге кончуг чугула тивилеглеги хоорайның уруглар эмнелгезиниң ажылдакчызы, бирги разрядчы Виктор Стифоров чедип алган. Ол республиканың «Спартак» эки тура спорт нинтилелиниң чемпиону Леонид Моховту уткан.

Бирги разрядчы А. Борзелко ийнги разрядчы В. Кудиновту уткаш, 4 санныг болуп, үшкү черже үнген.

Ийнги разрядчы, хирург К. Орус-оол бешкп салыгга чаран оюнну көргүскеп. Ол эмчи Дамбуу Ондарны уткан.

Бирги разрядчы, динамочу Даш-оол Ондар соцгаарлаткан салымнда Ю. Белова уттурзаа-даа, ийнги разрядчы В. Михиенкону уткаш, байдалын экижиткеп.

Бирги разрядчы В. Бай-Кара, ийнги разрядчылар М. Өлзей-оол, В. Заворин олар В. Тоюп, В. Моисеев, А. Маспыл-оол оларны тус-тузунда удуп алганнар.

Д. САЛЧАК.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 18-ТЕ

МОСКВАДАН

13.30 — Дамчыдыылгалар программазы.
13.35 — Өөнүг телекөргүзүт. Мультфильмнер программазы.
14.05—Медээлер.
14.15—Документалдыг фильмнер программазы. Фильм концерт.
15.00—Өөнүг телекөргүзүт. «БАМ-ны тудуп тур бис». «Сылдыстыгда».
15.30—15.40—Чапсар.
15.40—Өөнүг телекөргүзүт. «Концерт студиязы чаваа тур». Теп телевидениеннің болгаш Бүгүзиилел радиозуңун Ю. Силантьевке удургкан эстрада-симфониа оркестри.
16.45—«Черге ужурашкыжээ». Уран-чечен фильм. 2-гы серия.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер.
18.15—Уругларга. Мультфильм.
18.25—«Аяк шайны ижин ора» Дамчыдыылга.
18.55—Чарлаалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.00—«Кижи болгаш хоолуг». «Толстопятовтарның херээ». 2-гы дамчыдыылга.
19.30—Өөнүг телекөргүзүт. «Ыры—74».
19.55—Өөнүг телекөргүзүт. Хой сериалыг уран-чечен фильмниң баштайгы көргүзүү. «Тибоның ог-бүлезиз». 3-кү серия. (Франция).

КЫЗЫЛДАН

21.20—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

21.30— «Ак-көк отчугаштыр» арыннары-биле.
22.15—Сут полозунга ССРЭ-ниң чемпионады.
22.40—Өөнүг телекөргүзүт. Совет Украинаны фашистиг эжелекчилерден хостаанының 30 чылынга турасскаатказн концерт. Киевтен дамчыдыылга.
01.00—01.30—«Үе». Информастыг программа.

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНГА ОЙНААШКЫННЫГ САЛЫЫШКЫННАР

Калуга областың Обнинск хоорайга 1974 чылдың октябрь 3-те болган ойнаашкыны тиражының

НҮҮРТЭЭР ТАБЛИЦАЗЫ

РСФСР-ниң бүгү-де ажаалга кассаларында ойнаашкыныг салыышкыннарының счёттарының дараазында дугаарларынга ойнаашкыныар таварышкан

Счёттың №	Салыышкыныың ортумак таварышкан түңүнге ойнаашкыныың хуузу	Счёттың №	Салыышкыныың ортумак таварышкан түңүнге ойнаашкыныың хуузу
А 9	25— чээрби беш	А 534	25— чээрби беш
А 46	25— чээрби беш	А 588	25— чээрби беш
А 117	25— чээрби беш	А 600	25— чээрби беш
А 123	25— чээрби беш	А 656	25— чээрби беш
А 193	25— чээрби беш	А 714	25— чээрби беш
А 201	50— бежен	А 755	25— чээрби беш
А 258	25— чээрби беш	А 779	25— чээрби беш
А 310	25— чээрби беш	А 808	50— бежен
А 344	25— чээрби беш	А 859	200— ийи чүс
А 390	25— чээрби беш	А 887	100— чүс
А 415	25— чээрби беш	А 922	100— чүс
А 457	25— чээрби беш	А 981	25— чээрби беш
А 486	25— чээрби беш		

Счёттар саны 1000 ажыг ажаалга кассаларынга счёттарының дараазындагы муң дугаарларының ол-ла номерлери ойнап алган, тодаргайларга счёттар №№ А1000, А2000, А3000 дээш база А1046, А2046, А3046 болгаш оон-даа мөгө.

Тираж эрттирер комиссиниң паргазы. Обнинск хоорүүзүнем дарганың оралакчызы **А. ЧЕРНЫШЕВА.**
Комиссиниң харысалгалыг секретары **И. ЕФИМОВ.**

КИНО

ОКТЯБРЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Отбелерниң кыйгызы» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Шар кырында уруг» 9.30, «Эрте-бурунгу төөл» 10.50, 17.00, «Мээң өдүктерим» 15.00, «Улуг төөгүчүүнүң чажыды» 12.50, 18.45, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Шорганның айытказы-биле» 10.00, «Дедир эгиттинчес» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хөглүг шабовричилер» 15.00, 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: «От» 18.00, 20.00 шактарда.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл. Щетинкин-Бравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: чиндөгтөөр 2-4—63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киндизинин 23-54, харысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киндизинин 37-13 культура киндизинин 23-54 кодээ ажылчыгый киндизинин 21-47, үлетпүр киндизинин 22-64 чагаа киндизинин 11-27 информация база совет тургузуг киндизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргазо 32-75 телефонче болгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТИРАЖЫ 15056. ЧАГЫГ № 246. ТС—00775

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садывының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Бравченко кудумчузу бажын № 1)

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 246 (9623) | Суббота, октябрь 19, 1974 чыл | 1925 чылда үдезидеттингеи | Өртээ 2 көп.

БОЛГАР ААЛЧЫЛАР МОСКВАДАН ЧАНЫПКАН

БКП ТК-ның Бирги секретары, БЎР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Тодор Живковка баштаткан болгар партиа-чазык делегациязы «Болгария Улус Республика —социализминиң оруу-биле 30 чылда» деп юбилей делгелгезин ажыдарынга киржип чорааш, чуртунче Москвадан октябрь 17-де чаныпкан.

БЎР-нуң болгаш ССРЭ-ниң күрүне туктары-биле шиметтингеи Внуково аэродромунга болгар партия, күрүне ажылдакчыларын СЭКП ТК-ның Чиргиче секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүзү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин алдынның эскерээ кижилери удээн.

(СЭТА).

АЯН-ЧОРУК ДООЗУЛГАН

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүзү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный баштаан Совет күрүне делегациязы Хельсинкиден чуртунче чаныпкан. Делегация ССРЭ биле Финляндияның аразынга тайбыңчыдылга дугайында дугуржулгага ат салганының 30 чыл оюнуң болгаш «Финляндия—Совет Эвилели» ниитилелдиң 30 чылының байырлалынга киржип чораан.

ССРЭ-ниң болгаш Финляндияның күрүне туктары-биле шиметтингеи «Сеутула» аэродромга Н. В. Подгорныйны, делегация кежигүзүнерин Финляндияның Президентизи У. К. Кекконен, Премьер-Министр К. Сорсага баштаткан чазык кежигүннери, «Финляндия — Совет Эвилели» ниитилелдиң удуртукчулары, Финляндияның ССРЭ-де элчизи Я. Халлама, ССРЭ-ниң Финляндияда элчизи В. С. Степанов, социалистиг чурттарның дипломаттыг төлэ черлериниң баштыңнары удээн.

Н. В. Подгорный болгаш Совет күрүне делегациязының кежигүнерин ол-ла хүн Москвада ээп келген.

(СЭТА).

Байырлалды. төлептиг уткуул,

чыл планын хуусаа бетинде күүседиил!

Тыва АССР-ниң үлетпүр бүдүрүлгезиниң бүгү ажылдакчыларынга Терлиг-Хаяның мөңгүн суу бүдүрүлгезиниң коллективиниң Улуг Октябрьга алдар болдурган КЫЙГЫРЫЫ

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бүгү улустуң социалистиг чарымынга киргеш, бистиң бүдүрүлгевистиң коллективи тос айларның планныг онаалдарын бүгү көргүзүглер аайы-биле ажыр күүседкен. Коллективтиң дагжылары, металлургтары, механизаторлары болгаш өске-даа ажылчыннары тоскы беш чылдың тодарадыкчы чылында алган бедиткен хүлээлгелерни чедишкинниг күүседип турар. Продукция бүдүрериниң болгаш сайгарарының талазы-биле тос айларның планы 113,3 хуу, металл эзилдирериниң планы 103 хуу күүседттингеи. Күш-ажылдың бүдүрүнчүлүүн бедидерм планнаттынганындан 13,9 хуу өзүлдөлиг болган. Бараанныг продукцияның бот-үнезин 3 хуу чигээн. Тос айларның дургузунда 13,6 муң киловатт-шак электроэнергия, чимегпеп алдынган 38 тонна кызыр материалдар каанап алдынган.

Бо чедишкинниерни чедип алырынга беш чыл талазы-биле боттарының хууда планнарын күүседипкен ажылчыннар чер үттекчизи В. Тенманцев, экскаваторщик В. Белгутов, металлургия цегининг мастери Д. Кызыл-оол болгаш өөн-даа өскелер төлептиг үдүүн киргеннер.

Коллективтиң ажылында бир эки чүүл болза тодарадыкчы чылдың эрткен айларында бүгү участоктарының болгаш цехтериниң дең-дески ажылдаар чөрүүнүң чедип алдынганы болур. Ол чөрүктүң ачызында бистиң коллективтиң кежигүнери үшкү кварталдың түңнелдерин ёзугаар республиканың болгаш Улуг-Хем районнуң үлетпүр бүдүрүлге коллективтериниң аразында социалистиг чарыштың бирги черинге үнген.

Терлиг-Хаяның ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары, бистер чыл эгезинден бээр кылган ажылывысты ханы аналиэтеп, иштики аргаларывысты болгаш курлавырларывысты санап көргеш, Улуг Октябрьның 57 чылыкта турасканаткан күш-ажылчы ээлчегге туруп, тодарадыкчы чылды хуусаа бетинде доозар талазы-биле социалистиг чарыштың бирги черинге үнгеш, эжиниң ажыл-агыйының ээлчегжилиг ажылдакчылары, Хем районнуң үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразында шилчилир Кызыл тукту үшкү кварталдың түңнелдерин ёзугаар бо коллективке тывыскан. Ол тукту хүлээп алырынга турасканаткан хуралдың кирижикчилери Улуг Октябрьны төлептиг уткуур, тодарадыкчы чылды хуусаа бетинде доозар талазы-биле кыйгырыгны республика үлетпүрүнүң бүгү ажылдакчыларынга хүлээп алган.

ЧУРУКТА: хуралдың кирижикчилериниң кыйгырыгны хүлээп ап турары; индиргеде—бүдүрүлге черинниң директорлары А. Н. Бося, А. СОДУНАМНЫҢ фотолары.

Терлиг-Хаяның мөңгүн суу бүдүрүлгезиниң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары октябрь 17-де ажыл шагының соонда чаа клубунга чыглып келгеи. Улуг-

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бүгү улустуң социалистиг чарымынга киргеш, бистиң бүдүрүлгевистиң коллективи тос айларның планныг онаалдарын бүгү көргүзүглер аайы-биле ажыр күүседкен. Коллективтиң дагжылары, металлургтары, механизаторлары болгаш өске-даа ажылчыннары тоскы беш чылдың тодарадыкчы чылында алган бедиткен хүлээлгелерни чедишкинниг күүседип турар. Продукция бүдүрериниң болгаш сайгарарының талазы-биле тос айларның планы 113,3 хуу, металл эзилдирериниң планы 103 хуу күүседттингеи. Күш-ажылдың бүдүрүнчүлүүн бедидерм планнаттынганындан 13,9 хуу өзүлдөлиг болган. Бараанныг продукцияның бот-үнезин 3 хуу чигээн. Тос айларның дургузунда 13,6 муң киловатт-шак электроэнергия, чимегпеп алдынган 38 тонна кызыр материалдар каанап алдынган.

Бо чедишкинниерни чедип алырынга беш чыл талазы-биле боттарының хууда планнарын күүседипкен ажылчыннар чер үттекчизи В. Тенманцев, экскаваторщик В. Белгутов, металлургия цегининг мастери Д. Кызыл-оол болгаш өөн-даа өскелер төлептиг үдүүн киргеннер.

Коллективтиң ажылында бир эки чүүл болза тодарадыкчы чылдың эрткен айларында бүгү участоктарының болгаш цехтериниң дең-дески ажылдаар чөрүүнүң чедип алдынганы болур. Ол чөрүктүң ачызында бистиң коллективтиң кежигүнери үшкү кварталдың түңнелдерин ёзугаар республиканың болгаш Улуг-Хем районнуң үлетпүр бүдүрүлге коллективтериниң аразында социалистиг чарыштың бирги черинге үнген.

Терлиг-Хаяның ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары, бистер чыл эгезинден бээр кылган ажылывысты ханы аналиэтеп, иштики аргаларывысты болгаш курлавырларывысты санап көргеш, Улуг Октябрьның 57 чылыкта турасканаткан күш-ажылчы ээлчегге туруп, тодарадыкчы чылды хуусаа бетинде доозар талазы-биле социалистиг чарыштың бирги черинге үнгеш, бистиң бүдүрүлгевистиң коллективи тос айларның планныг онаалдарын бүгү көргүзүглер аайы-биле ажыр күүседкен. Коллективтиң дагжылары, металлургтары, механизаторлары болгаш өске-даа ажылчыннары тоскы беш чылдың тодарадыкчы чылында алган бедиткен хүлээлгелерни чедишкинниг күүседип турар. Продукция бүдүрериниң болгаш сайгарарының талазы-биле тос айларның планы 113,3 хуу, металл эзилдирериниң планы 103 хуу күүседттингеи. Күш-ажылдың бүдүрүнчүлүүн бедидерм планнаттынганындан 13,9 хуу өзүлдөлиг болган. Бараанныг продукцияның бот-үнезин 3 хуу чигээн. Тос айларның дургузунда 13,6 муң киловатт-шак электроэнергия, чимегпеп алдынган 38 тонна кызыр материалдар каанап алдынган.

Бо чедишкинниерни чедип алырынга беш чыл талазы-биле боттарының хууда планнарын күүседипкен ажылчыннар чер үттекчизи В. Тенманцев, экскаваторщик В. Белгутов, металлургия цегининг мастери Д. Кызыл-оол болгаш өөн-даа өскелер төлептиг үдүүн киргеннер.

Коллективтиң ажылында бир эки чүүл болза тодарадыкчы чылдың эрткен айларында бүгү участоктарының болгаш цехтериниң дең-дески ажылдаар чөрүүнүң чедип алдынганы болур. Ол чөрүктүң ачызында бистиң коллективтиң кежигүнери үшкү кварталдың түңнелдерин ёзугаар республиканың болгаш Улуг-Хем районнуң үлетпүр бүдүрүлге коллективтериниң аразында социалистиг чарыштың бирги черинге үнген.

Терлиг-Хаяның ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары, бистер чыл эгезинден бээр кылган ажылывысты ханы аналиэтеп, иштики аргаларывысты болгаш курлавырларывысты санап көргеш, Улуг Октябрьның 57 чылыкта турасканаткан күш-ажылчы ээлчегге туруп, тодарадыкчы чылды хуусаа бетинде доозар талазы-биле социалистиг чарыштың бирги черинге үнгеш, бистиң бүдүрүлгевистиң коллективи тос айларның планныг онаалдарын бүгү көргүзүглер аайы-биле ажыр күүседкен. Коллективтиң дагжылары, металлургтары, механизаторлары болгаш өске-даа ажылчыннары тоскы беш чылдың тодарадыкчы чылында алган бедиткен хүлээлгелерни чедишкинниг күүседип турар. Продукция бүдүрериниң болгаш сайгарарының талазы-биле тос айларның планы 113,3 хуу, металл эзилдирериниң планы 103 хуу күүседттингеи. Күш-ажылдың бүдүрүнчүлүүн бедидерм планнаттынганындан 13,9 хуу өзүлдөлиг болган. Бараанныг продукцияның бот-үнезин 3 хуу чигээн. Тос айларның дургузунда 13,6 муң киловатт-шак электроэнергия, чимегпеп алдынган 38 тонна кызыр материалдар каанап алдынган.

Бо чедишкинниерни чедип алырынга беш чыл талазы-биле боттарының хууда планнарын күүседипкен ажылчыннар чер үттекчизи В. Тенманцев, экскаваторщик В. Белгутов, металлургия цегининг мастери Д. Кызыл-оол болгаш өөн-даа өскелер төлептиг үдүүн киргеннер.

Коллективтиң ажылында бир эки чүүл болза тодарадыкчы чылдың эрткен айларында бүгү участоктарының болгаш цехтериниң дең-дески ажылдаар чөрүүнүң чедип алдынганы болур. Ол чөрүктүң ачызында бистиң коллективтиң кежигүнери үшкү кварталдың түңнелдерин ёзугаар республиканың болгаш Улуг-Хем районнуң үлетпүр бүдүрүлге коллективтериниң аразында социалистиг чарыштың бирги черинге үнген.

Терлиг-Хаяның ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары, бистер чыл эгезинден бээр кылган ажылывысты ханы аналиэтеп, иштики аргаларывысты болгаш курлавырларывысты санап көргеш, Улуг Октябрьның 57 чылыкта турасканаткан күш-ажылчы ээлчегге туруп, тодарадыкчы чылды хуусаа бетинде доозар талазы-биле социалистиг чарыштың бирги черинге үнгеш, бистиң бүдүрүлгевистиң коллективи тос айларның планныг онаалдарын бүгү көргүзүглер аайы-биле ажыр күүседкен. Коллективтиң дагжылары, металлургтары, механизаторлары болгаш өске-даа ажылчыннары тоскы беш чылдың тодарадыкчы чылында алган бедиткен хүлээлгелерни чедишкинниг күүседип турар. Продукция бүдүрериниң болгаш сайгарарының талазы-биле тос айларның планы 113,3 хуу, металл эзилдирериниң планы 103 хуу күүседттингеи. Күш-ажылдың бүдүрүнчүлүүн бедидерм планнаттынганындан 13,9 хуу өзүлдөлиг болган. Бараанныг продукцияның бот-үнезин 3 хуу чигээн. Тос айларның дургузунда 13,6 муң киловатт-шак электроэнергия, чимегпеп алдынган 38 тонна кызыр материалдар каанап алдынган.

Бо чедишкинниерни чедип алырынга беш чыл талазы-биле боттарының хууда планнарын күүседипкен ажылчыннар чер үттекчизи В. Тенманцев, экскаваторщик В. Белгутов, металлургия цегининг мастери Д. Кызыл-оол болгаш өөн-даа өскелер төлептиг үдүүн киргеннер.

Коллективтиң ажылында бир эки чүүл болза тодарадыкчы чылдың эрткен айларында бүгү участоктарының болгаш цехтериниң дең-дески ажылдаар чөрүүнүң чедип алдынганы болур. Ол чөрүктүң ачызында бистиң коллективтиң кежигүнери үшкү кварталдың түңнелдерин ёзугаар республиканың болгаш Улуг-Хем районнуң үлетпүр бүдүрүлге коллективтериниң аразында социалистиг чарыштың бирги черинге үнген.

Терлиг-Хаяның ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары, бистер чыл эгезинден бээр кылган ажылывысты ханы аналиэтеп, иштики аргаларывысты болгаш курлавырларывысты санап көргеш, Улуг Октябрьның 57 чылыкта турасканаткан күш-ажылчы ээлчегге туруп, тодарадыкчы чылды хуусаа бетинде доозар талазы-биле социалис-

тиг чарыштың калбартыр дээш дараазында бедиткен хүлээлгелерни алдывыс:

Продукция бүдүрериниң болгаш сайгарарының талазы-биле 11 айларның планын ноябрь 7-де, а чыл планын декабрь 5-те күүседир.

Эрткен чылдың ол үезинге деңнезерге продукция бүдүрериниң хемчээлин 17 хуу өстүрер. Үлетпүр бүдүрүлгезиниң бүгү өзүлдезин чүгле күш-ажылдың бүдүрүнчүлүүн бедиткенинниң күселиле чедип алыр, ынчангаш ону чыл планынга үлүр 15 хуу бедидер. Чыл эгезинде алган хүлээлгевисте бо көргүзүг 8,9 хуу турган.

Бараанныг продукцияның бот-үнезин 2 хуу, а тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин—3 хуу чигедир.

Капитал салыышкынкарны шиңгээдип алырының болгаш тудуг-монтаж ажылдары боттандырарының чыл планын ноябрь 7-де күүседир. Терлиг-Хая хемчиттиктиң чаа үнүнде 650 метр хемчээдиг черни бетоннаар ажылды ноябрь 1-де доозар. Руда алыр карьер тудуун декабрь 25-те доозар.

Бүдүрүлгениң болгаш күш-ажылдың сагыжга-чурумун шыңгыы сагып, масса-политиктиг болгаш кижизидилге ажылын күштелдирип тургаш, ажылчын бүргүзүнүң хуузда алган чыл планын күүседкен болгаш ажыр күүседкен турарын чедип алыр.

Бо хүлээлгелерни ап тура, Улуг Октябрьга төлептиг ужуражыр, беш чылдың тодарадыкчы чылын хуусаа бетинде доозар дээш социалистиг чарышты улам калбартырынче республиканың бүгү ажылдакчыларын кыйгырывыс.

Чылдың планныг онаалдарывыс, бедиткен хүлээлгелерни хуусаа бетинде күүседир дээш кижи бүргүзү дөртку кварталда кылыр түүлдерин тодарадып, бедиткен хүлээлгелерни алгаш оларны чедишкинниг күүседтсин!

Кызыыманнай күш-ажылывыс-биле Төрээн чуртувусту өөртүүл!

КЫЙГЫРЫГНЫ НИИТИ ХУРАЛГА ЧУГААЛАШКАН БОЛГАШ ХҮЛЭЭП АЛГАН.

М. А. Сусловка Димитровчу шаңналды тывысканы

Болгарияга социалистиг революцияның 30 чыл оюнга тавариштыр болгаш тайбыңның, демократияның база социализминиң херээниң тиилелгези дээш эрги ниитилелге удур демиселге идепкейлиг ниитилел-политиктиг, чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы дээш шаңнатканы, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүзү, СЭКП ТК-ның секретары эш М. А. Сусловка БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы эш Т. Живков Димитровчу шаңналды октябрь 16-да Кремльге тывыскан.

Эш М. А. Сусловтуң бедик шаңнал-биле шаңнатканынга эш Т. Живков иэнге байыр чедирген.

Димитровчу шаңналдың лауреады деп ат алганындарга тавариштыр Силерге иэнге байыр чедирип тура, сагыш-сеткилиниң хамыдыктан өөрүн гурарымның ужуру черле биледингир. Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, Болгария Улус Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң биле чазааның, болгар коммунистерниң, бистиң чуртувуста бүгү социализм тургузуучуларының талазыдан ханы хүндүткелдиң сөстери кылдыр мээң ол сөстеримни хүлээп алырын Силерден дилеп турмеи.

Чуртувуска социалистиг революцияның тиилээнинниң 30 чыл оюнга тавариштыр Болгария Улус Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң Силерни шаңнаан үк шаңналы—болгар ажылчын аңгының өндүр улуг оглуңуң, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинниниң көскү ажылдакчызының, фашизмге удур сыныш чок демиселчиниң — Георгий Димитровтуң адын эдилеп турар. Георгий Димитров-биле хууда таныш, оон-биле кады ажылдап чораан Силер, оон адаы Силерге чоок болгаш эргим, кижи төрелгетеннинг эң өндүр улуг идеалдарынга бараан болурунга бүгү назыным бараалгаткан коммунист бүгүдезинге ол ат база мындыг чоок болгаш эмелелдиг эргим.

Силериниң күүрүнерге совет улустуң кайгамчыктыг ооллаарының барээзин, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Совет күрүнениң шылгараңгай удуртукчузуң хүндүткеп тур бис, эргим Михаил Андреевич. Ажылчын аңгының херээнге, коммунистиг тургузуушкуннуң херээнге кызыгаар чок, шудургу бараан болурунга күжүн, билиг, дуржулгазын партия, күрүне ажылы кылып чоруур бүгү үезинде берип келген, кайгамчыктыг бүгү назының дургузунда Коммунизмге болгаш Кижиге, эжиниң биле аңы-дуңмаавыска Силериңниң нүүрүүнерге байыр чедирип тур бис. Теоретик болгаш марксизм-ленинчи идеологияның арыг-чаагай туларын дээш моган чок демиселчин Силериниң үлүг-хууңарны хамыдыктеп турар бис.

Ачылыг пайыралывысты калбартырынга Силериниң хууда киирген үлүг-хууңарны улуузувустуң чаагай сеткилдиг болгаш ылап үнелээнин илергейлээнин кылдыр Силерге Георгий Димитров аттыг шаңналды бодум тыпсыр аас-кежиктиг болдум, ону хүлээп ап көрүңер, эргим Михаил Андреевич.

Ук шаңналга холбаштыр аңы-дуңмаңның иэнге байырын Силерге база катап чедирерин болгаш аңы-дуңма совет улустуң чаагай чоруу болгаш күчүзү дээш, делегейниң социалистиг дем катыштырылгазының бодаралы, делегейниң коммунистиг база ажылчын шимчээшкинниниң чаңыс эвибиле сырый каттыжышкынын быжыглаары дээш, өндүр улуг коммунистиг идеалывыстың тиилелтезиң дээш үре-түңнелдиг ажыл-чорудулганарга каңкадык, эгээртинмес күштүг чурттаарывысны күзеп йөрээрин чөпшээреп көрүңер!—деп, Т. Живков уламчылап чугаалаан.

(Уламчызы 3-кү арыңда).

БУР-НУҢ ЮБИЛЕЙ ДЕЛГЕЛГЕЗИ АЖЫТТЫНГАН

Чоокта чаа болгар улус Болгарияга социалистиг революцияның тиилээнинден бээр үжен чыл болганын калбаа-биле демдеглээн. Ол төөгүдүг хүнүг болгар улус-биле кады совет кижилер, социалистиг дем каттыштырылгазының улустары база демдеглээн.

«Болгария Улус Республика —социализминиң оруу-биле 30 чылда» деп, октябрь 17-де Москвада ажыттынган делгелге, аңы-дуңма болгар улустуң адыдыралында ол төөгүдүг болуушкунга туресиаттынган.

ССРЭ-ниң УАЧД-де улуг павильоннарның бирээзинде кырында Болгария Улус Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктары. Анда наймылалдың ажылчы чоннарының болгаш хөй-ниитизиниң төлөөлекчилери чыылган.

СЭКП ТК-ның Чиргиче секретары эш Л. И. Брежнев, Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы эш Т. Живковту, эштер В. В. Гришин, А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, А. П. Шелепин, П. Н. Демичев, В. И. Долгих, И. В. Капитонов оларны чыылганнар чылыы-биле утканнар.

Оларның-биле кады БУР-нуң партиа-чазык төлээлери база келген. Анда ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының орлакчылары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчылары, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, министерстволарның болгаш төп албан черлериниң харыысалгалыг ажылдакчылары база турганнар.

Совет Эвилелиниде турар дипломаттыг төлээ черлериниң баштыңнары база делгелгениң ажылышкынынга келген.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүзү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинге сөс берген.

Бистиң болгар оңдуктеривис Болгарияга социалистиг революцияның 30 чыл болган алдарыг оюнда боттарының национал делгелгезин Москвада эрттирип турар-дыр—деп, А. Н. Косыгин чугаалаан. Ол чорук үк долгелгениң ужурдузаавы политика талазы-биле улуг чугула чүүл болдуруп турар. Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Болгария Улус Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы эш Тодор Живковтуң бо делгелгени ажыдарынга киржип турарынга өөрүп тур бис. Бистиң партияның Төп Комитединиң, Совет чазактың омүнээзинден эш Живковка, оон-биле кады Москвада келген болгар оңдуктериниң шупшузунга иэнге байырны чедирип тур бис.

Бо делгелгени болгар улустуң 30 чыл иштинде чедишкиннериниң көргүзүү деп адап болур бис. Ынчангаш бо делгелгениң ёзулуг тургузукчулары — Болгария Улус Республиканың ажылчын ангызы, тараачыннары, интеллигенциязы. Чогум-на оларның ажыл-иңнинң ачы-дузазы-биле хожудангай, чер ажылдыг Болгария төөгүлүг кыска хуусаа иштинде улуг үлетпүр баазалыг, амгы үениң болбаазыраңгай социалистиг кодаа ажыл-агыйлыг, бурунгаар хоргжээн социалистиг чурт кылдыр хуулган. Шаанда империалистиг мөлчүтделге таварыжып чораан буржуаттыг Болгарияның турган черинде ам делегей ачыдыралының дең эргелиг болгаш идеокейлиг киржикчиги, социалнам чурттарының күүлүг дем каттыштырылгазының кежигүү күрүне —хостуг Болгарияның Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле бүгү ажылчы чоннарны бодун долгандыр сырый каттыштырган ажылчын ангының күзел-соруун ёзугаар бүрүнү-биле бастаан тургустунган-дыр.

Социалистиг тургузуушкунуң бүгү азыраларында, социализминиң материал-техниктиг баазазын тургузарында бистиң

(Уламчызы 3-кү арыңда).

Терлиг-Хаяның мөңгүн суу бүдүрүлгезиниң коллективиниң эгелекчи саналының дугайында

СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунуң ДОКТААЛЫ

Терлиг-Хаяның мөңгүн суу бүдүрүлгезиниң коллективи тодарадыкчы чылдың тос айларының бүдүрүлге программазын чедишкинниг күүседкеш, бодунга бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюнга төлептиг ужуражыр база 1974 чылдың улус ажыл-агый планнарын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышты улам калбартырынче республиканың бүгү ажылчы чоннарын кыйгырган.

СЭКП обкомунуң бюрозунуң доктаадыры болза:

1. Терлиг-Хаяның мөңгүн суу бүдүрүлгезиниң коллективиниң республика үлетпүрүнүң ажылдакчыларынга кыйгырын деткиир.

2. Терлиг-Хаяның мөңгүн суу бүдүрүлгезиниң ажылчы чоннарының эгелекчи саналын деткип, 1974 чылдың планнарының болгаш социалистиг хүлээлгелериниң ыяап-ла күүседттинген турарын хандырар дээш база бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун бедидер, иштики курлавырларны долу ажыглаар дээш немелде хемчеглерни ап, социалистиг чарышты улам калбартырын СЭКП Кызыл хооркомунга, райкомнарга, хооррайкүүскомнарга, партия эге организацияларынга, министерстволарның болгаш ведомстволарның, үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудуг, транспорт организацияларының болгаш өске-даа адырларның удуртукчуларынга лагзыр.

Тыва АССР-ниң ажылчыннарын, колхозчуларын болгаш албан-хаакчыларын Күш-ажылдың хоочуну медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

Республиканың Улус ажыл-агыйынга, культура тургузуушкунунга, күрүне албан черлеринге үр чылларда эң сеткилдиг ажылдаанын дээш база пенсия назыны четкеш-биле холбаштыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден **шаңнаарлар болза:**

БАЙ-ТАЙГА РАЙОНДАН

Дуу-Дарый Баймр-ооловна **Салчак** — Тээлиниң РХЭ-нян почтальоны.

Хертек Чүдекеевич **Кудрукпай**—«Мурнакчы» колхозтуң гидротехниги.

Адаш Чымановна **Иргит**—«Бай-Тал» совхозтуң хойжузу.

ЧООН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Анна Матвеевна **Базарова** — пенсионер.

Валентин Николаевич **Вальтер** — «Кадаа ажыл-агыйның тудуг эргелелиниң кол инженери.

Константин Чүлдүмович **Дамдын**—Чаан-Хемчиктиң автоклувунуң эргелекчизи.

Сенчикаа Ак-Кысовна **Куулар**—«Большевик» совхозтуң уруглар яслизиниң ажыл-агый эргелекчизи.

Досумаа Хунаевич **Монгуш** —Ленин аттыг колхозтуң мал чемни белеткээр звеноюң удуртукчузу.

Монгуш Дамраевич **Мирчин** —«Октябрь 30 чылы» колхозтуң даргазы.

Степан Павлович **Ревняк**—тараа хүлээп алыр черниң директору.

Монгуш Чимитович **Севильба**—«Кадаа» ажыл-агыйның тудуг эргелелиниң ажылчыны.

Ондар Амырбитович **Тогус**—СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң кол инженери.

КАА-ХЕМ РАЙОНДАН

Давыд Иванович **Есипов** — «Кызыл тук» совхозтуң ажыл-агый эргелекчизи.

Одикей Ойдупович **Монгуш** —«Октябрь 30 чылы» колхозтуң улуг чыглачызы.

Андрей Васильевич **Недорезов**—1104 дугаар орук эргелиниң бызаңчылар бригадири.

Вениамин Михайлович **Чукарев**—«Октябрь 30 чылы» колхозтуң ревизия комиссиязының даргазы.

МӨҢГҮН-ТАЙГА РАЙОНДАН

Саая Чувурековна **Самбуу**—Күрбаңкының райконторазының ажылчыны.

Иргит Чумбуевна **Хепкеш**—«Моген-Бүрен» колхозтуң хойжузу.

ӨВҮР РАЙОНДАН

Антон Шагарович **Мандан-Хорлуу** — ажылчы чоннар депутаттарының күүскомунуң сан киидизиниң эргелекчизи.

Таисья Васильевна **Пензина** —райпонуң хлеб бижырар черинин эргелекчизи.

БИИ-ХЕМ РАЙОНДАН

Инпокентий Васильевич **Горев**—«Кызыл тараачын» совхозтуң аът ажаакчызы.

Дмитрий Спиридонович **Доронин**—«Кызыл тараачын» совхозтуң Туран СБФ-ниң эргелекчизи.

Екатерина Федоровна **Ташкина**—ведомстводан дашкаар камгалалдың таңныылы.

Байкара Туменчикович **Балдай-оол** «Х Улуг хурал» колхозтуң ховужузу.

Мария Кок-ооловна **Балдан** —«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң бызаа езыракчызы.

Тюлюш Докчютович **Балдан** —«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң инек кадарчызы.

Байкара Чопшукович **Бичеоол**—«Х Улуг хурал» колхозтуң хойжузу.

Татьяна Кузьмовна **Веретенникова**—Шагаан-Арыгның № 1 ортумак школазының техниктиг ажылдакчызы.

Доңгак Сересовна **Дарыймаа**—«Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Ондар Хургулекович **Даңдай-оол** —«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Тюлюш Холчукович **Дора**—«Ак-Туруг» совхозтуң бухгалтери.

Афанасий Григорьевич **Казанцев** — «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң зоотехниги.

Моңгуш Сандынович **Кунга**—«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң хойжу дузалакчызы.

Дамба Араптанович **Кыргыс** —«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Виктор Чапхоевич **Мактар**—«Ак-Туруг» совхозтуң № 1 СБФ-ниң бригадири.

Мария Матвеевна **Макарова** —Шагаан-Арыгның № 1 школазының эге класстар башкызы.

Кужутет Кара-Хунаевна **Суапай**—«Улуг-Хая» совхозтуң саанчызы.

Моңгуш Дамдынович **Сумба** —«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң механизатору.

Кыргыс Данзырынович **Сымчаан-оол**— «Х Улуг хурал» колхозтуң чолаачызы.

Тюлюш Сагыевна **Часкал**—«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Тюлюш Чугденович **Чамзалай** — «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң хойжу дузалакчызы.

Кара-Кыс Ырымаевна **Хурбе** —«Х Улуг хурал» колхозтуң хойжу дузалакчызы.

Павел Маркович **Шулыгина** —«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Борис Ширапович **Бюрбю**—Тыва АССР-ниң Дээди судунуң кежигүнү.

Клавдия Павловна **Воротникова** — пенсионер.

Василий Никонорович **Ермаков** — даараныгга комбинадының ажылчыны.

Федор Алексеевич **Житков**—Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң оргкилдизиниң инструктору.

Иван Кондратьевич **Кураев** —хоорайның улус судунуң даргазы.

Николай Кузьмич **Курбатский**—Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң референтизи.

Иван Комбуевич **Лопсан**—Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Өртектер кылдызының экономизи.

Галина Владимировна **Мадрол**— Курстатистиканың хооргинспектору.

Надежда Флегонтьевна **Семенова** — тудугнуң болгаш үлетпүр-тудуг материалдарының ажылдакчыларының профсөвилелиниң обкомунуң кол бухгалтери.

Зинаида Дмитриевна **Смирнова** — Тудуг банкызының Тыва республика конторазының кол бухгалтери.

Дмитрий Владимирович **Черноусов**—Күрбаңк конторазының кол кассири.

Никита Сергеевич **Язев** — «Тыва тудуг» трестиң кол бухгалтери.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай,
1974 чылдың октябрь 16.

БУРУНГААР БАЗЫМНАРЫВЫС

1965 нып. Бистиң бригадавыска мынан 5,6 мун хире хой турган оъве. Кажза-хорва база эрги, хой сыңышпас, бичии. Улут дээшинге-ле 350 баш хой кирер, а зоотехниктиг нормаже адыр болза, ол хире-даа кайын кирер боор. Хураган кажаазының дугайында чугаалаан-даа херек чок, шаандагы шатнын чывыт, тэр казанактары болгай. Мындыг байдал турда, ажыл-ишке эки түңнелдер чедип алыры берге. Оон аңгыда, малчыннар аразынга кызымак эвес, харыысалга чок кижилер базе-ла тургулаан.

Колхоз баштаэр чери менээ ол бригаданы удуртурун сүмелеэн. Хүлээгенги күштүг дижир, ажылдап эгеледим. Бригада кежигүннери чыгыл алгаш, ижин-кара чок чугаалажып, түңү кылырын дугуруштувус. Оон бээр-ле чүнү-даа кылыр дээнивисте ынаң-ла сүмележип, хойнүң коюсунгенин шинитпирин үндүрүп ап турар апаргам бис.

Био-ле дугаарында малдың турар оран-сайазын экижиндерин чугула тургаш, Белеткеэн, ону кыштагларже соортуп, чүгээр кажааларны септеп-селип, улгаттырып, а чамдык черлерге чаа кажааларны түзүп турдувус. Оон бээр ам тос чыл эртип тур. Төрүүр тос кодан бүрүзүнде дөрт чүстен өрү саынныг хой кирер шыйбай кажаалардыг бис. Хураган кажааларны шуптузуун чаарткан, чылыды одап турар печкаларлыг, делгем, чырык. Сөөлгү чылдарда хөрүн-даа чырыңай сакман аргазы-биле хураган ажаар, бистиң черге туруп корбээн чаа, улуг ийи кажаавыс бистиң бригадада кылган.

Малга четкир чем белеткеп алыры база чугула. Бригада кежигүннери мал чеми белеткээр кампания үезинде бир денмит ырлыдан, чылдың-на сиген белеткээр планнарны түгле күүседир эвес, а харын оон хойну кылып ап келген. Сөөлгү чылдарда, бо чыл харын мал чеми белеткээрнге берге болду. Ынчалза-даа бүгү хемчеглерни ап тургаш, малды менди хыш ажырып, хой продукциязы алыр дээш, мал чемин четкирип-биле белеткедивис.

Бо беш чылдың баштайгы чылдарындан эгелээш, малды суттарының чугулазын билип, бо талазы-биле чамдык түүлерни бригада кылган. Бисте ажылдап турар ийи кудуң бар, бир-суг соортур машина доктаамал быжыглаттырган. Кодан сыңында досхарлар бар. А ийи кыштагга суг кулар оңгарларны база кылган.

Хойну суг-биле үзүктел чок хандырар чорук, дүк бүдүрүлгезинин хөвүдээрнге салдарлыг чүве-дир. Оон чижээ бо: бригада 1972 чылда 1,8 килограмм дүктү хой бүрүзүнден алган, а дараазында чылдарда суггат үзүктелбээн, ынчангаш ийи чылда 2,04—2,2 килограмм дүктү хой бүрүзүнден алдывыс.

«Чаа орук» колхозтуң дөрт бригадазындан бистиң № 1 бригадавыска чарын болгаш чартык норын дүктүг хойну өстүрерин колхоз баштаар чери шинитпирдээн. Мурнунда чылдардан арткан элээп дүккүр хойлаво база бар. Ынчангаш бо чылын ийи кодангга нарын дүктүг кошкарларны саялап. Моож түңнелдери өстүрүү элек, ынчалзачок келир үе дугайын-даа амдыгаштан бодааны дээре.

Канзыг-даа ажылдың салым-хуузун кижилер шинитпирээр. Малчыннарны бүгү талэ-биле өөренип көрүп тургаш, шиидп алырын кызып турар бис. Эң ылаңгы сөөлгү чылдарда аныяктар дыка көвүдээн, ам бисте 13 кежигүнүүт комсомол организациязы бар. 1971 чылдан бээр бригада комсомолчу-аныяктарны леп аттыг эверген. Кижизидилге ажылынче, аныяк хойжуларга хоочуннарның арга-дуржулгазын дамчыдып бээринче оюза кичээнгейни салып турар бис. 7 кежигүүт партия болүү (удуртукчузу Сеэн Ойлуп) коммунистерни, хоочун хойжуларны аныяк малчыннарга бижиглаап, олардан дагдынган кижизиниң ажыл-херектериниң байдалын үргүлүү айтырып, иеген турар. Ат-сүргелиг малчын Даваа Малчы, Сагаачы Седип олар эки дагдынчыктылар. Комсомолчу, аныяк хойжуларның аразындан Дүпчен Эрес-оол, Шулуу Чаш-оол олар үн дээре күш-ажылчы көргүзүглерлиг. Э. Дүпчен чүс хойдан 103 хураган, хой бүрүзүнден 2,1 килограмм дүктү алган. Комсомол организациязының секретары, аныяк коммунист Шулуу Чаш-оол 100 хураганны камгалап, 2,2 килограмм дүктү кыргаан.

Малчыннарның өөренирнге, дыштанырынга, культура болгаш садыг хандырылгазын экижиндернге улуг дузалыг бригада төвүн колхоз кылып турар. Ам ында ийи бажың, суг-биле изидер клуб бар. Келир чылын чаа тудуглар база немеңир.

А. СОЯН,
хойжу бригаданың бригадири.

«Хойжунуң индириниң» бо үндүрүлгезинден эгелээш, ук арынга хой ажылының талазы-биле эң-не бедик көргүзүглерни чедип алган ажыл-агыйларның дуржулгазын көргүскен материалдарны парлап үндүрген турар. Бо удаада «Хойжунуң индириниң» алдыгы үндүрүлгезин Эрзин районнуң ажыл-агыйларының хойжуларының чедишкиннеринге турасхаатыывыс.

Эрзин районнуң хойжулары бо чылын республикага эң-не бедик көргүзүглерни чедип алган. Районга нинтизи-биле төрүүр 100 хойга онзаштыр 94 хураганны менди доруктурган. Эрзинчилер күрүнеге дүк садарының чыл планын база ажыр күүсеткен, азы эрткен чылдаазындан 7,4 хуу хейну сатнан. Бир хойдан кыргып алыр дүк эртнем чылдан 3 хуу көвүдээн. Хураган менди алыры 12,9 хуу эскен, хойнуң өлүп хораары 21,2 хуу эвээмээн. Хойнуң баш саны 7,3 хуу өзүлделиг болган.

Бо бүгүнү Эрзинниң хойжулары канчап чедип алганын? Ол дугайын райкүүсомунуң кадэ ажыл-агый эргелелиниң мал зоотехниги Сергей Хөртекович Делгерним, «Чаа орук» колхозтуң № 1 хойжу бригадазының бригадири, ССРЭ-ниң Дээди Соведининг депутазы Аядын-оол Соянович Соянның болгаш эске-дээ авторларның чүүлдеринде чугаалап турар.

ОРУЛГАЛЫГ АДЫР

Хой ажылы—бистиң районда мал ажылының кол адыры. Бо аздыр агаар-бойдус кандыгдаа болган чылын эң хой орулгамы берип турар. Эрзин районнуң колхозтары эрткен үш чылда нинтизи-биле 7416613 рубльдиң орулгазын киирип алган болза, оон иштинден 4905578 рубльди хой ажылчындан алган, азы нинти орулганың 66,1 хуузу болган.

Республикага хой ажылын улам ыцай хөгжүдер дугайында эйтырыгны СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунга чугаалажып көргени—кодээ ажыл-агыйының ол амыдыралчы чугула адырып хөгжүдеринге улуг кичээнгейни салып турарының тодаргай херечизин. 1980 чылга чедир Эрзин районнуң колхозтарынга хойнуң баш санын 1,6, дүктүң болгаш хой эдлинин будүрүлгезин 1,8 катап көвүдедирн көрдүнген. Хой ажылын билдирлиг, шын организастаар, мурнакы дуржулганы ажыглаар болза, хойнуң баш саның өстүрүп, оон продуктулуг чоруун бедидип болурунуң аргазы ажыл-агый бүрүзүнде бар.

Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында бистиң районнуң колхозтары чамдык чогумчалыг түңнелдерни чедип алган. Нинтинин малын өстүрериниң планы 104 хуу күүсеттинген, эрткен чылдың ол үезинде турганындан 7 хуу өскен. Малдың чаш толүн камгалап алыры эрткен чылдаазындан мракта дээре болган. Малдың өлүп хораар чоруу 21 хуу, азы 748 башка кызырылган.

Ылаңгы районнуң ажыл-агыйларының хойжуларының бо үезиниң чедишкинин бистиң соортуп турар. Бир эвес 1973 чылда Эрзин район нинтизи-биле төрүүр 100 хойга онааштыр 80 хураган алган болза, тодарадыкчы 1974 чылда 94 хураганны алган. Ынаыг бедик көргүзүт оон мурнунда кайыдаа чылдарда турбаан. Ынчаарга демдеглеп каар чугула чүүл болза, кыштың байдалы кадыг-дошкун турдө-ла ынаыг бедик түңнелди чедип алганы болур. Бо улуг чедишкинниң чажыды чүдеэ? Оны чедип алырынга чүү идиглиг болганы? Ынаыг чедишкинниң таварылга болуп чедип алдынмаан, ында таварымчалыг байдалдарны мурнуку чылдардан бээр-ле тургузуп келген дээрэзин айтыры чугула. Оны бадыткаарыбиле чамдык фактыларга доктаап көрейн.

Хой ажылын шын хөгжүдер, малдың баш санын өстүрер, продуктулуун бедидер төлээде, ук черкин агаар-бойдузунга, оът-сигенинге таарышкан уксавы шилир алыры чугула. 1969 чылдан эгелеп бистиң районга бөдүүн болгаш чартык бөдүүн дүктүг хойларны өстүрери көрдүнген. Продуктулуу хевис хойларның уксавазы ынаыдер дээш сараджа кошкарлар-биле оларны хайнак таштырган. Сорулга болза түс черниң хойларының продуктулуун бедидери болгаш хевис кылыр бедик шынарлыг дүктүг алыры турган. Эрткен чылын 19091 баш хойну сараджа уксавның кошкарларының үрезинбиле тарып боозатканының түңнелинде, бүгү алдынган хураганнарның 67 хуузу 1 салгалдың сараджа хайнаа хураган. Сараджа хайнаа хураганнар улут, шырак, доругуучал, белен өлбес болур.

Ажыл-агыйлар хойну тарып боозадырынга онза кичээнгейни салып турар. «Коммунизмче орук» колхозта тарып боозадыр техниктер Б. Кумгаа, Б. Нурзет болгаш «Чаа орук» колхозта техник А. Күскелмаа олер хойну тарып боозадылгазын чогуур үезинде, мергежилиг чоруткаш, бедик түңнелдерни чедип ап турар. Оларның тарып боозаткан хойлары барык-ла 100 хуу солдап турар.

Малдың баш санын өстүреринге болгаш оон продуктулуун бедидеринге бир чүгула чүүл —малдың оран-суурун эжиндерн. Хойнуң үлегерлиг 14 кажааларын ажыл-агыйларга эки шынарлыг кылдыр тутка. Ол кажааларга мурнакы дуржулганың аргаларын ажыглап, хураган доруктырарының сакманныг аргазынче шилчээн, оон бедик көргүзүглерни чедип алган. Ол чорук мал толүн бүрүн алырынга база-ла улуг ужур-дузалыг болган.

Оон ыцай мал чемин белеткээрни көвүдедирн болгаш чайгы, кышкы одарларны шын ажыглаары — чедишкиннинниц үндезини. Мал чемин көвүдедирде, чер ажылын хөгжүдерн улуг рольдуг. 800 гектар черге хой чылда ажыглаар суггаттыг культурлуг одарларны райондың тургузары төлевилеттингеп. 1980 чылга чедир 3250 гектар черге культура-техниктиг ажылларны чоруткан турар болгаш 39 мун гектар одарларны суглуг болдурар. Борбаңдылаан чемнерни белеткээр талазы-биле цехти «Коммунизмче орук» колхозка тудары планнаттынган.

Малдың быжыг чем-суурун тургузар талазы-биле шак ынаыг хемчегерни ап чорудар чорук хой ажылының продукциязын будүрерин дыка улгаттырарының болдунар аргазын бээр.

Бо чылын бедик тайгаларның чэйгы одарларын чөп ажыглаар дугайында партия обкомунуң бюрозунуң шинитпирлеринге үндезилээш, районнуң колхозтары ынаыг одарларга 49625 баш хойларны чайлагладып семирткен. Бо ажылды организастаары-биле ажыл-агыйларга, бригадаларга болгаш районта тускай комиссияларны тургускаш, чайлагларже чорудуп, культураның, амыдырал хандырылгазының, садыг болгаш зооветеринарлыг база эмчи дузаламчызының ажылдарын планнаашн, ону амыдырала боттандырган.

Бо чылын районнуң хойжулары бедик түңнелдерни чедип алганын үстүнде айтыкан болгай. Эрткен чылын түгле 3 малчын 100 хойга онааштыр 100-тен өрү, а 32 малчын 90-дан өрү хураган алган турда, бо чылын 14 малчын 100-тен өрү, 49 малчын 90-дан өрү хураганнарны камгалап алганнар.

Малчыннарның Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга кириишкеш, боттарынга алган бедиткен хүлээлгелерин күүседирн-биле шудургу ажылдаан хойжулар бисте эвээш эвес. Чижээ, «Чаа орук» колхозта Сагаачы Седип 100 хойдан-на 137, Дүпчен Эрес-оол 103, «Мөрөн» колхозта Намдыл Орус 107, Биляээ Маама 103, Ленин аттыг колхозта Сотнам Сотпа 101, Дамдын Сүге 101, «Коммунизмче орук» колхозта Балган Муу-Бора 100, Ишкин Аракчаа 100 хураганнарны менди камгалап алганнар.

Хойжулар ортузунга зооветөөредилгени доктаамал чорудуп келгенинин түңнелинде, бо чылын 5 хойжу бирги класстың, 52 хойжу ийиги класстың мастерлери болган.

Районга хой ажылын хөгжүдер ажылды партия райкомунуң бюрозунга болгаш райкүүсомунуң хуралынга чугаалажып көргеш, ол талазы-биле 1974—1980 чылдарда чорудар хемчегерни тодарадып айыткан. Хой ажылын хөгжүдер талазы-биле районнуң ажыл-агыйларының мурнунда салдынган соругга болза, хой, ошкүнүң баш саның 1980 чылда 115800 баш, дүк будүрүлгезин физиктиг дензи-биле 252 тонна, хой, ошкү эдлин будүрерин 1636 тонна чедирери болур.

Хойнуң, ошкүнүң баш саның ынчаар өстүрерде, хамыктың мурнунда төрүүр 100 хойдан 90—100-тен эвээш эвес хураганнарны менди доруктуруп алыр херек. А дүк будүрүлгезин төлевилеттингеп планга недирерде, хой бүрүзүнден-не 2,4 кг-дан эвээш эвес дүктү кыргып алыр апаар.

Бүгү колхозтар дүк садар планнарын күүсеткенинин түңнелинде, район дүк садар планын 103,2 хуу күүседип, эрткен чылга бодаарга, дүк садарын 10 хуу көвүдеткен.

Малдың баш санын өстүреринге улуг индирин бээр өүве болза, күрүнеге сатнан малдарның семис, ыар деңзилиг болуру. «Чаа орук», «Коммунизмче орук» колхозтар күрүнеге садар хойларын баш бурулгаар семиртип, оларның ортумак дириг деңзизин 44—48 килограмм чедирип турар. Ынчангаш олар онааттынган планын хой эвес малдың күүселябиле күүседип, эки шынарлыг продукцияны берип турар.

Район хойну тарып боозадырының планын күүседип турзада, чамдык ажыл-агыйларда тарып боозадып турар хойларның хуузу эвээш. Тарып боозадылганың пунктуларын чедиштир тутпаанындан ажылдап турар пунктуларга нормадан ыракта хөй хойну киирип, оон-биле ол ажылдың шынары кудулап турар чорук бар.

Хой ажылында үстүнде айыттынган четпестерни чайладырыпче ажыл-агыйларның удурткучулары, тускай эртемнигнери кичээнгей салыры эргежок чугула.

Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылының 9 айларында чедип алдынган түңнелдерге ооожургавайн, мурнунда салдынган планныг онаалдаларны чедишкининиг күүседир дээш күжениишкиннег ажылдаары хойжулардан негеттинип турар.

Бо хүннерде бистиң мурнувуста чугула айтырыг—мал кыштаглаашкынынга организастыг белеткенири. Районнуң колхозтары бо талазы-биле ам-даа хөй түүлерни кылыр ужурлуг.

С. ДЕЛГЕР,
райкүүсомунуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң кол зоотехниги.

Коммунист Сергей Натсыкович Мижит — Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозта № 2 хойжу бригаданың мурнакчы хойжузу. Ол хой ажылынга киргенден бээр 21 чыл чедип турар. Сергей Натсыкович чылдың-на бодушка алган социалистиг хүлээлгезинни күүседип келген. Тоску беш чылдың баштайгы үш чылында чүс хойдан-на 97-ден 107 баш чедир хураганнарны ол камгалап, бир хойдан-на 2,4-тен 2,8 кг чедир дүктү кыргып ап келген.

Хоочун хойжунуң бо тодарадыкчы чылда күш-ажылчы көргүзүглери база эки болган. Ол чүс хойдан-на 98 хураганны менди доруктурган, бир баштай-на 2,5 кг дүктү кыргып алган.

Амгы үеде Сергей Натсыкович кыштаанда курлаг өдекти болуп, кажаалардың сентелгезин доозулаан.

ЧУРУКТА: Сергей Натсыкович биле Норлаңмаа Меровна Мижиттер.

С. ЧАЖИН-ООЛДУҢ фотозу.

БЕЛЕТКЕЛИМ

Мен чазыг кыштаамдан көжүп чоруурумда, ында хамыкла түүлерни кылып каар кижи мен: кодан иштин арыглапаштаар, кажааларны септеп-селинир, коржецин коптарып, кургаары-биле таарыштыр овааларвар. А күзүн өдек бөлгеш, хураган кажаазынга киирер. А одекти күсәу хонаштардан алырга эки. Ындыг өдек кара өңнүг, кыштаглар одээдет бурулааш, хоюг эвес. Чылдың-на он тонна хире өдек бедеткеп алырга четкир. Мээң кыштаамда хураган кажаазы хары үгда коданда чаш төл шупту сыңа бээр хире делгем. Ында печка чок. Ындыг-даа болза, оон иштн арыг агаарлыг, бир дескн чылыг. Хураган кажаазының доразын хөөп, кыдыгларын чылыглап алырга, чаш төлге домей-ле таарымчалыг болурун 17 чыл иштинде хой малдап келгеш, билдим. А хой кажаазын хөлүн эрттир чылыглаарга, хоржок: хой изиргенир, дүгү дүжер, адаа база өдер.

Бо чылын кыштагны база-ла бинзги чаңым-биле чазын эмгеледнм. Ынчалза-даа анда немей белен эвес ажыл кылдыды: хой кажаазы тудуп алдывыс. Ыяжын тайгага бодум кезип белеткеп, колхозтуң берген машиназы-биле соортуп алдым. Ийи эшке дузалаштырып тургаш, кажаны доостувус. Ындыг-ла улуг, үлегерлиг эвес-даа болза, кажаам черле багай эвес болду, коданда үш чүс бежен ажыг хоюмга тапты-ла өй. Ону мурнунда турган эргн кажаага дөңнээр ужур чок.

Сигенни чылдың-на бодум белеткээр мен. Мурнунда чылдарда Мөрен Хайыраканының аразычдан сиген кезер турдум. А бо чылын агаар-бойдустуң кандаашкынындан аңаа сиген үнмээн. Ынчангаш Учурал Марсуу-биле ийилээ Баян-Кол деп черге агга-ыяш аразынга сиген белеткедивис. Мен аът машиназы-биле кестирип, эжим болдурун турду. Меңээ онаашкан он тос тонна сигенниң хой кезинн кыштагга чедирлим. Оон аңгыда көк-сулэ кажаарынга база киришпим. Чаш хураганга бээр эки чемни кыштаамда дүжүрүп алдым. Ам өдек болуп, кыштаамга чедирип тур мен.

Кыштаглаашкынының хүр болурунуң бир чугула магадылалы—малдың эки деңгилделиг, семис болуру. Ындыг болганда, чайын семиртилгенн эки чорудар ужурлуг. Бо дугайыи хойжулар эки билир. Ынчангаш, мындыг чүүлдү демдеглекседим. Хой чылдың дүржулгазындан көөрге, түе черниң тыва уксавлыг хою шык черге эки-ле таарышпас боор чүве-дир. Эрте чайлаглаш, эрте күзеглээрге таарымчалыг. Кадар оътка хойнуң семирнирн кайгамчык.

Тоску беш чылдың дөрткү чылында төрүүр 100 хойдан 107 хураган алдым. Дүк талазы-биле план база күүсеттингеп.

О. НАМДАЛ.

«Мөрөн» колхозтуң хойжузу, Ленин болгаш «Хүндүлеалың Дешдээ» орденнерниң эдилекчизи.

Седип Дарбаевич Сагаачы—«Чаа орук» колхозтуң хойжузу. Ажылынга кызымак ол ишчи хой чылдар иштинде колхозунга хой ажылын сайзырадырынга үлүг-хуузун киирип, бедик көргүзүглерни чедип ап келгеп.

Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында хойжу С. Сагаачы Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришкеш, үшкү кварталдың түңнелинде чүс хойдан 137 хураганны камгалап алган. Бир хойдан кыргып алган дүгү — 2,4 килограмм. Ол—колхозтуң планындан, бодунуң социалистиг хүлээлгезинден бедик көргүзүг.

ЧУРУКТА: хойжу С. Д. САГЛАЧЫ.

С. ЧАЖЫН-ООЛДУҢ фотозу.

Районнуң хойжу бригадаларында партия болүктеринден Ленин аттыг колхозтуң № 3 хойжу бригадазында Эрес Ламажыкович Енданның удурткаан партболүк эки ажылдыгларының бирээзи. Партия болүү ай сыңында хуралдарны эрттирип турар. Коммунистер Бадарчы Анчымаа, Бөөвей Назылмаа олар эки ажылы-биле өскелерге үлегер болуп турвар.

Бо чылын бригада төрүүр чүс хойдан 90 хураганны камгалап алган. Партболүктүң хуралынга кыштаглаашкынга белеткел дугайын чугаалашаш, оон шинитпирин күүседири-биле ажылдап турар.

ЧУРУКТА: партболүк удурткучузу Э. Л. ЕНДАН.

А. ДЕМБРЕЛЬДИҢ фотозу.

КЕЖЭЭНИҢ МУРНУНДА МАКТАЛ

Акмаа черле бичиизинден ынаыт. Аңаа орбас, бир-ле чүвени кылган турар. «Кежээ кызымны» деп, кыргын Саржаң кадай оозун бо-ла чассыдар. Хүгбайыраан, кызы оозуига хорадаар: «Ачымын, ачымын. Чаш урут эвес мен» дээр. Өгле ескә улус бар болза, долдаш-даллаш үне халымыр. Уруунуң ол чаңчыга ажымас. Оон кызы дег чымчак сеткилдиг, эриг бааралыг уруг кайдал! Өөренип тура-да, хөөкүй незин азырап, каракгал, дүмээзи эрү тыртып келген. Оозу чокта кыргаига хол, бут чок-биле домейде.

Бай-Даг школазын дооскаш, Акмаа ажылдаар деп шинтпирлеп алган. Каяа баарын? Сувурал фермазы аныяк кыстың баштайгы күш-ажылчы школазы болу берген. Ол аңаа ийи чыл хире ажылдаан. Мурнакчы болу бербээн-даа болза, Акмаанын кызымаан, чүткүлдүүн оске савычылар эскерип, мактап турар апаргам...

Дамдын-оолду баштай көөрге, оожум, харын-даа шүүлен кылдыр көстүр. Оожум кылаштыг, чүве чугаалаары аңгызыг эвес. Ынчалза-даа кожа бажыннарның эдлери каайлар боттарының оолдарынга демги оолду болганчок-ла үлегер кылдыр чугаачаан турарын үлүг бо-ла ыңнаар: «Көрем, Дамдын эртем дак бажында туруп, от-көзүн сазып, шайын хайындырыпты. Сутлаар, ыяштаар, ишек, быдаанын хөөр-дүр... А сен кандыг-дыр сен: ижер, чиир, удуур бо-ла».

1962 чылда Дамдын-оол, чээрби хар ашкан, мөге-шыырак, ынчалза-даа топтуг оожум аныяк кижи, колхозтуң тудут ыяжы сөөртүр чаңгыс-ла чүгээр машиназынга түзүрүккүлеп турган. Тайга—суур, суур — тайга, орук бо. Чолаашы-биле ийилээ чоон-чоон чудуктарны чүдүрүп, дүжүрүп-ле турар.

Ийи аныяк кижиниң оруктары канчан баштажы бергенин сонуургаш-даа канчаар бис.

Колхоз даргазы Амырбитке «Че, харын, ажылдаалы» деп кеэн сөзүн дедир ап, хураганны дүжаар бе? деп бодал аныяк ийи хойжуну ажгбайн турган. Шынап-ла берге болган. Ажыг кыштың соогунда одарга чаңгыс-даа хүнээзэри белеп бе. Оода ажыл танып болза чүү дээр.

Чүү-даа болза, баштайгы кыш ынчаар эрткен. А оон соонда үш чыл база. Хураганнар улуг ирттер болу берген. Олар-биле кады Акмаа болгаш Дамдын-оол Дамчайлар арга-дуржулгалыг болуп бар чораан.

— Төрүүр хойдан албас сидер бе?

— Харын, Канчаар бис, Акмаа?

— Сен-не бил. Шенеп көөр бис бе?

Баштайгы чылдың түңнели өөрүнүүт эвес болган. Дунгуш хойлар. Аллан шаа хой ара салган. «Колхозка когарал болду, хей-ле хүлээп алдывыс» деп, олар мунчулуп пат болган. «Тээнда чоонган бис» деп өжеш бодал база-ла баштаи ыравас. Кыс хураганнар хүлээп алганнар. Дараазында чылын төрүүр. Өдек-кыштагны илавылап белеткээн. Сигенни элээп дүжүргеп. Курган өдек бөлдүгеп. База-ла дунгуш хой. Ам чүү болурул?—

— Ынчан түңнелиңер кандыг болчук?—деп, мындаа Дамчайларның аалынга чораап, илавылап айтыргай мен.

— Тозан ылап-ла ашкан чүве. Чогум каш ийик мөңгө деп. Дамдын-оол Данилович чем кылыр деп орган кадайындан айтырды.

— Тозан сес болган ышкажыгай. Ындыг сен ийин, билир хиренде, катап айтырар—деп оозу чемелей аарак сөгледи.

Ийе, оон бээр-ле аныяк малчыннарның ажылының түңнели доктаамал болуп, харын чоорту экижип эгелээн. 1969—1970 чылдарда ол-ла коданга тура, чүс хойга онааштыр 95—105 хураганнарны алган. Бо беш чылдың баштайгы үш чылында ортумак көргүзүүт—104 хураган, 2 килограмм дүк.

— Бо тодарадыкчы чылда чүс хойга онааштыр 90 хураган, хой бүрүзүнден 1,7 килограмм дүк алыр хүлээлгелиг турдувус—деп олар чугаалаачылар.—А алганывыс оон хой 96 хураган, 1,8 килограмм дүк.

— Ол мурнуку чылдардан эвээш ышкажыл.

— Эвээш харын. Ынчалза-даа дараазында чылдарда көргүзүтлер бедип болур. Бо чылын база дунгуш хой кыштадып, оолдаткан бис. А ол белен эвес херек дээрзин кандыг-даа хойжу бадыткап болур...

Ам Дамчайлар арга-дуржулгалыг хойжулар апаргам. Хой ажылынга оон ийи чыл болганы оларга байлак дуржулганы чыып алыр арганы берген. Олар чайын хоюн эртен эрте, үндүргеш, изий бээрге книрип девээлеткеш, кежээ серинде откарар, дүне кажаалавас. А кыжын хойну чылыг кажаазындан үндүрерде, агаарның байдалын көрүп, эртеледир азы орайтадыр. Кыштатга хоюп алгаш, баштай-ла одарның ырак черлериндеп эгелеп кадарар, хой оолдап турар үеде аал чоогу чүм оъттуг турар кылдыр курлавырлап алыр.

Бо малчын өг-бүле чазын өдек-кыштаан септеп, чайын, күзүн сиген белеткеп, ону кыштатга чедирип, өдек бөлүп ап турар.

Ийи кежээ кижиниң амыдыралындан чамдык чижектер ындыг-дыр. Көдээ Советтиң депутазы Дамдын-оол Данилович Дамчайның хөрээн «Хүндүлелдиң Дешдээ» орден каастап чоруур. «Эки ажыл—элеп читтес алдар» дижир. Хүндүлел бижик, хөрек дешдээ, орден, медаль—алдарның херечизи-дир.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

ДАГДЫНЫКЧЫ

Хоочун малчын, коммунист М. Даваа Эрзинде «Чаа орук» колхозтуң № 1 хойжу бригадазының мурнакчы хойжуларының бирээзи чораан. Амгы үеде Малчын Баа-Хөөевич пенсиялай берген. Кадарып турган хоюн ол ийи чыл бурунгаар үндээзи Дадар-оол болгаш уруу Зоя оларга хүлээдип берген.

Дуржулгалыг хойжу пенсиялап үзээ-даа, бригаданың аныяк хойжуларынга бодунуң арга-дуржулгазын дамчыдып турар.

— Хөй ажылынга ажылдап турган үеңерде кайы хире көргүзүглерни чедип ап келген силер?—деп оон айтырдым.

— Билип келгенимден бээрле хой аразынга өскен кижидир мен. Чүгү көрбедим дээр. Кылып-ла келген ажылым—хой ажылы. Тоогудеп бээр тыва чонгун кылып келген ажылы мал азырары болгай. Аңаа чаа чүгү немеп, чогаадыптар боор деп бодап чордум. Ындыг эвес чүве болду. Баштайгы колхозтар тургустунуп эгелээрде-ле ону бүлүп кагдым: кижилериниң демнег күжү, ажылдың кедизин, келир үезин бодаары—хой ажылын чаартыр арга ол-дур.

1970 чылда төрүүр чүс хойдан—91 хураганны, бир хойдан 2,7 килограмм дүктү, 1971 чылда 92 хураганны, 2,9 килограмм дүктү, 1972 чылда—91 хураганны, 2,02 килограмм дүктү кыргыдым—деп, ол чугаалады.

Тыва Арат Республиканың алдарлыг малчыны чораан, ТАР-ның Күш-ажыл орденниң, «Октябрь Революциязы» орденниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Малчын Баа-Хөөевич Давааның бо чугаазы Тывага хой ажылының хөгжүдезиниң эртнеп болгаш келир өйүн түңнээн ышкаш болду.

Чоннуң аас-кежин дээш демиселге туруштуг болурунга, ажыл-ишке аныяктарны кижизиргенге күш-ажылдың хоочуннары — аныяктар кижизидикчилериниң книрип турар үлүг-хуузу улуг.

Боттарының хөй чылдарда кылып келген ажылының байлак дуржулгазын аныяк-өскенге олар дамчыдып чоруурлар.

Малчын Баа-Хөөевич мындыгларның бирээзи. Пенсияже үнзе-даа, ниитизиң малының баш саның өстүрер дээш кызыл-дыр сеп: ижер, чиир, удуур бо-ла».

1962 чылда Дамдын-оол, чээрби хар ашкан, мөге-шыырак, ынчалза-даа топтуг оожум аныяк кижи, колхозтуң тудут ыяжы сөөртүр чаңгыс-ла чүгээр машиназынга түзүрүккүлеп турган. Тайга—суур, суур — тайга, орук бо. Чолаашы-биле ийилээ чоон-чоон чудуктарны чүдүрүп, дүжүрүп-ле турар.

Ийи аныяк кижиниң оруктары канчан баштажы бергенин сонуургаш-даа канчаар бис.

Колхоз даргазы Амырбитке «Че, харын, ажылдаалы» деп кеэн сөзүн дедир ап, хураганны дүжаар бе? деп бодал аныяк ийи хойжуну ажгбайн турган. Шынап-ла берге болган. Ажыг кыштың соогунда одарга чаңгыс-даа хүнээзэри белеп бе. Оода ажыл танып болза чүү дээр.

Чүү-даа болза, баштайгы кыш ынчаар эрткен. А оон соонда үш чыл база. Хураганнар улуг ирттер болу берген. Олар-биле кады Акмаа болгаш Дамдын-оол Дамчайлар арга-дуржулгалыг болуп бар чораан.

— Төрүүр хойдан албас сидер бе?

— Харын, Канчаар бис, Акмаа?

— Сен-не бил. Шенеп көөр бис бе?

Баштайгы чылдың түңнели өөрүнүүт эвес болган. Дунгуш хойлар. Аллан шаа хой ара салган. «Колхозка когарал болду, хей-ле хүлээп алдывыс» деп, олар мунчулуп пат болган. «Тээнда чоонган бис» деп өжеш бодал база-ла баштаи ыравас. Кыс хураганнар хүлээп алганнар. Дараазында чылын төрүүр. Өдек-кыштагны илавылап белеткээн. Сигенни элээп дүжүргеп. Курган өдек бөлдүгеп. База-ла дунгуш хой. Ам чүү болурул?—

— Ынчан түңнелиңер кандыг болчук?—деп, мындаа Дамчайларның аалынга чораап, илавылап айтыргай мен.

— Тозан ылап-ла ашкан чүве. Чогум каш ийик мөңгө деп. Дамдын-оол Данилович чем кылыр деп орган кадайындан айтырды.

— Тозан сес болган ышкажыгай. Ындыг сен ийин, билир хиренде, катап айтырар—деп оозу чемелей аарак сөгледи.

Ийе, оон бээр-ле аныяк малчыннарның ажылының түңнели доктаамал болуп, харын чоорту экижип эгелээн. 1969—1970 чылдарда ол-ла коданга тура, чүс хойга онааштыр 95—105 хураганнарны алган. Бо беш чылдың баштайгы үш чылында ортумак көргүзүүт—104 хураган, 2 килограмм дүк.

— Бо тодарадыкчы чылда чүс хойга онааштыр 90 хураган, хой бүрүзүнден 1,7 килограмм дүк алыр хүлээлгелиг турдувус—деп олар чугаалачылар.—А алганывыс оон хой 96 хураган, 1,8 килограмм дүк.

— Ол мурнуку чылдардан эвээш ышкажыл.

— Эвээш харын. Ынчалза-даа дараазында чылдарда көргүзүтлер бедип болур. Бо чылын база дунгуш хой кыштадып, оолдаткан бис. А ол белен эвес херек дээрзин кандыг-даа хойжу бадыткап болур...

Ам Дамчайлар арга-дуржулгалыг хойжулар апаргам. Хой ажылынга оон ийи чыл болганы оларга байлак дуржулганы чыып алыр арганы берген. Олар чайын хоюн эртен эрте, үндүргеш, изий бээрге книрип девээлеткеш, кежээ серинде откарар, дүне кажаалавас. А кыжын хойну чылыг кажаазындан үндүрерде, агаарның байдалын көрүп, эртеледир азы орайтадыр. Кыштатга хоюп алгаш, баштай-ла одарның ырак черлериндеп эгелеп кадарар, хой оолдап турар үеде аал чоогу чүм оъттуг турар кылдыр курлавырлап алыр.

Бо малчын өг-бүле чазын өдек-кыштаан септеп, чайын, күзүн сиген белеткеп, ону кыштатга чедирип, өдек бөлүп ап турар.

Ийи кежээ кижиниң амыдыралындан чамдык чижектер ындыг-дыр. Көдээ Советтиң депутазы Дамдын-оол Данилович Дамчайның хөрээн «Хүндүлелдиң Дешдээ» орден каастап чоруур. «Эки ажыл—элеп читтес алдар» дижир. Хүндүлел бижик, хөрек дешдээ, орден, медаль—алдарның херечизи-дир.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

СИЛЕРГЕ АЖЫКТЫГ СҮМЕЛЕР

● Бир эвес балыкты ажыг дүстүг соок сугга чуур болза, балык балар-биле чыттайбас болур.

Чымыргай балыктың казырын аштаарда, салааларны дуска борап алырга, чылбыравас болур.

● Чемниң витаминнерн хевээр артсын дээш, хаймындырган чемни ыяш омааш-биле былгаза чогуур.

● Чаа садып алган сковородканы үс-биле чаггаш, изидипкеш, оон соонда хоюг дүс урупкаш аштаарга, аажок арыг болур.

● Котлетты, эттн, балыкты хаарар мурнунда, сковородканы отка изидипкеш, аңаа үстү эргизин алыр, чүгле оон соонда белеткээн продуктуларны хаарары-биле салыр. Кажан саргара бээрге, ынчан улуг эвес отка быжыр хаарар херек.

● Бир эвес сутта азы сутке далган чүүдер дээш болзунарза, сугже азы сутче далганны урбайн, а даштынче биченеп куткаш, былтаңар.

● Бижектн оске демир чүвелерден аңгы шыгжаар херек. Серээлер, омаштар-биле бижекти кады шыгжаар болза, ол чүүлдерге деггеш, бизи дөгейлитип каар, ынчангаш

М. А. Сусловка Димитровчу шаңналды тывысканы

(Эгези 1-ги арында).

Оон нинтилел-политиктиг ажыл-чорудулгазын Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң болгаш Болгария Улус Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң бедидивиле үнелээнинге чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин эп М. А. Суслов эп Т. Живковка илергейлеп чугаалаан.

Болгар улустуң өндүр улуг оглу, сынын чок революционер-ленинчи, делегейниң ажылчын болгаш коммунистиг шимчээшкинниң база бир шылгарактай удуртукчузу — Георгий Димитров аттыг шаңналдың лауреады болуру — улуг алдар болгай. Г. Димитров ажылчы чоннарның эрге-ажыктары дээш, тайбың, демократия болгаш социализм дээш демисселге бүгү амыдыралын бараалаткан. Марксисчи-ленинчя теорияның арыг-чаагай турары дээш, делегейниң ажылчын ангыланган бүгү хүрээлеңнериниң таңгыс эви дээш ол могаг чок демисселиң чораан. Г. Димитровтуң ады Болгария биле Совет Эвилелиниң улустарының бузудбас найыралдыының үлегер-чижээ боон турар.

Коммунист болгаш Совет Эвилелияның Коммунистиг партиязының коллективтиг удуртулгазының кежигүнү мен, мынчангаш бүгү ажыл-ишкиге марксизм-ленинизмниң революстуг өндүр улуг өөредилин, ажылчы чоннарның интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазының принциптерин удуртулга болдуруп келген, бистиң партиябыстың болгаш оон Төп Комитединиң тайбынны бижиглээрлеринче, бүгү чурттарның улустарының аразында найыралды, кады ажылдажылганы калбартырынче, национал, социал досталганың тилелгезинче, социализм, коммунизмниң тилелгезинче угланган чаагай чүткүдүүр мен.

Болгарияга социалистиг революциянның 30 чыл ооң болгар улус дең-дегленеп турган хүннерде Димитров аттыг шаңналдың лауреады деп хүндүлүг атты меңээ тывысканын хамыктың мурнунда бистиң партиябыстың, оон ленинчи Төп Комитединиң ачы-хавыязының үнеле ткени кылдыр, совет, болгар улустарның аразында, чурттарывыстың компартияларының аразында эң хөнү чаагай найыралды илереткени кылдыр үнелеп тур мен деп, М. А. Суслов чугаалаан.

Шаңнал тыпсырыкның ёзулалынга эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, А. А. Гречко, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Д. Н. Демичев, В. И. Долгих, И. В. Капитонов олар келген.

БУР-нуң партия-чазак делегациязының кежигүнерин эштер Т. Цолов, П. Танчев, Г. Филянов, И. Недев. БУР-нуң ССРЭ-де элчизин Д. Жулев болгаш ССРЭ-ниң БУР-да элчизин В. Н. Базовский олар база барган.

Коммунистиг партияның болгаш совет күрүнениң удурткулары. Болгарияның партия-күрүне делегациязының кежигүнери, ашаа турган өске-даа эштер эш М. А. Сусловтуң бедик шаңнал-биле шаңнаткаанынга чүректиң ханызындан изиг байыр чедирип турган.

(СЭТА).

БУР-нуң Юбилей делгелгезиниң ажыттынганы

(Эгези 1-ги арында).

болгар ажы-дүңмаларывыстың чедишкиннери совет улустуң ханы өөрүшкүзүн болдуруп турар деп, А. Н. Косыгин чугаалаан.

Социалистиг күрүнелериниң ажы-дүңмалышкы өг-бүлезиниң тывылган үезинден бээр Болгария биле Совет Эвилели оон бүгү талалыг кады ажылдажылгазынга идепкейлиг киржип келген. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң комплексилиг программазынга үндезилээш, социалистиг экономиктиг интеграцияны калбартырынга ол кады ажылдажылга улам-на улуг болгаш үретүнелиг боон турар. Ынчангаш кады ажылдажылга Совет Эвилелиниң, Болгарияның болгаш социалистиг өске-даа чурттарның ажыл-чорудулгазын холбаштырып, каттыштырарының түңнелинде делегей байдалынга чыл келген тудум-на улам улуг чаагай салдарны чедирип турар апарган.

Даштыкы политиктиг талазы-биле алыр болза, социалистиг дем каттыштырылгазының күч-шыдалын бижиглээрзинден, тайбың болгаш социал деңшилге дээш демисселге оон каттыжышкынның база чаңгыс эвин бижиглээрзинден артык бедик эвес сорулга бистиң Коммунистиг партияның Төп Комитединде болгаш Совет чазакта чок. Бистер бо эң чугула хереги бүдүмчелиг болдурарда Болгарияның Коммунистиг партиязының, Болгария Улус Республиканың чазааның ажы-дүңма ёзузунуң ханы эң-сеткил каттыштырылгазын кезээде ел турар бис. Бистер социализм болгаш коммунизм тургузуушкунуң, делегейниң коммунистиг шимчээшкинниң, даштыкы политиканың бүгүде принциптерин удуртулга болдургаш, бот-боттарывысты долузу-биле билчип, хөделип турар бис. Бистиң партияларывыс болгаш улустарывыс аразында найыралдың ажы-дүңма ёзузунуң байдалының дугайын эш Л. И. Брежнев тергиин эки чугаалаан Совет-болгар найыралы «улустуң күзел-соруун ёзугаар боон, Болгарияның болгаш Совет Эвилелиниң ажылчы чоннарының национал база интернационалчы эрге-ажыктарын улередип турар. Бир эвес бистердел социалистиг интернационализм дең чүл дээрзиниң дугайын айтырар болза, Болгария биле Совет Эвилелиниң аразында харылзааны өөрүнерем. Ол дээрге, социалистиг интернационализмниң херек кырында боттанышкыны-дыр деп, харылаар бис» деп ол чугаалаан.

А. Н. Косыгин эш Тодор Живковка, болгар өөнүктериң шупгузунга чүректиң ханызындан байыр чедиргеш, бо делгелгенин хөй-хөй миллион москвачылар, бүгү совет кижилер улуу-биле сонуургап көөр дээрзинге бүзүрелиң илереткен.

Оон соонда БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков үүве чугаалаан.

Социализм биле коммунизмниң чаа делегейниң баштайгы тургузукчузу — Советтер Чуртумуң бистиң үүретиң ханызындач найыралдыг үткүп хүлээп алганым сеткил ханышкынның үнелеп тур бис. Болгарияга социалистиг революциянның байырлалын миллион-миллион совет кижилериң найыралдыг сагышсеткилдин-биле демдеглээнинге чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенивисти илергейлеп тур бис. Болгар күрүнениң муң үш чүс чыл тоогузунде бо үжен чыл оо-биле деңнежир байырлал шынап-ла чок. Эрткен ол муң үш чүс чылдың дургузунда Балкан ортулуктарының болгаш Европаның төөгүзүнге улузувустуң кирген үлүг-хуузунга бүзүрелдиг чоргаараныл турар бис. Сайзырангай социалистиг нинтилелди тургузуп турар богунгу Болгарияның чогаадыкчы социалистиг чалыы казынынга база чоргааралдыг бис.

Бо делгелгенин организакчылары Болгарияның үүле чаалап алган чедишкиннерин эвес, харын келир үеже оруун, ажы-дүңма социалистиг чурттарның чаңгыс аай өг-бүлезиниң ниити хереэнге хамаарышпыр бистиң улузувустуң улуг харыысалгалыын база коргуун шыдаан дээрзинге бүзүрээр бис.

«Социалистиг күрүнелериниң бүгү талалыг кады ажылдажылгазы калбарып, ханылаан тудум-на, оларның сырый каттыжышкыны бышкаан тудум-на, чаа тургузуунуң артык күштүү улам четче илереп кестүр»—деп, эш Брежнев Берлинге чугаазынга медеглээн.

Бистиң делгелгенивиске силерниң көрүп ап болур бүгү үүлдериңер эш Брежневтиң ол бодалынып ылап бадыткалы болур деп ол чугаалаан.

Болгарияда социализм тургузуушкуну-даа, 1944 чылда болгаш сентябрь 9-туң революциязы-даа, Улуг Октябрьның тилелгезин, Совет Социалистиг Республикалар Эвилели, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының үлегер, дуржулгазы турбаан болза, боттанып шыдаавас турган иник.

Бо делгелгениң көргүзүглери Болгарияның Коммунистиг партиязының, Болгар күрүнениң политиказының, бистиң чорун орар орузувустуң шиниын эң тодаргай хереченилер турар. Болгарияның салымчолунга харыысалгалыг, болурун үжеп чыл мурнунда хүлээнип алган болгар коммунистер —марксисчи-ленинчи өөредиге болгаш пролетаржы интернационализмге кезээде кызыгаар чок шыйыы. Бистиң шынчы эвилелчилеривис — Болгарияның чер ажылының улусчу эвилелиниң кежигүннери социалистиг тургузуушкунга бистер, коммунистер-биле бир деминг чоруп турар.

Амгы национал делгелге Москвага болган үшкү делгелге. Мооң мурнунда делгелгелерни көрген кижи бүгүдезин эргежок чугула деңнелгелерни кылыр дээрзинге бүзүрээр бис.

Үлетпүрүвүстүң болгаш кодээ ажыл-агыйывыстың будуруушкун болгаш экспорт аргаларының улам улгадып турарын, болгар-совет экономиктиг болгаш эртем-техниктиг харылзаалярны улам калбартып, ханыладып, күш-ажылды улустар аразында социалистиг ёзу-биле хуваарынга чурттувустуң бүрүн киржип болур аргаларының ковудээнин — кол барымдаалярны көргүзүксээн бис.

Социалистиг чурт болгай бис. Ынчангаш чүгле тайбың байдалга хогжүп шыдаарывысты ыяк билир бис. Аңгыаңгы социал тургузуглуг күрүнелериниң тайбың кожа-хелбээ догуннаарынга дүүштүр бот-боттарынга ажыктыг кадыг ажылдажылганың принциптерин барымдаалаарының ачызында таарымчалыг байдалдарның тургустунуп турарынга бүзүрээрде, делегей байдалын делгерең тейлыбырлап турган херээ-даа чок.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXIV съездизиниң бадылааны, Тайбың программазының чайлаш чок салдарлыын, бистиң үевистиң тайбың дээш шылгарангай демисселчизи, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, Болгария Улус Республиканың Маадыры эш Леонид Ильич Брежневтиң хүүда кинрген үлүг-хуузун маңаа база демдеглээр-дир бис деп, эш Т. Живков уламчылап чугаалаан.

Чурттувустуң социалистиг тургузуушкунунга улуг детким-че, дузаламчыны силериңиң берип келгенинер, берип турарыңар дээш силериңиң күүрүнерде СЭКП Төп Комитединге, Совет чазакка, бүгү совет улуска ханы хүндүткелиивисти илергейлээрин чаагай хүлээглевис деп санап тур бис, эргим совет акы-дүңмалар деп, эш Т. Живков түңнелинде чугаазынга.

Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, Болгария Улус Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң даскаанын ёзугаар үк делгелгенй ол ажыттынган.

Оон 50 муң экспонаттарны көргүзүг бүрүзү социализм тургузуп турар акы-дүңма улустуң үре-түңнелдиг, сорук киришкинниг ажылдап турарын, чурттуң экономиказының чечектелишкинин, оон кижилериниң чаагай амыдырал деңнелиниң бедээнин хереченлеп турар.

«Болгария Улус Республика —социализмниң оруу-биле 30 чылда» деп делгелге БУР-нуң Совет Эвилели-биле, бүгү социалистиг чурттар-биле акы-дүңма бүзүлбас найыралдыының болгаш дем каттыштырып ажылдап турарыңың чайынаачак көргүзүү болган.

(СЭТА).

ДЕЛЕГЕЙ об хүннерде

Консультативтиг ужуражыышкында

ВАРШАВА. (СЭТА). Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының консультативтиг ужуражымышкыны Варшавада октябрь 16-да ажылдап иелээнин дыңнаткан болгай. Ужуражымышкында: Австрияның Коммунистиг партиязының, Бельгияның Коммунистиг партиязының, Болгаровның Коммунистиг партиязының, Кипрниң Күш-ажылчы улузунуң депшилеглиг партиязының, Чехословакияның Коммунистиг партиязының, Данияның Коммунистиг партиязының, Финляндияның Коммунистиг партиязының, Францияның Коммунистиг партиязының, Грецияның Коммунистиг партиязының, Испанияның Коммунистиг партиязының, Ирландияның Коммунистиг партиязының, Югославияның Коммунистер эвилелиниң, Люксембурггуң Коммунистиг партиязының, Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының, Герман Коммунистиг партиязының, Барыын Берлиниң Социалистиг чаңгыс аай партиязының, Норвегияның Коммунистиг партиязының, Польшаның Каттыскан ажылчын партиязының, Португалияның Коммунистиг партиязының, Румыниянның Коммунистиг партиязының, Сан-Мариноның Коммунистиг партиязының, Швейцар Күш-ажылчы партиязының, Чөөн партия—Швецияның коммунистериниң, Турциянның Коммунистиг партиязының, Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының, Великобританияның Коммунистиг партиязының, Италияның Коммунистиг партиязының, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының төлөвлелчилери киржип турар.

ПКАП ТК-ның Бирги секретары эш Эдвард Герекпиң Польшаның Каттыскан ажылчын партиязының өөртүвүнден бүйыр чедирип, эге сос ап, чүве чугаалаанынга соонда ажы-дүңма партияларның төлөвлелери Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының конференциязын чалыдырар боттаң белеткээр дугайында айтырыгны чугаалажыр ёглевилер.

Ужураажымышкын ажы-дүңма ёзузунуң кадыг ажылдажылгазының болгаш бот-боттарын кылчырының байдалынга ыңай турар.

Үре-түңнелдиг кады ажылдажылга дээш

Америк-совет садыг-экономиктиг Чөвүлелдиң ийиги хуралын Москвага эрттирери-биле холбаштыр Кремльге болган дүштеки шайлалгага СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазинче даштыкы-яың хөй-ниитизи болгаш солуннары, АКШ-тың-даа, өскедаа чурттарның садыг-үлептүр болукчери эң улуг кичээнгейни салып турар.

«Нью-Йорк таймс» солун совет-америк садыглажышкынының хөгжүп, калбарарынга Л. И. Брежнев байыр чедиргеп деп бижээн. Каттыскан Штаттар-биле садыглажыр чорук чүгле экономиктиг ужур-дузалыг эвес харын-даа ооң политиктиг ужур-дузазы база улуг боон турарын совет удуртукчу үнелээн деп ол солун уламчылап бижээн. Экономиктиг харылзааларны чедишкинниг калбартыр дээр болза, бот-боттарын хүндүлежири, талаларның долу дең эргелиг болуру база кандыгдаа илгаашкын кылбазы неттиниерин Л. И. Брежнев сагындырган деп, солун бижээн.

Совет удуртукчуун ол сагындырын АКШ-тың сан министриниң болгаш америк корпорацияларның ол ажыг удуртукчулары олурда кылганы-биле улам удут, чугула боон турарын «Нью-Йорк таймс» деңгелээн. Садыг-экономиктиг харылзааларны хөгжүдерин өске чүртүң иштики хереглериге холгаарлаары-биле демей ындыг негелделер салыры-биле холбаштырарынче чүткүлдү Л. И. Брежнев буруу шапкан деп солун түңнелинде айткан. Ындыг ораалдажышкынчар ийи чурт аразына садыг-экономиктиг харылзаалярынга хора чедирер боордан аңгыда, чүнү-даа берип ыыдавас деп, ол чугаалаан.

«Вашингтон пост» солунуун демдеглээнге: «АКШ биле Совет Эвилелиниң аразында харылзаалярны экижиндирип эрге-ажыктары дээш ажылдаарынга шинтирлиин Фордтуң чазаанын чарлавынын соонда оон боттуг илереэжикпиеринге сеткил ханышкынын Л. И. Брежнев илереткен».

Бир эвес АКШ садыг талазы-биле Совет Эвилелиниге удур боон турар ыызыгаарлаашкыннарны утпаавас болза, совет-америк харылзааларга шыңгыы салдар чедирип болурун СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары сагындырган деп. ЮПИ агентилел медеглээн. «Нацияга эң-не тавтымчалыг байланыс Совет Эвилелиниге тыпсырынга шаптыктар дээр ораалдажышкыннар — таварышпас болгаш ажык чок чүүл-дүр»—деп, Л. И. Брежневтиң бодунуң чугаазынга медеглээнин ол агентилел демдеглээн.

Америк-совет садыг болгаш экономиктиг харылзааларны дамчыштыр ССРЭ-ниң иштики хереглериге холгаарлаар дээш АКШ-тың чамдык политиктиг бөлүктериниң кылып турар ораалдажышкынарын СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары шинтирлиин-биле бүүвү шапкан—деп, ЮПИ агентилел уламчылаан.

Л. И. Брежнев «бодунуң чугаазынга америк-совет садыг-экономиктиг харылзааларны улам калбартып болурунуң арганарынга идеген турарын илереткен»—деп, АП агентилел түңнел кылган.

«Нойес дойчланд» (ГДР) солунуун бижээнге болза, Совет Эвилели ийи чурттуң улустарынга ажы-дүзазын чедирер ужурлуг үргүлчүлелдиг болгаш бызыг экономиктиг харылзааларны Американың Каттыскан Штаттары-биле тудары дээш турбуй турар.

ССРЭ Каттыскан Штаттар-биле харылзааларны улам калбартырының оруу-биле чайгылыш чокка чоруурун күзеп турар. Ынчалза-даа, ескелаанның оны хүндүлээрин негеттинер, кары чангыс болдунар арга — талаларның долу дең эргелиг болуру база кандыгдаа илгай көөр чоруктуң чок болуру негеттинерин Чехословакияның «Руде право» солуну бижээн.

Францияның «Фигаро» солуну Л. И. Брежневтиң чугаазының дугайында үүлдүүге ыңгычаар бижээн: Совет Эвилели идегээр чорукту хевээр артырыышаан. ССРЭ биле АКШ-тың ара-зының садыг-үлептүр харылзааларының перспективазын «оок дайынның» хораглыг салдарының психологиязын ам-даа адырылбаан түс-түс кижилериң болгаш политиктиг кызыы бөлүктериниң Хуузунда үзел-соруу өвес, а ийи күрүшениң боттуг экономиктиг болгаш харын-даа политиктиг-даа эрге-ажыктарын тодаразыр апаар.

(СЭТА).

Югославия Социалистиг Федеративтиг Республикада кодээ ажыл-агыйывыстың будуруушкун болгаш экспорт аргаларының улам улгадып турарын, болгар-совет экономиктиг болгаш эртем-техниктиг харылзаалярны улам калбартып, ханыладып, күш-ажылды улустар аразында социалистиг ёзу-биле хуваарынга чурттувустуң бүрүн киржип болур аргаларының ковудээнин — кол барымдаалярны көргүзүксээн бис.

Социалистиг чурт болгай кылган комбайннарын, тараа кестирер, бастырар машиналарын болгаш өске-даа техниканы республиканың шөлдеримде калбаа-биле ажыглаан турар болгаш Европаның, Азияның, Африканың болгаш Латин Америкага чурттарынче хөй-биле ундурүп турар. Барык чылдың-на заводка чаа хевирииң машиназын ылап ундурүп турар.

ЧУРУКТА: ауурузуа ажаап алыр «Змай-2КМ» дээр комбайнны ССРЭ-ге чорударынга белеткеп турары.

К. ВОРОБЬЕВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фототроптавы).

Улустар найыралының ленинчи идеяларының тиилелгези

Ш. РАШИДОВ, Узбекистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары

Бистиң хүнзээректиг чуртувуста улуг болгаш өөрүшкүдүг байырлал белген. Узбек Совет Социалистиг Республиканың болгаш республиканың Коммунистиг партиязының 50 чыл ооң республиканың ажылчы чоннары демдеглеп турар. Узбек ССР-ниң составында бакталп турар Каракалпак АССР болгаш Каракалпакистанның партия организациязы база чартык чүс чыл юбилейин демдеглеп турар.

Акы-дүңма улустарның чангыс эптиг өг-бүлезинде Узбек ССР алдын юбилейинге тургузукчу күштериниң чечектелишкинниң байдалында ужуражып келген. Узбекистан—күчүлүг индустриянын, бедик сайзыралдыг кодээ ажыл-агыйның, эртемнин, культураның чурту, чыыткыланчак улусчу талантуларның чурту. Бүгү-ле чедишкиннерин, алдары болгаш чоргааралы болур бүгү үүлдерин Ленинчи партияның, социалистиг тургузугнун, совет улустарның найыралының ачызында чедип алган.

Совет эрге-чагырганың чылдарында узбек улустуң чедип алган үүлдерин кандыг-даа кижи магалап хамнас. Ленинчи партияның кыысканы илегелдиң чыры Октябрьның чырыц-биле кады бистиң черивиске чедип келген. Бодунуң бот-эргелиг социалистиг күрүнези тургустунганы-биле болгаш ССР Эвилелиниң составында эки тура-биле ооң бакталп киргенин-биле узбек улус национал ёзулуг чаарты төрүттүнүүшкүнүнүң оруунга кирип, төөгүлүг чогаадылганың калбак оруунче үнген. Хемчээлдериниң болгаш ужур-дузазының талазы-биле кажан-даа туруп корбаан үндезин чаартылгалар бистиңнге болган. Социалистиг нацияларның чангыс эптиг өг-бүлезинге Узбекистан бодунуң хогжүдезинге делегейни кайгаткан ындыг бедиктерин чедип алган.

Партияның ленинчи айтыышкынынарынга дүүштүр тодаргай сорулгаларны ажылдап кылып, оларны шинтирлээни Совет Чөөн чүк улустарын социалистиг тургузуушкунче хандыкшыдарын хандырган. Ол чорук ажылчы массаларның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин хайныктырган, нинтилел амыдыралының — экономиктиг, социал болгаш культура амыдыралы чергелиг шинтирлиг адырларын чаартырынче оларны мооннээн.

Ам республиканың улетпүрүү-чүс ажыг адырларлыг. Оң-баазын пистерден болгаш чем продуктуларындан эгелээш, нефтиге болгаш газка, хөмүр-дашка болгаш электроэнергияга, самолёттарга болгаш тракторларга, хөвең ажаан алыр күчүлүг техникага болгаш демир-бетон кылыгларга, экскаваторларга болгаш эң нарын радиоэлектроника аппаратуразынга чедир—бүгү-ле үүлдерни ам Узбекистанда будуруп турар. Узбекистанга будурген продукциязы бүгү акы-дүңма республикаларже чорудуп, даштыкы 90 чүртче ундур садып турар.

Тоску беш чылда Узбекистанның үлетпүрү дүрген хогжүп турар. Соолгу үш чылда 830 миллион рубльдиң продукциязын ол планнан ажыр сайтарган. Юбилейлиг чылда индустриянын ажыл-ишчилери ам-даа 400 миллион рубльдиң продукциязын планнан ажыр бээрин хүлээнген. Олдаа сорулга чедип алдынары чигининг чок.

Бистиң республикавысты ажок улуг тудуг шөлү кылыр чөптүү-биле алып турар. Капитал тудуг кайгамчык калбарган. Эрткен бежен чыл дургузунда маңаа чүгле индустриянын магалыг улуг будуулгелери эвес, харын улетпүрүлүг болгаш культураут улуг төптер болу берген бүүн-бүдүн хоорайлар өзүп үнген. Кижилеонин холу-биле бүткен далайлар болгаш хеннер костүп келген, ховар дээн гидротехниктиг тудуглар бедип үнген. Демир-орук магистральдары болгаш автомобиль оруктары мүн-мүн километр шөйүлген. Агаар оруктары Узбекистанны делегейниң бүгү диптери-биле харылзаштырып турар. Амгы үенин харылзаазының бүгү хевирлери, коммунал ажыл-агыйы, садыг, амыдырал хандырылгазы калбак хогжээн.

Кодээ черлер кайгамчык сайзыраан. тараачиннарның амыдырал-чуртталга ы ы н ы я болгаш күш-ажылының байдалдары таныттынмас кылдыр оскерилген. Революция мурнунда амгы Узбекистанның девискээринге бир ыт ындазыны орутмаа-биле 800 дехкан ажыл-агыйга онаажып турган. Ам колхозтар болгаш совхозтар тракторларның, хөвең ажаар машиналарның, тараа, силос ажаар комбайннарның, автомобильдерниң болгаш өске-даа техниканың күчүлүг паркыгыр. Хөвең ажылында эң хөй күш үнер ажылы—ону ажаан алырын механизастааарының деңнели чайгылыш чок бедип турар. Эрткен чылын 2701 муң тонна хөвеннин азы бүгү дужуттуң 55 хүүзүн машиналар-биле ажаарган. Кодээ ажыл-агыйны химижидери калбарган, ону специализастаарын болгаш концентрастааарын чайгылыш чок боттандырып турар. Ирригация биле мелиорация кодээ ажыл-агыйны кодурер дээш демиселде кол черни эдээп берген. Совет үеде Узбекистанның ажылчы чону СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың ажок улуг дузаламчызы-биле суг ажылагай тудуун калбак нептеретken.

Хүнзээректиг черниң үнелеп четтиннес байлза—бодунуң хөвени-биле Узбекистан кайы шагдан бээр алдыржаан. Совет эрге-чагырга чылдарында хөвең ажылы тергиин шапкын хогжээн. Чөптүү-биле «Ак алдың» деп адаар хөвең будурерин ковудедирип, улам озуп турар хемчээлге ол үнелиг чиг-эт-биле чүртту хандырары — республиканың чер ажылдыгларының бүгү ажылчы чоннарының эң бирги патриотчу болгаш интернационалчы хүзээлгезин апарган. Ол хүлээлгезинг олар алдарлыы-биле күүседип турар.

Тараа, ногаа, сад, виноград, тазкпы, мал, торгу ажылының хогжүдезинге чедишкиннер база улуг. Ол адырларның продукциязын будурери 50 чыл дургузунда дөш-даа катап ковудээн.

Соолгу он чылда кодээ ажыл-агыйга улуг чаартылгалар болган. Кодээ ажылагай будуруглезин интенсификастарынче, будурукчу күштерин хогжүдеринче болгаш кодээге будурулге харылзаалярын сайзырангайжыдарынче угланыпыр эш Л. И. Брежневтиң удуртулгазы-биле СЭКП Төп Комитединиң ажылдап кылганы болгаш чайгылыш чок боттандырып турары улуг хемчеглер системазы манаа үнелеп четтиннес рольдуг болган. СЭКП ТК-ның март (1965 чыл) Пленумунуң соонда эрткен чылдар партиниң аграр политиказының амыдыралчы ондур улуг күштүүн хөй катап будуреткен.

Чер ажылдакчылары юбилейлиг чылда улуг сорулгаларны салган. Олар чуртка 5 миллион тоннадан эвээш эвес хөвеннн бээрин, 2 миллион тонна тараанын, 3350 муң тонна тимистерин болгаш могаларны будурерин, мал ажылының продуктуларын будурерин дыка ковудедирин хүлээнген.

Культура хогжүдезинге чоннуң үзаан-болал амыдыралынга мага хамнас таартылгалар болган. Революция мурнундагы үеде номчуп, бижип билир кижилер бистиң чонувустуң чүгле будуи чартык — ийи хуузу турган. Ам Узбекистан— калбаа-биле бижикбилиглиг республика.

Социалистиг Каракалпакия база акы-дүңма улустарның чангыс эптиг өг-бүлезинге чечектелген. Совет Каракалпакия — сайзырангай аграр-индустриалдыг чүрт. Совет эрге-чагырга чылдарында маңаа үлетпүр будуруушкунунуң хемчээли 157 катап улгатkан, а хөвең будурери 25 катап ковудээн. Каракалпакияда рис болгаш мал ажылы онза сайзыраан. Каракалпак улустуң культуразы бедик хогжүдеени чедип алган.

Узбекистанның богунгу магалыг улуг чедишкиннери, республиканың чечектелишкини болгаш ооң бүрүнгаар шапкын шимчээшкинга — социализмниң ондур улуг чаалап алышкыны, СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының тиилелгезинин будуреалдыр хереченин-дир. Ол болза республиканың улус массаларының эрес-шыдургу деминиң болгаш маадырлыг ажыл-ишинин түңнели-дир. Ол дээрге бистиң улуг ачывыс улуг орус улустуң болгаш чүртүн бүгү улустарының ак-сеткилиг дузалажылгазының кайгамчыктыг үре-түңнелдеринир.

Республиканың төөгүлүг тиилелгелерин чаалап алырында Узбекистанның Коммунистиг партиязының ачы-хавыязы ажок улуг болган. Ол бодунуң алдын юбилейинге идея талазы-биле бышкан, каңнаган, политиктиг болгаш организакчы ажылдың байлак дуржулгалыг, сан талазы-биле өскен, организас талазы-биле быжыккан ужураажын келген. Ам ооң үүрелиинде 467 муң коммунист санаттынып турар. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев Узбек ССР-ге Улустарның Найыралы орденин тыпсын тура, республиканың партия организациязының ной талалыг ажыл-чорудулгалын бедиц-биле үнелеп.

Узбекистанның Компартиязының ролин болгаш ачыхавыязын ынчалдыр бедиңзиле үнелээнги республиканың коммунистерин сорук киирип, чалгынналырын турар. Олар болза бүгүдезиниң түрелелеринге ленинчи Төп Комитетти болгаш ооң Политбюрозун долгандыр үлам сырый каттыштырар, моон сөөлгаар-даа массаларның мурнуу одуруунга чорун, чаа-чаа алдарлыг ажыл-херектерже оларны бастаар. СЭКП ТК-ның удуртулгазы-биле Узбекистанның Компартиязы республиканың ажылчы чоннарын коммунизмче оруктап бүгүдеглиг базынбазе башкарып келген болгаш башкарар-да.

АК-КӨК ХЕМНИҢ ЫРЫ БОЛГАШ ШҮЛҮҮ

МОСКВА. (Телефон-биле). Дүүн кайысылалдың Чайковский аттыг концерт залынга чечен чогаалга хандыкпыдыг хөй-хей москвачылар чыглып келген. Олар аныяк тыва чечен чогаал-биле танышып, хандыр билип алыр дээш келгеннери ол.

РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинниң секретары В. П. Тельпугов тыва литератураның эрткен оруунуң, амгы байдалының дугайында чыылганнарга таныштырган. Дараазында Москва чогаалчылары Александр Жаров, Степан Щипачев, Василий Казин, Сергей Липкин, Михаил Скуратов, Евгений Храмов олар боттарының тыва чечен чогаалбиле холбаазының болган ону канчаар үнелеп, чүү күзеп турарының дугайында чугаалааннар. Москвачы шүлүкчүлер тыва дылдан орус дылче очулдургап шүлүктерин номчаннар. Эге аянжылгалыг тыва шүлүктер орус рифмага откүү, тода чангыланып турган.

Тыва АССР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинниң даргазы О. Сувакпит, республиканың улустуң чогаалчылары С. Сарыг-оол, С. Пюрбю, чогаалчылар Ю. Кюнзегеш, К. Кудажы, А. Даржаа, С. Козлова чогаадыкчы планнарын москвачыларга чугаалаан, боттарының шүлүктерин номчаан.

Дараазында Тываның күүгүне филармониязының ырытанцының «Саян» ансамблиниң концерти болган. Ук концертти москвачылар баштайгы хүнде ышкаш, чыыны-биле хүлээп алган.

Бистиң телевизерибис бүгүн космонавтыларның Сылдыс хоорайынче баарлар.

Бистиң мөр.

ЭРТИНЕЛИГ СОВЕТ ТЫВАМ

Эстеп баткан хемнериҢ эриин дургаар,
Экти бедик сыннарының эдээн долдур
Эгээртинмес, узуп төппес байлактарлыг,
Эргим ынаң эртинелиг Совет Тывам.

Артель колхоз, совхоз сүрүү өдөр сыңмас.
Алдынналган чаагай дүшүт далайланган
Ада-чуртум — СоветтериҢ чараш черим —
Азий чүрээ — эртинелиг Совет Тывам.

Чергелешкен сылдыстэр дег чырып турар,
Сесерликтиг хоорай, сууглар аалдап хаамас
Чедиишкинден—чедиишкинче шапкын хөгжөэн
Сеткия чүрээм—эртинелиг Совет Тывам.

АҢы-дуҢма чоннарывыс аразында
Аас-кежиин харелиҢге чечектелген
Ажыл-ижи, кежиг-чолу алгаттырган
Ак-көк хемнер—эртинелиг Совет Тывам.

Байыр-иазадым, хүреш, чарыш диҢмиттелген,
Баян-хөгжүм, ыры-шоору чаҢгыланган.
Магаданчыг сыгыт, хөөмей сырыннаган,
Базым санай эртинелиг Совет Тывам.

Ленин орден, Найырал орден хавыяалар —
Ийи дээди шаҢналдары чайыннаган,
Совет чурттуң хамаатызы аттыг чоолдуг
Чоргаараллыг—эртинелиг Совет Тывам.

Леонид ЧАДАМБА.

Сиилбичи Хертек Хуналың чонар-даштан кылган «Буга» деп ажылы.

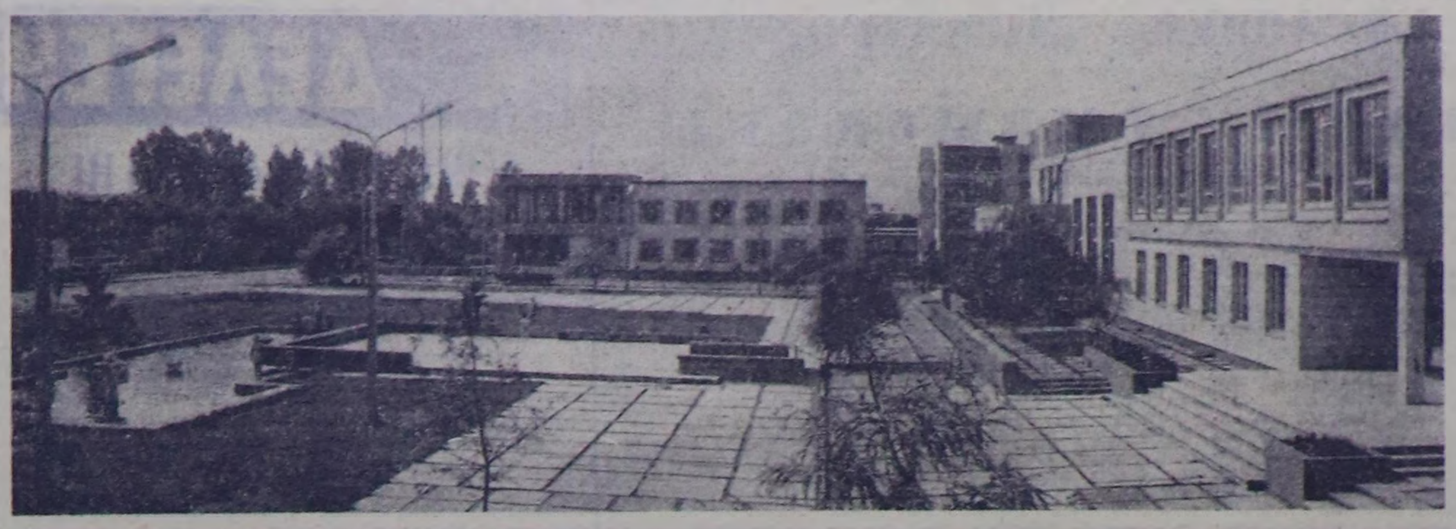

ГРОДНО ОБЛАСТЬ. Гродно районда Ленин орденниг «Прогресс» колхозтуң төвү — Вертелишки суур. Ында коп план ёзугаар чурттарга бажыннарын, Культура бажыңын, үлегүр болган аҢы-чем баазаннарын садар магазиннерлиг, столоваллыг, ресторанныг, амыдыралы хандырылга комбинаттыг садыг төвүн түзүп тургускан.

ЧУРУКТА: колхозтуң төп сууру амгы үеде мынчаар көчүр апарган.

М. МИННЕВОЧИНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ОНУ КЫМ-ДАА МАКТААР

Кичээлче медээни берипкен. Башкы классче кирип кээрге, өөреникчилер шупту туруп мендилээн.

Кичээл эгелээн. Эрткен кичээлдиҢ темазын ол кысказы-биле катаптап, кымның канчаар билип алганын хынаан. Магадылаалдың түҢнелп эки болган.

Башкы чаа теманың адын класс самбыразынга бижип кагды. «КөҢүл кичээҢгейлиг болуңар!» деп кижи бүрүзүн сагындыргаш, баш удур өелеткеп каан дружулганы кылдыргаш, өөреникчи бүрүзүҢүң кичээҢгейи ынаар угланган. Дружулга кылдынган, ам түҢнел үндүрери арткан. Реакцияже кирген химиктиг элементтериҢ формулазын боттары бижээш, деҢнелгени тургузарын өөреникчилерге башкы сүмелээн. Класста 20 өөреникчиниҢ хөй кезии деҢнелгени саат чокка тургузуп, харылаар күзелин илереткеннер. Башкының самбырага тургускан өөреникчизи реакцияның түҢнелиндe кандыг чаа элемент тывылганын шын тайылбырлап, ооң химиктиг боттынарын чугаалап кагды. Чаа үүлдү башкы боду улам байыдып, ханы тайылбырлаан, билигни быжыглаазы-биле үш-дөрт бодалгаларны өөреникчилер бодаан. Чаа үүлдү өөреникчилер эки билип алганы ооң коскү болду. КичээлдиҢ түҢнелиндe алды өөреникчиниҢ 2-зи «4», артканнары «5» демдек алган.

Бо болза Нарын ортумак школазының башкызы Севил Доржуевна Балааның эрттирген химия кичээлиниҢ кезиндир.

«...Химия дээрге эксперимент, арга-дружулгага үндезилеттинген эртем-дир, ынчангаш кичээл бүрүзүнге дружулга кылыры негеттинер, чаа үүлдү дружулга чокка тайылбырлаарга безин өөреникчилер ооң шоолуг чүве билип албас...» деп, башкының чугаалап турары шынныг. Школаның химия кабинединде приборлар, химиктиг элементилер болгаш оске-даа өөредилге херекселдери четчири-биле бар. Чамдык чок үүлдерни четчеллээр, кабинетти ёзулуг химиял кабинеди кылдыр эде дерилир, түргузар талазы-биле соолгу чылдарда Балаа Севил эки ажылдаан. 7—10 класстың химия кичээли үүгле химия кабинединге эртип турар. Ол дээрге химия кичээлин кодуу кабинет системазынче шилчээн деп чүвени бадыткап турар. Башкы лаборатория ажылдарын база бедик деҢнелге эртирип, ону ёзулуг чогаадыкчы чоруктуң эгезин кылдыр чорудуп турар. Өөреникчи бүрүзүҢүң химияга сонуургалы бедик, өөредилгезиниҢ шынары ажыжып турар чорук лабораторция ажылы дыка улуг идигни берип турарының херечизи болур.

Кичээлди бедик организастыг деҢнелге удуртуп, башкарып билири дээрге, уран-мергежил-дир, а ол мергежилге өөренир телээде, улуг күжениишкин херек дээрзин улуг педагогтар Ушинский, Макаренко, Сухомлинский чугаалап чораан. Бо чагыг-сүмеин Балаа Севил чедип алыр дээш эвээш эвес күштүг салып, чаа-чаа үүлдерин чогаадыкчы ажыглап өөренип алганындан башкының кичээлдери солун, бедик деҢнелге эртип турары чогум-на ооң түҢнели.

Ол кошкак өөреникчилер-биле доктаамал ажылдап, оларның биилии бедидер, ортумак, шыырак өөреникчилерниң сеткүзүнче кире бээри база солуп. Зоя Б-ниҢ химияга билии чавыс, сонуургалы чок турган. Ол тоску класстан эгелеп өөредилгезинге кызымак апарган, ынчангаш ону классты доозуп үнерштиҢ шылгалдазынга Зоя беш демдек алган. Ону башкы канчаар чедип ап турарыл? Ында чажыт чүве чок. Кичээл бүрүзүнге бот-тускайлаҢ ажылдаар, өөреникчиниҢ биилес үүлүн бажыңынга, кичээл соонда арттырып алгаш кысказы-биле тайылбырлап бээр, тускай онаалгалар, карточкалар бээр. Кино-кичээл, лаборатория ажылдарыны ук өөреникчилер-биле кады чорудар. Ынчан өөреникчиниҢ билии экижип, бодунга бүзүрели тылтып келир. Ооң эгелээш бодунуң билиинге бар четпестерни канчаар эдерил, ол дээш бот-тускайлаҢ ном, таблица, немелде литература, номнарны канчаар ажыглаарынга өөредип турар.

Севил Доржуевна бодундан, өөреникчилерден шыҢгыы негелделиг. Ол өөреникчилериниҢ билиг дээш бот-харыысалгазын улгаттырып турар. Ол бодунуң профессиязынга бердинген, ханы билиглиг, чөптүг негелделиг, үлегерлиг кижизидикчи. Ол ам 10 «а» класстың удуртукчу башкызы. Ук класстың башкы дөрт чыл бурунгаар хүлээп алган. Кошкак-даа, корум-чуруму суда-даа ийи-чаҢгыс өөреникчилер тургулаан. Класс коллективиниҢ ажылын экижидип, класстың түс-түс эртемнер башкылары, ада-иелер-биле харылзааны доктаамал болдурган соонда, корум-чурум үрээр, багай өөренир өөреникчи чок болган. Ооң бээр бо класс бүрүнү-биле класстан классче шилчип келген.

Класс шагы, класстан дашкаар кижизидилге ажылы өөреникчилериҢ коммунистиг кижизидилгезин экижиргеринче, өөренириче угланган. Амгы үеде класстың комсомолчулары ВЛКСМ-ниҢ XVII съездизиниҢ материалдарын өөренип турар.

Аныяк башкы школада хөй-ниитиниҢ ажылынга идепкейлиг киржип келген. Беш чыл улаштыр профэвилел комитединиҢ кежигүнү, «Билиг» нитилелдиҢ кежигүнү, агитатор. Ол кижизидилге айтырыышпга холбашкан темаларга солун, лекция, беседаларны ада-иелер ортузунга номчуп турар.

Аныяк кыстың эчис күзели 1968 чылда Кызылдың башкы институдунуң биохимия факультедин доозан соонда боттанган. Дээди эртемниг химия башкызын Нарын ортумак школазының башкылар коллективин өөрүшкү-биле уткуп ап, оон хөйүү маназан-даа. Коллективтиң идегелин аныяк башкы ажыл-ижи, ажыы-чаҢы-биле бадыткап шыдаан.

Севил Доржуевна бодунуң билиин доктаамал бедидип турар. Ол соолгу чылдарда билиг бедидер курска каш удаа өөренген. «Химия в школе», «Учительская газета», «Биология в школе», «Педагогический факультет» деп сеткүүлдер башкының стол дептерлери болу бергилээш.

Ол соолгу чылдарда бодунуң башкылап турар эртемниге бедик киргүзүглерин чедип ап, ийи чылчы чокка ажылдап турар. Башкы дээрге хүндүлүг, ескилерге үлегерлиг болур ужурлуг профессия. АҢаа эҢ телептиг мөзү-шынарлыг, бедик медерелдиг кижилер бараан боор шылдаар. Шак ындыг мөзү-шынары дээш Севил Доржуевна Балааны эш-өөрү, өөреникчилер, ада-иелер хүндүлээр.

Н. ДАКАА.

Эрзин район.

Солун үүлдер

«АЦЧЫ» ИНЕКТЕР

Чумайск совхозунуң одардыг шөлдеримге оолдарлыг адыг көстүп келген. Бир катап ол инектерже халдай бээрге, кадарчылар ону арта иштинче сывырып киирипкен. Дараазында болган халдавышкын үезинде кадарчыларның дузазы хереглеттинмээн: инектер адыгларның боттарын сывырып эгелээр орта, олар хады бажыныче үне бергеннер. Кел дивээш аалчыларны инектер черже дүжүрбээнивер. АҢаа келген кадарчылар кыс адыгны хадыдаан аҢдара адыптарга, ооц оолдары иштан дүже халышкаш, дезе бергеннер. Удаваанда бир адыг оглу дедир чедип келген. Ону тутказ, пионер лагеринге апарып каан.

ДИЛГИ ОГЛУ— ТЕЛЕКӨРҮКЧҮ

Бо таварылга каш чыл мурнунда Полтава хоорайының төвүнде болган. Кышкы кежээ Саша Лисовенко школадан чыып келгем, херим иштинде узун, селбегер кудуруктуг ыт органын көрүп каан. Ону тудуп алганнар. Ол дилги оглу болган.

Баштай ол чем пшпес турган. Ынчалза-даа чаа эдерииге чоорту өөренп берген. Чоладчы М. Лисовенко оглу Саша-биле дилги оглун эдертип алган, хоорайның кудумчуларынга агаараап чоргулаар. Ынчалза-даа дилги оглу телевизор көөрүнге хөлчок сундулуг. Ол сандай кырынче үне бергеш, ийи холун стол кырынга салгаш, ак-көк экранны дыка-ла үр көрүп оргулаар.

ОҢНУГ БӨРҮЛЕР

Бистиң чуртувустуң Сихотэ-Алинь сыннарынга ак бөрүлерге таваржып болур. АҢчылар ол ынчаар чоруп тургаш, кара бөрүлерге база таварышканнар. Оларның чүзүмү шуут-ла хомүр дег кара болган.

Совет Ыраккы Чөөн чүктүң мурнуу талазындан ол араатаннарның эҢ ховар төлээлерин—кызыл бөрүлер база бар. Зоологтарның чугаалап турарын ёзугаар аларга, олар Австрияның черлик мал дингога кончуг домей болуп турар.

ӨРГЕ ЧИИР ЧАЙКАЛАР

Крымда болган Херсон областында монгүнелечек чүзүмүт чайкалар бар. Олар өрге тудуп чиирлер. Азов болгаш Кара далайларның оргулуктарында чурттап турар чайкалар бир чай дургузунда миллион ажыг ергелерин, күскелерин, үүш дазылы үрегдээр доозкараларны, шергилерни болгаш оске-даа хоралакчыларны узуткап турарлар.

ЭРЕС КЫСТАР

Бистиң цирк кыстарывыс ойнай бээрге, «кандыг кончуг тел боор! Ана сырбык-ла-дыр але»—дээп сестер бо-ла дыңналыр. Чамдыкта мырыңай бүдүп зал иштн безин хары угда чирт кыннып. Сандайындан мык сырбактаныпкан орэр-даа улус бар. Бүгү-ле угаан-бодалды, сагыш-сеткилди уран үүлдүп хазра туда бээри ол.

БаштаҢгы цирк тыва кыстар Клара Данчай-оол биле Майя Лозовик-Оскал-оол шыпап-ла, эрес хейлер. Оларның-биле кады ажылдап-даа, оларга аргадружулгамны дамчыдып-даа чораан болгаш, аныктарывыстың бедик мергежилдиг апарганынга өөрүп чор мен.

Совет Тыва бодунуң 30 чыл болган оюн мырыцай чаа байырлап эрттирген болгай. Ол байырлалдың бүдүүзүнде РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи, тыва цирк бөлүүнүң үндезилекчизи Владимир Базыр-оолович Оскал-оол удурткан цирк артистери бистиң республиканың районнарын шуптузун кезээн. Ынчан бистиң ийи кызывыстың таланытызын көрүкүлер база катап солуурганы. Олардың кайызының-даа чиге сывырындак кырынга самчал турганы көрген кижиниҢ магадавас аргазы чок.

Клара-даа, Майя-даа Москваның цирк-эстрада уран чүүл училищезин дооскан. Салым-чаяанныг болгаш кызымак кыстар дружулгалыг артистериҢ дузазы-биле улуг чедиишкиннерни чедип алганнар. Оларның талантызын чүгле Совет Эвилеп эвес, АКШ болгаш оске-даа даштыкы чурттарның көрүкчүлери магадазын.

Совет Тываның 30 чыл болган байырлалын таварыштыр Эвилелкүрцирктиң артистери Клара Оюновна Данчай-оол биле Майя Владимировна Лозовик-Оскал-оол оларга Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи деп хүндүлүг атты тывыскан. Ынчангаш эрес кыстарывыска эзирден эрес, хартыгадан кашпагай болуруп күзедим.

Д. ОЧУР.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

телевидение

ОКТЯБРЬ 19-ТА

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы.
12.05—Медээлер.
12.10—Өңнүг телекөргүзүг. «Хөглүг алгаа оглу» Мультфильм.
12.20—Өңнүг телекөргүзүг. «Шевер холдар».
12.50—«Кадыкшылга». Эртем-нептередилгелиг программа.
13.20—Өңнүг телекөргүзүг. «Дириг амытаннар ораныңда».
14.20—Өңнүг телекөргүзүг. ССР Эвилелиниң академиктиг Бичe театрының фильм-шинизи. «Островскийниң бажыңы».
15.40—15.50—Чапсар.
15.50—Өңнүг телекөргүзүг. ССР Эвилелиниң академиктиг Бичe театрының фильм-шинизиниң уланчызы.
17.30—«Ye». Информастыг программа.
18.00—Өңнүг телекөргүзүг. Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. ЦСКА—«Крылья Советов». В. И. Ленин аттыг Төп стадионуңуң Спорт орулузундан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

20.15—«Неделя дургузунда делегей байдалының долчулады». Тыва дылга.
20.30—«Хар чүге аттыг». Телефильм.
21.00—АҢы-чем үлетпүрүүнүң ажылдакчыларының хүнүгге тускаатканы дамчыдылга.
21.20—Телеконцерт
21.30—«Тываның неделязы». Информастыг программа.

МОСКВАДАН

21.45—Өңнүг телекөргүзүг. «Композитор П. Аедоницкий-биле ужуражышкыны».
23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

КИНОТЕАТРААРДА

ОКТЯБРЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «ОгбелериҢ кыйгызы». 9.40, 11.30, 13.20, 15.10 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: Кичочымнды 9.00, «Саннковтуң черн» 10.15, 15.30, «Дээрги 420» (2 сериязы кады) 12.05, 17.20, 20.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хлеб, ынакшыл болгаш фантазна» 15.00, 16.50, 18.40, «Улуг тоогучүүнүң чанында» 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чорвен биле Мизак» 15.00, «Леднр эгеттинмес» 16.30, 18.20, 20.10 шактарда.

КАЛИНИННИҢ ЛЕНИН ОРДЕННИГ ХӨВЕҢ-САЛЗЫН КОМБИНАДЫ ПӨС-ТААВЫЧЫНЫҢ ЯНЗЫ-БҮРҮ МЕРТЕЖИЛИНГЕ ӨӨРЕНИР КҮЗЕЛДИГЛЕРНИ КУРСТАРЖЕ

ЧАЛАП ТУР. ӨөренирииҢ хуусаазы 2—4 ай. Курстарга 17-деп орҮ назылыг херээжен кижилерни хүлээп алыр. Сургууллар өөренип турар үезинде айда — 60, а ажылдай бергеш 100—150 рубль шалыныы алыр. Паспорт болгаш күш-ажыл дептерни боду экээр. Курека хүлээп алдынганнарны бүрүн чазагайжыдылгалыг иитп чурттарга бажыңы-биле хандырар. Оларга Калинин хоорайга чедир орук шүүделин төлээр.

Бо талазы-биле айтырыларыны Кызыл хоорайның Заречная кудумчузунуң 13 дугаар бажыдының 36-гы командыдан билип ап болур. Кызылдан октябрь 24-те үнер.

КОМБИНАТТЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

АҢы-чем магазиннериниҢ садыгжыларының 3 ай хуусаалыг курузунга болган касса аннаттарының кассирлериниҢ ай хуусаалыг курузунга сургуулдар хүлээп алырын Кызыл-садыг чарлап тур.

Сургууллларга айда 30 рубль хемчээлдиг стипендия бээр.

Кызыл хоорайда чурттап турар 8—10 класс эртемнит 18 харган куду эвес назылыг хамаатыларны хүлээп алыр.

Документилерни 1974 чылдың октябрь 25-не чедир хүлээп алыр.

Өөренирии күзээнер Октябрьская кудумчузунуң 29 дугаар бажыңда Кызыл-садыгның кадр киллизиннге келир. Телефон 54-36.

КЫЗЫЛ-САДЫГНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

ХӨӨРЭЭРНИҢ ЧУГААЛАРЫ

ДИРИГ ШООДАЙ

Күс дүжүп, диңчээр өө чедип кээрге, черле ындыг-ла болгай мен, дуңмакым: олут орбас, чыдын чытпас апаар мен. Дүне безин канчаар-даа албаданырымга уйгум келбес. Аз-ла сагыжым тайга-тандыда, арга-зэмде.

Өске диңчилер база-ла арбын болбайн аан. Ынчалза-даа олар мээң баар черимче баарлар эвес, дом:

— Аа, хуурай бер, аал даштынга чүү турар чүвел? Өөүр, Каипал, Тожу баар болбазыкпе, чогум аңыштыг черлериҢ ында боор, Хоорээр!— дишкеш, каттыржып каярлар.

Олар ай-айы-биле чидип-чидип харын олчалыг-ла кээп турар улус. Ынчалза-даа «аал даштында» артып калган мээң олчамга хажан-даа деңнежип көрбээнивер айни. «Таңдыыдан чогенмес» деп биеэде улуг улус чугаалажып чүве болгай, мээң бо таңдыларым база-ла эгээртинмес аң-мен байлактыг чер болгай.

Тиңелийлер диңнеп киряптеримниң каш хонук мурнунда, чанчыл ёзугаар кайдакайда арбын диңнер туруп турарын көргүлеп аар дээш, аътланыптым. Баштай-ла Башкы-Адырның эзимнерин көруп эгелээн мен. Каш хонук мурнунда чаштан быскап хар ак черлерде эригилеп-даа калза, эзим иштинде хевээр чыдар болду. Диңнер элбек деп чүве шак ол ак харда аяй-делир маннажып каап истерден-не пледеп. Эзимче ханыласпам тудум ажүүрлериҢ эц-не аддакы будуктарда тоор-херексээр чүвези чок олургулаар болу берген де, күжүрүм, Улам ханыласпаш, мырыңай бараа алдеп черге кээп-тир мен: болүк таннар-ла ындыг боор — бир черге хонупканда кара мизирт апарган олургулаар. А ында диңнер дээрге будук санында кудуруктарын чүктегилелткен чочагайлап олургулаар болду деден.

Черден будук сынны ап алгаш, хойгузу мергелээримге, ныштар дамчып хемни куду шуужүп баттылар. Мен-даа база соондан чүгүрүп-ле олур мен. Бир черге келиримге, үш кижи куспаа четпес чоон сыраның конгулунче шуужүп кирип турлар. Демгилерим төдү киргиже, манап олуруп-олуруп, чеде бергеш, дыңнаалаярымга, сыра иштинде апа шилээр чүве—бир-ле ары оо!.. Ам канчаза эки чоор деп боданып-ла, боданып-ла олур мен. Ынчап олура, артыпчазында медээжок улуг хиипшоодай барын сакты хонуп келгеш, ала соп эккелдим. Ооң аксын коңгул аксынга быжыглай тудуштуруп каап, чоонзумзар болгаш быжыг мерге тып алдым. Бежен кулаш чыгыы узун сыраның бажыныче үнүп-үнүп, чүрээмни кезек, ожүргадып алгаш, демги мерге-биле коңгуралыр хап бадыптым.

Сыраның орту четпейн чораш, адаанда шоодайымче көөрүмге, дартая берген огбеңейнип чыдыр. Сокталарымны арл соксаттказш, дүргээн дүже халып келдим. Шоодайымны адыргаш, аксын баглай шаап кагдым. А коңгул иштинде диңнер ем-даа шимээргевишаан, та чеже чүс чүве! Шоодайда чүү-даа болза, үш чүс хире бар ышкаш...

Ол-даа канчаар, ооң өске чүве дугайын бодавааже хоржок: кижп-шоодайда чүс-чүс имнээме дириг амытаннарны канчаарыл? Чаңгыстап соп тургаш, кежии союп алыр бе? Кайын боор... Олар чүү-даа болза бузурнугуп өлбес-ле боорлар—шоодай шаараш-ла болгай, агаар кирип чоруур аап.

Хенертен бажымга ындыг бодал кире хонуп келди: Дириг амытаннарны дириге хүлээп ап турар чер бар-ла болгай! Аңаа чедирер херек, олча. Диңнер чок черлерге олар өзүп көвүдээй-ле...

Ынчангаш, демги дат дег «дириг шоодайымны» алгаш, чорупкан болгай мен, оглукум.

АҢЧЫ ДААЙЫМ

— Даайым аныяанда шыырак аңчы кижи, оол. Кымгалда аштырып корбээн. Аңаа чүгле мен харын быражыр турган мен. Сецээ ону мооц мурнунда чугаалаан-даа боор мен. Ынчалза-даа улгадып келгеш, ашактың аксы-дылы кежээлээр «хоочулуг» апарган болбазыкпе.

Бир күзүн сыннар эдер мурнуу чарында ол даайны менээ маңнап келди:

— Шыята, ам ог кадарып олурган херээ бар бе моң, чээн. Тайгаже хап олурбас бис бе. Үш-дөрт хире сындан ужургулап аар-дыр. Ол чүвелериниҢ семис деп чүвези ам ана чүдек деп бил: эзгилериниҢ кадары безин карыш хире барла болгай. Кыштап чиир эттен тып араалы!—дей-дир.

— Күш-хүнезин белеткеп алган эвес мен, боом-даа мында чок...—деп чорумда, даайым үзе кирип каапты:

— Теиий берде, хөй хүнезинии чоорул, чаңгыс хондур чиптер чүве болза, ол-ла. Сыын эъдиидеп чип-леткей. А боону чоор сен, мен болгаш мээң боом турда! Сеп чүгле сөюп-бузуп, дажап билир ол-ла сен, чээн—деп мылдыг.

Ам канчаар, даайымга бүзүрээш, даартазында даң бажында Чаа-Хөл бажыңы меңгилер шыпкан тайгаларынче хапкан бис. Чедер ужурлуг черивиске конгуг-ла ойүнде—кежээки одарны мага хандыр оңнап болур үеде кээп доктаавывыс.

Даайым мынча дей-дир:

— Сен-даа мээң соомдак каяа-ла ынчап долдурелип чоруур сен ону, боо-моңгулуг эвес сен, Одаавыс эзлеп, эътгарывыс хадарып олур.

Даайым кады кыраан кара боозун алгаш, чорупкан...

...Кижии каттташкак-каттташкак каттарны харап чоруурга, беш конгуг сын доозле дуруглар бөарында төөрхерексээр чүвези чок кыны берген оттап чорааннар-дыр. Ашак чүвец даспа үндүрбес дээш, иликтерин ушта теп кагылапкаш, кедеп чоруп каан. Бир черге аажок изиргекип келгеш, бөргүп, хоректээжип ушкан. Чер аразы аажок кадыр, херии боол келгенинден хөйленип база-ла ужулган. Ам чүгле чүвүрлүг чоруп каанын ол. Ынчап чораш, хараар ужурлуг черинден харап кээрге, демги аңнары сезиг албайн оттавышаан болганнар.

«Бо хире чер—таптыг-ла боом тавы, маңна боларның характарын-даа часпас мен» деп бодаңгылааш, бирээзин шыгаш-шыгаш деҢ кылган. Оон база бирээзин... Беш катап—бежээлдирзинче чаңгыс-чаңгыс бергилээн. Бооларканы-ла хем иштинче маңнашкылаан. «Харын эки: ак черге бөле ужуп тургайлар аан» деп даайым мага ханып бодангылаан.

Хүн ажа берген. Одагже далажыпкан. Идик-хевин база тыппаан...

...Кижим дыка дүне апаргала сприлээш-кавылаан, кызыл чанагаш бо-ла чедип келген болгай, оол. Даайымны от-кеске дөгеп, чыляды базырып турган, арай боорда оңналдырып алгаш, чугаалаДып алганым ол.

Эртенинде бааргыска, сыынарның каймызы-даа кадык баргылаан, октарының истери оң беш—оң беш кулаш хажыларында чыткылаар болган. Конгуг ыргак мургузунуң тэ кангаар дээп турганы ол. Идик-хевин база тыппаан бис, конгуг кырган тенекпейниң та кандыг черде чашканнан каан чүвезш.

Карыш хире кадарлыг, кыштап чиир эзгилер-даа, хайыран идик-хеп-даа чок, тын менди чаңып келген мындыг бис.

Монгуш ӨЛЧЕЙ-ООЛ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, баҢы № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24—63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизиннге 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизиннге 37-13, культура киллизиннге 23-54, сөөдэ ажылагый киллизиннге 21-47, үлетүүр киллизиннге 22-64, чагаа киллизиннге 41-27, информацияга база совет тургузуг киллизиннге 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче болгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТИРАЖЫ 15056. ЧАГЫГ № 247.

ТС—00778

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Нөмү үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиннин типографиязы. (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу баҢы № 1)

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 247 (9624) | Воскресенье, октябрь 20, 1974 чыл | 1925 чылда үнезилеттингеи | Өртээ 2 коп.

Н. В. ПОДГОРНЫЙ ТУРЦИЯНЫҢ ПАРЛАМЕНТ ТӨЛЭЭЛЕРИН ХҮЛЭЭП АЛГАН

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный октябрь он сесте Кремльге национал паланың даргазы Кемаль Гювенге баштаткан Турцияның парламентизиниң төлээлерин хүлээп алган.

Н. В. Подгорный биле Кемаль Гювенниң аразынга болган бесседанын үезинде советтурк пайыралдыг, чаагай кожа-хелбээ харылзаалаарны калбартырының айтырыглаарын, а ол ышкаш делегетейниң еске-даа чүгүлээ айтырыглаарын чугаалашкан.

Совет Эвилелин биле Турцияның аразынга харылзаалаарны быжыглаары ийи чурттуң улустарының эрге-ажыктарынга, бүгү-ниитиниң тайбыңын быжыглаарытың херээнге бэрээн болуруун Н. В. Подгорный демдеглээн. Н. В. Подгорный делегей байдаалының экижип туралрын чугаалаш, кипр айтырыының талазы-биле Совет Эвилелиниң туружун тайылбырлап, ол айтырыгны тайбың езу-биле шиитпирлээриниң делегей конференциязын КНО-нуң шугуумбиле чылдырар дугайында совет самаалдың чугулазын демдеглээн.

Кемаль Гювен ССРЭ биле Турцияның аразында харылзаанның чедиишкинниг хөгжүп туралрын демдеглээн, ССРЭ-ниң Дээди Совединиге эптиг-эвилек хүлээп алганы база совет улустуң аныдыралы, чедиишкиннери-биле таныжар арганы бергени дээш өөрүп четтиргенин илереткен. Төлээлериниң бо ава-чоруу ийи чурттуң парламентилериниң болгаш улустарының аразынга харылзаанды улам калбартырыга илиг болур дээрзинге идегелин ол илереткен.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Нацвонаалдар Совединиң Даргазы В. П. Рубец, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады А. А. Кокарев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң делегей харылзаазының киллизиниң эргелекчизи В. Г. Высотин, а ол ышкаш Турцияның ССРЭ-де элчизи И. Тюркмен олар паймаалдыг байдалга боон эрткен бесседага киришкенер.

(СЭТА).

Болгарияның чедиишкиннериниң көрүлдези

ССРЭ-ниң УАЧД-зинде «Болгария Улус Республика — социализминиң оруунга 30 чылда» деп делгелгени москвачылар болгаш совет паймсилаалдың алчымаары дыка сонуургап көрүп турар. Делгелгениң баштайгы үүнү — октябрь он сесте аңаа дыка хөй кижи чораан.

Совет кижилер болгар улустуң чедиишкиннерин магадап турарлар. Демдеглел дептерлеринде ССРЭ-ниң болгаш Болгарияның улустарының бүзүлбас эп-найыралының дугайында үүлдер дыка хөй.

Делгелгенин хүндүлүг көрүүчүлериниң дептерине эвтер Л. И. Брежнев биле А. Н. Косыгин олар эң баштай демдеглел кылганнар. «Бистер аку-дүнма болгар улустуң улуг чедиишкиннеринге өөрүп, чоргаарланып турар бис. Сайзырагдай социалистиг ниитилелди тургузарынга моон-даа соңгаар чедиишкиннерлиг болурун болгар өөнүктерге күседивис» — деп, олар бижип.

Украинада байырлал

КИЕВ. (СЭТА). Бистин хөй национаалдыг Төрээн чуртувустуң аку-дүнма улустарының найыралдыг ог-бүлезинге Совет Украинаның ажылчы чоннары фашистиг эжелекчилерден украин черии хостаанының үжеп чыл оюн байырлалдыы-биле демдеглел турар. «Украина» Культура ордузунга партия, совет, хөй-ниити организацияларының, Совет Армияның, Шериг-Далай флодунуң төлээлекчилериниң, совет Украинаны немец-фашистиг эжелекчилерден хостаанының үжеп чыл оюнга турасказаткан байырлыг хуралы октябрь 18-те болган.

Президиумда — бәйырлалга киржирга-биле келген республикалар удуртукчулары, делегацияларның баштыңнары, шериг начальниктери, Украинаны хостаары дээш тулчуушкуннарының киржикчилери, республиканың сураглыг кижилери, хөй-ниитиниң төлээлекчилери.

СЭКП ТК-ның Чиигизе секретары эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюро составын хүндүлүг президиумга улуг кедүрлүүшкүн-биле сонгаан.

Совет Украинаны немец-фашистиг эжелекчилерден хостаанының 30 чыл оюнуң дугайын СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүү, Украинаның Компартизиның ТК-зының бирги секретары В. В. Щербицкий делгерекгей чугаалаан.

Ленинчи партияның хүрээлеңинге 70 чылда

Баштайгы орус революциялың болгаш Октябрьның социалистиг Улуг революциязының киржикчизи, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Л. А. Фотиеваның коммунистериг алдарлыг партиязының хүрээлеңинге киргеининден бээр 70 чыл болган.

Лидия Александровна В. И. Ленинни хүүда билир, оон дорт удуртулгазы-биле ажылдаар улуг аас-кежиктиг болган. Ол элээн каш чылдар дургузунда Улус Комиссарларының Чөвүлелиниң болгаш Күш-ажыл база Кампалал Чөвүлелиниң секретары боон, Владимир Ильичиниң секретары хүлээлгени күүседип турган.

Октябрь 19-та Л. А. Фотиева 93 харлаан. Ынчалза-даа ол хөй-ниитиниң политиктиг амыдыралынга идепкейлиг киржип, ленинчи идеяларның пропагандизи боон артыышаан.

Октябрь он сесте В. И. Ленинниң Төп музейинге партияның эң хөөчүн кежигүү — Лидия Александровна-биле байырлыг ужуражышкыны болган. СЭКП ТК-ның Чиигизе секретары эш Л. И. Брежневтиң Л. А. Фотиевага байырлыг чагаазын вомчуурга, залга адыш часкашкыны дидиктелип турган.

Л. А. Фотиева баймр чедиргени болгаш оон аалдыы бедии-биле үнелээни дээш эш Л. И. Брежневке улуу-биле өөрүп четтиргеи.

(СЭТА).

ПАРТИЙЖИ ЧУГУЛА ХЕРЕК

Күш-ажылчы кижизидилгениң болгаш ажылчын ажыгның база колхозчу тараачыннарның төлептиг салгалын белеткээриниң айтырыгларынче партия доктаамал киичээнгейин салып келген болгаш салып-даа турар. Ол чугула айтырыгны шиитпирлээриге он чыл бурунгаар Ленинград хоорайның кадр ажылчыннарының инициативазы-биле эгелээн аныяк ажылаштчилерни дагдыныр алгаш, кижизидиринің *ынчаа-ээшкинин* улуг ужур-дузалыг бооп турар.

Бо чаагай ажыл-херектиң дугайын сеткил хамыжыкыны-биле демдеглевишаан, ВЛКСМ-ниң XVII съездизиниг СЭКП ТК-ның Чиигизе секретары эш Л. И. Брежнев мынча дээн.

«Маңаа еске-даа ажыл-херектерге ышкаш, бистиң маадырлыг ажылчын ажыгывыс ийи үлегерни көргүзүп турар... Дагдыныкчылар дээрге — бедик мергежилдиг, амыдыралчы байлак дуржулгалыг хоочун ажылчыннар-дыр. Оларны харын-даа талантылыг педагоггар деп чугаалаан болур мен. Олар аныяктарны күш-ажылга ынакшылдыг чорукка, бедик мергежилге чаагай сеткил, улуг күзел-биле өөредип, алдарлыг ажылчын ажыгның маадырлыг чаңчылдарынга кижизидип турар».

Чер-черде партия, профсөвилел болгаш комсомол организацияларының бо үгланыышкын-биле чорудуп турар шудургу ажылының түңнелинде аныяктарны дагдыныр алгаш кижизидер чаагай сеткилдиг хоочун кижилер бистиң республикавыс үлетпүрүнде болгаш кодээ ажыл-агыйында эвээш эвес апарган. Амты үеде аңгы-аңгы коллективтерде барык-ла муң ажыг дагдыныкчылар бар, оларның хөй нуруузу коммунистер.

ВЛКСМ обкому профсөвилелдериниң область чөвүлелинбиле кады «Республиканың эң эки дагдыныкчы-кижизидикчизи» деп, шимчээшкинниң дугайында конкурстуң негелделерин ажылдап кылгаш, ону чарлаан турган. Бо чылдың бирги чартыының түңнели-биле «Алдан-Маадыр» совхозтуң Оргу-Шөлде хойжу бригаданың бригадири, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д.-Н. Ч. Ооржак биле «Кызыл тудуг» эргелеинде маляр-штукатуржулар бригадазының бригадири, Ленин орденниң эдилекчизи А. И. Ельцова оларны ол конкурстуң тиилекчизи деп санаан.

Аныяктарга боттарының күш-ажылчы байлак дуржулгазын дамчыдып бээр талазы-биле хөй-хөй коммунист болгаш хоочун дагдыныкчы кижизидикчилер ол партийжи даалганы төлептиг күүседип, мотаг чок ажылды чорудуп турар. Оларның чамдыктары тудугда, үлетпүр бүдүрүлгелерде болгаш кодээ ажыл-агыйда комсомолчу-аныяктарның бригадаларын бладиниг башкарып, оон кежигүүлерин күш-ажылчы мергежилге, төлептиг ажыл-чанга, бижиг кагызга-чурумга кижизидип келгеннер. Оларга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттары: № 48 тудуг эргелеинде маляр-штукатуржулар бригадири М. В. Сафронованы, Әрзимде «Чаа орук» колхозта № 1 хойжу бригаданың бригадири Соян Алдын-оолду, Чоон-Хемчикте СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозта Дергүн сүт-бараан фермазында Алдын-кыс Монгушту болгаш «Тиилелге» совхозта Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры механизатор Василий Янчатты болгаш өске-даа хөй-хөй эштерниң сеткил хамыжыкын-биле адаан болур.

Дагдыныкчы-бригадир Мария Васильевна Сафронова удуртқан коммунистиг күш-ажылдың комсомолчу-аныяктар бригадазы чүге Кызылда № 48 тудуг эргелеинде эвес, харын бүгү республикада сураглыг. Мария Васильевна ону 6 чыл удуртуп, профтехучилище дооскан аныяк кыстарга бодунуң дуржулгазын харам чокка дамчыдып келген. Бригада күш-ажылчы бедик коргүзүлгелери дээш ВЛКСМ обкомунуң база республиканың хоочуннар чөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун хөй удаа чаалап ап келген. Ынчаарга тудугжуларның төлептиг салгалын кижизидеринге үре-түңнелдиг, шудурту ажылы дээш Мария Васильевнаның бодун ВЛКСМ ТК «Аныяктарның дагдыныкчызы» деп хорек демдээ-биле шаңнаан.

Бо чугула ажыл-херекти партия, профсөвилел, комсомол организацияларының тодаргай башкарып, аңаа министерстволарның, ведомстволарның болгаш тудуг, бүдүрүлге, транспорт организацияларын, ажыл-агыйларны идепкейлиг киириштирер хүлээлгелиг. «Тыва кобальт», «Тыва даг-дүгү» комбинаттарда, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Революцияның чалбыжы», «Алдан-Маадыр» совхозтарда. «Тыва тудуг» трестеге, автосептелге заводта болгаш өске-даа коллективтерде партия, профсөвилел, комсомол организацияларының дагдыныкчыларның чөвүлели база дирекция черлери-биле кады бо үгланыышкынга улуг ажылды чорудуп турар. Чижээ, «Тыва тудуг» трестеге ВЛКСМ комитединиң ажылының планында дагдыныкчы-кижизидикчилерниң ажылы бир кол черии эзелеп турар.

Аныяктар кижизидикчизиниг дагдыныкчы болуру белеи эвес, нарын херек. Ол болза оон хамыктың мурнунда боду бедик профессионаал мергежилдиг болурундан аңгыда, аныяктар кижизидилгезиниң арга-методиказын хандыр шиңгээдип алырын негээр.

Дагдыныкчы-кижизидикчилерни шилип алырынга, оларның ажылын башкарарынга чер-черде партия организацияларының улуг дузаны чедирер хүлээлгелиг. Партия организациязының хөй нуруузу бо чугула партийжи херекче улуг кичээнгейин салып турза-даа, чамдык черлерде ону чогуур деңиелге чедир тургузуп шыдаваан. Чамдык районнарда дагдыныкчыларның чөвүлелдериниң чорудар ажылдарының планнары чок болгаш шоолуг ажыл чорутпайн турар. Тес-Хем, Тожу районнарга мындыг чөвүлелдер тургустунмайн турганындаа ол шимчээшкин шоолуг кадбарын шыдаваан. Кызылдың болгаш районнарның иштики хереглер органнарының милициниң уруглар өрээлдериниң үүлдүнда турар күш-ажылга киржип болур элээди аныяктар бо чугула шимчээшкинде хаара тутпаан. Ол ышкаш районнарның хөй нуруузунга дагдыныкчы-кижизидикчилерниң семинарларын эрттирбээн.

Аныяктарны дагдыныр алгаш кижизидеринге комсомол, профсөвилел организацияларының болгаш ажыл-агый удуртукчуларының улуг рольду ойнаар хүлээлгелиг. Ылаңгыя дагдыныкчыларны шилип алырынче кичээнгейни күштелдирип, оларның семинарларын ай-йыдө эрттирерин практикалаар херек. Эң дээре дагдыныкчыларга материалдыг база моральдыг деткимчени көргүзүп, оларны шаңнап-мактаар хемчегларин алза чогуур.

Аныяк ажыл-ишчилерни дагдыныр алгаш кижизидери — партийжи чугула херек. Ынчаңгаш партия организацияларының бо талазы-биле чедип алган дуржулгалары быжыглап, улам байыдар, ажылда четпестерни чайладыр, маңаа оон чаа-чаа ажыктыг хевирлерни дилеп, ол патриоттуг массалыг шимчээшкинни улам калбартыр дээш шудургу ажылдарны чорудары эртежок чугула.

Бедик көдүрлүүшкүн-биле

Аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының хүнүлге турасказаткан байырлыг хурал Москвага болган. Президиумда — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы З. Н. Нуриев, СЭКП ТК-ның Чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң килдизиниң эргелекчизи Ф. И. Мочалин, ССРЭ-ниң министрлери С. Ф. Антонов, Г. С. Золотухин, А. И. Струев, хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери, бүдүрүлге мурнакчылары.

СЭКП ТК-ның Чиигизе секретары эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюро составын хүндүлүг президиумга улуг сорук киришкин-биле сонгаан.

Байырлыг хуралга ССРЭ-ниң аъш-чем үлетпүрүнүң министри В. П. Лепи илеткел кылган.

(СЭТА).

УЛУГ ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

ЧАРЫШТЫГ РАЙОННАРДА

КҮСТҮҢ ЧЫМЫШТЫГ ИЖИ

Октябрьның Социалистиг Улуг революциязының 57 чыл ойында төлептиг белектер-биле ужуражыр дээш Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери байырлал мурнуун күш-ажылчы эзелээнде хаара тутпаан. Кылыр ажылдар-ла хөй: малга четчир чемни белеткээр, аңгыс андарылгазын дарый доозар, кыштаглаашкынга эки белеткенир дээш оон-даа өске.

«Ниитиниң малын чем-биле хандырарының талазы-биле немедеге хемчеглерниң болгаш 1974—1975 чылдарның мал кыштаглаашкынын арттырер дугайында» СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын күүседири-биле районнуң ажыл-ишчилери кызымак ажылдаан. Мал чемин белеткээринче колхозчуларны, совхозтар ажылчынарын болгаш шефтеп турар организацияларны мобилизастаан. Оон түңнелиниде район сиген белеткелиниң талазы-биле республикада дээре чөрлериниң бирээзинге эзелеп турар.

«Алдан-Маадыр» совхоз 1636 тонна сиген белеткээр тургаш, 2745 тоннаны белеткеп, планын 167,8 хуу күүседкен.

Ол ышкаш «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчынары сиген белеткелиниге идепкейлиг киришкенинден планын 121,4 хуу күүседкен. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Большевик» совхозтар сиген белеткээр планын база 100 хуу боттандырган.

Кыштаглаашкынга белеткел ажылдарын дарый доозар дээш районда ажыл-ишчи хайныккан. Кыштаглар септээри-биле 37 кижилиг звено ажылдаан, мал кажаалларының, малчыннар чурттаар бажыңнарының түрмек-даа, капитал септелгезин-даа кылып турар. Шээр малдың 454 кыштагларындан 350-ни кышка бүрүн белеткээн.

Кышкы үеде хойну суггарары белен эвес айтырыгларның бирээзи. Ынчангаш бар кудуктарны септээрин эртежик эгелээш, 67 кудуктуң 54-үн ажылдаарына белеткеп алдывыс. Артыкан кудуктарны септедири-биле республиканың Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозу-биле керээни чарган. Ынчалза-даа соглээн сөзүнге олар ээ болбайн, амга чедир ажылын эгелевейн турары элдептиг.

Амгы байдал-биле алырга, күскү чер андарылгазы 46,9 хуу күүседтингеи. Районда «Алдан-Маадыр», «Большевик» совхозтар ангыс андарар планын 109—120 хуу чедир күүседеткеннер. Бо хүннерде ангыс андарылгазында 29 тракторлар ажылдап турар. Ноябрь 1-ге чедир планны күүседир арга-бисте бар.

И. ЯЛАКОВ,
райкүүскомунуң кодээ ажыл-агый эргелеинин начальныгы.

ДАРЫЙ ДООЗАР

Кыштаглаашкынга белеткел ажылдарын чогуур үезинде эки шынарлыг доозуп, четчир санныг мал чемин белеткээш кыштагларже чедирип алган малчынга кыш коргунчуг эвес. Кыш —малчынарга эң берге шылгалда. Аңаа кымның кайчаар белеткеигенин оон хынай бээр үеэн ырак эвес дээрзин хойжу бүрүзү билир.

Районнуң ажыл-агыйларында 156 кижилиг септактиларның 27 звенозу ажылдап, мал кажааларын, малчыннар чурттаар бажыңнарының септелгезин эки шынарлыг чорудуп турар. Ол ажылга малчыннар база идепкейлиг киржип, кажааларның түрмек септелгезин боттары кылып-ап турарлар.

435 хой кажааларындан 316-ны, 211 хураган кажааларындан 164-үн бүрүн септеп дооскан.

Малчыннар чурттаар бажыңнарының септелгезин эки шынарлыг кылыры-биле септекчилер звенозу кызымак ажылдап, 561 бажыңнарның септелгезин дооскан.

Районнуң ажыл-агыйларында коданнарга суг чедирериби-биле быжыглаттынган 44 суг сөөртүр машиналарның 20-зи бүрүн септеттингеи, а арткаларын чоокку хүннерде септеп доозар. Кыштаглардa кудуктарның септелгези амгы үеде доостур чоокшулаан.

Малчыннарның кыштаглаарыче мал чемин дажыр чедирери үргүлчүлеп турар. Бо хүннерде 839 тонна сигении кыштагларда чедирген.

Мал семирти азыраар шөлдерни районнуң 3 ажыл-агыйында кылып турар. «Улут-Хөл» совхоз ону дооскаш, ажыглап эгелей бергек. А «Күш-ажылның хостуу», «УТКА 25 чылы» совхозтарда ол тудуглар ажыглалга удавас кирер.

Күскү чер андарылгазын дарый доозар дээш районда ажыл-иш хайныккан. Бо ажыл «Улут-Хөл», «УТКА 25 чылы» совхозтарда шалыпкын темпбиле чоруп турар.

Ноябрь 1-ге чедир кыштаглаашкынга белеткел ажылдарын бүрүн доозар соруглаары Улут-Хемниң малчыннары боттарының мурнунда салган кызымак ажылдап турар.

Н. ТУР,
райкүүскомунуң кодээ ажыл-агый эргелеинин начальныгы.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглаал фабриказында Сергей Иванович Погарцевтиң слесарьлар бригадазы коллективте хүндүткелдиг. Бригаданың кежигүүнери фабриканың дең-дескн ажылдаарын хандырып, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турар. Олар Совет Тываның 30 чыл ооңга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр деп хүлээлге алгаш, ону чедиишкиннииг күүсеткен болгаш коллективтиң мурнакчы бригадазы болган. Бригада ан Октябрь мурнунуң күш-ажылчы эзелээнде бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: мурнакчы бригаданың бригадири С. И. Погарцев ажыл үезинде.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛДАР

САРЫГ-СЕП. Октябрьның баштайгы неделязында Каа-Хем районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының ажылышчилерге- агаар-бойдусчуң таарымча чок байдалдары турза-даа, дүжүт ажаап алышкынын шылыпкын чоруткан. Чеди хонукта 6,5 муң гектар йонга шилчиир Кызыл тугту тараанын аңаалаан. Ынчангаш район республиканың социалистиг чарыжынга бирги черни үзүүн.

СЭКП обкому, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофсөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому Каа-Хем районнуң ажылчыннарынга шилчиир Кызыл тугту 250 рубльдан шаңналы-биле кады тыныскын шиитпирлээн.

Мурнакчы районнуң ажылчыннарынга шилчиир Кызыл тугту СЭКП обкомунуң секретары В. И. Попов бурунгу хүн байырлыг хуралга тывыскан.

В. ГАЙДУК.

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. (Телефон-биле). СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң болгаш райкүүскомнуң Совет Тываның 30 чыл ооңга тураскаатказан байырлыг хуралы болган. «Совет Тыва 30 чылда» деп илеткелди партия райкомунуң бирги секретары Ш. П. Куулар кылган.

Илеткел соонда бо чылдың үшкү кварталының түңнелиниг-ле тиилекчи болган мурнакчы коллективтерге, белүх ажылчыннарга РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиктерин Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Г. Н. Долгополов тыскан. Ол ышкаш коданнарның 250 рубльдан шаңналы-биле кады тыныскын шиитпирлээн.

Мурнакчы районнуң ажылчыннарынга шилчиир Кызыл тугту СЭКП обкомунуң секретары В. И. Попов бурунгу хүн байырлыг хуралга тывыскан.

В. ГАЙДУК.

САМАГАЛДАЙ. Совет Эвилелиниң хөй национаал аку-дүнма улустарының найыралдыг ог-бүлезинге Тыванның киргенинің 30 чылын Тес-Хемге бурунгу хүн ажок улуг байырлалдыы-биле демдеглээн. Ол хүн район төвү —Самагалдайга колхозтардан болгаш совхозтардан, бүдүрүлге, транспорттан, тудуг организацияларындан болгаш оскедаа коллективтерден бүдүрүлгенің эң тергиин мурнакчылары, алдарлыг хоочун кижилер, партия болгаш совет, ажылагый активиниң төлээлекчилери чыглып келгеи.

Ол улуг байырлалга тураскаатказан районнуң ажылчы чоннарының байырлыг хуралы Самагалдайның Культура базыңынга болган. Хуралдың ажылчы чонвар депутаттарының район Совединиң күүсекомунуң даргазы Н. В. Чындыгыр ажыктан. Тес-хемчилер юбилейлиг чылда ажок эрес-шудургу ажылдаан. 1974 чылдың үшкү кварталында мал ажылының продукциялары бүдүрерин болгаш саларын көвүдедири дээш социалистиг чарышка район тиилекчи болуп, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофсөвүледиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу болгаш 500 рубль түңнүг акшабиле шаңнаткан болгай. Бо бедик шаңналды ол байырлыг хуралга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы В. Е. Серяков тывыскан. Ону партия райкомунуң бирги секретары Н. С. Бойду баштаан балүк төлээлекчилер улуг өөрүшкү-биле хүлээп алган.

Совет Тываның 30 чыл ооңуң дугайында илеткелди байырлыг хуралга партияның Тес-Хем райкомунуң бирги секретары Н. С. Бойду кылган. Ол-ла хуралга МАР-ның Убса-Нур аймагында Ленин аттыг көдээ ажыл-агый каттыжышкынында партком секретары Ф. Сундэв, Тес-Хемчилер-биле чаржып турар Эрзинден келген төлээлерниң удуртухчузу райкүүскомнуң даргазы С. С. Сади болгаш оондаа өскелер чүве чугаалап, байыр чедиргеи.

Хурал соонда районнуң боттывынгыр уран чүүлүнүң артистериниң улуг концерти болган. Дүүн Самагалдайга спортчу маргылдаалар болган.

Бистиң корр.

АҢНЫЫР СЕЗОНУ ЭГЕЛЭЭН

Черлик аңнар болгаш үнелиг өлүк талазы-биле бистиң республикавыс Россия Федерациязында база-бир кол черии эзелеп турар. Аң болгаш өлүк байлактыг чер Сибирьде, Ыракку Чөөн чүкте хөй. Ынчалзажок бүгү чүзүн аңнарның, ылаңгыя улут аңнарның баш саны бисте өске черлериниңден арбын болгаш өзүүлели дүрген бооп турарын сөөлгү каш чылдарның дургузунда чорудуп келген хынаалалар көргүскен.

Үнелиг байлак болур «чымчак алдынгы» Төрээн чуртка хөйүг-биле белеткеп бээри республикавыстың бүгү аңчыларының хүлээлгези болур. Аңнаыр сезонун организастыг эрттирер, аңчыларның олчалыг болурунга таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш күрүне болгаш кооперациянның аңнаыр-тывыш ажыл-агый черлери, тус-тус районнарның белеткел конторалары элээн хемчегларни ап чоруткан. Чоокта чаа болуп эрткилээн слёт-хуралдарынга бистиң штаттыг аңчыларывыс болгаш эки тура ниитилелдериниң аңчылары тывыш ажылының мооң мурнунда чыдарда турган четпестерин болгаш чедир кылдынмаан түүлдерин илереткеп, аңнаыр-тывыш ажылын эки-жидер талазы-биле ажыктыг арга-сүмелерин бергеннер.

Тываның аңчылары чыл бүрүзе-ле күрүнеге 400 муң рубльдың дыка, киш болгаш өске-даа өөнүг ацчар кештерин, 350 муң рубльдың азырал аңнарының кештерин дужаап турар. Күрүнеге хөй өлүктү хоктаамал дужаап турар мурнакчылар бистe база хөй. Чижээлээрге, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д. Эрес-гол, дуржулгалыг аңчылар Ленин ордениг А. Мырла, К. Нагазы, А. Чепкасов, Л. Полежаев, М. Ондарый болгаш оон-даа өскелер чыл санында күрүнеге хөй өлүктү дужаап, бо талазы-биле беш чыл планнарын чедиишкиниг күүсеткеп турарлар. Оларның чамдыктары тоску беш чылдың планын ийи катап ажыр күүседипкен.

Каш чыл улаштыр кат, тоорүктүң эки үнмээнинден киш, диңиннің дүжүдү биске ховар бооп келген. Ылаңгыя эрткен чылын өлүк белетхээриниң планы күүсеттинмээн. Ынчангаш бистиң аңчыларывыс өлүк белеткелкиниң талазы-биле болдунган хожудазыкчыларны үзүткан, планның чедир күүсеттинмээн көргүзүглэрин долдурар дээш бо чылын кызымаккай аңнаар ужурлуг.

Бо хүннерде ыраккы тайгаларда ниитизи-биле 3 муң ажыг аңчыларны аттар, ниилер, вертолёттар, авздеходтар болгаш транспорттуң өске-даа хевирлери-биле чедиргеп. Оларның ажылыга таарымчалыг байдалдарны тургузарыры-биле чүгле бо чылын безин 300 ажыг бажыңчыгзыштарны чер-черде тутkан. Оон аңгыда муң ажыг майгыннар база белеткеттингеи.

Аңчыларны бо чылын дары, тараа-ок, быстак, хола, тоозовкалар, капкалар-биле болгаш аңнап кедер ядык-хеп, хүнезинбиле бүрүн хандырган. Олар октябрь 20-ден февраль 1-ге чедир 150 муң диңиңи, 500 хиштн, 5000 ондатраны, 1200 кызыл дилгини, 200 норканы аңнап тывар, азырап өстүрер 350 муң рубльдиң аңын тудар.

Бо сезонда диңиңээриниң болгаш өске-даа аң тывыжының олчазы ортумак деңнелдиг болур. Күрүне планын күүседириниң бүгү аргалары бар. Аңчыларның үе-шактыг четче ажыглап, кежерилге эвээш үе-шак эрттирери ынчангаш эргежок чугула. Өлүктүң шынарлыг болгуруне оваа кичээнгей салза чогуур. Өлүүшүң шынарын кудулаткаш аңчылар чылдың-на 50 муң рубль хире каражага таваржып турар.

Аң кежин аңчылар оруп, хөй ок-биле оң адып, чурум барымдаалазайн хептел, хуусаадан эрте аңнап тургаш, өлүүнүң шынарын кудуладып турар.

Өлүк тывариига аңчы муттар ажок ажыктыг. Республикада аңга баар 3 муң хире мт бар. Оларны уксаажыдар ажылдыг чорудуп, делгелгете көргүзерин организастап, уксаалыг эниктер өстүрер черлерин тургузуп турар.

Республикада өлүк аңнарын капкалар, маспактээр болгаш өске-даа чөөсектер-биле тывар аргаиы ажыглазарын четпес иептередип турар. Ынчангаш охотовед тускай эртемниглер өлүк аңнарын тудуп тыварының аңнаыр аргазынга аңчыларны өөредир херек. Күрүненің аңнаыр-тывыш ажылагыйларының аңчыларны улуг чиигелделерии берген. Оларга боо-чемзекти, деригнерни, тускай кепти халас бээр. Аңнаар черлериге оларны ажыл-агыйлар чедирер, тыпкан олчазының бүгү хевирлериниң олчажых үндүрүү тыртпас.

Сонуургакчы-аңчыларның өлүк планын күүседириге улуг дузаламчыны база берип турар. Оларның хүнүң-не хүлээдип бээр өлүүнүң түңү 100 муң рубль чедер.

Республиканың балыкчылар ниитилели 3 муң хире кежигүүнүг. Аңнаыр ажыл-агыйын шын болгаш чогумчалыг удуртуп-баштаарынга аңнаыр ажылын организастаары-биле чергелештир аңнеңни камгалаарынче эң шыңгыы кичээнгей салыры эртежок чугула. Аңчылар аңнаарының чурумун шыңгыы сагыыр, республикавыстың тайга байлаай бүгү хемчегларын хумагалаар болгаш улам арбыдадыр ужурлуг. Тоску беш чылдың тодарадыкчы, дөртку чылында бистиң аңчыларывыс күрүненің өлүк планынга хамаарыштыр бедиткен социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир чугула сорулгалыг.

К. БАШАНОВ,
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында аңнаыр-тывыш ажыл-агый эргелеинин начальныгы.

ХӨЙ-НИИТИНИҢ ИНИЦИАТИВАЗЫН КӨДҮРБҮШААН...

Боттарының ажылынга аймычы чоннарның калбак масселарын хаара тудары черлер Советтериниң болгаш оларның күскомнарының мурнунда салдынган соруглаларны чедиишкинниг шинтирлэриниг удуг идиглиг. Советтериниң болгаш күскомнарының ажылынга киришпишаан, олар ажыл-агый болгаш социал-культура тургузуушкунуун айтырыгларын шинтирлээринге өөренип, улуг школазы эртер.

Өөвүр районда эрге-чагырга органнарының ажыл-херээн Сашкарарынга ажыдыч чонкарының киржилгезиниң ролюнуң өскенник мындыг фактылар хереглиг турар. Ам-ты үеде районда 19 микрорайон, 10 хөрээжеңнер чөвүлеллери, 34 кудумчу, квартал комитеттери, үш хүзүнүң 13 суду, 54 агитквартирада болгаш клуб, библиотека чөвүлеллери ажылдап турар. Оларның составында сес чүс ажыг актывчи хаара тутуглаан. Ынчангаш ол хөй-нииттиг организациялар күскомнарның чурттакчы чон-биле хүн бүрүде смырый харылзажырының бир чугула хевири болуп турар. Районуң чер-чер Советтериниң хөй-нииттиг организациялаларының ажылын удуртуп турарының болгаш ону эжиждериниң хемчегларининг талазыбиле айтырыгны Өөвүр район Советиниң эллегиниг сессиязында чугаалавышкан. Чер-чер Советтери, оларның доктаамал комиссиялары, депутаттары бо үеларыныкыга чүүл кылып чоруткаңыл, кандыг ажылды кылаш чогуурул? Бо дугайын сессиниг бүгү талалыг сайгарып көргеннер.

Хандагайты, Торгалыг көдээ Советтериниң күскомнары хөй-нииттиг организацияларының ажылынга удуртулганы элээн идепкейлиткен. Торгалыг көдээ Советиниң күскому-хөй-нииттиг организацияларының ажылының дугайында айтырыгны эрткен чылдан бээр болуунуң хуралынга дөрт удаа, сессинга бир катап чугаалашкан. Хандагайты көдээ Советиниң күскому бо чугула айтырыгны алды катап сайгарып көргеш, ынчангаш ол Советтериниң девискээринде чамдык хөй-нииттиг организацияларының ажылы идепкейзээн.

Ылаңгыя эрге-чурумну быжыглаар, хоолгу-аурум сагыылдаашкынын контрольдаар, чон ортузунга ажыг-дидиргеге ажылын күштелдирериниг хөй-нииттиг организацияларының ролюн бедидеринге чөвүлелдер улуг ужур-дузалыг болуп турар. Районда ажыттың-биле 19 микрорайон чөвүлелдери тургустунган. Оларның хөй-нииттиг планы ёзугаар ажылдап, чон ортузунга лекцияларны, беседаларны, номчулга конференцияларын, янзы-бүрү делгелгелерни организастап, чаагайжыдыгаже чурттакчыларны хаара тудуп турар.

Хандагайты суурнуң девискээринде сес микрорайон чөвүлелдери тургустунган. Хөй-нииттиг организацияларының хөй-нииттиг планнарының ажылы идепкейзээн.

Советтер болгаш амыдырал

га алган. Бо чазын бээн суурга 917 дес ыяштыг, элээн хөй дес чечектерни тараан. Депутаттар болгаш мурнакчылар-биле ужуражылгаларны организастап, чурттакчыларның хүрээларын чыда үш-дөрт удаа эрттирип турар. Микрорайоннар аразында социалистиг чарышты чыда ийи удаа түмүвээр. Чон мурнунга депутаттар отчёттарын берип, ажылагый, культура тургузуушкунуне чонну эвилелдеп келгеннер. Тус-тус микрорайоннар аайы-биле депутат болуктерин, дөрт-дөрт секцияларны тургускан. Хөй-нииттиниң корум-чурумун тударының, аныяктар болгаш пазы четпээннер ортузунга ажыл чорударының коммунистиг ёзу-биле чурттаварының, идеология ажылының секцияларының ажылдап эрге-чурумну быжыглаар, чон ортузунга кижизидилге ажылын чорудар талазы-биле биче эвес ажылды кылган.

Бо бүгү хемчегларни ап чоруткавышкың түнелиниве Хандагайты суурда кем-керек үүлгедир таварылгалар эрткен оларның удурткыны № 1, 3 микрорайонкар эң-не идепкейлиг ажылдап, суурнуң ажылагый, культура тургузуушкунуга үлүг киирип турарлар. Ол чөвүлелдер уругларның определлге - кижизидилгезин, өг-бүле бүрүзүнүң культурлуг амыдыралы, чаагайжыдыгаларга шыкаш айтырыгларны хоолчылдың ол үезинге болаарга бо чылдың эрткен айларында барык 2,5 катап кызырылган.

Районнуң чурттакчылыг черлеринде улусчу дружиналарының составында дөрт чүс ажыг активчи бар. Олар боттарының энергиязын, билиин хөй-нииттиниң корум-чурумук

Саглыга үш черге, Хандагайга сес микрорайонга депутаттар бөлүктерин тургускан. Бо хүнгерде ол депутат бөлүктериниң хөй келии ажыл планнын чок, орта ажылдаашкын, культураның эртирбейн турар. Оларның удурткулаларынга көдээ Советтериниң күскомнары негелдеши кошкаткан, сургааладылыг семинарларны эрттирбээн. Бо айтырыгже моон соңгаар анализтейн түштелдирери негеттинип турар.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң 1974 чылдың май 20-де «Хөй-нииттиниң корум-чурумун камгалаар талазы-биле эки туранып улусчу дружиналарымның ажыл-чорудулгазын улам шнай сайзырангайжыдар дугайында» доктаалының, а ол ышкаш ССРЭ-нин Дээди Советиниң Президиумунуң 1974 чылдың май 20-де «Хөй-нииттиниң корум-чурумун камгалаар талазы-биле эки туранып улусчу дружиналарының кол эргелериниң болгаш хүлээлгелериниң дугайында» Чарлыының негелделеринге дүүштүр улусчу дружиналарның ажылын чаа деңнелче кодуруринің хемчегларын алыры район Советтериниң күскомнарының бир чугула херээ болур. Чамдык көдээ Советтерде дружинниктер доктаамал дежурныйлаваас, түгле байырлалдарда кестүп келгилээрлер. Оон ында дружинниктерге шыгылга болгаш хөрек демдектерин бээр талазы-биле ажыл кошкак.

Оон ында көдээ Советтериниң күскомнарының хөй-нииттиг организацияларының ажылын удурткан турарында бир четпес чүве болза, оларның чоруткан ажылының дугайында отчёттарын ажылчы чоннарның хуралдарынга дыңнаваан туралы болур. Моон соңгаар ол ажылды ынчаларгейниң төлүште турулга ногуур.

Доктаамал комиссиялардың ажылы талыгыйлаш. Соңгукчулар боттарының депутаттарындан сагыш-сөгээдир, массалыг көдүрер солуун эгелээшиннерни маннар болгай. Ылаңгыя түлүг, чоннайыдылга талазы-биле доктаамал комиссиялар албан-организацин черлериниң чурттакчыларынга кудумчуга ыяш олурулгазымче чурттакчыларны, аныяктарны чүге организастаар болбас деп? Ол болгаш оскедаа комиссиялар көдээге ариглшевер. Хөй-нииттиниң үлегерлиг корум-чуруму дээш чарыштың эгелекчилери болуру чугула. Солчур, Саглы көдээ Советтериниң доктаамал комиссиялары ажыл планын бешш тургускаш, хуралдарын эрттирбейн келген болгай. Ол ышкаш доктаамал комиссияларының паргалары боттарының эрге-хүлээлгелерин орта биябес таварылгалар өске-даа көдээ Советтерде бар.

Кызыл-Тей, Чаа-Суур, Хандагайты суурларыны ногаанчыдып, чаагайжыдар талазы-биле ажылды четпес организастаан. Хандагайты, Саглы көдээ Советтериниң күскомнары ажылчы чоннарның хуралдарын ховар чыылдырып келген.

Ажылга өске-даа четпестерни чайладып, хөй-нииттиг организацияларынга хүн бүрүнүң дузазын чедирип, оларның ажылын улам экижидер дээш район Советиниң сессиязының хүлээп алган шинтирлиниң күүселдезин контрольдаары чугула соруга болуп турар.

Ш. КАНДАН,
Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң оргкилдизининг инструктору.

Салчак Хунан-Кара беш чылдың годарадыкчы чылында чүс хойга онаалтыр 90 хураган алыр тургаш, херек кырында 95 хураганны менди остүрген, хойдан-на 1580 грамм дүктү кыргытаан. Бодуунуң күжү-биле 70 центнер сигенни белеткеп алган.

ЧУРУКТА: Моңгуш-Тайганың «Малчын» колхозунуң хой-жузу Салчак Хунан-Кара.

О. МАСПЫЙ-ООЛДУҢ фотозу.

ДООЗАР ДЭЭШ

Мал ажылдыг Тес-Хем районнуң ажыл-агыйлары бо чылын 41900 баш хойну сула одержилгеге болгаш тарып боозадылгага киирер ужурлуг. Оон иштинде 25 мун хойну тарып боозадыр. Ам районда 21527 хойну тарып боозаткан болгаш 3 мун хойну сула одержилгеге киирген.

Ажыл-агыйлардан «Чодураа» колхоз 5720 хойну тарып боозадылгага киирип, планын күүседкен. Ол ышкаш «Тес-Хем» совхоз ол ажылды база дооскан.

«О. Шынаа» совхоз тарып боозадылга ажылынче орайтап кирзе-даа, ол ажылды доозар чоогшулаан.

Хойнуң тарып боозадылгазы районда организастыг дооступ турар.

Иниттиниң малын хүр кыш ажырар дээш аңаа белеткеп ажылларның дарый доозары—хүннүң чугула айтырыгларының бирээзин. Бо ажыл районда кидин тулуг.

«Чодураа» колхозта коммунист Чооду Баткарның удурткаңы Хараал-Тей сүт-барган фермазының коллективи малды хүр-менди кыш ажырар дээш кыштаглаашкынга эки белеткенип турар. Инек болгаш бызаа кажааларын чылыглаар, саанчыларның чурттаар оран-савазын септеэр ажыл бо фермада ам дооступ турар.

«Ак-Эрик» колхозтуң Улут-Күзег сүт-барааң фермазының коллективинде кыштаглаашкынга белеткел ажылдары база адактаалып келген болгаш кажаалар, саанчылар чурттаар бажыңнарның септелгезин чорутпушаан, 30 тонна күргаг одекти болуп алган.

Ол-ла колхозтуң № 1 хойжу бригадазын Тыва АССР-нин Дээди Советиниң депутаты Кара-кыс Кеней билдилиг удуртуп, кыштаглар септеэр ажылды бо хүннерде база доозуп турар.

Районнуң ажыл-агыйларында малчынчар кыштазынче сигген соөртүрүнче доктаамал кичээнгейни үлгандырган, бүгү белеткеттинген сигенниң 50 хуузун ноябрь 1-ге чедир кыштагларже даажыр болгаш ол үезин дургузунда кыштаглаашкынга белеткел ажылдарын бүрүн доозар дээш ажылыш хайныккан.

К. КУУЛАР,
районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальныгы.

Чер ажылынын бедик культуразы дээш

ХӨРЗҮННҮҢ ҮНҮШ-ДҮЖҮТКҮРҮН БЕДИДЕРИ

«Кок-Тей» совхоз 1961 чылда тургустунган. Оон ажыглаашкыг ниити шөлү 29 мун га, а оон иштинде тараа шөлү 12 мун гектар ажыг, ынчаарга 10 мун ажыг гектар черинң довурааи хат ап турар.

Хөрзүнүң хат алыр чорукту болдурбас, оон үнүш-дүжүткүрүн бедидер дээш бистиң совхозка бөлүүг хемчегларни ап чоруткан. Мурнунда ажыглаан турган агротехниканы 1966 чылдан эгелеп чаярткан. 1966 чылга чедир черни аңаа арга-биле—шаринң аңдара кагдырын болбаазыраашкы курган. Черни болбаазыралдырының мындыг системазы ажык чок дээрзинге бистиң тускай эртемнигларивис бүзүрээш, чаа арганы тыварын орааштыкан. Чер ажылының дилиндектей тарыыр системазын 1967 чылда шинчээдип эгелээн. Совхозтуң тускай эртемнигларга ол-ла чылын тараа шөлдерин тус-тус дилиндектер кылдыр хуваап киргизип болгаш ол ажылды 1970 чылда бүрүүнүг-биле доскан. Дилиндектей тарыыр системаны ажыг-агый долузу-биле шинчээдип алганы ол. Дилиндектерни хат хадыыр угга доора кылдыр кылган. Черни болбаазыралдыр, чепсек-херекселдерни база хөрзүнүң механиктиг составын бэрымдаалап тургаш, дилиндектерниң доора калбаан 60-дан 100 метр чедир кылган.

Ынчалзажок чер ажылының түгле чаңгыс дилиндектей тарыыр системазы күзенчиг түнелии берип шыпаавас дээрзи билдингир. «Кок-Тей» совхозка хөрзүнүң хат алырынга удур ажыглаар херекселдер 1980 чылга чедир шуут чок турган. Ындыг херекселдер эртежок чугула болуруи барымдаалаан, оларны 1970 чылда садыып ап эгелээн бис. Баштайда СЗС-9 дээ сеялкаларны болгаш КПЭ-3,8 дээ культиваторларны садыып алган. Ынчаарда, арай сөөлүүредир, хөрзүнүң хат алырынга удур ажыглаар өске-даа херекселдерни. ЛДГ-10, БИГ-3 дээ удуредикчилерни, СЗС-2,1, СЗП-3,6 дээ сеялкаларны база садыып алган. Совхоз ам хөрзүнүң болбаазыралдырынга колдуунда-ла ол техниканы ажыглап турар. Чижээ, 1974 чылда хөрзүнүң хат алырынга удур ажыглаар херекселдер-биле 5500 га черни болбаазыраткан, оон иштинде 2330 га-ны КПЭ-3,8 культиватор-биле болбаазыраткан, 1200 гавы черини кырында ширии аңдара кагдырбайн тараан.

Ынчалзажок бистиң совхоз хөрзүнүң хат алырынга удур болбаазыралдырынче ам-даа бүрүнү-биле шилчиваэн болгаш ажылдың шынары мындыг-ла кончуг ыяш эвес болуп турар.

Чер ажылының дилиндектей тарыыр системазынче киргизиниг-биле болгаш хөрзүн камгаламның болбаазырадыгазын шинчээткени-биле колбаштыр, совхоз чазын черниң ол-шыгын баземровка кылбас апаргаи. Тодаргайлаарга, хөрзүнге хөй механиктиг салгал чедирбейн, а чаштарарының 1—2 хоюун мурнунда оны ынак болбаазыралдып турар. Бо чылдың чазының

Бөгүн—Аъш-чем үлетпүр ажылдакчыларының хүнү

ДЕМДЕГЛЕП ТУРА...

Москваның аъш-чем комбинады бо чылдың эгезинден бээр планнаттынганындан, 1 миллион 200 мүң рубль ажыг түңнүг продукцияны сайгарган. Комбинаттың продукциязын чүртүвустүң хөй-хөй хоорайларынче болгаш даштыкы чүрттарже чорудуп берип турар. Бүдүрүлге черинiң цехтери чыл дургузунда 500 миллион савалыг аъш-чемнi бүдүрүп турар. Оларны уруглар аъш-чемнi, каша, быдаалар, пудинг, торт, манчы, киселъ аймаа-биле бага си-ом (шупту ийи чүс хире янзы аттыг) аъш-чем-биле иштээн болур. Оны 10—15 минута дургузунда-ла хайындырып белеткеп тыртып алыр, чемненирге амданныг, чаагай, белеткеп алыры шалыпкын, шүүт чок.

Аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының хүнү — байырлалын комбинаттың коллективи күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкинилерлиг үткүп, бедик шынарлыг, амданныг аъш-чем продукциязын бүдүрүп үндүрүп турар.

ЧУРУКТА: комбинаттың продукциязының чамдык хевирлерин көргүзүп турар технолог-дегустатор Н. Симовова.

В. КУНОВТҮҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Бөгүн бистиң Улуг Төрээн чүртүвус Аъш-чем үлетпүр ажылдакчыларының хүнүн байырлап турар. Совет Тываның үжен чыл оюн демдеглеп эртиргенивистен бээр каш-ла хүнер эрткен. Байырлалдарга алдар кылдыр Тываның аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелерин эрткен чылдың ол үезин-биле деңнээрге продукция сайгарар планын эрткен тос айларда 4,2 хуу өстүрген, азы 185 мүң рубльдиң продукциязын немей сайгарган. А инвти продукция бүдүрер планын 4,5 хуу өстүрген шаңкпе, азы пландан ажыр 186 мүң рубльдиң продукциязын бүдүрген.

Тус-тус коллективтерден бодунуң планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин Хову-Аксының хлеб заводу (директору Л. Тодыкова) эки күүседип турар. Заводта күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүнүң планы 107,6 хуу күүсеттинген. Ол эрткен чылдың бо үезинден 9,5 хуу хөй. А продукция сайгарарының планын завод үш кварталдарда 100,9 хуу күүсеткен. Ол шыкаш Бай-Хаактың хлеб заводунуң коллективи (директору А. Горновых) бедик көргүзүглерлиг ажылдаваш, бо үеге чедир көрдүнген пландан ажыр 167 тонна хлеб-булочкалар кылыгларын бүдүрүп үндүрген. Аъш-чем үлетпүрүнүң байырлалынга үткүштүр Кызылдың хлеб заводунуң кондитер кылыглары болгаш хлеб бүдүрер цехтери социалистиг хүлээлгелерин база ажыр күүсеткеннер.

Тодарадыкчы чылдың тос айларының бедниткен хүлээлгелерин, планныг онаалдаларын эрте күүсеткеннерге Октябрь Революциязы орденинiң эдилекизи, Чадааныңың хлеб заводубуң хлеб бижырыкчызы Ч. Ондар, ол-ла заводтуң ажылчыны Г. Ооржак, Бай-Хаактың хлеб бүдүрер заводунда коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы В. Черныш, Ак-Довуракта А. Ондар, Кызылдың пиво заводунда слесарь И. Пехомов, пиво хайындырыкчызы К. Захарова, хлеб заводунда далган хоюдукчузу аныяк коммунист Н. Пеетова болгаш оске-даа хөй-хөй мурнакчылар хамаарышкыр. Үлетпүр бүдүрүлгелерге үр чылдарда үре-түмелдиг ажылдааны, ол ышкаш хүн бүрү күш-ажылчы бедик көргүзүттерин чедип ап турары дээш база аъш-чем үлетпүр ажылдакчыларының байырлалын таварыштыр республиканың аъш-чем үлетпүр эргелелиниң Хүндүлел дептеринге 10 ажылчыннар кинр бижиткен болгаш 20 ажыг мурнакчылар ух эргелелдиг болгаш областың профэвилелдер чөвүлелдиниң Хүндүлел бижиктери-биле шаңнаткан.

Коммунистиг күш-ажыл дээш демиселде нинтизи-биле 308 ажылчыннар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар хаара туттунган. Ийи цех болгаш алды бригада коммунистиг күш-ажылдыы деп бедик атты чаалап алган. 52 ажылчын «1973 чылдың социалистиг чырыжының тимлекчизи» деп хөрек демдектери-биле шаңнаткан.

Партияның XXIV съездизиниң Директиваларында аъш-чем продукциязын көвүдедирри, ооң шынарын, ассортиментизин ам-даа экижидерип чугула деп санаан. Ол улуг соруглаларны күүседирде бүдүрүлгелерни чаа, бедик бүдүрүкчүлүг дериг-херекселдербиле чептеглээр, комплекстиг механизациялыг болгаш автоматчыдылга, чаа технологияны шингээдир, күш-ажылды организастаарын улам экижидер апаар. Ооң-биле чергелештир продукцияның ассортиментизин чаартыры болгаш калбарыштыр онза чугула болуп турар.

Эрткен тос айлар дургузунда эргелел 27 чаа техниканы шингээдип алган болгаш чиг-этти дүжүрер болгаш чүдүрер 6 механизмни ажыглалга киирген. Бо чылын Кызылдың пиво заводунга эзиртпес суксунарны шилге кудар чаа автоматтыг дистиичиштир тургузуп каан дериг-херекселдерлиг шүгүмнүг, шилдер чуур улуг бүдүрүкчүлүг чаа машинаны, шилдер аксы дуглаар пробкалар белеткээр тускай таңмалыг автоматтыг машинаны, хлеб бүдүрер заводта далганны сугга холуурда хереглээр, ол ышкаш тудуп каан далганы үлээр машиналарны тургускан болгаш хлеб бижырып белеткээр демир суугуларны катап чаартаткан. Ук дериг-херекселдерни ажыглалга киирген чорук 17 мүң рубль экономиктиг каминалганы алырынга чедирген болгаш бүдүрүлгелериниң механизастаарының деңнелин 46 хуудан 76 хуу чедир өстүрер арганы берген.

Моон-биле чергелештир кандыг-даа байырлалды демдеглеп тургаш, чедир кылдыммаан түүлдеривисче көрүп, оларны шүүкчүлелдиг ёлу-биле утаап билир, четпестерни дарый чайладыры дээш болдунар-ла арганы ажыглаары бистиң ажылчыннарывыстың, инженер-техниктиг ажылдакчыларывыстың мыңыгтыг хүлээлгези. Мацаа хамаарыштыр эрткен тос айларда 40 мүң декалитр эзиртпес суксунарны, 47 тонна-төгериктен кылган далган аймаан, 74 тонна янзы-бүрү чигирзиг аъш-чемнiң бүдүрүлгелер чедир бербээн. Продукцияның ассортиментизин өстүрер талазы-биле планнарын Кызылдың, Чадааныңың, Ак-Довуракты хлеб заводтары күүсеткээн. А Кызылдың пиво заводу шилдиг пивоны чедир үндүрбээн. Ооң кол чылдагааны продукцияны ассортимент ёзугаар бүдүрүп үндүрериниң контролюн кудулаткында, ажыглалда туруп турар дериг-херекселдерниң септелгезин өй-шаанда кылбайн турарында болгаш чылдагаан чокка күш-ажылдың чогуур үе-шагын чидирер чоруктарның бисте ам-даа барында.

Продукцияның шынарын доктаамал эжиждерн социалистиг үлетпүр бүдүрүлгениң база бир шөл сорулгазы болур ужурлуг. Эки шынарлыг продукцияны салып алыкты кижи күзелдим-биле алыр-ла болгай. Ынчангаш чыл эгезинден бээр Кызылдың хлеб заводунга 5 мүң тонна хлеб аймаа чаа технологияның ачызы-биле бүдүртүнген, оон аңгыда республиканга ниитизи-биле 6 мүң тонна хлеб аймаан ооң шынарын эжиждер аминдирип П-10х деп препараттың дузазы-биле бүдүрүп үндүрген. А пиво заводунда ону арыглаар чаа фильтр-прессти ажыглалга кииргенинден ооң шынары көскүзү-биле эжиждн. Ынчалза-даа продукцияның шынарып ам-даа эжиждер талазы-биле ажылдар бистиң эргелелдиң коллективтеривиде четпес тургустунганы мининр ужурлуг бис.

Тываның аъш-чем үлетпүр бүдүрүлгези хүн бүрү сайзырап, шапкын хевүүп орар. Ынчангаш моон соңгаар кылып чорудар сорулгалар хөй. Бо эртип турар - тодарадыкчы чылдың дөртүү кварталында Бии-Хем районнуң төвү Турам хоорайга хонухта 10 тонна хлеб болгаш хлеб-булка кылыгларын бүдүрүп үндүрер чаа заводту ажыглалга киирери көрдүнгеи. Ол заводтуң тудуушка 60 ажыг улуг бүдүрүкчүлүг дериг-херекселдерни монтаждап эгелей берген. Орта пинтизи-биле 700 мүң рубльлиг кол фондуларны ажыглалга киирер. Технологияга хереглеттинер дериг-херекселер золузу-биле четчелеттинген. Келир онгу беш чылда Кызыл хоорайга хонукта 45 тонна янзы-бүрү хлеб аймаан бүдүрер чаа заводту, чылда 300 мүң декалитр эзиртпес суксуннар белеткээр цехти, Ак-Довурак хоорайга чылда 350 мүң декалитр пиво бүдүрер заводту ажыглалга киирер, пинтизи-биле 4432 мүң рубль түңнүг кол фондуларны ажыглалга киирери планнаттынган. Ол Тываның аъш-чем үлетпүрүнүң келир үелеги сайзыралыныга бир шөл сорулгазы болур ужурлуг. Эки шынарлыг продукцияны салып алыкты кижи күзелдим-биле алыр-ла болгай. Ынчангаш чыл эгезинден бээр Кызылдың хлеб заводунга 5 мүң тонна хлеб аймаа чаа технологияның ачызы-биле бүдүртүнген, оон аңгыда республиканга ниитизи-биле 6 мүң тонна хлеб аймаан ооң шынарын эжиждер аминдирип П-10х деп препараттың дузазы-биле бүдүрүп үндүрген. А пиво заводунда ону арыглаар чаа фильтр-прессти ажыглалга кииргенинден ооң шынары көскүзү-биле эжиждн. Ынчалза-даа продукцияның шынарып ам-даа эжиждер талазы-биле ажылдар бистиң эргелелдиң коллективтеривиде четпес тургустунганы мининр ужурлуг бис.

Тываның аъш-чем үлетпүр бүдүрүлгези хүн бүрү сайзырап, шапкын хевүүп орар. Ынчангаш моон соңгаар кылып чорудар сорулгалар хөй. Бо эртип турар - тодарадыкчы чылдың дөртүү кварталында Бии-Хем районнуң төвү Турам хоорайга хонухта 10 тонна хлеб болгаш хлеб-булка кылыгларын бүдүрүп үндүрер чаа заводту ажыглалга киирери көрдүнгеи. Ол заводтуң тудуушка 60 ажыг улуг бүдүрүкчүлүг дериг-херекселдерни монтаждап эгелей берген. Орта пинтизи-биле 700 мүң рубльлиг кол фондуларны ажыглалга киирер. Технологияга хереглеттинер дериг-херекселер золузу-биле четчелеттинген. Келир онгу беш чылда Кызыл хоорайга хонухта 45 тонна янзы-бүрү хлеб аймаан бүдүрер чаа заводту, чылда 300 мүң декалитр эзиртпес суксуннар белеткээр цехти, Ак-Довурак хоорайга чылда 350 мүң декалитр пиво бүдүрер заводту ажыглалга киирер, пинтизи-биле 4432 мүң рубль түңнүг кол фондуларны ажыглалга киирери планнаттынган. Ол Тываның аъш-чем үлетпүрүнүң келир үелеги сайзыралыныга улуг ужур-дузалыг апарган. Разхеде совет дузаламчы-биле туткан металлургия заводу ооң чижээ болур. Финляндияның киржилгези-биле Карелияда тудуп турар Костомукшскиниң даг-руда арыглаар комбинады ол заводка чиг-этти бээр. Совет ядролуг одаар үүлге ажылдаар атом күүжү-биле хөделир ийи электростанцияны ССРЭ-ниң техниктиг деткимчези-биле Хельсинкиден ырак эвесте тудуп турар.

Совет Эвилелиниң болгаш Финляндияның аразынга эмергетиканың талазынга кады ажылдажылга дугайында октябрь 16-да ат салдынган дугуржулга база совет-финляна эртем-техниктиг кады ажылдажылганың ол-ла хуу ат салдынган перспективтиг программазы совет-фин ажыл-ишчи

республиканың аъш-чем үлетпүр эргелелиниң коллективи.

«Шынга» харыы

ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛГАН

Бо чылдың сентябрь 7-де үнген солунга «Шинiнiг аржааны: чамдык бодаларывыс» деп эгелиг болук авторлардыг материалда мынчаар бижээн:

«Аржаан чоогундан ыяшларны кезип, арга-арыгның байлаан тотчиглеп турарлар. Ортаакы аржаан бажыңга турган улуг чоок ыяшты баштай дыштаның келгенiнерниң бирээзи моторлуг хирээ-биле ужурүп, доорбаштаан, машинага чүдүрүп алган, чоруй барган».

Бай-Тайга районнуң ыяш-ажыл-агый черинiң даргазының орааличызы Х. Б. Хертек үстүнде бижиттинген шүгүмчүзелге хамаарыштыр биске чорутkан бижиинде ынаатканы:

Шивилиг аржаанның бажындан ыяш кескен хамаатыны тыпкаш, аңаа чогуур хемчегни хүлээткем. Аржаан чоогунда үнүп турар кат-чимистин сывын үргедөр, сый баглар чорукту моон соңгаар болдурбазының талазы-биле чогуур хемчеглерни алгаш.

• • •

«Байдал дуюренчиг» деп эгелиг материал сентябрь 14-те үнген солунга парлаттынган. Ында Тес-Хем районнуң колхоз, совхозтарында кыштагларашкынга белеткел ажылдарының багай чорун турарын айытkан.

Райкүүсөмнүң колдээ ажыл-агый эргелелиниң начальныги К. Ч. Нуулармың харыызында бижээни болза:

Парлаттынган чаглада фактыларның турганы шын. Оны чайладырының талазы-биле дарый хемчеглерни алгаш, кыштагларашкынга белеткелдер ажылдарын октябрьның 20-де доозар деп шинтирлээн. Бо бүтүү ажылдарны кылып чорутkанының түңнелинде 19500 центнер сигенни кыштагларда чедирген. Малтыныар чүрттаар бажыңнарның, кызыл-булуңнарның болгаш чунар-бажыңнарының септелгези кидiи түлүк чорун турар.

• • •

«Шаптыңыг-ла-дыр» деп эгелиг, Мергелдейге келген чагаа сентябрь 15-тиң солунунда парлаттынган. Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң инженерлери, гараж эргелекчилери удаа-дараа солчуп база совхозтуң чамдык чоланчыларының сагыга-чүрүмүнүң конкак бөөн турарындан машина-техниканың үредилер чоруу ковүдеп турар деп ыяда бижээн.

«Күш-ажылдың хостуу» совхозта ажылчын комитединиң даргазы С. Данзы-Белектиң редакциягa харыылаары:

Ук материалда айытkынган четпестерни совхозтуң партия болгаш ажылчын комитеттерниң каттышкан хуралынга чугаалашкаш, чогуур хемчеглерни алган. Инженер В. Гриценкону ажылындан үндүрген. «Москвич» марталыг машинадың үредилер кезектерин ону үрей мунган чоланчыларга толеткен.

• • •

Барыын-Хемчик районда «Шекпээр» совхозтуң Бичe-Тей салбырының чүрттакчылары радио дыйнавастаандан бөөр чартык чыл чеде бергенин **«Бичетейжилерниң хөмүдалы»** деп эге-биле сентябрь 15-те үнген солунга бижээн.

Ол хөмүдалга **Кызыл-Мажалыктың харыызаа белдирiнiң начальныги В. Сиебелкин** мынчаар харыылаан:

Кызыл-Мажалык биле Бичe-Тей аразының радио шугуму үр үеде хайгаарал, септелге чок турганындан үредилеги оның. Ол шугуму эге чаартып кылырының хүүсээлээ түүг материаллары чок боон турганындан үзамнынга бергеи. 10 километр ажыг черниң радио шугуму чаартывыс. Бо хүннерде Бичe-Тейде радио ажылдаа турар.

Даштыкы информациялар

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

Ийи чүрттүң аразында харылзаалларда эскерилделериниң өң чугула түңнелiн тодарадып көргүспүшаан, Финляндияның президентизи У. К. Кекконен мынча деп чугаалаан: «Эрткен үжен чылда бистерге, финнерге, онзагай, шинтирлиг ужур-дузалыг болган чүве түл дээрге, Финляндияның болгаш Совет Эвилелиниң аразында бүзүрежир чоруктуң тургустунганы болур».

Ынчалзажок ол эскерилделериниң ужур-дузазы ийи талалыг харылзаалариың эргелемчээлдериниң ажып турар. «Бистиң чүрттарывыстың аразында харылзааларны янзы-бүрү ниитилел системалардыг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ догуиаашкынының **болгаш кады ажылдажылгазының үлегер-чижээ кылдыр чөптүү-биле көрүп турар»** деп, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный октябрь 14-те Хельсинкиге болган байырлыг хуралга демдеглээн. Делегей аразынга, боттуг эскерлиишкинiнер болуп, а тайбың кожа-хелбээ догуиаашкынының ленинчи принциптерин улам-на калбаа-биле хүлээп көрүп турар амгы байдалдарда ол үлегер-чижек онза ужур-дузалыг.

Социалистиг болгаш капиталистиг чүрттарның күрүнелер аразынга кады ажылдажылгазының бүгү-ле кол хевирлери херек кырынга хыналарны совет-финланд харылзааларга эрткен. Чижээ, социалистиг болгаш капиталистиг күрүнелериниң садыг харылзаадарының төөгүзүнде үр хуусаалыг садыг дугуржулгазынга Совет Эвилелиниң болгаш Финляндияның аразынга бир-ле дужаарында 1950 чылда ат салдынган. А 1973 чылда Финляндия ССРЭ-ниң даштыкы садыг саарылгазынга сайзыраңгай капиталистиг чүрттарның аразынга (ГФР-ниң, АКШ-тың болгаш Англияның соонда) дөртүү черни эзлеп турган. Ынчаарга Финляндияның даштыкы садыгына ам ССРЭ бирлиишиниң Чиргине секретары Ромеш Чандра панама улустуң патриотчу демиселi-биле делегейниң антиимпериалистиг, антиколониалдыг күштериниң эң-сеткил каттыштырын турарын бодунуң чугаазында онзалап демдеглээн.

Совет толээлериниң баштыңы академик Е. К. Федоров тайбың дүшү совет демиселчилерден панама улуска байыр чедиргеш, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айытkан Тайбың программазын амыдыралга боттандырбышаан, ССРЭ-ниң дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлышкынын соксаал чок болзуп дээш болдунар бүгү үүлдерни кылып турарын демдеглээн.

Кайгамчыктыг ийи хүнүү—Финляндияның дайындан үнгенiнiң 30 чылын болгаш «Финляндия — Совет Эвилелиi» ниитилелдиң тургустунганындан бээр 30 чылын Финляндияның болгаш Совет Эвилелиниң улустары чаа байырлап демдеглээн. Ол болза найыралдың болгаш чаагай кожа-хелбээ догуиаашкынының 30 чылы болган.

Тайбыңчыдылга дугайында ийи чүрттүң аразында 1944 чылда чардынган дугуржулга совет-финланд харылзааларга —бүзүрешпес болгаш өжээшнежир чоруктан чаагай кожа-хелбээ догуиаарынче болгаш кайыралдажырынче үндезин эргилденiп эгези болган. Төөгүге «Пасикиви — Кекконенiң шугуму» кылдыр киргеи тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиканы **Финляндияның чорудуп турарындан, а ол ышкаш Найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга** дугайында 1948 чылда чардынган совет-финланд керээдеи ол эргилде тодаргай илереллиг тыпкан.

Ийи чүрттүң аразында харылзааларда эскерилделериниң өң чугула түңнелiн тодарадып көргүспүшаан, Финляндияның президентизи У. К. Кекконен мынча деп чугаалаан: «Эрткен үжен чылда бистерге, финнерге, онзагай, шинтирлиг ужур-дузалыг болган чүве түл дээрге, Финляндияның болгаш Совет Эвилелиниң аразында бүзүрежир чоруктуң тургустунганы болур».

Ынчалзажок ол эскерилделериниң ужур-дузазы ийи талалыг харылзааларның эргелемчээлдериниң ажып турар. «Бистиң чүрттарывыстың аразында харылзааларны янзы-бүрү нинтилел системалардыг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ догуиаашкынының **болгаш кады ажылдажылгазының үлегер-чижээ кылдыр чөптүү-биле көрүп турар»** деп, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный октябрь 14-те Хельсинкиге болган байырлыг хуралга демдеглээн. Делегей аразынга, боттуг эскерлиишкинiнер болуп, а тайбың кожа-хелбээ догуиаашкынының ленинчи принциптерин улам-на калбаа-биле хүлээп көрүп турар амгы байдалдарда ол үлегер-чижек онза ужур-дузалыг.

Социалистиг болгаш капиталистиг чүрттарның күрүнелер аразынга кады ажылдажылгазының бүгү-ле кол хевирлери херек кырынга хыналарны совет-финланд харылзааларга эрткен. Чижээ, социалистиг болгаш капиталистиг күрүнелериниң садыг харылзаадарының төөгүзүнде үр хуусаалыг садыг дугуржулгазынга Совет Эвилелиниң болгаш Финляндияның аразынга бир-ле дужаарында 1950 чылда ат салдынган. А 1973 чылда Финляндия ССРЭ-ниң даштыкы садыг саарылгазынга сайзыраңгай капиталистиг чүрттарның аразынга (ГФР-ниң, АКШ-тың болгаш Англияның соонда) дөртүү черни эзлеп турган. Ынчаарга Финляндияның даштыкы садыгына ам ССРЭ бирлиишиниң Чиргине секретары Ромеш Чандра панама улустуң патриотчу демиселi-биле делегейниң антиимпериалистиг, антиколониалдыг күштериниң эң-сеткил каттыштырын турарын бодунуң чугаазында онзалап демдеглээн.

Совет толээлериниң баштыңы академик Е. К. Федоров тайбың дүшү совет демиселчилерден панама улуска байыр чедиргеш, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айытkан Тайбың программазын амыдыралга боттандырбышаан, ССРЭ-ниң дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлышкынын соксаал чок болзуп дээш болдунар бүгү үүлдерни кылып турарын демдеглээн.

ТБЧ-НИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ БЮРОЗУ

ПАНАМА. (СЭТА). Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Бюрозунуң ында эртип турар хуралында 39 күрүнелерниң, оларның иштинде Латин Американың бүгү чүрттарының толээлекчилери киржип турар. ТБЧ Президиумунуң Бюрозунуң хуралының Латин Америкада эң-ле баштай боон турары ол. Оон киржикчилерге Панама чазактың министри Адольфо Аумада байыр чедиргеш, чүтле тайбың кожа-хелбээ догуиаашкынының принциптериниң тиилээриниң түшелинде улустар тайбыңны, депшилгени болгаш аас-кежиин чедип ап шыдаарын демдеглээн.

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Чиргине секретары Ромеш Чандра панама улустуң патриотчу демиселi-биле делегейниң антиимпериалистиг, антиколониалдыг күштериниң эң-сеткил каттыштырын турарын бодунуң чугаазында онзалап демдеглээн.

Совет толээлериниң баштыңы академик Е. К. Федоров тайбың дүшү совет демиселчилерден панама улуска байыр чедиргеш, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айытkан Тайбың программазын амыдыралга боттандырбышаан, ССРЭ-ниң дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлышкынын соксаал чок болзуп дээш болдунар бүгү үүлдерни кылып турарын демдеглээн.

Саналдан ойталаан

АФИНЫ. (СЭТА). Чер ортузунуң далайынга эгелээр деп турар далай шеринiң дайынчы өөредилгезинге киржиригбиле НАТО-нуң командилал черiниң чалаашкынындан Греция ойталап чаалкаш. Анаа Каттышкан Штаттарның, Англияның, Италияның болгаш Гуршияның шериглери киржир ужурлуг. Греция Кипрге болуушкунга холбаштыр шеригге организациязы НАТО-даа 1974 чылдың сентябрьда үнгени билдингир.

АКШ. Бостонда сөөк-изы илгаар идегеттериниң кара туразында үүлгединишкиннерни ийи неделя үргүлчүлээн. Олар ак кештиг болгаш негр уруглардың кады өөренириниг удурланып турарлар.

ЧУРУКТА: полиция сөөк-изы илгакчыларын томаартыр дээш күш чедиишкин турары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЕВРОПАНЫҢ КОММУНИСТИГ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫН ПАРТИЯЛАРЫНЫҢ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

1974 чылдың октябрь 16-дан 18-ке чедир Варшавага Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының болгаш Италияның Коммунистиг партиязының саналдааның ёзугаар Европаның Коммунистиг болгаш ажылчын партияларының консультативтиг ужуражышкыны болган. Ацаа дараазында партиядарның төлээлери киришкен: Австрияның Коммунистиг партиязы, Бельгияның Коммунистиг партиязы, Болгарияның Коммунистиг партиязы, Кипрниң Күш-ажылчы улуузуның депшилгелиг партиязы, Чехословакияның Коммунистиг партиязы, Данияның Коммунистиг партиязы, Финляндияның Коммунистиг партиязы, Францияның Коммунистиг партиязы, Грецияның Коммунистиг партиязы, Испанияның Коммунистиг партиязы, Ирландияның Коммунистиг партиязы, Югославияның Коммунистер эвилели, Люксембургтуң Коммунистиг партиязы, Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязы, Герман Коммунистиг партия, Норвегияның Коммунистиг партиязы, Польшаның Каттышкан ажылчын партиязы, Португалияның Коммунистиг партиязы, Румыниянның Коммунистиг партиязы, Сан-Маринонуң Коммунистиг партиязы, Швейцарияның Күш-ажыл партиязы, Чөөн партия — Швецияның коммунистери, Турцияның Коммунистиг партиязы, Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязы ,Великобританияның Коммунистиг партиязы, Италияның Коммунистиг партиязы, Барыын Берлинниң Социалистиг чаңгыс аай партиязы, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы.

Ужуражышкынга төлээлеттирген бүгү партияларның төлээлекчилериниң шупшулунуң киришкени санал-оиал солчуушкунга Европаның Коммунистиг болгаш ажылчын партияларының конференциязын белетвеп эртиргенiнiң эргежок чутулазының дугайында дугуржулга чедип алдынган.

Ол конференцияны 1975 чылдың ортан үезинге чедир чылдырган турарының дугайында санал хүлээп алдынган.

Ол конференция: Европага тайбың, айыыл чок чорук, кады ажылдажылга болгаш социал депшилге дээш — деп, темалыг болзур ужурлуг.

Ол конференция Герман Демократтыг Республикага болур дугайында ужуражышкынның киржикчилериниң саналын Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының төлээлекчилери чүреткиг ханызындан өөрүп хүлээп алганнар.

Конференцияның ажылының ниити туруштуу чедип алыр сорулга-биле деп эргелиг, санал-оналды хүндүлээрiниң принциптеринге үндезилээш, демократизмниң болгаш акы-дүңма бүзүнүң кады ажылдажылгазынга боон эрткенни ужуражышкынның киржикчилери сеткил ханыышкын-биле демдеглээнiнер.

Акы-дүңма партияларның ацаа белеткел талазы-биле ужуражышкыны 1974 чылдың декабрь, 1975 чылдың январь үезинде болур.

• • •

Европаның Коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Баршавага болган консультативтиг ужуражышкынының киржикчилери империализмге болгаш неоколониализмге удур, реакцияга болгаш агрессиягa удур бүгү демиселчилерни Европаның коммунистериниң чайгылыш чокка детkип турарын бадыткаан. Индий Кыдаттың, Чоокуу Чөөн чүктүң, Төп болгаш Мурнуу Африканың боттарының чүрттунуң тускайлаң, девискээр талазы-биле бүдүн болуру дээш, даштыкыдан кандыгдаа хөлгаарлаашкынга удур демжежип турар улустары-биле, Кипрниң улузу-биле, демократтыг болгаш национал эрге-шөөн дээш демисежип турар Соңгу Ирландияның улузу-биле, боттарының чүрттарының хамаарышпас чоруу дээш, боттарының садым-хуузун боттары шинтирлээр, боттарының национал байлактарын ажыглаар эрге дээш демисежип турар бүгү-ле улустар-биле боттарының партияларының акы-дүңма эп-сеткил каттыштырылгазын олар база катап медеглээнiнер.

Консультативтиг ужуражышкынның киржикчилери Чилидс эрге-чагырганы күш-биле хунаап алган хүштээ удур демисежип турар бүгү кижилер-биле акы-дүңманың изиг эп-сеткил каттыштырылгазын илередип, эш Луис Корвалинны хостаарын, истеп-сүрүүшкүнге таварышын турар бүгү-ле демократтарны хостаарын негээн. Олар эш Родиси Аримендинни, Уругвайның хосталгазы болгаш демократия дээш демисежип турар бүгү кижилерни хостаарын шыгжыызы-биле негээн.

Варшава ужуражышкынының киржикчилери фашистиг эрге-чагырганы хосталыры дээш демисежип турар Испанияның Коммунистиг партиязы-биле, ажылчын ангызы болгаш бүгү улузу-биле акы-дүңманың изиг эп-сеткил каттыштырылгазының дугайын медеглеп, эштер Марйнаны, Монтеронy, Ингуисону, Лобатону, ажылчын комиссиялардың баштыңкары—Марселино Камачону болгаш оон эштерин база франкочу кара-бажыңда хилиичектенип турар бүгү кижилерни хостаарын негээн.

Фашистиг эрге-чагырганы дүжүр октаап, боттарының демократтыг чаалап алышкыннарын быжыглаары дээш демисежип турар Португалияның болгаш Грецияның улустарынга консультативтиг ужуражышкынның киржикчилери байыр чедиргеи.

(СЭТА).

Көрүлдеңиң ийиги ээлчээ

ЭРЗИНЧИЛЕРНИҢ ТАЛАНТЫЗЫ

Бот-тывыҥгыр уран чүүл коллективтериниҥ көрүлдезиниҥ ийиги ээлчээ дооступ турар. Чоокта Чаа Эрзин районга болуп эртken көрүлдеге 5 коллективтерден 145 бот-тывыҥгыр артистер киришкен. Көрүлдеге районуҥ ажылагыйлар, албан организация, бүдүрүлге черлериниҥ янзы-бүрү мергежилдиг кижилери келгилээн. Коллектив бүрүзүниҥ белеткеп тургускан концерттери утка-шынар талазыбиле пиитки цегелдеге дүҥжүп турар деп жюри лемдеглээн.

Концерттериҥ программаларында бистиҥ чуртувустуҥ улустарыныҥ пайыралын алган. Совет Тываныҥ 30 чыл дургузунда хөгжүп сайзыраанын мактап, Коммунистиг партия, улуг Төрээн чуртувусту алдарлыдып турар номерлер кайы хөй. Эҥ ылаҥгыя район төвүҥүҥ уран чүүл коллективи эртken чылдарга бодаарга черле дээре белеткенген. Ол коллективтиҥ Совет Тываныҥ эртken орунга тураскаатkан литература-музыкалыг «Бистиҥ Тыва» деп композициязы чогаадыкчы чаа чүүлдерни херечилээн.

«Мөрен,», «Чаа орук», «Коммунизмче орук» колхозтарныҥ уран чүүл коллективтери мурунда чылдарга бодаарга база эки белеткенгенин айтыр ужуралуг. «Мөрен» колхозтаҥ келген пиитки ыр бөлүүг «Ленин—партия», «Байлак Тывам» деп ырларыны черле эки күүсеткен. Ол ышкаш «Чаа орук» колхозтуҥ пиитки ыр бөлүүг Р. Лесниковтуҥ таарыштыр ажылдап кылганы «Теве-Хая» деп ырны элээп каш үннерге күүсеткени улуг үнелелди алган. Ол-ла колхозтуҥ оолдар ансамбли К. Кудажыныҥ «Тарлашкын», а «Мөрениҥ» оолдар ансамбли «Чиҥиспей», «Коммунизмче орук» колхозтуҥ уруглар ансамбли «Чечектел-ле, Төрээн Тывам» деп ырларыны эки күүсеткеннер.

Бо көрүлдеге тергини дээн өткүт үнүг ыраажылар, талантылыг музыкантылар, аянныг сыгытчылар илерээн. Оларга Кызыл сылдыс сес чыл школазыныҥ башкызы Белмаа Ноозун, «Коммунизмче орук» колхозтан Александра Кежик, Нина Сакты-Сюрюн, Виктор Маадыр-оол болгаш «Мөрен» колхозтуҥ колхозчузу Допчут Золмаа оларны хамаарыштырып болур.

Көрүлдеге уран номчулга талазы-биле Анна Балган, Допчут Селчитмаа олар боттарыныҥ уран талантызы-биле көрүкчүлерни таалаткан. Оонбиле чергелештир «Мөрен», «Чаа орук» колхозтарныҥ уран чүүл коллективтери мурунда чылдарга бодаарга

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 248 (9625) | 1974 чылдың октябрь 22, вторник | 1925 чылда үнелеттингеден | Өртээ 2 коп.

ЧОГААДЫКЧЫ ЧАА БЕДИКЧЕ

Эртиви неделяда бистиң Төрээн чуртувустуң найысыралы Москвага тыва уран чүүлдүк болгаш литератураның хүннери болуп эртикен. Ол хүннерни Совет Тывазының 30 чылынга тураскааткан. Төп солуннар ол болуушкунну тыва уран чүүлдүң байырлалы кылдыр демдеглеп, найысыралдың Чайковский аттыг концерт залынга болган парлалга конференциязының болгаш улуг концерттиң дугайында медээлерни берген.

Москваже бистиң уран чүүлүвүстүң дээжизин, эң талантылыг артистеривисти (профессионал-даа, бот-тывыңгыр-даа), чогаалчыларывысты чоруткан. Чайковский аттыг концерт залынга чаңгыланган тыва аллаварны москвачылар бедик-биле үнелээн.

Ырының болгаш танцының «Саян» ансамбли, хөгжүм-шиң театрының артистери, ССРЭ-ниң күрүне цирктиниң В. Оскал-оолга удуртнан тыва бөлүү, Телевидениениң болгаш радионуң симфония оркестриниң чамдык артистери, улустуң хөгжүм хереклериниң оркестри (удуртукчузу И. Миниң), уран чүүл училишезиниң сургуулдары, чамдык бот-тывыңгыр артистер, тыва композиторлар болгаш чогаалчылар Москвага боттарының уран талантызын бараалгаткан. Ол хүннер дээрге Тываның культура ажылдакчыларының чогаадыкчы өчёдү болган.

Бистиң төлээлекчилеривис найысыралга чүгле концерттерге киришкен эвес, а Москваның будурулге, өредилге, уран чүүл коллективтеринге аалдап чоразыннар. РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чери тыва чогаалдар сайгарылгазын организастап, бедик мергежилдиг критиктерни мөнгүлер аайы-биле сайгарылгага киришиттирген. Ол улуг чугаага 20 хире чогаалчылар, критиктер киришкен. Оларның аразында В. Казин, С. Залыгин, С. Щипачев, А. Алексин ышнаш уран сөстүң ёзулуг мастерлери бар. Чугаа бедик профессионалдыг деңнелге эрткен болгаш бистиң литературларывыска ажыктыг болганы чугаажок.

Россия Федерациязының Композиторлар эвилелиниң баштаар чери бистиң музыка чогаалывыстың хөгжүлдезин база чугаалаашкан. Композиторлар башкыларга А. Чыргал-оолдуң, Р. Кенденбильдиң болгаш Д. Хүреш-оолдуң хөгжүм чогаалдары-биле танышмага болган. Р. Щедрин, А. Флярковский болгаш оскелер-даа тыва музыка дугайында санааларын берген.

Тыва бижиктиң чогаатканы-биле тыва дыл хөгжээн, ооң ниитилел функциязы калбарган. Улустуң эң чогаалындан бижимел литератураже хөгжүүр арга тургустумган.

Тыва литератураның баштайгы чогаалдары 30 чылдарның ийиги чартыында тыптып келген. Ооң тыптып келиринге, шынарының, уран-чечен аргаларының бедириңге орус болгаш совет литература, хамыкты мурнай А. Пушкинниң, А. Толстойнуң, М. Горькийниң чогаалдары дузалаан.

Баштайгы үеде шүлүк, профессионал белеткел чок театрлыктан болуктерге ойнаар чаңгыс кожегелиг шии чогаалдарын бижип турган авторлар орус болгаш совет литератураның дуржулгазынга өөренип, чоорту лириктиг, хамаатты, патриотчу утказыг нарын поэзияга, проза жанрларынга күжүн шенеп эгелээн.

Амгы үеде тыва литература бүгү жанрлар аайы-биле хөгжээн, тываның улустуң чогаалчылары С. Токаның, С. Сарыг-оолдуң, С. Пюрбюнүң, ол ышнаш О. Саган-оолдуң, С. Сүрүң-оолдуң, К. Кудажының, А. Дармаакының, В. Кек-оолдуң чогаалдарын чүгле тыва эвес, а орус болгаш бистиң чуртувустуң улустарының дыйдарынга парлаан. Амгы совет литератураның чардынмас кезээ болуп тыва чечен чогаал орус болгаш өске-даа нацияның улустарының чогаалдарының салдары-биле улам байып турар болгаш бодунуң эдлекээнде ол интернационалчы функциязын база күүседип турар.

Хөй янзы хереклелдерге күүседири-биле бижээн симфония чогаалдарын А. Чыргал-оол, Р. Кенденбиль, Д. Хүреш-оол чогааткан. Дөртен чылдарда ыры бижип эгелээш, А. Чыргал-оол Казанья консерватория доозкан. «Алдан-Маадырлар» деп симфония шүлүглелди бижээн. Композиторнуң «Өөрүшкүнүң поэмазы», «Челер-оюм» деп симфония оркестринге бижээн чогаалдары Телевидениениң болгаш радионуң симфония оркестриниң репертуарында кол черни эзлээн. А. Чыргал-оол симфония чогаалдары-биле чергелештир ниити ыр болуу күүсединге таарыштыр бижээн патриоттуг ырларны база бижип турар. Москвага бистиң артистеривис ооң «Ада-чурт дугайында кантатазын», «Ленин—партия» деп ырызын күүсеткен, москвачылар ол чогаалдарны чыяыы-биле хүлээп алган.

«Саян» ансамбль—аныяк коллектив. Ол чогаадыкчы дилеп тывышкынарның эрүүнде. Ыры-хореография көргүзүглери-биле ол чоннуң ынанчыяын чаалап алган. «Саянның» болуук артистеринге Совет Тываның 30 чылының бүдүүзүнде Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи деп бедик атты тыыскан.

Ансамбльден моон соңгаар-даа чедишкиннерни, бедик мергежилди манаар бис. Ооң составывыга талантылыг аныяктар немежир, солистер күүседир номерлер көвүдээр дээрзинге иделээр бис.

Тыва литератураның болгаш уран чүүлдүң хөгжүлдезинге улуг рольду чогаадыкчы эвилелдер ойнап турар. Чижээ, Тываның Чурукчулар эвилелиниң баштаар чери тыва графиктерниң, улусчу мастерлериң болгаш чурукчуларның ажылдарын зона, эвилелдешкен республика делгелгезинге хемчеп дээш организастыг хемчегларны ап турар. «Социалистиг Сибирь» деп зона делгелгезинге уран чурулга ажылдары-биле Тыва АССР-ниң Күрүне шаңналының лауреады С. Ланзы, чурукчулар Г. Суздальцев, Т. Левертовская, С. Саая, РСФСР-ниң Күрүне шаңналының лауреаттары Х. Тойбухаа, Р. Аракчаа болгаш оскелер киржир.

Совет үеде Тывага профессионал уран чүүлдүк жанрлары тывылган болгаш ниити совет культураның салдары-биле сайзырап хөгжээн. Чечен чогаалдан, театр уран чүүлүнден болгаш культура ажылдакчыларындан ам-даа хөй чүүлдү манаар эргелиг бис. Чүгле «Хайыран бот», «Ромео биле Джульетта» эвес, өске-даа чогаалдар хөгжүм-шиң театрының алдын эртинези боп тыва балет, скульптура, опера, ыянзыбүрү хөгжүм хереклелдерге бижээн концерттер дугайында күзелиливис боттанып умурлуг.

Н. Красная, М. Мунзук, Н. Элзей-оол, К. Мунзук, Х. Конгар ышкаш талантылыг, салым-чаланныг күүседиичилерни ам-даа хөйну кижизидериңче, өстүреринге кичээнгейни күштелдирери чогаадыкчы коллективтерден неген-тиниип турар.

Уран чүүл ажылдакчыларының Москвага кылган отчёду чогаадыкчы чаа чедишкиннерже текпиниш болуп дээрзинге чөгзинмаг чок.

Үлетпүр ажылдакчылары! Чурттуң индустриалдыг күчүзүн улам ыңай быжыглаар дээш демисежиңер! Техниктиг депшилгени дүргедедирин, будурулге күчүлерин чөп ажыглаарын экижидерин чедип алыңар!

Чаа техникага болгаш депшилгелиг технологияга дөлгем орукту ажыдаал!

(СЭКП ТК-ниң Кыйгырыындан).

Терлиг-Хаяның моңгүн суу будурулгезиниң коллективи тозарадыкчы чылдың тое айларының будурулге планын чедишкинниг күүседип будуруглерлериниң бирээзин. Будурулге планын боттандырар херекке коллективте чер үүтекчизи Б. Токманцев, чоланачы В. Ставский, машинист-экскаваторщик И. Шубаров болгаш оскелер-даа төлептиг улуг-хуузун киирген. Коллектив ам Улуг Октябрьны төлептиг уткуур дээш бүгү күштүг салып, социалистиг чарышты калбарткан.

ЧУРУКТА: сентябрьның будурулге онаалдазын 101 хуу күүсеткен, машинист-экскаваторщик Иван Шубаров.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

1974 ЧЫЛДЫҢ ТОС АЙЛАРЫНДА ССРЭ-НИҢ ҮЛЕТПҮРҮНҮҢ КҮРҮНЕ ПЛАНЫН КҮҮСЕТКЕН ТҮҢНЕЛДЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА

Үлетпүр ажылдакчылары төскү беш чылдың тодарадыкчы чылы — 1974 чылдың планын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышты улам калбарткаш, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл ооң чаа-чаа күш-ажылчы чедишкиннер-биле үүкүп турар деп ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Төп статистика эргелелиниң дыннадыында чугаалап турар. Продукциянын эң чүгүлә хевирлериниң хөй нуруузун сайгарарының болгаш будуреринин талазы-биле тос айларның планы ажыр күүсеттинген. Пландан ажыр 5,5 миллиард рубльдин продукциязы сайгартынган. Үлетпүр будуруглезиниң немелде өзүлдези эрткен чылдың бо үезин-биле деңнээрге 8,2 хуу болган.

1973 чылдың тос айларыбиле деңнээрге продукция будуреринин үлетпүрүнүң чамдык адырлары: электроэнергетика 7 хуу, одаар чүүл үлетпүрү 5 хуу, кара болгаш өңнүг металлургия 6 хуу, химия болгаш нефтехимия үлетпүрү 11 хуу, машина түдүү болгаш металл ажылдап кылыры 12 хуу, арга-ыяш, ыяш ажылдап кылыр болгаш целлюлоза-сазыын үлетпүрү 4 хуу, түдүт материалдарының үлетпүрү 6 хуу, чиик үлетпүрү 4 хуу, аъш-чем үлетпүрү 9 хуу немей улгаттырган. Культура-амыдыралга болгаш ажыл-агыйга хемдээр барааннар будуреринде 10 хуу неңей оскен.

Үлетпүрүнүң ниити-эвилел болгаш эвилел-республика министерстволарының база бүгү эвиледдешкен республикалар тос айларның планын ажыр күүсеткей.

Эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге 46 миллиард киловатт-шак электроэнергияны, 23 миллион тонна нефтини (газ конденсады-биле кады), 16 миллиард кубометр газты, 12 миллион тонна хөмүрүнү, 3,2 миллион тонна шойну, 3,6 миллион тонна каңны, 3,5 миллион кезек авторезинаны, 48 мүн тонна синтетиктиг чүүр чүүлдерни, 331 миллион рубльдин автоматчыдыгга приборларын, чепсек-керекселдерин болгаш олардың артык кезектерни, 185 мүн санныг автомобильдерни, оон миттинде 27 мүн санныг түгү автомобильдерни, 22 мүн санныг тракторларны, 267 миллион рубльдин кодээ ажыл-агый машиналарын, мал болгаш күш ажылын, мал чемин белеткээр ажылдарны механизастарынга херек 129 миллион рубльдин машиналарын болгаш дериг-хереклелдерни, 99 мүн тонна саазынны, 4 миллион тонна цементтиг хөвүү будурген. Өңнүг болгаш ховар металлдарны, нефтехимияның, нефть болбазырадырының продукцуларын болгаш продукциявыг сөөн-даа өске дыка хөй хевирлерни будурери көвүдээн.

Чөнүүн херегжел барааннарын будурери эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге көвүдээн: 114 миллион дөрбелчин метр пөстү, 523 миллион рубльдин даараныла кылыгларын, 735 мүн тонна эттиг, 111 мүн тонна колбаса кылыгларын, 39 мүн тонна мал үзүн, 1,6 миллион тонна сүт продукциязын, 30 мүн тонна быштакты, 741 мүн тонна үүүп үзүн, 74 миллион кезек шаажан-фаянс саваларын, 29 миллион рубльдин сорттуг саваларын, 210 мүн кезек телевизорларны хөйну будурген.

Оон-биле чергелештир аларын будурулге черлериниң чамдык каргүүлер талазы-биле доктаатты нган онаалдаларын күүсетпээнин ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң дыннадыында демдеглеп турар.

Каустиктиг сода, күүүр кислотазы, химиктиг волокнолар болгаш удазыннар, дарганаар-пресс машиналары, нефтеаппаратуразы, тепловоттар, трактор прицептери, тараа ажаан алыр комбайннар, түдүт ыяжы, саазының чамдык хевирлери, целлюлоза, картон, чымчак шывыг материалдары биле изол, трикотаж кылыгларының, хем илик, балыктан кылган чем продукциязы, радиоприемниктер биле радиолалар, хөй чүүр машиналар болгаш продукциявыг сөөн-даа өске чамдык хевирлерни будурери-ниң планы күүсеттинмээн; херек ассортиментилиг болгаш чогүүр шыпаралыг кылыгларны будүрүп үндурери чамдык черлерде хандыртынмаан.

Будуруглени улам ыңай хөгжүдериниң курлавырлары аайы-биле четче ажыглаттынмайн турар, будуруглге күчүлерин ажыглаарында четпестер бар.

Эртем болгаш техниканың хөгжүлдезиниг үндезилээш, үлетпүрге чаа-чаа деңнелгелиг технологияны нептереткен, будуруглени комплекстиг механизастарын болгаш автоматчыдарын калбартыр талазы-биле хемчеглерни боттандырган, башкарылганыг автоматчыткан системаларын ажыглалга киирген. Үлетпүрүнүң адырларында кылыгларның 2 мүн ажыг чаа хевирлерин шинээдип алган, будүрүп эгелээн.

1974 чыдың октябрь 1-де турганы-биле алырга 21 мүн кылыгларга Күрүненин шынар демдээн тывыскан.

Будуруглени улам ыңай хөгжүдериниң курлавырлары аайы-биле четче ажыглаттынмайн турар, будуруглге күчүлерин ажыглаарында четпестер бар.

Эртем болгаш техниканың хөгжүлдезиниг үндезилээш, үлетпүрге чаа-чаа деңнелгелиг технологияны нептереткен, будуруглени комплекстиг механизастарын болгаш автоматчыдарын калбартыр талазы-биле хемчеглерни боттандырган, башкарылганыг автоматчыткан системаларын ажыглалга киирген. Үлетпүрүнүң адырларында кылыгларның 2 мүн ажыг чаа хевирлерин шинээдип алган, будүрүп эгелээн.

1974 чыдың октябрь 1-де турганы-биле алырга 21 мүн кылыгларга Күрүненин шынар демдээн тывыскан.

Күш-ажылдың будуруктүлүүн бедидер талазы-биле тос айларның планы ажыр күүсеттинген. Күш-ажылдың будуруктүлүүн 6,7 хуу немей оскен. Продукцияның немелде өзүлдезинин 84 хуузун күш-ажылдың будуруктүлүүн остүрүнүң күүсели-биле чедип алган. Үлетпүр продукциязының бот-үнезинин болгаш орулганың талазы-биле план күүсеттинген.

(СЭТА).

Ужудуушкунда — «Космос-689»

1974 чыдың октябрь 19-та Совет Эвилелинге Черниң кыымал «Космос-689» спутнигин эдлет ёзугаар октургайже салып үндурген. Спутникте октургай делгемнин шинчилээрин уламчылаар эртем аппаратуразын тургускан.

Аппаратура чогумчалыг ажылдап чоруур. Башкарылга-саналга төөү келген медээлерни сайгарып ажылдап турар.

(СЭТА).

Мурнакчыларга деңнежиңер

Бүгү-эвилелдин социалистиг чарыжының эдлээнге киргеш, Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары багай эвес түңнелдерлиг болуп турар. Күрүнеге эът садарының тос айлар планын 105 хуу, сүттүү—102 хуу, дүктүү—108 хуу күүсеткен.

Районда совхозтар аразында калбарган чарышка «Хемчик» типлекчи болгак. Ол совхоз мал ажылының продуктуларын будурер болгаш күрүнеге белеткээр талазы-биле онаалданы чедишкинниг күүсеткен.

Фермалар талазы-биле Сут-Кажаа сүт-бараан фермазының коллективи мурнакчы болуп, тос айларда бир иненке онаалтыр 1444 кг сүттү сагган. Хой бригадаларынан Моңгүш Калвидүүте удурткан Бичө-Тей бригадазы тиилээн. Чүс башка онаалтыр ниитизибиле 95 хураганы менди доруктурган, дүк талазы-биле көргүзүү база багай эвес.

Бир эвес шупту ажыл-агыйлар, илаңгыя ферма, бригада коллективтери бир деңнинг ажылдаан, социалистиг чарышты үре-түңнелдиг калбарткан, мурнакчыларның дуржулгазын бүгү-ниитизин болдурган болза, районнуң көргүзүү ампызындан ыракта бедик болур турган. «Барлык», «Шекпээр» мышкаш чамдык ажыл-агыйларның көргүзүү күдү болбушаан.

Х. МОНГУШ.

Келир чылдың дүжүдүнге

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» совхозунуң механизаторлары келир чылың чаагай дүжүттү остүрүп алыр дээш ээзын тараа тарыыр шөлдерни агротехниктиг чүрүмнер ёзугаар белеткеп алган.

Ажыл-агый 3,600 гектар күскү черни андырар планныг тургаш, дөрт мүн га хирени чарган. Бо ажылга Семен Чикулаевтиң бригадазының кежигүннери шылгараан. Олар планын кыска хуусаада күүсеткеш, өске оврунуң даалгазын дүрген күүседиринге дузалашканнар.

Х. АЛАШ-ООЛ.

Байырлалды демдеглээн

Аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының хүнүн Тываның аъш-чем үлетпүрүнүң ажылишчилери күш-ажылчы чедишкиннерлиг ужуражып, байырлалдыы-биле демдеглеп эртиргеп.

Байырлалга тураскаатканы хурал Кызылдың хлеб заводунуң хуралдаар залынга болган. Ада Тыва АССР-ниң аъш-чем үлетпүр эргелелиниң начальниги В. Г. Коганков иледекел кылган.

Республиканың аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчылары Совет Тываның 30 чыл ооңга төлептиг ужуражар дээш социалистиг чарышка идепкейлиг киришкенин, Бай-Хаактың хлеб заводу, Кызылдың болгаш Ак-Довуракның кондитер цехтери эки көргүзүглерни чедип алганын иледекелчи демдеглээн.

Тыва АССР-ниң аъш-чем үлетпүр эргелелиниң Хүндүлел дептериже будүрүлгенин хоочуннары оң кижинин адын киирген. Мурнакчыларга Хүндүлел бижиктерни, ортектиг белектерни тывыскан.

Н. ОНДАР.

МУРНАКЧЫ КОЛЛЕКТИВТЕ

(Репортаж)

Байырлал будүүзүнде шалыпкын ажылдаш, республиканың болгаш найысыралдың дыка хөй будүрүлге черлери боттарының планнын онаалдаларын хуусаа бетинде күүседипкен. Оларның бирээзин — Кызылдың амыдырал хандырылга комбинады чонга ачыдуза чедиргинин 9 айлар планын 106,2 хуу күүсеткенин сентябрь 23-те-ле рапорттаан. Комбинаттың идик кылыр, баштаарар чурук тыртырар, прокат цехтеринден химиктиг асталга деген үшүкү кварталдың планын 129,1 хуу күүсеткен социалистиг чарыштың тилекчизи болган.

...Цехтиң хүлээп алыр пунктузунче кире бээримге:

— Чүнү дужаарыңар ол?— деп, аныяк уруг эдлдек айтырган, холумда чүве чок боорга, эгенген хевирлиг дүргеп-ле өскээр көрүүп, кожазында эжибиле чугааламы берди. Оларның чанында аскыларда дизе аскан тоннар, костюмпер, кофталар, сорочкалар дээш хеп-ле хөй болду.

— Бо дээрге аштап-арыглап, будүүп каан хептер-дир ийин,— деп, чаңа турган цех начальниги А. И. Кудрявцева тайылырлады. Ооң ыяшында өрээлче киргеш, хеп хере бастырар механизм чашында ажылдап турган херээжен кижиниң чанынга чедип келдивис. Агрепина Ивановна чугаазын улаштылады.— Бистиң база бир-эки ажылчынывыс бо-ла болгай — Анна Михайловна Желтикова. Хүлээнген ажылынга кезээде ак сеткилдиг, харыы-салгалыг кижи.

Анна Михайловна бо удаада хөй-ле ак чоорганнар хере бастырып тур. Шынап-ла ооң холдарының тудупгур, эптиин чүү дээр! Маңаа ажылдаа-ла 6 чыл дургузунда ол бодунуң ажылын бек салаазы дег билир апарган.

Кожазында өрээлде кара будук эзилдирген сугну савалардa куткан, будаан тоннарны, костюмперни база-ла ында кургадыр аскылаан.

— Мында хепти чүге хараттыр будүп турар бе?—деп, будуктаа суп каан чүүлдерни узун ыяш-биле цэй-бээр шимчедип турган уруглан айтырдым.

— Чок, аңгы-аңгы өңнерлиг кылдыр база будүп болур: ногаан, көк, кызыл-күрең. Нейлон сороч калларның, өөстеп кылган янзы-бүрү хептерниң өңүн ыяжар өскертирп белеп. Тоннарны, костюмперни харыы кара өңнүг кылдыр будүп турар улус бис.

База бир черге «Спесима—25» болгаш «Амгачз-18» деп хеп аштаар улуг машиналарны көрдүм. Сөлгү саңпар —олардың бир үезинде аштап шыдаптар хевиинең деңзин-дир.

— Бо машиналар чүгле немец трихлорэтиленге ажылдаар. Ам оовус төнген, үш хүн дургузунда ажыл чок турун келдивис. Мында шыдыг эзилдирер чок, Москвадан чагыглар озалдап кээп турар. Ынчангаш улустуң аштаар кылдыр дужаган хептери чыдып берген ол шыжажыл,—дээш, Кудрявцева ооваалай салган өңдерик тоннарже айытты.— Эөлери келгеш, хуусаазында аштаваш силер дээш, биске хорадаар боор-дур... Ынчангаш өемдикта будун-чартык эвлчеге ажылдаар апаар-дыр бис.

Улустуң эңкеп дужаган чүүлдерни аштаарындан аңгыда, химиктиг асталга дегинир тускай машиналары чоокку совхозтарже— «Кэк-Тей», «Кара-Хаак», «Сукпак» болгаш өске-даа черлерже үнүп, чонга улуг дузаны чедирип турар.

Хоорайкың амыдырал хандырылга комбинадының цехтер аразында калбарган социалистиг чарыжының мүрүкү одуруунче үнеринге цехтиң шалыпны ажылчыннары — аппаратчиктер М. Фирсова, В. Грудинина, Л. Назарова, будукчу М. Звальзина, инженер-технолог, Москваның технология институдунуң доозукчузу А. Куулар, эгезинде ужурашканывыс хүлээп алыкчы Н. Филипьева оларның улуг улуг болган.

Бо хүннерде комбинаттың ажылчыннары Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл ооң төлептиг уткуур дээш хоорайның будуруглге коллективтерин социалистиг чарышка кыйгырган.

М. ХЕНЧЕ-КАРА.

СӨЗҮВҮСКЕ ЭЭ БОЛУП

Беш чылдыг тодарадыкчы чылының социалистиг чарышка киришпишаан, Кызылсадыгның коллективи эрткен үшкү кварталда үре-түңнелдиг ажылдаваш, Совет Тываның 30 чыл ооңга күш-ажылчы чедишкиннерлиг ужурашкан.

Коллектив пландан ажыр 110 мүн ажыг рубльдин бараанын саарыл, үүрмектеп садар бараан сзарылгазының планын 100,8 хуу күүсеткен. Эрткен чылга деңнээрге саарылга өзүлдезининъ темпизин 9,5 хуу. Ниитя садыг коллективтерининъ 64 ажыг хуузу үшкү кварталдың планын чедишкинниг күүсеткен.

Ол ышкаш саарылга каражазының талазы-биле элээн кампалганы чедип ап, орулга киирерининъ планын күүсеткен болгаш пландан ажыр 14 мүң рубльдин орулгазын киирип алган. Коллективтиң бүгү ажылдакчыларының, Кызылсадыгның коллективи эрткен үшкү кварталда үре-түңнелдиг ажылдаваш, Совет Тываның 30 чыл ооңга күш-ажылчы чедишкиннерлиг ужурашкан.

Коллектив пландан ажыр 110 мүн ажыг рубльдин бараанын саарыл, үүрмектеп садар бараан сзарылгазының планын 100,8 хуу күүсеткен. Эрткен чылга деңнээрге саарылга өзүлдезининъ темпизин 9,5 хуу. Ниитя садыг коллективтерининъ 64 ажыг хуузу үшкү кварталдың планын чедишкинниг күүсеткен.

Ол ышкаш саарылга каражазының талазы-биле элээн кампалганы чедип ап, орулга киирерининъ планын күүсеткен болгаш пландан ажыр 14 мүң рубльдин орулгазын киирип алган. Коллективтиң бүгү ажылдакчыларының, Кызылсадыгның коллективи эрткен үшкү кварталда үре-түңнелдиг ажылдаваш, Совет Тываның 30 чыл ооңга күш-ажылчы чедишкиннерлиг ужурашкан.

СЭКП Тыва обкомунуң II пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле ап чорутхан хемчеглериң түңнелиниңде садыгның материал-техниктиг базазы элээн быжыккан. Эрткен кварталда Кара-Хем суурда садын алыкчылар барааннарны боттары шилип алыр магазинин ажыткан. № 19, 22 магазиннериниң складтарын немей тударын болгаш бараан савалаар цехти немей тударын дооскан. Магазиннерге кол болгаш үүрмек септелгеш кылып, кышка белеткелдин организастаган. 29 түү садыг-техниканы дериин тургускан.

Эрткен кварталда № 1, 43 магазиннерни, «Саяна» универмагын садын алыкчылар барааннарны боттары шилип алыр арга-биле ажыллаарынче шилиттикеп. Амгы үеде Кызылсадыгның магазиннериниң 37,5 хуузу ол дептилгелиг арга-биле ажылдап турар. Олар ниитя бараан саарылгазының 38 хуузун эзлеп, садыгның культурazын бедидеринге улуг ужур-дузалыг болган.

Чоннуң хандырылгазын экижидип, ону улам тазырымчалыг болдурар дээш делгелге садыгларны, улуг ярмарказарны, мурнакчы будүрүлгелерже унүүшкүнүүр садыглавшкынны хөй удаа организастаан. Садыг алыкчылар конференциязын эрттирген. Бараанларны чонга чарлаар, магазиннерни дериде талазы-биле чамдык ажылдар кылдынган. Четкеин турар бараанларны садып алгаш, ону сайгарарын организастаган.

Кызыл-садыгда ажылдап турар 1300 кижиниң иштиңнеп 1000 кижи күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шимчээшкинде хаара тутунган. Ийи бригадага, чүс ажыг ажылдакчыга ол бедик атты тывыскан. Кассирлерни болгаш садыгжыларны ажылга түс-түзүнде практика-кырынга оредирип организастап турар.

Коллективтиң ажыл-ишкилери тодарадыкчы чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш чаа бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган болгаш ону боттандырарынга бүрүн бүзүрелдиг.

А. САЯН.

Кызыл-садыгның план кылдизининъ начальниги.

Бистиң чуртувуста

Хүлээлгелерин күүседкилээн

Кыргыс ССР-ниң Иссык-Куль облазының көдээ ажыл-агый ишчилери көдээ ажыл-агый продукциязын будүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедири дээш социалистиг чарышты калбарткаш, күрүнеге тараа, картофель, ногаа болгаш чимис садар социалистиг хүлээлгезин күүседкен.

Белеткел черлериңе 76 мүң тонна тараазын, 36 мүң тонна картофельдан, 7 мүң тонна ногаанны, 15 мүң тонна чимисти чедирип берген.

Күрүнеге көдээ ажыл-агый продукциязын садары үргүлчүлеп турар.

* * *

СЭКП ТК-ниң партиягa, совет улускa Кыйгырыыңга харыы кылдыр Тургай областың колхоз, совхозтары көдээ ажыл-агый продуктуларын будүрүп, белеткээрин көвүдедири дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киришкеш, дүжүт ажаан алырын организастыг эрттирген болгаш күрүнеге тараа садар хүлээлгезин күүседкеи.

Белеткел черлериңе чедирип берген тараа 1376 мүң тонна, аңаа киирштирген шыдамык болгаш кадыг сорттуг кызыл-тас 550 мүң тонна болган. Чиңге-тараа белеткээр даалганы ажыр күүседкен. Күрүнеге тараа садары үргүлчүлеп турар.

Рис ажаан алдынган

Дүжүт ажаан алыр машиналар Кубаньның хову-шөлдеринден чапып турар. Крайның ажыл-ишчилери октябрь будүүзүнде чарышка улуг тиилелгенин чедип алган—рис дүжүдүн ажаан алырын дооскан. Ол культураны тараан шөл 130 мүң гектар турган. Гектар бүрүзүнден алган дүжүт ортумаа-биле 46, мурнакчы ажылагыйларга — 50 центнер болган. Рисчилер эрткен чылдарның дуржулгазын барымдаалааш, дагыйлаар бастырыгга кылган. Оон алган дүжүт бир гектарга онаалтыр дөрт-беш центнер тарва кылдыр немешкен.

КРАСНОДАР.

(СЭТА-ның корр.).

Заводтуң «атомнуг» цеги

Белгородтуң котёл заводунда улуг комплекс тудуп турар. Ук комплекс этом болгаш бус күжүү-биле ажылдаар электростанцияларга энергетика деталдарын будүрүп бээр. Ында будүрүлге черниң баштайгы эдлээн ажыглалга хүлээдип берген. Ооң котёлдарга сут, турбиналарга бус шуудуп бээр дамчыдылга хоолайлары—продукциязын Совет Эвилелиниң, ЭДЧ кежигүнүвеп чурттарның база Индия биле Финляндияның тудуп тургузуп турар электростанцияларынга чоруудуп бээр.

Цехтиң кол ажылдарын бүрүн механизастап, автоматчыткан. Металлдың болгаш белен кылыгларның шынарын контрольдаарын тускай аппаратура боттандырар. Ол аппаратурага рентген херелдерни, үн-дааш күжүн база металлдың хемзиг үт, тиглерлиниң ичеедин бээр гелий приборларын ажыглаар.

БЕЛГОРОД.

(СЭТА-ның корр).

Парторганизацияларда отчёттар болгаш соңгулдалар

КАДРЛАР КИЖИЗИДИЛГЕЗИ — КОЛ ЧҮҮЛ

Республика типографиязының коллективи тодарадыкчы чылдың тос айларының планныг сорулгаларын бүгүй эвес күүсеткен. Күш-ажылдың будурукчулуун бедидери, бараанныг продукция будурериңге көргүзүлгэн чаргыдалдарны ажаажёдири, чаа техниканы шингээдири чергелиг шынар көргүүлүгэ бага эртекен чылдың хамаарышкан үезинде турганындан экижээн. Коллективтиң күш-ажылчы чедиишкиниринге коммунистерниң, партия эге организациязының авангардчы роли улуг болган.

Беш чылды хуусаа бетинде доозар дугайында патриотчу шинчээшкинге коммунистер өгелекчи чоруун киргүскен. Коммунист эштер Михалева болгаш Попова олар беш чыл планның 4 чыл 4 ай дургузунда күүседир хүлээлгени алган. Оларның инициативазын полиграфистер деткип, планны, хүлээлгелерни хуусаа бетинде күүседириниң хемчеглерин алгылаан. Эгелекчи коммунистер сөзүн өөлеп, шалынчы ёзулбиле ажылдарының үлетерчижээн көргүзүп турарлар. Саазын кезиктирээ Е. Лопатина, парлакчы И. Пономарева болгаш өскелер-даа, шупту он ажыг кижи 1975 чылдың үлүүзүнде ажылдап турар.

Ажылдан турар кижи бүгүдээн салдынган сорулгаларны медереп билген, оларның күүседирин дээш чогаадыкчы идепкей-биле ажылдазын дээш коллективте партия организациязы организакчы, кижизидикчи алаан ажылдарны чорудуп келгенин типографиязының партия организациязының отчет-соңгулдалыг хуралы демдеглээн.

Соңгу үеде типографияда хөй аныяк кадрлар киргеи. Оларны ажылга чанчыктырар, хоочун коллективтиң күш-ажылчы чаагай чанчылдарынга өөредир улуг херекче кол рольду комсомол организациязы ойнаар хөөрүн барымдаалаат коммунистер оон ажылынга боттуг дузаны көргүзүп турар. Будурулгениң мурнакчызы, коллективте ат-алдарлыг, хүндүткелдиг коммунистерниң бирээзи эш Попова комсомол организациязынга дузалажыр партийжи даалгазын ак сеткилдиг күүседип турар. Коллективте загдыкчы коммунистер болгаш хоочун ажылчыннар база алаан ажыдарны кылган.

Ынчалза-даа аныяк ажылчыннарның ажылдан солчур хуузу улуг. Ынчангаш бо айтырыгны отчет-соңгулдалыг хуралга коммунистер сагыш-сыраал-биле чугаалап турганы товарылга эвес. Өөренирчилер хуусаа төнген соонда ажылчыннарны ажылдаанын барымдаалап, шалын төлээр аргаже шилчидерге, хөй кижилер нормазын күүседип шыдаавайн баар товарылгалар бар. Оон уламындан бергелерге дазыылаан, коштаак кижилер ажылдан үнерин эң чиик арга деп көрүп турар. Моон алырга, аныяктар-биле кижизидилге ажылы (профессионал мергежилди чедип алырының чугулазы, ажылчыннын бедик адынга төлептиг болуру, кижи бүгүдезин ак сеткилдиг ажылы-биле күш-ажылчы коллективтин ач-алдарын камгалаар дээрзин билдиндирери болгаш өске-даа), оон хевирлерин сайзырангайжыдары бо коллективке чугула сорулгаларның бирээзи.

Типография — хоочун будуруге. Ол полиграфия үлетшуруунуң өске-даа будурулгелери ышкаш, амгы үеним негелдезин ёзугаар хөгжүүр ужурлуг. Ынчангаш соолгу үеде цехтерге чаа, бедик будурукчулуг машиналарны, станоктарны тургузуп, ажылдадырының эге базымнарын кылган. Чаартыкты саналдарның саны өскен. Соруurга болза нарын дериглеерни башкарар, бедик мергежилдиг кадрларны кижизидери болур. Маңаа хамаарыштыр алырга, партия организациязы ам-даа чедир ажылдавайн турар. Дептерлээр цехте хөлбиле кылыр ажыл хөй, кадрлар чедиишпезинден парлаар цехте чамдык машиналарны четче ажыглавайн турар.

Будурулгеде цехтер, бригадалар арасында социалистиг чарыштыг организастаан. Хүлээлгелерде кадрларның өөредилгезинге хамаарышкан пункт база бар. Ынчалза-даа каш чылдар мурнунда ышкаш, кижи бүгүдезин ийи-үш мергежилди шингээдип алган турарын чедип алыры чугула. Ынчаарда дериг-херекселдериниң аңаа турар чоруу, дең-дескиэвес ажылдаар чүүдер болбас ийик.

Будурулгениң, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарының, харысалганы бедидеринин талазы-биле өртекен отчет-соңгулдалыг хуралга шүгүмчүлелдиг саналдар болгулаан. Коммунистерниң шүгүмчүлелдиг саналдарын амыдыралга боттандырарының хемчеглерин ажылдап кылган турган. Ынчалза-даа бо хуралга ук хемчегларниң күүселдезинин дугайын илеткелчи чугаалаваан, санал берген чамдык эштер ол чүүлдү таварылга эвес, чүге дээрге шиитпирлер күүселдезин партбюро четпес контрольдап келген деп түннел үндүрген.

Барык бүдүн чартык ай бурунгаар партия организациязының ажык хуралынга инженер-техниктиг ажылдакчылардың хууда чогаадыкчы планының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Типографияның инженер-техниктиг ажылдакчылары ук хуралдың шиитпирин күүседир хемчегларни амдаа албаан, а партбюро ындыг чорук-биле эптежип олурар. Шиитпир күүселдезин организастаар даваш боттуг хемчеглер алырының чугулазын бо чижек бедин көргүзүп турар-дыр.

Будурулгениң ажыктыын бедидер, шынар көргүзүглерин кижизидериниң дугайын типографияның коммунистери принципиалдыг ёзу-биле чугаалашкан. Чаа дериг-хереккедер-биле будурулгениң чепсегленишкинин уламчылап, цехтерни алгыдып, чаартылгаларны ам-даа боттандырар апаар. Материалдарны камнаар, дериг-хереккелдерни долу ажыглаар, беш чылдың планын болгаш социалистиг хүлээлгелерде кадрларның өөредилгезинге хамаарышкан пункт—бо сорулганы типография коллективи шиитпирлээринге удуртукчу рольду партия организациязы ойнаар апаар. Аңаа оон даянып күжү—хөй-нинти организациялары, кадрлар.

М. СМИРНОВА.

ӨРЕГЕ БҮРҮЗҮ

Совет парлалгага кижилерниң хандыкшылы кайгамчык. Ол болза культураның, нинти билигниң улам бедеэнин бадыткап турар. Өвүрүн ыраккы Сагылда келир чылдың чагыдылгазы мурнуку шыкаш база организастыг чорун турарын демдеглээри өөрүнчүг.

Парлалганың хөй-нинти тарадыкчылары коллектив бүрүзүнде. Олар ажылчын, албан-хаакчыларга, кодаа интеллигенциягa, механизаторларга болгаш колхозчу малчыннарга боттуг дузалап, чүнү чагыдып алырын сүмелеп, организакчы ажылдап турар. Моон чижээнге Кызыл-Тей суурда эмнелге коллективинде коммунист Галина Ооржакты сес чыл школазында башкы Мария Монгушту, «Кызыл тук» колхозтуң кассири Оюмаа Ооржакты база өскелерни-даа адап болур.

Кыска үеним иштинде 640 хире солуннар болгаш журналдар бижиттинген. Оон иштинде «Шын» солун 149, «Тыванын аныяктары» 134. Ол ышкаш «Крестьянка», «Молодой коммунист», «Комсомольская жизнь» база өскелерде топ журналдарны колхозчулар улуг сонуургал-биле бижидип турар. Өреге бүрүзү чагыдылгалыг болур, оны тарадыры, почта харылзаанын ажылы бүгүнниттиниң херээ.

Д. ООРЖАК.

Александра Лоцинская — Кызылдың алгы заводунда тапочка даараар шеверлериниң бирээзи. Ол хүнде 280 эжеш тапочка кылыр нормазын ажыр күүсеткеш мурнакчыларының одурууда чорун турар. Ол совет Тыванын 30 чыл юбилейинге чедиишкинниг ужуражыр чарышка киришкеш, тос айларның планын ажыр күүсеткен.

ЧУРУКТА: А. Лоцинская иник майыктарын даараарыбиле белеткеп турары.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

Чоланчы машиназын тургускан бораан-на, Каа-Хемче кирип аккан чиңге хемнин болгаш оон ыяшчыда сууржугашты соңга өттүүр топтап көрбүшаан чугаалай-дыр:

— Мерген бо-ла болгай!

Оон ынча дээн үнүнде чоргааралдың аяктазы ылаң болду. «Бурунгуларывыс тос чадырларга чурттап чораан болза, бистер бөгүн телевизорлуг бажыңнарывыс болдур бис ийин» дээшкинде-даа.

Мерген бо ачыг хүннерде кажангызындан-даа ойнаш мыкаш көрүлдү. Хемниң уяун дургаар чиленалыпкан параюттан шивилериниң кызымын кызыл-сарыг таңдар болгаш теректер хажыылапкан, үүгүлээ олчаан! Олардың шырмыйы чаа чаттан хар улам-на ийастап, ак кинирип турар. А эриктиң кырында ыяштарның сугга будуктарын дөш салаалар болгаш чудуруктаар болу бергилээн, оон улампындан Мергениң үнү, артычыл-на, хоюг ышкаш. Шиндазында таалалчыны ажоом.

Каа-Хемде «Ленинчи оруг» совхозтуң сүт-бараан фермазы Мергениң ооруунда турар. Хемниң солагай талазында — чурттакчы суур, оон адаанда хөөрүү тарлага шөлү ээдээн. А инек кажаалары, сүт хүлээп алыр пункт, саалда агрегаттары—хемниң өске талазында. Ажылдарынга, чурттарынга болгаш арыг-шевер сагылгазынга мындыг байдал товарымчалыг.

Эртенги саалда доозулгалаок. Саалда агрегаттарында инектер чарбаны тавзар кегжеп турда, саанчылар өске инектерни чоокшуладып ап, аппараттарны хынап, аразында чугаалажып турганнар. Шак ынчан мен база аңаа мен, ферманың ажыл-ишчи хүннериниң бирээзинин мелээнин магадап турдум.

МЕРГЕН БО-ЛА БОЛГАЙ

Саар инектерни саанчы хаалгазындан үндүрүптерге, даражыдазы боду-ла оон орнун эзлептер болду. Оон саалда аппаратын эмнинге кожуп каар, ол-ла. Кайдыг-даа хөлө чок, хүүң тудуп алгаш олуруп, туруй-даа турбас, быжа-даа тыртпес. Мындыг магалыг үени үжен чыл мурнунда кым көргөн деп! Черле ынчаш малдың кажаа-хорааазындан эгелээш, оон чимр чеминге чедир болбаазырааны кайгамчык..

Узун чиңге сынныг эргижирей берген көк халаттыг, базала ындыг аржыылдыг саанчы саалдада инектерин солуп, оларны чемгерип, меңээ ужуражыр чай тыппайн тур мышаш. Мен канчаар-даа айыл тыппайн, саанчылар-биле чугаалашкан кижи болуп, билбээнчеңнеп тур мен. Ынчап турумда демги саанчым бо-ла кыляштап келдим. Ам-на танып кагдым — Октябрь болду.

Октябрьга 1965 чылда бо-ла фермага ужурашкан мен. Ынчан база-ла октябрь ай турган. Оон чаа-ла саанчылап эгелеп турганы ол. Корчуг аныяк, от-көс дөг үезин аян! Оон бээр мугур тос чыл эрткен. Октябрь ам республиканың хоочун, мурнакчы болгаш дуржулгалыг саанчыларының бирээзи апарган. Ол дугайын мен солуннардан ноомчуп, радиодан дыңнап, телевизордан көрүп келдим. Шынап-ла, республиканың саанчыларында Октябрь ышкаш чедиишкинниг болгаш ол хире үр ажылдаан эр саанчылар саныг-ла боор.

Эрте дүшкен доңаттың уржуунде сүт саалдазы кызырылган дээрзин саанчылардан билип алдым. Инектериниң хөй кезии 6—7 литр, а чамдыктары мырыңай 4 литр сүт берип турээр апарган болду. Ынчангаш фермаңың хүнде сааган сүдү 1300—1350 килограммдан ашпас. Чайым Мерген бажында Хомуштугга турганындан барык-ла чартык келин кызырылган. Ынчалза-даа фермаңың коллективи тодарадыкчы чылда күрүнеге сүт садарының планын бо айның бирге чедир күүседип шыдапкан: 8000 литр сүттү пландан ажыр саткан! Мергенчилер Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл юбилейинге чедир ам-даа 70 тонна сүттү садарын хүлээнген ажылдап турарлар.

— Бо фермада шупту 50 хире ажылчын бар—деп, оон эргелекчизи Ховалыг Кызыл-оол чугаалап ор.—Оларның аразында ажылынга кызымак улус хөй. Планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелериниң долу болгаш ажыр күүсеттинин турар ужуру ында.

Фермада 12 саанчы ажылдап турар. Олардан Екатерина Дүлзүкей, Вера Дамшина, Надя Салчак мышаш, ажылынга бердинген, кызымак кижилериң кайызын ол дээр. Инек кадарчызы Дондук Сурүң-оол, бызаа ажаакчызы Виктор Карма, учетчик Аңына Саар болгаш ферманың өске-даа ажылчыннары боттарының үлүүн тодарадыкчы чылдың планныг онаалдаларын күүседиринге идепкейлиг киришип турар.

...Даштын агартыр чугайлап каан даш бажың—ферманың клуву ол. Ажылчыннар аңаа ойнаг, телевизор көрүп, өөренип — хостуг үезин солуп, ажыктыг эрттирип турар. Аныяктар концерт белеткээш база-ла аңаа көргүзер. Ам ында Надя Салчак баштаан комсомолчулар болгаш аныяктар клубту шимеп эгелээн. Мергенде ферманың коллективи Улуг Октябрьның байырлалынга ынчаар белеткенип турар.

Ч. КАРА-КУСКЕ.

Херээженнер чөвүлелдериниң дуржулгазындан

УЛАМЧЫЛААР

Улуг-Хем районнуң экономиказының кол адыры—мал ажылы, оон иштинде хөй ажылы кол черни ээлээн. Районнуң ажылчын болгаш колхозчу херээженнерни улус ажыл-агыйының адырларын көгжүдеринге идепкейлиг киржип, боттарының чүткүдүт ажыл-ижи-биле чедиишкиннерни чедип ап турар. Ол дугайы районнуң херээженнериниң следунга демдеглеттинген.

Районда 24 малчын херээженнер беш чылдың тодарадыкчы чылында чүгээн чүс чээрби беш баш чедир анай, хураганны камгалап алган. Бо чылын «Найырал» совхозтуң өшкү кадарчылары Чангыы Дамба 125, Соскармаа Чанзан 120 анайны, «Х Улуг хурал» колхозтуң хойжузу Содунам Кара-Урут 120 хураганны чүс баш төрүүр малга оналаштыр камгалап алган, чарышка мурнакчы болган саанчыларны, бызаа болгаш хаван ажаакчыларын хөйжү алып, оларга чоргаарланып болур. «Улуг-Хая» совхозтуң Зинаида Толмачевага удуртқан ногаа бригадазының ажыл-ишчилери чаагай дүжүттү өстүргеш, чүгээ Шагаан-Арыг хоорайның чурттакчыларын эвес, республиканың өске-даа хоорайларын, алban организацияларын чергелери ногаалар-биле хангыржып келген. Сүт-барыын фермаларының коллективтеринден «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Хараган, «Найырал» совхозтуң Кара-Тал фермалары эң түңнелдерни чедип алган.

Социалистиг чарыштың түгүн улам бедик түдүл, чарыштыг организастаарын экижиндип, оон дээштинин белилиэ тургаш, эки ажылдаан херээженнер чөвүлелдери база бар. Олар чон ортузута организакчы болгаш кижизидилге ажылын күүселиишкиннинг чорудуп турар.

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Торгалыгга херээженнер чөвүлели (даргазы эш А. Серен, партком секретары эш М. Дазык) мурнакчы чылдарда кошкак ажылдап тургаш, ам мурнакчыларын одуруунга кирген. Чөвүлел болуунуң ажылын активизиривиң, хөй-ниттиниң халбак киришелгезинге даянып, суурда эргижээн ферманың ажылдың хөй ында хевирлерин зорударының ёзулуг төптери кылдыр тургузуп, оларның ажалында чарыштың негелделерин күүседирин чедип алган.

Чарыштың түңнелдерин чогуур үезинде үндүрүп, «Эң эки агитквартира дээш», «Уран чүүл көрүлдезинге бирги чер дээш», «Эң дээре культурлуг бажың дээш» деп чарышка тиилекчилерни илередип, оларга шилчиир вымпелдерни тыпсып турар. Торгалыг фермазының саанчыларының ортузунда «Кызыл торгу аржыылды эдилээр эрге дээш» чарыштыг калбартып, чыл бүрүде март 8-тин байырлалында оны түңнеп турарь «Шагаарары» деп хана парлалгазын дамчыштыр арагачылар-биле демиселдэн күштелдиргеп. «Тыванын төөгүзүү», А. Макаренконун «Ада-пелерге лекциялар» деп номунган болгүмнериниң ынчээлин эртгирип келген.

Бо суурнуң чурттакчыларының ногааларны, чечектерни өстүрүп, чаагайжыдылганы эки чоруткан, хөй-ниттиниң корум-чурумунуң үрекчилери эвээжээн.

Булун-Теректиң, Ийи-Талдың, Хөлчүктүң база өске-даа херээженнер чөвүлелдери база эки ажылдап турар. Ылаңгыя Булун-Теректиң херээженнер чөвүлелиниң (даргазы эш К. Сүгежик) ажылынга, чарыштыг организастаанының эки талалары чүл дизе, секцияларның база агитквартираларның чоруткан ажылдарын чөвүлелдиң хуралдарында үргүлүү чугаалажып, шиитпирниң күүселдезин чедип ап турары, оон кежигүннери шиитпирлээр ажылдап, чаа-чаа чүүлдерни дилеп, тыварын ораңдажып, оны массалыг болдуруп турары болур. Чөвүлел малчын херээженнериниң амыдырал-чуртталгазының культуразын бедидеринде, хлеб быжырарының талазы-биле практиктиг семинарларны эрттирген. Хөй-ниттиниң корум-чурумун экижидери-биле понедельник санында үнүүшкүнүт корулденя организастап, кудумчу айны-биле ында көдээ клубка дежурныйлаашкынны чорудуп турар. «Өг-бүленин бюджели» деп темаларга диспуттарны солун киллыр чоруткан, оон түңнели өскелерге улуг салдарлыг боор турар.

Чаа-Холдуң, Арыг-Узуунуң, Шагаан-Арыг хоорайның херээженнери аргыл даараан кылгыларыбиле, өстүрген чараш чечектери, байлак ногаалары-биле алдаржаан. Арыг-Бажы суурнуң херээженнери «Чаа төрүттүнгеннериң аллеязын» кылып эгелээнинер.

Малдың массалыг ооллаашкынының, ниитинин малынга чем белеткээринің үезинде шалынчы айны чарлаары чаңчыл апарган. Оон түңнелинде 141 малчынның бажыннары чугайлаттынган, хойнуң 50 кажаазының корженги коптартынып, чылыглаттынган, 420 ажыг херээженнер сакманшиктеп ажылдаан. Херээженнериниң күжү-биле 350 тонна будук-бүрү мал чеминге белеткеттинген.

Социалистиг чарыштың түңнелин үндүрүп, оны чугаалажып турда, ажылдың четпестери база илерээн. «Найырал» совхозтуң Кара-Тал, Шанчы, «Улуг-Хая» совхозтуң Алдыы-Шынаа, «УТКА 25 чылы» совхозтуң Армакан, Жданов аттыг совхозтуң Ак-Тал суурларында херээженнер чөвүлелдери чарышты кошкак организастаан, оон дээштинин белиглээн. Ында парткомнар, көдээ Советтер олардың ажылын тодаргай удуртпаан, практиктиг дузаны чедирбээн. Кара-Тал, Алдыы-Шынаа, Арыскан суурларның чаагайжыдылгазы багай.

Районда назы четпээннериниң ортузунда ажылдың четпезинден, оларның талазындан кем-черек үүлгедиглери кылыр чоруктар ам-даа бар. Маңаа ада-иелериниң кижизидилгези, херээженнер чөвүлелдериниң тодаргай ажылдары улуг рольдуг.

Херээженнер чөвүлелдериниң ажылында база бир четпес чүүл амыдыралдың культуразын бедидер ажылды чаңгыс талаваан, чүгээ малчыннарнынынче кичээнгей салгаш, көдээ суурлар чурттакчыларын уттуп турар апарган. Оны моон соңгаар болдурбас ужурлуг.

Херээженнер следунуң кирижикчилери тодарадыкчы чылдың планныг онаалдаларын күүседиринче, кыштаглаашкынга бүгү талазы-биле үлегерлиг белеткеннирине, билигниң болгаш мергежилдиң база культураны улам бедидип, организастыг политмассалыг ажылды моон соңгаарда уламчылаарын дугуржуп алган.

Д. АРАКЧАА.

Чөөн-Хемчик

ЧӨӨН-ХЕМЧИКТЕН МЕДЭЭЛЕР

Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» колхозтуң баштаар чери болгаш партия эге организациязының бюрозу кыштаглаашкынче улуг кичээнгейни салып турар. Колхозтуң бода мал фермазында болгаш хойжуларының кыштагларында 560 тонна сиген, 60 тонна саваң дүжүрүнген. Бо ажыл ам-даа үргүлчүлеп турар. Оон аңгыда кажаалар болгаш бажыңнар септелгезинде 17 кижиден тургустунган 3 звено ажылдап, бо хүннерге чедир 7 кажаанны септээн.

Септекчилер аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда тудугжулар Даш-оол Монгуш, Сарыг-оол Куулар, Мижит-Доржу Куулар олар чоруп, хүн бүрүнүң планын 130—140 хуу күүседип турарлар.

* * *

«Октябрь 30 чылы» колхозта харылзаа черинин эргелекчизи Т. Ондар 1975 чылдың солуун, журналдарының чагыдылгазын оргинастыг чорудуп турар. Бо хүннерге чедир Баян-Тала суурнуң чурттакчыларынга «Шын», «Тувинская правда», «Тыванын аныяктары» солуннарының чагыдылгазы база эки чоруп турар.

* * *

Светлана Ондар 1962 чылда Кызылга поварлар курузун доосказ. Баян-Тала ортумак школазының интернатынга поварлап эгелээн. Ол чылдан чылче болуунуң мергежилдин бедидип, амданыыг чем кылырының ёзулуг мастери апарган.

О. САЙЫН.

ЧААРТЫНГАН СУУР

Оон бээр ийи-ле чыл эрткен. «Искра» колхозтуң улуг-биче чону хайыыл-мөөрээн шапкын тайга хеми — Чадаананың үерлээнининң уржуунда көвүрүт чок калган. Сүт сыгазаадаа, машина-техника болгаш хайым чоннуң кежер чери чок берге турду.

Бо хүннерде искрачылар Совет Тыванын 30 чыл юбилейин өглээш, демир-хоолай чагылардан кылган 70 метр узун дурттуг чаа хевирниң көвүрүүн ажыглап эгелээн. Оны Чадаананың № 336 орук-тудуг участогунуң коллективи (начальныгы О. Ойдупаа) тудуп дооскан. Районда база бир улуг дээн ажылагыйларның бирээзи—«Искра» колхозтуң төвү Бажың-Алаакты бо чаа көвүрүг улам-на каастап, а чонну сорук киирген. Көвүрүгнү тутканэрес-кежээ тудугжуларга чон четтиргенин илередип турар. Олардан бульдозерист О. Кимоол, Чадаана АТБ-зинниң полаачызы В. Бочкарев, «Сельхозтехника» салбырының полаачызы М. Морозов болгаш тудугжу бызаңчылар М. Бичин-Урут, М. Биче-оол, К. Седен, Х. Кызыл-оол, М. Далган-оол үлегер-чижектиг ажылдан келгеннер.

Участоктуң коллективи бо хүннерде үстүнде колхоз-биле район төвүнүң аразының орук тудуунда хаара туттуунган ажылдап турар. Элезиниг, онгуа-чиңгил 18 километр орукка сай төп, дескилеп, оңу 14 километр кылдыр кызыра кылып турар. Оруктуң ам 9 километр хире хемчээли доозулган. Оон-биле чергелештир сүт оруктарында бетон-хоолайлар салыр база бир звено шалыпкын ажылдап турар. Орук тудуунда 5 бульдозер, 4 автогрейдер, 10 ажыг самосвал дээш техника хөй. Тоску беш чылда Бажың-Алаакка чаа клуб, ясли-сад, школа, тараа склады, харылзаа конторазы, механизастаттынган инек кажаазы ажыглалга киргеи. Ылаңгыя үстүнде чаа көвүрүт Тыванын 80 чылын демдеглеп турарывыс бо төөгүлүг чылда тудугжуларның биске төлептиг белээ болганы чугаажок.

О. ЧАҢ-ООЛ.

ТУДУГЖУ ЗВЕНО

Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозунуң төп салбырында тудугжу звено он кижи составтыг. Ук звенону 1961 чылдан бээр Карбуу Иргитович Сундак удуртуп келген. Совхозтуң төвүнде, салбырларда, хойжу бригадаларда эки шынарлыг чурттарга бажыңнарын, хой кажааларын болгаш ажыл-агыйның өске-даа хөй-хөй тудугларын кылырынга төлептиг үүгүн бригада кирген.

Звено социалистиг хүлээлге бүгүлээр бо тодарадыкчы чылда совхозтуң Кызыл-Даг салбырының хойжузу Валчий Монгушович Сонамның Ак-Даглаг кыштаанга чаа чурттарга бажыңын база 500 хой кирер бир үлегерлиг чаа кажаазы тудуп дооскан. Ук кажаа узуну—40, а дооржээ 12 метр чемчээлдиг. Звено ол-да салбырда кыргылда пунктузунуң тудуунга, совхозтуң чаа конторазының шалазын тырып чылгыларынга база идепкейлиг киришкеп.

Бо хүннерде үстүнде тудугжулар чаа хой кажаазының тудуунда хаара туттуунган бир деминг ажылдап турар. Звенода район Советининиң депутады М. Дорта, М. Хураган-оол, Н. Дембирек, Д. Даш-оол өскелерге үлегер-чижектиг ажылдап, хүн нормазын доктаамал 120—130 хуу күүседип келгеннер.

М. ЛАМА.

Узбек ССР-ниң 50 чылынга

РЕСПУБЛИКАНЫҢ «АК АЛДЫНЫ»

Бо чылын Узбекистанның хөвеңчилери 5 миллион тонна хөвең дүшүдүн алырын хүлээнгеп. Республиканың колхоз, совхозтарынга күрүнеге «ак алдын» савар талазы-биле улус ажыя-агыйының планын хуусаа бетинде күүседири дээш социалистиг чарыш чоруп турар.

ЧУРУКТАРДА: (үстүнден куду): республиканың байлаа—«ак алдын»: республиканың орунтарынга хөвең сөөртөөш шуушкан коштар: Хорезм областың Богатск рэйонунуң белеткел черинде.

А. КУЗЯРИН биле А. УСМАНОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ДЕЛЕГЕЙ БО ХУННЕРДЕ

ШЫННЫҢ ПОЧТАЗЫНДАН

БЕЛЕКТИГ УЖУРАШКАН

Улут-Хем районда «Улут-Хая» совхоздуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының саалчылары, кадарчылары тоску беш чылдың тоолардыкчы дөртку чылында 402 тонна сүттү бүдүргеш, оон 316 тонназын күргүзе дүшаар хүлээлгезин күүсеткен.

Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының коллективи Совет Тывазының 38 чыл ооюң байырлалын биза күн-ижилчи чедишкиннерлиг утпуп, 30 ажыг тонна сүттү пландан ажыр күргүзеге саткан. Ферманың саалчылар аразында алдарлаган социалистиг чарыжының муруку одуруунда Эник-кыс Дугар, Эремаа Мандышпаа, Наталья Балыкова, Мария Ховалыг олар чорун. Дүвааттыңнан инектериниң бирээзинден-не 1700—2070 килограмм сүттү саап алганнар. Кадарчылар Сундуй Донгаа, Лодай-оол Дыртына, Оскур-оол Домба оларның киирген үлүг-хуузу боза улуг.

А. ТУГАРЖАП.

«БОЛЬШЕВИКТИҢ» МАЛЧЫННАРЫ

Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» совхозунуң малы бо чылын өзүлделиг болган. Мыйыстыг бода мал—104,1, хой—101,3, өшүү—116,8, хаваа — 110 хуу өскен.

Совхоз күргүзеге сүт садарының 9 айлар планын 106,3 хуу, эътти—106 хуу, дүктүң чыл планын 110 хуу күүсеткен.

Ажыл-агыйда мурнакчы малчыннар, саанчылар, механизаторлар кайы хөй. Саанчылар Чылбак Куулар 9 айлар дургузунда бир внеңке онаштыр 1910, Аная Иргит—1905, Бакаан Кара-Сал 1626 килограмм сүттү сагган. Хойжулар Дөрбет-оол Кэра-Сал чүс хойга онаштыр 104 хураганы менди ап, бир хойдан 2,5 килограмм дүктү, Доржулдей Куулар чүс хойдан 100 хураганы ап, бир хойдан 2,4 килограмм дүктү кырганнар. Тас-оол Куулар, Сендинмаа Ондар, Очур-оол Монгуш тус-тузунда бир хойдан 3 килограмм дүктү кыргын алгаш, эки көргүзүглерлиг болган.

Совхоз дүүгүт ажаалдазын болгаш күскү чер андырылгазын бо хүнде доозупкан.

Д. ХЕРТЕК.

АДАКТАЛЫ БЕРГЕН

«Торгалыг» совхоз хойуң тарып боозадылгазын 6 пунктуда чорудуп турар. Ол ажылды совхозтуң селекционер-зоотехниги Кыргыс Шикпен-оол удуртуп турар. Пункт бүргүзүнге 2700 баш хойну тарып боозадыр.

Тарып боозадылга ажылынга тургулаал баштайгы четпестерни чайлаткан. Ам ол ажыл шуудай берген. Тарып боозадылга пункталарында техниктер четчелеттинген. Бүдүргүкчү кошкарларның чемгерилгезин экижиткен.

Совхозта хойну тарып боозадыры адакталып турар.

Т. ДАМБАЖЫК.

ГФР. Герман Коммунистиг партияның парлаага Органы — «Унзере цайт» солунунуң Дюссельдорфка болган баштайгы байырлалы партияның алдарының улгадып турарын, чүрттүң чонунга оон хамдыкчы күштүүн илергейлеп көргүзеен. Политиктиг чугаалажылгаларга, митингилерге, ужуражылышкыннарга чүс-чүс мүң кижилер киришкен. Хүнүң-не үнер ол ажылчын солуннуң фондузунга чартык миллион марка акшаны чыылдырып киирген. Солуңнуң кол редакторунуң недеглээзинин ёзугаар алырга, «ол байырлал партияның болгаш оон солуунуң дүргүстүнган үезинден бээр ГКП-ниң эң улуг байырлалы болган».

ЧУРУКТА: майгынмардан тургустунган хоорайжыгаштың кудумчулары хөй-хөй, чүрттарның коммунистиг болгаш ажылчын партиларының төп парлаага органнарының аттарын эдилеп турган.

А. УРБАННЫҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ПХО КҮҮСКОМУНУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

БЕЙРУТ. (СЭТА). «КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязынга палестин улустуң хөрээ Палестинаның араб улдугунуң шынчы өөнүү болгаш эвилелчиэл Совет Эвилелиниң дузаламчыдыышын, өске-даа социалистиг чүрттарның база Азия биле Африканың бодунаалдыг дараалдан хосталган чүрттарының деткимчезинин ачызында чедишкиннииг болган»—деп Палестинаны хостаар организацияның күүскомунуң Бейрутта тараткан медеглелинде чугаалаан. Палестина айтырыын чугаалажырынга ПХО-ну чалаар деп КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязының шиитпир үндүргенинге хамаарыштыр күүском ол медеглелин тараткан.

Делегей империализминиң хартаачызы—АКШ-тың болгаш Израильдиң ол шиитпирни бадылаарын шантыктаксаан оралдажышкынны буурап дүшкен»—деп оон ыңай демдеглээн. Палестина айтырыын чугаалажыр айтырыглар санынга киирерин Англия биле ГФР-ниң делегацияларының шаптыктаксаан чүткүлдүүн медеглелде база демдеглээн.

«МООРЛАҢАР!» ДЕП ТУР

УЛАН-БАТОР. СЭТА-ның корреспондентизи К. Болдохонов мынча деп дамчытаан:

Улусчу Моол МАРН-ниң 50 чыл оюн болган МАР-ның чартык чүс чыл юбилейин байырлаарынга политиктиг, нүшажылчы улуг кодурлүүшкүүнүт белеткеп турар. СЭКП ТК-ның Чаңгыс секретары Л. И. Брежневке баштаткан совет партия-чазак делегациязы ол байырлалдарга киржир деп дыңнадыгны моол улус улуг сорук киришкинниг хүлээп алган.

МАР-ның парлаагазы, радио, телевиденнези ажылчынларының, арат-тарның, хөй-хөй будүрүлге коллективтериниң эш Л. И. Брежневке баймр чедирип, Совет Эвилелиниң улуг-биле хамы шайырлыг сагыш-сеткилин илергейлээн чагааларын парлап, дамчыдып турар.

Алдарлыг байырлалдар болурунуң будүүзүнде МАР-ның ажыл-ишчилери шалыпчы ажыл эътээнче киришкен. Моолдуң хөмүр-дээш тывыжының кол будүрүлге чери—Шарыгноолдуң хөмүр-дээш разрезиниң ажылчыннары планнан ажыр он-он муң тонна хөмүр-даш казар дээп. Шарын-голчуларның эгелешкинин интернационалчы шайырлыын социалистиг хөрээны—Дархан-ның ажылчы чону деткээн.

Коллективтериниң күш-ажылчы бедик соруң киришкинни, совет түскай эртемнигер-биле үре-түлиелдиг кады ажылдап турарын Налайханың шахтёру, МАР-ның Күш-ажыл Маадыры Ж. Оттонцаган, Улан-Баторгуң хлеб заводунуң ажылчыны, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының депутады З. Нагаеам болган оон-даа өскелер солуннар арыннарынга бижип турар.

Эш Л. И. Брежневтиң МАР-та келир деп турарын дыңнаап, бистиң коллектив бүгү күүгүзүлдең, даарта—бүгүзүлген артык ажылдар» шиитпир үндүрүү деп, «Жаргаланды» кыражыл-агыйның директору МАР-ның Күш-ажыл Маадыры Д. Адыяа «Үнэн» солуннуң ярыннарынга бижээн.

Совет партия-чазак делегациязының МАР-та келирин улустарывыстың аң-дүңнээ харылзаалларын, бүгү тала-бүзе дем каттыштырын ажылдарып улам быжыглаар деп, парлалга демдеглеп турар.

ССРЭ – АКШ: дүшкүүрлүг чоруктуң кошкааны болган кады ажылдажылга

Каттышкан Штаттарга удуртулганың солушкынының соонда чаа президент Дж. Фордтуң АКШ-тың болгаш ССРЭ-ниң аразынга харылзааларны улам калбарытырынче углашылышкыны бодуунуң үргүлчүлээр бодаалымының дугайында медеглелиин америк хөй-ниитиг сеткил таныышкын-биле утткаан. Сенатор Джексоонуң болгаш «соок дайын» үезин дагын эгидериниң өске-даа талалакчыларының делегейниң дүшкүүрлүг чоруун кошкадыры дээрге-ле «коммунистерниң сулчээзин-дир» дээр мугулай бодыткаларынга чөрүштүр президент Форд дүшкүүрлүг чоруктуу кошкадыры ССРЭ-нии-даа, АКШ-тың-даа национал эрге-ажыктарынга таарыштыр турар. «Совет Эвилелиниң болгаш Каттышкан Штаттарның аразынга боттуг болгаш тайбың харылзаалардан өске шилип алышкын туруп шыдавас» деп онзалап демдеглээн.

Америк парлалганың бижит турарындан алгаш көөрге, ССРЭ-нии болгаш АКШ-тың аразында дүшкүүрлүг чоруктуу кошкадырның политиказын Каттышкан Штаттарда дыка калбак детькип турар, ынчалзажок Советтер чүртүнга кан, чап-даа турган хора чедирер дээр дерзин болгаш кеди чок бодаалдыг шак ындыг амытаннар АКШ-та ам-даа бар болбайн аан. Бо тайын совет журналистер делегациязының составынга кирип, Каттышкан Штаттарга аян-чорук кылыр аргалыг болгун мен. Вашингтонга, Сан-Францискога, Лос-Анджелеске, Нью-Йоркка болгаш Питсбургка АКШ-тың политиктиг болгаш хөй-ниитиг ажылдакчылэры-биле, хөреңгитеннер-биле болгаш солуннар редакторлары-биле хөй санныг бесседаларның биске бүзүреткенин ёзугаар алырга, империалистиг пропаганданың күженимшилиннери турзажок, америкаппарның ажжок хөй пуруузу бистиң ийи чүртүвүстүң аразында харылзааларга үндезин эргилдени дедир эглиш дивес кылыр деп, совет болгаш америк удуртукчуларының илергейлээн шиитпирлиг чоруунга изиг байыр чедирип турар болду. АКШ-тың даштыкы керектер талазы-биле сенат комиссиязынга совет-америк харылзаалларның янзы-бүрү талаларын дугайты илеткелдерни ийи ай дургузунда ыңнаан келгенинин түңнелдери база ону бадыткан турар. Америк чазактың бедик албан-дужаалдыг төлээлекчилери, а ол ышнаан күрүне секретары чорваан Д. Раск, сенаторлар Г. Хэмфри, Ч. Перси, Дж. Спаркмэн болгаш республикачыл-даа, демократтыг-даа партияларның өске-даа кескү адыылдаачыларының, конгрестиң кол моондак кылдыр ажылгавышаан, төрүг-үлегүр хөмүлекизиниң, сионисти болгаш сеткил-кыйзызынга ажыктыг салдыг-экономиктиг харылзаалларны улам калбартырын, ССРЭ-биле садыглажышкынчыже ылгай көргүшкүүнүт моондактарны узуткаарын деткип чугааланнар.

Садыглажышкын болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылга күрүлелериниң ийи талалыг харылзааларында оожа серии үезин турар. Ол кады ажылдажылга улуг хемчээлдиг болгаш үр үелиг болган турдум-на, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының экономиктиг үндезинин улам быжыг болур. Дээди деңгелге совет-америк үш ужуражышкынның түңнелинде чедип алдыган дыка хөй дугуржуулганың болгаш дугуржуулганың улаамындан АКШ-тың садыг-үлетпур бөлүктериниң үгаан-хемнериге болган эргилде Каманың автозаводу болгаш өске-даа чамдык совет үлетпүр объектилерин тударынга чам безин каш-даа чүс америк фирмалар киржирге чедирип келген болгаш ам чаа дугуржуулганың база керээлерин чугаалажып турар. Совет-америк садыглажышкынның хемчээли 1970 чылда 200 миллион доллар тургаашкаан 1973 чылда 1 миллиард 400 миллион доллар чедир өскен.

Ынчалзажок ийи таланың кайызынга-даа ажыктыг ол кадым ажылдавылганы улам калбартырынын оруугга чаа-чаа мөөндактарны салып турар кижилер АКШ-та эм-даа бар, харын хол кижилер совет-америк харылзаалларын экижиңеринге удурлаашкын турарлар болгай. Совет-америк садыглажышкынының оруугга АКШ-тың конгресси кол мөөндак кылдыр ажыглавышаан, төрүг-үлетпүр хемнелекизиниң, сионисти болгаш сенатор Джексонну долгандыр бөлүглеэп алган өске-даа реакциялыг чүзүк-бакшыл дерзин организацияларның төлээлекчилери ССРЭ-биле садыглажышкынга эң таарымчалыг байдалды тургузарын көрүш турар ындыг мөөндактарны узуткаарын деткип чугааланнар.

С. ЛОСЕВ.
(СЭТА).

ТУРЦИЯ: узамдыккан кризис

Премьер-министр Б. Эджевиттиң болгаш оон баштааны кабинеттиң албан-хүлээлгеден дүшкеш-биле холбаштыр эгелээн Турцияның чазак кризизи бир ай хире үргүлчүлеп келген.

Эджевиттиң каттышкан чазаа бо чылдың январь айда тургустунганы билдиңгир. Турцияның башкайгы президентизи Ататүрктүң үндезилеп тургусканы Улус-республиканчы партияның (УРП) болгаш Национал Камгалалдың клерикал партиязың (НКП) каттыжып киргени ол чазакты тургузарын эргежок тугула апарган. Херектиң үжүру чүл дээрге, 1973 чылдың октябрьда болган сонгулга түңнелиниде партияларның хаймазы-даа чангыс партиялыг чазакты тургузар арганы бээр бадылаашкынны албаанында боон турар. Дыка хөй политиктиг болгаш экономиктиг чугула айтырыгларның талазы-биле шуут-ла бот-боттарынга удур туруштуг каттышкан чазак ынчаар тургустунган.

А ол чүрттүң дыка хөй чылдар дургузунда таваржып келген айтырыглары нарын болгаш сонгаарлалып болбас ужурлуг айтырыглар боон турар. Олар дээрге, хамыктың мурнунда экшаның өртек-үнезинин кудулаашкыны, массалыг ажыл чок чорук, өртекүнениң соксаал чокка улгадымышкыны-дыр. Стамбулда үнүп турар «Хюрриет» солун чоокта чаа барлаанарның хөй кезиниң өртектери 1963 чылдан бээр бо үеге чедир 3,6 катап улгатхамының дугайын бижээн. Амгы үеде квартира хөлезин ажыл төлевириниң 50 хуузу боон турар. Тускай тушелдерни ёзугаар алырга, ол 35 миллион кижилиг чүртта ажыл чоктарның саны 2 миллиок кижи чедип турар. Тараачыннарның хөй кезиниң чери чок азы хензиг бесп тударары ол чүртка чер реформазын чорудары херек кырында күүсеттинмес лаззашкын болбушаан турар.

Мурнунда чазакка каттыжып турган ийи партияларның ындыг айтырыгларны аңгы-аңгы көрүп турганы оларның аңгы-аңгы ниитилел бөлүктериниң эрге-ажыктарын камгалап турганында болур: Улусчу-республиканчы партия (УРП) дээрге либералдыг буржуазияның болгаш интеллигенциянның партиязы-дыр. Ол соңгулда үезинде ажылчы чоннарның чамдык кезектериниң бадылаашкынын хаара тудуп турган, ынчаарга Национал Камгалал партиязы шажын-хүрээ ажылдакчыларынга болгаш, хоорайның бичии-бууразай клерикалдыг үзел-бодалдыг кезектеринге деткидип турган. Ынчангаш Эджевиттиң кабинединге УКП-ден кирип турган министрлер УРП-ниң айытканы экономиктиг чаартылгаларның боттарынарынга шаптыктаары-биле экономикага эргежок чугула хемчээлдиг капитал тускайларынга моондактап тургамнар.

Ол ышнаш УРП биле НКП-ниң аразынга эң-не шыңгы чөрүлдээ идеология талазы-биле база илереп турганын чугаалаар херек. Ол база-ла чайгаар билдиңгир херек-тир.

Бир эвес Эджевиттиң баштап турары Улусчу-республиканчы партия социал-демократтыг кыйгырыгларны барымдаалап турган болза, Национал Камгалал партиязы болгаш оон удуртукчузу Н. Эрбакан исламның талалакчылары Турцияның амыдыралынга кол черни эдээн турарынче чүткүлдүг боон келген. Чижээ, ол партия школаларга шажынхинт кижизидилгезинниң өөредилгезин эгелээриниле албадап турган.

Хүрээ-ниитти күрүнеден аңгылаарының дугайында республиканың даштыкы монополистиг капитал-биле оон хамаарылгалыы. Үлетпүрү соолгу чылдардан бээр хөгжүп эгелээн.

Металлургия, химия, даг үлетпүрү, энергетика болгаш өске-даа адырлар хөгжүп-даа турза, бүдүрүлгелериниң хөй кезии быдаргай болуп турар. Энергетика базазы кошкак болуп артпышаан. Кодээ ажыл-агыйда үр үе дургузунда берге байдалга таваржып турган. 1970 чылдан эгелээн кодээ ажыл-агыйг бүдүрүлгезиниң хемчээли кызырлып келген. Тараачыннар хоорайларже болгаш даштыкыже көжүп чоруп турар. Тарза болгаш техниктиг культуралар шөлдери, мыйыстыг бода база шээр малдарның самы кызырылган.

Бараан-пассажирлер соөртүлгезиниң хөй кезиин далай флоду-биле чорудуп турар. Грек суднолар чүрттар аразынга бараан-пассажир соөртүлгезинге кескү чөрии эзлеп турар. Автомобиль транспорту дыка хөгжээн. Ол ышнаш агаар транспортунуң ролю өзүп турар.

1952 чылда Греция НАТО-нуң кежигүнүнге кирген. Ол ышкаш Греция—«Ниити рынок» кежигүнү. Ынчалзажок ССРЭ болгаш өске-даа социалистиг чүрттар-биле садыг-экономиктиг харылзааларны түдүп турар.

Грецияга иштики реакцияның болгаш англи-америк империализминиң өөскүдүп үндүрген хамаазы дайынының (1946—1949 чылдар) соонда чүрт каргыс-шериг күрүне кылдыр хүүла берген.

Чүртка социал-экономиктиг чөрүлдээлериниң чидигленишкинин болгаш чон ортузунга антидиктаторжу шимчээшкинниң калбармышкыны шериг диктатуразының ёзу-чурум кризизин улам хаиладыпкан.

ГРЕЦИЯ

Тайылбыр булуңу

Греция—Балган чартык ортулуктуң мурнуу талазында болгаш Иони, Чер ортузу, Эгей далайларга чыпшыр чылдар ортулуктарда туруп турар күрүне болур. Чүрттүң девискээри —132 мүн дөрбелчин километр, чүрттакчы чону — 8 миллион 770 мүн хире кижи, оларның төөгө хүүлү — гректер артыпшары — турктар, чякеэлиннар, албаннар. Найысылалы — Афины.

Амгы үеде Греция ажык шериг диктатуразының ёзу-чурумундан буржуаз-демократтыг тургузугже шилчилгениң парын үе-чадазында туруп турар. Республиканың президентизи — шериг хүнтазының төлээлекчизи генерал Гизикис күрүне баштыны болуп хевээр артпышаан.

Экономика талазы-биле алырга, Греция индустриал-аграрлыг чүрт болур. Экономиказының кол ылгалыг үүлү—даштыкы монополистиг капитал-биле оон хамаарылгалыы. Үлетпүрү соолгу чылдардан бээр хөгжүп эгелээн.

Металлургия, химия, даг үлетпүрү, энергетика болгаш өске-даа адырлар хөгжүп-даа турза, бүдүрүлгелериниң хөй кезии быдаргай болуп турар. Энергетика базазы кошкак болуп артпышаан. Кодээ ажыл-агыйда үр үе дургузунда берге байдалга таваржып турган. 1970 чылдан эгелээн кодээ ажыл-агыйг бүдүрүлгезиниң хемчээли кызырлып келген. Тараачыннар хоорайларже болгаш даштыкыже көжүп чоруп турар. Тарза болгаш техниктиг культуралар шөлдери, мыйыстыг бода база шээр малдарның самы кызырылган.

Бараан-пассажирлер соөртүлгезиниң хөй кезиин далай флоду-биле чорудуп турар. Грек суднолар чүрттар аразынга бараан-пассажир соөртүлгезинге кескү чөрии эзлеп турар. Автомобиль транспорту дыка хөгжээн. Ол ышнаш агаар транспортунуң ролю өзүп турар.

1952 чылда Греция НАТО-нуң кежигүнүнге кирген. Ол ышкаш Греция—«Ниити рынок» кежигүнү. Ынчалзажок ССРЭ болгаш өске-даа социалистиг чүрттар-биле садыг-экономиктиг харылзааларны түдүп турар.

Грецияга иштики реакцияның болгаш англи-америк империализминиң өөскүдүп үндүрген хамаазы дайынының (1946—1949 чылдар) соонда чүрт каргыс-шериг күрүне кылдыр хүүла берген.

Чүртка социал-экономиктиг чөрүлдээлериниң чидигленишкинин болгаш чон ортузунга антидиктаторжу шимчээшкинниң калбармышкыны шериг диктатуразының ёзу-чурум кризизин улам хаиладыпкан.

Бо байдалдарга буржуаз оппозиция, иланғыя оон барыын үзелдиг партиязы Барыын Европаның болгаш Американың салдарлыг болуктериниң деткимчезинге дайын алган, эрге-чагырга дээш демиселди күштелдире берген. 1973 чылдың май төнчүзүнде олар грек шериг-дайай күштеринге үймээнни организастап үндүргеннер. Эрге-чагыргалар үймээнни базып алза-даа, чазак политиктиг хемчет адыр ужурга таварышкан: 1973 чылдың июль 1-де чазак монархиязын дүшкенинин дугайын болгаш Грецияны парламентилиг президентилиг республика кылдыр чарлаан.

Ёзу-чурумче ыйыышкынны кошкадыр дээш, ынчан президент турган Г. Пападопулос шериг хүнтазының талазы-биле бодунуң кады ажылдап турган аштерии чазакты үндүрген, 1973 чылдың октябрь 8-те хамаазы чазакты тургускан.

Г. Пападопулостуң ап чоруткан хемчеглери байдалды экижидеринге идиг бербээн. Ажылчы чоннарның экономиктиг байдалының улам дорайтаашкыны, өртектер өлүүшкүнү, сан-хөө кризизи чазакка удур демиселди улам күштелдирипкен. 1973 чылдың ноябрьда Афинныга болгаш чүрттүң өске-даа хоорайларынга студентилерниң база ажылчын аныктарының полициязы-биле хачыыр сегиржип алышкыны болган.

Чагырыкчы болуктер, грек олигархия болгаш НАТО-нуң оларны деткээн милитаристиг күштери чазакка удурлаштаан ол демиселден, оларның демократтыг лозунгаларындан хөлчок сести бергеннер. «Бодунуң политиказы-биле» шеригниң ёзу-чурумну кошкадып, чүрттү кризистиг байдалда чедирип экелгеи-дир деп, Г. Пападопулосту буруудадып турганнар.

1973 чылдың нөябрь 23-те Грецияга чагырыкчы болуктерниң шериг эргилдези болган. Оон түңнелинде генерал Ф. Гизикис президент апарган. Чаа шериг диктатуразы иштики политиканы улам-на дошкуураалыпкан. Афины шеригниң үймээнни чоннуң киленнии улам күштелдирипкен. Үймээн бастырган. А грек хунта оон-биле бодунуң адын бужартадып алган.

Ындыг байдал турда, июль 24-те шериг хүнтазын К. Барамаликске баштаткан хамаазы чазаа-биле солаан. Карамаликстиң чазаа массаларның ыйыышкынынга шыдаашпайн, бүгү-иниги политиктиг келдерелди чарлаан. Ында ортулукта коммитагерьии чок кылып хоорайларынга ажыл соксадып турарлар-биле эп-сеткил каттыштырылгазының хөй санныг чыскаалдары болган.

ЧУРУКТА: Гаврның ажылчы чону ажыл соксадып турарлар-биле чангыс эп-сеткилдиг.

АФП—СЭТА-ның фотозу.

ЧАЙЛАГ ШКОЛАЗЫ

Амгы үеним тыва школачыларынга база студентилеринге, ыалгыя башкы болур студентилеринге дөртен хире чыл бурунгаар кандыг школалар Тывага турганын чугаалавары солун деп бодадым.

Тыва Арат Республикага школалар үш хевирлиг турган: школа-интернаттар, кирип өөренир школдар болгаш чайлаг школалары. Чайлаг школалары өөредилгенин бир солун хевирги турган. Чайлаг школалары аалдарның көжүп чоруур аайы-бile чайлагларже көшкеш, аалдар шыналарже кирери-бile денге көжүп кирип-тер. Чайлаг школалары 1934—1939 чылдарда турган. Өөредилге июнь айның 1-ден эгелээш, август 15-те доостур, кичээлдерни өглерге, майгынарга азы хаптыга артырер. Чүге 1939 чылда бизин 1640 өөреникчилиг 42 чайлаг школазы турган.

Ындыг школалардың бирээзи 1938 чылдың чайынында Чаа-Хөлге Чинге деп хемнин бажынга Урбуп сумузунуң аалдарының аразынга турган.

1938 чылдың чайынында аалывыс Башпалда Хадыңныг деп хемнин бажынга чайлаан. Мени Урбуптуң чайлаг школазынга өөредир деп айтышкынны авам, ачамга Хереме сумузунуң даргазы дыңнадып каан.

Чайлаг школазынга аъш-чемни, идик-хептни ада-иелер хандырар. Ынчангаш меңээ хүнезин кылдыр хемчелээн эът, сөктаан, быжырган далганны даалынга артынгаш чорупкан бис. Кара-Булунга Хөкүдек ирейниң аалынга хонгаш, даартазында Чинге бажынга чедип келдивис. Төрээвис өөнге көөп дүшкен бис.

Даартазында нам үүрүнүң даргазы сургуулдар-биле хурал кылган. Школа Тел бажында шыкка бир улуг майгын биле бажыңга турган. Оон чаныыбile даг хеми шулуртка-йның бадып чыдар. Хеминиң бир талазы арга, өскези мээс.

Школаны ажыдарының хуралынга дарга чурумнуг эки өөренинер деп чагыды. Кызылдан келген Көмбу деп башкы база чүве чүгаалады. Хурал соонда сургуулдар ырлашкан:

Аалым болган, чүртүм болган
Алды өрээл школаны.
Ажым болган чемним болган
Алдап калбак ногаан
дептер...

Улуг акыларындан, үгбаларындан-на оңу өөренип алганнар боор. Баштайгы хүн ынчаар төндү. Хүнезинимни майгын чанында сургуулдарга шай хайыңдырып бээр өгге экжеп каан, ачам чанз берген.

Өөренип киридивис. Чаңгыс башкывыс Комбу бисти өөредип турган. Тоорту Кашталдан, Урбүнден келген база Чинге чүрттүг оолдар, уруглар-биле таныжып алган мен. Мартыгыр, Мартык-оол, Докуран, Дадылаа, Айлынмаа, Сандак болгаш оске-даа, черле үжен шаа кижи. Чаңгыс класс. Майгын иштинде чаная калбак маңзылардан кылган столдар артынга олуруптар бис. Бажың иштинге шала кырынга үдүүр чүве.

Төрээн дыл, сан, чүрүлга, күш-культура кичээлдери артип турган. Шору помчуп, бижип, чүрүптер апарган бис. Башкы ырлар база өөредип турду. Уруглар безин сыгыртып турган.

Баай бир солун чүве хана солун. Сну башы боду үндүрер чораан. Чүрумнут, кызымак өөреникчилерни мактаан, чүрүм чок кижилерни бактаан, чүдейти чүруп каан-даа болур. Үрбүп чүрттүг бир уруг каттаар деп мегелепкеш, чана берген. Оон хана солунга мыңдыг кочулал коствп келген (чурук адаанга):

Кара-каттап чимир дээштиң
Хая көрбейн барган
Чүнгаа...

Солунга бичии ыржыгаштар, тывызыктар-даа үнгүлээр чүве.

Улуг-хүннерде өөренмес. Чоок аалдыг улус чана-даа бээр. Ырак чүрттүг мен ышкаш кижилер тооруктаар, каттаар.

Ол чайын Тывага революция тиилээн хүнге тураскаатка байырлалга сургуулдар чыскаалдыг киришкен бис. Байырлыг хурал индирипге суму даргалары, мурнакчы кижилер турган. Орта мурнакчыларны чүүл-бүрү белектер-биле шаннаан. Аныяктар ырлашкан. Улуг улуе бar хап ойнаан. Чаңгыс чарышка хамык улустуу Талдың унун өрү салышкан. Бир дугаарында Сувак халың келген. Могелер хүрешкеп. Дыка солун. Быштакты чажыпкаш бaар.

Кежээликтей улустуу дыңнаарымга, аъттыг, чадаг ырлажып чоруп тур. Бир хөктүг аттак Шывылыгже ынчаар ырлап чанып бар чыткаңын дыңнаан мен:

Элик оъттаар Эдчелигни
Элбекейниң Мачыва алыш.
Хүлбүс оъттаар Элчелигни
Хүнду-ле акым Сояң алзын.

Ындыг улуг байыр-чыскаалга киржири ырак хая-даш, өзим-арга чурттуг бистерге чаа билиглерни, бодалдарны бергенин чугаажок...

Өөренип-ле тур бис оң. Аалдар шынаже көжүп эгелээн. Бир-ле хүн тооруктаар дээш Талды өрү халыырымга, чаңгыс-даа аая чок болду. Мырыңай аяңнарны эрткеш, тайга кырынга үне бергенимде, орайтаан. Кашпалдың тайгаларының талыгырда бараанын көргеш, чаныксаарым-даа аажок. Орайтаан. Кезек тоорук дүжүрүп алгаш, дүн дүжүп орда школага чеде халып келген мен.

Тал бажында чүгле бистиң школавыс артканы ол. Удаваанда суму улуг майгынывыс бускаш, Ынгыржак аксында бир даштыг оймакка көөп хондурүп каан. Ам столдар чок. Аңаа-ла олура номчуур, бижинир турдувус. Үдүүр-даа черивис ол-ла майгын. Кезек болганда ол чоок кавыга турган аалдар Чинге аксынче көшкүлей берген, оларның уруглары база эдерин кире берген. Школага кам кижи арткан. Адак соонда часкаан арткан мен. Ачам көөрин четтикпейн манап турган мен. Бир-ле хүн ачам чедип келген.

Ол-ла бүүп мени Шагаал-Арыг школазынга экжеп каан. Ийиги класска олуртуп каан. Чайлаг школазынга кады өөренип турган өөрүмнүп хөй кезин база ол-ла школада келген болду...

Кашпал, Урбүп, Чинге-ниң кезек оолдар, уругларының өөредилгеже, эртем-билиглеже оруу Тал бажында турган чайлаг школазындан ынчаар эгелээн чүве ийин.

Ш. САТ.

филология эртемнериниң доктору.

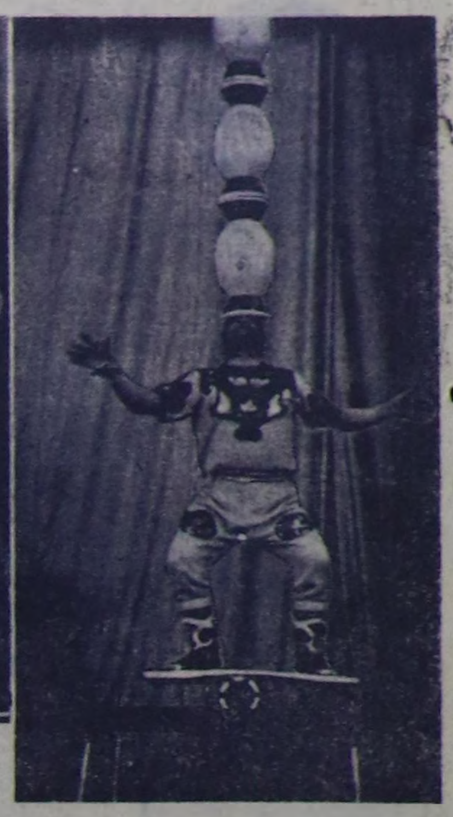

ЧУРУКТАРДА: Тыва уран чүлдүн болган литературамын Москвага эрткен хүнерининг киржикчилери—Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Надежда Красная база Тыва АССР-ниң улустуң артизи Күжүгет Хензиг-оол көргүзүт үезинде.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

ТАЙГА ЭЗИРИ

Амыдыралдың аажалгы оңу сы базын шыдаваан. Оон ортумак дүрт-сыны ам-даа дорт. буттары сыныпты дег чиик, карактары тайганың өзирипип дег көскү. Бо болза Тываның үш үезин кежиллер чүрттаан Тожу районда «Тоора-Хем» совхозтуң алдарлыг анчызы Маңзырыкчы Таспанович Бараан-дыр. Ол феодалдыг Тыва үезинде, тодаргайлаарга, 1905 чылда Тожу районда Азас хемниң эриннге ядыы анчы өгбүледеп торуттуунген. Хенче чажыдан эгелээш амыдыралдың берге шылгалдаларын көргеи кижи болур.

Оолдуң төрээн адазы Таспан Бараан аар дарыгга таварышкаш, эрте-ле мөңгө калган. А ол бичии оолакты амыдыралдың шапкын агымынга удур туржуп билир болгаш оңу ажып эртип шыдаар кылдыр оон соңгу адазы Адай Хылович Бараан ачы-буянны чедирип, өөредип каан. Ынчан ол уруг боо мажызынга күш чедиптер алдарган-ла эннап эгелээр чаңчыл бо черниң чонунга турган. Бичии Маңзырыкчы 7 харлыг тургаш, соңгу адазы-биле кады дингнен эгелээп. Кажан дииш тып алганда Адай Хылович боону шимээвес кылдыр шишка чыпшыр тудуп бээр, а ол чакпыр боону шыгаап-шыгаап бооладып, диингнип бажын часпас турган.

Ылаңгыя шаандап тура Тожу анчызының хол аңнаар аңы—алды (киш). Бичии оолдар алдылаан адаларының ыдып тудуп бээр хүлээлгелиг. Ыт тудары дээрге база-ла чүрумнуг. Алдыны сүре-сүре көөрге, улуг хорумнарже азы ыыш хозуунче, дазылдарынче кирер чаңныг ан чүве-дир. Ынчап алдыым оон үндүрер дээш шыттаар апаар. А ооп ыдының мойнунда баандап тутка, алды үне халыыр орта, ытты чогуур өйүнде алдыже ыдаалаар.

Маңзырыкчы Таспанович доду 11 харлыында чааскаан аңнап эгелээн. Эртен эрте алдының чаа изинге таварышкаш, ыдыы ол иске ыдаланкан. Дуржулга чок кижи ыдыы арай ыракта салыпкан хире болган. Алды катканың четтирер боор, хүнзедир сүргүшкинер. Шала кежээликтей ол улуг хорумже хире халаан. Ооп хорумну ыыштап-ла эгелээн...

Ол баштайгы сезонда 5 алды олчалыг болган. Оон эгелээш-ле оон аңнашкынче күзели улам күштелип, чылдан чылче арга-дуржулгазы улгадып, улам кажарап, улуг анчыларының арга-сүмезин үргүлүү дыннап чораан, ёзулуг анчы кылдыр өзүп келген.

Үргүлүү аңнаары-биле холбашкан бо узун назының иштинде Тожуда оон моөрүүн харааваан тайгазы-даа, аъвүн бакылавааш суу-даа чок деп болтур. Тайгалар туржук өзенер баалыктар бүрүзүн, холдер туржук адырыктар, дамырактар бүрүзүн саналп олурзрын кижи кайгаар

— Кара-Балык тайгазының алдылаар чери берт-бежел эвес. Мында ос-хорум өскс тайгаларга бодаарга эрамныг. Ынчангаш маңда эки ыт болза алдыны четкеш, ыяшче үндүр сывырыптар. А Алдыгал-Аргаң тайгаже ыттыы үглаан херээ-даа чок. Шулгу хорумкөшке. Ыштаар-даа аргажок. Хорумче алды кире халаш, кап километр ырактан барып үнер. Мында алдыларны чүгле какпалап өлүрүп болур. Ынчаарга Улуг-Көшкелиниң алгалары — Бии-Хем көскезинде Кара-Балык сыны биле Өртен-Тайга.

Анчы кижиге, ылаңгыя алды сүрүкчүзүнге чогум чүлер хереқтининң дутайында чугаалажы бергенивисте ол мынча дей-дир.

— Алды анчывыыга хамыктың-на мурнунда эки ыт херек. Багай ыттар шырып, берт черлерге алдыга четпес, өөренген анчы ыттар амыр-ла, ыяшчыл тиилээн хүнге тураскаатка байырлалга сургуулдар чыскаалдыг киришкен бис. Байырлыг хурал индирипге суму даргалары, мурнакчы кижилер турган. Орта мурнакчыларны чүүл-бүрү белектер-биле шаннаан. Аныяктар ырлашкан. Улуг улуе бar хап ойнаан. Чаңгыс чарышка хамык улустуу Талдың унун өрү салышкан. Бир дугаарында Сувак халың келген. Могелер хүрешкеп. Дыка солун. Быштакты чажыпкаш бaар.

Кежээликтей улустуу дыңнаарымга, аъттыг, чадаг ырлажып чоруп тур. Бир хөктүг аттак Шывылыгже ынчаар ырлап чанып бар чыткаңын дыңнаан мен:

Элик оъттаар Эдчелигни
Элбекейниң Мачыва алзын.
Хүлбүс оъттаар Элчелигни
Хүнду-ле акым Сояң алзын.

Ындыг улуг байыр-чыскаалга киржири ырак хая-даш, өзим-арга чурттуг бистерге чаа билиглерни, бодалдарны бергенин чугаажок...

Өөренип-ле тур бис оң. Аалдар шынаже көжүп эгелээн. Бир-ле хүн тооруктаар дээш Талды өрү халыырымга, чаңгыс-даа аая чок болду. Мырыңай аяңнарны эрткеш, тайга кырынга үне бергенимде, орайтаан. Кашпалдың тайгаларының талыгырда бараанын көргеш, чаныксаарым-даа аажок. Орайтаан. Кезек тоорук дүжүрүп алгаш, дүн дүжүп орда школага чеде халып келген мен.

Тал бажында чүгле бистиң школавыс артканы ол. Удаваанда суму улуг майгынывыс бускаш, Ынгыржак аксында бир даштыг оймакка көөп хондурүп каан. Ам столдар чок. Аңаа-ла олура номчуур, бижинир турдувус. Үдүүр-даа черивис ол-ла майгын. Кезек болганда ол чоок кавыга турган аалдар Чинге аксынче көшкүлей берген, оларның уруглары база эдерин кире берген. Школага кам кижи арткан. Адак соонда часкаан арткан мен. Ачам көөрин четтикпейн манап турган мен. Бир-ле хүн ачам чедип келген.

Ол-ла бүүп мени Шагаал-Арыг школазынга экжеп каан. Ийиги класска олуртуп каан. Чайлаг школазынга кады өөренип турган өөрүмнүп хөй кезин база ол-ла школада келген болду...

Кашпал, Урбүп, Чинге-ниң кезек оолдар, уругларының өөредилгеже, эртем-билиглеже оруу Тал бажында турган чайлаг школазындан ынчаар эгелээн чүве ийин.

Ш. САТ.

филология эртемнериниң доктору.

Бойдус улуңу

Кат-чимисти камнаар

Кижи бүрүзү өскен хемнериниң чурумалыына чүрээнин ханызындан ынаштаан болур, оон чаагай агымынга таалап ханар болгай. Делгем даглар-ны ашпайн, төрээн Тезим унун бижикседим. Кедээ ажыл-ишчи кижи болгаш сиген-шыргбинш көрүп, Тестиң унушта, Оруккү-Шынаның будунналарынга бо-ла чеде бергилээр мен. Ында кызыл-кат, чыжыргана, эм үнүштерни кижи көргеш өскен черинин мени өргээн байлаа бо түр—деп хөйну бодал келир чораан. Ындыг түрбүже ийи-чаңгыс машина-балгаттыг кижилер чыжырганы кайы-хамаан чок саза базып, сыптарын сып каапканы хомудынчыг-ла-дыр. Амгы үеде чыжырганадыг бүлүннарда арга-ыяш камгалакчылары чок. Ындыг болганда чон бойдустуң ол эм үнүжүн чогуур үезинде чидириг чок ажаал, дужаары дээш чидиг демиседи чорудары күзенчиг.

Терекпиг-Хем чодураа-биле база байдак алаактарлыг турган. Оон үзүткаттынып турары кымга-даа хомудынчыг. Ол ышкаш ол-ла хемниң өрү Даг-Даңу деп черинин поштерининп тооруу бо чыдып үнгеин хелчок. Оон эң эки чемгирлеринин будуктарын база-ла улус сыйып каапкан. Бо талазы-биле Тес-Хемниң арга-ыяш ажылдакчыларын хайгаарадып дыңыдып, кижи бүрүзүнден негелдеин күштелдирер ужурлуг. Ол ышкаш бойдус камгалалының темазынга ажыкчы чон, өөреникчилер мурнунга лекция-беседаларны үн бүрү эрттирери күзенчиг. Ноогаан оңнук — бистиң оичүвүс. Оны камгалап карактаары кижи бүрүзүнүң ыдыктыг хүлээлгези.

Т. МОТОРК.

ХАНДЫРЫЛГАНАР КАНДЫГЫЛ?

ЧӨПТҮГ НЕГЕЛДЕ

Тываның хоорайларында, оон иштинде бистиң Чадаана-выста чаа-чаа кудумчулар бемежип, бүдүн кварталдар улажып турар. Ильичиниң лампочказы ам түгле хоорайларда эвес. Тываның суурларында, харын чүрттакчыныг черлер бүрүзүнде чайнап турары өөрүнчүг.

Ада бүүнүң ол улуг сагыш-салышкынының чамдык черлерде четче ажыглап шыдаваан турары хомудынчыг. Моон чижээшге, Чадаана хоорай Советтиниң хамаарылгазында Госстанция дээр сууружулгаштыг айтыр боладым. Аңаа күрүченин ужсаажыдыыга станциязы барык чээрби чыл хире ажылдап турган, эрткен чылын чаа улуг коруусче көшкен. Оон эгелээш-ле Госстанцияга сайгылгаан чырывастаан, көдээ клуб база ажылдавастаан.

Амыдыралга кандыг айтырыг таварышпас дээр. Хоорай баргаш магазиннеп садыглаар, кино, концерт көөр, чоруук-ла хөй болгай. Чадаананың хоорай автобузу моон мурнунда Госстанция аразынга эргилдир чоруп турган, ол ам база маңнавастаан. Албанның-даа, хуунун-даа чоруукка болган-на чок чадаг базыттар, а ол аразы херии чер.

Бо айтырыгларны Чадаана хоорай Советтиниң күүскому (даргазы Б. Д. Монгуш) дарый шинтирилгээрин-Госстанция суурлуң чүрттакчы тожу күзел турар.

Ч. САТ.

Чоон-Хемчик район.

ДУЗУ АЖЫҢ ХЛЕБТЕР

Чыраа-Бажының аныяктың кооперациязы эрткен чылдың ийиги чартыында хлеб быжыр черни ажыглалга киргеп. Баштай аңаа быжырган хлебтиң шынары эки, чүрттакчы тожу ону мактап-даа турган.

Ынчалзажок элдептиг чүве. Хлебтиң шынары сөөлгү үеде баксыраан. Бирде ажыг, чамдыкта шуут дус чок хлеб салар. Ийи-чаңгыс дүш болуп амданныг чаагай хлеб көстүп келгилээр. Ам-на хлеб хандырылгазы экижиир боор деп чон идегээр. Оларның оозу бүдер боор бе, дараазында хүн ажыг хлебтi база-ла садып эгелээр.

Ажылчын кооперациязының баштаар черинiң даргазы Ч. Эртине хурал бүрүзүнге туруп келгеш, хлебтиң шынарын экижидип, чонну үзүктел чок хандырар дугайын даалаар. Көдээ Советтиң сессиязынга, чүрттакчы чонун-даа, ажылчын кооперациязының-даа хуралдарынга чаңчыл болган даалашимнены кылыры үргүлүүлевишаан. Хлебтиң шынары амгы үеде экижизе-даа чүрттакчы чонга чедишпейн турарындан негелде улуг.

Ылаңгыя Чыргакы суурга хлеб неделяда чаңгыс удаа келир. Оон уламыдан оон хлеб садып алыр дээш 15 километр черде Чыраа-Бажы суурже шуужуттар. Чыраа-Бажы, Хорум-Даг, Шеми суурларга хлеб садарын экижидер уе келбээн бе?

Ч. МОНГУШ.

ШУЙЖУЛАР ТЕРГИИДЭЭН

Октябрьның эге хүнеринде Бай-Тайга районунуң уран чүүл коллективтери Совет Тываның 30 чылынга тураскаатка бот-тывынгыр урея чүүл көрүлдезинiң пиити ээлээвээн эрттирген. Орта 6 коллективтен ништизи-бile 265 бот-тывынгыр артистер киришкен. «Кара-Хөл» колхозтуң коллективи көрүлдеени ажыттакп болгаш ыр-шоор дараалаштыр узажы бергеп.

«Мурнакчы» колхозтуң уран чүүл коллективин эң эки ойнаан деп жюри демдеглээн. Бо коллективте талантылыг аныяктар хөй. Оларның концерти Тыва АССР-ниң улустуң чогаалчызы С. Сарыг-оолдуң «Эртинелиг колхозта» деп тоожузуң ёзугаар сцена-жыдылга-бile эгелээп. Ол коллективте танцы бөлүүнүң «Болчагда» база оолдарның ишкий танцыны шимчеңгир, чараш ойнаанын көрүкчүлер сонуургаан.

Наймаа салбырынның уран чүүл коллективинде ыногаа ажаакчылары, башкылар, эмчилер, сааначылар хаара туттунгаан. Бот-тывынгыр автор Салчак Сарыг-оолдуң шүлүктерин номчаанын, Виктор Ирги-ттиң орус-тыва ырларыны ырлаанын, танцы бөлүүнүң «Аяктар» деп танцыны ойнаанын эки. Ол ышкаш Кызыл-Даг салбырындан келген пенсионер Кайың Саячактың «Тыва черим», Кара-Хөлден Нина Протопованың «Экии, аку-дуңма Тыва» деп шүлүктерни номчаанын жюри үнелээн.

Район төвүнүң артистеринден кижи эмчизи Любовь Күжүгеттиң Культура бажыңының методизи Марина Моягуштуң танцылаарын база Татьяна Ооржактың ырлаанын чон сонуургаан.

Бо солун көрүлдеге «Тээли» совхозтуң коллективи кошкак белеткенген. Оларның көргүзүп турар номерлери ынамчалыг белеткел чок болгуунун хереченип турар.

Совхозта дирекция, партком, комсомол эге организациялары бот-тывынгыр уранчүүлге чугула сагыш салбайн, аныяктарны хаара тутпайн турары черле четпес.

Район көрүлдезинге бирги черни «Мурнакчы» колхозтуң, иингизни Наймаа, үшкүзүн Кызыл-Даг салбырларның коллективтери чаалап алгылаан.

В. ДАДАР-ООЛ,

Тыва АССР-ниң Культура министерствозунуң автоклуб-тар эргелекчизи.

БАЖЫҢДА «ЗООПАРК»

Бистиң чүртүвүстү бойдус камгалап карактаары бүгүнгинин херээ болуп турар. Оон талалакчылары хүн бүрү өзүп-көвүдеп орары өөрүнчүт. Чөрлик дириг аныгаанарга хандыктырлыглар борта боттуг дузалы берүүнүң турар. Өвүр районнуң төвү Хандагайты суурда фельдшер-Петр Тюлюш черлик моортай—маныны тудуп чаңчыктырып алганын бээр элээп уе эрткен.

Маны-бile чергелештир оон бажыңының девискээринде тоолай, кок-дуруна, элактаагы, аквариумда балыктар база тутумчуп берген чүрттал турарлар. Баштайгы кап хонукта олар азыралга өөренип пат чадзшса-даа, элээп уе эрткенде чаңчыгып калганнар. Харын-даа ылаңгыя дуруна дагаалар-биле кады чаңгыс дешпиден чемнеңир аларган.

Оон-биле чергелештир Тюлюш база элээп кап дириг-маныларны тудуп. Кызыдын зоомагазиннинге дужаазган. Бо бүлиниг херекке оон ат-бүлезининг база ачы-дузазын доктаамал чедирип келгенин чугаалаары артык эвес. Бажыңда «Зоопарк» район чүрттакчыларынга соңуургалын таалап алган. Ылаңгыя школачылар оон күзенчиг залчыларын апарганнар. Бажыңның эзин чон курнунга бойдус камгалалының талазы-биле лекция, беседаларны база үргүлүү кылып келген.

О. НУРСАТ.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 22-ДЕ

КЫЗЫЛДАН

17.30—«Бистиң бажыңывыс—Чер». Документалдыг фильм.
18.00—Телемедээлер.
18.15—Үргүлээрге. Мультфильмнер.
18.35—«Беш чылдың дөртүү чылы». СЭКП Улут-Хем райкомунуң бирги секретары К. А. Маспык-оол ламчылыгага киржип турар.
19.15—Кыска фильм.
19.25—«Телетем». Шоодугуут тележурнал.
19.40—Кыска фильм.
19.50—Телемедээлер.
20.00—Чарлаалдар, реклама.
20.05—23.10—«Ужураашыныынар». Хий сериалыг телефильм (ГДР). 3-кү серия—«Татьяна». 4-кү серия—«Досхаар». 5-кн серия—«Бажыңче орун».

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНОТЕАТРААРДА

ОКТЯБРЬ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Оң ыыжын бачыттыг кыс» 9.40, 11.30, 13.20, 15.20, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бичии Бимбоюң тоолдары» 9.30, 11.00, «Кышкы эртен» 14.55, «Отбелериниң кайгызы» 12.30, 16.40, 18.35, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сүргүшкүн» (1-ги, 2-ги сериялары) 14.30, 17.10, 19.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Харчыгаш» 15.00, «Ажыл чок эр улус» 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Шортаннын айытказы-биле» 16.30, «Улут төөгүчүмүн чажыды» 18.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24—63, редакторнуң орлакчылагының 35-24, пропаганда киливинин 23-54, сарыысалгалыг секретарының 23-35, партийзи залырал киливинин 37-13, культура киливизиниң 23-51, көзээ ажылагый киливинин 21-47, улегчуг киливинин 22-64, чагаа киливинин 41-27, информация база совет тургузуг киливинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргаш 32-75 телефонче долгаш.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТИРАЖЫ 16066. ЧАГЫГ № 248.

ТС—01122.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ной үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 1)

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 249 (9626) | 1974 чылдың, октябрь 23, среда | 1925 чылда үлезавлеттаңнаан | Өртээ 2 кеп.

Колхозчулар болгаш совхозтар ажылдакчылары! Көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының талазы-биле беш чылдың онаалдаларының күүселдезин шудургу чедип алыңар! Мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирип, часкы тарылгага үлегерлиг белеткенир дээш, 1975 чылда бедик дүжүттү алыр дээш демисежиңер!

(СЭКП ТК-ның Кыйгыыгларындан).

Узбекистанның Коммунистиг партиязының Төп Комитединге, Узбек Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединиң Президиумунга, Узбек ССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге

Кайгамчыктыг хүн-биле — Узбек Совет Социалистиг Республиканың болгаш Узбекистанның Коммунистиг партиязының тургустуганындан бээр 50 чыл болганы-биле Узбекистанның ажылчынарынга, колхозчуларынга, интеллигенциязынга, бүгү ажылчы чонунарынга болгаш оларның даймчы авангарды — коммунистеринге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели изиг байыр чедирип тур.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилээниинде түпнелинде, Узбекистанның ажылчы чонунарының Совет күрүнелиг, ёзуулуг хостуг эрге-шөлээлиг болуп, чонуңун салым-хүүзүн, амыдырал-чуртталгазын үндезини-биле ескертпир социал чаартылгаларны чорударының делгем аргазын алган. Шаанда хазыныг Россияның хожуданнай кыдыг-кызыгаар черн турганындан ол ам бистиң чуртувустуң чечектелген республикаларының бирээзи болу берген. Совет эрге-чагыргаңы чылдарында социалистиг нацияларның найырадыг ог-бүлезинге, ССРЭ-ниң ойус болгаш еске-даа улустарының хүн бүрүдеги, ак сеткилдиг акы-дүңна дузалажылгазының ачызында, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле Узбек Совет Социалистиг Республика экономиктиг, политиктиг болгаш культурулуг хөгжүдезинге кайгамчык улуг бачымны кылган.

Бодунуң чартык чүс чыл юбилейинге Узбекистан аажок улуг чедиишкиннерлиг ужуражып келген. Республикада амгы үениң бир муң үш чүс заводтары болгаш фабрикалары ажылдап турар. Олар чүс ажыг адырларны, оларның арагында машина тудуушкуну, даг-металлургия, алдын тыныл, ужар чүүл, химия, пос-таавы үлеттүрүн төлээлеп турарлар. Ол үениң дургузунда үлеттүрүнүң ниити продукциязы 140 ажыг катап көвүдээн. Көдээ ажыл-агый көдүлүүшкүнүүт, шапкын хөгжүп турар. Узбекистан бистиң чуртувустуң кол хөвеч баазазы болуп, эвилелде өстүрүп турар «ак алдының» үштүң ийизинден хөлүү берип турар. Ногааларны, чимистерни, виноградты, бахчи культураларын, сүттү, эттн болгаш көдээ ажыл-агыйның еске-даа продукциязын бүдүрери өзүп турар. Голодный, Каршин болгаш Сурхан-Шерабад хонуларын сугнуг болдурар талазы-биле соңгу чылдарда ажоок улуг ажылды чорутқан.

Чонның культура амыдыралынга база ажоок улуг чаартылгалар болган. Узбекистан калбаа-биле бижик-биллиглиг, мурнакчы эртеминг, литературачыл болганы уран чүүлдүг республика апартан. Херээженнерни хостуг эрге-шөлээлиг болдурганы эң улуг социал чаалаан алышкынарының бирээзи болган. Ам республиканың херээженнерни ниитилел амыдыралынга, чаа ниитилелди тургузарынга идепкейлиг киржип турар. Ажылчы чонунарның материалдыг чагай байдалы өзүп, хоорайларның болгаш кишлактарның хевир-шинчизин чаартымын турар. Чуртталга тудуу калбак иштерээн. Чараш хоорай Ташкент чер шинчээшкининиң соонда улустарның найырадының демдээ кылдыр чаарты төрүттүнген. Чурттуң, совет республика бүрүзүнүң чечектелишкининиң болганы күүү-шылдалчың сымыл янвес үндезини — Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң улустарының найырадын быжыглаарынга, экономиказын болгаш культуразын хөгжүдеринге Узбекистанның ажылчы чонунарының бодтарының төлептиг салымшкынын киргип келген болгаш киирип-даа турар. Совет улустарга турза чогуур чаагай чанчылдарны, социалистиг Ада-чурттуң чаагай чоруунуң күүрүдде ажыл-ишке бердинишкинни, марксизм-ленинизмниң идеяларынга шынчы ёзуну олар көргүзүп турар. Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкун чылдарында Узбекистанның оолдар, кыстары немецфашистиг эжелекчилерге удур бүгү совет улус-биле кады маадырлыг тулушкан. тыылга турганнары фронтуга ажыктыг кыдыр эрес-шудургу ажылдаан, социалистиг Төрээн чуртка кызыгаар чок бердингенин көргүскен.

Узбек ССР-ниң шылгараңгай чедиишкиннери — Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының, совет улустарның бүзүлбас акы-дүңна найырадыңы, оларның дузалажылгазының түңнели, республиканың ажылчынарының, колхозчуларының, интеллигенциязының сорук киргеи ажыл-ишинин үре-түңнелдери-дир.

Республиканың ажылчы чонунарының чедиишкиннери СЭКП-ниң улуг дайынчы отрядтарының бирээзи.— Узбекистанның Коммунистиг партиязының ажыл-чорудугазы-биле чарызбас холбаалыг, ол партия коммунистиг тургузуушкунуң ондур улуг планнарын амыдырапга боттандырар. ажылчы чонунарны совет патриотизминиң болган пролетаржы интернационализминиң ёзузунга киижизидер талазы-биле идейполитиктиг болгаш организакчы улуг ажылды чорудуп турар. Узбекистанның ажылчы чонунары партия организацияларының удуртулгазы-биле боттарының күженишкиннерин СЭКП-ниң XXIV съездизиниң көдүрген сорулгаларын боттандырарынче угландырып турар. СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырымнга харыы кылдыр олар тоску беш чыл планын, беш чылдың тодарадыкчы, дөртүү чылында алган социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш чүткүдүт демисежип турарлар.

Бедик шаңнал — Октябрь Революциязы орден-биле шаңнатканының холбаштыр Узбек ССР-ниң ажылчынарынга, колхозчуларынга, интеллигенциязынга, бүгү ажылчы чонунарынга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чүректиң хамыыдаан байыр чедирип, республиканың ажылчы чонунары коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа дыка улуг чедиишкиннерни чедип алыр үзеринге быжык бүзүрелиг илергейдеп тур.

Узбек Совет Социалистиг Республиканың делегезин!

СЭКП-ниң даймчы отряды — Узбекистанның Коммунистиг партиязының делегезин!

Бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң бүгү улустарының найырадының болгаш ааы-дүңна ёзуулуг чолдингижи — Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң делегезин!

Коммунизм тургузуушкунуңуң соруң киирикчизи болгаш организаччызы — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делегезин!

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ | СССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ | СССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Бо чылдың ноябрь айының баштайгы он хонуунга ажылдавас дерт хүн, оларның иштинде ноябрь 7 болган 8 байырлал хүннери, а ноябрьның 9 болган 10 хүннери—дыштаныр хүннер боон турары-биле холбаштыр ажыл хүннерин улам ажыктыг кылдыр ажыглаар база ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдеринде беш чыл планының онаалдаларын ажыглаваны дыштанылга хүнү болур 1974 чылдың ноябрь 10-ну оларның чыл санында алыр шөлээзинге кадар болган шөлээ хүннерин ышкаш, шак-ла ындыг чүрүм-биле төлээр.

Ажылчыларның болган албан-хаакчыларның ажыглаваны дыштанылга хүнү болур 1974 чылдың ноябрь 10-ну оларның чыл санында алыр шөлээзинге кадар болган шөлээ хүннерин ышкаш, шак-ла ындыг чүрүм-биле төлээр.

УЛУГ ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

ТЕРЛИГ-ХАЯЖЫЛАРНЫ ДЕТКИП ТУРАР

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл юңга төлептиг ужуражыр база тосну беш чылдың тодарадыкчы чылының планныг онаалдаларын болгаш бедиткен хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарыштыг улам кайбартыр дугайында кыйгырыгны республиканың бүгү ажылчы чонунарынга Терлиг-Хаяның мөңгүн суу бүдүрүлгезиниң коллективи үндүрген.

Терлиг-хаяжыларның ол патриоттуг эгелээшкининиң СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу чүүлүтүүнүн деткээш, оларның үлегерин эдерип, чыл эгезинде алдынган социалистиг хүлээлгелерни хөрөнгө эдерип, чыл планының долдур болгаш амыр күүседиргенин эдерип, чыл планының долдур болгаш амыр күүседиргенин эдерип, чыл планының долдур болгаш амыр күүседиргенин

СОВЕТ МОЛДАВИЯДА

Куш-ажылдың Кызыл Тугу орденниг Молдав ГРЭС-тиң үлеттүрге баштайгы электри күжүн бере берген хүнүмден бир октябрь 12-де он чылдың оо болган. Ону тудуп тургузарынга болгаш дерби бээрининге чурттуң беш чүс будурүлге черн аиришкен. Станция ол үениң дүргүзүнда 60 миллиард ажыг киловатт-шак электроэнергияны ажылдап үндүрген. Станцияның ажылакчылары беш чылды сөөлүүредир чедип алыр кылдыр төлевилеттинген деңнелди беш чылдың дөртүү, тодарадыкчы чылында чедип алыр болгаш эртээн чылдаашындан бүдүн чартык миллиард ажыг, он бир чартык миллард киловатт-шак электри күжүн алмадап үндүрер деп шинитирлээн. Ынчангаш республиканың кожазында Украина областтарынга улус ажыл-агыйын электроэнергия-биле хандырып үлгаттырар, ону Болгарияже чорудуп бээрин көөдеидир арга бар апаар.

ЧУРУКТА: Молдав ГРЭС.

Молдавия эвилелдешкен он бир республика-биле болгаш чурттуң 45 ажыг область төптери-биле агаар шугумнарын дамчыштыр аргыжып турар.

ЧУРУКТА: хамааты ужар чүүлдүң молдан эргелелиниң эң эки экипактарының бирээзи (солагай талаадан оң талаже) ЯК-40 самолёттуң умдуучузу Александр Чапайе, экипаж командири Николай Болбочан болгаш бортмеханиги Виктор Кривой.

С. МАЙСТЕРМАН биле А. СИМАНОВСКИЙНИҢ фотолары. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Беш чылдың кижилери

КҮЗЕЛ ТУРДА

Тываның чоргаарады аныяк хоорай—Ак-Довурак хүн келген тудум-па сайзырап турар. Оон тургустунганы-биле дыка хей тыва араттарның ооллар, кыстарының күш-ажылчы намдары холбашкан. Олар тудугнуң яңзы-бүрү мергежилин шингээдип алгаш, үлеттүр будурүлгелериниң, культураның чуртталганың тудугларын кылып турарлар. Тудугжуларының аразында боттарының кымнык күш-ажылчызы, амыдыралга төлептин, хей-ниитининң херээнге идепкейлии-биле чүгле Ак-Довуракта эвес, харын республикада сураглыг кижилер эвээш эвес.

Оларның бирээзинге Күжүгет Алдын-оол хамаарыр. Бай-Тайганың Кеп-Сеекке ол төрүттүнген. Кызыл-Даг школазынга өөренип турар чылдарында өөредилгезинге кызымак, бижыг сагылга-чүрүмнүг өөреникчиге санадып турган. Оон эки мозу-шынарын башкылары көргеш, өзүп келгеш төлептиг кижи болурун эңдеваан.

Кижи өзер дижир болгай. Алдын-оол ар болуп келгеш, Ак-Довуракка ажылдаар изиг күзелин илереткеш, онза-чүгүлде тудугже чорупкан.

Чаа черге келирге аныяк оолдарны чылыг-биле хүлээп алгаш, оларның ажылдаары келир үеде улут хоорай болур черге кандыг будурүлгелер турарын, оон Бүгү-эвилелге үжүр-дүзазын гайылбырлап берген.

— Ак-Довуракты Совет Эвилелиниң хей национал улустарының төлээлери түзүп турар. Оларның кол сорулгазы болза, Тываның, үнелиг артинчы—даг-дүгүн Төрээн чуртка бээри болур. Бо чүгүла херекке күш-ажылчы үлүүн киирери аас-кежин. Ынчангаш кижи бүрүзү тудугжуның мергежилин дүрген шингээдип алгаш, кызымак ажылдаары негеттинип турар —деп, орта турган даргаларның бирээзиниң чугаалаанын Алдын-оол ам-даа үтпаан.

Ол сестер Күжүгетти улам сорук киирген. Аныяк эр күш-ажылын тудугнуң херээнге бараалгадырын шинитирлээн.

Холунга балды, мастерок безин түптээн кижиге тудугжу болуп мергежинри белеп эвес айтырыг. Ындыг болза-даа аңаа күзелдиг, өөреникчел болгаш тура-соруктуг ар бергелерге торулбаан. Красноярскиге үш ай хуусаалыг курсту чедиишкинниг дооскаш, Ак-Довуракты тудугларынга ажылдап кирипкен. Күжүгетке дүржүлгалыг тудугчулар дузалажып, арга-сүмезин берип келген, ону күзелдиң-биле шингээдип алган. Оон бээр ам он үш чыл эрткен. Ол чүгле Ак-Довуракта эвес, харын республикада мурнакчы тудугжуларның бирээзи болу берген.

Тываның аар үдетпүрүнүн баштайгызының төвү улам чаагайжыды түттүнүп, ол херекке бодунуң шылзар шаа-биле күш-ажылчы үлүүн киирип турарынга Күжүгет Алдын-оол оорүп чорүүр. «Тыва даг-дүгүн» комбинаттың, Культура орду-зунун, чуртталга бажыннарынның болгаш өске-даа тудугларны кылырынга ол киришкен.

Тудугжунуң ажылдаары дүрген, мергежилдиг, салган ханаларының, өптээн сөөгүлеринің, хаалгаларының, шаларының, кутказ бетонунуң шынары кезээде эки болур. Бо болза оон мергежилиниң бедээнин, күзел чораан күзелин чедип алганын херечилеп турар. Ол дөртку разрядтың тудугжуу, дашкының, бызанчының, бетонщиктиң мергежилин өөренип алган. Оон түңнелинде чедиишкинниг ажылдаан, хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип келген.

Төлептиг ажыл-ишчи болгаш хей-ниитичи Күжүгет Алдын-оолду «Тыва даг-дүгү тудуг» тудуг эргелелиниң коммунистери 1967 чылда ленинчи партияның хүрээлениинге бир үнбиле хүлээп алган. Хоорайның хей-ниити амыдыралынга ол идепкейлиг киржип турар. Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Советиниң депутадынга сонгуткан, сонгукчуларның идегелин бүзүредир дээш эки ажылдап, парткомун даалгаларын ак сеткилдиг күүседип келген. Амгы үеде мурнакчы тудугжу партия эге организациязының бюро кежигүнү, участокта профэвилел комитединиң даргазы хүлээлгезин күүседип турар.

Коммунист Алдын-оол Сурунович Күжүгет бодунга неделеглиг, онаалгакап ажылынга дарыскалгалыг. Оон коя-ла күзел, чүткүүл — тоску беш чылдың планның онаалдаларын хүүсаа бетинде эки шыпарлыг күүседири болур. Ынчаргаш иштиң ажылдап турар оруун өске мобилизастап, анаа бодуунуң үлегер-чижээн көргүзүп келген.

Чөөкта чаа Ак-Довурак хоорайга чораан Алдын-оол Сурунович Күжүгетке ужуранкаш, ажыл-ишчин сонуургап айтырдывыс.

— Бистиң бригаданың кежигүннери ажыл-ишчи улус. Эргелелге кап улаа социалистиг чарыштың тынлекчизи болуп келген. Тос айларның тудуг-монтаж ажылдарының планын 100 хуу күүсеттивис —деп, доңчу парынны берди.

Күжүгет Алдын-оолдуң ажылдаан турары, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжуу, Ленин орденинин эдилекчизи Калдар-оол Хертекович Данзырыктың улуттаан бригадазы мурнакчы коллективке санадып келген болгаш санадыпдаа турар.

Бригаданың түүйбу салыр звеноузун Күжүгет удуртуп, оларның күш-ажылын шын организастаап түннелинде хана салыр ажылдар шалыпкын чоруп турар. Олар стадионда эштир бассейнни дооскаш, шеверлекчилерге болгаш монтажниктерге хүлээдип берген. Амгы үеде 140 олуттуг уруглар садының ийиги кадыкмаа доозар чоокшулай берген.

Алдын-оол Сурунович Күжүгеттиң чедип алган күш-ажылчы чедиишкиннерин Совет чазак бедии-биле үнелеп көргеп. Оон хөрээн Ленинчи юбилей медалы, Хүндүлеңниг Демдеп орден каастап чорүүр. Тоску беш чылдың шинитирлиг чылында социалистиг чарышка эки көргүзүлгелерни чедип алгаш, «1973 чылдың социалистиг чарыжының түнлекчизи» деп хөрек демдээ-биле шаңнаткан. Тудуг талазы-биле ачы-хавыязы дээш Совет Тываның 30 чылының байырлалының будүүзүнде төлептиг ишчиге Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу деп хүндүлүг атты Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиуму тывыскан.

Бөлүүн тудугжунуң күш-ажылын Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бедии-биле үнелеп турарынга харыкылдыр Төрээн чуртунуң чечектелиишкинин дээш каш дакпыр күженниишкинниг ажылдаарын коммунист Алдын-оол Сурунович Күжүгет хүлээнип турар.

Х. ТААН-ООЛ.

Ак-Довурак хоорай.

АНЫЯК ХОЙЖУ

«Кайы дагта үнмээн кижи боор мен?...—деп, Дугар-оол хандыр боданып алгаш турган.—Чок, балаа чоок-канында мээң басраан черим бар эвес. Ээ-хай, дее ол шаалаан хемниң шынаазындан дээре одар чок боор. Хойларны эртен ынаар чорудар-дыр». Бүгү амыдыралын хой кадарарынга эрттирген Доңгак Маскыр-оол ашак оглунуң бодалын эңдеваан чүве дет, чугаалаан: «Ийет оглум, эртен дан бажында хойларны хем шынаанын оларынче апаар».

Айырмаа Терек-оолованың белеткээн аъш-чемин ишкен соонда, өгүүн хөлери удуп чыдыпкан.

Дугар-оол орунга чыда эрткен үезинии, өөрүшкүлүг бодуушкуннарның, келир үеде планнарының дугайын дыка үр боданып чыткан. ВЛКСМ-ниң XVII съездизинге делегат болуп, Москвага чорааны сагыжынга кирип келген. Кандыг ачы-хавыяан дээш мындыг бедик аллар-хүндүткелге четкенин ол? Аңаа-ла бодүүн хойжу ышкажыл мен. Тывада чең ышкаш мындыг аныяк хойжулар хой-ле болгай. Харын бо чылын Улуг-Хемниң аязы хей онгу классчылары хой кадарын эгеледи лер. Ёзулуг эрхелер ол-дур. Мээң көргүзүгдерим эки болганы ол деп бе? Кайынаң, көргүзүглерии ындыг кончуг тергиин эвес-ле чүве. Хой бүрүзүнден төл ап, ону доруктурарында берге чүве чүү боор. Ол дээрге, мээң эрткен үем-дир. Улам-на хойну алыры күзенчиг. Мурнакчы хойжулар 100 хойга онаалтыр 130—150 хураганны ап турар ышкажыл. Оларның хойлары эки уксаалыг шын харын. А мээң хойларым кырган болгаш тоолуг продуктулуг эвес, канчаар-даа кызын азырап, ажаарынга тоолуг ийистевес хойлар-дыр. Угланыышкынның уксаажыдыгга ажылын чоруттайн турары харадынчыг-дыр. Черле ынчап, ындыг ажыды кым чорудар боор: совхозта селекционер-зоотехник чок-ла болгай. Ветеринария дузаламчызы база багай, эм аймаа чедишпес, транспорт чок.

Дугар-оол улуг тынгаш, сонгаже көрүндүр эргиле берген. Даштын коданчы ыды өөрген. Кажаанын бир булуңундан хойлар бүргүле берген. Каш минута эрткенде, коданга база катап ыржым апарган.

Кара чангыс бажыңның кыстынып алганы бичии оргулаш чоорту-ла дүннүң карангызынга дүй шуглядыпкан. Чүгле шиш баштыг даглардың хевири сыддыстыг даар долеминде эскертинер.

...Эртенги хүнүң херели хем уну шынааны чайынналдыр чырыда берген. Хем суунуң чайнаарынга ана карак чылчырыктан турар чүве. Дугар-оол аътты оожум чертүп олура, хойларынче көрген. Улуг хойлар кургаг сигенни харандыгын үе соң чип чорааннар. Олар оолдарын база оттыларынга «өөредип» чоруур болган.

Эртген чылын оон хойлары кыштаглаашкынче семис-шыырак кирген. Ынчалзажок оолдаашкын үезинде дыка арыпкан. Чем чедишпээн, минералдыг немелде чемтерилге бербээн. Ынчан кээрде, Дугар-оол чүнү канчаар боор? Мал чеми чедишпесте, кандыг-даа байлак дуржулга, кандыг-даа бедик мергежил малды камгалап ап шыдавас болгай. Ам Дугар-оол эртken чылдың сагындырыышдан чогуур түңнелии кылган, сигенни хойжу белеткеп алган.

Эртken кыш берге-даа болза, Дугар-оол бодуунуң хүлээлгезин күүсеткен. Ынчалзажок ол түңнелиниге улуглажа таарзынмаан. Хураганны оон хөйнү алыр бодап турган. Төрүүр 100 хойга онаалтыр 102 хураган, хой бүрүзүнден 2,7 кг дүк. Аныяк хойжунуң коргузүү ол...

Дугар-оол хоюн кежээ орай коданга кирип келген. Алдын улустары ужуражкаш, хүнүүн болуушкунун аңаа дыннатканнар. Хойжу аъдындан дүже халып келири билек-ле уруу оон холундан тудуп алган. Эмнээзи ачазынга фото-чурук коргускен. Бодунуң чуруун Дугар-оол дораан-на танып каан.

— Кара-ла олчаан, көр даан!—деп, кадайы чугаалаан.

— Чураан эвес, тырттырган чурук демей болбайн канчаар—деп, Дугар-оол хөглүг харыылаан.

— Аныяамда мен-не олчаан кижи-дир бо!—деп, ачазы көк баштыг Маскыр-оол ашак баштактанып чугаалаан, оглунче көрүп хүлүмүрээн.— Чүгле бо Күш-ажылдың Кызыл Тугу орден ышкан хөрээнии кластавайн чораан чүве.

Арай эгенип, эпчоксунган Дугар-оол хажыңында ыытаайн турган. Оон сагыжынга даартагы эртенниң дугайында бодал кирип келген.

Хой ажылынга ажылдаарынче аныяктарны кыйгыргаш, боду бо чылын төрүүр 100 хойга онаалтыр 123 хураганны менди доруктурган. Бодунуң үе-чергези хойжулар бедик көргүзүгүнү канчап чедип турарыл? Ол айтырыг Дугар-оолду ажок сонуургадып турар. Аныяк малчыннын планы-ла хей. Ынчангаш Дугар-оол баштай арга-дуржулганын сонуурган, Аян-Хаяа баар, а оон соонда салган сорулгазын чедип алыры-биле ыытkулуг ажылдаар деп шинитирлээн.

И. РОСТОВЦЕВ.

УЛАМ СОРУК КИРГЕН

А. Б. Доңгак чүгле «Мурнакчы» колхозта эвес, харын Бай-Тайга районда сураглыг хойжуларның бирээзи. Коммунист малчынның тодарадыкчы чылда көргүзүү база-ла өөрүнүт: чүс хойга онаалтыр 107 хураганны менди доруктуруп өстүрген, хой бүрүзүнден-не 2900 грамм дүктү алган.

Хоочун хойжу төрээн колхозунга чеже малды мемей өстүрбээн, күрүмезинге чеже тонна дүктү болгаш эътти белеткешпээн дээр. Ол бүгү ала чайгаар боттанмаанны билдингир, ону ак сеткилдиг, шудургу күшажылының түңнелиниде чедип алган.

Совет Тываның 30 чыл оюн тавармыштыр, ону РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижин-биле шаңнаан. Адыг-оол Бокташевич ол бедик үнелелге улам сорук киргеп, дүүнгүзүнден бөгүн, а даарта оон-даа эки көргүзүглүг болурунга бүзүредиг ажылдап турар.

Чайгы семиртилгеии, күскү одарладымышкыны эки организастаапындан малчынның кодан хою шупту ортумактан өрү күштүг. Кыштаанда кажааларын боду септеп алган, чадыгга хереглээр 13 тонна одекти кургадып болген. Ол ышкаш-бодунуң күжү-биле 5 тонна ситении база белеткээн. Оон кыштаанда ситенден ацтыда 5 тонна көк-суда база чедиртингеп.

К. СЕМИС-ООЛ.

БҮЗҮРЭЭР МЕН

«Чаа орук» колхозта практика эрттирип келдим. Бодум Кызылдың кодаа ажыл-агыйын техникумунда өөренип турар мен. Хойну тарып боозадыр уе чоокшулап келгенде, колхоз баштаар чери меңи № 4 хойжу бригадага ажылдаарын сумелээн. Моон мурнунда ол ажылды кодаа ажыл-агыйның дуржулга станциязынга өөредилге практиказы арттырип тургаш, херек кырында билип, аңаа өөренип алган мен. Бригаданың хою тарып боозадылга станциязынга өөредилге практиказы арттырип тургаш, херек кырында билип, аңаа өөренип алган мен. Бригаданың хою тарып боозадылга станциязынга бачыт эвес белеткелдиг киргеп: хураганын эрте-ле, июль айның эгезинде, үзүп ангылаан болгаш күш-денгели эки. Пунктуну ёйшаанда эки белеткээн. Хамык херекселдери четчир, ээдержилгеге киирер хой коданнарын чоокшуладыр хондурган. Шөнекүн кошкарларны ажаап турганы эки. Ылангыя пунктуга оларны зеленка, долукаалыг чемнер, чинге-тараа, сула, чуурга-биле рацион ёаулаар чемгерип турар. Самагалдайның тарып боозадылга станциязынга аккелген сараджа үксаалыг ийи кошкарны тускай черге тургузуп, чемгерилгезин шынарлыг кылган.

Бригаданың хоюнуң 1700-үн тарып боозадыр деп планнаан. Ол болза, хойжулар Даңмаа Балы, Айысмыа Севээн, Зоя Севиябаа, Василий Халандай, Сидоо Спартак оларның коданнары чүве. Бо малчынар хойларын график ёзугаар эккеп, меңээ дыка дузалажып турдулар. Од ышкаш колхозтуң зоотехниги Б. Кунгаа, бригадир Б. Севилбаа олар бо ажылды контролдап турган. Хүнде-ле ийи коданнан 40-40 хире хойну тарып турган, сентябрь 10-дан эгелээш, сентябрь 30-га чедир 1748 хойну тарып доостувус. Колхозтуң өске бригадаларында хой тарылгазы база дооступ турар.

Бо кампания — мээң бир дугаар харыысалгалыг ажылым. Оон эки түңнелдиг болдурунга бүзүреп турар мен.

Р. ДАМБА,

тарып боозадылганың техниги.

ӨЗҮГЕН МАЛ

Хаван—өзүүчел, мал ажылының ёрбын оруунга бээр адыры. Лаажык Намдаковичиң Моңгуш хаван ажылын сайзырадырынга кызымак чоруун көргүзүп турарларның бирээзин Чөөн-Хемчик районунуң Ленин аттыг колхозунуң хаван фермазын ол ам 5 чыл удуртуп турар.

Назы-хар зайы-биле хаваннарны тус-тус кажаларда үслээн. Оларны тоттуг чемгерер, ажаар дээш белен эвес ажылды хаван ажакчылары күүседнп турар. Лаажык Намдаковичиң ажылынга мергежээн.

— Хаван ажаары белен эвес. Ынчалза-даа чеңчыга бээрге солуи-даа ажыл болгай—деп, Лаажык Намдаковичиң чугаалеп орар.

Беш чылдың тодарадыкчы чылында бедиткен хүлээлгени ол алган. Бирги кварталда күрүнеге ёзуг дужаар планны күүселиринге киништиреринбиле кезек хаваннарны ангылап үскеш, азыралга тургускан.

Фермага хаванның баш санын 205 чедирер, төрүүр улут хаван бүрүзүнден 10, а дужгуш хаванган 6 хаван оолдарын доруктурар хүлээлгеин Лаажык Намдаковичиң алган.

Кызымак ышкының эртken 8 айларда көргүзүү бедик. Хаваннарның ажаалдазын экижитпишаан, төрүүр улут хаван бүрүзүнден 12, дужгуш хаванмардан 7 хаван оолдарын доруктурур хүлээлгезин ажырган. А фермада иштиң хаванның баш саны ам 227 четкен.

Ёзуг будүүрелин ковуделириниге чугула курлавыр болгаш мал ажылының оруулгалыг адыры—хаван ажылын хөгжүдеринге Лаажык Намдаковичиниң киирген күш-ажылчы салымшкыны ындыг-дыр.

Кыштаглаашкынга ол эки белеткенген, хаван чеми фермада чедиртингеп.

М. СЕВЕН.

ТЫВАДАН БАМ-ЖЕ

Амурда — Комсомольск, Турисиб, Днепрогэс болгаш нүр черниң, Братск база КамАЗ-тың эстафетазын аныяктар Сибирьниң ам-даа шинчилеттингимзэн долгемнери-биле алгаш эртелер. (Эш Л. И. Бремневтиң Байкал—Амур магистралының тудуунче чоруп турар эки турачыларга ВЛКСМ-ниң XVII съездизинге чагыг берип турда чугаазындан).

Нам турупканындан Алдын мага-бодун арай деп-ле шимчедип турган. «Дружба» дээр бензохирезиниң ындыг-ла эки чылбайн турарынга ол шыжыгып, кым-ону ынчаар адап каан ярги деп хейде-ле боданган. Могап-шылаанын тиилел ап болбайнаан, а чүгле кижиниң долганган ымыраа-сээк, хүлүктен адырлыг алырының, айы эптиг-ле тывылбас. Чүгле хирээнии тудазын дынзыг тутказ, дүргеп шимчиирдем, оске арга чок. Соолгу ийи чүскү шивиин ужуруп тура оон сеткил-сагыжы ам-на ажаан. Ынчан ол ийи базын аткаарлаан чап-чаа кестинген тожээнии кырынга тыныжын дыктаадып олуруп алган.

— Аны найысылал Кызылывыстан бо эзнилргей черге үүлевис тыртып хей-даа чедип келдивис бе?—дээн ол аразында чаныига чеде хонуп келген бодуунуң дузалакчызынче көргеп.— Ада-иевиетиң бажын-балгады, оон турлуг душтук кыстарывыс бээп ында калды чоп—деп баштактаган.

Алдынның ол сестериниң баштак, шынын эки билбейн барган. Ынчалзажок Төрээн чуртунуң даартагы хүнү дээш улуг күш-ажылчы демиселге бодуунуң эзээш бичеда бол улуг хүүнү кирер, арта-ла арат чонунга бо хире ажыктыг болур Байкал—Амур магистралының эгезин салчыр аас-кежиктиг болганынга канчап соруувес деп. Ынчангаш Алдын баштактанган болгай ам.

— Устунде «чидириглер» дутайын чугаалап тура оон тура-соруукуну шенээрии ол ышкажыл. Менээ «каттышпазын» бодаарга ышкап-ла бергелерден үндараваан-дыр сен. Эр кижи бир эгелеп алган херээнден канчап ара сөөсаар боор. БАМ-ны бүгү чурт тудуп турар, а бис Тыва республикавыстың төлээдери болганывыста чангыс чер чурттугларывыстың адын сыкпас ужуралуг бис. Ийиде, чоокта чаа шериг албанынган халаштывыс чоп. Солдат кежээде салдат-ла болгай.

Суурга чедир кылаштажып ора Кызылга чылыг чымчак удешкинии олар ала чайгаар сактып, хоорежип чорааннар. Совет Армиязының бо аныяк дайынчылары курлавырже үнүп турда Байкал—Амур магистралының тудуунуң дугайында чугаа чуртка тарай берген. Бо улуг тудугга киржири-биле боттарының хоорайындан чоруткан баштайгы тыва кижилер — олар. Күш-ажылчы тиилелгелиг ээп кээрин шериг комиссары демгилериниге күүлөрге, Совет Эвилелиниге бараан бодурунга кежээде белеңнии олар дангыраглааннар.

— Бодуларыңы камнап чорup көрүнер, ооллар!—адалелеринии күзели ындыг.

— Бистен база дагын ырай бергеш утпас-ла боор силер — деп, душтук кыстар баштактаныын, каттыы-хот-биле үдээнер. А үе-черге ол өөрлериниң бир чамдыктары удатнаас чеде бээрин аазап чыдып калгылаан...

Чугаалажып чораан ажиишкилер Сыддыстыг суурга чедип келгеннерии-даа эскербээнner. Оларның аал-оранын ам ында. Ында хей чүве — майгыннар. Чылдар эртер. Ынчан Сыддыстыг хоорайның чүс-чүге «сыддыстары» чайнай бээр дээрининге чигзининг турбас.

Эртенинде кажан Алдын Соян ыяш-дажын чайладып, аштап-арыглап турар дилиндээнге үглап бар чорда ону № 266-СМЛ-нин тудуг-монтаж начальныгы Петр Петрович Сахно доктаадыпкан:

— Бөгүн сенээ немелде күш баар эвесие. Новосибирскиден, Кемероводан келгеннер-биле чергелештир сээд чангыс чер чурттугларын оларның аразында база бар. Кымнарны алыр деп бодайдыр сен?

— Чуртташтарывыны-ла берип көрүнер. Олар-биле БАМ тудуунуң төөгүзүнге бир күш-ажылчы арынны кирер бижии көрээл.

Чаа келгеннер ажыл-ишчи эдлчетте ол-ла дораан боттарының турушкарын эдлепкен. Соңнадан чүс метр хире черге база бир моторист турупкан. Ол чоок кавыны катkы-хөг, чугаа-соот, балды, хирээ, трактор даажы шыва ала берген.

— Бо демир-орук магистралы чогум кала чедир-шөйдүнер ирги?— деп, чаа келген бир оол хоочуннарның бирээзи Соянда сонуурган.

— Оожум океанга чедер орук бо. 3200 километр узун дурттуг...

Устунде аныяктарның чурттап турары Сыддыстыг деп аттыг суур Байкал биле Амур аразынга шөйлүр узун магистральдың эгезии салыр келир үеги баштайгы станция болур. Чаа магистраль Иркутск болгаш Амур областтарының соңгу районнарын таварааш, Хабаровск биле Приморск крайларны база кежер. Ол чорup бар чыда Бурят АССР-ниң соңгу, а Якутияның мурнуу зоналарын база эртер. БАМ—ол даарге Ыракы Чөөн чүктүң портгарын төп районнар-биле тудуштурар арганы бээр кыска болгаш экономика талазы-биле кончуг ажыктыг орук. Ол келир үеде Амурда-Комсомольск, Совет Гавань база Магаданн областың районнарын чангыс үлетпүр комплекизи кыдыр база доминаптар.

Бо хүннерде ажыл-ишкидии түүк хайның турар ол магистральдың бир дилиндээн тывалар тудуп тургузарлар. Оларның бо буннын ижи төөгүге кезээде балалбас мс боон артар. Соянның бригадазы километр хемчээлдиг мунгаш тайганы орук кылырынга белеткээри-биле хүлээп алган. Ажылдың ромнтикалыг талазы-даа көзүлбес, долгандыр арга-арыг, малгаш-тулаа, ынчангаш харын быжыг тура-соруктар маңаа негеттинер. Алдын бодуунуң дузалакчызы-биле участоктун он талазында бурунгаарлап чорup орар. А оон солагай чартыында чаа келген моторист оол бригадирни мызыртыр сүргеш кел чылдар. Ажыл-ишкә хайныышкыныңыр. Ыяш кезикчилериниң аразында метр бүрүзү дээш чарыы калбарган. Ынчангаш ол хүн бригада 500 пөш болгаш шивиин ужуруп, үш зольчег нормазын күүсеткен.

Ыяш ужурукчуларының соонда будук аштакчылары, а күш-ажылчы маршtың түңнелии үндүрген дег хамыктын соонда бир трактор үшкан ыяштарны арыглап, черии чаза чорuур.

Шак ынчаар аштатгынган дилиндек хүн бүрү чөөн чүкче улам-на бурунгаарлап орар. Эртен маңаа күүлүүр экскаваторлар, бульдозерлер, самосвалдар «хөөнейлеп» кириптерлер А соң даарта улус ажыл-агыйынга эргежок чугула чүзктерии соорткен демир-оруктарның, кыпсынчыг кыйгызы амгы түттүнүп турар станцияларга дыргын тарай бээр.

— Бөгүнгү ажыл-иш улуг оруктуң чүгле эгези дээрам билдингир. Бүгү-ле бергелер, күш-ажылчы тиилелгелер мурнувуста. Чижээ, Сонгу-Муйскиниң сиртии чер адаа-биле эртер ужурлуг бис. Оон чаңгыс узун дурту 15 километр. Ынчаарга Байкал туннелиниң узуну — 7, а Кидарскиниң 2 километр-ле болгай. Оруктун бүгү дургузунда хеммерии кежир 142 көвүруглерни безин ажыр каар ужурлуг бис—деп Соян чугаалап орар.

Бүгү ажыл-иш чаа эгелеп турар-даа бол, Соян болгаш оон аштери 1983 чылда боттарының хол-биле кылчып турары улуг авиилел ужур-дузалыг бо тудугнуң ажыглалга кире бээр келир үезинге быжыг бүзүредиглер. Ынчан олар Оожум океанның орнинге экспрессеке саалапкаш, Сыддыстыг станцияга кээп дужерлер. Ол ынчан хой муң чурттакчылыг улут хоорай апаргаң турар. Бүгү чүвенин эгезинң салган биеэги каш майгынналрның орнунга БАМның баштайгылары — бөгүнгү тудугжуларга тураскаатkан улут монументини олар сонуургап көрүп, эртken орууп сактырлары чугаажок.

В. ХАРЫБИН.

СОНУУРГАЛ УЛГАТКАН

Туран хоорайга районнуң колхоз, совхозтар пропагандистериниң семинары болуп арткен. Бо эгелээн өөредилге чылында политиктиг чырыдышкынның школаларынга, белгүминериге кичээлдерии чорударының дугайында чугаа семинарга болган.

Семинарга яңзы-бүрү темаларлыг солун лекциялар нөмүттүнген. Ылангыя СЭКП обкомунуң лектору Н. Конгар делегей байдалының дугайында лекция нөмчаан. Партия райкомунуң болгаш райкүүсkом ажылдакчылары районнуң ажыл-агыйларының мурнунда туруп турар сорулгаларны пропагандистерге тодартай чугаалап бергеннер.

Ол ышкаш башкылаашкын методиказының айтырыгларын база чугаалашкан. Пропагандистер арга-дуржулгазын солушканнар. Олар оон хей ажыктыг чүүлдерии билип алганнар. Ам ону практика кырынга ажыктаарлар.

(Бистин корр.).

• • •

«Мурнакчы» колхозтуң парткому политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге чылынга белеткелди баш үдүр хынамчалыг чоруткан. Дыпнакчыларның күзел-сонуургалын, эртем-билиин, ажылының зайын барымдаалап көргеш, совхозта экономиктиг школаны болгаш семинарны организастаан. Экономиктиг семинарда 25, школада 23 коммунист бар.

Экономиктиг өөредилге системазының пропагандистери Моңгуш Кунзен, Хертек Маадыр олар арга-дуржулгалыг эштер. Парткомуң пропагандистер кылдыр оларны шилип алганы таварылга эвес. Экономика талазы-биле билиглери байлак, колхозтуң ажыл-агыйын база кончуг эки билирлер.

Бо чаа өөредилге чылының баштайгы кичээлдери колхозка организастыг эгелээн. Өөренири-биле бижиткен дыпнакчылар шупгузу келген. Баштайгы организастыг кичээлдерге СЭКП райкомунуң бирги секретары Д. Данзын-оол, партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдызының өөредилекчизи К. Халарбаа олар олурушкаш, өөренирининң талазы-биле чамдык сүмелерии бергилээн. Бо чорук дыпнакчыларның өөредилгеге сонуургалыг болдуруң хайныктырган.

Х. КУДУРУКПАЙ.

Бай-Тайга район.

СОРУЛГА-БОДААЛДАРЫ ЧАҢГЫС ААЙ

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакиянын Коммунистиг партиязы биле Германиянын Социалистиг чаңгыс аай партиязынын аразында, Чехослован Социалистиг Республиканы биле Герман Демократтыг Республиканын аразында ыны-дуңма, кадыг ажылдажылгазы бижиглап, хамыладыр дугайында Прагага декларация үнүргеп.

Социалистиг тургузуушкун чоруп турда, ийи чурттуң аразынга бүзүрелдиг нейырайдың болгаш бүгү талалыг кадыг ажылдажылганың бижиг харылзаалары тургустунган деп, декларацияда бадыткаан.

Чехослован болгаш немец ажылчын аңгының кадыг чорудуп турар революстуг демиселиниң чаагай чаңчылдарынга шынчы ЧКП биле ГСЧП сүмелеминиглер кыйырын калбартыр болгаш СЭКП-биле, социалистиг дем наттыштырылгазының чурттарының ыны-дуңма партиялары-биле эш хүүзунда харылзааларын моон соңгаар-даа бүгү талалыг калбартыр.

ЧССР биле ГДР делегей харылзааларының талазы-биле кадыг ажылдажылгазын бүгү талалыг калбартыр. Олар делегей харылзааларында кедилиг өскерлиишкиннерни бүгү-чидиг-ниин болгаш чайгылыш чок болзурар дээш, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң хүлээп алганы Тайбың программазын боттандырарынга чогуур үлүг-хууну ыны-дуңма өске чурттар-биле кадыг кижирер деп ылап шинитпирлиг.

Социалистиг чурттарның, хамыктың мурнунда Совет Эвилелиниң даштыкы политиктиг үндезин ажыл-чорудулгазы делегей байдалының дүшкүүрлүүн чавырылдырарын уламчылаарынга шинитпирлиг үжүр-дузалыг дээрзинге ылап бүзүрелдиин ийи тала илергейээн. Аңаа хамбаштыр Варшава Керээзининг киржинчилери күрүнелериниң даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазын дүүштүрүп башкарарының төвү база социалистиг чаалап алдыңдыннарны болгаш тайбыңны намгалаар эвилел боол турар ук Керээниң ремон өнүр демделээн.

ЧССР биле ГДР делегейниң ийиги дайынының түңнелдерин хүлээп көөрүн чедиишкинниг дөөзарын болгаш Европа дапте дайын соолуңдеги хогмүлдени онза улуг үжүр-дузалыг деп үнелээн. Бан-чаланныг Мюнхен дугурмуугазын ГФР-ниң талазындан күш чок деп хүлээп көргени болгаш Герман Демократтыг Республиканы улустар аразында эрге талазы-биле бүгү делегейниң хүлээп көргени—ол хогмүлдениң чугула чүүдери.

Социалистиг чурттар биле ГФР-ниң аразынга чарган керээлерни база Барыын Берлин талазы-биле дугурмуулганы чайгылыш чок, күүседиринче ийи күрүне моон соңгаар-даа чүткүлдүг.

Европага айыыл чок чорук болгаш кадыг ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хураадың чедиишкиннииг Европага декларация айыыл чок чорукту, тайбың кадыг ажылдажылгалыг турарын хандырарынче угланган шинитпирлиг базым болур деп бодап турарын талалар илергейлеп, ук чөвүлел хураадың чедиишкиннииг болуру делегей байдалын энмишдеринге база салдар чедирер дээзизин демделээн.

ЧССР биле ГДР Төп Европага чепсектиг күштерни болгаш чепсегленишкинни кызырар дугайында Венада чугаалажышкыннарны чугулаалап, политиктиг байдалдың дүшкүүрлүүн чавырылдырарын шериг байдалының дүшкүүрлүүн чавырылдырары-биле кэлбартыр үжүрлүг чугаалажышкыннар деп үнелеп көргеп.

Азияга айыыл чок чоруктуң кедилиг системазын тургузар дугайында айтырыг улам улуг үжүр-дузалыг боол турар. ЧССР биле ГДР Совет Эвилелиниң чогуур саналдарын болгаш ук саналдарны амыдыралга боттандырарынче угланган бүгү күжениишкиннерни дэткип турар.

Күрүнелериивис биле улустарывыс империалистиг агрессияга удур, колониализмге, неоколониализмге, расизмге болгаш фашистиг араатанзыг чорумна удур демисемип турар улустарның талазында кеззэде турыыр. Ынчангаш Индий-Кыдаттың улустарынга, Чөөкүү Чөөн чүктүң араб улустарынга, Кипрниң, Африканың улустарынга, Чилиниң улузунга интернационалчы деткимчени моон соңгаар-даа көргүзер бис деп, декларацияда айыткан.

делегей бо хүннерде

ЧОННУҢ КАДЫЫ ДЭЭШ

ВАРШАВА. Ажылчы чонның кадының кампаалары — ПУРның партия, күрүне болгаш профессиоиал организацияларының ажыл-чорудулгазының кол угланышкынарының бирээзи. Чуртка улусчу эргелгарыга чылдарының дургузунда кадык кампаалының барык чаа калбак четкизин тургускан. Ол четкиде амгы үениң эмнелге черлери, профилактикалыг кадыкшылыга пунктулары, дыштанылга башкыпары, санаторийлер база бактаап турар. Кадык кампаалының херегледелеринге дөрт чыл мурнунда 28 миллиардтан шоолуг ашпас злотыйны чарыгдаан. Ынчаарга 1974 чылда ол соруулгага чарыгдаар 45 миллиард злотый акшаны үндүрүп берген.

Үк чурагайлар бүзүрелдигдээ бол, Польшада чонның кадының кампаалары улуг үжүрдүүлүг деп үнелеп турарын көргүзер барыында чүгле ол чурагайлар эвес. Буржуазтыг Польша турган үеде сагышка безин кирбес чораан болуушкуннарның амгы Польшада боол турарын, оларның бирээзин демдеглээри маңаа күзенчиг. Чугаанын үжүру болза кижилериниң кадының шуут-ла үлетпүр бүдүрүлгелеринге кампаалаарынче сагыш салырының күштежгенининң дугайында боол турар. Оны ында «үлетпүрүнүң кадык кампаалары» дээр. Аңаа кадык кампаалаар ажыл 20 чыл мурнунда тургустунган, ам барык бүгү бүдүрүлге черлериниң хамы дажыддарлыг апарган.

«Үлетпүрге кадык кампаалын» хогжүдүрүнге профэвилелдер улуг дуза чедирген. Бөгүн бүдүрүлге черлериниң ажылдап турар бүгү польша ажыл-ишчилериниң 60 хүүзүнга халас медицина дузаламчызын берип турар. Улусчу Польшаның кайгамчык улуг чаалап алышкыны, чуртта социалистиг чаартыгаларының түңнели ол.

Португалияның Коммунистиг партиязының съездизи доозулган

ЛИССАБОН. СЭТА-ның корреспондентизи Э. Ковалёвтуң даңчытыпаны бөлза: Португалияның Коммунистиг партиязының эдлчет чок VII съездизи Спорт ордузунда ажыттынган. Чуртка коммунистиг съездизи 1926 чылдан бээр ээ баштай ажык чыылганы ол.

Оон ажыыннда бир муң хире делегат болгаш чер-черниң партия үүрлериниң, Португалияның демократтыг организацияларының чалаттырып келген бет муң ажыг төлээлекчилери киржип турар.

Съездиниң чүтаалзыжыр айтырыы—Партияның программазынга болгаш Уставынга чаартыгалар киирер дугайында айтырыг. Чуруттуң амыдыралында үндезин чаартыгалар боол турарының уламындан ол эргежок чугула апарган. Фашистиг бзу-чуруумну апрель 25-те дүжүргеп соонда Компартия катап ажыы-биле ажылдап эгелей берген. 1965 чылда ПКП-ниң VI съездизинге чүүлдүг деп көргеп программазынга коммунистерниң салган ол соруулгаларының бирээзи—фашизмни дүжүрер деп соруга күүсеттингеп.

ПКП-ниң эдлчет чок VII съездизи партияның төөгүзүнге чаа үе-чада боор. Коммунистерниң мурнунга чаа-чаа боттуг соруулгалар тургустунган: хамыктың мурнунда чуртка демократтыг тургузуттуң үндезинин тургузун алыры эргежок чугула. Партияның ук съездизи чаа байдалга күүседир ол соруулгаларны тодаргайлап айтыр деп, «Аванте» солун бижээн.

ЛИССАБОН. (СЭТА). Португалияның Коммунистиг партиязының эдлчет чок VII съездизи октябрь 21-де орай дүне Лиссабонга ажылын доозкан.

ПКП-ниң Чингине секретары А. Куньял чуртта политиктиг байдалдың болгаш партияның соруулгаларының дугайында съездиге илеткел кылган.

ПКП-ниң амгы съездизи партияның соолгу 48 чыл дургузунда ажык байдалга эрттирген баштайгы съездизи болган. Чуртувустуң политиктиг, социал болгаш культура амыдыралынга апрель 25-те үндезин өскерлиишкиннер болганын ол факт хереченлеп турар. Ол үениң дургузунда колониалдыг дайынны соксаткан, колониализмниң дүжүрер талазы-биле тоогуут базымнар кылырын боттандырган, Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле дипломаттыг харылзаларны тургускан.

Фашизмниң артыкчыларын үзүткүларынга чедирер соруулгалыг өскерлиишкиннер национал амыдыралдың бүгү талаларында боол турар. Португалияда революстуг болуушкун Португалияның демократтыг шимчээшкинниин «Чепсектиг күштер шимчээшкинниин»-биле эвилелдешкен байдалынга кончуг дүрген хогжуп турар деп, А. Куньял чугаалаан.

Амгы революстуг болуушкуннуң үезинде Португалияның демократтыг шимчээшкинниин «Чепсектиг күштер шимчээшкинниин»-биле эвилели болуушкуннарны тодаргай угландырып турар апарган. Эрге-шөлээн быжыглазарының соңгулда эрттиреринин, демократтыг Португалияны тургузарының өрүү-биле хогжүүрүү уламчылаттынар, ону чугаалаар барыындааны күштеринин амгы денгжүүрү биске берип турар деп, илеткелчи чугаалаан.

Делегаттар болгаш аалчылар Португалияның Коммунистиг партиязынга СЭКП ТКның байыр чедирген чагаалаынын, хой-хой аңы-дуңма коммунистиг, ажылчын партиялардан байыр чедирген чагааларның келгенининң дугайында дыңнадыгны диктиттиг адыш часкап уткаан.

Делегаттар съездизиниң түңнел хуралынга партияның чаа Программазын болгаш Уставын чайгыс ээ-кеткилдиг чүүлдүг деп бадылаан, Португалияның демократтыг күштеринге Кыйгырыгны база хүлээп алган.

ТК-ның Политиктиг комиссиязының кежигүнү О. Родригиш Пату Төп Комитеттиң, ТК-ның Политиктиг комиссиязының, ТК-ның Секретарвадының (партияның чажыт байдалга ажыддап турган үезинде чарлаттынмайн турган) кежигүннериниң аттарын чарлап дыңнаткан.

ПКП-ниң Чингине секретары Алваро Куньял допчу түңнел созун чугаалаан. Демократтыг, хамаржымга чок Португалияны тургузары дээш демиселге чүрттүң коммунистеринин, бүгү демократтыг күштеринин, ажылчы чон массаларының, «Чепсектиг күштер шимчээшкинниин» чангыс авын быжыглазырынче Компартияны ол кыйгырган.

ГРЕЦИЯ СОҢГУЛДА БҮДҮҮЗҮНДЕ

Грецияның парламентизиге соңгулда ноябрь он чедиде болур. Үк парламентини 1967 чылдың апрельде болган аргидлениң соон дарый шериг хунтазы тарады ойладыпкан турган. Соңгулдага белеткелнарын байдалда чоруп турар. Бодунуп чедиишаажыкынының үезинде чүрттүң политиктиг болгаш экономиктиг аар кризиске чедире берген шериг диктатуразы бүүрап дүшкениниң соонда чүгле үш ай эрткен. Иштики политиктиг байдалды тааржыдыр чогумчулар талазы-биле чамдык чүгула базымнарны ол үениң дургузунда кылган. Шериг хунтазының тургускаңы: онза байдал дижир үүвени күш чок болдурган, политиктиг партиялар боттарының ажыл-чорудулгазын дагын эгелээн. Грецияның Компартиязын хоргаан 1947 чылдың хоойлузун күш чок болдурган. Парлалганың хостуг болурун катап тургускан, политика талазы-биле хоргдатыргаларны хостаң үндүрген. Ынчалзажок чуртка демократтыг коруң-чуруумнарны катап тургузарын ам-даа доозпаан. Күрүне аппарадын, чепсектиг күштерин, полицияны мурнундагы шериг хунтазының чалчаларындан болгаш талалакчыларындан ам-даа бүрүн арыглавааң.

Даштыкы политиканың талазынга чамдык чугула базымнарны чазак кылган. НАТОнуң шериг организациязындан Грецияның үнгенин онзадан демделеэе чогуур.

Карамаңлистиң чазаанын соңгулда эрттирер талазы-биле кедергей эрте докладтаан хуузаазы, а ол ышкаш соңгулда хоойлузу шериг диктатуразының чылдарында боттарының аппарадын болгаш кадрларын хевээр эрттырып ап шыдаан бүржуаз партияларга илергейде артык эргелерни берип турарын айытса чогуур. Ынчаарга ол диктатураның үезинде бүгү-ле депшилгелиг партиялар болгаш организациялар дерзин истеп-сүүүшкүннерге таваржып турган болгай. Парламентиге хой иүдүүну боттарынга хандырып алыр төлээде, бадылаашкынарның 40 хире хуузун алырга-ла, ам туруп турар соңгулда систематызын өзүгаар улуг бүржуаз партияларга четчир болуп турар.

Ынчаарга чеон үзелдиг партиялардың түс бүрүзү, оларның аразында чалыыт байдалгүр чылларда турган Компартия, парламентиге толээлеттирген турар төлээде, бадылаашкынарның 17-ден эвээш эвес хуузун алган турар ужурлуг болуп турар. Соңгулда кампаниязының үезинде кудумчуларга митингилер болгаш чыскаалдар эрттиреринн шуут хорудаан.

Эң-не ынзы-бүрү угланымышкынарның партиялары соңгулдага киржир. Барыын үзелдиг партияларның аразында оң улуг партия премьерминистр Карамаңлистиң «Чаа демократия» дээр партиязы болуп турар. Центристиг күштерни бирги эдлчегде политиктиг көскү ажылдакчы Г. Маврос баштаан «Төптүң эвилели — чаа күштер» дээр партия төлээлей берген. Соңгулдага хамаарыштыр боттары программаларлыг өскеда партиялар база бар.

Чуртка демократтыг чаартылгалар дээш демиселге эң-не чайгылыш чок шынчы туруштарны Грецияның Коммунистиг партиязы эдлеп турар. Ол партия демократтыг чалакты тургузар, чаа конституциязы ажылдап кылыр, хамаарышпас даштыкы политиканы чорудар, НАТО-дап чүрттү бүрүн үндүрүп алыр болгаш Грецияның девискээринде даштыкы шериг баллаларын уулткаар дээш туружу турар. Грецияның Коммунистиг партиязы, Грецияның чаңгыс аай демократтыг чоон үзелдиг партиязы (ЭДА) болгаш өске-даа чоон үзелдиг болуктер бактаан кирген чаңгыс аай хөделиишкиннерниң фронтузун тургузарының дугайында эгелекчи саналды харын Грецияның Компартиязы үндүрген.

Е. ЕГОРОВ. (СЭТА).

КАПИТАЛ ЧУРТТАРЫНДА

Капитал чурттарында будуруге валеринин ажык-кончаа сүрер дээш үлетпүр будурулгелерге болгаш тудуглага техниканың айыыл чок болурунун норма-чижектерин тоовас, чазый-чилби чоруу ажылчы чонларга профессионал аарыгларыны болгаш бертик-бежел болур чорукту, харын-даа олум-чидимни таварыштырып турар. Сайзырангай капиталистиг чурттарның онгу ажылчын бүрүзү-де будурулге черинге ондактыг таварылгадан качыгдап, каражага таваржып турар.

Чөөкта чаа Фордейле (Барыын Вирджинияда) хоорайда хөнүр-даш уургайларының бирээзинге үш аныяк ажылчын өлгеп, бир кижи аар балыгланган. Америк солуннарының бижип турары-биле алырга, ыңдыг айыылдыг таварыгга ук шаатаалар эдлеринин ажыккончаа сүрер дээш айыыл чок болурунун эң бодуун аргаларын хандырбаанындан боол турар.

Каттышкан. Штаттарга чылдың-на ооал-ондактыг таварылгалардан 14 муң кижи өлүп турар, янчаарга эвээш-ле дээе 8 муң кижи ажыдың хоралыг салдар байдалдарының үржүүдан аарып өлүп турар. АКШ-тың 2,2 миллион чурттакчылары бертик-бежел боол артып туралар.

Чижээ, ГФР-ге 1971 чылда 27 миллион ажылчыныгга-ла барык 2.600 муң ооал-ондактыг таварылгалар онаашкан болгаш оларның 6.686 олум-чидимге тавармышкан. Ол бүгүнүң эң кол чыдагаанныгының бирээзи малчүгдедин күштелгени, а ол ышкаш дыка хой заводтарда база фабрикаларда айыыл чок болурунун негелделериниң чогунда деп, Германиянның Федеративтиг Республиказының солуннары биижээн.

Соңгу Ирландиянның будурулге черлеринге артыкен 12 ай дургузунда 6.500 ооал-ондактыг таварылгалар болган. Будурулге черлеринге ажыл үезинде бертинии, балыгланыгының кол-ла чылдагаанындаймыл чок болурунун арга-техниказын эжикиндеринге акша-хөреңгинин үндүрер күзел чогунда-дыр деп. Соңгу Ирландиянның Компартиязының бюллетеии демделеэн.

Кадык кампаалдың Бүгүделегей (КББ) организациязының саналаны-биле алырга, 1973 чылда Францияга 1.100.000 ооал-ондактыг таварылга болганының түңнелинде 2.383 кижи өлген болган 113 муң кижи аар балыгланып, бертик-бежел боол артканнар.

Италияга 5—6 секунда болган-ла, бир ооал-ондактыг таварылга боол турар. Чуртка орүмаа-биле чылда будун-чартык миллион ажыг ооал-ондактыг таварылга боол, оон 5 муну олум-чидимни болдуруп турар.

«Джорнио» журналдың бижээнин өзүгаар алырга. Италия Барыын Европада олуминут ооал-ондак талазы-биле бирги черде: чүс муң ажылчыннардаи-на 45 кижи өлүп турар. Ындыг таварылгалар тудуг үлетпүрүнде дыка хой.

Тускай статистика түңнелдерин өзүгаар алырга, Голландиянның будурулге черлеринге 1973 чылда 110 муң ооал-ондактыг таварылга болган, оон 147-зи олум-чидимни болдурган.

База-ла ындыг таварылгаларның түңнелинде 1973 чылда 5.200 япон ажылчыннар өлгенин Японияның Күшнажыл министерствозу дыңнаткан.

Брамлиянның будурулге болгаш чудуг черлеринде ооал-ондактыг болуушкуннарның саны дыка хой боол турар. Чүгле эртжен чылын бөзин будурулге черлеринге ооал-ондактыг болуушкуннардан үш муң ажылчын өлгеп, будун-чартык миллион ажыг кижи ажылдаар шинээн түр үеде өскүүнгеп болгаш 50 муң хире кижи бертинии, балыгланган.

(СЭТА).

ПРЕЗИДЕНТ КЕККОНЕННИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

БЕРЛИН. (СЭТА). Европага айыыл чок чорук болгаш кадыг ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың түңнел, үшкү үе-чадазы Хельсинкиге удавас өртер, ук үе-чада дээди деңнелге ажылдаар деп идеген турар бис дээрзин Финляндия Республиканың президентизи У. К. Кекконен «Нойес Дойчланд» солунга берген интервьюзунга медеглээн.

Финляндия биле ГДР-ниң аразында ийи талалыг кандыг-бир чоруудээлиг айтырыглар чок деп, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы В. Штофтуң Финляндияга баар деп турарынга холбаттыр берген ол интервьюзунга У. К. Кекконен демделеэн. Ол аянчорук ийи чурттуң аразынга чаагай харылзааларны улам калбартырынга улуг болуушкун болур деп, президент чугаалаан.

Израиль шериглерниң чөңгээзи

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израиль шериглер Ливан Республикага удур өнчүк-чөңгээлиг үүлгедиишкиннерин соксатпастаан.

Ливанның камгалал министерствозунуң дыңнадыгын өзүгаар алырга, октябрь чээрбиде израиль солдаттар Ливанның Дүхейра суурунуң девискээринче шургуп киргеш, миналарны салырын оралдашканнар. Ливанның кызыгаар кезектери дайзынче от ажыдып, боолаан соонда, олар аткаарлап чорупканнар.

Оон-биле кадыг израиль артиллерия Ливанның элээн каш чурттакчылыг черлеринче күштүү-биле боолап турган.

ЧУГУЛА АЙТЫРЫГЛАРНЫ ЧУГААЛАШКАН

ПАНАМА. (СЭТА). Тайбының Бүгүделегей Чөвүлелиниң Президиум бюрозунуң дөрт хонук дургузунда болган калбак хуралы Панамага доозулган. Оон ажылынга делегейниң 39 чурту-биле кадыг Совет Эвилелиниң төлээлекчилери киришкен.

Хуралга Латин Американың айтырыгларын чугаалашкан. Тайбың, дээш демиселчилериниң национал организацияларының төлээлекчилери делегейге күштер деңзигүүрүнүң өскерилген болгаш делегей байдалының дүшкүүрлүүнүң чавырылган байдалынга ол дыпте национал-хосталгалыг шимчээшкинниң улам калбарып турарын деңделээн. Калбак хуралдың киржинчилери оон-биле чергелештир тайбының херээнге ам-даа ажылдар барын делегейниң хейнитизинге утпаткан.

Ылаңгыя Чилиге фашистиг диктатураның тургустунганы ындыг айыылдыг апарган. Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Президиум бюрозу Чилиниң шериг-фашистиг хуктазын политика, экономика болгаш мораль талазы-биле чааскаанзырадыры дээш демисежиринче фашизмге удур болгаш тайбың дээш бүгү демиселчилерни кыйгырган.

Хөгжүп орар чурттарның экономиказынга хора чедирип, оларның бойдус байлактарын үптеп, хоойлу бзүгаар соңгуткан чазактарынга удур кара сагыштыг ажылчорудулгага киржип, чепсегленишкинни дүжүрериие болгаш делегей байдалының дүшкүүрлүүнүң чавырылдырарынга шаптыктап турар хей националдыг компаниаларга удур демиселче массаларны мобилизастаарының делегей неделязын бо чылдың ноябрь 18-тен 24-ке чедир эртгирер дугаймында бюро хуралынга база шинитпир үндүргеп.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ЧЕДИИШКИННЕРИ

БЕРЛИН. ГДР-ниң чонун хандырар бүгү барааннарның 45 ажыг хуузун чурттун кодээ ажыл-агыйы бүдүрүп турар. Ажылдарны калбак-биле механизастаарды, үлетпүр үндезининге ажылдазарынче бүдүрүлге черлерин плай ёзугаар шилчидип турары, кодээ ажыл-агый эртеминиин эң чаа чедиишкиннерин ажыглалга чогумчалыг неттередип турары аъш-чемниң эът, сүт, саржаг болгаш чуурга чижектиг эң чугула хевирлери-биле чонның хереглелин бүрүн хандырар арганы республиканың социалистиг тараачын чонунга берген.

ГДР-ниң тараачын-кооператорларының болгаш кодээ ажыл-агый ажылчыннарының күш-ажылының бүдүрүмчүлүг социалистиг арге-чагырга чылдарының дургузунда ораичок бедээн. Чижээ, 25 чыл мурнунда улус ажыл-агыйының ол адырында ажылдап турар кижи бүгүдээн продуктуларбиле 9 кижини хандырып турган. Ам ол коргуулг үштен ажыг катап улгаткан.

ГСЧП-ниң аграр политиказы чуруттун кодээ ажыл-агыйын хогжүдүрининн үндезининн ыяк тургузуп берген. Кодээ ажыл-агыйны сайзырангайжыдып, калбак кооперастаашкынны ээзинде бертинии, балыгланыгының кол-ла чылдагаанындаймыл чок болурунун арга-техниказын эжикиндеринге акша-хөреңгинин үндүрер күзел чогунда-дыр деп. Соңгу Ирландиянның Компартиязының бюллетеии демделеэн.

Кадык кампаалдың Бүгүделегей (КББ) организациязының саналаны-биле алырга, 1973 чылда Францияга 1.100.000 ооал-ондактыг таварылга болганының түңнелинде 2.383 кижи өлген болган 113 муң кижи аар балыгланып, бертик-бежел боол артканнар.

Италияга 5—6 секунда болган-ла, бир ооал-ондактыг таварылга боол турар. Чуртка орүмаа-биле чылда будун-чартык миллион ажыг ооал-ондактыг таварылга боол, оон 5 муну олум-чидимни болдуруп турар.

«Джорнио» журналдың бижээнин өзүгаар алырга. Италия Барыын Европада олуминут ооал-ондак талазы-биле бирги черде: чүс муң ажылчыннардаи-на 45 кижи өлүп турар. Ындыг таварылгалар тудуг үлетпүрүнде дыка хой.

Тускай статистика түңнелдерин өзүгаар алырга, Голландиянның будурулге черлеринге 1973 чылда 110 муң ооал-ондактыг таварылга болган, оон 147-зи олум-чидимни болдурган.

База-ла ындыг таварылгаларның түңнелинде 1973 чылда 5.200 япон ажылчыннар өлгенин Японияның Күшнажыл министерствозу дыңнаткан.

Брамлиянның будурулге болгаш чудуг черлеринде ооал-ондактыг болуушкуннарның саны дыка хой боол турар. Чүгле эртжен чылын бөзин будурулге черлеринге ооал-ондактыг болуушкуннардан үш муң ажылчын өлгеп, будун-чартык миллион ажыг кижи ажылдаар шинээн түр үеде өскүүнгеп болгаш 50 муң хире кижи бертинии, балыгланган.

(СЭТА).

ДЕДЕЛОВ — АМГЫ ҮЕНИҢ АЖЫЛ-АГЫЙЫ

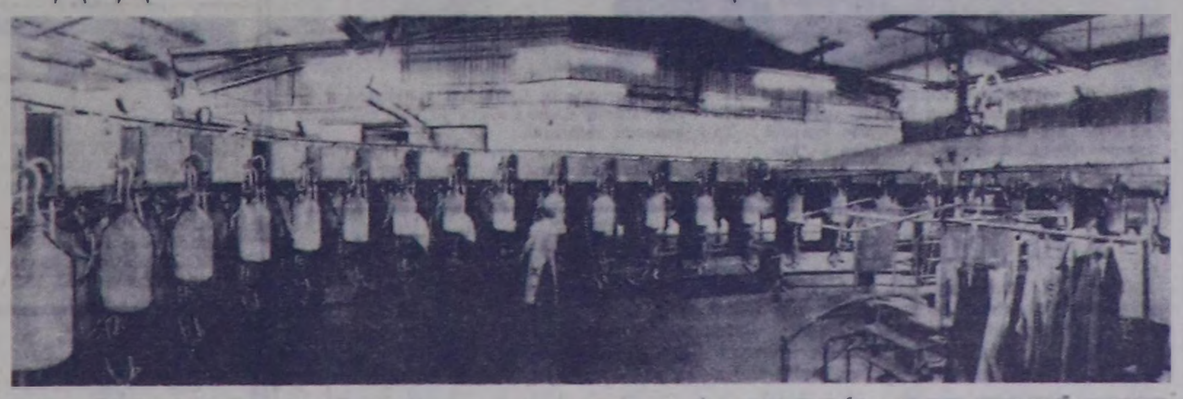

Герман Демократтыг Республиканың бөгүнгү кодээ ажыл-агыйы будурулгенің үлетпүр аргаларын ажыглаарынче шилчиир, кооперативтер аразының харылзаазын быжыглаар кол угланыышкынныг. Будурулгелерни улгаттыр каттыштырар болгаш специализастаар ажыл чедиишкиннииг калбарып турар.

Нөйбранденбург округтуң социалистиг сууру — Деделовтуң тараачын-кооператорлары өске беш кооператив-биле болгаш улусчу имениелер-биле каттышкан. Оон бээр каш-ла чыл эрткен. Үнүш остүрер, хаван азыраар кооперативтер салбырларындан, бызаалар остүрер төптен болгаш 2000 инектиг инити фермадан ам улуг ажыл-агый тургустунган. Кодээ ажыл-агый будурулгезининң талазы-биле улуг чедиишкиннер чедип алдыңган, тараачыннарның ажылдаар болгаш чурттарга байдалдары эжижээн, хоорай биле кодээ-ниң ылгалы шоолуг эвес апаргам.

СОЛАГАЙ ТАЛАКЫ ЧУРУНТА: саалда заяы. Сүттү чер иштинде 7,4 километр узун дурттуг дамчыдыяга хөөлайын дургаар район төөүнче шуудуп бээр. Ажыл-агыйга бо чылын бир инектен чыл дургузунда саап алыр сүт 5000 литр эшкам.

ОҢ ТАЛАКЫ ЧУРУНТА: Деделов — 4—5 хатт башыңнарлыг болгаш асфальтылаам кудумчуларлыг, уруглар ойнаар шөлдерлиг болгаш ногаан үнүштерлиг суур. Суурнуң 1000 чурттакчызы амыдырал хандырылгазының, чыылдыяга черинең ачы-дузазым ажыглаап, универмаггтан эт-бараан садып ап, суур нлувунга дыштанып.

АДН—СЭТА-ның фотолары.

МУРНАКЧЫЛАРНЫҢ БИРЭЭЗИ

ЫРАККЫ МӨҢГҮН-ТАЙГАДА «МАЛЧЫН» КОЛХОЗТУҢ ХОЙЖУЗУ БАДЫ КАҢ-ООЛ ДОҢГАКОВИЧИНИҢ ДУГАЙЫНДА ЧОГААЛЧЫНЫҢ СӨЗУ

Каң-оол Доңгакович Мутур-Аксыда чугула херектиг болуп, мээң-биле орукка харжы берген ужурунда, өгүң хереэжен ээзи, чазык ак шырайлыг, чаагай сеткилдиг Хертек Чал-биле баштай ужуражып, ажыл-амыдыралын сонуургадым. Мендилешкен, мал-маганының байдалын айтырымга, ол:

— Күскү мал хүр болбайн оң—деп харылаалаш, шайын кудуп, боова-боорзаан сала бээр аразында, даштыг ак бредент шывыглыг өгүң иштим шинчилеп ор мен: «ымында эт-херексел, дериг-шывыг-даа чаа, азып-чем-даа элбек, ээлери эки саттынып-туттунуп алган, ажыл-агыйжы, эңмесескелиг улус-тур» деп бодап олура, өгүң дөрүнде хоолаш аскан чурукче киҥээнгей сала бердим. «Москва, 1971 чыл» деэн бижиктиг чуруктэ болук кижилерден Мөҥгүн-Тайганың хоочуг, аныяк-даа ажыл-ишчилерин танып, оларның аразында Бадыг Каң-оолду база көргеш:

— Малның туристеп чораан ышкаш-гыр аа?—дидим.

— Чазактың шаңнаан халас путёвказы-биле маадыр кода-хоорайлар кезип, аяш-чорук кылып чораан кижи ыйнаан бо. Путёвканы кижи болганымга-ла кайын белен тутсу кааптар, ажыл-ижин барымдаалаан чүве боор ийин оң—дээш, Чал үргүй хой-жулап келгенден бээр көргүзүглери чоорту өзүп келгенин, ылаҥгыя бо чылын мурнуку кайы-даа чылдан эки болганын сеткил ханып чугаалады. Нивтизи-биле өгбүле 292 хураганны колхозка мейиз остүрүп. Чал үргайның сөзү-биле алырга, бир хой ийистээп, олчалыг-даа болган бис дээр болду.

Сонуургай-сонуургай келиримге, Бадылар он ургунуң ада-иези болду. 3 уруу — 10 класска өөренмишаан, школада комсомол комитединиң билдиглиг удуртуп, өөредилгезин доозаш, комсомолчу путёвка-биле, ачазының «изиҥ базып», хойжулай берген, Сергей Бады бо тодарадыкчы чылда районда дээрэ сакманщиктериҥ одуруунга киргеп.

Малчып, ажылчын, башкы, өөредикчи... Ам өзүп, өөредип турарларын санаваска, чүгле чаңгыс бо өг-бүледе беэзин үш-дөрт тускай мергежилдиҥ кижилери бар. Чаңгыс сос-биле чугаалаарга, Бадыларның амыдыралы долу хайныышкыныыг: ажыл, өөредилге, ажыктыг дыштанылгэ чедимчелиг холбашкана илдең чорду...

Мээлды кадарар, төлүп ылар-тудар, чемгерер ажылга өгүнүң херээжен ээзиниң болгаш ооң оолдарының ачы-дузазын болур-чогууру-биле демдеглевишаан, Каң-оол Доңгакович Бадының, азы хол кадарчының ажыл-херектерин болгаш арга-дуржулгазын сонуургап көрээлиҥер. Ооң боду-биле, суурга келгеш аалче чаныптарының эзеҥги кырында турда, далаш-бачым ужурашкан мен.

— Бо тодарадыкчы чылда районда дээрэ көргүзүглериҥ санынга кирер аргалыг болган чоруувус, хамыктың мурнунда, хоочун малчын ыш-оорлериҥ чарга-сүмезиниҥ, боттуң эвээш-биче-даа бол дуржулгазының, коллективтиҥ дузалажылының болгаш ог-бүлениҥ шудургу ажылының түңнели болган—деп, чугаазын малчып эгелээп. — Мурнуку чылдарга бодаарга, бо чылын малга чем белеткээри үпүш-дүжүттүң чегей үшеми-биле коңчуг нарын болду. Мээлдан төл, дүн алырының планнары күүсеттинген, 3 тонна ажа дүжер сигении кескеш. Кодургайда хыштээмда аппарып чедирип алган мен. Ол коңчуг эвээш. Маңнаа Тес-Хемниң Ак-Чыраадан бистиң колхозтуларывыстың болгаш шефтээн аныяктарывыстың инити күш-биле белеткээн сигении, колхозтуң Чеди-Тейге тараап, ажаан алган кок сулазы, бүдүрүлгелер, организациялар коллективтериниҥ кескен сигении болгаш белеткээн будук-бүрүзү бүгү хойжуларга улуг деткимче болган. Амгы уеде кыштаамда мал чемгерер шагжалар, оңгачалар, курган одек, суг чылыдар досказар, мал чеми урар сава белеп.

Бригаданың кыштаглары колдуунда-ла суг чок черлерде туттунган. Бистиң байдалывыска хар суг-суттатка дөмектиг, улуг дүжер болза, тайыс от-сигении дүн базып болур, хоралыг-даа. Ынчангаш хатты ажыын база үнелеп билир улус бис. «Соок хаттың соо чылыг» деп бисте үлегержий берген чугаага, бот дугайы, шоолуг-ла бүзүревесс кижи мен. Арга чарык кыштаглыг болгаш, малдың чыдыныҥ үргүлүү курганган, чылыглап чаңчыккан мен. Хортүктеп кааргa, ат безин кастынгаш күш четпес ой-чиктериниҥ от-сигенин эрте ажылдап алганы дээрэ. Кыштаг чоогунуң хүннээрек, хөлеге талазын база шын эвлештирип одаралдыры чугула.

Суг кыштаглаашкыныҥ бүгү дургузунда херек. Ынчангаш бригада төвүнде чаңгыс кудук биске чедишпес. Хоюн суттарган малчыннаркың ооҥуру үр, чеди-сес кодан эртип турда, кышкы кыска хүн ажа-даа бээр, чамдык ырак коданнар сугга чедиишпейн-даа баар таварылгалар турган. Ону болдурбас төлээле, кудуктар суун камнаар, немелде суг дажыглаар машиналарны колхозтуң талазындан үргүдүү тургузарының чугулазын эрткен чылдың практиказы коргускен.

Малчыныҥ сашалдары-биле чопшээрешпишаан, № 3 бригаданың девнскээриниге кышкы үелерде чорун чораап, мынды чүүлдү эскерген мен. Кудуктуң суг дамчыдар хоолайлары чиҥге болганындан күштүг соокта доштаалып, доңа бээр. Хоорзанның суг үүгүрер оруу делгем, эки чалдаттынган болза, малды дүрген суггарып ап болур шиик.

Базы бир шаптыктыг үүве тур дизе, чоск-кавыда малчыннарның хуузунда сарыктары, суггарылда чорун турда, хойларны хоме таварып, оларның орнун хунаап, бастырташтырып, кедерезе үскүлеп, берте баскылап катты дег тургулаарын көөр кижи мен. Боң түңнелинде чамдык хойлар суксун хандыр суг шапейн азы шуут куруг-даа үнер ужурга таваржыр. Удавас кыштагларже аалдар көжер, шинтиниҥ малын четпир суг-биле хандырар төлээде, кудук чоогунда малчыннар сарыктарын тааристыр турган. ооң контролюн кодаа Совет, колхоз баштаар черн, бригадирлер, тускай эртемнилер боттандырын дээш бо фактыны малчыныҥ бодаалдарынга кеҥээри артык эвес деп көргеш, мында хинчдым.

Каң-оол Доңгаковичиниҥ алган шаңнал-макталдарын сонуургаарымга, ол мынча дээн:

— СЭКП райкомунуң болгаш райүүскомнуң хүндүлел бижинил, колхоз баштаар черниил, профэвилел месткомунуң ортактыг шаңналдарын база байыр чедирипшиннерин алгылаан бис. Ынчалза-даа биске эң-не бедик шаңнал—мээң болгаш оом эзэниҥ, бүдүрген продукциязы ниитиниҥ байлаа болуп турарында деп бодаар мен. Ол дээш бистиң адымыска кижилеринең чылыг сөстерни, улам төлептиг ажылдаарывыс бисти сорук кылып турар. Ол үелеште хамаатты ары-нүүр, үре-түңнелдиг күш-ажыл-биле харылзаарыпдан артык адаар болгаш хүзүү чок деп билир мен.

Базы Каң-оол солун, амдаа хөйүү маказ болур кижилериҥ бирээзи. Ол дугайын ооң чылдан чылче өзүп орар арга-дуржулгазы, бүдүрүлге көргүзүглери, лидим үгаазылдалдары херечилеп турар.

Часкы өйү. кым дет, ширишин,
Чайы. күс дет, серишин чердеп,
Чаңдыктар дет, чоргуп дескейн,
Чаартып, гутчук, чурттаи чор мен —

деп бо одуругларны дешкүүшпирниҥ бойдуска ижигин, амыдыралга болгаш күш-ажыга ынакшып чоруур бүгү кижилерге мынаш, Базы Каң-оолга база хамзарыштырын болур. Ооң малчыннап турар бригадазын аныяктар бригадазы деп чарлаан. Каң-оол Доңгаковичиниҥ назы-хары аңаа шаптык болбас. Ол эм безин ийп оглун хөй ажылынче эвелдеп, дагдыкчының болгаш кижизидикчиниҥ хүзээлгезин күүседип турар.

Бадыг Каң-оол мээң-биле байырлашкаш, аалынче дүүлалап чедирип ыдай болур билек хоюндадыр бүргээ кудай, коданмаймын ура берген. Кәң чыл бурунгаар хойжуларга тураскаадып бижээн шүүүмүҥ одурулары сагыжыма кирип келзи:

Бууруп, бедик дагларымның
Эзлери ак, өзүр эвес,
Эккер малчын мында чорда,
Булуттар-даа хаан эвес.

С. МОЛДУРГА.

КЕЗЭЭДЕ СПОРТ-БИЛЕ

Спорттуң алдарлыг мастери Аскольд Константинович Лясотаның адыбистиҥ чуртувуста билдиктир. Үш катап—1957, 1958 болгаш 1960 чылдарда — ол бокс талазы-биле ССРЭ-ниҥ чемпиону болган. Ам А. К. Лясота Россия Федерациязының боксерларының шилиндек командазының тренери.

Ооң-биле чергелештир А. К. Лясота спорттуң пропагандалаар талазы-биле улуг ажылдарны чорудуп, сураглыг спортчулар, тренерлер, спортчу коллективтер дугайында солун, сетвүүлдерге бижип турар. Чоокта чаа ол солун намдарлыг К. Ф. Никитиниҥ дугайын сонуургаан. 1971 чылдың чазыкында 70 харлыг К. Ф. Никитин «Правда» солунуҥ кросунга киришкеп, хүлер медальды чаалап алган.

Медицина эртемнериниҥ доктору, Сочиниҥ курортология болгаш физиотерапия талазы-биле эртем-шинчилел институдунуң профессору К. Ф. Никитинден бодунуң база спорт-биле каҥчап өөренүктежи бергенимиҥ дугайын чугаалаш бээрни А. К. Лясота дилээн. Ооң чугаазын мооң адаанда парладывыс.

Чоокта чаа-ла паркталарга, стадионнарга маңнажып турган «ашактарны» улус көргеш, хөктүзүүнер чүве. Аныяктар безин өске кижилер көрүп турда, бичии чүгүре каптарындан мядыр. Ынчалза-даа амгы уеде «мода» апарган чүрек-дамыр аарытларындан камгаланып, спорт болгаш күш-культуржу мергежилгелер-биле өөрүктежиринче кижилерни амыдырал чайгаар-ла албадап келген.

Ынчангаш кадыкпыл дээш чадаг маңнаарының талалакчылары улам-на көвүдеп орар. Бир эвес 1962 чылда «Правда» солунуҥ шаңналы дээш баштайгы Бүгү-эвилел кросунга нивтизи-биле 3 миллион кижи киришкен болза, ам ол сан ийи катап өскен. Мындыг факт база хойнуҥ бадыктап турар. 1971 чылда 45 хардан өөрү назылыг хоочунар чарыжынга 65 кижи киришкеп. Олар Москваже Ленинградтан, Курскиден, Пермьден, Ригадан, Горькийден болгаш өске-даа хоорайлардан чедип келгеннер.

Мээң харым ам таптыг-ла 70. Ынчалзажок мээң-биле кады ооң-даа улуг назылыг кижилериҥ стартче үштенип маңнап көрдүм. Эң-не кырганывыс дөрт дайынмарның киржикчизи, ужудукчу чораан Николай Иванович Золотов болган. Ол каш катап балыглаган, кемдээп, ынчалза-даа шыдашкан кижи.

Калык, сергек болуруп, күштү болгаш энергияны биске чүгле күш-культура, спорт бээр. Ынчаар чугаалаар эргени меҥээ хоочун эмчиниҥ болгаш спортчуның мергежилги берип турар. Мээң бүгү чурттапган спорт-биле тудуш, харылзаалыг. Ынчаймден-не ооң-биле өөрүктешкеш, амга чедир чарылбаан мен. Спорт дээрге мээң эң-не бүзүреллиг болгаш идегелдиг өөрүүм-дүр.

Бокс талазы-биле Самараның баштайгы чемпионнарының бирээзи болганымга база чоргаарланып чоруур мен. Ол 1919 чылда болган чүве, дараазында чылда мени бүгүнүнги өөредилгезиниҥ организастаны аныяк республиканың улут спортчу маргылдаазы Предолимпиадаже чоруткан.

Маргылдаалар коңчуг берге үеле эртип турган. Хамаатты дайын үргүлчүлевишаан. Долгандыр буураашкын, аш-чут, тәф. Шак ындыг өйде Россияның кедер үези ажылчыннар болгаш тараачыларның бүзүреллиг холунда деп чүвем бүгү делегейге көргүзер дээш пролетаржы спортчулар Москвага чыглып келген.

Мээң чурттапган ол маргылдаалар дыка улуг рольдуг болган. Ынчаш ринге үүп келеш, чартык ортумак дедиге тиилелгелерни чедип алдым.

1962 чылда болган ССРЭ-ниҥ бир дугаар чемпионадынга киришкеш, финалже үнүп, ол үениҥ сураглыг спортчузу чүгле Яков Браунга сан талазы-биле ойнадыпкан мен.

Спорт чокка чурттаары меҥээ берге апарган. Күш-культураның Төп институдунга өөренип кирип алдым. Ынчан бисти чүгле спортчу методикага өөредип турган эвес, харын кижиниҥ организминиҥ ажылчорудулгазының айтырыгларынче — анатомия, физиология, гигиена болгаш эмчи хыналдазынче улуг кичээнгейни салып турган.

Күш-культура институдун чедишкинниг дооскаш, эмчи институдунче кирген мен. Эртем ажылдары мени ынчаар хаарап туда бергеп.

Эрткен үеже ханылай бердим ышкаш. Кижиниҥ аныяктада спортка хандыкшылы ындыг-ла кайгамчык чүве эвес болгай. А 70 хар иеде бергеш безиҥ үргүлчү маңнап турарымны улус шыпап-ла кайгаар-дыр. Ынчалза-даа ында ындыг онза чүве чок. Хүн бүрү маңнаары меҥээ — өске кижилерниҥ эртеҥги мергежилгелер кылыры дег апарган.

Хүнүҥ-не ниитизи-биле бүдүн-чартык шак ишпиде сула шымчээшкиннер кылып турар мен. Олар шилиттинген спорттчу мергежилгелерден тургустунган. Сула шымчээшкиннер кылган соонда 3—5 километрни маңнаар кижи мен.

— Хөлүң эрттире бербээн сиздер бе, профессор?—деп, улус бо-ла айтыра бээр-дир. Мергежилгелер кылган санында бодумнуң байдалым эрестиг, сергек апаар. Спорттуң шак ындыг салдарын боттарынга шенеп көрбээн кижилерге бо бүгүнү ожаап биларн берге болбайн аан.

Кирган улуска берге мергежилгелер кылыры хоралыг дээр эрги чаңчылдыҥ ам-даа бары хомудалчыг. Эмчилер бээп күжениишкинниг ажылдар, дыҥзыг шымчээшкиннер кылбазын сүмелеп турар. Ындыг сүмелерни чеже-даа кызып сагып чорза, кижилериҥ кадыкшылы эҥиҥирдеп, харын-даа чамдыкта улам бакырай бээр таварылгалар кайы хөй. Кырышкын органы мргартып, шымчээшкиннерге шаптыктап, организмиҥ кээргел чок бүзээлеп кээр. Шак ындыг өйде кырышкынга удур спортчу мергежилгелерни ажыглаары кончуг чугула. Бистиҥ үр чыл чурттаарывыска дузалаар өөрүктешкенивиге өөрүп чоруур мен.

Бижээн А. ЛЯСОТА.

МОСКВАДА ЭҢ БАШТАЙ

Чурулга уран чүүлүүң А. П. Пушкин аттыг Күрүне музейиниге XVII чүс чылдың голланд болгаш фламанд чуруктарының улуг делгелгези ажыттынган. Чуруктарны Париждиҥ Нидерланд институдунуң, Роттердам музейиниң болгаш Бельгияның алды музейиниң чымдаалырындан алган. XVII чүс чылдың чурулга аянныга реализмниг утланышкыннар илап бадыткаттынган, пейзаж болгаш аңмдырал-чурталга көргүзер чурулга тыптып келген деп чүве делгеттинген чогаалдардан билдинип турар.

Аңмдырал-чурттапганың улуг чурукчулары — Рубенстиҥ, Ван Дейктиҥ, Йордаенстиҥ чуруп каан хөй санныг чуруктарын база Рембрандтының чураан 15 чуруун: тус-тус дүрзүлел дозевилелдерин, пейзаттарын, чурулга композицияларының үлегер-майыктарын совет көрүкчүлер баштай көрүп алыр аргалыг болган.

ЧУРУКТА: Чурулга уран чүүлүүң А. С. Пушкин аттыг Күрүне музейиниң бажыңы.

П. НОСОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Бистиҥ чурукчувус Юрий Курскийниҥ ажылдарының делгелгези Абакан хоорайда ажыттынган. Шушенскоеде улусчу чуруулга галереязының директору, Сибирьде билдингир коллекционер, РСФСР-ниҥ культурazының алдарлыг ажылдакчызы И. В. Рехлов делгелгениҥ баштайгы көрүкчүлери — Абаканның башкы институдунуң студентлериниҥ аразында.

М. ТУТАРКОВ.

«Ленинчи чолы» солунуҥ корреспондентизи.

ҮШ МУҢ БИБЛИОТЕКА

Күйбышевке аныяктарның төп библиотеказы ажыттынган. Ооң номчукчулары—үстүкү класстарның школачылары, техникумнар биле профтехөредилге училищелериниҥ студуулдары студентилер, ажылчын аныяктар.

Күйбышев обласка номчукчулары массалыг библиотекалар саны сөөлгү үеже чыл дургузунда ийи чартык катап сөвүдээн. Библиотекаларның калбак чегинии (600 ажыг библиотекалыг) кодаа черлерде тургустунган. Күйбышевке сөөлгү чылдарда политиктыг номнарның, артем-техника литературазының, уругларның тускайжыттынган алаан хөй библиотеказы ажыттынган. Областың өөредилге, албан болгаш будурулге черлериниҥ ном чыылдазы-биле катай адырга, ам барык үш муң библиотека бар. Ном фондузу 40 миллион номнуг.

Анатолий Праздников,
ПМА-ның корреспондентизи.
КУЙБЫШЕВ.

„ШЫН“

СОЛУННУ ЧАГЫДЫП АЛЫҢАР!

Чагыдылганың чылда өртээ 6 рубль, чартык чылда өртээ 3 рубль.

ЧАГЫДЫЛГАНЫ: «Союзпечать» черн, харылзаа салбырлары, колхоз, совхозтарда, албан организация, будурулге черлеринде хөй-нинти тарадыкчылар хүлээп ап турар.

Солун чүүлдер

«ТАТРА» БИЛЕ МАМОНТУНУҢ УЖУРАШКАНЫ

Нефть талазы-биле делгсгейде эң байлак черлериниҥ бирээзи — Самотлорга хаяы чер иштинден довурак дажыглап турган «Татра» дээр чех машинаның кузовунга эрте-буруп шагда ук черлерге чурттап турган мамонт дээр коюут улут диниг амытаныҥ азыы кээп дүшкеп. Ажылчыннар ону тапгыг корүп четтиккелек турда-ла, ооң маңган ак өңү ол дораан-на сарғара хона берген, чүге дээрге хөй муң чылдар дургузунда соок черге чыткан свөкке хемертен чылыг агаар кээп дээрге, ол дораан-на'ак өңүн оксуна каапкан.

Барыын Сибирьниҥ нефть тывыш черлериниде ажылдап турар 800 «Татраларыиҥ» амдыызында чүгле чаңгызы мамонт-биле шак ынчаар «ужурашкан». Тергиин улут мамонт азыын ол-ла машинаның кузовунга салып алгаш, тус черниҥ чурттынчилел музейинге чедирип берген.

И. РЯБОВ.
СЭТА-ның корр.

ИРБИШ ТУДУКЧУЗУ... АЖЫЛ ЧОК АРТКАЙ

Бүгү назынында харлыг черлер ирбижин аңнап тудуп келген Памирниҥ алдарлыг аң истекчизи Чинибай Набиев ажыл чок калган. Канчап ынчап баргаиыл дээрге, бедик даг тевер ол ховар дээн араатан ацизирны кызыл карттыг дептерде кирип бижээн болгаш оларны камгалап каралтаары-биле күрүнениҥ ыыдгыы контролюнга алган.

— Ирбиш аңизи өскен болгаш, сагыжымдан нравас. Мээң ол «эртемимө» ам-даа херек апаар боор. Чоокта чаа суурум школазынга тускай «зоопарк» база тургусчуп бердим. Даг кезип чораан тып алган ийи бичии барыкшы ооларны дужаап бердим, оскүүсүреп калган чаш чүвелер болгаш хоюгүйлер. Ооң аңгыда аныяк архар-кошкаолар, уларлар, бир адыг оглу база эккеп берген мен. Моон соңгаар өске черлерге чурттадыр ирбиштер херек апаар база чадавас, ынчангаш оларны тудар кижилер-даа херек апаарын канчап билир деп бодап орар мындыг мен — деп кырган аңчы чугаалаар.

Ону чаңгыс чер чурттутлары Чинибай-ата дииир. Араатан аңнар истеп тудар аймылдыг мергежилии ол адазындан болгаш акыларынан салган элгап, оларны ажып үнгеп.

Чинибай ирбиш тударда, узун чаңге ыяш биле хендирден оске чүү-даа амыглап көрбээн. Ол чөрби ажыг баястарны тудуп дужаагаи. Оларны Праганын, Будапештиниҥ болгаш бистиҥ чурттуг хой-хөй хоорайларымның зоопарктерыидан көрүп болур.

Р. ИБРАГИМОВ.
СЭТА-ның корр.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 23-ТЕ

МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдылгалар программазы.
13.35—«Одаг».
14.05—Медээлер.
14.15—«Эртем—бөгүн».
14.45—«Ак-көк өтүгаштың» аринларында.
15.30—15.40 —Чарсар.
15.40—Оцдуг телекөргүзүг. «Узбек ССР-ниҥ болгаш Узбекистаннын Коммунистиг партиязының тургустунганындан бээр 50 чыл болганынга». Репортаж.
16.50—«Алдын казалча». Уран-чечен фильм.
18.00—«Үе». Информастыг программа.
19.30—Оцдуг телекөргүзүг. Спортчу гимнастихага делегей чемпионады. Болгариядан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

19.00—Телемедээлер.
19.15—Телемедээлер (орус дылга).
19.25—Чарлаалдар, реклама.
19.30—«Кижи болгаш хоойлуу». Дамчыдылга

МОСКВАДАН

20.00—Оцдуг телекөргүзүг. «Тыбонуң өг-бүлезн» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүг 4-кү сериязы.

КЫЗЫЛДАН

21.20—Кыска фильм.

МОСКВАДАН

21.30—«Узбек ССР-ниҥ болгаш Узбекистаннын Коммунистиг партиязының тургустунганындан 50 чыл болганынга». Узбек телевидениениҥ программазы. Дамчыдылгада Узбек ССР-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ даргазы Н. Д. Худайбердыев киржип турар.
23.00—«Үе». Информастыг программа.
23.30—00.30—Оцдуг телекөргүзүг. Узбек ССР-ниҥ болгаш Узбекистаннын Компартиязының тургустунганынын 50 чылынга тураскаадыкан шериг парады болгаш ажылчы чонуң байыолыг чыскаалы. Репортаж.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ОКТЯБРЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Эң ыыкчы бачыттыг кыс» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00 18.50, 20.40 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Бичии Бимбоиуң тоолдары» 9.30, 11.00, «Кыыкы эртем» 14.55, «Огбелериҥ кыйгызы» 12.30, 16.40, 18.35, 21.00 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Адам биле Хева» 15.00, 18.40, «Марысия биле Наполеон» 16.50, 20. 30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Крышадан базым» 15.00, «Хлеб, ыяшкыл болгаш фантазия» 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.

Профэвилелдериниҥ область чөвүлелиниҥ даргазы Т. Ч. Норбунуң адазы

Чаш-оол Делеевич КЫРГЫСТЫҢ

кончээнинге колбаштар облпрофчөвүлелдиҥ болгаш профэвилелдер обкомнарының коллективтерге аңаа хаяы кажымдалын илергейлеп тур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ· Индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24—63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда кылдазының 23-54, харылсаалгалыг секретарьның 23-35, партийжи зарыдырал кылдазының 37-13, культура кылдазының 23-54 кодаа ажылагый кылдазының 21-47, гletогр кылдазының 22-61, чагаа кылдазының 11-27, информация база совет тургузут кылдазының 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейи барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТИРАЖЫ 19056. ЧАГЫГ № 249.
ТС—01126

Тыва АССР-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ Нои үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыынын талазы- биле өргелелиниҥ типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажыы № 1)

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 250 (9627) | 1974 чылдың октябрь 24, четверг | 1925 чылда үнделеттингеш | Өртээ 2 коп.

ТЮМЕНЬ ОБЛАСТЫҢ СОВЕТСКОЕ РАЙОНУҢ КОМСОМОЛЬСКИЙ ЫЯШ УЛЕТПУР АЖЫЛ-АГЫЙЫ СОЦИАЛИСТИГ КҮШ-АЖЫЛДЫҢ МААДЫРЫ ЭШ ПАВЕЛ ВАСИЛЬЕВИЧ ПОПОВКА БАШТАТКАН ЫЯШ БЕЛЕТКЭЭРИНИҢ УЛГАТТЫР КАТТЫШТЫРГАН БРИГАДАЗЫНЫҢ КОЛЛЕКТИВИНГЕ

Эргим эштер!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң кайгамчыктыг бүдүрүлгези тиилелге—1974 чылдың социалистиг бедик хүлээлгелерин болгаш мээң бететкээр талазы-биле тоску беш чылдың даалгаларын хуусаа бетинде күүсеткениңер-биле холбаштыр силерге изиг байыр чедирип тур.

Бүгү улустуң социалистиг чарыгызынга идепкейлиг киришкеш, силерниң бригадаңарның коллективи бо чылык 200 муң кубометр ыяшты, а тоску беш чылдың эгезинден бээр ынытизи-биле—600 муң ажыг кубометр ыяшты белеткээн. Ыяш белеткээр үлетпүрге бир бригада ол хире ажылды бир-ле дугаарымда кылган.

Күш-ажылды чогаадымчы сөз-биле коруп, мээң белеткээр техниканы билдилиг-биле ажыглап, кадыр-берт черде аргаларыңны кезип, белеткээриниң ажалтылыг аргелыга үндезилээш, силер ындыг ыяштарлыг бүдүрүлге көргүзүглерни чедип алган силер. Силериниң ажылыңарның дуржулгазын калбаа-биле иептерелдиг ажыл-агыйның иштики курлавырларын улам ылгыр ажыглаарыңның болгаш мээң белеткээриниң бүдүрүлге ажылдарыңның ажыктыг коруун бедиктериниң херээнге чугула ужур-дүзелиг болур.

Немей алган социалистиг бедик хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседип, беш чылдың доостур чылында күш-ажылчы маа-чаа чедиишкиннерлиг болуучарыңны эргим эштер, силерге күзеп тур бис.

Л. БРЕЖНЕВ.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары.

УЛУГ ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

Терлиг-хаяжыларның улегери-биле

ПЛАНДАН АЖЫР 11 МУҢ РУБЛЬ ДЭЭШ

Октябрь байырлалынга хуш-ажылчы эки белектиг ужураашыр, тоску беш чылдың тодарадыкчы чылының планныг онаалдаларын болгаш бедиткен хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир талазы-биле Терлиг-Хаяның моңгун суу бүдүрүлгезиниң коллективиниң үндүрген кыйгырыын республиканың мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи—Кыа-Хем хомүр-даш разрезиниң дагжылары ниити-биле үүлдүтүзүнүп детпээн.

Разрезтиң коллективи беш чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш, амгы үеге дедир күрүне планын бедиткен хүлээлгелерин доктаамал ажыр күүседип, республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразында социалистиг чарышыг каш удаа бирги черни ап келген. Бо чылдың планныг онаалдаларын коллектив база-ла чедиишкинниг бүттандырып турар болгаш тос айларның түнелдерип ёзүгаар партия обкомунуң бюроунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш комсомол обкомунуң эки ажылыг бүдүрүлгелерини бираазынче санаткан.

Дагжылар тос айларның бүдүрүлге планын 102 хуу күүседип, пландан ажыр хөй продукцияны бүдүрүп үндүрген. Эрткен чылдың ол үеликче деңнээрге бүдүрүлгенин ниити хемчээли 20 хуу ёзүлдениг болган, 117 муң рубльдиң ажыг орулгазы алдынган.

Тодарадыкчы чылды эки көргүзүглериг доозар, беш чылдың соолгу чылын чедиишкинниг эгелээринге быжыг үндезинни тургускан дээш каа-хемчилер бо хүннерде улам соруктуг ажылдап турар. Оларның чарыжынга терлиг-хаяжыларның кыйгырыы чаа агымны киирген.

Республикага үнген чаа кыйгырыгны детквишпээн, разрезтиң коллективи эргидеги хүлээлгелерин эде керген. Дагжыларның чаа алган хүлээлгелери улуг. Ол бир айларның планын ноябрь 12-де күүседир, ноябрь 7-ге чедир 1 муң 500 тонна хомүр-дашты казып үндүрер болгаш чыл гөнчүүнге чедир пландан ажыр 11 муң рубльдиң продукциязын сайгарар деп бедиткен хүлээлгени алган.

Н. КАЩАВЦЕВА.

ЭЛЕКТРИКТЕРНИҢ ЧЕДИИШКИНИ

«Востокэлектромонтаж» трестиң бистиң республикада участогунуң (начальниги Л. Ф. Белоусов) электриктери Тываның тудуг организацияларында керээ ёзугаар ажылдаар база бир чугула коллектив болур. Бо участоктуң ажылчыннары чурттаалга болгаш үлетпүр тудугларының чылдыгларга болгаш электри күжү-биле ажылдаар өске-даа дериг-керекселдерни монтаждап тургузуп турар.

Участоктуң Кызылда ажылдап турар эш М. Спиридонова удурткан бригадазының кежигүннери чоокта чаа дөртку микрорайонда 80 дугаар чуртталга бажыңнарга электри херекселдерин монтаждап кылыр ажылдарны доозкан. Ол бажың бо квартээлда ажыглалга кирер. Ай планын доктаамал 140—150 хуу күүседип турар бо бригадазының кежигүннери дөртку микрорайонда ажыглалда киргеш хөй кат бажыңнарны бүрүнү-биле электрижиткен.

В. ДУБОТОВ

• • •

МАСТЕРСКАЯ СЕПТЕЛГЕЗИ

Машина-трактор болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый машиналарын шынарлыг кылып алырынга, ону септээр мастерскаяны эки дерип, механизаторларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузарыңдан улуу-биле хамаарыжыр. Ынчангаш Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозунуң дирекциязы олче кичээнгейни салып турар.

Яков Шульгинге удурткан сантехниктер звеновозу гаражтың одалга системазын чазартып кылган. Аңаа одаар хөмүр-дашты дүжүрүп алган.

Гаражтың соңгаларын, эжиктерин чылыглаан болгаш септелге чорударынга таарымчалыг байдал тургустунган. Удавас машина-трактор септелгези бо гаражка түлүктей бээр.

К. КОМБУ.

• • •

ДАЛАЙГА ДАМДЫ ДУЗА

Кызылдың башкы институдукүн студентилери күскү дүжүт ажаан алышкынынга идепкейлиг киржип, көдээжиг ишчилерниң улуг дузазы чедиргеннер. Таңдының «Тыиелге» совхозунга институттуң филология факультединиң студентилери бир ай ажыг ажылдаан.

Келир үениң башкылары совхоз ажылчыннары-биле бир дөмей боттарының ажазынга социалистиг чарышты киазбарткаш, күжениишкинниг ажылдаан.

Ажыл-агыйның Саяа Доржу удурткан № 2 хову бригадазынга ийиги курсчулар ажылдап күзээн. Олар 1.705 га черниг савацкы бөлүп, сыраатаашаш, чарышка бирги черни эдээн. Бо ажылга К. Хертек, И. Уванай, С. Десплек, Г. Оюн болгаш өскелер-даа идепкейлиг киришкен.

Студентилер ажылдап турган үезинде агитхуудустарны үндүрүп, янзы-бүрү темаларга кежээлерни организастаан.

Б. САЛЧАК.

• • •

Бии-Хем районда «Хадыңа» колхозтуң Казак-Хөл салбырының № 1 хову бригадазының ажыл-ишчилеринге Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунуң бөлүк сургууллары улуг дузаны чедирген. Олар 1093 га черниг тараазын ажаажын, 956 тонна ажыг тарваны эки шынарлыг кылдыр арыглаазын, күрүнеге дужаган.

Дүжүт ажаан алышкынынга сургууллар идепкейлиг киришкен.

В. СЮРЮН-ООЛ.

Чөөн-Хемчик районда «Искра» колхозтуң айлык механизатору Кавай-оол Куулар тоску беш чылдың тодарадыкчы дөрткү чылының дүжүдүл ажаан алырынга шалыпчы ажылдаан.

ЧУРУКТА: мурнакчы механизатор К. Куулар.

Н. ИРГИТТИҢ фотозу.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларында

РСФСР-ниң Дээди Совединиң транспорт болгаш харылзаа талазы-биле доктаамал комиссиязының хүралы сентябрь 22-де болган. Хүралга чугаалаашкан айтырыглар болза: «РСФСР-ге автомобиль оруктарын тударын болгаш ажыглаарын экижидер хемчеглер дугайында» РСФСР-ниң Дээди Совединиң 1972 чылдың июнь 30-де үндүрген доктаалының күүседир талазы-биле Алтай крайның, Горький областың ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң оруктар организацияларының ажылынын дугайы; улус ажыл-агыйының чүүктерин соөртүр талазы-биле тоску беш чылдың болгаш 1974 чылдың планныкы онаалдаларын РСФСР-ниң Автомобиль транспортунуң министерствозунуң күүседип турарының дугайы.

Алтай край биле Горький областың ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтери болгаш оруктар организациялары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин база «РСФСР-ге автомобиль оруктарын тударын болгаш ажыглаарын экижидер хемчеглер дугайында» РСФСР-ниң Дээди Совединиң доктаалын амыдыралга боттандырып турган, орук тудуун калбартып, автомобиль оруктарын эдилээрин экижидер талазы-биле боттуг ажылдыг чорутказы деп, клеткелчилер, санал берген депутаттар демделээн. Оруктар тударының темаларын күштелдирип, ажыглаарын болгаш эдилээрин экижидерниң бар турар курлавырлары Алтай край биле Горький области ам-даа четче ажыглаттынмайн турар деп чүвээн комиссиянын хуралынга депутаттар ооң-биле чергелештир демделээн.

Алтай край биле Горький областың ажылчы чоннар депутаттарының край, область, хөй-хөй район, көдээ болгаш суур Советтериниң күүсекомиссары ажыл-агый организацияларында, колхоз, совхозтарда бар турар тудуг машиналарын, механизмнерин, автотранспортту, өске-даа техниканы орук ажылдарынга киргиштирер эргежин четпес ажыглап турар деп, депутаттар Ю. А. Шибаев, М. В. Карамаев, ооң-даа өскелер демделээн.

Райсо Советтериниң чамдык күүсекомиссары болгаш орук организацияларының капитал салыышкынчылары, техниканы болгаш ажылчын күштү хөй салыыг объектилерге чашкаанап, ооң уламындан тудуг хуусааларын оларның үзамдыктырарынга чедирип турары шын эвес дээрзин комиссиянның хуралы демделээн.

Чер-чер Советтери колхоз, совхозтарга ажыл-агыйларның иштики оруктарын тударының айтырыгларынга хамаарыштыр шоолуг ажылдаавын турар, оларны сайзырадырының перспективтиг планнары оларда ноок, чер-черге ужур-дүзелиг оруктарны эки эдилээрни, автомобиль оруктарын тудуп, септээрнинң планын колхоз, совхозтарның, үлетпүр, тудуг болгаш өске-даа организацияларның күүседип турарын контрольдаарын кошкак боттандырып турар деп чүве демделеттингеш.

Комиссияның хуралынга ийиги айтырыгның талазы-биле РСФСР-ниң автомобиль транспортунуң министри Е. Г. Трубицын илеткел кылган болгаш чүүк соөртүлгелериниң хемчээли беш чылдың үш чылының дургузунда 20,8 хуу, чүүк сазырылгазы—24 хуу үлгаткан дээш демделээн. 1974 чылдың планын хуусаа бетинде күүседирин дээш автомобиль транспортунда калбарган социалистиг чарыш бо чылдың 9 айларында онаалдап доктаадып берген онаалдааны чедиишкинниг күүседирингe дуза чедирген. Чүүктер соөртүрүнүң планы ол үениң дургузунда 101,1 хуу болгаш соөртүлгелер хемчээлиниң талазы-биле —101,6 хуу күүсеткен.

Депутаттар Н. В. Лемаев, Н. М. Иванницкий, К. К. Костров оларның болгаш ооң-даа өскелерниң чугааларынга демделээнин ёзугаар алырга, 1974 чылдың планын база тоску беш чылдың планын хуусаа бетинде күүседирү чүүк соөртүлгелерин организастаарының депшёлгелиг хевирлерин, күш-ажылдың, автомобильдерниң техниктиг ажаалдазын, сентелгезин экижидерниң, ларктарны артык кезектер-биле чогуур ойүүле хандыраарының мурнакчы ергаларын автомобиль транспортунуң ажыл практиказынга эң шалыпкын нептерелдирмеден дыка хамаарыжыр.

Чугаалаашкан айтырыгларның талазы-биле чогуур доктаалларны үндүрген.

(СЭТА).

КҮРҮНЕ ШАҢНАЛДАРЫН ТЫВЫСКАН

1974 чылдың Тыва АССР-ниң Күрүне шаңналдарын дүүн СЭКП Тыва обкомунуң хуралдаар залынга байырлыг байдалга тывыскан. Чогаалчы Салчак Калбакхөрекович Токага «Араттың сөзү» деп роман-трилогиязы дээш (моңгун соонда) база чурукчу Сергей Кончукович Ланзыга «Моөң Төрээн чурттуң дугайында сюита» деп болук чуруктары дээш Күрүне шаңналдарын тыпсыр дугайында Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын эш М. К. Мендуме номчаан, шаңналдарны тывыскан.

Хертек Амырбитовна Тока С. Б. Токаның чогаадыкчы ажылын бедик үнелээнинге өөрүп четтиргенин илередип, совет кижилерниң коммунистиг кижизидилгезинге «Араттың сөзү» деп номнуң ам-даа бараан болдурун дедиглээн.

С. Б. Ланзы бедик шаңналды ап тура, ол шаңнал чүгле ооң ажылынга эвес, а шапкын сайзырап орар чурулга уран чүүлүнге үнелел деп санаарып чугаалап, моөң соңгаар ооң-даа утка-шынарлыг ажылдарны бижиирин хүлээнген.

АКЫ-ДУҢМА УЛУСТАРНЫҢ ЧАҢГЫС ЭПТИГ ӨГ-БҮЛЕЗИНДЕ

Узбекистанның Компартиязының ТК-зының болгаш Узбек ССР-ниң Дээди Совединиң байырлыг хуралы

Совет Узбекистан акы-дуңма республикаларның өг-бүлезинде талептиг черни эзлеп турар. Бо хүнде ол республиканың ажылчы чоннары бүгү чурт-биле кады Узбек Совет Социалистиг Республиканың болгаш Узбекистанның Коммунистиг партиязының тургустунганының 50 чылын демделеп турар.

Узбек ССР-ниң ажылчы чоннары боттарының бүгү-ле чедиишкиннерин, социал-экономиктиг болгаш үзагы-бодал амыралдарында ёзулуг төөгүүг бүгү чедиишкиннерин СЭКП-ниң ынылаарангай политиказы-биле, Советтер чуртунуң бүгү республикаларының акы-дуңма дузаламтазы-биле холбаштыр көрүп турарлар. Олар амгы үеге төрээн партияга, ооң Төп Комитединге, СЭКП ТК-ның эш Л. И. Брежневке баштаткан Политбюрога чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин өөстерин илередип турган, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң тоогүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырарының херээнге боттарының бүгү хүжүү бөлүрүнче пияк күзелин илередип турарлар.

Ташкентиниң Урал чүүлдер ордузу—байыр кынар шимет тингеш. Октябрь 22-де аңаа Узбекистанның Компартиязының Төп Комитединиң болгаш Узбек ССР-ниң Дээди Совединиң республиканың турбустунганының болгаш Кызыл Туктут Туркестан шерээт округунуң төлээлери.

Байырлыг хуралдың киржикчилери эш М. А. Суслов, П. М. Машеров, Ш. Р. Рашидов, Г. В. Романов оларны адыш часкап уткааннар. Президиумда оларның-биле кады Узбек ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. Д. Худайбердиев, Узбекистанның Компартиязының ТК-ның бюро кежигүннери, төлээлер удурткучулары, сураглыг бүдүрүлгечилер, хөй-шиитиниң төлээлекчилери.

Болгариядан, аалчылар — ББКП-ниң Хасково округунуң студентилери күскү дүжүт ажаан алышкынынга киржип турар акыдуңма Узбекистанның шылгарацгай чедиишкиннериниг сеткилиниң ханызындан өөрүп турарлар.

Силерниң республикацар улуг болган алдарлыг орукту өртеп. Төөгүүнүң дыка кыска хуусаалынын дургузунда экономиктиг, социал-политиктиг болгаш культурлуг улуг чаартымышкынар болган. Социал депшилге дээш мурнакчы демиселилериниң эң-не диңмиби-биле күзеп-бодап чораан чүүлдери херек кырында боттанган. Узбек улустуң амыдырал-ында ёзулуг улуг өскерлиишкиннерни төлештин-биле үнелеп көөр дизе, бөгүнгү кайгамчыктыг херек кырында чүүлдерни шаанда канаар байдалдыг тургапы-биле деңнээрге-ле билдинге бээр.

Ортаакы Азия биле Казахстанны царизм Россиянын аграр-чиг-эт алыр кожуннаа кылдыр көрүп турган. Ажылчы чоннарны тус черниң феодалдары хөөргел чоокка үттеп, мөлчүп чораан болган иелэмшажыннын карангы-бүдүүлүк бараан болуучулары оларны кудаанын турган. Бо черлерге самодержавиениң мөлчүгдели эң-не бужар-бак хевирлери-биле кестүп турган Улус масалзыр аш-чүткө, зарыг-човуланга болгаш караңгы-бүдүүлүк чорукка кызамдадып турган. Эң ылаңгыя херээженнер коргунчуг, эрге-медел чок байдалга турганнар.

Узбекистанның девискээрлеригe экономика кайы хире хожудангай болгаш чөөнчүг бичии гурганын совет кижилериниң амгы салгалынга билип алыры безин берге. Маңаа үлетпүр деп чүве херек кырында шүүт чок турган. Ол хамаан чок кадагны безин маңаа өскөртөп экеп турган болгай. Чартык ус-дарганчы девирлиг хөй эвес санныг бүдүрүлге черлери эзилдээп турган. Ажызагыйның кол адыры — чер ажылы база чөгенчиг байдалга турган. Эң бөдүүн чөпсек-херексел — ыяш аңаазын болгаш кускун-храй-биле ажылдап, кылган чер дехканин-тараачының үндүрген күжүн болгаш төккен дериң-даа дезир эгидип шыдавас турган.

Ортаакы Азиянын болгаш Казахстанның улустарының культуразын эрте-бурунгу шагдан бээр туруп келген. Мында шаг-шагның тудугларының кайгамчыктыг турасказдары, угулза-сынаныге ураң чүүлүнүң болгаш чечен чогаалдың ховар дээн чогаалдары камгаттынып артып калган. Ынчалза-даа феодализмниң тергиидээшкинин улустарының культура хөгжүлдезин хүлүй тудуп турган. Революция мурнунуң Узбекистанының чонунуң 98 хуузу бижик билбес турганын чугаалаарга-ла билдингир-дир.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилелгезинiң түңнелинде Узбекистанның ажылчы чоннары өскедээ республикалар шилээш, база-ла социалистиг күрүнелиг боолп, ёзулуг хостагланы, үндезин социал чаартылгаларының делгем сөөлүн алган. Ол бүгүнү боттандырганы улустуң салым-хүүзүн оскертпес, хаанныг Россияның шаанда хожудангай чыткан кыдыг-кызыгаары чер ам бистиң чурттуң чечек-

(Уланчызы 2-гө, 3-кү арыннарда).

СОВЕТ УЗБЕКИСТАННЫҢ 50 ЧЫЛ ОЮ

Эш М. А. СУСЛОВТУҢ чугаазы

Эргим эштер!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң өөрүшкүнүнден силерге — бо байырлыг хуралдың киржикчилеринге болгаш силериниң аңгы-чөрөөл республиканың коммунистеринге, бүгү ажылчы чоннарынга төлүлүг көвилей — улустуң улуг байырлалы — Узбек Совет Социалистиг Республиканың болгаш Узбекистанның Коммунистиг партиязының 50 чыл-биле холбаштыр чүректиң ханызындан байыр чедирерин чөпшээреп көрүнер! Силерниң республикага байыртыг чагаанның сестерин дамчыдарын чөпшээрецер.

Хүндүлүг даалганы күүседири болгаш силерниң байырлалыңарга киржип, турарымга мээң сагыш-сеткилиңни ханызындан өөрүп тур мен.

Бо чылын элээн каш эвилелдешкен республикалар чартык чүс чыл болган көвилейни демделээр. Ынчаарга бистиң хөй националдыг социалистиг Төрээн чурттувустуң республика бүрүзүнүң көвилейи — ниитизвилел, бүгү-улустуң ужур-дүзелиг болуушкун-дур.

Ынчангаш бөгүн Совет Узбекистанның 50 чылын силерниң-биле кады бистиң чурттуң бүгү улустары база демделеп турар. Бо залда эвилелдешкен республикаларның шупту-тузунуң төлээлерин көрүп турар бис. Мында хөй-хөй миллион орустар болгаш украиннер, белорустар болгаш казахтар, грузиннер болгаш азербайджаннар, литвалар болгаш молдавтар, латыштар болгаш кыргыстар, таджиктер болгаш армяннар, түркменнер болгаш эстоннар. Совет Эвилелиниң бүгү-ле националдарының болгаш бичии-бууай улустарының ажылчы чоннары база-ла төлээлеттиргеш олуржуп турар. Олар бистиң туруткажыңар-биле холбаштыр коруп турарлар. Олар амгы үеге төрээн партияга, ооң Төп Комитединге, СЭКП ТК-ның эш Л. И. Брежневке баштаткан Политбюроозунга чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин өөстерин илередип турган, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң тоогүлүг шиитпирлерин амыдырал-га боттандырарының херээнге боттарының бүгү хүжүү бөлүрүнче пияк күзелин илередип турарлар.

Силерниң республикацар улуг болган алдарлыг орукту өртеп. Төөгүүнүң дыка кыска хуусаалынын дургузунда экономиктиг, социал-политиктиг болгаш культурлуг улуг чаартымышкынар болган. Социал депшилге дээш мурнакчы демиселилериниң эң-не диңмиби-биле күзеп-бодап чораан чүүлдери херек кырында боттанган. Узбек улустуң амыдырал-ында ёзулуг улуг өскерлиишкиннерни төлештин-биле үнелеп көөр дизе, бөгүнгү кайгамчыктыг херек кырында чүүлдерни шаанда канаар байдалдыг тургапы-биле деңнээрге-ле билдинге бээр.

Ортаакы Азия биле Казахстанны царизм Россиянын аграр-чиг-эт алыр кожуннаа кылдыр көрүп турган. Ажылчы чоннарны тус черниң феодалдары хөөргел чоокка үттеп, мөлчүп чораан болган иелэмшажыннын карангы-бүдүүлүк бараан болуучулары оларны кудаанын турган. Бо черлерге самодержавиениң мөлчүгдели эң-не бужар-бак хевирлери-биле кестүп турган Улус масалзыр аш-чүткө, зарыг-човуланга болгаш караңгы-бүдүүлүк чорукка кызамдадып турган. Эң ылаңгыя херээженнер коргунчуг, эрге-медел чок байдалга турганнар.

Узбекистанның девискээрлеригe экономика кайы хире хожудангай болгаш чөөнчүг бичии гурганын совет кижилериниң амгы салгалынга билип алыры безин берге. Маңаа үлетпүр деп чүве херек кырында шүүт чок турган. Ол хамаан чок кадагны безин маңаа өскөртөп экеп турган болгай. Чартык ус-дарганчы девирлиг хөй эвес санныг бүдүрүлге черлери эзилдээп турган. Ажызагыйның кол адыры — чер ажылы база чөгенчиг байдалга турган. Эң бөдүүн чөпсек-херексел — ыяш аңаазын болгаш кускун-храй-биле ажылдап, кылган чер дехканин-тараачының үндүрген күжүн болгаш төккен дериң-даа дезир эгидип шыдавас турган.

Ортаакы Азиянын болгаш Казахстанның улустарының культуразын эрте-бурунгу шагдан бээр туруп келген. Мында шаг-шагның тудугларының кайгамчыктыг турасказдары, угулза-сынаныге ураң чүүлүнүң болгаш чечен чогаалдың ховар дээн чогаалдары камгаттынып артып калган. Ынчалза-даа феодализмниң тергиидээшкинин улустарының культура хөгжүлдезин хүлүй тудуп турган. Революция мурнунуң Узбекистанының чонунуң 98 хуузу бижик билбес турганын чугаалаарга-ла билдингир-дир.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилелгезинiң түңнелинде Узбекистанның ажылчы чоннары өскедээ республикалар шилээш, база-ла социалистиг күрүнелиг боолп, ёзулуг хостагланы, үндезин социал чаартылгаларының делгем сөөлүн алган. Ол бүгүнү боттандырганы улустуң салым-хүүзүн оскертпес, хаанныг Россияның шаанда хожудангай чыткан кыдыг-кызыгаары чер ам бистиң чурттуң чечек-

(Уланчызы 2-гө, 3-кү арыннарда).

АКЫ-ДУҢМА УЛУСТАРНЫҢ ЧАҢГЫС ЭПТИГ ӨГ-БҮЛЕЗИНДЕ

(Эгесм 1-ги арыма).

телип турар республикаларының бирээзи бооп хуулган. Совет эрге-чагырганың чылдарында социалистиг пациаларның найыралдыг өг-бүлезинге база орус болгаш ССРЭ-ниң өскедаа улустарының хүн бүрү, харам чок дузалажыышының ачымызында. Коммунистиг партияның улуртулгазы-биле Үзбек Совет Социалистиг Республика экономиктиг, политиктиг болгаш культурлуг хөгжүлдеге ленгиш улуг бурунгаар базымна кылган.

Үзбекистанның болгаш Совет Эвилелиниң өске-даа республикаларының социал депшилгенің бединяче күчүлүг үжүгүшкүну — Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының кайгамчыктыг үре-түңнеддери-дир. Бөгүн бистер Владимир Ильич Ленинниң революстуг генийни катап-катап өөренип турар бис. Ооң алы-биле амгы үениң эң улуг чаалап алышкыны, ооң-биле кады ниитилел аммыралдының националдар аразынга харылзазы ниижүг ыдыг нарын чүүлге тиилелге база холбашкан.

Маркстың болгаш Энгельстиң идеяларын улам хөгжүттүүзүн, Ленин бистиң партиның национал политиказының мөлчүткен улустарның эң үндезини күзел-соруунга болгаш чүткүлүгне тларшыкан, оларны Коммунистиг партияга баштаткан ажылчын аңгыны долгандыр сырый каттыштырган ыдыг программалыг принциптеник хевирлел тургускан. Национал айтырыны төөгү ёзугаар боттуг көөр, национал эрге-ажыктарны аңгы талазы-биле үндезилел тургузар, оларны пролетаржы демнеддиң эрге-ажыктарынга, социализмниң дээди эрге-ажыктарынга чагыртыр үжүрлүг деп Ленин өөредип чораан.

Коммунистиг партияның национал айтырыының талазы-биле ленинчи теориязы болгаш программазы Россияның улустарының национал-хоттолгалыг шимчээшкининиң тугу апарган. Ол шимчээшкин даризимге, буржуазиига, помещиктерниң, феодалдарның туразында эргечагыргазынга удур, эрги делегейниң бүгү күштеринге удур улустуң килениниң күүлүг чаагыны бооп хуулган. Пролетариаттың аңгы талазы-биле демнеслиин мөлчүткен улустарның хоттолга дээш демнеслиибиле шын холбаштырарының үлегер-чижээн бистиң партия берген. Аңгы болгаш национал мөлчүгделиниң, национал башкаланышкынның болгаш оңзаланышкынның эрги делегейниге удур Коммунистиг партия, ажылчын аңгы чаа делегейни — бир нацияны өске нацияның бичин-даа мөлчүвес, канигузуг Үзбекистанда Совет Эвилелиниң өске бүгү республикаларында шыкаш чайгылыш чок ботталып, тургустунган. Социалистиг ниитилел харылзаалары улустуң улуг тургузукчу күүзүн, массаларның инициативазын болгаш чогаадыкчы чоруун оттурган түңелиилде, Үзбекстанның экономиказы болгаш бүгү овур-хевири таныттынмас кылдыр чаартынган.

Үзбекистанның тургузукчу кол күзүү ажылчын аңгы бооп турар. Чартык үүс чыл мурнунда фабрика-завод ажылчыннары барык чок турган республикадз ам олар ийи кире миллион чеде бергеи. Совет эрге-чагырганың чылдарында маңаа үлетпүрүүң үүс ажыг ыдырларының 1 муң 300 ажыг улуг-улуг бүдүрүлге черлерин тудуп тургускан. Мында хоорайларны тудуп, газ дамчыдар хоорзаларны салып, каналдарны казып, самолёттарны, тракторларны, экскаваторларны, амгы үениң хөвеч ажаар машиналарын, нарын технологтуг дериг-херекселдерни болгаш өске-даа хөй-хөй чүүлдерни кылып үндүрүп турар апарган.

Үзбекистан сөөлгү беш чыл дургузунда чүрттүң өңүүг металлургиязының улуг төөү болу берген. Чести, цинкти, ыжыг бүдүштуг металлдарны кылып үндүрүп улам көөдеп, алдын казары немежин турар.

Индустрияның соксаал, ооска хогжүдезиниң ачызында эрги хоорайлар таныттынмас кылдыр чаартынган. Ангрен, Алмалык, Навои, Заревшан, Газли, Кунград болгаш үлетпүрүң база культураның оон-даа өске чаа-чаа төптерни тывылган.

Үзбекистанның ажылчын аңгызы бистиң чүрттүң маадырлыг ажылчын аңгызының алдарлыг отрядтарының бирээзи. Шаанда шагаа ядыы-түренги, чедиимес болгаш эрге-медел чок чорукка туттурган декханнар ам черниң ёзулуг ээлери, вас-кежиктиг амыдыралдың тургузукчулары апарган. Колхоз тургузуунуң тиилелгезибиле декханнар ам социалистиг ажыл-ишчилериниң аңгызы бооп хуулган. Олар ажылчын аңгы-биле сырый эвилелдешпишаан, чаа киижини тургусчуп турарлар.

Республиканың ажылчын аңгызының колхозчу-тараачыннарының, бүгү ажылчы чоннарының бир деминг күжениишкининиң түңнели болур чаартынган үзбек черни хорүп тур бис. Үзбекистан суггарылга бугаларының сырый четкизи-биле ыыптынган. Улуг-улуг сут хөөлбектерни тургускан. Шаанда куруг чыткылаан миллион-миллион гектар черлер ам чечектелгеи

гиргеш, бистиң бүгү улузувустуң байлаа бооп турар.

Социализмниң эң улуг чаалап алышкыкыларының бирээзи херээженнериң хосталганы болур. Совет эрге-чагырга херээжен кижиге эр улус-биле дең эргени тывыскан. Ынчалза-даг оларның херек кырында дең эргелиг чоруун хамаарар, эрги шагның каржы чурумнарын узуткаар, оларны чаа амыдыралга, культурага, ниитиниң ажыктыг ажылиижинге идепкейлиг киржирин-че, политиктыг амыдыралга хаара тудар ужуралуг турган. Ол эң ылангыя Ортаакы Азияның республикаларынга берге болгаш нарын херек бооп турган.

Улуг экономиктиг болгаш ниитилел чаартылгаларының, партияның кызымаккай ажылының түңнелиинде Үзбекстанның херээженнери ёзулуг хосталганы алганнар. Олар каргыштыг думаалайны ушту окташ, өөренип, ажылдап, чаа амыдыралды тургузуп эгелээннер. Чер-ле болганда — үлетпүрде болгаш көдээ ажыл-агый будүрүлгезинде, чырыдыышкында болгаш кадык камгалалында, эртемде болгаш культурада, өзүп олурар салгакчыларны кижизилеринде болгаш ниитилел-политиктыг ажылда-даа Үзбекстанның херээженнери эң идепкейлиг киржип, экономиканы база культураны хөгжүдеринге улуг салыышкыны киржип турарлар. Херээженнер республиканың улус ажыл-агыйында ажылдап турар чонунуң 40 ажыг хуузу. Олар чырыдыышкын ажылдакчыларының аразында чартыктан хөй кезии, а кадык камгалалында — 73 хуу бооп турар.

Херээженнер күрүне керектерни эргелеп-башкарарынга идепкейлиг киржип турар. ССРЭ-ниң Дээди Советининг тоску чыыжының составында Үзбекистандан 24 херээженнер бар. 39 муң хире херээженнер республиканың Дээди Советинин, Каракалпак АССР-ниң Дээди Советининг болгаш черчер Советтериниң депутаттары бооп турар. Бистиң партиявыс болгаш Совет күрүневис херээженнерин эрес-шудургу, буянныг ажыл-ижин бедии-биле үнелеп турар. Республиканың 40 муң ажыг херээжен ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаттырган, оларның 108-инге Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп атты тывыскан. Үзбекистанның дең эргелиг, хостут кыстары коммунизм тургузукчуларының бирги олурыгларында чоруп орар. Оларга алдар болгаш хүндү!

Эштер!

Бүгү совет республикаларда ажыл-ишчилер, колхозчу-тараачыннар, интеллигенция, үзбек төөрелгетенниң эң өжээнниг дайынмы — гитлерни фашизмни баскан тиилелге Совет Эвилелиниң бүгү улустарының канчаар-даа аажок улуг күжениишкининериниң болгаш кадыг-дошкун ажылдаанынга боттарының толептиг салыышкыны киирген болгаш киирип-даа турар дээрзин бөгүн демдеглээри онза оорүнүүг-дүр. Республиканың совет эрге-чагырганыц чылдарында интернационализмниң принциптеринге, бедик идейлиг чоруктуң болгаш коммунизм херээнге бердининиңиниң ёзугунга, национализмниң илерээшкиннеринге эптеш чок чоруктуң ёзугунга кижизиттирген кижилерниң салгалы оскен.

Бистиң чуртувуска национал айтырыың шиитпирлээринге чедип алдынган улуг чедиишкиннерге бис бүрүн чоргаарланыр эргелиг бис. Национализмниң экономиктиг база социал-политиктиг дазылдары бистe шагда-ла узуткаттынган. Ооң-биле чергелештир эң-не ханы биче буржуазтиг артыышкынарга Ленинниң хамаарыштырып чорааны националисчи чанчылдар политика талазы-биле чедир бышпаан кижилерниң медерелинде болгаш аажычадында ам-даа бар дээрзин утпайн турар бис. Чамдык байдалдарда ол артыышкынар национал онзагай чоруктарны эмин эрттир демдедириндем ийикге, азы шын эвес билир чоруктан, тус черниц эрге-ажыын хамыкты мурнаны бээр чорукан улустарның төөгүлүг эргеи үеэзин үнелеп көөрде, аңгы талазы-биле туруштардан чайлаар чоруктан илереп болур. Империализмниң идеологтарны улустарның чаңгыс эвин кошкадырын күзээш, национализмни катап диргизерин, национализчи артыышкыннарны өөскүдерин орлаңдажып турар дээрзин база бодаар херек.

Ол бүгү чүүлдер ажылчы чоннарның кижизидилгезинн моон соңгаар-даа совет патриотизмнің болгаш социализмстиг интернационализмнің ёзугунга, национализмниң болгаш шовинизмниң кандыг-даа илерээшкиннерине эптеш чок болурунуң, бүгү нацияларны болгаш биче-бүурай улустарны хынызы-биле хүндүлеп коорүнүң ёзугунга могаг-шылаг чок чорударынын эргежок чугулазын чугаалап турар. «Ленинниң айтыканы орукбиле чүрттүң улам ыңайгы хөгжүлдезиниң айтырыгларын шиитпирлеп тура, партия Совет Эвилелиниң бүгү хамаатыларын интернационализмниң болгаш совет патриотизмниң ёзугунга доктаамал болгаш хынызы-биле кижизидерниң херээн улуг ужур-дузалыг деп сананып турар. Интернационализм болгаш совет патриотизм биске чарылбас бүдүн чүүл боон турар. Оларны ажылчы чоннарга совет амыдырал болу, бистиң бүгү

нымышкым-биле чоруп орар бис. Партияның чорудуп турары ниитиниң болгаш дашткы политиказының шыныыын болгаш үре-түңнелдиин съезд соонда эрткен үш чартык чыл тодаргай баштыкаан. Ол чылдарда чоннуң күш-ажылыбиле коммунизм тургузуушкунунуң бүгү угланышкынчарыга чаа-чаа кайгамчыктыг чедиишкиннер чедип алдынган. Чүрттүң материалдыг болгаш угаан-бодал байлаа өскен. Совет ниитилелдиң мораль-политиктиг чаңгыс эви улам быжыккан.

Чүрт беш чылдың дөртку чылын доозар чыраан болгай. Ажылчын аңгы, колхозчу-тараачыннар, совет интеллигенция партияга, совет улуска СЭКП ТК-ның Кыйгырыын изни-биле деткээн. Эки шынарлыг, эвээш чарыгдалдарлыг хөй продукциины бөөр деп кыйгырыглыг социалистиг чарыш бүгү чүрттa калбарган. Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн остүрерин дүргедедир, ниитилел будүрүлгезиниң ажыктыг чоруун бедиперн курлавырларны дилээр чорук чер болганда чоруп турар. Ол бүгү чүүлдер эки түңнелдерни берип турар. Бо чылдың тос айларының дургузунда үлетпүр продукцииязының немей өзүлдезии 8,2 хуу болган. Планнан ажыр 5,5 миллиард рубльдиц продукциязын будүрүп үндүрген.

Партияның аграр политиказы амыдырапга хажык чок боттанып турар. Көдээ ажылагыйның ажыл-ишчилери чуртка хөй тараапы, хөвеннің, эттің, сүттүң, ногааны болгаш оон-даа өске продуктуларны бөөр дээш бүгү күжүн салып турарлар. Сибирьның болгаш Казахстанның чамдык областарынга бо чылын бойдус байдалы нарыидап, кандаашкын болган болзажок, ниитизи-биле бүгү чуртта байдал тааырымчалыг боон турар. Россия Федерациязының, Украинаның болгаш өске-даа республикаларының хөй-хөй областары күрүнеге тараа садар талазыбиле планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүсеттенининң дугайын рапорттааннар. Тараа болгаш өске-даа культураларның ниитн чыылдазы бо чылын багай эвес болур, а хөвең дүжүү эрткен чылдаазындан хөй болур боор деп чугаалап болурунуң бүгү барымдаалары бар.

Чоннуң ажыл-ижи-биле чедип алдынган бүгү чүүлдер оон чаагай чоруун хандырарынга бараан боон турар. Ажылчы чоннарның амыдырал байдалын экижидер дугайында съездиниң ажылдап кылган калбак программазы хажык чок боттанып турар. Улус чоннуң херек кырында орулгалары көөдеп, чурттаарын мөңээ чеп-шээрер көрүнер!

Кылдыгаан чүүлдерни түңнеп, чедип алдынган чедиишкиннерни чогууру-биле үнелеп тургаш, оон-биле чергелештир үлетпүрде, көдээ ажыл-агыйда, капитал тудугда эвээш эвес четпестер, чедир кылдыгаан чүүлдер болгаш ажыктыгаан аргалар ам-даа бар дээрзии минир апаар бис. Ындыг четпестер силерде, Үзбекистанда, база бар-дыр, эштер.

Моон соңгаар бистиң мурнувуста ам оон-даа артык улуг болгаш харыысалгалыг сорулгалар туруп турар. Бис ам беш чылдың сөөлгү, доозар чылының будүүлүнде туруп турардыр бис. Оон түңнелдериниен чүгле ниити тоску беш чыл планының күүседдези эвес, харын даргазының үе-чадада, чаа беш чыл планында, бистиң хөгжүлдевистиң темпилери база хамаажыр апаар. Шиитпирлеттинмээн сорулгаларже, техниктиг дешшилгеңи бүгү талазы-биле дүргедедиримге, күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң өзүлдезинге, хову-шөлдериниң дүжүттүүн бедиперинге, продукцияның шынарын экижидеринге, будүрүлгенің чаа күүлерни ажыглалга киперин болгаш шиңгээдип алырын дүргедедиримге, одаар чүүлдү, чиг-эътн, металлды болгаш аскша-хөреңгинн камиалгалыг чарыгдаарынга үндезилел ниитиниң будүрүлгезинің ажыктыын бедиперинче хөй-ниити организацияларының, совет болгаш ажыл-агый органнарының, бистиң бүгү кадрларывыстың, бүгү ажылчы чоннарның күжениишкиннерин мөөңээрн негеттинип турар ужуруында. Бүгү бар күрлавырларны ажыглалга киперн, коллектив бүрүзүнүң ажылынга организастыг чорукту бедидери, күрүне планнарын ылап-ла күүседир дээш ажылдакчы бүрүзүнүң сагыыра-чурумун болгаш харыысалгазын бедиперн эргежок чугула.

Республиканың партия организациязы, коммунистерн, комсомолчулары, Үзбекистанның бүгү ажылчы чоннарны социалистиг чарыштың тугун амдаа бедик көдүрер, коммунистиг тургузуушкуунуң бүгү участоктарынга чаа-чаа тиилелгелерни болгаш чедиишкиннерни чедип алыр дээрзинге СЭКП ТК ыжыг бүзүрелин илередип турар.

Эштер!

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң сөөлүнде эрткен үе дашткы политика талазы-биле Совет Эвилелиниң улуг чедиишкиннери-биле демдеглеттинген. Бистиң партиявыс — интернационалчы - ленинчилерниңң партиязы социализмниң делегей системазын, демократтыг күштерге удур ханныг террорну өөскүдерин чедип алган. Ынчалза-даа реакцияның кара күштери төөгүнүң хөгжүлдезин дедир тыртып шыдаваас дээрзинге ылап бүзүрээр бис. Делегейниң революстуг хөгжүлдезин боогдап болбас!

Ооң чаа бадыткалы болза Португалияда болгаш Грецияда реакция биле фашизмниң күштерин дешшиягелиг күштерниң тиилээни болур. Марксизм-ленинизмниң идеялары, социализмниң болгаш коммунизмниң идеялары бүгү делегейге чайлаш чок тиилээр!

(Улаштызы 3-кү арыда).

АКЫ-ДУҢМА УЛУСТАРНЫҢ ЧАҢГЫС ЭПТИГ ӨГ-БҮЛЕЗИНДЕ

(Тончүүр. Эгээи 1-гн, 2-ги арнынарда).

Эргим өнүктөр! Узбек Совет Социалистиг Республикашың тугунда Ленининиң ийи орденни биле Улустарның пайыралы орден бар. Коммунизмниң тнилелгези дээш бүгү совет улустарның демиселиниң иинти херээнге Узбекистанның ажылчы чонлары тилептиг үлүг-дуузун киргенининиң дугайын ол шаңналдар кандыг-даа сөстерден артык чечен-мергенн-биле чугаалап турар. Үш даңшыр орденниг Узбекистан бодунуң 50 чыл болган ою-биле холбаштыр дөртүү орден-биле — Октябрь Революциязы орден-биле шаңнатканының дугайын силерге дыңнадыры меңээ аажок өөрүнүт-дүр.

Ооң-биле холбаштыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң үндүрген Чарлыгы номчуурун чөпшээреп көрүнер.

(Хуралдың киржикчилери үзүктел чок адыш часкаа турда өш М. А. Суслов Узбек ССР-ни Октябрь Революциязы орден-биле шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын номчаш, республиканың тугунга орденнин вадаа берген).

Эргим өнүктөр!

Байырлыг хуралдың киржикчилеринге, ажылчын аңгыга, колхозчу тараачыларга, интеллигенциягa, Узбекистанның бүгү ажылчы чонларынга бедик болгаш төлептиг шаңналбиле холбаштыр бистиң партиявыстың Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң база Совет чазактың мурнундан ийиг болгаш чүректиг хамызындан байыр чедирип тур мен.

Узбек Совет Социалистиг Республика делегерезин!

Узбекистанның Коммунистиг партиязы делегерезин!

Совет Социалистиг Республикалар Эвилели делгереп, быжыглып турзун!

Совет улусту коммунизмниң тнилелгезинче бүзүрелдиг алдар чоруур Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делгерезин!

(Эш М. А. Сусловтуң чугаазын чыыларынар киченгейлиг дыңнаан болгаш адыш часкаашкыннары чаңгыс эвес удаа үзе кирип турган).

* * *

Узбек Совет Социалистиг Республиканың болгаш Узбекистанның Компартиязының 50 чыл ооңнуң дугайында СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Узбекистанның Компартия ТК-зының бирги секретары Ш. Р. Рашидов илеткел кылган. Ону чыылганнар чыдыы-биле уткаан.

Ам республикавыстың тугунда ийи Ленин орденни-биле болгаш Улустарның найыралы орден-биле кожа база бир бедик шаңнал бар эпарган. Ук шаңнал Улуг Октябрьның идеяларыының тнилелгезиниң демдээ болуп, улузувустуң чартык чүс чыл дургузунда эрткен демиселчи, күш-ажылчы орууи тыелептиг каастап турар деп чүвеге кызыгаар чок өөрүн турар аас-кежиктиг-дир бис.

СЭКП Төп Комитединиң, ССР Эвилелиниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң чүректиг хамызындан өөрүп четтиргенин Ш. Р. Рашидов Узбекистанның Компартиязының Төп Комитединиң, Узбек ССР-ниң Дээди Совединиң биле Министрлер Чөвүлелиниң өөрүнээзинден, республиканың коммунистериниң, бүгү ажылчы чонналрының өөрүнээзинден илеткейлээн.

Коммунистиг партияга чүректиң хамызындан чалбышкыг ынак болгаш кызыгаар чок бердинген бистиң республиканың ажыл-ишчилери төрээн партиязынга моон соңгаар-даа чайгылыш чок шынчы болур, иштики база даштыкы политиказын кезээде болгаш бүгү тала-биле деткинг, шынчы ленинчи, коммунизм дээш маргаг чок демиселчи Леонид Ильич Брежневке баштаткан партияны, ооң ленинчи Төп Комитединиң чаңгыс эпиг эдерер бис деп хүндүткелдии-биле дангыраглап турар.

Узбекстаниың ажылчы чонлары республиканың эрткен оруун юбилей байырлалының хүннеринде сеткил ханыышкыныг түннеи көрүп турардыр. Узбек улустуң хей-хей саглалдарының эң эки бодаалары болгаш эпередиг күзелдери амгы Узбекстаниың кайгамчыктыг чаагай амыдыралында боттанган деп үүвени бөгүн бүрүн бүдүрелдиг чугаадап болдур бис.

Чаа, шынап-ла хөстүг болгаш аас-кежиктиг амыдыралче орукту улузувуска улуг Ленин биле ленинчи партия айтып берген. Чогум-на Октябрь революциязының болгаш Коммунистиг партияның ленинчи идеяларының тнилелгезиниң ачызында бүгү делегейге төөгүлүг чаалап алышкынарны чедип ап болур аргалыг болган бис деп, илеткелчи чугаалаан.

Бүрүн эөгелиг социалистиг республиказы тургустунарга болгаш ук республика ССР Эвилелиниң составына эки тура-биле бактаан киргерге, узбек улус өзүлүг национал сайзыралының оруун тыва берген, төөгүдүг чогаалмаганың делгем оруунче үмүлкеп. Чүс-чүс чылдарда хожудаашкындан амгы үениң сайзырал бедиктеринче кайгамчык улуг базыны узбек улус эртыкчартык чүс чыл дургузунда кылган, эртекен үеде муң-муң чылдар дургузунда безин чедип ап болур арга чок чораан бедиктерже, бодунуң иинтилел догжүлдезинче көдүрүп үнген.

Амгы Узбекстан — социалистиг республика, күчүлүг хөй адырлыг үлетпүрүүг, техника-биле чепсегленген көдөө ажыл-агыйлыг, амгы үениң чаа эртеминг болгаш чайынаачак тускайлаң аминдыралдыг культура тургустунган чер болу берген.

Республиканың амгы күчүзү-биле деңнелби дег кандыгдаа барымдаа революция мурнунда үеле турбаан. Үлетпүр продукциязы бүдүрелиниң хемчээли эртекен 50 чыл дургузунда 144 катап улгаткан. Ам республикада аъш-чем аймаазының түүл-бүрүү продуктуларындан, пестерден, идик, хептен эгелээш нефть биле газка, хөмүр-даш казып тыварынга, электроэнергияга, хаңга, кара металлдар прокадынга, коргулчунга, алдынга, минералдыг чемишчидялгелерге, хөвең ажаан алыр күчүлүг машиналарга, тракторларга, сеялкаларга, пос аргыыр, электротехниктиг деригнерге, насостарга, тудуг техниказынга, самолёттарга болгаш электрониүг эң нарын аппаратурага чедир хамык чүвени бүдүрүп турар.

Узбекстаниың индустриязы тоску беш чылда эки темпилериг ажыдап турар. Плановый дааргаларны хуусаазындан эрте күүседип турар.

Республиканың делгемнеринге эртекен чартык чүс чыл дургузунда кылымаа далайлар калбарып, хеннер саалама ага берген, ховар дээш ирригационныктиг дериглерни тудуп тургускан, демир-орук болгаш автомобиль оруктарының аргыжыла шугумнары муң-муң километр дурттуг шөйлүг берген. Совет Узбекстаниың девискээр чуруунга чаа 50 хоорай тыптып келген. Чурттакчы чоншуг көдөө черлер чаартынган болгаш чаагай-жыттынган деп, Ш. Р. Рашидов демдеглээн.

Өөрүнүүр чаартылгалар көдөө ажыл-агыйга болган. Республикада бедик механизастаан улуг-удуг колхоз, совхоздар тургустунган. Оларның экономиказы чылдың-на улам быжыглып, көдөө ажыл-агый продукциязын будүрери көвүдеп, ховуларның болгаш фермаларның ажыл-ишчилериниң чаагай чоруунуң деңнели бедип турар.

Чурттуң ховең будүрер кол базазы Узбекистан болгай. Ол ооң-биле чергелештир мал, чер ажылыының өске-даа продуктуларының база улуг будүрүкчүзү боон турар.

Көдөө ажыл-агый эртекен он чылдың дургузунда, СЭКП ТК-ның март (1967 чылда) Пленумунуң соонда онза кеск күү чедишкиннерлиг болган. Республикага суггат ажылы болгаш чер мелиорастаары, көдөө ажыл-агый будүрүлгезин химжидип, комплекстиг механизастаары калбаа-биле сайзыраан.

Ховең тарыының сайзырадырыкын чедишкиннери улуг. Узбекстаниың чер ажылдакчылары, бүгү ажыл-ишчилери аъш-чемниң совет республикалар биле социалистиг чурттарның улустарының мурнунга боттарының интернационалчы хүлээлгезинге шынчызыны ыдыктыы-биле кадагалап, ховең будүрериң соксаал чок көвүдедип турар. Сөөлгү он чыл дургузунда ооң ажаан алган иинти дүжүүт 43 миллион тонна хире болган.

Бөгүн Узбекстан ховең белеткээриниң улус ажыл-агый планын күүсеткенин Төрээн чуртка айыткап тур. Күрүнеге бедик шынарлыг 4500 муң тонна чиг ховеңни савалап берген. Белеткелдер дугайында республиканың түңнел дыңнадыынга күзенчиг 5000000 тонна чурагайны бижип каарывыс үеге чедир санныг хонук артканын.

Бо чылын ховең ажаап алырының болгаш белеткээриниң көстүп көрбээн темпилерни чедип алдынган. Бир хүн дургузунда хүлээдип бээр ховең чыл планының дөрт хуузу, 140 муң тонна чедип турган. Республика барык ынча ховеңни чартык чүс чыл мурнунда бүгү сезон дургузунда ажаап алыр чораан.

Улузувуска культура революциязы кайгамчыктыг үреттүнелдерни берген. Улуг Октябрьның бүдүүзүнде номчуп, бижип билирлер черивистиң бүгү чонунуң 3,6 хуузу-за чораан. Совет үеде Узбекстан бүрүүү-биле бижик билир чонтуг республика болу берген. Улус өөредилгезиниң бедик деңнелдиг хөгжээни ажыл-чорудулганың бүгү ядырларынга бедик мергежилдиг тускай эртеминг кадрларны белеткеп бээрин хандырган. Ам республиканың улус ажыл-агыйының ажылдакчыларының иинти санының барык 70 хуузу дээдн, ортумак (долу болгаш долу бээс) тускай эртем-биилиг кадрлар. Республикада Эртемнер академиязы болгаш эртеминиң 190 хире албан черн ажылдап турар. Культураның албан черлериниң четкинин сайзыраар таалзы-биле хөй-хей ажылдарны кылган. Шаайда бистиң черге индыг албан черлери мырыңай чок турган болгай деп, илеткелчи уламчылап чугаалаан.

Чөөн чүктүң херээженнеринге хостуг эрге-шөлээни тывысканы болгаш оларны будүрүлге база иинтилел-политиктиг ажыл-чорудулгага хвара тутканы социалзиниңиң улуг чаалап алышкыны болур. Совет үеде бистиң херээженнеривис чогаалыкчы ажыл-иштиң хелбээзинде үндезин эскерилгени болдурган. Бистиң чонувус совет патриотизмге, социалистиг интернационализмге, иинти националдыг совет чоргаарага, иинтиниң херээже берднген болгаш акы-дуңмалышкы чорукка долу берднгеп.

Экономиканың болгаш культураның шапкын хөгжүлдезиниң чонуун амыдырал деңнелин көстүп көрбээн бедикче көдүрген. Узбекстаниың чону, бүгү чурттуң ажылчы чоннары-биле бир дөмей, социализмниң тыпсып берген бүгү чаагай көскүлерин ажыглап, өөрүшкү-маңнайлыг чурттап турар.

Узбекстанда бактаап кирип турар социалистиг Каракалпакия база-ла чечектелген. Шаанда эң-не чыдып калган хожудаңгай чораан бо чурт ам аграр-индустриалдыг автономнуг республика апырган.

Бо хүннерде чедил алдыган бүгү чүүлдер ленинчи партияның ачы-дузазында чедип алдынган, деп илеткелчи ооң ынай демдеглээн. Узбекстаниың амгы чедишкиннинерге дээрге, СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының чайынаачак боттанышкынарлыг, ССРЭ-ниң бүгү улустарының акы-дуңка кадыы ажылдажылгазының, бир деминг хөделиишкиннің түңнели-дир.

Бүгү талалыг дузалдамчыдеткимчези дээш акы-дуңма бүгү улустарга, ленинчи партияга, ооң Төп Комитединге болгаш Совет чазакка база партия ТК-ның Чиңгине секретары Леонид Ильич Брежневке Узбекстаниың ажылчы чоннары чүректиң хамызындан өөрүп четтиргенин илеткейлеп турар.

Совет улустарның пайыралы, кады ажылдажылгазы болгаш бот-боттарынга деткинчези хүн бүрүзе илеткейлеттинип турар. Ол чорук бистиң улустарывысты улам чоок шулаштырып, чаңгыс өө-бүлеиниң кежигүннери киидыр улам сырый каттыштырын, чон бүрүүнүң болгаш хей националдыг күрүневистиң иинти күүчүхүдүн чүс-чүс катап улгатырып, социалистиг бүгү нацияларның Ада-чурттувустуң улам ыйгыы чечектелиишкининиң магадылалы боон турар. ССРЭ-ниң улустарының хан-даш дет бижыг болгаш дамырак дет ырыг, хүн дет ырык найыралын бистер эң үнелиг чүүл киидыр саиап, карак огу дег камгалаан келген болгаш моон соңгаар-даа камгалаар бис.

Узбекстаниың Компартиязы партиязы бистиң республикавыс-биле кады өзүл, мандыл келген. Бодунуң чартык чүс чыл юбилейинге ол идея талазы-биле улам быжыглын хаанаган, политиктиг болгаш организакты ажылдың дурумузаазы-биле ханы байлакшаан. СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитедин долгандыр улам сырый каттыштын ужуражыа турар. Ооң хүрээлеңи ескеп, ол организас таалзы-биле бижыкаан.

Узбекстаниың Компартиязы партиязы бистиң республикавыс-биле кады өзүл, мандыл келген. Бодунуң чартык чүс чыл юбилейинге ол идея талазы-биле улам быжыглын хаанаган, политиктиг болгаш организакты ажылдың дурумузаазы-биле ханы байлакшаан. СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитедин долгандыр улам сырый каттыштын ужуражыа турар. Ооң хүрээлеңи ескеп, ол организас таалзы-биле бижыкаан.

Партияның салган сорулгаларын чедишкининиг боттанырар хээш республиканың бүгү ажыл-ишчилери боттарының өзүлүг болгаш энергиязын харам чокка бээрин, социалистиг Төрээн чуртунуң мурнунга боттарының патриоттуг болгаш интернационалчы хүзээлгелерин моон соңгаар-даа алдарлы-биле күүседирин Узбекстаниың бүгү ажылчы чоннары, бүгү коммунистерни СЭКП-ниң ленинчи ТК-зинге, Совет чазакка дадгыраглап турар деп, Ш. Р. Рашидов илеткелиниң түңнелиидe чугаалаан.

Эш Ш. Р. Рашидовтуң илеткелээ адыш часкаашкыннары ваш удаа үзе кирип турган.

Байырлалга келген делегациялардың удуртукчулары РСФСР-деи—Россия Федерациязының Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. А. Яснов, Москвадан — СЭКП Москва хөөркомунуң иинги секретары Л. И. Грехов, Ленинградтан—СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнүнге кандидат, Белоруссияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары П. М. Машеров, Казах ССР-деи — республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы С. Б. Ниязбеков, Грузин ССР-деи—Грузияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Э. А. Шеварднадзе, Азербайджан ССР-деи — республиканың Компартиязының ТК-зының бирги секретары Г. А. Алиев, Литва ССР-деи—республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы И. А. Маniушис, Молдав ССР-деи—республиканың Компартиязының ТК-зының бирги секретары И. И. Бодюл, Латыш ССР-деи—республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Я. Рубен, Кыргыс ССР-деи — республиканың Компартиязының ТК-зының бирги секретары Т. У. Усубалиев, Таджик ССР-деи—республиканың Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. Р. Расулов, Армян ССР-деи—республиканың Компартиязының ТК-зының секретары К. С. Демирчян, Туркмен ССР-деи—республиканың Компартиязының ТК-зының бирги секретары М. Г. Гапуров, Эстон ССР-деи—Эстониянның Компартиязының ТК-зының иинги секретары К. В. Лебедев олар алдарлыг байырлалды таварыштыр республиканы ажылчы чоннарынга баймр чедирип чүве чугааланнар.

Партияның салган сорулгаларын чедишкининиг боттанырар хээш республиканың бүгү ажыл-ишчилери боттарының өзүлүг болгаш энергиязын харам чокка бээрин, социалистиг Төрээн чуртунуң мурнунга боттарының патриоттуг болгаш интернационалчы хүзээлгелерин моон соңгаар-даа алдарлы-биле күүседирин Узбекстаниың бүгү ажылчы чоннары, бүгү коммунистерни СЭКП-ниң ленинчи ТК-зинге, Совет чазакка дадгыраглап турар деп, Ш. Р. Рашидов илеткелиниң түңнелиидe чугаалаан.

Эш Ш. Р. Рашидовтуң илеткелээ адыш часкаашкыннары ваш удаа үзе кирип турган.

Байырлалга келген делегациялардың удуртукчулары РСФСР-деи—Россия Федерациязының Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. А. Яснов, Москвадан — СЭКП Москва хөөркомунуң иинги секретары Л. И. Грехов, Ленинградтан—СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнүнге кандидат, Белоруссияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары П. М. Машеров, Казах ССР-деи — республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы С. Б. Ниязбеков, Грузин ССР-деи—Грузияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Э. А. Шеварднадзе, Азербайджан ССР-деи — республиканың Компартиязының ТК-зының бирги секретары Г. А. Алиев, Литва ССР-деи—республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы И. А. Маniушис, Молдав ССР-деи—республиканың Компартиязының ТК-зының бирги секретары И. И. Бодюл, Латыш ССР-деи—республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Я. Рубен, Кыргыс ССР-деи — республиканың Компартиязының ТК-зының бирги секретары Т. У. Усубалиев, Таджик ССР-деи—республиканың Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. Р. Расулов, Армян ССР-деи—республиканың Компартиязының ТК-зының секретары К. С. Демирчян, Туркмен ССР-деи—республиканың Компартиязының ТК-зының бирги секретары М. Г. Гапуров, Эстон ССР-деи—Эстониянның Компартиязының ТК-зының иинги секретары К. В. Лебедев олар алдарлыг байырлалды таварыштыр республиканы ажылчы чоннарынга баймр чедирип чүве чугааланнар.

Советтер чуртунуң бүгү республикалары-биле бир дөмей совет Узбекстаниың экономиказының болгаш культурazының чечектелиишкинге болза ажылчын аңгының, колхозчу тараачыларның болгаш улусту интеллигенциязының чогаалыкчы иш-ажылының түңнелиидe болгаш Коммунистиг партияның ленинчи ТК-зинге, Совет чазакка дадгыраглап турар деп, Ш. Р. Рашидов илеткелиниң түңнелиидe чугаалаан.

Эш Ш. Р. Рашидовтуң илеткелээ адыш часкаашкыннары ваш удаа үзе кирип турган.

Байырлалга келген делегациялардың удуртукчулары РСФСР-деи—Россия Федерациязының Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. А. Яснов, Москвадан — СЭКП Москва хөөркомунуң иинги секретары Л. И. Грехов, Ленинградтан—СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнүнге кандидат, Белоруссияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары П. М. Машеров, Казах ССР-деи — республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы С. Б. Ниязбеков, Грузин ССР-деи—Грузияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Э. А. Шеварднадзе, Азербайджан ССР-деи — республиканың Компартиязының ТК-зының бирги секретары Г. А. Алиев, Литва ССР-деи—республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы И. А. Маniушис, Молдав ССР-деи—республиканың Компартиязының ТК-зының бирги секретары И. И. Бодюл, Латыш ССР-деи—республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Я. Рубен, Кыргыс ССР-деи — республиканың Компартиязының ТК-зының бирги секретары Т. У. Усубалиев, Таджик ССР-деи—республиканың Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. Р. Расулов, Армян ССР-деи—республиканың Компартиязының ТК-зының секретары К. С. Демирчян, Туркмен ССР-деи—республиканың Компартиязының ТК-зының бирги секретары М. Г. Гапуров, Эстон ССР-деи—Эстониянның Компартиязының ТК-зының иинги секретары К. В. Лебедев олар алдарлыг байырлалды таварыштыр республиканы ажылчы чоннарынга баймр чедирип чүве чугааланнар.

Советтер чуртунуң бүгү республикалары-биле бир дөмей совет Узбекстаниың экономиказының болгаш культурazының чечектелиишкинге болза ажылчын аңгының, колхозчу тараачыларның болгаш улусту интеллигенциязының чогаалыкчы иш-ажылының түңнелиидe болгаш Коммунистиг партияның ленинчи ТК-зинге, Совет чазакка дадгыраглап турар деп, Ш. Р. Рашидов илеткелиниң түңнелиидe чугаалаан.

Узбек ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. Д. Худайбердыев түңнел сөзүнге республиканы бедик шаңналды тыпсып, улуг үнеледи бергени дээш Коммунистиг партияга, Совет чазакка Узбекстаниың ажылчы чоннарының өөрүнээзинден өөрүп четтиргенин илеткейлээн.

Партияның болгаш күрүнеиниң доктаамал саглыш салымышкынынга харыы кылдыг Узбекстаниың ажылчы чоннары социалистиг Төрээн чуртунуң моон ыңгыы чечектелиишкининге болуунуң төлептиг салымышкынын киирип, коммунизмниң долу тнилелгезинге чедир ленинчи партияның шылгаттымнаг удуртуулгазының адаа-биле бүгү совет улустарбиле кады чайгылыш чок бурунгаарлаар дээрзин Узбекстаниың Компартиязының Төп Комитединиң, республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң база республиканың бүгү ажылчы чоннарының өөрүнээзинден СЭКП ТК-га, Совет чазакка, СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневке айыткаан.

Байырлыг хурал хагдынган. Ооң киржикчилери партийжи тиин «Интернационалды» сорук киржишкинге ырлаан. Ленинчи партияга, хей националдыг Төрээн чуртувустуң улустарының акы-дуңма пайыралыга берээл салгаи кыйгырыглар эзага чаңгыланып турган.

(СЭТА).

Мурнакчылар-биле интервью

ОЛАР СӨЗҮН ЭЭЛЭЭН

«Будурулгечи бедик көргүзүглери дээш база Совет Тываның 30 чыл ооңга тураскаатказан республиканың үлетпүр будүрүлгелериниң аразынга калбарган социалистиг чарыжынга чедип алган челиишкиннери дээш «Красноярск хөмүр-даш» комбинатының Каа-Хем хөмүр-даш разрезинин директорунуң орадакчызы А. А. Гладышининден бистиң корреспондентивис дилээн.

— Андрей Андреевич, баштай бедик шаңналды алганыңар дээш байыр чедирерин чөпшээреңер! Силерниң коллективиңер бо чедиишкиннерни чүнүң ачызында чедип алганын чугаалап көрүкөрем?

— Чылдың эгезинде-ле разрезтиң бүгүле адырларының, цехтериниң, тус-тус ажыл-ишчилериниң ортузунга социалистиг чарышты дээштиг кылдыр организастаарын чедип алыр деп сорулганы салгаш, партия, профайнлел организациялары администрация-биле кады коллективтиң иштинге ол чарыштың негелделерин тодаргай ажылдап кылган. Ол негелделерни ёзугаар ай санында-ла экипажтар, цехтер аразында чарыштың тнилекчилерин илередип, оларны шаннап, мактап келген. Разрезтин участоктарының аразында чарыштың түңнелин квартал аайы-биле үндүрүп, тнилекчиге шилчимир Кызыл тукту тыпсып турар. Ады ооң-даа тодаргай чугаалаарга, республиканың юбилейинге алдар болдуртуң чарышка бистиң шаннал четкен күш-ажылчы тнилелгениң хамыктың мурнунда коллектив кежигүннериниң чарышка шудургу ажылдап келгешиниң түңнели болур.

— Аңаа мандыг факторлар дээштиг умур-дузалыг болганыл?

— Бистиң түс-түс экипажтарывыстың хүн бүрү канчаар, кандыг түңнелдиг ажылдап турарың бистер тускай самбырага түңнеп үндүрүп турарывыс кижилерни сорук кирип турар. Кылган ажылының үредүнели каракка илдең, кулакка дыңналып турар болза, кижилерниң ажыл-ишке сундулуу, соруккуру бедирир.

Борта мырынай бо хүннердеги тодаргай чижектерге доктаап көрейн. Эрткен тос айларның экипажтар аразында чарыжының түңнелин үндүрдүвүс. Баш үдур чугаалап каайн: хоочуннар бо удаада база-ла адын сыкпаан. Олар бо-дур: «ЭКГ-4,6» деп маркалыг № 4 экскаваторнуң улуг машинизи Николай Дмитриевич Андрияновка удуртқан экипаж чылдың тос айларында 487 муң кубометрнин орнунга 567 муң кубометрни, ады пландан ажыр 80 муң кубометр хөмүр-даштыы казып тыпкан. Ук экипаж чылда алган социалистиг хүлээлгезин сентябрь 15-ке чедир-ле бүрүн боттандырыпкан. «Шахтерлер алдар» деп хөрек демдээнин үшкү чергезининг чоокта чаа адилекчизи болган Николай Дмитриевичиниң ол экипажы коллективке чарыштың бирги черни алганы дээш администрацияның 50 рубль шаңналын, чыл планын эрте күүсеткени дээш 100 рубльдин мактал шанналы-биле катай ап турары бо.

№ 3 экскаваторнуң коммунист Николай Маркелович Дресвянниковка удуртқан экипажы эрткен тос айларда база-ла тергиин эки көргүзүглери-биле бисти өөрткен. Ол үенин дургузунда ук экипаж 200 муң кубометр даг массазын каскаш, чүдүрүп чорудар планныг онаалдазын 44 муң кубометрге ажыр боттандырын, чарыштың тнилекчизинин негелделин күүсеткен. Чылда ол талазы-биле социалистиг хүлээдгезин ол экипаж база-ла ажыр боттандырып шыдаан. Иинчангаш ол экипаждың дөрт кежигүннери база-ла үстүнде өөрү дег шаңналмактала четкен. Николай Маркелович бөдүү бо будурулгениң хоочуннарының бирээзи, бо тодарадыкчы чылдың социалистиг чарыжының тнилекчизи дең хөрек демдээнин адилекчизи болган мырыңай бо байырлал будүүзүнде ук шудургу ажыл-ишчи база бир улуг өөрүшкүлүү болган: Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы-биле республиканың алдарлыг дагжызы деп хүндүлүг атты анаа тывыскан.

База-ла эш Дресвянников биле кады ол хүндүлүг аттың адилекчизи болу берген бистиң өске бир мурнакчывыс Кадыргы Доңгур-оолович Буударның юбилейге хүүда күш-ажылчы белээн дыңнадыр каайн. Ол чер өрүмнээр станоктуң машинизи болуп ажылдап турар. Тос айларда 550 метр черни өрүмнээр плавын 109 хуу боттандырган.

— Разрезтиң бо үеге чедир плаан күүселдезиниң дугайында ыысиазы-биле таныштырып көрүнерем, Андрей Андреевич?

— Тос айларның кысказы-биле чугаалапсымга-ла номчукчуларга билдине бээр. Хөмүр-даш тывыжының тос айларда планныг онаалдазы 380 муң тонна тургап, а черек кырында коллектив ону 37,3 муң тоннага ажыр боттандырган. Хөмүр-даш казар черни белеткээр ажылдарның планын 103 хуу боттандырдывыс. Көл коргузуг — продукция сайгарарының чыл планын коллектив күүседиринин кырында келген.

— Участоктар аразында чарышты түңнээн силер бе?

— Ййе. Тос айларның болгаш үшкү квартадың түңнелдерин ёзугаар Чадаананың даг-транспорт участогу биле Каа-Хемнин даг участогунуң аразында чарыштың бирги черин каа-хемчилер (участок начальныгы В. С. Елисеев) чаалап алган.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Ю. ЦЕДЕНБАЛДЫҢ ЧУГААЗЫ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). «МАРН-ның үшкү съездиниинің бежен чылынга болгаш МАР-ның чартык чүс чыл юбилейинге холбаштыр байырлалга киржири-биле СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневке баштаткан совет партиа-чазак телээлериниң бистиң чуртка каап, аян-чорук кылыры моол коммунистерге, бүгү ажылчы чоннарга ийи дакпыр байырлал болбушаан, моол болгаш совет улустарының удам быжытып, ханылап турар бузулбас найыралының чайынаачак херечиин болур» — деп, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң анда болган калбак хуралынга МАРН ТК-ның бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал чугаалаан.

Ю. Цеденбал чоокшулаи келген юбилейлерге алдар болдурган бүгү улустуң социалистиг чарыжының политиктиг улуг ужур-дузазын демдеглээн. Коммунизм тургузуу турар совет улустуң чедишкиннери-биле, СЭКП-ниң болгаш ССРЭ-ниң чаазалың тайбыны болгаш улустарның аймыл чок чоруун быжыглаарынче угланган даштыкы политиказыбиле калбак массаларны таныштырарының ажылын улам калбартырының чугулазын ол демдеглээн.

Бузулбас моол-совет найыралды, Совет Эвилели биле Моолдуң сырый кады ажылдажылгазын, ооң Моолга берии турар бүгү талалыг дузалдамчызын болгаш МАР-ның социалистиг орун-биле бүрүнгаар шимчээшкининге ооң улуг ролин пропагандалаары база байлак совет дуржулганы өөренирп, ону удам идепкейлиг, массалыг болдурары бистиң эң чугулаа сорулгавые болур — деп, Ю. Цеденбал чугаалаан.

ВДР-ге белек

БЕРЛИН. (СЭТА). ГДР-ниң ажыычы чоннары сөөлгү үш чыл дургузунда Вьетнам Демократтыг Республиканың ажыычы чоннарынга белек кылдыр 29 септелге-механиктиг мастерскаяларны дамчыдып берген. Чөөнкү айларда база-ла ындыг 15 мастерскаяларга дериг-херекселдерни ВДР-же чүдүрүп чорудар.

ГДР-ден барган 150 хире специалистер ындыг дериг-херекселдерни эптеп, ажылдадырынга болгаш ук чурттуң кадрларын белеткээринге киришкеннер. 100 ажыг вьетнам ажылчыннар ГДР-ниң будуруге черлеринге будуруге практиказын эрткен.

Амгы үеде ГДР-де радиотехниктерниң, электромонтёрларның болгаш машина тудугжуларының тускай эртемнин бөлүк аныяк вьетнамнар өөренип турарлар.

ГФР-ниң чазааның төлээлекчизиниң медеглели

БОНН. (СЭТА). ГФР-ниң чазааның тускай төлээлекчизи аңаа ГФР-ниң канцлери Г. Шмидттиң Совет Эвилелиге баар деп турары-биле холбаштыр медеглел кылган.

Федералдыг канцлер Москвага санал-онаал солчур дээш баарын дыңнаткан болгай деп төлээлекчи чугаалаан. Чугаа болза ийи таланың харылзаалы хамыладыр күзелдиниң дугайында болгаш экономиктиг кадыы ажылдажылга талазы-биле ийи талага үргүлүүлелдиг хуусаазы ажыктыг кандыг чүүлдү чедип ап болуруи тодаргайлап көөрү боон турар. Экономиктиг кадыы ажылдажылга дугайын тус-тус үе-чадага дугуржуп алтар болза, ГФР биле ССРЭ-ниң аразында харылзаалардың болгаштиг байдалын экижилдиг база болур деп төлээлекчи чугаалаан.

ДЕЛЕГЕЙНИҢ ПРОФЭВИЛЕЛ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

БОНН. (СЭТА). Майнда Франкфуртта ажыттынган делегей конференциязында 33 чурттуң деминг-орук транспортунуң ажылчыннарының профэвилелдериниң, оларның иштинде Совет Эвилелиниң, Чехословакияның, ГДР-ниң болгаш Венгриянның төлээлекчилери, а ол ышкаш делегейниң профэвилелдер каттыжышкыларының төлээлекчилери киржип турар.

ГФР-ниң немец профэвилелдеринин каттыжышкынының даргазы Г. О. Феттер конференцияның киржикчилеринге чүве чугаалаан, социалистиг чуртгарның профэвилелдеринде «ойгөй айтырыглар талазы-биле калбак харылзааны тургузуп» — деп, ол медеглээн.

ЧАА БЕРГЕЛЕР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың конгрезиниң каттышкан экономиктиг Комиссиязынга америк экономиканың таваржын турар бергелерин чугаалаанган.

Бирги чергениң чугула чүүлдеринге, хамыктың мурнунда аъш-чем продуктуларынга өөртектериниң өскеин америк хөреглекчилериниң байдалынга аар уржуктарны чедирген — деп, аялга төлевирин болгаш өртектерни башкарарының чөвүлелиниң директору А. Рис чугаалаан. Ол ышкаш АКШ-та медицина хандырылгазының эмнелгеге чыткары дүшхөлезин, эмчилерге төлевир болгаш эмнер өртээ дыка улгадып турарын ол база демдеглээн.

Сөөлгү чылдарда АКШ-та чорудуп турар экономика политиказы ажыраның үнелиишкининг кудулаашкынының айтырыын үүле шинтирлеттиидээн эвес, харын-даа улам шыңгырааш болганда, ажык чок болган — деп, Гарвард университединиң профессору К. Гэлбрейт чугаалаан.

НЬЮ-ЙОРК. АКШ-тың ажылчы чоннары боттарының эрге-шөлээзин дээш кызымзикай демисеиип турарлар. АКШ-тың Чөөн талаиы районнарынче посылкаларны, бандеролдарны чедирип турар «Юнайтед Парсел сервис» (ЮПС) компаниялардың ажылчыннарының ажыл сөксадыышкыны бир ай ажыг үргүлчүлеп турар.

ЧУРУКТА: ажыл сөксаткан ажылчыннар.

АП—СЭТА-ның телефотозу.

База катап ужурашкыже, найысылал Москва

ӨӨРҮШКҮНҮҢ, ЧОРГААРАЛДЫҢ СӨСТЕРИ

Улуг Төрээн чуртувустуң чүрээ Москва. Аңаа ным барыксаваc, ону көрүп магадавас бөөр. Бүгү-ле оруктар Москваже шуушкан. Тываның уран чүүл болгаш культура хүннериниң киржикчилери боттарының чогаадыкчы өтчёдүн найысылаага бараалгатпаш келгеннер. Олар эрткен хонуктарда шайысылалдың культура, уран чүүл, чечен чогаал, музыка амыдыралы-биле улам ханы таныштып, улуг майысылалдың шыңгыы көрүкчүлериниң мурнунга оюн, концерт көргүзүп, ажыктыг, солун чүүлдерни хөйну көрүп, билип алганнар. Чогаалчыларның, композиторларның, артистериниң мурнунда чаа чогаадыкчы планнар торуттунуп, уламчорукту, күжениишкинниг амылдаар сорулгалар салдынган.

Моң адаанда найысылал Москвага Тываның уран чүүл болгаш культура көрүлдезинге кирип чораан чамдык киржикчилерге сөс бердивис.

И. Г. МИНИН,

Тыва АССР-ниң культурамының алдарлыг ажылдакчызы

— Москва дээрге бистиңдаа, даштыкы-даа чурттарның сураглыг артистериниң, ыраажыларының, ансамбльдериниң киржилгезип-биле хөй-хөй концерттер хүн бүрү болуп турар улуг хоорай болгай. Москвачыларның сонуургалын доразын-на чаалап аары ындыг болен эвес. Ынчалзажок бистиң Чайковский аттыг залга көргүскен башгайгы концертивиске көрүкчүлер дыка хөй болдуу. Концерттиң номерлери удаа-дараа солушкаа тулум, көрүкчүлериң адыш часкаарыры улам-на диңнип турду. Ылангыя улусчу хөгжүм херекселдериниң оркестриниң үделгези-биле танцылар, ырларны залда олурганнар дыңмиттиг адыш часкаашкыннарыбиле уткуп турганнар.

Черле ынчаш оон соонда-даа көргүскен концерттервивиске ол оркестр көрүкчүлериниң кичээнгейин бо-ла хаара туда бөөр турган. Көргүзүг доозулганда безин биске чедип келгеш, хөгжүм херекселдериниң адын, олариың тургузуун, үнүн сонуургап айтырып турарлар кайы хөй болду.

Бир-түү мен оон удуртукчузу болгашымда, оркестриң удугайында каш сөстен чугаалап көрейн. Улусчу хөгжүм херекселдериниң оркестри Кызылдың уран чүүл училищезинге организастаттынга-ла чыл бөзин четпээн. Ынчалзажок ында ойнап турар сургууулдарның улуг сонуургалының болгаш кызымак белеткелиниң түңнелинде ол хире уенин иштинде мергежил талазы-биле оранчок өскен. Эгезинде оркестр түгле тыва аялгаларны колдап ойнап турган болза, ам варын симфония музыкалыг безин күүседип шыдаар апарган. Оон бир тодаргай чижээ Москвага көргүскен улуг концертивиске оркестриң Алексей Чыргал-оолдуң «Чезер-оюм» деп үвертюразын күүседткени болгаш иштиг ырны, тыва танцыларны үдээри болуур.

Оркестриң составында 45 кижи бар. Оларның хөй кезии чаңгыга, бызаанчыга, ирилге, лимбыге хостуг ойнап турар кылдыр өөренип алганнар. Оон аңгыда баянга, кагар болгаш ыяштан кылган үрер херекселдерге—флейтага, гобойга, кларнетка ойнаар улустарывыс база хөй.

Улуг чуртувустуң шайысылалы Москвага болган тыва литератураның болгаш уран чүүлдүң хүннериниң киришкенивиге бизее бир дугаар нарын ышкаш болган. Ол ышкаладаны чедиишкинниг дужаагарывыс чүгле оркестриңже ойнакчыларынга эвес, харын концерттиң бүтүү киржикчилерине улуг өөрүшкү.

Д. К. ХҮРЕШ-ООЛ,

композитор

Тыва литератураның болгаш уран чүүлдүң чедиишкиннериниң көрүдезинин Москвага хүннери чедиишкиниг дооруган. Москваның Чайковский аттыг концерт залынга нинти көрүдеге эрткенинин соонда, Композиторлар бажыныңга А. Чыргал-оолдун, Р. Кенденбильдин бала нээн чогаалдарыныы Улуг театрның симфония оркестри ойнап күүседткен. Улуг хөгжүм чогаалдарындан А. Чыргал-оолдуң скрипкага концерти, Р. Кенденбильдиң оркестрге сюитазы, оон ынай моң хылдыг хөгжүмге болгаш литаврта концертизинин соолгу кезээн ойнаан. Анаа улуг жанрдан ангыда, камера хөгжүмү Р. Кенденбильдин хылдыг хөгжүмүнүң квартединиң финалын, моң квартединиң 2-ги кезээн, фортепьянога танцыларны Д. Гололобовтуң күүседкенин москвачылар дыңмиттиг адыш часкаашкыннары-биле үнээн болган.

Тыва литератураның болгаш уран чүүлдүң чедиишкиннериниң көрүдезинин Москвага хүннери чедиишкиниг дооруган. Москваның Чайковский аттыг концерт залынга нинти көрүдеге эрткенинин соонда, Композиторлар бажыныңга А. Чыргал-оолдун, Р. Кенденбильдин бала нээн чогаалдарыныы Улуг театрның симфония оркестри ойнап күүседткен. Улуг хөгжүм чогаалдарындан А. Чыргал-оолдуң скрипкага концерти, Р. Кенденбильдиң оркестрге сюитазы, оон ынай моң хылдыг хөгжүмге болгаш литаврта концертизинин соолгу кезээн ойнаан. Анаа улуг жанрдан ангыда, камера хөгжүмү Р. Кенденбильдин хылдыг хөгжүмүнүң квартединиң финалын, моң квартединиң 2-ги кезээн, фортепьянога танцыларны Д. Гололобовтуң күүседкенин москвачылар дыңмиттиг адыш часкаашкыннары-биле үнээн болгаш ыңгыдаан. Оон ынаа Композиторлар бажыныңга концерт соонда күүседтинген чогаалдарывыс талазы-биле РСФСР-ниң Композиторлар эвилелиниң секретариадынга сайгарылга болган. Орта Р. Шедрин, А. Флярковский болгаш оон-даа аскы сураглыг композиторлар тыва хөгжүмүнүң шын оруктан, шапкын хөгжүп орарын демдеглээн. Бистиң чогаалдарывыстың тускай национал хевирлиниң, татар, бурят, казах хөгжүмден ылгалдыын онзалап демдеглээн.

Тыва хөгжүм чогаалынын сайгарылгазының түңнелинде Тывага композиторлар эвилелин тургузуп болурун бадыткаан. Москвага болуп эрткен тыва литератураның болгаш уран чүүлдүң хүннери тыва музыка чогаалының моон ынай хөгжүлдезинге онзагай уе-чаза боон, шапкын бурунгаарлаарынга улуг идигны бээр дээрзинге идегевес аргажок.

ТАТЬЯНА БАЛДАН,

Кызылдың уран чүүл училищезинин сургууулу

— Улуг совет чурттуң чүрээ Москвага болуп эрткен тыва уран чүүлдүң хүннериге киржир кайгамчык аас-кежии менээ база таварышты. Уран чүүл училищезинде өөренип турар эш-оорум-биле кады Иван Григорьевич Мининниң тургускалы тыва хөгжүм херекселдериниң оркестринде быжаанчыда ойнап дурар мен. Москвага болган концерттерге көрүкчүлер бистиң оюнувустуң улуг сонуургадыы, чылыы-биле хүлээп алды. Номер бүрүзүн дыңмиттиг адыш часкаашкыннары-биле үдеп турду.

Менээ болгаш эш-оорумге Москва-биле, оон ажыл-ишчи чону-биле, культураның, тоогунуң тураскаалдары-биле таныжырга онзагай солун болган амыдыралга уттундурбас артар. Улуг орус композитор Петр Ильич Чайковскийниң торуттунген черин Клинге чедип, оон музейин, ажыл-амыдыралы-биле таныжырга биске база кончуг солун болган. Тыва уран чүүлдүң хүннери уран чүүл училищезинин сургууулдары бистерге моон соңгаар эки кылып өөренирин, боттарывысты уран чүүлге төлептиг бараан болурун даамдырып турар.

Чогаадыкчы арга-дурумулга солчулгазы, сеткил чүректиң ханызындан бесседилер, катыы-хөг, байыр чедиришиниилери ол хүннерде нава-даа хаймыккан. Совет Тываның литература болгаш уран чүүлүнүң чедиишкиннеринге Москва адыш часкап байыр чедирип турган.

ЧУРУКТАРДА: солагай талазында—бистиң болук аныяктарывыс ГДР-ден келген ажылчын делегация-биле ужураныышкынын үезинде. Оң талазында: үстүнде чурукта—Чайковский аттыг концерт залынга болган улуг концерт соонда байыр чедиришиниин —сөңгу чүктүң орус улустуң ниити ыр балүүнүң уран чүүл удуртукчузу Нина Константиновна Нешко ортузунда тур. Адаанда чурукта: аныяк коллектив «Саяның» ыры, танцызы хөйну кайгаткан. Олар москвачылар-биле ужураскып турганнар. Шак ындыг бир ужураныышкынын «Н» шериг кезээнге болган. Саяачыларны олар чылыы-биле утпуп, байыр чедирген.

П. МАНЫЧЫНЫҢ фотолары.

Силерниң библиотекаңарга

ЧАА НОМ—ЧАА ӨҢНҮК

Бистиң чуртувустуң кайыдаа ном үндүрер черинге үнген чаа ном биске чаа ишке ужураткынавыс дег солун, оон-биле күзелдиниис-биле танышып, оон арын бүрүзүнден амыдыралдың аңгы-аңгы адырларын, маадырларын билип алыр бис. Ындыг номнар хүн бүрүде ном садыгларының делгиирлеринге көстүп кээп турар.

Чүгле бистиң республиканың ном үндүрер чери безин чоокшу үеде дыка хөй чаа номнарны үндүргеи. Оларга С. Сарыг-оол, С. Сүрүң-оол оларның ийи томнуг чогаалдар чыындызы, М. Кенин-Лопсанның «Дээрийн көрүүзү», М. Көжеладайның «Эремаа», М. Эргептиң «Оглаа-доруг», М. Горькийниң «Болчаг», К. Араксаанын «Элдептиг киш», Б. Доюндуптуң «Даг эзирн», О. Охемчяктың «Ажылчының шыпкышлы», С. Могилевскаяның «Ооллуң ады — Максимка», М. Лермонтовтуң «Ырбакчы», С. Тамбаяның «Бичии дургун», С. Тэспайның «Чаштанчыг амытаннар» деп номнары хамааржыр. Бо номнар шупту тыва дылда үнгүлээн. Олар силерниң библиотекаларыңарда бары чугаажок.

Чонуң аас чогаалы — чечен чогаалдың өзээ, оон эгези болгай. Тыва улустуң тоолдарын республиканың дыл, литература болгаш төөгүнүң эртемнинчилел институду чып, тускай номнар кылдыр үндүрүп келген. Ук тоолдарның чаа чыындызы бо чылын «Аразылаң Мерген» деп ат-биле үнген. Ында «Күүгүн-Хүрең ламтыг Хүрү-Маадыр», «Чеди харлыг Хан-Төгүлүр», «Күскежи Өскүс-оол» деп мышкаш 16 чаа тоолдар кирип турар. Тоолдар номунуң чаа чыындызын О. Дарыма, Ч. Куулар тургускан, редактору Ю. Кюнзегеш, а чурук каасталгазын Тыва АССР-ниң Күрүс шаңналының лауреады С. Лаңзы кылган.

Артист ишке байгы күүгүн үзе салгаш,

Алдар оруун өрү базып үнүп келдиң.

Сураглыг совет шүлүкчү Степан Щипачевтуң бо одуругларыбиле РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи Владимир Базыр-ооловна Оскал-ооллуң «Тыва цирк» деп ному эгелээр. Ук номда тыва цирктиң төөгүзүн, оон эрткен оруун чугаалап турар. Номнуң кавчаар төрүттүнгенинин дугайында эң чүүлүнде В. Оскал-оол таймылап бижээн. «Тыва цирк» деп чаа ном колдуунда-ла көрүкчүзериң күзелин ёзугаар бижиттинген. Ону журналист Алексей Чараш-оол чеченчидвп бижээн боон турар. Редактору —чогаалчы Алдын-оол Даржаа, а чурук каасталгазын Михаил Петров кылган. Бо номдан тыва циркти бодуунуң дугайында делгеренгейи-биле билип ап болур силер. Номда боттуг фактылар, делегейниң аңгы-аңгы чурттарының солуннарындан үзүндүлер киирип турар. Чеди эгелерден тургустуган бо номда төөгүлүг чуруктар, фоторепортаж киирип турар. Чуруктар колдуунда-ла В. Б. Оскал-ооллуң хуузунда чыылдазындан алынган.

Тыва циркти сонуургавас кижи кайда боор. Ынчангында оон төөгүзүн, эрткен оруун бичип алырынга В. Б. Оскал-ооллуң «Тыва цирк» деп сактышкынның ному улуг дузалыг. Бо номну база үстүнде адаанывыс чаа номнарны боттарыцарыңың хуу библиотекаңарга немей садып алыңар. Ном дээрге эртемнериниң үнер дээш, уламмедерелээш чырыткчызы-ла болгай.

В. СЕРЕН-ООЛ.

СОЛУН МАРКАЛАР

В. И. Ленин-биле кады партияны организасташкан, Совет күрүнеин үндезилекен чурттуң алдарлыг ооллар, кыстары революсчуларны бистиң улус кезээде бодап, сактып чоруур. Бо чылдың августа «Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиң алдарлыг кижилери» деп бөлүктен үш янзы почта марказы шрлаттынган.

Ленинниң кады төрээн дуңмазы Дмитрий Ильич Ульяновтуң чуруузиин ол марказларның бирээзинге кылган. Ол чурукту Ульяновтарның өг-бүле альбомунаан алган. Дмитрий Ильич студент чылдарында-ла бодунуң амыдыралын революсчу шинчээшкин-биле холбаштырган. Росспяның аңгы-аңгы хоорайларында ол партия ажылы кылып чораан. Партияның II съездиниң делегады Д. Ульянов Крымга большевиктериниң баштыцчыларыбиле кады партияның чажыт ажылын кылып турган. Революция соонда совет кадык амгалалының организакчыларының бирээзин болган.

Ол марка ногаан өңнүг, 04 копеек ортектиг, чуруччуу Борис Трифонов.

Совет Эвилелиниң Маршалы, хамааты дайынының сураглыг маадыры, Совет Чергектиг Күштериниң үндезилекчилериниң бирээзи Семен Михайлович Буденныйга ол марказарның бирээзин тураскаатқан.

Маркада полководчу маршал хелтиг. Марка куу ногаан өңнүг, 04 копеек ортектиг. Ону чурукку Петр Бендель күүсеткен.

Контрреволюсчулар-биле демиселге удуртукчуларның болгаш организакчыларның бирээзин Вячеслав Рудольфович Менжинскийге тураскаатқан марканы ол-ла үндүрүлгеде база киирткен. Революция мурнунда большевиктериниң солумумуц редактору чораан хоочун коммунист Октябрь революциязының соонда. Дзержинскийниң соратныгы, оон удуртугазыбиле ажылдап чораан, Дзержинский моңээн соонда ОГПУ-ну баштап турган.

Менжинскийниң чуруун чурукку Василий Орлов марказа хүреп өңнүг кылган, ортээ 04 копеек.

Россияга 400 чыл бурунгаар бир дугаар үүгүлел ному парлаттынган. Ол юбилейге тураскаатқан марка база бар. Ында үүгүлелдиң ажып каан арны болгаш типография демээ, оон чогаадакчызы Иван Федоров. Оон чуруккузу Герман Комлев, марканың ортээ 04 копеек.

Совет чуруккулар Кончаловский, Грабарь, Калнынь Нисско, Чуйков болгаш Зарданиниың чураан ажылдарындан кылган маркалар база бар. Совет спортчуларга, төөгүлүг хоорайларның тураскаалдыг бажыңнарынга, черлеринге тураскаатқан кыдыг янзылыг маркаларны санап бижиир болза дыка хөй.

Румыниянның фашистиг эжеледен хостадганының 30 чылын чоокта чал демдеглээн болгай. Чурукку Виктор Пименковтуң чурааны—Совет болгаш румын күрүне туктарының базарында Бухарестиң хостакчызы Совет дайынчының турасвадалы. Марканың ортээ 06 копеек.

И. ВАКС.

Бүгү-эвилелдиң филателистер ниитилелиниң баштаар черинин улуг референтизи.

ЧАА ЧЕМПИОН

Шыдыраа талазы-биле хоорайның бирги черн дээш мартиллаа доозулган 1974 чылга Кызылдың чемпиону атты хоорайның уруглар эвилелгезинин ажылдакчызы Виктор Стифоров чедип алган. 24 харлыг аныяк шыдыраачы кымга-даа уттурбаан. Ол соолгу, сескн салгыда бирги разрядчы Н. Онуфриев-биле агы-биле ойнаан. Оон удураныкчызы бурунгу янзын кымгалалды шилип алган, эге коштер үезинде-ле ыяска талазынче солун четтигнеген. Ах тала карз ноян баарынче хамык бодалары моңгеп эгелээн. Халдаашкын полын талазынга болуур чайлаш чок апарган. Ноян баары чаңгашталы берген, тергелер эге туруштарында хевээр, ажыл чок арткан. Боза четпес орган Н. Онуфриев мерзезин базыртпаккаш, ол коштүң соон дарый дүжүн берген.

Республиканың «Спартак» ван тура спорт ниитилелиниң семпиону, квалификасный техник Леонид Мохов шинтирлиг соолгу оюнга Ю. Беловту бузурелдиг удуп алган, 6:5 саныг болуп, ийнги черже үнген.

Сескн салгыда А. Борзенко В. Бай-Караны, П. Берковичн, С. Наскылы, А. Маспын-оол В. Кудинову, Дамбуу Оидар Д. Кайнарыны уткан.

5,5—5,5 санныглыг инженер Ю. Белов биле башкы П. Берковичн үшкү, дөрткү черлерни эжелээнмер. Ынчалза-даа маргылдаанның түңнелинде үндүрер-де Бүтүмүлүүн системазын судья коллегиязы удуртулга болдурган. Ол системаны ёзугаар дең саныг ойнакчыларның кандыг черни алганын тодаралдыра, ойнакчыларның карточкаларын барымдаалап комлар. Кажан Ю. Беловтуң карточказын алгаш, оон ойнаан 8 шыдыраачызының маргылдаа үезинде алган саннары П. Берковичниң ойнаан кижилериниң санындан чаңгыс-даа хөй болган. Ынчангаш Ю. Белов национал үшкү черни, а П. Берковичн дөрт дугаар черни эзээн.

Д. САЛЧАК,
маргылдаанның кол судьязы.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 24-ТЕ

МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдыглалар программазы.

13.35 — Оңнуг телекөргүзүг. «Чурук бүрүзүнде—хүн».

13.50—Медээлер.

14.00—Оңнуг телекөргүзүг. Узбекистанның уран чүүлүнүң мастерлериниң концерти. Ташкентиден дамчыдылга.

15.30—15.40 Чапсар.

15.40—«Миллионнарым лениниң университединде». «Харысалганың хемчээлиг». Волгоградтың трактор заводунда сончарыпты организастаанының дургулгазындан.

16.10—«Бо Васька кымга хереглиг?» деп эртем тайыбырлыг кинонуң баштайгы көргүзүүг.

17.10 — Оңнуг телекөргүзүг. «Балет дугайында». «1974 чылдың Күрүне шаңналынга киирген» ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Плисецкая Р. Щедринниң «Аина Каренина» деп балединдеги.

18.00—«Ye». Информастыг программа.

18.30—Спортту программа. 1. Оңнуг телекөргүзүг. Футбол. УЕФА-ның хубогу. «Динамо» (Дрезден)—«Динамо» (Москва). ГДР-ден дамчыдылга. 2. Оңнуг телекөргүзүг. Спортну гимнастиканга делегей чемпионады. Болгарыядан дамчыдылга. 3. Шыдыраага делегей чемпионады.

КЫЗЫЛДАН

19.15—«Найыралывыс аңгы».

19.45—Урутларга. Мультфильм.

19.55—Телемедээлер.

20.10—Чарлаалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.15—Оңнуг телекөргүзүг. «Тибоның өг-бүлезиз» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильминиң баштайгы көргүзүүг. 3-ки сериязы.

КЫЗЫЛДАН

21.20—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

21.30—«Поэзия». С. Никитин.

21.45—Оңнуг телекөргүзүг. «Шыдаар силер бе?». деп викторина.

23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ОКТЯБРЬ 24-ТЕ

«НАНЫРАЛ»: «Океан» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Катя болгаш крокодил» 9.30, 10.50, «Мээң оңнуктерим» 14.10, 15.50, 17.30, «Юлиана» 12.10, 19.10, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Өгбелериниң кыйгызы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сааныковтуң чери» 15.00, 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Шортаның айыткалы-биле» 16.30, «Ажыл чок эр улус» 18.00, 20.00 шактарда.

БҮДУРҮЛГЕЛЕРНИҢ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРНЫҢ УДУРТУКЧУЛАРЫНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ!

Уругларга байырлаа белектеринин коллективтиг чагыларын Кызыл-садыг 1974 чылдың октябрь 24-тен ноябрь 2-ге чедир хүлээп алыр.

Чагыгны дараазында адресне киирер: Кызыл хоорай, Октябрьская кудумчузу, 29. Кызыл-садыгның оргкомдизин.

КЫЗЫЛ-САДЫГНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ

ҮЕЖИЛЕРИВИС ДУГАЙЫНДА

«Кайгамчык кижилериниң амыдыралы» деп серия-биле чоокта чаа парлаттынган «Чаартыкчылар» деп чыындының эпиграфы А. М. Горькийниң дараазында состерн болган: «Бистиң чуртувуска кайдыг-даа ажыл чуртту чаартырының, ону сөс-биле, ажылхерек-биле каастаарының уран аргалы болган турар ужурлуг».

Улуг чогаалчының оттуур көрүүшкүүнүң амыдырал бадыткаан. Эрткен беш чылдарда чеже-чеже сураглыг маадырлар турбадн дээр. Социалистиг чарыштың, ол ышкаш коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинниң эгелекчилерин ким-даа утпаан.

«Чаартыкчылар» деп чыындыда ажылчын ады-аттының төлээлери он беш сураглыг кижилерниң намдарларын киирткен. Ында баштайгы коммунистиг субботникчиң организакчызы Иван Бураковтуң, Донбасстың сураглыг шахтёр Алексей Стахановтуң, дарган Александр Бусыгинниң, чашинист Петр Кривооступ дээш өскелерниң-даа дугайын тоогээн.

Сураглыг пөс-тавайчы Валентина Гагамова, Магнитогорскиниң домначызы Константин Хабаров дээш бистиң кайгамчык үежилеривис дугайын чыындыдан соңуургаар бис.

Тоску беш чылдың планныг онналдаларын күүседир дээш бүгү улусчу социалистиг чарыш кайда-даа чайыккан амгы үеде үлегерүде, кодээ ажыл-агыйдо, транспортта болгаш оске-даа адырларда чаартыкчылар дугайын хымда-даа улуг сонуургал-биле номчуурун чугаажок.

Б. УСТРОЕВ.
Улуг-Хем район.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнун 24—63, редакторнун орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, кодээ ажылагый киллизинин 21-47, үлегер киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информасна бөлө совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун кезбейн баргаш 32-75 телефонче болгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТИРАЖЫ 16056. ЧАГЫГ № 250
ТС—01129

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1)

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 251 (9628) | 1974 чылдың, октябрь 25, пятница | 1925 чылда үнелезилеттингенден | Өртээ 2 коп.

Үлетпүр ажылдакчылары! Чурттуң индустриалдыг күчүзүн улам ыңай быжыглаар дээш демисежиңер! Техниктиг депшилгени дүргедедирин, бүдүрүлге күчүлерин чөп ажыглаарын экижидерин чедип алыңар!

(СЭКП ТК-ның КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН).

Автомобиль үлетпүрүнүн ажылчыннарынга, инженерлеринге, техниктеринге, албан-хаакчыларынга, бүгү ажылдакчыларынга

Эргим эштер!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели автомобиль үлетпүрүнүн бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының ажылчы чоннарынга совет автомобиль гудуушкунуңуң чартык чүс чыл юбилейи-биле холбаштыр чүректиң канызындан байыр чедирип тур.

50 чыл мурнунда, Улуг Октябрьның 7 чыл ооң байырлал турган хүнде, АМО заводугун —амгы үеде И. А. Лихачёв аттыг автомобиль заводунуң кылып үадургени ада-чурттуң он автомобильдери аныяк Совет күрүнениң пайысылалының Кызыл шолу-биле эрткен. Ооң бээр-де Совет Эвилелиниң автомобиль үлетпүрү партияның болгаш чазактың хүн бүрү соңгуи салыышкынының, биштиң бүгү улустарывыстың кызымаккай күш-ажылының ачызында индустрияның бедик хөгжүлделиг адыры апарган. Ол ам күчүлүг бүдүрүлге бласадыг болгаш ажыл-агыйжы база эртем-техниктиг улуг сорулгаларны шиитпирлеп шыдаар дүржүлгелиг кадрларлыг апарган.

Автомобиль гудукчулары баштайгы беш чылдарның үезинде социалистиг үлетпүр бүдүрүлгезин хөгжүдеринге болгаш күрүнениң камгалал күчүзүн тургузарынга улуг салыышкынны киирткен. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында фронтуның чагыгларын үлегерлиг күүседип турганы дээш автомобиль үлетпүрүнүң ажылчы чоннарынга совет кижилер кезээде өөрүп четтирер. Бо ядырның ажылдавчылары амгы-даа үеде техниктиг депшилгезин хөгжүдер болгаш Төрээн чурттуң экономиктиг күжүн улгаттырар дээш хей-хей түүдерин кылып турар. Олар 1971—1973 чылдарның иол-кол бүгү көргүзүтлер талазы-биле даалгазын чедиишкинниг күүседкеш, тоску беш чылдың тодарадыкчы, дөртүү чылының планнарын база хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарыштыг калбарткан болгаш боттарының юбилейинге үткүштүрээ эки түңнелдерни чедип алган.

Автомобиль үлетпүрүнүң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары, күш-ажылчы бүгү коллективтери партия организацияларының үдуртулгазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин күүседир дээш күжүн болгаш чогаадыкчы чоруун харыысаалдаар дээрзинге бүзүрелиг СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели илередип тур.

Эргим эштер, силерге чаагай кадыкшылыды болгаш тоску беш чылдың даалгаларын хуусаа бетинде күүседир талазыбыле чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерни күзеп тур бис.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ | ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ | ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

ПОЛИТӨӨРЕДИЛГЕГЕ ПАРТИЙЖИ УДУРТУЛГА

Ажылчы чоннарны марксисчи-ленинчи үзел-бодалга, бедик кораль-политиктиг шыварларга кижизидериниң, идеологтуг ажылдың деңнелин болгаш дээштиин бедидериниң айтырыгларынче коммунистиг партия доктаамал кичээнгейни салып келген. Ол дугайын СЭКП Төп Комитединиң чоокта чаа хүлээп алганы «Идеология кадрларны шилип алыр болгаш кижизидер талазы-биле Белоруссияның партия организациязының ажылының дугайында» доктаалында база катап ынчаар айыткан:

«Коммунистиг тургузуушкунуңуң амгы үе-чадазында социалхөгжүүде дүргедеп, экономика тургузуушкунуңуң хемчээлдерин улгатканы, ажыл-агыйны удуртуп башкарарының сайзыраңгай аргаларын ажыглаарынче шилчилге боттанып, совет кижилериң эртем-биилиг, культуразы шалыпкын өзүп турда, делегейге кожа-хелбээ догуннаашкын принциптери бадыткаттыныр, идеология демисели улам калбарып, нарыдаа турда, идеология ажылының үжүр-дүзазы, олче бүгү партияның салыр кичээнгейи хемчээл чок улгадыы турар».

Марксисчи-ленинчи өөредилге партияның идеологтуг ажылчорудулгазының кол кезээ болганда, олче партия организациялары чүгүзе кичээнгейни утландырган турар үжүрлүг дээрзин ук доктаалда онзалап айыткан.

Марксизм-ленинизмниң классиктериниң ажылдарын, партияның XXIV съездизиниң болган даразында болгулаан Пленумнарның материалдарын, СЭКП-ниң иштин болган даштыкы политиказының айтырыгларын амыдырал-биле, коммунистиг тургузуушкунуңуң практиказы-биле ханы холбаалыг өөренири — коммунистериң болгаш кежигүн эвестериниң марксисчи-ленинчи өөредилгезиниң кол негелдези ол.

1974—1975 өөредилге чылы болза партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин болгаш беш чылдың тодарадыкчы дөртүү чылының планныг онаалдаларын база социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш коммунистериң, республиканың бүгү ажыл-ишчилериниң күжениишкинниг күш-ажылының көдүрүлүшкүнүт байдалынга, мурнундагы чылдарга бодаарга, бедик организастыг деңнелге эгелээн. Барык бүгү райкомнарның болгаш Кызыл хооркомунуң, парткомнарның харыысалгалыг ажылдакчылары политшколаларның баштайгы кичээлдеринге олурушканнар.

Марксисчи-ленинчи өөредилге системазынга чаа өөредилге чылының баштайгы кичээлдери СЭКП Төп Комитединиң Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң Москва хоорайның Бауман соңгулда округунуң соңгукчуларының мурнунга чугаазын өөренирп-биле эгелээн.

СЭКП-ниң Бии-Хем, Каа-Хем, Тес-Хем райкомнары, «Тыва кобальт» комбинаттың парткому, «Мурнакчы», «Кызыл тук» колхозтарның парткомнары өөредилге чылынга эки белеткелде чорудуп, пропагандистериниң семинарын чогуур үезинде организастап эрттирген, пропагандистерге эргежок чугула теоретиктиг билиглерни, методиктиг сүмелерни, республика, райомнарның ажыл-агый, культура тургузуушкунуңуң чугула айтырыгларының, делегей байдалының талазы-биле делгереңгей информацияларны берген.

Республиканың партия өөредилгезиниң системазынга бо өөредилге чылында 383 эге политиктиг, марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир 297 школалары, теоретиктиг 212 семинарлар болгаш марксизм-ленинизмниң бир кежээки университеди ажылдап эгелээн. Ында нийтизи-биле 21805 дыңнакчылар хаара туттунгаш. Ол дыңнакчыларның барык 90 ажыг хуузу коммунистер. Ооң аңгыда экономиктиг өөредилгениң массалыг хевирлеринде 901 школалар болгаш теоретиктиг семинарларда чээрби муң хире дыңнакчылар өөренип киргеп.

Өөредилге программазында болгаш планында «СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказының айтырыглары», «Социализм болгаш күш-ажыл» дээш ышкаш чаа курстар немешкеи-биле экономиктиг школаларның, коммунистиг күш-ажыл школаларының саны элээн өскен.

Бо өөредилге чылында бедик мергежилдиг, теория болгаш методика талазы-биле чепсегленген 2124 пропагандистер ажылдап турар. Оларның хөй кезии чайгы үеде СЭКП обкомунуң Политиктиг чымдыыжыкчы базыңалының болгаш партия райкомнарының организастап эрттиргени семинарларга боттарының билиг-мергежилин бедиткеннер.

Ынчалзажок политиктиг база экономиктиг өөредилге системазынга чаа өөредилге чылынга четчелээшкинде база белеткелде четпестер болгаш чедир кылдынмаан ажылдар ам-даа бар. Чамдык партия организацияларының, ажыл-агый удурткучуларының талазындан ажылчы чонуң политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгезиниң үжүр-дүзазын чугулаалап көрбес, өөренирингге таарымчалыг байдалды чогуур үезинде тургуспас түүлдер бар болуп артпышаан. Ылангыы Кызыл-Мажалыкта «Сельхозтехника» салбырында. Хандагайты суурда тудуг-септелге участогунда школаларның баштайгы кичээлдери дыңнакчылар чылабаанындан октябрь 1-де болбайн, соңгаарлаттынган. Бо дээрге партия эге организацияларының политиктиг өөредилгеже кошкак кичээнгей салып турарының тодаргай херечизи-дир.

Ынчангаш республиканың партия организацияларының мурнунда сорулга болза, идеология кадрларын шилип болгаш кижизидер талазы-биле Белоруссияның партия организациязының ажылының дугайында СЭКП Төп Комитединиң доктаалын удуртулга болдургаш, марксисчи-ленинчи өөредилгениң идей-теоретиктиг деңнелин бедидер, өөредилгени коммунизм тургузуушкунуңуң тодаргай сорулгалары-биле сырый холбаар, ажылчы чонуң кижизидилгезинге ооң дээштинин чедип алыр дээш партийжи удуртулганы улам күштелдирер херек.

Кол-ла чүве—өөредилгениң шыпары, ооң идей-политиктиг деңнели. Партия организацияларының политиктиг, экономиктиг өөредилгениң бүгү-ле хевирлеринге ынчээл бүрүзүнүң бедик деңнелге эрткен турарын чедип алыр үжүрлүг. Ол ышкаш өөренирингге таарымчалыг байдалды тургузуп, пропагандистерден болгаш дыңнакчылардан негелдени доктаамал бедидер.

Коммунистериң идейлиг дадыгышкыны болза, партия хүрээлениинде дайынды арга-шинээзин бедидериниң чугула кезии болур дээрзин утпаза чогуур.

ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

ЧАРЫШТЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫ

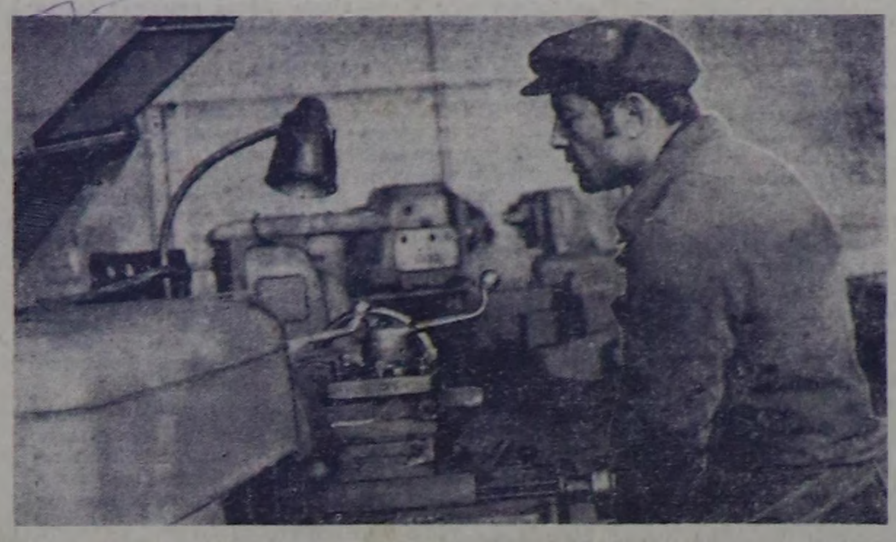

Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң коллективи тоску беш чыл планының тодарадыкчы дөртүү чылының планын хуусаа бетинде күүседир дээш күш-ажылчы шалыпкын темпилиг ажылдап турар. Эрткен тос айларның бүдүрүлге планын хөмүр-дашчылар бүгү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеткен. Эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге, хөмүр-даш тывыжының шиити хемчээли база оранчок өскен.

Бүдүрүлге планының ажыр күүселдеги күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткенниң ачызында чедип алдынган. Экскаваторлар, «БелАЗ» автомашиналар, өөрүнээр станоктар болгаш даг ажылдарында быжыглаан техниканың өскедаа хевирлери анаа туруушкун чок ажылдаан.

Бо чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир болгаш Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл болур оюнга төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарыш разрезтиң коллективинде калбарган.

Даг өрүмнээр станоктуң машинизи Николай Андрианов октябрьда алган планын хуусаа бетинде күүсеткеш, разрезте тус-тус кижилер аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар.

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Николай Валов—Каа-Хем хөмүр-даш разрезинде бедик мергежилдиг токарь. Ол чолаачыларның кинрген чагыгларын өй-шаанда күүселип, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турар.

А. МОНГУШ.

ЧУРУКТА: токарь А. ВАЛОВ ажыл үезинде.

АВТОРНУҢ фотолары.

ТУРАН ФЕРМАЗЫНДА

«Кызыл тараачын» совхозтуң Туран сүт-бараан фермазының колдективинде ажылынга кызымаккай саанчылар эвээш эвес. Оларның чамдыктарының аттары бо: Тамара Матина, Александра Кочкина (кайызы-даа коммунистер), Галина Ензак, Любовь Романова. Саапчылар ортузунда калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда Т. Матина чоруп турар. Ол тос айларның дургузунда 25 саар инектиң бүрээзинден-не 3004 килограмм сүттү саапаан. А. Кочкина бир инекке онаалтыр 2516, Г. Ензак—2513, Л. Романова—2474 килограмм сүттү саапаан.

Ферма сүт бүдүрериниң тос айлар планын 108,4 хуу күүседип, күрүпеге 930 тонналы дужаар тургаш, 965 тонна кылдыр ажыр дужааган.

Олар үүле боттарының хүннээген ажылы-биле кызыгаарлаттынмайн, хөй-ниити ажылдарынга база идепкейлиг киржип турарлар. Чижээ, Любовь Романова—район Совединиң депутады, а Александра Кочкина—улустуң контроль бөлүүнүң даргазы.

Ферма быжыг ажаакчыларының ажылы база багай эвес. Дарлаа Сандан хонукта ортумаа-биле бир быжаадан-па 769, Күжүгет Сургакчы—760, Екатерина Бичеп—679 грамм немелде денгинин ап турарлар.

М. ХЕНЧЕ-КАРА.

ЧУРУКТА: А. В. КОЧКИНА (солагай талазында) биле Л. Г. Романова.

АВТОРНУҢ фотозу.

КҮЖЕНИИШКИННИГ АЖЫЛДААННАР

Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылының планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш № 14 механизация эрделиниң ажыл-ишчилери бо чылдың үшкү кварталында күженииштиниг ажылдааннар. Коллектив тудуг-монтаж ажылдарының планын 119,6 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң даалгазын 106,9 хуу күүсеткен болгаш кылган ажылдарының боттүнезин чиигеткен. Пландан ажыр чедип муң рубльдиг ырыг орулгазын алган. Ынчангаш эргелел үшкү кварталда социалистиг чарышка тинилежип болуп үнгеш, СЭКП Кызыл хоорхомунуң болгаш хоорхүүскомнуң шилиирир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Эргелелдиң участоктар аразында социалистиг чарыжынга Ак-Довуракпың участогу (начальниги В. Сухачев, профсоюзтың комитединиң даргазы Н. Васильченко) тинилежип болган. Найыралдыг коллективтиң ишчилери бердингеп планныг онаалдазының 105 хуу күүседип, көрдүнген даалгадан ажыр 18 муң рубльдиң ырыг орулгазын ап, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаан. Шагаан-Арыг участогу ийиги черни эзээн.

Механизация эргелелиниң мурнакчы ажыл-ишчилериниң саны көвүдээн. Олар социалистиг чарышка бирги черни алыр дээш кызымак ажылдап турарлар. Үшкү кварталдың түңнелинде Чаа Шагаан-Арыгда ажылдап турар экскаватор машинизи Юрий Иванович Желнованов оңаа шилгээраан. Ол он дөрт муң кубометр довуракты казып үндүрер тургаш, үжен үш муң кубометр чедиргеп.

Эргелелдиң ажыл-ишчилери Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюнга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш улам кызымак ажылдап турарлар.

С. ЯРОСЛАВЦЕВА, инженер.

Төлептиг ужуражыр

Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылының үшкү кварталының социалистиг чарыжының түңнелин Тыва республикобсоюл үндүрген. Барыын-Хемчик райпозунуң коллективинге бирги черни тывыскан. Райпо үүрмектеп саадар бараан саарылгазының планын 101,2 хуу күүсеткен.

Ийиги черни Тандының, үшкүзүн — Каа-Хемниң кооператорлары эзээн.

Улуг Октябрьның байырлалынга төлептиг ужуражыр дээш райпо коллективтериниң аразында социалистиг чарыш калбарган.

(Бистиң корр).

АҢНЫЫР СЕЗОНУ ЭГЕЛЭЭН

Тыванның аңчылары күскү-кышкы аңныыр сезонун амыткан. 2500 аңчылар өлүктүг «чаа дужудун» амаап эгелээннер. Оларның аңнаарынга таарымчалыг бүгү байдалды тургускан. Зө-не ырак-узак черлерде ок-чемзекти, дериг-херекселдерни, күш-хүнезинни, чылыг идик-хепти чедирген.

Районнарга бооп эртилээн семинарларга аңчылар аңнаарының таарымчалыг аргаларын өөренген болгаш аң-мең кемнин эттээрининг мергежилин өөренгеннер. Тайга-сыныың аңмең байлаан долузу-биле амыглаар сорулга-билэ бо чылын республикага күзен, ас, кызыл дилги, ак-кодан дээш ышкаш ындыг амытаннарны аңнап, тываның кевүдедир дээн.

КЫЗЫЛ. (СЭТА-ның корр).

Г. Киссинджер Москвада келген

АКШ-тың бүрүне секретары, президентиниң национал сайыыл чок чорук талазы-биле дузалакчызы Г. Киссинджер мурнунда дугурушканын ёзугаар ССРЭ-ге болгаш АКШ-ка соңуургалдыг айтырыгларны чугаалажыры-биле октябрь 23-те Москвада чедип келген.

АКШ-тың болгаш ССРЭ-ниң күрүне туктарын аскан Внуково аэродромунга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы харектер министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң даштыкы харектер министриниң бирги орлакчызы В. В. Кузнецов, ССРЭ-ниң АКШ-та элчизин А. Ф. Добрынин, СЭКП ТК-ның Чингине секретарынын дузалакчызы А. М. Александров, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң коллегия кежигүнү Г. М. Корниенко, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң протокол килдизиниң эргелекчизи Л. С. Никифоров олар Г. Киссинджерни уткуп алганнар.

Уткаанларның аразынга АКШ-тың ССРЭ-де элчизин У. Стессел база турган.

Г. Киссинджер-биле кады АКШ-тың күрүне департаментизиниң харыысалгалыг ажылдакчылары Х. Сонненфелдт, А. Хартман, А. Атертон, У. Хайленд, У. Лорд болгаш албанның өске-даа кижилери Москвада чедип келген.

(СЭТА).

УЖУДУУШКУНДА—„КОСМОС-690"

1974 чылдың октябрь 22-де ССРЭ-ден черниң ажыгчиг кылымал эдерингчизи—Космос-690-ны салып үндүрген.

Биология талазы-биле шинчилел кылыры-биле салып үндүрген спутникте лабораториялыг дириг амытаннарлыг болгаш өске-даа биологтуг түүлдерлиг сайзырадып кылган дүржүлге системаларын, а ол ышкаш оларның байдалын хынаар эртем аппаратураларын эптеп, тургускан. Ужудуушкун үезинде космоска ужудуушкунуңуң дириг организмге салдарын шинчилээр, а ол ышкаш биологтуг түүлдерниң чогумчалыг байдалын хандырар системаларны хынаар.

Спутникте тургускан аппаратура чогумчалыг ажылдап турар. Башкарылга-саналга төөгү кээп турар медээлерни ажылдап кылып эгелээн.

(СЭТА).

Үре-түңнелдиг күш-ажылы дээш

Совет Тыванның 30 чылынга тураскаатканы Хүндүлел дептеринге кирип бижээн партияның болгаш күш-ажылдың бөлүк хоочуннарынга дептерге кирип бижээн дугайында шынзылганы бурунгу хүн партия обкомунуң хуралдаар залынга СЭКП обкомунуң секретары Д. К. Ооржак тывыскан. Оларның аразында партия болгаш күрүне организмниң удуртур ажылдарынга дыка хөй чылдар дургузунда үре-түңнелдиг ажылдаан Х. А. Тока, Г. В. Иванов, М. Н. Пахомов, чогаадыкчы болгаш хөй-ниити ажылдакчызы Л. Б. Чадамба, Тыва АССР-ниң улус чырыдышкынының хоочунчары З. Д. Салогова, А. К. Конгарова, РСФСР-ниң алдарлыг болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи В. Ш. Кок-оол, республиканың калык камгалалының хоочуннары А. Л. Доржу, Г. И. Федорович болгаш өскелер-даа бар.

Республиканың Хүндүлел дептерин мөңгеин-биле калгаглазары-биле 60 маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинге дамчыдып берген.

Республиканың улус ажылагыйынга, культура тургузуушкунунга, күрүне албан чергелеринге үр чылдарда ак сеткиилиг ажылдаанда дээш база пенсия назыны четкенимбиле холбаштыр Тыва АССР-ниң болук ажылчыннары, колхозчулары болгаш албан-хаакчылары «Күш-ажылдың хоочуну» деп медаль-биле шаңнаткан. Оларның аразындан 12 кижи Кызылда ажылдап, чурттап турар.

СЭКП Кызыл хоорхомунга хүндүлүг шаңналдарны байырладыы-биле тывыскан. Партияның Кызыл хоорхомунуң бирги секретары В. Б. Добромыслов медальдарны тыпсып тура, хоочунчарга моон соңгаар үлам ажы-ажылдап, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржирин күзээн.

Шаңнаткаларның омуразынан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң оргкилдизиниң инструктору Ф. А. Житков чүве чугаалаан, партия болгаш чазакка өөрүп четтиргенин илереткен.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ЭРЗИН КЫШТАГЛААШКЫНГА ЧЕТПЕС БЕЛЕТКЕНГЕН

Эрзин районунуң колхозтарынга 1974—1975 чылдарның кыжынында мал кыштаглаашкынынга белеткел дугайында айтырыгны Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралынга чугаалашкан. Анаа Эрзин райкүүскомунуң даргазы С. С. Садинин иделеглиг дыынаан.

1974—1975 чылдарның кыжынында ийитиниң малын чемнер-биле хандырар дугайында республиканың Министрлер Чөвүлелиниң бо чылдың сентябрьда хүлээп алган доктаалын күүседирин хандыраранының дээштиг хемчеглерни албайн, Эрзин районнуң колхозтары кыштаглаашкынга четпес белеткеңгенин Министрлер Чөвүлели демдеглээн. Мал чемнинин курлавырларын тургузуп алырының бир ергаларын четпес ажылдаан. Район сиген белеткээриниң планын чүгле 48,8 хуу, будук-бүрү чемнерни—33,9 хуу, саванны —3,9 хуу, силосту—35 хуу күүсеткен. Район малдың бөдүүн чемнери-биле дыка эвээш хандырганы, савазының артаалын күүседирин хандыраранының дээштиг хемчеглерни албайн, Эрзин районнуң колхозтары кыштаглаашкынга четпес белеткеңгенин Министрлер Чөвүлели демдеглээн. Мал чемнинин курлавырларын тургузуп алырының бир ергаларын четпес организастап, ооң технологиязын сагыбаан. Белеткээн сиген болгаш силостуң хөй кезиниң шынары куду, ону белеткээр үеде чидиргилерни болдурбуп, техниканы чавыс будурукчулуг ажыглаан. Мыйыстыг бода мал фермаларында мал чемп белеткээр 6 цехти амга чедир септевээн болгаш ажыглалга киирериниге белеткеңээн.

Райкүүском, ооң көдээ ажыл-агый эргелелл, ажыл-агыйлар удуртукчулары мал кажааларын кышка ой-шаанда белеткээр болгаш тудар ажылды кошкак чоруткан. Бо чылдың тос айларында шнек кажаалары тударының планын 85 хуу, бызаа кажааларының —80 хуу, хойнуун—90 хуу күүсеткен. Барык бүгү сүт-бараан фермаларында пвектерниң ажаалда, чемгерилгезин чогуур деңнелге тургуспаанындан продуктулуу кудулаашкыныыр. Эрткен чылдың хамаарышкан үезинге деңнээрге сентябрьда бир инектен-не сүт саалдазы 7 килограмм, а «Коммунизмче сруж» колхозта 26 килограмм кудулаан. Районнуң колхозтары эът, дүк будүрериниң тос айлар планын күүсетпээн.

Районнуң колхозтарында мал кыштаглаашкынында белеткелди четпес организастаанын ажылчы чоннар депутатгарының Эрзин район Совединиң күүскомунуң даргазы С. С. Садиге Министрлер Чөвүлели айыткан.

Мал чемп белеткээрин доозар, г ол ышкаш савазыны пресстээр, ону өске районнарның ажыл-агыйларындан чогуур хемчээлгин-биле соортуп аяыр хемчеглерни ап, белеткээн мал чемперниң шыңгыы үчедуп кылып, ону материал талазы-биле харыысалгалыг кижилерге хүлээдирин, мал кажааларын тударын, септээрин күштелдирерин, малды кыштаглаашкынче бүрүн киирерин болгаш оске-даа ажылды организастаарын райкүүскомга, ооң көдээ ажыл-агый эргелелинге, колхозтар баштаар черлериниң даргаларынга дааскан.

СЭКП ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙКОМУНУҢ ПЛЕНУМУ

Дүүн партияның Чөөн-Хемчик райкомунуң пленуму болуп эрткен. Пленумга организастыг айтырыгны чугаалашкан. Эш Ш. Д. Кууларның оске ажылче шилчээни-биле холбаштыр ону СЭКП райкомунуң бирги секретары хүлээлгезинден хостазын.

СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретарынга мурнунда партияның Тес-Хем райкомунуң бирги секретары турган Н. С. Бойдуну пленум сонгаан.

Партия райкомунуң пленумунуң ажылынга СЭКП Тыва обкомунуң ийиги секретары эш В. Н. Филиппов киришкен.

ТОДАРАДЫКЧЫ 1974 ЧЫЛ

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ЭКРАНЫ

ЧАРЫШТЫҢ ТЕВИИ

Найысылаалывыс Кызыл чыл келген тудум өдүү, сайзыраң орар. Каш он чылдар мурнукта үүрмек ус-дарган бүдүрүлгелериг турган хоорайжыгаш амгы үеде сайзыраңгай хөй адырлыг үлетпүрлүг улус хоорай апарган. Үлетпүрүң кол үгланышкыны тудуг материалдарының бүдүрүлгези, даг үлетпүрү, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрү апарган. Кызыл бо хүнерде республиканың бүгү районнарынга 100 млн. квт-шак электроэнергиниң, 560 муң тонна хөмүр-дашты, 26 муң кубометр чыып эткээр демир-бетонну, 80 муң кубометр дилиг материалдарыг, 20 млн. кезек тудуг түүвүзүн, 146 муң эжеш кидис болгаш хем идиктерни база аъш-чем үлетпүрүүн янзы-бүрү продуктуларын берип турар.

Найысылаалдың хөгжүлдезинге капитал салыкшылнарының хемнээли чыл келген тудум көвүдеп, кол-кол адырлар шаңкы темп-биле сайзырап орар. Маңаа хамаарыштыр чамдык инженерлик курлавырларны тодарадып, кол-ла чүве—хоюдаашкындан үштүмарының аргаларын ынчаарыкшыл күш-биле дилеп тыварынга хамаарышкан айтырыгларны чугаалажыл турар.

Оон аңгыда бригадирлер, мастерлер дээш ышкаш бүдүрүлгениң ортумак звеновоюнуң удуртукчуларының кол специалистериниң хүүдэ социалистиг хүлээлгези, чогаадыкчы планнарын канчаар тургузуп аа турарының, оон күүселдезиниң кандыг бооп турарының дугайында айтырыгларны ынчаарыкшыл практикалап турар. Бо айтырыгны партия хооркомуюн планнуунуң база тускай айтырыг кылдыр чугаалашкан.

Чарыштың чоруп турарын ынаыг хевирлиг контрольдап, аңаа ажылчыннардан эгелээш дээрээ эртемниг специалистерге чедир, бүгү коллектив кежигүннериниң хүүдэ планнарлыг, бедиткен хүлээлгелериг турарын чедип алганывыс кварталда, ай планнарын хүүсаа бетинде күүседирин хандырып, бүдүрүлге мөлдерьк долу ажыглаарынга таарыкчалыг аргаларны тургузуп турар. Хоорайның үлетпүр коллективтери чыл эгезинден бээр продукциянның 8 чаа хевирин бүдүрерин шиңгээдип алган, ынаызы-биле чылда-ла 300 муң рубль экономиктиг ажыктыг 180 чогаадыкчы болгаш чаартыкчы саналга хүлээп алдынган.

Бүдүрүлге курлавырларын долу ажыглаар, улус ажыл-агыйынга камналга чурумун күштелдирер дугайында партия болгаш чазактың айтышкынын боттандырарын хандырар хемчээлерин база-ла социалистиг хүлээлгелериниң негелдеринең бир кол пунктузу кылдыр киирип, аңаа контрольду күштелдирген. Коллективтер аразында чаруштың кварталда түүнелериниң үндүрерде алдынган камналга-орулганың күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү-бот-үне дээш ышкаш көргүзүлелерин чугулаалап көрүп турар. Чыл эгезинден бээр 148 муң квт-шак электроэнергия, 4,9 муң кедиметр алгы болганы пос материал, 5 тонна дүк, 372 муң литр кывар-чаар материалдар, 572 кезек авторезина камнаттынган.

Кызылдың үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудуг, транспорт болгаш садыг организациялар-ының ажылдакчыларының тос айларың планын база Тываның 30 чылынга үткүштүр алган хүлээлгелерин ажыр күүсеткенин байырлаа тавараштыр түүнеп үндүргенин номчуучулар билир. Чарышка шылгаран турар мурүүкчилер бисте хөй. Чижээлээрге, хоорайның 30 чоланачызы беш чылды күүседипкен, а 300 чоланачы 1975 чылдың үүгүнге киириштир ажылдап турар.

Ажылчы чоннарның ортузукка социалистиг чарыштың дээштиг, неперенгей кылдыр организастарга ооң кайы хире хөй эки түүдерни бээрингге эртээй чайын бүзүрээн бис. Кызылда хөй санныг одалга черлерни харгаш, хоорайны төнүттүкен чылдыылга-биле хандырар дең чагай эгелекчи саналды кызылчылар үндүрген болгай. Бо объектиге Кызылдың бүгү чурттакчызы киришкен, аңаа чаруштың тевии күштүг-де болган. Чүге чылдыылга системазының объектилеринде 1,5 млн рубльдиг янзы-бүрү ажылдарын хоорайның строттакчылары, тудугжулары боттандырган.

Ол ажыл ам-даа үргүлеп турар. Новосибирск, Омск, Красноярск болгаш Черногорскиден бедик мергежилдиг эжеш хөй электрогазокаңнакчылар биске дузалажып келген. Бир эвес ажылдың темпизи мурнуку хевээр турар болза, бо чылдың төнчүзүнге чедир 20 хире одалга черлерни харгаш, ынчы чылыылганы киирип-тер арга-бар апарган. Чижээлээрге, 12-ги, 14-кү, 26-гы болган Енисей кварталдары чүм-биле ынчы одалганы алыр.

Ынчы чедиишкиннер-биле чергелештир чамдык бүдүрүлге коллективтериниң ажылынга хожудаашкыннарның барын демдеглээр керек. Чижээлээрге, хлеб болгаш балык заводтары, «Тудуг кезектери» болгаш конструкциялары» завод, «Тудуг кезектери» комбинат дээш ышкаш коллективтер продукция бүдүрериниң хемчээлин кудуматкан.

Социалистиг чарышты улам калбартып, иштики курлавырларны долу ажыглап тургаш, бо чылын аларын ажыр Төрээн чуртка 1 млн. рубльдиг продукциязын бээр дээш хүлээлгевисти күүседир дээш амдаа күжениишкиниг ажылдаар ужурлуг бис. Маңаа терлиг-ханжыларның эгелекчи саналы удуг роль-ду ойнаар.

Ю. ПУТИНЦЕВ,
СЭКП Кызыл хооркомуюн секретары.

БҮГҮ-ЛЕ ТААРЫМЧАЛЫГ БАЙДАЛДЫ ТУРГУЗАР

Ийи бригаданың тос айларда ажылының түңнели

	С. Б. Санданның бригадазы	К. Х. Дамзырыктың бригадазы
1. Ажылчын саны	23	30
2. План күүселдези	79,6 хуу	98 хуу
3. Бир кижиге онааштыр ажылдап кылыышның (натура-биле) планы күүселдези	1,11 м³ 82,9 хуу	1,88 м³ 105 хуу
4. Күш-ажылдың сагыяга чуруму (прогул)	31 кижи-хүн	28 кижи-хүн
5. Хүн нормазының күүселдези	121 хуу	106 хуу
6. Дужааган объектилерниң шынары	шуптузу «ортуман»	50 хуузу «эки»

Республиканың тудуг организацияларында чүгээр ажылдыг дээш С. Б. Сандакка болгаш К. Х. Дамзырыкка удурткан бо ийи бригаданың кежигүннери чылдың-на социалистиг чарыштыг ажылдап турарын бистиң номчукчуларывыс билир. Бригадаларның планныг эмаалдаларының болгаш бедиткен хүлээлгелериниң канчаар бөттанып турарын ол чарыштың арбитрлери болур «Тыва тудуг» трестиң күш-ажыл болгаш шалык кылдыы биле «Шын» солуннуң үлетпүр кылдыы чыл эгезинден бээр ай, квартал саныңда дактаалап түүнеп, чарышка ийи бригаданың кайызының мурнал, соңнал турарын тодарадып келген.

Тодарадыкчы чылдың баштайгы айларында, карын-даа чылдың бирги чартыынга чедир ийи бригаданың кайызы-даа эки көргүзүглериг ажылдап, боттарынга алган бедиткен хүлээлгелерин чедиишкиннинг боттандырган.

Ынчалзажок чылдың ийиги чартыында оларның кайызының-даа көргүзүглери иудулап, моон мурнунда чарышка үргүлчү бирги черни ап келген ак-довуракчылар план күүселдезинге чамдык хомудаашкынны болдура берген.

«Кызыл тудуг» тресте С. Б. Сандакка удурткан бригадада 23 кижи тос айларның дургузунда 226,9 муң рубльдиг ажылдарын кылыр турган. Ооң керек кырында күүсеттингени —79,6 хуу. Ак-Довуракта К. Х. Дамзырыкка удурткан бригада ол үениң дургузунда 165 муң рубльдиг ажылдарын кылыр планын 98 хуу күүсеткен.

Зш Дамзырыктың бригадазында кижи саны хөй-даа болза, кылыр ажылының хемчээли чүге эвээш ирги деп айтырыг тургустунуп изээр, чадавас. Ооң үжуру мындыг: «Кызыл тудугнуң» бригадазы тууйбу-биле башың ханазы салып турар, а ак-довуракчылар бызаңнаар болгаш бетон ажылдарын кылып турар, ынчангаш ажылдың инити хемчээли аңгы-аңгы бооп турар.

Тос айларның түңнелдери-биле алырга, бо ийи бригаданың кайызының-даа ког-коя көргүзүглери эки күүсеттинмээн бооп турар. Ооң чылдагааны чүдел?

Ол чүнүң-даа мурнунда ийи эргелелдиг хандырылга кылдистериниң талазындан бригадаларны тудуг материалдары-биле чогуур үезинде хандырбайн турары-биле тайылбырлаттынар. Доктаатты нган чурум ёзугаар хандырылга кылдистери бригадаларга тудуг материалдарын неделя-хоюктуң графигин ёзугаар чедирер ужуруг. Ол график күүсеттинмейн турар. Чамдык үеде бригадалар неделя-неделя-биле тудуг материалы чогундан эске аап-саап ажылдар кылыр ужурга таварышыл келген.

«Кызыл тудуг» болгаш «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелдериниң удуртулгазы, ында партия, профзвилел болгаш комсомол организациялары сөөлгү үеде ажылчыннарның чарыын түүнел үндүрериниче, ону улам эки организастварынче ничээнгейни кошкатканын демдеглээр апаар.

Үшкү кварталдың болгаш тос айларның түңнелдери куду болганын барымдаалаш, бо удаада ийи бригаданың кайызының-даа ажылын арбитрлер четпес деп санаан.

СҮТ ПРОДУКЦИЯЖЕ ХУУЛУП ТУРДА...

Кызылдың сүт комбинадынга чымыштыг ыш хоорай дүнеки «шуглаандан» адырлырының ыракта мурнунда эгелээр. Ынчаммайн кажгар, аъш-чем магазиннери ажыттынарының бетинде эргежок чүтүлә продуктулар аңаа чедиртилеп турар ужурлуг.

Комбинат эрткен айда продукция сайгарарының планын 100 хуу күүсеткен, а мынаарга 3-кү кварталдың түңнелдерин алгаш көөрге, көргүзүг оон-даа бедик: 100,7 хууга дек болган. Коллектив чүгле план күүселдезиниң сан-чыраагайлары-биле эвес, а ажыл-ишчи кижилер-биле алдаржып турар.

Творогту, варенецтй болгаш оске-даа продуктуларны бүдүрүп үндүрерингге херек ажыттыны хайындырып белеткээр кижи — Раиса Тимофеевна Киселева. Ол бодунуң «кухнязын» бүлгап турда (ажыттының чедиишкенин билип чаары ол) бистиң фотокорреспондентивис А. Содунам чүрүкка тырттырып алган. Даанган ажылының шынары дээш улуг сагыш салып турар бо кижини көрүг мактаар. Шынап-да, Раиса Тимофеевна аптекада дег часпас ажылдап, бүгү рецептилерни хынзымчалыг-сагывас болза, дараазында шынарлыг продукция үнмес дээрэн билдингир.

А бо бөлүк кижилер диета цехинде коммунистиг күш-ажыл бригадазының кежигүннери-дир. Бригада диет продуктуларны савалаарының талазы-биле хүн нормазын 120—130 хуу күүсеттип келген.

С. МОНГАЛ.

АК-ДОВУРАКТАН МЕДЭЭЛЕР

НОЯБРЬ 7-ДЕ АЖЫГЛАЛГА

Байырлалды төлептиг үүкүүр, чыл планын хүүсаа бетинде күүседир талазы-биле Тыва АССР-нин үлетпүр-бүдүрүлгезиниң бүгү ажылдакчыларынга Терлиг-Хаяның монгун суу бүдүрүлгезиниң коллективиниң кыйгырыын «Тыва даг-дүгү» комбинаттын, ында тудуг эргелелиниң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары изии-биле чүүлдүгзүнүң деткивишаан, боттарынга бедиткен хүлээлгелерин ап турар.

Комбинаттың коллективи бодунуң күжү-биле эвээш эвес тудугларны кылып турар. Оларның бирээзинге профилактория хамаарыр. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи профилакторийның тудуг-монтаж ажылдарын боттарының күжү-биле кылгаш, бо чылдың ноябрь 7-ге чедир ажыглалга киирер хүлээлге алган. Бо кадыкшылга албан черинең ангы-ангы кезектерим кылыры-биле цех бүрүзүге тускай даалганы берген турган. Чижээ, бирги кааттa шупту ажылдарны даг-дүгү арыглакчылары, ийиги каъдың — сентелге-тудуг — цеги кылыр дээш оон-даа оске.

Бо хүннерде мында шеверлел ажылдары кидин түлүк чоруп турар. Каъттар бүрүзүнде соңгаларны эптеп тургузуп, оларны шилдээрингe белеткеп турар, электри энергиязы дамчыдар удазыннарны монтажтаар ажыл доостурунуң кырында келген. Айыттынган хүүсаада профилактория ажыглалга киирер дээш тудутжулар шудургу ажылдап турар.

АЖЫЛ ДҮРГЕДЭЭН

Даг-дүгү комбинаттың ийиги эзэлчээниң кол корпузунуң демир тургузуун кылып турар «Сибирьстальконструкция» участоктуң монтажчылары бо хүннерде күш-ажылчы темпизин бедиткен. Эрткен чайын ханалар, дээвирлер шывар плиталар-биле тудуг чедир хандыртынмайн келген. Бо хүннерде ажылдың фронтуу калбарган. Материалдар-биле хандырылга экижээн. Участок ноябрь 7-ге чедир чаа корпустуң ханалар, дээвирлер шывырын бүрүн доозар соруглганы мурнунда салган. Ында бригадир П. Федотов, дунзалакчы В. Рябинин, слесарь Н. Ермолаев оларның ажыл-ижин оскелерге үлегер-чижектиг.

ЧЫЛ ПЛАНЫ КҮҮСЕТТИНГЕН

«Тыва даг-дүгү» комбинатың «ногаан пегиз» ам каш чылдар улаштыр шагның кайы-даа үезинде ажылчыын столоваяларны, буфеттерни, уруглар албан-черлерин ногаа-биле хандырып келген. Бо чылын тепляцаның коллективи продукция садарының чыл планын хүүсаа бетинде күүсеткен. Чыл иштинде 11820 килограмм ногаа аймаа өстүрер планын коллектив сентябрь 1-ге чедир безин 15131 килограмм кылдыр күүсеткен. А сайгарылга планы 4599 рубльге ажыр күүсеттинген. Бо хүннерде хоорайның садыгларындан ажык черге олурткан орай быжар капустаны садып ап болур. Шиа бажың иштинде огурештер, помидорлар чедир быжып турар.

(Бистиң корр).

Ташкентиге шериг парады болгаш ажылчы чоннар чыскаалы

ТАШКЕНТ. (СЭТА-ның тыва корр). Узбек черге улуг, өөрүшкүлүг байырлал—республиканың болгаш Узбекистанның Компартиязының тургустуунуң 50 чылынга хамаарыштыр бооп эрткен.

Октябрь 25-те Узбекистанның хөй-хөй хоорайларының болгаш суурларының төлээлекчилери, Ташкентиниң чурттакчылары байырлал—республиканың Компартиязының тургустуунуң 50 чылынга хамаарыштыр сураглыг ажылдакчылары база бар.

Шөлде—эвилелдешкен республикалардан, Москва, Ленинград, Иваново хоорайлардан келген элчилер. Кызыл Туктуг Туркестан округтуң дайынчылары.

Эштер М. А. Суслов, П. М. Машеров, Ш. Р. Рашидов, Г. В. Романов оларны чыылгаар аңаш часкан уткаан. Оларның-биле кады төп кидирле—Узбек ССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. М. Митчанов, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. Д. Хулайбердиев, эвилелдешкен республикаларның Компартиялазырының ТК-ларының бирги секретарылары, байырлалга келген төлээлериниң оске-даа удурткулары. Узбекистанның Компартиязының ТК-зының бюро кежигүннери, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары.

Аки-дүнма Болгариядан келген элчилер—Кюсово округтуң болгар-совет ынаралдың Бүгү-үлүсүү комитединиң төлээлери база аңаа турганнар.

Кызыл Туктуг Туркестан шериг округунуң кезектеринин парады эгелээн. Адаларның дайынчы адарының салгакчылары—моторжуткан аныгжылар, десантычылар, шериг училишелериниң курсантылары дең-дескн чыскаалыпкаш, шөл-биле базып эрткен. Шериг техниказының марижа дыка солун болган. Күчүлүг машиналарны аныяк солдаттар болгаш офицерлер — дайынчы болгаш политиктиг бедеткелдиң тергииннери башкарып чоруптунар. Олар коммунизмни тудуп турар совет улустуң тайбың күш-ажылын идегелдин-биле камгалап турарлар.

Марш аялгалары чаңгыланып-ла турган. Байырлыг чыскаалдың колонналары шөлче киришкен. Чыскаалчыларның мурнунда национал кептерлиг тук тудукчулары. Олар эвилелдешкен республикаларның туктарын тудуп чоруптунар.

Байырлыг чыскаал беш чылдың тодарадыкчы чылының планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин республиканың ажылчы чоннарының күүселип турарының дугайында рапорт боол эрткен. Шөлдүң девискээри хенертен чечектелген көвең шолу апарган—чыскаалчылар муң-муң көвең чечек кодургүскинер. Республиканың, Узбекистанның Компартиязының алдын юбилейин көвеңчилер «ак алдыының» тулган дужуудуу-биле уткаан.

Республиканың чечектелиишкиннинің дугайында, бүгү совет кижилериниң аас-кежиимин дугайында могаг-шылаг чок сагыш салып турары дээш ленинчи Коммунистиг партиняга, эш Л. И. Брежневке баштаткан ооң Төп Комитединге, СЭКП ТК-ның Политбюрозуна Узбекистанның ажыл-ишчилериниң үүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илереткен сестерни трансперантыларда биижээн.

Бүгү республикада алы алгып, алдаржаан күш-ажылчы маадырларны ийлирге турганнар эдыш часкап уткаан.

Ташкентиге болган байырлыг чыскаал совет кижилериниң ленинчи партияны долгандыр сырый каттышканын, олардың коммунизм идеалдарынга бергинээнин, социалистиг Ада-чурттуң күүү-шыдалын могаг чок бижиглеарынче оларның чүткүлүн дерек кырында көрүнүп турарын илереткен.

Мал ажылы— шалыпчы фронт

ДҮЖҮТКҮР ШӨЛДЕР

ЕРЕВАН. Арменияның колхозтары болгаш совхозтары чангыс шөлден люцернаның дүжүдүн чылда дөрт катап ап турар. Ынчангаш ол культураны тарып турар шөлдер чыл буруде арбыдап орар. Чижээлээрге, республиканың Калининң районунуң бүгү малынга чылдың-на 30 мун тонна люцерны белеткеп турар, ол барык үш чылдың планы-дыр. Ижеван район планнатыпганындан ийи катап хөй люцерна сигенин силостап алган.

Бо чылын республикада ниитизи-биле 135 муң тонна сенаж салдынган.

СПЕЦИАЛИЗАСТААШКЫННЫҢ АЖЫ

ВЛАДИВОСТОК. Сүт болгаш эът бүдүреринге тускайжыттынган он совхозту бо чылын Приморьеде организастаан. Крайда ындыг ажыл-агыйларның саны ам 70 четкен.

Специализастаашкынны болгаш концентрастаашкынны ажыл-агыйларның боттарында база боттандырып турар. Элээн хөй колхозтарда бода малды семирти азыраар азы малдың чаш төлүн алыр салбырларны тургускан. Мурнакчы ажыл-агыйларда эът, сүт бүдүрер улуг комплекстер организастаттынган.

КУШ ӨСТҮРЕР ФАБРИКА

ТАЛЛИН. Эстониянын Харыыс районунуң «Ранна» колхозунда куш азырап өстүрер улуг фабриканы ажыглалга киирген. Чылда оон бүдүрүкчүдүү—6 муң тонна куш эъди. Ол фабрика чыл саныңда 6 млн. дагаа оглун өстүрер.

(СЭТА).

МУРАЕВКА ЧАРАШ СУУР

Орёл областың барыын талазында Мураевка суурнуң ак-ак бажыңнары думаажыр дең-дескн шөйлүп чоруптан. Ооң кудумчуларын эки планнаан. Төп шөлүн шивилер болгаш нүсну өңгүр чечентер наветаан. Асфальтылаан делгем орук колхозтуң ийи наът Культура бажыңына чедире бээр, ол ынчуг чараш бажың.

Мураевка суур — Орёл областың чурттакчыыг эң улаглиг черлериниң бирээзи. Суур тудуун болгаш оон чаагайыдылгазын организастаар талазы-биле Мураевка кодээ Советтиң ажылының дуржулгазын веренип алыр дээш областың кодээ Советтериниң, күүскомнарының даргалары ол суурга чыылганнар.

Мураевка кодээ Советтиң күүскомунуң секретары О. Ф. Генералова мынча дип чугаалаан:

— Мураевкага амыдыраачурттаганың байдалдары ховрайлардаазындан дудан чок болзун дээш күзел салып турар бис. Суурну кол план ёзугаар тудуп турар. Архитекторлар бажың бүрүзүнге-ле бир эг-бүле чурттаар кылдыр төлевилеп турар. Оларда—суг дамчыдылгазы, газ. Бистe оюп эртер орунтар бар: суур таварты автотранспорт шимчээшкинин кодээ Советтиң шиитпирин ёзугаар хораан.

Ам Орёл областа чурттакчыыг улуг пунктуларны тудуп турар. 3.000 бичии суурларның орунгга хоорайлар хевирлиг 800 хире суурлар турарын төлевилээн. Ындыг суурларны Мураевка ышкаш суурларның дуржулгазын барымдаалап тудуп турар.

(СЭТА-ның корр.).

ОРЁЛ.

Дөгөй дө хүннерде

ГКП ТК-ның медеглели

АФИНЫ. (СЭТА). Грецияның Коммунистиг партиязы бүгү коммунистерни, коммунистиг эжылтаҥны, демократия бөлгаш депшиляг дээш бүгү демиселчилерни эвилелдежириниҥе, соҥгулдага реакциянаҥ күштерин ашнан турар тиилелгени чедип алырынче кыйгырган. Ол кыйгырыгны ГКП ТК-ның медеглелиниҥе үндүрген. Ук медеглелди Грецияга ноябрь 17-де парламент соҥгулдазының болур деп турарыга хөлбаштыр «Ризоспастис» солунга парлап үндүрген.

Караманлистиҥ чазаа ажылчы массаларның күштүг негелдезинге таварышкаш, күрүнени демократчыдар чамдык хемчегларни алган, Кипр айтырыын чөлүг шиитпирээн турарын негээн, чүрттү НАТО-нуҥ шериг организациязындан үндүрген деп, ГКП ТК чүртта политиктиг байдалды анализтээш, демдеглээн.

Ындыг-даа болза, ол хемчеглер хунтаның тургузуп каан ёзу-чурумунуҥ үндезиннерин буза шаппаан. Американыҥ болгаш НАТО-иуҥ шериг баазалары биезги-ле олчаан турбушаан, оларга дээптер чүве чок, дерзии дугурмулгалар күштүг боол, америк шериг төлээ чери амылдаарын ам-даа уламчылап турар.

Грек улустуҥ демократтыг эрге-шөлээ эдилээри амдыгаа чедир магадылаттынмаан, фашистиг эргиляге болу бээр айыыл ам-даа бар деп, медеглелде демдеглээн.

Реансылыг күштер ажыл-чорудулгазын идепкейжидерни орандажып турар. Ылаҥгыя чүрттүҥ иштин демократчыдарын болгаш Грецияның АКШ-тан, НАТО-дан хамаажылгалыын үзүтнаарын шаптыктаар сорулга салып турар Гаруфалис партиязының тургустунганы оны херечилеп турар деп, Компартия демдеглээн.

Ындыг нарын байдалга эрттирер парламент соҥгулдазы ёзулуг хөстүг болган туруп шыдавас, ынчангаш ол соҥгулда улустуҥ үзел-бодалдарынга дүүшпес; парламент соҥгулдазы хунтаның тургузуп каан ёзу-чурумун хевээр арттырып алырынче угланган айыылдыг чаа эргилге болгу дег сезиннчиг байдалга эртер деп, ГКП ТК демдеглээн.

Диктатурага удур демиселчилерни Компартия үжен чыл дургузунда баштап, онза дерзии кызагдалдарга таваржып келгеш, ам улустуҥ шимчээшкинин кедуреринге, хунтаның артыышкыннарының дазылын тура тыртарынга, демократтыг чаартылгалар чорударынга, чүрттүҥ национал хамаарышпас чөрүүн камгаларынга болгаш фашистиг эргилге болур айыылды чайладырынга бодундан хамаарыжып хамык чүүлдерни кылып турар деп, медеглелде демдеглээн.

ГКП ТК улустуҥ тура-соруун хөстүг илергейлээриниҥ магадылалын тургузуп бээринче болгаш реакция, фашизм күштериниҥ чимзенишкиннерин бүтүр шаварынче ыыйгырган. Чүрттүҥ амыдыралын улам ыкай демократчыдарын чедип алыры, массалыг пропаганда чепсек-херекселдерин деҥге ажыглаар эргени политиктиг бүгү партияларга тыпсыры дээш демиселди күштелдирери эргемок чугула.

Аҥаа холбаштыр ГКП ТК Грецияның Коммунистиг партиязы-биле катай чүрттүҥ демократтыг болгаш чөвүл үзелдиг күштерин каттыштырар, политиктиг «Чаҥгыс аай чөвүл үзелдиглер» эвилелин тургузарының чугулазын демдеглээн.

В. ШТОФТУҢ АЛДАРЫ ДЭЭШ

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). ГДР-иниҥ ыыда алдам ужурукда аныыр чорук кылып чеде берген Күрүне Чөвүлелиниҥ даргазы В. Штофтуҥ алдары дээш Финляндияның президентизи У. Кекконен шайлалга тургускан.

У. Кекконен делегейниҥ дүшкүүрлүг чорууның үк чавырлыышкынының чугулазын айтыкаш, тайбыныы болгаш айыыл чок чорукту быжыглаары — бүгү чүрттүҥ иниити херээ деп чугаалаан. Европага айыыл чок чорук болгаш кадыы ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хурал түнелү үе-чадазыиче кирип турарын ол аиаа хөлбаштыр айытхан. Чөөкку келир үеде Хельсинки күрүнелериниҥ харыысалгалыг ажылдакчылары ужуражыр чери апаар чадавас.

В. Штоф харыы сөс ап, чүве чугаалаан, иниити-европа чөвүлел хуралының түнелү кежээн Хельсинкиге эрттиреринге ГДР-иниҥ деткип турарын айытхаш, ол чөвүлел хурал Европа дипке тайбың хөгжүлденин быжыг үндезинниҥ салыр дээринге идегелиҥ илереткен. ГДР, социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чүрттары-биле кадыы дүшкүүрлүг чоруктуҥ чавырлыышкыны сокавазынга идиг кылырын болуунуҥ эҥ чугула сорулгазы деп санап турарын ол чугаалаан.

БЫЖЫГ НАЙЫРАЛ

КОЛОМБО. (СЭТА). Советланка найыралдыҥ айы Шри Ланка республикада эгелээн. Ол чаҥчыл апарган шалыпчы айның программазында митингилер, хуралдар, лекциялар эрттиреринге, ялзы-бүрү делегелгелерни кылырын айытхан. Айны Октябрьның социалистиг революциязының 57 чыл ооҥга тураскадыр, октябрь-ноябрь айларда эрттирер дээн.

Найыралдың «Шри Ланка—Совет Эвилели» лигазының бажыныига болган байырлыг ёзулалды лиганың чиигине секретары П. Джаясекера ажыткан. Ол ышкаш Шри Ланкада чеде берген «ССРЭ—Шри Ланка» найырал комитилериниҥ төлээлери база киришкен.

ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУНУҢ РЕЗОЛЮЦИЯЗЫ

РИМ. (СЭТА). Израильдиҥ Коммунистиг партиязының Төп Комитединиҥ 15 дугаар пленуму делегейниҥ коммунистиг болгаш ажылчын партияларының чөвүлел хуралын катап чыылдырарының эргежок чугулазын демдеглээн резолюция хүлээп алган.

Делегейниҥ коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Москвага 1969 чылда болган чөвүлел хуралының соонда делегейге болган болуушкуннар ук чөвүлел хуралга үндүрген түҥнелдерниҥ, үнелелдерниҥ шынныын бадытхаан.

Совет Эвилелиниге баштатхан социалистиг чурттарның демиселиниҥ ачызында, империализмге удур, тайбыныҥ, демократияның херээ, социализм дээш коммунистиг, ажылчын партияларыныҥ депшилгелиг бүгү күштериниҥ демиселиниҥ ачызында делегей байдалымга чугула өскерлиишкиннер болган, делегейниҥ Москвага болган чөвүлел хуралының салган сорулгаларын боттандырарынга улуг чедиишкиннер чедип алдыган.

Делегей байдалынга чугула өскерлиишкиннериҥ болурунга СЭКП-ниҥ тайбыҥга, ылак дашты политиказы, СЭКП-ниҥ XXIV съездизиниҥ төлевилээни Тайбың программазын амыдыралга чайгылып чок боттандырып турары улуг дуза чедирген деп, резолюцияда чугаалаан.

Делегейниҥ коммунистиг болгаш ажылчын партияларының чөвүлел хуралын белеткээр ажылга киржириигге база ооҥ чедиишкиннер болурунга бодунуҥ улуг-хуузун киирерииге ИКП белеп деп, резолюцияда түҥнел кылдыр чугаалаан.

Оларның амы-тыны айыылда

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чили патриот, сенат кежигүнү коммунист Хорхе Монтестиҥ амы-тыны айыылда. Ооҥ болу, калайы биле ийи уруу июль 8-тен бээр хоруглалып келген болгаш оларны эҥ дерзии хинчектеп турар. Ону Улусчу чаҥгыс эптиҥ Политиктиг комитединиҥ Сантьягога тараткан медеглелинде дыҥнаткан. Монтестиҥ кадайы болгаш ооҥ бир уруу хинчектедип келгенииҥ түҥнелинде угланып одуруган, ооҥ-биле өлүмге таваржырының кес кырында турар деп, ух документинде айытхан.

Л. КАБРАЛДЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ДАКАР. (СЭТА). «Хүндулежириниҥ болгаш кайы-кайызынга ажыктыг болурунуҥ» принциптерни барымдаалап тургаш, Гвинея-Бисау Республика-биле харылзаалар тударын күүзеп бүгү чурттар-биле харылзаалар тургузарынга ук республика белеп. Ону республиканың Күрүне Чөвүлелиниҥ даргазы Луис Кабрал Бисауга медеглеп чугаалаан. Найыралдыг күрүнелер-биле кадыы ажылдажылгага даянгаш, Гвинея-Бисау үр үеде турган колония эжелелиниҥ берге урыктарын эҥ кыска хуусаада ажып эртип шыдаар деп бүзүреалдиг ол илергейлээн.

ХОРУГДАТКАН

АФИНЫ. (СЭТА). Эрткен чыдыҥ ноябрьда Афинының политехниктиг институдунуҥ студентилеринге удур хаанныг дерзии херектер үүлгедирии «организастаарынга болгаш эрттиреринге» киришкен деп ылалаткаш, Грецияның президентизи турган Г. Пападопулос болгаш ооҥ ийи оралаачызы Н. Макарезос, С. Паттакос олар туттуруп хоругдаткан.

Афинында дыҥнаткының ёзугаар алырга, туттурганнарны Эгей далайда Кея ортулукта кара-бажыңда хоругдаан.

Бангладештә совет эмчилер-эпидемиологтар баргаш, ажылдап эгелээннер. Олардың сорулгазы — чүрттүҥ чамдык районнарында нөстүп эгелээн бымаар-думааны таратпас дээш чонну мәсәлыны-биле ваицинабиле сыкыртыры боол турар.

ССРЭ-ден самолёттар-биле Данкада 24 тонна ваицинаны, эм-тәң аймаан болгаш эмчи дериг-херекселдерин чедире берген.

ЧУРУКТА: Ставропольдан барган доктор Г. П. Абгарян Данканың базаарында бангладештерни сыкыртып тур. Совет эмчилер ССРЭ-ге кылган «Ина чок 3-ну инъекитор» дээр аппаратты ажыглап турарлар.

И. АГАБЕКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Хүндуткел-биле

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). Бельгияның «Балет Валлония» дээр балет болуу чаа театр сезонуи И. Ставинскийиҥ «Петрушка» болгаш Н. Римский-Корсаковтуҥ «Алдын дагаажыгаш» деп пиилери-биле ажыдып турар. Ол балеттерни тургузуп, көргүзери-биле балет болуу орус балет ураҥ чүүлүи болгаш орус композиторларның шылгараигай чогаалдарын хүндулеишиниҥ демдеглээ кылдыр көрүп турарын «Кәлзони» содуи бижээ.

Гватемалада халап

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Гватемаладан кээп турар мелээлерии ёзугаар алырга, ол чурттуҥ мурнуу-барыын талазы районнарыг бойдустуҥ чайгаар халавында таварышкан— хары угда үш вулканның частыышкыны болган.

Хыи турар вулканнар-биле байлак дээш ол чурттуҥ вулканнарының бо частыышкыны тоогуде эҥ-ле күштүг деп санаттынып турар. Частыышкын хажак Фуего болгаш өскелии вулканнарның шынныык баштарындан ыраг хей, дагдаш болгаш эзилген чүүлдер эвээш үнүп чыдар апарганда, он хонук мурнунда эгелээн. Үш километр чайтылган өртемнеи, хайыган малгаш-балар, дээрден дүшкеи доозундоврак, даштар, вулкан хүлүннерии барык бир метр-ныҥ-тыннадыр шыва елган болгаи дыка делгем шөлде, кофе, төвең, өске-даа культуралар төрааи черии куругладып, үзүтхаан. Баштайгы санаалгымбиле ылырга, бүгү карааа 5—10 миллион доллар чедип турар. Вулкан частыышкының чылдагаанында болган чер шимчээшкининиҥ түҥнелиилде Гватемаладан 100 километрде Панамериктиҥ чалгылыг оруу үреглеп. Вулкан частыышкыны болган черниҥ агаарында хуа-мөбаның хөй-үнүнден үргүлүг дүүне ышкаш карааҥы турар.

Халап болган черден 15 муҥ адыг кижи дезип чорутпак. Гватемаланың найысылалында школаларда болгаш хөй-иилии черлериниҥ бажыңнарында дескен кижилер долган. Чоп ортузундан өлүп, читкен кижилер база бар.

Амгы үеде чүгле Фуего газылбышаан, арткан ийи вулкан чоорту-ла ожуургап кел чыдар.

Тускай чарлаан

КАРАЧИ. (СЭТА). Аҥаа Пакистаниың төп чазаан эдс организастаанының дугайы тускай чарлаан. Премьер-министр З. А. Бхутто камгалал болгаш даштыкы хереқтер министриниҥ албан-хүлээлгезин бодунга хевээр арттырып алган. Күш-ажыл болгаш иииилел ажылдаарының министрииниҥ албан-хүлээлгезиниге турган Мохаммед Ханиф сэҥ министриниге томуйлаткан. Чазак составында өске-даа чаартылгаларны база кылган.

Октябрь 23-те З. А. Бхуттоиуҥ даргалаашкыны-биле чаа кабинеттиҥ баштайгы хуралы болган.

Тель-Авивтиҥ чөҥгээзи

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ливанга удур чепсектиг оиучкоҥгээзии Израиль үргүлчүлеп турар. КНО-нуҥ Чоокку Чөвүчүкте хайгаараакчыларының медээлерии ёзугаар алырга, израиль шериглер октябрь 14-тен 20-ге чедир үе — неделя дургузунда пулемёт, миномёт болгаш артиллерия-биле ливан девискээрже 42 катап боолап, халдаашкын кылган. Ол-ла үе дургузунда израиль хайгыылчы шериглер кожалы чурттуҥ девискээринче ийи катап шургуп киргеи. Израильдиҥ агаар шериниҥ ужаргемелери Ливаниың девискээрии 12 удаа тегээрип, ужуткаан.

КНО-нуҥ хайгаараакчыларының хынап көргешиидеи израиль шериг кезээ октябрь он сесте Ливаниың девискээринче шургуп киргеш, аиаа миналарии былдалаа салгаш, темниг демир удазыиы шөйүп каапы илергээн.

Чили патриоттар-биле эп-сеткил каттыштырылгазы. Делегейниҥ улустары, ялзы-бүрү политиктиг үзелдиг болгаш социал байдалдыг кижилер чили шериг чагыргазының кара-туразында үүлгедиишкиннеринге улам шиитпирлии-биле удурланып турар.

ЧУРУКТА: «Бумар-бак шииткелдерии нуш чөк болдуруқар!», «Чилиде фашизм сөнезин!» — деп, англи ажылчы чоннар (Лондон) негеп турар.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Шыҥгыы сагындырыг

КАНБЕРРА. (СЭТА). Австралиядан дириг амытаннарның ховар дээн хевирлерии чажыды-биле үндуруп, садар чорук чажыт ажык-кончаа тывыжының оруазагыг адыры апарган.

Ол чурттуҥ чиигиие прокурору, сенатор Л. Мэрфи Австралияның дириг амытаннарына контрабандистерниң талазындан ыыҥгыы кыжаигны кылып турарын парламентиге киирип, чугаалаар ужурга таварышкан.

Камгалалдыг черлер эргелииииҥ директору Дик Уордли база-ла Л. Мэрфиниҥ айыылдыыышкынын деткээш, ынчаи дээи: «контрабандистериҥ ык организастаан болуктериидеи хууда ажыглаар судиолар, самолёттар, кааида чоруп шыдаар автомобильдер бөлүи бар. Олар оруиа-ла таварышкан амытаннарны: куштарны, селескелерии, чыланнарны... тутхаш, шуптузуп клеткаларгае суп алырлар».

Австралияның ховар дириг амытаннарын даштыкыже чажыды-биле үндуруп, садарындан олар дыка хей кончаанын турар. Д. Уордлиҥ чугаалаанын-биле алырга, «Квинсленд штаттың роелл дээр алдын эзиииг ийи-де попугайларын Лондоида 8 муҥ доллар-биле садып ап турар».

Солуннарның биижин турары-биле алырга, Австралияда дыка хей хевирииҥ куштарын болгаш дириг амытаннарын шуут уаутхап болур чажыт садытлаашкынны социадыры-биле эрге-чагыргаларның ап турар хемчегларии ам-даа четпес. Чижө, чурттан 40 куштарны үндурер дээш бар чыткаш, туттурган 8 кижиниң чүгле чаигызын кара-бажыңнаар деп шииткеи. Артканнары хөй эвес акшага торгатканнар.

КҮШ ДӨГЭЭР ПОЛИТИКА БУУРАП ТУРАР

АКШ-тың төлээлекчилер палатазы болгаш сенады чүгле оиза чугула чылдагаанныг тавариглалар болганда кадыы чыглып алгаш хуралдаварлар. Чоокта чаа чогум-на ынаи тавариглар болгаш. Иииан президент Дж. Форд акша үнезиниҥ худулаи турары-биле болгаш экономиканың өске-даа бергелери-биле демиежириниҥ чазак программазын америк конгресс кежигүнеринге чугаалап берген. Ноябрьга конгресстиҥ соҥгулдазы болур. Ынчангаш ол палаталарның кийлдирзии тарадырының биче-ле муриунда палаталарның каттышкан хуралын эрттирер деп турза, АКШ-тың политиктиг ажылдакчыларының, садыг-үлетпур ээлериниҥ, сураглыг экономистеринииҥ киржилгези-биле хөй-хөй чөвүлел хуралдарны эрттирген. Каттышкан Штаттарның, Англияның, Франциияиҥ, ГФР-иниҥ, Японияның болгаш өске-даа сайзыраигай капиталистиг чурттарның аразынга ужуражыышкын, сүмележилгелерии база эрттирген. Аҥаа шынында чаигыс-ла айтырыгиы — капиталистиг делегейниҥ ханы кризистиг болуушкуиларга муичулуп турар экономиказыиы бууразшкыидан канчар кэмдурган болгаи бууразшкыига тавараштыр чайлаш чок апарган кылдыр болгар ундараашкын илдең турган. Демги чөвүлел хуралдар база ыидыг байдалдыг эрткилээн. Сураглыг америк тэйилбырлакчы Джозеф Олсоп оиу «делегей могуазэшкиии» деп тайылбырлаан.

Капиталистиг делегей болдуиуҥ шиитпирлеттиимес чөрүүлдээлеринге ораштыр бөлтеттире берген. Бир талазында — ыында акша үнези ажок кудулааш, бараан өртектериниҥ улгадыры эҥгы-ангы чурттарга чылда 12-деи 20 хуу чедип турар. Өске талазында — үлетпүр бүдүүшкүиу дорайташ, ажыл чоктаныышкыл массалыг апарган. Экономиканың өөдөлеасгээш туруп бээри-биле акша үнезиниҥ кудулаары капсырлажыр, ол ховар болуушкуиарга бүржуаз экономистер «стагфляция» деп шөлөлап алган. Ат-сыпты чеже-даа солуурга, бодавыже, берге айтырыглар шиитпирлеттиче бээр эвес. Америкадагы экономиказыиың берге айтырыларын шиитпирлээрииге президент Фордтуң программазының дээштиг дуза чедирер алыры-даа чөгенчиг.

Ам делегейниҥ бүтүү бирээ талазының мунчулуп турар, эҥ чидиг кризизиниҥ чылдагаанында капиталистиг бүдүүлге аргазындан, ооҥ чөрүлдээлериидеи үнталып тывылган дазылдыг. Ындыг турбуже капиталистиг беш кол чурттуҥ чөвүлел хуралынга АКШ-тың төлээлекчилериниҥ чугааларында, конгрессье президент Фордтуң чугаазында безии капиталистиг экономиканың кризистиг байдалының кол, карз чаигыс чылдагаанын делегей рыиогунга иефть өртээиниҥ улгатканы болган дээи. «Вашингтонга болган чугааларны ёзугаар алырга, иефть өртээиниҥ дугаиында айтырыг частыр чыгай берген Сомба дег апарган. Ол часты бээр болза, ооҥ тевиинге делегейниҥ сан-хоо тургузуу бүступ чаштай бээр болган делегейниҥ хөй-хөй күрүнелери дорайтаашкыига таварышыр, ангы-ангы чурттарга миллиой-миллиои кижилер аштап туреэр» апаар. Мындыг мышээжил деп, неделя бүрүде үшер «Ньюсуик» журиал демдеглээн.

Иефть садып алырын 15—20 дуу кызырыпар, чинчаиза иефть тывар чурттарииҥ эвн бүстуи дужер болгаш олар иефтиииҥ өртээи чиигелир ужурга таварышыр деп, АКШ-тың күрүне секретары Киссинджер Англиядан, Франциядан, ГФР-ден болгаш Япониядан бангтайгы базым кылдыр ээрешкеп. Ол орандажыышкыи кортпактаар, кижанышкынныг-даа бол, көзүлдүр бууран дүшкеи. АКШ-тың сүлчээ ээрээи күрүнелериииҥ иефть садып алыр хереглелдери Каттышкан Штаттарныидан экономиказыига таварышып турар халаитың кол чылдагаазы иефть өртээиниҥ улгадыл турары болуур дээр бадытталдарда ышнзынчыг калдыг-даа барымдаа чок. Ам бүгү бараан өртектери болгаи ааы-дуза чедирериниҥ төлевирлери чылда 12 хуу улгаан турда, иефть ортээ 2 хуу-ла улгадып турар. Ол болза өртектер аартаарының алдыкыш бир-ле кезии боол турар деп чөвеи америк экономистер бөлтары безии миллиои чугаалап турар.

Иефть тып турар чурттар нефтиниҥ өртээи улгаттырыттарга, ооҥ түҥнелиилде оларга элээи хей кур валюта хөреигизии тургустуна бергей. Иефть будурукчулери чурттарга удур «крестиг поход» ажыглаар бүрүк эргелиг деп, олар чөптүг медеглээк. Оон-туржук, барыын чүктүг экономиказыига таварыжып турар халаитың кол чылдагаазы иефть өртээиниҥ улгадыл турары болуур дээр бадытталдарда ыыны

СИБИРЬНИҢ ЧЕРИНДЕ

ШИНЧИЛЕЛ АЖЫЛДАРЫ

Байкал-Амур магистралының барыын участогу Соңгу Байналдың эриктерим таварты эртер. Оон Листвяннычное суурга Хөлдөр шинчилээр эртем институдунуң экспедициязы чанып келген. Экспедиция хөлдерниң, хөлдөө чоок-навызында девисиззерлерниң хөгжүп, өскерлип келгемин өвренип көргөл. Оя шинчилел БАМ оруун дургаар бойдус байлантарым моон соңгаар комплекстиг амыглаар арганы бээр.

Амыгывыстың баштайгы үе-чадазында Байкал эриктериниң бойдус байдалын ылавылап тургаш демдеглеп алыксаам бис — деп, экспедицияның удуртуичузу биология эртемнериниң кандидазы В. Н. Моложников СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалап берген.— Географтар болгаш арга-ыяш эртемденнери тайгага ыяш болгаш чадаң үнүш аймаанық составын өөренип көргеш, агаардан чурумка тыраттырарының дузазыбиле эзим девисиззерлериниң ниити хевир-туружун илергейлээн. Геоботаниктер демир-орук шугумунуң чоок кавызында хөлдериң үнүш аймаан, долгандыр турар девисиззериң бойдус байдалын змимдеринге оок салдарын; балык эртемденнери — ол хөлдериниң балыктар аймаанық составын болгаш тывышка үнелиин; климатологтар — Байкал чоок навызынық чүүл-бүрү участоктарының микроклимадын шинчилээн.

Хөлдер шинчээчилериниң комплекстиг экспедициязы ажылдавышаан.

(СЭТА-ның корр).

ЛИСТВЕННИЧНОЕ.

Иркутск область.

ДЕМ-БИЛЕ

Читаның төп геология эргелелинге ЕС-1020 деп электрон-саналга машиназын эптеп тургузары доозулган. Ук машина кайы-даа ● байлактыг чер дугайында эргемок чугуна барымдааларны секунда дургузунда бере ааптар аргалыг геология «архивиниң эргелекчизи» болуу бээр.

Ол чаа электрон-саналга машиназы амыктыг казымал байлактарны дилеп тыварын чиигедир, байлактыг черлерге хамаарышыр угаазылалдар тургузар амыл кылыр, оларның чайлаш чок сайгарылдыр тургустунганын саналга-биле тодаргайлап бээр. Ук машина оон аңгыда, геология-шинчилел ажылдарын башкарарын автоматчыдар.

Забайкальеде байлактыг чеди муң амыг чер бар болгаш амыктыг казымал байлактарның илерелдери билдинген. Ол бүгү аңга кончуг чугула. Электрон-саналга машиназы ол барымдааларны дөгере «шээжилеп аптар» аргалыг.

Забайналье геологтарынга дуза чедире берген ол электрон-саналга машиназын Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кирижикчилери хөй-хөй чурттар дем каттыштырып тургаш белеткеп тургускан.

(СЭТА-ның корр).

ЧИТА.

Онза дериг

ОМСК. Почвотрон—хөрзүнүң үнүш-дүжүттүрүн болган каанчал бээринің чыдагааннарын лабораторияга шинчилээр—онза дериг—Көдээ ажыл-агыйның эртем-шинчилелиниң сибирь институдунда тургустунган.

Ол дериг чүүл-бүрү хөрзүн-климат байдалын тургузар, хөрзүнүң хат температуразының, ол-шыктың салдарынга таварыштырар арганы бээр. Оон түннелдерин тускай дериглер боттары демдеглеп бээр.

Б. ЛАЗАРЕВ.

УЛУГ СОНУУРГАЛ

Москва! Шак ол сөсте кижи төрелгетеннің эң-не чаагай, эң-не буянныг күзелдери сиңиккен. Бистиң бодалдарывыс чүгле Москва-биле бүрүн холбашкан. Ынчангаш бистер Москвадан кажан-даа эриктес бис.

Тыва чечен чоғаалдың болгаш уран чүүлдүн хүшеери Москвага бедик көдүрлүүшкүнүт боол эрткен. Биске эң-не солун чүве Сыдыстыг хоорайга чорааныыс болур. Бодунуң космонавт эш-оорунун, оларның дайынчы болган алдарлыг оруктарының дугайында полковник эш Волынов бистерге биддингирибиле тайылбырлаан. Юрий Гагариниң музейин улуг сонуургал-биле көрген бис.

База бир уттундурбас чүүл Москва облазының Н. К. Крупская аттыг башкы институду. Биске эң бедик үнелелди филология эртемнериниң доктору профессор Ф. Х. Власов берген. Ол институтта Нормандия-Неман эскадрильяның киржикчизи, 1944 чылда Тывага чораан башкы В. Селивазов чылыг сактыышкынын бистиң-биле үлешкен.

Аныак тыва литература дугайында боттарының бедик үнелээшкиннерин сураглыг шүлүкчүлер Василий Казин, Степан Щипачев, Михаил Скуратов, Семен Шуртаков, Анатолий Залыгин, Александр Жаров бергеннер. Тыва литератураның сайгарылгазынга 22 кижи чүве чугаалаан. Оларның аразындан С. Щипачёвтуң сактыышкыны онза солун болган.

Литераторларның Төп бажыңынга тыва литература кежээнге хөй санныг кижилер чыглып, бистиң чоғаалчыларның шүлүктерин чылыы-биле уткуп алганнар. Тыва эки турачылларның мадырлыг чоруктарының дугайын М. Вершинин кончуг солун кылдыр чугаалап көргускен.

Композиторлар бажыңынга тыва музыка чамгыланып, байырлал, оорушку дичиттелген. Черле ынчаш бисти барган-на черге чылыы-биле хүлээп ап, тыва чечен чоғаалдың болгаш уран чүүлдүң шапкын хөгжүлдезин демдеглеп турду. Совет Тываның чаартылгаларын магадап, аңаа кижи бүрүзү бистин-биле кады чоргаарланыр болду.

О. СУВАКПИТ,
чоғаалчы.

ЧУРУКТАРДА: солагай талазында — Сыдыстыг хоорайда баштайгы космонавт Юрий Гагаринге турасказал чанында бичүк чоғаалчылар, оң талазында—Чайковский аттыг концерт залында көргүзүг үезинде Тыва АССР-ниң улустуң артизи Кара-кыс Мунзукка база Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Ак-оол Кара-салга көрүүчүлериниң чечек түгеп турары.

П. МАНЫЧЫНЫҢ фотолары.

Биче театрның юбилейинге

Орус сцена уран чүүлүнүң кайгамчык чанчылдарының театры деп чаптуу-биле адаттырып турар Академиктиг Биче театр 150 чыл оюн демдеглеп турар.

— Биче театрның төөгүзү — сцена реализми дээш демиселдиң төөгүзү — деп, театрның директору, Социалистиг Кушажылдың Маадыры ССРЭ-ниң улустуң артизи М. И. Царев чугаалап турар. Бодунуң баштайгы базымнарындан-на ураң чүүлге гуманныг чоруктуң болгаш реализмниң идеяларын непередип келген ук театр чүгле «Шепкиниң бажыңы» эвес, харын «Островскийниң бажыңы» деп бүзүрелдин-биле алдадып турар. Улуг орус драматургтуң бижээн 48 ыяшын Биче театр тургускан.

Ада-чурт болгаш делегей культуразының эң дээре өөрүп-хевирлерин идеожелдиг пропагандалаарын театр амгы хүнеерде база уламчылавышаан.

Амгы үениң кижизин хөлзедип турар чугула айтырыгларны уран чүүл аргалыбиле көргүзерин театрның тогаадыкчы коллективи кол соруулга кылдыр санап турар деп, М. И. Царев демдеглээн. Юбилейлиг сезонның репертуарында совет драматургтарның чаа чогаалдары киргеп. Оларның аразында К. Симоновтуң «Орус кижилер», М. Ибрагимбековтуң «Мезгилдиң төөгүзү» А. Арбузовтуң «Кежээки чырык», А. Софроновтуң «Шуурган» дээш өскө-даа шилер бар. Театр чоокта чаа П. Штоктуң «Кызыл одаглар» деп шизинги тургузуп эгелээн.

Театрның артистери Совет Эвилелиниң хоорайларынга болгаш даштыкыга оюн көргүзүп чоруп турар. Юбилейлиг чылда коллектив Болгарияга, Югославияга болгаш ГДР-ге бээр.

Театрның чогаадыкчы коллективи көрүкчүлер-биле сырый харылзалыг. «Кадыыр болгаш маска» заводтуң ажылчынары болгаш Москва төөгүнүң Дмитров районнуң база Совет Армиязының дайынчылары-биле театр хөй чылдарда найырадажып келген.

(СЭТА).

СТУДЕНТИЛЕР ОЛИМПИАДАЗЫ

МОСКВА. Найысалалдың хөй-хөй дээди өөредилге черлеринде баштайгы лекциялар эгелээни-биле кады бүгү-эвелелдең студентилер олимпиа-дазының сөөлгү түннелим үндүрүп эгелээн. ВЛКСМ ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Дээди болгаш оргумак түскай өөредилге министерствозунуң бызыкке биилиг дээш «студент болгаш эртем-техниктиг депшилеп» деп демиз-биле чоруткан конкурузунга чурттуң дээди өөредилге черлеринден сес чүс муң ажыг кижи киришкен. Оларның эң шилиндектери эвилелбишкен республикаларның командаларды болуп каттыжып алган, математика, физика, химия, биология, орус дыл болгаш литература, даштыкы был эртемнерниге конкурстуг түдүп, шаңнал черлер дээш парлыкшын турар.

Олимпиада Москванын Куруке университедиге эң бай-ыглалдым-биле эгелээн. Анда сонгак математиктер чаргылдашкан. Университеттиң ректозады, студентилер чөвүлели, оларны чылыы-биле уткуп, хүлээп алган. Быжыг билик дээш дежиселдең ийи хүнү журнуда маңнап турар.

(СЭТА).

КЫРГАН-АВАВЫС АПТАРАЗЫ

КЫРГАН-АВАМНЫҢ кыга-даа ажыттырбазе, шагының дөрт үезинде көжердүжерде хумагалап кимнаар эрги аптаразы бар чүве. Эвилеле деңге чыгыы кыраан болгаш артыңда-ла азыгдары мугуларты элеп калган, бир шагда алдынналчак хөлдери балалгылай бергилээн эт-ле болгай. Оон турар чери безин хүвдүткелдиг — өскелериниң үстүнде, дир бажында. Оон «кадарлыыы» — өске дүлүүр ссмен болбаан ийи дыллыг тыва шооча. Дүлүүрүң кырган-авамның тазкылыг боонун хумунда тах кожуп каан, ол сөң хөбүүдан ыраан-даа болгас. Кырган-ачевыс бар чорда, олар ол аптаразының кыдыгга хола сургашын чалаан, аъш-чемнинің дужжизин делгеп каан турар дээр. Бүргаан артыңда-ла эдыш оюу дег алдынналчак ширгээжиттеш кырында. Ол-ла бүгүнү имиселчек чүве чыдыы дүн-дүн чокка чиридип турган дижир чорааң. Кырган-ачевыс кызыдустаан соонда, ол эдилелдерин кым-даа көрбестээн, а кырган-ава оларны кайнаар-даа шыгжаанаңы болдунмес.

Ол күзүн бистерге, кырган-ававыстың уругларының чаңгыс хлассчы үш долларынга, берге-ле даалга онаашкан эвесле. «Школа музейи» тургузар. Эрги шагның эт-хереселдериниң кым чүүү тивар болдур, школага турасказал белек кылдыр экжеп дужаар» — деп, башкыларывыс чарлаан. Ол үеде клазывыс уругларывыс чедирге, чер-чуртуувус, хоочун башкы чүве. Бистиң кырганнарывысты шагдан тура экп ташыр болгаш, чогум-на шак ол «бүргаанны» азы эрги эдилелди тыя экжээрни бис үшке даастыг.

Школа биле авалывыс аразы херии болганда, ол даалганы күүседириниң аргазын бодап, орук турган хөрежик, маргижын чорааң, даалывыска четкилеп келдивис. Башкының берген даалгазын аваларга таныштырып, арга-сүме кадарын олардан дилээн бис. Кырган ававыстың ол «бүгүзүүкайзаар шыгжаанын аваларывыстың кайызы-даа билбес болду. Ынчалза-даа «оске хаалдыг-бир чажыт черлерде шыгжаваан болгаш оске кижилерге берип чытканың корбээн база сураан-даа дыңнаваан болдулар. Ол корук бисти хорадап кирге каапса-даа, «Деңзиже-ле бурган, ширээдей бээр болзуларын, эпчокшуун, хорадай бээр. Улуг кижи ужур-утказыг-даа шыгжаан чорааңнар. Оске чүвелерден дилеп алыңар, оон аптаразында чок-ла чүве чок болбазының» деп, улуг үгбавыс оваарымчалыг сүмеледи.

ИНЕТ кырган-ававыс аптаразы. Ол дээрге ховар болгаш утказыг ажыттыңнар аптара-ла болгай. Кырган-ававыс ынаар чок болза, эвээшиивче тыпкан акшаның шыгжаар дээш ийиктпе азы чок болза, бистерниң дээш садыг алганы конфет, чигирин үштүп бээрде ажыдарын эки билир бис.

Оорумүүн бичези, «кырган-авазының ынак оглу» болгаш-ымда, бо удаазда мен бодаңгы боттарывыстың диливистин ацаа барып ажыттадывыс. «Поок хайт. Силерге керектиг чүве аргаан деп бе даң, оолдарам» — дээш, хойнуундан боошкунда кожуп каан дүгүүрүн маңнам үштүп кээп, аптаразын камнаг ажытташ, оон иштинде бар-ла шыгжаанмырын ширтек кырынга эвилеп салгылаан адаа. Ынчангаш ынап-ла чүүү чок дээр! Ямы-бүрү торгу-чычаа кадакгар-даа, оңгөлазын хорагай удазыннар-даа дүрүлери бар болду. Ах пос задацла эрги шагның оңзагай сыттыг, үстелип калган саазын акшолары, каш шагдан бээр оваалаңдыр чыдына берген облигацияклар, гас алгыда оюп каан хөлдер-даа бар. Кылайты хоюглаңып калган адыг дыргза, ыыңгыраш даштыг моңгүн сонгулдуурлар, суг дег киллиг шуру, чипчилер... Кырган-ававыс ол-ла бүгүдең бирээ-биргээни окпе-дарыш чокка бистерге үлегилеп берди. Амыраныбысты чүү дээр. Ынчалза-даа ынчангаш «Чоокку хүннерде тыпкан акшаның шыгжаар дээш ийиктпе» деп бодаңгы-биле чүвелер суккаш, тас шарып каан элих кежи хаш хаптың экжербээн чүве дег, кырган-авам аңаа дегбеди-даа.

Демги хаптың эскет чокка будуу апкаш, сүйбап коорумге, демир аймак болгу дег, авр-ла чүвелер сүп каан мыгыт болду. Дүлейлиг-ээр хынгырт дээш даалы дыңнаш, кырган-авам: «Оон-биле ойнавас, хоржок оглум. Бээр экел, шиңме» дээш, шымдай дежир тыпкан катды. Ол ярында оолдарның бирээзи мени чүүл шымчаш, «Четтирдивис кырган-авай» дишкеш, үве халыштылар. Оларның соон дарый шиңмэ үндүм. Эрик бааргына ажыттаалып олурун алгаш.

— Че, чүү шиңкаш-тыр? — деп мындылар.

— Аарыла коюгур, та чүү чүве.

— Сени-даа! Бистиң дилеп турганывыс чүвеевис ол боорун канчап билир сен. Ужур бар хөп-тыр, эм-даа эки шиңмэ көөр ышкажыл. Солаза.

ЧЕЧЕН ЧУГАА

ОЛ ТАВАРЫЛГАДАН ле Олээш-ле, ямдыы хаптың чажыды биилиг аары бистерниң кол соруулгавыс болу берген. Чонзалда-ла ярыг, кежиң, суг эдерин, балыктан, чыжырганалаан чорук баар боттарывыс эм дээрге, чечек үгээш ховаалакар дег. кырган-авамны долганып туруп берген бис. Ол даржы-даа чатканда азы кургаг «шиекматпаа»-даа чыып чорда, мурнувус былаажып бо-ла келгилээр апаарган бис. Эң алаңгы хойпак сут тиге бергенде, кээрген чыыл шаап бээр, сут уза тыртып бээрвисе мырыңай кежээлээш. Ыпчалза-даа кырган-авам араганы ховар болгаш ээзээш ыжер кижи. «Ол улустуң бо улустуң чагым чүве» дээш, чүгле амзааш, кедээр салып клар турган. Чогум-на оон ужун «Кырган-ававыс эзирий бергзе-ле, ужур бар ок» дээн бистиң кордалывыстан түү-даа үнмейн барган.

Ам кинчаарыл? деп айтырыг бо-ла. «Үргүлчү ээнге хонар, кырган-авазының ынак оглу сен-ле биилп сен» деп оолдар мындыг. «Чоокку хүннерде тыпкан болзуңза, тыпкан олчавысты сени баштай дужаптар бис, шорун Башкыга бергеп сөзүң база бар болгай»— деп, оорум кортпактады-даа. База бир хайлыг чүве, «хамык тывыштың харыглаа барын дужаар» деп дугуржуп алганывыста база турганы ол. Оон кадында, музей фондузунун чыылдазын хүлээп алыр байырлыг шугум чыскаалы база чоокшулап орар. Чарлаан мөнрей өзүгээр кижи бүрүзүнүң тывыжын гускай даңзылаан соонда, байырлыг шугум чыскаалының мурнунга. «Тывыш столунуң» кырынга үзүп болу экжеп делгээр турган. Оңу салган хуусаа кес кырыкка келгеп бо. «Чүүү канчаарыл, канчап тып гарыл? Эң-не мерген арга чүдел? «Оорлапса чүл?» деп, бир каган бирээвис сумелээп-даа. «Ол чүнүл? Кырган-ававыстан чаңгыс сээң адын-биле артып каар чүве-дир!»—дээш тура халып келгеннивисти безин билбээн болдум. Ол аразында кырган-авам «биезиң чажыдың», элик кежи хаш хавымын аскы чешкеп, оозун доңгайы судуп, ширтек кырыкче силгий саазыпты.

Оо-о! Бистиң тып чадап тургапывыс хавазында хывыл шуруулуг даңгына бурганывыс болга болгай. Кайгамчык шевер-гиин-биле шүткүп куткан хевээжен кижиниң дүрүү-хевири, дашкаар дег чиңге буттарлыг хенинг дагылдар, ак кадакта ораап каан согун дег ыдык-оңгу, орус, кыдаттың эргн чоостары... Кырган-авам шыгжамырында чүүү чок дээр! Ямы-бүрү чүвем ышкажыл. Номсудур көөр кижи болза, дедир, ай-даа болза, кастыг куй-ла болза, аппартып шыгжадыр каапгай деп чорааң болбас ийин мен бе. Черге каарының орнунга уруу-дарыг сөөгүргеп көрүп чорааң, школавыска безин чедип келгеннивисти билбээм болган бис.

Кырган-ававыстың аптаразының чажыды — оон хумагалап шыгжаан чорааны шак ол үнелиг эдилелдеринде болган чүве ийин. Ынчалза-даа оларымнан чарлырынга ол хомудаваан, солларының бээринден харамнанмаан. Чүге дээрге аңаа эң үнелиг эртине оон аптаразының шыгжамыры эвес, а оон ажы-төлүү бистер, бистер бүгүдеге оон ынакшылы чорааң-дыр деп ынчаш билгеп мен.

Кырган-ававыс ындыг буянныг, ынчангаш узун назылыг!

Чүдүүм ЧАП.

ЧЕТТИРДИМ, кырганавай, четтирдим!» Өөрээш-тулуум-биле эштериниң оттурул эа-ла, аал кодаңындан ыраң бээр билек колдуумда кызып алганым хаш хавымны ушта соп кээп, оон иштинде эдилел-шыгжамырын оларга көргүстүм. Чайынналдыр аштап каан лагыллар, даңгына бурганывыстың хавазында шуру-чинчи эртенги хүннүң хереллинге чөлээш өңнүг чередениң турар шыкаш болду.

Ол-ла бүгүнү, шевер кижиниң ураң-шевер хөлу-биле кылып каан эртине-эдилелди, орук дургаар магадап, сонуургап көрүп чорааш, школавыска безин чедип келгеннивисти билбээм болган бис.

Кырган-ававыстың аптаразының чажыды — оон хумагалап шыгжаан чорааны шак ол үнелиг эдилелдеринде болган чүве ийин. Ынчалза-даа оларымнан чарлырынга ол хомудаваан, солларының бээринден харамнанмаан. Чүге дээрге аңаа эң үнелиг эртине оон аптаразының шыгжамыры эвес, а оон ажы-төлүү бистер, бистер бүгүдеге оон ынакшылы чорааң-дыр деп ынчаш билгеп мен.

Кижи болгаш бойдус

ЧААГАЙ ЧАҢЧЫЛ

Күс келирге-ле, баш бурунгаар шилип алган хөлдерге болгаш хемнерге кундустарны салыры Мордовияда чаагай чаңчыл апарган. Эрткен чылын Брянск областың Нерусса деп аңнаыр ажыл-агый чериндеп экжелген болук кундустарны эриктери арга-арыг-биле шыптынган Сивиль хемге болгаш өөң адырларынга салган. Олар түс черге экп таарыып, ам мырыңай ноолдал-даа алгыланнар. Чамдыктары өскээ көшүп, чаа черлерни беттарытып ап турар. Бо чылын Мордовияның бойдус намгаланчыларды Ардатов болгаш Кечкурово районнарның кундустарын хөй арга-арыглыг, хемнерлиг, хөлдерлиг Ичалково районда көшүрүп салган. Ам Мордовияның он беш районунуң суглларында кундустар өзүп, көвүдеп турар.

(СЭТА-ның корр.).

САРАНСК.

КУШТАР КЭЭП ЭГЕЛЭЭН

Иссык-Куль хөлде суг нуштары Чылгып эгелээн. «Ныжны аал-оранында» баштай-ла кызыл думчуктуг кастар чеде берген.

«Кыргыс далайның» ныжын деңмас терең суу хөй-хөй чанар нуштарның ныштаар чери болуп турар. Күс дүмери билек Казахстандан, Сибирьден куулар, ак шиленнер, кара, бора кастар, янзы-бүрү өдүрентер борта чылгып кээр.

Куштарның хөй незин суг үнүштери-биле чемненип ныштаар, а кастар харын хар чок шөлдерже чем дилеп ушаткар.

Иссык-Кульда нуруненим аң-намгалал черинің аңылдакчыларының самаашкыныбиле алырга, бедик даг хөлүнүң эриктерингe болгаш өөштеринге 90 муң хире чанар суг нуштары соок ныштан чаглактанып ныштаар боп турар.

(СЭТА-ның корр.).

ПРЖЕВАЛЬСК.

ДОК-туң шиитпири

ВЕНА. (СЭТА). 1980 чылдың чайгы олимпиежи оюннары Москвага болур. Делегейниң Олимпиада комитединиң ДОК-туң анза болган 75-ки сессиязынга ындыг шиитпирни үндүрген.

«КОМСОМОЛЬСКАЯ ПРАВДА» СОЛУННУҢ ШАҢНАЛЫ ДЭЭШ

«Комсомольская правда» солуның шаңналы дээш ГТО комплексиниң хөй хевириңге чүртүүн баштайгы маргылдазы Сочиге октябрь 29—31-де доостур. Ол Совет Эвилелиниң бүтү булуңнарынга миллион-миллион кижини хамаарыткан үш этаптыг чемпионаттың түннели болур. Чүс муң күш-культурчулар ГТО-ның алдын болгаш чөнгүн демдектерин чаалаан алган. Оларның аразында сураглыг совет спортчулар, олимпий оюннарының болгаш делегейниң чемпионнары база бар. Чүртүүн хөй-хөй хөөрай, суурларынга ол маргылдаалар спортчун бүзүлүг байырлалдары боон эрткилээн.

ССРЭ-ниң чаа чемпионады, чугаажок, амгы бистиң спортчу календарывыста эң-не массалыг болгаш бүтү-ниити кичээнгейниң төвүпге турары магат чок. Түннел оюннарның тилекчилерин алдын, моңгун болгаш хүлер медальдар-биле шаңнадырлар. Оон ангыда, ВЛКСМ ТК-ның ниити командаларының — дөрт, түннел оюннарның он алды эң эки киржикчилерине тускай шаңналарны докталткан.

Тилекчилерни тодаргайлыбиле Совет Эвилелиниң Маадырының алдын сылдысының баштайгы эдилекчизи А. В. Лапидевскийге баштаткан коллегиязының тургускан.

Ол бүгүнү октябрь 23-те «Комсомольская правда» солунга болган парлалга конференциязынга чарлаан.

(СЭТА-ның корр).

Телевидение

ОКТЯБРЬ 25-ТЕ

МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдыктылар программазы.
13.35—Өөнүг телекөргүзүг. «Чедиш кел, тоол!»
14.05—Мелодиялар.
14.15—Өөнүг телекөргүзүг. РСФСР-ниң Күрүненің улустуң коллективтериниң фестиваль. Күрүненің орус улустуң Сомгу чүк хөрү ойнаа тур.
15.00—Өөнүг телекөргүзүг. Телекөрүүчүлериниң айтырыглаарынга ССРЭ-ниң ЭА-ның корреспондент-кежигүнү З. Г. Афанасьев харылаар.
15.30—15.40—Чаңсар.
15.40—Өөнүг телекөргүзүг. «Номерже чүс одуруг» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү.
16.45—Өөнүг телекөргүзүг. «Артлото». Эстрада программазы.
18.00—«Үе». Информастыг программа.
18.30—Өөнүг телекөргүзүг. Спортчу гимнастикага делегей чемпионады. Болгариядан дамчыдылга.
19.00—Өөнүг телекөргүзүг. «Кижи. Чер. Ситаргай». Дамчыдылгага Совет Эвилелиниң Маадыры. ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы В. И. Севастьянов чорудар.

КЫЗЫЛДАН

19.30—Телемедээлер.
19.45—Уругларга. Мультфильм.
20.05—Телемедээлер (орус дылга).
20.15—Чарлаалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.20—Москванын сатира театрының юбилейинге тураскаатаан кежээ.

КЫЗЫЛДАН

21.20—Телефильм.

МОСКВАДАН

21.30—Москванын сатира театрының юбилейинге тураскаатаан кежээниң улаштызы.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ОКТЯБРЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Океан» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночымыды 9.30, «Мээң өөдүктерим» 10.50, 17.20, «Эрткен хүннериниң херектери» 15.00, «Эң шынчы бачыттыг кыс» 12.30, 19.00, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ээй, хемнигбей»! 10.00, «Өгбелериниң кыйгызы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «От, суг болгаш чес хоолайлар» 15.00, 16.40, 18.30, 20.20 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажы № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24—63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, чарыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи аңылыралга киллизинин 37-13, культура киллизизи 23-54, «Шын» ажыл-агый киллизинин 21-47, үзетөөр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 31-27, информацияга база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргаңга 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном салыының талазы- биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажы № 1)

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТИРАЖЫ 15056. ЧАГЫГ № 250

ТС—01136.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 252 (9629) | 1974 чылдың октябрь 26, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ БОЛГАШ А. А. ГРОМЫКОНУҢ Г. КИССИНДЖЕР-БИЛЕ БЕСЕДАЛАРЫ

СЭКП ТК-ниң Чиргиче секретары Л. И. Брежнев болгаш СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко Кремльге октябрь 24-те АКШ-тың күрүне секретары, президентизиниң национал аймак чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызы Г. Киссинджер-биле беседаларын эгелээн.

Талалар дээди деңнелге эрттирген совет-америк ужуражымышкыннарга чедип алдынган дугуржуушкуннарга болгаш дугуржулгаларга дүүштүр көөрүнге капсырлаштыр ССРЭ биле АКШ-тың аразында харылзааларны улам келбартыр перективаларының база байдалының дугайында бодаалдарын чугаалашкан.

Ажыл-ишчи болгаш илаюлалдыг чугаалажыр байдалга эрткен беседаларга киришкеннер: совет таладан—ССРЭ-ниң АКШ-та элчиниң А. Ф. Добрынин, СЭКП ТК-ның Чиргиче секретарының дузалакчызы А. М. Александров, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң коллегия кежигүнү Г. М. Корниенко, америк талдан—АКШ-тың ССРЭ-де элчиниң У. Стессел, АКШ-тың күрүне департаментизиниң чөвүлекчизи Х. Сонненфелдт, күрүне секретарының оралакчызы А. Хартман, күрүне департаментизиниң харылсалгалыг ажылдакчылары У. Дорд болгаш У. Хайленд.

СЭКП ТК-ниң Чиргиче секретары Л. И. Брежнев болгаш СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко ол хүнүң шынгы чартыында АКШ-тың күрүне секретары, президентизиниң национал аймак чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызын Г. Киссинджер-биле беседаларын улакчылаан.

Совет-америк харылзаалар айтырыгларының база делегейниң ССРЭ-ге болгаш АКШ-ка соңуургаачыг чамдык айтырыгларының талазы-биле бодаалдарны чугаалажырын үргүлчүлээн. Шилгедээ Чөлээ Чөөн чүкке таарыштырылга айтырыгларын болгаш Европага аймак чок чорук, кады ажыллажылга талазы-биле чөвүдел дурааштың эртиш туразынга хамаарышкан айтырыгларны чугаалашкан.

(СЭТА)

Пакистанның Премьер-Министри Москвада

Совет чазактың чалаанын ёзутаар Пакистан Ислам Республиканың Премьер-Министри Зульфикар Али Бхутто албан ёзузу-биле аян-чорук кылып, октябрь 24-те Москвага чедип келген.

Пакистанның болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктары-биле шиметтинген Внуково аэродромунга Премьер-Министрни ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. В. Архипов, ССРЭ-ниң Министрлери Н. С. Патоличев, М. А. Прокофьев, А. В. Сизоренко, Даштыкы чурттар-биле эконоомика харылзааларының күрүне комитединиң даргазы С. А. Скачков, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң бирги оралакчызы В. В. Кузнецов, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы Н. П. Фирюбин, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң Протокол кидизиниң эргелекчизи Д. С. Никифоров, өскелээ албан кижилери уткаан.

Аэродромга Пакистанның Совет Эвилелинде элчиниң Самиулла Хан Дехлави болгаш Москвадың дээди өөредилге черлеринде өөренип турар пакистан студентилер турган.

Ужудуушкун шөлүнге хүндүлел таңнылын чыскаалаан болгаш Пакистан биле Совет Эвилелиниң күрүне гимнерин күүсеткен.

Таңныл начальнигиниң рапортун хүлээп алгаш, А. Н. Косыгин болгаш З. А. Бхутто чыскаалаан совет дайынчыларның мурву-биле эрткен.

Хүндүлүг аалчыны майысалдың ажылчы чоннарының төлээлекчилери уткаан.

Аэродромдан Пакистанның Премьер-Министри З. А. Бхутто биле Министрлер Чөвүлелиниң ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин болгаш Пакистанның Премьер-Министрге чугаалажышкынынга чедип алдынган дугуржуушкуннарга болгаш дугуржулгаларга дүүштүр көөрүнге капсырлаштыр ССРЭ биле АКШ-тың аразында харылзааларны улам келбартыр перективаларының база байдалының дугайында бодаалдарын чугаалашкан.

Ажыл-ишчи болгаш илаюлалдыг чугаалажыр байдалга эрткен беседаларга киришкеннер: совет таладан—ССРЭ-ниң АКШ-та элчиниң А. Ф. Добрынин, СЭКП ТК-ның Чиргиче секретарының дузалакчызы А. М. Александров, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң коллегия кежигүнү Г. М. Корниенко, америк талдан—АКШ-тың ССРЭ-де элчиниң У. Стессел, АКШ-тың күрүне департаментизиниң чөвүлекчизи Х. Сонненфелдт, күрүне секретарының оралакчызы А. Хартман, күрүне департаментизиниң харылсалгалыг ажылдакчылары У. Дорд болгаш У. Хайленд.

СЭКП ТК-ниң Чиргиче секретары Л. И. Брежнев болгаш СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко ол хүнүң шынгы чартыында АКШ-тың күрүне секретары, президентизиниң национал аймак чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызын Г. Киссинджер-биле беседаларын улакчылаан.

Совет-америк харылзаалар айтырыгларының база делегейниң ССРЭ-ге болгаш АКШ-ка соңуургаачыг чамдык айтырыгларының талазы-биле бодаалдарны чугаалажырын үргүлчүлээн. Шилгедээ Чөлээ Чөөн чүкке таарыштырылга айтырыгларын болгаш Европага аймак чок чорук, кады ажыллажылга талазы-биле чөвүдел дурааштың эртиш туразынга хамаарышкан айтырыгларны чугаалашкан.

(СЭТА)

КӨДЭЭ ИШЧИЛЕРНИ— ӨӨРЕДИЛГЕЖЕ

Партия болгаш чазактың үнелеп четпиннес улуг дузаламчызының ачызында бистиң республиканың колхоз, совхозтары амгы үениң чаа техниказы-биле чепсегленген, бүдүрүлгени специализастаарын болгаш концентрастаашкынны чорудуп, планнаашкынын, ажыл төлевириниң системазын чаартып, бот-орулга чарылганы ажыглап, эртеминиң болгаш мурнакчы дуржулганың чедиишкиннерни ажыглап турар.

Ажыл-агыйларның техника талазы-биле хандырылгазы чыл санында-ла дыңзып орар. Амгы үеде республиканың колхоз, совхозтарының ховуларында, фермаларында, тудугларында 2520 трактор, 1100 комбайн, 1830 автомашиналар, 5 муң ажыг электромоторлар, малга чем үлезер он-он механизмнер, өнек саар машиналар ажылдап, күштүт, марын, бедик бүдүрүкчүлүг техника ам-даа немежип турар.

Мал ажылын механизастаары, мыйыстыг бода мал болгаш хой ажылынга чаа-чаа комплекстерни тудары — көдээ ажылагый бүдүрүлгезинге оператор, слесарь-электрик, эртекчи — механик, мал ажылының мастери, машина-биле өнек саарының мастери дээш чаа-чаа тускай эртечиниг кадрларны пемей белеткээрин негеп келгей. Ынчангаш колхоз, совхозтарны массалыг профессияның кадрлары-биле долу хандырарынче ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглерге улуг ынчээнгейни угландырып турар.

Ол айтырыг шинтпирлеттинмезинде машиналар, механизмнерни чогумчалыг ажыглаарының дугайында чугаа күүсеттинмези билдингир.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде кол кижи—механизатор. Бо беш чылда кадрлар-биле ажылдың перспективтиг планында айтыканын ёзугаар алырга, көдээ ажыл-агый машиналарын ийи эзлчег-биле ажыладырынга 2249 тракторист болгаш комбайнер негеттинип турар. Бистиң көдээ профессионал-техниктиг училищелеривис чылда 600-тей хөй эвес механизаторларны белеткээр. Бир эвес училищени дооспайн өөредилгезин ара каар чоруктарны барымдаалаан санаар болза, ол сан оон-даа эвээжээр. Өске кандыг аргалар барыл?

СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң бо чылдың февраль 11-деги доктаалын ёзугаар ажыл-агый бүрүзүнге бүтүн-нимнинең механизаторлар өөредилгезин организастаар херек. Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Бии-Хем болгаш өске-даа районарның чамдык ажыл-агыйлары бо доктаалды четпес күүседип, «өөредир кижилер бисте чок» деп сылдаг-биле ол өөредилгени үскен. А ажыл-агыйларның берип турары чыл отчеттарында айтканын ёзугаар алырга, колхоз, совхозгарның хову ажылында (механизаторларны санаваска) 5 муң ажыг кижи турум ажылдыг, 2 муң ажыг кижи сезонныг ажылдарда хаара туттунган боон турары чамдык удуртукчуларның үстүнде чугаазының үндезин чок боон турарының херечензи-дир.

Бо ажыларже чогуур кичээнгейни ажыл-агыйларның удуртукчулары, чер-черде партия комитеттери угландырып, көдээ ишчи бүрүзүн көдээ ажыл-агый техниказын башкарып билир ышдыг өөредирин чедип алырын үе негеп келген.

Колхоз, совхозтарга механизатор кадрларны белеткеп бээринге улуг дузаны көдээниң ортумак школалары чедирип турар.

Россия Федерациязының чазаанның 1969 чылда күлээп алганы «Тракторларга, комбайнларга болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый машиналарынга ажыддаары-биле көдээниң ортумак ниити билиг школаларының өөреникчилеринге өөредилгени организастаарының дугайында» доктаалын күүседири-биле хөй-хөй ажыл-агыйлар школалар-биле кады өөреникчилер ортузунга бүдүрүлге өөредилгезини чорудуп, ажыктыг ажылдарны ышып турары өөрүнчүт.

1973—74 өөредилге чылында Межегей ортумак школазындан 38, Элегес школазындан 35, Владимировка школазындан 34 өөренчи механизаторнуң тускай эртемнин чедип алган. Өөреникчилериниң кезир үеден мергежилээн ышлып алырынга дузалыг ажылдарны Туран ортумак школазы эки организастап турар.

Ынчалза-даа бо чугула ажылче кичээнгей чер-черлерде чаңгыс даа эвес. Республиканың ажыл-агыйлары боттарының школаларының ажыл-амдыралынче ханылап кирип, оларның материал-техниктиг баазазын быжыглаарынга, машиноведение кабинеттерин чогуур херекселдер-биле дериринге, практиктиг кичээлдер эрттиреринге дуржулгалыг башкылар-биле оларны хандырарынга дузаны чедирер ужурлуг.

Социалистиг чарыштың тиилекчилери бисте хөй. Оларны шаңнап, мактап турар бис. Ынчалзажок техниканы, бүдүрүлгениң технологизиязын эки биабес, бодунуң ажылын безин эки организастап шыдавас, кошкак ажылдап турарлар база бар. Ындыглар-биле ажылды ишч организастаар, бүгү кадрларның билиин бедидерин өөредилгени организастаары ажыл-агыйның удуртукчуларының болгаш тускай эртемниглериниң хүлээлгези болур.

Көдээ ишчи бүрүзү агрозооветөөредилгеге хаара туттунган турар ужурлуг. Чүгле бедик квалификациянның кадрлары эртемниң чедиишкиннери-биле таныжып, оларны бүдүрүлгеге ажыглап, материалдыг күрлавырларны, техниктиг херекселдерни чогумчалыг ажыглап, күш-ажылдың бүдүүлүкчүлүүн бедидерин чедип ап болур.

Ындыг турбуже чамдык ажыл-агыйларның удуртукчуларының механизаторлар, чолаачылар, малчыннар, саанчылар болгаш өске-даа ажылчыннарның билиин бедидеринче кошкак кичээнгей салып турарын чүүн-биле тайылбырлаарыл? А республикада бүтүү механизаторларның чүгле 38 хуузу I, II класстарның, а малчыннарның чүгле 5 хуузу «Мал ажылының мастерлери» деп аттыг болгаш I, II класстарның малчыннары боон турар.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң сорулгаларын шиитпирлээрде, экономиктиг билиглерни хандыр өөренири чугула. СЭКП Төп Комитединиң «Ажылчы чоннуң экономиктиг өөредилгезин экижидер дугайында» доктаалын күүседири-биле ажыл-агый, бүдүрүлге участоктарынга болгаш агрозооветөөредилге системазынга ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның экономиктиг өөредилгезин организастаавы чугула.

Ол өөредилге кайда эки организастаттынганыл, инда коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларының-даа, чаартыкчы саналдарның-даа саны кнаудеп, күш-ажылдың сагыпга-чуруму экижип, инда ажылдап турарларның бүдүрүлгезин көргүүлери бедип турарын практика базымтап турар.

Көдээниң ажыл-ишчилерин өөредилгеже хаара тудары — ажыл-агыйларның партия, ажылчын комитеттериниң кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг.

Агрозооветөөредилгениң, экономика өөренир болгумнериниң пропагандистеринге эң дээре тускай эртемниглерни, бүдүрүлгениң мурнакчыларын шилип алырынга ажыл-агыйларта дузалыг СЭКП райкомнары чедирер ужурлуг.

Кыштаглаашкынга белеткел

ШЕФТЭЭШКИННИ ОРГАНИЗАСТААН

«Алдан-Маадыр» совхозтуң ажыл-ишчилери ниитининиң малышта бөдүүн чемнер белеткээринин планын республиканың ажыл-агыйларындан бир дугаарында доозкеңы билдингир болтай. Олар бо берге кышка мал чеминиң четкин куралырын тургузуп эп шыдаан. Механизаторлар тарбаны бүрүүтбиле ажаап алгаш, бүгү савазыны мал чеминге хереглээри-биле шөлдердон болгеш, сарааттаан болгаш кажаалаан. Ам оңу тырып бооддаалдаш, орук-чирни берге кыштаглаарже чүдүрүп чорудар.

Бо хүнерде совхозтуң ажыл-ишчилери мал кыштаглаашкынынга белеткелди хайныышкынныг чорудуп турар. Моон мурнунда чылдарда совхозтуң мал одарларынга кыжын хар дүшпейн турган болза, ам хар эрте-лө Хемчикке кирер чаапкан, черниң кыры ак эзнек-биле шыптынган. Ол болза, кыш берге дээрзиниң тодаргай чедиишкә болур. Ынчангаш совхозтуң директизиязы, партия болгаш ажылчын комитеттери кыштаглаашкынга белеткелди дүрген доозарынче бүгү күштү мобилизастап турар.

Чоокку эрткен хүннерде совхозтуң контора ажылдакчылары, тудугжулар, механизаторлар, ясли-сад, столовая ажылдакчылары малчыннар кыштагларынче шеф үүгүшкүнү организастаан. 40 ажыг кижиниг шефни ийи болүк ийи хүн дургузунда ийи чаа кыштагның кажааларының кырын дуглап, ойбактарын сыскып, чаш мал доруктурар чылыг кажааларны кылган. Олар оонбиле кады малчыннар чурттаар ийи чаа бажыңның ишчин, даштын малгаштап, чугайлаан болгаш печкаларын сазылаан. Ол ышкаш дөрт эрги кыштагны база-ла шефчилериниң күжү-биле селтеп белеткээн.

Кыштаглаашкынга белеткелди хөй-ниитининиң шеф дузаламчызы-биле чорудары совхозта ам-даа үргүлчүлеп турар. Совхоз кышка белеткелдиң чугула ажылын ноябрь 1-ге чедир бүрүн доозар деп шиитпирлээн.

ПРЕЗИДИУМ ХУРАЛЫ

Дүүн республиканың Тайбың кежигээн комитединиң президиумунуң хуралы болуп эрткен. Чоокта чаа Москвага болган тайбың талалакчыларының совет конференциязының ажылының түңнелдеринең дугайында дыңнадыгны, оон делегады Тываның тайбың кежигээн комитединиң хорумсалгалыг секретары, чоскопчы Л. Б. Чадамба кылган. Совет Эвилелиниң Тайбың кежигээн комитединиң составында Тыва АССР-ден «Тывл дог-дүгү тудуг» эргелелинде шеверликчилер бригадазының бригадири З. С. Салчакты киирземни ол дыңнаткан.

Конференциязың шиитпирлерин чон ортузунга пропагандалаар талазы-биле хемчеглерни президиум ажылдап кылган.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ТИИЛЕЛГЕ

ТУРКМЕН ССР. Байрам-Алий районнуң «Каракум каналы» совхозунуң тараажымары хөвең белеткээриниң беш чыл планын күүсеткен. Күрүнеге дөрт чыл дургузунда чөөрби чеди муң ажыг тонна «ак алдынны» саткан.

«Ак алдын» ажаап алыры үргүлчүлеп турар. Хөвең ажаап алыр машиналар хүнүң-не 300 тонна хирс чыг хөвеңни бункерлериниден дүшүрүп берип турар.

Техниказын билдилиг ажыглап келген болгаш планын хуусаа бетинде күүсеткен 2 дугаар салбырны совхозтуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаан.

ЧУРУКТА: ийи дугаар салбырның удуртукчузу Байрам Каваджанова тук тыспын турар, совхозтуң партия организациязының секретары Байрам Холжатов.

В. ЗЛЕНКОМУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотодробницазы).

НАЙЫРАЛ МИТИНГИЗИ

ТАШКЕНТ. (СЭТА-ның тускай корр.). Ташкентийиң пос кыдыр комбинады улустарның ленинчи найырылының чайынначак көргүзүү болган. Ол чурттуң чиик үлеткүрүүнүң эң улуг будүрүлге черлериниң бирээзи. Амгы үеде анда 50 националдарның төлээлекчилери ажылдап турар ол коллектив республикада мурнакчы деп санадып турар: бо чылдың тос айларының дургузунда дыка хөй түс муң рубльдиң планын дашкаар продукциязын чурттка берген.

Октябрь чөөрби дөртте анда муң-муң пос аргыкчылары совет аку-дуңмалышкы улустарының найырагынга тураскаатканы митингиге чыглаанар.

Митингиге СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. А. Суслов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Узбекистанның Компартиязының ТК-ның бирги секретары Ш. Р. Рашидов, республиканың өске-даа удуртукчулары киришкен.

Митингиге чүве чугаалаавышаар—Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры пос-таавычы Л. П. Казанцева, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры аргыкчы Б. Джураева, Ташкент хоорайның партияның фрунзе райкомунуң бирги секретары Г. П. Стешенко, комбинаттың директору А. Б. Бурханов олар-улустарының найырылының улуг аммадыралчы күжүнүң дугайында чугаалап, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар керекке боттарының төлептиг салыышкынын кылырынче чүткүлүүнүң дугайында медеглеп турганнар. Олар СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказын үзин-биле чүүдүгүнүп, совет киижилериниң чаагай чорууткун дугайында моттаг чок сагыш салышкынны үндезини, күш-ажылга чаа-чаа чедиишкиннерниң идегелдиг магадылалы боон турар.

Күш-ажылчы кайгамчыктыг тиилелге — беш чылдың дөрткү чылында алган хүлээлгезин күүсеткени дээш комбинаттың коллективиниге чүректиң ханызындан байыр чедиргеш, эш М. А. Суслов, анаа ажылын херээженнериниң киирген улуг салышкынын онзалап демдеглээн. Оларның иштинден дыка хөй кижи боттарының беш чылда дааглазын күүседипкеш, 1975 чылда ийиги беш чыл планын боттандырар дээш ажылдап турарлар.

Совет улус СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырыышаан, боттарының эчис-соруглазынче бүзүреллиг базым-биле бар чоруур. Тайбың программаны боттандырар талазы-биле партиянның улуг ажылының түңнелинде тайбың тургузукчу күш-ажылды боттандырарының таарымчалыг дашткы байдалды тургускан. СЭКП ТК-ның Чиргиче секретары эш Леонид Ильич Брежнев тайбың дээш демисселге хуузунда улуг салышкынчыл кылып турар.

Амгы үеде бистиң партия болгаш күрүнениң күжениишкини, совет киижилериң маадырлыг күш-ажылы тоску беш чылдың даалгаларын алдарлыы-биле күүседириче болгаш чургуу улам улуг бүүдүүр, а улустуң амыдыралы — уламна аас-кежиктиг болгаш байлакшылдыг кылырынче углангаш — деп, эш М. А. Суслов түңнелинде чугаалаан.

Эш М. А. Суслов комбинаттың цехтериниң ажылы-биле танышкан, ажылчыннар-биле беседалашкан, будүрүлге удуртукчулары-биле ужуражаан.

Ол Узбек ССР-ниң улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делегелгезин база көргеш.

Ол-ла хүн эш М. А. Суслов Ташкентиден чорупкан. Оны эштер П. М. Машеров, Ш. Р. Рашидов, Г. В. Романов, республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. М. Матчанов, Узбек ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. Д. Худайбердыев, Узбекистанның Компартиязының ТК-зының бюро кежигүннери, Узбек ССР-ниң болгаш Узбекистанның Компартиязының 50 чылын байырлаары-биле холбаштыр Ташкентиде барган төлээлерниң удуртукчулары, партия болгаш совет организацияларының удуртукчулары, хоорайның хөй-ниитининиң төлээлекчилери узээнгер.

СОВЕТ-МООЛ НАЙЫРАЛ АЙЫ

Дүүн, октябрь 25-те, Кызылга Совет-моол ниитилелдиң Тыва салбырының баштаар черниң хуралы болуп эрткен. Октябрь 28-тен ноябрь 26-га чедир чарлаан совет-моол найырал айының дугайында айтырыгны ол хуралга чугаалашкан. Совет-моол ниитилелдиң Тыва салбырының баштаар черниң хуралы болуп эрткен. Октябрь 28-тен ноябрь 26-га чедир чарлаан совет-моол найырал айының дугайында айтырыгны ол хуралга чугаалашкан. Совет-моол найырал айын МАРН-ның III съездизиниң болгаш Моол Арат Республиканың тургустувганының 50 чыл ойнга тураскаатканы.

Совет-моол найырал айынга холбаштыр орулар ажылдың планнын баштаар черниң хуралы бадылаан. Ол планны ёзугаар чорудар ажылдардан кожавыс моол удустуң экономика болгаш культура хөгжүлдезиниң чедиишкиннериниң дугайында чаа, хөй, содуи түүлдерни бистиң республиканың ажылчы чону керүл билип алыр.

КОЛЛЕКТИВ ЧҮГЕ ХОЖУДАҢГАЙ АПАРГАНЫЛ?

(Коммунистерниң отчет-соңгулдалыг хуралындан)

Кызылдың чурттагга болгаш үлетпүр тудугларында штукатур-маляр ажылдарын боттандырып турар чүгле чаңгыс болгаш улуг коллектив — № 48 тудуг эргелели болдур. Тудуг ажылдарының хүвааллавышкын база технологизиязының дуруумун ёзугаар алырга, бо коллективтиң ажылы онзагай байдалдыг.

Өске иергежилиг ажылчыларның даштыларның, монтажниктериниң, электриктериниң, сантехниктериниң соон дарий тудуг объектилериниге кээр улус бо. Доңчулап чугаалаарга, кандыг-даа объектиден штукатуржулар, малярлар чоруткан соонда, ол ажыглалга кирер. Ынчангаш керээ ёзугаар ажылдап турар тудуг организацияларының кайы хире шалыпкын ажылдаанындан бо коллективтиң ажылы дөрт хамааржылгалыг.

№ 48 тудуг эргелеп соолгу каш чылдарда республикада тудуг организацияларындан мурнакчыларның бирээзинге сападдып, хоорай болгаш республика масштабы-биле социалистиг чарыштың бирги одуруунга каш удаа үнүлээн.

Моон мурнунда эки ажылдыг турган коллектив бо чылдың ийиги чартыындан бээр хожудан эгелээп болгаш тодаразыкчы чылда алган социалистиг хүлээлгелерин бизик чугаалаваска, планның онзагайларын күүсеткештей берген. Оон чедергей фактылары бо бирги кварталдың планы — 116,7 хуу күүсеттинген, ийиги кварталдың — 87,9 хуу, а үшкү кварталдың чүгле 62,5 хуу күүсеттинген боон турар. Үшкү кварталда өске тудугжуларның үрей кылган ажылдарын эде кылырынга 6 муң рубльди, а эргелелдиң бизанчыларының багай шыналыг ыштэп шалеларын эде тырыырынга 4,8 муң рубльдиң арттык чаргалдарын үндүрген.

Бүдүрүлге черинде ажылдың хожудаңгай апарганын оон бодундан, хамаарышпас чылдагаазынар-биле тайылбырлап болур. Ынаңгын бо чайын «Кызыл тудуг» эргелелиниң даштылары болган «Востоксантехмонтажтиң» монтажниктери, сантехниктери дөртүү микрорайонда туттунуп турар хөй кат дөрт чурттагга бажыңын план-графикте айтыкал хуусаларында шеверлекчилерге дужааваап, ниизу-бүрү чылдагаанындың урамуунан оларның тудуг-монтаж ажылдарын амга чедир доозаан. Оон уламнадан эргелелдиң 15 бригадазының бүрүн чартык хөзөл чайладыр бодунуң чартык күүүзү-биле ажылдап келген.

Ынчалзажок коллективтиң чедир ажылгатынмайн турар курлавырлары база хөй. Ол дугайын партия организациязының чоокта чаа болуп эрткен отчет-соңгулдалыг хуралынга санаал берген коммунистер шыңгы шүүгүмчүлеп, будүрүлге чорудулгазын экижиткеш, чыл планын чыап-ла ажыр күүседириге хамаарыштыр боттарының ажыктыг санаал-оналарын берген.

Ажылды үрей кылыр, проглаалар, тудуг материалдарын камнавас, ажылдан үнер-кирер чоруктар ам-даа уламчылаар турар. Тос айларның дургузунда 240 кижини ажылга хүлээп алган, а 195 кижи (оларның илээ хөй бедик мергежилиг кадржаан ажылчыннар) ажылдан үнген. Ол чорук администрациянын болгаш партбюронуң, оон секретары А. В. Сермакинниң талазындан коллектив кежигүнериниң оруунга побштамсалыг болгаш кижизидилге ажылын сулаат-канындан болгаш деп хуралдан демдеглээн.

Будүрүлгени үштап-баштап турар үстүкү болгаш ортумак звеноның специалистериниң негелде кудулаан. Ийи чыл бурунгаар шеверлел ажылдарынга бүче механизация калбаа-биле пептерээн турган. Бажыңнарны штукатуралазарынга чаа технология, механизацияны шингээдип, норма-комплекти деп адаар чаа технологияны бригадаларга шиңгээдип турган. Оон ажыы улуг турган, механизация хүжү-биле ажылдап эгелээн штукатуржулар оон мурнунда тургаанынга бодаарга, хүнде 2—2,5 норманы күүседип турган. Амгы үеде ол механизмнерниң хөй кезии үрелген, оларны ажыглап турар бригадаларның саны эвээжээн.

Ол чорук специалистердеп, ылаңгыя эргеледе участок механиктериниден негелдеп

Партийжи амыдырал

КОММУНИСТЕРНИҢ АВАНГАРДЧЫ РОЛЮН БЕДИТПИШААН...

Өске бүгү черлерде мшкаш, бистиң колхозта партия организациязы партдокументилер солуушкунунуң үезинде коммунистерниң идепкейин бедитпишаан, бүдүрүлгеге болгаш хөй-ниити амыдыралыга оларның авангардчы ролюн күштелдирген. Партия организациязының бюрозу коммунистерни бүдүрүлгениң шинтирлиг участоктарынга таарыштыр тургузуп, олар өске колхозчу массаларга партийжи-салдарны күштелдирген турзун дэшү чамдык хемчеглерни алган. Ооң түңнелинде колхозтуң партия организациязында 60 коммунистиң болгаш партия кежигүүнге кандидаттарының 80 хире хуузу шуут-ла көдү» ажыл-агый бүдүрүлгезинде ыаара туттунган.

Партия организациязының хуралдарынга «Коммунистерниң авангардчы ролю», «Уставчы негелделарни коммунистерниң канчаар күүседип турары» деп болгаш өске-даа айтырыгларны чүтавлашкаш оларның идепкейин болгаш ажыл-керекке харысаалгазын бедидерингө улуг ужур-дузалыг болган.

Харылаап турар участогунда ажылдың байдалы болгаш партийжи даалгаларны күүседип турарының дугайында коммунистерниң дыңнадыгларын партия хуралларынга алыры бисте чаңчыл апарган. Отчёттуг үениң дургузунда чээрби ажыг коммунистиң дыңнадыын алган. Ол мшкаш чамдык коммунистер-биле эш хуузунуң бесседаларын база чорудуп турар. Партдокументилер солуушкумунуң үезинде чоруттунган ажылдарны үргүлчүлеввшаан, амгы үеде партия организациязы коммунистерниң ажыл-херекке башкарыкчы ролюн, партийжи салдарын улам күштелдирип турар.

Ооң ачызында колхоз бо чылдың планныг даалгаларын багай эвес күүседип турар. Күрүнеге дүк садарының чыл планы 103,3 хуу, а тос айларда эът, сүт садарының планын ажыл-агый ажыр күүседкен. Кышка белеткелди база организастыг чорудуп келген.

Хөй-хөй коммунистер болгаш активчилер колхоз бүдүрүлгезинге болгаш харылаап турар участоктарынга үлегер-чижээн көргүзүп турар. Оларның чижээнге хойжу бригаданың бригадири, үлусчу контроль бөлүүнүң даргазы Ховалыг Опал-оолду, тудуг бригадазының бригадири Моңгуш Дамбааны болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур. Ылаңгыя тудуг бригадазы планныг даалгазын ай санында 100—110 хуу чедир күүседип турар. Ол мшкаш бүдүрүлгечи бедик көргүзүгүү чедип алган хойжулар, чылгычылар база бар. Чижээ, Моңгуш Мукуужук төрүүр чүс хойга онаштыр 100 хураганы, бир баш хойдан-на 4,1 кг дүктү. Сат Бегзи чүске онаштыр 93 хураганын, бир башка онаштыр 2,5 кг дүктү, а чылгычы Моңгуш Дагба төрүүр 100 беден ол хире саннаг кулунну алган. Бо дег өске-даа чижектерни көргүзүп болур.

Ындыг эки көргүзүглерни хойжу бригадалар, фермалар база тус-тус ажыл-ишчилер аразынга социалистиг чарышты дээштиг кылдыр организастаанының ачызында чедип алган. Эрткен чылдың бо үезинбиле деңнээрге коммунист Ондар Алажык улурткан Кызыл-Чыраа сүт-бараан фермазының коллективи элээн эки көргүзүглерни чедип алган.

Колхозчу коммунистерниң бүдүрүлгечи бедик көргүзүгдери-биле кады хөй-ниити амыдыралынга киржилгези идепкейжээн. Ылаңгыя олар үлусчу дружинаның, эш хуузунуң судунуң, дерээжеңнер чөвүлелиниң ажылын башкарып, аңаа база идепкейлиг киржип турар.

Ынчалзажок партия организациязы бүдүрүлгенип шинтирлиг участоктарынга коммунистерни быжыглап турза-даа, ажыл-агыйның чамдык адырларында байдал шоолуг экиживейп турар. Чижээ, мыйыстыг бода малдың чаш төлүн бо чылын чүгле 59 хуунуу алган. Ол мшкаш республиканга мурнакчы ажыл-агыйларга бодаргга, бистиң малдан ап турар продуктуларывыс база эвээш. Бо дээрге ол чугула участоктарда коммунистерден бистиң партийжи негелдевистиң кошкаан хереглеп турардыр.

Хөй-ниити организацияларыбиле кады үлусчу дружина, эш хуузунуң суду чамдык хемчеглерни ап турза-даа, бисте хөй-ниитиниң корум-чурумунуң деңнели чавыс. Колхозчулар ортузунда арагалаар, ажыл шагы үзер, хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр фактылар ап-даа бар. Ол бүгү болза ажыл-ишчилер ортузунга партийжи политиктиг ажылды улам күштелдирерин негеп турар.

Коммунистерниң бүдүрүлгеге болгаш хөй-ниити амыдыралынга авангардчы ролюн күштелдирбишаан, тоску беш чылдың тодарадыкчы чылын эки түңнелдиг дооларынче, келир чылды чедишкинниг эгелээринге бижыг магадылалды тургузарынче колхозчу ажыл-ишчилериниң күжүн шудургу мобилизастаар дээш партия организациязы ам-даа күжеяишкинниг ажылды чорудар апаар.

С. ДОҢГАК,
Чөөн-Хемчиктиң Ленин аттыг колхозта партия организациязының секретары.

Кандыг-даа ажылдың чедишкинниг болуру баш бурунгаар хынамчалыг белеткелден чугула хамааржыр. Өөвүр районда «Торгалыг» совхозтуң мал ажылын, ол талазы-биле планныг онаалданы канчаар боттандырып турарын допчу-даа бол чырыдар бодадым.

Чайгы семирилгеш, күскү болгаш кышкы одарадмышкынны шын организастаа, кыштаглаашкыпкы эки чорудуп келген. Хүр чыл ашкан, күүгү семис малдың продуктулуу-даа бедик, ооң чаш төлү-даа боткур, дүргеп малдымчал болуруп совхозтуң ажыл практиказы улам-на бадыткап турар. Аңаа хамаарыштыр чамдык чижектерни айтып болур.

ПРАКТИКА БАДЫТКААН

«Торгалыг» совхоз мал продуктулары бүдүрериниң тос айлар планын ажыр күүсеткен. Күрүнеге эът садарын —103 хуу, сүттү — 104 хуу, дүктүг чыл планын — 106,4 хуу күүсеткен. 1973 чылдың бо үезин-биле деңнээрге, тодарадыкчы чылдың тос айларында күрүнеге сүттү 8,8 хуу, эътти 7,1 хуу, дүктү 8,8 хуу хөйнү сатткан.

Малдың күш-деңгелиниң эки болуп турарынга хамаарыштыр база бир чижек. Тодарадыкчы чылда күрүнеге дужаараан бир баш малдың дириг деңзизи эрткен чылдымдан: мыйыстыг бода малдың — 59 кг, чылгы малдың — 11 кг, хойнуң — 4 кг, өшкүнүң — 1 кг бедик болган.

Малдың баш саны чыл бүрү база өзүлделиг. Чижээ, 1973 чылда турганындан бо чылын бода мал 11 хуу, шээр мал — 7 хуу, а ниитизи-биле—6 хуу өзүлделиг болган. Ол болза организастыг удуртулганың түңнелин, зооветеринария ажылдакчыларының, ылаңгыя материалдыг байлактың үндезилекчилерия малчыннарның бир деминг ажылын илередип турар.

Чедишкинилерин быжыглаавышаан, моон соңгаар улам бедик көргүзүглүг болурунга «Торгалыгның» малчыннары бүзүреледиг. Кыштаглар септелгези ам барын шымнарыгаан, малга чеммер белеткээрин мурнуку чылдардан дээре организастаан. Херек ырында сиген белеткээр планын 106 хуу күүсеткен. Бо хүннерде 937 тонналы кыштагларда сөөртүп чедирген.

К. ООРЖАК.

ДАШТЫКЫЖЕ ЧОРУДАР МАШИНАЛАР

ЧУРУКТА: «Воронежсельмаштың» хереглекчилерге чорудуп бээр дээш белеткеп алган тараа арыглаар машиналары.

В. ИВАНОВТУҢ фотозу.

(ПМА).

ЧОГУУР ТҮҢНЕЛДИ ҮНДҮРЕР

Колхозка янзы-бүрү чаа тудугларны кылырыга, септелгете база суурну чаагайжыдырына ыяа тудугжу бригада улуг рольду ойнаар. Бригадаының ажыл-херээниң чедишкинин тудугжуларда партия организациязының партийжи-политиктиг бөлүүн организакчы ажылындан база улуу-биле хамааржыр апаар. Бай-Тайгада «Мурнакчы» колхозтуң тудуг бригадазында тудугжуларның күүгү салдынган сорулгаларны күүседиринче ында партия эге организациязы канчаар мобилизастап келгенин коммунистерниң өөкта чаа болган отчет-соңгулдалыг хуралына сайгарып көрген.

Бо чылын тудугжулар чурттаганың 8 чаа бажыңын, 400 баш хой кирер 3 чаа кажаанны тутканын, 50 ажыг колхозчуларның бажыңнарын септээн, оларның хөй нуруузу малчыннарны болган. Ол ышкаш олар тудуг материалдары белеткээринге, мал кажаалары септээргелге, суур чаагайжыдарынга идепкейлиг киришкей.

Ынчалзажок партия организациязы ажыл-херекти башкарар ролюн, ону контроллаар эргезин кошкаш күүседип келгенин отчёт-соңгулдалыг хуралга коммунистер шүүмүүлээн. Ооң ужурунда элээн каш чыл мурнунда эгелээн тудуглар ара соксаан. Чижээ, колхоз төвүнде Культура бажыңының тудуун 1972 чылда эгелээш, ханазын соңга кастыктарынга чедир туткаш, ара каггаи. Өске-даа ындыг тудугдар бар.

Тудугжулар ортузунда партийжи-политиктиг болгаш организакчы ажыл кошкаш тургустунган. Чыл эгезинден бээр чоокка чедир тудугжуларның күүгү салдынган сорулгаларны күүседиринче ында партия эге организациязы канчаар мобилизастаан келгенин коммунистерниң өөкта чаа болган отчет-соңгулдалыг хуралынга сайгарып көрген.

Бо чылын тудугжулар чурттаганың 8 чаа бажыңын, 400 баш хой кирер 3 чаа кажаанны тутканын, 50 ажыг колхозчуларның бажыңнарын септээн, оларның хөй нуруузу малчыннарны болган. Ол ышкаш олар тудуг материалдары белеткээринге, мал кажаалары септээргелге, суур чаагайжыдарынга идепкейлиг киришкей.

Ынчалзажок партия организациязы ажыл-херекти башкарар ролюн, ону контроллаар эргезин кошкаш күүседип келгенин отчёт-соңгулдалыг хуралга коммунистер шүүмүүлээн. Ооң ужурунда элээн каш чыл мурнунда эгелээн тудуглар ара соксаан. Чижээ, колхоз төвүнде Культура бажыңының тудуун 1972 чылда эгелээш, ханазын соңга кастыктарынга чедир туткаш, ара каггаи. Өске-даа ындыг тудугдар бар.

Тудугжулар ортузунда партийжи-политиктиг болгаш организакчы ажыл кошкаш тургустунган. Чыл эгезинден бээр чоокка чедир тудугжуларның күүгү салдынган сорулгаларны күүседиринче ында партия эге организациязы канчаар мобилизастаан келгенин коммунистерниң өөкта чаа болган отчет-соңгулдалыг хуралынга сайгарып көрген.

Каттыжымышкынның коммунистери ортем-техниканың, экономиктиг билиглериниң пропагандазы, номнар делгелгелери, «Моргежил талазы-биле эң-эки ат дээш» конкурстарны организастазы, күш-ажылчы алдарның кежээлерин, будүрүлгенин мурнакчыларының база шинчи талазы-биле тергиннеринең слеттарын чорудары, социалистиг чарыштың тинлекчилерин алдаржыдары ышкаш ажылдың ындыг хевирлерин бүза калбартып турар.

(СЭТА).

АЖЫЛ - ХЕРЕКЧИ ЁЗУ-БИЛЕ

Львовтуң «Электрон» деп будүрүлге-техниктиг каттыжымышкыны коллективтиң социал хөгжүдезинин он чыл планын ажыллап кылганы болгаш ону чедишкинниг боттандырып турары дээш ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедишкинниериниң делгелгезинин алдын медалы болгаш диплому-биле шаңнаткан. Коллективке моральдың база ажыл-чаңы кижизидилгезин сайзыраңгайжыдыр, ажыл-ишчилериниң политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин бедидер талазы-биле хемчеглер ол программага улуг черин эзлээн турган.

Каттыжымышкында партия организациязының секретары А. Д. Федоров СЭТА-ның корреспондентизинге чынча деп чугаалаан:— СЭКП-ниң XXIV съездиниңиң Директиваларында айтыткан будүрүлгечи бедик темпилерни чедип алыры ажыл-керекчи чоруктан, ажылчын база техник, инженер бүрүзүнүң күш-ажылды чогаадыкчы ёзу-биле көөрүнден улуу-биле хамаарыжыр. Каттыжымышкынның парткому, профзавилел болгаш комсомол организацияларының ол айтырыгны кичээнгейге алгаш, чыл саныында улус ажыл-агый планын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседирин хандырарынга холбаштыр чорудар идеологтуг ажылдың хемчегерин ажылдап кылып турган.

Эртемденнериниң сүмелеринге дүүштүр күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидерге база ону организастаарын экижидерин дээш чаршыка будүрүлгениң мун-мун ажылдакчылары киржип келген. Ооң түңнелинде бо чылын чүгле прибор тудугжулары белеп 15 муң ажыг телевизорларны даалгадан ажыр будүрген.

Марксизм-ленинизм чөредилгезин, СЭКП-ниң XXIV съездиниң материалдары-биле будүрүлгениң тодаргай айтырыгларын сырый холбаштыр пропагандалаары социал хөгжүлдениң программазында чугула черин эзлеп турар.

Чижээ, партия чырыдыышкынының системазының хөй санныг звеноларының бир кичээлиниң темазы ыяаны будүрүлгениң фондулары болгаш ону ажыктыг кылдыр ажыглаар аргалары дээш айтырыгны чугаалашкан.

Кичээл үре-түңнелдиг, солун кылдыр эртсин дээш пропагандистер үстүүде айыттынган сорулгага дериг-херекселдерни канчаар эң эки ажылдаза эки деэрзиниң дугайында ажылдар бижип белеткээр онаалганы дыңнакчыларга берген.

Парткомуң чанында политинформаторларның бөлүүн тургускан, ооң составында партия, ажыл-агый болгаш профзавилел ажылдакчылары кирген. Олар будүрүлгениң, ооң адырларының мурнунда турар сорулгаларны, чуртта болгаш даштыкыда байдалды ажылчын коллективтерге доктаамал чугаалап берип турар.

Кадрларының мергежилин барымдаалап, шын шилип алырының талазы-биле хемчеглерниң аргазын база ажылдап кылган. Мораль болгаш ажыл-чаң кижизидилгезиниң талазы-биле ажылды сайзыраңгайжыдырының түңнелиндеа кадрларның ажылдан үнер чоруу кызырылган, ажыл шагы үзери дыка эвээжээн.

Каттыжымышкынның коммунистери ортем-техниканың, экономиктиг билиглериниң пропагандазы, номнар делгелгелери, «Моргежил талазы-биле эң-эки ат дээш» конкурстарны организастазы, күш-ажылчы алдарның кежээлерин, будүрүлгенин мурнакчыларының база шинчи талазы-биле тергиннеринең слеттарын чорудары, социалистиг чарыштың тинлекчилерин алдаржыдары ышкаш ажылдың ындыг хевирлерин бүза калбартып турар.

(СЭТА).

АКТИВКЕ ДАЯНГАШ

Чоннуң амыдыралының культурлуг деңнелин бедидерининг, хостуг үе-шактыг чөп ажыглаарының айтырыгларынче Ангатының хереэженнер чөвүлели доктаамал кичээнгей салып турар. Чөвүлел болгаш активчилер эгелекчи саналдарны үндүргеш, ону амыдыралга боттандырарынга идепкейлиг киржип турарлар.

Суурда ажылдап турар 11 агитквартирада санитар арыгшевер комиссиялары чөре дээштиг ажылзы чорудуп. Чоннуң санитар талазы-биле билиин бедидерине улуг дузаны чедирип турар. Олар айда бир катап санитар хымалдазын чорудары чанчыл апарган. Санитария болгаш арыг-шевер дугайында лекция, бесседаларны удаа-дараа организастап турар. Мында районуң болгаш суурнуң эмнелге ажылдакчылары идепкейлин киргүзүп келген.

Хеп быжарының база аргыя даараарының болгүмнерин чөвүлел кежигүннериниң саналы-биле тургускан. Оларда киржип турарлар ам, ураи-шевер мастерлер дег, хептиң боттары аргып, даарап, амданныг чемин кылып белеткээрине мергежип алган. Бо дээрге болгүмнериниң удуртукчулары Н. Сватикова, Н. Ооржак, А. Сарыглар оларның чүтүлдүг ажылының база түңнели болур.

Чогаалчылар С. Токаның «Чоннуң оглу», С. Сүрүң-ооздуң «Авазынга даңгыраа» деп номнарынга номчугга конференциязын бистиң активчилеривис организастап эрттиргеп. Бисте байыр, чыскаалдарга холбаштыр ыыштамылга болгаш тематиктиг кежээлерни эрттирери чаңчыл боон бар чыдар. Ол ажылдарыны моон соңгаар-даа үргүлчүдээр бис.

С. ООРЖАК.
Аянгатыда хереэженнер чөвүлелиниң кежигүнү.

Барыын-Хемчиктиң хереэженнер чөвүлелинде

БЫЖЫГЛАП, БАЙЫДАР

Чер-черде хереэженнер чөвүлелдери чоннуң амыдырал-чурттаргазының культуразын бедидерингө, оларның ортузунга политмассалыг хөй талалыг ажылдарны чорудуп турар. Барыын-Хемчиктиң хереэженнер чөвүлелдериниң чамдыктарында бо талазы-биле кылдынган ажылдарны моон адаанда парладывыс.

Барыын-Хемчик районунуң хереэженнери тоску беш чылдың тодарадыкчы дөртку чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде ажыр күүседип дээш будүрүлгелерге, ажыл-агыйларга, албан организацияларга социалистиг чарышты улам калбартып, хожудаңгай ажылдыг чөвүлел, бөлүк турбазын дээш кызымак ажылдап турарлар. Районда хереэженнериниң 11 чөвүлели, 73 агитквартира, 250 ажыг активчилер чоң ортузунга агитмассалыг, организастыг ажылды чорудуп турар.

Хереэженнерин будүрүлгеге, хөй-ниити ажылынга хаара тудары чөвүлелдер аразынга келбарган чарыштың кол негелдерининиң бирээзи боон турар. Бо талазы-биле «Шекпээр» совхозтуң Бичө-Тей саңбырының хереэженнер чөвүлели шудургу ажылдаан. Ылаңгыя чугула сезоннуг кампаниларга хереэжен ишчилерни киништирериниге салбырның «Аян» агитквартира идепкейлиг ажылдаан. Ында хереэженнер хөй кыргылдазынга тергиин эки киришкеннер.

«Хемчик» совхозтуң болгаш Ангатының чөвүлелдери ниитиниң малынга чем-суур белеткээрине чурттакчы черлер, суурлар чаагайжыдылгазынга болгаш өске чугула ажылдарга шеф-дузаа көргүзерине хереэженнерни багай эвес организастап келген.

Чоннуң коммунистиг кижизидилгезинге хамаарыштыр лекция, бесседаларны болгаш янзы-бүрү тематиктиг кежээлерни, номчулга конференциялларын эрттиреринче чөвүлелдер доктаамал сагыш салып келген. Чижээ, Эрги-Барлыкка «Чаа кижи төрүттүнгөн», «Не болгаш чаш», Аянгатыга «Өг-бүлениң бюджеди», «Шокаровс балы», Саадак-Терекке «Арагалаар чоруктуң сорбулары» деп болгаш оон-даа өске темаларга кежээлерни солуп, утка-шынарлыг кылдыр эрттиргеп.

Мал ажылында хереэженнериниң ортузунга политмассалыг ажылды дээштиг чорудары болгаш оларның амыдырал-чурттаргазының культуразының деңнелин бедидеринииң айтырыгларын чөвүлелдериниң доктаамал кичээнгейинде турар. «Хемчик», «Шекпээр» совхозтарда чөвүлелдериниң активчилери ыракта турлагларга, коданнарга ниитиниң малын ажаап, кадарып турар малчыннарже үргүлчү үүгүшкүннерни кылып, оларның амыдырал-чурттаргазыгы белеп танывып, ажыл-ижинге боттуг дузаны көргүзери чаңчыл апарган.

Хереэженнер чөвүлелдериниң ажыл-чорудулгазынга агитквартиралар улуг рольду ойнап турар. Мында чорудуп турар агитмассалыг ажылдан аңгыда, янзы-бүрү бөлгүмнер ажылдап турар. Оларда 940 кижи хаара туттунган. Бөлгүмнериниң ажылын түңнээн. Аъш-чем кылырының, хеп артып, даараарының талазы-биле бөлгүмнериниң кылган үүлдериниң делгелгелерин чөвүлелдер ийи удаа эрттиргеп. Орус дылды өөренириниң бөлгүмнери база бар. Эрги-Барлыкта ындыг бөлгүмнүң ажылын башкы Елена Саая багай эвес удуртуп келген.

Эки ажылдыг чөвүлелдериниң дуржулгазын иептередир талазы-биле семинарларны организастаан. «Барлык» совхозта, Аянгатыда, Эрги-Барлыкта чөвүлелдериниң ажыл-чорудулгазының дуржулга солчуушкунунуң семинарлары эрткен. Семинарларның киржикчилери чөвүлелдериниң чорудуп турар организастыг политмассалыг ажыл планы-биле болгаш садыг хандырылга, культура болгаш урутлар албан черлериниге оларның кандыг дуза чедирип турарын-биле танышканнар.

Районнуң партия организациязы хереэженнер ортузунга ажылды доктаамал удуртуп, чөвүлелдериниң ажылынга дээштиг дузаны чедирип турар.

Партийжи политчырыдыышкынның болгаш комсомол өөредилгезиниң четкизиинде 930 хереэженнер таарга туттунган. Кежээки школада 216, техникумда 259, Ак-Довуракты профтехучилищезинде 110 кыстар өөренип киргеп. Хереэженнер ортузунга идей-кижизидилге ажылынның дугайын районнуң партия активиниң хуралынга чугаалашкан. Чоокта чаа хереэженнерниң район слёду база болуп эрткен.

Ынчалзажок чоннуң амыдыралының культуразының деңнелин улам бедидерингө база коммунистиг кижизидилгезинге холбаштыр хереэженнер чөвүлелдери кыадынган ажылдарны быжыглап, маңза ажылдың чаа-чаа солуп, бедик утка-шынарлыг хевирлерин дилеп тывып дээш ам-даа шудургу ажылдарны чорудар ужурлуг.

Е. АЖИ,
СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкомунуң хереэженнер ортузунга ажыл чорудар кыадзының эргелекчизи.

Чарышка киришкеш...

Бистиң «Хемчик» совхозтуң хереэженнери Совет Тываның 30 чыл оюнга белектиг ужуражып, төрээн совхозунуң төвү Эрги-Барлыкты үлегерлиг чараш, чаагай суур болдурар дээш кялбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киришкеннер. Ук чарышка киржирибиле агитквартиралар боттарының аразында чарыштыг турган. Ооң негелдезинге чаагайжыдылганың кол-кол айтырыглары болгаш албан организация база чурттаага бажыңнарының камгалал-кадагалалының, арыг-силиг байдалының база кижизидилге, политмассалыг хемчеглериниң айтырыглары кирген турган.

Суурнуң чайгы хаастаягазы, шимелде-дерилгеге чечек олуртулгазы, ногаанчыдыга ажылынга эштер Д. Хомушку, Д. Ооржак удурткан агитквартираларның кежигүнери, совхозтуң Культура бажыңының, уруглар садыгының, көдээ Советтиң ажылдакчыларының идепкейлиг киржип, хөй-хөй чечектерни, чараштыр кыягган клумбаларны, ыыштарны тарааннар.

Уруглар кижизидилгезинче, чурттаага бажыңнарының арыг-шевер байдалынче чөвүлелдиң активчилери, агитквартиралар онза сагыш салып келген. Моон улампдан ада-иелериниң ие-чаштарны кижизидип өстүрериниче хайгаараалы, сагыш човаашкыны, оларның харылсаалгазы бедээн. Бажыңнарның ыштика-даштыкын арыг-шевери экижээн.

Бистиң чөвүлел малчыннарның амыдырал-чурттаргазынче доктаамал сагыш салып турар. Малчыннар ортузунда дузалаар кассены организастаан. Ол ышкаш айда ийи малчын өг-бүлениң бажыңының дериг-херекселин 'чаартып, садыг ялырынга дуваларыгы чаңчыл боон бер чыдар. Моон ачызында бо чылын дыка хөй малчыннар чараш, чаа эт-херекселдиг апарган.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ,
«Хемчик» совхозта хереэженнер чөвүлелиниң даргазы.

ӨӨРҮНЧҮГ БОЛЗУН ДЭЭШ

Совет кижилериниң хандырылгазының бедик культуразы дээш чаагай ажыл-херекке садыг ажылдакчыларының үлүг-хуузу база чугула черни эзлеп турар. Ылаңгыя мында хереэжен ишчилер ажылдап турар. Оларның сагыш човайгыр чоруугга, өөдек-эвилек сөстерниге улуг-даа кижилер, бичиилер-даа, улуг назылыгларда өөрүүр.

Барыын-Хемчиктиң хереглекчилер ниитилелиинде ажылдап турарларның хөй нуруузу база-ла хереэженнер. Бистиң садыгжылар хандырылганың бедик культуразын чедип алыр дээш демиселге, кижи бүрүзү боттарының төлептиг үүгүн киирип, бедик мергежилди чедип ап турар. Районнуң садыг ажылдакчыларының чүткүлдүг күш-ажылының түңнелинде, райпо. тодарадыкчы чылдың планын, социалистиг хүлээлгезин ай, квартал санында чедишкинниг күүседип келген.

Районнуң магазиннери, хөй-ниитиниң чемненилге черлери чамдык ажылдарны чоруткан. Садыг болгаш чемненилге черлериниң дерилгезин көрүштүр, яптиг кылдыр тургузарының, барааннарны чараш кылдыр делген салырының болгаш делгелгелерни, көрүдделерни биледилиг организастаарының дугайында лекция, бесседаларны хереэженнер чөвүлелиниң инициативазы-биле каш-даа удаа чоруткан.

Бо бүгү хемчеглер садыгның ниити культуразын бедиткеп. Районнуң магазиннери, столовайлары, делгелгелерге доктаамал киржип турар апарган. Хереэженнер следунга холбаштыр «Хереэженнер, силерге», «Уруглаарга, чаштарга» деп аттыг белектерин делген сатканы дыка солун болган. Бисте хөй-хөй садыгжылар садыгның бедик культуразын чедип, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турарлар. Оларның аразында садыгжылар М. Ооржак, О. Хертек, П. Криуненко, Р. Долгопольская, А. Моңгуш болгаш өскелерниң мурнакчылар төлептин-биле кирип турар. Олар чүгле онаашкан ажыл-хереэнге кызымаккай эвес, идепкейлиг хөй-ниитичилер.

В. ЧЕМЕРИНСКАЯ.

УРАН-ШЕВЕР КЫЛЫГЛАР

Бистиң районнуң хереэженнеринде алдар-сураглыг ажылчынар, малчыннар, эмчилер, башкылар, колхоз, совхозтарның будүрүлгө, албан организация черлериниң мурнакчы шалыпчылары дээш черле кымнарны чок дээр. Олгрның аразында чүгле онаашкан ажыл-хереэнге эрес-шудургу болурундан аңгыда, кайгамчык уран-шеверлер база бар. Бо дугайын Совет Тываның 30 чыл оюнга тураскаатканы делгелге хереглээн. Ук делгелгени чоокта чаа Барыын-Хемчик райсоюнуң хереэженнер следунуң хүнүнде организастаан. Анда «Шекпээр», «Барлык» совхозтарда, Аянгатыда, Бижиктиг-Хаяда болгаш өске-даа черлерде хереэженнер чөвүлелдериниң уран-шеверлери киришкеп.

Моон мурнунда делгелгелерден бо делгелге ылгалыг болган. Анда киришкеннериниң саны көвүдээн, делгээн кылыглар эң-не янзы-бүрү болган. Шынар талазы-биле база экижээн. Ында амгы үеның эр, хереэжен костюмнери, эргып кылган свитер, борттер, моюн-ораарлар болгаш эптиг, чараштыр даарап каастаан тыва тоннар, дериг-херекселдер дээш өскедаа чүүлдерни салган.

Эң эки кылдынган 20 ажылдың ээлерин шаңнап-мактаан. Ооң иштинде Д. Моңгуштуң, Д-К. Саяның, У. Доңчаттың, М. Даспайның болгаш өскелериниң-даа ылгалыг ажылдары тергиин эки санаттынган. Ниитизи-биле Бичө-Тейде, Аянгатыда, Бижиктиг-Хаяда, «Барлык» совхозта хереэженнер чөвүлелдеринден келген ажылдар удаа-дараалаштыр бирги, ийги, үшкү шаңналдарга киргеп.

Ол бүгүнү хереэжен чоннуң хоотуг үе-шагында ажыктыг ажыл-херекче хаара туткан, бот-тывынгыр болгулмерниң, агитквартираларның база чөвүлелдериниң шудургу ажыл-чорудулгазының түңнелинде чедип алганы чуглажок. Бо ажылдарже хереэженнер чөвүлелдери моон соңгаар-даа улуг кижизидилгейни салыр апаар.

М. КОБЛОВА.

Аныяк хоорай Ак-Довурак Тываның үлетпүрүге болгаш тудуунга ажылдаар национал кадрларыны ёзулуг дарганнаар чеи болу берген. Ооң чижээнге коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Зинчанда Салчактың он бир кижилиг тудугжу комсомолчу-аныяктар бригадазы хамаарыжыр. Бо аныяктар чаа хөгжүп олурар аныяк хоорайда чурттаалгамның хөй катт бажыңнарын, будүрүлгеге, культура, албан черлериниң будүлдарын, урүттар ясли-садтарын тутчурунга боттарының үлүг-хуузун киирип келген.

Салчактың бригадазы бо хүннерде «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийги эзлеэнии тудуунда ажылдап, иштики шеверлел ажылдарын кылып, ай, квартал планын ажыр күүседип турар. Бригаданың кежигүннери ам Улуг Октябрьның байырлалынга күш-ажылчы чедишкинниерниг ужуражыр дээш шалыпчы эзлеглде ажылдап турар.

ЧУРУКТА: мурнакчы бригаданың болук кежигүннери.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

Румын дайынчыларның байырлалы

ХАЛАЖЫЛГАДА ГЕНЕРАЛ-ЛЕЙТЕНАНТ А. Е. ХМЕЛЬ.

Чылдың-на, октябрь 25-те, РСР-ниң Чепсектиг Күштериниң хүнүн демдеглеп эрттирип турар. Ону совет дайынчылар румынчылар-биле кады Румынияның бүгү девискээрин 1944 чылдың бо төөгүлүг хүнде немец-фашистиг эжелекчилерден бүрүнү-биле хостаанының тураскаатткан.

Хаан эрге-чагыргалыг турган Румыния 1941 чылдың июнь 22-де фашистиг Германия-биле кады Совет Эвилелинче халдаанны билдингир болгай. Румынияны Германияның талазынга дайынче киргеп чагырыкчы бөлүктерниң политиказы улустуң үнделзин национал эрге-ажыктарынга шуут удур турган. Ол политика совет болгаш румын улустарының найыралының шагшаадан бээр туруп келгей чазагай чаңчылдарынга база удур боон турган.

1944 чылдың чазынында Совет Армияның шериглери аткаарлаан — гитлержилерни мызырты сүрбүшаан, румын черге чедип келгеннер. Ол чорук чурттуң бүгү девискээриниң гитлержи эжелекчилерден дораан хосталыр үези келгенинге улустуң идегелиг улам бажыктырган. Ол үеде Румынияның Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле чурттуң аңгы-аңгы районнарынга патриотчу күштериниң хөделиишкинин дыка идепкейжээн турган.

1944 чылдың августуң 20-де Совет Армия Яссы-Кишинев девискээрниге турган гитлержи болгаш румын-фашистиг шериглерге калбак шаап халдаашкынын эгелээн. Ол тулчуушкуннарга бистиң шериглеривис немец-фашистиг шериглериниң 600 муң ажыг кижилиг бөлүүн чылча шапкан. Шаап халдаашкынга киришкеммерниң составында румын национал маадыр Тудор Владимирескуның аттыг бирги эки турачы чадаг шериг дивизиязы база кирип турган. Ону Совет Эвилелинге турган румын антифашистериниң силээри өзугаар 1943 чылда тургускан. Ол дивизияны колдуунда-ла гитлержилерге удур боо-чепсектиг демисежирии хүзээн, туттурган румын шериглерден тургускан. Ол кезекти совет боо-чепсек-биле бүрүн хандырган турган.

Совет шериглериниң шаап халдаашкынны эгелээнин чепсектиг тура халышкынының медээзи болган. Ажылчын гвардиязының чепсектиг отрядтары болгаш Бухарест гэрнизонунуң шериг кечектери 1944 чылдың августуң 23-те Румынияның Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле Румынияның кайысылалының эң чугула черлерин эзлепкеш, Антонескуның фашистиг эрге-чагыргазын дүжүр октаан. Чуртка улусчу революция эгелээн. Августуң 24-те Румыния дайындан үнген болгаш августуң 25-те гитлержи Германияга удур дайынны чарлаан.

Августуң 31-де совет шериглер Бухарестиже кирген болгаш ооң чурттакчылары оларны өөрүшкүлүү-биле уткавнаар. Чер болгаштa-ла байыр чедиргек үнер дыңналып турган. Чоп совет дайынчыларга чечектер түтсүн турганнар.

Хаан шериниң солдаттары болгаш офицерлериниң чамдыызы фашистиг эрге-чагырганы дүжүргенинин дутайында медээки өөрүп, сорук кирип дыңнаннар. Олар фашистиг Германияга удур демисежирии дутайында дужаалды база өөрүшкү-биле хүлээп алган. Румын шериг кезектери совет шериглер-биле кады тулушуушаан, чурттуң Брашов, Клуж, Орадеа-Маре дээш ыяштан ындыг улут-улут төптерни хостаарының тулчуушкуннарынга идепкейлиг киришкен. 1944 чылдың октябрь 25-те совет болгаш румын шериглер Сату-Маре, Карей хоорайларны эзлээн болгаш румын черни фашистиг эжелекчилерден хостаарын долузу-биле дооскан.

Румын даймычылар фашистиг шериглерге удур демиселге дайынчы эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруктуу хоргускеннер. Эң алдынгы Тудор Владимирескуның аттыг 1-ги эки-турачы чадаг шериг дивизиязы Төрээн чурттуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш тулчуушкуннарга оназ шилгараан. Ол шериг кезээниң дайынчыларының маадырлыг чоруун Совет Армияның командлыкаа чери, а сөөлүнде РСР-ниң чазаа белиин-биле үнелеп көрген.

Румын шериглиң өске-даа хей-хей кезектери база-ла тулчуушкуннарга шилгараан.

Чиигээ, фашистиг Германияга удур дайынның үезинде Румынияга ёзулуг улусчу шериглиг тургузары эгелээн. Коммунистиг партия шериглиң эң дээрге кезектеринге, бирги сөлчегге солдаттарга даянымшаан, реакциялыг күштерни ацтылаан, а ооң соонда оларны дугайында дужаалды база өөрүшкү-биле хүлээп алган. Румын Компартиязының кыйгырыын ёзугаар коммунистер, комсомолчулар, партия кежигүнү эвес ажылчыннар шериглиң күрээлекинге кирген болгаш олардан социалистиг Төрээн чуртка бердинген шериг кадрлары өзүп үнген.

1947 чылдың төнчүзүнге чедир Румынияга ацты талазыбыле күштериниң деизигүүр байдалы ажылчын ацгыным болгаш ооң эвилелчилериниң талазынче шуут шилчээн.

Оң-ла чылдың декабрь 30-де монархияны дүжүр октаан. Армия улуска болгаш оларның чазаанга шынчы болурунуң дацгыраан чаңгыс уй-биле берген. Чуртка социалистиг тургузуушкунуң үе-чадазы эгелээн -болгаш улусчу Чепсектиг Күштерни тургузар ажыл база доозулган.

Румыниянның амгы үеде Чепсектиг Күштери -болдунуң тургузуунуң талазы-биле социалистиг өске-даа чурттарның Чепсектиг Күштериниң тургузуу-биле дөмей боон турар. Олар амгы үениң негелдезинге дүжүп, армияга болгаш флотка даазырган соруглаларны күүселирин хандырып турар.

РСР-ниң Чепсектиг Күштеринде кургаг чер шерии, Шеригг-Далай флоту, агаардан халдаашкынга удур камгалал шерии, ужар-чүүл, а ол ышкаш кызыгаар шерии кирип турар. РСР-ниң бир үлетпүрүүнүң челишкининг хөгжүлдезининң болгаш Совет Эвилелиниң улуг дузаламчызының ачызында акы-дуңма чурттуң Чепсектиг Күштериң техниктиг талазы-биле эки хандыраар арганыг боон турар. Румыниянның улустуң армиязы ам механизоваттынган болгаш реактивтиг артиллериң-биле, танкылар-биле, ракета чепсектербиле, амгы үениң болбаазын самолёттары болгаш дайынчы корабльдери-биле, бронетранспортёрлар болгаш өске-даа дайынчы техника-биле хандыртынгаш.

Социалистиг Румыниянның Чепсектиг Күштериниң командирлериниң, политаппыларының, янзы-бүрү эртеминиг шериг инженерлериниң терминин эки дээш кадрлары бар. Олар шупту ажылчы хонналрның иштинден үнген болгаш Коммунистиг партиядан, улусчу чазаанга бердингеп.

Совет Эвилелиниң болгаш Европаның өске-даа социалистиг чурттары-биле кады Румыния Социалистиг Республика 1955 чылдың май 14-те найыралы, кады ажылдажылга болгаш кайы-кайызынга-даа дузалаарының дугайында Варшава договорга деп адаар нерээге база ат салган.

Бодунуң ужур-дузазының талазы-биле камгалал чемнээ боон турар ол керээниң шугуму-биле социалистиг чурттарның армияларының дайынчы кады ажылдажылгазы, боң-биле кады совет болгаш румын хайынчыларның дайынчы найыралы улам калбарын турар. «Бистер, империализмге удур демиселчилер, дайынчы сырый каттыжышкынны иеп турар эвилелчилер боон турар бис, мынчаган ол сырый каттыжышкынны үрээр дээр кандыг-даа ораалдажышкынарны окта таварышпас чүүл кылдыр, делегей империализмнинге удур демиселдиң эрге-ажыктарынга өскерелиишкин кылдыр хөөр бис»—деп, В. И. Ленин айыткан.

Румын-совет найырал чыл келген түдүм-на улам бижыглып турар. Делегейниң нёнги дайынының чылдарында совет улус румын улуска улуу-биле дузалаан, фашистиг кулдажышкындан хостаган, румын улустуң социалистиг хөгжүлдезин шилип алырынга дузалаан.

Тулчуушкуннарның чаябышкыг одунга совет-румын дайынчы кады ажылдажылга тургустунган. Ол найырал совет болгаш румын улустарының эң дээрге ойлдарының ханы-биле бижыккан. «Румын болгаш совет армияларының кады тулчуушкуннарынга румын болгаш совет дайынчыларының аразында ыяш-дуңма бүзүүнүң кады ажылдажылгазының үндезини салдынган, румын улус-биле Совет Эвилелиниң улустарының аразында найыралдың харылзаалары чаа чаддаже кадурүлгени»—деп, Румынияның Коммунистиг партиязының Чиигиже секретары, Румыния Социалистиг Республиканың президентизин Н. Чаушеску айтып турар.

Румынияны фашистиг эжелекчилерден хостаары дээш тулчуушкуннарга маадырлыг-биле өлген совет дайынчыларның тураскаазын румын улус хүндүлел-биле көрүп турар. Бухарестиде болгаш өске-даа хоорайларда хостакчы Совет Армияга аддар болдурган тураскаалдарны турускан, обелискилерни кылган.

Антигитлерчи фронтуга совет болгаш румын шериглериниң кады тулчуушкуннары дайынчы бузулбас кады ажылдажылгачыл үндезинин салган. Совет болгаш румын дайынчыларның найыралы үргүлүү быжыглып, румын болгаш совет Чепсектиг Күштериниң аразында харылзаалар улам-на янзы-бүрү боон кел чыдар. Совет болгаш румын дайынчылар фашизмге удур демиселдиң чылдарында тереидешкен болгаш моон-даа соңгаар найыралды улам бажыглаар, социализмниң чаалаа алышкынарын серемчилеп-даг камгалаар. (СЭТА).

Хой ажылында чугула кампания

НЕГЕЛДЕНИ КҮШТЕЛДИРЕР

Октябрь 20-де медээ өзугаар алырга, республикамның аңыл-агыйлары 240376 хөйму тарып бээзаткан, азы ниити планның 75 хуузу. Колхозтар ол планны 74,3, а совхозтар —76,2 хуу күүсетиилээн.

Тес-Хем, Эрзин районнар болгаш Чөөн-Хемчик районнуң колхозтары хөйнуң тарып бөөзадылгазын доозкан. Барыын-Хемчиктиң аңыл-агыйларында ол аңыл доостурунче чөөкшуулаан.

Малдың ужаашкыдыгга аңылынче кол ынчаңгейни угландырарын биле тура-ла, чамдык аңыл-агыйларда ону карнызы-биле үреп турар таварылгалар бар. Тес-Хем район тарып бөөзадыгга планын күүседип аяа-даа, Шаре-Нуурда пунктуну чедир бөөткеп аяавазындан «Ак-Эрик» колхоз тарып бөөзадыгга аңылын сандаратkан. Ол ышкаш Чөөн-Хемчиктиң «Авдан-Мавдыр», «Чыраа-Бажы» совхозтарда, Эрзиниң Ленин аттыг, «Морен» колхозтарда, Улуг-Хемниң «Улуг-Хая», «Күш-ажыдың хостуу», «Нөйырал» совхозтарда байдал база дүвүреңчиг боон артпышаан.

Бай-Тайганың аңыл-агыйлары бө чугула кампаниянның планын күүсетпээн хирезинде район тарып бөөзадыгганы 62 хуугa чедиргеш, аңылады соңсаткан.

Ол аңылды сентябрь айда эгелээр ыяштар керээ чардынган турбуше. Каа-Хем район чугле октябрьның ийнги чартыында киргеп. А «Октябрь 30 чылы» колхоз тарып бөөзадыгганга аңга чедир кирбээн. Чамдык аңыл-агыйларда мындыг байдал ол районнуң удуртукчуларын дүвүретпейн турары задептиг.

Бө колхоз хөйнуң тарып бөөзадыгга аңылынче чыдың-на кошкак ынчаңгейни салып турарын айтыры чугула. Эртикен чылдың бө үезинде районга 6138 хөйнуң тарып бөөзаткан турда, бо хүннерде ол сан чугле 5424 четпеннин айтырга-ла ол районда хөйнуң унсаашыдыгазын экижидерниче кошкак ынчаңгейни угландырып турары илдең-дир. А хөйнуң унсаазын экижидери дээрге-ле ээзээш чарыгдалдарны үндүрүп турғаш күүрүнеге чиик ортептиг, хей санныг эттти, сүттү, дүктү бижри болур дээрзин ол адырны харылып турар кижилер билир ужуглуг.

Ынчалза-даа, чамдык районнарда бө эмылдың шүүлеп байдал-биле чөрүп турарын хомудаачыт.

Каа-Хем район ол талазы-биле планын чугле 34,1, Мөңгүн-Тайга — 28,0, Тожу—47,5, Таңды — 48,3 хуу чедирип алганын ол районнарның удуртукчулары, недээ аңыл-агыйның туснай эртеминиглери чүнүң-биле тайылбырлаарын?

Ол районда хей дугуның шынары куду, а кыргыы ап турары — чылдан чылче ээзээп турар.

Бүдүрүкчүүлүг ишкәрлер районнуң аңыл-агыйларында ээзээш эвес. Ынчалза-даа оларны эки белетковазын, чем-биле чогуур негелдезинге чедир хандырбаан. Тарып бөөзадыгга пунктуларында мындыг байдал мал аңылының чамдык тускай эртеминиглерни дүвүретпейн турар, аңыл-агыйларның удуртукчулары олардан негелдени ишматкан.

Тарып бөөзадыгга аңылын улам эжиидер талазы-биле республиканың Министрлер Чөвүлелиниң 1973 чылдың февраль 8-теги деңгээлиин күүседири-биле районнарның кадаа аңыл-агый эргелелдери колхоз, совхозтарның удуртукчуларынган негелдени күштелдирер умурлуг.

А. ТЮТИНА,
Курукаажыдыгга каттыжышкынының начальнигиниң ораалакчызы.

ӨГ-БҮЛЕ БҮРҮЗҮНГЕ

Коммунистиг тургузуушкуннуң, экономиканы болгаш культураны хөгжүдеринин, чаа кижини кажыздеринин чугула айтырыгларының дугайында партияның масса-биле хүн бүрү чугаалажырының давынчы чепсээ—парлалга болур.

Бистиң чуртувуста солуннарның болгашг журналдарның номчукчулары миллион-миллион. Оларның хары угдз үнер ниити тиражын алыр болза, бир өг-бүлеге-ле 4 ажыг экземпляр онаажыр.

1973 чылда ССРЭ-ге (Бүгүзавилелдиң ном палатазының кергүзүглерни өзугаар) 8 муң хире солуннар үнүп, оларның хары угда үнер тиражы 150 миллион, а 6-67 журналдарның ниити тиражы 170 миллион четкен. СЭКП Төп Комитединиң дөрт журналдары—«Коммунист», «Партийная жизнь», «Политическое самообразование» болгаш «Агитатордың чагыдылга чыл эгезинде 5,5 миллион четкен. СЭКП ТКның органы, совет парлалганың баштайгызы—«Правда» солун 2 миллион чагыл алыкчылардыг, а ооң ниити тиражы 10.400 муң экземпляр.

Көдээниң номчукчуларының парлалгага сонуургалы база-ла дыка өзүп орар. Оларга 118,6 миллион солуннар болгаш журналдар онаажыр. 1973 чыл-биле деңнээргe ол бо чылын 2,5 миллионга ковудээн.

Хүн бүрүнүң үнүп турар парлалгазын номчукчуларга чедирери чылдың-на сайгарлагайжып орарын база демдеглээр херек. Солуннарны, журналдарны чер-черге чедиреринге амгы үениң болбаазырангай транспортун, эң ылаңгыя ужар-чүүлдү калбаазыбиле ажыглап турар. Кол төп солуннарның болгаш чамдык журналдарның тиражының дыка хөйүн самолёттар-биле эккелгеп матрицалар өзугаар парлап, ковудээнин турар. Харылзаанын каналы-биле, фототелеграф аргазы-биле солун ажыннарын дамчыдары техниктиг депшилгенинг атызынга боттанып эгелээн. Ындыг арга-биле төп 9 солуннарны Хабаровск, Ташкент, Иркутск болгаш ооң-даа өске шупту 21 хоорайларже дамчыдар.

Бистиң республиканың номчукчуларының парлалгага сонуургады чылдан чылче улам өзүп, солуннарны, журналдарны оларга чедирери база дүргедээн. Кызыл хоорайның чагып алыкчылары «Правда», «Известия», «Советская Россия», «Сельская жизнь» солуннарны үнген хүнүнде номчуп турар. Райониарже солуннарны самолёттар, автомашиналар-биле чедирер. Ам республиканың 1000 чурттакчызынга 1002 солуннар, журналдар онаажыр.

1975 чылдың солун, журналдарының чагыдылгазы бистиң республикада уламчылап турар. Партияның мерген угаанының сөзүн массага чедирип турар совет парлалганы чоңортузунга тарадыр дээш бистиң республиканың партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары чогуур хемчегленип алган. Парлалга чагыдылгазы Кызыл хоорайда, Бии-Хем, Барыын-Хемчик, Тожу, Тес-Хем, Мөңгүн-Тайга районнарда организастыг чоруп турар.

СЭКП-ниң Кызыл хооркомунун бюрозунга чагыдылганы эртиирер дугайында айтырыгны ой-шаанда чугаалажып көрген. Бо талазы-биле партия организацияларының секретарьларының, парлалганың хөй-ниити тарадыкчыларының чөвүлел хуралын база эрттиргеп. Хоорайның хөй-хөй будүрүлге, албан организацияларының кежигүнү эвес лекциялар, семинарлар, «Тывамның аныяктары» солунга бижээн. Харын-даа 1974 чылда бижиткен солун-сеткүүлдерин чамдык чагыкчылар шуут албайн турган таварылгалар база бар.

Ол ышкаш Бай-Тайга районнуң мраккы Кара-Хөлде чагып алыкчылар почтаны конгуг үзүктелдиг ап турар дугайын редакцияга бижээннер. Мындыг чижектерни өскедаа черлерден көргүзүп болур. Ынчангаш солуннар болгаш журналдар номчукчуга чогуур үезинде четкен турарын чедип алыры черле чугула.

Бистиң парлалгавыс СЭКПниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседириниче чонну эвилелдээрингe партияның дайынчы дузалакчызы болуп турар. Ынчангаш хой-хей солуннарны болгаш журналдарны чонуң калбаа-биле чагыдып алган турарын чедип алыры черле чугула.

Бистиң парлалгавыс СЭКПниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседириниче чонну эвилелдээрингe партияның дайынчы дузалакчызы болуп турар. Ынчангаш хой-хей солуннарны болгаш журналдарны чонуң калбаа-биле чагыдып алган турарын чедип алыр дээш организастыг болгаш масса-политиктиг ажылды улам күштелдирери чугула.

А. КОЛ.
СЭКП обкомунуң парлалга секторумуң инструктору.

Ф. Кастронуң интервьюзу

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Кубаның Компартия ТК-зының Бирги секретары, Революстуг чазактың Премьер-Министри Ф. Кастро америк Си-Би-Эс деп телевизия компаниязынга интервьюо берген. Каттышкан Штаттар Куба ортулукту экономика талазы-биле кызагдаар бүзээлелиин дүжүрер болза, ийи чурттуң аразынга дипломаттыг харылзаалларны катап тургузар дугайында АКШ-биле чугаалажырынга Куба белеп деп, ол медеглээн. Ол бүзээлелди «биске удур утландырган, онда кара сагыштыг барымдаа» кылдыр санап турар бис деп, Ф. Кастро чугаалаан. Кубаның экономиказын боогдаарын оралдашкаш, АКШ болунуң делегейге бүгү солдарын, бүгү политиктиг күжүн болгаш болунуң экономика күчүзүн ажыглаар деп, ол демдеглээн. «Ынчангаш экономика талазыбиле кызагдаар бүзээлел турда, чугаалажышкыннар эртиреринге күзевезивисти чарлап дыңнаткан бис. Ындыг төлээде, күзенчиг боон турарын ёзугаар бүгү маргылдаа-чөрүдээлерни, бүгү айтырыгларны чугаалажып эгелээрде, мындыг бир негелдени күүсеткен эргежок чугула: экономика талазы-биле кызагдаар бүзээлелди дүжүргеп турар ужурлуг» — деп, Ф. Кастро чедеглээн. Чугле ынчан дең эргелиг чугаалажып болур бис деп, Ф. Кастро демдеглээн.

Бүзээлелге удур болунуң демиселинге Куба Совет Эвилелиниң детяимчезинге даянып келгеп болгаш даянып-даа турар. ССРЭ-ниң эп-сеткил каттыштырылгазы биске контуг улуг ужур-дузалыг. Совет Эвилелиниден бүгү тала-биле улуг дузаны ап келген бис. Ол дуза болза бүзээлелге удур демиселге шинтпирлиг күш боон турар деп, Ф. Кастро чугаалаан.

Вьетнам Демократтыг Республикада хой адырлыг ходаа ажыл-агый сайзырап турар. Мал ажылы болгаш техниктиг культуралар өстүрери сиза чугула ужур-дузалыг деп үнеледип турар.
ЧУРУКТА: тростник ажаазын ап турары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

КНО 29 ХАРЛААН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр). Каттышкан Нацаалар Организациязының ботунчу догуннаш келгенинiң 29 чыл оюн октябрь 24-те демдеглээн. Делегейниң ийнги дайынының доозулган соонда дораан тургустунган ол организация тайбыңны быжыглаарын, улустар аразында ынчаңгейниң болур ёзуну тургузарын ботунуң хол сорулгазы болдурган.

Ам КНО—делегейниң политиктиг амыдыралының күчүлүг чепсээ. Кол айтырыгларны бүгү планетаның хемчээлинге дүүштүр шиитпирлээр аргазы ол берип турар. КНО ботунуң догуннап келген чылдарының дургузунда шынап-ла бүгү талабиле тавырымчалыг организация болу берген. Баштайгы үеле 50-не кежигүнүүт тургап оон хүрээлеии ам 138 күрүнелеп тургустунган. КНО-ның хөгжүлдези делегейде боон турар болуушкуннарның — Африканың колонизалдыг дарлалдыга хостаган улустарының делегей амыдыралыне оруун тып үнгенинің, чер бөмбүрээзиниң ацгы-ацгы кезектеринге национал-хосталгалыг шимчээшкиннериниң тиилээниниң, делегей харылзааларының практиказынга тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын принциптериниң бадыткаттынганының көрүнчүү болу берген.

Делегей байдалының ынчалдыр хөгжүүрүмге Совет Эвилели өске-даа социалистиг чурттар шиитпирлиг ужур-дузалыг болган. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң делегей байдалын ылап экижидер талазы-биле төлевилээни Тайбың программазын амыдырялга боттандырып турташ, Совет Эвилели КНОну тайбыңның чөкүм-на дээштиг чепсээ болдурарынче угланган эгелээшкиннер кылырын өске-даа социалистиг чурттар-биле кады чайгылыш чөк саналдап турар. Совет Эвилели биле Каттышкан Штаттарның аразында күрүне харылзаалярын улам чазалдырганы ол оруккa чугула баштайгы белеткел болган. Ук харылзаалар сөөлгү үш чыл дургузунда совет-америк дугуржулгаларны чарганының түүнелинде ацгылаичырыктан кады ажылдажылгаже эргилделиг болу берген.

КНО-нуң сорулгалары база улгатkан. Бодунуң кол сорулгазы—тайбыңны быжыглырындан ацгыда, КНО колониализмни дүжүрериниң, делегейниң экономика харылзаалярының, хөгжүп орар чурттарга дузаламчы көргүзериниң, делегей бойдузуун, оон-даа өскелерни камгалаарының айтырыгларынга хамаарышкан ажылдарны чорудуп турар.

Делегей амыдыралынга КНО-нуң улуг роольуг апарганын КНО хүнүнге таварыштыр ол организациянның чиигине секретары К. Вальдхаймның медеглелинде айыткан.

ФКП-ниң ээлчег чок съездизи

ВИТРИ-СЮР-СЕН. (СЭТА). Париж хоорайның чоогунда ажыктың суур Витри-Сюр-Сенге, Морис Төрээ аттыг спорт ордузунга Францияның Коммунистиг партиязының ээлчег чок XXI съездизи ажыттынган.

Съездиниң чугаалажыр айтырыы: «Францияның улус эвилели демократтыг чаартылгалар дээш» деп айтырыгның талазы-биле ФКП Төп Комитединиң өмүнээжидеп ФКПниң Чиигине секретары Жорж Марше илеткел кылган.

ФКП-ниң съездизи октябрь 27-гe чедир үргүлүүлээр.

Алдарлыг байырлалга уткуштур

ХОСТАЛГА ЮБИЛЕЙИ

БЕЛГРАД. Югославияның хей-хей районнарының хоорайлары биле суурлары болгаш-ның фашистиг эжелекчилерден хосталганының 30 чыл оюн октябрының бо хүннеринде бот-боттарынга эстафета дамчыттыкаллыг алдаржыдып турар. Автономнуг Воеводина крайның найысылалы — Нови-Сад ол юбилейин октябрь 23-те демделээн. Хосталга тугу Дунайның ол хоорайынга 30 чыл мурнунда киискээн. Ону Югославияның улусчу-хостылга армиязының болгаш Совет Армияның дайынчылары киискиткеп. Нови-Садты хостаар талазы-биле оларның фашистиг эжелекчилерге удур дем каттыштырган дайынчылыкшыларының совет, югослав улустарының төөгүзүнде мөңге демдегдеткен.

Нови-Садтың чурттакчылары 1944 чылда күзүн болган уттундурбас болуушкуннарны сагыш-сеткинниңде хумагалыг кадагалап, совет хостакчыларының чижеелел чок маадырлыг чоруктар кылганын хүндүткеп турар. Ону хостакчының юбилей будүүзүнде ук хоорайга чеде берген совет хоочун дайынчылар делегациязын олар улуг өөрүшкүлүг уткаан.

Хоорайга юбилей байырлалы Нови-Садты хостаары дээш тулчуушкуннарга ам-тынын оскунган югослав болгаш совет дайынчыларның хөөрлеринге чечектер салырындан эгелээн. Улусчу-хостылга дайынының киржикчилери фашизмге удур демиселдиң чазагай чаңчылдарын төлептиг уламчылаш турар аныяктар-биле ужурашкан. Чөөн-намнының суурларының ажылчын, албан-хаакчыларының, интеллигенциязының, таварачыларының төлөлекчилери общинга хуралынын байырлал уткаан хуралынга чыылган.

ИНТЕРНАЦИОНАЛЧЫ ДУЗА

УЛАН-БАТОР. Улусчу Моол МАРН-ның үшкү съездизиниң 50 чыл ооюнуң болгаш МАРның тургустунганынын бээр бажеп чыл болганының байырлалынга белеткенип турар. МАР-ның ажылчы чоннары байырлал будүүзүнде шалыпчы күш-ажыл эдилээнче киржикеш, бедиткен хүлээлгелерни ап, хей-хей улустуур объектилерни ажыглаалга хуусаа бетинде хүлээдип бергенни дыңнадып турар.

Байырлалдар будүүзүнде улуг Бэрх рудникти калбартып, чаартыры доозулган. Аңаа ажылдарны совет будуңжуларының дузазы-биле боттанмырган. Оон түңелинде рудникке ажыл-иштин - будүрүкчүүлүг яйнден ажыт катап улгаткан. Амгы үениң дериглерибиле чепсегленген, шинээ-ла будүрүлге чери тургустунган.

Ону ажыглаалга киирергинге холбаштыр руда казыкчыларының Бэрх суурунга митинг болган. Аңаа МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының ораалакчызы Б. Бүгэрсүрен сөс ап чүве чугаалаан. МАР-ның экономиказын хөгжүдеринге, ажылчы чонунуң материалдыг чаагай амыдырал деңнелин чайгылыш чок бедиктеринге Совет Эвилелиниң бүгү талаалыг интернационалчы болгаш чаагай сеткилиг дузаламчызы шиитпирлиг ужур-дузалыг, социалистиг тургузуушкунга чаа-чаа маадырлыг чоруктарже республиканың ажылчы чоннарын ол сорук кирип турар деп, Б. Бүгэрсүрен чугаалаан.

Бэрх рудникиниң коллективи МАР-ның 50 чыл ооюнга аддар болдурган шадыпчы ажыл-ишче кирипкеш, 1974 чылда пландан ажыр муң тонна үнелиг үлеттүр чиг-эдэн — планнык шпадын бээрин хүлээнген.

ТИИЛЕЛГЕ ОТТАРЫ

БУДАПЕШТ. Совет танкистериниң баштай хостаан чурттакчы чонунуг девискээри — Баттонья суурга чоокта чаа хей муң кижилиг митинг болган. Ооң киржикчилериниң турган черинин агаар делегемиже хары угда 5 муң көгебуганы салып үндүрген. Боттарының эргим черлериниң хосталгаанының 30 чыл ооюнга ажыл-ишчи белеткенир дугайында пионер дружиналарыга берген чагыны олар алгаш тарадып чоруккан. Митингиниң ажыкчы киржикчилери — чурттуң хей-хей будүлүпарынан аңаа баргаш комсомолчулар биле пионерлер — Совет Армияның тиилээн дугаймында турасказал казыгалаттынын турар төөгүлүг черлерни шефке алыр, Венгриянны хостаары дээш тулчуушкуннарга ам-тынын оскунган совет дайынчыларның хөөрлерин хумагалап ажаар, турасказалдыг парктарны камгалазар — даңгыраккы берген.

Баттонъяга болган митингиге Тиилелгениң өшпес одун Совет Эвилелиниң Маадыры Ф. Д. Киева кыймыскан. Республиканың 19 облазының пионерлериниң төлээлери Тиилелге одунуң кезекчигештери —кижисти оттарын оон чурттуң бүгү будүлүпарынче алгаш чорукан.

Тиилелге оду Баттонъядан чурттакчы чонунуг Немешмедвеш деп черге чедир Венгриянның оруктарын эртер. Совет Армияның ол девискээрни ап алганы-биле Венгриянны хостаары туюлунга четкен.

Чурттуң бүгү пионер дружиналары боттарының хоорай, суурларынын үжен чыл дургузунда чедиишкиннерин көргүзер өөрүг чарлалдарны белеткеп турар. Венгриянны немец-фашистиг эжелекчилерден хостаныының 30 чыл ооюнуң байырлал хүннеринде партияның XI съездизин чыглыр.

(СЭТА).

ТУРКМЕНИЯ: өөредилгеде чедишкиннер

Туркменияда ийи кижи бүрүзүнүң биреэзи-ле дээди ийикпе, азы ортумак эртенниг. Чартык чүс чыл бурунгаар муң кижиниң иштинден чүгле чеди кижи доцгуп номчуп, бижип билир турган республикага ол дээрге дыка улуг чедишкин-дир.

Бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчилге ам дооступ турар. Совет Туркменнига улус чырыдышкынының баштайгы базымнарының кайы хире берге болуп турганың амгы үениң болдар, кыстары чедир бодап безин шыдавас. Өөренир чер болгаш өөредин башкылаар кижилер чок турган Ужук-бижин чок болганда, төрээн дылының кырында өөредилге номнары база чок болуп турган. Туркмен сестер бижиринге араб үжүктерни ажыглаарга, туркмен дылдың онзагай байдалдарынга таарышпас чүүдер хой болган.

Республикага баштайгы школалар байлардан хавырып алган бажыңнарга ажыттынган. Эң дээре даян бажың-балгаттарны уруглар өөренир черлер кылдыр тургускулаан.

Чаа тургустунгулаан башкы училищелерни тус черниң туртакчыларындан башкыларны белеткеп эгелээн. Келир үеде башкы болур дээш кижилерни чурттуң өске районнарынче база өөредип чоруткулаан. Туркмен дылга чоок төрел дылдар кырынга чугаалажып турар элээн сайыранган республикалардан: Азербайджандан, Татар АССР-деп, Үзбекистандан башкылар Туркменияга кээп ажылдап турган.

Бижик билбес чорутку үзүткээрынын айтырыын шиитпирлеп тургаш, республика база бир берге чүүлге таварышкап. Амыдыралдың феодал-бай хевириниң талалакчылары уругларны өөредиргеге калчалыы-биле удурлаштыр туруп берген. Баштай уругларны солдардан анты тускай өөредир, уругларын өөредип торутканда-иелерге экономика талазы-биле чинчеделер көргүзер ужурга таварыжып турган. Уругларының школаже баарын хоругдаан ада-иелерге административтиг хемчеглерни база хүлээдип турган.

Улус өөредилгезинге дыка хей акша-хоренги салыышкыны негеттинде берген. Ону экономика талазы-биле кошкак, хогжүвээн республика берип шыдавас болган. Ынчангаш нимти эвилел бюджединден акша-хоренгилерни Туркменистакиың бюджединче доктаамал киирип келген.

Берге байдалдарда күүрне алыс кедилиг эчис-соруглалыг политиканы чорутканының ачызында ол бүгү чарыгдалдарны харам чокка үндүрүп турган болгай.

Оон түңнелдери ам тода көстүп келген.

Чырыдышкынга республика ам бодунуң бюджединиң 30 хуузун чарыгдап турар. 2,5 миллион кижи арай четпес чурттакчылыг Туркменияда школа назыны четпээнер-биле кады 845 муң ажыг кижи өөредилгенин бүгү хевирлеринде хаара түттүнган. Оларның аразында 20 муң ажыг уруглар дээди болгаш ортумак тускай артемниң өөредилге черлеринде өөренип турар. Республикада 30 техникум, 6 дээди өөредилге чери ажылдап турар.

Түркменшяның школаларында ам 29,7 муң башкылар бар (революция мурнунда олар түгле 272 кижи турган). Оларны тус черниң дээди өөредилге черлери болгаш башкы училищелери белеткеп турар. Кижизидикчилерниң, башкыларның болгаш школа удуртукчуларының мергежилин үргүлүг бедидер соруглга-биле республикада башкылар биляи бедидер алды институтту, педагогика артемперинин артем-шинчилел институдун түргускан.

Туркменияга төрээн дыл кырынга 80 өөредилге номнарын үндүрген.

Улус өөредилгезиниң ам туруп турар системазы Туркменияның улус ажыл-агыйын бедик мергежилдиг тускай артемниг кижилер-биле хандырып турар.

ЮНЕСКО-нуң медээлерни ёзугаар алырга, ам делегейде дөрт кижиниң биреэзи-ле эге билиглиг болуп турар. Бо талазы-биле ап коорге, бежен чыл мурнунда ынчаардагы үениң ортумак депленнинден безин ооранчок чыдып калган турган Туркменияның амгы чедишкиннери оныа көскү-дүр.

Биби ПАЛЬВАНОВА.

Туркмен ССР-ниң улус өөредилгезиниң министри, ТССР-ниң артемнер академиязының академиги.

ПМА.

Бистиң календарывыс

ССРЭ-НИҢ БИЧЕ ТЕАТРЫ

(Үндезилеттингенинден бээр 150 чыл болганынга)

1756 чылда Москва университединиң чанында чонга билдингир шин театры тургустунган. Ол 1806 чылда императорнуң театры, а 1824 чылдан эгелеп тускайланып, Биче театр деп адаттынган. Биче деп атты ол дужаажында туруп турар Улуг театрдан ылгалыры-биле алган. Ынчангаш Биче театрның тускай төөгүзү 1824 чылдан эгелээн.

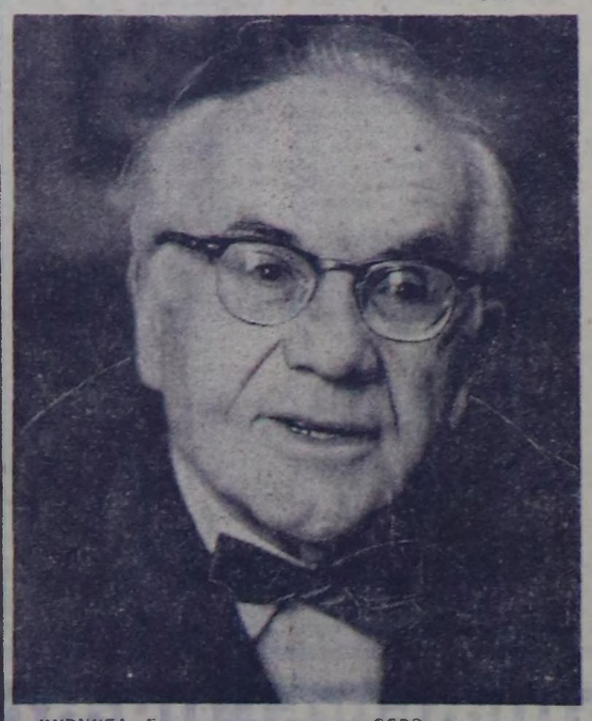

ЧУРУКТА: Биче театрның хоочуну, ССРЭ-ниң улустуң артизи, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады Игорь Владимирович Ильинский.

В. СОБОЛЕВТИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Биче театрның үндезилекчилери — сураглыг орус актёрлар М. С. Щепкин биле П. С. Мочалов боон турар. Олар реалистиг болгаш романтиктиг хевирлерниң талалакчылары, бо шин удуртукчунуң сеткилсагыжы дүжүп, сценага көргүзер амыдыралдың шыныын чедип ап турганнар. Маадырларның мөзүзүн, сеткил-сагыжын хаңзы-биле чонга дамчыдары, бодүүн, тода ойнаары —Биче театрның артистерининг кол утпанныкшыны, ылгалы боон чаңчыгып келген.

Баштайгы үеде Биче театрны «Щепкиниң бажыңы», а оорту «Москваның ийиги университеди» деп адаан турган. Бо бүгү—көрүкчүлерни кижизидеринге ук театрның улуг ролдуун хереченнел турары-дыа ол. Ол шыкаш Биче театрны «Островскийниң бажыңы» деп база адаар турган. Чүге дээрге XIX чүс чылдың ийиги чартыында ук театр улуг орус драматургтуң бүгү шилерин бодуунуң сценазынга тургускан.

Биче театр бодунуң сураглыг артистери-биле төөгүзүн бижап келген. Оларга Садовскийлерниң өг-бүлезин, Шумский, Самарин, Федотова, Ермолова, Ленский, Южин, Яблочкина, Остужев болгаш өскелерни-дыа хамаарыштырып болур.

Сураггаан орус артист М. Н. Ермолова Биче театрның төөгүзүнге уттундурбас арынарны артгырган. Оон кайгамчыктыг талантызын ол үениң көрүкчүлерин театр-биле холбаштырган. М. Н. Ермолова республиканың улустуң артизи деп бедик атты 1920 чылда бир-ле дугаарында алган.

Хоочун артистериниг чогаадыкчы салдары салгал бүрүзүнге дамчып келген. Харындаа К. С. Станиславскийниң театр уран чүүлүнүң эстетиказын ажыллап кылырынга безин улуу-биле дузалаан. Ук театрның 100 чыл болганынга К. С. Станиславский мынчаар чугаалаан:

«Биче деп адаттынып турзуңза-даа, өндүр, улуг-дур сең, Биче театр. Сен Бистиң амыдыралыыстың эдериглиин сең. Бо өргээге келирге хижиниң сагыжы ала чайгаар-ла чырып кээр-дир. Дуу ол сандайга Н. С. Тургенев, а бо ложага Ф. М. Достоевский, оон дужунга А. Н. Островский олурганын сактып тур мен. Менден улуг назылыг эштер Н. В. Гогольдуң каяа олурганын билир боор. Орус уран чүүлүн дарганшап, ону дагалап турар кайгамчык оргээ бо-дур ийин...»

Биче театрның өзүлдезинге ажык оруктуң Октябрьның социалистиг Улуг революциязы берген. Оон эгелээш, театрның чон-биле харылзаазы күштелип, чаа сорулгалыг, үзел-бодалдыг көрүкчүлер кээп эгелээн. Театрның коллективи чаа дылээшкинерни кылып, репертуарын байыткан. 1919 чылда театр М. Горькийниң «Ирей» деп шинаи тургускан болгаш ону В. И. Ленин улуг сонуургал-биле көргеш.

К. Треневтуң «Любовь Яровая» деп шинаи ук театрның сценазынга 1926 чылдан эгелээнзи, бо хүннерге чедир үнүп турар. Театрның репертуарында Н. Гоголь, А. Грибоедов, А. Толстой, М. Горький, Б. Ромашов, Б. Лавренев, А. Корнейчук, Н. Погодин, Л. Леонов болгаш өске-дээ он-он авторларның шилери кирип турарын театр уран чүүлүнге суңдулуглар эки билир. Партийни болгаш бедик утка-шынарыг шилерни чонга бараалгадырын — ук театр бодунуң кол соруглазы кылдыр көрүп турар. Ол шыкаш бо театрның репертуарында дашткы классиктиг чогаалдар база кайы хой.

Биче театр — чурттуң эң улуг театр коллективтериниң бирээзи. Театрның чогаадыкчы бөлүү 1973 чылда 115 кижи четкен. Оон иштинде 11 актёрлар ССРЭ-ниң улустуң артистери. Оларга Н. Анненков, Б. Бабочкин, Е. Гоголева, М. Жаров, И. Ильинский, И. Любезнов, П. Константинов, Б. Равенских (кол режиссер), Н. Рыжов, М. Царев, Е. Шатрова олар хамаарыжыр.

Күрүненин Ленин ордениг, академиктиг Биче театрының директору — ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Царев. Үндезилеттингенинден бээр 150 чыл оюн байырлал турар, ССРЭ-ниң Биче театрының коллективи партияга болгаш чонга төлептиг бараан болурун— бот-тарының ыдыктыг хүлээлгезин кылдыр көрүп, медерел турар.

МОСКВА— ОЛИМПИАДАНЫҢ НАЙЫСЫЛАЛЫ

ВЕНА. (СЭТА). 1960 чылдың Олимпийжи оюннарын Москвага эрттирер дугайында шиитпирни Делегейниң олимпийжи комитеди бодунуң 75-ки сессиязынга хүлээп алган.

Совет төлээлериниң тургускан парлалга конференциязынга Моссовет күүскомунуң даргазы В. Ф. Промыслов олимпий оюннарын эрттирериниң ышкаш ындыг улуг хүндүткелдиг эргеин бергени дээш Делегейниң олимпийжи комитединге, оон президентизи М. Киланинге, делегейниң спорт федерацияларының удургукчуларынга төлээлерни мурнундан. Моссовет күүскомунуң болгаш ССРЭ-ниң спортка ынак миллион-миллион кижилериниң омүнээзинде өөрүп четтиришкинин илереткен. Совет найысылал «80 чылдың олимпиадазының» эрттирер чери кылыр кандидатуразын деткээн спорт ажылдакчыларынга, хой-ниитиниң төлээлекчилериниге, черниң бүгү диптеринде муң-муң кижилерге хаңзы-биле өөрүп, четтирип турар бис деп, В. Ф. Промыслов чугаалаан.

Олимпиадаңы эрттирери — чүгле хүндүлүг эрге-хүлээлге эвес, харын база бедик харысылга деп чүвеш билир бис—деп, Моссовет күүскомунуң даргазы чугаалаан. Ынчангаш бистер делегейниң олимпийжи комитединге, бүгү спортчуларга болгаш спортка хандыкшылыдгларга Москва болгаш москвачилар-даа ол улуг байырлалга белеткелди доп-дораан, эң-не харысалгалыы-биле эгелээр дээрзин бүдүрелип тур бис. Олимпиаданы хүлээп алыр болгаш маргылдааларны спорттуң бүгү хевирлериниң талазы-биле бедик деңнелге эрттирер бижыг материал-техниктиг база совет найысылалла ам-даа бар боон турар. 1980 чылга чедир бистиң мидиг арганыс оон-даа улуг болур.

Олимпиаданың киржикчилерин болгаш залтыларны-даа орус өзу-биле эптиг-ээлдек утхуп-хүлээп алыр дээш Москвага бүгү чүүлдерни кылыр бис—деп, ол чугаалаан.

Олимпийжи оюннар кижиннеэзеде улустарның пайыралының болгаш кады ажылдажылгазының эрге-ажыктарын өзугаар эртип келгени бо талазы-биле Москва база-ла ындыг сорулгалыг. Москваның олимпиадазы база-ла тайбыңның байырлалы болур дээрзинге идеген турар бис—деп, ол удамчылаан.

Бүгү-ле маргылдааларын делегей федерацияларының болгаш олимпийжи дүрүмнерни ёзугаар эртер, анаа ДОКтуң кежигүнү бүгү чурттар киржир, ол оюннарның аалчыларын болуксаарларны Москва шуптузун хүлээп алыр апаар дээрзин совет төлээлерниң кежигүннери парлалга конференциязынга олурушканнарга бүзүреткен.

СЭТА-ның корреспондентизи парлалга төвүнге австра олимпийжи комитеттиң президентизи-биле ужурашкан. Ол анаа мынча деп чугаалаан: «Бистер, австри спортчулар, ССРЭ-биле эки спортчу харылзаазы шагда-ла тургускан бис. Ынчангаш 1980 чылдың оюннары Москвага болурунга дыка-да өөрүп турар мен. Москвага болур олимпиадаже шилиндек австри команданы чоруудар дээш оралдажыр бис».

Москваны шилип алганы-биле кады 1980 чылдың кышкы олимпийжи оюннары америк хоорай Лейк-Плэсидке болурунуң дугайын база чарлазы.

ЧАҢЧЫЛДАР БОЛГАШ АМГЫ ҮЕ

Орус сцена уран чүүлүнүң кайгамчык чаңчылдарының театры / деп Академиктиг Биче театрны адап турар. Ук театр бөгүн бодунуң 150 чыл болган юбилейин демдеглеп турар. Бо дээрге чүгле совет эвес, харын делегейниң театр уран чүүлүнүң улут байырлалы болур.

Сураглыг коллективтиң төөгүзү болгаш бөгүнгү сорулгаларының дугайын ук театрның директору, ССРЭ-ниң улустуң артизи, Социалистиг Күшажылдың Маадыры М. И. Царев СЭТА-ның корреспондентизиниң мынчаар чугаалаан:

— 1824 чылдың октябрь 26-да Москваның төвүнге турган Варгин дээр садыгжының бажының архитектор Бовеның толевилелии ёзугаар театр үчидищезин кылдыр эде кылган. Баштайгы хүнерден эгелээн, театрның сценазынга улус актёр М. С. Щепкиниң талантызы пайынгаган.

Амыдыралың шыны —сценаның шыны... Биче театрны ёзулут улусчу чогаадылгазыбиле алдаржыткан улут мастерлер үеттүде чүүлдү удуртулга болдуруп келгеннер.

Октябрьның социалистиг Улут революциязының соонда бистиң театрывыс чаа көрүкчүнүң мурнунга эжиин ажылып, бодүүн чонга бараан боон эгелээн. Оон мурнунда көргүзери хоруглуг турган Горькийниң чидиг социал айтырыглыг шилерин база тургузуп эгелээн.

Чаа көрүкчү-биле кады делегейде биргы социалистиг күрүнениң тургузуушкунунга тураскаатткан бистиң үежилеривистиң амыдыралы болгаш ажыл-херектериниң дугайында шилер театрга тыптип келген.

Чаа юбилейлиг чылдың сезонун эгелеп тура бис амгы үениң темазын биргы черге-ниин ээлей берген Островскийниң «Чаннык» деп шинзин ССРЭ-ниң улустуң артизи Б. Бабочкин тургузуп турар. Грибоедовтуң «Угаадан човулаш» деп шинзин база катап тургузуп турар. Ону мен бодум удуртуп турар мен. Салтыков-Щедринниң «Дээрги Головлёвтар» деп романын сценажыдып турар.

Ажылчыннар болгаш колхозчулар-ныың шинчилерн-биле харылзааларывыс доктаамал болгаш бижыг. «Кадыыр болгаш маска» завод-биле пайырлывыс хой чылдарда уламчылап келген. Будүрүлге коллектив бистиң чаа шинчилеривиске доктаамал келир ёалчы апарган. Кайгамчык улуг ээводтуң цехтери сцена шилү болу бергилээр. Театрның репертуарын болгаш чогаадыкчы оске-дээ айтырыгларын чугаалажырынга нийысылалдың будүрүлге коллективтериниң төлээлери база хойу-биле кирижип турар.

Юбилей будүүнүң хүнеринде бистиң театрывыста амгы үениң болгаш классиканың эң эки шилерн боон турар. Найысылалдың клубтарында болгаш культура бажыңнарында темалыг концерттерни организастаан.

Биче театр реалистиг театр боон яртар болгаш чонга кеэзеде бараан болур.

ЧУРУКТА: чехословак чогаалчы Ф. Ф. Шамберктиң «Ол бирги чагыг» комедизиндеги сцена. РСФСР-ниң улустуң артизи Д. Павлов помещик Фдориан Кроличкаткиң ролюнда. РСФСР-ниң улустуң артизи М. Н. Овчинникова Верониканың ролюнда.

ХАНДЫРЫЛГАНДАР КАНДЫГЫЛ?

ХЛЕБТЭЭР ДЭЭШ...

Өөвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң топ суург — Арыг-Бажы бо хүннерде сыыр дан бажында турар. Чүге? Хандагайтыдан хлеб садыы алыр дээш.

Колхозтуң чонун хлеб-биле сагыш човаңгыр хандырар дээр болза, райпо баштаар черинин аңаа ажыглдар хелгези-ле хой: автолавкалы, мотороллери-даа бар.

Колхозувус баштаар чери дөрт чыл бурунгаар хлеб быжырар черни туттурган чүве. Чаагай-ла үүле будүрген. Ынчаныыже аңаа хлеб быжырып эгелей бээрге, мергежилдиг быжырыкчы чок, хлеб быжырар черни ыыш-биле хандырары берге, чарыгдалдары улуг болган. База бир хемчег алыр ужур таварышкан.

Ажыл-агыйның удуртукчулары райпо баштаар черинден дилег кылырга, колхозка хлеб быжырар черни аңаа ажыттайн, ында чонну хлеб аймаабиле бүрүч хандырып шыдаар аргалыг бис деп харылаан. Херек кырында амдыгаа чедир өскерилген чүве мырынай чок. Хлеб садыг алыр дээш чурттакчы чон Хандагайты биле колхоз төвүнүң аразында амдыгаа чедир эртешпиң-не шуушпуваан. «Коммунизмче орук» колхозтуң шинчилериниң ол чугула хереглелии райпо баштаар черинин удуртукчулары херекке алыр үе келген.

КААСТАЛГА БОЛГАН ГАЗ ПЛИТАЛАРЫ

Биске бурунгаа чылын бир улуг-чаартылга болган чүве. Өөвүрнүн «Коммунизмче орук» колхозунуң баштаар чери ынчан 30 хире газ плитазы экелген. Чонунуң амыраанны хөлчок. Плиталарны ажыл-шинчилер бажыңнарынга өөрүшкү-биле алпарып тургускулап алган. Ынчаныыже канчаар: газтыг бажың аып-чем кылырда, от салып шүүдээр эвес. Чем хайындырып алыры база шалыпкын. Бажыңнарга газ киирип бээр тускай кижини колхоз баштаар чери Кызылга база өөредип алган. Ынчаныыже чаагай үүле оон ында шуудавааң: газ чок... Колхозка газ экелдирер дугайында чангыс-даа сес ажыл-агыйның баштаар черинден амдыгаа чедир дыңналбайн турар.

СЫМЫРАНЫР АПАРГАН

Ол-ла колхозка ынар чылын телефонзуг черлер элээн хей турган. Ам олар орта ажылдавастаан. Телефонзуг чаңгысла черинде — колхоз даргазының кабинединде апарган. Оон ажылдап турарйн-даа кандыг дээр... үрелгени-ле ол боор он — дыңналыр-дыңналбас сымыраныр. Колхозувус суурзуңгуп радиоточкалары база-ла сымыранып турар апарган. Мону Өөвүр районнуң Хандагайтыда харылзаа салбырының удуртукчуларынга сымыранза, үүле бүлер ирги бе?

Х. СЕМИС.

• • •

ЧЫРЫК БҮЛҮРТҮҢ

Республиканың улуг ажылагыйларының бирээзи — Тандыда «Тинлелге» совхоз-ла болгай. СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерни амыдыралга боттандырар дээш беш чылдың тодарадыкчы дөртку чылывың планныг онаалдаларын совхозтуң ажыл-ишчилери чедишкиннииг күүседип, шупургу ажылдап турар. Оны ким-даа мактаар.

Ынчаныыже... ажыл-ишчилернин амыдырал-чуртталгазының культуразыг деңнелии бедидериниң чамдык айтырыглары совхозтуң төп суурунда безин амдыгаа чедир шиитпирлеттинмейн турар. Суурда тудуг ажыддарының темпизи шашкын, ажылдазга киирген чаа бажыңнар байы хей. Ол хиреде-ле, оларга амдыгаа чедир радиоточкаларын киирип бербээн.

Бисте электри четкизи суурну дески эвес чырыдып турар. Чижээ, Мир кудумчуунуң оң талазын ол күштүг, а солагай талазын — кошкак чырыдып турар. Оон кошкак чырыдылгалыг талазында бажыңнарның чем соодугчулары, телевизорлар ажылдавайн турар-дыр. Ындыг боорга, телевидение дамчыдылгаларын көөр арга кайда боор. Бо чижекти Кур чер кодээ Советиниң күүскомунга дамчыдып бээрин редакциялаң диледим. Аңаа өөрүнчүг харыы черле келир боор деп чурттакчы чон идегел-биле маңнап турар бис.

О. АЙЖЫ-ООЛ.

телевидение

ОКТЯБРЬ 26-ДА

МОСКВАДАН

12.00—Даңчыдылгалар программазы. 12.05— Медээлер. 12.10 — Оңнуг телекөргүзүг. **«Кижи болгаш арга-арыг».** Мультфильм. 12.20— **«Кадыкшыл»** программаның почтазы. 12.50— Оңнуг телекөргүзүг. Спортчу гимнастиказа делегей чемпионады. Болгарыядан дамчыдылга. 13.10— **«Болур-даа, болбас-даа мышкаш».** 14.10— Оңнуг телекөргүзүг. Б. Брехт. **«Дээргн Пунтила болгаш оон чалчазы Матти».** Телешиниң баштайгы көргүзүг. 15.35— 15.45— Чаңсар. 15.45— Оңнуг телекөргүзүг. **«Дээргн Пунтила болгаш оон чалчазы Матти»** деп телешиниң улаңчызы. 17.00— Оңнуг телекөргүзүг ССРЭ-ниң Далай Флодунуң министри Т. Б. Гуженко силерге харылап тур. 17.30—Оңнуг телекөргүзүг. **«Эртемги почта»** деп музыкалыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.00—**«Делегей байдалының дугайында допчу тайылбыр».** 18.15—**«Тываның неделязы».** Информастыг программа.

МОСКВАДАН

18.30 — Оңнуг телекөргүзүг. ССРЭ — Франция. **«Эп-чөптүг кады ажылдажыганның оруу»** билеө. Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүг. 19.30 — Оңнуг телекөргүзүг. **«Кижиге ынак болуур».** Уран-чечен фильм. 2-ги сериязы. 21.00 — Оңнуг телекөргүзүг. Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. **АСК** (Ленинград)—**«Спартак»** (Москва). 21.40—21.50 — Чаңсар. 21.50—Оңнуг телекөргүзүг. Хоккей маргылдазының улаңчызы. 23.15—23.45— **«Ус»** Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: **«Океан»** 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Сагыттуг мөөртайның чаа ужуралдары»** 9.20, **«Четтирип болуур»** 15.10, 16.50, **«Кавказта туттурукчу»** 11.00, 21.00 **«Эң не ыңмчы бачыттыг кыс»** 12.40, 18.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Юлиана»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Ус-дүптеги, шаанадагы тоол»** 15.00, **«Огбелерниң кыйгызы»** 15.00, 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.

ПАРКТА КУС.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24—63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизинниң 23-54, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинниң 37-13, культураа киллизинниң 23-54, көдээ ажылагый киллизинниң 21-47, үлегчүр киллизинниң 22-64, чагаа киллизинниң 11-27, информацияа база совет тургузуг киллизинниң 20-60, бүтгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргаңга 32-75 телефонче болгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТИРАЖЫ 15056. ЧАГЫГ № 231

ТС—01136

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажыы № 1)

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 253 (9630) | 1974 чылдың октябрь 27, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

Л. И. Брежневтиң З. А. Бхуттону хүлээп алганы

СЭКП ТК-ның Чигинде секретары Л. И. Брежнев Совет Эвилелинде албан ужурунда келген пакистан Премьер-Министр З. А. Бхуттону Кремльге октябрь 25-те хүлээп алган.

Найыралчы байдалга эртикен беседа үезинде ийи чурттуң улустарының, тайбыннының болгаш делегейге кады ажылдажылганы бижиглээрлерниң эрге-ажыктарынга тааржыткан Совет Эвилелиниң болгаш Пакистанның араазынга харылзаларны хөгжүдеринің айтырыгының талазы-биле санал-оналдар солчуушкуну болган. Делегей политиказының чамдык чугула айтырыгларын база көргеш.

Мурнуу Азияда байдал дугайын чугаалап тура, Л. И. Брежнев ол девискээрниң чурттарының күжениишкиннериниң ачызында чаагай көжа-хелбээ догуннап турарынче болган кайы-кайызынга ажыктыг кылдыр кады ажылдажырынче чүткүл ыяда илереп келген дээрин онзалап демдеглээн. Совет Эвилели Мурнуу Азия бызыг тайбыңның девискээри болзун дээш туржуп турар. Социал, экономиктиг болгаш культура хөгжүдезиниң ийи келген сорулгаларын шиитпирлээринче боттарының күжениишкиннерин моонизээр болгаш анда-курлавырларын ажыглаар арганы ол девискээрниң улустары харын тайбыннын байгалдарында чедип ап болур.

Пакистаннын болгаш Совет Эвилелиниң араазында харылзаалар ийи чурттуң араазынга кады ажылдажылганы калбартырының угланышкынында хөгжүп турарын З. А. Бхутто сеткил ханышкын-биле демдеглээн. Мурнуу Азияда байдалды чогумчударының херээже боттуг салыышкыны дээш Совет Эвилелинге ханы соруп четтириишкинин ол илергейлээн, ол угланышкынга күжениишкиннерин үргүлчүлээринің чугулазын демдеглээн.

Ужуражышкынга совет талдан — ССРЭ-ниң Пакистанда элчизин А. А. Родионов, СЭКП ТК-ның Чигинде секретарының референтизи Е. М. Самотейкин, пакистан талдан — камгалалдың болгаш даштыкы керектериң күрүне министри Азиз Ахмад киришкен.

(СЭТА).

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫ ТӨЛЕПТИГ УТКУУЛУНДАР!

ТОДАРАДЫКЧЫ ЧЫЛДЫ ЧЕДИИШКИННИГ ДООЗАР

Он хонук эртерге бүгү чурттуң ажылчы чоннары-биле кады бистиң республиканың ажыл-ишчилери Улуг Октябрьның 57 чыл оюн байырлаар. Баймралдың чыскаалыңга үнер хөй-хөй колониалдарның киржикчилери кызыл туктар-биле кады беш чылдың дөрткү чылының планын болгаш бедиткен хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседкенин Төрээн чуртка айытқаан рапорттарын бижээн лозуңнарын тудуп алгаш келирлер. Оларга «Тыва көдээ» тудуг трестиң автобаазазының чолаачылары, Улуг-Хемниң пароходство черииниң хемчилери, Терлиг-Хаяның мөңгүн суу бүдүрүлгезиниң металлургтары, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң дагжылары болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

Октябрь мурнунуң күш-ажылчы шалыпчы эмчээ республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудуг, транспорт болгаш өске-даа адырларының социалистиг чарыжын улам калбартып, эки түңнелдерни берип турар. Ол дугайын республика үлетпүрүнүң эртикен тос айларда аммының түңнелдери тодаргай бадыткап турар.

Январь—сентябрь айларда үлетпүр продукциязын сайгарарымның күрүне планы 102,8 хуу күүсеттинген. Чыл эгезинден бээр 1 млн. 655 муң рубльдиң янзы-бүрү продукциязы планнан ажыр сайгартынган. Эрткен чылдың ол үезинге бодаарга сайгарылганың нинти хемчээли 6.6 хуу өскүделиг болган.

Тыванның үлетпүр ажылдакчыларының ажыл-чорудулгазында тодарадыкчы чылда чедип алдынган бир эки чүүл болза, моон мурнунда чылдарда план күүсетпейн турган бүдүрүлгелериниң санының кызырыганы болур. Сайгарылга талазы-биле планның 49 бүдүрүлгениң үжен бежи (71,4 хуузу) боттарының планын ажыр күүсеткеш, 2 млн. 31 муң рубльдиг продукциязын планга немей берген.

Совет Тыванның үжен чылынга белеткелдиг үезинде калбарган чарыш республиканың ажылчы чоннарының политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрүлүшкүнүн улам хайыктырган турган. Республиканың юбилейиниң соонда күш-ажылчы энтузиазмның судалы кошкаазаан. Терлиг-Хаяның мөңгүн суу бүдүрүлгезиниң коллективи Октябрь байырлалынга төлептиг ужуражыр, беш чылдың тодарадыкчы чылының планныг онаалдаларын, бедиткен хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир деп кыйгырыгны үндүрген. СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу терлиг-хаяжылардың ол патриоттуг эгелээшкинин деткээнин, чылды чедиишкиниг доозар дээш чарыштыг улам калбартырын партия, совет, ажыл-агый болгаш хөй-нинти организациялырынга дааскан.

Терлиг-Хаяның металлургтарының эгелекчи саналын республика үлетпүрүнүң ажылдакчылары калбаа-биле деткип, боттарының чыл эгезинде алган хүлээлгелерин чаартып, чыл планның мурнунда көрдүнгенниден 15—20 хонук эрте күүседир деп чаа хүлээлгелерни ап турарлар. Шагаан-Арыгның ус заводунуң, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң, Улуг-Хемниң няш үлетпүр ажыл-агыйының болгаш оон-даа өске адырларның коллективтери мындыг чаа хүлээлгелерни алгылаан.

Бо эгелээшкинни коллектив бүрүзү деткип, алдынган хүлээлгелерин чаарты көрүп, ыяңгыя хожудан турар бүдүрүлгелериниң удурткулары болгаш партия, профсоюзтар организациялары чыл планын күүседирин хандырар хемчегелерни ажылдап кылгаш, ажылчыннарның бүгү күжүн, энергизын ол сорулганы күүседирииче мобилизастаар ужурлуг.

Продукция бүдүрүп үндүрериң ковүдедир, оон шынарын экижидер талазы-биле бистиң мурнувуста улуг соруулгалыр туруп турар. Беш чылдың баштайгы чылынган бээр болдунган хожудаашкынларны барымдаалаш, республика үлетпүрүнүң ажылдакчылары бо чылын продукция бүдүрериниң хемчээлин 10,1 хуу өскүрерин социалистиг хүлээлгезинде биижээн. Ук темпиин чедип алыр төлээде, чылдың арткан үш айларының кайызында-даа өзүлдени 14 хуу болдурар ужурлуг бис. Бо улуг соруулганы күүседири-биле ажылчынарның ортузунга социалистиг чарышты калбартпышаан, бүдүрүлге күүлериин долу ажыглаар, биче болгаш комплекстиг механизациялаңы ажыглаар, чаа техниканы болгаш технологиланы бүдүрүлгеге шиңгээдир чергелиг хемчегелерни боттандырар херек.

Чыл тоңчүүнге чедир арткан үениң дургузунда күрүне планының күүселдезинде болдунган чегнестерни дарый чайлаткаш, ажылчыннарның бүгү күжүн болгаш энергизын чыл ыяы организастыг доозарынче мобилизастаар херек. Партия хооррайкомнары, хоорай күүскомнары, министерстволар, эргелелдер планын, күүселдезин ханызы-биле аналиэтеп көрүп, хожудан турарларга боттуг дузаны көргүзүп турган, коллектив чыл планын, бедиткен хүлээлгезин күүсеткен турарын чедип алыр ужурлуг.

Ылаңгыя республиканың аъш-чем болгаш чиик үлетпүрүнге хамаарышкан бүдүрүлгелер планын күүселдезинин талазы-биле улуг хожудаашкыннарны болдурган. Чижээлээрге, Кызылдың, Чадаананың, Ак-Довуракты хлеб заводтары, Кызылдың даараныла комбинады, пиво заводу, автосептелге заводу, Кызыл-Мажалыктың туйбу заводу дээш нинтинзе-биле 14 бүдүрүлге коллективи тос айларның планын күүсегпээн. Оон уламынган 486 муң рубльдиг продукциязы чедир бүдүрүнмээн боол турар. Хожудан турар бүдүрүлгелер, ыяңгыя аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери ыяып турар продукциязының ассортиментизин ковүдедип, шынарын экижидип турган, саарылга планын ажыр күүседип ап болур аргалыг.

Беш чылдың соолгу чылынче чоокшулаан амгы үеде улус ажыл-агыйының мурнунда чаа, эң нарын болгаш харыысалгалыг сорулгалар тургустунуп турар. Молдав ССР-ниң Молдавияның Компартиязының 50 чылын демдеглээн байырлыг хуралга эш Л. И. Брежнев бистиң хөгжүлдевистиң амгы үе-чадазының кол онзагай чүүлү болза, бистиң экономикавыстың хөгжүлдезиниң сан-түң өзүлдези-биле чергелештир шынар талазы-биле негелделериниң бирги чергениң айтырыы апарганы болур деп демдеглээн. Амгы үениң негелдези—ажыл-агыймы чорукка оөренири, бүдүрүлге күүлерин болгаш шолдерни долу күүзү-биле ажыглаары, чиик өртектиг, эки шынарлыг хөй продукцияны бүдүрери болур.

Бо айтырыглар партия, совет, ажыл-агый болгаш хөй-нинти организарының киизээйгейинге товүнге турар ужуралуг.

СЭКП Тес-Хем райкомунуң пленуму

Дүүн Сакагалдайга СЭКП Тес-Хем райкомунуң пленуму болуп эрткен. Анда организастыг айтырыгны чугаалашкаш, ш/ Н. С. Бойдунуң өске ажылче шилчээнни-биле холбаштыр опу партия райкомунуң бирги секретары хүлээлгезинден хостаан.

СЭКП Тес-Хем райкомунуң бирги секретарынга мурнунда партия обкомунуң Политиктиг чыдыышкын бажыңының эртелекчизинге ажылдап турган П. Д. Дамба-Хуураты соңгаан.

Партия райкомунуң пленумунуң ажылынга СЭКП Тыва обкомунуң ийиги секретары В. Н. Филиппов киришкен.

УЛУГ-ХЕМ няш үлетпүр ажыл-агыйында П. Щербининге удурткан няш дылдирер цех үшкү кварталдың планныг даалгаларын ажыр күүсеткеш, коллективке тиилекчи боол шылгараан. Инда дилген няшты сорттаар ажылда К. Т. Допчун-оол биле А. С. Кууларбедик бүдүрүкчүлүг ажылдап, сентябрьның үлүүн 115-120 хуу күүсеткен. Оларның чүткүлдүг күш-ажылын үнелеп көргеш, дирекция чери Совет Тыванын 30 чыл оюнда хүндүлел биижиктер болгаш өртектиг баразан-биле шаңнаан.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан) К. Т. Допчун-оол биле А. С. Кууларның няшты сорттап ылгаар үеде сүмележип турары.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

Республиканың мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи Кызылдың аягы заводунуң идик даараар цегининг ажылчыннары эрткен тос айларның планындан ажыр 14345 эжеш идиктерни бүдүрүп үндүрген. Бо цехте мурнакчыларның саны хөй.

Оларның бирээзинге заводтуң хөвчүннарының бирээзи Анастасия Дмитриевна Охотникова хамааржыр. Анастасия Дмитриевна заводка 32 чыл иштинде ажылдап келген. Ол чылларның дургузунда хөвчүн даараныкчы дыка хөй аныяктарны бодунуң мергежилиниг өөретккен.

ЧУРУКТА: А. Д. ОХОТНИКОВА.

А. МОНГУШТУҢ фотозу.

КЫЗЫЛДА БОЛГАШ РАЙОННАРДА

СӨЗҮН ЭЭЛЭЭРЛЕР

Кызыл-садыгның «Детский мир» магазинииниң садыгжылары чоннуң барааннарга негелделерин долузу-биле хандырар база садыгныц культуразын бедидер дээш боттуг хемчегелерни алганындан бо чылдың эрткен тос айларында планын 101 хуу күүсеткип, даалгадан ажыр 17 муң рубльдиг бараанын садыглаап, багай эвес түңнелдерлиг болган.

Терлиг-Хаяның мөңгүн-суу бүдүрүлгезиниң эгелээшкинин магазиниинц коллективи изиг-биле деткип, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюн төлептиг үткуур дээш социалистиг чарышты калбартып, продукция сайгарарының болгаш кол-кол хевирлип үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрериниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң тос айлар планын ажыр күүсеткеннер. Эрткен чылдың ол үезинге деннээрге, үлетпүр продукциязын бүдүрериниң хемчээли 8 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери 7 хуу оскен дугайын РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Төп статистика эргелелиниң Дыннадыында чугаалап турар.

Тус-тус адырлар айы-биле алырга, эрткен чылдың ол үезиндеги деннелден продукция бүдүрериниң өзүлдези мынчаар: электроэнергетика — 7 хуу, одаар үүл үлетпүрү — 7 хуу, кара болгаш оңнуг металлургия — 6 хуу, химия болгаш нефть-химия үлетпүрү — 10 хуу, машина тудуушкуну болгаш металл болбаазырадыры — 12 хуу, няш болбаазырадыр болгаш целлюлоза-саазын үлетпүрү — 4 хуу, тудуг материалдарының үлетпүрү — 6 хуу, чиик үлетпүр — 3 хуу, аъш-чем үлетпүрү — 9 хуу. Культура-амыдырал болгаш ажыл-агый бараанналрын бүдүрүп үндүрери 10 хуу улгатқан.

РСФСР-ниң бүгү үлетпүр министерстволары, бүгү областарының, крайларының болгаш автономнуг республикаларының үлетпүрү продукция сайгарарының тос айлар планның күүсеткен.

Эрткен чыдыңц тос айларындан электроэнергияны 29 миллиард квт.-шак, нефтини (газ конденсады-биле катай) 22 миллион тонна, газты 7,6 миллиард кубометр, хөмүр-дашты 6,8 миллион тонна, шойну 2,3 миллион тонна, кацпы 2,2 миллион тонна, автомобиль дугуйларын 1,6 миллион кезек, автоматчылыга херекселдерин болгаш приборларын база оларга артык кезектерни 184 миллион рубль, автомобильдерни 171, оон иштинде чүк автомобильдерни 23 муңну, тракторларны 7,7 муңну, көдээ ажыл-агый машиналарын 190 миллион рубль, мал, куш болгаш мал чемги белеткээр ажылдарын механизастаар машиналарны болгаш дериг-херекселдерни 56 миллион рубльге, саазыннны 83 муң тонна, цементтини 2,5 миллион тонна хөйңү бүдүрүп үндүрген. Өнүүг болгаш хөпар металлдар, нефтехимия продуктуларын бүдүрери ковүдээн.

Чонның хереглел бараанналрын бүдүрерп улгатқан. 14 миллион дөрбелчин метр пөстү, 270 миллион рубльдиң даараныла кылыгларын, 451 муң тонна этти болгаш өскелдаа аъш-чем продуктуларын, 17 миллион рубльдин аяк-саазын, 67 муң телевизорну, 72 муң соодукчуну, 135 миллион рубльдиң мебелин болгаш өске-даа продукцияны бүдүрүп үндүрериниң планын күүсеткеш.

Эртемнин болгаш техниканың чедиишкиннеринге үнделээш, үлетпүрге дешпилегелиг чаа технологияны шиңгээдир, комплекстиг механизастаашкынны болгаш автоматчыдыганы калбартыр ажылдарны уламчылаш, башкарылганын автоматчыткан системаларын ажыглалга киргизээш. Бир муң ажыг чаа хевирлиг продукцияны бүдүрүп үндүрер арга шиңгээттинген. Продукцияның техниктиг деннели болгаш шынары бедип турар. 1974 чылдың октябрь 1-ге чедир 12 муң кылыпта күрүнеңиң Шынар демдээн тывыскан боол турар.

РСФСР-ниң үлетпүрү продукцияның бот-үнезин чиигедириниң болгаш орулга алырының планын күүсеткен.

(СЭТА).

ЧЫЛДЫҢ КҮҮСЕТКЕН

Улуг Октябрьның 57 чыл оюнга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш Улуг-Хемде «Күш-ажылдың хостуур» совхозтуң сүт-бараан фермаларының коллективтери күжениишкиниг ажылдап турар.

Совхоз тоску беш чылдың тодарадыкчы дөрткү чылында күрүнеге 150 тонна сүттүг садар тургаш, чыл планындан ажыр 6 тонна сүттү дужаап, ам 1975 чылдың үлүүнге киириштир күрүнеге сүт садарын үргүлчүлеп турар.

Күрүнеге сүт садарының планын күүседиринге саанчылар Дулуш Чанчыңмаа, Дажчай-оол Кара-кыс төлептиг үлүүн киирип, сүт саалдазының талазы-биле эң бедик көргүзүлгелерни чедип алганнар.

К. АЛЕКСЕЕВ.

АНЫЯК ХОЙЖУНУҢ ЧЕДИИШКИНИ

КЫЗЫЛ. (СЭТА-ның корр. В. ЖИЛЯКОВ). Комсомолдуң тургустунган хүнүүн байырлал бүдүүзүнде ВЛКСМ Тыва обкомунуң күш-ажылчы чедиишкиннер дептеринге база бир демдеглел тыптып келген. Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозтуң комсомолчузу Аяк-Хээ республиканың аныяк хойжулар чарыжынга эң бедик түңнелди чедип алган. Оон азырап турар красноярск уксаалыг хонуг 350. Чүс хой бүрүзүнге онаашпыр 123 хураганны ол өстүрүп алган. Колхозтуң хой сүрүүнге үш чыл сес ай дургузунда барык 1700 хураганны немээн.

Аяк-Хээ сескиң беш чыл дооступ турда хой кадара берген. Оон кадайы Хеймерек аңаа өзулут дузалакчы болуу берген. Ол база комсомолчу.

Тывада хойжулар араазында аныяктар хөй. Республиканың көдээ ажыл-агыйының хол адыры — хой ажылы — комсомолдуң шалыпчы ажыл-ижи болуу берген.

Л. И. Брежневтиң болгаш А. А. Громыконуң Г. Киссинджер-биле беседазы

СЭКП ТК-ның Чигинде секретары Л. И. Брежневтиң болгаш СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы керектер министри А. А. Громыконуң АКШ-тың күрүне секретары, президентиниң национал айыыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызы Г. Киссинджер-биле беседалары октябрь 25-те Кремльге үргүлчүлээн.

Стратегтиг чепсегленишкиннерни кыскаарлаар талазы-биле болдунар аргалыг моон соңгаргы хемчеглерге хамаарышкан айтырыгларны тодаргай көргеп. Санал-онаалдарын солушканын талалар ажыктыг деп санаан. Ол айтырыгларны чугаалажырын үргүлчүлээр.

Совет-пакистан чугаалажышкыннар

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгиниң болгаш Пакистаның Премьер-Министри Зульфикар Али Бхуттоның араазында чугаалажышкыннар октябрь 25-те Кремльге үргүлчүлээн. Совет-пакистан харылзааларны улам ынай калбартырының чугула айтырыгларын, а ол ышкаш дезегей байдалының айтырыгларын чугаалажып көргеп.

Чугаалажышкыннар найыралчы байдалга эртикен.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының алдары дээш

Пакистан Ислам Республиканың Премьер-Министри Зульфикар Али Бхутто ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң алдары дээш октябрь 25-те дүштеки шайлалга тургусаан.

Ол шайлалгага ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров, албанның өске-даа кижилери чораан.

Пакистаның чазаалың баштыңы-биле кады келген күрүне ажыдакчылары, а ол ышкаш Пакистаннын Совет Эвилелиндеэлчинин С. Х. Дехлави шайлалгага келген.

Шайлалга үезинде З. А. Бхутто биле А. Н. Косыгин олар найыралчы харылзалар көдүрүп, чүве чугаалаан.

БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Автомобиль үлетпүрүнүң ажылчы чоннары улуг байырлалын — совет автомобиль тудуушкынунуң 50 чылын демдеглеп турар. Социалистиг үлетпүр бүдүрүлгезиниң тургустуунун, хөгжүдүрүнге, күрүненің камгалал күчүзүн тургузарынга бо адырның ажыл-ишчилери улуг салыышкынын киирген. Ам автомобиль үлетпүрү — Ада-чурт индустриязының бедик хөгжүлделиг адыры.

Совет автомобиль тудуушкынунуң чартык чүс чыл ыяңгылейниге тураскаатқан байырлыг хурал октябрь 25-те Москвага, ССР Эвилелиниң Улуг театрынга болган.

Хуралдың президиумунга эштер А. П. Кириленко, А. Н. Шелепин, К. Ф. Катушев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. И. Новиков, ССРЭ-ниң министрлери, партия, совет болгаш хөй-нинти организацияларының төлөэлекчилери, бүдүрүлге мурнакчылары болгаш автомобиль үлетпүрүнүң хоочуннары олурган.

СЭКП-ниң Москва хоорай комитединиң секретары Л. А. Борисов хуралды ажыктаан.

СЭКП ТК-ның Чигинде секретары эш Л. И. Брежневти башталыр СЭКП ТК-ның Политбюро составын хүндүлүг президиумга улуг көдүрлүүшкүн-биле соңгаан.

ССРЭ-ниң автомобиль үлетпүрүнүң министри А. М. Тарасов өлеткел киллган.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бүгү чагаалы хуралдың киржикчилери улуг көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган.

ВЛКСМ ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

Октябрь 25-те Москвага ВЛКСМ ТК-ның ийиги пленуму болган. ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Е. М. Тажелников ону ажыткан. Комсомол билеттериниң солуушкунун эртинер дугайында илеткелди ВЛКСМ ТК-ның секретары Б. И. Пастухов кыскан.

(СЭТА).

РОССИЯНЫҢ БҮЗҮРЕЛДИГ БАЗЫМНАРЫ

Россия Федерациязының үлетпүрүнүң ажылдакчылары чыл планын хуусаа бетинде күүседир болгаш Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюн төлептиг үткуур дээш социалистиг чарышты калбартып, продукция сайгарарының болгаш кол-кол хевирлип үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрериниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң тос айлар планын ажыр күүсеткеннер. Эрткен чылдың ол үезинге деннээрге, үлетпүр продукциязын бүдүрериниң хемчээли 8 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери 7 хуу оскен дугайын РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Төп статистика эргелелиниң Дыннадыында чугаалап турар.

Тус-тус адырлар айы-биле алырга, эрткен чылдың ол үезиндеги деннелден продукция бүдүрериниң өзүлдези мынчаар: электроэнергетика — 7 хуу, одаар үүл үлетпүрү — 7 хуу, кара болгаш оңнуг металлургия — 6 хуу, химия болгаш нефть-химия үлетпүрү — 10 хуу, машина тудуушкуну болгаш металл болбаазырадыры — 12 хуу, няш болбаазырадыр болгаш целлюлоза-саазын үлетпүрү — 4 хуу, тудуг материалдарының үлетпүрү — 6 хуу, чиик үлетпүр — 3 хуу, аъш-чем үлетпүрү — 9 хуу. Культура-амыдырал болгаш ажыл-агый бараанналрын бүдүрүп үндүрери 10 хуу улгатқан.

РСФСР-ниң бүгү үлетпүр министерстволары, бүгү областарының, крайларының болгаш автономнуг республикаларының үлетпүрү продукция сайгарарының тос айлар планның күүсеткен.

Эрткен чыдыңц тос айларындан электроэнергияны 29 миллиард квт.-шак, нефтини (газ конденсады-биле катай) 22 миллион тонна, газты 7,6 миллиард кубометр, хөмүр-дашты 6,8 миллион тонна, шойну 2,3 миллион тонна, кацпы 2,2 миллион тонна, автомобиль дугуйларын 1,6 миллион кезек, автоматчылыга херекселдерин болгаш приборларын база оларга артык кезектерни 184 миллион рубль, автомобильдерни 171, оон иштинде чүк автомобильдерни 23 муңну, тракторларны 7,7 муңну, көдээ ажыл-агый машиналарын 190 миллион рубль, мал, куш болгаш мал чемги белеткээр ажылдарын механизастаар машиналарны болгаш дериг-херекселдерни 56 миллион рубльге, саазыннны 83 муң тонна, цементтини 2,5 миллион тонна хөйңү бүдүрүп үндүрген. Өнүүг болгаш хөпар металлдар, нефтехимия продуктуларын бүдүрери ковүдээн.

Чонның хереглел бараанналрын бүдүрерп улгатқан. 14 миллион дөрбелчин метр пөстү, 270 миллион рубльдиң даараныла кылыгларын, 451 муң тонна этти болгаш өскелдаа аъш-чем продуктуларын, 17 миллион рубльдин аяк-саазын, 67 муң телевизорну, 72 муң соодукчуну, 135 миллион рубльдиң мебелин болгаш өске-даа продукцияны бүдүрүп үндүрериниң планын күүсеткеш.

Эртемнин болгаш техниканың чедиишкиннеринге үнделээш, үлетпүрге дешпилегелиг чаа технологияны шиңгээдир, комплекстиг механизастаашкынны болгаш автоматчыдыганы калбартыр ажылдарны уламчылаш, башкарылганын автоматчыткан системаларын ажыглалга киргизээш. Бир муң ажыг чаа хевирлиг продукцияны бүдүрүп үндүрер арга шиңгээттинген. Продукцияның техниктиг деннели болгаш шынары бедип турар. 1974 чылдың октябрь 1-ге чедир 12 муң кылыпта күрүненің Шынар демдээн тывыскан боол турар.

РСФСР-ниң үлетпүрү продукцияның бот-үнезин чиигедириниң болгаш орулга алырының планын күүсеткен.

(СЭТА).

ПАРТИЙЖИ ИНФОРМАЦИЯ

ОРГАНИЗАСТЫГ БЕДИК ДЕННЕЛГЕ

Партия организацияларының амыдыралынга чугула болуушкун — отчёт-соңгуудалыг хуралдар Эрзинниң парторганизацияларында организастыг, бедик деннелге эртип турар. Бо чылдың октябрьның бирги чартыынга чедир 14 партболуктерге 18 же организацияның 6-зынга отчёттар болгаш соңгуудалар болуп эртилээн. Эге организацияларга болгулаан хуралдарга коммунистерниң 94 хуузу олурушкан болгаш 40 хире хуузу санал-омалын бергилээн. Ол болза коммунистерниң бедик идепкейин көргүзүп турар.

Районнуң амыдырал хандырылга комбинадында бала суд, прокуратура, милицияның органнарында партия эге организацияларының отчёт-соңгуудалыг хуралдары аажок хаймышкынмыг байдалга эртилээн, коммунистер боттарының ажыл-ижинден саналдарын бергилээн.

Чижээ, тоску беш чылдың планныг даалгаларын күүседиринге бедик бүдүрүлгени көргүзүлгени дээш Совет Тывазының 30 чыл ойнаа Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан районнуң амыдырал хандырылга комбинады планныг соруглаарын күүседип турары-даа эки, РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан аимак коммунист Мария Суван-оол шилээлиг мурнакчылар-даа ында хей. Ынчалзажок бо коллективте партийжи ажылдың деннели чогуур негелдеге четпейн турар дээрзин коммунистер отчёт-соңгуудалыг хуралга демдеглээн. Ылангыя хуралдарга колдуунда аар-саар айтырыглар чугаалажыр, коллективте корум-чуруум үрээр ийи-чанғыс фактылар база бар.

Социалистиг хоорлу-дүрүм камгалалын күштелдиреринге, корум-чурумну быжыглаарынга суд, прокуратура, милицияның органнарының ролюн улам бедидеринің, ажылчы чоннар ортузунга эрге-коойлу пропагандазын калбартырының өргежок чугулазын ол коллективтерге болгулаан отчёт-соңгуудалыг хуралдарга коммунистер чидиг-биле демдеглээн.

Коммунистер кылдыынган ажылды бүтүү талазыг сайтаргаш, моон соңгаргы соруглаарны тодарадып турар.

КИЖИЗИДИКЧИ РОЛЮН БЕДИДЕР

Коллективтиң кижизидикчи ролюн бедидер талазы-биле Тээли ортумак школазында партия эге организациязының чорудуп турар ажылының дугайында айтырыгны СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бюрозунга чугаалашкан. Инда партия эге организациязы болгаш коммунистер коллективке кижизидилге ажылын күштелдирер талазы-биле чамдык хемчегерни эп турар. Эрткен өөредилге чылында школага өөредилге ниитизи-биле 94 хуу болган. Башкыларга теоретиктиг семинарны, техниктиг ажылчыннарга политиктиг школаны организастаан. Тус-тус эртемнер талазы-биле методиктиг каттыжылышкыннар база ажылдап турар.

Ниитизи-биле чамдык ажылдар чоруттунуп турза-даа ортумак школаның коллективинде кижизидилге ажылын инда партия эге организациязы кошкан чорудуп турарын партия райкомунуң бюрозунуң хуралынга демдеглээн. Бир класска катап олурар ийи чылчыларның саны шоолуг кызырылбаан, 4 «б», 9 «б», 10 класстарда өөредилгениң ниити деннели чамы. Класстар аразынга чарыгы дээштиг кылдыр организастап ыыдаваан, түңнелиң чогуур ойүмде үндүрүп, эки өөредилгелиг класстарның өөренирчилерин экскурсиялаарлыг хемчегерни албаан.

Партия организациязының чорудуп турар политиктиг талазы хемчегериниң дээштиг кошкак, коллектив кежигүннерин совет патриотизминиң, улустарының найыралының база интернационализминиң ёзузунга кижизидер хемчегерни четпес боттандырып турар. Чамдык өөренирчилерниң талазындан хей-ниитиниң корум-чурумун үрээр, кичээл үзер соруктар ам-даа үргүлүг үүлевилиинаан.

Коллективке коммунистиг кижизидилгениң ажылын үениң негелдезинге дүүштүр тургузар төлээде, ортумак школада парторганизацияның хамыктың мурнында комсомол, профэвилел, пионер болгаш өске-даа хей-ниитиг организарыкга удуртулганы улам экижидип, олардан болгаш коммунистерден, башкы кадрлардан ажыл-керек дээш негелдени күштелдиреринің өргежок чугулазын бюро айыткан. Ол ышкаш төрээдер-биле ажылды, райпо база № 741 КМК ышкаш школага шефтеп турар коллективтериниң дузазын күштелдирери чугула.

ПАРТИЙЖИ ХҮЛЭЭЛГЕВИС

Республиканың Иштики херектер министерствозунда партия организациязының коммунистери майысылаа Кызылдың чамдык школаларында болгаш транспорт организацияларында берге кижизидилгелиг ылаңды аныктарны дагдынып алгаш кижизидер ажылды ам ийи чыл хире чорудуп турар. Бо ажыл бодунуң ажыктыг талазын көргүзе берген. Ол дугайында министерствоның партия организациязының секретары эш Лантухов мынчаар чугаалап турар:

— Бистиң коммунистеривис хоорайның № 1, 3, 6, 8, 12, 14, 15 школаларындан болгаш бирги, ийги, үшкү автобүдүрүлгелеринден чилиндиниң уруглар өрээлиниң учедунда турар 60 ажыг ылаңды аныктарны дагдынып алгаш кижизидиң эгелээн чүве. Оларның 30 хирези бүдүрүлгеге болгаш өөредилгеге эки талазын көргүзүп турар, сагыыга-чуруму ажыжөн, ынчангаш уруглар өрээлиниң учедундан үндүр бижээн. Оларны дагдынып алган коммунистер ылаңды кижилериң чүс-тузу-биле, онзагай байдалын барымдаалаан ажылды чорудып. Оларның өг-бүлезинге, өөренип турар школаларынга, ажылдаар черлеринге олар хей барып, чугаалаарыны кылгылаан. Ылангыя коммунистер В. Теребов, В. Черкашин, Д. Деревщиков, В. Иванов болгаш өске-даа эштер дагдынып алган ылаңды аныктарын ыны оруунче кииргеш, чаа кижилерни хүлээп алган.

Партбюроның база партия организациязының, партболуктериниң хуралдарында бо чугула ажыл-херектиг ынчаар чоруп турарының дугайын ой-ойде чугаалажып, дагдынылгы-кижизидикчи коммунистериниң дыңнадыгларын ап турар. Иштики херектер министерствозунуң коммунистери берге кижизидилгелиг ылаңды аныктарны дагдынып алгаш кижизидерин боттарының партийжи хүлээлгезин кылдыр санап турар.

АЖЫКТЫГ СЕМИНАР

Профэвилелдериниң область чөвүлелиниң октябрь 24—25-те коммунистиг күш-ажыл школаларының пропагандистериниң семинарын эртиргеп. «Бо өөредилге чылында коммунистиг күш-ажыл школаларының ажылынга кол-кол утпаларышкынныг болгаш сорулгалар», «Бүдүрүлгениң ажыктыг бедидери — совет экономиканың өзүлделиниң кол утпаларышкыны», «Бүдүрүлгени эргелеп-башкарарынга ажылчы чоннарны киириштирери, аңгы үеэш бүдүрүлгези болгаш күш-ажылдың сагыыга-чуруму», «Күш-ажыл болгаш техниктиг дешилеге» деп темаларга лекцияларны баштайгы хүнде семинарның киржикчилери дыңнаан.

Семинарның ийги хүнүнде улус ажыл-агыйының эгы-ангы алыктарының дайынбле коммунистиг күш-ажыл школаларының пропагандистериниң семинарларының кичээлдерин түс-тузунда чорутканы. Оларга база-ла бүдүрүлгениң ажыктының бедиктериниң, боттунени чинчидиринің, күш-ажылдың байдалының болгаш дыштамылганың, бүдүрүлге культуразының, чурнакчы дүрзүлгени өөренип, нептередиринің, ажылчы чоннарның культурлуг деннелин бедидеринің болгаш өске-даа айтырыгларның дугайында лекцияларны, дыңнадыгларны кылган. Пропагандистер дүрзүлгезин солуннаан. Оон соңгуунде семинарның киржикчилери делегей байдалының дугайында лекция дыңнаан.

СЭКП обкомунуң, профэвилелдериниң область чөвүлелиниң ажылдакчылары, майысылардың дээди өөредилге черлериниң чамдык башкылары семинарга лекцияларны номчаан.

КАЯА-ДАА УЛУГ КҮШ

Бистиң районувус Тандынуланың эдээн дургаар унуш-дужуктүр хөвүлярда чаптыган. Оон девискээринде экономика талазы-биле быжыккан улуг-улуг ажыл-агыйлар болгаш тудуг организацияларының, ынелге база школа, культура чырыдыышкын албан черлери бала кайгамчык эртине байлак — кобальтының үндезининге ажыттыпган улуг будүрүлге-даа бар. Ол-ла бүгү коллективтерде хайныгып турар ажыл-ишти керээженнериниң киришпейн турар участогу чок.

Бисте кадарлыг керээжен хойжулар, саанчылар, механизаторлар, ажылчыннар болгаш башкылар, садыгжылар, эмчилер дээш кыннарны чок дээр! Оларның хей-хейн будүрүлге участокторунда, социалистиг чарышка мурнуну одуругда чоруп турар. Оларга хойжулар М. Биче-кыс, Т. Санаа, С. Бавуун-оол, О. Сулумаа, Б. Монгалбин, С. Чыргалан, М. Долума, О. Долума; саанчылар Н. Ондакова, Н. Назамутдинова, Е. Бушуева, А. Тулуш, М. Шелепова, С. Дизенмаа, садыгжылар Н. Полынцева, С. Седен-оол, шеверлекчилер А. Коробейникова, В. Шпагина, лаборантылар Е. Нефедорова, Решетникова болгаш оон-даа өске хей-хей эштерни хамаарыштырып болур.

Олар боттарының чүткүлдүг күш-ажылы, бедик мергежилиг-биле тоску беш чылдың тодарадыкчы чылының планныг даалгаларын күүседиринге талантыг үлүг киирип келгеннер.

Керээжен чонну күш-ажылче ниитилиг-биле, суурларны чаагайжыдарынга, чонның амыдырал чуртталгазының культурлуг деннелин бедидеринге партия, совет организацияларның удуртулгазы-биле чер-черде керээженнер чөвүлелдери улус ажылдакчы чораан Х. А. Тока, РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Кара-кыс Мунзук, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи М. А. Рамазанова болгаш оон-даа өскелер бар. Олар солун сактыышкынынарны, чаагай күзээшкиннерни чугаалаан, а артистер сеткил-сагыыты сергидип кээр ырлары-биле керээженнің киржикчилеринге аян тутканнар.

Хей национадлыг акы-дүнма пайыралдыг улустарның Хову-Аксы суурунуң керээженнер чөвүлели «Тываның алдарлыг кыстары» деп кежээнни база-ла солуп, утка-шынарлыг кылыр организастаан. Ол ышкаш «Коммунизмниң керези» колхозта керээженнер чөвүлели инда библиотека, клуб ажылдакчыларыбиле кады чогаалчы С. Сурун-ооллуң «Авазынга дамырак» деп номунга номчулга конференциязын авторуун киржилгези-биле эрттирген.

Чурттакчылыг суурларны чаагайжыдарынче чонну организастаар талазы-биле Межегейнин, Чал-Кежигнин, Хову-Аксының, Шамбалыгның, Балгазының керээженнер чөвүлелдери багай эвес ажылдаан. Ынчангаш ол суурларның чаагайжыдылгазы, арыг-шевер байдалы өскелерден дээре бооп турар. Чамдык агитквартиралар даргалары, активчилер кижизидилге ажылынга солун эгелээшкиннерни, хевирелерни тывырын база оралдажып турарлар. Ындыларга агитквартиралар даргалары Б. Сатты, Т. Ооржу, О. Бек-кысты болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур.

Тус-тус керээженнер чөвүлелдериниң ажылын организастаарынга, семинарлар эрттиреринге районнуң керээженнер чөвүлелиниң кежигүннери М. Домарева, У. Адыгбай, район библиотеказының эргелекчизи Н. Леонова, эмнелге ажылдакчылары Л. Никитина, Е. Абросимова олар улуг дузаны чедирип турар.

Чөөкта чаа районнуң мурнакчы керээженнериниң слёту болуп эрткен. Будүрүлгеге болгаш хей-ниити ажылынга эң идепкейлиг керээженнериниң аттарын анаа чоргаарал-биле адаан. Оларның хей-хенүн, ылангыя керээженнер чөвүделиниң кежигүннери Е. Бидиилейни, М. Шимкинаны, хойжулар Т. Сонаны, О. Сулуманы, бригадир З. Дүрнованы СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң Хүндүлел бижии-биле, а хойжулар С. Чыргаланы, Л. Чамааны, Ш. Тартый-ооллу, О. Долуманы, трактористер З. Давыдованы, башкы Т. Пильчинаны, активчи В. Тамбаевнаны өртектиг чүүлдер-биле шаңнаан. Моон ап көөрге будүрүлгеге болгаш хей-ниити ажылынга идепкейлиг эштернің саны улам көвүдеп турары тодаргайлыр.

Оон-биле кады керээженнер чөвүлелдериниң ажылында чедир шиитпирлеттинээш айтырыглар, кылыр чүүлдер ам-даа хей дээрэни чугаалаар херек. Ылангыя чоннуң амыдырал - чуртталгазының культуразының улам бедидер, уругдар кижизидилгезин күштелдирер, суурларга хей-ниитиниң корум-чурумун быжыглаар талазы-биле олар хей чүүлүг кылыр апаар. Ол ышкаш суурларның, фермалар төптеринің чаагайжыдылгазының, кудумчуларның, квартырдарның болгаш чуртталга бажыңнарының арыг-шеверининг дугайында доктаамал сагыш салыр, оон-биле кады керээженнер чөвүлелдериниң чон ортузунга чорудар агитмассалыг болгаш кижизидилгелиг ажылының хевирелерин болгаш аргаларын доктаамал сайзырангайжыдар ужурлуг.

Т. ТЮЛЮШ,
СЭКП Таңды райкомунуң секретары.

КОЛЛЕКТИВТИ МОБИЛИЗАСТААР

Кашқ хонук бурунгаар «Тыва тудуг» трестиң 18 дүтвар кожуп чоруур механизастыгтынган колонизазының профэвилел комитединиң отчёт-соңгуудалыг хуралы болуп эрткен. Анаа ук профэвилелдин даргазы бызанчы П. Андросов отчеттуг үениң иштинде кылып чоруттунган ажылдың болгаш соңгаар соруглаарның дугайында илеткээн.

Профэвилел комители чаа Шагаан-Арыгның тудугунуң чыл планның ай-шаанда күүседир, кадаа ажыл-агый ажылдакчыларынга шаг дузалыг чедирер дээш ажылчыннарны мобилизастаар, оларның күлүтүрүг дыштанылгазын хандырарының талазы-биле чамдык ажылдарны кылып чоруткан.

Тодаргайларга, колонназның коллективи ниитизи-биле 1393 дорбелчин метр хемчээлдиг ийи-ийи квартиралыг 7 бажынны ажыглалга киирген, 30 олуттуг столованың түткан болгаш чаа хоорайны электрижидер болгаш радиожудар ажылдарны чорудуп турар. База эрткен кыска хуусаалда баня-прачечная комбинадының таваа салдынган.

Оон-биле чергелештир ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар Улуг-Хая совхозка шеф дузалаамчызын көргүзүп, 12 тонна картофельди ажаагаң, 5 тонна будук-бүрүнү белеткээн болгаш 5 тонна саванны сараатгаан.

Ынчалзажок № 18 КМКның ажыл-чорудулгазы ам-даа четпес деннелде турарын хуралдан айыткан. Мында профэвилел комитединде чедир кылдынмаан чүүлдер хей. Ылангыя тус-тус звеноолар болгаш бригадалар аразында социалистиг чарыш калбарбаан, хууда бедиткен хүлээлгелер алыр, оон-биле өскелерни хей-зът кииреп ажыл, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, бригадазы дээш деңисел четпес тургустунган.

Профэвилел комитединиң кежигүннериниң тус-тузунда харымылаар адырлары тодаратчыныпан, ажыл-ишти өөнүжидер талазы-биле тускай даалгаларны олар албайн келген. Дыштанар үени чөп ажыглаарының хемчегери чедир ажылдап кылдынмайн келген. Комитет чуртталга, амыдыралхандырылга айтырыгларынче кошкак кичээнгей салып, социалистиг чарыштың дээштиин чедип албаан. Ол ышкаш профэвилел кежигүннериниң хураазынан кадрларның ажылга ызырынмас чоруу бар бооп турар. Эш хуузунуң суду ажылдавайн келген.

Ынчалзажок ажылда чамдык эки чүүлдер база бар. Коллективтиң тургустунганынан бээр эрткен кыска хуусаала ажыл-ишти кайгамчык үлегер-чижээн көргүзүп турарларның хүрээлеңи хүн бүрү олуп келгенин демдеглевес аргажок. Оларның хей кезии — аныяктар. Ындыларга бригадирлер: бызанчыларның — Н. Амзараков, шеверлекчилерниң — В. Подкопаева, монтажниктерниң —тудугжу-техник А. Аракчаа, дүржүлгелиг бызанчы Б. Волков болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Хуралга санал берген эштер отчёттуг үе иштинде ап чоруттунган хемчегерни демдеглеп тура, четпестерге база доктаап, чангыс эптиг, сорук күштүг ажыл-ишчи коллективти тургузарының талазыбиле ажыктыг арга-сүмелерин катап.

Б. УСТРОЕВ.

ЧАА ЧЕДИШКИН

Шекинонуң химия комбинадының коллективи күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүн беш чыл төмүзүнде планнаан деңнелин чедип алган. Оон-биле кады комбинаттың ажылдакчыларының саны 1970 чылдааны-биле деннээрге, оон 450 кижиге кызырылган.

Химиктер ол чаа Чедишкинни кижи бүрүзү аажок хей профессияларны шиңгээдип, машиналарның септелге аразында ажылын узадып тургаш чедип алганнар.

Комбинаттың ажылдап турар цехтериниң төлевилээн күүзүү 30 ажыг хуу улгаткан. Чамдык дериг-херекселдерни ылаңгыя Камада автозавод тудуунга, химия, газ, целлюлоза-саазын, пос-таавы, аъшчем үлетпүрүнүң будүрүлгелеринге ажыглавр дериглерни Франциядан садып ап турар. Ол ышкаш белен продукциямны Франция сөөлгү үеде ССРЭ-дең арбыны-биле садып ап турар апарган. Чижээ, Совет Эвилелге Францияга станоктарны, дарганнарга-пресс херекселдерин, тракторларны, фотоаппараттарны, шак аймаан болгаш өске-даа белең продукцияны сөөлгү үеде хөйү-биле садып турар.

Совет-француз эртем-техниктиг кады ажылдажылга база дүрген сайзырап. Чижээ, будүрүлгени планнаарынга болгаш эргелеп-башкарарынга электроника-саналга техниказын ажыглаар айтырыгларны, а ол ышкаш атомнуг энергияның тайбың ажыглаврының делегей океанының курлавырларын кижиниң чаагай чоруун хандырарынче уландырарының парын айтырыгларын совет болгаш француз тускай эртемниглер ажыл үеде дембиле өөренип, шиитпирлеп турар. Космос делгемнээн чажыттарын илередир талазыбиле совет-француз кады ажылдажылга база чедишкинниг хогжүүп турар.

Ийи чурттуң аразынга культура харылзаалардың сөөлгү чылдарда улам калбарганын демдеглээри чугула. Совет артистер чангыс-ла чыл дургузунда безин 300 концертти болгаш шиинп Францияга барган көргүзүп турар. Совет Арминиң Б. Александров баштаан ыры болгаш танцы ансамблиниң бо чылдың ноябрьда Францияга болур концерттерин Парижтиң болгаш өске-даа хоорайларның чурттакчылары четтиксейн манап турар. Француз конгресстиң чаа Ордузунга ансамбль бодунуң концерттерин көргүзер. ынчаарга үк Ордуну бо чылдың чазыында ажыктан хүнде Совет Эвилелиниң «Березка» («Хавлына») ансамблиниң артистери улуг конперт көргүскен.

Совет-француз харылзаалар улам ынай калбартып, хогжүдеринге делгем перспективалар бар. Совет Эвилелиниң болгаш Францияның аразынга найыралдыг, тайбың кады ажылдажылганың политиказын ийи чурттарның улустары ыаын-биле деткип, чүүлдүгүүп турар. Ол политиказының шилиинге ССРЭниң болгаш Францияның аразында дипломаттыг харылзаалардың чартык чүс чыл дүржүлгези тодаргай бадыткаан.

Е. БАБЕНКО,
СЭТА-ның корреспонденти.
Париж хоорай.

ССРЭ-ниң болгаш Францияның аразында дипломаттыг харылзаалардың 50 чылынга

ЧАРТЫК ЧҮС ЧЫЛДЫҢ ЧААГАЙ ТҮҢНЕЛДЕРИ

ССРЭ-ниң Даштыкы херектериниң улус комиссарының адынга 1924 чылдың октябрь 28-те телеграмма келген. Инда мынча деп бижээн: «Орус болгаш француз улустарны кожа-хелбээ болдурган найыралга шинчы Француз республиканың чазаа бөгүнүзи эгелээш, ССРЭ-ниң чазаан хүлээп көрүп тур.» Францияның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Эдуард Эррио ол телеграммага ат салган болган. Ийи улуг күрүнениң аразынга ооң мурнунда чедип чыл бурунгаар үзүлген харылзаалар шак мынчаар катап тургустукган болгаш совет-француз кады ажылдажылганың сайзырадырынга эге үндезини салдынган. Совет-француз кады ажылдажылганы сайзырадыр дээш бистиң чүртувус чайгылыш чокка үргүлүг туружуп келген.

Франция-биле хей талазыг болгаш кайы-кайызынга ажыктыг харылзааларны хогжүдеринге үгланышкынныг Совет чазак Октябрьның социалистиг Улуг революциязы типлээн соонда баштайгы чылдарда-ла чорудуп эгелээн. Англи журналист Фарбман-биле беседазынга В. И. Ленин 1922 чылда мынча деп медеглээн: «Франция-биле кандыг-даа чоокшулажышкын биске ыяк күзенчиг, шынгыя Россияның садыг талазы-биле эргежээн күргаг черниң ол күштүг улуг чүрү-биле чоокшулажыры эргежок чүгула деп неген турар.» (В. И. Ленинниң чогаалдарының Долу чылдазының 5-ки үндүрүлгезиниң 45-ки томунуң 237-ги эрнизи-даа).

Совет-француз найыралдың болгаш кады ажылдажылганың төөгүлүг дүржүлгезин амгы үеде — ССРЭ-ниң болгаш Францияның аразынга дипломаттыг харылзааларны тургускандан бээр 50 чыл ойнуң хүнүнде ийи чурттарның кайызында-даа түнелеп көрүп, демдеглеп турар. Франциз-совет симпозиумну 50 чылдың октябрь 29—30 хүнүнде Франциниң Лион хоорайынга организастап эртиттер. ССРЭ-ниң болгаш Франциниң аразында бүгү талазыг харылзааларның чартык чүс чылда түнелеп ийи чурттуң төөгүүлдери база хей-ниити ажылдакчылары ол симпозиумга чугаалажып көөр.

Парижке болгаш Франциниң өске-даа хоорайларынга, суурларынга хей санныг франциздар-биле, ооң иштинде ССРЭ-ге Франциниң элчизин чораан Морис Дежан, «Франция — ССРЭ» ниитилелдиң чиңгине секретары Раймон Русса, чогаалчы Андре Ремакль олар-биле чоокта чаа чугаалажып, совет-француз харылзааларның амгы байдалынга хамаарыштыр айтырыгны салып, санал-омалын сонуургап көргеп мен. Сөөлгү бежеп чылдарның дургузунда Совет Эвилели болгаш Франция Европага база бүгү делегейге тайбыдыы, улустарның аймыл чок чоруун камгалап, быжыглаар дээш дем-биле идепкейлиг демисеэшп келгенин деп француздарның хей нуруузу санаа, совет-француз харылзааларынң таарымчалыг хогжүлдезинге изиг байырны чедирип турар. Кажан ССРЭниң болгаш Франциниң аразынга харылзаалар шоолуг хогжүвейн, ийи чурт тайбың дээш демисеелге боттарының күженишкиннерин каттыштырбайн турда, шак мындыг байдалды дайынзырак, агрессивни күштер ажыглап турган.

Совет Эвилелиниң болгаш Франциниң аразынга дипломаттыг харылзааларны тургускандан бээр 50 чыл ойнуң амгы хүнүнде бистиң француз оңдуктериивис ийи чурттуң аразында найыралды быжыглаар, калбартыр дээш Франциниң могаг-шылаг чокка демисеэшп келген кижилериниң дугайын эң-не ханы хүндүткел-биле сактып, чугаалап турар Чижээ, Эдуард Эррио, Анри Барбюс, Ромен Роллан, Фредерик Жолио-Кюри, Поль Ланжевен, Поль Вайян-Кутюрье, Марсель Кашен, Морис Торез, генерал Эрнест Петэн, Раймон Гюйо болгаш өске-даа алдарлыг французтар ССРЭниң база Франциниң аразынга найыралдыг харылзааларны тургузарынга, улам ынай калбартып, хогжүдеринге улуг роллуг ойнааннар.

Совет болгаш француз улустарының аразынга найыралдыг ынаңгыя герман фашизмге удур ийиги улуг дээштиг чылдарында оңза төөгүүлдүг кылыр организастаан. Ол ышкаш «Коммунизмниң керези» колхозта керээженнер чөвүделиниң кежигүннери Е. Бидиилейни, М. Шимкинаны, хойжулар Т. Сонаны, О. Сулуманы, бригадир З. Дүрнованы СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң Хүндүлел бижии-биле, а хойжулар С. Чыргаланы, Л. Чамааны, Ш. Тартый-ооллу, О. Долуманы, трактористер З. Давыдованы, башкы Т. Пильчинаны, активчи В. Тамбаевнаны өртектиг чүүлдер-биле шаңнаан. Моон ап көөрге будүрүлгеге болгаш хей-ниити ажылынга идепкейлиг эштернің саны улам көвүдеп турары тодаргайлыр.

Оон-биле кады керээженнер чөвүлелдериниң ажылында чедир шиитпирлеттинээш айтырыглар, кылыр чүүлдер ам-даа хей дээрэни чугаалаар херек. Ылангыя чоннуң амыдырал - чуртталгазының культуразының улам бедидер, уругдар кижизидилгезин күштелдирер, суурларга хей-ниитиниң корум-чурумун быжыглаар талазы-биле олар хей чүүлүг кылыр апаар. Ол ышкаш суурларның, фермалар төптеринің чаагайжыдылгазының, кудумчуларның, квартырдарның болгаш чуртталга бажыңнарының арыг-шеверининг дугайында доктаамал сагыш салыр, оон-биле кады керээженнер чөвүлелдериниң чон ортузунга чорудар агитмассалыг болгаш кижизидилгелиг ажылының хевирелерин болгаш аргаларын доктаамал сайзырангайжыдар ужурлуг.

Т. ТЮЛЮШ,
СЭКП Таңды райкомунуң секретары.

КИРОВОГРАД ОБЛАСТЬ. Новоукраина районнуң СЭКПниң XX съездиниң аттыг колхозта Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры А. В. Гиталовтуң бригадазының шөлдеринде Днепропетровскиниң комбайн заводунга кылган РКС-6 «Днепр» дээр свёкла ажаап алыр боду шимчээр чаа комбайнны шенеп турар. Ол комбайн свёкланың үүжүн ажаап алыр машинабле катай ажылдаар кылдыр кылдынган.

«Днепрниң» бедик будүрүкчүлүү болгаш эки ажылы шенелдеден илерээн. Ол эдээ-чегинниң чаңгыс шагымын иштинде бир гектар хире шөлдүң свёкланын ажаап шыдаар.

ЧУРУКТА: свёкла ажаап алыр «Днепр» деп комбайн.

Р. ЕПЕЙКИННИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

УЛУГ САЛЫЫШКЫН

СЭКП Төп Комитединиң партияга, совет улуска Кыйгырымына харын кылдыр Краснодар крайның кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери беш чылдың тодарадыкчы, дөртку чылының планарын чедиишкиниг күүседир дээш социалистиг чарыштың калбак нептереткеш, бо чылын 2 миллион 300 муң гектарындан-на 34,4 центнер тарааны өстүргеш. Дүжүт ажаан алышкының организастыг эрттирип, күрүнеге тараа садар бедик хүлээлгелерин край күүседипкен.

Төрээн чурттуң шыгжамырынга 4 миллион 151 муң тонна, азы 253 миллион пуд ажыг тарааны ургаш. Мынча хой тарааны край бир-ле дүтарында белеткээни 'ол. Улус ажыл-агый планы бүтү көргүзүглер аайы-биле ажыр күүсегтингеш. Аъш-чемниң кол культуразы — кызыл-тасты 2 миллион 800 муң тонналы сатказ. Ристи болгаш кукурузаны бүдүрериң ковүдедир дээш крайга улуг ажылды чоруткан. Бо чылын рис белеткээри 373 муң тонна, а кукуруза—513 муң тонна четкеш. Адыгей автономнуг областтың ажылчы чоннары крайның социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге улуг салыышкынын киирип, күрүнеге 260 муң тонна тараанды сатказ. Күрүнеге тараа садарын үргүлчүлеп турар.

Дүжүт ажаан алырда, тараа сөөртүрде коднээниң ажыл-ишчилеринге үлеттүр бүдүрүглериниң, автомобиль ажыл-агыйларының, тараа хүлээп алыр пунктуларының коллективтери, Алтай крайның комбайнерлери, а Москва, Горький, Калуга, Новгород, Псков областтарның, Дагестан болгаш Чуваш автономнуг республикаларның транспорт организациялары, Совет Армияның автомобиль кезектери улуг дузалыг чедирген.

Амгы үеде колхозтар, совхозтар бет чылдың доостур чылында улам бедик дүжүттерни алырынга идегелдиг базаны белеткеп турар. Күзүн чажып тарыыр культураларны 2 миллион гектарга эртемге үндезилеттинген хуусаалларда чажып тараан. Күскү чер аңдарылгазын бедик темпилиг чорудуп, үрезиниерни белеткеп, коллээ ажыл-агый техниказын септеп турар.

(СЭТА).

АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ ЧАҢГЫС ЭПТИҢ КҮЖҮ

Моолдуң ажылчы чоннары алдарлыг юбилейлерге — МАРН-ның III съездизиниң 50 чылынга болгаш Моол Арат Республиканы чарлаан хүнүнден бээр 50 чыл оюнга уткуштур чоруп орар. Ол тоогулуг болуушкуннарны удавас демдеглевер.

1974 чылдың — бешки беш чылдың дөртку чылының планын хуусаа бетинде күүседир дээш бүтү-улусчу социалистиг чарыштың улуг политиктиг болгаш күш-ажылчы кодуралгушкун-биле калбарткан.

Моол улуска эртикен 1973 чаа улуг типлелгелериниң чылы болган. Нинтилел продуктузун бүдүрериң 1972 чылдың-биле дедиээрге, 6,7 хуу ковудээн, а национал орулга 7 хуу оскен. Коднээ ажыл-агыйга база үезин өөрес чедиишкиниер чедип алдынган. 8 миллион хире чаш мал ажаан алдынган, тараажымар чурттуң төөгүзүнде бир-ле дүтаар тараа культураларының ыңча чаагай дүжүттүг—32 миллион пуд тараанды ажаан алган. Чонның акша орулгазы 0,2 хуу оскен. Улус өөредилгезин, кадык камгалалды, эртем, культура болгаш уран чүүл улам ыңайты хөгжүлдезин алган.

1973 чылда ортумак болгаш дээди школага 387,9 муң кижи өөренген, чаңгыс сөс-биле, чурттуң дөрт хамаатызының бирээзин-ле өөренип турар. 1970 чылдан эгелээш школа назылыг ургуларының долу ортумак өөредилгеже шилчилгезин эгелээн.

Социализм тургузуушкунуның идепкейлиг киржикчизи — улусчу интеллигенциң оскен. Улус ажыл-агыйының болгаш культураның ишчы-бүрүү адырларында 25 муң ажыт специалистер ажылдап турар.

Улусчу эрге-чагырганың чылдарында кадык камгалалының чедиишкиниериниң ачызында чонның ниити саны ийи катап оскен.

Делегейниң үүк үе ыракта чурттап турар малчыныңың өөнде безин дыңналып турар. Сөөлгү ийи чылдарда чон ажыы үезиниң 60 муң радиоприемниктерин садып алган. Национал программаның болгаш «Орбита» совет программаның теледамчыдылгаларын Улан-Баторуң болгаш Дарханның чурттакчылары көрүп турар. Чуртта 20 муң ажыг телевизорлар бар.

МАР 60 ажыг күрүнелер-биле дипломаттыг харылзаалары тудуп турар. 1961 чылдан иелеп ол КНО-нуң болгаш делегейниң өске-дээ хөй-хөй организацияларының кежигүнү болгам.

МАР — социалистиг чурттарның улуг ог-бүлезиниң тудуш кезии, Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң идепкейлиг киржикчизи. ЭДЧ кежигүнү чурттарның дузалажылгызыбиле Моолда геологтар-шинчилел, эртем-шинчилел ажылдары чоруп, үлетүр база коднээ ажыл-агый объектилери туттунуп турар.

«Моол-совет харылзаалары мындыг ниилэлят тодарадып болур: Совет Эвилели-биле бистиң майрагывыс — ол дөөрге социалистиг интернационализмниң боттанымышкыны-дыр. Ол бистиң хүн бүрү амыдыралывыста, моол улустуң чедиишкинигеринде, чаа-чаа арга-дүржулгалар болгаш чаа-чаа хевирлер-биле байымышаан, бодунуң байлак кежиктерин берип турар моол-совет кады ажылдажылганың хөгжүлдезинде база улам ыңай хамылаашкыныңда долузу-биле илереп турар» — дей, ын Ю. Цеденбал демдеглеп чугаалаан.

Совет Эвилели болгаш өске-дээ социалистиг чурттар-биле бижиг харылзаалы тудуп, МАРН-ның удуртулгазы-биле моол улус социализм тургузуушкунуның оруу-биле бурунгаар бүзүреддит бар чоруур.

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары аны-дуңма Моол республиканың кожа аймактары-биле бижиг харылзаалы тудуп турар. Коднээ ажыл-агый, культура болгаш уран чүүл, спорт талазы-биле харылзаалары улам бижиглап, арга-дүржулга солчуушкунун чорудары-биле делегацииларны удур-дедир чоруткуп келген.

МАРН-ның III съездизиниң 50 чылы болгаш Моолду Арат Республика кылдыр чарлаан хүнүнден бээр 50 чыл оюнга туразаатнаан найырал айы дөөрге эгелээр. Ынчангаш парүүн, совет, ажыл-агый органнары совет-моол найырал, кады ажылдажылга дугайында лекция, бесседаларны, байрымыг митинг-хуралларны, ушуражылгаларны, кежээлерни чер-чергелерге организастап чорудары-биле тускай хемчегерни ап, боттанымырар ужуруг.

Даарта—совет-моол найырал айы. эгелээр

МАГАДАП КӨРДҮВҮС

Болүк тыва туристер Моол Арат Республиканың төвү Улан-Батор хоорайже чоруптувус.

Туристериң бо болүүнде ыяыы-бүрү профессияның кижилери бар болду. Саянчы Кара-кыс Сивар, кадарчы Ай-Хөө Сат, эмчи Мээлыр-оол Монгуш, чолаачы Середа Монгуш, Чөөн-Хемчик райкүүскомунуң ниити кылдыс эргелекчизи Екатерина Харлят дээш оонда-ла өскелер бар.

Кызылдан Красноярск четкеш, оон ИЛ-18 дээн самолетка олурупкаш, ужуң үнүптүвүс.

Элээш болгаш Иркутск хоорайга ужуп чедип келдивис. Иркутскиден Улан-Батор чедер поездниң «Найрамдал» дээн кээн вагонунга бистин моол кыстар үткүп алды. Орук ара, поездиге чоруп олуруп, Төрээн чурттувустуң бистин чалгынакдырып, туралаан черже хостуг ужуп чоруур дес-кежиктин бергенинге сеткилливистен өөрүп, ынак Тывавыстың дугайында очак-хөлүг ырлажып чорду-вус.

Орук-суур Иркутск, Наушки станция, Улан-Удэ, Дархан хоорайларны таварып эртип, оларны база-ла сонуургап, магададывыс.

Улан-Батор хоорайга хап чедип келдивис. Бистин доравинга чазык-чаагай шырайлыг экскурсовод Цеденсоднам уткуп алды. Дораан-на «Улан-Батор» деп авлачылар бажыңныче автобуска олурупкаш, чоруптувус.

Ол хүнден эгелээш, хоорайның солун музейлерин, төөгүлүг черлерин көрүп эгелээн бис.

Сухэ-Батор биле Чойбалсанның мавзолейинге база бардывыс. Совет шеригнерге тураскаалга база чордувус.

Улан-Батор хоорайның солун черлерин 4 хондур көргенивис соонда «Тэрэлж» деп туристи базазже чоруптувус. Агаар-бойдус ында магалыг чаагай. Оюн-тоглаа үргүлүг болуп турган. Моол өөнүктер-биле, чаңгыс өг-бүлениң төлдери дег, ыяырааттыг турдувус. Волейбол маргылдааларын туристер үргүлүг эртиришкип турган.

Кежээ дүжерге, дыштанылга бажыңының залынга танцыга бардывыс. Ол кежээ чер-черден келген туристериң найырлыг кежээн болган. Бир кижи танцы төнерге-ле, кайы-бир чурттардан келген туристер боттарының концерт номерлерин көргүзүп турган. Бистиң тыва туристерниң мурнуладан Аир-Сайаа Чалоол биле Лиза Сат «Ак-көк хемниң кижилери» деп хинофильмден ырыны ыйн үнге бадырыптарга, адыш часкалыкшыны залга диңмиттелип турган.

Социализмни тудуп тургузуп турар Моол Арат Республиканың ажылчы чонун удуртукчулар, Моол Арат Республиканың малы-дыка өскен, бир кижиге-ле 22 баш бода мал очаажык турар. Оон ортумак болгаш 8 чыл школаларында 326 муң өөренгичилер хаара туттунган. Моолда бо хүнде бижиг билбес кижи чок. 37 ыяыы-бүрү солуннар, 30 журналлар парлаттынып турар. Бөгүн Моол ыяыы-бүрү 60 ажыг чурттар-биле дипломаттыг харылзаалыг.

Моол Арат Республиканың тургустунганындан бээр 50 чыл оюнга уткуштур Совет Эвилели белеч кылдыр 960 ургулар өөренир 2 школа-интернатты тудуп берген, 70 муң дөрбелчин метр шаадыг чурттарга бажыңнарын туткан болду.

Улан-Баторнуң аалчылар бажыңындан үнгеш, демир-орук вокзалынга кээримээге, моол өөнүктериве: «Байырта!» — дижип, сеткил-сагыжымын ханызындан чаагай күзелдерни илередип, холдарывыс дыңзыг туткаш, үдеп кагдылар.

Л. САТ,
башкы.

ДАВСКА ЧОРААШ

Чыл келген тудум, совет болгаш моол улустуң найыралы улам чечектелип, сайзырап турар. Ону бис хүн бүгүдети ажыл-амыдыралывыстың харылзааларындан көрүп турар бис.

Бистиң республикавыс Моол Арат Республика-биле кызыгаарлажып турар болгаш ол найыралчы харылзааларны херек кырынга көрүп турар бис. Моол өөнүктер биске кээп, бистиң бөгүнгү ажыл-амыдыралывыс-биле таныжып, арга-дүржулганы солчуп турар. Бистиң республиканың төлээлери моол өөнүктеринге аалдан чеде бергилээр.

Мен Моолдуң Давс суурунга база чорааш мен. Ынчан болук эмчилер чоруп турганывыс ол.

Моол өөнүктер бистиң чылы-биле уткаан. Боттарының ажыл-ижи, чуртталгазы-биле таныштырган. Эмчи улус болгаш суурнуң бичии уругларын, улус улустарын шинчип турдувус.

Ол суурнуң эмчизинге боттарывыстың арга-сүмевисти база бердивис.

Моол өөнүктер бистиң келгенивиске хөлчөк өөрүп турган. Олар биске хөй айтырыгларны салып, бистиң канчаар чурттап туварывысты сонуургап тургулаан.

Ренттеп-биле шинчилгени чоруттувус. Малчыннар база кээп тургулаан.

Хандагайты суурнуң эмнелгезинге олгр бо-ла чедип кээр болган. Ынчангаш ыяыы-бүрү эмнерии бистиц ол суурнуң эмчилери берип, аарып турарларга дузаны үргүлүү көргүзүп келген.

Моол өөнүктер-биле бистиң найыралывыс чүдеп бижиг боор. Кижилер найыралы-биле күштүг болгай.

З. САЛЧАК,
эмчи.

ДУРЖУЛГА СОЛЧУП...

Моол Арат Республиканың Убса-Нур аймаанын автотранспорт ажылдакчыларының төлээлери бистин республикада чедип келген. Олар Тываның транспорт эргелелиниң будүрүглегелериниге база баргылаан. Олар машиналарга чүкүту канчаар чүдүрерин база дужүрерин сонуурган көргүзээн. Ол ышкаш сентелге заводунга база чорааннар, машина-техниканы канчаар септеп, кандыг чаа технологтуг арганы ажыглап турарыны олар сонуургаан.

Тываның болгаш Моолдуң автотранспортунуң ажылдакчыларының улур-дедир төлээлер чорудуп, арга-дүржулганы солчуру чаңчыл апар чыдар.

Бистиң автотранспортчуларывыс Моолче чоруп турар. Моолдуң автотранспортчулары биске ам ийи чыл улаштыр кээп турары бо.

(Бистиң корр.).

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ТАЙБЫҢ ТУРАРЫНГА ДҮҮШТҮР

Тайбыңга ынак күштериниң бүгү-делегей конгрезиниң удуртукчу комитединиң калбак чуралы Москвага октябрь 25-те ажыттынган. Эвилелдер бажыңының Колонналыг залынга ук конгрестиң чорудар ажылдарын болгаш харылзаалар тударын уламчылаар талазы-биле делегей комитединде дем катыштырып ажылдап турар, хөй-ниитиниң национал, делегей организацияларының төлээлери чыглып хүрээлээн.

Москвачыларның өөнүүзүнден Моссовет күүскомунуң даргазының оралакчызы В. П. Исаев оларга байыр чедирген. Хүралдың киржикчилеринге КНО-нуң чинглине секретары Курт Вальдхаймның байыр чедирген чагаазын дамчыдып берген.

Тайбың талалакчыларыйың хүрээленинге чаңгыс эп-биле сырый каттыжышкыны Москвага болган шуулганның соонда эрткен үеде дег, кажан-даа күштүг турбаан деп, тайбынга ынак күштериниң бүгү-делегей конгрезиниң ажылдар чорударын болгаш харылзаалар тударын уламчылаар талазы-биле делегей комитединиң президентизи Ромеш Чандра демдеглеп чугаалаан. Ук конгресске үндүрген шинтпирлериниң шынының бо чыл бүрүнү-биле бадыткаан. СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң ук шуулганга чугаазы — төөгүлүг болуушкунну бүгү-делегей конгрезиниң бүгү киржикчилери бодап чоруур. Оон чугаазы бүттарының күженнишкиннерин улам улгаттырарынче тайбың дээш деминселчилерни сорук киирген деп, ол чугаалаан.

Бистиң политиктавые СЭКП-нин XXIV съездизиниң саналдап үндүрген Тайбың программазында илергейлеттингеп деп, тайбынга ынак күштериниң бүгү-делегей конгрезиниң совет комитединиң даргазы, делегей комитединиң оралакчы президентизи М. В. Зимянин чугаалаан.

Конгрестиң чаагай идеяларын амыдыралга улам бөттандырарының хөрээн совет хөй-ниитиниң бүгү хемчегер-биле, идепкейлиг болгаш чайгылыш чок деткирин хүралдың киржикчилеринге совет делегациязының өөнүүзүнден ол айытказн.

Тайбынга ынак күштериниң бүгү-делегей конгрезиниң удуртукчу комитеди ажылын уламчылап турар.

(СЭТА).

ТАЙБЫҢЧЕ ОРУКТА

ЛОНДОН. (СЭТА). Тайбынга ынак күштериниң эрткен чылын Москвага болган бүгү-делегей конгрезиниң шинтпирлери тайбың талалакчыларының ажыл-чорудулгазынга программа болур ужур-дузалыг деп, хөй-ниитиниң сураглыг англи ажылдакчызы, чогаалчы, «Улустар аразында тайбыны бижиглазары дээш» делегейниң Ленинчи шаңналының лауреады Айвор Монтегю СЭТА-ның корреспондентизи-биле чугаалашкаш медеглээн.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазы ол конгресске эң улуг болуушкун болган. Ук чугаада делегей байдалын марксизм-ленинчи ёзу-биле ханы анализтээн, тайбың дээш, чаа дайынналры болдурбазы дээш демиселдиң стратегия, тактиказын таймылбырлаан.

Аңгы-аңгы социал системалардың күрүнелериниң аразында бөлгаш хамыктың мурунда СССР биле АКШ-тың аразында кады ажылдажылганы бижиглазары база бо чыл дургузунда болган кедилиг оскерлиишкиниер делегей харылзааларынга улустәрниң тайбыңче чүткүлүүнүң үндезини боон турарын көргүзүп турар деп, А. Монтегю чугаалаан.

Л. И. Брежневтиң конгресске чугаазының тайбыңга ынак бүгү күштерге чугула ужур-дузалыын «Ядролуг чейсек дүжүрери дээш шимчээшкиниң» чингине секретары Дан Смит СЭТА-ның корреспондентизинге берген интервьюзунга демдеглээн.

НАЙЫРАЛ АЙЫ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). МАРның хоорайларында болган коднээ аймактарында моол-совет найырал айын уламчылап турар. Найырал айы бо чылын МАРН-ның үшкү съездизиниң 50 чыл болгаш МАРның тургустунганын чарлаазының чартык чүс чыл оюн — тураскаалдыг хүннериниң бүдүүзүнде эртип турар, ынчангаш төөгүлүг.

Найырал айының хүннеринде чүүл-бүрү хөй-хөй ажылдарны чорудуп турар. Моол эштери-биле бир деминг ажылдап турар совет тускай эртемнигилериниң киржилгези-биле будүрүлге, албан черлериниде, коднээ ажыл-агый катыжышкыннарында болгаш куражылагыйларда байырлыг хүралдар, митингилер, найырлыг ужуражышкыннар, кежээлер эртирип, моол, совет улустарының найыралының, бүгү чалыг кады ажылдажылганың дугайында чонга декцилар номчуп, ыдекселер кылып берип турар.

Улан-Баторга «Совет Сибирь биле Ыракы Чоон чук» делгелге организастаттынган. МАР-ның найысылалынга совет номнар садар делгелге ажыттынган, совет чечен кинолар фестивалы эгелээн.

УЛУГ СОНУУРГАЛ

Г. Шмидттиң Совет Эвилелинге баарының ындыг түңнелдиг болган турарын күзээр-дирмеен— деп, ГФР-ниң бундестаг даргазы А. Ренгер СЭТАның корреспондентизинге медеглээн.

«ГФР-ниң канцлери Г. Шмидттиң Москвага баары ССРЭ-биле ГФР-ниң аразында кержээн амыдыралга улам шапкын боттандырарынга дуза кедирер деп чүвете ГФР-ниң чону мнанып турар»— дээрзин Баден-Вюртемберг деп черниң ландаг депутады Х. Берштеер медеглээн.

Макс Планк институдунуң радиоастрономия институдунуң эртем ажылдакчызы, чоокта чаа Совет Эвилелинге чораан В. Альтенхоф мынча дээн:

«Ийи чурттувус бот-бодунуң техниктиг аргалары биле дуржулгазын ажыглаш, космосту өөренип көөр талазы-биле улам үре-түңнелдиг дем катыштырып ажылдап шыдаар бис».

Ак бажыңга ужуражыышкын

ВАШИНГТОН. (СЭТА). ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Эртем болгаш техника талазы-биле күүрүне комитединиң даргазы В. А. Кириллинни АКШ-тың президентизи Дж. Форд Ак бажыңга хүлээп алган.

Ийи чурттуң аразында эртем-техниктиг кады ажылдажылганың байдалынга болгаш келир үеде малбартырының перспективаларынга хамаарышкан беседа болган.

Улам быжыгар

ПАРИЖ. (СЭТА-ның корр). Совет-француз кады ажылдажылганың улустар аразында ушур-дузазы улуг, ук кады ажылдажылга чедиишкиниг калбарып, хөй-хөй үре-түңнелдерни берип турар деп, «Франция — ССРЭ» иннтиледии күүсевчи-президентизи, Францияның коскү хөй-ниитиниң ажылдакчызы Ги Дессон медеглээн.

Совет-француз харылзаалар-ның тургустунуп эгелээн үезиниден бээр 50 чыл болган деп демдеглээш, Ги Дессон СЭТАның корреспондентизи-биле беседазынга ук харылзааларны бүгү Барыын Европага бараан боон турар деп үнелээн.

Француз улус Совет Эвилели-биле чаагай харылзаалар-ны үнелеп турар деп, ол демдеглээн.

Дээди деңгелге совет-француз ужуражыышкыннар эртирери ийи чуртуувустуң аразында харылзааларга чугула чаңчыл болуп бергеп. СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң француз удуртуучулар-биле чугаалажыышкыннары чогумчалыг улут ужур-дузалыг болган, ынчангаш оларның түңнелдерин биске ам безин ядеп апаргаш деп. Ги Дессон оон ыңай чугаалаан.

Л. И. Брежневтиң декабрьда Францияга баар деп турары болгаш Франция Республиканың президентизи Жискар д'Эстен-биле оон чугаалажыры ийи чурттуң аразында кады ажылдажылганың байдалынга болгаш, калбартырыга база бир үлүг хуулу киирер деп идеген турарын Ги Дессон илергейлээн.

СУЭЦ ХҮНҮ

КАИР. (СЭТА). Бурундаа чылын израиль шеритнер, кавказыларынга детындып алган, Суэц хоорайны эжелеп алыр деп ораалдашкан. Ынчаларга эжелеишкин египет шеритнериниң күштериниң шериг кезектери, эки тура шеригнерни эрттирбейн бодаан. Оларга хоорайынуң улут, биче назылыг чурттакчылары биле полицияның кезектери киргилеер.

Ол хоорайның камгалакчыларының израиль эжелекчилерге удур демиселдиң эгелээн хүнүн Суэц хүнү деп самаар апарган. Ук хүнүң октябрь 25-те деңгелеп эрттирген.

Хоорайга массалыг митинг болган. Египеттиң премьер-министрииниң оралакчызы, нитти херектер министри М. Салем ацаа чүве чугаалаан.

Митингиге киришкеннер хоорайны камгалап турган амыдыраалыг оскунганнарның турасказыл минута дургузунда ыыт чок демдеглеп хүндүткээн.

Суэц байырлалының хүнүнде хоорайга ыяап хөй будүрүлге черип ажыглалга хүлээдип берген. Оларны египет эшкилчилер катап тургускан.

Суэц мугулдурунуң нефть компаниязының нефть болбазырадыр заводу ажылдай бергеп. Ук завод хүнүнүң-не 350 тоннага нефть продуктуларын будүрүп бээр.

Үлетпүрүүн хөй-хөй будүрүлге черлери ажылдап эгелей бергеп. Олар хоорайның нефть болбазырадыр будүрүлге черлериниң чогумчалыг ажылдаарын хандырар. Ижер болгаш техникага эжыттаар суг дамчыдып бээр станциялар ажылдай бергеп.

Суэцке Суэц мугулдурунуң нефть компаниязының 700 кижи чурттаар хоорайжыгажын тударын доозулгаан деп, ол компаниянның төлөөлекчизин дыңнаткан.

Човулаңныг Ольстер

Соңгу Ирландиянның ол-бо хоорайларында хамаагы эргелер дээш демиселчилерниң массалыг чыскаалдары эртип, Белфастың кудумчуларында оңгулар көстүп, боо даштары дыңналып, Лонг Кеш деп хоруудал лагериниде политиктиг хоруглаткынарның тура хамышкыннары боон, дүржок протестантгыларның чепсектиг дээрбечи белүктери идепкейжип турар. Соңгу Ирландияда (Ольстер) байдалдың катап чидингиленгеринге ол хамык барымдаалар керечилеп көргүскен.

Бодунуң эргелерин камгалаар дээш ковдрлуп үнген бичe-бүүрай католик чонның деминселиин базар баштайгы британ шериг кезектерин 1969 чылда-ла чайын Соңгу Ирландияже октаан Великобританияның «бот-башкарыыр эргелиг» ол можузунуң чугула айтырыгларын шериг-полиция күжү-биле шинтпирээриниң политиказы ынчалдыр эгелээн.

Ольстерге күш дөгээриниң политиказындан лейбористер чазаанын ойталавайн турары ук можуда соңгу болуушкуннардан билдингеп.

Оон бээр аңаа англи шеригнерниң книжи саны 16 муң болдуңга чедир ковдээн. Чогум шыыында Великобританияның колониязы болу берген Ольстерге Лондон бодунуң солдаттарының чепсек күжүнге оорганаан алгаш, бнезде чурттуң Ирландиядан былаап алган ол кезээнге бодунуң эжелелиг улам бижиглазарынче улгандырган политиказы чорудуп турар.

Ыңдыг болганда ол политика Ольстериың политиктиг, социал-экономика талазы-биле чогум кол айтырыгларының чаңгызын-даа шинтпирлей албас. Ук можунуң чонунуң 40 хуу хирези болган соңгу-ирланд католиктерге амыдыраа чедир хамаагы эргелерни тыпсып бербээн. Демократиязы удур кройлу бар болганының хамаарышк

ЯНЗЫ-БҮРҮ МЕДЭЭЛЕР

КОРУЛДЕ ЭГЕЛЭЭН

Совет Тываның 30 чылынга тураскаатказын бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң көрүлдезиниң ийнги эвилээ чоруп турар. Бурунгу хүн Шагаан-Арыг хөрээйга Улуг-Хем районнуң көрүдези эгелээн. Ында Улуг-Хем районнуң колхоз, совхозтарының бот-тывынгыр артистери киржип турар.

Баштайгы хүнде «Улуг-Хем», «Ак-Туруг», «Күш-ажылдың хостуу», «УТКА 25 чылы» совхозтарның коллективтери ойнаан, «Ак-Туруг» совхозтуң Оюн Кара-кыска удурткан бот-тывынгыр артистериниң концерти ханы уткалыг болган. Олар Тываның чечектелиишкинининг, ооң күш-ажылчы кижилериниң дугайында ыры, шүлүктерин эки күүсеткен. Хойжу Ирина Даңзырының «Ырлажылы», ооллар ансамблиниң «Дуруяалар» деп ырларны ырлаанын чон сонуургаан.

Дараазында хүнде арткан ажыл-агыйларның бот-тывынгыр уран чүүл коллективтери боттарының уран талантызын көргүскен.

Районнуң кодээ ишчилеринип аразында уран чүүлге хандыкшылдыглар хөйүн база талантылыг киижилер барын көрүлде илереткен.

Түңнел концерт богун болур.

А. ДУЛУШ.

ГЕОЛОГТАРГА ДУЗАЛАМЧЫ

Бистиң республиканың девискээринде ховар болган өңнүг казымал байлактар элбек. Ооң курлавырын тодарадыр, чаа черлерни илередип тывар дээш Тываның «Хүндүлел Демдээ» орденниг геологии шинчилел экспедициязы улуг ажылдарны чылдың-на чорудуп турар.

Соолгу үеде кылып чоруткан шинчилелдериниң түңнели болур «Тыва АССР-ниң геология талазы-биле материалдары» деп номну республиканың ном үндүрер черинден үндүргеш. Ону ССРЭ-ниң составында Тываның эки тура-биле каттышканының 30 чыл ооннга тураскаткан.

Ук номда Хову-Аксының кобальтызының, Терлиг-Хаяның моңгун суунуң, Саяның даг-дүгүнүң болган өске-даа черлерде казымал байлактарның тургузуунуң, оизагай шынарларының база курлавырларының дугайында бижип турар.

Бо ном комчукчуларга, а хамыктың мурнунда шинчилел ажылдарын чорудуп турар геолоттарга дузаламчы болур.

Т. ХЕРТЕК.

КОМСОМОЛ ХҮНҮНГЕ ТУРАСКААТКАН

Республиканың киночеткн конторазы Кызыл хоорайның киночетки директорузу-биле вады ленинчи комсомолдуң төрүттүнген хүнүнге тураскаатказын, оларның маадырлыг чорукталрының, ажыл-херектериниң, амыдыралының дугайында кинофильмнерниң неделязын организастаан. Ооң ажыдыглагы октябрь 24-те найысылалдың «Найырал» кинотеатрга «Океан» деп кинонуң баштайгы көргүзүү-биле эгелээн. Дараазында «Боттуң оглуң», «Ам-даа четтингип болур», «Мээң оңнуктерим» деп киноларны кызылчылар сонуургап көөрлер.

Неделя октябрь 29-ка чедир уламчылаар.

М. ХЕНЧЕ-КАРА.

ЧОННУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

Ак-Довуракның амыдырал хандырылга комбинадының ажыл-ишчилери ажылчы чонга ачы-дузаа чедирерин эвилээр дээш боттуг хемчегларин алган түңнелинде эрткен айларның планныг онаалдаларын ажыр күүсеткен.

Чонга ачы-дузаа чедирериниң хевирлерин бо чылын ковудеткен. Июль пиа прокат пунктузун ажыткан. Оон ажылчы чон радио бараанкарын, аяк-савазы болган өске-даа дериг-хереклерни ап турар. Нарын амыдырал хандырылга хереклерп — хеп чуур машиналарны, сооду-ктарны септээри-биле хүлээп алырын организастаан. Чоокку үеде үн бижидер цехти ажыдарынга белеткелди чорудуп турар.

Л. МИХАЙЛОВА.

Чаа шүлүктер

Совет улус чилп чонуң тиилээринге бүрүзелдиг—
Гладис МАРИН,
Чилиниң комсомолунуң ТК-зының Чингине секретары.

Ынаныштыг көрүп турду

Кызыл шөлге сеңээ душкан
Кыстың ады—Гладис Марин.

Аяс, чырык күскү хүнде
Москваның дээри ышкаш,

Амнаң чаш каралтары
Моганканы илдең-даа бол.
Хүлүмзүреп көрүп турду.
Кызыл шөлге мени уткаан

Кыстың ады—Гладис Марин.
Чывар, шаңныг кышкы дүнүң
Чырып дивес дүмбейн дег
Ширай арны муңгаргай бол.

Холум туткан адыштары
Хогог, чылыг, дыңзыг болду.
Кызыл шөлде үжээлээ бис.
Кызамдатпан чили чонуңга

Килеңиниң чалбыжы дег
Кызыл хилең аржыылдыг кыс —

Гладис Марин Кремльче
Хире-хире улуг тынын,
Ынаныштыг көрүп турду.

Ю. КЮНЗЕГЕШ.

Моңгүн-Тайгаже чагаа

Чаңгыс катап. Моңгүн-Тайга,
Чайын сеңи эргижик мен,
Ынчалза-даа сагыжымда,
Ынаам кыс дег, арткан-дыр сен.

Кижи кызбаан, бойдус чаваң
Хиндиктиг-Хөл уттундурбаан;
Каргы, Саадак, Моген-Бүрен
Катап кел деп кыйгырбышаан.
Мокулчек ак тетчик бажың

Туман-биле орвап алган,
Моңгүн-Тайга көстүп кээр-дир,
Дүжүмге-даа кирип-ле тур.
Чыраа, саяк аяттар муңган,

Сарлык доскан, хоюн малдаан,
Хүндүлээчел ишчилериниң
Хүлүмзүрүү хүннеривааан...
Саазынга сеңи чуруп,

Чайны оттүр шүлүк кожуп,
Сеңи мактаар сөстер дилеп,
Чеже катап хей-ле түрел,
Эгенгеш чоор, шыкын сөглээйм:

Эки чогаал үнмейи барды.
Чечен сөске хирелиимин
Сеңээ база иннирип каайн.
Ынчалза-даа, Моңгүн-Тайга,

Ырлаксаам кээр чараш-тыр сен;
Ынчангаштың чүрээм кезиин
Ындыг дүрген алгаш бардыш.

Салим СҮРЮН-ООЛ.

ШКОЛА. АДА-ИЕ. ХӨЙ-НИИТИ

ХӨЙ-НИИТИ-БИЛЕ ХАРЫЛЗАА

Школаның өредилге-кижизидилге ажылының чедиишкининг болурунга башкылар коллективиниң үре-түнелдиг ажылы-биле чергелештир ада-ие комитединиң, ооң аңгыда хөй-ниити организациялары-биле ханы харылзаа коскү рольду ойнаары чугаажок. Бистиң Торгалыг сес чыл школазы бо талазы-биле чамдык ажылдарны чорудуп турарын чугаалап болур.

Өренякчилернин билиниин шынарып экижидер, башкылаашкынның денелин бедидер дээш ышкаш ажылдар коллективтиң ниити ажылының кол өзээ болуру чугаажок. Школаны өредилге чылынга чедиишкининг белеткээри база чүгула сорулгаларның бирээзи. Бистиң школа бо талазы-биле багай авес ажылдаан. Районнуң школаларының аразынга шилчиир кызыл туктуу чаалап албышаалы, 150 рубль-биле бистиң коллектив шаңнаткан.

Ам сорулга чүл дээрге чедиишкиперни быжытлавышаан, 1974—75 өредилге чылының бирги үлдүүн чедиишкинниг доозары болур. Өөреникчи бүрүзүн школаже хаара тудары, оларны быжыг билиг-биле чепсеглаары бистиң хүлээлгевис.

А. СЕРЕН,
Торгалыг сес чыл школазының директору.
Улуг-Хем район.

КЫМ КАНЧААР БОДАП ТУРАРЫЛ?

Белеткел класынга өөренип-чиниң катап өөретпес, ынчангаш ону ыяп-ла дараазының класынче шилчиизер деп шегелде бар болгай. Ол черле чөптүг болуру чугаажок. Ынчалза-даа өөреникчинин онзагай байдалын өөренип көөру черле чугула. Белеткел класынга колдуунда школага белеткел эртпээн уруглар кээп түрары билдингир. Үстүнде негелде ыяп-ла күштүг болурун барымдаалаал, чамдык өөреникчилерни ёзу барымдаалап шилчиидиттер таварылгалар бар. Мен бодаарымга ол черле ышын авес.

Белеткел класынга өөренген чүүлүн чедир билбээн өөреникчи ыыырак өөреникчилерниң денелиңге четпейн, чамдыкта бирги класска безин катап олуруптар. Ол-ла өөреникчи ийнги класска-даа катап олурар таварылгалар бар. Моон чылдагааны чүл дээр болза өөреникчиниң билиинде кошкак чер эгезинден тура-ла тывылгаш, уламчылап чоруп берген. Шак ындыг чоруктуң үржүүндан өредилгеге хөнпу калыр, школазың ара каар чоруктар-даа тыптып келир.

Белеткел класынга кээп турар уругларның хөй келиниң чугаазы сайзырангай авес словарь күрлавыры эвээш болгулаар. Чамдыктар өөренген чүүлүн ооңум, тап-биле билип алгылаар. Шак ындыг таварылгада класстан классче шилчилип турбайн, белеткел класынга база катап экидир белеткээр болза эки деп бодалдыг мен. Өөреникчи бүрүзүн авес, чүгле онзагай таварылгаларда ынчаар кылыр болбайн аан. Моңу өске башкылар чүү деп бодап турар ирги?

В. КҮЧҮН,
Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы.
Улуг-Хем район.

Д. Д. САТ—ДУРЖУЛГАЛЫГ БАШКЫ

Д. Д. Сат Кызылдың башкы институдунуң физика-математика факультединиң чедиишкининг дооскаш, 12 чыл ишпинде башкылаш келген. Ам-ты үеде Хандагайты ортумак школазында 5—8 класстарда математика башкылаш турар. Сөөлгү чылдарда бо класстарда өөреникчилер математикага 100% өөренип турар.

Оон бир кол чылдагаанда Д. Сат бодунуң тускай эртемин кончуг эки билиринде болгаш онзашкан ажылынга кызымак чоруунда.

Аныяк коммунистиң коллективте авторитеди улуг. Ол школада үстүкү класстарның математика башкыларының методиктиг каттыжышкынының билдилиг удуртуп турар. Математика башкылары дуржулгалыг башкы Д. Саттың удуртузгазы-биле өөреникчилерниң угаан бодаарын, кичээлге сонуургалын экижидерининг аргазын өөренип турар. Д. Д. Саттың хөй-ниити кылып турар ажылдары хөй. Өөреникчи комсомолчуларга «Бистиң Ленинчи комсомолуувус» деп бөлүмүң башкылап турар. Школада башкыларның «Билиг» нияпителиниң эге организациязының даргазы.

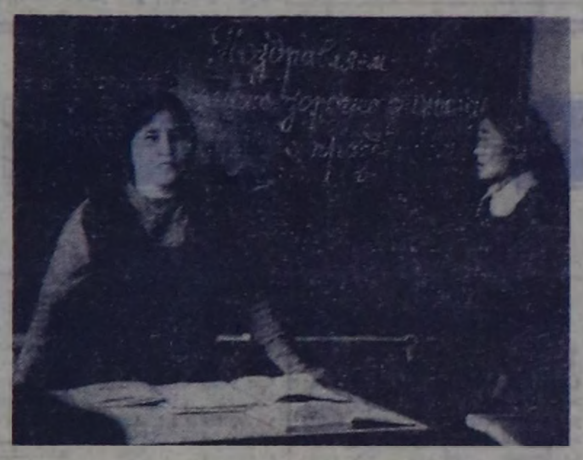

ЧУРУКТА: Хандагайты ортумак школазының башкызы Дарыжык Дуран-ооловна Сат кичээл үезинде.

Д. ТАҢГАЙ-ООЛДУҢ сөзү болгаш фотозу.

МУЗЕЙДЕ ДЕЛГЕЛГЕ

Тываның Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинде Совет Тываның 30 чыл оюн таварыштыр кожалары крайлардан, областтардан, АССР-лерден берген белектерни, байырлыг бижиктерни делгеп көргүскен. Моол улустуң мурнундан берген Ю. Цеденбал биле С. Токаның чугаалажып орар чуруу. Завхан аймактан дашта снилбээн «Совет Тываның 30 чылынга» деп бижээн тураскаалы, Улаастайда Совет Эвилелиниң тудуп бергени школа комплексизиниң хевириниң чуруу болгаш Кобдо, Баян-Ульгий, Увса-Нур аймактардан байырлыг бижиктер, белектер бар.

Бурят АССР-ден үнелиг кызыл ыяшта Ленинниң портреди, Даг-Алтай автономнуг областан улустарның найыралын көргүскен ыяшта снилбилге, ССРЭ-ниң чурукчулар Академиязының корреспондент-кежигүнү Якут АССР-ниң чурукчузу А. Ф. Осиповтуң «Ленанын чалгыглары» деп чуруу, Чита областан өңнүг шилден кылган Тываның картазы эң-не солун белектер болуп турар. Ол бүгү музейниң фондузунда киргеп, көрүкчүлерниң сонуургалында делгеттинген.

В. ЧАЛБАА.

МОСКВА. ССР Эвилелиниң Үлегерлиг Биче театры бодунуң будун-чартык чүс чыл байыралалының будүүзүнде А. Н. Островскийниң «Чаңның» деп шинзин көргүскен. Ону ССРЭ-ниң улустуң артизи, ССРЭ-ниң Күруне шаңналдарының лауреады Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Б. А. Бабочкин тургусиан. Чурукчузу—В. Я. Левенталь.

ЧУРУКТА: шиидеп бир көргүзүг. Катерина — артист Л. Н. Щербинина (оң талазында). Варвара—артист Т. А. Тэрчинская.

В. СОБОЛЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ТУРИЩЕВА—ТУЛГАН ЧЕМПИОН

ВАРНА, октябрь 25. (СЭТА-ның корр). Спортчу гимнастиканың хөй хевирлиг маргылдаазынга 78, 450 балды алгаш, Ростов куртуг Людмила Турищева делегейниң тулган чемпиону деп атты чаалап алган. Моңгүн медаль Гродиспан келген Ольга Корбутта—77,650, хүлери—ГДР-ниң гимназы Ангелика Хелльманда, ол 76,650 балдыг болган.

СОҢГААРЛАТКАН

МОСКВА, октябрь 26. (СЭТА-ның корр.) Делегей чемпионау-биле ойнаар эрге дээш А. Карпов биле В. Корчнойнуң аразында шүүлге маргылдааның ол алдыгы салыы беш шак үргулчүлээнинин соонда Карпов 41-ги коштуу бижип аарга, соңгаарлаттынган. Карпоз артык болдуг.

телевидение

ОКТЯБРЬ 27-ДЕ

МОСКВАДАН

12.00— Дамчыдыглалар программазы.
12.05— Мелодер.
12.10— Өңнүг телекөргүзүг. «Тывызыктар, тыпкаңы».
12.25— «Совет Эвилелиниг бараан боп тур мен».
13.25— Өңнүг телекөргүзүг «Салют, Тиилелге» Викторина. 1-ги дамчыдыгга.
14.25— Өңнүг телекөргүзүг. «Кино аян-чоруктарының клуву».
15.30—15.40—Чаңсар.
15.40— Өңнүг телекөргүзүг. Спортчу гимастикага делегей чемпионады. Болгариядан дамчыдыгга.
16.20— «Делегей панорамазы».
16.50— «Уран чүүл мастерлери». ССРЭ-ниң улустуң артизи А. Райкин.
18.00— «Ye». Информастыг программа.
18.30— «Музыкалыг киоск».
19.00— Өңнүг телекөргүзүг. Футболга ССРЭ-ниң чемпионады. «Зенит» (Ленинград) — «Динамо» (Киев). 2-ги тайм. Ленинградтан дамчыдыгга.
19.45— Өңнүг телекөргүзүг. «Кижиге ынак болуу». Уранчечен фильм. 2-ги сериязы.
21.10—21.20— Чаңсар.
21.20— «Кинопанорама».
23.00—23.30— «Ye». Информастыг программа.

ОКТЯБРЬ 28-ТЕ
КЫЗЫЛДАН

18.00— «Лаазалыг консервилер». Телефильм.
18.40— Телемедээлер.
18.55— Уругларга. Мультфильм.
19.05— «Кодээниң амыдыралы». Дамчыдыгга.
19.35— Моол Арат Республиканың 50 чылынга. «Бурунгу черде чаа амыдырал». Дамчыдыгга.
19.50— Телемедээлер.
20.00— Чарлалдар, реклама.
20.05— Эмчиниң беседазы.
20.15— «Душ болган умурамылгалар». Кыска фильм.
20.25— «Саян кырында кежээ». Дамчыдыгга.
21.15—23.05— «Доктор Солт чоруптар» Джон Пристлиниң шинзин ёзугаар фильм. 1-ги, 2-ги сериялары.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ОКТЯБРЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Океан» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Сапыктыг моортайның чаа умуралдары» 8.40, «Навказта туттуруучу» 10.20, 12.00, 13.40, «Ам-даа четтингип болур» 15.20, 16.55, «Эң шынчы бачыттыг мыс» 18.30, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чук биле Гек» 11.00, 12.30, «Дээрги 420» (2 сериязы) 14.06, 17.60, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ye дуптеги, шаандагы тоол» 13.00, «Өгбелериң кыйгызы» 15.00, 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Капитан уруу» 12.00, «Чылыг чыдын» 16.00, 18.00 шактарда.

ОКТЯБРЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Боттуң оглуң» 9.40, 11.15, 12.50, 14.25, 16.00, 17.35, 19.10, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: Кинечыынды 9.30, «Баштактаныыңар бе?» 11.00, 14.50, «Океан» 12.30, 16.40, 18.30, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Доңурган» 15.00, «Эң шынчы бачыттыг мыс» 16.40, 18.30, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Полктуң оглуң» 15.00, «Юлиана» 16.30, 18.20, 20.10 шактарда.

Ынаныштыг көрүп турду

Кызыл шөлге сеңээ душкан
Кыстың ады—Гладис Марин.

Аяс, чырык күскү хүнде
Москваның дээри ышкаш,

Амнаң чаш каралтары
Моганканы илдең-даа бол.
Хүлүмзүреп көрүп турду.
Кызыл шөлге мени уткаан

Кыстың ады—Гладис Марин.
Чывар, шаңныг кышкы дүнүң
Чырып дивес дүмбейн дег
Ширай арны муңгаргай бол.

Холум туткан адыштары
Хогог, чылыг, дыңзыг болду.
Кызыл шөлде үжээлээ бис.
Кызамдатпан чили чонуңга

Килеңиниң чалбыжы дег
Кызыл хилең аржыылдыг кыс —

Гладис Марин Кремльче
Хире-хире улуг тынын,
Ынаныштыг көрүп турду.

Ю. КЮНЗЕГЕШ.

Моңгүн-Тайгаже чагаа

Чаңгыс катап. Моңгүн-Тайга,
Чайын сеңи эргижик мен,
Ынчалза-даа сагыжымда,
Ынаам кыс дег, арткан-дыр сен.

Кижи кызбаан, бойдус чаваң
Хиндиктиг-Хөл уттундурбаан;
Каргы, Саадак, Моген-Бүрен
Катап кел деп кыйгырбышаан.
Мокулчек ак тетчик бажың

Туман-биле орвап алган,
Моңгүн-Тайга көстүп кээр-дир,
Дүжүмге-даа кирип-ле тур.
Чыраа, саяк аяттар муңган,

Сарлык доскан, хоюн малдаан,
Хүндүлээчел ишчилериниң
Хүлүмзүрүү хүннеривааан...
Саазынга сеңи чуруп,

Чайны оттүр шүлүк кожуп,
Сеңи мактаар сөстер дилеп,
Чеже катап хей-ле түрел,
Эгенгеш чоор, шыкын сөглээйм:

Эки чогаал үнмейи барды.
Чечен сөске хирелиимин
Сеңээ база иннирип каайн.
Ынчалза-даа, Моңгүн-Тайга,

Ырлаксаам кээр чараш-тыр сен;
Ынчангаштың чүрээм кезиин
Ындыг дүрген алгаш бардыш.

Салим СҮРЮН-ООЛ.

АНДРЕЙ БОЛОТОВ—БАШТАЙГЫ АГРОНОМ

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Биология төвү — Москва чоогунуң Пущино суурунга парк тарып олурткаш, аңаа орус черге баштайгы улуг агроном-эртемден Андрей Тимофеевич Болотовка тураскаал тургузар деп шиитпир үндүргеш.

...Болотов кара эвес хөрүнүүт, пор довуракты черлерге чеден чыл дургузунда улаштыр шпеңелдер кылып келген. Ук черлерни чаартып сайзырадырынга бодунуң бүгү узун назынын бараалгаткан.

«Чер чеминтелдирер дугайында» чонга сураглыг апарган тайылбыр помунуң парлаттынып үнген үезинден бээр ийи чүс чыл эрткен. Үнүштерге минералдыг чеминтер берип турган, оларны остүрерипин болотовчу теориязын делегейге ол ном ажыдып берген. Төөгү артемденнериниң үнелээнин ёзугаар алырга, ук теория Барыын чүктүң сураглыг эртемденнерин буруу шапкан маргылдаа болган. XIII чүс чылда болган ооң соңгаар-даа эрткен хей-хөй чүс чылдарда үнүштерип чүгле суг-биле остүрер дээр теория чер болганга пептеренгей турган болгай.

Болотовтуң ажыдыышкын кылганын амгы үениң шинчилелдери ылап бадыткаан. Дүкүттүң еллым-чолуунуң чартык кезиин минералдыг чеминтиштирээр деп чүве эртем ёзугаар биилингеп.

Совет агрохимия эртеминиң өгбези Д. Н. Прянишников кара эвес хөрзүнүүр зонага минералдыг чеминтиидилгелерни ажыглаарының дузалы-биле миллиард пуд тараа дүжүдүп немей остүрүп ап болур деп, улуг бодалды боттандырарын саналдап үндүргеш. чуртка 30 миллион тонна азот чемиштидилгелер бар апарган турар уе келирин күзеп чораан. Ам бисте ол чемиштидилгелиниң ынча хемчээлдиг турары барык ийи катап улгаткан. Чүгле кара хөрүнүүр эвес девискээрлер белип 120 миллион тонна азот чемиштидилгелиниң алыр. Ук чемиштидилгелиниң ажыктын баштайгы агрономнуң үгаазылап тып калны ол хире аас-кежиктиг болган.

Минералдар-биле чер чеминтидериниң теориязы — үндезин болур ажыдыышкын. Ол чокка амгы үеде чер ажылы сайзырай албас. Ону бодунуң күзели-биле хууда шинчилел ажылы кылып чораан кижи дузалакчылар чок. Эртемден эштери чок, кандыгдаа шинчилел чери чок турда, чектээчел, бүдүүлүк үзелбодалдар база бар турган үеде, кара чаагкаан үгаазылап тыпкан.

Эм садыгжызы чораан. Париж чоогунга 1878 чылда картошка тарып каап Антуан Парманть'ёга Франциядa тураскаалдар тургускулазп. А. Т. Болотов картошканы ол франпузтан 24 чыл мурнай тарып каап. Ол чаа культураны 1763 чылда чүгле тарып каап авес, харын ону тарып тургаш остүрүп алырының аргазын база тыпкан. Ол арга амдыгаа чедир ажыглаттынып турар. Оон төрүттүвеген Дворяниново суурлугажының чанында шенелдер кылып турган шолчүгежи хемчээл чок улгаткан. Картошка тарыыр шолүнүп, оон дүжүдүп лимпизи-биле ажаал алыр хемчээлиниң-даа талазы-биле бистиң чуртувус делегейниң бирги черин эзелеп турар.

Хамааржылга чок догуннаар эрге дээш дайылдажып турган, соңгу-америк шериглерниң кол командылакчызы — генерал Вашингтонну хораннап каапгар дээш, англи шпион Джеймс Бейди ону кежээ... помидорбиле чемгерип каап! Америкага помидор 1825 чылга чедир өлүмнүг хорап-оът кыдыр санадып турган. Помидорну хөй чылдар дургузунда бодум чип турган шиеп келдим. Шында хорап-даа чок, «харын кончуг ажыктыг» чимис-тир деп, А. Т. Болотов 1784 чылда бижээн чүүлүнге дыңнаткан. Шынчангаш американнар боттарының ол эңдег-чашын 1825 чылдан дөртем бир чыл бурунгаар соксадып каапкан болуур турган. Кара хөрүнүүр эвес черлерге помидор тарып, ооң орай үнген өлүмнерин кезип каап турар арганы ажыглаарын, ооң быштайн барган чимизин бажынга салып турган бижырып алырын ук шиеекчи сүмелээн. Ол аргаларның шуптузуун ногаажылар бөгүн база ажыглап турар.

А. Т. Болотов эртем талазы-биле тайылбыр чүүлдерин орус чуртунга бодунуң эң баштайгы «Бодэ чурттакчы» болгаш «Экономика садыы» деп кодээ журналдарынга парлап үндүрүп турган. Оларның кара чангыс деторуу ол турган. Ол ийи чыл дургузунда 50 томнуг парлаттынган ол журналдар кодээ ажыл-агыы дугайында эң үнелиг тайылбыр энциклопедиязы болган.

Андрей Тимофеевич үнүштерип үе ие дургузунда чангыс дай чайгаар үрелештиреринин хоралыын болгаш хайнакташтыраргa, оларның улам шыдамык, өүшүг болгаш кедилиг үнер ажыктыын англичан Найттан 21 чыл мурнай үгаазылап тыпкаш, практикага бүгү талалыг шеңеп неттеретпкен.

А. Т. Болотов меде үнүштүң ажык-дузалыын үгаазылап тыпкан. Шеш өстүрер эртемни үндезилел эгелээн. Балык остүрериниң айтырыгларын үндезилел тайылбырлаан. Чимистиг ыяш сорттарының дугайында эртем-помологияны үндезилел тургускан. Философия, экономика, метеорология, математика, химия болгаш өске-даа эртеммер айтырыгларының талазы-биле ооң тайылбырлары тывылган.

Богородица волостиниң эргелекчизи тургаш, Андрей Тимофеевич Европа чапчылын ёзугаар ыяп-ла дескн хемчээлдиг парктар тарып олуртуруның чер болганга чуруумчүй бергенин барымдаалавайн, Россияга бодунуң кара чаңгыс пейзаж парыгын тарып олуртканын. Ооң ол парыгы чараш шөлдерге хостуг, төлээп чурумалдар апарган, хөөлбектерге көрүнүкчүктелдир коступ тургулаар апарган.

Болотов чогаалчы чораан. Ооң литературага киирген улуг-хуулу улуг. Ооң чогаалдары болгаш немец, француз дылдардан кылган очулдурулгалары (парлаттынган, парлаттынмаан 350 улуг томнуг) бодунуң үе-шаанда кончуг чечен, чаартыкты дыл-домактыг бижиттингеп.

Болотов — чурукчу, орус уран чүүлге чаа орук илеп берип чораан, реализмнин бериктериниче кодурлуп үнген. Ынчангаш бодунуң портреттерин ооң доозу, будук-биле чуруп каанын Күруне эрмитажындан болгаш Ленинградтың уран чүүл музейинден көөрге, бөгүн база солун.

Эртемден, чогаалчы, музыкант, архитектор, эмчи...

Дворяниново суурдан (амгы Тула областың Заока районунуң «Коммунизмче орук» колхозу) ырак эвесте, Русятино хөөрде ачаргa берген бедик хөөр көжээли даш көстүп турар. Ооң бир талазында мынча деп сиилбирлей бижээн: «Андрей Тимофеевич Болотов. Албан-хакчы. 1738 чылдың октябрь 7-ниң хүнүнде төрүттүнген. 1833 чылдың октябрь 3-түн хүнүнде мөчээн. Ооң назыны 95 чыл болган».

Эң баштайгы агрономнуң күзээн бодалдары шупту херек кырынга боттанган. Болотовчу хөй шөлдүг тарылга эвелештирилгези чурттуп чер болганынга тургустунган, аңаа бужурганчыг диилиидек шөлдер чок кылдыр тарылга шөлдери калбарган, оларны чер болганда минералдар-биле чеминтелдирип турар.

Ооң мынча дээни боттанган «Хоозун авес, харын ажыктыг болгаш кедизинде чүгле бистип уругларывыска, оларның ажы-төлдериге авес, ооң-даа ынайгы салгалдарга база ачыдузалыг, чаагай үүле бүдүүрүп каап мен» деп чүвени бодаары чымыштыг хамык ажылнажимнин дээре шаңналы болгаш.

Пущинода агрохимия биле хөрүнүн эртеминиң институду тургустунган. Ооң эртем үндезинин аңаа ийи чүс чыл мурнунда Болотов тургускан.

Семён НОВИКОВ,
чогаалчы.
(СЭТА).

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24—63, редакторнуң орлакчылаашының 35-24, пропаганда киидизиниң 23-54, партийже амыдырал киидизиниң 37-13, культура киидизиниң 23-54, кодээ ажыл-агый киидизиниң 21-47, клетчүк киидизиниң 22-61, чагаа киидизиниң 41-27, информацияга база совет тургузуг киидизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче болгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТИРАЖЫ 16056. ЧАГЫГ № 252.

ТС—01136.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы- биле эргелеэнниин типографиязы. (Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1)

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 254 (9631) | 1974 чылдың октябрь 29, вторник | 1925 чылда үдезилеттингеш | Өртээ 2 ниш.

Л. И. Брежнев биле Дж. Фордтуң ужуражырының дугайында

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев биле АКШ-тың президенттизи Дж. Форд кайы-даа талазың сөөлүргеп турар айтырыгларының талазы-биле санал-оналга солчуру-биле бо чылдың ноябрь 23-24-те Владивосток девискээринге ужуражыр дугайында дугуржууга чедип алдынган.

Л. И. Брежнев болгаш А. А. Громыконуң АКШ-тың күрүне секретары Г. Киссинджер-биле беседаларының түңнелдериниң дугайында

Чедип алдынган дугуржуушкунга дүүштүр АКШ-тың күрүне секретары, президентиниң национал айыыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызы Генри А. Киссинджер октябрь 23-тен 27-ге чедир Москвага чораан барган. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев болгаш СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко-биле ол беседалар кылган.

Беседаларга: совет таладан — ССРЭ-ниң АКШ-та элчизин А. Ф. Добрынин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров болгаш ССРЭ-ниң ДХМ-ниң коллегия кежигүнү Г. М. Корниенко; америк таладан — АКШ-тың ССРЭ-де элчизин У. Стессел, күрүне департаментизиниң болгаш Ак бажың аппарадының харысалгалыг ажылдакчылары Х. Сонненфельдт, А. Хартман, А. Атертон, У. Хайлэнд, У. Лорд, Ж. Лодал болгаш А. Клифт олар киришкен.

Совет-америк харылзаалардың дыка хөй айтырыгларының болгаш делегейниң чамдык чугула айтырыгларының талазы-биле санал-оналганы беседалар үезинде тодаргай солушкан.

ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында харылзаалар ол харылзааларны чайгылыш чокка экижидерниче угландыр төлевилеттинген угланышкынга дүүштүр хөгжүй үргүлчүлеп турарын талалар сеткил хамаатышкын-биле айыткан.

Дээди деңнелге совет-америк ужуражымышкынарның түңнелинде хүлээп алдынган шийтирлериниң принципиалдыг чугула ужур-дузалыын моон-биле холбаштыр база дагын оңзалап демдеглээн болгаш совет-америк харылзааларга соксаал чок деп шилгеним хандырарыңга идепкейлиг күжениишкиннерни салып үргүлчүлээр деп ийи таланың шийтирлиг чоруу илергейлеттинген.

Стратегтиг чепсегленишкиннерни улам ийи кызыгаарлаарының айтырыынче улуг кичээнгейни салып, ол айтырыгны көрүп турарының үезинде талалар ол дугайты чаа үр үелиг дугуржулганы ажылдап кылырынга хамаарыштыр принципиалдыг билчиишкиннер барын удуртулга болдурган, ол дугуржулга 1972 чылдың май 26-дагы ам күштүг болуп турар түр дугуржулганың уламчылалы болган турар ужурлуг. Үр үелиг дугуржулга-биле холбаалыг тодаргай чүүлдер дугайты санал-оналганың ажыктыг солчуушкуну болган. Ол айтырыгларны чугаалажырын үргүлүүлээр.

Йөзүн-бүрү талаларга харылзаалар ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында нинтизи-биле чедиишкиннинг хөгжүп турарын талалар демдеглээн. Чардынган дугуржулганы аммадыралга бүрүн боттанылырары кайы-кайызынга ажыктыг кады ажылдажылганы ийи чурттуң аразынга улам ынай калбартырынга тәрилмчилыг перспективаларны ажыдар дээрзиниге олар онашаэрешкен.

Чооску Чөөн чүкте байдал дугайты сагышсыраан сеткиллик талалар илергейлеп үргүлүүлеп турар. Ол девискээрге чөптүг болган быжыг таарыштырыгтың кол айтырыгларын шийтирлээриниң эргазын тыварынга күжемишкиннерин салыр деп боттарының түүкүүлүн олар бадыткаан. Женева конференциязының ажылын дүрген дагын эгелээри ындыг таарыштыр шийтирлээшкинни чедип алырынга ажыктыг ролду ойнаар ужурлуг дээрзиниге талалар чөпшээрешкен.

Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың кылган ажылын демдеглеп шаан, ону чоокку үеде чедиишкиннинг доозарының угланышкынынга идепкейлиг күжениишкиннерни үргүлүүлээриниге талалар чөпшээрешкен. Төп Европага чепсектиг күштерни болгаш чепсегленишкиннерни кайы-даа талаларның кызырарының дугайында чугаалажышкынарга дешпилер чедип алыры болдунар аргалыг деп олар база санаан.

Саналга-оналдар солчуушкуну ажыл-херекчи болгаш боттуг байдалга эрткен. Ону кайы-даа тала ажыктыг деп санаан. Ийи чурттуң аразында үргүлүг консультациялар чорударының тургустуулган практиказы моон-биле холбаштыр база дагын таарымчалыг деп үнелээн.

Дээди деңнелге ужуражышкынарның ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында харылзаалардың боттуг хөгжүдезиниге оңза чугулазын талалар оңзалап демдеглээн. Моон мурунда-ла чарлап дыңнаткының ёзугаар алырга, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң болгаш АКШ-тың Президентизи Джеральд Фордтуң аразынга ажылчын ужуражышкыны бо чылдың ноябрының төнчүзүнде Владивосток хоорайның районунга эртер.

УЛУГ ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

Чарыштыг фермаларда

АРГА-ДУРЖУЛГАЗЫН СОЛЧУП, АЖЫЛЫН ТҮҢНЕШКЕН

Тоску беш чылдың тодарадыкчы дөрткү чылының эгезинде «Көк-Тей» совхозтуң Көк-Тей болгаш Таңдыда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Кара-Булуң фермаларының ажыл-ишчилери боттарының күш-ажылчы чарыжын уламчылап, чаа керээни чарып алгааннар. Ук керээде мындыг одуруглар бар: «Социалистиг чарыштың түңнелдерин квартал саимында болгаш чыл төнчүзүнде үндүрер. Бот-боттарыи хынажырда ийи коллективтиң төлээлекчилери составтыг холушкак комиссиины тургузар». Ажыл-ишчи коллективтериң — ийи совхозтуң удуртукчулары, тускай эртемниглери социалистиг чарыштың түңнелин үндүрерде ол дугуржулганы барымдаалап турар. Эрткен неделяда ийи ферманың төлээлекчилери арга-дуржулгазын солчуп, ажыл-ижин түңнешкен. Бо удаада «Көк-Тей» совхозтуң ажылчыннары Кара-Булуңга чеде бергеннер. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң саанчылары, инек кадарчылары аалчыларны чылыы-биле уткуп алгааннар. Көк-тейжилериң делегациязыны совхозтуң директору А. И. Ломаев баштап чеде берген. Оон-биле кады совхозта ажылчын комитединиң даргазы М. С. Панарин, саанчы Л. В. Грудинина, инек кадарчызы С. Б. Туран-оол кара-булуңчуларга аалдап барып, оларның күш-ажылчы чедиишкиннери-биле танышканнар.

«Көк-Тей» совхозтуң төлээлери баштай ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң төвүнде туттунуп турар мал комплексиниң тудугларын үсонуургап, совхоз директору Виктор Николаевич Кожушконуң делегеренгей таймылбырык дыңнааннар. Мал комплексти ажыглаалга киргеи соонда аңаа 800 хире инекти ажаап, чемгерер. Ол комплекстиң цехтеринге концентратты, саваңны малга нывырадыр хайындырып бээр. Тодаргайлап чугаалаарга, комплекстиң девискээринде 4 инек, 2 бызаа кажаазын, хоозудуг мал чеми белетээр цехти, витаминниг сиген даланы бүдүрер агрегатты кылын турар. Оларның чылдыглазын тускай котельная бүрүн хандырар. Оон ыцай инектер чемгерер шөлүүгешти чрокта чаа база тудуп эгелээн. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта тудуг-сууржулга хүн бүрү өзүп, немежип турарынга өөрээн сетки-лии көк-тейжилер илергейлээнинер.

Эрткен айларда ийи ферманың ажыл-ишчилери канчаар ажылдаанын? Баштай Көк-Тей сүт-бараан фермазының көргүзүүлери-биле танымжаал. Олар эрткен тос айларда 780 тонна сүт бүдүрер планныг. Көк-тейжилер ол планын чедир күүсеттиимнер. Ук коллектив 730 ажыг тонналы бүдүрттеш, планын 93,6 хуу, а күрүнеге сүт садарының планын 93,9 хуу боттандырган. Ферманың ажыл-ишчилери бир инектен-не 2270 кг сүт саап планныг турган болза, ону 2067 кг кыдыр күүседи, ол талазы-биле планын база-ла чедирбээн.

Ук ферманың планныг онаалдаары түүте күүсеттиимейн барганының чылдагаанын ол ужуражылгага «Көк-Тей» совхозтуң ажылчын комитединиң даргазы М. С. Панарин мынчаар таймылбырлады:

— Бир-тээ чарыштыг ажылдап турар болганывыста, ажылда бар четпестерни чажырбас бодап турар бис. Ону илередип, эдип алырының оруктарын дилээри — бистиң ажыл-агыйларывыстың кайызынга-даа дузалаар. Чыл эгезинде, баштайгы квартал төнүн турда, бистиң совхоз мал чеминиң талазы-биле берге байдалга таварышкан. Малды одарладып, кадарарының аргазы база чок болуп келген. Оон кадында чем рационуун база элээн кудулаткан бис. Ынчангаш сүт саалдазы дыка эвээжей берген. Чайгы үеде саалданың деннели бедизе-даа, план күүселдеви боттанмайын барган. Ынчалзажок бистиң фермавыста сүт саалдазының ёзулуг мастерлери хөй. Оларның ачызында социалистиг чарышка силерниң-биле ачыр-дачыр тутчуп, ажылдап турар бис. Бисте тус-тус саанчылар бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Ындыгларга Валентина Абрамовна Долганина, Анна Константиновна Гусакова, Тамара Захаровна Конобеевская, Бичии-Уруг Серединовна Ондар, Зоя Андреевна Курастикова хамаарыжыр. Олар эрткен тос айларның дүргүзүнде бир инектен-не 2375-тен 3008 кг чеди сүттү саап ап, социалистиг чарыштың мурнуку одуруун ээлевишаан. Ылаңгыя В. А. Долганинаның күш-ажылчы чедиишкиннери көрүнчүр. **ОЛ БО ИЙИ ФЕРМАНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫЖЫНГА ҮРГҮЛЧҮ ТИИЛЕКЧИ БОЛУП, ЭРТКЕН 9 АЙДА БАЗА-ЛА КЫМНЫ-ДАА МУРНУНЧЕ КИИРБЕЙИН. БИР ИНЕКТЕН-НЕ 3008 КГ СҮТТҮ САГГАН.** Бо тодаралыкчы чылда ол бир инектен-не 3900 кг сүттү саап алырын хүлээнген. Мурнакчы саанчы ол хүлээлгезин алдарлыы-биле күүседип шыыаарының бүгү аргалары бар.

Малдан алыр продуктуларны бүдүрерин болгаш ону күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Кара-Булуң сүт-бараан фермазының саанчылары, инек кадарчылары чыл эгезинден бээр багай эвес ажылдааннар. Совхоз күрүнеге 1745 тонна сүт садар планын 1816 тонна, азы 104,1 хуу кылдыр күүсеткен. Эът садарының планы 103 хуу боттанган. Оон иштинде Кара-Булуң фермазы 562 тонна сүт бүдүрер тургаш, 590 тоннаны бүдүрген. План 104,9 хуу күүсеттинген. Бир инектен-не 2700 кг сүттү бо чылын саап алырын планнаан, ону эрткен тос айларда 2264 кг кылдыр күүсеткен. Ол көргүзүг көк-тейжилерниңге деңнээрге 194 кг хөй. А кара-булуңчуларда 2045 кг-дан 2704 кг чедир сүт сагган саанчыларның саны 10 кижи. Ынчалза-даа бо көргүзүглер көк-тейжилерге оранчок четпес. **КАРА-БУЛУҢ СҮТ-БАРААН ФЕРМАЗЫНЫҢ ЭҢ ЭКИ СААНЧЫЗЫ НИНА НИЗАМУТДИНОВА БОЛГАН, ОЛ ЭРТКЕН ТОС АЙЛАРДА БИР ИНЕКТЕН-НЕ 2704 КГ СҮТТҮ САГГАН.** Эш Низамутдинова, «Көк-Тей» совхозтуң саанчызы В. Долганинаныңдан 304 кг сүттү чедир сагбаан. Ол дээрге улуг магалдыр.

Аразында чарыштыг ийи ферманың төлээлекчилери арга-дуржулгазын солчуп, ажыл-ижин түңнеп турда, аңаа арбитрлер база кириишкен. **ЧАРЫШТЫҢ ТҮҢНЕЛИН ЧУГААЛАЖЫП КӨРГЕШ, ССРЭ-НИҢ 50 ЧЫЛЫ АТТЫГ СОВХОЗТУҢ КАРА-БУЛУҢ ФЕРМАЗЫНЫҢ КОЛЛЕКТИВИН ТИНЛЕКЧИ ДЕП ЧАРЛААН.**

Ам ийи ферманың чарыжы чоорту өөскээш, ийи совхозтуң чарыжынче шилчип бар чыдар. Ол дугайын бо удаада болган ужуражымылгага совхозтарың удуртукчулары — директорлар эштер Ломаев биле Кожушко киржип, ужуражылганың киржикчилеринге түгле фермаларның эвес, а ажыл-агыйларның чедиишкиннерин, четпестерин ажыт-чажыт чок таймызырлап, чугаалааны болур.

Келир 1975 чылдың эгезинде ол ажыл-агыйлар чаа керээни чарып, социалистиг чарышты ийи совхозтуң бүгү ишчилериниң ортузунга калбартып, организастаарлар.

Ш. ДОРЖУ.
(Бистиң корр).

Эрнест Алфертович Русман — Кызылдың амыдырал хандырылга комбинадынга адак даарап киргеи, коллективтиңге хоочун ажылчыннарының бирээзи. Тываның Совет Эвилелиинге каттышкаанының 25 чыл ооңда ону РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаан.

Тоску беш чылдың дөрткү чылында Русманны бүдүрүлгечи чедиишкиннери дээш республиканың Хүндүлел самбырызынга киирген болгаш социалистиг чарыштың тиилекчизи деп хөрек демдээ-биле шаңнаан.

ЧУРУКТА: Э. А. Русман кылган продукциязын хынаан олар.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

Тыва АССР-ниң улусчу

контроль комитединде

КЫШТАГЛААШКЫННЫ ОРГАНИЗАСТЫГ ЭРТТИРЕР

Өвүр районнуң ажыл-агыйларында киитиниң малының кыштаглаашкынынга белеткелдерниң чорун турарының талазы-биле айтырыгны Тыва АССР-ниң улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалашкан.

Өвүр райкүүскомунуң көдээ ажыл-агый эргелелиң (начальниги К. Б. Сарыглар), «Торгалыг» совхозтуң директизязы, «Кызыл тук», «Коммунизмче орук» колхозтарының баштаар черлерин кышка белеткелдер талазы-биле чамдык ажылдарны кылган. Ол үш ажыл-агыйларда кышка белеткелдиң тодаргай хемчеглерин ажылдап кылган болгаш совхозтуң база колхозтар баштаар черлеринің техниктиг човүлелдерингe бадылаан. Чуртталга, культурамыдырал бажыңнарын, мал кажааларын бүрүн септээри, кыштагларны четчир санныг мал чеми-биле хандырарыында көрдүнген. Бүгү ажыл-агыйларда септекчилер звеноларын тургускан, бригадаларга болгаш фермаларга транспортту быжыглаан, кышка белеткел ажылдарын харылзаар кижилерни томуйлаан, ажылдың түңнелин беш хонуктан үндүрүп турар.

Ынчалза-даа ажыл-агыйларның мал чеми-биле четпес хандыртынганын республиканың улусчу контроль комитедя демдеглээн. Район малга бүдүүн чем белеткээр планын 83 хуу күүсеткен. Оон аңгыда «Кызыл тук» колхоз 540 тонна эленка белеткээр планныг тургаш 154 тоннаны белеткээн. «Коммунизмче орук» колхозта болгаш ооң-даа ажыл-агыйларда бар.

Кылыр ажылдың хемчээли улуг турбуже, районнуң бүгү хоз зелёнка ажаап азырының хуусаазын чылдагаан чокка үзамдыктырган. Ында тараан 900 га зелёнканың түгле чартының ажаап алгаанга хынаала үезинде илерээн. Зелёнканы малга саза бастырар, хуу кижилер төтчеглээр чоруктар турган.

Эрткен кыштаглаашкыдан «Торгалыг» совхозта 40 тонна комбикорм, «Кызыл тук» совхозта элээн хаш тонна сула болгаш комбикорм арткан. Ажыл-агыйларда оон аңгыда кандыг-даа мал азыраар тараа аймаа чок. Байдал мындыг турда мал чеминиң курлавырларын көвүдедириниң курлавырларын тывар талазы-биле хемчеглерин ажыл-агыйларның удуртукчулары албайн турар.

Районда пинтизи-биле белеткээр 5464 тонна бөдүүн мал чеминден кыштагларже 1266 тоннаны сөөртken болуп турар. «Кызыл тук» колхоз белеткээн мал чеминиң 18,8 хуузун, «Коммунизмче орук» колхоз 16,4 хуузун, «Торгалыг» совхоз 27,5 хуузун сөөрткен.

Районда кудуктаркыц, сүт сөөртүр машиналарның болгаш оске-даа транспорттуң камгалал-кадагалалы четпес. «Торгалыг» совхозта сүт сөөртүр 7 машинаның 3-үн эде дерээн, ийнаин септээри негеттинип турар. Совхозта бар 22 машинаның түгле 16-зы ажылдап турар. Мындыг ялылыг четпестер «Коммунизмче орук» колхозта болгаш оске-даа ажыл-агыйларда бар.

Кылыр ажылдың хемчээли улуг турбуже, районнуң бүгү ажыл-агыйлары чуртталга, культурга-амыдырал болгаш мал кажааларының септелгезинче элээн озалдап киргеи. Малчыннарның болгаш кадарчыларның хандырылгазының айтырыгларында улуг четпестер бар.

Өвүр райкүүскомунуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң (начальниги К. Б. Сарыглар) шийтиниң малын кыштагладырынга белеткел талазы-биле четпес ажылдазының республиканың улусчу контроль комитедя демдеглээн.

Хыналда үезинде илерээн четпестерни чайладырының хемчеглериң ап, кыштаглаашкынга ей-шаанда, шынарлыг белеткеинр, мал чемни хамнып чарыгдаар, фермаларны, кодаиларны малчын кадрлар-биле хандырар талазы-биле ажыл-агыйларның удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң харысалгазыны бедидерии ук эргелелге дааскан.

Кыштаглаашкынга белеткел болгаш ону эрттиреринің үезинде эргежок чугула черлерге улусчу контрольдуң түр постуларын тургузарын, мал кыштаглаашкынын организастаар талазы-биле хемчеглерни херек кырында боттандырып, мал чемни, кышкы одарларны чөп ажылгаан турарынче, кажаалардың санитарлыг байдалынче, продукциянын шынарынче, малчыннарның тускай хеп, дериг-херекселдер-биле хандыртынганынче шынгыы кичээнгей салырын Өвүр районнуң улусчу контроль комитединге дааскан.

ШУЙНУҢ КЫШТАГЛАРЫНДА

Хүр чыл ишкаш, күжүү семис малдың продуктулуу-даа бедик, ооң чаш төлү-даа боткур, дүрген мандыычал болур. Ол сүрулганы челип алырда, хымыктың мурнунда чайгы семиртилгеин, күскү болгаш кышкы одарладыышкынны шын организастаары чугула. Бай-Тайгада «Мурнакчы» колхоз бо айтырыгже кичээнгей салып келген.

Колхозтуң малы ам оң сес муң ажыл турар, бо чылын 63 коданга кыштагладыр. Ол тәлазы-биле белеткел бягай эвес болган. Чайлагладыышкынны эки чоруткандыын шупту мал ортумактен өрү семирээн, белеткеттинген 1182 тонна мал чеминиң 70 хире хуузун кыштагларда сөөртүп чедирген.

Кыштаглар септээриже тускай бригаданы баш бурунгаар быжыглаан турган. Олар үүрмек септелгеден ангыда, 4 кыштагны чаартып кылган, чуртталганың 42 бажыңнарын сеткээн, чаа 3 кажааны немей тутkan. Ол ышкаш мал чемгерер 82 шагжаны, суггарарынга хереглээр 52 оңгачаны база немей кылган.

Мооң-биле кады чимдык четпестерни, чедир кылдынмаан түүлдерни база айтыр херек. Бир эвес колхозтуң удуртукчулары, ылаңгыя бригадирлер Өлзей-оол биле Дамдын-оол, зоотехник Ичин-Норбу, мал эмчизи Айтыыла олар организаторлар болгаш кижизиндикчи ажылды экижиткеп, үндүрген шийтиринің болгаш алган хүлээлгениң хүүселдези дээш негелдеп дыңдыткан болза, мал кыштаглаашкынынга белеткел чогуур ийүүде эки шыкаарлыг доозулган турар ийик.

Ам кыш эгелээн. Чамдык малчынарының септелге звеноларының шүүлтези ажылдаашындан 3 кыштаг ам-даа белеп эвес, мал чемгереринге херектиг 52 шагжалар четпес. Ол ышкаш одаалга материалдары чамдык кыштагларда дүжүртүнээн. Бо бүгү айтырыгны дарый шийтирлээри, ылаңгыя малга сугну чылыдып бээр, чем шыгыдар, ылбырадыр хайындырар черлерни белеткээри күзенчиг.

Х. КУДУРУКПАЙ.

Найыралга тураскааткан

Дүүн Кызылга Политиктиг чырмдышкын бажыңынга совет-моол найыралга тураскаатkан хоорайның хөй-пинтизиниң хуралы болган. Ук хуралды СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары В. Б. Добромыслов ажытkан.

Совет-моол найырал дугайында илеткелди СЭКП обкомунуң секретары Д. К. Ооржак кылган.

КОМСОМОЛЧУ ӨТЧҮГАШ

ЭРЕС-КЕЖЭЭ ХОЙЖУ КЫСТАР

САННАР БОЛГАШ ФАКТЫЛАР

★ Амгы үеде Совет Эвилелинде 34 миллион комсомолчу бар. Чыл санында-ла үш миллион ажыг ооллар болгаш кыстар ВЛКСМ кежигүнүге кирип турар.

Сөөлгү он чылдарда Сибирьниң, Соңгу чүктүң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң чаа тудугларынче 2,5 миллион ажыг ооллар, кыстар чоруткан. Комсомолчулар болгаш аныяктар Бүгү-эвилелдиң шалынчы тудугларында 1000 хире үлетпүр тудугларының тудуун доозаан.

Совет улустуң революшуну, дайынчы болгаш аъш-амзавы алдарының черлерин-биле аныяктарның Бүгү-эвилел походунга 10 миллион ажыг кижи киришкен.

★ Ада-Чурттуң Улуг дайынының фронтуларынга комсомолдуң кижизиткеннери 7 муң кижи Совет Эвилелиниң маадыры болган. Оларның иштинден 60 комсомолчу ол атты ийи катап алган.

Дайын чылдарында Коммунистиг партияның түрээлелиниге 5 миллион ажыг кирген. Оларның дең кезиин Ленинчи комсомол белеткээн. Ынчаарга Ленинчи комсомолдуң түрээлелиниге 5 миллион ажыг аныяк дайынчылар кирген.

Дайзының түр эжелеп алган черлеринге 17 муң 801 чажыт комсомол бөлүктери ходелип турган. Чүгле чаңгыс Белоруссияга бээш 5 муң чажыт комсомол организациялары ажылдап турган.

★ Тываның комсомол организациязында 27 муң хире кежигүн бар.

Эрткен тос айларның түнеден ёзугаар алырга, комсомолчу-аныяктарның 179 коллективиниң 177-зи — планныг онаалдаларын, 163-ү — социалистиг түрээлгелерин күүсеткен.

Бо үодарадыкчы чылда 1250 аныяктар чаа мергежилдин шингээдип алган, 2100 аныяк пшчи мергежилии бедиткен.

Республиканың комсомолчуларының 3 муңу — албан-хакчылар, 1 муңу — тускай артемиглегер, 16 муңу спортчулар.

Эрткен тос айлар дургузунда мал ажылынче 245, ооң иштинде хой ажылынче 86 аныяк кижи үнген. Оларның 46-зы — ортумак иштин биилиг школаларының бо чылгы доозукчулары.

ЧАЛЫЫ НАЗЫН, ШАЛЫП ИШ

Ленинчи комсомолдуң төрүттүнген хүнүнүң бүдүүшүнде бистин корреспондентивис ВЛКСМ Тыва обкомунуң шинги секретары С. С. Ондар-биле беседа кылган. Ону мында парлавывыс.

— Партияның XXIV съездизиниң болгаш ВЛКСМ-ниң XVII съездизиниң шиитпирлерин күүседири Ленинчи комсомолдуң ыдыктыг хүлээлгези болгай. Ынчангаш Тываның комсомол организациязы ВЛКСМ-ниң төрүттүнген күнүнге бо талазы-биле кандыг-кандыг чедиишкиннерлиг ужуражып турарыл, Сергей Сүгдер-оолович?

— Кол чедиишкиннериниң бирээзинге бистин хүрээлеңиниң өзүл, быжыглып турарын чугаалап болур. Чүгле сөөлгү дөрт чыл дургузунда безин Ленинчи комсомолдуң билезин 17 муң ооллар, кыстар алган. Ам республикада комсомолчулар 27 муң чыгап турар.

1945 чылдаа Арев-ния ВЛКСМ-те хүлээп ап турда, 4500 комсомолчу турган. Оларның саны ооң бээр-ле көвүдеп эгелээн. Ылаңгыя ажылчын ангының төлээлери 37 катап, албан-халыкчыларның 16 катап өскен. Бо үезге чүгле комсомолдуң өзүлдезин эвес, карын Тываның хөгжүлдезин база сөглеп турар көргүзүүлер-дир.

Бистин комсомолчуларывыстың болгаш аныяктарывыстың улус ажыл-агыйында боттарының үлүүн кирбейн турар участогу чок. Ак-Довуракта ажылчын Валентина Борунова, Мөңгүн-Тайгада хойжу Адаш Чеченмаа, Бии-Хемде тараажы Виктор Банков ишкаш чүс-чүс комсомолчулар ажылынче маргыжып турар. Чүгле хой ажылында 1200 ажыг комсомолчу бар. Чамдыкы түскай коллективтер болуулап алгылаан.

— Комсомолчу-аныяктар коллективтери кымдыр бе?

— Ийе. Комсомолчу-аныяктарның бригадалары, фермалары, звеноларын тургуступ-гулаан. Ынчаларга бисте 179 четкен. Оларның араазында сүт-баразы фермалары 30, хойжу бригадалар 18.

Байырлал бүдүүшүнде комсомолчу-аныяктар коллективтериниң араазында калбаргам социалистиг чарыштың түнелелиң үнаттывус. Олар Ленинчи комсомолдуң төрүттүнген хүнүнге эки түнелелериг ужуражып турар. Ылаңгыя Тандында «Шамбалыг» совхозтуң тарылга шөлүүнүң бир гектарынга онаалдыр 9,8 центнер тараанын бастырбаанзын 200 тонна савлыкты сарыптаан болгаш 34 тонна будуң-бүрү чыгаан хөвү-трактор бригадазын, № 48 тулуг төрелелиниң квартал планның 139 хуу күүсеткен будуючулар бригадазын оларга хамаарыштырып болур.

«Алдан-Маадыр» совхозта Овгу-Шөлүүн комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадазы тодаргаазы чылда төрүүр чүс йогна онаалдыр 108 хураганы доруктуруп алган. Шында хойжу ооллардың болгаш кыстарның мергежил шингээдип алырынга улут дузаны партия болуучүнүң үдуртучүзү, хоочун хойжу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Оюржак Дажы-Нямчал көргүзүп, оларны кыжиндирип турар. Черле ынаш, сөөлгү чылдарда аныяктарны хүлээнин алгаш дажиндер шинчээшкин эдээн калбарып-турар. Оя дээш партия организациялаарынга, коммунистерге, хоочуннарга болгаш мурнакчыларга четтирдинис.

— Байырлал таварыштыр эки ажылдаан комсомол организарын адап көрүнерем.

— Кызыл хоорайдың, Чөөн-Хемчик районунуң комсомол организациялары ВЛКСМ ТК-ның шилчимир Кызыл туктарын алган. Амгы үеде республиканың 54 комсомол эге организациязында ВЛКСМ Төп Комитединиң ыымпелдери бар. Совет Тываның 30 чыл оюн таварыштар чүс ажыг ооллар, кыстар ВЛКСМ ТК-ның көрек демдектери-биле шаңнаткан. Чазактың орден-кавыязын алган аныяктар база эвээш эвес.

— Мугур 30 чыл мурнунда, октябрьниң сөөлгү хүннеринде, Тываның Арева-ниң төлээлери Москваже аттанган болгай. Оларның дугайында чүнү чугаалап боор силер, Сергей Сүгдер-оолович?

— Тываның аныяктар шимчээшкинниг ол база бир төөгүлүг болуушкын болгаш. Ынчаш Арева Төп Комитеди ВЛКСМ-ге Аревэниң хүлээп алыр дугайында айтырыгны бодуүнүң эзлеег чок пленумунга чугаадаашаан. Пленумунуң шиитпирин ВЛКСМ ТК-га чедирери-биле ийи төлээ — ТАРЭ Төп Комитединиң чөвүлекчизи Александр Шибков биле, ТАРЭ Төп Комитединиң ынчангы бирги секретары Маадыр Момбужай чоруткан. Оларга Москвага ВЛКСМ-ниң төөгүзүн, тургузуун болгаш • сорулгазын көрүнүп турда, декабрь 5-даа келгей. ВЛКСМ ТК-ның ол хүн болган бюрозу Арева-ни (ТАРЭ, ревэни, Арев» деп-даа турган) ВЛКСМ-ге хүлээп алган. Ооң бээр 30 чыл болуп турары бо.

Тываның аныяктар шимчээшкинин партияның удуртулгазы-биле улуг ажыл-херектерин будүргеп. Аңгы демисели, культура революциязы, коллективизация дүшөөн-даа өске ооң шыдал-күжүн, туруш-соруун шенээп бергелер хой. Оларны комсомол алдарлыы-биле ажып тиилээн. Оюу байырлалдың бо хүннеринде сактыры көрүчүт.

— Областың комсомол организациязының мурнунда кандыг-кандыг сорулгалар салдынганыл?

— Партия организарының удуртулгазы болгаш детпимчеи-биле бисте хой ажылдар кылдынган. Ылаңгыя хой ажылын хөгжүдери аныяктарның бир сорулгазы болгаш. Чыл эгезинде комсомолчу-аныяктарның 8-ле хойжу бригадазы турду, ам 18 чедир көвүдеэн.

Аныяктар ам Тандында «Коммунизмниң хераалы» колхозта сугтарылга системазын, Кызылда спорт бажыңының ханалзын кылып дооскан, Ак-Довуракта кыжын эштир бассейнин, чаа Шагаан-Арыгны, чаа Чаа-Хөлдү тудуп эгелээн. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, мал бажын өскүрмеден. «Тыва дат-дүүн» бомбинаттың ийиги заводун ажыглалга киирериңе чедир сорулгаларның кайызын ол дээр!

Аныяктарның коммунистиг кижизилдеттезинин талазы-биле база улуг сорулгалар салдынган. Оларны ажылче хаара тулары, мергежилии болгаш шиитпирлиниң бедиктери сергелит айтырыглары ам-даа экижидер бис.

Бо чылдың март айда республиканың ортумак школаларының хой ажылынче үнерии күзээн доозукчуларының ужуражылгазы Кызыл хоорайга болган. Ооң киржикчизи, Сарыг-Септиң Салчак Тока аттыг ортумак школазының доозукчузу Оля Салчак ам улуг кадарчы. Ол бодунуң өөрү-биле Каа-Хемде «Кызыл туң» совхозтуң бир кодан хоюн хүлээп алган.

Тывага хой ажылын улам мөгөй хөгжүдер дугайында СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң доктаалы республиканың аныяктарының күш-ажылчы кодургуушкүнүн хайныктырган. Ылаңгыя ВЛКСМ Тыва обкомунуң республиканың бүгү школаларының доозукчуларынга чагаазынга, Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» колхозтуң аныяк хойжулары Аян-Хээ биле Хеймерек Оюдарларың республиканың комсомолчуларынга, аныяктарынга, ортумак иштин биилиг школаларының болгаш кодээ ажыл-агый профтехучилиштелериниң доозукчуларынга кыйгырымнга хей-аът киргей дыка хой аныяктар хой ажылынче үнгеи.

Оля Салчак бодунуң өөрү-биле 520 хойну августа айда хүлээп алган. Малчын кыстарга совхозтуң дирекциязы, ында партия болгаш комсомол организациязы улуг дузаны чедирип турар. Кажаа-хораа, чурттаар бажың септеттингеи, мал чеми белеткеттингеи. Олар үезинчиин суур кирип, чунар-бажыңнап, библиотекадан номнар содуп ап турар. Ажылдаарынга, чурттаарынга болгаш дыштанырынга таварымчалыг байдалдар тургустунгаи.

Аныяк малчыннарның кайызы-даа школазын дооскандан бээр чүс ажыг хонуп турар. Оя хонуктар оларның күш-ажылчы амыдыралының баштайгы базынмары болган. Ынчангаш оларга ленинчи комсомолдуң төрүттүнген хүнүн таварыштыр байыр чедирери болгаш улуг-улуг чедиишкиннерни күзээри кыпга-даа өөрүнчүт.

ЧУРУКТА: Оля Салчак, Галя Лопсан, Катя Буянды, Таня Уваңгур — ада-өгбезиниң ажыл-ижин салган алган аныяктар.

Ш. ОНДАР.

КЫЙГЫРЫГГА ХАРЫЫ

СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң шиитпирин амыдырала боттандырар талазы-биле чамдык ажылдар бистиң Мөңгүн-Тайга районда кыдымын турар. Мында аныяктар улуг кодургуушкун-биле киржип турар болганда, ленинчи комсомолдуң төрүттүнген хүнүн таварыштыр бодунуң бригадаларының ооллардың болгаш кыстарының дугайын солунныг комчукчуларынга чугаалаар болдубус.

«Малчын» колхозтуң Кара-Ховуда № 3 хойжу бригадазын комсомолчу-аныяктарның кылдыр эде организастаандан бээр ийи чыл болду. Эрткен үеним дургузунда ук бригадамның ажыл-ижин элээн экижээн. Бо дээрге, аныяктарның хүлээнген херээнге кызымаанның, харыысалгалыының болгаш мергежилиниң бердинтеминиң хереченин-дир.

Комсомолчу-аныяктарның бо бригадазының бригадириге утуглаан тура хойжу, аныяк коммунист Александр Кара-оол томуйлаткан. А анда партболуктуң удуртукчузунга мени соңгаан. Ынчангаш кайымыс-даа бригаданың аныяктарының чедиишкиниңге өөрүп, муңгаралын деңге үлежип, бир-ле шаавис-биле дузалажып, дуржулгалыста дамчыдып берип келдивис. Ооң уламыпдан бригаданың кежигүн бүрүзүнүң хуу салымы бисче тоож болгаш билдингир.

Колхоз баштаар чери, мында партия, комсомол организациязы болгаш бистер боттарывыс бо бригадавыстың ажыл-ижин экижидер, аныяктарның ажылдарынга, дыштанырынга таварымчалыг байдалдарны тургузаар талазы-биле ажылдарны кылып турар бис. Кажаалары чылыглап, кызыл-булуңнуу каастан, чурттаар бажыңнарны септеп алганывыс багай эвес. Ынчалза-даа кылдыымаан ажылдар ам-даа хөй.

Мугур-Аксы ортумак школазының 12 доозукчузун хой ажылынче чоруткан. Оларның кезии бистиң бригадада. А Адаш Чеченмаа, Делбиш Кара-оол, Даниил Чымба олар комсомолчу эвено тургускаш, бир кодан хой хүлээп алган. Доозукчуларның дөгерези ажылга кежээзии болгаш эрезин көргүзе берген. Оларга Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Доңгак Бичe-оол ышкаш дуржулгалыг хойжулар, тускай эртемнитлер хой малдаарының аргаларын айтып берип турар. Ынчангаш моон соңгаар биске келир доозукчуларның хойжулгарындан сехиттеп херээ чок, дузалажыр бис.

Бүгү-Эвилелдиң аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң XVII съездизиниге СЭКП Төп Комитединиң чагаазында мындыг одуруглар бар:

«Амгы үеде-чадала комсомолга болгаш аныяктарга 1974 чылдың планның ажыр күүседирн дээш, беш чылды чедиишкиниг дөзээры дээш бүгү-улусчу социалистиг чарышка идепкейлиг киржири дег, мындыг чугула болгаш харыысалгалыг сорулга турбас. Күш-ажылдың будуючүүлүүн дүргедедир, иштилел будуючүүлүүн ажыктыын бедидер, продукциянын ыыларын экижидер, шөлээ ажыл-агыйны интенсификастаар болгаш индустриалистаар дээш чүткүлдүг деливелди калбартырынче чурттуң чалыы назынын партия кыйгырып тур». Комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадазының партияның бо кыйгырыынга күш-ажылчы харыыны берип турары өөрүнчүт. Бо дээрге, Ленинчи комсомолдуң байырлалынга бистин ооллар-кыстарывыстың болгаш кыстарывыстың төлептиг бе-ияэ-дир.

К. БОРАРГАН, хойжу, СЭКП Тыва обкомунуң кежиитүнү.

КРЫМ ОБЛАСТЬ. Керче хоорай Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында өөрүп адарыг чүүлдерни кылган. Керчиниң калганакчыларының болгаш хостакчыларының бирээ одурумга коммунистер болгаш комсомолчулар турушкаачар.

Керчиниң комсомолчуларының болгаш аныяктарының Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында көргүскен эрес-мээдирлиг чорду дээш, ажыл-агый база культура тургузуушкунуна идепкейлиг киржилгези дээш Совет Украинаны немец-фашистиг эжелекчилерден хостаанындан бээр 30 чыл болганында холбаштыр Керче хоорайның комсомол организациязын Ада-чурт дайынны орденинин бирги черегi-биле шаңналаан.

Керчиниң комсомолдуларының ажезы салгалы Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарының утпаан турар. Олар тайбың күш-ажылда база шалынчы ёзу-биле киржип турар.

ЧУРУКТА: мастер Виталий Шиманскийчин (ортузунда) удуртқан сварщиктарның комсомолчу-аныяктар бригадазы — хоорайның судно септээр заводунда мурнакчыларның бирээзи.

А. ПОДДУБНЫЙ биле Ю. ИЛЬЕНКОНУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ООЛДАР БОЛГАШ КЫСТАР! МАРКСИСЧИ-ЛЕНИНЧИ ӨӨРЕДИГНИ, ЭРТЕМ, ТЕХНИКА БОЛГАШ КУЛЬТУРАНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИН ШУДУРГУ ШИҢГЭЭДИП АЛЫҢАР! СОВЕТ УЛУСТУҢ АЛДАРЛЫГ РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ БОЛГАШ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧАҢЧЫЛДАРЫН УЛАМ АРБЫДАДЫҢАР! СЭКП-НИҢ XXIV СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН БОТТАНДЫРАР ДЭЭШ ИДЕПКЕЙЛИГ ДАЙЫНЧЫЛАР БОЛУҢАР!

КОММУНИСТИГ ПАРТИЯНЫҢ ШЫНЧЫ ДУЗАЛАКЧЫЗЫ БОЛГАШ КУРЛАВЫРЫ, КОММУНИЗМИНИҢ АНЫЯК ТУРГУЗУКЧУЛАРЫНЫҢ МУРНАКЧЫ ОТРЯДЫ— ЛЕНИНЧИ КОМСОМОЛ ДЕЛГЕРЕЗИН!

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл иөнга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

УЛАМЧЫЛАВЫШААН...

ВЛКСМ Төп Комитединге Тываның аныяктарының күзели—Аревэниң VI пленумунуң шиитпири 1944 чылдың декабрь 5-те хүлээп алдынган. Тываның комсомолу ооң бээр сан талазы-биле өскен, организас талазы-биле быжыккан.

Ооң бир отряды—Бии-Хемниң комсомол организациязы база-ла шудургу ажыл-херектери-биле алдаржып турар. Ол дугайын чижектер, фактылар чугаалап турар. Ылаңгыя Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп бедик атты Тывага ам-не баштай, дөртен чылдарны соолзүүредир, бистиң комсомолчувус Маадыр Парыңмаа алган. Ооң удурткан звенозу чүгле районга эвес, Тывага ховар дээн бедик дужуттуг Тарлагның ховуларынга остүрген. 1972 чылда бир гектар тарылга шөлүүге онаалдыр «Кызыл тараачын» совхоз 26 центнер, а Туранда № 1 школаның будуруге бригадазы 42 центнер тараанны ажаап алган.

Чеден чылдарның аныяктары болгаш комсомолчулары ада-өгбелериниң ажыл-херээн уламчылап, комсомолдуң адын бедик тудуп чоруурлар. Улус ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле тоску беш чыл планның күүседиринге оларның киргей үлүү бичө эвес. Ооң ачызында эртеи тос айларда район күрүнеге сүт садарымның планның 102,6 хуу, эътгиин—106,6 хуу, дүктүүн—104,7 хуу күүсеткеи. Бо дээрге өөрүнчүт көргүзүүлер-дир.

Бо чылын агаар-бойдустуң байдалындан өът-сиген болгаш тараа-быдаа мурнуку чылдарда ышкаш эвес болган. Ынчалза-даа «Кызыл тараачын» совхоз 15,7 центнер, «Саян» совхоз 12,4 центнер, «Шивилиг» совхоз 11,7 центнер дүжүттү гектар бүрүзүнден ажаап ап

Кышка белеткел

Чурттакчы бүрүзүнүң херээ

Мооң мурнунда чылдарда Кызылда № 1 бажың эргелелиниң коллектива планның онаалдаларын күүседир талазы-биле хожуудашкынның ажылдап турган. Ам бо тодарадыкчы чылда коллектив мидыг байдалдан уштунуп, бодунуң мурнунда соруулгаларын күүседир дээш элээн күжениишкинниг ажылдап, социалистиг чарыштыг организастаан.

Бо бажың эргелелиниге хамаарышкан 58 муң 122 дөрбелчин метр шөлдүг 515 чурттала бажыңы бар. Тодарадыкчы чылда 281 бажыңга үүрмек септелге, кылыр турган, 283 бажыңга ону чоруткан. Ынчангаш чурттала фондузун кышка долузу-биле белеткээн. Бажыннарның улус үнер-кирер иниити эжиктеринде соңгаларың шилдээн. Эжиктерин чылыглаап, дермантин-биле дерип кылган. Он сес чурттала бажыңын чугайлаан болгаш будаан. Чүс сезен ажыг печкаларны эде салган.

Септээр, чазаар, будуур, чугайлаар болгаш еске-даа ажылларны ак сеткилдиг кылып, чурттакчы чонну өөрүп чоруур, хоочун ажыл-ишчилер коллективте эвээш эвес. Чижээ, слесарьлар Василий Бабан, Иван Терентьев, штукатур Людмила Посохина, бизаңчы Николай Берестенников, аштакчы Василиса Першина олар ышнаш мурнакчыларга коллектив чоргаарланып турар.

Чурттала фондузунуң үр хуусаалыг эдилели, чурттала жөлүңүң арыг-шеверя, культуразы, ону кампан, хумагалаары чурттакчы бүрүзүнүң ону сагыш-сеткилээр көөрүнден кол хамаараржыр. Чурттала фондузу болза социалистиг онуң база бир хевээри болгай. Ынчангаш ону кампыг эдилеп, ооң ишти-даштың арыг-шевер тургузуп, кол болгаш үүрмек септелгезин кылдырткан соонда ногаанчимдыл, арыг-шеверни чогуур деңнелге тургузуп турар чурттакчылар көвей.

Ынчалза-даа иниитиниң чурттала фондузун кам чок көөр, кайы хамаан чок аажылаар, социалистиг иниити чурттаргаларың чурумуун сагывас чамдык бажың эвлерге бар. Ындыглар бажың-балгадың арыг-шевер эвес тудуп, чурттала шөлүүнүң хөлезизин ай санында төлеер ужурлуг тургаш, ону төлевес кижилер эвээш эвес. Чижээ, Кызыл партизан кудумчузунда № 21 бажыңның 6 дугаар квартиразының чурттакчызы Людмила Оюн 230 рубль, Суворов кудумчузунда № 2 бажыңның 2 дугаар квартиразында Евдокия Кочина 267 рубль, Найырал кудумчузунда № 4 бажыңның 4 дугаар квартиразында Галина Горбачевская 206 рубль өрелиг болуп турар. Бажың хөлезизин ойшаанда төлевес, ай-айы-биле мөөңнеп, өрелериниң алган олурар чурттакчыларны шыңгыы көөр болза эки.

Социалистиг иниити чурттаганың дүрүмүн сагыыр, чурттала бажыңнарын камнуг эдилеп, арыг-шеверге тургузары-биле чурттакчы бүрүзүнүң чугула херээ, хүлээлгези дээрзин утпас ужурлуг бис.

Е. ДАРТАН-ООЛ.

ЧОНГА МАКТАЛДЫГЛАР

Бистиң Суг-Аксында чаагайжыды туттуман бажыңнар чыл бүрү немежип, суурувус улам чараш аян кирип, санзырап орар. Ооң-биле кады чурттакчы чонуң культурлуг амыдыралы база бедип турар.

Суурувустуң Новая кудумчузу эң үлегерлиг кудумчуларның бирээзин. Ында чаа тутпан сарыг-сарыг, чараш бажыңнар бар. Оларны «Суг-Хөлэ совхозтуң шевер холлар-лыг тудугжулары тудканнар. Бо ажылга бизаңчылардан аңгыда, штукатур-малярлар база үлүүн киирип турарлар. Чугай, будук кутказ кочалдар, мастероктар, посылкалар тутқулаан бөлүк херээжен ишчилерин суурга ыяныг-даа, чаймы-даа бо-ла көрүп болур. Олар чаа тудуп доозаан азы сөөртээн бажыңнарны малгаштап, трансалап, чугайлап, дозулап турарлар. Хоочун штукатур-малярлар звенозун бо мергежилге 25 чыл ажылдаан Ховалыг Хорлуу удуртуп келген. Звено кежигүннери Сандыс Күжүтет, Дарый Ооржак, Өлзей Куулар, Долзат Монгуш, Таня Монгуш олар 10—23 чылдарда штукатур-малярлап ажылдааннар.

Звеноның кежигүннериниң кылган ажылын шупту-зун саналары берге. Чаа туттунган Новая кудумчузумүй бажыңнарының барык шупту-зунуң шеверлел ажылын олар кылганнар. Ол ышкаш совхозтуң фермаларынга, малчыннар кыштагларынга олар база чеде бээрлер. Бо кышка белеткел үезинде олар малдың 3 кажаазын бүрүн чылыглааннар. Оон ажгыда, совхоз конторазын дозулап каажын көөрге, дыка шевергин. Суг-Аксының Культура бажыңының совхоз ажылчыннары чурттаар элээш хэзи бажыңнарның кышка утпуштур сеткилгезин эки шынарлыг кылган, чугайлааннар.

Совхозтуң фермаларында, бригадаларында кышка белеткел ажылдары ам-даа чоруп турар. Дуржулгалыг штукатур-малярларның чаагай ижин кайда-ла хереглейдир олар аңаа боттарының телептиг үлүүн киирерлер. Оларның ажылы ынчангаш чонга мактаалдыг.

Б. САТ.

Европаның коммунистериниң сөзү

Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Консультативтиг ужуражыышкынын Варшавага эртип турда, ону делегейниң хөй-иниитиниң эң улуг сонуургал-биле хайгаарап турган. Боттарының хүрээлеңнеринде 25 миллион коммунистерни каттыштырган 28 партия саналг-оналдарын калбаа-биле солушканының үүннелинде Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының конференциязын белеткээри база чылдырарары эргежок чугула болгаш чогумчалыг деп чөпшээрежилге чедип алдыган. Ол конференциязы Европага тайбың, айыыл чок чорук, кады ажылдажылга болгаш социал деңшилге деп темага тураскаадыр. Конференцияны 1975 чылдың ортан үезинге чедир Германың Демократтыг Республикага эрттирер деп күзел илергейлеттингеп.

Европаның коммунистериниң чаа шуулганын чыыдырарының идеязы дипке болган принципиалдыг өскерилишкиниң түңнелинде тыптып келген, ооң өчызында чаа байдал тургустунган. «Соок дайынны» чок кылырынче бүгү күштерни мөөңнээриниң соруулгазын эрткен он чылда коммунистер көдүрүп турган. Ол соруулганы чедип алырының оруу-биле тайбыңга ынакшылдыг күштер, ораачок бурунгазыралаан деп ам сеткил ханымышкын-биле айтып болур. Европаның дайын соондагы кызыгаарларының үрелиш дивезин делегейниң эрге-хоолүлүзу-биле бижыглаарын чедип алганын чугаалаарга-ла четчир. Европада делегей харылзаалары яңы-бүрү иниитилел тургузуглуг күрүнелерниң тайбың догуннаашкынының принциптери-биле уламна тодаргайлаттынып кел чыдар. Ол чорук хамыктың мурнунда социалистиг чурттарның улуг чедиишкиннери-биле, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң хүлээп алганы Тайбыңның совет программазын амыдыралда чедиишкинниг боттандырып турары-биле, Барыын Европаның компартияларының идеяларынга тайылбырлаттынар.

Европада дүшкүүрлүг чоруктуң кошкаашкыны капитал чурттарынга үндезин демократтыг чаартылгалар дээш, фашистиг өзү-чурумнарга удур, ажылчыл аңгының социалистиг идеалдары дээш ажылчы чонларның аңгы демиселиниң калбарышкынынга чазагай салдарын чедирген.

Варшавага болган ужуражыышкын үезинде онзалаң деңделеп турганын өзугаар алырга, тайбыңның эрге-ажыктарынга, ажылчын шинчээшкинниң болгаш бүгү ажылчы чонларның эрге-ажыктарынга тааржыыр Европа дээрге болуушкуннарның хөгжүлдезинге салдар чедиреримиң аргалары болгаш күштерни ам коммунистиг партияларда эрткен шагның кайы-даа үезезиниден арбын болуп турар.

Конференцияның хүн чурумунга турар айтырыгларның талазы-биле тодаргай политиктиг платформаны конференция ажылдап кылыр болгаш тодарадыр хүлээлгелиг болур деп, ужуражыышкынның киржикчилери айтыкан. Коммунистер, тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштер дүшкүүрлүг чоруктуң кошкаашкынын эглип дивес кылыр дээш боттарының идепкейин ийи катап улгаттырар хүлээлгелиг деп олар деңделээн. «Соок дайынны» дагын эгидерин орааларжыл турар реакциялыг күштер Европа дээрге хөделип, үргүлүлеп турар болганда, ол уламна эргежок чугула.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүүре нанмадат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономаревтуң ужуражыышкынга чүве чугаалап тура онзалаң деңделээнин өзугаар алырга, Европаны бижыт, туруштуг тайбыңның диви болдурарының төөгүлүг соруулгазын шинтпирлээринге «Европаның социалистиг күрүнелериниң, ажылчын ажгызының, бүгү ажылчы чонларының, бүгү-ле демократтыг болгаш тайбыңга ынакшылдыг күштериниң күжениишкиннерин чаңгыс аай чүткүлдүг згын кылдыр каттыштырарын хандырары чугула» деп болур, конференцияга Европаның коммунистери Европага бижыг тайбың дугайында айтырыгны социал деңшилге-биле, ажылчы чонларның эрге-ажыктарын камгалаары-биле шуут холбаалыг кылдыр тургузар, акша-мөңгүнүң үне чокталымышкынының, өртекүненің аартаашкылының, үргүлүүүң экономиктиг силгиишкиниериниң аар уржуктарыдан оларны адырып алырының оруктарын айтыр бодалдыг.

Варшавага ужуражыышкынны делегей парлалгазы калбаа-биле үнелээн. Чижээлээрге, Польшаның ПАП дээр агентилел чери ол ужуражыышкын ажылчын болгаш коммунистиг шинчээшкинде төделиишкиннериниң чаңгыс эвиниң байдалы. бистиң дыпкын эң чугула айтырыгларына хамаарыштыр нинти туруш-бодалды ажылдап кылырынче утпаган чүткүлдү бадыткаан деп деңделээн. Европаның коммунистериниң ам болур шуулганы чогум-на харын коммунистер — тайбыңның тук тудукчулары, империализмниң болгаш реакциянын чайгылыш чок удурланыкчылары, ажылчы чонларның амыдыралчы эрге-ажыктары дээш шинчы деңиселчилер болуп турарын Европа улустарынга көргүзери чигзинниг чок деп, Болгарияның «Отечествен фронт» солуну бижээн. Шак ындыг бодалды аку-дүңма социалистиг чурттарның еске-даа солуннары база илередип бижээн.

И. ЛАПИЦКИЙ.

(СЭТА).

Тайбың күштерин сырый каттыштырар дээш

Тайбыңга ынакшылдыг күштериниң Бүгү-делегей конгрезиниң ажыл-чорудулгазын үргүлчүлээр болгаш харылзааларының талазы-биле Делегей чөвүлелиниң көмитединиң удуртукчу ажылдакчыларының хуралы октябрь 27-де Москвага болуп эртиер. Анаа 94 чурттуң болгаш 42 делегей организациязының, ооң иштинде КНО-ның болгаш ооң тускайжыттынган комитеттериниң, төлээлекчилери киришкеп.

Тайбыңга ынакшылдыг күштериниң Бүгү-делегей конгрезиниң боол эрткенинден бээр бир чыл болган үезинде дургужунда кылып чоруткан ажылдарының база конгресстиң хүлээп алган шинтпирлериниң бүттанып турарынга, делегей хөгжүлдезиниң чугула айтырыгларынга хамаарыштыр конструктивтиг чугаалажылышкынарны кылган. Тайбың күштериниң ажыл-чорудулгазының перспективаларынга хамаарыштыр СЭКП ТК-ның Чиигизиге секретары эш Л. И. Брежневтиң конгресске кылган чугаазының улуг ужур-дузалыг боол турары саналдарга оныа деңделеттингеп.

Быжыг тайбың дээш туржуп турар янзы-бүрү иниитилел-политиктиг күштериниң ажыктыг кады-ажылдажылгазын хөгжүдеринге Москва конгрезиниң чаа идягни бергени деңделеттингеп. Тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту моңгежидер, делегей харылзааларын демократчыдар дээш демиселге дедегелгейниң хөй-иниитизиниң улуг рольду ойнаар турарын конгресс болгаш тайбыңга ынакшылдыг күштериниң ооң соондагы-даа ажыл-чорудулгазы бадыткаан.

Хуралдың киржикчилерп ийи документиниң төлевилелиня чугаалажып көрген. Хамаарышкан комиссияның даскаанын ёзугаар Ю. Цирайкевичиниң (ПУР) киирип келгеин тайбың кожа-хелбээ» догуннаашкынының, делегейниң айыыл чок чорууның болгаш кады ажылдажылгазының партиязын база конгресстиң совет комитединиң өөрүүзүнден О. С. Харлардиниңң киирип келгеин тайбыңга ынакшылдыг күштериниң кады ажылдажылгазының принциптериниң дугайында деңлараашкынны чугаалажышкан. Чавырлыышкынны удам ханыладырынче, айыыл чок чорукту хандырарынче, чепсегленишкинниң дүжүрериниче, колониализмни болгаш апардемдик шуут узуткаарынче. Вьетнам талазы-биле Парижке чедип алдыган дугуржулганы күүседир дээш кампанияны калбартырынче. Чоомду чөөн чүкке чогумчалыг тайбыңны тургузарынче, бодунуң салым-чолун боду шинтпирлээр эргени ийир үлүска тыосырын хандырарынче утланган тайбыңга ынакшылдыг хөй-иниитиниң күжениишкиннерни идепкейжидер талазы-биле тодаргай хемчеглер ажылдап кылдынган. Бистиң долгандыр турар агаар-бойдусту эккиндер, экономиктиг, эртем-техниктиг болгаш культура талазы-биле кады ажылдажылганы хөгжүдер айтырыгларны тодаргай чугаалашкан. 1975 чылда деңээжиннериниң Бүгү-делегей хүнүн эрттиреринге хамаарышкан хемчегларни деткип түүлдүгзүүген. Чили демократ-биле эң-сеткил каттыштырылгазын быжыглаар деп шинтпирни хуралдың киржикчилери хүлээп алган.

(СЭТА).

СОВЕТ МУЗЫКА ФЕСТИВАЛЫ

РИМ. (СЭТА). Римге күрүнениң А. Орлов аттыг өруе ыры капеллазының концерти-биле өруе болган совет музыка фестивалы инда чедиишкинниг эгелээн.

Совет ойнакчыларның болгаш коллективтериниң пергежилги, сураглыг музыка чогаалдарын күүседири дээрге, «Совет болгаш италь удыстарның аразында культура харылзааларын улам калбартырырга идят бээр улуг чедиишкинниң үндезини болур» — деп, «Пазэ сера» солун бижээн.

Аныяк скрипкачы Олег Каганны дынакчылар дыка үнелеп турар. Италь-критиктерниң бижии турары-биле алырга, «ол бодунуң дыка эки мергежилдиг, арыг кылдыр ойнаары-биле дынакчыларны магададып турар».

Ол ышкаш солунлар Прокофьевтиң «Александр Невский» деп кантатазын ыры капеллазының тулган эки күүсеткенинин дугайында түүлдерни база парлаан. Ол кантатаны «Темпо» солун «концерттиң программазының эң-не кайгамчыг солун чогаалы» деп үнелеп бижээн. Музыка талазы-биле тускай эртемниглер капелланың артистериниң деңнежир чүве чок мергежилин деңделеп, ону «өруе ыры ураан чүүлүнүң» үлегер-чижи» кылдыр көрүп турар-лар.

Японияның садыг-үлеттүр черлери Совет Эвилели-биле садыглажырын калбартырын ажжок сонуургап турар. Ыраккы Чөөн чүктүң совет далай ортаалдери-биле Барыын Японияның далай ортаындериниң аразында деңгээлээл харылзаа тургустунган.

Ниигата хоорайның далай ортаалыыр совет тужуп турарлары. Ниигатадан бистиң чуртка дериглер биле үлеттүр баранныары эккээр. Эртиен чыл дургузында Ниигатага 250 ажыт совет корабль баргаш келген.

ЧУРУКТА: Ниигатаның далай ортаалыында совет «Эльтон» лесозаводтуң чүгүн дүжүрүп турары.

М. ДЕМЧЕНКОНУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Консерваторларның хүрээлекинде эптеразшкин

ЛОНДОН. (СЭТА). Э. Хит консерваторлар партиязының баштыңчыдан халажыр ужурлуг деп, парламент немингүү он консерваториуң тозу санап турар. Ону общиналар палатазынга консерваторлар фракциязының үш парламент организакчызы халажыл үнгенингге хөлбөштөр неделээлээн. Лордулар палатазынга консерваторлар баштыңы лорд Уинделшем эрте-хүрээлгезиниден база хуусаа бетинде ыңаңгы берген. Англияның парламент соңгулдазынга консерваторларның бо чыл дургузунда ийи катап аштыргаларының түңнелиннге олзарның партиязынга бүзүрел кылдаш тыптып келген.

Политиктиг хайгааракчыларның бодаа турарын ёзугаар алырга, Э. Хит консерваторлар баштыңының олудун чылдаа ашпас ие дургузунда эдээр. Консерваторлар партиязының чаа башкының дээрээниң угланышкынны ооң амгы удуртукчуларындан ыраайн турар деп, Англияның парлалгазы аңаа хөлбөштөр деңделээл. Ылаңгыя, партияның даргазы У. Уайтлоуның болгаш министр чораан, хөй-хөй компанияларның директору К. Джозефтиң ады янып турар. Удуртукчуларны дөгереэн халаарын негээн үнгер ам база диңнелип турар.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ФРАНЦИЯНЫҢ ҮНҮ

ПАРИЖ. (СЭТА). Чонну хандырар ажыл-ишчи чок турарынга удур кол-кол профзвилел каттыжышкыннарының кыйгырыны ёзугаар чуртка демисел хүнүн эрттирген. Ол хүнүң Францияның ажылы чону хөй кижилиг митингилер болгаш чыскаалдар эрттирип деңделээн. Үк шинчээшкинниң халбаргаяы чонуң кылыр ажыл-ишчиг турар байдалының кедертей дорайгаанынга, хөй-хөй бүдүрүлге черлеринде ажылчың, албан-хаанчыларының ажылдан үндүртүр деп баргаанынга ажыл-ишчилерниң хамы сагышсыраанын хереглеп турар. Ажыл-ишчилерниң сагышсыраар чылдагаанының сошиал бармыдаалар бадыткаан турар. Бо чылдың сентябрьдя Францияның ажыл чокталы бергениериниң саны эрткен чылдагазындан 100000 кижи ковудээш, 530 муң кижи болган. «Юманите» солунуң деңделээнин ёзугаар алырга, Францияга ажыл чоктарының саны даймы доозуган соонда кажан-даа ынчалдыр ковудеп көрбээн.

Политиктиг беседа

ЛЕНИНЧИ СТИЛЬ

Чаа хевириниң ажылдактызының бүгү шынарлары Ленинийиң бодунга сиңиишкем, аңаа төөгүлүг хөгжүлдениң чажыттарын билип ап ыдааш теоретиктиң утаан-бодалының ханызы болгаш делгеми политик-практиктиг кайгамчыктыг шынарлары-биле бүгү талалыг каттышкан. Чон-биле харылзаа ажылдың ленинчи стилин тодарадып турар түүлдериниң бирээзи болур. Ол харылзааны бижыглаарын болгаш калбартырын Ленин Коммунистиг партия биле Совет күрүнениң эң чугула соруулгаларының бирээзин кылдыр көрүп чораан. Массаларны партийжи удуртуруның талазы-биле ооң кайгамчыктыг формулазы чындыг: «Чон ортузунга чурттаар. Сагыш-сеткилин билип алыр. Шүүтүзүн билип алыр. Массаны эки билир. Аңаа чоокшулап билир херек. Ооң шуут-ла мыяптыг бүзүрелин чаалап алыр. Удуртуп турар масса чонуилаан удуртукчулар, күш-ажылдың бүгү шеринээн авангард хоорулбас ужурлуг». (Чогаалдарының долу чындызы, т. 44, арын 497).

Совет чазакты баштап турган, ажылчы чонпарның чагаа-бижиктерин эң-не кичээлгейлиг көөрүн, Совнаркомга келген кижилер боттарының сонуургаан бүгү айтырыгларының талазы-биле тода таймылбырларны болгаш херектиг сүмелерни алган турарын күүрүне аппаразының бүгү ажылдакчыларындан Ленин иеген турган. Ленинниң ажылдаар кабинединге тускай хүлээп алышкыны кылыр чер кылдыр шилчип, аңаа профессор, артист, солдат, ажылчын, тараачын кижилер кээп турганы даап эвес. Америк журналист Альберт Рис Вильямс Ленинниң Смольныйга (э ооң соолукке Кремльге) ажылдаар кабинединге өделегейде эң улуг хүлээп алыммакын чери» деп аданы тааварылга эвес. Аңаа келген кижилер Россияны революстуг өзү-биле чаартып эгелээн массаларниң эң байлак дуржулгазының кезектерин эккелгеш оортан чаа, социалистиг харылзааларны тургузарының дугайында мерген угаанныг баштыңчының айтымышкынарын болгаш сүмелерин ап чоруп турган. Чон биле Ленин, чон биле партия бот-боттарын шак мынаар байыдып тургап.

Социализм болгаш коммунизм тургузары ышкаш шак ындыг улуг херекке кандыг-бир баш бурунгаар берген айтымышкыны ёзугаар чаа шинтилел организациязының хевирлерин дораан тургузар деп кажан-даа ынча дивейн турган бис деп, Ленин өөредип чораан. Чүгле миллион-миллион кижилерниң коллективтиг дуржулгазы бо талазы-биле шинтпирлиг айтымышкынарны берип шыдаар деп, Ленин онзалап деңделеп турган. Ол партия съездилерни болгаш конференцияларны, Төп Комитеттиң пленумнарын онза рольдуг деп санап, оларны партияның коллективтиг бодалының, ооң кайгамчык улуг политиктиг болгаш организастыг дуржулгазының илерээшкинин кылдыр көрүп чораан.

Ленин коллективтиг удуртулганың принцибин үргүлүлеп шыңгыы сагып, ону хажыларына удур туруштуг болгаш идепкейлиг демисежил келген. 1914 чылдың эгезинде «Просвещение» журналдың редакциязынга ол ынча деп бичээн: «Бижиңер. Тайылбырлаңар. Шыңгыдыңар. А ооң башка бодалдарның коллегиалдыг солчуушкуну чокка бадылаар аңдар. Коргушчуг-дур. Черлик-тир. Чүдеп-бүжар-дыр. Хоралыг-дыр». (Чогаалдарының долу чындызы, т. 48, арын 263).

Ажылдың коллективтиг хевирлерин сагывайн баары Ленинге шинчи-ла черлик, чүдек-бүжар болгаш кортук чорук болуп чораан.

1921 чылдың чазынында совет дипломат А. А. Иоффе Ленинге чагаазынга бир ажылдан өске ажылче ону үргүлчү шилчидип турарынга таарыынайн турарын илередип, Иоффе Ленинни ТК-да бүгү айтырыгларны шуптузун чазаан шинтпирлеп турар дээр янзылыг буруудаткан. Аңаа Ленин мынча деп харылаан: «Мени «ТК—дээрге мен-дир мен дээр деп (элээн каш катап) каттаптаар, чазын турар-дыр силер. Ону чүгле ведергей хорадаанда болгаш турупканда мынча деп бижин болур... Организастыг болгаш түскай айтырыглар талазы-биле мээңнин ёзугаар шинтпирлевейн барган таварылгалар ыяпгеж. ТК кежигүнү турган, ооң чижээн дыка хөй катап көрген болгай силер.

ТК — дээрге мен-дир мен дээр янзылыг МЫРЫҢАЙ БОЛДУНМАС, МЫРЫҢАЙ ЧЕРЛЕ БОЛДУНМАС ындыг сөстерни бижип, чүге мынчаар хорадаар чүвел». (Чогаалдарының долу чындызы, т. 52, арын 100).

Удуртулганың коллективтиг болуру Ленинге кажан-даа түскай соруга болбайн турган, бир эвес таарымчалыыл барымдаалавайн, удуртулганың коллективтиг болурун кызыгаар чок калбартыр болза, ол ээ-харыысалга чок чорукка чедирип болур деп, Ленин онзалап деңделеп чораан. Коллегиалдыг болур чорук «кандыг-бир тодаргай ажылды кылыры дээш, кандыг-бир тодаргай кижи бүүдүн-биле харылаар» кылдыр ээ-не ыяпгаш ыяп тургузары-биле тудуш холбаалыг болур ужурлуг. Удуртулганың коллективтиг принцибин массаларның идепкейин бижиг, медереллиг сагылга-чурум-биле холбаштырып турар демократтыг централизминиң принцибин-биле шуут тудуш холбаалыг. Чугаалажырының хостуу болгаш төделиишкиниң чаңгыс эви — деп, коллективтиг удуртулганың демократтыг утка-шынарының ленинчи формулазы ындыг-дыр. Ол демократтыг чорук шүүгүмчүлелди болгаш бот-шүүгүмчүлелди, даандырган ажыл-херектиң күүселдезини хынаарын улам калбартырынга илерээр. Оларны Ленин четпестерин болгаш частырыглариы илередиринің база чайладырының күүлүг чөлээ кылдыр көрүп чораан. «Мурнакчы аңгының деңиселжир турар партиязынга частырыглар коргунчут эвес. Частырыг кылып өжежир, частырыгны хүлээп алыр, эдер бооп мегелеп ыяпгыры коргунчут болур ийин» —деп, Ленин чугаалаан. (Чогаалдарының долу чындызы, т. 34, арын 263). Ооң-биле чергелештир партияга удур идегеттерниң «шүүгүмчүлелдиң хостуур дээр хоозун чүткүлдерин Ленин кезээде буруу шаап келген. «Шүүгүмчүлээр дээш эвес, харын ыяп шинтпирлер үндүрүн алыр дээш шүүгүмчүлелди чопшээрээн бис»— деп, Ленин чугаалаан турган. (Чогаалдарының долу чындызы, т. 42, арын 350). Ылаңгыя шүүгүмчүлелге сыдап алгаш, сагылга-чуруму сандарадыр, ак сеткилдиг ажылдакчыларның адын бак-сыралыр кижилер-биле шинтпирлиг деңисежил чораан.

Ленинчи стильдиң кол чүүлү болза кандыг-даа ажыл-херектиң эртем ёзугу-биле хөөрүнүң, фактыларның бүгү талалыг боттуг анализинге үндезилеп шинтпирлер хүлээп алыры болур. Чамдык ажылдакчыларның эртем ёзугаар ханы анализ кылырынын орнунга эредтей болдалдар-биле, кымны чүге-даа хүлээндирбес шинги сөстер-биле кызыгаралаттынар чорууна удур Ленин эптеш чок демисежил турган. «Бистиң деңиселивиске коммунистер бодамчалыг болур ужурлуг дээрзин утпас херек»— деп, Ленин өөредип чораан. (Чогаалдарының долу чындызы, т. 45, арын 104). Коммунистиг партия — эртемнит коммунизминиң партиязы, мынчангаш партия болгаш күүрүне ажыл-чорудулгазының бүгү айтырыгларын шинтпирлээрде коммунистер марксисти эртемге даянып ужурлуг — деп, ол онзалап деңделеп турган. Ленин ажыл-херекти эртей ёзугу-биле көөрүнүң утказы болгаш ужур-дузазы болза партияның ажыл-чорудулгазын шинтилел хөгжүлдезинниң боттуг хоойлуларының негелделери-биле дүүштүрериниң хандырары болур деп санап чораан. Ажыл-херекти эртем ёзугу-биле көөрү дээрге ажыл-херекти эки билирин, удуртул турар ажылының талазы-биле эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин ылап билир кылдыр шинтээдип алыры, удуртуп башкарарының апгы-аңгы айтырыгларын эртемге үндезилеп шинтпирлеп билирин болур деп, Ленин янзаар билип чораан.

Политиканы эртем ёзугаар үндезилээри дээрге, Ленинин-биле алырга, тодаргай байдалдың ылап шын аналазын кылыры, факт болгаң болуушкуну бүрүзүн бот-боттарымдаш хоорук эвес, харын олар аразында харылзаалыг, хөгжүл, өскерлиг турар кылыр көрүп, ол харын харылзааларда болгаш хамаарыжылгаларда кол чүүлдү тып билирин болур. Өскээр чугаалаарга, кандыг-даа үеде ону шинтпирлээриниң база ажыл-херектиң чедиишкинин хамаарыжыг кол сорулганы тодарадып билирин болур.

Ленин боду келир үеныи тодаргай билип алыр, аңаа орукту революсчу ёзу-биле аштап-арыглаан бээр кайгамчык аргалыг турган. Ниитилел хөгжүлдезиниң билирин, кандыг-даа эгелээшкинниң болуп болур түүнелдерин баш удур биилип алырын Ленин эртем ёзугаар чорудар политиканың ылап-ла албан күүсезир негелделя кылдыр санап чораан. «Хуулгазының чүүлү баш удур сөглээри дээрге тоол-дур. Ынчаарта эртем ёзугаар баш удур сөглээри дээрге факт-лыр»—деп, Ленин бижээн. (Чогаалдарының долу чындызы, т. 36, арын 472).

Империализм үезинде социалистиг революция баштай хөй эвес чурттарга азы харын-даа чүгле чаңгыс чуртка бөлүк тиилел болур дээрзин Ленин эң баштай шынзыткан. 1917 чылдың октябрьда Петроградка болган чеңсектиг тура-халымышкынының чедиишкинин эртем ёзугаар Ленинчи баш удур биилип алыр чоруктуң чайынынчак бодытказашкызы болган. Ол үеде Россияга ниити байдалдың аналазынге үндезилээш, Ленин ындыг тура халышкынының чүгле болдунуп болурун болгаш эргежок чугулазын эвес, харын ону эртпирериниң ылап шын хуусаазын бөлүк айтып Сергей, ол чорук социалистиг революциянын тиилелелин хандырган болгай.

База бир чежик 1918 чылда аар-берге негелделериниг Брест кереэзин дүрген чарарының ыргежок чугула аварганын айытышкаан. Ленин ынчан Германияга революстуг ситуациянын өзүл, бижыгын турарын барымдаалаяш, ол кереэзиниң үр болбазын баш удур билген. Брест кереэзин чаргаанының сөөлүүде сес ай эрткенде II Вильгельм кайзер биле ооң чазаа дүжүртеп, удатпаапда демги үштелин кереэ база күш чок болган.

В. И. Ленинниң мөчээнибиле холбаштыр парлаан «Партияга. Бүгү ажылчы чонларга» РКП(б) ТК-ның кыйгырыында Владимир Ильич «улут-даа, бичии-даа чүүлдү көөрүн, төөгүлүг кайгамчык улут эргиделерни баш удур биилип чугаалаарын база бичии хемнег иезен бүрүзүн барымдаалаарын болгаш ажыг-лаарны кымдан-даа артык биилир чораан, ол ышкаш налчаалымы-биле халдаарын база чаа халдаашкыны белетнеп алыр дээш кажан аттаарларын ам биилир турган» деп деңделээн.

Кижин төрээлгетинниң төөгүзүнде чаңгыс-даа ажылдакчы бодунуң чонунуң асылыыш кижизи, бодунуң Төрээн чуртунуң ат-алдары дээш Ленин ышкаш ынча хөй чүүлдерни кылбаан. Ооң-биле чергелештир Ленин пролетарлы улут интернационалчы болуп чораан. Орус революциязының болгаш социализм тургузуушкунунуң бүгү айтырыларын ол бүгү делегейниң ажылчы чонпарының хосталгалыг шинчээшкиниң эрге-ажыктарынга дүүштүр көрүп турган. Ленинниң хөй талалыг ажыл-чорудулгазы бүгү дарлатканы болгаш ямы-турецки кижилерниң салым-чолу-биле ковуг сырый холбөшкан. Ол делегейде бүгү революстуг шинчээшкиниерин ажжок ыяпгаш, англа ажылчын, индий тараачын, кыдат-кулы дугайында бодап четтиргей чораан. Амыдыралды хамыгы-биле биилир чоруу ооң кылган түңнелдерин, бергеи сүмелерин болгаш айтымышкынарын революстуг мергеи угаанның ёзулуг игээртинмес үнер дөзү болдурган.

Кижилер-биле харылзааларга ол кайгамчык төлдек-эвилел, ажжок кичээнгейлиг болгаш сагыш-човаглыг болуп чораан. Бо бүгү чүүлдер ооң ажылының болгаш удуртулганының стилинге илерел турган. Ленин четпестерни шинтпирлээрин ёзугаар алырга, чонга барааларының чайынынчак үлегер-чижээн көргүскен. Делегейде эң баштайгы социалистиг күрүнениң үндезилекчилиниң амыдыралы болгаш ажыл-чорудулгазы, ооң ажылының стили коммунистерге, миллион-миллион кижилерге дирил, сорук кижилерни үлегер болуп турар.

Михаил ВАССЕР,

төөгү эртемнериниң кандидады, СЭКП ТК-ның чанында Маркизм-ленинизм институдунуң улуг эртем ажылдакчызы.

(ПМА).

Орус дыл институдунуң баштайгы дыңнакчылары

Бистиң чуртувустуң даштыкы хамаатылар өөредир өөредилге черинге база бирээ немешкеп. ол дээрге А. С. Пушкин аттыг Орус дыл институду-дур. Амгы үеде орус дылга сонуургалдың делегейде өзүп турары-биле холбаштыр ол тыптып келген. Эрткен өөредилге чылында орус дылды 87 чүртка 18 миллион кижи өөренип эртken. Ону барык-ла 120 мун даштыкы башкылар боттарының хамаатыларынга өөредип турган.

Ам орус дыл—ЮНЕСКО-нуң албан дылдарының бирээзи. Орус дыл кырынга номнарның делегейде ең хөй санныг тиражы үзүп турар. ЮНЕСКО-нуң медээлерин ёзугаар алыр-га, амыдыралга ачы-дузаазын дораан көргүзүп турар эртемперинің талазы-биле делегейде үндүрүп турар бүгү ном продукциязының 30 хуузу ССРЭ-ге онаажып турар.

Техника эртемнеринің талазы-биле бүгү эртем ажылдарының чартык кезиин орус дыл кырында парлап үндүрүп турар. Орус дылды өөренип алыры делегейнин аңгы-аңгы чурттарында дыка хөй миллион кижилерге эргежок чугула апарган. Ыпчанган амгы үеде орус дыл өөрениринге херек өөредилге номнарының, словарьларның, программаларның, өөредилге кинофильминериниң, орус дыл башкыларының ажок негеттинип турарының ужуру ында.

Орус дыл өөренир чаа институттуң тургускаанының ужур-утказы база ол.

Бо чылдың төнчүзүнде ол институттуң бот-өөредилгелиг факультединиң ийи салбырынга: орус дыл башкыларының иергежилиг бедидер бир чыл хуусаалыг салбырга база бедик иергежилдиг түскай эртемниг кижилерни орус дылдың эге билиглериниг өөредир ийи чыл хуусаалыг салбырга кичээлдер бо чылдың төнчүзүнде эгелээр.

Чаа өөредилге корпузун болгаш гостиница-общежитиеии тудуп доскаанының соңгузунде факультеттерге кичээлдер эгелээр. Ол факультеттерге хары угда 1200 кижи өөренир: олар дылтымкыда дээди болгаш ортумак школадарның башкылары, үстүкү курстарның филолог-студентилери-дир.

Сергей СОХИН,
А. С. Пушкин аттыг Орус дыл институдунуң директорунуң орлакчызы.

(ПМА).

Фотоинформация

БЕЛОВЕЖ ЭЗИМИНДЕ КҮС

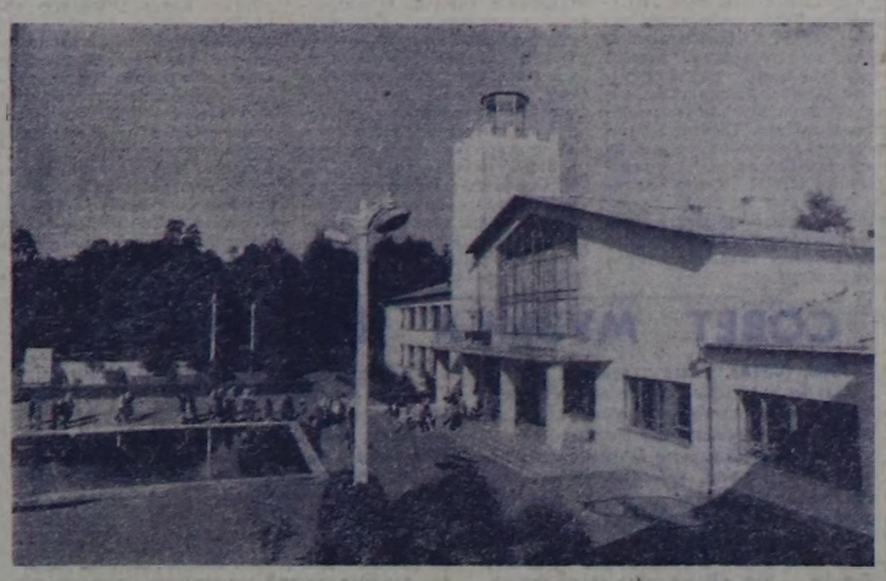

Күскү кадыг хүнде Беловеж эзимин чараш. Даңгаар эртен, чер кыры ам-даа хүраалыг чыдырда, хүн чап-чаа бакылап орда, кыйыртанзыг кылдыр сыын эдери ийикпе чер хавиннарының маңнажып эртеринге сыган будуктар даажы дыңналып тургулаар.

Кежээки кызыл-хүнде, салын-сырынга дүшкен кызыл-сарыг бүрүдер салдыртканнын, ашкан хүн хереллинге сөөк-катар кызыл-чайт апарган чыдырда, эзим ээлери — зубрлар аяңнарга оттаап үнгүлеп келир.

Беловеж эзими — Белорусси-ның эртинелиг бойдус байлаа. Ында чылдың-на 200 мун ажыг турист келгиээр. Оон камгалалдыг девискээри арыг уксаалыг 80 ажыг сыынныг, европа уктуг 2060 хире иви-чарылыг, чер хаваны муң беш чүс хире, чүс-чүс хире элик-хулбусгүг болгаш оон-даа өске ап-мецинг. Ажыл-агыйның коллективи ол чайгаар бүткен бойдус булуңуңун байлаан камгалаан, арбыдадыр талазы-биле солун эртем-шинчилел, практика ажылын чорудуп турар.

ЧУРУКТА: Беловеж эзимининг бойдус музейи.

ЧУРУКТА: эткинде сыын.

ЧУРУКТА: Беловеж эзимининг эзи — зубр.

Г. НАДЕЖДИННИҢ фотолары. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧАЛЫЫ НАЗЫН ДУГАЙЫНДА ФИЛЬМ

МОСКВА. Бүгү-эвилелдиң аныяктар фильминиң неделязы эгелээр. Оон программазында Советтер чуртунуң аныяк осказының дугайында көргүстүнген совет кино уран чүүлүнүң эң шилиндек кинофильмнери киргилээр. Бо неделя Ленинчи комсомолдуң төрүттүнгеи хүнүмге турасхаатынган.

Кинотеатрларга, культура бажыңдарыга, клубтарга болур кинолар партия, комсомол, совет аныяктарның дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарының дугайында документалдыг фильмнер база болгулаар. «Аныяк гвардия», «Эки тураачылар», «Трактористер», «Аныяктар» дээш оон-даа өске кинолариың чарлаалдары, чуруктары бүгүдени кыйгырып, ындынында костүп эгелээр.

Көрүкчүлер М. Горький аттыг киностудиязының «Амдаа четтигип болур», «Боттуң оглу-дур» деп кинофильмнерин бир-ле дугаарында көөрлер.

Комсомолдуң тоогузунуң дугайында кинофильмнер база болгулаар. Ол ышкаш «Партияның болгаш адаларның оруу-биле» деп кинолекталары тус-тус кинотеатрларга база болур. Комсомолдуң XVII съездиниң дугайында киножурналдар көргүстүнер.

Москваның «Октябрь» кинотеатрында неделяны байырлалды-биле ажыдар. Мында аныяк оолдар болгаш кыстар комсомолдуң болгаш партияның, күш-ажылдың болгаш бүдүрүлгениң мурнакчыларыбиле ужуражыр.

(СЭТА).

ТЕАТР БОЛГАШ УРУГЛАР

ХАБАРОВСК. Приамурьеге Бүгү-россияның «театр болгаш уруглар» деп неделязы байырлалды-биле эгелээн. Театрлар каас-шимин-биле шиметтингилээн, школачыларның хөлүг ырлары дицниттелип турар. Уруглар шилериниң дугайында школачыларның чураан чуруктарының делгелгелери ажыттынгылаан. Көргүзүглер эгелээриниң мурнунда уруглар артистер-биле ужурашкылаан.

Хабаровскиниң, Амурда-Комсомольскиниң, Совет Гаваньның, Приамурьениң суурларының он мун хире уруглары чарлаттынган неделя дургузунда хөй-хөй театрларга шилерни көөрлер. Олар орус болгаш классиктиг база совет шилерден аңгыда ыраккы чоон чүктүг авторларының шилерни сонуургап коор.

Неделяны чорудуп турар үеде ада-иелер биле башкыларның ужуражылгалары болур болгаш конференциялар база болгулаар. Школаларга өөреникчилер-биле актёрларың, драматургтарның, театр чурукчуларының ужуражылгалары чоруп турар. Театр талазы-биле билигиниң университединиң баштайгы кичээли Хабаровскиниң актёрлар бажыңынга болган. Анда Князь Волконскиниң суурнуң өөреникчилери киришкеп.

(СЭТА).

ТУРИСЧИ БАЖЫҢНАР

Курорт хооран Евпаторийниң туристер чурттаар сес каът аалчылар бажыңының төлевилели доозулган. Будун чыл иштинде ажылдаар ийи турисчи база соңгу Осетияның Нальчикте архитекторларның төлевилели ёзугаар тутунар. Оларың бирээзин 400, а өске 320 кижини хүлээп алыр

Касиниинің эримнде, Махачкала чоогунда, 1200 машина кирер улут автокемпингти тудуп эгелээн. Чурттуң бүгү-де булуңнарындан Кабардин-Балкарияже ыяштан тудар он бир хевириниң чайты турисчи бажыңнарым тударының төлевилелин дилээн чагыглар кээп турар.

Кабардин-Балкарияның найысмалаашының архитекторлары беник даггa турар агаар-бойдус шинчилелиниң Кировакан болгаш Мурманск оруктарынга турар бажыңнарының төлевилелин тургузуп турар. Мастерская чылда 60 хире төлевилелдерни кылыр. Оларның хөй кезии автономнуг болгаш эвилелдешкен республикаларның чагыы болур. Турисчи ажылдарыны улам сайзырадыр дээн республикаларның чагыглары ол. (СЭТА).

СЭТА-ның спорт медээлери

ХОККЕЙ. Чурттуң чемпионады улам-чылал турар. Элчеглиг оюнда ССРЭ-ниң чемпионну Москваның «Крылья Советов» командазы Челябинскиниң «Тракторун» 4:3 санга удуп алган. Ленинградтың армейжилери Москваның «Спартак» командазын 4:1 санга уткан.

Хоккей талазы-биле чурттуң чемпионадында «Крылья Советов» командазы мурнап турар. Олар беш оюнну соонда он санныг. «Ийиги черде «Химик»—чеди санныг, үшкү черде «Торпедо» (Горький) — алды санныг.

ШЫДЫРАА. Шыдыраага делегей чемпионну-биле ойнаар эрге дээш Карпов биле Корчнойнуң аразында болуп турар түүнел маргылдааның сонгаарлаткан он алдыгы салыын чедир ойнаан. 68-ки коште хайыы болуп доозулган. Сам 2:0 хевээр, Карпов мурнап турар.

ШЫДЫРАА. 1973 чылда аныяктар аразынга Европа чемпионну болгаш Львов университединиң студентизи, делегей мастери Олег Романишин ССРЭ-ниң 42-ги чемпионадының бир дугаар лигазынга маргылдаа төнмээнде-ле тиилекчи болган.

БОКС. Амстердамга эрткен улустар аразының маргылдаазынга совет спортчулар чедиишкинниг киришкен. Бирги шаңналды Сурен Дурян (Ереван), Волгоград чурттуг Валерий Довик болгаш Игорь Высоцкий (Магадан) олар алгаш келген. Ийиги черни Ашот Аветисян (Ереван) ээлээн. Ол шотланд боксер Джордж Гилбодиге чүгле сан талазы-биле аштырган.

Түүнел маргылдаага Дурян Джон Лоулести (Шотландия), Довук Стив Киниинни сан талазы-биле тиилээн.

ЧИИК АТЛЕТИКА. Рио-де Жанейрода улустар аразының улуг маргылдаазынга Став Рилдик (АКШ) 100 метр оруктуг 10,6 секундада маңнап эртпеш, черниң узугун үш катаптап халырынга Анджей Зонтаг (Польша) 16 метр 17 см халаашаш, Людек Данек (Чехословакия) дисканы 62 м 52 см октаан, бирги черни алганнар. Херээженнерден Сильвина Грасас Перейра (Бразилия) 200 метрни 24.6 секундада маннап эрткеш, черниң бедиин Сара Симеони (Италия) 1 метр 85 сантиметр халаан, тергиндээн.

ТЕННИС. Спорттуң бо хевириниг херээженнер командаларындан ССРЭ-ниң кубогун Москваның «Динамо» командазы чаалап алган. Олар ону белир күске чедир кадагаларлар. Москвачылар түүнел оюнда Тазиниин «Динамо» командазын 5:0 санга уткан. ЦСКА-ның эр улус командазы түүнел ужурашылгада Риганың армейжилерин 4:1 санга тиилеп алган.

ГИМНАСТИКА. Эрткен неделяда Варнага гимнастика талазы-биле делегей чемпионады болган. Анда биктин уругларывыс онза чедиишкинниг болганнар. Донда Ростов хоорайның башкы институдунуң аспирантызы Людмила Турищева ийи катап улаштыр делегейниң тулган чемпионну атты чаалап алган. Гроднодан келген студент Ольга Корбут улут мөңгүн медальды алган. Командалар аайы-биле маргылдааларга база ССРЭ-ниң шилиндек херээженнер командазы шылгараан. Үстүнде аланывыс гимнастар-биле чергелештир алдын медальларны москвачы Эльвира Саади, Русудан Сихарулидзе (Батуми), Нина Дронова (Тбилиси) болгаш Надли Бим (Чимкент) олар алганнар.

Владимир хоорайдан келген студент Николай Андрианов делегейниң ийи дугаар гимназы болган. Команда талазы-биле мөңгүн медальдарны база ССРЭ-ниң шилиндек командазы алган. Эр улустуң хууда болгаш команда аайы-биле маргылдаазынга япон спортчулар тергиндээн. Сигару Касамацу делегей чемпионну болган.

Совет гимнастар шаңналдарны аңгы-аңгы мергежилгелерге база чаалап алганнар.

БООДАЛГА. Ташкентиде эртип турар Совет Эвилелиниң хууда чемпионадынга бир дугаар тиилекчи Ленинградтың армейжизи Анатолий Егрищин болган. Ол бичe калибрлиг пистолет-биле 50 метр черге сула боолаашкынга 1137 санны алган.

Делегей чемпионну Красноярскиниң динамочузу Георгий Запольских ийиги хүнде ол-ла мергежилгеге 573 санны аткаш, чурттуң рекордун каталтап, делегейниң бир санга бедиткен.

БАШТАЙГЫ УЖУРАЖЫЫШКЫН

Бокстуң бөстаан хостуг хүрешиниг секцияларын өөредилге чылы эгелээрге Ак-Тал ортумак школазында организастаан. Бокс секциязын ССРЭ-ниң спорт мастериниге кандидат, башкы Б. Белек удуртуп, өөреникчилерге бо талазы-биле билиг, мергежилгелерни бээр дээш кызымак аалыдап турар.

Анык боксерлар чоокта чаа Хову-Аксының спортчуларыбиле баштайгы ыш хуузунуң ужуражылгазын эрттирген. Анда өөреникчилер Виктор Дамдын, Намчын-оол Кара-оол, Алеша Хертек олар боттарының денизинге бирги черни алганнар.

Хову-Аксының боксерлары удавас Ак-Тал школалынга заалдап келирлер.

К. ДОРЖУКАЙ.

Улуг-Хем район.

агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага бүргеш, аязыр, соңгу районнарга быскан хар чаар. Барыын угланышкынның хат кошкак.

Агаарның температуразы республикага 3—8 градус соор.

Кызылга шокар будуттаар, чагбас. Хат кошкак. Агаарның температуразы 3—8 градус соок болур.

Кажан күүсеттинерил?

Бистиң кварталдың соңгукчулары, өөреникчилерни-даа суур чаагайжыдылгазынга киржип, квартал, кудумчу конверттерниго эки диртии келгем. Бо удаада Хөндергей салбырының Даштыг-Кужур суурда 5 дугаар кварталдың чурттакчыларының негелде, дилээн бижиндивис.

Чөөп-Хемчикте СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтуң Хөндергей салбырының суурунда ол кварталдың чурттакчылары чыл бүрү үеле-ээшкинге таваржып турар. 1972 чылдың чеми айда улуг чаъс чатташ, Аныяк Хөндергейниң суу үеллээн. Суурнуң үстүнде хой чуур ванна чамыдан үер суу чире шеап эшкаш. Октябрьская кудумчузун куду бадарга, бистиң квартализыстың суг шуут хөмё алы берген турду.

1973 чылда часкаар кыжын, март, апрель айларда дош кирыбиле баткап чайынды-суг квартализыска булуктай берген. Чурттакчылар бажыңнарын өдек, добурак-биле арай деп камгалап алганнар. Ында суг келир оңгар бар. Оон дезүн боон бээрин квартал хуралынга, көдээ Советтиң күүсекомунга, совхоз дирекциязынга чеже сандалдаваан дээр.

Дилег амдыгаа чедир хандыртымнаан.

Бо чылдың мартта булук чайындызы ол оңгарны куду баткаш, Эртине, Сазыгбан, Эдер-оол Монгуштарның бажыңнарын, суурнуң он чыл школазының интернадын, мастерскаазын база хөме алган.

Бо чайын суг үеллевээн. Чаашкын чок. Сугнуң ушу биеэги хевээр. Ындыг-даа бол ноябрь, декабрь айларда булук чайындызы база үеллей берип болур.

Бо бергелерге ийи чыл улаштыр таваржып келгенивисти көдээ Совет депутаттары Ондар Чотпа, Куулар Самбуу, район Советиниң депутады Клара Ховалыг олзарга дыңнадып, чайындыдан үеллеп келир ол оңгарны дугладып бээр хемчеглер ылырын чылды өттүр дилеп келдивис. Чагыг күүсеттинмээн, оон туржук совхоз директору эш Пичен-оол болгаш өске-даа эштер бээри оңгарны дугладып бээрии аазаан хирезинде, дилээвисти мынчага дээр хандырып бербейн келген. Ам чер кара-дондактап, хар чаапкан. Дилээвис чогум кажан күүсеттинериэ?

Ч. МОНГУШ.

Янзы-бүрү медээлер

Дуза болган

Кызылдың эмнелге албан черлери ажылчы чонуң ортузунга эмнелге хандырылгазын эжимидер база ажылдың культуразын бедидер дээш аразында социалистиг чарыштыг. Оон түүнелин чоокта чаа үндүрген. Чарышка бирги черни республиканың туберкулез дарыгларынга удур диспансериниң коллективи алган.

Салбырлар аразында чарышка туберкулез дарыгларынга удур диспансериниң өкпе салбыры (эргелекчизи Зоя Салчак) тергиндээн.

Эмчилериниң, удут эмчи сестраларының, администрациянның эмнелге ажылдакчыларының ортузунга чоруткан күжениишкининг ажылының түүнелинде социалистиг чарышка туберкулез дарыгларынга удур диспансериниң коллективин бирги черни ээлээн. Мында янзы-бүрү конкурстарны, конференцияларны, лекцияларны эрттирип турар. Бо хемчеглер эмнелге ажылдакчыларының мергежилип, билигин, культурлуг деңнелиг бедидеринге дузалап келген.

(Бистиң корр.).

ӨРТТҮ ӨЖҮРГЕН

Мугур-Шегетейниң Улуг-Өдекте чазагда ыш дүргектелип үнүп турарын оруукка чораан суг сөөртүр машиназының чолаачызы Владимир Көжербей биле почтачы Валентин Чоргаар эскерип каан. Орт үнгенин олар биягеш, аңаа дүргеп чеде бергеш, Шаандан бээр эрги өдек турган конданың корженя өртteнип турган. Оон дал ортузу өрттенгеш, хүлдениң эйлүп барып дүшкен. Ону бодаарга дыка үр өрттенгени тодаргай.

Кижиларга, сиген, одар-белчиирге улут аймак халдаттаанда өрттү чолаачы В. Көжербей биле почтачы В. Чоргаар олар чогуур үезинде өжүргеп. Сагыш човагыр ишчилерге колхоз баштаар черп байыр чедиргеп.

А. КАРА-КЫС.
Мөңгүн-Тайга район, «Мөген-Бүрен» колхоз.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 29-ТА

КЫЗЫЛДАН

19.00—«Суургаларда одаглар», Уран-чечен телефильм.
19.10—Телемедээлер.
19.25—Уругларга. Мультфильм.
19.35—«Кадыкшылга». Дамчыдылга.
20.00—«Халапты ыым-даа билбейн турган». Кыска фильм.
20.05—Телемедээлер.
20.15—Чарлаалдар, реклама.
20.20—«Сапык ишиктер». Кыска фильм.
20.35—«Комсомолдуң төрүттүнгеи хүнү». Беседа.
20.45—«Челээш». Дамчыдылга.
21.15—«Бир хүн дугайында чугаа». Кыска фильм.
21.30—23.10—«Далай дүвүүде данғына». Көгжүм-шин театрының шизи. (Тыва дылда).

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНОТЕАТРААРДА

ОКТЯБРЬ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Боттуң оглу» 9.40, 11.15, 12.50, 14.20, 16.00, 17.35, 19.10, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыынды 9.30, «Хүн бүрүде-ле ужуралдар» 11.00, 14.50, «Океан» 12.30, 16.40, 18.30, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мээң кара дуцмамга ак розаадар» 15.00, «Эң шынчы бачыттыг кыс» 16.40, 18.30, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ам-даа четтигип боор» 15.00, 16.30, 18.00, 19.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: «Крышадан базым» 16.30, «Юлиана» 18.00, 20.00 шактарда.

Республиканың хөгжүм-шин театрынга октябрь 30, 31 хүннеринде Б. К. Кудажының

„Долуманың хуулгаазыны“

деп музыкалыг комедиязы болур.
Эгелээри кежээкиниң 7.30 шакта.
Касса эртенгинин 10 шактан эгелеп ажылдап турар.

ТЕАТРНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

1940 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, хереглекчилер кооперациязының хөөчүү ажылдакчызы

Мөңгүш Сюрюн-оолович ШОЙДАКНЫҢ

аар аарааш. мөчээнин Өвүрлайпозунун баштаар черп, партия, профсөвиел болгаш комсомол организацияларынга ханы кажыдал-биле дыңнадып тур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24—63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда кылдызының 23-54, чарыысалгалыг секретарының 23-35, партийни амыдырал кылдызының 37-13, культура кылдызының 23-54, көдээ ажылагый кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-61 чагаа кылдызының 11-27, информация база совет тургузуг кылдызының 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТИРАЖЫ 15056. ЧАГЫГ № 253.

ТС—00989

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле аргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 1)

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 255 (9632) | 1974 чылдың октябрь 30, среда | 1925 чылда үнелеп эдилип тургай | Өртээ 2 коп.

ГФР-ниң федералдыг канцлериниң келгени

Германияның Федеративтиг Республикаларының федералдыг канцлери Гельмут Шмидт албан хуузунда али-чорук кылып, октябрь 28-те Москвада келген. Ону ГФР-ниң даштыкы херектериниң федералдыг министри Ганс-Дитрих Геншер үдеп келген.

ГФР-ниң болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктары-биле шиметтинген Внуково аэродромунга федералдыг канцлерни, өске-даа албан кижилерин СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлакчызы К. Т. Мазуров, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчызы П. В. Архипов, Совет Эвилелиниң ГФР-де элчизи В. М. Фалин олар самолёт чадазының чанынга утказал.

Федералдыг канцлерни болгаш оон кадайын В. П. Брежнева, Л. Д. Громыко, Л. А. Гвишиани олар база самолёт чадазының чанынга утказал.

Аэродромга болган ужуражыышкынга ССРЭ-ниң министрлери А. П. Костоусов, Н. С. Патоличев, К. Н. Руднев, В. Д. Шапкин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле күрүне комитединиң даргазы С. Г. Лапин, Московет күүскомунун даргазы В. Ф. Промыслов, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң Протокол кидиминиң эртелекчизи Д. С. Никифоров, өске-даа албан кижилери турган.

Уткаларның аразынга ГФР-ниң ССРЭ-де элчизи Ульрих Зам турган.

Аэродромга Москвадан ажылчы чоннарның толээлекчилери ажылчыларга байыр чедирген.

Ужудушкун шылүге хундулел таңнылыыл чыскаалдырган. ГФР биле ССРЭ-ниң күрүне гимнерин күүседткен.

А. Н. Косыгин болган Г. Шмидт совет дайынчылар чыскаалының мурну-биле эрткен.

Л. И. Брежнев, А. Н. Косыгин болган Г. Шмидт автомашинага олурупкан, ГФР-ниң канцлериниң турар черинче мотоциклистерниң үделгези-биле чорупкан. Автомашиналарның эрткен кудумчулары ГФР-ниң болгаш ССРЭ-ниң күрүне туктары-биле шиметтинген.

(СЭТА).

ГФР-ниң болгаш ССРЭ-ниң аразынга дээди деңнелдиг чугаалажыышкыннар эгелээн

СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко олар-биле ГФР-ниң федералдыг канцлери Гельмут Шмидтиң болгаш ГФР-ниң федералдыг канцлериниң орлакчызы, даштыкы херектериниң федералдыг министри Ганс-Дитрих Геншериниң аразынга октябрь 28-те Кремльге чугаалажыышкыннар эгелээн.

Ийи талаа ССРЭ биле ГФР-ниң аразында харылзаалариның түннелдерин үндүрген. ССРЭ биле ГФР-ниң аразында харылзаалар-га тоолгулуг чугула үе-тада болган. 1970 чылдың август 12-де чарган керээге база оон соолундагы дугуржуушкуннарга болган дугуржулгаларга үндезилээш, ийи чурттуң аразында кадыг ажылдажыышкыга чүүл-бүрү талада чедиишкинниг калбарып турар деп, олар бадыткаан. Экономика харылзаалар-ының оранчок калбарганы сеткил ханылышкынныг демдеглеттинген.

Чугаалажыышкынларны октябрь 29-та уламчылаан.

Чугаалажыышкыннар ажыл-ишчи болган боттуг байдалга эртип турар.

(СЭТА).

Чечектер салган

ГФР-ниң федералдыг канцлери Гельмут Шмидт октябрьның 28-те Кремль хаазының баарында Билдинмес солдаттың хөөрүнге чечек салган.

Делегейниң ийиги дайынының чылдарында Төрээн чурттуңуң хосталгазы болган хамаарышпас чоруу дээш, кижи төрелгетенин гитлержи фашизимден камгалап алыры дээш демисеэте боттарының амы-тынын хүүсаа бетинде күүседткеш, бо хүннерде ноябрьның үлүүнге киришпир ажылдап эгелээн.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: коллективте мурнанчы шеверленчилериниң бирээзи Люба Сарбанай; Н. Рябыниниң бригадазынга мурнанчы тудугчу Май-оол Уйнук-оол ажыл үезинде.

Авторлуун фотолары.

Чечектер салган

ГФР-ниң федералдыг канцлери Гельмут Шмидт октябрьның 28-те Кремль хаазының баарында Билдинмес солдаттың хөөрүнге чечек салган.

Делегейниң ийиги дайынының чылдарында Төрээн чурттуңуң хосталгазы болган хамаарышпас чоруу дээш, кижи төрелгетенин гитлержи фашизимден камгалап алыры дээш демисеэте боттарының амы-тынын берген совет дайынчыларының турасказалын Г. Шмидт, ГФР-ниң даштыкы херектериниң федералдыг министри Г.-Д. Геншер, федералдыг канцлерни үдеп чоруур өске-даа албан кижилери минутта дургузунга ыыт чок хүндүткеп ёзулаал.

Билдинмес солдаттың хөөрүнүң чанынга хүндүлел таңнылыыл чыскаалдырган.

(СЭТА).

УКРАИНАНЫҢ КОМПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИНГЕ УКРАИН ССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНГА УКРАИН ССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНГЕ

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Совет Украинаның колхозчуларынга, совхозтар ажылчыннарынга, көдээ ажыл-агыйның специалистеринге, эртемденнеринге, көдээ ажыл-агый организаларының, белетиил болгаш транспорт организацияларының ажылдакчыларынга, үлеттүр черлериниң коллективтеринге, партия, совет, профсоюзтар болгаш комсомол ажылдакчыларынга, бүгү ажылчы чоннарынга мүрүнге бир миллиард пуд тараканы садар талазы-биле социалистиг хүнзээгеним күүседткени-биле изиг байыр чедирип тур.

Украин тараакылар тараа будүрер болгаш садар талазы-биле бедик түннелдерни ийи чыл улаштыр чедип ап келген, ол дээрге бүгү совет улустуң чоргаарланыры алдарлыг чаңчыл болу берген. Бир миллиард пуд тараканы садары — республиканың көдээ ишчилериниң кайгамчыктыг чедишкини, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң чурттуң экономиказын хөгжүдер, совет улустуң чаагай чоруун кодурер талазы-биле шиитпирлерин күүседириниң хөрээнге улуг сагыышкын бөөп турар.

Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге Украин ССР-ниң чедишкиннери республиканың колхозтар, совхозтарының ажылдакчыларының, бүгү ажылчы чоннарының кызыышкай күш-ажылының, партия, профсоюзтар болгаш комсомол организацияларының, совет болгаш ажыл-агый органнарының организакчы болгаш политиктиг улуг ажылының, көдээ ажыл-агый будүрүлгезиниң ажыктыг чоруун бүгү хемчег-биле улгаттырары дээш шудургу демисеэдиң түңнели болган.

Украинаның ажыл-ишчилери улам улгадып турар арганы болгаш курлавырларны ажыктавышаан, интенсификацияга үндезилээш, тараканы, чер болгаш мал ажылының өске-даа продуктуларын будүрерин моон-даа сөңгээр көвүдедирип чедип алыр, тоску бөш чылдың планнарын долдур болгаш ажыр күүседир дээрзинге бүзүреп СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели илередип тур.

СЭКП-НИҢ ТӨП КОМИТЕДИ

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

УЛУГ ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

ЕНИСЕЙ ХЕМНИҢ үнүнда Барлов кызазында делегейниң эң улуг гидростанциязы — Саян ГЭС-ти он бир чыл бурунгаар тудуп эгелээн. А 1981 чылда ол улуг будүрүлге төлевилээн күүзүү-биле ажылдаар ужурлуг.

Саян ГЭС-тиң плотиназындан кодурүлген суг далай болуп, Улуг-Хем үнүнда амгы Үрбүн, Чаа-Хөл суурларның, Шагаан-Арыгның девискээрин хөме алыр. Чурттакчылыг ол черлерни көжүреринбиле чаа Шагаан-Арыгның, Чаа-Хөлдүң тудуу чоруп турар.

— Чаа Чаа-Хөлдү арги турган черинден 25 километр ырак черге тудар. Оон тудуун «Абаканэнерготудугга» эргелеп чорудуп, суурнуң чурттаргa бажыңнарын, социал-культураның, чырыдыышкынның албан черлерин амгы үениң негелдезинге дүүштүр тудуп эгелээн бис — деп, чаа Чаа-Хөлде көжүп чоруур механизастаттынган колоннаның начальныгы Виктор Петрович Верзилов чугаалады.

Коллективтиң ажыл-ишчилери эрткен он айларда 480 мун рубльлиг тудуг-монтаж ажылдарын күлүр хүлээлгезин 565 мун рубльге чедирген, планын 117,7 хуу күүседткен. Тудугжулар бо чылын 20 ог-бүле чурттаар 10 бажыңны ажыглалга дужаар хүлээделиг. Ол бажыңнарның дөртүн күрүпе комиссязынга эки демдекке дужаган. Ийи бажыңны Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюнун байырлалының бүдүүзүнде дужаар.

Тухугжулар аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуу одуруунда Николай Рябыниниң удуртkан бригадазы чоруп, октябрь планын шаңнаан. Оон иштинден хойжу Куулар Седен бүрүн дериг-херекселдиг аът-биле шаңнаткан.

«Чыраа-Бажы» совхоз «Большевик» совхоз-биле чарыштыг. Бо ийи ажыл-агыйның аразында чарыштың түңнелин база үндүрген. Чарыштың керээзинде айтыкан бүгү көргүзүглер талазы-биле «Большевик» совхозтиң тиилекчи болган. Ол ажылагыйның төлээдери Чыраа-Бажынга келгеш, чаржыл турар оңнүктериниң ажыл-херээн сонуургап, арга-дуржулгазын база солушкан.

О. КАРА-САЛ.

ЧАРЫШ ТҮҢНЕЛИН ҮНДҮРГЕН

«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажыл-ишчилериниң ортузунга калбарган социалистиг чарыштың тос айларда түңнелин чоокта чаа үндүрген. Совхозтуң иштин көргүзүүн алырга, тос айларда күрүнеге эът садарының планы 100 хуу, сүттүү —102,4 хуу, а дүктүг чыл планы—100 хуу күүседтинген.

Совхозтуң үш салбырындан Хорум-Даг салбыры (эргелекчизи Д. Ондар, партбюро секретары О. Шагжы) бирги черни эллээш, совхоз дирекциязының, парткомунун салбыр-лар аразынга шилчинир Кызыл тутуг 50 рубльлиг акша шаңналы-биле кады алган. Ол салбыр иштиниң малынга 500 тонна сиген белеткээр тургаш, ону 1000 тонна кылдыр ажыырга.

Сүт-бараан фермаларының чарыжынга Мажалык фермазы тиилээн. Ук фермага эрткен чылдың тос айларында бир инекке онаштыр 702 кг сүттү сааган турган болза, бо чылдың ол-ла үезинде 982 кг сүттү саагаан.

Ак-Хая бригадазы хойжу бригадаларның дээредиг болган. Ук бригада төрүүр 100 хойдан 87 хураганы мендиг доруктуруп, бир хойдан 2,4 кг дүктүг кырган. Чарыштың тиилекчизи болган фермага база хойжу бригадага вымпелдерни тывыскылаан.

Мал ажылының мурнакчыларының саны совхозта көвүдеп турары өөрүнчүг. Бо тодарадыкчы чылда 28 хойжу төрүүр 100 хойга онаштыр 80-ден өрү 122 чедир хураганны, хой бүрүзүнден 2,5—3 кг дүктүг алган. Чижээ, Тыва АССР-ниң бригадаларының дээредиг болган Уж-Сеген, Хойжулар Моңгуш Очур-оол, Куулар Седен, Моңгуш Аракчаа, Доңган Дамбадаң олар 100 хойга онаштыр 104—122 хураганы мендиг доруктурган. Саанчылардан М. Бичии-Уруг, М. Көк, Х. Севилбаа, М. Чечекмаа олар бедик көргүзүглерни чедип алганнар.

Совхозтуң директциязы үшкү кварталда чарыштың түңнелин үндүргеш, мурнакчылардан 85 кижиниң үш мун ажыг рубльдиң ортектиг түүлдери-биле шаңналаан. Оон иштинден хойжу Куулар Седен бүрүн дериг-херекселдиг аът-биле шаңнаткан.

«Чыраа-Бажы» совхоз «Большевик» совхоз-биле чарыштыг. Бо ийи ажыл-агыйның аразында чарыштың түңнелин база үндүрген. Чарыштың керээзинде айтыкан бүгү көргүзүглер талазы-биле «Большевик» совхозтиң тиилекчи болган. Ол ажылагыйның төлээдери Чыраа-Бажынга келгеш, чаржыл турар оңнүктериниң ажыл-херээн сонуургап, арга-дуржулгазын база солушкан.

О. КАРА-САЛ.

ФЕРМАЛАРДА АЖЫЛ-ИШ

Ниитиниң малын четчир чем-биле хандырар, мал кыштаглаашкынынга организастыг белеткенир дээш ажыл-ишке «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң инек фермаларында хайныккан.

Бо совхозтуң Кожайда фермазынга 500 ажыг мыйыстыг бода мал кыштаар. Малчынарның кыымак ажылының түңнелинде, инда мал кажаалары, чурттарга бажыңнары, шупту кышка белеткеттинген. Оларның үүрмек септелгелиг ферманың ишчилери боттары кылган. Бо ажылга инек кадарчылары Санчы Тумат, Май-оол Домбаа, Тулуш Балдан олар эң идепкейлиг киришкен.

Бо хүннерде ферманда 50 тонна пресстээн сиген чедиртинген, тараа саванын олче дажыры үргүлчүлеп турар. Ол-ла совхозтуң Торгалыг сүт-бараан фермазында 600 инек кыштаар кажаанын шаласын чаартып кылган, быжаа кажаалары кышка шупту белеткеттинген, 20 тонна пресстээн сигенни ында дажып чедирген.

Күрүнеге сүт садарының тыл планын бо совхоз октябрь 15-те 100,6 хуу күүседипкен болган бо хүнверде 1975 чылдың үлүүнге 25 тонна сүттү дужаагаш. Ферманың мурнакчы саанчылары Дыртый Моңгуш 9 айларда бир инектен 1547, Кара-кыс Саанчай-оол —1435 кг сүттү саай алганнар. Совхозта шиитизи-биле 60 ажыг саанчылардан 40 кижи инек бүргүзүнден 1000 килограммдан хөй сүттү эрткен 9 айларда сагган.

Бүш-ажылчы чедишкиннери, кышка эки белеткенгени дээш СЭКП райкомунун, райкүүскомунун ажыл-агыйлар аразынга шилчинир Кызыл тугум комсомолчу аныяктарның Хараган сүт-бараан фермазының коллективинге чоокта чаа тывыскаа.

Д. АРАНЧАА.

Улуг-Хем район.

НАЙЫРАЛДЫГ БАЙДАЛГА

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң чазаа октябрь 28-те Кремльдиң Улуг ордузунга Германияның Федеративтиг Республиказының федералдыг канцлери Гельмут Шмидтиң алдары дээш дүштеки шайлаага тургускан.

Федералдыг канцлер-биле кады ГФР-ниң даштыкы херектер министри Ганс-Дитрих Геншер, ГФР-ниң Совет Эвилелинде элчизи Ульрих Зам, албанның өске-даа кижилери келген.

Совет талазын СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлакчызы К. Т. Мазуров, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, ВЦСПС-тиң даргазы А. Н. Шелепин, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев, албанның өске-даа кижилери барган.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев аалчыларга чүве чугаалаан.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Хүндүлүг дээрги Федералдыг канцлер!

Хүндүлүг дээрги Шмидт!

Агайлар болгаш дээргилер! Эштер!

Хамыктың мурнунда бистиң хүндүлүг аалчыларывыс — Германияның Федеративтиг Республиказының Федералдыг канцлеринге болгаш дээрги агай Шмидтке байыр чедирерин чөпшээрей көрүүр. Бистер ол ышкаш орлакчы-канцлер болгаш даштыкы херектер министрине, дээрги агай Геншерге, Федеративтиг Республиканың өске-даа төлевилекчилеринге база байыр чедирип тур бис. Силерниң Москвада турарынар болгаш эрткен чылын Бонига эгелээн танымыгларывысты үргүлчүлеп, ханыладыр арганы-бооп турарывыс коныүг эки-дир.

Сөөлгү чылдарда Совет Эвилелиниң болгаш ГФР-ниң удуртукчуларының аразында ужуражыышкыннар болгаш чугаалажыышкыннар чаагай чаңчыл апарган. Олар бистиң чурттарның аразынга харылзааларны мээ-ле кадбартып, кайы-даа талага ажыктыг кады ажылдажыганы хөгжүдүп, ханыладырының херээнге чаагаа түүлдерин эгелээр арганы берип келген.

Брандт-Шеельдиң чазаанын ажылчорудулгазының үезинде тургустунган болгаш Москва керээзинде айыттынган ол политиктиг углапшыкшыны бистиң күрүнелер аразынга харылзаалларга чайгылыш чокка боттандырып чорудар талазы-биле амгы федералдыг чазактың шиитпирлиг чоруун Совет Эвилелинде чогумчалыг кылдыр үнелеп көргеп. Ол документтиң шынап-ла төөгүлүг деп адап болур. Ол бистиң чурттарның аразынга, ГФР-биле социалистиг дем каттыштырылга күрүнелериниң-даа аразынга харылзааларны үндезинии-биле орталандырарының эгезии салган. Ол Европада болгаш оон кызыгаарының даштында-даа дыка хөй чогумчалыг болуушкуннарның эгелээрин болдурган.

ГФР-биле бүгү талалыг кады ажылдажыганы хөгжүдери — бистиң политикавыста принципиалдыг, үргүлчүлүг шугуму-бооп турар. Ол СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин ёзулаар, оон хүлээп алганы Тайбың программазын ёзулаар чоруп турар. Совет-биле германия харылзааларга эргилде киидиишип болурунга, кижилерниң шынаар чорууболгаш көрүл-сорууг, политиктиг байдалдың хөгжүдезин оны боттандырып чорударынга шаптыктап турар мөөнүктерны бузар дээрзинге кажаа-даа бүүрел турган бис. Ам индыг эргилде херек кырында болган факт-бооп турар-дыр.

Бистиң чаа харылзааларывыстың үндезинии улуг болгаш быжыг кылдыр салдыпаган. Ынчаарга кыдынган ажылдың ужур-дузазының дугайын чүгле чугаалап, оон түңнелдерин көрүп олуруп база болбайн аян. Ынчалза-даа оон ажыы хөй завод бооп көрбээн. Аңаа бүзүрел боттуг факторларга үндезилеттинип турар болгаш европейлилерниң мээ-медерелиниче улам-на хавылап турар. Мындыг байдалдар үезинде чазактарның, политиктиг ажылдакчыларының чавырышкынының калбартып база ханыладырын дээш, ам-даа бар айтырыгларны шиитпирээрде ажыл-херекти болгаш шынчы ёзу-биле көрүү дээш харысаалганы улам-на улгадыр.

Бистиң чурттарның аразынга харылзааларны чаарты үргүзүүн эгелеп турар үеде чөгенир хире чүвениг-даа турбаан. Шыны-биле-даа алырга, бергелер турган болгаш ам-даа бар. Ол черде билдиңдир, ССРЭ биле ГФР-ниң аразынга чаа харылзааларны катап тургузары ыңгыг-ла бөдүүн үвес хере.

Ол херек чамдыкта үезиң иштин байдалынга шуут таарышпас политика катаптакчыларының уржуулдан улам нарындай бергилээри харааданчыг. Европада күрүне болган социал талазы-биле боттуг түүлдерге үзел-бодалы таарышпас, боттарының дазылдары шагда-ла эрткен чылдарже ханылаан ыңдыг күштериниң салдар-халдавыры ГФР-де ам-даа биилиниг турар.

Ынчалза-даа төөгү бодунуун шилип алган. Ынчаяш ГФР-ниң политиказын амгы үеде

(Уланчызы 3-кү арнда).

ФЕРМАЛАРДА АЖЫЛ-ИШ

Ниитиниң малын четчир чем-биле хандырар, мал кыштаглаашкынынга организастыг белеткенир дээш ажыл-ишке «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң инек фермаларында хайныккан.

Бо совхозтуң Кожайда фермазынга 500 ажыг мыйыстыг бода мал кыштаар. Малчынарның кыымак ажылының түңнелинде, инда мал кажаалары, чурттарга бажыңнары, шупту кышка белеткеттинген.

Оларның үүрмек септелгелиг ферманың ишчилери боттары кылган. Бо ажылга инек кадарчылары Санчы Тумат, Май-оол Домбаа, Тулуш Балдан олар эң идепкейлиг киришкен.

Бо хүннерде ферманда 50 тонна пресстээн сиген чедиртинген, тараа саванын олче дажыры үргүлчүлеп турар.

Ол-ла совхозтуң Торгалыг сүт-бараан фермазында 600 инек кыштаар кажаанын шаласын чаартып кылган, быжаа кажаалары кышка шупту белеткеттинген, 20 тонна пресстээн сигенни ында дажып чедирген.

Күрүнеге сүт садарының тыл планын бо совхоз октябрь 15-те 100,6 хуу күүседипкен болган бо хүнверде 1975 чылдың үлүүнге 25 тонна сүттү дужаагаш. Ферманың мурнакчы саанчылары Дыртый Моңгуш 9 айларда бир инектен 1547, Кара-кыс Саанчай-оол —1435 кг сүттү саай алганнар. Совхозта шиитизи-биле 60 ажыг саанчылардан 40 кижи инек бүргүзүнден 1000 килограммдан хөй сүттү эрткен 9 айларда сагган.

Бүш-ажылчы чедишкиннери, кышка эки белеткенгени дээш СЭКП райкомунун, райкүүскомунун ажыл-агыйлар аразынга шилчинир Кызыл тугум комсомолчу аныяктарның Хараган сүт-бараан фермазының коллективинге чоокта чаа тывыскаа.

Д. АРАНЧАА.

Улуг-Хем район.

БАЙКАЛ БӨГҮН БОЛГАШ ДААРТА

УЛАН-УДЭ (СЭТА). Байкал хөлдүң бассейниниң будүрүкчү күштериниң хөгжүдезинин болгаш оон бойдус курлавырларын чөп ажыглаарының айтырыгларын Улап-Удэге болган эртем-практиктиг конференцияга чугаалаашкан. Конференцияның ажылынга Новосибирскиниң, Иркутскиниң, Москванын, Ленинградының, Эртемнер академиязының Сибирь салбырының бурят филиалының көскү эртемденнери, министерстволарның болгаш ведомстволарның төлээлекчилери, Бурятияның партия ажыл-агый активи киришкен.

«Байкал хөлдүң бассейниниң бойдус курлавырларын чөп ажыглаарын хандырар болгаш камгалаар талазы-биле немелде хемчегler дугайында» СЭКП ТК-ның база ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доклады унген соонда ук крайга улуг ажылдарны поруткан. Бурятияда, Иркутск болгаш Чита областарда чаа үлетпүр төптериниң шапкын өзүлдезинбиле чергелештир бойдус камгалалының талазы-биле дес-даараалыг профилактика ажылдарын чорудуп турар. Байкал хөлче агып кирер чыдар хемнерин шыңгыдарынга ажыглаарын бүрүн соксаткан. Хөлге хамаарыжыр хемнерде болгаш хөлдүң бодунда үнелиг балыктарны тударын бөш чыл иштинде хоруудаан. Балык өстүрер заводтарның тудуушкунун шуудаткан, ариалал дериг-херекселдерниң четкизин база калбартып турар.

Хөрээн үрелиишкинин болдурбас ажылдарны колхозтарда болгаш совхозтарда план ёзулаар чорудуп турар.

Конференцияның киржикчилери эртем ёзулаар комплекстиг программаларының сүмелерин ажылдап кылган.

Конференцияга ага члетkелди СЭКП-ниң Бурят обкомунун бирги секретары А. У. Модогоев кыланган.

Бистин чуртувуста

БАШТАЙГЫ МИЛЛИОН ТОННА

МАГНИТОГОРСК. (Челябинск область). Магнитогорскиниң В. И. Ленин аттыг металлургия комбинадының № 35 мартенниге чыл эгезинден бээр миллион тонна каңчы эзилдирген. Хүндүлүг эзилдириг ныйыр эргени В. Кирневтуң бригадазынга бергеи.

Бо чылдың эгезинде Магнитканың 35-ки суугузуун каң эзилдирер ийи ванналыг агрегатты кылдыр чаартыдерээн. Каң эзилдиричилери Н. Игин, И. Кириллов болгаш В. Пономарев баштаан ооң немецкоючуакыныңар коллективи чаартыган мартенни телевизиле ноүүзүнге хуусаа бетинде ажыктерин шинтиргиээй. Түс бүрүзүнге чыл дургузунда миллион тоннадан эвээш эвес каңчы эзилдирер дээш ийи ванналыг агрегаттарның Бүгү-эвилел чарыжы магнитогорщуларның инициативазын ёзугаар эгелээн. 35-ки суугунуң каң эзилдиримчизининг дузаланчызы А. Богатов ВЛКСМ-ниң XVII съездизинге чүве чугаалап тура, Магнитканың эмзиг металлургтары ийи ванналыг агрегатты чеднишкинниг шимгээдип ап турар болгаш октябрь 29-ка — комсомолдуң төрүттүнген хүнүнге чедир миллион тонна каңчы бээрин аазап тур деп медегээн. Ынчангаш ол хүлээлге хуусаа бетинде күүсеттикгени ол.

— Чуртка баштайгы ийи ванналыг агрегатты берык тос чыл мурунда Магнитканга түргүскен—деп, комбинаттың кол каң эзилдиричизи И. Ромазин чугаалаан.—Эрткен чылдарның дургузунда оларның конструкциязы-даа, каң эзилдиривиниң технологиязы-даа үргүлүү сайзырааңгайның келген. Ам бо будурулгеде ындыг беш суугу ажыдап турар. 35-ки суугу зө сайзыраңгайы ол. А каң эзилдиричилериниң бедик мергежилиг агрегаттың туруштуг болгаш бедик будурунчулуг ажылдаарын хандырган.

Магнитканың ийи ванналыг ам-даа үш агрегадының коллективтери бо чылын түс бүрүзүнде-ле миллион тоннадан хөй каңчы эзилдирер дээш ийи ванналыг агрегаттарның Бүгү-эвилел чарыжы магнитогорщуларның инициативазын ёзугаар эгелээн. 35-ки суугунуң каң эзилдиримчизининг дузаланчызы А. Богатов ВЛКСМ-ниң XVII съездизинге чүве чугаалап тура, Магнитканың эмзиг металлургтары ийи ванналыг агрегатты чеднишкинниг шимгээдип ап турар болгаш октябрь 29-ка — комсомолдуң төрүттүнген хүнүнге чедир миллион тонна каңчы бээрин аазап тур деп медегээн. Ынчангаш ол хүлээлге хуусаа бетинде күүсеттикгени ол.

— Чуртка баштайгы ийи ванналыг агрегатты берык тос чыл мурунда Магнитканга түргүскен—деп, комбинаттың кол каң эзилдиричизи И. Ромазин чугаалаан.—Эрткен чылдарның дургузунда оларның конструкциязы-даа, каң эзилдиривиниң технологиязы-даа үргүлүү сайзыраңгайның келген. Ам бо будурулгеде ындыг беш суугу ажыдап турар. 35-ки суугу зө сайзыраңгайы ол. А каң эзилдиричилериниң бедин

НАЙЫРАЛДЫГ БАЙДАЛГА

Г. ШМИДТИҢ чугаазы

(Төнчүүү. Эгези 1-ги арыпда).

Бистиң экономика талазыбиле кады ажылдажылгавыстың калбаа-биле хөгжүдериниң дулгүүрү — ол дээрге улуг хемчээлдиг төлевилелдерни боттандырары, үлетпүр кооперасташкынның кылыры, бойдус курлавырларын ажылдап кылырынга кады ажылдаары болгаш экономиктиг солуулганың еске-даа чаа-чаа хевирлери ол болур деп бодаар мен. Оон-биле кады бистер өйн талалыг харылзааларның хемчээлин эрткеш, кады кылдыгаи төлевилелдерни боттандырып, чорударынга үшкү чурттарны чаларынга база белеп бис. Бистиң беседілаарывыс ындыг хевирлиг саналдарга идиг бөөр аргалыг болурунга идегеп тур мен.

ССРЭ биле ГФР-ниң аразынга үлетпүр-садыг талазыбиле кады ажылдажыга ийи талага дыка ажыктыг, харындаа улуг ажык-дүзалыг болуру маргылдаа чок. Ынчалзаа ындыг кады ажылдажылганың үжүр-дүзазы садыгларывыс ындыг

ЧОННУҢ ӨМҮНЭЭЗИНДЕН

Үнүүшкүннүс хурал

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында назы четпээннерниң херээжиң талазы-биле республика комиссиязының үнүүшкүнүүр хуралы Шагаан-Арыгга болуп эрткен. Аңаа Улуг-Хем райүүскомунуң чанында назы четпээннер херээжиң талазы-биле район комиссиязының назы четпээннерниң кем-керек үүлгедимишкиннерин болдурбас талазы-биле ажылының дугайында ук комиссияның даргазы Н. М. Мареевaның отчёдун дыңнаан.

Хуралга районнуң комсомол, суд, прокуратура, милиция, культура ажылдакчылары, кодээ Советтерниң даргалары, секретарьлары школалар директорлары, өредилге эргелекчилери, бүдүүлге черлериниң, совхоттарның кадрлар талазы-биле инспекторлары киришкен.

Республика комиссиязының кежигүннери болгаш өске-даа санал берген эштер район комиссиязының ажылында кылдынган үүлгедимишкиннерин демдеглеп, назы четпээннерниң кем-керек үүлгедимишкиннерин болдурбас, баш удур сагыындырар талазы-биле ажылды болгаш черле уруглар кижизидилгезинде чедир кылдынмайн турар үүлдерни шыңгыы шүүмчүлеп, ону чайладырының оруктарын илереткен.

Комиссияның ажылын эжиидер талазы-биле туснай хөмчеглерни айыткан доктаалды республика комиссиязы хүлээп алган.

Ю. БАЙ-КАРА.

* * *

Чаа школа

«Тиилелге» совхозтуң Кур чер суурунуң школачылары, октябрь 28-тен эгелеп ийи каът чаа школада өөренип эгелээннер. Школаның бүгү байдалы таарымчалыг: 24 чырык, чылыг класстар, кичээлдер үезинде өөреникчилерниң дуржулга кылырынга таарыштырган физика, химия кабинеттери, ыяштан, демирден янзы-бүрүү чүвелер чонуп кылыр мастерскаялар, солдар машина, трактор кезектери, уруглар дараамай болгаш бамык ажылдарынга өөренир кабинеттер, иштинде буфеттиг столовая, бүрүн дериглиг болгаш чанында чунар душтарлыг спорт залы, пионер комнатазы, библиотека, өредилге кинолары көргүзер киноаппараттар тургускан делгем зал.

Кур черниң шупту өөреникчилери — белеткел класындан 10-га чедир — чаңгыс эртенги эээчегде өөренир.

М. ХЕНЧЕ-КАРА.

* * *

Билиин бедиткен

Республиканың районнарының, хоорайларының, участок эмнелгелериниң база санэпидстанцияларының кол эмчилери Кызылга чыглып келгеш, бир неделя дургузунда өөренип, билигмергемилин бедиткен.

Семинарның киржикчилеринге Красноярскиниң нүрүнениң медицина институдунуң башкылары медицина эртемчиниң кандидады, доцент, И. П. Кушнер, ассистент О. М. Новиков олар амгы үеде эмнелге ажылдакчыларының чугула сорулгаларын чугаалап, кылза чөгүүр айтырыгларынга доктаап, ажыктыг сүмелерин берген.

Тыва АССР-ниң Кадык камгалал министерствозунуң кол специалистери кадык камгалал органнарының ажылын планнаары, учёт-отчёду, сан-хөөзү, статистиказы база кодээ ажыл-ишчилерге эмнелге дузалаамчызы көргүзер ажылды организастаарын эжиидер болгаш өске-даа темаларга лекцияларны номчаан. Ол ышнаш янзы-бүрүү аарыгларны эмнээрин эжиидер, ону баш бурунгаар болдурбас хемчегларга алыр дугайында илереткелерни база дыңнаан.

К. КУУЛАР.

Төрээн чуртувустуң найысылалы— Москва хоорайга Совет Тываның 30 чыл оюнга тураскаатказын, уран чүүлдүң болгаш литератураның хүнери бедик деңнелге байырлалдыыбиле эрткен.

Уран чүүл көргүүтлериниң киржикчилерин Москваның, РСФСР-ниң Культура министерствозунуң төлээлери көрүшкү-биле уткуп алган. Тываның төлээлери октябрь 15-те Кремльдиң чанында Билдинмес солдаттың хөөрүнге чечектерин салган.

Улуг орус композитор П. И. Чайковскийниң аяы-биле адаан муң алды чүс кижи олурар концерт залынга ойнаар эргени алгаш, бирги шылгалда эгелээн. Чайковский аттыг залды москвачылар долдур олурупкан. Оларның арасында хоорайның партия, совет ажылдакчылары, СЭКП Төп Комитединиң, Министрлер Чөвүлелиниң харыысалгалыг ажылдакчылары база бар. Бистиң уран чүүлүвүстүң улуг күзел-биле көөр дээш, Москвадан Кубаның, ГДР-ниң, Польшаның бөлүк коммунистери база келгилээп.

Каттышкан янгы ыр болгаш Москвашың Улуг театрының симфония оркестри сценаны эзелеткен.

Тыванып партия, совет, комсомол органнарының төлээлери, алдар сураглыг артистер, уран чүүлдүң мастерлери, Москвадан РСФСР-ниң Культура министерствозунуң төлээлери байырлалдыы-биле сөс солушканнар.

Композитор А. Чыргал-оолдуң «Ленин—партия» деп ырызы-биле уран чүүлдүң отчёттуг концерти эгелээн. Бирги номерни көрүкчүлер улуг көдүрүүшкүн-биле хүлээп алды.

Улуг симфония оркестри биле янгы ырның дирижеру— Виктор Салчакович Токаның хей-аът киргең, чалгынар дег, мерген холдары база катап көдүрүлген соонда «Байырлалдың кантатазы» диңмиреп үнүп.

Кантата көрүкчүлерни Тываның уран чүүлүнче улам-на хаара тудуп, ак-көк делгемнерже, ажыл-ишчи Тываже катап-катап кыйгырып турду.

Аныяк дирижёрнуң согуунучугажы чамдыкта ооҗумнап, чамдыкта дүргеин-биле бедип, бадып турда кантата —

Чечектел-ле, чечектел-ле
Чечектел-ле, чечектел-ле
Совет Тывам!—деп, кашпыт диңмиттиг үн-биле төндү.

Ниитизи-биле концертке янзы-бүрүү жанрларның эң-не шилиттинген 25 хире номерлери кирген. Көрүкчүлер концерттиң номер бүрүзүн үнелеп, үзүлбес адыш часкашкынары-биле демдегледилер.

Казахстандап келген партия ажылдакчызы Фатима Валиева:

— Бо дээрге аҗыл-ажылчы, шудургу, хей-аът киргеп чогаадыкчы коллектив-тир. Чүге кызымаккай ажылдың түнелинде мындыг ханы, политиктиг утка-шынарлыг, бедик профессионалчы деңнелге ойнап болур. Совет Тываның уран чүүлүнүң мастерлеринге сеткилимниң ханызындан өөрүп четтиргенимни илереттим— деп чугаалады.

Москвага көргүзер концертти музыка талазы-биле бедик мергежилиг деңнелге тургузарын оргкомитет шинтирлээш, ону ынчаар кылган-даа. Тыва АССР-ниң болгаш Бурят АССР-ниң уран чүүлүнүң алларлыг ажылдакчызы Леонид Иосифович Израйлевичиниң удуртулгазы-биле композиторлар А. Чыргал-оол, Х. Дамба, Р. Кенденбиль нинти концерттиң болгаш база аңгы-аңгы номерлериниң музыка талазыбиле шимелдезин улуг кичээнгей-биле көрүп, тыныгыр ажылдап кылган.

Мооң мурнунда көрүлделерге болгаш черле Москвага улуг көргүзүлер үезинде тыва концерттериниң программаларынга кантаталар бар түрбээн болгай. А бо концертте А. Чыргал-оолдуң кантаталары көрүкчүлериниң болгаш ылаңгыя уран чүүл көрүлдезиниң колу «ниитикежизин»—хүрүне комиссиязының бедик үнелелин чазалап алган.

Сөөлгү он чылдың иштинде Тывада танцы уран чүүлү дидим базымнарны кылган. Тыва чонуң змылырал-чуртталгазын, дүктү салып, хап, кидисты даарап, чечек-чимистиг чайлагларынга көжүп келгеш, өгнү тип алган, аътты чаришты-рып, мөгелерин хүрештирип турарын көргүскен «Чайлагда байырлал» деп сюитаны оңзалап демдеглезе эки.

Белоруссиядан Тывада ажылдап келген дуржулгалыг балетмейстер Семен Борисович Гехт композитор Хүреш-оол Дамба-биле кады ажылдап турган шак мынды, кижиниң сагыш-сеткилин чайгаар-ла хаара тудуп келир, чараш, хөгүдт танцыны тургускан. Бо танцы «Элдек шыңгыраашты» шыкаш тыва чонуң онзагай танцызы кылдыр артып болур.

Үстүнде танцыны, «Элдек шыңгыраашты», «Дамбыралар» деп танцыларны көрүкчүлер оңза сонуургаан. Олар бот-бодунга бичe-даа дөмей эвес, тодаргай музыкалыг, оңзагай аяннып, шимченгир, хөглүг боон демдеглеттинген.

«Элдек шыңгыраашты» бо удаада 17 кижи ойнаан. Бо танцыга хой кижи ойнаан турум, чаражы-даа, шынары-даа экижий бээр-дир. Москвада Партияның дээди школазының дыңнавчылары—моол Цурен, кубалар — Марселино, Россендо.

— Тываларның концертин көөрүнүң мурнунда картадан ук республиканы тып, харыңдаа Тыва дугайында чомучун танышкан бис. Саяннар, улуг-чаагай Енисей, талыгыр калбак делгемнер-биле таныштывыс. Бис ол чуртту көрбээндээ болзувусса омак, эрес, хартыга дег кашпагай танцычыларны, ыраажыларны, сыгытты көрүп дыңнаш сөлеңнип чурттарда янзы-бүрүү аймаң чечектер, ак-кок хемнер, хөлдер хой деп бодап тур бис, чуртуларның арын-шыралы хептеринде чуруттунганнар—деп, чугаалаалар.

Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи, делегей конкурстарының лауреады, Улуг театрның солизи Надежда Краснаяның күүселдезин бо удаа москвачылар Тываның уран чүүл маскалистер хаяы аналаштыг эртем-шинчилел ажылының деңнелинге кылдынганын демдеглээн. Зоя Кыргысовна Кыргыс РСФСР-ниң Композиторлар эвилелиниң уран чүүл комиссиязының чеднишкиннерин демдеглээн. Илязыгыя биске 1942 чылда кээп чораан шүүлүкчү Степан Шипачев, Михаил Скуратов, Михаил Вершинин, аныяк Тываның чогаалчыларының чеднишкиннерин демдеглээн. Илязыгыя биске 1942 чылда кээп чораан шүүлүкчү Степан Шипачев, Михаил Скуратов, Михаил Вершинин, аныяк Тываның чогаалчыларының чеднишкиннерин демдеглээн. Ылаң

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 256 (9633) | 1974 чылдың октябрь 31, четверг | 1925 чылда үлезилеттинген | Өртээ 2 коп.

Совет удуртукчуларның федералдыг канцлер Г. Шмидт-биле чугаалажыышкыннарының уламчылаанары

СЭКП ТК-ның Чиргиие секретары Л. И. Брежнев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин болгаш ССРЭ-ниң дашпыкы херектер министри А. А. Громыко олар Германияның Федеративтиг Республиказының федералдыг канцлери Г. Шмидт-биле база федералдыг канцлериниң орлаакчызы Г.-Д. Геншер-биле чугаалажырын Кремльге октябрь 29-та уламчылааннар.

Ийи чурттуң аразында харылзаларны хамыктың мурнунда политика болгаш экономика талазы-биле улам калбартырының айтырыгларынче кол кичээнгейни салган.

Л. И. Брежнев болгаш Г. Шмидт Европада политиктиг байдалды түүнеп чугаалаан.

Чугаалажыышкыннарны уламчылап турар.

(СЭТА).

Федералдыг канцлерниң эртенги шайлалгазы

Германияның Федеративтиг Республиказының федералдыг канцлери Гельмут Шмидт октябрьның 29-та эртенги шайлалга тургускан.

Шайлалгага совет талаадан ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлаакчызы К. Т. Мазуров, ССРЭ-ниң дашпыкы херектер министри А. А. Громыко, ВЦСПС-тиң даргазы А. П. Шелепин, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев, өске-даа албан кижилери барган.

Эртенги шайлалга уеланнге Г. Шмидт болгаш А. Н. Косыгин чугааларын солушкан.

Эртенги шайлалга найыралдыг өрткен.

(СЭТА).

ЧАРЫШТЫҢ АЖЫКТЫГ УРЕ-ТҮҢНЕЛИ

Кыштаглаашкын — шалыпчы фронт

ШУПТУ КЫШТАГДА

Ниитиниң малын хүр кыш ажырарынга белеткел ажылдарын «Искра» колхозтуң баштаар черн чыл дургузунда чорудуп келген.

Ажыл-агыйның тудугжулары дөрт чурттэлга бажыным, ийи хөй, бир мыйыстыг бода мал кирер кажаалары ажыглалда киирген. Малчыннарның чурттэлга бажыңнарын болган кыштагларда кажааларны септээримге дөрт звено ажылдап турган, олардан Моңгуш Каң-оолдуң удурткан звенозу чарышка бирги черни алган.

Колхоз баштаар черн болгаш партия организациязы мал кыштаглаашкынынга белеткээр ажылдарны бүгай эвес организастап чоруткан. Ооң түңнелинде 1375 тонна сигенни, 1800 тонна саваңны белеткээш, опаалдазын ажыр күүсеткен. Коданнарында, сүт-бараан фермаларында мал чемни сөөртүп чедирип турар. Хойжуларга 250 тонна сигепнв, 300 тонна саваңны чедирип берген.

Колхозтуң малчыннары шупту кыштаглаашкынга көжүп чеде бергеннер. Кижи бүргүзү малды ыштан хүр ажырарыбиле малдың ажаалга, чемгерилгезинче улуг кичээнгейни салып турар.

К. ХЕРТЕК.

КЫЗЫМАК ИШЧИЛЕР

«Ниитиниң малын чем-биле хандырарының талазы-биле немелде хемчеглериҢ болгаш 1974—1975 чылдарның мал кыштаглаашкының эрттирер дугайында» СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң докгаалын күүседирн-биле Тожунуң ажыл-ишчилери кызымак ажылдап турар.

«Тоора-Хем» соахозтуң Совет Тыва салбырының малчыннары кышка эки белеткенген. Малга четчир чем бар, кажаалар, малчыннар чурттаар бажыңнар септелгези доостур чоокшулаан.

Бо салбырның хойжузу Ђ. Лузужук — «Тоора-Хем» совхозтуң мурнакчыларының бирээзи. Хой ажылынга хөй чылдарда ажылдап келген дуржулалыг малчынның кыштаанда малды хүр кыш ажырарынга эргежок чугула чүүлдер бүрүн белеткеттинген: мал чеминге бозупун кезип белеткээн сигенн дажыттыкган, хой, хураган кажаазары чылыгларттынган, бодунуң кыштаар бажыңы септеттингеп. Кышка хынамчалыг белеткеннп, найгы үеде малын эки семиртип алырындан бо хойжуның көргүзүүг чыл бүрүде бедип орар. Бо чылын ол 100 баш төрүүр хойга опаштыр 103 дураганны камгалап ап, районнуң хойжуларындан эң дээре түңнелдиг болган.

Көдээ ажыл-агый талазыбиле ачы-хавыязы дээш Бараан Сатчыковнч Лузужукка Совет Тываның 30 чыл ооңуң бүдүүзүнде Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп атты тывыскан.

Оң-ла совхозтуң өнек малчыннары Шактар-оол Кол, Базыр Кол олар кыштагларын база эки белеткээн.

Көк-Чар деп черде Марина Кол эргелекчилээн сүт-бараан фермазының коллективи кыштаглаашкынга эки белеткеннп, мал кажааларының септелгезнп доозуп, четчир мал чемни сөөртүп алган. Фермаңың ажыл-ишчи саанчылары сүт бүдүрелиниң болгаш ону күүсеткеш. СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң сүт-бараан фермаларының аразында шилчнир Кызыл түтүн чаалап алган.

Д. БАЙЫР-ООЛ.

ЧУРУКТА: Социалистиг Нуш-ажылдың Маадыры хойжу А. А. Уязнов биле И. П. Сафоновтуң чугаалажып турары.

В. КУДРЯВЦЕВТИҢ фотозу.

Л. И. Брежнев болгаш Г. Шмидтиң ужурашканы

СЭКП ТК-ның Чиргиие секретары Л. И. Брежнев Германияның Федеративтиг Республиказының федералдыг канцлери Г. Шмидт-биле октябрь 29-та ужурашкан.

Л. И. Брежнев болгаш Г. Шмидт ССРЭ биле ГФР-ниң аразында харылзаларның байдалын аналпзтээш, оларны улам калбартырының перспективаларын чугаалажкан. Олар делегейде политиктиг болгаш экономиктиг хөгжүдениң чугула хөй-хөй айтырыгларының талазы-биле бодалдарын тайылбырлап чугаалашкан.

Беседа ажыл-ишчи болгаш боттуг байдалга эрткен.

(СЭТА).

А. Н. Косыгин болгаш Г. Шмидтиң ужурашканы

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин биле ГФР-ниң федералдыг канцлери Г. Шмидт-биле октябрь 29-та Кремльге хүнүң ийиги чартыында ужурашкан. ССРЭ биле ГФР-ниң аразында экономиктиг кады ажылдажылганы улам калбартып, хамыладырының болгаш каттышкан кооперация телевилелдерни боттандырарының боттуг айтырыгларын аңгаа чугаалашкан. Оларны чугаалажыры ажыл-ишчи байдалга эрткен болгаш ажыктыг болган. Ужуражыышкынга киришкеннер: совет талаадан — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары И. В. Архипов, Н. К. Байбаков, В. Н. Новиков, ССРЭ-ниң дашпыкы садыг министри Н. С. Патоличев, ГФР-ниң талаадан: статс-секретарлар Роведлер, Беллинг федералдыг канцлерниң экономика талазыбиле чөвүлекчизи Момзен, «Крафт Верку-кеин» фирманың баштаар черинең кежигүү Кельти, өске-даа албан кижилери.

(СЭТА).

КОНФЕРЕНЦИЯ

ГФР-ниң федералдыг канцлери Г. Шмидт-биле болгаш дашпыкы херектериниң федералдыг министри Г.-Д. Геншер-биле совет удуртукчуларның чугаалажыышкыннарының Москвада эртип турарынга холбаштыр октябрь 29-та парлалга конференциязы болган.

СЭКП ТК-ның Чиргиие секретары Л. И. Брежневтиң даасканы ёзугаар парлалга конференциязынга совет төлээлекчи Л. М. Замятин медеглел кылган. Федералдыг канцлерниң Совет Эвилелинде келгенин болгаш эртип турар чугаалажыышкыннарыны ийи күрүнеевис аразында харылзааларга чаңчыл болган, дээди деңнелдиг харылзаалар тудуп, ужуражыышкынчыр эрттиреринн удамчылап турары кылдыр совет удуртукчулар үнелеп турар. Амгы ужуражыышкынның болгаш совет удуртукчулар биле федералдыг канцлериниң аразында эртип турар чугаалажыышкыннарның үндезини болза, Германияның Федеративтиг Республиказынга 1973 чылдың майда Л. И. Брежневтиң чорааның түңнелинде чедип алдынган дугуржуушкуннар, дугуржулгалар. Москвага чарган керээ бооп турар. ССРЭ биле ГФР-ниң аразында бот-бодунга ажыктыг хөдүн ажылдажылганы уо, перспективаныг кылдыр быжыглаарының шегелиг үнезини ол.

Совет-барыын герман харылзааларга чүүл-бүрүт талалыг практиктиг боттуг түңнелдер чедип алдынган. Таарымчалыг ол аскерлишкиннер боттары чайгаар бүде бербээн. Улуг ажылды чорудуп тургаш, оларны чедип алган, Европага тургустунган боттуг байдалдарны чаа ёзу-биле үнелеп көөрү негеттингеп. Федералдыг канцлер Г. Шмидт ГСДП-ниң баштыңнарының бирээзи турган үезинде Брандт-Шеель чазаанның эгелээни Бонның чаа чөөп чүк политиказын үндезилежип турганын дээш чүвеин Совет Эвилелинде бедии-биле үнелеп турар дээрзин медеглелде чугаалаан.

Федералдыг канцлер Г. Шмидтиң аян-чорууның түңнелинде ийи чуртка болган делегей байдалының дүшкүүрлүг чевирилдирарынга ажыктыг кылдыр ол харылзаларны улам хамыладырының талазынче угландыр ажыктыг чаа-чаа базыннарны кылган турар деп чүвеге Москвада ынакып турар. Чугула, ың берге айтырыгларны безин чугаалажып турда, инити соруулгалыг болуру чугула. Ындыг соруга билчиишкин, бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылга, тайбынны быжыглаары болган турар болза, мынаң шинтирлеттингелек турар айтырыгларны шинтирлээри чиик болур, ынчан талаларның эрге-ажыктарын бодунуң чуртунуң эрге-ажыктарыбиле дүүштүрери белеп болур.

Совет Эвилелиниң чазагай, ножа-хелбээ догуиналшкын принциптерни бырымдаалап тургаш, Германияның Федеративтиг Республиказыныг аразында харылзаалар эдс тургузарыпче, ГФР-биле бүгү талалыг кады ажылдажылганы калбартырыпче угланган шүүтүмү — бистиң политиктавыстың үр үеде принцип кылдыр барымдаалаар шүгүмү ол.

Совет удуртукчулар биле ГФР-ниң федералдыг канцлериниң аразында сапал-оналсолчуп турарынга хамаарышкан айтырыгларны совет удуртукчулар мнчаллдыр үнелеп турар деп, Л. М. Замятин чугаалаан.

Федералдыг чазактың парлалга болгаш информация ведомствозупуң удуртукчузу — статс-секретарь К. Берлинг ооң соонда чүве чугаалажыышкыннар ажыл-ишчи ёзу-биле эртип турар дээн. Экономика талазы-биле катай элырга, ГФР биле Совет Эвилелиниң аразында харылзааларны удам калбартырының айтырыгларың чугаалажып турар дээн демделээн. Федералдыг канцлер мндыг кады ажылдажылганы ханыладыры дээш, үлетпүр кооперацизының хевирлерни улам ханыладыры дээш туржуп турар. Экономикага хамаарышкан солчуушкунну ханыладыры политиктиг хөгжүдеге база таарымчалыг салдарлыг болур деп. К. Берлинг демделеп чугаалаан.

Парлалга конференциязынга ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң төлээлекчилери корреспондентилерниң айтырыгларынга харыылаан.

(СЭТА).

ЮБИЛЕЙГЕ УТКУШТУР

«Шын» солун тургустунганындан бээр 50 чыл оюн 1975 чылда демделеп эрттирер. Эң баштайгы тыва парлалганың эгезин салган солуунуң чартык чүс чылда эрткен оруу — ТАР-ның болгаш Совет Тываның хөгжүлде төөгүзүнүң дириг ырыннары болу берген. Бо хүннерге чедир номчукчулар «Шынның» 9600 ажыг номерлерин алган. Ынча хөй номерлерни дамчыштыр солун номчукчунуң өөүүг, сүмелекчизи, башкызы, сургакчызы болуп, партияның шынчы сөзүн чонга хүп бүрү дамчыдып келген.

Солуунуң 50 чыл болур оң түлге ооң номчукчуларынга эвес, а харын Тыва улустуң культура амыдыралынга база бир ужур-дузалыг болуушкун кылдыр демделгедир. Ынчангаш 1975 чылга хамаарыштыр «Шынның» чагылгазы — юбилейлиг чылдың чагылгазы болур болгаш ол бедик деңнелге эртер дээрэлинге чигээнпг турбас. Солуунуң чаа чылдагы чагылгазының байырлал чылы-биле капсырлашкамын чер-черде партия организациялары, хөй-ишчи тарадыкчылары чагыга кампаниязының үезинде чонга тайылбырлап турарлар.

«Шын» солун Тывага улусчу революциянның тинлээринге, Совет эрге-чагырганың социалистиг чаартылгаларны чорударынга, экономиканы тургузуп, бижыктырарынга болган культура революциязының тинлээринге, ленинчи национал политиканы боттандырарынга үлүг-хуузун киирген. Ынчангаш солун дөртен харлаан оюнда РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан. Амгы үеде бистиң солуннуң коллективи СЭКП-ниң XXIV съездиниң төөгүлүг шинтирлерин амыдыралга боттандырары дээш, ажылчы чонну тоску бең чылдың тодаралкчы чылынын планын хуусаа бетинде күүседиринче мобилизастап, черчерде калбаган социалистиг чарышты чырыдып турар.

Редакциянын коллективи солуннуң 50 чыл болур байырлалынга төлептиг ужуражыр, солуннуң идейлиг утказын, техниктиг шимелде-каастаалгазын улам экижидер дээш чогаадыкчы-даа, организастыгдаа хемчеглерни ап эгелей берген. Ол хемчеглериҢ бирээзи болза, чер-черге болуп эртер номчулга конференциялары. Номчукчулар-биле ужуражылгаларны районнарга, хөй номчукчулуг чер бүгүдезинге эртирер. Аңаа номчукчуларның киргеп ажыктыг саналы, сүмелерн солуннуң ажалын экижидерине ажыглаар.

Номчукчулар-биле харылзаа быжыккан тудум-на, солуп улам массалыг, улам солуп, номчуштуг болур деп бистиң улуг баштыңчывыс Владимир Ильич Ленинниң чагыы ындыг. Ону амыдыралга боттандырбышаан, солуннуң бижикчилерин-биле ажылды улам ханыладыр бис. Бо чылдың 9 айлырында редакция номчукчулардан 5 муң ажыг чагазыны алган. Колгеп чагаалларның кол нуруузу парлаттынган. Редакция номчукчуларның чагаалларындан тускай арынларны кылып, «Редакцияга чагаалар», «Хандырылганар кандыгыл?», «Мергелдейге», «Редакцияның почтазындан» дээш чижектиг рубрикаларны үндүрүп турар. Келир чылын ол рубрикаларга «Эң-бүле бюджеди», «Ажыктыг сүмелер», «Арыг-шевер — кадыкшылдың үндезини», «Шеңернің булуңу» дээш оон-даа өске болүктээн, түүлээн солун эгелер, булуңнар, арыннар немежир. Амыдырал-чурттагга ажыктыг сүмелерни, чагыгларны оон номчуп, чараш ажыл-чаң, эки мөзү-шынар дугайында үлегер-чижээни ап, номчукчулар санал, сүмезин солдур.

1975 чылда «Шын» солуннуң арыннарындан делегейде, Төрээн чуртувуста, бистиң республикада түү болуп, түү кылдының база будүп турарын билип алыр силер. Оон ангыда, бойдуста болгаш эртемтехникада, амыдыралда солун чүүлдерин үргүлүү парлаар.

Редакция партия болгаш чазактың хүп бүрүде үндүрүп турар чугула доктаал, шинтирлериге, делегейде болгаш бистиң чуртувуста болуп турар онза ужур-дузалыг болуушкуннарга холбаштыр тайылбырладыг чүүлдерин удаа-дараа бээр. «Ийи делегей — ийи амыдырал» деп тускай арынга совет амыдыралдың буржуаз амыдыралдан артык күштүүн, чаражын, мөзү-шынарлыын, амыдыралызын көргүзер. Ону көргүзерде тодаргай чижектер-биле совет болгаш буржуаз амыдыралдарны деңнештирип чугаалаар. «Идеологтуг ажылдың практиказындан», «Идеологтуг фронтунуң дайынчылары» — бо рубрикаларның адаанга партия организацияларының идеологтуг ажыл чорудуп турар организацияларның кижизидикчи, организаторлук ажылының аргадуржулгазын чырыдар. Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге дугайында база аңаа ажыктыг дузалал материалдарын делегеренгейн-биле парлаар. «Революсчу, дайынчы, күш-ажылчы алдар», «Күжүүс — пайыралда» деп арынардан совет улустуң эң эки чаңчылдарының, найырлының дугайында амыдыралчы, солун чижектерлиг материалдарны номчуур силер. Ооң ынай хостуг үезин чөп эртирип, ажыглаарының дугайында диспутту номчукчулар-биле чорудуп, аңаа хөй авторларны киирштирип, оларның санал, сүмезин алыр.

Партия организацияларының иштики амыдыралының болгаш ажылының арга-методунуң айтырыгларын солун арынга кол черни эялээн турар. «Коммунист дугайында чугаа» деп эгеннп аазаадан коммунистиң мөзү-шынарымын, мурнакчы ажылжиниң, төлептиг ажаы-чаңының, үлегер-чижээниң дугайында чечен чугаалары, очеркгери, амыдыралчы чугааларны номчуп болур. Аныяктарның патриотчу ажылхерээнин, чаа кижиниң төлептиг ажаы-чаңының, культурлуг ёзугдезинин дугайында солун чугаа «Комсомолчу отчугаш» деп арынга уламчылаар.

Солуннуң номчукчуларының кол нуруузу көдээде чурттап турар болганда, көдээ-биле холбашкан айтырыглар парлаттынып турар материалдарның хөй кезии эялеп турар. Ынчангаш көдээ ажыл-агыйның темазы солун арынга чаңгыс хүн-даа чыртпаннайн барбас. СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң Тывага хөй ажылын улам хөгжүдер дугайында салган соругазы солуннуң көдээ ажыл-агый талазы-биле кол темаларының бирээзи апарган. Ынчангаш «Хойжунуң арыны» дээр айдл доктаамал үнер тускай арынны организастаан. Аңаа 1975 чылдаг уксаалыг хөй ажылдыг «Өөх». Тока аттыг совхозтарның. Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының болгаш «Революциянын чалбыыжы» совхозтуң хойжу бригадазының ажылының дуржулгазын, хойнуң баш санын өстүрер, ооң уксаазын экижидер, хойжуларны эялеглиг надатче шилчидер дээш оонда осно чаа чүү барыа, чүнү кылып турарыл, ону тодаргай көргүзүп биижир. Хойжунуң арынга тус-тус мурнакчы хойжуларның дуржулгазын чугаалап турар очеркгерни, олардың боттарының чугааларын, чүүлдерни парлаар. Ол ышкаш хойжуларның сонуурган турар айтырыгларынга харыылаарны, сүмелерни бээр. Хөй ажылының талазы-биле солун, ажыктыг чүүлдерни Совет Эвилелиниң болгаш даштыкы-даа чурттарның амыдыралындан парлаар.

«Силерниң ажыл-агыйнарың специализастаашкыны кандыг угулгул?». Мындыг темага чугаалажыышкын кылып, ол чугула айтырыгны чугаалажырынга тускай эртемкигленнп, ажыл-агый удуртукчуларының, көдээ ажылагый будүрүлгезиниң бүгү ажылдакчыларының кижизидикгерни чедип алыр. «Малчының харысалгазы» деп эге-биле парлаттынып турган чугааны уламчылаар, аңаа тускай эртемкигленнп харысалгазының дугайын база чугаалажыр. Тоску бең чылдың тодарадыкчы чылының планын ажыр күүседир дээш көдээ ишчилерниң аразында калбаргаң социалистиг чарышты канчаар чорун турарын, ону организастап, түүнеп турарлыын эң эки чижектерни чырыдар.

Эң эки шынарлыг, эвээш чарыгдалдыг, хөй продукшияны иланган ажыр будүрелн дээш Тываның үлетпүр будүрүлгө черлериниң, бригада, шехтериниң болгаш ажылчынарының аразында калбаргаң социалистиг чарышты «Социалистиг чарыштың хүп демделелнн» деп рубриканың адаанга доктаамал чырыдар. Аңаа мурнакчыларның дуржулгазын тодаргай чырытпышаан, бең чылдың онаалдаларындан чыдып каап, планын күүсеткейн турар будүрүлгелериҢ хожудан турар чылдагаанларын илередир, ол соругга-биле «Хожудан турарлар-биле интервыю» деп рубриканы үргүлчү үндүрер. Келир чылын хөй черни тоску бең чылдың соолгу чылының болгаш ниитизи-биле бең чылдың планкарын хуусаа бетинде күүседири база СЭКП-ниң XXV съездиниң уткуштур белеткелдер эялээн турар. «Бең чылдың кижилери» деп эгебиле болүк очерктер, чурумалдар база парлаттынар.

1975 чылда «Шынның» арынларынга Тываның болгаш Төрээн чуртуң культура амыдыралы долу чырыттынар. С. К. Токаның мооң мурнунда парлаттынмаан чогаалдары, К. Кудажының, С. Пюрбюнүң, Ю. Кюнзегештиң, С. Сүүгүсолдуң, А. Даржаанның удуг хемчээлдиг чаа чогаалдарын солунга парлар. Чечен чогаал болгаш уран чүүлге турраскааткан «Челээш» деп арын айда ийнден эвээш эвес үнер. Уругларның эстетиктиг кижизидилгезинге таарыштыр турган «Хунчүгештиң» материалдары улам экижип, кыска, сес-домбак чеченнің, кижизидилгелиг уткалы чедип гир алаар. «Шынның» адымнары», «Мергелдейге булуң» (шоодүлүг), «База катап культура дугайында» дээш өске-даа рубрикалар немежир. Аңаа эстетиктиг кижизидилгеге, чараш ажыл-чаңга, эки чаңчылдарга, мөзү-шынар кижизидилгезинге болгаш эргининг артышкынналарынга удур домнселге хамаарышкан айтырыгларны көдүрер. Ажыл-ишке, амыдырал-чурттагга, ажыл-чаңга-даа дүүштүр культура кижизидилгезиниң дугайында улуг болгаш чугула айтырыгны чугаалажыры-биле солун арынга диспутту көдүрер деп турар.

1975 чылда «Шынның» номчукчулары сворткү солун оюннарның дугайында медээлерни, репортажтарны, болүк, түү материалдарны номчуп, «Туристи оруктар», «Шыдыраачының булуңу», «Бойдус булуңу» деп солун рубрикаларга боттары идепкейлиг кижизидилгелерни, санал, сүмезин киирерлер.

Солун номчукчуларның идепкейлиг кижизидилгези-биле амыдырадың хөй талалыг айтырыгларын, солун чүүлдерни чогуур үезинде чыртпышаан, бодунуң алдын кобзойынге толептиг ужуражыр дээрзинге чигээнпг турбас.

СЭКП ОБЛАСТЬ КОМИТЕДИНДЕН, ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДАН БОЛГАШ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕН

СЭКП обкомунуң кежигүнү, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый министри Түнгар Тунгарович ЛАСОЛДУҢ үр эвес, зар дараан соонда, 1974 чылдың октябрь 29-та мечээнии СЭКП обкому, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш Министрлер Чөвүлели хаяы кажыдээл-биле дыңнадып тур

СЭКП ОБКОМУ | ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ | ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

Көдээ ажыл-агыйның ажылдакчылары! Көдээ ажыл-агый будурулгезин интенсификастаар, ооң ажыктыг чоруун бедидер дээш шудургу демисежиңер, ажыл-агыйлар аразынга кооперастаашкынның болгаш концентрастаашкынның баазазынга специализастаашкынны хөгжүдүңер! Черни, техниканы, күш-ажылчы болгаш материалдыг курлавырларны ажыл-агыйжы ажыглаңар!

(СЭКП ТК-ниң Кыйгырыглаарындан).

МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ ФЕРМАЛАРЫНЫҢ БЕДИК КУЛЬТУРАЗЫ ДЭЭШ

Тула областың Ленин аттыг колхозунуң колхозчуларының чагаазы

Совет кижилер Улуг Октябрьның байырлалынче өөрүшкүлүг, чырыткылыг сеткилбиле кел чоруурлар. Күш-ажылчы тиилелгелериниң, социалистиг хүлээлгелерин күүсеткенинең, беш чылдың дөрткү чылын чедиишкинниг доосканының дугайын коллективтер улай-улай рапорттап турарлар. Ол кыска дыңнадыглар — партияның төлевилээни планнарны боттанарлар дугайында бүтү чонуң сагыш салыышкынының чайыннанчак хереченилели-дир. Бүтү күжүвүстү, билиивисти, дуржулгавысты СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төлевилээни программазы амыралга боттанмарыяче улгадырып турар бис.

Кылган түүлдер хөй. Беш чылдың доостур чылында бистиң чаа улуг ажыл-херектер маңап турар. 1975 чыл — аңаа эвес чыл. Ол чыл бистиң партиявыстың XXV съездизиниң бүдүүзү-дүр. Бистиң кылып шыдаан бүгү-ле түүлдеривис, бистиң чедип алган бүгү-ле түүлдеривис бистиң бурунгаар улам ынайгы шимээжикпивисти ылап тодарадыр апаар.

Ам канчаар ажылдаар ужурлуг бис, чаа туруштарже канчаар чоруур бис? Оңгу беш чыл планы ол дээрге, хамыктың мурнуида шынарның беш чылы, чонуң чаагай амыдыралын улам ынай өстүрериниң ужун үре-түнелдиг чоруктуң беш чылы болур ужурлуг дең. Молдава ССР-ниң 50 чыл ооңнуң байырлалынга Кишиневка чүве чугаалаваш, Л. И. Брежнев айыткан болгай, «Шынарның болгаш үре-түнелдиг чоруктуң айтыырлары бистиң көдээ ажыл-агыйывыска-даа ын-не дорт хамаарылгалыг болуп турар. Ам будурүлгениң көвүдезиринден бис тарылга шөлдерин калбартырының күсели-биле эвес, харын дүжүткүр чоруктуң бедиверииниң күсели-биле, черниң үнүш-дүжүткүр шынарын экижидериниң аргазы-биле, черниң база мал ажылының инити культуразын бедидериниң күсели-биле чедип алган турар-ла болгай бис» — деп, Леонид Ильич онзалап демдегээн.

Магалыг-ла сестер! Ажылагыйны чоруларының интенсивтиг аргаларынче углавыышкынны партия быжыг-турштуу-биле уламчылап турар. Демдеглеп каалыңар: ховуларның база фермаларның үре-түнелдиниң бедидери болгаш будурүүшкүнүң көвүдедири чер база мал ажылының культуразын кедүрери-биле холбашкан болуп турар. Мында культура дугайында чугаа ол сөстүң ёзулуг ханы утказы-биле чорул турар болбайн аан. Техниктиг депшилгени шаңгээдириниң, эртеминиң болгаш мурнакчы дуржулганың чедишкиннерин практика кырынга ажыглаарының, мал ажылын индустриалдыг оруктуже шилчидериниң, малчынарның күш-ажылының характерин ескертириниң дугайын бодап турарывыс ол.

Фермаларның культуразын бедидер чорук кайы хире үре-түңнелдиң бедидериниче оруктаар ажытталчак шаптараазын-дыр.

Бистиң фермаларывыста комплекстиг механизацияга мурнакчы технологияга орушту ажыткан.

Чурттуң болгаш даштыкының литературазын өөренип көргеш, бистиң чуртувустуң мурнакчы ажыл-агыйларының дуржулгазын шинчилеишпээн, малды баглавайн ажларының системазы экономика талазы-биле ажыктыг деп түңнелге келдивис. Дилээшкинчиң чаа угланыышкыны мынаар тывылган. Мал ажылының бедик культуразы дээш демиселдың бо үе-чалазында сүт будүрериниң чаа технологтуг чорудулгазын ажыглаарына көрдүнген комплекстиг ажылдап кылырының сорулгазы бистиң мурнувуска тургустуруп келген.

Ындыг төлевилелди боттарывыстың күжүвүс-биле кылган бис, мынчангаш узаваанда колхозка 400 инекти ажаарының чаа комплексизиниң бирги эзелээ ажыдап эгелээн. Ол комплекстө инектерни баглавайн 4 одуругда тургускан. Оларны «УДС-3» деп механизастаттынган ийи установкаларның дузазы-биле хүнде ийи катап тускай саалда өрээлинге саар.

Бүтү ажылды долу механизастааны болгаш чаа технология мооң мурнуида чылдарныңга денңээрге, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн ийи катап бедиткен. Комплекстиң бирги эзелээзинде 400 инекти чүгле 7 кижи ажаап турган.

Комплекс — дедиген утказыг сес. Ооң утказы чүгле инженерниг, тургузулга кезээ-биле кызыгаарлаттывып калбас. Канчаар-даа ажыжидир кылдыган инек кажаазы бүгү айтырыгларны долузу-биле шиитпирлеп шыдаавас. Ферманың культуразы шөлүүң культуразы-биле чарылбас харылзаалыг. Будүрүлгеин специализастаарын болгаш концентрастаарын чамдык черлерде чүгле күрүненип херээ кылдыр көрүп, улуг комплекстерниң түдүүн тус черлериң байдалын өөренип көрбейн планнаар, харын-даа ол черлерде малдың санын, бар мал чемин безин барымдаалавас чүүлдер бар. Бисте мал ажылын специализастаары малдың баш санынга болгаш боттуң күжү-биле белеткээр мал чемиңге үндезилеп турар. Мал ажылын үндезинги-биле эде тургузары биске гектар бүрүзүнүң ажыктарын экижидериңе боттарывыстың күжүвүс-биле колхозата түдүп элганывыс комбикорм заводу биске дузаны чедирип турар. Ол завод хонукта 150 тонна янзы-бүрү хевириниң чемнерин будүрер. Малды моон мурнунда чарбалап каан тараа-биле чемгерип турувуста, ооң чамдыызын мал шыңгээдип алдыйн турган. Ам мал чемин бүрүшү-биле ажыглап, ооң чарыгдалын 30 хуу чингеттивис.

Бөйдус дээрге бөйдус, а ажыл дээрге ажыл-ла болгай — деп, Л. И. Брежневтиң чугаалааны-ла чөп.

Эки тургустунган зоотехниктиг албан чокка мал ажылының культуразы чедип алдынмас. Малдың ужезажылгазын экижидери, калаттыг шилип алыры болгаш тургузары, чаш малды кызымак ажаары — бо ажылдар бистиң хүн бүрүде кичээнгейивистиң төвүнге турар ужурлуг. Бо бүгү чүүлдер кылдынып турар бе? Чамдык колхоз, совхозтарда бо ажылче кошкак кичээнгей салып турары чажыт эвес. Маңаа онза роль тускай эртениглерге хамаарыжыр деп санап турар бис. Малды ажаарының үлетпүр технологиязыны ажыглаарын бистиң колхозта олар баштап турар. Зоотехниктиг албанның күжениишкинниг ажылының түңнелинде бедик продуктулуг малды коданда тургускан. Ында арыг ужезалыг малдың саны үргулчу өөүп турар. Ам бисте инектерниң 20 хуузун элита болгаш элита-рекорд классынга ангылаан, а 65 хуузу — бирги класстыы.

Фермаларга будүрүлгениң бедик культуразы дээш демисел бистиң ажыл-агыйывыска чүнү бергенин? Инектерниң продуктулуу ийиден хөй катап өскен. Бо чылдың тос айларында инектен ортумак саалда 3 257 кг болган. Сүттүң нимти будүрүлгези дөрт катап — 592 тонналаан 2400 тонна чедир көвүдээн. Сүттүң шынары шимпиранг экижээн. Комплексте сүт цеха бар, аңаа сүттү арыгдап, ажыбас кылдыр хайындырып база соодуп турар.

Сүт будүрериниң үлетпүр технологиязы ук адырны үндезинин-биле өскерткен. Үүрмек фермаларны үзүткээн. Саар бүгү инектерни чайгыс комплексте моөңнээн. 800 баш инекти чүгле 12 кижи ажаап, саап турар, ооң иштинде операторлар бригадазы 6 кижилиг. Мындыг сан-чурагай эң-не коруштуг: сөөлгү он чыл дургузунда малчыныарның күш-ажылының будүрүкчүлүү он катап өскен. Ам колхоз центнер сүттү будүрериңе чүгле ийи кижи-шакты чаригдап турар. Ынчангаш ол адыр бедик орулгалыг болуп турар.

Ол комплекстиг тутказ соонда, өске адырларга ажылдаары-биле 60 ажыг малчыннар оон хосталып үнген. Бистиң өбласка бо беш чылда болгаш онгу беш чылда түттүнген турар 120 шидыг комплекстер улус ажыл-агыйынга 7000 ажыг кижиниң достап бээрин санап үндүрери берге эвес-тир.

Шупту-ла чүвени сан-чурагайлар-биле хемчээп болбас болбайн аан. Мал ажылының культуразы өскени-биле кады, өске-даа социал айтырыглар бир янзы шиитпирлеттинип турар. Фермалар ажылдакчыларының күш-ажылының утказынары өскерлип турар. Чижээ, бистиң колхозта амгы үениң малчыны деп кымыл ол? Ол дээрге, оператор-дур, машина-биле инек саар бирги класстың мастери-дир, машиналарның нарын комплексизин тулган эки шинчээлел алган, бедик мергежилдиң кижизиндир. Бодунуң билиг-медерелиниң, инити эртеминиң болгаш угаан-бодалының, күш-ажылының байдалының талазы-биле ол индустриалдыг ажылчындан колдуунда чүүң-биле-даа мялгайбайн турар.

Улам-на идепкейлиг, уламна бижыг турыштыг ажылдаарынче, участок бүрүзүнге, адыр бүрүзүнге бедик үретүнелдиг чорукту чедип алырынче партия бистиң кыйгырып турар. Партияның кыйгырыы бистиң чаа-чаа күш-ажылчы бүдүрүүшкүнеринге сорук киирип турар. Бис мал ажылының бүгү көргүүлериниң талазы-биле эртикен чылдың деңнелии ашкан бис. Чыл дургузунда инек бүрүзүнден 4000 кг сүттү саап алыр, күрүнете эртикен чылдаазындан 500 тонна сүттү хөйнү садар дээш чарыш бо хүннерде улуг күжелиишкинбиле чоруп турар.

1975 чылда коллективтиң планнары улуг. Беш чылдың доостур чылын онзазы-биле, улуг чедишкиннер-биле демдеглээри биске күзенчит. Күрүнете тараа, чигир свеклазы, эът садар талазы-биле болуунуң беш чыл планын колхозам безин күүселивиккен. Сүт садар талазы-биле беш чыл планын келир чылдың майда доозар дээш бүгү күжүвүстү салыр бис. Беш чыл дургузунда күрүнете 9 муң тонна сүттү бээр бис. Ол болза, сески беш чыл планында сатканындан ийи катап хөй болуп турар. Күрүнете тараа болгаш эът садарын база-да ийи катап көвүдедир бис. Бистиң улуг, мынчалза-даа бүрүн боттанып болур эчис-сорулгавыс мындыр. Ол сорулгаларны өзүлдеринң шынар факторлары-биле, малчыннарның күш-ажылының культуразын база үре-түнелдиин бедидери-биле шиитпирлээривисти айтып чаалынар.

В. Стародубцев, колхозтуң даргазы;
Н. Терехов, партбюро секретары;
Н. Кочетова, кол зоотехник;
М. Каткова, А. Радюшкина, А. Крыланова, А. Кузьмин, В. Лазинцов, А. Побочина, машина-биле инек саарының операторлары.

Тула областың Новомосковск районунуң Ленин аттыг колхозу.

Мал ажылының культуразын бедиткен чорук Новомосковскиниң Ленин аттыг колхозунга улуг чедишкинни берген. Сүт будүрүлгези 592 тоннадан 2.400 тонна чедир көвүдээн, саанчы бүрүзү 100 чедир инекти ажаап, саап турар, фермаларның ажылдакчыларының күш-ажылының будүрүкчүлүү 10 катап өскен. Сүт будүрүлгези бедик врулгалыг адыр апарган.

Катя Дүзүкей Каа-Хемде «Ленинчи оруң» совхозтуң Мерген фермазынга он дөрт чыл дургузунда саанчылап келген. Эртикен үениң дургузунда ол чымыштыг мергежилдиң бүрүн шиңгээдип алган болгаш мурнакчыларның бирээзи апарган.

Хоочун саанчы тодарадыкчы чылда районнуң саанчылар конкурузунга, ийиги черни алган. Ол Улуг Октябрьның байырлалынга база багай эвес түңнелдерлиг ужуражыр турар: он айларның дургузунда бир инекке оналыштыр 1580 килограмм сүт саап алган. Ам бир инектен-не чүс килограмм хире сүт саарга, ооң бо чылгы планы күүсеттинге бээр.

К. ЧООДУ.

ИДЕПКЕЙ УЛГАТКАН

Бай-Тайга районнуң Кызыл-Даг суурда херээжениер чөвүлели районда база бир эки ажылдыг чөвүлелдериниң бирээзи. Ол районга безин алды удаа бирги черни алган. Херээжениер ортузунга ооң чоруду турар ажылы хөй талалыг.

Чөвүлел агитквартираларының ажылынче кол кичээнгейни салган. Ынчангаш оларга кижизидилгениң янзы-бүрү ажылдары чоруп келген. Агитквартиралар аайы-биле суурнуң херээжениер Ленинниң допчу измдарын өөренип турар.

Ол мынкаш ийи чыл хуусаалыг төрелдер университединиң ажылдап келген, херээжениер кежээки школазында база өөренип турар.

Чөвүлел агитквартираларга ада-иелер-биле ажылаш күштелдиргенинин түңнелинде, школада өөренип турар уругларның өөредилгези экижээн.

Малчын херээжениер ортузунга кижичидикчи ажылды чоруудуп келгенинин түңнелинде 25 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалытчызы атты чедип алган.

Салбырның хөй-иниити ажылыңга Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Маадырже Үрүлге Кандан, «Хүндүлелдин Демдээ» орденниң эзелекчилери Сүге-Маадыр Калдар, Бичинией Хомушку, Херелмаа Сандүү, Тыва АССР-ниң депутады Долаан, Иргит, дааранымчы Тана Ондар дээш ооңдаа өске херээжениер идепкейлиг кижиң турар.

Агитквартираларның аразынга бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдези дөрт чыл улаштыр эртип келген. Ооң шилиттинген номерлерни районнуң ажыл-агыйының ангы-дыгы коллективтеринге көргүзүп турган.

Чижээлээрге, малчыннарның 35 кижи киржикчилиг концертин районнуң ажыл-ишчилериң хөлөн сонуургаан. Оларның аразында ырлаар, шүлүктөөр, бызаанчылаар, хомустаар кижилер чок дээр.

Кызыл-Даг ортумак школазының башкылары Болат Бичелдей, Өнермаа Сонң, Көкеш Хертек, Александра Сарыглар олар агитквартираларның ажылдарында база идепкейлиг кижиң турар.

Херээжениер чөвүлелиниң кежигүннери Чечек Дамдынчап, Мэнгэа Аиай-оол, Кеш Намчыл-оол, Оляа Күдер дээш өскелер-даа онаашкан херээже-ге кызымак болуп турар.

Бай-Тайга районнуң иргинаичы херээжениериниң слёунга Кызыл-Дагның херээжениер чөвүлелиниң ажылын онзалап демдеглээри. Оңу СЭКП райкомуның болгаш райкуускомуның дүжүлгел бижин-биле шаңнаан.

М. ХЕРТЕК.

Мал бажы хоратпас

Өвүр районнуң «Коммунизмиче оруң» колхозунуң хөй-жузу Октябрь Революциязы орденниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң депутады Монгуш Мамбар-оол тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында төрүүр чүс хойга онааштыр 120 хураганны доруктуруп өстүрген, хой бүрүзүнден 2 килограмм 600 грамм дүктү кыргып алган, бедик көргүзүглерлиг болган.

Мурнакчы хойжу кыштаглаашкынга үлегерлиг белеткенген, 10 тонна сингенни кыштаанга сөөртүп чедирип алган.

Монгуш Мамбар-оол бо чылгы чедишкиннерни улам бөдүжүлээп, кышкы үеде чангыс баш-даа мал бажы хоратпас сорулганы салган кызымак ажылдап турар.

А. КУМАЯН.

КЫЗЫМАК АЖЫЛДААН

Улуг-Хемде «Найырал» совхозтуң ажылчын кооперациязының коллектиаи Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюнга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр база тоску беш чылдың тодарадыкчы дөргүү чылының планын хуусаа бетинде күүседир дээш кызымак ажылдап турар.

Ажылчын кооперациязы эрткен тос айларда бараан саарылгазының, хлеб кылыгларын будүрериниң даалгазын ажыр боггандырган. Кооперация кежигүннери киирип алырының планын 108,9 хуу күүсеткен.

Магазиннер аразында социалистиг чарышка Кара-Тал магазини тиилекчи болган. Автолавкаларның чапыжынга садыгжы-чолаачы эш Хомушкунуң автолавказы шылгараан.

А. АЛЕКСЕЕВ.

Парторганизацияларда отчёттар, соңгулдалар

БОТТУГ ТҮҢНЕЛДИ ҮНДҮРЕР

Найысылалдың автотранспорт будүрүлгелериниң № 3 автоажыл-агый улуг коллективтериниң бирээзи. Мында бо чылын бөза бир автоколонна немешкен. Ынчангаш ам мында үш автоколонна ажылдап турар. Ажыл-агыйда онаашкан ажылынга ёзулуг чүткүлдүг, шудургу ажыл-ишчилер, бедик мергежилдиг инженер-техниктиг ажыллакчылар, ажылчынар хөй. Коммунист И. Бочкарев удуртказ ийиги автоколонна тос айларның бүдүрүлге планын ажыр күүсеткени дээш Совет Тыванның 30 чыл оюн холбаштыр Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижин-биле шаңнаткан. Коммунистер В. Жбанов, Н. Жданов олар 1976 чылдың үлүүзе ажылдап турар. Будүрүзгениң материал-техниктиг базазы бижыгып турар. Тос айларда ниити продукция будүрер планы 109,9 хуу күүсеттингеи.

Ынчалзажок автобудүрүлге 66 чылын деп доскы ажылдап шыдаавайн турар. Үшкү кварталдың онаалдазы долузу-биле күүсеттинмээн. Будүрүлгениң күүш-шыдалы улгатказ тудум-на, ооң будүрүкчү күчүзү бедирер, ажылды организастаары ажыжыыр ужурлуг. Ынчаарга инда байдал ындыг эвес. Мооң чылдагаанын чамдык удуртукчулар чаа тургустунган колонната деп санап турар. Ол чогум ындыг бе? Бо дугаында коммунистер боттарының отчёт-сонгулдалыг хуралынга чугаалашканнар.

Чаа тургустунган коллективтиң ажыл-чорудулгазында четпестер хөй. Мында күш-ажылдың сагыпга-чуруму, машина-техниканың кадагалалы кошкак. Коллективтиң кол ооза аныяктар, ажылга чаа киргеннер бир демниг доктаамал ажылдап шыдаавайн турар. Октябрьда ук колонна өскелерден база дожудай берген. Ук коллективтиң бижыгып тургустуларынга партбюро кандыг дуза чедиргенил? Бо айтырыгта харыы парторганизацияның секретары В. Фоминевтиң доггеренгей отчет илеткелинде чок болган.

Автоажыл-агыйның хожудап турарының чылдагааны чүгле чаа коллективте эвес, будүрүлгениң өске-даа участоктарының, цехтериниң күш-ажылды организастап турарында улуг четпестериниң барында дээрзин санаал берген коммунистер, илеткелчи бодудаа чугаалаан. Күш-ажылдың болгаш автотранспорттун сагыпга-чурумун үрээр чоруктар-биле земисел кошкак тургустунган. Чылдагаан чокка 483 ажыг кижи-түңү үетүнген. Септелге шугумунуң четпес ажылының ужурунда хөй автомашиналар үр үеде ажыл чок аңаа турган. Автопарктың күжү долузу-биле ажыглаттынмайн турарындан, тос айның чүүк саарылгазының планы 89,8 хуу болган.

— Бир эвес партбюро четпестерни чайладырынче углаан организас-массалыг бүгү хемчеглерни ап, ооң күүселдезин хынап, активке даянып, хуралдарга айтырыг белеткээрде инженер-техниктиг ажылдакчыларны болгаш өске активти илепкейлиг кириштирип турган болза, четпестер эвээш турар ужурлуг — деп, коммунист Н. Черноусовтун саналдааны черле чөптүг. Ол мышкаш партбюро чаа тургустунган үшкү колонналың ажылынга боттуг дузаны көргүзүп, ону демниг, найыралдыг күш-ажылчы коллектив кылып алырынче ёзулуг сагыш салбаныңдаш, ында күш-ажылдың будүрүкчүлүү, сагыпга-чурумнуң сула болуп турары таварылга эвес.

Автоажыл-агыйда үр чылда ажылаап келген дуржулгалыг мурнакчы ишчилер хөй. Ынчалза-даа олгрның дуржулгазын нептередип, социалистиг чарышты дээштиг кылыр организастаар ажыл бо чылын чогуур деңнелге четпейн турар. Чыл эгезинден бээр соңгулдалдың нимти коллектив-даа, колонналардаа алган. Ону көскү кылдыр дерип-шимеп тургускан. Ынчалзажок чарышка партийжи удуртулга база кошкак тургустунган. Бо талазы-биле месткомнуң ажылын партбюро дыңнаваан.

Чарыштың калбак нептереллиг болуру куду деңнелде. Чаржып турар цехтер, участоктар билиннимес. Бо чылдың эгезинден бээр хана солун, шүгүмүүлелиг худуустар, комсомолчу, прожекторлуг чангыс-даа номерлери үнмээнинин дугайын отчет илеткелге безин ыыттаваан.

Бир эвес партбюро бодунуң ажыл-чорудулгазын чорударга активке даянып, хой-ниити организацияларынга удуртулганы күштелдирип, коммунистерниң болгаш бүгү ажылчынарның күш-ажылчы база политиктиг илепкейни белидеринче доктаамал сагыш салып турган болза, партийжи ажылда ындыг четпестер турбас ужурлуг. Бо бүгү коммунистерни дүвүретпес аргажок. Ынчангаш коммунистер партбюроның ажылын партийжи ёзу-биле шүгүмүүлээн болгаш ооң боттут деңнелии үндүргеш, чорудар ажылдың талазы-биле шиитпирни хүлээп алган.

В. ОЙДУП.

ЧУРУКТА: Керчиниң 12 дугаар ХПТУ-зунда далай херээниң талазы-биле кичээл чоруп тур. Ында соолдар далайга балыктарының биилгелерин болгаш иергежилдерин өөренип ап турар.

А. ПОДДУБНЫЙ биле Ю. ИЛЬЕНКОЙНУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧАГЫЛГАНЫ ӨГ-БҮЛЕ БҮРҮЗҮНГЕ

КИДИН ТҮЛУК...

Бистиң республиканың хоорайларында, суурларында 1975 чылдың солуннар, журналдарының массалыг чагылыгзаы бо хүннерде кидин түлүк чоруп турар. Албан организацияларның, бүдүрүлге, колхоз, совхозтарда партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының удуртукчулары, «Союзпечать», харылзаа черлериниң ажылдакчылары өг-бүле бүрүзү чагыдылгалыг болзуп дээш политиктиг, организастыг ажылдарны кылбартыпан.

СЭКП-ниң Кызыл хооркомунуң бюрозунга чагыдылганы эрттирер дугайында айтырыгны ой-шаанда чугаалажып хөрген. Хоорайның бүдүрүлге, албан организацияларында черлеринде партия организацияларының секретарьларының, парлалганың хей-нияти тарадыкчыларының чөвүлел хурээлиг база эрттирген.

Ой-шаанда чоруткан чогуур белеткелдер болгаш организас массалыг ажыллар чогуур түңнелдерни берип турар. Бир эвес эрткен чылдың октябрь 20-ге чедир хоорайга 41000 экземпляр солуннар, журналдар чагыттынган турган болза, ол сан бо чылдың ол-ла үезин-биле деңнээргө оон 2000 экземпляр хөй болган.

Чаа чылдың чагыдылгазы бо хүннерде № 1 АТВ-де, пассажирлер АТБ-зинде, алгы заводунда, Каа-Хем хомур-даш разрезинде, Кызыадың «Азас» деп гастрономунда, № 13 эмчем магазинниде, Улуг-Хемнияш үлетпүр ажыл-агый черинде, республика эмнелгезинде, Тываның комплекстиг геология экспедициязында, «Тыва тудуг» трестиң «Кызыл тудуг» эргелелинде болгаш оон-даа өске коллективтерде эки чоруп турар.

Ынчалза-даа нефтебаза, Садыг министерствозу, хлеб заводу, даваныла комбинады деэп мышаш хей ажылданчыларлыг коллективтерде чаа чылдың парлалга чагыдылгазының темпизи конгуг ооржум чоруп турар. Ынчангаш үстүнде ады киргеи коллективтериниң удуртукчулары чаа чылдың солун, журналдарының чагыдылгазынче чогуур ынчэзингейни салыры чугула.

Кызыл хоорайда чаа чылдың солун, журналдарының чагыдылгазы республиканың өске хоорай, суурларынга бодаарга эки чоруп турар болза-да «Правда», «Комсомольская правда», «Советская Россия», «Учительская газета», «Социалистическая индустрия» солуннарының «Коммунист», «Политическое самообразование», «Пионер», «Комсомольская жизнь» журналдарының чагыдылгазы куду дең-нелда чоруп турар. Ынчангаш номчукчу бүрүзү бодунуң күзелин бүгүзар четчир санныг солуннарны, журналдарны чагыдып алган түрзун дээш организас-массалыг ажылдарны чорудары бистең негеттинип турар.

Л. БОЧКАРЕВА,
Кызыл хоорайның «Совэтчатыр агентствозунуң инструкторту.

УЛАШКАН

Кандыг-даа ажылдың чедишкинниг болуру организастыг удуртулгадан чугула хамаарыжыр. Барыын-Хемчикте парлалга чагыдылгазы мурнуку хөй-даа чылдан организастыг, бедик коргузүглүг болуп турарын демдеглээр болдубус.

Районнуң союзпечать начальнигги Т. С. Тарбалоонуң ол талазы-биле организакчы ажылын мактаары күзенчиг. Почта салбырлары-биле быжыг харылзаалыг, ажыл-агый, коллектив бүрүзүнде тургускуулаан хей-нияттиниң парлалга тарадыкчыларынга негелделиг, оларны үргулүг сургап кижизидер эки таңчылдыг.

Октябрьниң нийги декадазынга чедир нияттизи-биле 17570 солуннар болгаш журналдар чагыттынган азы эрткен чылдың бо үезинден 2170 экземпляр хөй болган. Марина Ли-Сан-Хо, Александра Юшина, Татьяна Трапшникова, Валентина Шурук мышкаш ботмедпкейлиг тарадыкчыларны мактаары чөптүг.

Барлык ортумак школаның (директору К. Бойбу) коллективи бижидилге талазы-биле районда мурнуку одуругда. Бо хүннерде нияттизи-биле 800 ажыг солуннар, журналдар чагыттынган, азы кижи бүрүзү ортумаа-биле 2—3 чагыдылгалыг. Ак-Довурак хоорайда, «Шекпээр» совхозта байдал дээш эвес.

Бир эвес районнуң шупту черлеринге ажыл-херекти нинчээр организастаан, ылаңгыя көдээ чонның ортузунга эки ажылдаан болза, парлалга чагыдылгазы амгызындан ыраата бедик турар шаак. Бижиктиг-Хая, Хөнделең, Дөң-Терезин мышкаш черлерде бо ажыл ам-даа четпее тургустунган.

Партия, комсомол, профэвилел организацияларынга даавнаш, союзпечатьтың талазындан Тамара Сергеевна чамдык хемчеглерни цемей организастап турар. Политчырыдышкыннарга дузалыг, зооветеринария ажылдакчыларынга ажыктыг, өг-бүле амыдыралынга үнелиг чагыдылгаларны улам калбартып турар.

Х. МОҢГУШ.

САДЫГ УЧИЛИЩЕЗИНДЕ

Келир чылдың парлалга чагыдылгазы садыг-кооператив училищезинниң коллективинде улам калбарган. Ондар Эрес-оол мышкаш база еске-даа хей-нияттиг парлалга тарадыкчыларын мында мактап болур.

Коллективте сөөлгү хүннерде недир 59 экземпляр солуннарны, 49 экземпляр журналдарны нияттизи-биле 220 рубльге бижиткен. Бо хүннерде парлалга чагыдылгазы массалыг үргулчүлеп турар.

З. ООРЖАК.

ӨРЕГЕ БҮРҮЗҮНГЕ

Парлалга чагыдылгазы Чөөн-Хемчик районнуң бүгү черлеринде улам калбарган. «Большевик» колхозта байдалды чижекке коргузер болдадым.

Өреге бүрүзү чагыдылгалыг турзун дээш партия, комсомол, профэвилел организацияларының бо ажылче чугула кичээнгейни салып турар. Хей-нияттиниң парлалга тарадыкчыларын Борбак-Арыг суурда.

БАШКЫЛАР КОЛЛЕКТИВИ

Шагаан-Арыгның нийги ортумак школазының башкылар коллективинде парлалга чагыдылгазы мурнуку чылдардан организастыг эртип турар. Хей-нияттиниң парлалга тарадыкчызы коммунист Т. С. Тартан-ооллу ол талазы-биле мактаары чөптүг.

Бодунуң силиин улам бедидеринге кызымак, чаа түүлдерни билип алырынга түүлдүг эштерни солуп чагыдылгалыг. Ол мышкаш келир чылдың парлалга чагыдылгазы мөренниглер ортузунда база калбарган.

Т. МАСКЫР-ООЛ.

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

ЭКИ БАЙДАЛДЫГ

«Даштыны чурттарның парлалгазы, информация агентилделери болгаш массалыг информация тарадыр өске-даа албан черлери Москвада эгелээн совет-барыын герман чугаалажыышкыннарже кол киэзингейни салып турар. Ийи чурттуң удуртукчуларының беседалары эки байдалдыг эртип турар деп чүве демдеглеттинип турар.

Л. И. Брежнев Барыын Берлин дугайында дугурджулганы бедии-биле үнелээн деп, «Кёльнер штадт-анцейгер». демдеглээн. Оон бодап турарын ёзугаар алырга, Барыын Берлин талазы-биле дөрт күрүненің дугуржулгазыдан дээре дугуржулганы бо үеде чедип алыр арга чокдаа бооп магат чок.

ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң удуртукчулары ийи чурттуң аразында харылзаалардың политиктиг, экономика айтырыгларын херек кырынга шинитпирлээр күзелдиин чаңгыс аай илергейлээн. Олар Москва дугуржулгазын чарган соонда совет-барыын герман кады ажылдажылганың чедишкинниерин демдеглээн деп, «Нойе Рейн-пайтунг» бадыткаан. Ийи чурттуң удуртукчуларының бодап турарын ёзугаар алырга, Совет Эвилели биле ГФР-ниң аразында харылзааларга база бир үеваданы эгелээр сорулга тургустунуп турар деп, «Генеральанцейгер» солун айыткан.

Л. И. Брежневтиң Москвага чугаазын болгаш чугаалажыышкыннарын совэлистиг чурттарның парлалгазы калбаа-биле тэйылбырлап турар.

«Совет Эвилели тайбыңны камгалаары болгаш дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырары дээш туржуп турар» деп, «Нойес Дойчланд» (ГДР) бижээн. Совет Эвилели бүгү Европа диптиң хемчээлинге дүүштүр кады ажылдажылганың чаа-чаа делгем оруктарын ажыдарынче түүлдүг, ынчангаш Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хураалды эң дүрген доозарын саналдаан деп солун демдеглээн.

«Чөөн болгаш барыын чүктүң аразында харылзаа тударын чедишкинниг хөгжүдерн уламчылап турар. Ийи чурттуң билчишкинге, боттуг туруштуг болурунче угланган түүлдүг илдең апарган. ССРЭ биле ГФР-ниң аразында харылзааларны, кады ажылдажылганы калбартырынга чедишкинниг уламчылаар дээрзинде чигзинниг чок» деп, болгар «Работническо дело» солун бадыткаан.

«Европада байдал быжыг тайбыңны тургузарынга таарымчалыг бооп турар» деп, Москвада чугаалажыышкынынарга холбаштыр венгр «Непсабадшаг» солун бижээн.

Л. И. Брежневтиң чугаазы тайбыңның керээниң тиилээринге бүзүрелдиг «Нью-Йорк таймс» демдеглээн. Европада байдал быжыг тайбыңны ылап тургузарынга кажан-даа бөгүнгүзү дег таарымчалыг турбаан. Билчишкинниг болурунга шаптыктар ажып эртинген кылдыр сагындырып турда безин, ацаа шаптыктар тургузуксаар оралдажыышкыннар болгулап турар дээрзин совет удуртукчу оонбиле чергелештир медеглээн деп, «Нью-Йорк таймс» уламчылап бижээн.

Москвада бооп турар чугаалажыышкынынарның түңнелдери таарымчалыг болур, ынчангаш олар ССРЭ биле ГФР-ниң аразында кады ажылдажылганы калбартырынга, Европада политиктиг байдалды чижиндеринге дуза чедирер деп идеген турарын Италияның «Паэзе сера» солун илергейлээн.

ССРЭ биле ГФР-ниң аразында харылзааларны экижидери дүшкүүрлүг байдалды делегейде чавырылдырып турары-биле ханы дүржүлгелиг деп, Индияның «Нэшнл геральд» солуну демдеглээн. ГФР-биле кады ажылдажылга Совет Эвилелиниң үр үеде принцип кылдыр барымдаалаар политиказының база бир кезиги бооп турар деп, солун ацаа немеп бижээн.

(СЭТА).

КОЛОНИАЛИЗМНИҢ БУУРААШКЫНЫ

Чоокта чаа-ла географтыг чуруктарга «Португалияның колониязы» деп адаттыыш турган, ам хостуг болган африк күрүне Гвинея-Бисауның дипломаттары КНО-нуң Кол Ассамблеязының ажылында идепкейлиг киржип турар. Португалияның оон ескe база бир «далай мындыг девискээрни»,— Мозамбиктиң улузу боттарының чуртунуң хамаарышпас чоруун байырлыы-биле чарлаарынга белеткеңип турар. Анголада хей чылдың дургузунда туружунуң база-ла аштырышкыны дээрзин ол бүгү көргүзүп турар-дыр.

Сөөлгү үеде Мурнуу Родезияның партизан-патриоттарының белүктериниң хөделишкини дыка идепкейлээн. Родезияның сөөк-язы ылгакчыларының шериглеринге болгаш ынаар Мурнуу-Африка Күрүнеден чоруткан чепсектиг күштерге удур демиселге олар элээн кэш тиилелгелерни чедип алган.

(СЭТА).

Черни кады ажылдап ылыр, көдээ ажыл-агыйны чер ажылының мурнакчы аргаларынче шилчидиргиге белеткелди тургузары-биле Сомали Демократтыг Республикада эвээш черлиг тараачыннарны кооператив ажыл-агыйларынче шилчидип, каттыштырарының кампаниязы ийи чыл үргулчүлеп турар

Чоокта чаа Афгой районнуң Мубарак суурунуң чанында «Заринца» деэр көдээ ажыл-агый кооперативи тургускан. Оон 600 гектар шөлүүге 300 ажыг кижи ажылдаар. Ол ажыл-агыйның коп-ла өстүрер культуралары — кукуруза болгаш сезам.

ЧУРУКТА: совет трактор «Беларусь» «Заринца» көдээ ажыл-агый кооперативинде.

Д. СТЕПАНЧЕНКОНУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Социализм чурттарында

Орус артистиң адын эдилээн

БЕЛГРАД. Совет Эвилелиниң чагыын ёзугаар Югославияга тудуп тургускан чаа теплоход шилгараңгай орус артист Мария Савина атты болган.

Рижи хоорунда Кралевицтиң судоверфизинге ол судноны сугже салырының ёзулалы болган. Судно 200 пассажирлиг чоруур. «Мария Савина» —Югославияның ССРЭ-ге бүдүрүп берген ийи мындыг суднозунуң бирээзи ол. Ындыг баштайгы суднону сугже салып киргенинден бээр кашла ай эрткен. Ол ам Соңгу чүктүң далай пароходствозунуң шугуминарында аргыжылга кылып чоруп турар.

Массалыг шимчээшкин

СОФИЯ. Болгарияның эң улуг аграр-үлетпүр комплекстериниң бирээзи «Тракия» эрткен чылын үш машина-биле күүседип турган ажылды ам ийи машина-биле кылыр лозуңнуг ажылдап турар. Комплекстиң ажылышчылары оон аңгыда, кыварчаар материалдарның 20 хуузун камнап алыр деп шинитпирлээн.

Чиг-этти, материалдарны болгаш оттулар түүлдү камнап алыры дээш шимчээшкин бүгү Болгарияда делегереңгей калбарып турар. Бүдүрүлгениң илереттинмээн курлавырларын ажыглаары болгар ажылчы чоннарның чугула херээ болу берген деп чүвениң бадыткалы ол шимчээшкин болган.

(СЭТА).

ЧЕХОСЛОВАК СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКА

Чурттуң Ясловске Богуницида бир-де дугаар атомнуг электри станциязы 1972 чылдың декабрь айда токту берип эгелээн, а 1973 чылдың апрельде ында ийиги АЭС-тиң тудуу эгелээн. Воронежтиң АЭС-ин хевирлиг ол станцияны совет төлевилел ёзугаар тудуп турар. Тудугтуң бирги эзлээзиниң дериг-херекселдерни Совет Эвилели чорудуп бээр, а нийтизинге чурттуң будурулгелеринден, бирги эзлегде Пльзеньде машина кылыр «Шкода» заводтан бээр. Ийиги чехословак АЭС-тиң ачызы—880 муң киловатт. Баштайгы реакторну 1977 чылдың төнчүзүнде ажылдадып эгелээр деп турар.

ЧУРУКТА: Ясловске Богуницида ийиги электри станциязының бирги блогунуң реакторун эптеп, тургузар черни кылып турар.

ЧТК—МАЧ-ның фотозу.

Чили хунтаның чалчалары

СОФИЯ. (СЭТА). Чили дуңтага хамаарыштыр пекин удуртукчуларының туружу марксизм-ленинизмден маожуларның кайы хире чайлай бергенин херечилеп турар. Совет Эвилели болгаш өске-даа социалистиг чурттар чили хунта-биле дипломаттыг харылзаазын үзер туржук, харын ону дораан хүлээп корген. Чили журналист Карлос Ривас «Работническо дело» солунга парлап үндүрген үүлүнге мынча деп бижээн. Олар президент Сальвадор Альендениң болгаш өске-даа он-он муң чили патриоттарның ханыга борашкан өлүрүкчү идегеттер-биле сырый харылзаа тургузуп алган.

Чилиниң фашистиг хунтазы бүгү делегей чаңгыс эпсеткилдиг буруу шаап турар деп, К. Ривас демдеглээн. Америк «Нью-Йорк таймс» солун Чилиниң амгы ёзу-чурумун «чер бомбүрээнде оон ческиниг чүве чок» деп бижээн.

Ынчанмыже, фактыларның көргүзүп турарын ёзугаар алырга, пекин удуртукчулар хунта-биле шүүт сүлээлежиринден безин чинреваэн. Хачыыг эргилдё болган хүндек бээр бир чыл болганынга таварыштыр фашистиг үймээнчилериниң эрттирген хүлээп алышкынынга хунтаның башкы Пиночет-биле Пекинниң Чилиде элчиниинің чашпаланнап хол тутчуп турарының чуруун Чилиниң фашистиг «Терсера де ла ора» солуну коскү черинге парлап үндүрген. Маожулар чили хунтаның улуг эрге-дужаалдыг толээлекчилерин боттарының хүлээп алышкынынга хүндүлүг аалчылар кылдыр чалап алган.

Чилиниң фашистиг парлалгазы чили ёзу-чурумнуң картавчылары-биле пекин элчиниинің «ижин-кара чок, найырелдыг ужуражышкынынар» кылып турарын үргүлчү бижип турар. Экономика харылзаалары-биле катай алырга, Пекин болунуң хунта-биле харылзаалар тударын улам шуудавдыр, калбартып турар. «Хунтаның амгы ёзу-чурумун экономика талазы-биле бергеден турар чилиг айтырыгларын шинтпирлээринге Пекиниң улуг дуза чедиргенинге колбаштыр» оорзэнин Чилиниң хунта парлалгазы идээрген бижээн деп, К. Ривастың үүлүнде, оон ыңай чугаалаан.

Фашистиг ёзу-чурумнуң дүржок херектер үүлгедип турарын пекин удуртукчулар чаңгыс-даа катап буруу шаппаан. Маожулар Чилиниң патриоттары-биле эп-сеткил каттыштырылгазының кампаниязынга өжегзээр киришпейн келген. КНО-га Чилиде байдалды кижи эргелериниң талазы-биле комиссияның хуралынга чугаалажып турда, кыдат толээлекчи бүгүдёге көөрдетинип, хуралдан дезип чоруй барган. Хунтаның тургузуп алган дүржок болгаш араатанныг ёзу-чурумун буруу шаавар резолюциязы бадылазырынга киржирин кыдат толээлекчи күзевээн.

«КНО-нуң Кол Ассамблеязының амгы сессиязынга пекин толээлекчизи база чили хунтага чашпаалзынап турган. Ынчангаш маожулар Чилиниң Коммунистиг партиязын болгаш Улусчу чаңгыс эп чазаан балдырларда бак-чанынныг «сөөк дайыы» үезинин суртаалын чечээрген ажыглап турар.

Хаанныг террор үезинде берге демиселди чорудуп турар чили улус кымнарны бодуунуң ёзулуг ойнуктери, кымнарны дайынчары дээрин билир.

Тунгар Тунгарович ЛААСОЛ

СЭКП обкомунуң кежигүнү, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый министри Тунгар Тунгарович Лаасол үр эвес аар аразының соонда 1974 чылдың октябрь 23-та моорт.

Т. Т. Лаасол Улуг-Хем районнуң Кызыыл-Даг суурунга ядыы ыяштың өг-бүлезинге 1929 чылда төрүттүнген. Чаваанаанның ортумак школазынга төди класс бооскан Т. Т. Лаасол 1946 чылда Тываның көдээ ажыл-агый техникумуга киргеи, ону доозында соонда Чаа-Хөл районнуң көдээ ажыл-агый килдизинге үлүг зоотехникten ажылдай берген.

1950 чылдан 1955 чылга чедир Эът болгаш сүт үлетпүрүнүң Москвада технология институдунга өөренип турган. Мал эмчизиниң түскай эртемниг өөренип алгаш, Т. Т. Лаасол Каа-Хем районнуң кол мал эмчизинге, оон соонда Тыва АССР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң ветеринария килдизиниң начальнигиле, республиканың көдээ ажыл-агый министриниң бирги орлакчызынга база көдээ ажыл-агый продуктуларының шынаг болгаш садын алышкын талазы-биле Күрүненин кол инспекторунга ажылдап турган. 1970 чылда Т. Т. Лаасолду Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый министринге депшиткен болгаш ацаа бодунуң назынының сөөлгү хүниринге чедир ажылдап келген.

Т. Т. Лаасол 1964 чылда Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының хүрээлеңинге киргеи. Көдээ ажыл-агый организацияларга удуртуур ажыл кылып чораан, бодун билдиглиг организакчы кылдыр бүзүредип киргускен болгаш республиканың көдээ ажыл-агыйын хөгжүдүрүнге улуг улуг-хуулу кижиргеи.

Тунгар Тунгарович ынчы болгаш ак сеткилдиг ажылдакчы, биче сеткилдиг, күш-ажылга, кайгамчык мынак, партийжи чайгыыш оон турушту-тур чораан. Ону республиканың удуртукчулары, түскай эртемниглери, коллегаларының болгаш совхозтар ажылчыннары, партия, совет активи ханы күндүлеп, үнелеп келген.

Т. Т. Лаасолдуң бүгү амыдыралы Совет Төрээн чуртка, Коммунистиг партияның херээнге кызыгаар чок бараан болурунуң үлегер-чижээ болган. Т. Т. Лаасолдуң ачы-хавыязын Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бедии-биле үнелээн. Ону Күш-ажылдың Кызыл Тугу орден-биле, «Кур черлерин шинчээдип алганы дээш» база «Эрес-маадырлыг күш-ажыл дээш. В. И. Ленининиң төрүттүнгеи хүнүнден бээр 100 чылын демдегдээри-биле» деп медаль-биле шаннаан. Ацаа РСФСР-ниң алдарлыг ветеринар эмчизи деп атты тывыскан.

Тунгар Тунгарович Лаасолдуң дугайында чырык тураскаал бистиң чүректеривиске моңге кадагалаттывыс.

Г. Ч. Ширшин, Б. Ш. Долчаңмаа, М. К. Мендуме, В. Н. Филиппов, В. И. Попов, Д. К. Ооржак, В. Б. Добромыслов, В. П. Суров, Т. Ч. Норбу, И. А. Ситнев, М. К. Шыырап, В. Е. Серяков, А. А. Ромашов, Ч.-Д. Б. Ондар, М. Е. Абрамов, С. С. Сенач, И. Г. Лавриненко, А. К. Бакулин, В. Д. Даваа, В. С. Борисов, В. Д. Куркутов, М. А. Хазбулатов, Е. М. Трошев.

Т. Т. ЛААСОЛДУ ОРНУКШУДАРЫН ОРГАНИЗАСТААР КОМИССИЯДАН

Т. Т. Лаасолдуң мага-бодун салган хааржакты Көдээ ажыл-агый министерствозунуң бижыныыга (Ленин кудумчузу, 30) тургузар.

Мөчээн кижи-биле чарлышкын ёзулалы ноябрь 1-де 10 шактан эгелээр. Орукшудуяга ноябрьның 1-де 14 шакта болурун комиссия дыннадып тур.

ШИИТПИРЛИГ АЖЫЛДА-АР

«Көдээ болгаш суур Советтериниң дугайында» Хөсёлүүн Эрги-Барлык көдээ Советиниң амыдыралынга канчаар боттандырып турарын чоокта чаа болуп эрткен ажылчы чоннар депутаттарының Барыын-Хемчик район Советиниң эвлечлиг сессиязынга чугаалажып көргеи. Бо талазы-биле илеткелди ол көдээ Советтиң күүскомунуң даргазы О. Д. Папин кылган.

Көдээ Советтиң девискээринде «Хемчик» совхозтуң ажыл-ижи эжижип, экономика талазы-биле быжыглып, районда мурнакчы ажыл-агыйларының санында киргеи.

Районнуң совхозтарының аразында калбарган чарышка үшкү кварталдың түңнелинде ол совхозтуң ажыл-шинчилери тиилекти болуп, СЭКП райкомунуң болгаш райбүүдүкомуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Көдээ Советтиң күүсекги комитединиң организакчы ажыл-ижиниң чедишкиннериниң бир кол үндезини болза, оон хой-нияти организацияларын хүн бүрү удуртуп, депутаттарга, активке даяныл ажылдап турарында болур. Бо дугайын район Советиниң сессиязынга илеткелчи болгаш самал бергеннер толаргай чижектер-биле демдеглээн.

Чаагайжыдылга болгаш чурттакчы чоннуң культура-амыдырал хандырылгазының айтырыг күүскомунуң ажылында онзагай черни эзлээн. Чүгле бо чылын безин суурнуң кудумчуларынга 2000 ажыг дөс ыяштыг олуртуп, ыяш-бүрү чечектерни өстүргеи. Чурттакчыларның аразында эң культурлуг өг-бүле дээш чарыштыг организастап, оон түңнелинде 40 ажыг өг-бүлеэй көдээ Советтен шаңнал, мактаал.

Республиканың чурттакчылыг көдээ черлериниң нийги культуразын бедидер болгаш чаагайжыдылгазын эжижидер талазы-биле Совет Тываның 30 чылынга аллар болдургаа чарышка Эрги-Барлык суурнуң чурттакчылары бирги черни эзлеп, республиканың Министрлер Нөвүлелиниң база облпрофсөвүлелдиң шилчиир Кызыл тугун болгаш акша шаңналын алган. Күүсекомнуң кежигүннери шупту чедиг кижи. Ажыл-агыйның ыяш-бүрү аларларының аайы-биле ажыл чүвээлдыглыг, чил планның ёзугаар ажылдап турарлар. Көдээ Советтиң сессиязынга болгаш ак сеткилдиг ажылдакчы, биче сеткилдиг, күш-ажылга, кайгамчык мынак, партийжи чайгыыш оон турушту-тур чораан. Ону республиканың удуртукчулары, түскай эртемниглери, коллегаларының болгаш совхозтар ажылчыннары, партия, совет активи ханы күндүлеп, үнелеп келген.

Т. Т. Лаасолдуң бүгү амыдыралы Совет Төрээн чуртка, Коммунистиг партияның херээнге кызыгаар чок бараан болурунуң үлегер-чижээ болган. Т. Т. Лаасолдуң ачы-хавыязын Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бедии-биле үнелээн. Ону Күш-ажылдың Кызыл Тугу орден-биле, «Кур черлерин шинчээдип алганы дээш» база «Эрес-маадырлыг күш-ажыл дээш. В. И. Ленининиң төрүттүнгеи хүнүнден бээр 100 чылын демдегдээри-биле» деп медаль-биле шаннаан. Ацаа РСФСР-ниң алдарлыг ветеринар эмчизи деп атты тывыскан.

Тунгар Тунгарович Лаасолдуң дугайында чырык тураскаал бистиң чүректеривиске моңге кадагалаттывыс.

Г. Ч. Ширшин, Б. Ш. Долчаңмаа, М. К. Мендуме, В. Н. Филиппов, В. И. Попов, Д. К. Ооржак, В. Б. Добромыслов, В. П. Суров, Т. Ч. Норбу, И. А. Ситнев, М. К. Шыырап, В. Е. Серяков, А. А. Ромашов, Ч.-Д. Б. Ондар, М. Е. Абрамов, С. С. Сенач, И. Г. Лавриненко, А. К. Бакулин, В. Д. Даваа, В. С. Борисов, В. Д. Куркутов, М. А. Хазбулатов, Е. М. Трошев.

Т. Т. ЛААСОЛДУ ОРНУКШУДАРЫН ОРГАНИЗАСТААР КОМИССИЯДАН

Т. Т. Лаасолдуң мага-бодун салган хааржакты Көдээ ажыл-агый министерствозунуң бижыныыга (Ленин кудумчузу, 30) тургузар.

Мөчээн кижи-биле чарлышкын ёзулалы ноябрь 1-де 10 шактан эгелээр. Орукшудуяга ноябрьның 1-де 14 шакта болурун комиссия дыннадып тур.

ШИИТПИРЛИГ АЖЫЛДА-АР

«Көдээ болгаш суур Советтериниң дугайында» Хөсёлүүн Эрги-Барлык көдээ Советиниң амыдыралынга канчаар боттандырып турарын чоокта чаа болуп эрткен ажылчы чоннар депутаттарының Барыын-Хемчик район Советиниң эвлечлиг сессиязынга чугаалажып көргеи. Бо талазы-биле илеткелди ол көдээ Советтиң күүскомунуң даргазы О. Д. Папин кылган.

Көдээ Советтиң девискээринде «Хемчик» совхозтуң ажыл-ижи эжижип, экономика талазы-биле быжыглып, районда мурнакчы ажыл-агыйларының санында киргеи.

Районнуң совхозтарының аразында калбарган чарышка үшкү кварталдың түңнелинде ол совхозтуң ажыл-шинчилери тиилекти болуп, СЭКП райкомунуң болгаш райбүүдүкомуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Көдээ Советтиң күүсекги комитединиң организакчы ажыл-ижиниң чедишкиннериниң бир кол үндезини болза, оон хой-нияти организацияларын хүн бүрү удуртуп, депутаттарга, активке даяныл ажылдап турарында болур. Бо дугайын район Советиниң сессиязынга илеткелчи болгаш самал бергеннер толаргай чижектер-биле демдеглээн.

Чаагайжыдылга болгаш чурттакчы чоннуң культура-амыдырал хандырылгазының айтырыг күүскомунуң ажылында онзагай черни эзлээн. Чүгле бо чылын безин суурнуң кудумчуларынга 2000 ажыг дөс ыяштыг олуртуп, ыяш-бүрү чечектерни өстүргеи. Чурттакчыларның аразында эң культурлуг өг-бүле дээш чарыштыг организастап, оон түңнелинде 40 ажыг өг-бүлеэй көдээ Советтен шаңнал, мактаал.

Республиканың чурттакчылыг көдээ черлериниң нийги культуразын бедидер болгаш чаагайжыдылгазын эжижидер талазы-биле Совет Тываның 30 чылынга аллар болдургаа чарышка Эрги-Барлык суурнуң чурттакчылары бирги черни эзлеп, республиканың Министрлер Нөвүлелиниң база облпрофсөвүлелдиң шилчиир Кызыл тугун болгаш акша шаңналын алган. Күүсекомнуң кежигүннери шупту чедиг кижи. Ажыл-агыйның ыяш-бүрү аларларының аайы-биле ажыл чүвээлдыглыг, чил планның ёзугаар ажылдап турарлар. Көдээ Советтиң сессиязынга болгаш ак сеткилдиг ажылдакчы, биче сеткилдиг, күш-ажылга, кайгамчык мынак, партийжи чайгыыш оон турушту-тур чораан. Ону республиканың удуртукчулары, түскай эртемниглери, коллегаларының болгаш совхозтар ажылчыннары, партия, совет активи ханы күндүлеп, үнелеп келген.

Т. Т. Лаасолдуң бүгү амыдыралы Совет Төрээн чуртка, Коммунистиг партияның херээнге кызыгаар чок бараан болурунуң үлегер-чижээ болган. Т. Т. Лаасолдуң ачы-хавыязын Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бедии-биле үнелээн. Ону Күш-ажылдың Кызыл Тугу орден-биле, «Кур черлерин шинчээдип алганы дээш» база «Эрес-маадырлыг күш-ажыл дээш. В. И. Ленининиң төрүттүнгеи хүнүнден бээр 100 чылын демдегдээри-биле» деп медаль-биле шаннаан. Ацаа РСФСР-ниң алдарлыг ветеринар эмчизи деп атты тывыскан.

Тунгар Тунгарович Лаасолдуң дугайында чырык тураскаал бистиң чүректеривиске моңге кадагалаттывыс.

Янзы-бүрү медээлер

Маадырлыг чоруктуң кичээлдери

ВЛКСМ ТК-ның секретарлады, ССРЭ-ниң Чырыдыышкыны министерстводумуң коллегиязы болган ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле күрүне комитединиң октябрь 29-та бүгү чурттуң школаларынга, профтехучилищелеринге «Кым-даа, чүү-даа уттундурбаан» деп кыйгырыгның адаа-биле маадырлыг чоруктуң кичээлдерин организастап эрттирген. Ленинчи комсомолдуң төрүттүнген хүнүге болгаш чоокшулап олурар улуг байырлаа—Герман фашизмни тиилээнинден бээр 30 чыл болурунга тураскаатказын бо кичээлдериниң кол соруглазы —Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде совет улустуң маадырлыг херектерибиле аныяк салгалды таныштырары болуур.

Ол хүн дайынның дыка хой хоочуннары бистиң республиканың школачылары, суруулдары, ажылчыннары, колхоз, совхозтарның ажыл-ишчилерибиле ужурашкан, немец-фашизмге удур Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкун чылдарында совет улустуң маадырлыг чоруумун, патриотчу көдүлүүшкүнүнүң дугайын чугаалааннар. Төрээн чуртунга кызыгаар чок бердинген болуру, адаларның алдарлыг херектериниң, маадырлыг чоруктарының дугайында материалдарны чыыры болгаш өөренири, бо бүгүнү карак огу дег камнап, кадагалаары аныяктарның ыдыктыг хүлээлгезин дээш чүвениң хоочуннар чугаалап айыткан.

Хоочуннарның аразынга ВЛКСМ ТК-ның путёвказыбиле Тывада келген Совет Эвилелиниң Маадыры, ужар чүүлдүң генерал-лейтенантызы, Ада-чурттуң Улуг дайынының Совет хоочуннарының Совет комитединиң кежигүнү Ф. П. Котляр болгаш өскелер-даа турган.

М. ХЕНЧЕ-КАРА.

* * *

Найырал улам быжыгар

Эрзин суурнуң Культура бажыңынга совет-моол найырал аймының эгелээрлерге тураскаатказын район төвүнүң хөй-ниитиг төлээлекчилериниң хуралы болуп эрткен.

Аму-дунма Моолдуң ажылчы чонунуң социализм тургузуушкунумда чедиишкиннериниң болгаш Моол Арат Республика биле Совет Эвилелиниң улустарының быжыглаг турар найыралының дугайында илеткелди СЭКП-ниң Эрзин райкомунуң йнги секретары Д. Б. Чамзырай кылган.

Районнуң септелге-тудуг участогунуң начальныгы С. Сакты-Сюрюн, пенсионер М. Шожун, Эрзин ортумак школазының башкызы М. Сотпа, районнуң улус өөредилге киликтиниң инспектору Н. Сувацоол хуралга санал берген. Олар МАР-га чорааш, көрген чүүлдерининг, моол өнүктер-биле солун ужуражылгаларының дугайында чыылганнарга чугаалап бергеннер.

Совет-моол найыралды улам быжыглаар, харылзааларны экижидер чаңгыс эп-сеткилдинн хуралдың киржикчилери илереткен.

С. ЧАЖИН-ООЛ.

* * *

Организастыг эгелээн

СЭКП-ниң Бай-Тайга райкомунуң чанында партия активиниң школазының организастыг кичээлинге колхоз, совхозтарда партия комитеттериниң, бүдүрүлгелерде, албан организация черлеринде партия эге организацияларының секретарьлары, оларның орлакчылары, бюро кежигүннери олурушкан.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының удуртукчу ролюнуң дугайында лекцияны СЭКП райкомунуң йнги секретары И. У. Успун кылган.

Партия активиниң школазының дыңнакчылары өөредилге программазы база планы-биле таныжып, моон соңгаргы соруглаларын биргн кичээлге чугаалашкан.

Х. КАРА-САЛ.

* * *

Ырак хоорайже

Калинин хоорайның Ленин орденниг хевен-саазын комбинадының пос-таавычылар курстарынга өөренири-биле 20 хире урутлар Тывадан чорупкан. Олар анаа 2—4 айлар дургузунда өөренгеш, пос-таавычының яңзы-бүрү мергежилин чедип алырлар.

БИСТИҢ КОРР.

В. Сухомлинский

АВАЛАРЫВЫС

Уруглар садынга ийи чаа оол немежип келген. Оларның биреэзин Толя, а өскезин Коля дээр. Ооллардың авалары сидикке үдеп келген.

Чаа келген ооллар таныжып алганнар. Толя турк эжинден айтырган:

— Коля, сээң аваң кайда ажылдап турарыл?

— Канчап эскербес кижи сен, эжим. Оон эм-таң-биле чытталып турарын билбедиң бе? Авам—эмчи кижи. Бир-ле кижи зарый берзе, ол дораан-на эмнеп каар. А сээң аваң кайда ажылдап турарыл, эжим?

— Канчап билбес кижи сен, Коля, авамдан амдыы чаа безин хлеб чытталып турду чоп. Авам—хлеб быжырыкчызы кижи. Ол хамык улустуң чемгерип турар. Хлеб чокта кандыгдаа кижи канчап чүрттаар боор.

— Эмчилер безин бе?—деп, Коля айтырган.

— Ийе, эмчилер безин—деп. Толя харылаан.

Шүлүкчү-биле таныжыңар

Эргим уруглар! Сураглыг орус шүлүкчү Сергей Есенининиң дугайын билир силер бе? С. Есенин Тереэн чурт, орус черниң кодээ амыдыралы, оон каас-чараш бойдус чурумалыының дугайында чечен-мергенибиле бижип турган. Сураглыг шүлүкчүнүң бичии чаштарга таарыштыр бижээн шүлүктериниң чыындызы бо чылын «Детская литература» деп ном үндүрер черге «Чодураа» деп ат-биле үнген. Ол чыындыдан «Хадың» деп шүлүктү Вл. Серен-оолдуң очулгазы-биле силерге бараалгаттывыс.

ХАДЫҢ

Көзенээмниң дүмүнда
Хөнү, аккыр хадың
Кышкы хевин кетпен
Кылаң-меңгүн туру.
Харның нарын шывыы
Хаажылаан будуктар,
Селбер, хоюг салбактар
Чөрже шиглээн турлар.
Ырмыы черде хадың
Ылым-чылым удуп,
Аңкыр хыраа чайнап,
Алдын оттар кыптыг.
Хаяа чырыы оңу
Каап чадап турда
Саглаң будун санай
Чайыр ойнап киткээр.

Удавас экраннарга

ЧАА МУЛЬТФИЛЬМНЕР

Чаа, солун мультфильмнерни көөрү—чалтанчыг чаштар силерниң иэир күзелиңер ышкажыгай. Оларның-биле хүннүң чыгыы кинонуң база телевизорнуң экраннарынга ужуражыры кайы хире тааланчыг ийик! «Хүнчүгештиң» бо үндүрүлгезинге удавас үнер, чамдык мультфильмнер-биле силерни таныштырар бодадывыс.

Бир-ле угаангыр ирей погааларның чемгир дазылын бодунга алгаш, а сывын аазай адытка берип турарының дугайында орус улустуң сураглыг тоолуун билириңер чадапчок. Ук тоодуу ёзугаар «Союзмультфильм» киностудиязы «Дазыл-биле сын» деп өөнүг мультфильмни үндүрген. Тоолдуң созуун артист В. Золотухин номчуп турар.

«Киевнаучфильм» киностудиязы «Ада берген койгунак» деп өөнүг мультфильмни үндүрген. Ында ада-иезиниден дургупнап үнгеш, арыгга аза берген койгунактың дугайын көргүзүп турар. Койгунактың бажының тып алырынга арга-арыгның дириг амытаннары дузалаарлар. Бо мультфильмниң сценарыйын В. Калустан бижээн болган режиссёр В. Гончаров тургускан.

«Чаа өөнүктер» деп мультфильмни «Таллин фильм» киностудиязы үндүрген. Бир кезектиг, өөнүг, чаа мультфильмде зарыысалга чок бичии ооллуң дугайында чугаалап турар. Ук оол час дүжүп кээрге, кышкы хептерин зай-чыскаал чок октапкаш баар. Оон хол-хаптары, кидис идиктери кыштың соогундан оңу бантаап келген-не болгай. Ол хирезинде-ле оол оларны камнавайн оттарылапкан, а даразында кыш келирге «блындырган» хептер бмезги бэгай ооллу каапкаш, чаа өөнүктер диген чоруттар. Идик-хеп чаа, идегелдиг өөнүктерни тып алган.

Амдыызында бо үш мультфильмнерниң үнгеш, арыгга аза берген койгунактың дугайын көргүзүп турар. Бойгунактың бажының тып алырынга арга-арыгның дириг амытаннары дузалаарлар. Бо мультфильмниң сценарыйын В. Калустан бижээн болган режиссёр В. Гончаров тургускан.

«Чаа өөнүктер» деп мультфильмни «Таллин фильм» киностудиязы үндүрген. Бир кезектиг, өөнүг, чаа мультфильмде зарыысалга чок бичии ооллуң дугайында чугаалап турар. Ук оол час дүжүп кээрге, кышкы хептерин зай-чыскаал чок октапкаш баар. Оон хол-хаптары, кидис идиктери кыштың соогундан оңу бантаап келген-не болгай. Ол хирезинде-ле оол оларны камнавайн оттарылапкан, а даразында кыш келирге «блындырган» хептер бмезги бэгай ооллу каапкаш, чаа өөнүктер диген чоруттар. Идик-хеп чаа, идегелдиг өөнүктерни тып алган.

Амдыызында бо үш мультфильмнерниң үнгеш, арыгга аза берген койгунактың дугайын көргүзүп турар. Бойгунактың бажының тып алырынга арга-арыгның дириг амытаннары дузалаарлар. Бо мультфильмниң сценарыйын В. Калустан бижээн болган режиссёр В. Гончаров тургускан.

«Чаа өөнүктер» деп мультфильмни «Таллин фильм» киностудиязы үндүрген. Бир кезектиг, өөнүг, чаа мультфильмде зарыысалга чок бичии ооллуң дугайында чугаалап турар. Ук оол час дүжүп кээрге, кышкы хептерин зай-чыскаал чок октапкаш баар. Оон хол-хаптары, кидис идиктери кыштың соогундан оңу бантаап келген-не болгай. Ол хирезинде-ле оол оларны камнавайн оттарылапкан, а даразында кыш келирге «блындырган» хептер бмезги бэгай ооллу каапкаш, чаа өөнүктер диген чоруттар. Идик-хеп чаа, идегелдиг өөнүктерни тып алган.

Амдыызында бо үш мультфильмнерниң үнгеш, арыгга аза берген койгунактың дугайын көргүзүп турар. Бойгунактың бажының тып алырынга арга-арыгның дириг

ХАВААМ ДОСТАЙГАНЫ

— Хаваам канчап достаа берди?

— Анаа-ла, канчаш достаа бербес чүвел? Дыштанып хүнде ачаи-биле тооруктан чордувус.

— Аак-хайт, кадырдан чуглу берген азы ужуплаттын-на ыйнаан?

— Бомбук эвес, кижи канчап чуглур чүвел!

— А ынчаарга?

— Хөлчок бедик паш бажынга дорт, кончуг-даа улуг тооруктуг түр де. Пештүң чинге унунче моң-биле кээп тутсурум орта, оранчок бедиктен ужугуп баткан тооруктан маңаа кээп деттенип бо-дур—дээш, хаваан суйбаан.— Ана граната-биле тудускан чүве дег, чыкла дээш. Моөң бажымдан өске баш болаа ойлуп каар боор! Мен болгаш харын тоовааның ол-дур. Ол тооруктуң улуу ана улуг улустуң бажы хире тоор, аш.

Х. СЕРЭЭ.

Чаа чагган аңнар харның
Чаагайын, чаагайын!
Көрүңер даан, артында-ла
Көөүм ышнаш хөгжең-хөгжең.
Дуу шетте мырыңай-ла
Дудуш-дудуш, хоюг-хоюг.
Часка чедир хөөнүйге
Чаглак болур—чылыг-чылыг.
Сөзү болгаш фотозу
Ч. КАРА-КҮСКЕНИИ.

БИР СУУРДАН ИЙИ ЧАГАА

Дөштуг гараж

Өөрүнүң «Кызыл туң» колхозунда чүүс сөөртүр автомашиналар сөөлгү чылларда көвүдээн. Оларның хонар черлери—ажык дээр адаа апарган. Гаражтың бо чылгы кышкы септелгезин кылбаанындан машиналар — оглер азы бажыңнар чанында сонгалары хыраалай берген тургулаар. Колхозтуң удуртур ажылдакчылары болгаш механиктери гараж дугайында айтырыгны херекке албайн, тоомча чок көрүп турарлары кайгамчык. Шаг-үе амдыызында чүгээр чылыг турда, ону септеп, чылыглап алган болза эки болгу дег. Күскү соок дынзый бээрге, шалг-була септээн боон каан гаражче машиналарны киирерге, суу доңуп, дөштелып турары ол. Байдал мындыг болганда ниитиг-ээ, дыштыгаа-даа хонары домей болгай.

Чайын боорга, гаражтың эжиктери үргүлчүүнүң дээш турарындан, суурнуң хамык малы аңаа деэлээп чайлаар. Шак мындыг ээ-харыысалга чок чоруктан оон ишти, дээшки каржыңчыг боон турары ол. Бир эвес колхоз башкаар чери, ында партия организациязы чөвүнүң негелдезинге дыңнангыр, караа коскү турган болза, мындыг байдал турбас пйик. Өйү келген чүгүлә айтырыгны дарый шиитпирлээри үстүнде организацияларның удуртукчуларындан негеттинип турар болганда, тургустунган байдаалдан дарганың ам уштунар үезин келбээк деп бе?

Көвүрүглерни эде кылыр

Бо-ла колхозтуң төвү Кызыл-Тей суурнуң чанында ыяштары турлуг, сандарап үрелгеп көвүрүгүң аттыг-даа, чадаг-даа кежери бергедээн. Көвүрүгүң сыртап каан ыяштары эргиирепп, бакшыраш ирей бергиизээ чыгылаарын карак-биле көрүп болур. Олап машиналар эртерге, оон ыяштарының чамдыктары бөөп ишчеп чыларын кижи эскербес аргажок.

Оон-биле чергелештир Чараш-Дыт сүт-баранң фермазының бетинде база бир көвүрүгүү бижикседим. Моозунуң байдалы башкайгызындаа мындыг-ла дээредевес. Ук көвүрүглерниң септелгезинче колхозтуң удуртукчулары сагыш салып, ой-шаанда хемчээн алган болза, байдал мындыг турбас пйик. Чеве дээш кпрер болза колхозта бызаңчылар, тудугжулар чок эвес. Оларның ишчи холдары үүрмек септелге хамаанчок, туруг дег бажыңнарны-даа тудуп шыдаарлар дээрзинге чигзинниг турбас.

О. ДАЛЬЫЯ.

КҮЧҮЛҮГ ВЕРТОЛЁТТАР

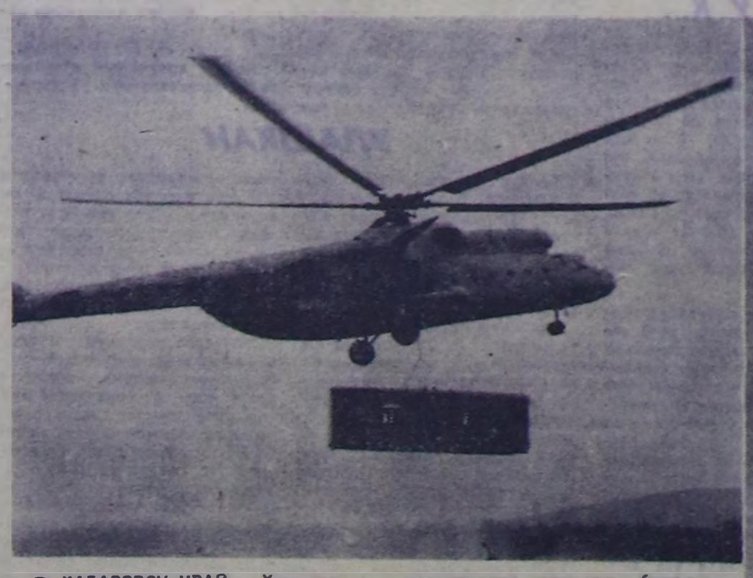

● ХАБАРОВСК КРАЙ. Хамаатты ужар чүүлдүң Ыракыы Чөөн чүк эргелелиниң «МИ-6» дээр дендим улуг вертолеттары Байкал-Амур оруунун тудугжуларынга улуу-биле дузалап турар. Орук тудуунуң эң-не ыракузак дээн экспедицияларынга болгаш суурларынга янзы-бүрү дериг-херекселдерни, электри дамчыдар адагаштарны, чурттаар башыңчыгаштарны чедирип берип турар.

ЧУРУКТА: «МИ-6» вертолет тайга-сында шинчилел болуктеринге башыңчыгаштарны чедирип бар чорууру.

Ю. МУРАВИННИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

● Амгы үеде Сахалинниң ушудукчулары боттарынга чаа амыдыы чаңчыктырып — монтажчылаар болурунга өөренип турар. Хамаатты ужар чүүлдү кодээ ажыл-агыйга болгаш тускай ажылдарга ажыглаарының Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң болгаш «Востоксибэлектроссетьстрой» трестиң сүмелерин ёзугаар электри дамчыдылгазының дамир адагаштарын вертолёттарның дузазы-биле эптеп, тургузарының аргаларынга олар чаңчыгып ап турарлар.

Ол черниң карын байдалы болгаш агаар-бойдузу Сахалинни чаа инженер идеяларын шылгаарының тергиин таарымчалыг чайгаар бүткен шөлүү болдурган.

ЭДШ-ни вертолёттарны ажыглаары экономиктиг улуг ажыл-дузалыын экономистерниң баштайгы саналашкыны көргүскен.

ЧУРУКТА: (оң талазында)—ЭДШ-ти тургузуп турары.

О. ГОЛУШКОНУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Автотранспортка озал-ондак болдурбаал

ХЫНАЛДАНЫ КҮШТЕЛДИРЗЕ-ДАА

Автотранспортка озал-ондак болдурбазының талазы-биле бистин чүртүвүста чарлаттыган ай үргүлчүдеп турар. Октябрь айның өгезинден бээр бо үеним дургузунда республиканың 'карантинспекциязының ажыдлакчылары хөй-ниитиниң күжүнге даянып алган, кудумчу шимчээшкиниң сагыыр, автотранспортка озал-ондак болдурбас дээш алаан хемчегдерни боттандырып келген. Бо ажылга республиканың Министрлер Чөвүлелиниң тараҗының, №№ 1 болгаш 2 АТБ-лерниң, «Тыва кодээ тудуг» трестиң автобазазының хөй-ниитиг инспекторлары идепкейлиг киржип турар.

Хоорай, суурларның кудумчуларынга, оруктарга автотранспортка озал-ондак болдурбас дээш тайылбыр-массалыг ажылды күштелдирип, чолаачыларның ортузунга сагылга-чурумну күштелдиргенинин ачызында кудумчу шимчээшкиниңиң чурумун үзүп болгаш автомашинаны эзирик башкарар чоруктар эвээжээн.

Ындыг болзажок чамдык транспорт организацияларында бо ажылдың ам-даа кошкак бооп турарын демдеглээр херек. Ынчап ажыглал транспортунуң коллективтеринден № 2 АТБ-ниң чолаачыларында транспорт шимчээшкиниңиң чурумун сагыыр чоруктуг үргүлчүлевишаан. Ай эгезинден бээр 6 чолаачы оо дээш штрафтаткан. № 2 орук-тудуг эргелелинде байдал оон-даа дора. Бо улуг эвес коллективтиң чолаачыларындан чамдык кижилер автомашинаны эзирик башкарып, чурум үрээшкиннерин болдурун турар. Ук коллективтиң чолаачызы Кубарин октябрь 23-те кежээликтей Кызылдың кудумчуларынга эзирик чоруп турган, автомашиназы-биле автобус тавартказ, оон харын-даа айлыылдыг озал-ондак болбаан.

Амгы үеде автотранспорт коллективтеринде дисквалификация комиссиязары ажылдап турар. Ол комиссиаларны чолаачылар шуптузу эртер ужурлуг. Будуруге черлериниң удуртукчулары, партия болгаш хөй-ниитиг организациялары ук комиссияларның ажылынга идепкейлиг киржип, оон кылган түүнелдерин хана парлалгаларын дамчыштыр коллектив кежигүннеринге чарлап, дыңнадыр ужурлуг. Ындыг турбуже чамдык коллективтерниң удуртукчулары ол чугула ажылды тоомча чок көрүп турар. Чижээлээрге, совхозтар каттыскыышкыышының автобазазының чолаачылары комиссияны амга чедир четче эртпээн. Бо коллективте база коммунал ажыл-агый эргелелиниң транспорт конторазында чолаачыларнын булунчугаштарын дерип кылбаан, транспортка озал-ондак болдурбас талазы-биле чарлаттынган айның дургузунда көскү агитациянын кандыг-даа материалдарын дерип кылбаан бооп турар.

Н. ЛАШКОВА, автотранспорт инспекциязының инспектору.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 31-ДЕ

МОСКВАДАН

14.20—Медээлер.
14.30 — «Милиционерниң ленинчи университединде». «Быжыглашкыга ыяш-галда». Орштуг хендир комбинадының ажылчыннарының чаңчылдарының дугайында чугаа.
15.00—Өөнүг телекөргүзүг. «Кижиге ынак болуур». Уран-сөчен телефильм. 1-ги сериязы.
16.25—Өөнүг телекөргүзүг. «Ыр-74».
17.00—Өөнүг телекөргүзүг. «Спортлотонуң тиражы».
17.15—Өөнүг телекөргүзүг. Футболга делегей чемпионадының шиилгеге маргылдаазы. Ирландиче биле ССРЭ-ниң шиилдек командалары. 1-ги тайм. Ирландиядан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер.
18.25—Чарлаллар, реклама.

МОСКВАДАН

18.30—Футболга шиилгеге маргылдаазының уланчызы. 2-ги тайм.

КЫЗЫЛДАН

19.15— «Көдээ Культура бажыңнарының Бүгү-эвилел көрүлдезин чоруй тур». Тыва АССР-ниң культура министиринин орлакчызы Д. А. Попковтуң чугаазы.

МОСКВАДАН

19.25—Телешинниң баштайгы коргузүг. Б. Горбатов. «Мээң салгалым». 2-ги кезээ — «Бир дугаарлыг коммуна».
21.00 — Өөнүг телекөргүзүг. «9-ку студия». Дамчыдылгазы Топ телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозуунун политиктиг тайылбырлакчызы В. Зорин чоруудар.
21.55—«Сценаның мастерлеринге ужуражыыл». И. С. Козловский.
23.00—23.30—«Ye» Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ» «Парижде оорлаашкын» (2 сериязы кады) 10.00, 12.40, 15.20, 18.10, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дидим селгүүстекчи» 9.10, 13.40, «Дириг амытаннар чугаазы» 10.30, 15.00, «Бөтүн оглуу» 12.10, 16.40, 18.20, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Айболит биле Бармолей» 10.00, «Океан» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Иван Макарович» 14.30, «Эң шынчы бачыттыг кыс» 16.10, 18.00, 20.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: «Крышадан базым» 16.30, «Ам-даа четтигип боор» 18.00, 20.00 шактарда.

Республиканың хөгжүм-шии театрынга

октябрь 31-де

К. К. КУДАЖЫНЫҢ

„Долуманың хуулгаазыны“

деп музыкалыг комедиязы болур.

Эгелээри кежээкиниң 7.30 шакта.

Касса эртенгиниң 10 шактан эгелеп ажылдап турар.

ТЕАТРНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

Республиканың кодээ ажыл-агый министри, СЭКП обкомуның кежигүнү, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады

Тунгар Тунгарович ЛААСОЛДУҢ

хенертен моөзээниң Тыва АССР-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозу, Совхозтарның будуруге каттыскыышкыны, «Сельхозтехника» каттыскыышкыны, Мелиорацияның болгаш сут ажыл-агыйының министерствозу, Кодээ ажыл-агый продуктуларының садыл алышкыны болгаш шыпар талазы-биле курс-инспекциязы, Тараа продуктуларының будуруге эргелели, Ыяш ажыл-агыйының эргелели, Профавиледдерниң область повуелели, Кодээ ажыл-агыйның болгаш белеткелдер ажылдакчыларының профавилел обкому, Тыва республиканың потребсоюзтуң баштаар чери, Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы ханы кажыдал-биле дыңнадыр, моөзээн кижиниң ог-булезинге, моок кижилеринге ханы кажыдалын илергейлеп тур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24—63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, сарыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амылыралы киллизинин 37-13, культура киллизизинде 23-54, кодээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТИРАЖЫ 15056. ЧАГЫГ № 255

ТС—00996.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Йөө үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының талазы-биле өргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажыы № 1)